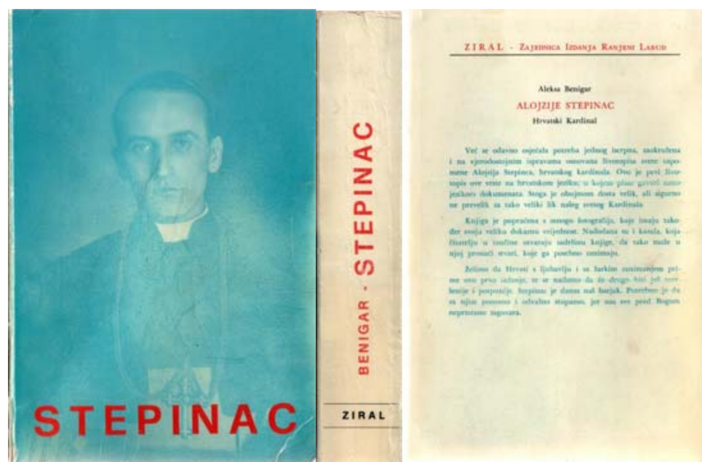

Ništa, osim najočitijih tiskarskih grešaka, nisam mijenjao, a tako reći svako slovo sam provjerio u usporedbi s izvornikom, papirnatom knjigom, kojoj je ovaj elektronički prijevod na taj način skoro sasvim identičan. (Izuzetci su moje, nadam se rijetke, greške u tipkanju, te moji ispravci tiskarskih grešaka izvornika i malo ili nimalo što drugo.)

Sâm redoslijed teksta se dakle podudara s onim u papirnatoj knjizi. Stranice su ovdje odvojene horizontalnim linijama po cijeloj širini. U izvorniku nezapisane stranice naznačene su u uglatim zagradama, "[" i "]".

Ovo je inačica:

0.90

Datoteka se zato izvorno i zove:

BenigarStepinac-0.90.htm

Odakle god da si dobio (ste dobili) ovu elektroničku knjigu, želiš li znati radi li se o tekstu kakav sam ja večeras 1. veljače dovršio (ako stignem, ako ne, onda ću valjda stići sutra u sitne predjutarnje sate), možeš usporediti md5sum (vrsta kontrole inačice, verzije neke datoteke, pogodna upravo za ovakve svrhe) te datoteke sa md5sum vrijednošću koju sam ja postavio negdje na www.exDeo.com, uz istu ovu inačicu ove knjige (to se može samo po dovršetku datoteke).

Ne znaš što je md5sum, a nemaš koga pitati? Utipkaj md5sum ili md5 u tražilicu na internetu, nađi i prouči.

Ovaj svoj posao napravio sam za Hrvatsku Crkvu... barem za one malene u njoj poput mene.

Svijestan sam da postoji novo izdanje ove knjige, nedavno objelodanjeno... ali tu knjigu još nisam kupio. Učinit ću to, jer sljedeći put želim saznati o Kardinalu Stepincu i ono što moja posuđena, skenirana, i optički-znakovno-prepoznata (engl. OCR) knjiga, obrađena uz pomoć emacs editora na linuxu ("linux from scratch"), ne sadrži, jer najnovije izdanje ove knjige mora da je vrlo dobro upotpunjeno i greške vrlo savjesno ispravljene.

Molim nadležne u Crkvi, kao i u našoj ...zaista samo koliko-toliko pravnoj državi, da dopuste ovu elektroničku knjigu u javno, neprofitno vlasništvo ove naše premalo poštivane Hrvatske Crkve, u vlasništvo svakog njezinog običnog vjernika koji bi htio ovu knjigu čitati.

Naime ovo izdanje knjige je jako odavno van tiska i tko zna koliko malo primjeraka još postoji! A tko zna što li se dogodilo s izdavačem do danas? S piscem, Ocem franjevcem Aleksom Benigarom? S tim mislima u duši ponadao sam se, upuštajući se u ovaj dogotrajni rad, da pravne prepreke, ako uopće postoje, ne bi smjele biti ozbiljnije prirode... I dalje se nadam da nisu...

Jer ova inačica je prikladna za tiskanje na običnom pisaču kakva mnogi imaju uz svoja računala! Ipak vrlo je obimna, treba znati...

Bit će sigurno i onih koji će, pročitavši je, poželjeti štedjeti za novo bolje papirnato izdanje iz knjižare, baš kao što ću i ja! A koji si ne bi mogli priuštiti da kupe knjigu, u ovoj Hrvatskoj malobrojnih bogatih sebičnih i brojnijih siromašnih, ipak će si možda moći priuštiti primjerak ove elektroničke knjige, uz pomoć svojih prijatelja koji posjeduju računalo i pisač.

Radio sam više od mjesec napornih dana (barem 12-tak sati dnevno) samo na ovom elektroničkom prijevodu. To je također bilo potpuno financijski neproduktivno vrijeme.

Želite li pomoći ovakve i slične moje projekte za katoličku vjeru, upoznajte moj rad kroz moj websajt, gdje možete naći i pojedinosti kako možete pomoći:

www.exDeo.com

Neka vas sve blagoslovi naš divni Kardinal Nadbiskup zagrebački Alojzije Stepinac!

U ime Oca i Sina i Duha Svetoga!

Slijedi izvorni tekst knjige.

[0]

ZIRAL - ZAJEDNICA IZDANJA RANJENI LABUD

ZIRAL, hrvatska međunarodna izdavačka zajednica, ima za cilj omogućiti Hrvatima po svijetu da lakše dođu do dobre knjige. Pružajući im knjige na hrvatskom jeziku, ZIRAL želi u njima dati — preko probranih pisaca i stručnjaka — odgovore na goruća pitanja, koja danas zaokupljaju hrvatskog čovjeka, i omogućiti mu da bolje upozna i zavoli svoju povijest, jezik, kulturu, vjeru i Slobodu Hrvatskog Naroda.

KNJIGE DO SADA OBJAVLJENE

• REDOVITA IZDANJA:

1. L. KORDIĆ, Livade snova i vjetrova, 1. izdanje 1970; 2. izd. 1974. Str. 78. Dol. 2, ukoričeno 3.

2. L. KORDIĆ, Plime neizmjerja. Izabrane pjesme, 1970. Str. 120. Dol. 2.

3. M. VIDOVIĆ, Ribnjak Betezda. Pripovijesti, 1971. Str. 204. Dol. 2.

4. F. NEVISTIĆ, Temelji demokracije, 1971. Str. 274. Dol. 3.

5. K. VASILJ, Sloboda i odgovornost, 1972. Str. 356. Dol. 4, ukoričeno 5.

6. P. KORDIĆ, Slavoluk vrh ruševina, 1972. Str. 318. Dol. 4, ukoričeno 5.

7. D. MANDIĆ, Crvena Hrvatska. Drugo, upotpunjeno i prošireno izdanje. 1972. Str. 356. Dol. 4, ukor. 5.

8. D. MANDIĆ, Hrvatske zemlje u prošlosti i sadašnjosti. Prvo izd. 1972 - iscrpljeno.

9. J. PRPIĆ, Posljednji svibanj, 1973. Str. 104. Dol. 4, ukor. 5.

10. Hrvatska iseljenička lirika, priredio L. KORDIĆ, 1974. Str. 250. Dol. 2. ukor. 3.

---

[1]

ALOJZIJE STEPINAC

Hrvatski kardinal

---

[2]

ZIRAL

ZAJEDNICA IZDANJA RANJENI LABUD

Izvanredna izdanja

Knjiga 14: ALEKSA BENIGAR, Alojzije Stepinac, Hrvatski kardinal

Glavni urednik: Vinko D. Lasić

---

[3]

O. ALEKSA BENIGAR

ALOJZIJE STEPINAC

Hrvatski kardinal

ZIRAL

ZAJEDNICA IZDANJA RANJENI LABUD

RIM 1974

---

[4]

Cum permissu superiorum — omniaque caetera ad normam legum ecclesiasticarum fatentur

---

[5]

POPRATNO SLOVO

Alojzije Stepinac, zagrebački nadbiskup, hrvatski kardinal, svojim svetim životom i apostolskim radom u vrlo burno vrijeme Hrvatskog Naroda i uopće svijeta, postao je tako istaknuta osoba, koja, makar tijelom već davno u grobu, nužno zahtijeva da se o njemu sazna sva istina.

Ne možemo biti zadovoljni glasom zvona samo jednog zvonika kojeg zvuk ide samo u jednom pravcu. Hrvatski Narod želi saznati punu istinu o svakom svome sinu i kćeri, a poglavito o ovako istaknutim ljudima, o kojima ne šute užareni jezici ni drugih naroda.

U ruke nam je dospio ovaj životopis Alojzija Stepinca, u kojem pisac želi prikazati samo istinu i to punu istinu bez prešutnih jazova i bez preskakivanja s brijega na brijeg.

Pisac, Aleksa Benigar, hrvatski franjevac i dugogodišnji misijonar u Kini, daleko je bio od svih događaja za vrijeme golemih političkih preobraćaja, kroz koje je u zadnje vrijeme prošao Hrvatski Narod. Mnogo je godina proučavao veliko mnoštvo isprava, koje se odnose na Stepinca, s nakanom da čitatelju pruži zaokružen njegov životopis. Benigar je posve slobodan od osobnih sklonosti prema ovoj ili onoj strani u prijepornim stvarima, ali ima iskrenu nakanu i odvažnost reći istinu onakvu, kakva zrači iz pronađenih isprava i povijesnih činjenica, bez uvrede bilo kome.

Uvjereni smo da je on u tome vrlo uspio, koliko su mu to dopuštale pronađene isprave i vjerodostojni iskazi i dokazi. Sad imamo pred sobom prvi zaokružen i potpun životopis Alojzija Stepinca, suvremenog hrvatskog zatočnika vjere i domovine, životopis osnovan na povijesnim dokazima i činjenicama.

Radosni smo, što možemo hrvatskim čitateljima u domovini i širom svijeta pružiti ovu slobodnu riječ o Stepincu. Jer, makar

da je uspomena na njega još prekrivena debelim gunjem šutnje, na kojeg četiri roglja stoji oružana straža nasilja, ipak duh se ne da sputati niti u kakve lonce zatvoriti. Duh slobode i istine mora prije ili kasnije odnijeti pobjedu nad bilo kakvom silom. A Stepinčev duh čisti je duh slobode, koji je i u najgušćoj tami protivština i progona visoko držao zublju istine na svim poljima njezine djelotvornosti. Ovaj Stepinčev duh istine i nezarobljive slobode govori neprestano i potiče nas na ustrajnu odvažnost. Njegov sveti lik siguran je svjetionik onima, koji Boga iskreno traže. Hrvatskom Narodu on je učitelj i putokaz nesebičnog i djelotvornog rodoljublja, koje će prije ili kasnije sigurno doći do svoje samostalne države, kako on to svjedoči u svojoj oporuci Hrvatskom Narodu.

ZIRAL

KRATICE

AAS	=	Acta Apostolicae Sedis, Città del Vaticano.
ABK	=	Arhiv biskupskih konferencija, Zagreb.
bilj.	=	bilješka.
CAVALLI	=	F. CAVALLI, Il processo dell' Arcivescovo di Zagabria, Roma 1947.
CECELJA	=	V. CECELJA, Moja sjećanja na uz. kard. Stepinca, zagrebačkog nadbisknpa. Tipkopis kod pisca ove knjige.
d.	=	dinar.
DnevBauer	=	*Dnevnik službi nadbiskupa dr. Antuna Bauera*, u NAZ.
g.	=	godina, godine; gospodin.
gl.	=	gledaj, sravni.
GSIM	=	Glasnik Srca Isusova i Marijina 1-20, 1949-1968 Salzburg «Caritas Croata», urednik Vilim Cecelja.
HREN	=	D. HREN, Dr. Alojzije Stepinac, kardinal i zagrebački nadbiskup, hrvatski metropolit. Uspomene na kard. Stepinca. Tipkopis kod pisca ove knjige.
ISIDOR	=	ISIDOR MARKUS EMANUEL, Sieben Jahre im roten Talar, Speyer 1970.
KL	=	*Katolički list*, Zagreb.

Le S. Siège		Le Saint Siège et la guerre en Europe, juin 1940 - juin 1941. Actes et Documents du Saint Siège relatives à la guerre mondiale, vol. 4, Città del Vaticano 1967; vol. 5: Juillet 1941-1942, n. mj. 1969; vol. 8: Janvier 1941 - Dvcembre 1942, n. mj. 1974.
KOLAREK	=	N. KOLAREK, Pismo upravljeno piscu ove knjige, siječanj 1967.
MASUCCI	=	G. MASUCCI, Misija u Hrvatskoj, preveo Marijan Mikac, Madrid 1967.
MEŠTROVIĆ	=	I. MEŠTROVIĆ, Uspomene na političke ljude i dogadaje, Buenos Aires 1961.
n. dj.	=	navedeno djelo.
n. mj.	=	navedeno mjesto.
NAZ	=	Nadbiskupski arhiv, Zagreb.
pogl.	=	poglavlje.
PL	=	Patrologia latina, izdanje J.-P. Migne, Paris 1844-1864.
s.	=	sati.
sl.	=	slijedi.
Suđenje	=	Sudenje Lisaku, Stepincu, Šaliću i družini ustaško-križarskim zločincima i njihovim pomagačima, Zagreb 1946.
sv.	—	sveti, sveta, svezak.
SVZN	=	*Službeni vjesnik zagrebačke nadbiskupije*, Zagreb.
VD	=	Vranekovićev dnevnik. Rukopis Josipa Vranekovićeva, krašićanskog župnika u 5 svezaka, kod pisca ove knjige.

---

[9]

PREDGOVOR

O Alojziju Stepincu, zagrebačkom nadbiskupu, hrvatskom metropoliti, kardinalu rimske Crkve i hrvatskom kardinalu, napisano je nakon njegove smrti (10. veljače 1960) pa do danas dosta, mnogo više na stranim jezicima negoli na hrvatskome. Ipak još nije napisano toliko da bi njegov životopis i njegovo izvanredno djelo bilo dovoljno osvijetljeno i svijetu dobro poznato.

Pisali su o njemu njegovi štovatelji i njegovi protivnici, odnosno protivnici njegovih vjerskih, kršćanskih i ljudskih načela. Kao što je bio u stvarnosti, tako je i u svim tim spisima prikazan različito, oprečno. On je zbilja kao kamen međaš, koji dijeli duhove, kamen protuslovlja.

Neki su ga optuživali da nije kao nadbiskup pravodobno i odlučno ustao protiv stanovitih zločina, koji su se za vrijeme drugog svjetskog rata događali po svoj Europi pa tako i u pojedinim krajevima Hrvatske, dok su mu drugi istovremeno predbacivali da je bio sklon partizanima — komunistima. Nekima nije bio dosta djelotvoran u nadbiskupiji, a nekima je bio pristaša čak rasizma (1). Jugoslavenski komunistički sud osudio ga je na 16 godina tamnice i prisilnog rada (naravno «u ime naroda») zbog tobožnjega «surađivanja s okupatorom» i zbog «rada protiv države» (2). No, međutim, zanimljivo je da taj isti narod, Hrvatski Narod, u ime kojeg je tobože osuđen, smatrao ga je i smatra ga svojim duhovnim pastirom, Božjim čovjekom,

(1) Gl. propovijed nadbiskupa Stepinca na svršetku pokorničke procesije, 31. listopada 1943. U NAZ: Pismohrana kard. Stepinca.

(2) Sudenje, str. 219 245 261 sl. - Nadbiskupov zaključni govor na suđenju, 3. listopada 1946.

---

svecem i uzornim rodoljubom, koji se pun neslomive vjere i žarke ljubavi žrtvovao za duhovno i vremenito dobro svog naroda.

Ali prema tim spisima Stepinac je postao ne samo kamen protuslovlja, nego i kamen putokaz, grad na gori, svjetionik iz kojega prosijeva neugasivo i sigurno svjetlo svim ljudima, bez razlike narodnosti, koji za svoj životni put uzimaju nepromjenjiva razumska i vjerska načela. On svojim velikim likom prelazi granice i slavu jedne narodnosti, jer ga je njegovo neustrašivo svjedočanstvo, koje je zapečatio svojim mučeništvom i smrću, učinilo sveopćim uzorom i izgledom.

No, uza sve to Stepinac ostaje putokaz, uzor i snaga u prvom redu narodu iz kojeg je nikao, Hrvatskom Narodu, kojega je ljubio do kraja. Svaka tegoba, rana i bol Hrvatskog Naroda postala je njegova tegoba, rana i bol. On je to očitovao svim svojim životom, a to je i riječima izrekao u više prigoda. U vrijeme svog krašićkog zatočeništva dobivao je ponekad u ruke neke hrvatske smotre i novine iz inozemstva. Pregledao bi ih, a jednom zgodom izreče svoju opasku (3):

«Dobro mi dođe za orijentaciju svaki ovakav članak. Ima tu utješnih stvari, ali je i bolno, što su naši vani tako nesložni. Dva Hrvata — tri stranke. Jedni druge optužuju i teško zaboravljaju pogrješke jedni drugima, a oni se opet pozivaju na mene i svi me navlače na svoju stranu. Kao biskup nisam bio ni HSS-ovac, ni ustaša, ni pučkaš. Interes naroda branio sam i branit ću, a politiku kao takvu ostavljam drugima. No, boli me, kad vidim, kako se neprijatelji upravo vesele toj našoj neslozi i potpiruju je».

Nemamo još životopisa prikazana u cijelosti o ovome izvanrednome hrvatskom velikanu, koji u današnje vrijeme posve jedinstveno svjedoči za vrijednosti duha i vjere, koji stoji na čelu čitavog mnoštva bezimenih i poznatih mučenika bezbožnog materijalizma.

Dok je već davno uveden proces za beatifikaciju pape Pija XII i Ivana XXIII, koji su Stepinca slavili kao sveca i mučenika i, tako reći, kanonizirali ga, opasnost je da nas drugi narodi ne optuže da mi Hrvati ne znamo cijeniti svoje velikane ili se stra-

(3) VD II 267. - Ja naglasio kosim slovima. A. B.

šimo dignuti njihov stijeg pod kojim su oni dali svoj život. Da se to ne bi dogodilo, nadamo se da će pomoći ovaj pokušaj potpunog — koliko je zasad moguće — i na vjerodostojnim povijesnim izvorima napisanog životopisa.

Nakon smrti kard. Alojzija Stepinca više me je prijatelja nagovaralo da napišem njegov životopis. Veličina samog kardinala i osobito zamršene prilike, u kojima je živio i djelovao, a koje nažalost traju sve do danas, na prvi mah su me zaustavile. Stavljao sam si pitanja: Hoću li moći u ovim okolnostima i pri mojoj zaposlenosti doći do vjerodostojnih izvora i stvarnih dokaza, koji nepristrano prikazuju osobu pokojnog kardinala? Hoću li, nakon moga izbivanja iz domovine tamo od g. 1928, moći sustavno dotjerati prikaz onoga što nađem u tim ispravama? Usprkos ovim početnim kolebanjima odvažno sam se napokon prihvatio ovog teškog i odgovornog posla, jer sam smatrao da su ona ustrajna nagovaranja mojih prijatelja izraz Božje volje, a k tome se na kraju pridružio i izraz volje vrhovnog starješine franjevačkog reda.

Kroz punih osam godina brižno sam i s ljubavlju sabirao isprave i sve moguće podatke. Iskoristio sam građu nadbiskupskog arhiva u Zagrebu, kardinalovu osobnu pismenu ostavštinu, oveći broj pismenih svjedočanstava osoba, koje su ga dobro poznavale i s njime surađivale, te više usmenih saopćenja od vjerodostojnih osoba, koje su bile s njim u dodiru. Sabrao sam o njemu podatke iz *Katoličkog lista*, iz *Službenog vjesnika zagrebačke nadbiskupije*, iz raznih smotra i novina, iz knjiga u kojima sam mogao naći vjerodostojna svjedočanstva. Uspjelo mi je sabrati priličan broj njegovih privatnih pisama. Mnogo je njegovih pisama bilo, nažalost, uništeno prema izričitoj njegovoj želji u onim teškim prilikama terora i progona.

Među osobito vrijedne izvore ubrajam pet svezaka Dnevnika Josipa Vranekovića, krašićkog župnika i dekana, kod koga je Kardinal sproveo u zatočeništvu zadnjih devet godina. Počeo ga je pisati 24. studenog 1951, a završio 2. siječnja 1960. Činjenice je zapisivao vremenskim redom, kako su se i događale. A bilježio je također podatke iz pređašnjeg kardinalova života: iz djetinjstva, đačkog doba i vojništva u vrijeme prvog svjetskog rata, kako mu ih je on sam prigodice u nevezanom razgovoru pripovijedao. Kako pri tome Vraneković nije redovito davao svojih sudova ni primjedbi, njegov je Dnevnik od neprocjenjive

---

vrijednosti za upoznavanje života i ličnosti pokojnog hrvatskog kardinala (4).

Htio sam imati uvid i u izvorne isprave, koje se nalaze u vatikanskom arhivu papina državnog tajništva, ali, prema važećim propisima, još nije za to vrijeme.

Nije mi bilo moguće proučiti ono što se nalazi u državnim arhivima kraljevske Jugoslavije, Nezavisne Države Hrvatske i komunističke Jugoslavije. No, mislim, da za ovaj životopis to nije odveć velik propust, jer što je tu bilo važno, uglavnom je objavljeno u raznim knjigama.

Nakon svega pomnog istraživanja, toliko je sabranih isprava i tako su važne, da se može sastaviti i predstaviti posve zaokružen i potpun životopis hrvatskog kardinala Stepinca.

Sabrano gradivo počeo sam obrađivati 15. listopada 1968, u nadi da ću ga tijekom pisanja moći još više upotpuniti.

Da ispravno shvatim osobu zagrebačkog nadbiskupa i hrvatskog kardinala Stepinca, morao sam dobro proučiti prilike, u kojima je živio i djelovao, a koje ja osobno nisam proživljavao. Tražeći golu istinu i nepristrano ispitujući pojedine događaje,

(4) Na posljednjem dijelu životnog puta kardinala Stepinca, na kojem je prošao križni put božanskog Spasitelja i kad mu je tijelo pod teškim duševnim pritiskom počelo malaksati, Providnost mu je kao suputnika i pomagača dodijelila Josipa Vranekovića, koga možemo s punim pravom smatrati šimunom Cirencem našega velikog Patnika. Ovaj je svećenik shvatio važnost svoje uloge u zadnjim bitkama, što ih je kroz devet posljednjih godina života morao voditi hrvatski kardinal. Vraneković je velikodušno i neštedimice u tu borbu uložio i utrošio sve svoje duševne i tjelesne snage, sve svoje sposobnosti i sva inače skromna materijalna sredstva.

Nije li nemila i neizlječiva bolest — rak limfnih žlijezda — koja je zahvatila njegov organizam, kad je bio u naponu snage i zrelosti, došla kao neki nastavak i nadopuna životne žrtve kardinala Alojzija? Nije li ta bolest bila nužna posljedica svega onoga, što je kroz posljednjih deset godina zajedno s kardinalom onako junački pretrpio? Nije li Gospodin htio, da i u ovom slučaju dođe do ostvarenja ona njegova poznata riječ, koju je kardinal Alojzije volio na sebe primjenjivati, a glasi: «Kad učinite, što ste bili dužni, kažite: Beskorisne smo sluge» (Lk 17, 10).

Zato odajemo na ovom mjestu priznanje plemenitoj svećeničkoj duši Josipa Vranekovića, kojemu ujedno posmrtno zahvaljujemo, što nam je u svom Dnevniku ostavio bogato gradivo, bez kojega bi mnoge pojedinosti iz života Kardinalova pale u zaborav, a nama je izvrsno poslužilo u izrađivanju ovog životopisa. Ni njega danas više nema među živima. Kardinala je samo za par godina preživio. Umro je iscrpljen borbama i bolešću, 26. srpnja 1964, u 45. godini života u Krašiću, i na tamošnjem groblju je svečano sahranjen. Do groba ga je otpratio sam zagrebački nadbiskup Franjo kardinal Šeper s pomoćnim biskupom Franjom Kuharićem, 95 svećenika i 4.000 vjernika. Ondje njegovo tijelo počiva uz smrtne ostakle kardinalovih roditelja i pokojnoga župnika, koji je kardinala krstio, čekajući slavno uskrsnuće.

---

proučavajući sve ondašnje prilike, došao sam do zaokružena i ujednačena pregleda činjenica i zbivanja onoga vremena. Ogledavši u tako dobivenom okviru život i djelovanje Stepinca, prvaka Crkve među Hrvatima, tek tada me je zablijėštio svojom veličinom njegov lik. Stoga sam pred neka razdoblja kardinalova života stavio sažet pregled ondašnjeg povijesnog i političkog stanja, ne s nakanom da opišem nedavnu hrvatsku prošlost, što i nije zadaća ovog životopisa, nego da njom uokvirim držanje i postupke našeg velikog Pokojnika. Učinio sam to u nadi, da će i čitaoci na taj način dobiti potpuniju sliku veličine i važnosti Alojzija Stepinca za život Crkve, a posebno katoličke Crkve u Hrvatskom Narodu.

Pri pisanju sam dao riječ samo povijesnim izvorima, koje sam nastojao vremenski povezati s događajima nedavne prošlosti, da oni mirno, nepristrano i stvarno prikažu činjenice o kardinalu Stepincu, koji je u onim prilikama živio, djelovao i trpio. Nema tu mojih osobnih čuvstvenih izljeva, nema moga maštanja, nema doumljivanja ni nagađanja. Naveo sam i dulje odlomke iz nekih važnih isprava, u kojima se očituje Stepinćev duh i životne smjernice. Ovakav način pisanja daje životopisu dokumentarno obilježje. Životopis je razdijeljen u 12 poglavlja, koja slijede vremenskim redom. Ipak u prikazu duhovnog Stepinčeva života, da što bolje osvijetlim po koju njegovu krepost ili djelatnost, tu i tamo sam navodio podatke iz raznih razdoblja, što može mjestimično dati utisak ponavljanja. No to je vrlo rijetko i stvar je, kako rekoh, prikazana pod drukčijim vidom.

Pisanje sam dovršio na Sveti utorak g. 1970. Dovršeni životopis nisam ni kanio ni mogao odmah dati u tisak. Nadao sam se s jedne strane, da ću ga s vremenom upotpunjavati, a s druge strane čekao sam da mi Providnost pruži prigodu i mogućnost da bude izdan. Kako mi se ove godine, u kojoj se navršava četrdeset godina otkad je blagopokojni naš Kardinal posvećen za biskupa, na doista neočekivan način ponudila prilika da ovaj životopis ide u tisak, nazreo sam u tome mig Providnosti, koji sam prihvatio sa zahvalnošću. Od srca zahvaljujem svima onima koji su mi bilo kako pomogli pri prikupljanju podataka i pri sastavljanju ovog životopisa i njegova izdavanja.

Svjestan sam da ovaj rad, prvi u tome smjeru, ima svojih manjkavosti. Kada budu dostupni svi arhivi i prikupljeni svi mogući izvori, isprave i pisma, sveti lik ovoga velikog čovjeka i sina Hrvatske te uzornog nadbiskupa i kardinala katoličke Crkve

---

zasjat će u svoj svojoj veličini, ne samo nama nego i cijelome svijetu. No taj posao ostavljam mladim silama u nadi da će oni to zbilja izvršiti, a ovaj životopis predajem cijelom Hrvatskom Narodu, da ne zaboravi lik ovoga svetog Pastira, našeg sunarodnjaka, nego da ga nosi u duši, da ga ima pred očima kao svoj uzor i da ga zaziva kao svog nebeskog zaštitinika.

Na 14. obljetnicu blažene smrti Alojzija kard. Stepinca.

Rim, 10. veljače 1974.

Fr. Aleksa Benigar

franjevac

[15]

I

ZAVIČAJ I OBITELJ

1. - ZAVIČAJ

Kad Bog nekoga odabere za kakvo posebno poslanje u Crkvi, on ga sam za to pripravlja. Među čimbenicima, kojima se služi Božja providnost da oblikuje svoga odabranika za to poslanje, jesu i mjesna okolica i vremenske prilike, a napose vjerske i društvene okolnosti, koje uzrokuju stalne pojave u društvenoj okolini, u obiteljskom odgoju i u životu naroda, koji nastava rodni kraj. Životne okolnosti i prilike stvaraju zakon stalnog redoslijeda, koji utječe ne samo na oblikovanje zajedničkog obilježja naroda nego i na značaj pojedinaca.

Rodni kraj, koji je mnogo pridonio oblikovanju osobnosti kardinala Alojzija Stepinca, jest bivši jastrebarski kotar, gdje se Hrvatska u svom sjeverozapadnom dijelu uklapa u srednju Europu.

1) - Povijesne crtice

Kad su se Hrvati g. 626 doselili u svoju sadašnju domovinu i zaposjeli zemlju napuštenu od Avara, stupili su u kolo zapadnih kršćanskih naroda. Svoj su narodni i državni život i obrazovanje razvijali pod utjecajem zapadne kršćanske Crkve i zapadnih naroda. Prema tome Hrvati su po svom duhu i odgoju izrazito zapadni narod. Svoju su narodnu hrvatsku državu uredili na osnovi plemenskih samouprava i udružili pojedine plemenske grane u župe ili županije. Ova udruženja postala su temeljem cjelokupnom uređenju samostalne države Hrvatske već u vrijeme banova, knezova, pa kasnije za kraljeva domaće krvi. Iako nije

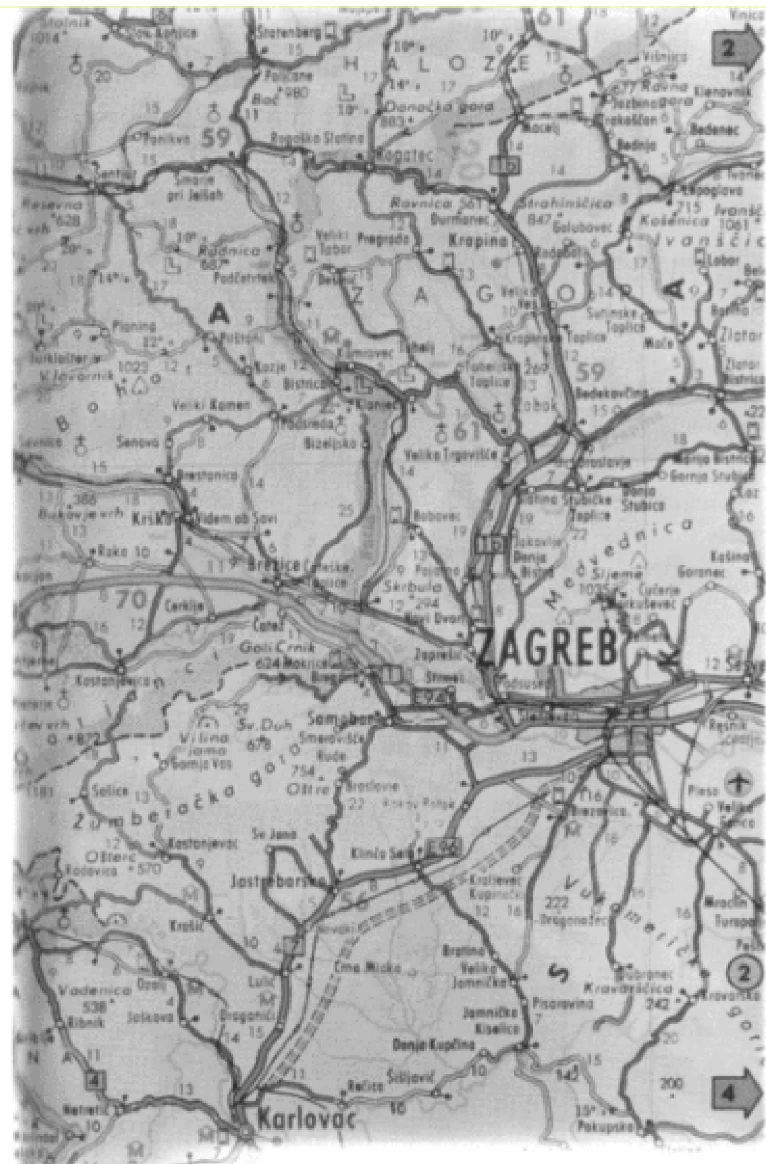
poznato ime hrvatskog plemena, koje se nastanilo na području bivšeg jastrebarskog kotara, znade se, da je taj kotar sačinjavao staru podgorsku županiju, koja se održala sve do 13. stoljeća. Kako ime kaže, ona se prostirala od podgorja Plješivice i posljednjih ogranaka Gorjanaca i obuhvatala romantični Žumberak. Na sjeveru je u plješivičkom gorju graničila s posjedom grada Lipovca, na istoku s okićkom županijom, koje se područje protezalo od današnjega Desinca dolje sve do Kupe. Na jugu joj je bila granica Kupa sve do Ozlja, a na zapadu je dopirala sve do izvora Bregane.

Ruševine utvrđenog grada, središta županije, što je narod nazvao «Turanj», vide se još danas podno gore kod današnje Sv. Jane, iznad ceste, koja vodi od svetojanskog sela Drage prema Žumberku. U tome je gradu stolovao župan, kojega su birala «bratstva» ili «potomci plemenitih ljudi», nastanjeni u slobodnim općinama te županije. Na čelu «bratstva» se u starim spisima spominju Draganići, Pribići, Cvetkovići, Krašići, Gornji Kupčinci i Desinčani, po kojima se i danas zovu istoimena sela. Uprava je bila zadojena slobodarskim i demokratskim duhom. Sve javne i državne poslove rješavali su dogovorno na svojim plemenskim kao i državnim saborima. Ta su «bratstva» sve do novijih vremena prilično sačuvala svoje nekadašnje stare slobode (1).

Iako su «bratstva» imala vojničke obveze prema podgorskom županijskom gradu, ipak su bila slobodna na svojim posjedima. Samo su neki seljaci obrađivali posjede spomenutog županijskog grada, kao što su Slavetićanci, Malunčani i Rečani.

Samostalnost tako uređene županije počela je propadati otkako su Hrvati stupili u personalnu uniju s kraljevskom kućom Arpadovića, koji su počeli uvoditi feudalni sustav. Tako Andrija III daruje g. 1293 cijelu podgorsku županiju u vlasništvo banu Radoslavu Baboniću, koji je već bio gospodar grada Lipovca. U taj su grad Babonići prenijeli sijelo županije, gdje ono osta sve dok nije Ivaniš Korvin pod kraj 15. stoljeća dao sagraditi

(1) R. LOPAŠIĆ - E. LASZOWSKI, Oko Kupe i Korane, mjestopisne i povijesne crtice (Zagreb 1895} 8-9 32 sl. - E. LASZOWSKI, Stara podgorska županija (Comitatus Podgorya), u Rad JAZU 138 (Zagreb 1899) I-54. - D. NEŽIĆ, Povijest župa i crkvi jastrebarskog dekanata. Uspomena na euharistijski kongres 12. i 13. VIII. 1939. Zagreb 1939. - R. STROHAL, Selo Krašić, u Danica, Društvo Sv. Jeronima 1938. - M. BURJA, Pavijest župe Krašić, njezine župne crkve i njezinih kapela, diplomski rad u rukopisu.

ZAGREB
Karlovac
Samobor
Jastrebarsko
Krapina
Brežice
Krško
Videm ob Savi
Bistrica
Kumrovec
Veliko Trgovišće
Zaprešić
Klinča Selo
Senovo
Podsreda
Bizeljsko
Cerklje
Kostanjevica
Brestanica
Žumberačka gora
Medvednica
Sljeme
Sv. Duh
Kostanjevac
Krašić
Ozalj
Vukomerić
Crna Mlaka
Donja Kupčina
Pisarovina
Rogaška Slatina
Kostel
Podsused
Sesvete
Gornja Stubica
Donja Stubica
Oroslavje
Zabok
Bedekovčina
Pregrada
Rogatec
Strahinjčica
Ivanščica
Lepoglava
Bednja
Maceij
Velika Gorica
Dragonožec
Pokupsko
Rečica
Šišljavić
Netretić
Ribnik
Vodenica
Draganići
Lušić
Breganja
Mokrice
Čatež
Rajko
Bukovje vrh
Planina
Podčetrtek
Rudnica
Bedenec
Klenovnik
Vrbovec
Haloze
Zagorje
Bohor
E 94
E 93
2
4
59
61
70
56

grad u Jastrebarskom. Time što je podgorska županija prešla u ruke plemstva roda Babonića, sva su slobodna «bratstva plemenitih ljudi» postala gospoštijski kmetovi opterećeni tlakom. Kmetstvo je ukinuo Hrvatski sabor tek pod banom Jelačićem g. 1848.

Usprkos tome nepovoljnom položaju ipak je u tom kotaru narod sačuvao vidno primjetljiv tip Hrvata Panonaca, koji su od svih Hrvata svojim tjelesnim i duševnim osebinama najbliži općem slavenskom tipu. Blage su i mirne ćudi, ali uporni u obrani svoga doma i svojih pravica. Odlikuju se posebnom ljubavlju prema domovini i snagom stapanja stranaca. Na obranu slobode i svoga ljudskog dostojanstva seljaci bi se gdjekad znali i pobuniti protiv onih,

koji su ih ugnjetavali i nanosili im nepravdu, pa je Matija Gubec i među njima imao svoje pristaše.

2) - Životne okolnosti

Narod u nekadašnjoj podgorskoj županiji živi razmjerno u dobrim gospodarskim prilikama. Gornja sela bave se vinogradarstvom, a donja ratarstvom i stočarstvom. Već početkom 15. stoljeća ima u toj županiji mnogo naseljenih mjesta, trgovišta i sela. U tim je selima do najnovijeg vremena sačuvana narodna nošnja, u kojoj prevladava bjelina.

Sve je pučanstvo katoličke vjere, rimskog obreda, a u Žumberku ima pripadnika i istočnog. Katolici rimskog obreda spadaju u sklop zagrebačke nadbiskupije. Kako je nadbiskupija podijeljena u 15 arhiđakonata, od kojih je svaki pod nadzorom arhiđakona, cijela nekadašnja podgorska županija spada danas s karlovačkim, mrežničkim i lipničkim dekanatima u arhiđakonat gorički.

Katolici istočnog obreda, stanovnici Žumberka, potomci su nekadašnjih uskoka, koji su bili podrijetlom. iz Bosne, Dalmatinske Zagore, Hercegovine, Crne Gore i Albanije, a dospjeli su u ovo podgorje i prigorje u 16. stoljeću, gonjeni turskom silom. Kako su ovi uskoci došli iz krajeva Crvene Hrvatske, to su Žumberčani ne samo po osjećaju, već i po krvi Hrvati. Njihov vladika Vratanja pohodio je g. 1611 Rim, gdje je svečano obnovio povezanost svoje crkvene zajednice s Papom. Oni stoje pod crkvenom upravom križevačkog vladike.

---

3) - Župa Krašić

Na osmom kilometru, idući od Jaske prema Karlovcu, odvaja se od glavne ceste, koja danas spaja Zagreb s Rijekom, asfaltirana cesta, koja ide uz riječicu Kupčinu preko Pribića u Žumberak. Nekako na pola puta prema Žumberku u bogatom vinorodnom kraju i bujnom zelenilu smjestilo se selo Krašić, privlačivo zbog svoje ljepote i prirodnog položaja. Selo je dobilo ime po starom hrvatskom «bratstvu plemenitih ljudi», koje je tako prozvano po svom praocu Kraiši. «Bratstvo» Krašići se spominje u starim ispravama već godine 1249, a crkvena se župa Krašić spominje već godine 1334, u zborniku arhiđakona Ivana Goričkoga. U ljetu godine 1971 brojila je 2.389 duša. U svom krilu okuplja sela: Brlenić, Brezarić, Hrženik, Krašić, Krnežići, Krupače, Kućer, a od godine 1963 pripojena joj je i Gornja Kupčina. Sve su to imena starih plemena.

S lijeve strane usred Krašića nalaze se tri kuće, jedna prizemna i dvije katnice. Sve tri su bile vlasništvo obitelji Stepinac, tadaŠnjih najimućnijih ljudi onoga kraja. Nad ulaznim vratima kuće uzidana je kamena pločica s početnim slovima J.S. (Joža Stepinac), a ispod toga uklesana je godina 1890. Već tada je Joža Stepinac u vanjski zid kuće ugradio mali oltar, koji služi na Tijelovo prigodom svečanog ophoda kao postaja, i tu se daje blagoslov s Presvetim.

Dika i ponos Krašića je lijepa župna crkva Presv. Trojstva, koja je sagrađena većim dijelom doprinosima samih župljana za župnika Stjepana Huzeka, godine 1913. Nacrt je izradio

graditelj Stjepan Podhorski u starohrvatskom stilu, uklopivši u novu crkvu dijelove stare, manje crkve, koja je imala gotičko svetište, a potječe iz 15. stoljeća. Usred crkve uzdiže se velika i lijepa kupola urešena s četiri svetačka lika, što ih je na svježoj žbuki izveo slikar profesor Marko Rašica. Veliki toranj, sagrađen već godine 1791, koji uz staru malu crkvu nije nikako pristajao, građevinski skladno upotpunjuje novu crkvu. Glavni oltar iz mramora okružuju islikani prozori, koji prikazuju presv. Trojstvo, Srce Isusovo, Srce Marijino, sv. Josipa i sv. Anu. Blagdan presv. Trojstva se slavi u Krašiću vrlo svečano. Toga dana dolazili su nekoć iz okolišnih sela i župa vjernici u procesijama s crkvenim zastavama i križevima. Za ovu lijepu crkvu znao bi kardinal Stepinac kazati (2): «Koliko god puta uđem u ovu našu crkvu,

(2) VD I 37 114.

---

svaki put mi se čini ljepšom. Upravo vabi na molitvu. Vidi se, da ju je gradio Božji čovjek».

Cio jastrebarski kotar bio je u prošlosti pošteđen od haračenja turskih horda. Rijetko kada bi se u nj zaletjela koja manja četa. Zato su se u njemu do danas sačuvala starodrevna prezimena kao i mnoge u davnini sagrađene crkve i kapele. Tu je zbog toga crkveni život i vjerski žar bujniji i svježiji nego možda u nekim drugim krajevima Hrvatske.

Nadbiskup Stepinac je prigodom euharistijskog kongresa u Jastrebarskom, 12. i 13. kolovoza 1939, u predgovoru male spomen-knjižice napisao slijedeće (3): «Ne bih li morao uskliknuti ovdje još napose, kako je dobar Bog mom dragom rodnom kraju! Kroz stoljeća brižno ga je čuvao i sačuvao od svih zabluda duha, tako da je danas jedinstven u vjeri više nego ikoji drugi kraj drage nam hrvatske domovine. Euharistijski Isuse, sačuvaj ga i nadalje! Ti, božanski vrtlaru, iščupaj iz sredine ovoga kraja i najmanji korov, koji nastoje zasaditi i raširiti, i pokaži ovome puku, da mu nema boljeg prijatelja od tebe i da mu nema spasenja bez tebe!»

Iz ovoga kraja potječe Benedikt Vinković, koji je rođen u Jastrebarskom godine 1581, a od godine 1637 do 1642 bio je zagrebački biskup. Odatle potječe i bivši pavlinski general Martin Borković, koji je rodom iz Domagovića, a umro je kao zagrebački biskup godine 1687 na glasu svetosti. Tu je imao svoj zavičaj i franjevac o. Rafael Levaković, rođen godine 1590, koji je bio izaslanik Sv. stolice u Austriji, Njemačkoj, Poljskoj, Turskoj, Rusiji, i bio izdavač bogoslužnih knjiga na staroslavenskom jeziku. Potkraj života bio je imenovan nadbiskupom ohridskim. Iz Krašića potječe Josip Torbar (1824-1900), svećenik, prirodoslovac, prvi predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i urnjetnosti, osnivač i predsjednik Hrvatskog planinarskog društva, pokretač i urednik Književnika. U novije doba potekao je iz Cvetkovića jedan od najboljih hrvatskih bogoslovaca i propovjednika dr. Stjepan Bakšić (1889-1963), zagrebački kanonik i generalni vikar.

(3) D. NEŽIĆ, Povijest župa.

---

2. - NA DOMAĆEM OGNJIŠTU

1) - Obitelj Stepinac

Prije nego se uđe u samo mjesto Krašić, lijevo od ceste smjestilo se na brijegu selo Brezarić. Tako je nazvano po prezimenu vrlo stare i nekoć najveće zadruge Brezarića. U 17. stoljeću bila su istaknuta dva Brezarića, Ivanko i Stepina. Da bi se njihove dvije istaknute obitelji mogle razlikovati, ljudi bi zvali njihovu djecu i domare Ivankovi i Stepinini. Odatle nasta najprije prezime Stepina, pa onda Stepinac, a Brezarić osta kao ime sela. Radi se dakle o staroj hrvatskoj korjenici, kako bi rekli naši ljudi (4).

Stepinci su stanovali u Brezariću, u kući br. 13, i sačinjavali su veliku zadrugu, koja je u drugoj polovici prošloga stoljeća brojila 80 članova. Klalo se u njoj godišnje po 20 svinja i sakupljalo oko 100 vozova krme. Glavari zadruge bili su Josipov otac Mijo, zatim Nikola, a iza njega Josip, otac Kardinalov (5).

Ta je zadruga dala zagrebačkoj nadbiskupiji više uzornih svećenika i redovnica. Među svećenicima se najviše ističe stric kardinalova oca mgr. dr. Matija Stepinac, dugogodišnji duhovnik u zagrebačkom sjemeništu, koji je godine 1921 umro u Varaždinu kao kanonik čazmanskoga kaptola na glasu svetosti. Rado je govorio: «Sub pallio humilitatis aliquando vivit magna superbia», tj. pod plaštem poniznosti katkada se krije velika oholost. Župnik u Biškupcu kraj Varaždina Tomislav Štefanec je prigodom biskupskog posvećenja Alojzija Stepinca naglasio svetost, skromnost, učenost i hrvatsko rodoljublje Matije Stepinca (6).

O njemu je kanonik prvostolnog kaptola u Zagrebu mgr. dr. Stjepan Bakšić prigodom 700-godišnjice čazmanskog kaptola u Varaždinu, dne 8. svibnja 1932, izrekao slijedeće značajne oznake (7):

«Pronicava duha, dubokim je svojim perom duge decenije bio i kleru i svjetovnjacima i propovjednik i branič i tumač

(4) D.N., *Život našega nadbiskupa*, u KL 95 (1944) 293.

(5) Saopćio Mijo Stepinac, 13. veljače 1969, u Brezariću.

(6) Svečanost prigodom konsekracije nadbiskupa koadjutora, u KL 85 (1934) 327.

(7) ST. BAKŠIĆ, Govor prigodom 700 godišnjeg jubileja čazmanskog kaptola u Varaždinu 8-V-1932, u KL 83 (1932) 242. - J. LANG, Život i rad mgra Matije Stepinca, apoštolskog protonotara i čazmanskog kanonika-lektora, Zagreb 1922.

Kristove istine u svom sjaju i ljepoti. Prožet dubokim duhom samozataje, sazdao je iz krhka i požudna tijela obitavalište najdivnijih kreposti: čistoće, poniznosti, odvažnosti i djelotvorne ljubavi prema bližnjemu. Zar nije tako i perom i riječju i životom bio najjači propovjednik Kristova evanđelja i najveća obrana i dokaz da je katolicizam istina, duh i život?»

Kada bi govor došao na Matiju Stepinca, kardinal bi znao kazati (8): «Bila je to divna duša, sav u Bogu!»

Matija je bio ozbiljan kandidat za nadbiskupa zagrebačkoga poslije smrti kardinala Mihalovića, ali je to zapriječio tadanji ban Khuen-Hedervary. Matija se mnogo zanimao za gradnju nove župne crkve u svom rodnom mjestu. Iako je za vrijeme cijeloga svoga života raspolagao neznatnim prihodima, odricao se i onih malih svota i doprinosio ih za njezinu izgradnju (9). Kada je kardinal Stepinac jednoć u Krašiću čitao zajedno sa župnikom Vranekovićem životopis mgr. Matije, što ga je napisao sluga Božji mgr. Josip Lang, zagrebački pomoćni biskup, uskliknuo je (10): «Ako moj stric nije svetac, onda sam ja propao».

Apostolski je djelovao i Stjepan Stepinac, brdovački župnik, koji je u svojoj župi triput održao pučke misije, da bi u njoj obnovio kršćanski duh.

Treći uzor-svećenik Stepinac bio je Adam, župnik u Kravarskom, koji je među svojim vjernicima ostao u najljepšoj uspomeni.

Kardinal Stepinac je dvije godine prije svoje smrti mogao sa zadovoljstvom ustanoviti, da su do sada prema njegovu sjećanju četiri Stepinca bili svećenici (11).

Iako se mgr. Matija Stepinac protivio, zadruga Stepinčevih bi podijeljena godine 1878 (12). Na imanju u Brezariću ostao je otac kardinalov Josip, koji se rodio godine 1854. Svršivši osnovnu školu, upisao se u gimnaziju, koju je nakon šestog razreda napustio i vratio se kući na selo (13). Navršivši 22 godine života, oženi se, 22. veljače godine 1876, udovicom bez djece Marijom Matko, koja mu je rodila četvero djece: Josipa (1877), koji je već nakon tri godine umro, Maksima (1879),

(8) VD II 22.

(9) Nadbiskup - koadjutor, u KL 85 (1934) 323.

(10) VD I 59.

(11) VD II 257; IV 98 sl.

(12) Saopćile kardinalove sestre Roza i Štefanija u Brezariću i Samoboru, mjeseca prosinca 1966.

(13) Pismo kanonika N. Kolareka, upravljeno piscu, mjeseca siječnja 1967.

Tereziju (1881) i Barbaru (1884). Kratko vrijeme iza četvrtoga poroda Marija je umrla.

Kako je bio zaokupljen gospodarskim poslovima s troje nejake djece, koju je trebalo čestito odgojiti, odluči Josip sklopiti novi brak, da bi se tako pobrinuo za svoje mališe. Oko mu se zaustavi na Barbari Penić, djevojci skromnoj, u radu spretnoj, u pobožnosti revnoj, iako nepismenoj; i ona prihvati njegovu ponudu. Brak bi sklopljen 11. veljače 1885.

Joža je bio vanredno dobar gospodar i stalno je nastojao poboljšati gospodarsko stanje svoje obitelji. Bio je izgrađen, razborit, pun iskustva, vrlo sposoban i poduzetan. Nadaren trgovačkom sposobnošću trgovao je poljoprivrednim proizvodima, na dug bi kupovao zemlju, te bi je pomalo otplaćivao. Radeći tako kupio je u mjestu Krašiću tri kuće s malim, ali vrijednim posjedom, a u Karlovcu je kupio dvokatnicu. Već oko godine 1900 kupuje svojom prištednjom veliki posjed, Fodrocijevo imanje, od ondašnjeg vlasnika Grünvalda, zvano Kamenarevo. U svemu je stekao 150 jutara oranica, livada, vinograda, šume i tako postao jedan od najimućnijih seljaka u selu (14).

Prema iskazu samoga kardinala, njegovu ocu je bila jedina briga da svojoj djeci pokaže dobar put u život. Svoju je djecu držao u strogosti, a to samo iz velike ljubavi, jer bi bio više želio vidjeti svoje dijete mrtvo, nego da je pošlo putem, koji se njemu nije sviđao.

Budući da je bio imućan, omogućio je svojoj djeci, da se posvete zvanjima, koja su željela, pa su se tako mnogi školovali (15). Prema običaju imućnijih Krašićanaca on ih je slao u gimnaziju u Karlovac, pa su tako sva muška djeca svršila barem nižu gimnaziju (16). Slike svetaca i uspomene iz Lurda u njegovoj kući potvrđuju izjavu župnika Pavla Srketića, da tu stanuju bogobojazni ljudi, da se tu živi po svetoj vjeri i vrše kršćanske dužnosti.

Josip je bio doživotni član književnog Društva sv. Jeronima, pa je kao takav svake godine dobivao kalendar Danicu i ostale knjige, što ih je društvo izdavalo. Strogo je pazio, da nitko u kući ne bude bez posla, da svi budu u kući, kad bi se zamračilo,

(14) Pismo kardinalove sestre Štefanije, od 17. II. 1962. - VD I 57 sl. - Podaci dobiveni od gđe. Ane Bucković iz obitelji Suhodobnik, 8 Albion Waverley N.S.W., Australija. - E. BELUHAN KOSTELIĆ, Stepinac govori (Valencia 1967) 21.

(15) Imenovan je koadjutor s pravom nasljedstva zagrebačkom nadbiskupu, u *Jutarnji list* 23 (1934) 31. svibnja, br. 8021.

(16) Podaci gđe. Ane Bucković; gl. gore bilj. 14.

---

i da se sakupe na zajedničku molitvu (17). Očeva su svojstva u glavnom bila: radinost, spretnost i radikalnost u kršćanskim načelima. Kao predstavnik brojne i dobro stojeće obitelji

i zbog svojih osobnih lijepih sposobnosti i uspjeha Josip je uživao ugled u župi i općini, bio je cijenjen i poštivan kao najuglednija osoba, pa se stoga i njegova riječ uvažavala.

Uz takva muža pristajala je njegova životna drugarica Barbara. U srcu te uzor-žene i majke krila se snaga, koju samo vjera daje. Barbara je donijela u Josipovu kuću toplo i vedro ozračje ljubavi i pobožnosti prema bl. Djevici Mariji. Sliku Marije Pomoćnice objesila je na počasno mjesto u sobi, da ukućanima dozove u pamet, tko ima vladati u obitelji. U mjesecu svibnju je dan i noć pred njom gorjelo kandilo.

Pod tom slikom nebeske Majke je Stvoritelj Josipovu i Barbarinu ljubav blagoslovio. Skoro svake treće godine kao iz ružina grma s godinama su izbile nove mladice, osmero djece: Roza (1887) udata Županac, Juro (1890), Josipa (1893) udata Mrzljak, Marko (1896), Alojzije Viktor (1898), budući zagrebački nadbiskup i kardinal, Štefanija (1902) udata Stengel, Mijo (1905) i Mato (1909).

Umna i spretna u svim ženskim poslovima, Barbara se žrtvovala za svoju obitelj. Obiteljske je zadaće rješavala i važnije odluke donosila u duhu molitve, s krunicom i postom.

Alojzijev prijatelj sa sveslavenskog omladinskog sleta u Brnu, Mijo Cizerle, prigodom jednog sastanka katoličkih omladinaca posjetio je Krašić i obitelj Stepinac. On o tom svom posjetu piše (18):

«Nikada neću zaboraviti utiska, koji sam ponio iz te prave seljačke katoličke kuće i obitelji. Dok mi je njegov brat (ako se ne varam Jure) pokazivao gospodarstvo, a dobri njegovi roditelji, otac i majka, srdačno me pravom seljačkom i kršćanskom gostoljubivošću dočekivali, sve više mi je u duši rasla misao, da ovakvi domovi i ovakve seljačke obitelji nose sreću i blagoslov svom rodu i domu i sv. Crkvi».

2) - Svibanjski cvijet

Dne 8. svibnja 1898 Barbara rodi Josipu sinčića. Odmah slijedećeg dana, 9. svibnja, bi dijete kršteno u staroj župnoj

(17) VD I 53.

(1B) MIJO CIZERLE, Nadbiskup-koadjutor i naše selo, u Hrvatska straža, 26. VI. 1934, br. 143.

---

crkvi presv. Trojstva u Krašiću. Krstio ga je krašićki župnik Stjepan Huzek. Kumovali su Stjepan Burja i supruga mu Barbara, krašićki seljaci (19).

Djetešce je na krštenju dobilo, mimo običaj, dva imena: Alojzije Viktor.

Ime Viktor mu je dano u vezi sa sv. Viktorom, rimskim mučenikom i vojnikom, čiji se spomen slavi 8. svibnja.

Ta dva imena kao da su imala proricati što će mališ biti u svom životu: u ćudoređu neporočan kao sv. Alojzije Gonzaga, neslomljiv borac za vjeru kao mučenik sv. Viktor.

Prema običaju kod krstitki je bilo veselo, a bilo je i mnogo gostiju, među kojima i krašićki župnik Huzek. On je navodno uzeo novokrštenoga mališa na ruke i kazao:

«Moglo bi se dogoditi, da taj momčić bude jednom biskup, ako ne i nadbiskup».

U selu se o tome pripovijedalo mnogo prije negoli je Alojzije postao biskupom (20).

Sâm kardinal je kasnije pripovijedao slijedeću zgodicu iz te svoje rane dobi (21): «Kad je nakon nekog vremena opet došao župnik Huzek u Stepinčevu kuću i pošao pogledati mališa, koji je bio u kolijevci, našao je na njemu na svoje iznenađenje veliku majčinu krunicu rastegnutu preko cijelog pokrivala u zipci. Zanesen tim prizorom usklikne: «Bara, pa kak ne bi Lojzek postal svetac, kad već sad moli krunicu!»

Molitva krunice je odista bila jedna od najmilijih pobožnosti u životu maloga Alojzija.

3) - Vedro djetinjstvo

Dijete se razvijalo pravilno i raslo u krugu sedmorice već starije braće i sestara pod brižnim očevim nadzorom i grijano toplom majčinom ljubavlju. U njegovoj djetinjoj duši nije bilo nesuglasnosti, nikakve zatrovanosti, nikakve tugaljivosti.

Mnogo je dugovao svojoj pobožnoj majci. Od nje je naslijedio jaku i živu vjeru, njezin način mišljenja i osjećanja, njezinu požrtvovnost i veliku pobožnost prema presv. Bogorodici, kako je običavao kao nadbiskup i kardinal nazivati bl. Djevicu Mariju. Njegove male očice rado su promatrale Gospinu sliku. Kada ju

(19) Krsni list kardinalov, izdan od župnog ureda u Krašiću, dne 24. VII. 1909.

(20) Podaci gđe Ane Bucković, gl. gore bilj. 14.

(21) VD I 30 sl.

---

je u sumraku ili u noćno doba tijekom mjeseca svibnja malo svjetlo kandila čarobno rasvjetljivalo, pričinjalo se mališu, kao da je lik Gospin oživio.

U njegovu se mladu maštu Gospin lik tako duboko utisnuo, da je tijekom cijeloga svoga života rado razmišljao o nebeskoj Majci. U vrijeme svoga zatočenja u Krašiću često je obnavljao uspomene iz djetinjstva i o njima pripovijedao župniku Josipu Vranekoviću. Znao

si je dočaravati svibanjske noći, u kojima je svjetlo kandila rasvjetljivalo Gospinu sliku i zanosilo njegovu djetinju dušu. Kazao bi:

— Tu sam primio milost, da sam od ranog djetinjstva štovao Bogorodicu.

Tvrdio je, da mu je često kasnije u životu, a napose na ratištu iskrsavala pred očima ova divna Marijina slika rasvijetljena u noći. U doba zatočenja u Krašiću dao ju je objesiti iznad postelje, no tako, da mu nije visjela nad glavom, već sa strane. Htio ju je promatrati preko dana sjedeći ili ležeći njoj sučelice, da bi dobio pobudu i misao za svibanjske propovijedi. Za vrijeme svoje bolesti dao je staviti nasuprot slike stolac za goste.

— Tu će sjesti posjetnik, rekao bi, pa neka gleda sliku, a ne mene. Bogorodica je uzor, a ne ja.

Kad se župnik nato glasno nasmijao, reče mu:

— Što se smijete, kad je to istina?

Kad su mu godine 1953 njegovi štovatelji iz Zagreba za 11. listopada poslali divan album s Marijinim slikama iz pojedinih naših marijanskih svetišta u lijepo izrezbarenoj kutiji, vrlo razdragan upre prstom na svoju sliku Majke Božje s kandilom te reče župniku:

— Da su za nju znali, sigurno bi je ovamo uvrstili na prvo mjesto. Najdraža mi je od sviju slika. Još sam u Rimu mislio na nju. Ali je mama bila još živa, pa joj je nisam htio uzeti. Tu je ona toliko puta palila ulje. Divno ju je gledati u noći.

Ugasio je zatim u sobi svjetlo, da bi samo mali žižak iz kandila rasvjetljivao tu sliku. Promatravši ju, zanesen usklikne:

— Kako je divna! Ne bih je dao ni za što na svijetu. Čudno, ova mala crvena čaša pala je Dubravku na beton i nije se razbila, kao da je mene čekala.

Pričao je nadalje, kako je on kao maleno dijete poravnavao dušice u maloj uljenici (22).

(22) VD I 31 52 sl.; II 56 345 sl.; IV 195.

Dječak je bio pun života. Kada je kasnije kao nadbiskup prosuđivao svoje djetinjstvo zrelim duhom, njegovo je istraživanje bilo istančano te je prostodušno pretraživao svoju djetinju dušu. Prve životne pouke primio je mališ od svoje pobožne majke, prema kojoj je sačuvao kroz cijeli život najdublje počitanje, a to se ispoljavalo, kako je to pripovijedao župnik Vraneković, napose onda kad bi s posebnim naglaskom i nježnošću izgovarao riječi «moja mama» (23).

Daljnji izvor oblikovanja njegova načina, kojim je promatrao svijet, bila je: zemlja, domaće životinje, priroda, koja ga je okruživala. Sve ga je zanimalo, sve je htio znati, iako je to koji

put morao skupo platiti. Po naravi je bio dobar promatrač prirode. O pojavama u njoj umio je razmišljati i izvoditi pouku za život. Taj se dar s vremenom još više razvio. On ga je kasnije zgodno upotrebljavao u propovijedima, da razjasni koju tajnu vjere. Dječak se razvijao kao pravi seljak. Bio je seljak po narodnoj nošnji i po načinu mišljenja i osjećanja. Htio je sa svime biti na čistu. U neplodnu maštanju se nije gubio. Njegova životna mudrost je nicala iz zemlje, koju je obitavao, i iz vjere, koja se od najmlađih dana duboko ukorijenila u njegovu dušu.

Nada dječakom je bdjela Božja providnost preodredivši ga za veliku borbu. Sve je već u njegovu djetinjstvu bilo usmjereno prema tome, kako bi što bolje bio oblikovan za ono poslanje, koje mu je bio dobri Bog odredio. Neke male crtice iz djetinjstva pokazuju tu Božju očinsku brigu i budnost nad mališem, kao i neke klice, koje su mu bile duboko u dušu usađene i koje su se imale u cijelosti razviti, da bi uzmogao izvesti nacrt, što ga je Bog s njime imao.

Mali Alojzije imao je tri godine. U dvorištu je bio kup balvana. On se na nj uspeo. No, drva, budući da nisu bila čvrsto složena, odjednom su se stala rušiti i Lojzek se počeo «voziti» po balvanima. Tek što nije izgubio oko. Od ozljede, što ju je pritom dobio, ostao mu je ožiljak, koji je znao drugima pokazivati. Iako je ozljeda bila opasna, roditelji nisu tražili liječnika, već je majka uzela čistog domaćega platna, zamotala oko i bilo je dobro (24).

Konačno mnogo je uplivao na razvoj dječakov duboki vjerski osjećaj samog rodnog mjesta. Stepinci su bili usko povezani društvenim vezama uz svoje suseljane.

(23) VD I 30.

(24) VD II 393.

Kad je dječaku bilo četiri godine, nije još umio pravilno izgovoriti glas «r». Jednoga dana dođe im u kuću neki lugar, opazi tu njegovu pogrješku, stavi mu pod jezik komadić tvrdoga kruha i stade ga vježbati pravilnu izgovoru. Kroz nekoliko dana mališ je ispravio svoj izgovor (25).

Nekako u isto vrijeme je jednoć skoro nastradao životom. Majka mu je ispekla pogačicu. Uzeo ju je i otišao u dvorište i počeo slasno jesti. Kad se najednom pred njim pojavi krmača i htjede mu ugrabiti kruh. Nije joj ga htio dati, pa ju je pokušao otjerati. No, krmača navali na njega, prevrne ga, i jakim zubima zgrabi čvrstu košuljicu od domaćeg platna i odvuče ga u svinjac, gdje i ostale svinje navale na njega. No, nikako im nije htio ustupiti svoj kruh. Sve ga je jače stiskao na prsima. Na sreću nadođe susjeda, koja to spazi, te ga spasi od sigurne smrti. Krmača bi ga sigurno razderala, jer ju je izazivao miris kruha, koji joj on nije htio prepustiti. Tako se već u tom slučaju ispoljila odlučna borbenost, čvrstoća i nepopustljivost (26).

Kao dječak rado je promatrao vrapce, kako se vješto hvataju nožicama za košaru, u koju je majka stavljala sir, da se osuši. Pomalo su ga kljuvali i tako se nedopušteno gostili. Lojzek otvori poklopac košare, priveže za nj konac, povuče ga i sve ih poklopi. Tada uze košaru,

odnese je u sobu i pusti vrapčiće da po sobi lepršaju. Kad bi se tako dosta s njima pozabavio, pustio bi ih na slobodu. Pripovijedajući tu zgodu iz svog djetinjstva u Krašiću župniku primijeti (27): — Nisam, naravski, onda ni slutio, koliko će mi veselje ta «čeljad» pripraviti u Lepoglavi.

4) - Dječačko doba

Tako je Lojzek rastao i razvijao se, dok nije došlo vrijeme da pođe u školu.

Pučku je školu polazio u Krašiću. Učitelj mu je bio Ivan Horvat, koji je s njegovim ocem i župnikom Stjepanom Huzekom predstavljao neke vrsti seoski trijumvirat, u kojemu je župnik vodio brigu o vjerskom i ćudorednom životu, učitelj o prosvjeti, a Josip Stepinac je nastojao da kao dobar i napredan gospodar prednjači svojim suseljanima.

Lojzek je u osnovnoj školi uvijek bio odlikaš. Znao je na

(25) VD III 123.

(26) VD I 73.

(27) VD IV 195.

---

sva pitanja odgovoriti. S djecom se nikada nije prepirao. Volio je mir i slogu. Sa suučenicima je bio dobar i susretljiv, pa su ga oni zbog tih njegovih svojstava voljeli. Bilo je nešto u njemu, što ga je razlikovalo od ostale djece. Učitelj ga je zbog njegove nadarenosti, poučljivosti i ponašanja stavljao za uzor ostaloj djeci. Imao je u njega veliko povjerenje.

No već od mladih dana morao je Lojzek naučiti, da je drugarstvo prožeto kršćanskom ljubavlju neodjeljivo od žrtve i patnje. Jedna od njegovih tadanjih suučenica pripovijeda slijedeće (28):

«Jednoga dana učitelj morade nekamo otići na kratko vrijeme. On postavi Lojzeka, da pazi na red i tišinu u razredu. Posebno je naglasio, da mora na ploču napisati imena sviju prekršitelja školske stege, koji će onda po zasluzi primiti 'plaću'.

Kad je učitelj napustio razred, svi su neko vrijeme mirno radili određeni zadatak. No, djeca kô djeca počela su malo po malo šaputati, pa je zatim ovaj ili onaj i glasno progovorio, dok se konačno nije razvila prava galama. Lojzek je pisao imena nemirnjakovića te se ploča pomalo ispunjavala tim imenima. No, najednom povikne netko od djece:

— Učitelj dolazi!

Svi umuknu i nastane tajac. Svima zasta dah od napetosti, što će sada biti? Što će reći učitelj, kad ugleda ploču punu imena? Djeca su nehotice pogledavala i prema vratima i prema

Lojzeku. Kada je strah dosegao vrhunac, a učitelj već uhvatio kvaku na vratima razreda, Lojzek se munjevitom brzinom okrene prema ploči i odlučnim zamahom izbrisa sva imena, koja je bio napisao.

— Tako! Ti brišeš ploču, a ja sam ti naložio, da napišeš imena nemirnjakovića, viknu učitelj. Lojzek je stajao pred pločom miran i šutljiv, a na licu mu se čitala odlučnost.

— Govori, tko je galamio? — zagrmi učitelj. Opet šutnja.

— Slušaj, Lojzek, opet će strogi učitelj, ako mi ne kažeš, tko je galamio, a ja sam čuo veliku galamu, onda ćeš ti dobiti batine mjesto drugih.

I opet je odgovor bila odlučna šutnja. Učitelj je ponovio svoju prijetnju. Konačno je dobio Lojzekov odgovor:

Ne mogu reći!

(28) Saopćila s. Agnes, milosrdnica, mjeseca ožujka 1956, prema pripovijedanju gđe Šimečki, kardinalove suučenice iz pučke škole.

Ta neshvatljiva dječakova odlučnost razdraži učitelja. On dohvati šibu i Lojzeka obdari s nekoliko vrućih udaraca po ruci. Najednom učitelj zastane, kano da se zastidio pred nečim velikim, što je žarilo iz dječakova lica. A djeca? Preneražena nad onim, što se zbivalo, spustila su glave i zanijemila. Teško je bilo gledati u lice tome drugu, koji je mjesto njih izdržao kaznu.

— Lojzek, oprosti! čulo se je sa svih strana, kada je učitelj otišao iz razreda. No, on odlučno mahne rukom, kao da je htio kazati, da slučaj ne smatra važnim i da o njemu ne želi govoriti, a još manje zbog toga kome prigovoriti».

Da je Lojzek u tim ranim godinama naučio trpjeti, dokazuje i druga zgoda iz škole, o kojoj je on sam, dok je boravio u zatočenju u Krašiću, pripovijedao (29).

Jednog je dana otac Lojzeka dočekao kod školskih vratiju i nemilo ga počeo mlatiti.

«Nikada u životu nisam dobio takvih batina kao ovaj put — pripovijedao je kardinal. — Jedva sam se dovukao kući i ne mareći za večeru, odmah odem u krevet».

Što je bilo po srijedi?

Dan prije je jedna djevojčica mela sobu učiteljici Maletić. Ta mala joj uze sa stola zlatni prsten. Kada su se djeca iz škole vraćala kući, mala je pokazivala prsten ostaloj djeci, pa i Lojzeku. Djeca nisu znala, da je to prsten od pravoga zlata. Mislila su, da ga je djevojčica kupila na sajmu za groš. Mala upita Lojzeka, da li bi htio imati taj prsten. On ga uzme. Kako

je upravo onuda prolazio Mijo Stepinac s konjima, Lojzek ga upita, hoće li on taj prsten? I ovaj ga uzme.

Sutradan je u školi bila istraga. Sva djeca su bila pozvana na okup. Bila je tu učiteljica Maletić, učitelj Horvat, a došao je i župnik. Čim su djeca ugledala župnika, razumjela su, da se radi o nečem ozbiljnom i da je opasno. I započe istraga u vezi s učiteljičinim prstenom. Konačno su pronašli malu, koja je ukrala prsten. Mala se ispričavala, te je izjavila, da je prsten dala Lojzeku. On je odmah priznao i rekao kome ga je dao. Nije mu ni na kraj pameti bilo, da je to prsten njihove učiteljice. Pričajući tu zgodu župniku Vranekoviću, reče Kardinal:

— Da sam to znao, nikad ne bih ni pomislio da ga uzmem. Nikada takvo što ne bih ni poželio, a eto ispao sam kao krivac,

(29) VD III 116.

---

barem u očima svog oca, koji nije znao kako stvar sloji. I tako sam izvukao nezaboravne batine.

Školski drug iz osnovne škole Stjepan Pukić pripovijedao je nekoć župniku Vranekoviću, da se dobro sjeća, kako je Lojzek na jednoj školskoj priredbi snažno i zanosno deklamirao pjesmu (30):

«Ja sam junak do Boga, ne bojim se nikoga!»

U toj je dobi bilo i igre, i odmora, i radosnih, i vedrih dana. Lojzek se u ljetno doba rado kupao u društvu svojih suučenika. Ljeti bi znali iza prvog školskog sata otići do Kupčine, gdje bi se igrali Indijanaca. Stavljali bi si na glavu par kilograma mulja i blata, u nj bi nazabadali grančica i perja, pa si u djetinjoj mašti zamišljali, da su Indijanci. Ovako opremljeni svi bi u grupi, poput Indijanaca koji srću na juriš, poskakali u vodu i zaronili.

— §ta ćete — završio je kardinal svoje uspomene — to nam je bilo zanimanje, veselje i odmor (31).

Vjerski odgoj promicale su razne crkvene svečanosti i proštenja. Rado se kao kardinal sjećao proštenja kod Sv. Roka u Vrhovcu. I to ga je sjećanje nukalo, da dade svoj doprinos za popravak te kapele s uvjerenjem, da je u dušobrižničkom radu proštenje od velike važnosti, jer u narodu podiže vjersku svijest (32). Volio je i ostale kapele u krašićkoj župi i za njih se brinuo. Tu je kapela Sv. Ivana na brijegu, kod sela Hrženika, Sv. Obitelji na raskrižju, gdje se od krašićke ceste odvija put u selo Brezarić, i kapela Gospe Žalosne na groblju.

Svetu potvrdu primio je Lojzek u Krašiću u sedmoj godini, tj. godine 1905 (33). Nemamo podataka o njegovoj prvoj sv. pričesti i učincima, koje je taj prvi sakramentalni susret s euharistijskim Spasiteljem proizveo u njemu. No, kako je u ono vrijeme bio običaj pripuštati djecu k prvoj sv. pričesti u 4. razredu osnovne škole, to nećemo mnogo pogriješiti, ako

pretpostavimo, da se je taj sv. čin zbio godine 1908 ili 1909, kada je dovršavao osnovnu školu. Da je Lojzek ozbiljno shvatio taj čin,

(30) VD III 181.

(31) VD I 45.

(32) VD IV 42.

(33) *Osobnik* A, u NAZ.

---

može se s pravom zaključiti iz cijelog vjerskog i moralnog odgoja, koji je dobivao u obitelji i u školi.

U svom djetinjstvu Lojzek nije bio prepušten ni samoći ni turobnosti. Okruživala su ga braća. Njihov se broj postepeno povećavao, a s brojem i bratska zajednica i ljubav. Lojzek je već u toj dobi odgojno utjecao na svoju braću, osobito na onu mlađu. Znao im je govoriti, kakvim poštovanjem treba da vrše želje svoje bake, očeve majke, koja je još bila na životu. Opominjao ih je, da će ih Bog kazniti, ako ne budu slušali starijih. Svoju je braću pozivao na zajedničku molitvu krunice (34).

Godine 1907 obitelj Stepinac preselila se iz Brezarića u Krašić, kućni br. 16/58. Najmlađa sestrica Štefanija, koja je imala 5 godina, i bratac Mijo, koji je bio navršio tek dvije godine, osjetili su se jako nesretnima, jer su se morali odijeliti od svoga sela i društvanca svojih vršnjaka. Jednoga dana uhvate se njih dvoje za ručice pa da će natrag u Brezarić. Kad je majka spazila, da su nestali, povikne:

— Lojzek, nema djece!

Lojzek brzo skoči i spazi ih u daljini, potrči za njima i uputi ih natrag kući. Cijelim putem ih je štapićem lagano udarao po nožicama i opominjao, da nikada više što takvo ne učine, jer da se majka zbog njihova nestanka smrtno preplašila. Kada je bjegunce dotjerao natrag, pouči ih, da kleknu i da zamole majku za oproštenje i neka joj obećaju, da to nikada više neće učiniti. Za kaznu ih strpa u tamnu rupu pod stepenicama i zatvori. No, majka, čuvši viku i plač djece, ublaži njegovu revnost i naredi mu:

— Pusti, Lojzek, djecu van, jer će od straha dobiti «fras», to jest živčani napad.

Lojzek je davao svojoj braći dobar primjer. Sestra Štefanija tvrdi, da je on od najranijih godina bio iznimka među svima njima u poštivanju roditelja, u posluhu i ispunjavanju njihovih želja. U kućnim je poslovima bio marljiv, upravo sitničav i vrlo poslušan, u svemu je majci bio desna ruka. Donosio joj je vodu, cijepao drva i donosio u kuhinju. U dvorištu, u šupi i štali, na cesti pred kućom njegovo oko nije trpjelo nereda, sve bi stavio u red. Uvijek bi

čistio i, prema sposobnostima i njihovoj dobi, ostalu djecu upregao u posao. Među ostalom djecom je bio najmirniji. Majka ga je zbog toga više voljela negoli

(34) VD I 53; II 60.

---

ostalu djecu. Kad bi se sa zvonika župne crkve čulo pozdravljenje, pogledao bi svoju mlađu braću, pozvao ih na molilvu i otkrivši glavu, sklopio bi ruke i pobožno bi, kako je to činio kroz cijeli svoj život, izmolio molitvu na uspomenu utjelovljenja vječne Riječi Božje (35).

Majka Barbara gledajući taj naravni i nadnaravni Lojzekov razvoj, voljela ga je i posvećivala mu mnogo više pažnje i veću brigu negoli ostaloj djeci. Kad se Lojzek jednoć razbolio, zavjetova se Majci Božjoj, da će, ako ozdravi, hodočastiti u jaskansku franjevačku crkvu, gdje se ona na poseban način štuje pod naslovom «Škapularske Majke Božje». Bila je uslišana, dječak je ozdravio. Majka je kroz pedeset godina obdržavala ovaj zavjet i godinama hodočastila onamo u znak svoje zahvalnosti (36).

U svom srcu je gojila nadu i želju, da bi joj Lojzek postao svećenikom. Kako je bila po prirodi nadarena žena i dobro poučena u kršćanskoj nauci, znala je, da se za svećenički stalež zahtijeva i posebno zvanje kao i naročita priprava, koja se mora započeti u ranim godinama. Stoga je ona odstranjivala od njega sve, što bi moglo štetno utjecati na njegov razvoj i odgoj. Shvaćala je i to, da se svećeničko zvanje mora izmoliti od Boga. U tu je svrhu odmah od Lojzekova rođenja strogo postila tri puta tjedno: srijedom, petkom i subotom, kadšto samo o kruhu i vodi, pa i u dane teškoga rada. Ako bi Božić pao u petak, ona mesa nije okusila. Sam kardinal to spominje (37):

«Koliko toga se kuhalo i peklo kod nas, koliko svadba, svečanosti, težaci, gosti, proštenja. Svaki put je ona sve u kuhinji vodila, ali nikada nije kroz pedeset godina u te dane okusila mesa, postila je. Počela je to, dok sam bio još dijete, a s nakanom, da budem svećenik. — Dok sam bio na fronti, pronio se glas, da sam mrtav, ali ona je i dalje postila i molila za mene na istu nakanu, nije vjerovala, da sam mrtav».

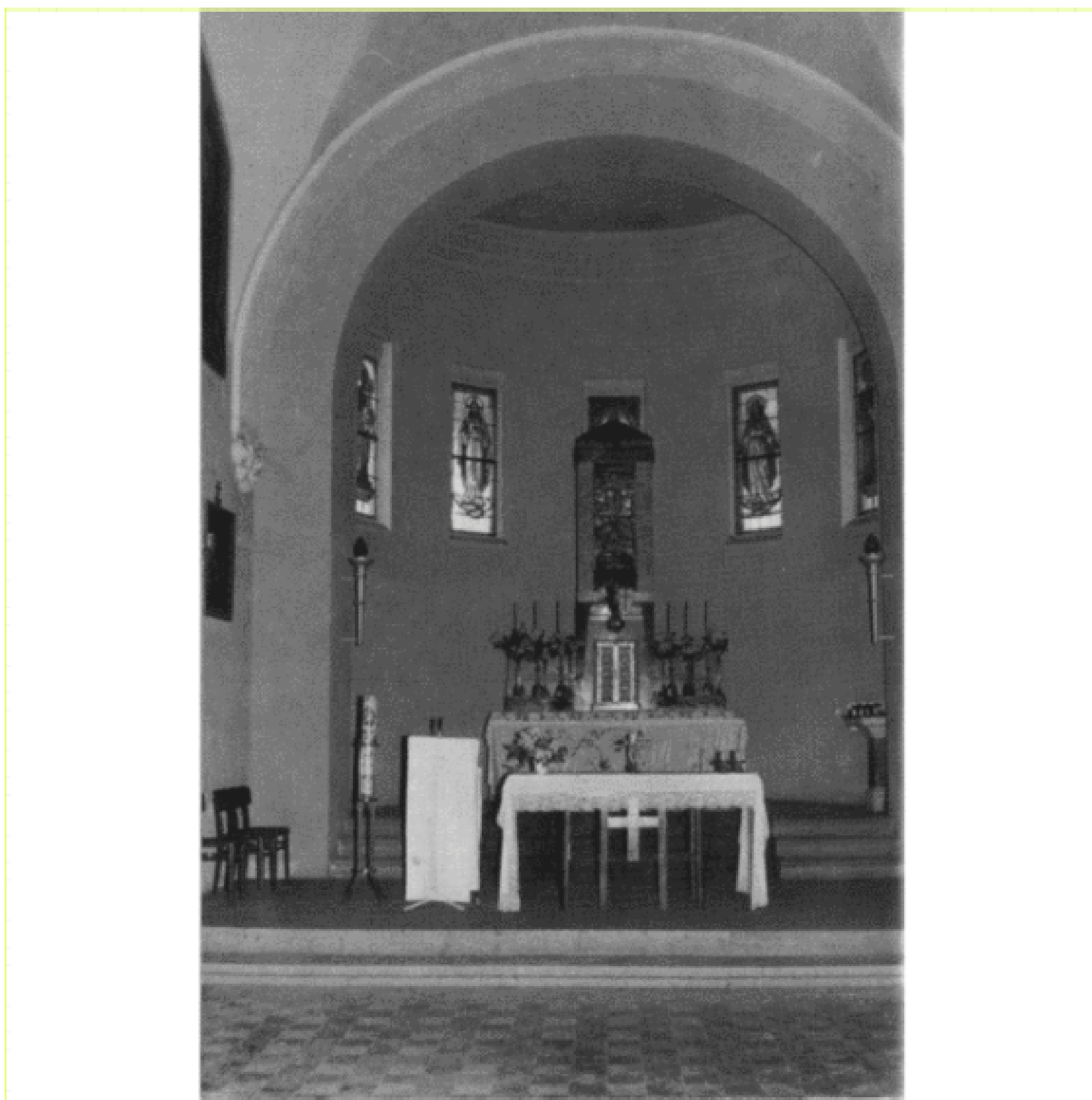
Ona je to krila kao svoju tajnu. Tek kada se Alojzije vratio iz Rima kao svećenik, doznao je, zašto je njegova raajka triput sedmično postila. Majka je tu želju čuvala kao svetu tajnu u svome srcu i time pokazala svoju veliku kršćansku razboritost, želeći s obzirom na izbor svećeničkog staleža izbjeći svaki duševni

(35) Pismo kardinalove sestre Štefanije, 17. II. 1962.

(36) Saopćio o. Ante Crnica, franjevac, komu je to sam kardinal pripovijedao.

(37) VD I 31 65. - Pismo J. Lončarića rektoru Germanikuma, 3. X. 1924. Arhiv Germanikuma.

pritisak na njega ili bilo kakav izravni utjecaj. Taj je strogi post za Alojzija obdržavala i kasnije sve do smrti. Navodno joj je krašićki župnik Pavao Srketić prigodom Alojzijeve prve svečane mise u rodnom mjestu nakon povratka iz Rima rekao:

- Mama, nemoj prestati postiti i moliti se!

Kada ie jednoć krašićki župnik Vraneković zapitao zatočenog kardinala, da li ga je mgr. Matija Stepinac iza godine 1919 nagovarao, da prigrli svećenički stalež, odgovorio je odlučno:

- Nikada! kao ni mama, ali je zato bilo ovo... — sklopljenim je rukama pokazao, što je majka za njega radila, te je nadodao:

- Velika je moć majčine molitve i njezina blagoslova.

Majka je Lojzeka sama dovela u sakristiju župske crkve i uputila da poslužuje župniku kod službe Božje. Ona ga je sama prvi put i obukla u ministrantsko odijelo. Vodila ga je na hodočasnička mjesta njihova kraja, kao što su Volavje, Dol, Jastrebarsko (38).

Prikladnim sredstvima odgoja umjela je Barbara odstranjivati sve što bi moglo biti štetno za dobar Lojzekov odgoj. Razabire se to i iz jednoga prizora, o kojemu pripovijeda njegova sestra Štefanija. Jednoć je u selo došao neki cirkus da seljacima pruži zabavu. Ne samo da Alojzije sâ nije iŠao gledati predstave, već je i svojoj braći branio da idu, jer ga je majka bila tako uputila (39).

(38) Saopćio vlč. Leopold Povše, komu je to sam kardinal pripovijedao.

(39) Pismo kardinalove sestre Štefanije; gl. gore bilj. 35.

---

[34]

---

[35]

II

ŠKOLOVANJE I SVEĆENIČKI POZIV

1. - GIMNAZIJALAC

1) - Pitomac nadbiskupskog orfanotrofija

Kad je Lojzek, godine 1909, dovršio osnovnu školu, prema roditeljskoj odluci otišao je u Zagreb, a ne u Karlovac, jer je pokazivao želju posvetiti se svećeničkom staležu.

Kad je došao dan polaska, mlađa mu braća, koja su ga vrlo voljela, plakala su za njim kao da će ga zauvijek izgubiti. Naime, sakrili su se na tavanu, da ih majka ne vidi, i mjesto Alojzija milovali su njegov kaputić i plakali (1).

Alojzije bî primljen, uz preporuku župnika Huzeka, u nadbiskupski orfanotrofij u Zagrebu, Vlaška 38. Zavod je osnovao zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovec (1788-1828). Zavod je građevinski bio povezan s crkvicom Sv. Martina. Zvali su ga «orfanotrofij», tj. sirotište, jer se je u njemu davala mogućnost odgoja i naobrazbe mladićima, čiji roditelji nisu mogli novčano uzdržavati njihovo školovanje. Uz siromašnu djecu bilo je tu i pitomaca «solvenata», tj. takvih, čiji su roditelji plaćali opskrbu. Alojzije je bio «solvent», budući da mu je otac bio imućan (2).

Kako u ono vrijeme zagrebačka nadbiskupija nije imala malo sjemenište, orfanotrofij ga je nadomještao, iako je pitomcu bilo stavljeno na volju, u koji će stalež kasnije stupiti. Pitomci bi u njemu ostali do svršetka šestoga razreda. Oni koji su se

(1) Pismo kardinalove sestre Štefanije, 17. II. 1962.

(2) Saopćio Dragutin Hren, zagrebački kanonik, godine 1963.

---

htjeli posvetiti svećeničkom staležu, stupili bi iza šestoga razreda u nadbiskupski licej na Kaptolu, gdje bi svršili 7. i 8. razred.

Kada je Alojzije bio u drugom gimnazijskom razredu, postade ravnateljem zavoda dr. Josip Lončarić. Rodom iz Međimurja, studirao je u Rimu na papinskoj univerzi Gregoriani od godine 1891-1898 i primio svećenički odgoj u isusovačkom zavodu zvanom Germanikum. Bio je član zagrebačkoga klera, ravnatelj nadbiskupskog orfanotrofija, urednik katoličkog dnevnika Hrvatstvo, suradnik *Katoličkoga lista*, župnik župe Sv. Petra. Imao je i svoje slabosti. Znao se gdjekada i rasrditi pa bi kojeg pitomca i isprašio. Zavod je vodio vrlo uspješno. Njegove su pouke bile udešene prema nauci o kršćanskom odgoju. Usmjeravao je svoj odgojni rad prema presv. Euharistiji i upozoravao bi ispovjednike, da djeluju u tom pravcu. Mladež je imala prigodu, da često pristupa sv. sakramentima i da dnevno prisustvuje euharistijskoj žrtvi (3).

U toj ustanovi proveo je Alojzije šest godina. Ravnatelj dr. Josip Lončarić i profesor Eugen Lessl pokazivali su naročito zanimanje za njega. Prvi je bio veliki prijatelj krašićkog župnika Huzeka, a drugi je rado zalazio u Krašić na odmor.

Alojzije je ozbiljno shvaćao duhovni život. Prema iskazu njegovih suučenika, bio je u vladanju uzoran, tih i miran. Nitko od njegovih školskih drugova nije bio skromniji od njega (4).

Dr. Juraj Krnjević, koji je od Alojzija bio nešto stariji, pa mu je zbog toga bio u zavodu dodijeljen da ga poučava, sjeća se iz onih dana, kako se Alojzije isticao skromnošću, pobožnošću i dobrotom. Gledajući Krnjević kip sv. Alojzija, koji je stajao podno stepenica, koje su vodile u I. kat, nehotice je mladoga Stepinca uspoređivao sa svecem, koga je kip prikazivao, jer je Alojzijevo lice već onda odavalo nešto nadnaravno (5).

Alojzije je pokazivao neobično jaku volju. Kad je trebalo zastupati štogod, što je pravedno, ispoljila se kod njega živost i odrješitost. Znao je biti u takvu slučaju odvažan. Prema svojim drugovima bio je vrlo srdačan. Pomagao im je, koliko je mogao (6).

Za vrijeme odmora volio je sport, osobito kuglanje. Na kuglani se u orfanotrofiju pokazala njegova tjelesna jakost i žilavost, te

(3) STJEPAN SAKAČ, Barbara Stepinac i svećeničko zvanje njezina Alojzija, u Hrvatska revija 10 (Buenos Aires, 1966) 373 sl. - Pismo N. Kolareka, zagrebačkog kanonika, siječnja 1967. - VD II 65.

(4) Pismo ing. V.B., 20. III. 1967. - BELUHAN 21 sl.

(5) JURAJ KRNJEVIĆ, u Hrvatski glas, 7. III. 1960, kod BELUHAN 21.

(6) Pismo Ing. V.B., 20. III. 1967. - Pismo N. Kolareka, gl. gore bilj. 3.

---

se opažalo, kako su mu se mišice razvile i ojačale u seljačkim radovima kod kuće. Kada je ciljao, srušio bi gotovo svagda svih devet čunjeva. Jednom je ravnatelj zavoda dr. Lončarić kupio prase, da počasti profesore. Stavio ga živa na kraju kuglane iza neke strunjače. Pitomci za to nisu znali. Alojzije je kod kuglanja tako snažno bacio kuglu, da je ona svom silom udarila prase, koje se nalazilo iza strunjače. Nisu ga trebali klati, nego samo priklati (7).

Volio je i nogomet. No, kako ravnatelj zavoda nije nogomet dopuštao na zavodskom dvorištu, a mladići nisu mogli odoljeti napasti, da se poigraju, morao je i Alojzije s ostalim igračima primiti i po koju kaznu (8).

Martin Bešenić, kasnije župnik u Granešini, bio je Alojziju duktor, tj. pazitelj u orfanotrofiju. Jednom je Lojzeka ćušio, jer je malo brbljao za vrijeme učenja. Poslije toga nije ga više nikada trebalo opominjati (9).

Kad je Alojzije već bio u V razredu, išao je jednog dana stepenicama u I kat. Na stepenicama sretne prefekta Nikolu Cerjaka, koji je upravo silazio. Alojzije ga tiho i skromno pozdravi, što prefekt nije opazio. Uvjeren, da je Alojzije propustio taj čin uljudnosti, opali mu zaušnicu. Alojzije je pošao dalje miran kao da se nije ništa dogodilo.

No njegovi drugovi, koji su to opazili, nisu to mogli prešutjeti. Pošli su svi zajedno k ravnatelju, da se potuže na prefektov postupak, jer je bilo nečuveno, da bi prefekt koga od višeškolaca ćušio. Ravnatelj je shvatio, da je prefekt Alojziju nanio krivicu, ali je smatrao neuputnim, da on kao ravnatelj osudi prefekta pred pitomcima, pa je zato rekao Lojzekovim kolegama, neka oni sami pođu k prefektu pa da s njime stvar izravnaju. Ovi se doista uputiše k prefektu i uspjelo im je uvjeriti ga, da Alojzije nije propustio dužni pozdrav, i da on pozdrav nije zamijetio samo zbog Lojzekove povučenosti.

Prefektu je bilo vrlo neugodno, što je Lojzeku učinio nepravdu, te se uljudno ispričao, i time je taj neugodni slučaj bio riješen.

Kada je kasnije Alojzije već bio nadbiskup koadjutor, isti ga je N. Cerjak, njegov bivši prefekt, molio, da mu se dodijeli krašićka župa, što je nadbiskup koadjutor smjesta i učinio. Nika-

(7) VD I 57.

(8) Pismo N. Kolareka, gl. gore bilj. 3.

(9) Pismo Leopolda Rusana, župnika u Remetama, 21. XI. 1961.

---

kvim znakom pokazao, da se sjeća, što se onom zgodom dogodilo u orfanotrofiju. U svojoj dobroti znao je, već u mladosti, velikodušno zaboraviti nepravde (10).

2) - U gimnazijskim klupama

Pitomci orfanotrofija su polazili gornjogradsku gimnaziju, koja se onda nalazila u povijesnoj zgradi kod crkve Sv. Katarine.

Alojzije je i u školi bio vrlo skroman. U razredu se za njega, tako reći, nije ni znalo. Njegova skromnost upala je u oči i njegovim profesorima. Profesor Stjepan Telar, koji mu je u V i VI razredu predavao grčki jezik, pripovijedao je, prigodom Kardinalova pogreba, o njegovoj skromnosti. Dok su ga drugi učenici pred svršetak školske godine oblijetali i moljakali, da im povisi ocjenu, Alojzije je bio uvijek zadovoljan s ocjenom, koju je dobio. Niti se ikada na što potužio, niti bi što molio. Uvijek je bio ozbiljan, tih i miran. Malo je govorio (11).

Dr. Nikola Kolarek, kardinalov školski kolega, piše (12), da je profesor razrednik u VI razredu jednog dana rekao Alojziju: «Stepinac, vi ste zakopčan».

Prema pripovijedanju njegovih bivših kolega, Alojzije je kao đak bio među srednjima. Neke je razrede svršio kao odlikaš, a neke opet samo s dobrim uspjehom. U V razredu stupio je u organizaciju katoličkog đaštva, gdje je u apologetskoj sekciji održao predavanje o istočnom raskolu.

Za božićne i ostale školske praznike vraćao bi se u Krašić, gdje su ga u roditeljskoj kući svi željno očekivali. Njegova sestra Štefanija pripovijeda, kako je Alojzije za prišteđeni novac znao kupiti za Božić braći bombona i staklenih kuglica za božićno drvce. Za njegovu je braću to bila velika radost. Kad je na badnju večer bio bor iskićen i rasvijetljen svjećicama, praskalicama i sjajnim kuglicama, njegova su braća to s veseljem promatrala. Podvečer se sabrala cijela obitelj oko drvca. Otac bi započinjao božićne pjesme, a sva je brojna obitelj prihvaćala pjevanje sa svetim zanosom. Veselju i radosti nije bilo kraja. Svi bi nakon toga radosno pohrlili na polnoćku (13).

(10) Pismo N. Kolareka, gl. gore bilj. 3. - Pismo Janka Penića, zagrebačkog kanonika, rujna 1963.

(11) Saopćio Janko Penić, gl. gore bilj. 10.

(12) Pismo N. Kolareka, gl. gore bilj. 3.

(13) Pismo kardinalove sestre štefanije, gl. gore bilj. 1.

Kada je Alojzije bio u trećem razredu gimnazije, politički obzor istočne Europe su prekrili tmasti oblaci. Aneksija Bosne i Hercegovine Austriji godine 1908 i balkanski ratovi g. 1912-1913 poremetiše međunarodnu političku ravnotežu. Austro-Ugarska monarhija je mobilizirala svoju vojsku i bila je spremna za rat. Iako je ta pogibelj bila sretno prebrođena, političko ozračje ostalo je napeto. Ova je napetost eksplodirala 28. lipnja 1914 u Sarajevu. Atentat, u kojem bi ubijen austro-ugarski prijestolonasljednik Ferdinand i žena mu, dovede do prvog svjetskog rata.

Pošto Austro-Ugarska navijesti, 5. kolovoza iste godine, rat Srbiji i Rusiji, slijedili su ratni zapletaji. Njemačka navali na Francusku, a Francuskoj se uz bok stavi Engleska. Dne 7. kolovoza uđe u rat i Crna Gora, a 12. kolovoza Engleska i Francuska navijestiše rat Austro-Ugarskoj. Dne 29. listopada zarati se Turska s Rusijom, a na dalekom Istoku uđe Japan u rat protiv Njemačke. Slijedeće godine, 24. svibnja, stupi u rat i Italija, koja se do tada držala po strani.

Alojzije svrši, u lipnju godine 1915, šesti razred i, kako se kanio posvetiti svećeničkom staležu, stupi u nadbiskupsko sjemenište na Kaptolu, da u liceju dovrši VII i VIII razred i položi ispit zrelosti.

Kako je nadbiskupsko sjemenište zaposjela vojska i pretvorila ga u vojničku bolnicu, mladi su klerici-gimnazijalci polazili VII razred u kanoničkoj kuriji, br. 4, gdje je bilo usprkos ratnih prilika vrlo živo i veselo. Stanovali su međutim u nadbiskupskom orfanotrofiju. Alojzije je tom zgodom obukao «reverendu», tj. mantiju, i započeo sjemenišni život sa svim pobožnim vježbama.

3) - Vjeran prijatelj

U mladosti se među vršnjacima rado sklapaju srdačna prijateljstva, koja, ako su nesebična, ostaju kroz čitav život. I Alojzije je imao srce za prihvaćanje pravoga prijateljstva. Ono mladiću pomaže da napreduje u krepostima i u znanju. Sprijateljio se s kolegom Dragutinom Homotarićem kao i s kasnijim župnikom u Maruševcu Tomom Košutićem. To je prijateljstvo bilo skopčano i s nedužnim šalama i nije se nikada razvrglo. I kad je Alojzije postao nadbiskup, uvijek je i u svako vrijeme rado primao svoga Tomaša, kako je znao nazivati Košutića, pa i onda kada je bilo na nadbiskupovim vratima izvješeno: «Danas nadbiskup ne prima». Vrata bi se nadbiskupova odmah otvorila,

---

čim je nadbiskup saznao, da je posjetnik njegov Tomaš. I kada su nadbiskupa mučile brige, čim je došao Košutić, on bi se raspoložio kao da nije onaj ozbiljni i «zakopčani» Stepinac. Nadbiskup se je rado navraćao svome prijatelju u njegovoj župi, a u takvim zgodama ovaj ga je znao dugo na večer zadržati kod stola. I kad je nadbiskup poticao, da idu na počinak, Košutić bi mu odgovorio:

— Čekaj još malo, bumo se spominjali.

I nadbiskup je morao popustiti prijatelju.

Košutić ga je jednom poveo u svoj rodni kraj, pa i dalje u Tuhelj k poznatom župniku Marcelu Novaku, kojemu dadoše nadimak «zagorski biškup». Bio je petak. Marcel se počeo ispričavati, da nema ništa drugo do kupusa i graha, no nadbiskup mu spremno odgovori:

— Pa baš to rado jedem.

Kod objeda mu je održao Marcel Novak kratku, ali srdačnu i značainu zdravicu. Rekao mu je:

— Preuzvišeni, mi vas rado imamo. Bog vas poživio!»

Na ovakva stara prijateljstva mogao je nadbiskup računati i oslanjati se u upravi nadbiskupije (14).

2. - KROZ VATRU I VODU

Iako su mnogi u početku prvoga svjetskog rata bili mišljenja, da će rat trajati samo nekoliko mjeseci, on se ipak otegnuo zbog novih međunarodnih zapletaja i promjenljive ratne sreće. U austrijskoj vojsci je nastala potreba za novim časnicima. Zbog toga donesena je odluka, da se u rat pozovu i učenici srednjih škola, koji su navršili 18. godinu. Tim mladićima bilo je dopušteno, da u skraćenom roku mogu svršiti osmi razred i podvrći se ispitu zrelosti prije nego pođu na ratište.

1) - Ratna matura

Kako je Alojzije, 8. svibnja 1916, navršio osamnaestu godinu života, neočekivano bi u mjesecu ožujku pozvan na stavnju, na kojoj bi proglašen sposobnim (15).

(14) Pismo N. Kolareka, gl. gore bilj. 3.

(15) *Osobnik* A, u NAZ.

U Krašiću jedne je večeri ispričao župniku Vranekoviću događaje iz prvih dana vojničkog života tako živahno, kao da se to upravo onda dogodilo.

Sedmi je razred svršio u lipnju nešto prije nego je to bilo prema nacrtu određeno. Slijedio je kratak tečaj za osmi razred. Dne 28. lipnja pristupio je ispitu zrelosti, koji je dobro svršio. Svjedodžbu zrelosti mu je istoga dana izdao ravnatelj gornjogradske gimnazije Vladoje Dukat s razrednikom VIII razreda Josipom Pasarićem.

Na maturi je bilo vrlo zanimljivo. S njim su zajedno polagali ispit i oni đaci, koji su već godinu dana bili u vojničkoj službi. Došli su u vojničkoj odori sa sabljama na ispit. Zanimljivo je bilo vidjeti, kako su sablje stavili u koš za papir i otpatke. Neki su došli na ispit čak i sa samokresom. Bilo je živo. Samo je jedan pao, i taj je za osvetu htio ubiti profesora.

Čim je matura svršila, Alojzije je istoga dana morao u vojarnu u Karlovac, da nastupi vojnu službu. Usput se još navratio u Krašić, da pozdravi svoje i da uzme nešto rublja. U licu je izgledao mršav, ali se inače tjelesno osjećao zdravim i snažnim. U Karlovcu je 29. lipnja nastupio vojnu službu kod 96. karlovačke pukovnije i dobio vojničku odoru i pušku.

Kao kardinal rado se sjećao, kako je kao vojnik prije polaska na ratište klečao u kapeli Majke Božje Loretske u franjevačkoj crkvi u Karlovcu. Na spomen toga dao je karlovački gvardijan o. Srećko Majstorović veoma lijepo obnoviti tu kapelu i staviti mramorni oltar, koji je posvetio nadbiskup-koadjutor mgr. Franjo Šeper, sadašnji kardinal (16).

Budući da je Alojzije bio «ajnjeriger» (jednogodišnjak), bio je poslan na Rijeku, da prođe pripravni časnički tečaj, koji je trajao šest mjeseci (17).

2) - U časničkoj školi na Rijeci

Mjeseca srpnja bio je poslan na Rijeku. Srpanjsko sunce je putem silno palilo. Alojzije je jedva svladavao žegu, jer je inače mnogo trpio od vrućine. Stigavši na Rijeku, ode s kolegama u hotel. Dalje pripovijeda sam kardinal (18):

(16) Saopćio o. Srećko Majstorović, franjevac.

(17) Imenovan je koadjutor. - D.N., *Život našega nadbiskupa* 293.

(18) VD II 161.

«Nemaš pojma ni o čemu. U hotelu smo spavali do 9 sati u jutro. To ti je bila vojska! Ali šta hoćeš? Đaci ko đaci — fakini — još ne znaju ništa o novom životu, pa se ni ne boje.

U 9 sati se gospoda lijepo dignu, ali su sada zaželjeli malo vidjeti grad. Ja se s dvojicom odšećem na obalu, a sve u uniformi. Prohtjelo nam se i okupati. Svukli smo se i u more! Sve je to vidio zapovjednik škole. Zapamtio nas je i najavio kasarnskoj straži. U 11 sati smo svršili kupanje. Pođemo prema hotelu. Ali kako? Uzeli smo nosača, koji nam je nosio kofere po gradu. Iz hotela krenusmo prema školi, ali eto dežurnoga, koji nas ravno odvede na raport. Mi se nasmijemo. Ta, što nam još može? Stojimo pred 'oberstom' (pukovnikom). Grdi nas

njemačkim jezikom i izriče kaznu od sedam dana zatvora. I to smo podnijeli. Svejedno nam je bilo, zatvorili nas ili ne zatvorili, jer i onako ćemo na ratište.

Jednom zgodom nas je nekoliko išlo gradom. Sretnemo nekoga 'gefrajtera' (razvodnika). Što, zar ćemo i toga pozdraviti, mislimo si u sebi? Ali on stupi pred nas, vrati nas, i mi smo ga morali pozdraviti. Pravo ti bilo, mislim si ja, kad ne znaš reda, da pozdraviš 'gefrajtera Ferenc Joška'».

Prema pripovijedanju jednoga kolege iz sjemeništa, Alojzije nije trpio nikakvih prostačkih ispada ni psovki svojih drugova. Ako bi se koji zaboravio, doživio bi oštar Alojzijev prosvjed. A svojim je snažnim mišicama znao u sobi pribaviti uvažavanje. Tko se nije znao svladati, taj je bio doskora na podu (19). Sertić, pukovnik 96. pukovnije na Rijeci, mnogo je hvalio Alojzija i govorio, da je bio izvrstan vojnik (20).

Kakav su život ti mladi ljudi provodili na Rijeci kao kadeti, pripovijedao je sâm kardinal. Gotovo svake nedjelje iza mise, kojoj su svi morali prisustvovati, polazili bi neki od njih ravno u javne kuće i kojekuda. Alojziju se to gadilo. On je svake nedjelje iza zajedničke mise pohrlio preko 561 stepenica u svetište Majke Božje na Trsat, da prisustvuje još jednoj misi. Ondje se žarko preporučivao nebeskoj Majci i zazivao njezinu zaštitu, da ne bi izgubio svoj najljepši mladenački ures, čistoću duše i tijela. Na povratku bi se malo navratio bivšem krašićkom župljaninu, trgovcu Kantociju, koji je bio dobar prijatelj njegova oca, jer su zajedno trgovali vinom. Otac je zamolio Kantocija, da

(19) Pismo N. Kolareka, gl. gore bilj. 3.

(20) Prema pripovijedanju V. Sertića, pismeno saopćio Leopold Rusan.

Alojziju dade uvijek dobru okrepu. Tako je i bilo. Pričajući to nadoveže kardinal (21):

«Majci Božjoj imam zahvaliti, da me je u tim danima sačuvala. Zato sam se kasnije na povratku iz Rima nekoliko dana zadržao na Trsatu i ostavio spomen-pločicu zahvalnicu. I više puta, kad legnem, dođu mi na pamet i pred oči najrazličitiji časovi, kud sam sve u životu prolazio i što sam sve doživljavao. Svuda gledam posebnu zaštitu Bogorodice».

Na spomen-pločici, koja se danas čuva u kapeli zavjetnih darova na Trsatu, čita se zlatnim slovima izvezeno: «Deiparae Virgini Mariae in gratiarum actionem pro innumerabilibus beneficiis impetratis. Aloysius Stepinac — U zahvalu za bezbrojna dobročinstva isprošena poklanja Bogorodici Djevici Mariji Alojzije Stepinac».

Kao časnički pripravnik posjetio je jednom i svog prastrica mgr. Matiju Stepinca u Varaždinu, koji ga je zadržao kod sebe na objedu. Imao je on toga dana više gostiju. Svi su malo jeli, pa se je i Alojzije nećkao. Kad to opazi kanonik Matija Proštenik, reče mu:

— Samo dajte, mladi gospodine! Ne obazirite se na nas stare, jer ćete slabo proći.

Pripovijedajući kasnije tu zgodu kardinal nadoveže: «I pravo je rekao. Onako mlad, izmoren, i vola bih pojeo!»

Neki su posredovali za Alojzija, da ne bi išao na ratište, no on nije na to privolio. Rekao je:

— Ako je Božja volja, on će me i iz samoga pakla izbaviti.

Taj se Alojzijev odgovor vrlo sviđao njegovu prastricu mgr. Matiji, koji ga je otpratio čak i na kolodvor, sve do vagona. Alojzije je tu pažnju uljudno otklanjao, ali mgr. Matija se nikako nije dao od toga odvratiti (22).

Prije odlaska na talijansko ratište Alojzije je u sjemeništu posjetio i svoje kolege te im pripovijedao, kako talijanski zrakoplovi nadlijeću Rijeku i bacaju promidžbene letke (23).

3) - Na talijanskom ratištu

Alojzije je, 20. veljače 1917, svršio skraćeni časnički tečaj. Bio je poslan na talijansko ratište (24). Bio je najprije kadet,

(21) VD III 32.

(22) VD I 64; III 22.

(23) Pismo kanonika N. Kolareka, gl. gore bilj. 3.

(24) *Osobnik* A, gl. gore bilj. 15.

---

zatim «fenrih» (zastavnik), i potom poručnik kod pješadije 96. pukovnije zvane «Mitara».

Isticao se spretnošću, razumijevanjem i dobrohotnošću prema ostalim vojnicima. Prema pripovijedanju seljaka Ćuka, koji mu je bio ratni drug, Alojzije ie bio dobar prema vojnicima, koji su mu bili podređeni. Nitko bolji od njega. Nikada nije vojnike kažnjavao. Kao poručnik znao je zamijeniti običnoga vojnika na straži. U streljačkim rovovima je sa svojim vodom dijelio istu sudbinu, pa i kad je trebalo voditi borbu sa štakorima. Već su se tada na njemu jasno primjećivale tri stožerne kreposti: ljubav k istini, pravednost i neporočnost, koje se stalno ističu u njegovu životu. Zbog tih vrlina su ga vojnici vrlo cijenili i poštivali (25).

Alojzije je najprije učestvovao u žestokim bitkama oko Gorice, zatim kod prodora talijanske fronte na Soči. Sa svojim ljudima je prešao Tagliamento sve do Piave. Tu je sudjelovao u bitkama na srednjem i donjem dijelu fronte kod mora (26). U neprestanoj životnoj pogibelji još se usrdnije preporučivao nebeskoj Majci. I doista, u streljačkim jarcima i u teškim, krvavim bitkama iskusio je bezbroj puta veliku i posebnu zaštitu Gospinu.

Alojzijeve kreposti pravednosti i neporočnosti su se ispoljile, kad je jednoć na vojnom sudu uzeo u zaštitu jednog običnoga vojnika, koga je njegov pretpostavljeni optužio da je navalio na njega. Alojzije je saznao, da je dotičnoga pretpostavljenog taj vojnik slučajno zatekao, kad je htio silovati neku djevojku, a vojnik ga je u tom onemogućio. Kada je kardinal to pripovijedao župniku Vranekoviću, dodao je (27):

«Kad sam to čuo, u meni je uskipjelo. Da sain ga ja našao na takvu činu, možda bih ustrijelio takvu zvijer, sjetivši se kako bi meni bilo, kad bi moju sestru netko htio silovati».

Alojzije je bio zapovjednik straže, pa se odlučuo zauzeo za toga vojnika, i taj je bio oslobođen od optužbe.

Na fronti je Alojzije podržavao vezu s pozadinom ne samo pismima, već i preko Novina, koje je dobivao. Isle su izlazile od godine 1914 u Zagrebu kao nastavak Riječkih novina, koje su izdavali kapucini na Rijeci.

U rovovima je Alojzije doživio mnogo toga. Danomice je

(25) Prema saopćenju seljaka Ćuka u Krašiću, prosinca 1966.

(26) Imenovan je koadjutor, gl. gore bilj. 17.

(27) VD I 120.

---

gledao oko sebe razaranje, krvoprolíće, smrt. To ga je poticalo na stalno razmišljanje o čovjekovoj svrsi.

U zimsko doba je trpio veliku studen. Jednom opazi, kako njegov potčinjeni vojnik-ciganin u rovu puca metak za metkom. Alojzije dođe k njemu, pograbi mu pušku i upita ga:

— Cigo, što je to?

- E, gospodine — ovaj mu odgovori — zima je!

Htio je siromah na ugrijanoj puščanoj cijevi malo ugrijati svoje promrzle ruke (28).

Alojzije je danomice imao oko sebe ranjene i mrtve, slušao zujanje metaka, šrapnela i granata. Već se bio priučio da po zujanju granate točno pogodi, kamo će pasti. Jednoć je sjedio s dvojicom vojnika kod potoka. Talijanska je artiljerija strašno pucala. Dobro su gađali. Najednom zazuja granata.

— Gotovi smo! Ravno će na nas! — povikne Alojzije. I pogodio je. Granata je pala među njih, zabila se u zemlju i ranila vojnika, koji je bio uz njega, u petu. Srećom nije eksplodirala. Da je eksplodirala, svu bi trojicu raznijela na komade (29).

Miroslav Vanino, isusovac, te pop Joso Vukelić, bili su mu nadležni vojni svećenici. Njima je Alojzije revno posluživao kod mise.

Potkraj rata stizala su na bojno polje i starija godišta. Alojzijevu vodu bi dodijeljen neki brko Zagorac, otac osmero djece. Alojziju se sažalilo pri pomisli, da takav pogine, pa ga je uzeo da mu bude poslužnik. Tu je ipak bio sigurniji za život. Nastojao je, da mu ishodi dopust. Uspio je. On ode, i nikada se više nije vratio. Možda je, ostao kod kuće, jer je iza toga svršio i rat (30).

Najveću pogibao za vojnike na ratištu su predstavljali talijanski mali topovi, koje su zvali «špukeri», i njihovi minobacači. Točno su gađali. Alojzije je jednoć opazio, a to je zapazila i austrijska artiljerija iza rovova, kako od vremena do vremena pucaju na rovove iz jednog te istog gnijezda. Austrijska artiljerija ih je htjela ušutkati. Alojzije dobi zadatak, da telefonom obavijesti artiljeriju kako gađaju. Teška austrijska «haubica» ispali snažno prvi metak, ali pogodi malo iza Alojzija, tek što nije udarila po vlastitim vojnicima. Alojzije ljutito javi telefonom:

(28) VD III 114.

(29) VD III 139 sl.

(30) VD III 122.

— Zu kurz! — Prekratko!

Oni opale drugi put, ali ovaj put malo ispred njih. On ponovno dade isti izvještaj. Kad su opalili treći put, čini se da su pogodili. Alojzije je sve promatrao kroz tzv. sisanku, tj. željezni zaštitni zid, što ga ni strojnice ne bi mogle probiti. Alojziju se činilo, da su Talijani nanjušili njegovu nazočnost. Najedanput začuje, kako je opalio njihov «špuker». Po zvuku je granate razabrao, da će ona pasti upravo na mjesto, gdje se on nalazio. Brzo skoči u kavernu, da se zaštiti. Jedva je prošlo 7-10 sekunda kad najednom granata padne točno onamo, gdje se on malo prije nalazio. Da se nije maknuo, granata bi ga bila raznijela. Vojnika, koji je ondje uz njega stajao, a ne zna zašto se nije maknuo s onoga mjesta, granata je zahvatila i izranila ga od glave do pete. No ostao je živ. Bolničari su ga brzo prenijeli u pozadinu.

Sada se istom Alojzije sjeti, da nije bio dužan vršiti službu kod telefona. Artiljerija je, naime, imala svoje telefoniste i drugo pomoćno osoblje, koji su imali vršiti obavještajnu službu. Jedan je od njih morao doći u prve redove. Boraveći tako u rovovima, bili su neprestano u smrtnoj pogibelji. Dok su bili tako zakopani, svaki čas im se moglo dogoditi, da ih zatrpa koja granata.

Jednoć je bio prolom oblaka te su se rijeke i potoci razlili i silna je voda navalila u talijanske rovove. Talijanski vojnici, da se ne potope, iziđu iz streljačkih jaraka. Stajali su dršćući nedaleko austrijskih vojnika, koji su ih mogli u času posmicati strojnicama. Alojzije je mislio

čovječanski i kršćanski, da ne bi bilo nikakvo junaštvo pucati na postradale. Nisu ispalili nijedan metak (31).

Kako su neprijateljski rovovi bili vrlo blizu, mogla se je između zaraćenih vojnika razviti čovjekoljubivost, koja je inače na fronti bila zabranjena. Znali su, da osobno nisu nikakvi neprijatelji. Jednom Alojzije zateče jednoga od svojih vojnika, kako talijanskim vojnicima dobacuje cigarete, a s one su strane u njihove rovove padale naranče. U isti čas talijanski poručnik zgrabi za šiju svoga vojnika, koji je dobacivao naranče. Alojzije je velikodušno pregledao takav iskaz čovjekoljublja (32).

U Alojzijevu pamćenju je ostalo nezaboravno, kako je, dne 15. lipnja 1918, počela velika austrijska ofenziva na Piavi. Prije bitke je vojni kapelan Miroslav Vanino svim vojnicima dao skupno odrješenje od grijeha (33). Nacrt napada bio je točno

(31) VD IV 120; V 127 sl.

(32) VD IV 121.

(33) Pismo kardinalovo o. Miroslavu Vanino, 16. III. 1954.

---

razređen. Svi su ga časnici dobili. Bilo je određeno za svaki sat, što ima tko raditi. Alojzije se i ovaj put nalazio u prvim redovima.

Austrijska je vojska talijansku zaokružila u obliku potkove. Sasvim naprijed na lijevom krilu bio je Alojzije sa svojim vodom. Austrijska je artiljerija neprestano tukla od 3 sata ujutro do 11 sati sa 1.500 topova. Juriš je bio naređen za 11 sati. No, sve je osujetila izdaja. Dvojica oficira, koje je Alojzije kasnije našao u zarobljeništvu, Sarajlija Ajvazović, katolik, i neki Srbin Petrović, prešli su k Talijanima i izdali nacrt napada. Talijani su se brzo povukli iz prvih linija, i austrijska je artiljerija pucala u prazno. U 11 sati počne austrijska pješadija jurišati misleći, da je pred njom sve smrvljeno, a kad tamo, dok su prolazili kroz prve neprijateljske redove, ne nađoše nikoga, ni živa ni mrtva.

Trebalo je prijeći Piavu. Neki je časnik bio toliko uzbuđen i preplašen, da nije mogao ni izgovoriti zapovijed, da prijeđu rijeku. Da se ne čeka, Alojzije je izdao glasno zapovijed za prijelaz. Čim su prešli rijeku, najednom iza njih odleti u zrak most. Svi su gotovo mostovi na Piavi bili dignuti. Pogodile su ih talijanske granate. Tako mnogi nisu mogli prijeći Piavu. Alojzije je slutio, da nešto nije u redu. Legao je sa svojima u šikaru i zaspao. Spavao je do 11 sati drugoga dana. Talijani su se povukli.

Odjednom ih poče tući talijanska artiljerija. Tu je palo oko 30.000 austrijskih vojnika, većinom Mađara. Da nije bilo izdaje, austrijska bi vojska ušla duboko u Italiju. Prema nacrtu je drugo krilo imalo krenuti prema Piemontu i Francuskoj, pa bi ondje saveznicima došli iza leđa. Možda bi to bilo sudbonosno i za konačni ishod rata. No Austro-Ugarska je išla prema svome kraju.

Talijanska protuofenziva je počela 2. srpnja. Bilo je strašno. Tom zgodom je Alojzije skoro poginuo. Bio je u prvom redu. Talijani su udarali vrlo oštro po njegovu vodu. Od cijeloga voda ostala su na životu samo sedmorica. Čas prije su mu poginula tri vojnika. Odjednom zazuji druga granata. Alojzije se brzo pokaje i vikne:

— Gotovi smo!

Granata udari upravo u njegov vod. On je bio sav zasut zemljom i kamenjem, samo mu je dio jedne ruke i glava ostala vani. Teškom mukom se izvukao i upravo je čudom ostao živ. Za čas udari ponovno granata nedaleko njega i ubi mu poslužnika. Uz njega pade i neki osamnaestogodišnji Poljak.

Granata ga je zahvatila od glave do pete, ležao je u krvi, čak i oči su mu bile zalivene krvlju. Ležeći je raširenih ruku samo ponavljao:

— Pan Jesus, Pan Jesus!

Alojzije odredi dvojici, da ga odnesu na previjalište u pozadinu. Dok su ga nosili, udari u njih granata i raznese ranjenika i jednoga od dvojice nosača. Sve je bilo u dimu, pravi pakao! Bili su to strašni i gorki časovi!

Austrijska je vojska još jednom kasnije započela ofenzivu, ali je i ta propala. Austrijska je komanda ofenzivu dobro zamislila. Namjeravala je zabiti u talijanske redove klin i tako ih razbiti. No oni su navalili s bokova i presjekli prve redove, a da oni koji su bili u njima, nisu to ni opazili.

Dok su jurišali, odjednom se Alojzije s nekoliko svojih vojnika nađe pred nepreglednim zelenim mnoštvom. Sila talijanskih vojnika, čovjek do čovjeka! Pred njega stupi talijanski poručnik te mu reče:

— Abbasso baionetta — Dolje bajonet!

Alojzije se u tom uzbuđenju sjeti, da ima o pojasu bajonet, pa da ga ne ubije, odbaci je na zemlju. Dok su ga s nekoliko vojnika vodili, najednom austrijska artiljerija započe topovsku paljbu. Jedna granata padne upravo pred njega i ubije mu jednoga vojnika. To mu je bilo najbolnije, što mu vlastita vojska, ne znajući, udara po vlastitim vojnicima (34).

Tako je Stepinac dospio u zarobljeništvo. Bio je svjestan, da ga je u onim časovima na poseban način štitila presv. Bogorodica. Tjednima i mjesecima prijetila mu je smrt na svakom koraku. Pričajući to u Krašiću župniku Vranekoviću mjeseca prosinca 1959 kaže (35).

— To je za mene bila škola za ove dane sada.

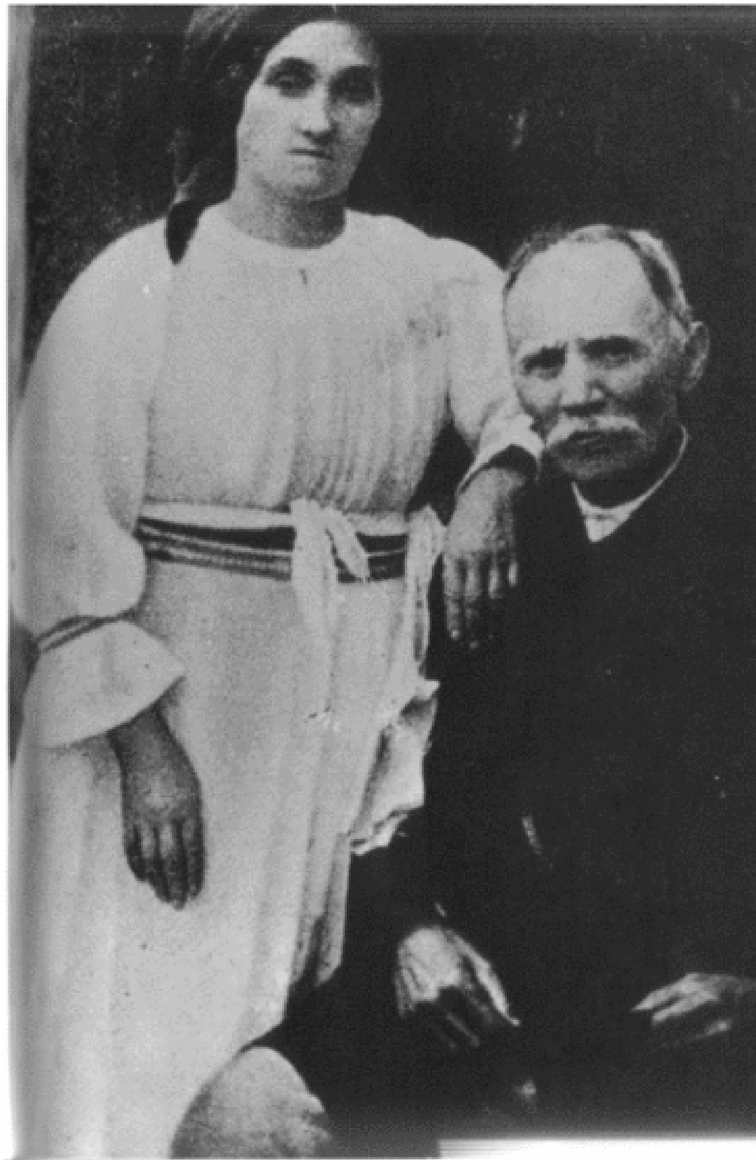
4) - U zarobljeništvu

Zarobljen u srpnju 1918, Alojzije je bio otpremljen najprije u Mestre kod Venecije, pa zatim u Ferraru i konačno u Noceru u Umbriji, gdje je ostao pet mjeseci (36). U vojnoj bolnici zašili su mu ranu na nozi, koju je zadobio u posljednjoj bitci.

(34) VD II 139 sl.; III 145 sl.; V 93 sl.

(35) VD V 93 sl.

(36) D.N., Život našega nadbiskupa, u KL 95 (1944) 293. - Pismo N. Kolareka, gl. gore bilj. 3.

49

II - ŠKOLOVANJE I SVEĆENIČKI POZIV

Njegovi u Krašiću dobili su s ratišta vijest da je poginuo. Roditelji i sva braća su ga oplakivali i dali za njega služiti zadušnicu.

Kad se Alojzije vratio u domovinu, pripovijedao je, kako je došlo do te vijesti. On se jedanput kao zarobljenik kupao u Piavi. Tom zgodom su ga Talijani zgrabili u kupaćem kostimu te su ga tri dana ovako gola i bosa vodili sa sobom, a odijelo mu je s iskaznicom ostalo na drugoj obali. Oni, koji su našli odijelo i iskaznicu, mislili su da je poginuo, pa su tako javili u Krašić.

Kad su predstavnici «Crvenoga križa» došli u bolnicu, gdje je boravio, on ih zamoli, da pošalju njegovim roditeljima brzojav, koji je stigao preko Francuske i lakonski glasio:

«Gesund, gefangen — Zdrav, zarobljen». Ta je vijest donijela veliku radost roditeljima i cijeloj obitelji (37).

U Noceri, pripovijedaju oni koji su zajedno s njim bili zarobljeni, obavljao je ratarske poslove i sadio masline. Tu se našao zajedno s pokojnim profesorom Petrom Grgecom i dr. Prikrilom, koji su posvjedočili, da je njegovo vladanje bilo uzorno. U Noceri se dao odmah i na učenje talijanskog jezika (38).

5) - Međunarodni događaji

Dok je naš mladi Stepinac sudjelovao u teškim bitkama na talijanskom bojištu, uvijek u prvim redovima, i dok je njegov mladi život bio stalno u opasnosti, u unutrašnjosti zemlje i u međunarodnom životu odigravali su se događaji, koji su ugrozili opstanak Austro-Ugarske monarhije, na čijoj je strani i Alojzije ratovao (39).

Hrvati i Srbi, podanici Austro-Ugarske, koji su se u početku svjetskog rata prebacili u inozemstvo, osnovali su, 1. svibnja 1915, u Londonu «Jugoslavenski odbor», koji si je uzeo za cilj odvojiti Slovence i Hrvate od Austro-Ugarske monarhije i od njih stvoriti novu državu. Za predsjednika toga odbora bio je izabran dr. Ante Trumbić. Odbor se je stavio u dodir s predsjednikom srpske vlade Nikolom Pašićem, koji nije htio, da se zovu Jugoslaveni, već Srbi i Hrvati, a buduća država da nikako ne bude nazvana Jugoslavijom, već proširenom ili velikom Srbijom, jer da tako hoće Rusija.

Nakon sloma srpske vojske, krajem g. 1915, iskrsla je naskoro

(37) Prema pripovijedanju kardinalove sestre Štefanije u Samoboru, prosinca 1966.

(3B) Pismo N. Kolareka, gl. gore bilj. 3.

(39) FERDO ŠIŠIĆ, Dokumenti o postanku kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Zagreb 1920.

---

misao, da bi se sakupljali dobrovoljci Hrvati među zarobljenicima, da se bore za oslobođenje svojih zemalja od tuđinske vlasti. «Jugoslavenski odbor» je tražio zbog političkih razloga, da bi ovi dobrovoljci sačinjavali zasebnu jedinicu, kako bi se pokazalo, da i sami podanici Austro-Ugarske žele, da se odijele od nje, jer se čak za to bore.

Nakon mnogo raspravljanja i kolebanja bila je sastavljena legija tih dobrovoljaca, koja se nazvala «jugoslavenskom», a sastojala se većinom od Hrvata. Iako su je Rusi podcjenjivali, ona se je sjajno pokazala u Dobrudži.

Dok je «Jugoslavenski odbor» radio u inozemstvu na tome, da se od južnih Slavena stvori nova država, unutar same Austro-Ugarske pojavila se federalistička struja protiv dualizma u monarhiji. U prvoj polovici g. 1915 istaknuti Hrvati, dr. Fran Binički, dr. Petar Rogulja i Rudolf Eckert, predstavnici katoličkog gibanja, složili su se u tome, da bi krčki biskup dr.

Antun Mahnić podastro papi Benediktu XV predstavku s molbom, da se na budućoj mirovnoj konferenciji zauzme za Hrvate. Nakon što je predstavka bila sastavljena, potpisao ju je Mahnić s don Franom Bulićem, dr. Janezom Krekom i dr. Matkom Laginjom. Papi je tu predstavku uručio o. Milošević, franjevac konventualac, i o. Bernardin Škrivanić, kapucin. Papa obeća, da će se po mogućnosti zauzeti za tu stvar, ako bude pozvan na mirovnu konferenciju, no odmah saopći o. Miloševiću, da je Rusija izdala Hrvate.

U svibnju je g. 1917, u bečkom parlamentu Stanjek, češki poslanik, nastupio protiv dualizma u monarhiji. Dne 30. svibnja je i dr. Antun Korošec pročitao deklaraciju, u kojoj je zahtijevao, na osnovi samoodređenja i hrvatskog državnog prava, da se zemlje, u kojima žive Slovenci, Hrvati i Srbi, sjedine u jedno samostalno državno tijelo pod žezlom Habsburgovaca. Mjeseca srpnja slože se s tom deklaracijom i hrvatski političari u zemlji. Za nju se zauzeo i krčki biskup dr. Antun Mahnić.

Istoga mjeseca sastave članovi «Jugoslavenskog odbora» zajedno s Nikolom Pašićem na otoku Krfu suprotnu deklaraciju, prema kojoj bi nova samostalna država imala dobiti ime «Država Slovenaca, Hrvata i Srba» — SHS — pod žezlom Karađordevića. U toj državi bi sva tri naroda imala biti ravnopravna, a ustav bi imala donijeti ustavotvorna skupština s odgovarajućom većinom. Izjavu su potpisali u ime «Jugoslavenskog odbora» dr. Ante Trumbić, a u ime srpske vlade Nikola Pašić.

Potkraj mjeseca lipnja g. 1918 Wilson, predsjednik Sjedinje-

---

nih Država Sjeverne Amerike, poruči jasno i odlučno (40): «Pucima Austro-Ugarske, kojih mjesto među narodima želimo vidjeti osigurano i zajamčeno, treba pružiti najslobodniju mogućnost autonomnog razvitka. Narodi i pokrajine ne smiju se više predavati od jedne državne vlasti drugoj, kao da su jednostavno imanje ili šahovske figure».

Nakon te izjave događaji u međunarodnim odnosima razvijali su se naglo.

Dne 17. rujna 1918 saveznička je vojska probila solunski front. Sa srpskim su trupama napredovali i ostali dobrovoljački južni Slaveni iz Austro-Ugarske, oblikovani u jugoslavenskoj diviziji, koja je na Kozjaku pružila svoj doličan udio. Istoga su se mjeseca sastali najistaknutiji predstavnici svih jugoslavenskih naroda u Austro-Ugarskoj i potpisali odluku, kojom su tražili osnivanje nezavisne države SHS.

Dne 6. listopada 1918 osnovano je u Zagrebu «Narodno vijeće» pod predsjedanjem dr. Antuna Korošca, kao predstavnika sviju Slovenaca, Hrvata i Srba u Hrvatskoj, Slavoniji s Rijekom, Dalmaciji, Bosni, Hercegovini, Istri, Trstu, Kranjskoj, Štajerskoj, Koruškoj, Bačkoj, Banatu, Baranji i Međimurju.

Dva dana kasnije uđe u «Narodno vijeće» hrvatsko-srpska koalicija, a 16. listopada je car i kralj Karlo IV izdao odluku, kojom proglasuje slobodno sjedinjivanje svojih naroda u zasebne države, pošto je prihvatio prijedlog, da Austrija bude savezna država.

Dne 19. listopada «Narodno vijeće» u Zagrebu izda proglas narodu, da uzima u svoje ruke vođenje narodne politike i traži ujedinjenje svih naroda južnih Slavena na cijelom etničkom području u jedinstvenu državu prema načelima političke i ekonomske demokracije.

Dne 28. listopada Austro-Ugarska zatraži mir od saveznika uz pristanak, da njezini narodi sami sebi nesmetano odrede oblik državne uprave i vode brigu o daljnjem razvoju. Slijedećeg se dana sastao Hrvatski sabor u Zagrebu, ukine Ugarsko-Hrvatsku nagodbu od godine 1868 i prekine sve državnopravne odnose između Hrvatske, Slavonije, Dalmacije s jedne strane i kraljevine Ugarske i carevine Austrije s druge strane, a Hrvatsku, Slavoniju, Dalmaciju s Rijekom proglasi nezavisnom državom, koja

(40) MATIJA KOVAČIĆ, Od Radića do Pavelića (München - Barcelona, 1970) 91.

---

pristupa u zajedničku državu SHS te priznaje «Narodno vijeće» u Zagrebu kao vrhovnu vlast.

Mjesec dana kasnije, 24. studenoga, «Narodno vijeće» u Zagrebu odluči, da se proglasi ujedinjenje države SHS s kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom. Dne 28. studenoga stigoše izaslanici «Narodnog vijeća» u Beograd, gdje ih je regent Aleksandar primio i proglasio ujedinjenje. 1. prosinca 1918.

Stepinac, kao intelektualac, pratio je događaje i vidio sam na fronti, da je vlada i vojska bila nedorasla događajima. K tome je težnja raznih naroda Austrije za samostalnim političkim i državnim životom bila sve jača i jača. Beč nije više bio privlačiv i prihvatljiv već od prije kao carska vladavina, a pogotovo ne u doba rata. Svakome je bilo jasno, da se austrijsko carstvo raspada. Rat je bio i onako dovršen, i car Karlo IV je razriješio vojsku prisege.

Zarobljeništvo u Italiji bilo je samo po sebi i teško i ponizujuće za jednoga časnika. K tome je pridošla i promidžba za oslobođenjem Hrvatske od Beča, pa odluka prijaviti se među «dobrovoljce» nije bila teška, tim više jer se Stepinac nije više osjećao obvezanim držati prisegu caru, pošto je sam car vojsku razriješio prisege.

Da se je Stepinac kasnije razočarao u Jugoslaviji, nije nikakvo čudo, kad se to dogodilo i dr. Trumbiću, koji ju je stvarao.

6) - Na solunskom bojištu

Pošto je Wilson, svršetkom lipnja g. 1918, izjavio, da se Slaveni iz Austro-Ugarske mogu potpuno osloboditi njemačke i austrijske hegemonije, rat je išao naglo kraju. Nije teško shvatiti raspoloženje zarobljenih vojnika iz austro-ugarske monarhije. Oni su tek sada saznali za tijek političkih previranja u vrijeme, dok su se na fronti borili za domovinu. Mladićima, pa i njihovim časnicima, počele su se otvarati nove mogućnosti, na koje oni prije nisu ni mislili niti su što slutili.

I Stepinac je saznao za promidžbu «Jugoslavenskog odbora» te za jugoslavensku legiju. Austro-Ugarsku nije nitko više volio, posebno ne mladež, a pogotovo zarobljenici. U zarobljeništvu nije htio ostati, pa se stoga, najviše pod utjecajem profesora Grgeca, među tolikim drugima i on prijavio za jugoslavensku legiju. U toj legiji mu nisu priznali čin poručnika, koji je

---

postigao u austrijskoj vojsci, već samo čin potporučnika. Kao dobrovoljac je poslije Svih Svetih stigao u Rim.

U Krašiću je pripovijedao (41), kako su, 11. studenoga 1918, u 11 sati nakon sklopljenog primirja Talijani od veselja klicali: «Pace! Pace!».

Zaslugom «Jugoslavenskog odbora» bio je tek 6. prosinca 1918 pušten iz zarobljeništva i prebačen u Solun, gdje je bio oko Božića u karanteni. Solunska je fronta bila već u rujnu iste godine probijena. Iz Soluna bio je poslan u Vranje, Gnjilane i Prištinu u svojstvu potporučnika redovne vojske. U proljeće godine 1919 bio je demobilizirari, a g. 1920 promaknut u čin rezervnog poručnika (42).

Od početka svoga vojničkog života Stepinac je i među svojim pretpostavljenima i među kolegama uživao poštavanje i smatran je ozbiljnim mladićem, koji ima smisla za svoje dužnosti, za red, stegu i rad. Profesor Petar Grgec i Balog, kasniji predsjednik okružnog suda u Požegi, koji su bili zajedno s njim na talijanskom bojištu i u zarobljeništvu, pripovijedali su, kako je Alojzije uvijek pokazivao ozbiljnost, pobožnost, čistoću. Nije htio, kao što su to činili mnogi časnici, zalaziti u bučna mješovita društva, ukoliko mu je to bilo moguće, a vojnicima nije nikada dopuštao da psuju ili da bestidno govore (43).

3. - NAKON POVRATKA U DOMOVINU

Alojzijeva obitelj u Krašiću je mučno očekivala svršetak rata, jer su osim njega bila još dvojica njegove braće u ratu. Pošta se uvijek željno očekivala. Jednoga dana stigne konačno pismo od Alojzija, u kojemu javlja roditeljima, da se vraća kući. Kada je saznao za tu vijest g. Grünwald, vlastelin u Zorkovcu, dobar prijatelj Alojzijeva oca, poruči mu, neka ne šalje kola na željezničku postaju, jer će on poslati svoga kočijaša, da doveze mladog časnika.

Nekog proljetnog dana g. 1919 došao je konačno dan njegova dolaska. Sva je obitelj bila uzbuđena. Svi su se s napetim očekivanjem postavili pred kućna vrata. Odjednom se začuje štro-

(41) VD I 92; IV 120. - N. Kolarek, gl. gore bilj. 3.

(42) Imenovan je koadjutor, gl. gore bilj. 17.

(43) Saopćio Dragutin Hren, zagrebački kanonik, g. 1963.

pot kočije, koja se za čas pojavi s livriranim kočijašem, a straga je sjedio mladi oficir s dugačkom sabljom, skroman kao uvijek, ali srdačno nasmijana lica. Kočija stade, on spretno skoči iz nje te se izljubi redom sa svojima. Njegova mlađa braća su se u posljednjim godinama tako snažno razvila, da ih nije u prvi mah prepoznao. Kad je opazio svoju najmlađu sestru Štefaniju, čudeći se usklikne:

— Je li moguće, da si to ti! Kako si tako narasla u vrijeme, otkako mene nije bilo doma!

U kući je vladala neopisiva radost. Alojzije je morao pripovijedati svoje ratne doživljaje, što je sve podnio i pretrpio, što se njim događalo (44).

1) - Koraci u neizvjesnosti

Nakon nekoliko dana, kada su se prvi utisci i osjećaji malo slegli, našao se Alojzije pred pitanjem: Što sada? Za što da se opredijelim?

Majka se Barbara čvrsto nadala, da će njezin Lojzek odmah natrag u sjemenište, da nastavi svoje nauke u bogosloviji, koje je rat prekinuo, pa da će ga za par godina vidjeti na oltaru kao svećenika.

No Alojzije je bio pun teških uspomena na one ratne grozote i strahote, kada je stotine puta gledao smrti u oči. Ratni i poratni doživljaji, istina, nisu promijenili njegov duhovni život i spriječili uspon, jer se uz Božju pomoć i zaštitu Bogorodice uščuvao u vojničkom životu neporočan i u vladanju otmjen.

Pače, u ratnom vihoru, u živom dodiru s vojnicima, u zarobljeništvu i inozemstvu, u promatranju života i vladanja nekih svećenika, koji nisu davali primjer kreposna i sveta svećeničkog života, dozrijevale su njegove duševne sposobnosti. Duboko je uronio u zagonetku svećeničkog zvanja. Svećenički je stalež od djetinjstva duboko i iskreno cijenio i poštivao. Njegova narav sa sklonostima, kako ju je u svjetlu vjere promatrao, iziskivala je od njega borbe, koje su tražile jasna načela, veliku duševnu hrabrost, jakost, srčanost i odlučnost volje. Njegova umna zrelost, iskreno poštovanje svećeničkog staleža i istančana savjest stavljale su mu pitanja: Hoćeš li se moći sav predati Kristu? Hoćeš li moći požrtvovno nastaviti njegovo

(44) Pismo kardinalove sestre Štefanije, gl. gore bilj. 1.

djelo otkupljenja, spasenje duša? Hoćeš li uvijek i do kraja izdržati? Ne nadmašuju li zahtjevi svećeničkog staleža tvoje sile? A što, ako posrneš kako su neki posrnuli? Njegova nježna savjest mu je živo prikazivala mučno stanje i moralnu bijedu svećenika, koji nije uzoran nada sve. Kako je bio uvijek radikalan, kada se radilo o Bogu, Božjim stvarima i nadnaravnom životu, takvim i sličnim razmišljanjem je već na ratištu, a osobito sada nakon povratka u domovinu, došao do odluke: Ne idem u svećenički stalež! (45).

Posjetio je u to vrijeme i svoga prastrica mgr. Matiju u Varaždinu. Jasno, da je bilo tom zgodom govora o tome, kuda će sada. Alojzije se nije žacao odlučno mu kazati, da ne ide u bogosloviju. Kasnije je kazao, da je jedino to bila njegova odluka, a kuda će i što će, nije si bio još dao odgovora. Mgr. Matija je na njegovo razlaganje samo šutio i na koncu razgovora rekao (46):

— Bog će učiniti svoje.

U životu Alojzijevu je nastupilo razdoblje krize i neizvjesnosti.

2) - Sveučilištarac

Kamo će dakle? Njegov je otac želio, da prihvati opet studij, i to na sveučilištu, jer je pokazivao sklonost knjizi, a imao je ispit zrelosti (47). Složio se s očevom voljom. S tom nakanom pođe u Zagreb na sveučilište, da pregleda raspored predavanja na pojedinim fakultetima. Od svega mu se najviše svidjela agronomija. Kako mu je otac u međuvremenu svojim marom i spretnošću postao vrlo imućan, mislio je, da će mu studij agronomije pomoći, da kasnije što razumnije pripomogne ocu u gospodarstvu. S tom se nakanom u jesen g. 1919 upisa na agronomski fakultet u Zagrebu (48).

Zagreb je po svojoj tradiciji bio skladan, po svojim školama klasičan, a po svom srcu romantičan. Svršetkom 19. stoljeća se još naš hrvatski školovani svijet u njemu dopisivao na latinskom jeziku. No, iza rata se sve to promijenilo. Zagreb je vrvio sasvim novim svijetom, koji se u nj slijegao sa svih strana nove države SHS (49).

(45) VD I 30 65; II 65 sl.

(46) VD III 121.

(47) Podaci gđe Ane Bucković, gl. gore pogl. I, bilj. 14.

(48) VD I 65.

(49) J. KLJAKOVIĆ, U suvremenom kaosu 119.

Alojzije uđe u gradski život, kakav je bio u Zagrebu iza rata. Kao sveučilištarac je vjerno vršio svoje vjerske dužnosti i primao redovito sakramente. Upisao se i u katoličko akademsko

društvo «Domagoj», u kojem je bio vrlo aktivan. Kako njegov studij pada u mršavo poratno doba, da si pribavi dnevni obrok, pošao bi na trg, da kupi od seljaka kruha i veliku dinju ili lubenicu, ili što drugo. Kako mu se u stanu zimi nije ložilo, otišao bi studirati u kafanu, da se malo ogrije (50).

Kako je u vojsci sačuvao svoju neporočnost i kao časnik se priučio na otmjenu uglađenost, poratni život u gradu, kakav je našao, nije mu prijao. Napose mu je bila odvratna lakoumnost nekih studenata, kod kojih je izbliza vidio seksualnu razvratnost, te mu se njihovo vladanje upravo gadilo (51). Stoga već nakon prvoga semestra, ne položivši nikakva ispita, ostavi Zagreb i vrati se u Krašić s namjerom, da se posveti gospodarstvu i da bude u poslu na pomoć svom ocu, koji je sve više slabio i stario.

3) - Na očinskom imanju

Sin seljačkih roditelja, Alojzije je smatrao, da je seljački život bliži Bogu, jer se, obrađujući zemlju, uvjerio, kako je ratar na poseban način ovisan o Bogu. Led, kiša, suša, bolesti usjeva i stoke, svakovrsne nepogode, sve ga to upućuje na Boga, Stvoritelja, Uzdržavatelja i Upravljača svega stvorenoga.

Njegovu ocu ova odluka nije bila po volji. Smatrao je, da Alojzije ne ostvaruje njegove težnje, želje, pa i ambicije, koje je gajio u svome srcu obzirom na njega i na njegovu životnu karijeru. On je znao to svoje negodovarije pokazati i izvana oštrim postupkom s njime. Čak je izgledalo, da s Alojzijem strože postupa negoli s ostalom djecom. Jedino je majka Barbara razumijevala Alojzija, branila ga je pred ocem i nastavljala svoj post i molenje Gospine krunice za njega (52).

Kada se 1. ožujka 1919, prema odluci regenta Aleksandra od 24. veljače 1919, u Beogradu sastalo državno vijeće, koje je imalo pripraviti ustav, ustanovilo se, da među pozvanim predstavnicima nema razmjera obzirom na pojedine krajeve. U znak negodo-

(50) Prema pripovijedanju kardinalove sestre Štefanije u Samoboru, siječnja 1966. - Pismena sjećanja vlč. L. Povše o razgovorima s kardinalom. - ISIDOR 163.

(51) Saopćio Janko Penić, gl. gore bilj. 10.

(52) Podaci gđe Ane Bucković, gl. gore pogl. I, bilj. 14.

---

vanja Stjepan Radić i Karlo Kovačević, koji su bili određeni, da predstavljalju Hrvatsku republikansku seljačku stranku, ne odoše u Beograd. Hrvati, naime, nisu htjeli, da se s njima postupa kao s «oslobođenima i okupiranima», nego kao s ravnopravnima prema načelu samoodređenja naroda. Stjepan Radić stoga još snažnije nastavi svoju političku aktivnost i stvori pokret, koji se u ono doba silno razvio i postao političkom i društvenom snagom, s kojom se moralo računati. Nažalost, znao je u svojim pretjeranim govorima napasti i biskupe i katoličko svećenstvo.

U takvim se prilikama Alojzije našao u Krašiću, gdje se Radićeva stranka kao i drugdje po hrvatskim selima učvrstila. Iako se nije bavio politikom, ipak nije mogao ostati ravnodušan obzirom na pretjeran i neopravdan način djelovanja Stjepana Radića protiv klera i crkvenog života.

U zimsko je vrijeme boravio kod kuće u Krašiću, a ostalo bi vrijeme provodio na očevu posjedu Kamenarovo, koji se nalazi na putu iz Krašića prema Ozlju blizu Kupe. Subotom popodne bi se vratio kući, a u ponedjeljak bi opet otišao. Tu je on iskusio neposredno na sebi sve tegobe, žalosti, ali i radosti seljačkoga života. Obrađivao je polje, kopao, sijao, kosio, prskao lozu, brao plodine, pametno rukovodio brojne težake u poslu. U Brezariću je svojoj sestri pomagao pri gradnji kuće. Umio je dobro rasporediti posao tako, da je svaki težak bio dovoljno zaposlen. Mijenjao ih je na poslu, da ne bi uvijek morali isto raditi, da im posao ne bude dosadan ili pretežak. Pri tome se u svojoj nježnoj ljubavi prema majci brinuo, da u kuhinji budu uvijek nacijepana drva, jer je to muški posao (53).

Granulo je proljetno sunce godine 1920, prolistali su šumarci i zazelenjeli se obronci na Stepinčevu posjedu Kamenarovo. Alojzije se grijao na Božjem suncu, slušao pjev ptica, promatrao život bilja i životinja i tako se u njemu razvijao dar opažanja, koji je po naravi posjedovao i kojim se kasnije mnogo puta služio u svojim propovijedima da prispodobama iz prirode osvijetli istine svete vjere.

Kao sin ugledna i imućna seljaka, kao svršeni gimnazijalac s maturom, te kao bivši časnik austro-ugarske vojske, a napose zbog svoga neporočna vladanja i života uživao je Alojzije veliki ugled među seljacima, a posebno među svojim vršnjacima.

(53) Prema pripovijedanju kardinalove sestre Roze u Krašiću, prosinca 1966.

Stupio je u katoličko omladinsko društvo. U njemu je okupljao ostale mladiće i organizirao ih. S njima se rado kuglao. Svojom djelatnošću je oživio svu seosku mladež u Krašiću. Vodili su ga visoki ideali, iako se bavio poljoprivredom. Čitao je Seljačke novine, koje su nakon prvoga svjetskog rata počele izlaziti u Zagrebu, i u njima je surađivao. Pretplatio se i na Hrvatsku prosvjetu. Čitao je mnogo, ne samo novine, već i časopise i knjige. U vatrogasnom društvu i gospodarskoj zadruzi bio je blagajnik. Neko je vrijeme vodio i gospodarsko društvo u Krašiću (54).

Kao član katoličkog omladinskoga društva sudjelovao je godine 1922 na velikom slavlju sveslavenske i međunarodne katoličke omladine u Brnu. Na to veliko slavlje, koje prirediše bratske katoličke češke i slovačke organizacije, došlo je iz Hrvatske oko 1.500 osoba. Bili su zastupani svi staleži, a najviše seljačka organizirana omladina. Kao uvijek u sličnim zgodama među ljudima, koje vežu isti ideali, sklapala su se poznanstva, ljudi su se upoznavali i davale se pobude za novi rad.

Za smještaj Hrvata je bila predviđena jedna velika srednjoškolska zgrada, u čijim sobama je bilo prostrto dosta ražene i pšenične slame. Tu se smjestio i Alojzije. Upoznao se s lijevim i

desnim susjedom, s kojima je imao prospavati na toj slami. Uz njega se nalazio seljak Mijo Cizerle iz Preloščice kod Siska i svećenik Matija Ivšić. Mijo i Alojzije se odmah sprijateljiše i ostadoše zajedno cijelo vrijeme boravka u Brnu. Zajedno su razgledavali grad i njegove znamenitosti, no napose su se zanimali za gospodarsku izložbu, koja je bila priređena za one dane te su je dnevno posjećivali, Jednog dana, kad su razgledavali tu izložbu, reče Alojzije Miji:

— Miško, vidi se, da smo mi pravi seljaci i seljačka djeca. Ovi drugi lete po kojekakvim paradama, pa, nažalost, i naši seljački omladinci, koji su došli ovamo.

Na svečanom je ophodu Alojzije obučen u narodnu nošnju pred skupinom Hrvata nosio veliku hrvatsku zastavu.

Kada se kasnije s Mijom sastao u Zagrebu, predmet su njihova razgovora bili i opet selo i seljački život. Pripovijedao je o svom gospodarstvu, a napose o svojim lijepim vinogradima, koji su mu bili veliko veselje, zatim o svom radu i nastojanju, da poboljša i unaprijedi gospodarstvo. Zanimao se za gospodarske,

(54) Pismo Leopolda Rusana, remetskog župnika, g. 1962. - Pismo Josipa Lončarića, gl. gore pogl. I, bilj. 37.

---

društvene i kulturne prilike Mijina sela, a i cijelog posavskog kraja oko Siska. U njemu se odmah moglo lako prepoznati nesebična i nepatvorena, ali školovana seljaka i seljačkog prijatelja, koji je u svom srcu nosio veliku ljubav prema selu i seljaku (55).

Već je tada Alojzije gojio sućut prema slabijima i siromašnima i pomagao im. Mali čovjek mu je bio osobito na srcu.

U kući su imali slugu iz Donjega Pribića. Zvali su ga Duda. Bio je duševno nerazvijen, ali je radio, što mu se kazalo. Alojzije se posebno brinuo za njega. Svake ga je nedjelje brijao i rekao bi mu (56):

— Duda, daj da te uredim, da i ti znaš, da je danas nedjelja.

Uza svu radinost, Alojzije je prolazio selom, brežuljcima, dolinama, šumama, uvijek u nekoj zamišljenosti. Bio je vrlo ozbiljan. Njegovi ukućani nisu opazili, da bi se u to vrijeme bilo kada od srca nasmijao. Svima je pružao primjer gorljiva vjernika. Nedjeljom bi i blagdanima redovito polazio župnu crkvu na sv. misu i pristupao bi k sv. sakramentima. Isusovac o. Bruno Foretić bio mu je redovitim ispovjednikom, pa je zato k njemu često dolazio u Zagreb (57). Rado je posjećivao Marijina svetišta.

Kako je u Krašiću stara župna crkva uklopljena u novu, koja je sagrađena godine 1913, Alojzije bi se redovito povukao u staru crkvu i ondje obavljao svoje pobožnosti, jer je ondje bilo više mira, koji je omogućivao veću sabranost.

Terezija Penić, majka dr. Janka Penića, često ga je promatrala u molitvi. Vidjela ga je kako sabrano i pobožno moli. Pa kada se njezin sin jedne godine kao bogoslov vratio u Krašić na ljetne praznike, reče mu ona (58):

— Sinek, škoda ti je ovoga dečka! Vidiš, kak se lijepo i pobožno moli u crkvi. Kaj se bu vani u svijetu potepal? Kaj ne bi mogal biti svećenik?

— Mama, odgovori joj sin, kako ne bi mogao, samo da hoće.

— Da bi mu dragi Bog rasvetlil pamet! — reče na to majka. — Daj ga i ti nagovaraj!

(55) MIJO CIZERLE, Nadbiskup - koadjutor i naše selo, u *Hrvatska straža* (26. VI. 1934) br. 143.

(56) VD III 182.

(57) D.N., *Život našega nadbiskupa*, u KL 95 (1944) 293. - Pismo Josipa Lončarića, gl. gore pogl. I, bilj. 37.

(58) Saopćio Janko Penić, gl. gore bilj. 10. - Pismo Josipa Lončarića, gl. gore pogl. I, bilj. 37.

Kada je vozio vino na prodaju u Karlovac, jednom je rukom držao uzde, a drugom krunicu. Ljudi su zastajali i začuđeni gledali mladoga kočijaša, kako moli krunicu (59). Njegov otac, župnik, prijatelj klerik i rođaci bili su uvjerenja, da on nije za svjetovni stalež, jer su vidjeli, da se nekako nije snalazio u svijetu (60).

I on sâm je osjećao, da još nije na pravome mjestu. Mnogo je razmišljao o konačnom cilju čovječjega života. Kolika je bila njegova povučenost, kolika je bila njegova pobožnost i visoko poštivanje svećeničkog staleža, razabire se i iz slijedećega događaja. Bilo je to godine 1920, kada se iza prvoga svjetskog rata pojavio među svećenstvom pokret za provođenje nekih obnova u svećeničkom staležu, napose s obzirom na celibat. Alojzije je išao jednoga dana u crkvu. Na putu ga zaustavi apotekar Andrašević te mu reče:

— Ti si klerikalac, pa će te sigurno zanimati ova brošura — i dade mu program toga pokreta, koji su u ono doba prozvali «žutim pokretom», zbog žute boje omota te brošurice, koja je sadržavala program spomenutog pokreta. Bilo je tu 250 potpisa svećenika, a među njima je Alojzije našao i potpis svoga župnika, koji je to učinio zbog neke nesuglasice, koja je izbila između njega i nadbiskupa dr. Bauera.

Kada je kao kardinal to pripovijedao u Krašiću, dodao je (61):

— Pogledao sam to i bilo mi je bolno u duši, jedva sam toga dana došao do crkve.

Njegovu pobožnost i sabranost u molitvi uočila je i njegova sestra prigodom svoga vjenčanja. Prema mjesnom običaju Alojzije ju je vodio k oltaru. Kada stigoše pred oltar, Alojzije klekne zajedno sa svojom sestrom na pripravljeno klecalo i zadubi se u molitvu. Bio je tako sabran, da nije ni opazio župnika, koji je neko vrijeme mirno čekao, da započne obred vjenčanja. Tek kad ga je župnik rukom lako dotaknuo i rekao mu: «Daj mjesto zaručniku», opazi, da nije na pravome mjestu te se smjerno ukloni i ustupi mjesto zaručniku. Toga se dana u roditeljskoj kući sve veselilo, bilo je prema običaju i plesa, no Alojzije osta i tu iznimka kao i u ostalim sličnim prilikama seljačkog života, tih, miran, skroman, zamišljen (62).

(59) Pismo kardinalove sestre štefanije, gl. gore bilj. 1.

(60) Pismo Josipa Lončarića, gl. gore pogl. I, bilj. 37.

(61) VD I 64.

(62) Pismo kardinalove scstre Štefanije, gl. gore bilj. 1.

Kako je djelovao u katoličkim organizacijama i s kakvim ugledom, pokazuje i slijedeća činjenica. Dne 17. lipnja 1922 imala se u Krašiću obaviti kanonska vizitacija župe i podijeliti sv. potvrda. Imao ju je obaviti zagrebački pomoćni biskup mgr. Dominik Premuš, koji je svima bio mio, jer je bio uviđavan, demokratski raspoložen i pravedan. Bilo je to za vrijeme političkih izbora. Među seljacima je vladalo neko natjecanje, koja će, naime, od uglednih obitelji, a bile su dvije, Stepinci i Ilijanići, biti u pripremama prva. K tomu se istovremeno razmahala i izborna borba.

Pročulo se, da će jedna stranka osujetiti svečani doček biskupa. Došlo je i do prepirke. Alojzije, kako je bio miroljubiv i uravnotežen, razložio je seljacima, da se ne radi ni o Stepincima, niti o Ilijanićima, već o zajedničkoj stvari cijelog Krašića. Dan prije biskupova dolaska obilazio je još kasno u noć po kućama i pozivao svoje vršnjake da spreme zastave i konjicu, da na Krašiću ne ostane sramotan žig zbog nepoštivanja biskupa, koji dolazi da mladeži podijeli Duha Svetoga te pregleda kršćanski život u župi. Njegov trud nije bio uzaludan. Duhovi su se dali urazumjeti. Smireni, sutradan prirediše biskupu sjajan doček (63).

Kad je jednog dana vozio bačve u vinograd, na strmini mu se poplašiše konji, te s kolima i cijelim tovarom srnuše u potok. Sav se smočio. Sve je teklo s njega. Kad je stigao kući, pokazao se ovako mokar majci te joj reče (64):

— Mama, ja ti nisam za gospodara.

Osjećao je, da još nije na pravom mjestu. Tom ga je prilikom rudo od kola udarilo snažno u želudac, od čega je kasnije osjećao i neke boli, osobito kad se mijenjalo vrijeme.

4) - Zaruke?

Godine su prolazile. Alojzije je po očevu sudu bio sasvim zreo za ženidbu. Otac se počeo ozbiljno baviti mišlju, da ga oženi. Kanio mu je ostaviti dvokatnicu, koju je kupio u Karlovcu. Ondje su u ono vrijeme bile smještene dvije vojničke pukovnije, 96.a zajedničke vojske i 26. domobranska, pa su se stoga djevojke lako udavale, a mladiću nije bilo teško naći djevojku.

Alojzijev je otac u Karlovcu poznavao obitelj Barić, koja se bavila trgovinom vina na veliko. Bila je to bogata i ugledna

(63) Prema pripovijedanju s. M. Mrzljak, prosinca 1968, u Rimu.

(64) Prema pripovijedanju kardinalove sestre Štefanije, u Samoboru, 1966.

---

obitelj. Iz te je obitelji, prema očevu planu, Alojzije imao uzeti djevojku i, kako je kasnije sâm kao kardinal pripovijedao, dobio bi bogat miraz.

Drugi je nacrt otac pravio s djevojkom iz obitelji Medven u susjednoj župi Prekrižju. Ta obitelj i danas postoji u istoj župi. Djevojka bi mu iz te obitelji donijela miraz od 32 jutra šume, zvane Bukovica. Šuma je bila sačuvana i zrela za sječu. Bila je to milijunska vrijednost. Nije bilo Krašićanca, koji je prolazio kroz Bukovicu, a da mu se ne bi u srcu javila želja da se domogne te Medvenove šume (65).

Iako ga je ovako nagovarao, ipak ga je ostavio slobodna, da sam bira drugaricu života. Rekao mu je:

— Sine, ženi se, otkud te volja!

Kako je godine 1923 umro Alojzijev brat Marko, koji je radio na velikom očevu posjedu u Kamenarovu, otac sada dade Alojziju taj veliki posjed. Zbog toga se Alojzije konačno odlučio da učini taj odlučni korak. Da osnuje obitelj u iskonskom kršćanskom duhu, ponudi ruku Mariji Horvat, kćerki svoga učitelja u osnovnoj školi, jer ju je poznavao kao dobru kršćanku.

Kako se ona s roditeljima preselila u Zagreb, ponuda je bila pismena, uslijed koje se među njima razvilo dopisivanje. Ona mu piše, da prihvaća ponudu, ali ga upozorava, da je ona siromašna, a on bogat, pa bi to možda s vremenom moglo biti na uštrb složna zajedničkog života. On joj odgovara:

«Danas se većina mladih ljudi ženi uistinu radi bogatstva, a možda je baš to bogatstvo i njihovo prokletstvo. Toga pak ja ne bih htio, i baš zato sam se čuvao, da ne nasjednem. Što Ti dopremiš to je tvoja stvar. Ja Ti neću nikad riječi prigovoriti. Glavno je, da Ti meni dopremiš obilje blagoslova Božjega, a toga može siromašniji više svojom pouzdanom molitvom i čvrstom vjerom, nego i najveći milijunaši».

Obećao joj je da će doći u Zagreb početkom siječnja 1924 na zaruke. Molio ju je, neka ne dolazi u Krašić, da se ne izlože kojekakvim naklapanjima. Prigodom toga sastanka u Zagrebu donio je zlatar Matko Janko, također krašićanac, prstenje, koje su si oni izmijenili.

No do zaruka, kako se obavljaju na selu, tj. pred župnikom i dvama svjedocima, nije došlo. Alojzije se prigodom toga sastan-

(65) Saopćio Janko Penić, gl. gore bilj. 10. - Prema pripovijedanju kardinalovih sestara Štefanije u Samoboru i Roze u Krašiću, prosinca 1960. - Pismo Josipa Lončarića, gl. gore pogl. I, bilj. 37.

---

ka vladao otmjeno i nešto suzdržljivo. Kad mu je Matko rekao nakon izmjene prstenja, neka se poljube, on se je zacrvenio i kazao: «To nije sakramenat». To njegovo držanje načini na Mariju dojam «ledene» ljubavi, zbog koje nju «zebe».

Alojzije je nastojao u slijedećim pismima razjasniti kršćanski moral među mladima, koji se vole. No Mariju su počeli spopadati duševni nemiri. Dne 28. ožujka 1924 piše mu posljednje pismo. Njezin inače lijepi rukopis u tom pismu pokazuje uzbuđenost i nemir, koji ona priznaje. Saopćuje mu, da odustaje od ponude, jer ga drži «previše poštenim i plemenitim», a sebe smatra nedoraslom za njegova visoka moralna načela.

Alojzije joj, 2. travnja iste godine odgovara:

«Kad sam primio Tvoje pismo srušene su jednim časom sve moje lijepe osnove. Iznevjerio me dapače jednu cijelu noć moj inače tvrdi san. U mom srcu bjesnila je borba, ali već u jutro pobijedila je volja. Moj život teče mirno i veselo dalje».

Moli je, da se ne poda žalosti i svršava stihovima Šarićeve pjesme Orlu:

«Orle, kralj si ptica nebesnica

U visine

U plave vedrine

Zamako si najdalje.

Srce moje žudi još dalje,

Da poletim nebesnima svetim

Da mi duša praha se otrese

I drago mi gledat u nebesa.

Ova pjesma daje pravac momu dalnjem životu. I posljednju kap krvi, ako ustreba, žrtvovati za pobjedu kršćanske misli u Hrvatskom Narodu, koji je već počeo izdisati pod uplivom materijalizma. Vraćam Ti Tvoja pisma, a moje uništi, Marija! Budeš li i nadalje vesela u životnoj borbi, bit će mi veoma milo. Želi Ti mnogo sreće, a osobito mir i blagoslov Božji.

Vjekoslav Stepinac» (66).

(66) Tek 25. veljače 1974 došao sam u posjed dopisivanja između Marije Horvat i Alojzija Stepinca, 12 Marijinih i 6 Alojzijevih pisama. Svih 18 ovih pisama vanredno su pobudne naravi i mogla bi poslužiti mladim ljudima za poticaj, kako treba provoditi prema kršćanskim načelima predbračni saobraćaj između momka i djevojke.

---

4. - PROBUĐENO SVEĆENIČKO ZVANJE

Dr. Josip Lončarić pratio je svoje bivše pitomce na njihovim životnim stazama. Tako se mnogo zanimao i za Alojzija, koga mu je toliko preporučivao mgr. Matija Stepinac. U pismima, što ih je Alojzije za vrijeme rata pisao svome bivšem ravnatelju, mnogo zahvaljuje Bogu, što je imao sreću da bude odgojen u katoličkom zavodu, jer da istom sada dobro razumije, što za njega znači vjera (67). Kada se bio vratio s ratišta, posjetio je dr. Lončarića te mu saopćio svoju odluku, da se više ne kani vratiti u sjemenište. Dr. Lončarić ga je promatrao i ispitivao te se uvjerio, da u duhovnom životu nije ništa ni popustio ni nazadovao; pače, postao je ozbiljniji i zreliji, i žalio je, što je učinio tu odluku. Počeo se baviti mišlju, kako da mu uzdrma savjest i kako da ga uvjeri, da imade potrebne sposobnosti i Božji poziv da postane svećenik.

1) - *Lončarićev zahvat*

U Zagrebu je postojala i lijepo radila svećenička Marijina kongregacija. Na njezinim je sastancima po koji od članova držao predavanje. Jednoć zapadne i dr. Lončarića dužnost da održi duhovno predavanje. Poslije predavanja reče prisutnim svećenicima, da znade za jednoga divnog mladića u Krašiću, koji sigurno ima svećeničko zvanje, no da sada luta i ne zna kamo će. Preporučio ga je nazočnim svećenicima u molitve (68).

No, on se time nije zadovoljio. Nakanio je na Alojzija izvršiti izravan i snažan juriš. Odlučio je izravno zahvatiti u njegovu savjest. Godine 1924, u proljeće, napisa u svećeničkom glasilu *Sacerdos Christi* opširan članak o sv. Klementu Hofbaueru (1751-1820), apostolu Beča, koji se kao pekarski naučnik istom u zrelim godinama odlučio stupiti u svećenički stalež, te je nakon mnogih pokušaja i doživljaja ipak uspio na bečkom sveučilištu svršiti bogoslovske nauke (1780-1784). Iza toga je hodočastio u Rim, gdje upozna red redemptorista, stupi u nj, i u 34. godini života bi zaređen za svećenika. Djelovao je zatim vrlo uspješno u Varšavi, dok nije bio odande izagnan, a odonda je plodonosno

(67) Pismo Josipa Lončarića, gl. gore pogl. I, bilj. 37.

(68) Pismo Leopolda Rusana, gl. gore bilj. 54. - Prema osobnom sjećanju pisca, koji je prisustvovao toj konferenciji.

djelovao u duhovnoj pastvi u Beču sve do svoje smrti. Dr. Lončarić je u članku ovaj primjer primijenio izravno na Alojzija (69):

«Ja sam navlaš opširnije opisao mladost Hofbauerovu i pokazao, kako je taj veliki svetac i apostol carskoga Beča došao napokon do toga, da je ipak postao svećenikom. Na svoje smo oči gledali sve one silne zapreke, što ih je nalazio na tom putu. Hofbauer je ipak postao svećenikom u znak: Koga Bog zove u svećenike, on će svećenik i postati, bilo to prije ili kasnije, samo neka se ne ogluši njegovu pozivu.

Samo još nešto. Cijelo vrijeme, što sam ovo pisao, imao sam pred očima jednoga mladića Hrvata, mladića iz čestite seljačke katoličke kuće. Što ga ja znadem, a što mi kazahu i drugi, a nedavno i njegov otac, mladić je dobar, čestit. On je želio da postane svećenikom, a željeli su to i njegovi roditelji, i ne znam, tko više, da li otac ili majka. U to je nadošao rat, mladić je morao na ratište, a to je pomrsilo račune i njemu i roditeljima. Ali i u ratu, i u strjeljačkim jarcima mladić je taj ostao dobar, svim srcem odan Bogu. Vrativši se kući, ostao je u svijetu, ali u svijetu kano da ne nalazi mira, u svijetu kao da za nj nema sreće ni zadovoljstva. Čitajući povijest apostola grada Beča i opisujući glavne momente mladenačkog njegova života, dok nije postao svećenikom, mislio sam često na ovoga našega mladića i pomišljao, ne zove li Bog i njega u svetište svoje, makar ga je sudbina života udaljila od njega. Ali kad znademo, da je i ova sudbina u planu providnosti Božje, zar je preuzetnost misliti, da će i taj mladić na koncu konca ipak biti svećenik?

Daj ga, čestiti čitatelju, preporuči nebeskoj Gospi barem jednim uzdahom».

Taj je broj spomenutog časopisa dr. Lončarić s popratnim pismom od četiri stranice poslao Alojziju u Krašić, pozivajući ga, da zrelo razmisli i da se već jednom hrabro odluči za zvanje, za koje ima potrebna svojstva, jer da je on taj mladić, na koga je pri pisanju mislio.

2) - *Duševni potres i borba*

Pismo je bilo za Alojzija, kako je on to sâm kasnije priznao, «kao grom iz vedra neba», koji ga je «silno potresao» i u

(69) *Sacerdos Christi* 3 (1924) 87-91.

---

njemu prouzročio «veliku i tešku borbu», koja je trajala tri tjedna (70).

S tom nutarnjom borbom krenuo je u Đakovo na orlovski slet, gdje se upoznao s abiturijentom Franjom Šeperom. Obojica nisu ni slutila, da će se doskora sastati u Rimu kao svećenički kandidati, i da će kasnije zajedno obrađivati njivu Gospodnju. Jedne večeri povjeri Alojzije Šeperu da će po svoj prilici u bogosloviju. Kanio je u Innsbruck, dok ga je dr. Lončarić nagovarao da ide u Rim.

U tom je međuvremenu Alojzije postavljao sebi pitanje: Što da uradim? Kamo ću sada? Je li ovo moj pravi poziv? Hoću li moći opet sjesti za stol i zadubiti se u knjige, ta već je osam godina — i to kakvih! — što sam napustio studij? Hoću li moći opet prihvatiti taj teški posao? Hoću li izdržati u svećeničkom staležu? Što, ako pođem tragom onih svećenika, koji ne daju dobar primjer vjernicima? A ipak onaj, koji me pozna, tvrdi, da imam zvanje. Takva su se i slična pitanja rojila u njegovoj glavi.

U toj borbi ode u Zagreb k o. Bruni Foretiću, isusovcu, koji mu je bio ispovjednikom od drugoga gimnazijskog razreda, da se s njime posavjetuje. Došavši k njemu, povjeri mu stanje svoje duše i veliku duševnu borbu i svoje kolebanje. O. Foretić, koji je dobro poznavao svoje

duhovno dijete, sasluša mirno njegovo pripovijedanje i uspije ga uvjeriti, da ima potrebna svojstva za svećenički stalež. I sada je konačno sazrela njegova odluka: Idem u bogosloviju.

3) - *Put prema bogosloviji*

Ali kamo? U toj zabrinutosti sretne jednoga dana pred svojom kućom u Krašiću Janka Penića, koji je 27. srpnja godine 1924 bio zaređen za svećenika u zagrebačkoj katedrali i odmah se nakon ređenja vratio kući da sve spremi za prvu sv. misu. Prva mu je riječ nakon pozdrava bila:

— Čuješ, Janko, ja držim, da imam svećeničko zvanje. Spremam se u sjemenište, ali ne znam kamo. U zagrebačko ne bih htio ići, jer imam puno kolega, što iz škole što iz vojske, pa ne bih nikada imao mira. Kanim u inozemstvo. Bavim se mišlju, da pođem u Innsbruck. Ondje je nekoć studirao i moj stric Matija Stepinac.

(70) VD I 30 sl.; II 65 sl. - STJEPAN SAKAČ, *Barbara Stepinac* 373-8,

---

Janko mu preporuči, da posjeti dr. Lončarića, s kojim su obojica podržavala srdačne veze i da se s njim posavjetuje (71).

Slijedećih dana Alojzije se uputi u Zagreb k dr. Lončariću i povjeri mu, da se konačno odlučio stupiti u svećenički stalež, na što ga nisu potakli zemaljski računi i ciljevi, već zrelo promišljanje i srdačne molitve, no ne zna u koje sjemenište da pođe. Izložio mu je svoju nakanu, da pođe u Innsbruck, jer da dobro zna njemački, a mislio je, da se predavanja ondje drže na njemačkom jeziku. Dr. Lončarić se obradova promjeni Alojzijeve odluke, vidjevši da njegov članak i pismo nisu ostali bez uspjeha. Malo se zamislio, pa mu reče (72):

— Lojzek, ti si imućan od kuće. Najbolje je da odeš u Rim u Germanikum. Tvoj otac može plaćati tamošnju taksu.

Još ga je jedna briga mučila: kako će s latinskim jezikom? U Rimu se predaje na latinskom jeziku. Osam godina nije vidio više latinske knjige, hoće li moći tu poteškoću svladati? U toj brizi ode u Jasku u franjevački samostan i od o. Šimuna Sirkovića posudi Tanquereyevu dogmatiku. Nekoliko je dana kod kuće čitao tu knjigu i vidio, da latinskim jezikom dobro vlada i da nema u tome pogledu nikakvih posebnih poteškoća. Sada se, a još više kasnije u Rimu, osvjedočio, kako su naše gimnazije bile na visini. Rekao je (73): — Prve u Europi.

4) - *Primljen u zavod Germanikum*

Vrativši se u Krašić, napiše pismo svom bivšem kolegi iz gimnazije Nikoli Kolareku, koji se nalazio na praznicima u ljetnikovcu zavoda Germanicum San Pastore (Gallicano, Palestrina). Javio mu je da se želi posvetiti svećeničkom staležu i studirati u Rimu. Zamolio ga, da se propita kod rektora Germanikuma, uz koje bi ga uvjete htio primiti u zavod. Kolarek je otišao k rektoru zavoda Hoffmannu, koji je i sâm nekoć bio pitomac toga zavoda zajedno sa slugom

Božjim zagrebačkim pomoćnim biskupom Josipom Langom. Hoffmann ga zapita, kako se zove taj njegov kolega? Kada je čuo ime Stepinac, zapitao je:

— Je li on možda u rodu s kanonikom Stepincem?

Kada je saznao, da se doista radi o kanonikovu rođaku, odrješito odgovori, da ga prima bez ikakva premišljanja. Spome-

(71) Pismeno saopćio Janko Penić, gl. gore bilj. 10.

(72) Pismeno saopćio Dragutin Hren, gl. gore bilj. 2.

(73) VD II 66.

---

nuo je, da već pozna Alojzija po pismima, što ih je pisao s fronte kanoniku Matiji u Varaždin, a Matija ih je objelodanio u časopisu insbruških pitomaca (74).

I dr. Lončarić je sa svoje strane nastojao Alojziju osigurati prijem u Germanikumu. Dne 3. listopada godine 1924 piše on rektoru Germanikuma u Rim pismo na šest stranica. U pismu moli rektora, da bi Alojzija primio kao pitomca u zavod, Opširno mu je prikazao, kako je Božja providnost na poseban način bdjela nad tim mladićem, koga mu preporučuje i izražava radost, što je on bio sredstvo u rukama Božjim za ostvarenje toga svećeničkog zvanja. Naglasuje mladićevo rodbinstvo s pokojnim Matijom Stepincem, koji je umro na glasu svetosti i dodaje Alojzijev kratki «curriculum vitae». Napomenuo je, da je mladić već osam godina izvan studija i zamolio, da bi se ova okolnost uzela u obzir. Smatra, da će mu studij biti olakšan zbog poznavanja njemačkog i talijanskoga jezika.

Brzo je dobio odgovor iz Rima, u kojemu rektor saopćuje, da bez daljnjega prima Alojzija u zavod te o tome šalje dokumenat, što ga je 7. listopada izdao general družbe Isusove. Dr. Lončarić uruči taj dokumenat Alojziju, 15. listopada 1924.

Alojzije se obradovao, da je njegov problem tako povoljno riješen te se odmah počeo spremati za put u Rim. Budući da je nadbiskup dr. Antun Bauer otputovao u Rim prije negoli je stigao odgovor iz Rima, Alojzije se nije javio nikome na duhovnom stolu, jer je dr. Lončarić obećao, da će sve urediti s nadbiskupom. Jedino je saopćio čitavu stvar nadbiskupovu tajniku (75).

5) - *Na putu u Rim*

Jednoga dana u listopadu otkrije Alojzije svoju najnoviju odluku majci, ali malo zagonetno:

— Mama, reče joj, mi ćemo se skoro rastati. Majka ga zabrinuto pogleda te mu reče:

— Lojzek, ja sam već stara, kam buš išel?

Sada joj on otvoreno saopći, da kani otići u Rim, da se pripravi za svećenički stalež. Tu svoju odluku saopći i ocu, koji se spremno obvezao, da će za njega plaćati. U obitelji zavlada veliko veselje, a najviše se radovala majka, jer se tako uvjerila,

(74) Pismo N. Kolareka, gl. gore bilj. 10.

(75) VD II 65 sl. - Pismo Josipa Lončarića, gl. gore pogl. I, bilj. 37

---

da njezine molitve i postovi nisu bili uzaludni. Ona je i dalje čuvala svoju tajnu, nastavila je moliti i postiti za svoga Lojzeka. Prije njegova odlaska dao je otac pripraviti svečani obiteljski ručak. Jednom zgodom reče on svojoj ženi:

— Stara, ti buš još velike stvari doživjela s našim Lojzekom, ali ja ne bum.

Krajem listopada g. 1924 otputova Alojzije s isusovcima o. Stjepanom Sakačem i Nikolom Maslaćem u Rim. Odabrali su najkraći put: Zagreb - Rijeka - Ancona - Rim. Alojzije je putem malo govorio. Bio je ozbiljan kao uvijek i zamišljen. Probudile su se u njegovu sjećanju uspomene iz ratnih godina, pa onda njegova čvrsta odluka, da neće stupiti u svećenički stalež, njegova borba sa samim sobom nakon onoga pisma i članka dr. Lončarića, probuđeno zvanje, nakana studirati u Innsbrucku, pa onda onaj odlučni stav dr. Lončarića, da mu je mjesto u Rimu: sve se to sada jedno za drugim nizalo pred očima njegove duše. Konačno je došao do zaključka, da se u njegovu životu sve odvija drugačije negoli je on u prvi mah mislio i želio (76).

6) - *Tajnoviti put Božji*

Ovaj veliki duševni preokret u Alojzijevoj duši za obična promatrača predstavlja veliko iznenađenje. Onaj, koji je čvrsto odlučio — a Alojzije je imao jaku volju — stupiti radije u koji god stalež, samo ne u svećenički, najednom postaje kandidat toga staleža, i to s uvjerenjem i potpuno svojevoljno.

Njegova odluka, da ne stupi u svećenički stalež, nije proizašla iz kakva duševnog raspoloženja, koje se u njemu nije zapažalo. On je bio ozbiljan, vedar i posve zdrav mladić (77). Krašićku je omladinu upravo on oživio.

(76) VD I 30 sl.; II 65 sl.

(77) Dne 3. srpnja 1924 izdali su liječnici dr. Dinko Sučić i dr. Karlo liječničku svjedodžbu kao prilog molbi za namještenje Stepincu kad je imao 26 godina. Ova svjedodžba glasi:

«Anamneza: Kao dijete i kasnije uvijek zdrav.

Status: Srednje visok, srednje razvijene muskulature i potkožnog masnog tkiva. Glava normalno konfigurirana, pupile okrugle, jednako široke, reagiraju dobro na svijetlo i

akomodaciju. Vrat bez patoloških promjena. Thorax simetričan, dobro sveden obje polovice sudjeluju jednako kod disanja. Granice pluća straga 11 torakalni nastavak, sprijeda 6 rebro, dobro pomično. Perkutorno nad čitavim plućima jasan plućni zvuk, auskultatorno čisto vesikularno disanje. Srce u normalnim granicama, tonovi čisti, šumova nema.

Abdomen: Jetra i slezena nisu povećane. Inače se ne pipa nikakova patološka rezistanza. Ekstremiteti u redu. Refleksi prisutni».

Ta bi se odluka, s naravnog gledišta, mogla smatrati nekom neobičnom bojažljivošću i strahom, da mu se ne bi možda nešto dogodilo, što je bilo uzrokom pada pojedinih nesretnih svećenika, s kojima se u životu sreo. No, ta Alojzijeva odluka u zreloj dobi, nakon ratnih iskustava, u kojima je pokazivao veliku srčanost i neustrašivost duha, nije bila samo neka plašljivost, niti je bila učinak kakve tajne krivnje ili razočaranja u svojim osjećajima, ili možda podcjenjivanja toga staleža, već upravo protivno. Bila je plod dubokog poštivanja svećeničkog staleža i ozbiljnog shvaćanja svećeničkih obveza. Dok je on s jedne strane jasno spoznavao ideal svećeničke savršenosti, spoznavao je s druge strane lomnost, bezdan, bijedu i slabost ljudske naravi.

Gospodin ga je u svojoj providnosti ostavio slobodna, da se sâm odluči, pa je tako Alojzije slobodno birao sad ovo sad ono. U tom stanju još nije bio svjestan svetopisamskih riječi (78): «Bogu ništa nije nemoguće», kao i onih sv. Pavla (79): «Sve mogu u onome, koji mi daje snagu». Njegova poniznost se još nije podigla do neograničena pouzdanja u Božju pomoć.

Nije moguće znati više o onome, što se sve tada u njemu zbivalo.

Milost često puta pripravlja dugo, polagano i strpljivo takve časove s divnom nježnošću i pažnjom, pa onda iznenada takne dušu u njezinoj dubini, kamo nijedan stvor ne može prodrijeti, već samo on, koji je njezin gospodar. Tajnovite niti, što ih je Božja providnost tako dugo oko njega plela, najedanput su ga Božjom snagom sapele i stisnule, da se duša, koja se prepustila Božjem milosnom djelovanju, nije više ni znala, ni mogla oteti, nego mu se posve spremno prepustila da slijedi Božji poziv.

Alojzije se prepustio tome nutarnjem poticaju. Sebe je preobratio i poništio odluku, da će sve drugo prihvatiti, samo ne svećenički stalež. Zato mu je Gospod kao nagradu dao nove sile, milost, snagu, nutarnji mir.

Alojzijeva ozbiljnost u seljačkom životu i radu, ona zamišljenost, ono nezanimanje, dok je otac planirao da ga oženi, sve je to bilo kao neka tajanstvena koprena, koja je prekrivala ono, što se u njemu zbivalo. Bilo je to naime osjećanje, da nije na pravom mjestu, bili su to unutrašnji poticaji, da prihvati svećenički stalež. Sve se to od vremena do vremena u njemu javljalo kao neka tjeskoba, nepouzdanje u samoga sebe, neodlučnost, neizvjesnost.

(78) Lk 1, 37.

(79) Flp 4, 13.

Ovo je, dakle, svećeničko zvanje bilo ishod od više činilaca. Tu su bile majčine molitve i post, tu je djelovala milost Božja, tu je bilo zrelo razmišljanje i odlučno prihvaćanje Božje milosti, tu je napokon vrlo važnu ulogu odigrao i vanjski poticaj sa strane njegova bivšega ravnatelja u orfanotrofiju. To je zvanje postiglo takvu čvrstoću, da je kao nadbiskup i kardinal znao kazati (80):

«Kad bih se još jedanput rodio, opet bi izabrao zvanje ili svećeničko ili poljodjelsko. Tu je čovjek nekako najbliži Bogu. Gledajte seljake: muče se i rade, ali vide, kako su u svemu ovisni o Bogu. U prirodi ga nalaze. Tu gledaju njegove tragove. Seljak za razliku od radnika svakoga časa gleda i osjeća svoju ovisnost o Bogu. Neprestano strepi, neće li mu ovo ili ono propasti u polju ili vinogradu, pa ga i to upućuje da bude vjeran i odan Stvoritelju. A onda ta šarolikost poslova! Ona upravo odmara i osvježuje čovjeka. Seljak se muči i brine, ali opet ima i doživljava relativno najviše radosti među svim laičkim zanimanjima. A onda, tko se danas trajno i uspješno odupire ideji komunizma i to bezbožnoga socijalizma? Svećenik i seljak».

Kada je Alojzije odlazio u Rim na filozofsko-teološki studij, u Zagrebu je već bilo suvremeno pitanje koadjutora nadbiskupu dr. Baueru, koji je već bio poodmakao u godinama. Nitko ne bi mogao tada ni slutiti, da je Božja providnost baš njega odabrala da preuzme tu službu i da će je već nakon deset godina morati obavljati.

5. - KRŠĆANSKO OBILJEŽJE RIMA

1) - *Rim*

U Rimu, «vječnom gradu», ne samo stoljeća, već i tisućljeća svjetske povijesti očigledno su prisutna. Tko ma i samo kratko vrijeme boravi u njemu, proživljava daleka stoljeća unatrag i razna povijesna razdoblja. Tu su naslagani razni povijesni slojevi: klasično-rimski, starokršćanski, srednjovjekovni, novovjeki i najmoderniji. Sve to pruža posjetiocu mnogo građe za proučavanje, uspoređivanje, razmišljanje, zaključivanje.

Tko je pak odlučio, da se u Rimu pripravlja za svećenički stalež, nalazi u povijesnim kršćanskim spomenicima mnogo po-

(80) VD II 126 359.

---

buda za vlastito umno i ćudoredno izgrađivanje. U njemu on udiše i biblijsko podneblje.

Na Kapitoliju stoje još i danas temeljni zidovi rimske državne pismohrane (tabularium), u koju bi uneseno također Isusovo ime, nakon što je bilo stanovništvo Palestine na zapovijed cara Augusta popisano.

Rimskoj crkvenoj općini upravio je sv. Pavao, g. 58, iz Korinta, u prijelomnom času svoga misionarenja, najopsežniju i bogoslovski najbogatiju poslanicu, koja tako snažno upliva na cijelu bogoslovsku znanost i crkveni život.

Odavle je on pisao, pod stražom kao uznik, svoje poslanice Kološanima, Filemonu, Efežanima i Filipljanima.

Isto je tako sv. Petar pisao svoju prvu poslanicu iz Rima, koga označuje imenom «Babilona». Njegov učenik sv. Marko napisao je u Rimu svoje Evanđelje. I sv. Luka, koji je sa sv. Pavlom stigao u Rim, po svoj je prilici napisao u njemu Djela Apostolska i Evanđelje.

U Rimu se dolazi u dodir s ostacima kršćanstva iz prošlih vremena u podzemnim katakombama, s različitim iskopinama prastarih nalaza. U klasičnim bazilikama uživljavamo se u jednostavnost crkvenih građevina, u renesansnim crkvama proživljamo bogatstvo crkvenih velikaša, a u baroku vanjski sjaj Crkve. Sve nam to govori o borbama i kušnjama, usponu i padanju katoličke Crkve.

No tu ne dolazimo u dodir samo s poviješću Crkve, već i s Crkvom u sadašnjosti, s njezinim životom i njezinim djelovanjem. Ogroman utjecaj imadu na misaonu snagu, maštu, samouzgoj volje i na izgrađivanje osobne duhovnosti razne crkvene svečanosti, Papine mise, svečana proglašenja blaženika i svetaca, razni događaji u crkvenom životu, koji se svi slijevaju u središte kršćanstva. To dobro znadu oni, koji su došli u Rim s dobrom nakanom da se izgrađuju pod mudrim vodstvom iskusnih odgojitelja.

2) - *Germanikum*

Zavod Germanikum, u kojem je Stepinac proveo sedam godina, nalazio se u ulici Sv. Nikole Tolentinskoga (1). Godine 1939

(1) A. STEINHUBER, *Geschichte des Kollegium Germanicum-Hungaricum*, 2 sv., Freiburg 1906. - P. STRATER, *Die pädagogisch-aszetische Tradition im Collegium Germanicum zu Rom*, u *Zeitschrift für Aszese und Mystik* 9 (Innsbruck 1934) 66 sl. - *Korrespondenzblatt fur die Alumnen des Collegium Germanicum-Hungaricum* 38 (Rom 1929) 7-12. - ISIDOR, *Sieben Jahre im roten Talar*, Speyer 1970.

---

bila je ta zgrada radi građevnih planova Mussolinija porušena. Nova je zgrada sagrađena na istom mjestu, no pomaknuta je za nekoliko metara.

Stojeći pod utiskom nevolja, koje je reformatorski pokret u Njemačkoj prouzročio u 16. stoljeću, papin nuncij kardinal Morone dade sv. Ignaciju Loyolskom poticaj, da osnuje u Rimu zavod za odgoj svećenika iz te zemlje. On usvoji taj poticaj te odluči osnovati zavod, u kojemu bi se mladi ljudi odgajali u istinskom crkvenom duhu, u ljubavi i privrženosti prema Sv. Ocu papi, u poštivanju bogoslovskih znanosti, u bratskoj ljubavi za neumorni apostolat, da bi tako kao svećenici mogli uspješno djelovati nasuprot onim katedralnim kaptolima, u kojima su mjesta zauzimali kanonici, koji su napola ili posvema prešli na protestantizam.

Pošto je sv. Ignacije neodoljivom žilavošću svladao sve poteSkoće, papa Julije III (1550-1555) osnuje taj zavod s nazivom «Collegium Germanicum — Germanski zavod», koga je papa Grgur XIII (1572-1585) novčano osigurao.

U oblikovanju kandidata za svećenički stalež sv. Ignacije išao je novim putem. U pravilima, koje je sastavio za taj zavod, postavio je kao temelj duhovnu izobrazbu, jer znanstvenu je imao mladim ljudima pružati «Collegium Romanum», koga je papa Grgur XIII pretvorio u papinsko sveučilište.

Pitomci Germanikuma, koji imadu boraviti u Rimu punih sedam godina, daleko od prilika i utjecaja svoga rodnog kraja, dobivaju u Rimu novu domovinu, koja im pomaže, da uzmognu duhovno dozrijevati. Postojano druženje s 80 do 100 pitomaca šarolike narodnosti, zadojenih istim idealima, nevezanih u vedrim okolnostima za vrijeme ljetnih praznika u ljetnikovcu na prostranom rimskom polju, u planinarenju, sportu i slobodnom zanimanju unosi raznolikost u monotoni studentski život, odiše životnom radosti i veseljem.

Među germaničarima je napose značajna sloga i bratska ljubav, koju je duhovnik Pfülf bio nazvao «karizmom Germanikuma». Za taj Božji dar u zavodu se posebno molilo. O toj karizmi je nadbiskup Stepinac u zaključnom govoru nakon službenog posjeta uršulinskomu samostanu u Varaždinu, 20. listopada 1945, rekao slijedeće (2):

«Za vrijeme, što sam boravio u Rimu, vidio sam krasan duh

(2) Govor nadbiskupa Stepinca. Prepisala, 1. svibnja 1970, s. Marija Vincencija Barilović, uršulinka.

---

u kolegiju. Za punih sedam godina nisam opazio nijedan slučaj ozbiljne prepirke, makar je bilo dvanaest raznih narodnosti. S tim se visoko ponosio otac duhovnik. To je bio bitni pečat zavoda».

Za buđenje svijesti odgovornosti pitomci imadu udio u vodstvu zavoda. Dvojica od njih vode kao prefekti cijelu četu klerika, jedan vodi filozofe, a drugi bogoslove. Tijekom sedam godina povjerava se svakom pitomcu jedanput ili više puta koja služba u zavodu. Tko pozna mlade ljude, lako će shvatiti, kako njihovu plemenitu srčanost i požrtvovnost promiče pouzdanje, kojim poglavari njima povjeravaju na čuvanje i promicanje jedan dio baštinjene predaje.

Zapovijedi se nisu davale. Ono, što bi moglo novajliju otuđiti, tim načinom odgoja brzo iščezava i ustupa mjesto nutarnjoj spremnosti pitomaca i prelazi u jednostavnu i prirodnu pobožnost, koja pod južnim suncem vrlo dobro uspijeva. Samoodgoj volje i srca išao je za upoznavanjem i svladavanjem samoga sebe, za ispravljanjem vlastitih pogrješaka, za dubljim upoznavanjem otajstvene osobe Isusa Krista i njegova svećeništva, za spajanjem slobode s obvezom, osobnosti s odgovornošću prema zajednici. O tim se problemima nije mnogo govorilo, ali su putevi bili prešutno pokazivani, po kojima se ova pitanja rješavaju. Budući da se pitomci oblikuju za svećenike, koji će živjeti i raditi u svijetu, a ne u redovničkoj zajednici, izbor i raspored duhovnih vježbi je bio tako raspoređen, da svaki pitomac može prema vlastitom osvjedočenju, prema potrebama i nutarnjem poticaju odabrati i uzeti sa sobom u život ono, što mu odgovara, a da se ne veže na jednu zajednicu i njezin stoljećima utvrđeni red. Do unutrašnjih pobuda dolazili su pitomci putem bogoslužja pomoću razmatranja, pobudnih nagovora, koje je davao o. duhovnik zavoda. Samostalni dio rada na unutarnjoj izgradnji samoga sebe dobivao je svoju podršku i potporu u privatnim razgovorima s duhovnikom (3).

Cijelom nizu tih odgojnih sredstava odgovarao je sretan ishod, naime dubok vjerski život, svjež i nenamješten način života, koji se prirodno razvijao. Tko prelista povijest kolegija, koju je napisao kardinal Steinhuber, dugogodišnji rektor toga zavoda, ostaje zapanjen nad velikim brojem svećenika, koji su ovdje dobivali svoju svećeničku izobrazbu i oblikovanje. Od tih su neki postigli mučeničku krunu, kao Marko Križevčanin i Robert Johnson. Neki su stekli duboko znanje i učenost, kao Hettinger i

(3) ISIDOR 156 sl.

Scheeben, a neki se usposobili za plodni pastoralni rad te se istakli ili kao natpastiri pojedinih biskupija ili kao obični dušobrižnici. Cio niz i naših Hrvata dobio je u tom zavodu svoj svećenički odgoj. Dosta je spomenuti zagrebačkog biskupa Martina Borkovića, bogoslovca Pavla Kolarića, rodom iz Bjelovara, koji je umro godine 1862 na glasu svetosti, slugu Božjega Josipa Langa, pomoćnog zagrebačkog biskupa, kao i dr. Josipa Stadlera, vrhbosanskog nadbiskupa.

Osim spomenute odgojne zadaće Germanikum je preuzeo i dužnost da podupire i upotpunjava znanstvenu izobrazbu pitomaca. Posebni «repetitor» je s pitomcima opetovao ono, što su na gregorijanskom sveučilištu upoznali. Posebni tečaj govorništva, pastirskog bogoslovlja i katehetike, koji su držali upravitelj i duhovnik zavoda, upotpunjavao je onu opću bogoslovsku izobrazbu.

3) - *Ljetnikovci Germanikuma*

Velika rimska vrućina, velegradski život te napet studij tražili su za mlade klerike razonodu. U tu svrhu Germanikum posjeduje dva ljetnikovca, San Pastore za ljetni odmor, i San Sabba za tjedni (4).

San Pastore leži na staroj Via Prenestina, u tihoj, slobodnoj rimskoj okolici, kojih 30 km istočno od Rima, a 8 km zapadno od Palestrine na podnožju sabinskog gorja. Kapela je posvećena sv. Pastoru, rimskom svećeniku i mučeniku iz 2. stoljeća.

U idealnoj samoći, usred prostranih maslinovih gajeva, gdje se čuje pjev ptica i revanje magaraca, a pod večer i cvrčanje cvrčaka, gdje se vidi divno plavetnilo južnog neba i prostrano rimsko polje, gdje se susreću priprosti i zadovoljni seljaci, gdje obližnje sabinsko gorje mami na izlete i planinarenje, pitomci Germanikuma imaju lijepu priliku da se kroz tri ljetna mjeseca odmore, međusobno pozabave i na djelu uvježbavaju za buduće svećenike.

Kad je Stepinac bio imenovan nadbiskupom, zahvaljujući nekome kolegi iz Germanikuma za čestitku na imenovanju, sjeća se lijepih i pobudnih dana provedenih u San Pastore riječima (5): «Kada sam čitao pismo, bilo mi je pri duši, kao da sam opet u San Pastore. O lijepih, nezaboravnih ferija u San Pastore! Nešto

(4) *Korrespondenzblatt*, 42 (1932) 7-12. - ISIDOR 91 sl.

(5) Pismo izabranog nadbiskupa Stepinca jednom Germaničaru, 15. VI. 1934.

---

takvo ne može se više nigdje naći na svijetu». Bivši špajerski biskup Izidor Marko Emanuel tvrdi, da je život u San Pastore bio blagdan sjenica bratske ljubavi (6).

Prema prastaroj predaji visokih rimskih škola četvrtkom se ne predaje. Taj se dan izrabi za tjedni odmor u drugom ljetnikovcu zavoda San Sabba na Aventinu. Bio je to nekoć samostan grčkih monaha, koji su u 7. stoljeću bili protjerani od Perzijanaca i Saracena iz samostana Sv. Sabe. Kasnije su ih zamijenili benediktinci, a njih cisterciti, koji su g. 1560 prešli u Santa Croce. Crkva je izgrađena u starom romanskom stilu i nosi biljeg prave srednjovjekovne monaške crkve.

U vedroj i tihoj prirodi mogli su se pitomci po volji baviti čitanjem ili razgledavanjem starina. Nakon ručka u priprostoj blagovaonici pozabavili bi se kuglanjem ili rukometom. Bio je to živahan mladenački život u sjeni starodrevne i časne monaške bazilike. Ostali dio poslijepodnevnog vremena koristili bi neki za izlet u bliže rimsko polje, a neki vraćajući se kući pohodili bi koje rimsko svetište.

6. - KANDIDAT SVEĆENIŠTVA

U društvu gore spomenutih isusovaca Stepinac je stigao u Rim, 28. listopada 1924 (7). Ovoga je puta drugim očima gledao vječni grad negoli onda, kad je stigao iz Nocere u Umbriji kao prijavljeni dobrovoljac jugoslavenske legije.

Njegov boravak i studij u Rimu kroz punih sedam godina pada u vrijeme značajnog i važnog pontifikata Pija XI. Pijo XI je bio dorastao velikoj i uzvišenoj zadaći, koju mu je Božja providnost namijenila na prekretnici novoga razdoblja nakon prvog svjetskog rata. On je

shvatio svoje doba, stoga i nosi njegov pontifikat biljeg modernosti. Pokazuju to dalekosežni pothvati: apostolat laika u katoličkoj akciji, mjesni kler i hijerarhija u misijama, važne enciklike o Kristu Kralju, o čistoći braka, o društvenom pitanju, odlučnost i dalekovidnost u rimskom pitanju, njegov odvažan stav obzirom na «Action francaise», osnivanje brojnih novih župa u Rimu, pospješenje saobraćaja Sv. stolice s cijelim svijetom putem vatikanske radio službe, zamjerna

(6) ISIDOR 99.

(7) *Osobnik* A, u NAZ.

---

građevna djelatnost u Citta del Vaticano. Pripravljati se za svećeništvo u takvoj sredini bio je veliki dar Božji.

1) - *Pitomac Germanikuma*

Stigavši Stepinac u Germanikum, odmah se predstavio rektoru o. Miji Hoffmannu, koji ga je tako spremno primio u zavod. Kao svaki drugi pitomac dobio je i on svoju sobu s namještajem, kakav je običajan u redovničkim ćelijama: stol, stolica, polica za knjige, klecalo, postelja, umivaonik. Sobe u ono vrijeme nisu imale uređaj za ogrjev u zimsko doba. Tišina i mir u sobi bila je zajamčena pravilom: ne prijeći preko praga tuđe sobe! Nužni, naime, razgovor sa supitomcem imao se razviti ne u sobi, već u kratko na pragu sobe. Pristup u sobe pitomaca imali su samo poglavari i oni pitomci, kojima je bila povjerena koja služba u zavodu, kao prefekti i kućne sluge. Ženskim je osobama bio dopušten pristup samo u razgovornicu kod kućnih vrata.

Na Sve Svete, kada su mladomisnici Germanikuma imali svoje prve mise, obukao je Stepinac s ostalim novajlijama talar crvene boje, kakav su germaničari u ono vrijeme nosili još od vremena sv. Ignacija. Zbog crvenog talara Rimljani su ih zvali «frati rossi». Te dvije svečanosti istoga dana imale su istaknuti na vani polaznu i dolaznu točku života u Germanikumu. Nakon zborne mise bili su novajlije pozdravljeni polifonijskom himnom «Laudate Dominum — Hvalite Gospodina», i bratskim zagrljajem uvedeni u zajednicu. Vrativši se u svoju sobu, našao je Stepinac stol, postelju i klecalo prekrito svetačkim sličicama, na kojima su mu pitomci napisali svoju dobrodošlicu (8).

Zbog razlike u dobi od osam godina, vojničke oficirske časti, koju je Stepinac postigao za vrijeme prvog svjetskog rata, te iskustva u seljačko-gospodarskim poslovima ostali su pitomci gledali na njega s nekim počitanjem.

«Nije bilo lako — piše bivši špajerski biskup, njegov rimski kolega kroz sedam godina (9) — iznova početi s nama «lisjakima» i da se uživi u strogu samostansku stegu Germanikuma. Dvojica tzv. kasnog zvanja, koji su s nama stupili, nakon par mjeseci su doista napustili zavod i vratili se u domovinu. Naš «Step», kako smo ga skraćeno zvali, izdržao je i nije pokazivao, da osjeća

(8) ISIDOR 31.

(9) N. dj. 160. - Saopćio vlč. Vilim Cecelja pismom od 8. III. 1973. Njemu je to pripovijedao gore navedeni prelat Huber.

---

poteškoće. Kao svaki drugi čistio je i on sam, bivši oficir, svoje cipele i svoju sobu te se odrekao slobodnog izlaza kao i zadnje pare džepnog novca. Divio sam se njegovoj savjesnosti, kad me je kao prefekta filozofa zamolio za dozvolu, da smije govoriti s jednim filozofom, iako je tada već bio u zadnjoj godini i svećenik.

Posve je odgovaralo njegovoj skromnosti, da u kolegiju nije obnašao nijednu višu službu. Bile su mu naprotiv dodijeljene poslužne zadaće. Tako se jedne godine morao brinuti za naše rublje, a druge za obuću svoje subraće. Šuteći smo se čudili, kako poglavari to od njega traže. Za njega naprotiv nije to bilo nikakvo pitanje. Prelat Huber iz Innsbrucka pripovijedao je, da je Stepinac morao buditi pitomce svakog jutra kucanjem na vrata i pozdravom: «Ave Jesus et Maria!» Pitomac je morao odgovoriti: «Deo gratias et Mariae!» Netko bi znao koji put prečuti pozdrav, ali Stepinac je bio neumoljiv i nije htio otići, dok mu on nije odgovorio.

U Germanikumu je Stepinac našao svoga bivšega kolegu iz gimnazije, Nikolu Kolareka, s kojim je odmah počeo opetovati latinsku gramatiku, kako su je učili kod profesora dr. Petra Ećimovića. Htio se je što bolje usposobiti, da uzmogne pratiti predavanja na gregorijanskom sveučilištu, koja su se držala na latinskom jeziku (10).

Radi novih prilika i razlike u dobi od ostalih pitomaca i načina života snašla ga je doskora teška kušnja. Pitao se: Kamo sam to dospio? Počele su ga mučiti sumnje, da li je na pravom mjestu? Je li to uistinu Božji poziv? Sam je kasnije pripovijedao, kako su mu to bili teški dani. Kako su pitomci Germanikuma prve godine prema običaju poslije predavanja u pratnji starijih pitomaca posjećivali rimske crkve, tako je i on mučen tim mislima i dvojbama dospio jednoga dana u glavno Marijino rimsko svetište S. Maria Maggiore. U svojoj nutarnjoj tjeskobi i dvojbi baci se na koljena pred starom i časnom Marijinom ikonom, koju Rimljani štuju pod naslovom «Salus populi Romani — Spas rimskoga puka», i u vrućoj se molitvi preporuči nebeskoj Majci, prema kojoj je od ranog djetinjstva gojio nježnu pobožnost. I tu je bio kraj njegovim sumnjama. Dvojbe su iščezle, tjeskoba se rasplinula, sigurnost o zvanju mu se vratila i ustalila u njegovoj

(10) Pismo Nikole Kolareka, zagrebačkog kanonika, siječanj 1967.

---

duši i obuzeo ga nutarnji mir. Tu stvori odluku: ili izdržati, ili umrijeti, ali prije svršetka studija ne napustiti Rim (11).

Otac duhovnik je pronicavim pogledom brzo upoznao u Stepincu strogog asketa vlastitog stila. Supitomci su zapažali, da ga on i ostali poglavari visoko cijene. Svake bi, naime, godine o. duhovnik, kad je između Božića i Nove godine držao novajlijama duhovne vježbe, pozvao Stepinca, da mu bude kao «angelus» na pomoć. Pitomci su se divili njegovoj vanrednoj zrelosti i ozbiljnosti spojenoj s bratskom dobrotom, koja je sve osvajala. Oni su ga već tada smatrali svecem radi tih njegovih svojstava i kreposti te temeljite ujedno i djetinje pobožnosti (12).

Bamberški nadbiskup dr. Josip Schneider piše o njegovoj ulozi kao «angelusa» za vrijeme duhovnih vježbi slijedeće (13): «Našem tečaju je Stepinac, na početku prvogodišnjih duhovnih vježbi obzirom na red, davao neke upute. Sjećam se njegove lakonske izjave o šutnji, koja se ima obdržavati za vrijeme duhovnih vježbi. Rekao je od prilike ovako: 'Za vrijeme duhovnih vježbi valja najstrože paziti na šutnju. Gospoda, koja se u prijašnjim godinama nisu toga držala, nisu više ovdje'».

Poglavari su ga postavili i za vodiča jedne skupine pitomaca, koju je on imao voditi na šetnjama prigodom izlaska iz zavoda. Budući da je tu dužnost vršio na zadovoljstvo svojih poglavara, morao ju je vršiti kroz cijelo vrijeme svoga boravka u Rimu. Prigodom tih šetnja navraćao se u znamenite rimske crkve i redovito se zadržao u molitvi dulje negoli svi njegovi drugovi.

Jednoć uđe sa svojom skupinom u baziliku Sv. Petra. Stigavši do glavnog oltara nad grobom sv. Petra, klekne, sakrije lice rukama, nasloni glavu na mramornu ogradu i zaroni u molitvu. Tako je sabrano molio, da nije ni opazio, kako su se njegovi drugovi već udaljili. Tek kad ga je jedan od drugova šeširom udario po plećima, trznuo se i opazio, da je ostao sam. Mirno je ustao i priključio se svojim drugovima.

Tom ga je zgodom promatrala milosrdnica iz zavoda Sv. Jeronima (14) pa je u sebi ovako rezonirala: «Sretan narod, koji će ga dobiti!» Kada se je vratila u zavod Sv. Jeronima, pripovijedala je o tome svome doživljaju i svećeniku Janku Peniću. Prema njezinu opisu on je odmah znao o kome se radi pa joj je rekao:

(11) VD II 66.

(12) Pismo Heriberta Abela, kanonika u Fuldi, 22. V. 1969.

(13) Pismo Josipa Schneidera, bamberškog nadbiskupa, 18. I. 1969.

(14) Usmeno saopćila sestra Iduna Zalokar u Rimu.

— Pa to je naš Lojzek Stepinac.

Kad je jednoć Nikola Kolarek (15), koji je prešao u hrvatski zavod Sv. Jeronima, posjetio o. duhovnika Germanikuma, padne razgovor i na Stepinca. Duhovnik je Pfülf izražavao svoje veliko zadovoljstvo s njime na više načina, a posebno živahnim kretnjama ruku. Rekao je i naglasio:

— To je potpun čovjek! On znade, što hoće! Potpun je to čovjek.

U prvo vrijeme Stepinac se držao malo po strani. «Budno oko dobroga našega duhovnika — pripovijedao je kasnije kardinal (16) — opazi, da sam malo povučen i tih. Pa nisam mogao biti potpuno jednak s onom mlađarijom. U onakvu razdoblju života biti osam godina stariji prilično je velika razlika. Da me malo oživi i možda rastrese, preporuči mi, da igram rukomet. Da je rekao nogomet, to bi išlo, no rukomet još nisam igrao. Ipak počnem igrom, kako mi je savjetovao. Igram drugi, pa treći put, i igra mi posta prava strast. Jedanput smo igrali filozofi protiv bogoslova. Temeljito smo ih smlatili sa 32:4 za nas mlađe. Baš nemilo sam udarao loptom. Svi su se čudili, otkud imam tako jak udarac. Ne bi se čudili, da su znali, kako su se moje mišice učvrstile na najtežem seljačkom poslu. Svako iskustvo dobro dođe. Stvarno je duhovnik dobro pogodio. Osjećao sam, da mi ta razonoda mnogo koristi».

Ostali su pitomci, kako to oni sami svjedoče, ostali zapanjeni nad snažnim udarcima, kojima je započinjao igru i smatrali su ga prvakom. Stajao je uvijek u prvoj liniji, kao i na fronti, i započinjao bi redovito igru. Svoj je udarac znao i namjerice ublaživati. Nije htio pokazati svoju neosporivu nadmoć do krajnje mogućnosti. Oni, koji su igrali na njegovoj strani, bili su sigurni, da će pobijediti (17).

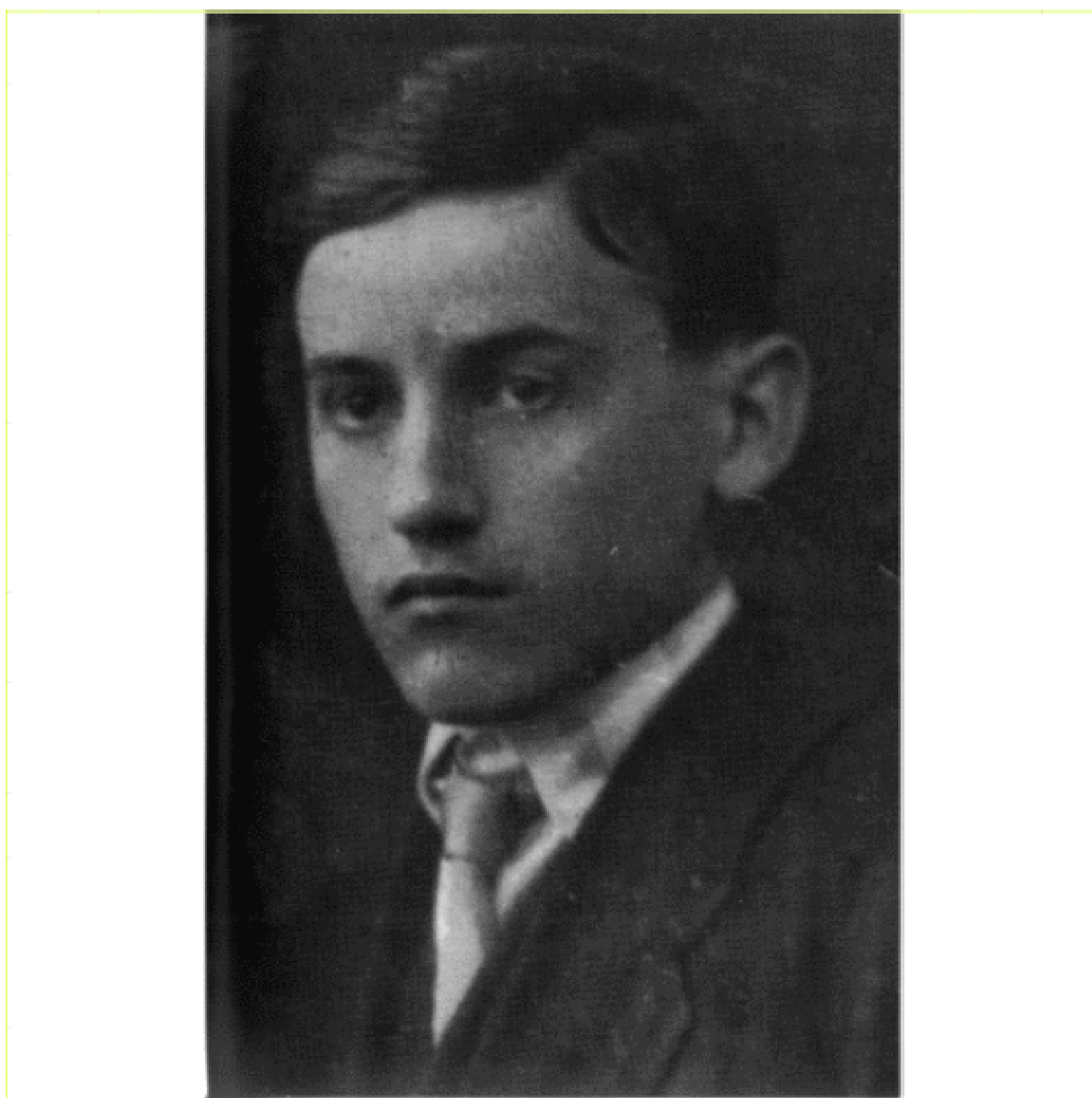
Zanimljivo je i ovo: Prije Stepinčeva polaska u Rim izrazio je dr. Lončarić o. Stjepanu Sakaču, koji ga je imao pratiti na putu, neobičnu želju. Rekao mu je od prilike slijedeće:

— Posljednjih godina nitko nije vidio Alojzija u Krašiću, da bi se nasmijao. Poznavajući iz vlastitog iskustva vedri i veseli mladenački život u Germanikumu i znajući, da je Stepinac sretno svladao sve poteškoće obzirom na svećeničko zvanje, ne vjerujem,

(15) Pismo Nikole Kolareka, gl. gore bilj. 10.

(16) VD I 54.

(17) Pisma Heriberta Abela i Josipa Schneidera, gl. gore bilj. 12 13.

da bi on mogao i dalje ostati ovako čudnovato zamišljen i ozbiljan. Recite Nuku i Šeperu, neka pripaze na to i kad opaze, da se Alojzije smije, neka to vama saopće, a vi obavijestite mene. To me jako zanima.

Mjesec dana otprilike nakon Stepinčeva dolaska u Rim ode o. Sakač u Germanikum, pozove Šepera i saopći mu Lončarićevu želju.

— Dakako da se smije, odgovorio mu je Šeper, baš sam ga jučer vidio, kako se od srca smije.

O. Sakač odmah javi dr. Lončariću vijest kao dobru: Što ste predviđali, zbilo se. Stepinac se već smije (18).

Usprkos muževnoj ozbiljnosti i zrelosti, kojom je shvaćao i vršio svoje dužnosti, zbog koje su ga neki pitomci zvali «velikim šutljivcem» (19), a nekima se činio i odviše ozbiljnim (20), Stepinac ipak nije bio nikakav čudak. Za šalu i humor imao je smisla. Kad bi tko pripovijedao kakvu smiješnu dosjetku, on bi se srdačno smijao (21). Vedrina se njegove duše znala ispoljiti upravo prigodom komičnih prizora srdačnim smijehom. Na gregorijanskom sveučilištu, u mnoštvu mladih ljudi tolikih narodnosti, znalo je biti za vrijeme odmora vanredno živahno. Osobito su se u tome isticali mladi južno-amerikanci. Dok bi ih prefekt studija Lazzarini znao opetovano podsjećivati, da ublaže tu živahnost, stari sluga Luigi znao je tu njihovu živost oponašati pantomimskim pokretima glave i nogu. Zapažalo se, kako se Stepinac, inače tako ozbiljan, tome prizoru srdačno veselio i smijao te čak i povicima poticao Luigi-a da nastavi tu svoju interpretaciju (22).

Prigodom izleta po rimskoj poljani od srca bi se smijao, kad je jedan kolega iz Chiemsee-a vjerno imitirao magarčevo revanje, a pravi bi mu magarci u okolini oduševljeno odgovarali (23).

Na šetnjama je znao pripovijedati svojim kolegama o svojoj domovini i značajnim crtama Hrvata. Zabavno je pričao o dušobrižništvu bosanskih franjevaca. Jednoć je živahno pripovijedao, kako je neki naročit župnik u uvodu uskrsne propovijedi htio slušateljima zorno prikazati potres prigodom Gospodnjeg

(18) ST. SAKAČ, *Barbara Stepinac* 84.

(19) Pismo Heriberta Abela, gl. gore bilj. 12.

(20) Pismo Josipa Köstnera, klagenfurtskog biskupa, 22. I. 1969.

(21) Pismo Josipa Schneidera, gl. gore bilj. 13.

(22) ISIDOR 42.

(23) N. dj. 163.

---

uskrsnuća povikavši triput, svaki put povišenijim glasom: «Bum! Aleluja!» (24).

Srdačna ljubav, koja je u zavodu vladala, svladavala je sve poteškoće, koje bi nastale zbog raznolikosti značaja, narodnosti, ćudi i dobi. Pitomci su imali i svoje «zidne novine». Kardinal ih je kasnije nazvao pravim žeravicama. Bile su to šaljive novine. Tu se svaki mogao kojiput naći ili u kakvoj karikaturi, ili u opisu, no sve bez vrijeđanja. Sve je bilo udešeno u dobroćudnome smislu.

Urednika «zidnih novina» zvali su «muftikrex» — kralj muftike. Birali su ga pitomci za vrijeme ljetnih praznika u San Pastore. On, s još dva «princa», imao je zadaću da se brine za dobro raspoloženje pitomaca pa je njihova dužnost bila da priprave program za šaljive priredbe, na pr. na dan izbora «muftikreksa», na poklade i u sličnim prigodama. Tu službu preuzimao je jašeći na magarcu (25). Stepinac se nije nipošto uznemirivao, kad su mu mlađi pitomci pripravili koju obijesnu šalu.

Kao kod kuće tako i u Germanikumu Stepinac se rado družio i razgovarao s jednostavnim ljudima. Zavodski postolar i brijač kroz 17 godina bio je neki Antonio Verdacchi. Bio je to jednostavan pučanin, koji je dnevno prisustvovao misi i češće kroz godinu pristupao sv. sakramentima. Kad je šišao i brijao pitomce, volio je pripovijedati dnevne novosti, osobito «ammazzamenti» — ubojstva. Pri postolarskom poslu je ili pjevao ili fućkao. Radio je izvrsno. S njim se Stepinac rado razgovarao i šalio. Priča se, da je jednoć ušao s njime u živahnu raspravu. Stepinac se pričinio, da niječe Božju opstojnost. Antonio se je mučio da dokaže protivno. Stepinac ga je pako šaljivo nadmudrivao. Kad je Antonio iscrpio svu zalihu svoga znanja i dokaza, zauzme najedanput pobjednički izraz lica te poviče (26): Da! Da! Vi znate više nego ja, jer studirate. Ali kad i ne bi bilo Boga, Majka Božja sigurno postoji, i to ne možete zanijekati».

«Stepinac je uživao — piše bivši špajerski biskup (27) — neosporiv ugled, ne samo zbog svoje dobi, već napose zbog muževne zrelosti i temeljite pobožnosti. Bučnost i velike riječi nisu mu bile svojstvene. Među nama se isticao i upao u oči tihom ozbiljnošću i uravnoteženom mirnoćom. Stasom je bio povisok,

(24) N. dj. 163.

(25) VD I 54.

(26) Saopćio prema svojim uspomenama Pavao kard. Bertoli, 14. veljače 1970.

(27) ISIDOR 161.

---

mršav s asketskim izgledom. Čitavo njegovo biće je odavalo otvorenost, poštenje, jednostavnost, skromnost.

U nadnaravnom svijetu vjere on se voljko snalazio kao u svojoj pravoj domovini. Mi smo ga poznavali kao velikog i tihog molitelja, koji je više govorio s Bogom nego li o Bogu. Često i dugo bi klečao pred svetohraništem. I na našem pješačenju, koje je tako volio, obavljao bi svoje pobožne vježbe vidljivom sabranošću i nutarnjom toplinom. To se napose osjećalo, kad bi s njime molio časoslov ili krunicu. Kad je već bio svećenik, često je polazio na grobove svetaca i u crkve, gdje se u korizmi držala pobožnost. Posebni potez njegove duboko pobožne duše bilo je sasvim osobno i duboko štovanje Majke Božje. Iako je u tim stvarima bio vrlo odmjeren, u jednom. povjerljivom razgovoru mi je s dubokim uvjerenjem saopćio, da ima Majci Božjoj zahvaliti, što se jednoć spasio iz goleme pogibelji. Dobro se sjećam, kako je

jednom nakon jedne marijanske akademije u svibnju pokucao na moja vrata i nekako smeten upitao, bi li si mogao prepisati tekst pjesme, koju sam za tu zgodu sastavio. Još sam se više iznenadio, kad mi je 27 godina kasnije u jednom pismu naveo ovu skromnu Marijinu pjesmu.

Da mu je vjera postala drugom naravi, razabiralo se iz njegovih pokusnih propovijedi. Iako mu je njemački jezik bio tuđ, kada je počelo doba propovjedničkih vježbi, on bi već prvog dana nastupio na propovjedaonici u blagovaonici. 'Kurz und gut — kratko i dobro', mogao se njegov sastavak ocijeniti».

Otac Peter Zahnen, profesor retorike i homiletike u Germanikumu, za te je njegove propovijedi napisao (28): «Iz govora se razabire stvarna ozbiljnost, solidni dokazi i uvjerljiva snaga».

Nakon jedne pokusne propovijedi Stepinčeve kritičar je rekao svoje mišljenje. O. duhovnik na to reče, da će Stepinac svojom ozbiljnošću više djelovati na vjernike nego pravilima govorništva. «Zgodimice je on sam izjavljivao, da bi mogao dnevno propovijedati. E da, što ispunjava srce, lako provali na usta. Nije on iznosio zakučasta pitanja, već je jednostavno, jasno s dubokom ozbiljnošću izlagao vječne istine. Iz njega je govorila činidbena zornost i proživljavanje. Tko ga ne bi poznavao, mogao je biti uvjeren, da govori iskusni dušobrižnik. S jednakom je sigurnošću davao redovito katehetsku pouku dječačima u bližnoj župnoj crkvi Sv. Kamila».

(28) Pismo Petra Zahnena nadbiskupu Stepincu, 30. prosinca 1951. Saopćio Franjo kard. Šeper, prefekt Sv. zbora za vjeru.

Sjećajući se jednog dana toga svoga apostolata u Rimu u razgovoru sa župnikom Vranekovićem o vladanju krašićke djece prigodom katehizacije, saopćio mu je slijedeće iskustvo s rimskom djecom (29): «Da ste vi vidjeli moje Talijančiće, dok sam ih katehizirao! Bili su živi i brbljavi. Jedanput ja najozbiljnije tumačim, a jedan bez riječi skoči na klupu i u momentu mi se baci oko vrata i kušne me, da je odjeknulo po crkvi. Pa što ćeš mu?»

«Stepinac je gorio od ljubavi prema Crkvi — piše Isidor (30) — i sav je bio prožet vjernošću prema Sv. Ocu papi. Opažalo se iz cijelog njegova bića, da suosjeća s Crkvom prema onoj sv. Ignacija: 'Sentire cum Ecclesia'. I u tom je bio pravi sin svoga Hrvatskog Naroda, koji je kroz stoljeća sačuvao vjernost rimskome papi usprkos pritisku sa strane Turaka».

Stepinac je još jednom proživio malu krizu. Ljeti je mnogo patio od rimske žege, uslijed koje nije mogao spavati, uz to je bolovao na želucu i trpio od poremećene probave. Po koji pitomac morao je zbog sličnih poremećenja napustiti Rim, kao npr. dr. Josip Lang. U ožujku g. 1928, kad je Stepinac bio u prvom tečaju bogoslovije, dođe mu sumnja, hoće li moći još četiri godine izdržati, ili bi prekinuo svoje nauke? Te su ga sumnje salijetale i mučile kroz neko vrijeme. Uto 15. ožujka umre u bolnici Santo Spirito kućni postolar i brijač Antonio Verdacchi. Stepinac je pošao s ostalim pitomcima k odru pokojnikovu, da se pomoli za ispokoj njegove duše. Promatrajući smireno lice pokojnikovo, obnovi odluku već prije

učinjenu, da će ili izdržati ili umrijeti, ali neće prekidati nauke. Sumnje su s tim činom volje nestale (31).

Tek 17. travnja 1930 položio je Stepinac zakletvu, koju su u ono vrijeme pitomci Germanikuma polagali i kojom su postali punopravni članovi Germanikuma. Ovom se zakletvom obvezao, da će se posvetiti svećeničkom staležu i primiti sv. redove, da će se odmah, čim dovrši studij vratiti u domovinu, da neće studirati medicinu, da će opsluživati zavodska pravila prema tumačenju poglavara, da se kroz prvo trogodište iza povratka u domovinu neće vratiti u Italiju, a još manje u Rim, osim u slučaju prijeke potrebe i s dozvolom svoga ordinarija, te da u prvom trogodištu iza povratka u domovinu neće stupiti ni u koji od crkvenih redova, niti u koju redovničku družbu (32).

(29) VD IV 29.

(30) ISIDOR, 161 sl.

(31) VD III 79.

(32) Arhiv Germanikuma: Ablegung des Eides.

II - ŠKOLOVANJE I SVEĆENIČKI POZIV

2) - *Na gregorijanskom sveučilištu*

Germaničari pohađaju predavanja iz mudroslovlja i bogoslovlja na papinskoj univerzi «Gregoriana». Cio studij traje sedam godina. Papa Grgur XIII pretvori «Collegium Romanum», onnovan od sv. Ignacija, u papinsko sveučilište i dade mu novi ustroj i sijelo.

Kada je g. 1870 talijanska vlada oduzela tu zgradu, papinsko sveučilište bi privremeno smješteno u Palazzo Borromeo, Via del Seminario. Ta je zgrada bila nedostatna, mračna i nezdrava. Još pet godina Stepinac je dolazio u tu zgradu na predavanja. Za vrijeme njegova boravka u Rimu počela se graditi nova zgrada na Piazza Pilotta. Dne 6. studenog 1930 bila je ova nova zgrada svečano otvorena od kardinala Bisleti, prefekta Sv. kongregacije za sveučilišta i sjemeništa.

Stepinac se upisao na sveučilište «Gregoriana» kao redoviti slušatelj, 10. studenoga 1924. U tečaju filozofije, g. 1924-1927, bili su mu profesori Francuz Gény (logika), Talijani Munzi (ontologija i teodiceja), Gaetani (psihologija) i Gianfranceschi (astronomija), Nizozemac Hoenen (kozmologija), Poljak Elter (etika), Nijemac Lehmann (povijest filozofije).

Pod konac svake školske godine bio je postepeno promaknut na akademske stepene bakalaureata, licencijata, doktorata iz filozofije.

G. 1927 u jesen počeo je pohađati predavanja iz bogoslovlja. Među profesorima u bogosloviji jedna od najistaknutijih ličnosti bio je moralist Artur Vermeersch, Belgijanac. On je ušao u družbu Isusovu nakon što je u belgijskom Kongu već vršio službu udvjetnika. U njegovim

predavanjima uza znanstvenu točnost osjećalo se bogato životno iskustvo, asketsko svladavanje samoga sebe spojeno sa zdravim humorom.

Drugi naročit profesor bio je o. Feliks M. Capello, koga je kasnije rimski puk nazvao «santo», jer je neutrudivo radio i u Ispovjedaonici. Prije negoli je ušao u družbu Isusovu, bio je kanonik. Bio je niska stasa, ali duboka znanja i neobična pamćenja. Na katedru bi se popeo praznih ruku, bez knjiga i *Kodeksa crkvenog prava*, koga je navodio napamet s točnom oznakom kanona, paragrafa i brojeva. Njegovo predavanje je bilo pravi doživljaj. Služio se klasičnom latinštinom. Uz to je njegova pojava bila sama skromnost.

Posve različitog značaja od toga živahnog južnjaka bio je

Nijemac o. Henrik Lennerz, čija su predavanja bila temeljita, a osoba sama mirnoća (33).

Koncem prve i druge školske godine nakon ispita bio je Stepinac promaknut na akademske stepene bakalaureata i licencijata iz bogoslovlja. U zadnjoj školskoj godini 1930-1931, kad je već bio svećenik, morao se pripravljati za konačne ispite iz cijelog bogoslovlja. Dovršivši, 1. srpnja 1931, te ispite, bi promaknut na čast doktora bogoslovlja.

Ocjene, koje je dobivao na ispitima, bile su različite, od «probatus» odobren do «probatus summa cum laude» odobren s najvećom pohvalom. Kako se razabire iz tih ocjena, on je bio temeljit filozof i bogoslovac, iako ne odlikaš.

Kroz cijelo vrijeme svog školovanja u Rimu radio je uravnoteženo, mirno, postojano, ustrajno. Kad je došlo vrijeme ispita, prijavio se je redovito u prvoj sekciji, da izbjegne rimsku vrućinu. Ispitnu tjeskobu nije poznavao. Ako se tko čudio toj njegovoj nepomućenoj mirnoći, znao je odgovoriti (34):

— Zašto bih se uzrujavao? Učinio sam svoju dužnost. Ocjena je nuzgredna.

Na sveučilištu je pomno slušao predavanja. Znalo se dogoditi, da je gdjekoji profesor kojom prigodom znao primijetiti:

— Domini auditores — Gospodo slušatelji! Mnogi od vas postat će biskupima. Kad dođete na takvo mjesto, molim vas, da biste to ili ovo promijenili, jer je već zastarjelo.

Na takve primjedbe Stepinac ne bi ni okom trenuo (35).

U privatnom svom studiju on je radio ozbiljno u vidu duhovne pastve. Već je unaprijed gledao oko sebe vjernike, kojima će morati drobiti kruh riječi Božje i voditi ih putem spasenja. Stoga je mnogo čitao. Više nego svi ostali njegovi drugovi čitao je časopise i novine, jer je upravo u njima otkrivao suvremena pastoralna pitanja. Čitao je uvijek s olovkom u ruci. Sabirao je tvorivo za propovijedi i sređivao ga u posebnoj kutiji. Kasnije se

vidjelo, koliko mu je takav način čitanja i pripravljanja koristio, jer se s neobičnom lakoćom pripravljao za propovijedi (36).

(33) ISIDOR 45 sl.

(34) N. dj. 162.

(35) A. LIVAJUŠIĆ, *Iz uspomena na kardinala Stepinca*, u *Hrvatski glas*, Hargrave, Canada, 27. II. 1965.

(36) Pismo Nikole Kolareka, gl. gore bilj. 10.

---

3) - *Rimski doživljaji*

Odmah u početku Stepinčeva boravka u Rimu zbio se važan događaj. Dne 4. studenoga g. 1924 bio je na kapitolijskom tornju ponovno uspostavljen križ, koji je framazunska vlada bila skinula g. 1870. Križ je bio ponovno unesen i u javne škole. Istoga dana pod večer bî prenesena slika božanskoga Spasitelja, zvana «acheropita», tj. naslikana bez čovječje ruke, iz nekoć privatne papine kapele, zvane «Sancta sanctorum», kod Scala santa, u lateransku baziliku Sv. Ivana, papinu katedralu. Sumrak, duboko plavetnilo južnog neba, Albansko gorje, koje se gubilo u daljini, blize razvaline starih građevina okružene visokim čempresima i borovima, beskrajna povorka klera s upaljenim svijećama, sve je to činilo dubok utisak na nazočne (37).

Život u Germanikumu uz dnevni red pobožnih vježbi obilovao je promjenama, koje donosi sa sobom bogoslužna godina sa svojim središnjim blagdanima. Veliku duhovnu pobudu dobivali su pitomci prigodom 40-satnog klanjanja presv. Oltarskom sakramentu, kako se to u ono vrijeme u Rimu obavljalo.

U jubilarnoj godini 1925 bila su dva proglašenja svetaca: 17. svibnja sv. Terezije od Djeteta Isusa iz Lisieuxa, a na Spasovo sv. Petra Kanizija.

Dne 3. veljače iste godine pitomci Germanikuma su prisustvovali sv. misi, koju je služio Sv. Otac Pijo XI u konzistorijalnoj dvorani u Vatikanu. Nakon mise papa se je zadržao s njima u nevezanom razgovoru. Zanimao se, iz koje su biskupije pojedinci. Svakomu je tom zgodom darovao na spomen knjižicu *Scintillae Ignatianae* (38).

Još par puta je Stepinac imao zgodu doći k Sv. Ocu. Bilo je to 30. listopada 1930 nakon svećeničkog ređenja. Zatim 16. ožujka 1931, kojom su zgodom pitomci dočekali papu himnom *Tu es Petrus*, koju je složio jedan germaničar. Zadnji put je bio u audijenciji kod Pija XI 1. srpnja 1931 prije povratka u domovinu (39).

Godine 1926 prigodom oštre krize u francuskom sjemeništu zbog osude «Action francaise», Ildefons Schuster benediktinski opat Sv. Pavla izvan gradskih zidina, bio je poslan da obavi

apostolsku vizitaciju. Iz uviđavnih razloga imao je obaviti posjet i u Germanikumu, koji je trajao samo tri dana, dok se

(37) *Korrespondenzblatt* 34 (1925) 32.

(38) ISIDOR 135 sl. - *Korrespondenzblatt* 35 (1926) 34.

(39) N. dj. 139 sl.

---

onaj u francuskom sjemeništu otegnuo kroz dva tjedna s omašnim posljedicama. Kako je svaki pitomac morao pristupiti vizitatoru, imao je i Stepinac priliku suočiti se s prijaznom osobnošću benediktinskog opata, koji je kasnije postao milanskim nadbiskupom i kardinalom, a poznat je bio kao stručni liturgičar i umro na glasu svetosti (40).

Godine 1929 u svibnju, prigodom velikog hrvatskog hodočašća u Rim, hrvatski nadbiskupi i biskupi razveselili su hrvatske pitomce u Germanikumu zajedničkim posjetom. Istoga mjeseca izrekao je pred pitomcina Germanikuma biskup Sigismund Waitz, apostolski administrator u Innsbrucku, zanimljiv govor. Govorio je o dvije vlasti, koje su među sobom posve oprečne: Moskva — Rim. Zaključio je svoj govor sa željom, da bi Germanikum, koji je za vrijeme «Kulturkampfa» u Njemačkoj dao Crkvi vrsne bogoslovce, našemu vremenu dao velike muževe i apostole društvene dobrobiti. Taj je nagovor imao svoj odjek u karitativno-društvenom djelovanju svećenika, a kasnije nadbiskupa, Stepinca (41).

Jedan od najvećih crkveno-povijesnih događaja u toku od tih sedam godina bilo je sigurno izmirenje između Sv. stolice i talijanske države u tzv. «Lateranskom ugovoru» potpisanom 11. veljače 1929. Sam Pijo XI sudjelovao je osobno na oko dvije stotine sjednica, u kojima se pripravljao ovaj znameniti čin. On se rado ograničio u svojim zahtjevima na najnužnije samo da uzmogne «Boga dati Italiji i Italiju Bogu», kako je on to često isticao.

Nezaboravan je bio prvi izlazak iz Vatikana 25. srpnja iste godine. Bilo je to prigodom kružnog ophoda na trgu Sv. Petra pri zaključku međunarodnog sleta sjemeništaraca. Kad su stotine hiljada ljudi na glavnim vratima bazilike ugledale papin lik, koji je klečeći na «talamu» podržavao pokaznicu, prolomili su se zanosni poklici. No munjevito zanijemi sva ta masa ljudi shvativši, da se tu radi o samom Spasitelju, a ne o njegovu zamjeniku na zemlji.

Stepinac je bio jedan od osam germaničara, koji su tom prigodom nad papom nosili baldahin (42).

(40) N. dj. 181.

(41) *Korrespondenzblatt* 38 (1929) 95 sl.

(42) ISIDOR 128 164.

II - ŠKOLOVANJE I SVEĆENIČKI POZIV

4) - *Odmori*

Tjedni odmor u San Sabba Stepinac je često izrabio za odulje šetnje, koje su bile tako potrebne njegovu organizmu. Na takvim je šetnjama po rimskoj poljani crveni talar germaničara znao postati pogibeljnim. Jednoć se pod njegovim Vodstvom uputi jedna skupina drugova po klasičnoj Via Appia. S nje skrenu u polja. Nenadano naiđu na stado goveda, gdje mirno pasu pod vodstvom bika. Crvena boja germaničarskog talara lijepo je pristajala u pejsaž, no biku nije bila po volji. On se razdraži, sagne rogove i ljutito nasrne na germaničare. Među njima nije bilo nijednoga «torrero», pa je i Stepinac, inače tako hrabar, vidio, da je samo u bijegu spas. Germaničari se brzo posakrivaše među razvalinama pradavnih rimskih spomenika, dok ih govedar nije oslobodio od osebujne opsade (43).

Za boravak u San Pastore duhovnik je dao kao pravilo, prema kojem se imadu vladati pitomci u ljetnim praznicima, slijedeći raspored: «Panis, somnus, iocus», tj. kruh, san, igra — jer da su te tri stvari nužne za duševnu i tjelesnu okrepu. A dodao bi: «Tjelovježbom jača se duh». To je načelo izricalo filozofiju sporta (44).

Kada je u San Pastore, godine 1928, bilo izgrađeno novo krilo zgrade, Stepinac je sa sadašnjim biskupom u Linzu, dr. Franjom Zaunerom, radio stolariju i načinio 30 noćnih ormarića, razne klupe i stolove. Dr. Josip Köstner, klagenfurtski biskup, piše o tome slijedeće (45): «Zauner i Stepinac bili su u praktičnim poslovima u kućnom gospodarstvu vrlo korisni, osobito u ljetnikovcu San Pastore. U duhu gledam obojicu, kako revno pile tvrdo maslinovo drvo».

Druge je godine zajedno s već sada pokojnim münchenskim nadbiskupom kardinalom Wendelom instalirao električne uređaje (46).

Uz slobodan studij bila je u San Pastore i lijepa prilika za kupanje, glazbu, predstave, pjesništvo, mehaničke i kovačke radove, jednom riječju za svako slobodno umijeće.

No, Stepinac je najviše volio pješačiti i planinariti u velikom stilu. Brda su ga silno privlačila. Htio se penjati, naužiti

(43) N. dj. 188 sl.

(44) *Korrespondenzblatt* 40 (1931) 7 i 11.

(45) Pismo Josipa Köstnera, gl. gore bilj. 20. - VD I 33.

(46) VD I 104. - ISIDOR 160.

se svježega zraka, nasunčati se. Brda Mentorella, Monte Manno, Scalambra, Semprevisa, Monte Pelecchia, Terminillo privlačila su njega i neke druge pitomce, dobre planinare. Stepinac se penjao do 2.600 m visoko. Bio je najizdržljiviji.

U Krašiću je pripovijedao (47): «Za jednoga izleta na 1.500 m visine najednom zaostane moj Holandez, a kasnije i Švicarac, inače vičan planinama. A ja samo dalje. Sramota bi bila ne doći do vrha. Na povratku, jer je bila silna razlika u temperaturi, dolje toplo + 30 C, a na planini ispod ništice, a snijega je bilo i do 1 m, dok smo dolje brzo silazili, toliko smo se užarili, da se svima osim meni gulila koža s lica. Zažareni dođemo kući, uđemo u blagovaonicu, a svi nam se smijali počevši od rektora i spirituala».

Znao je ići u reverendi po vrlo visokom snijegu. To mu je bio pravi užitak (48). Svi su mu se čudili, odakle njemu tolika sposobnost za planiranje. «Nisu ni slutili, kolik je trening bio za mene put u Vrhovac, Kamenarevo, a onda i prošli rat», rekao je obnavljajući te uspomene (49).

Na dan povratka iz San Pastore u Rim cijela bi zajednica zahvalnim srcem otpjevala pod borovima: «Laudate Dominum». Većina njih se vratila u Rim autobusom. No, jedna jaka skupina, kojoj je uvijek spadao o. duhovnik i Stepinac, pješačili su pet do šest sati u Rim (50).

Jedan svećenik, koji je u ono vrijeme studirao u Rimu, daje slijedeću karakteristiku Stepinčevu (51):

«Vrlo zaslužni rektor Sv. Jeronima je imao vrlo lijep običaj, da o velikim blagdanima pozove sve hrvatske klerike, koji su bili u Rimu na školovanju ili bilo radi kojeg drugog razloga, da skupa u domovinskom duhu i običajima proslave npr. Božić. Tu sam još bolje izbliza mogao motriti našeg Lojzeka, kako smo

(47) VD I 71.

(48) VD II 103.

(49) VD I 33. - Bamberški nadbiskup Josip Schneider piše u gore navedenom pismu: «Stepinac war auch ein ausdauernder zäher Fussgänger bei Wanderungen und Tagesausflüge». Klagenfurtski biskup Josip Köstner piše: «Anfangs schien mir Stepinac etwas zu ernst zu sein, aber bald erkannte ich, dass er ein liebenswürdiger Mitalumnus war, der in der Komunität hilfsbereit Dienste übernahm, der auch herzlich lachen konnte, der ein gern gesehener Kollege auf den Wanderungen war, welche Komunität oder einzelne in der Näheren oder weiteren Umgebung von Rom in den Ferien veranstaltete».

(50) ISIDOR 82.

(51) A. LIVAJUŠIĆ, *Iz uspomena na kardinala Stepinca*, gl. gore bilj. 35.

ga zvali. On bi obično sjedio na divanu, suzdržljivo se smješkao i promatrao naše zabavljanje govoreći:

— Dete vi, ja ću ovdje posjediti.

Mi bismo kao pravi đaci pjevali, bučili, šalili se i veselili, ali Lojzek nije nikad sudjelovao u buci i galami. Ostao mi je u neizbrisivoj uspomeni. On je u svemu bio odličan, pa i u naukama, ali to nije bilo ono, u čemu je odskakivao ili se posebno isticao; ostavljao je utisak vrlo ozbiljna i duhovna čovjeka».

7. - NA OLTARU

Godine 1928 počeo se Stepinac zajedno sa svojim kolegama, među kojima je bio i sadašnji kardinal Šeper, pomalo uspinjati po stepenicama oltara.

Tonzuru je primio, 3. ožujka 1928, u lateranskoj bazilici; ostiarijat i lektorat 24. ožujka u kornoj kapeli iste bazilike; egzorcistat i akolitat 6. svibnja, u crkvi rimskog sjemeništa (52).

Tijekom godine 1930 primio je zajedno sa svojim kolegama 5. travnja, u lateranskoj bazilici, sv. red podđakonata, obvezavši se na doživotni celibat i na molenje časoslova, a 18. svibnja primio je sv. red đakonata u crkvi rimskog sjemeništa.

1) - *Svećeničko ređenje*

Šest godina Stepinčeva školovanja u Rimu bilo je ispunjeno molitvom i učenjem. Konačno se približio dan, da on bude zaređen za svećenika, što je imalo biti u jesen g. 1930.

Tog vremena, otprilike, odrekao se svega, što bi mu po ocu imalo pripasti, u prilog svoje braće. Izjavio je kasnije (53): «Ja

(52) *Korrespondenzblatt* 37 (1928) 63. - ISIDOR 200.

(53) Kardinal Stepinac piše iz Krašića, 4. rujna 1957, jednom svećeniku: «Što se tiče materijalne strane, ja ni onda, kad sam napisao onu prvu oporuku, nisam posjedovao nikakva imetka. Držeći se naime Zakonika crkvenog prava da beneficiarius, što mu ne treba ad honestam sustentationem, tenetur obligatione impendendi superfluos fructus pro pauperibus et causis piis, ja sam odmah dijelio, a tako činim i danas, jer je to duh crkvenog zakona, a i stara je riječ: «Bis dat, qui cito dat»... Imetka, dakle, sigurno u času moje smrti ne će biti nikakva, pa sam zato napisao: 'ako se što nađe', da pripada nadbiskupiji, kao što su npr. krevet, stol, stolci itd.

Za rodbinu sam ono spomenuo ne bez razloga. Prvo moj pok. otac, makar nas je bilo dvanaest djece, svima je dosta ostavio, jer je bio revan i skrban otac, Ako si, dakle, ne znaju upravljati s onim, što im je otac namro,

sam braći sve svoje ostavio, sad oni od mene ne mogu ništa više tražiti».

Pod kraj ljetnih praznika obavio je duhovne vježbe u San Pastore zajedno s kolegama, koji su imali biti s njim zaređeni. Na vrijeme je obavijestio o svom ređenju dr. Lončarića i svoje roditelje (54).

Bila je obaviještena i gđa. Alice Sutton, rođena Havelik, čija je majka u Clyde (Missouri) svojim prištednjama uštedjela toliko novaca, da je bilo dostatno za osnivanje zaklade, od koje bi se mogao uzdržavati jedan sjemeništarac za vrijeme svojih filozofsko-teoloških studija. Prije svoje smrti to je saopćila svojoj djeci, koja su ostvarila tu majčinu želju. Prihod je iz zaklade druge godine Stepinčeva boravka u Rimu zamjenik rektora o. Rauch namijenio Stepincu, i saopćio pokojničinoj kćeri, da ju je doznačio jednom bivšem oficiru, koji se prijavio za svećenički stalež. Ta je gospođa htjela prisustvovati njegovu ređenju i zato je došla za tu zgodu u Rim (55).

S dr. Lončarićem je stigao u Rim i mgr. Matija Proštenik, kanonik čazmanskog kaptola u Varaždinu.

Dani oko Svih Svetih su u Germanikumu svake godine kao neka divna pjesma radosti i dubljeg proživljavanja nutarnjeg života. To su, naime, dani sv. ređenja i prvih misa.

Godine 1930, bilježi kroničar Germanikuma, zanosni polet digao se do svoga vrhunca. Posebni sjaj sv. ređenju pridonijela je nazočnost dvojice biskupa, mgr. Kristijana Schreibera, novoga berlinskog biskupa, i pomoćnog münchenskog biskupa mgr. Ivana Krstitelja Schauera.

U crkvi Sv. Petra Kanizija, 26. listopada 1930, sabralo se 120 ređenika iz raznih rimskih zavoda, da prime razne redove od Josipa Palica, naslovnog nadbiskupa filipskoga. Među 18 ređenika za svećenika bio je i naš Alojzije.

O podne je pokraj tanjura svakoga mladomisnika ležao

ne zaslužuju, da im se pomogne, tim više, što sam se ja svog dijela baštinskog odrekao njima u korist, da me ne smetaju kasnije».

U pismu od 29. prosinca 1957 piše, čini se, istom svećeniku slijedeće: «Imovine ne ostavljam, ama baš nikakve. Čini mi se najbolje načelo, da ne ostavim nikakva duga, jer se protivi iustitiae, ali ni imetka, jer na njega, ukoliko ga ima, imadu prema načelima Crkve i Codexa I. C. pravo siromasi i opće crkvene potrebe. Čemu da išta leži kod mene, ako što dođe, kad ima toliko bijede na sve strane?

(54) VD II 65.

(55) *Meridiano* (12. veljače 1960) 70.

crveni cvijet. Zagledavši se u taj cvijet na svom mjestu, Stepinac zamišljeno reče (56):

— Crveni cvijet mučeništva!

U Germanikumu bio je svečani ručak. Prisustvovali su mu patrijarh Huyn, sedmogradski biskup Majláth, čenstohovski Kubina, münchenski pomoćni biskup Schauer, isusovački general Ledóchowski, rimski provincijal i budući kardinal-nadbiskup genovski Boeto (57).

2) - *Mlada misa*

Stepinac je služio svoju prvu sv. misu na Sve Svete u bazilici S. Maria Maggiore.

Ova bazilika svojom unutrašnjom veličanstvenošću zapanjuje i uznosi svoje posjetioce. Golema i sjajna središnja lađa s 40 mramornih stupova i drvenim stropom koji je izčetvrtan pozlaćenim pretincima, odaje djevičanski sjaj kakav dolikuje djevičanskoj Majci vječne Riječi. Veliki mozaik u apsidi na zlatnoj pozadini prikazuje krunjenje Majke Božje na rajskoj poljani.

Ali taj sjaj bazilike nije bio glavni razlog, zbog kojega je Stepinac upravo ovdje htio služiti svoju prvu sv. misu. Duboko shvaćanje i štovanje tajne Utjelovljenja vječne Riječi i siromaštvo, što ga je Krist dragovoljno prigrlio, njega je potaklo da upravo ondje prikaže svoju prvu sv. euharistijsku žrtvu, gdje se, kako se drži, nalaze ostaci betlehemskih jaslica, koje nas podsjećaju na Kristovo neshvatljivo poniženje i na njegovo siromaštvo. Htio je ondje isprositi duh Kristova siromaštva (58).

K oltaru ga je vodio kao manuduktor dr. Josip Lončarić, koga je Božja providnost odabrala da bude sredstvo probuđenja njegova svećeničkog zvanja.

Njegov kolega dr. Franjo Šeper prikazao je svoju prvu sv. žrtvu na grobu sv. Pavla, apostola pogana, u istoimenoj bazilici izvan gradskih zidina, a manuduktor mu je bio mgr. Matija Proštenik (59).

30. listopada bili su mladomisnici u audijenciji kod Sv. Oca Pija XI. Na Sve Svete bio je u Germanikumu svečani objed, kojemu je prisustvovao uz patrijarha Huyna, isusovačkog gene-

(56) ISIDOR 164.

(57) N. dj. 204.

(58) VD II 66 sl. - Prema usmenom pripovijedanju Dragutina Nežića, porečko-pulskog biskupa.

(59) Saopćio Franjo kard. Šeper, prefekt Sv. zbora za nauku vjere.

rala i dr. Lončarić. Značajno je bilo, da su pitomci tom zgodom pjevali himnu «Mučenici u Koloseju» u njemačkoj obradbi od dr. Weisthannera.

Pod večer istoga dana su pitomci u počast mladomisnicima održali svečanu akademiju, a glavna tema su bile riječi Spasiteljeve: «Vi ste svjetlo svijeta» (60).

Da križ, što ga je Stepinac kasnije kao nadbiskup stavio u svoj grb, nije izabrao tek slučajno, već s dubokim uvjerenjem, razabire se iz riječi, što ih je dao natiskati na mladomisničkoj spomen-sličici (61): «A ja, Bože sačuvaj, da se čim drugim hvalim osim križem Gospodina našega Isusa Krista, po kojem je svijet meni razapet, i ja svijetu».

Alojzijev otac se spremao, da na tu svečanost svoga sina pođe u Rim. No, budući da ga je spriječila bolest, dao je u Krašiću svojoj obitelji na dan njegove prve sv. mise prirediti svečani objed (62).

Prošle su svečanosti sv. ređenja i prve mise. Za mladoga svećenika Stepinca počela je posljednja školska godina. Dne 1. srpnja 1931 položio je zadnje svoje ispite iz cijelog bogoslovlja te je bio promaknut na čast doktora teologije. Doktorsku diplomu izdao mu je rektor gregorianskog sveučilišta o. Ferdinand Willaert, 10. listopada 1931, s primjedbom, da je dao dokaz svoga znanja «congruenter». Isprava svršava riječima (63): «Znanje, što ga je stekao neka mudro i srčano usmjeri na obranu i jačanje onih vlasti, koje je predobri i neizmjerno veliki Bog stavio na čelo upravi Crkve i države».

Taj mu je doktorat 18. prosinca iste godine bio priznat u Zagrebu (64).

Pošto je zaređen za svećenika i promoviran na čast doktora filozofije i teologije, Stepinac je time dovršio svoj studij u Rimu i prema zakletvi, koju je 17. travnja 1930 položio, morao je napustiti Rim i vratiti se u Zagreb, da se svome nadbiskupu stavi na raspolaganje.

U rektoratu Germanikuma su u posebnoj knjizi zabilježena opažanja poglavara o pojedinim pitomcima. O Stepincu je ta-

(60) *Korrespondenzblatt* 40 (1931) 41 sl.

(61) Gal 6, 14.

(62) Pismo kardinalove sestre Štefanije, 17. II. 1962.

(63) «Doctrinam vero quam est adeptus sapienter et fortiter convertat ad eas potestates tuendas et confirmandas, quas Deus Optimus Maximus rei tum ecclesiasticae tum civili regendae praefecit».

(64) *Osobnik* A, gl. gore bilj. 7.

dašnji rektor Roko Rimml zabilježio slijedeće (65): «Zavod je napustio ljeti 1931. Svećenik sa svakoga gledišta vanredno dobra značaja, iskreno pobožan i vjeran u obdržavanju zavodske stege, vrlo marljiv u učenju».

Njegovi bivši kolege su ga poštivali kao sveca (66). U njemu su gledali zrelu svećeničku osobu (67), uzor u studiju i duhovnom životu (68), smatrali su, da je prožet snažnom, muževnom, no ipak djetinjom pobožnošću (69).

3) - *Povratak u domovinu*

Stepinac se u domovinu vratio sa studentom filozofije Maglicom preko Rijeke. Svratio se tom zgodom na Trsat u franjevački samostan, da se pokloni čudotvornoj Gospinoj slici u njezinu svetištu. Zadržao se na Trsatu oko šest dana i odande se javio, 6. srpnja 1931, Antonu Rauchu, ministru u Germanikumu. Svojim se roditeljima javio ekspres-pismom.

Obavijestio ih je, da se nalazi na Trsatu i da je na putu u Krašić. Izražavao je nadu, da će ih moći možda već na Trsatu zagrliti. Roditelji se međutim nisu mogli odlučiti na ovaj put. Boraveći u društvu samostanske braće, zadržavao se u razgovoru sa slugom Božjim Vendelinom Vošnjakom, koji je u to vrijeme bio gvardijan trsatskog samostana. U saobraćaju je bio neobično otvoren i prirodan te je živo pripovijedao, kako je na Rijeci bio u oficirskoj školi i kako ga je otac htio oženiti. Pri tom se malo

(65) «Discessit aestate 1931. Sacerdos optimae omnino indolis, in omnibus solidissimus, vere pius et in disciplina fidelis, valde diligens».

(66) Pismo Heriberta Abela, gl. gore bilj. 12.

(67) Pismo Josipa Köstnera, gl. gore bilj. 20.

(68) N. mj.: «Im Studium und im geistlichen Leben war er mir immer ein Vorbild, ja, wenn ich an die sechs Jahre zurückdenke, in denen der verstorbene Kardinal mit mir zusammen im Germanikum weilte, kann ich nichts feststellen, was das Bild seiner ausgeglichenen, reifen Priesterpersönlichkeit trüben könnte. Er war von einer männlichen, aufrichtigen, gesunden Frömmigkeit und von den Mitalumnen allgemein geschützt».

(69) Nadbiskup Josip Schneider, gl. gore bilj. 13, piše: «Stepinac erweckte sowohl in diesem 1. Jahre wie auch später den Eindruck eines ernsten Mannes, der es eher zu streng als zu leicht nimmt... In seiner Frömmigkeit war Stepinac, wie ich meine, ganz auf der Linie unseres Spirituals, P. Otto Pfülf, S.J.». - H. Abel, gl. gore bilj. 12, piše: «Er hatte eine kernige, aber doch kindliche Frömmigkeit. Im 1928. hatten wir Erstjährige ihn als «Angelus» bei unseren Einführungsexerzitien und bewunderten an ihm eine aussergewöhnliche Reife und mitbrüderlische Güte, die uns alle in Bann schlug».

---

nasmiješio, kano da je htio pokazati, da se njegovi planovi nisu podudarali s očevim (70).

Vrativši se u Krašić, 19. srpnja svečano je proslavio svoju prvu svečanu misu u župnoj crkvi, u kojoj je bio kršten. Tom su ga zgodom, prema običaju, dopratili sa svečanom asistencijom iz očeve kuće u župnu crkvu. Dr. Josip Lončarić održao je propovijed. Manuduktor je bio sesvetski župnik Šimečki, đakon dr. Franjo Šeper, a podđakon bogoslov Šimečki.

Otac, razdragan što je doživio sreću vidjeti sina na oltaru, dao je opet prirediti svečani objed, kod kojega je bilo mnogo uzvanika iz svjetovnog i duhovnog staleža (71).

U jednom se pismu kasnije kao kardinal Stepinac osvrće na svoj boravak u Germanikumu i na odgoj, koji je primio od ondješnjih odgojitelja družbe Isusove (72):

«S dubokom se zahvalnošću — piše on — sjećam, što sam i sâm primio od družbe. Iza Boga i dobre pokojne majke (koja je za me postila skoro pedeset godina svoga života tri puta u tjednu) dugujem, uz mgr. Lončarića (koji je, nota bene, i sam bio gojenac družbe), svoje svećeničko zvanje upravo družbi. Nikad neću zaboraviti svojih poglavara u Germanikumu ili profesora na Gregoriani. Ne kaže se uzalud: 'Verba movent, exempla trahunt'. Na tim se muževima vidjelo, da ono, što verbis dicunt, moribus non contradicunt, pa su bili i u stanju, da svoje gojence oduševe za svete ideale Boga i Crkve njegove. A da nije bilo bez temelja ono uporno naglašavanje načela auktoriteta u Crkvi Božjoj, papinstva, primata, to su najbolje pokazali i dokazali današnji strašni događaji u svijetu, koji i slijepcu pokazuju, da je papinstvo posebni dar Kristove ljubavi svojoj Crkvi, jer je On najbolje poznavao sve slabosti ljudske i sve opasnosti, koje bi mogle zaprijetiti Crkvi, i vidio, kako će goditi ljudskom srcu u danima borba i patnja pomisao, da ima nekoga nad sobom, kome je rečeno: 'Confirma fratres tuos!'»

(70) Usmeno saopćio o. Srećko Majstorović, početkom g. 1969 u Rimu, koji je prisustvovao tim razgovorima na Trsatu.

(71) Pismo kardinalove sestre Štefanije, gl. gore bilj. 62.

(72) Kardinalovo pismo isusovačkom provincijalu o. Ivanu Kukoli, 10. prosinca 1955.

na srce i molim te ovo. Ako je moguće
ne propusti na prvog dana, da ćeš
posjetiti crkve Srca Isusova i da moliš
Srce Isusovo za blagoslov našoj
ženidbi, jer ti izričito kažem
da bih ja već davno propao u
kojima sam životnim prili-
kama bio, da nisam imao
pomoći Božje. Isto tako preporuči
nas svojim roditeljima i
sestri Kristini u molitve.
Ja ću doći poslije 6. mjeseca
na zaruke, a o vjenčanju ćemo
se dogovoriti. U svakom slučaju
vjenčati ćemo se čim prije, jer

---

[97]

III

PRVO SVEĆENIČKO SLUŽBOVANJE

1. - CRKVA I NAROD U HRVATSKOJ NAKON PRVOG SVJETSKOG RATA

Kad se u srpnju g. 1931, nakon sedam godina studija dr. Alojzije Stepinac vratio iz Rima u Zagreb, našao je u svojoj domovini velike promjene u narodnom i crkvenom životu. Treba se sada uživjeti u nove prilike i okolnosti.

1) - *Političke prilike*

Političke prilike u novostvorenoj državnoj tvorevini Slovenaca, Hrvata i Srba (SHS) nisu bile nimalo povoljne za Hrvatski Narod (1). Hrvati su se okupljali oko raznih stranaka, ali je većina išla za Hrvatskom republikanskom seljačkom strankom (HRSS).

Stjepan Radić, koji je osnovao Hrvatsku republikansku seljačku stranku i od g. 1919 do 1924 stvorio političko jedinstvo hrvatskih seljaka, nije htio ići na ustavotvornu skupštinu u Beograd, već je obilazio Pariz, London, Moskvu. Godine 1922 predao je društvu naroda u Ženevi veliki dokumentirani memorandum, u kojemu je tražio državnu samostalnost Hrvatske. Ali, kako su ti njegovi zahtjevi tražili reviziju versailleskog pakta, bilo mu je savjetovano da nastoji poboljšati odnose između Hrvata i Srba. Na ovaj su savjet njegovi zastupnici u ožujku g. 1924 ušli u narodnu skupštinu u Beogradu.

(1) TH. DRAGOUN, *Le dossier du cardinal Stepinac*, Nouvelles éditions latines, 1 rue Palatin (Paris VI, 1958) 11-15. - MATIJA KOVAČIĆ, *Od Radića do Pavelića* 28 sl.

Radić, koji je bio izvrstan organizator, nedostiživ pučki govornik i vjeran tumač narodne seljačke duše, u svojim je govorima pred seljacima često puta na nezgodan način napao Crkvu i katoličko svećenstvo, koje zbog toga nije s njim surađivalo. U Krašiću je, 28. rujna 1924, održao govor pred desetak tisuća seljaka, u kojem se oštro osvrnuo na poslanicu katoličkih biskupa u povodu tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva.

U siječnju g. 1925 Radića je vlada zatvorila, jer da se izjasnio u prilog tuđinske komunističke promidžbe.

U zatvoru je promijenio svoj politički program: napustio je ideju republike i separatizma te prihvatio jedinstvo države SHS i kraljevinu. Iz članka, što ga je napisao u zatvoru, već se jasno opaža pripravnost na srpsko-hrvatski sporazum, o kojem prije nije htio čuti. Hrvatska republikanska seljačka stranka, sporazumno sa zatvorenim Radićem objavi odluku, 4. ožujka 1925, da ulazi u blok narodnog sporazuma i seljačke demokracije.

Po nalogu Stjepana Radića i u suglasju s vodstvom stranke, Pavle Radić, Stjepanov sinovac, izjavljuje, 27. ožujka 1925, da su stranci izmijenili ime, pa da će se u buduće zvati «Hrv. seljačka stranka». Ovu je izjavu odobrila cijela Hrvatska seljačka stranka 26. lipnja 1925.

Time su konačno priznali Vidovdanski ustav i dinastiju Karađorđevića, a u srpnju g. 1925 Stjepan je pušten iz zatvora.

Godine 1925, 18. srpnja, uslijedilo je imenovanje nove vlade, desete Pašićeve, u koju su ušli i zastupnici Hrvatske seljačke stranke, a Radić je postao ministar prosvjete.

2) - *Crkveno-državni odnosi*

Usprkos lojalnoj izjavi, koju su dali hrvatski katolički biskupi sa svoje konferencije, održane 27. do 29. rujna 1918, s obzirom na novu državu, kojoj je stajao na čelu Srbin pravoslavne vjere, širila se zlonamjerna glasina, da katolički episkopat teži za odijeljenjem od SHS. Izlazili su članci, u kojima se zahtijevalo, da se katolici moraju, što je moguće više, odijeliti od Rima, oštro su napadali katoličku Crkvu, upozoravali su na pogibao, koja tobože prijeti od katoličke Crkve. Vlada je pogodovala «starokatolicima», da bi oslabila katoličku Crkvu. U mjestima Munjina, Đevđelija, Pisava, Poliorci, Gecerla, Stojakovo prisiljavani su katolički vjernici istočnog obreda, da prijeđu na pravoslavlje. Samostan sestara euharistinki bio je pretvoren u školu.

Protest katoličkih biskupa protiv takva postupka, 16. travnja 1925, ostade bez uspjeha.

Vlada je gradila pravoslavne crkve u čisto katoličkim gradovima, kao što su Celje, Maribor, Ljubljana, Sušak. Službenici Hrvati katolici su premještani u Srbiju, gdje im nije bilo moguće vršiti vjerske dužnosti, a Srbe pravoslavce se namještalo po Hrvatskoj, u posve katoličkim krajevima. Hrvati nisu mogli biti promaknuti na više vojničke položaje i nisu imali pristupa u diplomatsku službu. Pogodovalo se mješovitim brakovima.

Mnogo se poduzimalo, da bi se katolička Crkva ekonomski oslabila. Prema službenoj statistici iz g. 1921 bilo je u kraljevini SHS 5,580.000 pravoslavnih, 4,735.000 katolika. Bilo je, dakle, pravoslavnih 47%, katolika 39%, muslimana 11%, pripadnika ostalih religija 2%, no 2/3 budžeta predviđenog za subvenciju vjerskih zajednica dano je pravoslavnoj Crkvi, a samo 1/3 ostalim zajednicama.

Dne 28. prosinca 1928 ministarstvo prosvjete i odgoja izda naredbu, kojom se dan sv. Save proglasuje nacionalnim praznikom za cijelu kraljevinu SHS. Kada su katolički biskupi izjavili, da to ne vrijedi za katolike, već samo za pravoslavne, beogradske novine *Vreme* od 25. siječnja 1936 oštro su ih napale.

Katolički biskupi smatrali su se obvezanim odlučno ustati posebnom poslanicom protiv «Jugoslavenskog sokola», organizacije za fizičku kulturu, jer su pravila te organizacije bila bazirana na Tyrševoj ateističkoj ideologiji, pa su prema tome sadržavala nazore štetne za odgoj kršćanske mladeži.

3) - *Državna diktatura*

Atentatom u beogradskoj Narodnoj skupštini na Stjepana Radića, 20. lipnja 1928 — u kom pogibaju Pavle Radić i Đuro Basariček, a od zadobivenih rana umire i sam Stjepan, 8. kolovoza 1928 — Srbi su mislili slomiti otpor Hrvata. Uslijed toga hrvatski zastupnici napuštaju Beograd, da se više onamo ne povrate sve do g. 1939, kada su se Srbi donekle nagodili s Hrvatima.

Kada je dr. Ante Pavelić, zastupnik HSP (1a) 28. listopada 1928, otišao u Beograd da ovjerovi svoj mandat, izjavio je, da mu je i dalje jedini cilj uspostava hrvatske državne samostalnosti. Tu je izjavu potpisao još samo dr. Ante Trumbić. Poslije Ra-

(1a) HSP = Hrvatska Stranka Prava.

---

dićeve pogibije dr. Pavelić osniva pokret «Domobran», a kasnije (7. I. 1929) «Ustaški pokret» i sve više se bavi mišlju da ode u inozemstvo. Svoju je nakanu proveo nakon proglašenja diktature.

Godine 1929, 6. siječnja, kralj Aleksandar proglašuje vojničku diktaturu, dokida ustav, zabranjuje sva udruženja osnovana na «plemenskim» i «vjerskim» temeljima, i dade generalu Petru Živkoviću mandat da sastavi vladu. Dne 3. listopada iste godine izda dekret, kojim ime države SHS mijenja u «Jugoslavija». Diktatura je otvorila razdoblje policijskog režima, mlade je intelektualce razdražila, napose u Srbiji i Crnoj Gori, i usmjerila ih prema marksizmu, a narod i svećenstvo bacila je u neimaštinu.

Vlada je zalazila i u čisto duhovno-religijsko područje te je samovoljno nadzirala štampu i pouku u vjeri sa svim posljedicama takva postupka. Policija bi za neznatne i beznačajne izjave pozivala na preslušavanje. Žandari su za ništa mlatili ljude, tamnice su se punile, u kojima je nečovječan postupak prelazio granice uljudbe i ljudskog dostojanstva.

2. - U SLUŽBI NADBISKUPIJE

U takvu stanju je dr. Stepinac pri povratku iz Rima našao svoju domovinu. Kroz sedam godina je u Rimu sticao temeljitu i sigurnu filozofsko-teološku obrazovanost, izgrađivao je svoju već i onako duboko pobožnu ličnost. U njegovoj se osobnosti spajala čvrsta i nepatvorena vjera seljačkog naroda sa sveučilišnom izobrazbom, iskrena i duboka pobožnost sa čovjekoljubivošću, visoka i jasna duhovna načela sa postojanim krepostima i samozatajom. Srce mu je bilo oplemenjeno duhovnim životom, a volja ojačana krepostima i spremna na velike žrtve. Vruće je želio, da u domovini radi na izgradnji Kristova kraljevstva.

U životu svakoga čovjeka ima časova, koji iznenađuju. To se naime događa, kad se nađemo bačeni u nepoznati svijet i u takav posao, koji sa sobom donosi nove spoznaje, nove probleme, duboke osjećaje, neočekivana iskustva, a i razočaranja i nenadane bolove. Tko primi jedan od staleških sakramenata, tj. sv. red ili ženidbu, taj u novom staležu započinje djelovati s osjećajem, da je započeo sasvim novo razdoblje života. Ništa ne postoji, što bi moglo izravno pripraviti mlada čovjeka na takvu duboku promjenu, jer je prijašnji obzor vrlo različit od nove doglednice, koja sa sobom donosi i novu odgovornost te je izlaže javnoj rasudbi.

III - PRVO SVEĆENIČKO SLUŽBOVANJE

1) - *Nadbiskupski ceremonijar*

Dr. Stepinac, sposoban za dušobrižnički rad, obazriv, suzdržljive ćudi i miroljubiv, više sklon motrenju, po svojoj nutarnjoj težnji usmjeren prema gorljivom apostolatu, kao dobar poznavač seljačke ćudi i seoskog života najvolio bi se posvetiti vjerskom odgoju običnoga puka na selu. Želio je biti, prema vlastitoj izjavi, kapelan, a poslije župnik u kojem selu. Sklonosti za upravničke poslove nije osjećao (2).

U tom je smislu molio svoga nadbiskupa dr. Antu Bauera, da mu iziđe u susret. Molba mu nije bila uslišana. Tome se napose protivio tadašnji nadbiskupov tajnik i kanonik dr. Antun Slamić. Želio je, da vrijednog rimskog doktora zadrže u nadbiskupskoj kuriji, a vjerojatno se za to zalagao i mgr. Lončarić. Tako se dr. Stepinac stavio na raspolaganje svome nadbiskupu.

Nadbiskup Bauer imajući u vidu najpovoljnije izvještaje, što ih je dobio od poglavara Germanikuma o mladom doktoru, a možda i zbog duboka poštovanja prema njegovu prastricu mgr. Matiji Stepincu, svome bivšem duhovniku u sjemeništu, zadržao ga je kod sebe u dvoru te ga je, 27. srpnja 1931, imenovao nadbiskupskim ceremonijarom-obredničarom, sa stanom i opskrbom u dvoru i mjesečnom plaćom od 500 din., počevši od 1. kolovoza (3).

O tom svom namještenju piše Alojzije svojim kolegama germaničarima u Rim, 18. rujna iste godine (4): «Vi se sigurno zanimate za moje sadašnje namještenje. Moj naslov je 'nadbiskupski ceremonijar'. Zapravo treba, da se pomalo uputim u kurijalne poslove. Hoću li zauvijek tu ostati, ne znam, a i ne zanima me. Svi putevi u službi Božjoj vode u nebo. Držim se

(2) HREN 5 sl. - ISIDOR 164.

(3) Isprava u NAZ pod br. 134/Pr., a potpisao ju je nadbiskup Bauer.

(4) Pismo germaničarima, 18. rujna 1931. (Arhiv Germanikuma): «Es wird Sie wohl meine gegenwärtige Anstellung interessieren. Mein titulus lautet 'Erzbischöflicher Zeremonier'. In Wirklichkeit soll ich langsam in die Geschäfte der Kurie eingeführt werden. Ob ich für immer bleiben soll oder nicht, das weiss ich nicht, und es interessiert mich auch wenig. Alle Wege im Dienste Gottes führen zum Himmel. Ich halte mich an das Prinzip des hl. Franz von Sales: Nihil petere, nihil recusare. Mag das Herz jetzt zufrieden sein oder nicht, das ist nebensächlich. Mit allen Herren in der Kurie komme ich sehr gut aus. Wie aber diese mit mir auskommen, das weiss ich nicht».

---

načela sv. Franje Saleškoga: Nihil petere, nihil recusare — ništa tražiti i ništa odbiti. Da li je srce zadovoljno ili ne, to je nuzgredno. Sa svom gospodom u kuriji dobro prolazim. Da li pak oni sa mnom dobro izlaze, ne znam».

Kao nadbiskupski ceremonijar dr. Stepinac bio je dodijeljen osobi nadbiskupovoj. Pratio ga u crkvenim obredima i na putovanjima. U ostalo vrijeme radio je u nadbiskupskom uredu.

Svojom prirodnom, jednostavnom i ljubeznom pobožnošću Stepinac je duhovno izgrađivao i kler i vjernike. Jedan svećenik zagrebačke nadbiskupije piše o njemu slijedeće (5):

«Prvi put sam vidio dr. Alojzija Stepinca kao nadbiskupskog ceremonijara u zagrebačkoj katedrali prigodom pontifikata dr. Antuna Bauera, nadbiskupa zagrebačkoga. Bilo je to školske godine 1931-1932. Bio sam tada bogoslov u četvrtom godištu bogoslovije. Prva pomisao, kad sam ga vidio u katedrali, bila je: to je svećenik dubokog asketskog života. Promatrajući njegovo lice, došla mi je na pamet misao, da tako nekako slikaju sv. Alojzija. Kao bogoslov nisam došao s njim nikada u bilo kakvu vezu. Ali se njegovo ime tu i tamo spominjalo među bogoslovima; spominjan je kao uzor ponizna, revna i odlučna svećenika».

Nadbiskup Bauer je promatrao svoga ceremonijara. Promatrao je njegovo vladanje i djelovanje u raznim okolnostima i brzo se osvjedočio o njegovim krepostima i istinitosti obavijesti, što ih je dobio o njemu iz Germanikuma. Zapazio je u njemu svestrano samoodricanje, jasna načela i odlučnost, kada se radi o Božjoj slavi i pravima sv. Crkve. Gledajući ga jednom, kako je sav udubljen u molitvi, uskliknuo je (6): «Jezuš, Marija, Lojzek je preveć pobožni človek!»

Uz službu nadbiskupskog obredničara i rada u uredu vodio je duhovnu brigu za osoblje, koje je bilo namješteno u nadbiskupskom dvoru. S tim je osobljem svake večeri molio sv. krunicu i držao im katehetske pouke.

Nedjeljom i blagdanima je uvijek bio spreman da pomogne župnicima po selima u duhovnoj pastvi propovijedanjem i ispovijedanjem. Držao je i duhovne vježbe za katoličku mladež te obavljao ostali duhovni posao.

Uvjerio se, da se kod našega naroda još ne može govoriti o dubljem i ustrajnom duhovnom životu, jer ima mnogo vjerskog

(5) CECELJA, Moja sjećanja 1.

(6) Saopćila s. Izidora, milosrdnica, u ljetu g. 1963 u Zagrebu.

---

neznanja. Duhovne vježbe za seoske mladiće i djevojke je smatrao prijekom potrebom. Kad je krapinski župnik Hranilović tražio vođu za duhovne vježbe mladićima i kad onaj čas nije mogao nikoga dobiti od isusovaca, namjerio se na dr. Stepinca, za koga je čuo, da je već negdje držao duhovne vježbe i da mu je poznat njihov način, pa ga je zamolio, da bi održao duhovne vježbe tim mladićima u franjevačkom samostanu u Krapini. Stepinac spremno prihvati tu ponudu, no pođe prije k o. Foretiću, koji je imao veliko iskustvo na tom polju pastoralnog rada, da ga zamoli za koju praktičnu uputu. Mladići su donijeli sa sobom nešto hrane, a objed im se spremao u samostanu, gdje su i stanovali. Ti su ga mladići pozorno

slušali, kad im je tumačio vjerske istine. Bili su kao izvan sebe, posve zaneseni ljepotom istina, koje im je izlagao. Kad je odlazio, veselo su ga otpratili na željezničku stanicu sve do vlaka. Takva iskustva su ga osvjedočila, da bi narodu trebao veći broj domova za duhovne vježbe (7).

Dok je vršio službu nadbiskupskog obredničara, dva puta se u Zagrebu susreo s mgr. Angelom Roncalli, apostolskim delegatom u Sofiji, budućim papom Ivanom XXIII. Bilo je to 8. studenoga 1932 i 14. studenoga slijedeće godine. Čim je Roncalli saznao za imenovanje Stepinčevo nadbiskupom-koadjutorom, poslao mu je iz Sofije vrlo lijepo pismo. A kad je Roncalli postao papa, s velikim je poštovanjem u svojim nagovorima i privatno pred nadbiskupom Šeperom spominjao skromnoga, čednoga, mladog svećenika s asketskim izgledom u zagrebačkom nadbiskupskom dvoru. Prema papinu sjećanju, Stepinac ga je pratio u Brezovicu da posjeti nadbiskupa Bauera (8).

2) - *Apostol kršćanskog milosrđa*

Na Novu godinu, g. 1932, ujutro Alojzije Stepinac je na uglu Draškovićeve i Vlaške ulice sreo pijanu djevojku kako sjedi, a drugu, koja je teturala po ulici. Vidio je i saznao i za mnoge druge društvene pojave: kako je, na pr., jedan oficir u nekom lokalu, javno i bez stida pred gostima vršio prileg; kako se s katedralnog tornja bacio čovjek i počinio samoubojstvo; kako u

(7) VD II 350.

(8) Saopćio Franjo kard. Šeper i porečko-pulski biskup mgr. Dragutin Nežić, komu je to kazivao u jednoj audijenciji sâam papa.

---

predgrađu vlada očajna bijeda; kako neke obitelji leže upravo na smetištu (9).

Kako mu je samilost prema ljudskoj bijedi od mladosti ispunjala dušu, nije mogao ravnodušno gledati beskućnika bez odjeće ili siromaha bez pokrivača. Takve su ga pojave u društvenom životu nukale da se približi tim bijednicima i da im pomogne.

Okolnost, da ga je nadbiskup Bauer učinio i svojim milostinjarom, dala mu je mogućnost da bijednicima u predgrađima djelotvorno priskoči u pomoć. U vrijeme, kad je bio slobodan od ostalih svojih svećeničkih dužnosti, obilazio je predgrađe, išao bi od jedne kućice do druge, od jednog sirotinjskog stana do drugoga. Tu je našao ljude, koji stanuju na smetištima staroga sajmišta, u rupama s mnogo djece, zajedno sa štakorima i ostalom gamadi.

Svakamo bi donosio utjehu i pomoć. Tako se osobno osvjedočio o njihovoj tjelesnoj, a još više o duhovnoj bijedi. Kad nije dostajala nadbiskupova milostinja, Stepinac bi uzimao iz svoga džepa od one svoje male činovničke plaće i često se kući vraćao bez ijednog novčića. Uz to je držao predavanja o karitativnom radu sviju zagrebačkih katoličkih organizacija. Oduševljavao bi ih i bodrio na rad za bližnjega (10).

Na njegov je poticaj nadbiskup Bauer, 25. studenoga 1931, izdao okružnicu o osnivanju karitativnih organizacija po svim župama, i osnovao je «Karitas nadbiskupije zagrebačke» sa svrhom, da bi se jačala i širila djelotvorna ljubav prema bližnjemu, a središnjica te djelatnosti da bude u Zagrebu. Uz suradnju Antuna Metzgera, voditelja karitativnog sekretarijata izradio je «Statut za karitativni rad», što ga je nadbiskup Bauer odobrio 20. listopada 1933. U statutu su na zgodan način obuhvaćena sva dotadanja karitativna društva i predviđeno je osnivanje novih. U svakoj se župi ima osnovati odbor kao najmanja jedinica «Karitasa» u nadbiskupiji. U gradovima i dekanatima povezuju se te jedinice u zajednice, a sve skupa imaju biti povezane i vođene preko središnjice «Karitasa nadbiskupije zagrebačke». Na čelu središnjice stoji vikar, tj. nadbiskupov zamjenik, a sve poslove vodi ravnatelj «Karitasa». Prvim vikarom bi imenovan kanonik

(9) VD II 85.

(10) *Imenovanje nadbiskupa-koadjutora*, u *Hrvatska straža* (31. V. 1934) br. 122. - KL 82 (1931) 576. - VILIM NUK, *Nadbiskup dr. Stepinac, karitativni radnik* (Članak natipkan pisaćim strojem). - I. LENDIĆ, *Mgr. dr. Stepinac i akademska omladina*, u *Hrvatska straža* (24. VI. 1934) br. 142. - CECELJA 1.

---

dr. Mijo Međimurec, a među članovima središnjice nalazi se i dr. Alojzije Stepinac.

Prema statutu zagrebački su župnici osnovali zajednicu «Karitasa» za grad Zagreb. Prvim predsjednikom ove zagrebačke zajednice bio je izabran dr. Alojzije Stepinac kao već poznati radnik na polju kršćanske ljubavi.

Iste godine 1931 zbog velike nezaposlenosti nastala je u Zagrebu sveopća i nezapamćena kriza. Bijeda radničkog staleža bila je strašna. Bio je veoma težak problem, kako prehraniti i održati na životu tolike tisuće siromaha. Te su nevolje znatno povećane zbog diktatorskog režima i jer se vlada u tadašnjoj Jugoslaviji nije gotovo ništa starala za teško društveno stanje svojih podanika.

Stepinac se kao predsjednik zajednice «Karitasa» za grad Zagreb dade odmah na posao i osnuje u zimi godine 1933-1934 nekoliko pučkih kuhinja za siromahe: u Maksimiru, na Savskoj cesti, na Sv. Duhu, Vrhovcu i u Vrbanićevoj ulici. Tu su složno surađivali svi odbori kao i redovničke ustanove. Da se sirotinja mogla prehranjivati kroz cijelu zimu, mnogo su pridonijela sabiranja i razne priredbe, uz glavna sredstva, koja je pružio sam nadbiskup Bauer. Stepinac nije siromasima posvećivao samo mnogo vremena, nego ih je pomagao više svojom ljubavlju.

Početkom godine 1934 počeo je zajedno sa svojim suradnicima izdavati skroman listić, pod imenom *Caritas*. U prvih pet brojeva napisao je on sam nepotpisane uvodnike i članke. Tim člancima pozivlje sve katolike da surađuju u djelima kršćanske ljubavi. Ti su članci krcati, kao i njegove propovijedi, navodima iz Sv. pisma o potrebi milostinje. Doziva npr. u pamet Mojsijeve riječi iz Ponovljenog zakona (15, 7-11):

«Nađe li se kod tebe kakav siromah, netko od tvoje braće, u kojem god gradu u zemlji, što ti je Jahve, Bog tvoj, dadne, ne budi tvrda srca niti zatvaraj svoje ruke prema siromašnome bratu, nego mu širom rastvori svoju ruku i spremno mu daj što mu nedostaje... Daj mu rado, a ne da ti srce bude zlovoljno, kad mu daješ, jer će te zbog toga blagoslivljati Jahve, Bog tvoj, u svakom poslu i u svakom pothvatu ruku tvojih. Kako siromaha nikad neće nestati sa zemlje, zapovijedam ti: širom otvaraj svoju ruku svome bratu, svome siromahu i potrebnu u zemlji svojoj».

Ganutljivim riječima pozivlje katolike, osobito omladince, nas pohađanje bolesnika, podsjeća na primjer drugih naroda, kako

---

oni podupiru karitativne akcije, raspravlja o problemu služinčadi s ćudorednoga gledišta. Iznosi primjere ljudske bijede, što ih je vidio svojim očima pohađajući nemoćne. Moli imućne ljude da misle na siromašnu dječicu, koja zimi nemaju ni odjeće, ni obuće, ni hrane; zaklinje vjernike, neka se ugledaju u staroga Tobiju i neka obilaze siromahe.

Da uzmogne izdavati taj karitativni listić, polazio je k svećenicima, kanonicima i prebendarima sakupljajući doprinose i milodare. I u tom je poslu doživio po koju gorku i te kako gorku.

Stepinac je znao pronaći način, kako da se obavijesti o studentskim prilikama na sveučilištu. To njegovo zanimanje za studentsku mladež bilo je neobično živo. Sa studentima je stajao u osobnom dodiru. U zimsko doba godine 1933 nastojao je, kako bi se pomoglo najsiromašnijim studentima, za koje se dobro znalo, da stradaju. Došao je među organiziranu mladež, ali ne da se upušta u dugačke rasprave nego sa stvarnim i određenim prijedlozima. Imao je gotov nacrt. U ime «Karitasa» odredio je stalnu svotu za vođenje posebnog odjeljenja studentske kuhinje s posebnom, dobro ugrijanom sobom i drugim potrepštinama. Na taj je način uspio osigurati hranu za 15-20 najsiromašnijih studenata u posebnim prostorijama menze kod isusovaca. Posve je razumljivo, da ga je taj čin, i mimo njegovu nakanu, odmah učinio omiljelim katoličkim studentima i studenticama. Prvi susret s tim skromnim, ali odrješitim svećenikom, ostavio je u njihovim dušama dubok utisak zbog njegove ozbiljnosti i pristupačnosti, te zbog nepristrana, neprisiljena dostojanstva.

Stepinac je umio pronaći način da se i akademičari zauzmu za njihovu suradnju u karitativnoj akciji. Živim bojama je opisivao bijedu zagrebačkog predgrađa. Naglašivao je, kako su akademičari obvezani, da sudjeluju u suzbijanjn bijede ne samo materijalnim sredstvima, već i duhovnim; koliko je god bijednicima u predgrađu potrebna materijalna potpora, njihova zapuštenost ipak većma vapi za duhovnom pomoći, koju treba pružati zajedno s materijalnom, da se tako unese i uvede Krist u predgrađe. Ustroj suradnje s «Karitasom» preuzela su i pojedina društva katoličkih omladinaca.

Za sveučilištarce, koji su se prijavili za karitativnu djelatnost, upriličio je poseban tečaj, koji je završen pred Tijelovo g. 1934. Tim je tečajcima obećao, da će na Tijelovo za njih prikazati sv. misu i podijeliti im sv. pričest. Kad li upravo uoči Tijelova stigoše prvi brzojavi, da je imenovan nadbiskupom

---

koadjutorom. Tako je prvu misu i propovijed kao imenovani nadbiskup-koadjutor održao u zajednici kršćanske ljubavi.

O njegovu karitativnom radu i djelovanju piše jedan svećenik zagrebačke nadbiskupije slijedeće (11):

«Kod stola je malo jeo. Uzimao je svoje obroke i nosio ih sirotinji... Na kaptolskom se trgu često viđao taj probisvijet, kako su te siromahe nazivali, gdje prosjače. Govorilo se, da je to svijet, koji neće raditi, pa nije ni vrijedno davati im milostinju, jer će i onako sve zapiti. Za socijalne probleme, na žalost, nije bilo razumijevanja, pa se uopće nije ni pristupalo njihovu rješavanju. Usprkos takvu mentalitetu Stepincu je ipak pošlo za rukom, da je na Kaptolu osnovana, i to u samom nadbiskupskom dvoru, dnevna kuhinja za zagrebačku sirotinju. Saznavši za tu novost, uzdahnuo sam i kazao: ovo je pravi svećenik, u pravo vrijeme! Daj mu, Bože, uspjeha! Od tada sam pratio njegov javni rad i djelovanje, koje me je napunjalo idealizmom za moj vlastiti život, a s druge strane bio sam ponosan, što se i u Crkvi Božjoj ipak našao netko, tko ispravno shvaća socijalnu bijedu i zapuštenost siromašnih slojeva te im nastoji pomoći».

Stepinac je kao radnik u «Karitasu», kao urednik maloga listića pozivao katoličku inteligenciju, napose omladinu, na križarski rat milosrđa, upozoravao je, da rad u «Karitasu» mora biti priprava za pravi javni rad. On je osjetio radost, koju pruža nesebičan rad za bližnjega, bio je njezin misionar i propovjednik, nastojao je, da se svaki katolik i svaki čovjek napije s toga nebeskoga izvora.

Bijednici, koji su se u predgrađu susretali s mladim svećenikom asketskog izgleda, a plemenita srca, koji je savjetom i novčanom pomoću nastojao pridići njihovo tjelesno i duhovno stanje, poštivali su ga i zavoljeli. Pa kad je nakon godinu dana bio imenovan nadbiskupom-koadjutorom, zahvalnost zagrebačke sirotinje pretvorila se u oduševljeno priznanje svom dobrotvoru.

3) - *Usred nepoželjnih sukoba*

Stepinac je uživao povjerenje svog nadbiskupa. Kad bi nastala u upravi nadbiskupije kakva veća poteškoća, on se njime poslužio, da takve poteškoće riješi. Dvije su bile neprilike i

(11) CECELJA 5.

---

mutni događaji, u kojima je Stepinac pokazao svoju smirenost i uravnoteženost sa spremnim posluhom svome nadbiskupu.

U veljači godine 1932 smrću župnika Milana Zjalića ispraznila se župa u Samoboru. Trebalo ju je popuniti. Samobor, koji sada spada u šire područje grada Zagreba, prekrasno je izletničko mjesto, udaljeno od Zagreba samo 20 km. Smjestilo se podno Samoborske gore, a povezano je sa Zagrebom željeznicom, zvanom «samoborec», i stalnom autobusnom linijom. U mjestu su dvije velike i lijepe crkve, župna Sv. Anastazije, koja se spominje već u 13. stoljeću, i franjevačka Majke Božje na nebo uznesene. Župa je prostrana s tridesetak sela i sedam škola. Samoborski župnik je u ono vrijeme upravljao i župom Noršić-selo, pa mu je prema tomu bila povjerena duhovna briga za kojih 15.000 duša.

Prije negoli se popuni koja župa, nadbiskupski duhovni stol raspisuje natječaj. Svećenici, koji se žele u njoj posvetiti duhovnoj pastvi, šalju molbu nadbiskupu, koji u takvu slučaju mora uzeti u obzir i okolnosti mjesta i svojstva svećenika, te je prema crkvenom zakonu mora podijeliti svećeniku, kojega smatra pogodnijim.

Samoborski su župljani ovaj put htjeli, da im bude imenovan župnikom njihov višegodišnji kapelan Tomo Dimnjaković. Da to postignu, slali su nadbiskupu i pismene molbe i izaslanstva. Po župi se na veliko pravila promidžba. Nadbiskupu takav način nije bio po volji, jer nije bio u skladu s crkvenim propisima. Iz važnih razloga nije htio prihvatiti te molbe pa je odgovorio, da mu više ne dolaze s takvim molbama i zahtjevima, jer da će on stvar promisliti i prema crkvenim zakonima popuniti župu. Ali, u župi je već sve bilo uzavrelo i pobunjeno. Da se duhovi smire, nadbiskup, 10. siječnja 1932, imenuje dr. Stepinca privremenim upraviteljem samoborske župe s uputom (12): «Službu imadete odmah nastupiti. Priviti dopis uručite veleč. g. Tomi Dimnjakoviću uz primku, koju dostavite ovome duhovnom stolu».

Stepinac se odmah uputi u Samobor. Kada je stigao i vidio prilike, rekao je mladome kapelanu:

— Tomaš, gadnu si kašu zakuhao!

Odmah je počeo savjesno, spretno i razborito vršiti novu službu i pripremati duhove za dolazak novoga župnika. Kako je

(12) Imenovanje od 10. siječnja 1932 pod br. 199 potpisao je nadbiskup Bauer.

---

u župi bilo napeto raspoloženje, nije se svidio Samoborcima. Prigovarali su mu i to, što je nosio na propovjedaonicu neke knjige, te je iz njih navodio misli velikih muževa i pojedine stavke iz Sv. pisma, jer su bili naučeni, da im se slobodno i pučki govori, a ne učeno. Ali, on

je dalje mirno vršio svoju službu sve dok nije bio imenovan župnikom domaći sin Juraj Kocijanić, poznat po svom djelu *Pape i Hrvatski Narod*. Kad je stigao novoimenovani župnik, Stepinac mu preda župu i vrati se u Zagreb (13).

Sličan, no mnogo teži, slučaj se desio, kada je u Sv. Ivanu Zelini, 21. veljače 1933, umro župnik dr. Martin Đuranec. Sv. Ivan Zelina je ubavo mjesto u Prigorju, a leži nekako na pol puta između Zagreba i Varaždina. Kraj je bogat vinogradima, pa ga narod zbog toga nazivlje «pijani brijeg».

Ondašnji kapelan Janko Vedrina bio je imenovan upraviteljem župe. Pokazivao je veliku okretnost i živahnost u poslu. Zalazio je rado u seljačke kuće, što se seljacima osobito svidjelo, pa su ga zavoljeli, napose oni iz sela Biškupec. Župljani su tražili, da bi on naslijedio pokojnog župnika. Župa je velika i važna, prilično bogata, pa je nadbiskup kanio raspisati natječaj i postaviti kojega starijeg i uglednijeg svećenika na to mjesto. Ali, župljani kao da su bili začarani duhom svoga kapelana. Ustrajali su u svojim zahtjevima te su poručili nadbiskupu, da neće primiti nijednoga svećenika osim Vedrine. Taj zahtjev spojen s prijetnjom nije bio u skladu s crkvenim duhom poslušnosti prema nadbiskupu.

Da se duhovi primire, odlučio je nadbiskup onamo poslati svoga obredničara dr. Stepinca, koji ima zadatak da ljude privede na put poslušnosti prema crkvenom poglavaru. Dne 28. veljače 1933 imenovao je nadbiskup Stepinca privremenim upraviteljem župe u Sv. Ivanu Zelini, a dotadašnjega upravitelja je razriješio službe i naredio mu, da odmah preda sve, što spada na upravu župe i nadarbinsku imovinu novome upravitelju (14).

Kada su župljani saznali, da dolazi drugi svećenik, nastala je prava uzbuna. Zatvoriše Janka Vedrinu u župni dvor i oko njega postaviše stražu, koja se izmjenjivala dan i noć. Isto tako su se izmjenjivale i žene, koje su spremale župni dvor i kuhale bivšem upravitelju i stražarima. Seljaci nisu dopuštali nikome da uđe

(13) BELUHAN KOSTELIĆ, *Stepinac govori* 34 sl. - Pismo mgr. LEOPOLDA RUSANA, remetskog župnika, od 12. X. 1961.

(14) Imenovanje od 28. veljače 1933 pod br. 2281, potpisao je nadbiskup Bauer.

---

u župni dvor, a još manje, da bi koji svećenik ušao u crkvu. Bez svećenika su pokapali svoje mrtvace, a bolesnike su prepuštali samima sebi. Pri tom su se istakli napose župljani iz sela Biškupec. Obližnji su svećenici te događaje promatrali s velikom zabrinutošću, jer su vidjeli zaslijepljenost ljudi, koji su bili spremni i na najgore. S posebnim zanimanjem su promatrali položaj, u koji je dospio Stepinac, i napeto su očekivali, kako će on, koji do tada još nije bio ni na jednoj župi ni kao kapelan ni kao župnik, riješiti taj spor i razbistriti tako mutno stanje.

Stepinac je došao iz Zagreba autobusom i pošao odmah u župni dvor. Pred njim se našao priličan broj muškaraca, koji su stajali pred vratima i nisu mu dopustili da uniđe. Nije ni pokušao da se između njih protura do vrata, jer je vidio po izrazima njihovih lica, da su

spremni i na tučnjavu. Mirno je izvadio nadbiskupov dekret, kojim se Janko Vedrina razrješuje službe upravitelja župe, a dr. Alojzije Stepinac imenuje privremenim upraviteljem, i pročita ga. Seljaci su se počeli buniti i rogoboriti. Izjavili su, da ne priznaju nikakvih odredaba i da mu ne dopuštaju ući u župni dvor, jer da je Janko Vedrina njihov župnik i da drugoga ne priznaju. Stepinac im je pokušao protumačiti, da su na krivom putu te ih je upozorio i na crkvene kazne, jer se bune protiv naredbe svoga nadbiskupa. Naglasio je, kako po crkvenom zakonu samo nadbiskupu pripada pravo u ispražnjenoj župi imenovati i postaviti župnika. Te su njegove riječi izazvale još veće negodovanje.

Kad je on razabrao, da se svijet neće umiriti, on se udaljio i nastanio u gostionici, koja se nalazila u blizini crkve i župnog dvora. Nadbiskup mu je doduše naložio, da se u slučaju potrebe i žestoka opiranja posluži redarstvenicima, ali se on oružanom silom nije htio poslužiti, jer se nadao, da će mirno riješiti to neugodno pitanje.

U iznajmljenoj sobi, koja se nalazila u prizemlju, bio je izvrgnut ozbiljnoj opasnosti i po sam život. žene su se nadvirivale kroz prozor, vrijeđale ga i psovale. Dok je šetajući po sobi molio časoslov, evo ih nekoliko na prozor, pa mu počeše predbacivati:

— Gledaj ga, tu moli Boga, a samo greh dela!

Drugo jutro pođe on u crkvu, da služi misu, no nađe crkvu zatvorenu. Seljaci su vrata iznutra učvrstili tako, da su na njih navukli crkvene klupe. Ni u župni dvor ga nisu pustili. Nije mu preostalo drugo, već da pođe autobusom u Donju Zelinu, udaljenu oko 5 km, da ondje služi misu.

Kad je uvidio, da ne može ništa učiniti, uzeo je kovčeg i vratio se natrag u Zagreb. No, čim se pojavio pred nadbiskupom i

---

ispripovijedao mu, kakvo je stanje, on mu je pokazao vrata i ne reče drugo nego samo:

— Natrag!

Stepinac se okrene i u ime Božje ode prvim autobusom opet na bojno polje. Kroz dva tjedna je svako jutro išao u Donju Zelinu, da odsluži misu.

Doskora primi od nadbiskupa dopis, pisan 29. ožujka, u kojem mu veli (15):

«Vaš sam izvještaj o prilikama u župi Sv. Ivana Zeline primio na znanje te Vam i nadalje povjeravam privremenu upravu ove župe, dok se ona definitivno ne popuni. Prvom danom zgodom upozorite župljane, da su dužni pokoravati se odredbama duhovne vlasti, a ne budu li se pokoravali, to ću biti prisiljen da ih kaznim interdiktom, a Vi njima protumačite posljedice ove teške crkvene kazne».

Stepinac je kušao u razgovoru, koji nije izbjegavao, da protumači župljanima, što si spremaju, ako se ne podvrgnu nadbiskupovoj odredbi. No i to upozorenje ostalo je uzaludno.

Neki dobri čovjek, vlasnik auta, pozvao ga jednoga dana k sebi na objed. Tek što su sjeli za stol, već su se odnekle sakupile neke žene te gledale i zurile kroz prozor na njih i počele od bijesa siktati. Domaćin se nije dao smesti, nije ih se preplašio, pače im se na duhovit način i narugao.

Ali otpor nije jenjao. Buntovni seljaci su pače spremili i zavjeru, da ga jedne mračne večeri u nekom selu gurnu u bunar. Upozoren na tu zavjeru, on se drugim putem vratio u stan i tako izbjegao zasjedu.

Vilim Cecelja, koji je tada službovao u Bedenici kao kapelan, zamolio je svoga župnika Mirka Marenčića da mu dopusti pohoditi dr. Stepinca, jer ga je želo izbliza upoznati već u vrijeme svoga bogoslovskog studija. Župnik rado naloži sluzi da upregne konje i da ga odveze u Sv. Ivana Zelinu. Nešto prije podne je stigao pred gostionicu, u kojoj se Stepinac nastanio. Pođe odmah k njemu u sobu. Našao ga je gdje sjedi kod stola i čita knjigu. On mu se predstavi kao njegov susjed. Stepinac ga je primio vrlo ljubezno i bilo mu je drago, da ga je kao susjed došao posjetiti, jer u tako tešku stanju bilo bi teško drugim svećenicima dolaziti među pobunjene seljake. Ispripovijedao mu je što se dogodilo posljednjih dana.

(15) Dopis od 29. ožujka 1933 pod br. 2324, potpisao je nadbiskup Bauer.

Kako je bilo već malo toplije vrijeme, držao je prozor otvoren. Pod prozor su dolazila djeca i žene, koje su bacale kamenčiće, a neke su i prostački pljuvale u sobu. On se na sve ovo malo nasmiješio i kazao, da će se narod već pomalo umiriti.

Kad ga je Cecelja upitao, što misli kako će dugo moći izdržati, on mu odgovori, da će ostati, dok se ljudi ne smire i ne uvide, da nemaju pravo. Na njemu se nije mogao zapaziti ni trag srdžbe, osvetljivosti ili čega sličnog obzirom na ljude i događaje. Sve je primao s takvim mirom i sabranošću, da se Cecelja divio njegovoj svetačkoj ustrpljivosti, kojom je podnosio prijetnje, psovke, ubacivanje kamenčića u sobu, i što je bilo još uvredljivije, pljuvanje prema stolu, za kojim je sjedio.

Ostao je miran na sve izazove i prostote, kakve svojoj žrtvi znade priuštiti samo razjarena svjetina. Nije htio protiv tih ljudi poduzimati nikakve stroge mjere, koje su bile dopuštene prema propisima građanskog i crkvenog zakona, pa čak nije htio ni izbjegavati ljude, ni ispred njih se uklanjati, a kamo li napustiti mjesto, na koje ga je dovela svećenička poslušnost. Čvrsto je vjerovao, da će se ljudi opametiti i uvidjeti svoju zabludu.

Njegov svetački i ponizni nastup, ljubav i jednostavnost i uvjerljiva riječ konačno su pobijedili. Promatrajući ga onako napadana, a nedužna i strpljiva u podnašanju psovki,

prostota i uvreda veći dio vjernika je zauzeo drugo stanovište. Mnogi su se povukli. Seljaci iz sela Biškupec ostali su najtvrdokorniji. Neki od njih su se čak grozili i otpadom od vjere, ali je on znao ući u dušu vjernika i spriječio je svaki pothvat protivan evanđeoskoj nauci. Redovi protivnika su se pomalo prorjeđivali. Neki su čak dolazili da se mirno s njim porazgovore.

Janko Vedrina boravio je u župnom dvoru lišen svećeničke službe. Ni djeca, koja su se u to vrijeme rodila, nisu bila krštena. Najtvrdokorniji seljaci slali su izaslanstvo čak i na kraljevsko namjesništvo u Zagrebu, pa i u Beograd, trazeći pomoć od građanske vlasti, koja je inače po vlastitom nahođenju poslala u mjesto više žandara, da bi se buna spriječila, da bi se uspostavio red i održao mir.

Budući da se nemilo stanje sa samim uvjeravanjem seljaka nije moglo riješiti, jednoga dana ode Stepinac po nadbiskupovu nalogu pod zaštitom žandara da otvori crkvu. Svjetina je navalila i nije dala. Žandari se počeše između mnoštva probijati. No, svjetina je, a osobito žene, počela srljati na njih. Pripovijedajući kasnije u Krašiću o tim doživljajima Stepinac je rekao:

— Što sve nisam morao slušati! Najviše sam se bojao krvo-

prolića. Molio sam tiho u duši dragog Boga, da se to ne bi dogodilo. I prošlo je mirno. Crkva je otvorena. Poslije sam ušao i u župni dvor.

Zatim je naručio taksi i odvezao Janka Vedrinu u duhovni stol. Nakon toga odmah se vratio natrag i slijedeće nedjelje je započeo redovitu službu Božju u župnoj crkvi i ostale župske poslove.

— Mjesec dana je već skoro prošlo — priča dalje sâm Stepinac — a nijedno dijete, koje se rodilo u to vrijeme, nije bilo kršteno. Oglasio sam u crkvi, da će prema postojećim propisima biti kažnjeni oni, koji u roku od mjesec dana ne dadu krstiti i upisati dijete u župne matice.

Drugi dan donesoše cijeli niz djece, da ih krstim. Na sreću bližio se svibanj, Marijin mjesec. Najavio sam, da će svaki dan biti svibanjska pobožnost s propoviјеđu. Prvi dan bilo nas je oko deset: ja, zvonar, ministranti i još nekoliko njih. Nisam se smeo zbog maloga broja, nego sam propovijedao. Pročulo se to, i drugi dan bilo ih je oko 30 do 50 osoba. Svakog dana je broj sve više rastao, dok je pod kraj mjeseca crkva bila ispunjena vjernicima. Marija je pomogla i pobijedila! Koliko sam mogao, uredio sam i kancelariju. I nakon mnogo gorkih časova, kad je kriza prošla, pozove me nadbiskup u Zagreb, a ovamo dođe novoimenovani župnik.

Bio je to Zvonko Štefanec. Stepinac mu je predao župu i vratio se u Zagreb. Bilo je to svršetkom lipnja (16).

Ali, eto iznenađenja! Slijedeće godine, 1934, postane dr. Stepinac nadbiskup-koadjutor. Da obnovi u župi kršćanski duh, župnik Štefanec je od 19. do 26. kolovoza priredio pučke misije. Pozvao je nadbiskupa-koadjutora da mimo običaja prigodom misija propovijeda i tako neke još uvijek tvrdokorne privede na pravi put. Stepinac sâm pripovijeda o tome slijedeće (17):

— Još je bilo svježe u uspomeni i meni i njima, ali sam mislio i odlučio: idem, da po mogućnosti do kraja razoružam one, koji su još bili u zabludi.

Nadbiskup koadjutor doista ode u Sv. Ivana Zelinu, 25. kolovoza, i bio je svečano dočekan. Održao je pontifikalnu misu i propovijedao poslije mise. Govorio je o glavnoj misli: «Tko hoće za mnom, neka uzme križ svoj i slijedi mene». Govorio je otprilike ovako: Svaki ima svoj križ: i školska djeca, mladići i djevojke, muževi i žene, starci i starice, roditelji i gospodari,

(16) Podaci toga slučaja uzeti su iz VD I 39 sl. - CECELJA 5. - Saopćio mgr. Dragutin Nežić. - BELUHAN KOSTELIĆ 36-38.

(17) VD I 40.

---

poglavari i podložnici, pa i svećenici, biskupi, nadbiskupi i sam Sv. Otac papa. I ja sam uzeo teški križ na sebe i uzdam se u pomoć Božju, da ću ga nositi do smrti. Nosite i vi, dragi moji, svoj križ uz pomoć Božju do kraja.

Zatim je ciljao na žalosne događaje, koji su se pred godinu i pol dogodili u ovoj župi, kad je on bio poslan, da upravlja župom. Naglasio je, kako je velika razlika između prvoga i drugoga njegova dolaska i dočeka, te je nastavio:

«Sve opraštam, što sam onda doživio i kada su mi pljuvali u lice i kad su mi pisali pisma puna prostote, psovki, kletava i izrugivanja, sve to opraštam svima iz dubine svoga srca. Mnogobrojna pisma, koja sam primio, pročitao sam, bacio u koš i rekao: Bože, oprosti im, jer ne znadu, što čine! Uvijek molim Gospodina Boga, da bi mi dao tu milost da svaku uvredu

odmah oprostim, čim mi je nanesena. Nikad nisam bio osvetljiv, i danas mi nije ni na kraj pameti, da se komu osvećujem. Ali iako opraštam sve, što je bilo, naglasujem posebice, da sam tražio i da ću uvijek tražiti poslušnost poglavarima i neću dopusdti, da itko dira u crkvenu stegu».

Kada je spomenuo, kako su pljuvali po njemn, obuze neku ženu takav strah, da je glasno zavikala:

— Ja nisam! Ja nisam!

Nadbiskup-koadjutor je savršenom pastirskom ljubavlju prešao preko svega, kao da nikada od njih nije doživio nikakve neugodnosti.

Poslije crkvenih obreda zadržao se s mnogima u razgovoru i obnavljao uspomene iz dana bune. Njegov je pohod razbio i posljednji led, pa su se konačno smirili i najtvrdokorniji. Narod ga je slušao sa suzama u očima i osjećao, kako njegove riječi proizlaze iz duše pravoga duhovnog pastira. Nadbiskup-koadjutor je iza toga odmah otputovao, ali su se poslije podne mogli opaziti obilati plodovi njegova posjeta, jer su mnogi, koji su prije bili smalaksali u poslušnosti prema crkvenim poglavarima, došli u crkvu i obećali poslušnost i poštovanje crkvenoj vlasti (18).

Osvrćući se na taj događaj piše Cecelja: «Seljačka buna u Sv. Ivanu Zelini bila je istina žalostan događaj, ali se upravo tom zgodom ispoljila ponizna, ustrpljiva, neustrašiva, mudra i kreposna ličnost dr. Stepinca. Dok su u sličnim događajima iskorištavali prilike obično starokatolici, kao nekoć u Stenjevcu,

(18) *Svete misije u župi Sv. Ivan Zelina*, u KL 85 (1934) 451-452.

---

gdje su zbog istoga slučaja uspjeli osnovati svoju župu, dr. Stepinac je u potpunom zatajivanju svoje osobe gledao samo na besmrtne duše i postavio sebe za žrtvu, da ih privede na pravi put i spasi».

Pripovijedajući taj događaj u Krašiću, kao kardinal, dodao je vrlo skromnu opasku: «Kasnije sam vidio, kako je to bila dobra škola za mene i velika milost Božja, kad su došli slični pa i gori slučajevi. Kad ne bih imao nekog iskustva, ljudski sudeći, teško bih se koji put kasnije bio snašao».

Za razborit i miran postupak u Sv. Ivanu Zelini dr. Dominik Premuš, pomoćni biskup, izrekao mu je zahvalu i priznanje službenim dopisom 16. srpnja 1933. Stepinac je k tome dragovoljno svojim sredstvima podmirivao nadarbinske i crkvene račune u Sv. Ivanu Zelini, odrekavši se i dijela prihoda u korist nasljednika (19).

Kako je nadbiskup-koadjutor sve oprostio seljacima proizlazi i iz slijedeće činjenice. Selo Biškupec u župi Sv. Ivana Zeline, koje je vodilo i prednjačilo u buni, kasnije je slalo svake godine pred Božić svoga izaslanika Jožu k njemu s molbom, da im pošalje kojega svećenika za božićnu ponoćku u kapeli njihova sela. Jedne godine je Joža zakasnio. Stigao je u Zagreb, kad su već svi svećenici, kojim se moglo raspolagati, bili raspodijeljeni za Božić. Joža dođe k nadbiskupu-koadjutoru te se potuži, da ne može nikoga naći. Koadjutor mu reče:

— Moj Joža, uz najbolju volju ja vam nemam koga dati. Jedino da ide moj ceremonijar.

Joža ne znajući, što znači riječ ceremonijar, reče:

— Naj bude ki če, samo ako zna mašiti.

Od tada je obično onamo išao nadbiskupov ceremonijar dr. Dragutin Nežić za božićni blagdan (20).

4) - *Bilježnik duhovnog stola*

Dr. Stepinac je već od početka svoga boravka u nadbiskupskom dvoru surađivao i u nadbiskupskom uredu. Ipak nije imao u njemu određene službe.

Istom 10. travnja 1934 nadbiskup Bauer imenovao ga je

(19) Dopis od 16. srpnja 1933, pod br. 3888, s potpisom mgr. Dominika Premuša.

(20) Saopćio mgr. Dragutin Nežić, u Rimu 1970.

---

bilježnikom duhovnog stola s uputom, da ima u njegove ruke položiti prisegu (21).

U uredu bi se povukao k svom pisaćem stolu i mirno bi obavljao svoj posao. Ondje je tada bilo, kako primjećuje mgr. Dragutin Hren, i nezgodnih osoba, pa je koji put morao podnijeti i koju grublju riječ. No, Stepinac je to strpljivo podnosio i nije se odupirao. U tom tihom poslu i još tišem načinu života skromno je i mirno provodio svoje dane u nadbiskupskom dvoru (22).

U uredskom poslu je bio točan, brzo se snalazio i spretno rješavao spise. Kad ga je u Krašiću kao kardinala zapitao mjesni župnik, da li je biskup Premuš znao za nakanu nadbiskupa Bauera, da ga kani predložiti za nadbiskupa-koadjutora, odgovorio mu je (23):

— Ne znam, da li je znao, ali kad sam mu nekoliko puta na zadovoljstvo riješio neke akte, rekao mi je: «Čuju, mladi gospon, ovo je salamunsko rješenje». Drugi put mi je rekao: «Čuju, mladi gospon, ž njih još nekaj bu!»

(21) Imenovanje od 10. travnja 1934, pod br. 53/Pr., potpisao nadbiskup Bauer.

(22) HREN 4.

(23) VD I 72.

IV

KOADJUTOR ZAGREBAČKOG NADBISKUPA

1. - NADBISKUPIJA I NADBISKUP

1) - *Zagrebačka nadbiskupija*

Na današnjem području zagrebačke nadbiskupije postojala je u starini sisačka biskupija (304-535) (1). Nakon njezine propasti, u vrijeme Grgura Ninskoga, potpalo je njezino područje pod oblast ninskoga biskupa. A kad je i ta biskupija bila ukinuta, kralj sv. Ladislav osnovao je, g. 1094, zagrebačku biskupiju kao biskupiju podložnu ostrogonskoj nadbiskupiji (2).

Budući da je sisački biskup bio sv. Kvirin, koji je 4. lipnja 309 mučeničkom smrću dao za Krista sjajno svjedočanstvo, što ga je u 5. stoljeću opjevao latinski himnograf Prudencije Aurelije Klement (3), zagrebački biskupi punim se pravom mogu smatrati nasljednicima njegove biskupske stolice, iako je ova zbog promijenjenih prilika bila prenesena u grad Zagreb. Kao prvi zagrebački biskup spominje se biskup Duh, porijeklom Čeh.

Godine 1180 zagrebačka je biskupija potpala pod kaločku nadbiskupiju. Pio IX je apostolskim pismom, 11. prosinca 1852, zagrebačku biskupiju podigao na nadbiskupiju, kojoj su odonda podložne biskupije bosansko-srijemska (Đakovo), senjsko-modruška, beogradsko-smederevska i križevačka. Prvi nadbiskup bio je Juraj kardinal Haulik.

(1) FERDO ŠIŠIĆ, *Priručnik izvora hrvatske historije*, Zagreb 1914.

(2) KL 81 (1931) 481.

(3) *Peristephanon* VII (PL 60, 424 sl.).

Zagrebačka nadbiskupija danas zaprema površinu od 22.795 km^2 i broji oko 2,000.000 vjernika. Prostorno je ona jedna od najvećih hrvatskih biskupija, a po broju vjernika je tolika, da obuhvaća otprilike polovicu sviju Hrvata katolika. Godine 1943 je imala 384 župe. Župe su uređene u 43 dekanata, a dekanati u 14 arhiđakonata, kojima su na čelu arhiđakoni, članovi zagrebačkog kaptola (4).

2) - *Zagrebački biskupi*

Zagrebački su biskupi i nadbiskupi kroz stoljeća igrali važnu ulogu u vjerskom i kulturnom razvitku Hrvatskoga Naroda.

U dugom nizu zagrebačkih natpastira na poseban način su se odlikovali svetošću života dominikanac bl. Augustin Kažotić, koji je održao tri biskupijska sabora, obnovio crkveni zapt i škole, posebice bogosloviju. Završio je svoj život, 3. kolovoza 1323, kao biskup Lucere u Italiji.

Đuro Drašković se spominje kao muž bogobojazan, čestit, ugledan, sveta života. Na Tridentskom saboru se istakao kao jedan od najvatrenijih i najodličnijih otaca. Vrativši se u Zagreb, osnovao je prema odlukama spomenutog sabora sjemenište za odgoj klera, proputovao je čitavu biskupiju kao običan misionar poučavajući narod u Kristovoj nauci.

Možda je jedan od najsimpatičnijih zagrebačkih biskupa bio Martin Borković, bivši pavlinski general. Iako skromna porijekla, umom i srcem bio je plemić. Kao časni starac, s dugom i sijedom bradom, bio je pozvan iz samostanskog motrilačkog života na zagrebačku biskupsku stolicu. Biskupijom je upravljao godine 1668-1687. Pod kraj života bio je odreden za kaločkog nadbiskupa. Održao je četiri sabora i preuredio škole u biskupiji. Umro je u devedesetoj godini na glasu svetosti (5).

Bilo je tu muževa, koje ni najteže neprilike nisu slomile, kao što je to Stjepan II (1224-1247). U Čazmi je osnovao kaptol, te onamo kao i u Zagreb doveo dominikance, u Dubicu pavline, a u Ivanić redovnice norbertinke. Kad su godine 1213 Tatari opustošili i porušili zagrebačku katedralu, crkve, kaptol, samostane i škole, on je počeo velikom odlučnošću i požrtvovnošću iznova graditi i uspostavljati, što je bilo porušeno.

(4) Izvješće nadbiskupa dr. Stepinca podastrto Sv. stolici g. 1943. Prijepis se čuva u NAZ.

(5) IVAN ŠIMUNOVIĆ, *Martin Borković*, u KL 95 (1944) 215.

Kao herojski branič europske kulture odlikovao se Toma Bakač.

Sjemeništu su, osim biskupa Draškovića, posvećivali veliku pažnju Nikola Stepenić, Franjo Ergeljski-Hasanović-Vinković, kojemu su fanatični kalvinci na ugarskom saboru čupali i kosu i bradu, jer je apostolskim žarom čistio Međimurje od njihovih zabluda.

U promicanju narodne prosvjete istakli su se Petar Petretić, koji je u svom dvoru hranio siromašne đake i pomagao fra Luku Ibrišimovića, da je još pod turskom vladavinom mogao u Požegi osnovati školu.

Šimun Bratulić, pavlin, pozvao je, godine 1606, u Zagreb isusovce, koji su odmah slijedeće godine otvorili gimnaziju s 300 đaka.

Maksimilijan Vrhovac (1787-1827) je bio jedan od pokretača «ilirskoga pokreta». Osnovao je vlastitu tiskaru, pisao knjige, rasprave i pjesme. Na požunskom saboru je branio vrijednost i ljepotu hrvatskoga jezika. Godine 1813 napisao je divnu i glasovitu okružnicu o sakupljanju narodnoga blaga, starih knjiga i rukopisa. Brinuo se za akademsku i biskupijsku knjižnicu, proširio sjemenište, a godine 1827 otvorio je i obilno obdario sirotište za đake.

Juraj kardinal Haulik (1837-1869), prvi nadbiskup, brinuo se mnogo za dobar odgoj klera, osnovao je žensku redovničku družbu milosrdnih sestara, pokrenuo *Katolički list*, utemeljio katoličko književno Društvo sv. Jeronima i Gospodarsko društvo (6).

3) - *Biskupovanje dr. Antuna Bauera*

Četvrti zagrebački nadbiskup dr. Antun Bauer imenovan je godine 1911 nadbiskupom-koadjutorom s pravom nasljedstva, a nakon smrti dr. Jurja Posilovića, sjeo je na stolicu zagrebačkih nadbiskupa, 26. travnja godine 1914.

Službovao je najprije kao profesor religije na gimnaziji, a kasnije kao profesor na bogoslovskom fakultetu zagrebačkog sveučilišta, gdje je kroz 20 godina predavao filozofiju i apologetiku. Bio je urednik *Katoličkog lista*, i to upravo onda, kada je u

(6) I. MATIJACA, *Zagrebački biskupi - pioniri hrvatske prosvjete*, u KL 90 (1939) 201-202, 212-213. - J. BUTURAC, *Uz 850-godišnjicu zagrebačke biskupije*, u KL 95 (1944) 1 sl.

---

novinstvu pogubni liberalizam sa svojim zabludama počeo dizati glavu.

Prebogati darovi duha i srca došli su do izražaja u njegovu profesorskom radu na teološkom fakultetu u Zagrebu. Njegova su se predavanja odlikovala oštroumnošću, jasnoćom, logičnom dosljednošću i toplinom proživljena uvjerenja. Njegova *Ontologija* i *Teodiceja*, kao i brojne objelodanjene rasprave, koje su bile siguran vodič kroz labirint modernih zabluda, ostaju svjedoci njegova dubokog uma.

Kao nadbiskup dao se odmah na posao da obnovi vjerski život. Uspostavlja i preuređuje sveudiljno klanjanje u cijeloj nadbiskupiji, uvodi *Rimski obrednik* na hrvatskom jeziku, održava veličanstvene euharistijske kongrese. Da riješi krizu svećeničkih zvanja, koja je bila jedna od teških posljedica prvoga svjetskoga rata, počinje u zajednici s đakovačkim biskupom dr. Antunom Akšamovićem, godine 1925, graditi na sunčanom brijegu povrh Zagreba dječačko sjemenište, koje je bilo otvoreno g. 1928. U sjemeništu je bilo mjesta za 400 pitomaca. Time je osigurao katolički odgoj svećeničkog podmlatka ne samo za zagrebačku nadbiskupiju već i za susjedne biskupije.

Za vrijeme prvog svjetskog rata dao je nadbiskup Bauer primjer najveće požrtvovnosti, ustupivši zgradu svoga najvažnijeg zavoda, bogoslovskog sjemeništa, za bolnicu ranjenih vojnika.

Za vodstvo bogoslovskog sjemeništa i za fakultet odabire najbolje i najspremnije svećenike, da budu poglavari i profesori.

Unapređuje i potpomaže razvitak redovničkog života osnivanjem novih redovničkih kuća i zajednica.

Kada se iza prvog svjetskog rata počeo širiti nezdravi duh među svećenstvom, koji je nekolicinu odveo u starokatolicizam, odvažno se odupro tom pokretu. Za obnovu svećeničkog duha potiče na osnivanje svećeničke Marijine kongregacije, a za tvarno dobro svećenstva osniva «Uzajamnost», kreditnu i nabavljačku zadrugu za kler.

Godine 1925 održao je biskupijski sabor, prvi nakon 100 godina. Osniva bogoslovsku akademiju i promiče hrvatsko katoličko književno Društvo sv, Jeronima.

Kad je godine 1917 Benedikt XV izdao novi crkveni zakonik, dr. Bauer je dao svima primjer, kako ga valja provoditi u crkvenom životu.

Njegovim su nastojanjem uvedene biskupske konferencije, kojima on predsjeda. Osniva obavještajni odbor, koji je imao obavještavati biskupe o dnevnim pojavama u vjerskom i moral-

---

nom životu, ukoliko oni sami zbog prezaposlenosti ne bi dospjeli steći dovoljno poznavanje tekućih zbivanja i prilika.

Mecenatskom darežljivošću i savjetom unapređuje Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti. Velikodušno pomaže Hrvatsko sveučilište. Njegovom pomoću i blagoslovom Sveučilište dobiva medicinski i šumarsko-gospodarski fakultet.

Kroz punih 26 godina je nadbiskup Bauer upravljao prostranom nadbiskupijom u vrijeme velikih događaja, koji su potresli temelje narodnog, državnog i cjelokupnog javnog života. Njegova je neprolazna zasluga, da je ne samo zagrebačka nadbiskupija nego i cijela katolička Crkva u Jugoslaviji u tom razdoblju prošla bez većih potresa kroz velike promjene i poteškoće.

Iznad svega bio je nadbiskup Bauer svećenik po srcu Božjem i dobar pastir duša. Njegovo biskupovanje pada u vrijeme velike duhovne obnove, koju je započeo sv. Pio X.

Najmiliji predmet njegova razgovora bio je vjerski preporod nadbiskupije. Ustrajno je tražio i otkrivao načine, kako da liječi rane, koje su rat i poratno vrijeme zadali gospodarkoj snazi nadbiskupije. Na svakom području je bio narodu vođa i učitelj. Njegovi nagovori i poslanice prepune su zlatnih riječi i pobuda, kojima je zacrtavao napredan rad pojedinaca i cijele crkvene zajednice. Njegovu budnome oku nije izmakla nijedna važna pojava, koja bi bila u vezi s vjersko-ćudorednim životom i djelovanjem katoličke Crkve.

Stoga je njegov stav i njegovo mišljenje bilo uvažavano i na najvišem mjestu. Sv. Otac Pijo XI, godine 1929, u pismu, što mu ga je upravio, raduje se i hvali vrline njegove duše. Godine 1936, prigodom 25-godišnjice njegova biskupovanja, cijeli jugoslavenski katolički episkopat izdaje izjavu, u kojoj ga priznaje najzaslužnijim i najvećim među biskupima Jugoslavije (7).

Nadbiskup Bauer je uz to revno njegovao život molitve. Uz obične svećeničke molitve i dnevno prikazivanje presv. euharistijske žrtve, danomice je u svojo] kućnoj kapeli obavljao jednosatno klanjanje Isusu u presv. Oltarskom sakramentu.

(7) *Promemoria Katoličkog episkopata Jugoslavije preuzv. nadbiskupu dru A. Baueru*, u KL 87 (1936) 76. - *Dvadesetgodišnjica preuzv. dra Antuna Bauera*, u KL 85 (1934) 205.

---

4) - *U potrazi za nasljednikom*

Već godine 1924 počelo se u cijeloj nadbiskupiji govorkati, da će nadbiskup tražiti koadjutora (8). Možda je na ove glasine smjerao nadbiskup u svom odgovoru na čestitke svećenstva prigodom 70. godišnjice života. U tom je govoru istaknuo, da se usprkos godinama osjeća jakim, snažnim i za rad sposobnim (9).

Prilike su u državi ipak bile takve, da je pravovremeno morao misliti na to, tko će ga naslijediti. U slučaju, ako bi umro bez određenog nasljednika, prema konkordatu sklopljenom godine 1850 s Austrijom, koji je na teritoriju Hrvatske i Slavonije ostao na snazi i u novoj državi, dok ne bi bio imenovan novi nadbiskup, nastupio bi tzv. «interkalar», od kojega bi samo država imala veliku korist, dok bi nadbiskupija imala tešku duhovnu i tvarnu štetu. U slučaju da bi se nadbiskupska stolica ispraznila, svi bi se, naime, prihodi nadbiskupijske nadarbine dijelili na tri djela: jedan bi išao sjemeništu, drugi kapitularnom vikaru zbog upravnih poslova, a treći u državnu blagajnu. Dapače, povjerenik državne vlasti, koji bi u tu svrhu bio imenovan, imao bi veliku riječ u upravi nadbiskupijskih dobara. Apostolski nuncij u Beogradu morao bi vladi saopćiti kandidate za nadbiskupsku stolicu i upitati, da li vlada ima što protiv njih. Kako je u ono vrijeme Zagreb bio u političkoj opoziciji prema Beogradu, moglo se dogoditi, da bi vlada otezala s imenovanjem nadbiskupa, što bi za nadbiskupiju značilo veliku duhovnu štetu, jer kapitularni vikar, koji nadbiskupijom upravlja samo privremeno, ne može ništa stalno poduzeti prema pravnom pravilu: «Vacante sede, nihil innovetur — dok je stolica prazna, ne smije se ništa promjenjivati».

a) - *Razni kandidati*

Godine 1928 počela se među klerom pronositi vijest, da će koadjutorom postati dr. Antun Slamić, koji je bio rodom iz Trsta. Pošto je Italija prema Rapallskom ugovoru zauzela Istru i dva dekanata u Kranjskoj (Postojnu i Idriju), počeo je ondje progon hrvatskoga i slovenskoga svećenstva. Zbog toga su

(8) Gl. *DnevBauer* VIII. - HREN 5-10. - VD I 32 77; II 148; III 119 sl.

(9) Pisac ovog djela prisustvovao je tome činu i čuo nadbiskupov govor.

---

mnogi svećenici iz zaposjednutih krajeva ostavili zemlju i pošli u Hrvatsku.

Među njima je bio i dr. Antun Slamić. Učen, vanredno sposoban, marljiv i okretan u poslovima dođe u Zagreb g. 1920 na preporuku dr. Stjepana Bakšića, koji ga je upoznao za vrijeme studija u Innsbrucku. Bio je tek pet godina svećenik, a postigao je doktorat iz filozofije, teologije i prava. Nadbiskup Bauer ga je imenovao svojim tajnikom. Kako je bio marljiv, uporan i sposoban, nadbiskup mu povjeri velik dio vlasti u nadbiskupiji. Već godine 1922 bio je imenovan "tajnim komornikom" Sv. Oca, a godine 1925 "kanonikom a latere". Njegovo promaknuće za koadjutora bilo je, dakle, vrlo vjerojatno. No kad je papinski nuncij u Beogradu o tome govorio s ministrom Marinkovićem, ovaj se je tome usprotivio zbog njegova istarskog porijekla.

Pitanje koadjutora je privremeno skinuto s dnevnog reda, no ponovno je godine 1930 i dalje postalo svakidašnjim. Dne 10. prosinca 1931 bili su kod nadbiskupa grof Erdödy i dr. Angelo Ruspini te mu govorili, da se mora pobrinuti za nasljednika. Nadbiskup je odgovorio, da je u tom pravcu učinio korake i da će slijedećih dana požuriti rješenje. Listu svojih kandidata, kako izgleda, poslao je mgr. Hermenegildu Pellegrinetti, nunciju u Beogradu, preko biskupa dr. Njaradija, koji mu je na povratku iz Beograda saopćio, da se nuncij ne može odlučiti ni za jednoga od predloženih.

Vlada je u ono vrijeme pozorno hvatala svaku vijest o kandidatima za koadjutora. Kandidate, koje je nadbiskup predložio, odbila je ili vlada, ili Sv. stolica, a one, koje je vlada htjela, otklonila bi Sv. stolica. I tako se rješenje toga pitanja neprestano odgađalo.

Kada se u srpnju g. 1932 nadbiskup Bauer sa svojim obredničarom dr. Stepincem nalazio u Rogaškoj Slatini, posjetio ga je apostolski nuncij mgr. Pellegrinetti. Obojica su raspravljala zajedno cijeli sat. O predmetu rasprave nisu nikome ništa spomenuli. Ali iz svega se vidjelo, da je nuncij došao zbog pitanja koadjutora, što se kasnije i ustanovilo. Nuncij je saopćio nadbiskupu, da je Sv. stolica odbila onoga, kojega je on predložio, a to je na nadbiskupa mučno djelovalo. U takvu raspoloženju nije dao nikakva protuprijedloga, već je izjavio, da će stvar proučiti.

Početkom kolovoza bio je predložen novi kandidat za koadjutora. U tu je svrhu nuncij stigao u Zagreb, 9. kolovoza, i o tom pitanju je raspravljao s nadbiskupom. Nuncijev kandidat

---

je sada bio dr. Aleksandar Gahs, uzoran svećenik, velik učenjak, koji je jedva jedvice pristao na ovu kandidaturu. Dne 10. kolovoza 1932 mgr. Pacini predao je kraljevskoj vladi u Beogradu prijedlog, da dr. Gahs bude imenovan koadjutorom. Protiv te kandidature je najenergičnije ustao kralj Aleksandar, jer da ga je dr. Gahs u dva navrata napao u jednom predavanju. Navodno je kralj rekao:

— Ne mogu vladati dva Aleksandra!

Svećenstvo je mislilo, da Sv. stolica neće popustiti kraljevoj opoziciji. U tom očekivanju je prošla i cijela godina 1933.

Nadbiskup se zbog svoje visoke starosti nalazio u velikoj neprilici i stisci. Kako je bio intiman prijatelj nadbiskupa dr. Antuna Jegliča, stalno ga je pohađao. Jednom zgodom ga je posjetio kod cistercita u Stični, kamo se nadbiskup Jeglič povukao, pošto se odrekao ljubljanske biskupije i dobio nasljednika u osobi dr. Gregorija Rožmana. Jedne noći bî probuđena cijela opatija. I sâm nadbiskup Jeglič je ustao iz kreveta, jer su našli u opatovoj kapeli nadbiskupa Bauera kako leži pred oltarom i gorko plače.

— Što je, Preuzvišeni? zapita dr. Jeglič nadbiskupa Bauera.

— U brizi sam za svoju nadbiskupiju, ne mogu dobiti nasljednika. Ti ga imaš, moli se, da ga i ja dobijem, odgovori nadbiskup Bauer (10).

Iza jedne biskupske konferencije ostao je u zagrebačkom nadbiskupskom dvoru kao gost biskup senjski Starčević. U razgovoru s nadbiskupom Bauerom padne govor na Stepinca. Na to će biskup Starčević:

— Pa evo vam nasljednika.

— Nemoguće! Nema propisane kanonske dobi, odgovori nadbiskup Bauer.

— No, on je doktor Gregorijane. Rim će mu dati oprost od nedostatka dobi.

— A Beograd? — U to padne nadbiskupu Baueru na pamet jedna okolnost te reče:

— Stepinac je bio solunski dobrovoljac. To će našega kralja zanijeti! K tome je pričuvni časnik (11).

(10) Prema usmenom saopćenju samoga kardinala Stepinca vlč. L. Povše.

(11) Prema usmenom pripovijedanju mgr. R. Rodića, beogradskog nadbiskupa, vlč. L. Povše.

IV - KOADJUTOR ZAGREBAČKOG NADBISKUPA

b) - *Neočekivani kandidat*

Jednom zgodom je nadbiskup Bauer razgovarao s nuncijem Pellegrinetti. Tom zgodom reče (12):

— Svi pokušaji, koje smo zadnjih godina učinili, da nađemo podesna kandidata za koadjutora, pali su u vodu. Imao bih jednoga da predložim, ali što hoćete, ima samo 36 godina, a svećenik je tek tri godine.

— Tko bi bio taj? — upita ga nuncij?

— To je moj ceremonijar Alojzije Stepinac, koji je ovdje sa mnom.

Nakon toga razgovora nuncij saopći to tajniku nuncijature mgr. Pavlu Bertoli, koji mu reče:

— Mislim, da neću pogriješiti, ako kažem, da je to sam Duh Sveti nadahnuo mgr. Baueru.

— Ma što velite? — upita ga nuncij.

— Kad bi Stepinac imao deset godina više, uvjeren sam, da bi već bio koadjutor. Ako ga mgr. Bauer predlaže, iako nekako, rekao bih, kradom, zašto ne bismo pokušali poduzeti potrebne korake?

U tome međuvremenu umre, 27. veljače 1934, zagrebački pomoćni biskup i generalni vikar dr. Dominik Premuš, a nadbiskup se teško razbolio. Nije imao nimalo nade, da će ozdraviti. Teško je snosio svoju bolest, ali još teža mu je bila pomisao na nadbiskupiju: što će biti od nje, ako umre, a ne bude imao određena nasljednika? Jedva jedvice se dovukao iz kreveta do pisaćeg stola i olovkom je apostolskom nunciju u Beograd napisao (13):

«Teško sam bolestan, zapravo bolestan na smrt. Što će biti bez koadjutora? Interkalar je strašna stvar za nadbiskupiju. Vlada će zavlačiti imenovanje moga nasljednika samo zato, da što više prihoda izvuče za sebe. Propao je vaš kandidat dr. Magjerec, propali su moji kandidati, propao je i dr. Gahs. Ne znam drugo nego da vas zamolim, da predložite dr. Alojzija Stepinca. On je mlad, trebat će dispenzu, no ja za njega jamčim, a drugoga ne znam niti ga mogu predložiti».

Nuncij to javi u Rim. Papino državno tajništvo zatraži obavijesti o dr. Stepincu u Germanikumu, gdje je sedam godina

(12) Uspomene na kardinala Stepinca, koje je 14. veljače 1970 Pavao kard. Bertoli govorio na magnetofonu u Rimu.

(13) Pripovijedao je sâm nadbiskup Bauer poglavarima zagrebačkog sjemeništa. Dr. D. HREN, gl. gore bilj. 2.

---

boravio za vrijeme svojih studija. Već 5. ožujka šalje rektor Germanikuma odgovor na papino državno tajništvo, iznoseći o dr. Stepincu mišljenje dvojice svećenika, dr. Keilbacha i Schneidera, koji su ga dobro poznavali. Te su obavijesti bile najbolje. Rektor je tome mišljenju dodao slijedeće (14): «Velečasni g. Stepinac je bio u kolegiju uzor svećeničke ozbiljnosti, muž povjerenja bivšega spirituala Pfülfa, štovan od pitomaca kao svetac. U domovini ga cijene zbog vanrednih darova. Kada u biskupiji koja stvar ne ide naprijed, šalju velečasnoga Stepinca. Pripovijeda se, da je s najboljim uspjehom umirio jedno selo, koje je neki loši svećenik tako fanatizirao, da su htjeli ubiti svakoga drugog, koga bi biskup poslao kao župnika».

I kraljevski dvor u Beogradu je primio obavijest, da Sv. stolica kani imenovati dr. Stepinca koadjutorom. Kralj Aleksandar je o tome upitao predstavnike vlasti u Zagrebu, ali nije dobio odande nikakvih pouzdanih obavijesti (15). Zato je u Zagreb poslao ministra dr. Stjepana Srkulja, koji je otišao k nadbiskupu Baueru te mu je rekao:

— Poslao me kralj da se propitam i potražim podatke o kandidatu za koadjutora. Mislim, da kao Varaždinac ne mogu dobiti bolje podatke o Stepincu nego što mi ih možete dati vi».

— Stepinac je, odgovori mu nadbiskup, sin dobro stojećih

(14) Arhiv Germanikuma u Rimu: Roma, il 5 marzo 1934.

Sua Eccellenza

Rev.mo Msgr Pizzardo

Città del Vaticano

Le ulteriori informazioni le quali mi furono date quanto al Dott. Stepinac di Zagreb così da parte del Rev. Padre Müller, oggi professore dell'Università Gregoriana, tutti gli anni della dimora del Rev. Stepinac a Roma uno dei moderatori del Collegio, come dei Rev. Sgri Dottori Schneider e Keilbach i quali lo conoscevano ancora parecchi anni qui — Sgr Keilbach lui stesso Jugoslavo avendolo trovato anche a Zagreb un mese fa — sono non soltanto buone ma ottime. II Rev. D. Stepinac fu nel Collegio l'esempio vivo della serietà sacerdotale, l'uomo di fiducia del fu Spirituale P. Pfülf, venerato lui stesso come un santo da tutti gli alunni. In patria lui e stimato come uomo di doni straordinari. Quando nella diocesi qualche cosa si fa a stento R.D. Stepinac si manda lì. Per esempio si racconta che abbia con ottimo successo calmato un villaggio il quale era così preso da un cattivo sacerdote che voleva ammazzare ogni altro che fosse mandato dal Vescovo come parroco.

Anche come amministratore sensu stricto non poteva sentire niente di contrario.

Di V. Eccellenza

in Cristo devotissimo

Rettore

(15) Pismo Nikole Kolareka, komu je to sâm nadbiskup Bauer pripovijedao.

seljačkih roditelja. Bio je jugoslavenski dobrovoljac i mnogo radi za sirotinju na zagrebačkoj periferiji.

Ministar Srkulj iznio je kralju te podatke. Kralj je zapitao komandu armijske vlasti u Skoplju, da li stoji, da je Stepinac služio kao jugoslavenski dobrovoljac, i dobivši potvrdu, odmah je pristao na tu kandidaturu (16).

Nadbiskup je međutim ozdravio, ali je trebao oporavka. U korizmi pođe u Dalmaciju na oporavak. Pratio ga je dr. Stepinac i tajnik dr. Slamić. Putujući na Brač, prolazili su kroz Sinj, gdje franjevac o. Ivan Glibotić upita dr. Stepinca:

— Što se govori, tko će biti nadbiskup-koadjutor?

— Jedno je sigurno, odgovori mu dr. Stepinac, ja ili vi nećemo biti.

Nije ni slutio, što mu Božja providnost pripravlja (17).

Kad se nadbiskup dr. Bauer, 4. travnja, vratio sa svojim pratiocima u Zagreb, dobio je obavijest, da kralj povlači svoj pristanak. U to dođe k njemu biskup dr. Dionizije Njaradi, koji ga nagovori, da ode u Beograd te se s nuncijem dogovori u stvari imenovanja koadjutora. Nadbiskup brzojavi nunciju, da dolazi u Beograd poslije pravoslavnog Uskrsa.

Doista, 12. travnja u 7 s. ujutro, stigne nadbiskup Bauer u pratnji dr. Slamića u Beograd, gdje ih dočeka tajnik nuncijature mgr. Pavao Bertoli. Odsjeli su u nuncijaturi. Nadbiskup je krio pred svojim tajnikom svrhu toga putovanja, iako je taj naslućivao, o čemu se radi. Prije podne nije nikamo izlazio, dok je u 5 s. poslije podne posjetio beogradskog nadbiskupa mgr. Rafaela Rodića, a iza toga je pošao ministru Srkulju da posreduje u stvari subotičkog biskupa mgr. Lajče Budanovića. Slijedećeg dana, tj. 13. travnja, bio je nadbiskup Bauer u 5 s. poslije podne primljen u audijenciju kod kralja Aleksandra na Dedinju. Audijencija je trajala četvrt sata i bila je srdačna. Tom je zgodom, kako je Pellegrinetti kasnije kao kardinal pripovijedao u Rimu, nadbiskup Bauer kralju, koji je povukao svoj pristanak na kandidaturu Stepinčevu, jednostavno rekao:

— Veličanstvo, naš narod veli: Kraljeva se ne poriče. Time je dobio kraljevu konačnu privolu za Stepinčevo imenovanje (18).

Nadbiskup je još iste večeri u 11,15 s. napustio s tajnikom

(16) N. mj.

(17) Saopćio o. Roko Tomić, koji je prisustvovao tome razgovoru.

(18) Saopćio kard. Pellegrinetti Stjepanu Sakaču, Rim.

Beograd, a otpratili su ga do željezničkog kolodvora mgr. Bertoli, dr. Juretić i dr. Petlić (19).

Pošto je sa Sv. stolicom i kraljem već sve bilo uređeno, jednoga dana nadbiskup reče Stepincu:

— Lojzek, vi ćete biti moj koadjutor i nasljednik.

Dr. Stepinac ga samo u čudu pogleda, kako je kasnije sâm nadbiskup Bauer pripovijedao poglavarima sjemeništa, i nije uzeo ozbiljno te riječi, nego je prasnuo u smijeh.

No, nadbiskup je nastavio sasvim ozbiljno, te mu poče razlagati kako stvari stoje i ponovi izjavu, da će on biti njegov koadjutor.

Dr. Stepinac je bio toliko iznenađen tim riječima svoga nadbiskupa, te je u prvi čas pomislio, da je starca ostavila pamet (20). No, videći, da nadbiskup doista ozbiljno govori, padne na koljena i sklopljenih ga ruku počne moliti, da ga nikako ne predlaže za to mjesto, jer da je mlad i da nije sposoban voditi tako veliku nadbiskupiju. Nadbiskup je još u par navrata o tome razgovarao s njime, pa kad mu je u tom međuvremenu spomenuo, da je to imenovanje već na putu, Stepinac se branio da to ne može biti.

Stepinac se savjetovao sa svojim ispovjednikom. Zaklinjao je i nuncija, neka mu pomogne, da ga ne bi zapala ta služba. Spomenuo je, da u nadbiskupiji ima dosta učenih i kreposnih svećenika, koji dobro poznaju prilike, a on da je još premlad za tu službu. No, nuncij ga je tješio riječima:

— Budite mirni! Pogrješka, da ste mlad, postaje svakim danom sve manja.

Nakon nagovaranja dan mu je rok na razmišljanje. Dr. Stepinac je kasnije pripovijedao, da je tih dana mnogo plakao pritisnut od tjeskobe i da su mu mnoge noći prošle u besanici.

c) - *«Sveti je Otac odredio!»*

Vidjevši nadbiskup Bauer, kako se dr. Stepinac opire da pristane, napiše o svemu tome pismo Sv. Ocu i zamoli ga, da on sam naloži dr. Stepincu da prihvati imenovanje. Jednoga dana pozove nadbiskup k sebi dr. Stepinca te mu ozbiljno saopći, da će biti imenovan koadjutorom. Stepinac se opet opirao te reče:

(19) *DnevBauer* VIII, 3. travnja 1934.

(20) VD I 32.

129

IV - KOADJUTOR ZAGREBAČKOG NADBISKUPA

— To nikako ne primam. Nitko me na to ne može prisiliti, i u toj se stvari ne mogu nikome pokoriti.

— A bi li se pokorio Sv. Ocu, ako vam to naloži? zapita ga nadbiskup.

— Pa Sv. Otac neće i ne može to odrediti, odgovori Stepinac.

— Odredio je! reče mu nadbiskup i pokaže pismo Sv. Oca. Stepinac na to brizne u plač.

Pri kraju roka, koji mu je bio dan, da stvar ozbiljno promisli, odnese on sam na poštu brzojav za nuncija u Beogradu, koji je glasio: «Pellegrinetti apostolski nuncij Beograd — Nakon zrelog razmišljanja affirmative nadbiskup Bauer».

Kada je Stepinac kasnije kao kardinal o tome pripovijedao, rekao je (21):

— Tko bi na pošti mogao slutiti, što je sve sadržano u toj jednoj riječi affirmative?! A meni je bilo prilično poznato, što to znači za mene. Predviđao sam, da će neminovno izbiti novi svjetski sukob, da će biti još stotine žrtava i neprilika, a na kraju možda i Sibirija. Ali ništa zato! U ruke Božje! što sam mogao drugo uzeti za geslo nego: 'In te, Domine, speravi — U tebe se, Gospodine, uzdam'».

I nakon svega toga je nastavio mirno obavljati svoju dužnost u nadbiskupskom uredu tako, da nitko nije ni slutio, što se iza brda valja.

2. - IMENOVANJE I POSVEĆENJE

1) - *Nadbiskup koadjutor s pravom nasljedstva*

Dne 24. travnja 1934 povratio se nadbiskup Bauer poslije podne u 5,30 s. iz Brezovice. Pod večer pozove k sebi svoga tajnika dr. Slamića. Saopći mu, da je Sv. stolica odbila njegov prijedlog, da mu on bude koadjutor, i kako se s nuncijem prigodom nedavnog boravka u Beogradu sporazumio, da za to mjesto predloži dr. Stepinca. Nije mu htio tako dugo o tome ništa kazati, dok nije Stepinac s obzirom na to dao svoju privolu.

Kod nadbiskupa je ban dr. Ivo Perović bio 27. travnja. Njemu je nadbiskup toplo preporučio dr. Stepinca, da mu vlada ne bi pravila neprilike kod imenovanja. Sve se to odvijalo posve tajno, da se ne bi novinari umiješali i svojim pisanjem omeli tijek stvari. Navodno je ban upitao nadbiskupa (22):

(21) N. mj. I 77.

(22) *DnevBauer* VIII, 27. travnja 1934.

— Pa kako ste mogli predložiti jednoga od najmlađih svećenika tako malo poznatog?

- Predviđam teška vremena, odgovori mu nadbiskup. Mislim, da sam u Stepincu otkrio hrabra i neustrašiva muža, koji će u tim teškim prilikama moći voditi Crkvu.

Dne 29. svibnja 1934 je u Zagreb stigao brzojav iz Rima, kojim se službeno javlja, da je Sv. Otac imenovao dr. Alojzija Stepinca naslovnim nadbiskupom Nikopsisa i koadjutorom nadbiskupa zagrebačkog, s pravom nasljedstva.

Slijedećega dana je *L'Osservatore romano*, poluslužbeno glasilo Sv. stolice, donio tu vijest, a na Tijelovo, dne 31. svibnja, objavile su je sve hrvatske novine velikim slovima.

Kad je nadbiskup Bauer vidio, kako je ovaj put predloženi kandidat za njegova nasljednika lako i brzo prihvaćen, kako ga je prihvatio kralj Aleksandar i Sv. stolica, bio je vanredno ugodno raspoložen. Netom su prve brzojavne čestitke prispjele iz Rima novoimenovanom nadbiskupu-koadjutoru, odao je oduška tom svom raspoloženju riječima:

— Sad sam sretan!

Značajno je pismo, što ga je novoimenovanom nadbiskupuko-koadjutoru upravio apostolski nuncij mgr. Hermenegildo Pellegrinetti (23):

«Zahvaljujem Ti, preuzvišeni gospodine, što si pristao na to, da kao dobri Cirenac uzmeš na sebe sjajan, doduše, ali težak i trnjem posut križ zagrebačke Crkve i što si ga spreman ponijeti za Isusom ponizno i srdačno. Dugo si oklijevao pristankom, smatrajući se preslabim za nošenje tolikog tereta. Ali po želji Sv. Oca dobrovoljno si preuzeo jaram, pouzdavajući se u Onoga, koji je pobijedio svijet. Pozvan, dakle, od Boga kao Aron, primat ćeš i milost i jakost svoga zvanja. Stalno će Te pomagati Tješitelj Duh Sveti, bit će Ti na pomoć zagovor blažene Djevice i svih nebeskih zaštitnika zagrebačke Crkve. Budi dobar pastir, sav za Krista, sav za povjereno Ti stado».

2) - *Pozdrav i odzdrav*

Vijest, da je mladi i skromni nadbiskupov obredničar i bilježnik duhovnog stola imenovan nadbiskupom-koadjutorom s pravom nasljedstva, upala je među kler i vjernike neočekivano.

(23) D. N., *Život našega nadbiskupa*, u KL 95 (1944) 294.

Zbog njegove poznate svećeničke čednosti ime mu se uopće nije isticalo. Svi su gledali u čudu jedan drugoga. Iznenađenje je ipak bilo ugodno.

U nedjelju, 3. lipnja, iza konventualne mise našao se zajedno cijeli prvostolni kaptol i prebendarski zbor u tajničkoj sobi nadbiskupskog dvora, da izrazi svoje čestitke novoimenovanom nadbiskupu-koadjutoru. Nastupio je skromno i ponizno kao uvijek.

Pomoćni biskup mgr. Franjo Salis-Seewis upravio mu je slijedeće riječi (24):

«Mnogobrojnim čestitkama, što stižu od raznih strana od crkvenih dostojanstvenika i svećenika, od oblasnika, odličnika, vjernog puka i mnogih ustanova Vašoj Preuzvišenosti, pridružuje se i prvostolni kaptol zajedno sa prebendarskim zborom. Uske veze, što vežu ova tijela uz svog nadbiskupa, dadoše nam povoda, da se Vašoj Preuzvišenosti što prije predstavimo i poklonimo i svoje želje izrazimo. Svidjelo se je Božjoj providnosti i Sv. Ocu Papi Piju XI, da Vas dodijeli za nadbiskupa-koadjutora s pravom nasljedstva našem

ljubljenom i slavljenom ordinariju preuzvišenom g. dr. Antunu Baueru. Znademo: tako se uradilo po želji i u suglasnosti s njime pa je time, što si je za života odredio nasljednika na nadbiskupskoj stolici, iznova dokazao iskrenu ljubav prema sv. našoj rimokatoličkoj Crkvi, prema svome vjernome puku i Hrvatskom Narodu. No, ujedno nam je pokazao, da je Vaša Preuzvišenost u njegovim očima: Vir secundum Cor Domini — Čovjek po srcu Gospodnjem. Stoga, Preuzvišeni, jer u Vama gledamo i imamo odabranika našega Natpastira, ljubav i poštivanje, koje gojimo spram njega, prenosimo evo na Vas i želimo, da Vas Duh Sveti, koji Vas je postavio, da uz bok preuzvišenom Nadbiskupu upravljate starodrevnom slavnom nadbiskupijom zagrebačkom, napuni duhom vladalačkim, spiritu principali, duhom uviđavnosti, duhom širokogrudnim, duhom neustrašivosti.

Duh Sveti, koji je u svim burama naše narodne povijesti takođe po Vašim slavnim predšasnicima uščuvao Hrvatskom Narodu svetinje sv. vjere rimokatoličke i na toj vjeri osnovanu narodnu prosvjetu i individualnost, neka Vašu Preuzvišenost providi onolikom jakošću, mudrošću i odlučnošću, kakva je potrebna, da u naše moderno doba preuzetu baštinu poznijim naraštajima još povećanu predate.

(24) *Poklonstvo prvostolnog kaptola nadbiskupu-koadjutoru*, u KL 85 (1934) 285-286.

Duh Sveti napunio dušu Vašu nepokolebivom vjerom, koja bregove prenaša, i od smrti jačom ljubavlju, koja sve snaša, i potpunom predajom čitavoga Vašega bića onim uzvišenim ciljevima, koje Božja providnost po Vama kao podesnom svom organu želi ostvariti u korist sv. naše vjere rimokatoličke, vječnog i vremenitog dobra povjerenog Vam naroda, iz kojega sami nikoste, u okviru široke kraljevine Jugoslavije.

Znadem, Preuzvišeni, da Vas ogroman posao čeka i briga da neće izostati. Međutim Vi ste muž od vjere i znate za onu: 'Omnia possum in eo, qui me confortat' (25).

U koliko bi ipak Vaša Preuzvišenost za lakše snašanje bremena uprave i inih važnih posala kada trebala pomoći i suradnje od prvostolnog kaptola ili pojedinih njegovih članova i kaptol kao cjelina i svaki od nas, a tako i prebendarski zbor i članovi njegovi stavljaju Vam spremno na raspolaganje i znanje i iskustvo i sve svoje sile.

Nadamo se pak, da će i Vaša Preuzvišenost imati otvoreno oko i uho i srce za želje i potrebe ovih dvaju zborova, te u okviru svoje vlasti prava njihova braniti i čuvati, te interese njihove promicati, a poglavito prvostolnoga kaptola, koji baš u ovo vrijeme proživljava tešku krizu.

Preuzvišeni g. Koadjutore, prvostolni kaptol u Vašem imenovanju ne gleda djelo ljudsko, već prst Božji: 'Dextera Domini fecit haec!' Ovaj Bog odabra sv. Franju Asiškoga u 25. godini života, da osnuje Red, te sâm i preko svoje braće reformira svijet. On odabra sv. Franju Saleškoga u 27. godini, da kao pomoćnik biskupa ženevskoga obraća krivovjerce, a narod sačuva u sv. vjeri njihovih otaca. On učini sv. Karla Boromejskoga nadbiskupom i kardinalom milanskim u 24. godini, a što bijaše sv. Karlo za Crkvu katoličku, svi znademo.

Pa taj svemogući Bog neka, Preuzvišeni gospodine, i Vas opaše virtute ex alto za djelo, na koje ste zvani: Podijelio Vam vremena za dugotrajni, spasonosni rad, koji će potpuno opravdati sve nade, koje stavlja u Vas i naš preuzvišeni Natpastir i Sv. Otac Papa i vjerni katolički puk. Živio!»

Na taj govor odgovori nadbiskup-koadjutor slijedeće: «Preuzvišeni g. biskupe, presvijetla i prečasna gospodo! Zahvaljujem od srca na pozdravu, koji ste mi upravili preko Vašega predstavnika, preuzvišenoga g. biskupa Salisa. Zahvaljujem Vam

(25) Fil 4, 13.

---

od srca, iako se radovati ne mogu, jer moje imenovanje jest za mene težak križ. Križ pak valja nositi prema pravilima kršćanske savršenosti ne samo patienter, nego i libenter et ardenter, a u savršenosti nisam još ni toliko napredovao, da bih ga nosio patienter, a kamo li još libenter et ardenter.

Međutim kakogod bilo, ja sam na ovaj teški položaj došao pokorivši se želji vrhovnog poglavara Sv. Oca. Zato velim: 'ln te, Domine, speravi!' Ufam se, da će se onda i na meni ispuniti riječi: 'Quoniam in me speravit, liberabo eum, protegam eum, quoniam cognovit nomen meum' (26). Moja je nakana i cilj čist: slijediti nauku križa, te bez ikakva straha braniti katoličku istinu. Pravednost prema onoj: 'Dilexi iustitiam et odi iniquitatem', to je moje načelo. Ogavnost prema svakoj nepravdi, bila je uvijek duboko usađena u mojoj duši, kao što i ljubav prena pravdi. Pa kao što sam bio za dobro svoga naroda spreman dati sve, tako sam spreman na sve i za Crkvu katoličku, koja me je od najranije mladosti učila dati svakome, što je njegovo i ljubiti ljude istinskom ljubavlju.

Na svom izvanredno teškom položaju moram da računam prije svega na Vašu pomoć. Vi ste muževi, koji imadete i velikih zasluga i iskustva u upravi ovako velike dijeceze kao što je nadbiskupija zagrebačka. Svaki od Vas bio bi i po dobi i po zaslugama i po umu prije pozvan negoli ja da dođe na ovaj položaj. Ali kad je Božja providnost odredila ovako, ja se nadam, da ćemo zajedno raditi u skladu i ljubavi. Svi Vi vrlo dobro znadete, da sam se cijelo vrijeme svoga svećeničkog života držao po strani, ne jer bih koga između Vas potcjenjivao, jer gojim najveće poštivanje prema svakome svećeniku, nego da nigdje ne dam povoda bilo kakvu sporu. Došao sam pak iznenada na mjesto i te kako izloženo. Ali kao što sam svagdje nastojao ispuniti svoju dužnost, tako ću je nastojati ispuniti što savjesnije i na svom novom položaju, da moj rad bude na pravu korist sv. Crkve, Hrvatskoga Naroda i čitave domovine.

Ja Vam još jednom usrdno zahvaljujem na pozdravu i molim za bratsku suradnju».

3) - *Odjek u javnosti*

U Krašiću je župnik Pavao Srketić iza propovijedi pod župnom misom na Tijelovo saopćio župljanima vijest o imenovanju

(26) Ps 90, 14.

---

dr. Stepinca za nadbiskupa-koadjutora, o čemu se je već dan prije u selu govorilo. Nastala je najprije napeta tišina, a onda se narod uskomešao i počelo šaputanje, svatko je htio ovoj vijesti dati oduška. Iza sv. mise pristupi neki novinski dopisnik k Barbari, majci novoimenovanog, sa slijedećom pitanjem (27):

— Dočekali ste najsretniji čas u vašem životu, zar ne?

Ona se zaustavila, prešla je palcem i kažiprstom preko očiju, obrisala je dvije krupne suze, što su se zacaklile u njezinim očima i tiho kliznule niz obraze. Te su suze bile vanjski odraz nutarnje velike i neizrecive radosti sretne majke, koja je dala život nadbiskupu goleme zagrebačke nadbiskupije. Kao da se u taj čas sjetila nečega dalekog, što je davno prošlo, oči joj voćma zasuziše pa reče:

— Da je samo tatek to dočekal! Da je samo vidil kako je Lojzek veliku čast postignul! — Otirući suze nastavi: — Ah! sad bu imal čuda brig i čuda posla. Da, da, tatek je meni govoril: Ti buš dočekala, da bu biškup, a ja ne bum više.

I opet poteku suze curkom niz staračko lice. Pripovijedala je zatim, kako je Lojzeka posebno pazila i čuvala, kako je za njega srijedom, petkom i subotom postila od njegova rođenja.

Uto pristupi neki stari seljak sijede kose, zvali su ga Matek, sav radostan i zadovoljan baci pogled na zemlju, uspravi se, podigne glavu i ispitljivo pogleda u oči dopisnika te zapita odrješito:

— A kaj Zagreb misli? Kak su tam primili našega dečka iz Krašića? Kaj ga budu radi imali?

— Zagreb je to primio radosno, odgovori dopisnik. Između tolikih imena najdraže mu je to ime. Za Zagreb je to najveći događaj, o kojemu on sada govori.

Urednik *Katoličkog lista* dr. Stjepan Bakšić, donoseći vijest o imenovanju nadbiskupa-koadjutora dodaje: «Mlad je, ali ga rese velike vrline. On je prava svećenička duša, za koju se može reći, da je secundum Cor Jesu. On je duboko odan molitvi, njega resi duboka čednost i poniznost kao da je na njemu počinuo duh njegova svetog strica kanonika Stepinca. Zato se cijela dijeceza kroz njegove molitve nada velikom blagoslovu. On je srca milostiva prema sirotinji, koju ljubi ljubavlju Vinka Paulskoga obilazeći bijednike zagrebačke periferije, donoseći im utjehu i materijalnu pomoć u teškoćama življenja. Zato njegovo promaknuće s ljubavlju prate svi nevoljni i bolni, koji će u njemu naći milosr-

(27) *DnevBauer* VIII, 31. svibnja 1934. - *Hrvatska straža*, 31. V. 1934.

---

dnoga samaritanca. On je pun apostolskoga žara za Kristov križ, zato imademo jamstvo, da će sveta Kristova stvar u ovo teško doba naći u njemu braniča prožeta onom požrtvovnošću, o kojoj nam govore prva kršćanska vremena. On je pun bratske ljubavi i zato s pouzdanjem i povjerenjem može da gleda na nj kao budućega svoga vođu i oca sav kler naš s toliko svojih teških i krvavih potreba, u koje ga ruše apokaliptička vremena. On je prožet duhom evanđeoske pravde, zato s povjerenjem na nj mogu gledati svi, koji teže za unapređenjem i jedinstvom katoličke akcije. On je sin seljačkih roditelja, pučanin, osjećajne duše za tegobe življenja; on je k tomu pun najsvetijih ideala, kojima dušu ispunja svetost svećeničkog zvanja, pak je sve to razlog, da na njegov budući rad gledaju s punim povjerenjem svi slojevi našega hrvatskog puka znajući, da će budući nadbiskup biti svome vjernom puku najbolji otac i prijatelj spreman, da za nj moli, radi i trpi, da svim svojim moćima i sposobnostima bude žrtva ljubavi za svoj narod».

Hrvatska straža od 31. svibnja 1934 piše: «Teška su danas vremena. U čitavom svijetu opažaju se previranja, krize, unutarnji i vanjski nemiri, sudbonosni sukobi. Baš je zato zgodno, što je novi nadbiskup-koadjutor mlad čovjek i svećenik pun energije, poleta i entuziazma za Božju stvar. Današnje je doba u znaku omladine, koja će svojom dubokom vjerom u ideale izvesti čovječanstvo iz krize.

To najbolje osjeća sam Sv. Otac, kad na najeksponiranija crkvena mjesta postavlja mlade ljude, kako je evo slučaj i sa nadbiskupom. Osim toga tu je duboko životno iskustvo hrvatskog metropolite preuzvišenog g. dr. Antuna Bauera, koji još uvijek čvrstom rukom ravna zagrebačkom nadbiskupijom. U njegovoj školi novi nadbiskup-koadjutor primio je i još će primati velikih pouka za ravnanje nadbiskupije. Uz veliku životnu mudrost starije generacije i mladenački polet nove generacije na zagrebačkoj biskupskoj stolici dovinut će se zagrebačka nadbiskupija do neslućene visine i procvata».

Nadbiskup Bauer je svome nasljedniku iskazao veliko poštovanje i pažnju poklonivši mu zlatni lanac s prsnim križem i prsten. Uredio ih je i očistio zlatar Janko Matko, koji je s nadbiskupom-koadjutorom zajedno pohađao pučku školu (28).

Posebno veselje mu je pripravio nadbiskup time, što ga je dne 17. lipnja poveo sa sobom u Dugu Resu, gdje je nadbiskup

(28) *Dar hrvatskog metropolite novom koadjutoru*, u KL 85 (1934) 290.

---

blagoslovio temeljni kamen nove župne crkve Sv. Antuna, a poslije toga se odvezao s njim u Krašić, gdje se cijeli Krašić slegao da ih svečano dočeka. Župnik i načelnik izrekoše im dobrodošlicu. Starica pak majka nije se u prvi mah snašla, kada je vidjela na pragu kuće svoga

sina s tako visokim gostom. No, nadbiskupova ljubeznost joj povrati ono redovito duševno raspoloženje (29).

U danima prije i poslije biskupskog posvećenja bio je dr. Stepinac doslovno opsjedan od čestitara. U glavnom su to bili predstavnici katoličkih organizacija. Bio je već toliko izmoren, da je navodno gotovo fizički klonuo i «komaj» govorio (30). Da izbjegne toj navali, povuče se na nekoliko dana na nadbiskupsko dobro Brezovicu. No, i tu su ga salijetali, pa čak i molili da preuzme prvu pričest djece. On je to uljudno otklonio s obrazloženjem, da prije biskupskog posvećenja ne kani vršiti nikakve biskupske službe (31).

Bogoslovi su u nadbiskupskom sjemeništu, 18. lipnja, priredili novoimenovanom nadbiskupu-koadjutoru svečanu akademiju (32).

Između pisama i brzojava, koji su mu stigli prigodom imenovanja, duboko ga je ganulo pismo njegova bivšeg spirituala u Germanikumu oca Pfülfa, koji mu između ostaloga piše (33):

(29) Svečani pohod naših natpastira u Dugoj Resi i u Krašiću, u KL 85 (1934) 314.

(30) Saopćio o. Srećko Majstorović, 22. veljače 1969, u Rimu prema usmenom pripovijedanju varaždinskog župnika Kanotia.

(31) «Dragi Josipe!

...Rado bih Ti ispunio želju, da dođem tamo pričestiti dječicu, koju najviše volim, ali mi nije za sada moguće. Prije konsekracije neću vršiti nikakve funkcije nigdje. Kada će ista biti, ne znam još točno. Preuzvišeni jako forsira, te je htio imati već 10. o. mj. pa smo se dogovorili, ako bula dođe pravodobno, da bi bila 24. o. mj. na dan sv. Ivana Krstitelja.

Brezovica 13. VI 1934.

Alojzije Stepinac

electus archiepiscopus».

(32) *Akademija u bogoslovnom sjemeništu*, u KL 85 (1934) 313.

(33) NAZ, bez posebnog broja: «Hochw. lieber Stepinac!

Heute gegen Mittag ging mir von Rom her die Nachricht zu, dass Sie vom Hl. Vater zum Coadjutor Ihrem Herrn Erzbischof ernannt seien, und bald darauf telefonierte auch dr. Weisthanner die Nachricht von München her. Mich hat diese Nachricht im tiefsten der Seele berührt. Ich weiss, dass eine schwere Bürde auf Ihre Schultern gelegt wird, und dass Sie nicht auf Rosen werden gebettet sein, sondern einer bewegten Zukunft entgegengehen. Aber Gott, der Sie ruft, wird auch Kraft und Gnade geben. Von Herzen wünsche ich Ihnen Glück zu der grossen Aufgabe, die Gott Ihnen zubestimmt hat, und zu den ehrenden Vertrauen, das von Ihrem H. Erzbischof und vom Hl. Vater durch diese Ernennung Ihnen bezeigt wurde. Ich habe nie davon abgelassen, für meine Liebenden aus dem Germanikum, die in der weiten Welt für das Reich Gottes arbeiten, zu beten, werde aber hierfort Ihrer

IV - KOADJUTOR ZAGREBAČKOG NADBISKUPA

«Velečasni i dragi g. Stepinac!

Danas oko podne stigla mi je iz Rima vijest, da Vas je Sv. Otac imenovao Vašem nadbiskupu za koadjutora, a kratko vrijeme iza toga mi je isto javio telefonom dr. Weisthanner iz Münchena. Ta me je vijest duboko u duši ganula. Znadem, da Vam je na leđa pao vanredno težak teret, i da Vam neće biti dano da počivate na ružama, jer idete u susret burnoj budućnosti. No, Bog, koji Vas je pozvao, dat će Vam i snage. Od srca Vam želim sreću na velikoj zadaći, koju Vam je Bog namijenio, kao i na počasnom povjerenju, koje Vam je tim imenovanjem iskazao Vaš g. Nadbiskup i Sv. Otac. Nikada ne prestajem moliti za svoje drage iz Germanikuma, koji sada raspršeni po svijetu rade za kraljevstvo Božje, i neću se prestati za njih moliti. Uvjeravam Vas, da ću to i za Vas činiti. Ne treba, da mi odgovarate, ta i onako ćete sada morati mnogima pisati.

Dok Vam od srca želim preobilan Božji blagoslov, najusrdnije Vas pozdravljam: 'Budan budi, sretno napreduj i vladaj!'

S punim poštovanjem i ljubavlju

Otto Pfulf, S.J.

P.S. Nisam se služio ovaj put dužnim formama, no Vi ćete to razumjeti i oprostiti».

U svijesti svojih teških i odgovornih dužnosti na svom novom položaju nije ni časa časio, čim je bilo potrebno, da nastupi u vršenju natpastirske vlasti. Odmah nakon svog imenovanja za koadjutora, još prije biskupskog posvećenja, pohitio je u slavonsku župu Lukač, gdje su starokatolici po svom običaju iskoristili razdor, koji je nastao između župnika i župljana, te su kovali planove, kako bi što više jadnoga naroda survali u propast otpadom od vjere svojih otaca. I uspio je da stiša tamošnje razmirice, koje su se pojavile. Tako je nastavio svoju pomirbenu misiju, koju je započeo već u Samoboru, pa kasnije nastavio u Sv. Ivanu Zelini (34).

noch ganz besonders eingedenk sein. Es drängt mich, Ihnen zugleich jetzt diese Versicherung zu geben. Ein Antwortschreiben enwarte ich nicht. Sie werden jetzt genug anderen zu schreiben haben...

Indem ich v. Herzen Gottes reichsten Segen über Sie herabwünsche grüsse ich Sie aufs beste. Intende, prospere procede et regna!

Mit aller Verehrung und Liebe

Otto Pfülf, S.J.

P.S. Von unseren Formen habe ich diesmal noch abgesehen, Sie werden verstehen und verzeihen».

(34) Pismo nadbiskupa Stepinca jednom prijatelju iz Brezovice, 3. lipnja 1934.

Od 19. do 23. lipnja povukao se novoimenovani nadbiskup-koadjutor na Jordanovac, da se u tišini duhovnim vježbama neposredno pripravi za biskupsko posvećenje. Podignut na svijećnjak da svijetli u Crkvi Božjoj, nije se u srcu svome uznio, nego naprotiv razmišljao je o tome, kako to, da je baš on postao nadbiskup? Došao je do zaključka, da slabijeg nije bilo, pa je Gospodin njega izabrao, da se ne pohvali nijedno stvorenje, nego da se očituje moć Božja (35). Bio je svjestan teških prilika u Crkvi Božjoj, u kojima je imao voditi zagrebačku nadbiskupiju. Razmišljao je o riječima proroka Jeremije, kad je bio pozvan u službu proročku, i na njegovo nećkanje: «Ah, Gospode Jahve, gle, ja ne umijem govoriti: dijete sam». No Gospod će njemu: «Ne govori: 'Dijete sam!' Već idi k onima kojima te šaljem i reci sve ono što ću ti narediti» (36). Primjenjivao je sebi ovaj stavak iz Sv. pisma, no ujedno je samoga sebe hrabrio drugim riječima Sv. pisma: «In te, Domine, speravi!» Te je riječi uzeo za geslo svoga biskupovanja. Boga je stavio kao cilj svih svojih težnja i svakog djelovanja s jedne strane, a s druge opet strane kao izvor snage i jakosti.

Svoj biskupski grb je ovako sastavio: križ na modrom polju, a slijeva na desno apokaliptičko ime Kristovo: A i Ω (37).

Rektor Germanikuma u Rimu, o. Konstantin Nopell s dvojicom predstojnika zavoda i 128 pitomaca, poslali su novoimenovanom nadbiskupu-koadjutoru čestitku na latinskom jeziku, umjetnički izrađenu na finom papiru. U čestitci ističu, da «alma mater» Gregoriana kao i Germanikum nikada do sada u dugoj svojoj historiji ne pamte, da bi tako mlad svećenik kao dr. Stepinac postao visokim crkvenim dostojanstvenikom. To se dogodilo baš onako, kako je zapisano u Knjizi kraljeva, da je Bog od svih sinova Jesejevih izabrao najmlađega, Davida, koji će pobijediti Golijata i vladati narodom izraelskim. Sjećaju se, kako su prije četiri godine slavili njegovu prvu misu, a prije tri godine mu na odlasku iz Rima kazali srdačno: Zbogom. Kako pada njegovo imenovanje u predvečerje Tijelova, vide u toj zgodi simbol poziva, kojim ga Krist, svećenik po redu Melkizedekovu zove, da bude dionikom njegova velesvećeništva. U punom se smislu obistinilo ono, što su mu na svečanoj akademiji prigodom njegova svećeničkog ređenja postavili kao misao vodilju: «Vi ste svjetlo svijeta!»

(35) 1 Kor 1, 29.

(36) Jer 1, 6 sl.; VD I 144.

(37) VD III 119 sl.

Potiču ga neka se ne plaši teškoga križa, koji ga čeka, jer Gospod, kada izabire koga za posebno zvanje i poslanje, kaže mu: «Ja sam s tobom!» Njegovo poslanstvo bit će više put križa nego put časti, no neka se sjeti, što je zapisao na spomen-sličicu prigodom svećeničkog ređenja: «A ja, Bože, sačuvaj, da se čim drugim hvalim osim križem Gospodina našega Isusa Krista, po kojemu je svijet meni razapet i ja svijetu».

Germaničari završavaju svoju čestitku riječima (38): «Želimo ti slavu križa, želimo ti milost križa. Neka ti budu na pomoć sveci, koje si toliko s nama prizivao: Ignacije, Kanizije, Alojzije, i prije svega tvoj zemljak naš bl. Marko Križevčanin, na čiji si nam blagdan nekoliko dana iza ređenja podijelio svečani euharistijski blagoslov. Neka dođe na tebe po sili božanske tajne punina Duha Svetoga, da on bude tvoj zaštitnik, svjetlo tvoje, jakost tvoja, govor tvoj i vatra srca tvoga».

Nadbiskup Bauer je želio, da se njegovo biskupsko posvećenje obavi što prije, kako piše sam dr. Stepinac, 15. lipnja, u zahvalnom pismu jednom od svojih kolega u Germanikumu (39). I bilo je određeno, da se to obavi, ako pravodobno stigne papina bula, 24. lipnja 1934, na blagdan sv. Ivana Krstitelja, sveca iz čelika, velikog pokornika i nesebičnog pretječe Spasitelja (40).

4) - *Narodno oduševljenje*

U predvečerje biskupskog posvećenja prispjeli su u Zagreb svi biskupi Jugoslavije, osim mariborskoga dr. Tomažiča, koji zabunom nadbiskupskog ureda nije dobio poziva. Stigao je i apostolski nuncij mgr. Hermenegildo Pellegrinetti u pratnji tajnika nuncijature mgr. Pavla Bertoli.

(38) *Hrvatska straža* od 24. lipnja 1934.

(39) Arhiv Germanikuma u Rimu: «Lieber Mitbruder»!

Herzlichen Dank für die Glückwünschadresse dem hochwürdigen Pater Rektor, Ihnen und allen lieben roten Mitbrüdern.

Als ich den Brief las, es war mir, als wenn ich wieder in San Pastore ware. O schöne, unvergessliche Ferien in San Pastore! Das findet man nirgends mehr auf der Welt. Den Tag meiner Bischofsweihe weiss ich noch nicht. Vielleicht am 24. Juni, am Tage des heiligen Johannes des Täufers, denn der hochwürdigster Herr Erzbischof möchte sie möglichst bald haben.

Herzliche Grüsse an alle

Aloisius Stepinac

electus archiepiscopus».

Zagreb, den 15. Juni 1934

(40) *Konsekracija Nadbiskupa-koadjutora*, u KL 85 (1934) 313.

U 6 s. poslije podne položio je dr. Stepinac u nadbiskupskoj osobnoj kapeli u prisutnosti apostolskoga nuncija, biskupa Akšamovića te nekoliko germaničara, svojih kolega, prisegu protiv modernističkih zabluda, vjerovanje prema odredbama tridentskog sabora kao i prisegu vjernosti Crkvi i Sv. Ocu Papi.

Čim se smrklo, bila je priređena bakljada u počast novome nadbiskupu-koadjutoru, koju je on isprva otklonio s obrazloženjem, da će biti bolje, da se novac, koji bi se upotrijebio za bakljadu, dade «Karitasu» kao prinos za potporu siromaha. Pristao je istom onda, kad ga je organizator bakljade uvjerio, da s njom nisu skopčani nikakvi posebni troškovi. Uza sve to je ipak poručio građanstvu, da se i ovom prilikom sjeti svojih siromaha i da im ublaži bijedu putem «Karitasa» (41).

Povorka se složila u Palmotićevoj ulici i u 20,30 s., pošla Boškovićevom ulicom, Zrinjevcem, Praškom ulicom, Jelačićevim trgom i Bakačevom ulicom pred nadbiskupov dvor i zaustavila se kod glavnog južnog ulaza. Na čelu povorke išla je krašićka zastava, zatim križarska glazba sa zubljama i ostala katolička društva s poštanskom glazbom. Na balkonu nadbiskupskog dvora pojavio se sijedi nadbiskup Bauer sa svojim novim koadjutorom, koji je bio obučen u običnu crnu svećeničku mantiju, s apostolskim nuncijem i mnogim članovima biskupskog zbora. Ovacije su bile burne i oduševljenju nije bilo kraja. Prvi je progovorio dr. Ivo Protulipac, odvjetnik, u ime hrvatske mladeži:

«Ovo je zahvala cijelog zagrebačkog građanstva, koje se je u tako velikom broju sabralo, da zajedničkom manifestacijom oda zahvalnost trojici:

Prva zahvala ide Sv. Ocu, koji nam je dao za budućega nadbiskupa lice, koje je upravo moglo okupiti ove goleme mase naroda.

Druga riječ naše zahvale ide hrvatskom metropoliti preuzvišenom g. nadbiskupu dr. Anti Baueru, za koga znamo, da je toliko radio, da ovo građanstvo može pozdraviti ovoga njegova nasljednika. Hvala vam, preuzvišeni, na tome, što ste se trudili, da starodrevni nadbiskupski dvor dobije nasljednika vas vrijednoga.

Treći pozdrav ide novom nasljedniku hrvatskog metropolite. On je izabrao za lozinku riječi psalmiste: 'ln te, Domine, spe-

(41) *Bakljada u počast nadbiskupu-koadjutoru uoči konsekracije*, u KL 85 (1934) 313. - V. NUK 2.

---

ravi' i nas u njoj ujedinio, jer to je lozinka cijeloga naroda. Preuzvišeni gospodine, uzdamo se, da ćete izgrađivati i dalje ono, što su vaši predšasnici učinili. Pod tim vašim geslom nastupa nova era. Za vama će ovaj narod ići, i izgrađivat će onu kulturu, kojoj je kroz vjekove bio središte ovaj nadbiskupski dvor, sve to na dobro vjerskog preporoda i općega podizanja Hrvatskog Naroda. Vama se, preuzvišeni gospodine, pridružuje naročito omladina. Evo ovdje su križari, radikalna i bojovna omladina, koja vam se stavlja na raspolaganje. Još jednom hvala hrvatskom metropoliti i pozdrav novom nadbiskupu!»

Kad je dr. Protulipac dovršio svoj pozdrav, javi se nadbiskup Bauer čvrstim i jakim glasom:

«Draga braćo! Ja sam već rekao, a i novine su to raznijele: Ja sam sretan! Sretan sam, jer znam tko će iza mene upravljati ovom nadbiskupijom. Ova sreća moja još je povećana ovim vašim oduševljenjem i ovim slavljem, jer mi je to dokaz, da je moj prijedlog odgovarao vašem kršćanskom očekivanju, vašim vjerskim osjećajima i željama. I dok vam ovo kažem, zahvaljujem se na ovom iskazu vaše ljubavi i vašeg oduševljenja prilikom posvećenja moga nasljednika. Molim vas i zaklinjem vas, da srca svoja dignete Bogu i da se pomolite za sretno vladanje moga nasljednika, kako su se i prvi kršćani molili za apostole, i kako pravi kršćani i danas čine. Srca dignite k Bogu za sretno i uspješno vladanje moga nasljednika, koga da Bog poživi, a mene da uzme k sebi».

Dobri je nadbiskup prosuzio, a zrakom se prolamala bura oduševljenih poklika hrvatskom metropoliti.

Kada se sleglo oduševljenje, progovorio je nadbiskup-koadjutor:

«Draga braćo i čitavo građanstvo! Gledajući večeras veleban sjaj ovih vaših lampiona i bakalja te slušajući zvukove glazbe, nameću mi se ove dvije misli:

Kao što ovi vaši lampioni rasvjetljuju noćnu tminu, tako je i katolička vjera bila svjetionikom našem narodu kroz 13 vjekova, da ne zaluta u tmini raznih zabluda. A kao što nas zvukovi glazbe razveseljuju, tako je jedina radost bila katolička vjera našem narodu u teškim vremenima njegove prošlosti.

Želim samo, da naša vjera bude i nadalje svjetionik svakome pojedincu od vas i cijelom Hrvatskom Narodu. Ja sam uvjeren, ako je ta vjera bila kadra uzdržati ovaj naš narod kroz 13 vjekova, da će ga tako uzdržati i dalje do konca i kroz vjekove, bude li se

---

držao pećine Petrove, bude li se držao Crkve katoličke. Hvala vam najljepša od svega srca!»

U ime građanstva školski nadzornik Milutin Majer izreče slijedeći pjesnički nagovor:

«Historijske kule ovoga drevnog biskupskog grada i opet su svjedoci jedne lijepe katoličke i hrvatske slave. U svjetlu ovih mnogobrojnih bakalja kao da se opet bude iz svoga dugog stoljetnog sna, otvaraju začuđeno svoje snene staračke oči, da vide, tko ih to buni u njihovu dugom snu. Kao da pitaju: Kakva je to slava, i što to manifestira novi moderni Zagreb? Čude se ovim poklicima i ovoj vrevi i radosti, koja se večeras zbiva na ovom drevnom povijesnom tlu... Kao da pravo ne vjeruju, da sinovi hipermodernog dvadesetoga vijeka mogu da prolaze ispred njih, nijemih svjedoka naše davne slave i minule prošlosti.

Pa i ova naša stara gotička katedrala kao da se budi večeras na novi život. Iz njezine tamne grobnice kao da se dižu sjene starih i slavnih biskupa zagrebačkih, da i oni budu svjedokom ove večerašnje manifestacije, koju građani grada Zagreba priređuju večeras vama, preuzvišeni gospodine Nadbiskupe-koadjutore. Uspinjete se na staroslavnu stolicu zagrebačkih biskupa, da budete Melkizedek, veliki svećenik svoga naroda i njegov Mojsije, koji će ga kao njegov duhovni vođa, otac i branitelj voditi u zemlju obećanu.

Čekaju vas, Ekscelencijo, velike dužnosti i još teži zadaci. Pa kao što su starozavjetni proroci istupali muževno i revno za slavu Svevišnjega, kao što su apostoli Kristovi ustrajno i predano podnosili tegobe mučnoga apostolskog rada, tako ćete i vi, preuzvišeni gospodine, stupati njihovim stazama u radu za slavu Božju i sreću svoga naroda».

Zatim je Milutin Majer opisao karitativno djelovanje novoga nadbiskupa i zamolio ga, da i u budućim danima misli na bijedne i malene. Nastavljajući govor, rekao je:

«Vas nije rodio veliki i bučni grad. Vas je rodilo naše maleno i skromno selo, koje u patnjama, borbama i u samoprijegoru provodi dane svoga života i koje radi teškoga života ne proklinje svoj udes, već se smireno i sa strahopočitanjem predaje u volju Božju i u svojim najtežim časovima veli: 'Bogu hvala, neka se vrši volja njegova!'

I zato kao dijete našeg maloga sela vi ćete razumjeti njegove želje i potrebe. Vi ćete mu biti zaštitnik i branitelj. Vi treba da budete Juda Makabejac toga našeg naroda. Pa kada će sutra vaše

---

čelo ovjenčati časna i skupocjena nadbiskupska mitra i kada ćete pred prijestolje Svevišnjega Oca prinijeti svoju prvu natpastirsku hvalu i molitvu, sjetite se i svoga naroda, iz koga ste nikli i koga ljubite, da Gospodin Bog i u buduće očuva domove naše, polja i brežuljke naše od svih nedaća i nesreća. Neka Gospod Bog otaca naših nikada ne dozvoli, da taj narod, koji ljubi svoju rođenu grudu, tu svoju dragu hraniteljku i časnu kolijevku pradjedova i otaca svojih, ne skrene s puta poštenja i istine. Neka na čelo svojih redova visoko izdigne barjak Kristov, barjak istine i pravde, koji će ga voditi do slave i pobjede, kao što je vodio i djedove naše u stoljetnim i krvavim borbama: Za krst časni i slobodu zlatnu!

Preuzvišeni gospodine! Sutrašnjim danom zasjest ćete historijsku stolicu staroslavnih biskupa zagrebačkih. Pred Vama sjedila su na toj časnoj stolici od njezina osnutka do danas njih osamdeset i dvojica. Ne zaboravite nikada, da je među njima bilo muževa časnih i učenih. Muževa sveta života i neustrašivih branitelja sv. Crkve i našega naroda, koji su za tristoljetne borbe s osmanlijskom zatornom silom polazili u boj držeći u ljevici posvećeni križ, a u desnici britki mač. Oni su u tim herojskim i krvavim borbama za krst i slobodu bili sa svojim narodom 'predziđe kršćanstva' i štit cjelokupne zapadne evropske civilizacije.

Imena jednog bl. Augustina Kažotića, velikog rodoljuba i borca Pavla Horvata, sjajnog i moćnog Tome Bakač-Erdeda, uzornog Martina Borkovića, umnog Maksimilijana Vrhovca, plemenitog Jurja Haulika, kao i našeg današnjeg požrtvovnog metropolite preuzv. g. dr. Antuna Bauera, vašeg duhovnog oca i učitelja, ostat će trajna i nezaboravna u analima ne samo nadbiskupije zagrebačke, već i u kulturnopolitičkoj povijesti hrvatskoj.

Blagoslovljen, koji dolazi u ime Gospodnje!»

Oduševljenje je bilo tako veliko, da se je jedva uspjelo umiriti narod, da se nadbiskup-koadjutor mogao zahvaliti i drugom govorniku (42):

«Draga braćo! — rekao je — Ja vam još jednom zahvaljujem od srca na iskrenim pozdravima. Zahvaljujem se na pozdravnim riječima drugoga govornika i velim: Moj rad će biti težak i naporan. Za uspjeh potrebno je, da vlada sloga i prijateljstvo. Ako budem morao kadgod i koriti, neka se to ne uzme za zlo. Svi

(42) *Svećanost prigodom konsekracije nadbiskupa-koadjutora*, u KL 85 (1934) 324.

---

treba da surađujemo na duhovnoj obnovi našega naroda. Uvjeren sam, da ćete me i vi poduprijeti u mome radu, a kako veli narodna poslovica: Kad se bratska srca slože, i olovo plivat može!».

5) - *Biskupsko posvećenje*

Drugo jutro, dne 24. lipnja 1934, na blagdan sv. Ivana Krstitelja, u 8 s. krenula je svečana povorka iz nadbiskupskog dvora u katedralu na biskupsko posvećenje novoimenovanog nadbiskupa-koadjutora. U povorci je sudjelovao mnogobrojni kler s biskupima, s nadbiskupom Bauerom kao posvetiteljem i suposvetiteljima dr. Ivanom Šarićem, vrhbosanskim nadbiskupom, i dr. Klementom Bonefačićem, splitskim biskupom, a na kraju novi nadbiskup-koadjutor. On je zamolio vrhbosanskog nadbiskupa i splitskog biskupa da budu suposvetitelji, da bi tako simbolički bila prikazana nazočnost cijeloga Hrvatskog Naroda, tj. banska Hrvatska, Bosna s Hercegovinom i Dalmacija s Istrom. Iza njega je išla skromna starica majka odjevena u narodnoj nošnji. Dobri mu otac nije više bio na životu. Preselio se u vječnost 1. srpnja 1933.

U katedrali je bio nazočan ban i mnogi odličnici, među kojima je zauzimao počasno mjesto onaj, koji je bio oruđe u ruci Božje providnosti za probuđenje svećeničkog zvanja novog nadbiskupa-koadjutora, dr. Josip Lončarić. Obrede biskupskog posvećenja, koji su trajali dva sata i po, pratili su vjernici, koji su dupkom ispunili prostranu katedralu, s najvećom pažnjom i pobožnošću.

«Sjećam se — pripovijeda kardinal Bertoli — njegova biskupskog posvećenja, komu sam imao sreću da prisustvujem. Tom sam zgodom upoznao njegovu majku, koja je u blizini svetišta klečala na posebnom mjestu. Motrio sam je sa svoga mjesta u koru iza oltara, odakle sam je mogao dobro vidjeti. Budući da mi je Stepinac pripovijedao mnoge stvari o svojoj majci, kako se mnogo molila i postila da bi jedan od sinova postao svećenikom, nisam skidao pogleda s te žene, koja je cijelo vrijeme klečala nepomična s krunicom u ruci» (43).

Na izlasku iz katedrale priredili su vjernici novoposvećenom nadbiskupu burne izraze veselja, a u dvoru slijedile su čestitke.

Prigodom biskupskog posvećenja nadbiskupa-koadjutora spje-

(43) *Uspomene na kardinala Stepinca*. Saopćio Pavao kard. Bertoli na magnetofonu, 14. veljače 1970.

vao je hrvatski pjesnik o. Milan Pavelić, isusovac, pjesmu, koja ima proročanski biljeg, pak ju stoga donosimo. Kao glavnu misao te svoje pjesme uzeo je pjesnik stih iz Izaije proroka u prvoj pjesmi o Sluzi Jahvinu (44): «Evo izabranik moj!

Molitvama s tobom vodili smo boj,

Dok ne reče: Evo izabranik moj!

Odgovorom tvojim bjesmo zadivljeni:

Zar je to, o Bože, pastir izmoljeni?

Mlad i neznan tako do pred koji dan,

Da, al' star vrlinom tebi dobro znan.

I ti skrovit bješe, mlad se na križ pope!

Sluga tvoj i u tom u tvoje će stope.

Krvavog će znoja mnogu prolit kap,

Udarit će ljuto pastirski ga štap,

Bodljikama oštrim mitra će procvasti,

Nadbiskupski prijestô u križ će izrasti.

O, on znade, da mu proć je Golgotom,

Ali ti si, Spase, njemu nadom svom.

Gromovod se smiješi munji što mu prijeti

Njegov program ti si, Kriste razapeti!

Čuj, Božansko Srce, naših srca krik:

Daj da k tebi vodi tvoj nas miljenik,

A bez straha stupat podaj od nas svakom,

Za njim kô za ocem i svojim junakom.

Blistao nam usred crnog doba tog

Premilim zrakama sjaja svetačkog

Boreći se za te i za dom ko lavić

Kao prethodnik mu slavni Berislavić».

Usred slavlja i svečanosti, usred oduševljenja vjernika, koji su bili ugodno iznenađeni, da im natpastirom postaje mlad, idealan, svet i milosrdan svećenik, nadbiskup-koadjutor je bio

snužden. Kasnije se saznao pravi razlog toj snuždenosti. Nehotice ga je jednoga dana otkrio u Krašiću (45): «Prigodom konsekracije svijet je klicao i veselio se — rekao je — a meni je srce krvarilo. Slutio

(44) Iz 42, 1.

(45) VD I 32; II 395.

---

sam, da će se dogoditi nešto od onoga, što se je stvarno dogodilo i što je prešlo preko moje glave sve do mučnog zatočenja».

Tako je na nadbiskupsku stolicu zagrebačkih biskupa postavljen, zaključuje dr. Bakšić (46), «muž, koji s naravne strane ima odličnih darova duha, srca i tijela, a s nadnaravne strane zaokružio je biće njegovo lanac očitih milosti i tragova snažnog zamaha Božje providnosti, naročito onamo od ratnih stradanja i muka, poratnog tapkanja i traganja pravoga životnog cilja, pa sve do odluke i polaska na mučni studij te dolaska u zagrebačke nadbiskupske dvorove, gdje kod traženja za dostojnim nasljednikom sijedog natpastira, uz mnoge druge dobre i umne pade kocka Božjeg odabranja na nj ko nekoć kraljevska palica na Davida, najmlađeg sina Jesejeva».

25. lipnja 1934, imenova nadbiskup Bauer svoga koadjutora generalnim vikarom tako, da će generalni vikar mgr. Franjo Salis-Seewis rješavati ženidbene stvari, a ostale koadjutor. U slučaju njegove odsutnosti ili spriječenosti, rješavat će koadjutor i ženidbene stvari, i obratno (47).

Pošto se dr. Slamić zahvalio na službi nadbiskupijskog tajnika, nadbiskup Bauer je tajnikom imenovao dr. Franju Šepera, katehetu na I ženskoj gimnaziji u Zagrebu (48).

6) - *Uzajamna povezanost natpastirâ*

Nadbiskup-koadjutor se kroz tri i po godine oslanjao na mudrost i životno iskustvo nadbiskupa Bauera kao bršljan o čvrsti hrast, iako je odmah na njemu stajao sav tekući posao uprave velike nadbiskupije. Stvarno je odmah iza biskupskog posvećenja preuzeo svu upravu nadbiskupije i postao duša svih osnova i svega djelovanja u njoj.

No, u plodnom radu i životu ovih triju i po godina zadivljuje onaj unutarnji vez, koji je vladao između staroga nadbiskupa Bauera i njegova mladog koadjutora. Stari je nadbiskup danom zgodom kazao, da je tražio za koadjutora čovjeka, s kojim će moći mirno boraviti u dvoru (49). Kada je s kim u razgovoru pao govor na koadjutora, u očima se starog nadbiskupa pojavila nerijetko

(46) STJEPAN BAKŠIĆ, *Konsekracijski dan mgr. dr. A. Stepinca*, u KL 85 (1934) 321 sl.

(47) Pismeno imenovanje čuva se u NAZ.

(48) KL 85 (1934) 334.

(49) Pismo kanonika Nikole Kolareka.

---

suza od ganuća, koja je pokazivala njegovo neograničeno povjerenje i štovanje, što je imao prema njemu zbog njegovih kreposti i unutarnje povezanosti s Bogom (50). U važnijim svojim spisima, kao što su pastirske poslanice, htio je, da uz njegov potpis stoji uvijek i potpis njegova mladog koadjutora.

Koadjutor pak ne poduzima ništa bez privole nadbiskupove, koji je još uvijek bio redoviti natpastir. Među ostalim pokazuje to i slijedeći slučaj.

U župi Sv. Ilija Obreš kraj Varaždina htio je sâm nadbiskup podijeliti svećenički red četvorici župljana, svršenim bogoslovima đakonima, jer je bila velika rijetkost, da četvorica iz iste župe bivaju zajedno zaređeni. Župnik je želio tom zgodom uz staroga nadbiskupa imati i nedavno zaređenog kaodjutora, te je zamolio svećenika Vilima Cecelju, koji je također rodom iz iste župe, da to ishodi. Koadjutor je prihvatio molbu, ali je rekao, neka ode k samom nadbiskupu, i neka njega zamoli, jer on neće ništa protiv njegove želje i volje činiti. Nadbiskup Bauer se prividno razljutio i u ljutitom tonu kazao Cecelji:

— Zar ćete ga sada razderati na sve strane?

Opazio je naime, kako koadjutor ima mnogo posla i kako ga pozivlju na mnoge strane. Njegova je odluka bila, da koadjutor ostane kod kuće. Cecelja saopći odluku nadbiskupovu koadjutoru, koji je mirno i ponizno primijetio:

— Nadbiskup ima pravo (51).

7) - *Prvi susreti*

Prigodom biskupskog posvećenja sabralo se u Zagrebu nekoliko stotina svećenika, koji su stigli ne samo iz svih dekanata prostrane nadbiskupije, već i iz bližih biskupija. Dok su biskupi i uža rodbina koadjutorova objedovali u nadbiskupskom dvoru, nadbiskup je svećenicima kao svojim gostima dao prirediti svečani objed u nadbiskupskom bogoslovnom sjemeništu. Prigodom zajedničkog objeda vladalo je veliko oduševljenje i glavni predmet razgovora bio je novi koadjutor kao muž, koji ljubi križ, pravdu, dom.

Poslije ručka im je koadjutor pripravio ugodno iznenađenje. Došao je među njih u pratnji sjemenišnog upravitelja mgr. Kamila Dočkala. U ime svećenstva ga je pozdravio župnik i dekan

(50) ANTE WURSTER, *Doživljaji sa Alojzijem Stepincem*, u *Actualidad Española*, od 12. i 19. siječnja 1952, br. 1-2.

(51) CECELJA 3.

Štefanac iz Biškupca kraj Varaždina. U govoru je naglasio radost klera zbog tako sretna izbora, što ga je diktirao Duh Sveti po zagovoru njegova svete uspomene strica, kanonika Matije. Naglasio je svetost, skromnost, učenost i rodoljublje pokojnoga kanonika i s radošću je ustanovio, da te iste kreposti rese njegova sinovca, nadbiskupa-koadjutora.

Nadbiskup-koadjutor je u svom odgovoru izrazio svoju osobitu ljubav prema kleru, kojom želi biti više dobar prijatelj negoli strogi poglavar. Istaknuo je i usku vezu, koja ga veže s rodnom grudom, koju je nekoć s ljubavlju orao i kopao. U poteškoćama želi razumjeti svoj kler, a u domoljublju ne želi, da ga itko natkrili.

Pošto se rukovao sa svojim bivšim kolegama napustio je dvoranu. Na sve nazočne svećenike je načinio vrlo ugodan i simpatičan dojam (52).

U 4 s. poslije podne odvezao se nadbiskup-koadjutor u pratnji tajnika dr. Šepera u samostan sestara milosrdnica u Frankopanskoj ulici, gdje su bili ukonačeni njegova majka, braća i sestre, rođaci i drugi Krašićanci. U crkvi je prisustvovao večernjici, a zatim se kratkim riječima zahvalio, što su došli na njegovo biskupsko posvećenje i potaknuo ih da čuvaju dobar kršćanski duh.

Iza večernjice su ga pod zelenim lipama u vrtu čekali Krašićanci. Tu mu je fotoreporter V. Horvat darovao povećanu i uokvirenu fotografiju njegove majke s krunicom u ruci, kako u dubokoj sabranosti moli za svoga sina. Kad je to majka ugledala, dražesno se prstom zaprijetila lotografu, što ju je u molitvi ovako snimio. Nadbiskup-koadjutor je još dosta vremena ostao u nevezanu razgovoru sa svojim zemljacima, a za sestre milosrdnice imao je vremena, da ih sakupljene u dvorani pozdravi i upravi im nekoliko pobudnih riječi (53).

Odmah drugi dan nakon svoga posvećenja nadbiskup-koadjutor posjetio je najvažniji crkveni zavod, bogoslovno sjemenište. Pitomci su ga dočekali u dvorani «Vijenac» oduševljeno pjesmom «Ljubimo te naša diko». Bogoslov Mato Paljug, koji ga je zanosno pozdravio, naglasio je, kako se lozinka novoga nadbiskupa «In te, Domine, speravi» divno povezuje na onu nadbiskupa Bauera: «Fides vincit», jer ufanje i vjera združene s velikom ljubavlju pobjeđuju i spasavaju čovječanstvo.

(52) N. mj. - *Svečanosti prigodom konsekracije nadbiskupa-koadjutora*, u KL 85 (1934) 324 sl.; 95 (1944) 294 sl.

(53) *Hrvatska straža* (26. lipnja 1934) br. 143.

IV - KOADJUTOR ZAGREBAČKOG NADBISKUPA

Ganut ovim nenadanim izljevima osjećaja i odanosti mladih bogoslova odgovorio im je koadjutor slijedećim riječima (54):

«Dragi moji mladi prijatelji!

Došao sam, da vam prije nego se raziđete rečem par riječi i da vam tako navijestim zajednički naš program rada.

Nisam imao vremena ni dva tri časka da se saberem, što ću vam kazati, jer mi nijesu to dopustile sve te službene i vanjske formalnosti, kojima sam morao biti zaokupljen ovih dana. No, nijesam ja to ni kanio. Svrha mog dolaska jest, da vam iskreno na dušu stavim par pobudnih misli, koje mi leže na srcu, a koje bih htio učiniti i vašim mislima u svetom svećeničkom radu.

Kako već znate, mene je nenadano, ljudski sudeći, zatekla ova teška služba. Ja sam se uvijek molio Gospodinu, neka pošalje za ovu službu čovjeka, koji će dostojno vršiti njegovu volju i tako ravnati dušama, da im to bude na spasenje. Kad me je eto, i protiv volje, zadesio ovaj izbor, ja sam položio sve svoje pouzdanje u Boga i odlučio onako raditi, kako će biti njemu na slavu i na korist dušama.

Nemam mnogo iskustva u svećeničkom radu. Svi vi znate, kako sam zapravo dispenziran od propisane kanonske dobi. Ipak, u svom dosadašnjem svećeničkom djelovanju, ako i malom, opazio sam par momenata, koji će mi uvijek ostati i poukom u životu.

Dragi prijatelji, zapamtite jedno! Kad se spremate za svećeničku službu, spremate se da postanete pastiri naroda. Ovo mjesto i dužnost pastira vi morate uvijek živo u sebi osjećati. Nikad ne smijete dopustiti, da se izvrne ovaj red, da vas vode oni, koji treba da budu od vas vođeni.

Znam, mlad čovjek u pastvi lako stekne simpatija. Ali nisu uvijek sve simpatije dobre. Nisu sve korisne. Uvijek treba znati tako upravljati narodom, da svi imadu u svog župnika povjerenje, i da on kod svih može nastupiti s pravom pastirskom vlašću. Evo Vam za primjer jednoga župnika, koga ja poznam. On je plemenitom dušom svojom osvojio srca svog naroda tako, da može uvijek s uspjehom i koriti i opominjati i voditi sve, a da ipak ne gubi ljubavi i povjerenja u narodu. Budite, dakle, pravi pastiri svjesni svoje zadaće.

Druga stvar, koja me uvijek boli i žalosti, jest taj rascjep u katoličkim redovima.

Vama toplo stavljam na srce i zaklinjem vas, nemojte se u

(54) *Preuzv. g. nadbiskup-koadjutor u bogoslovnom sjemeništu*, u KL 85 (1934) 328 sl.

svom radu obazirati na nikakve stranke, nikakva imena. Ja znam, kako su velikih žrtava za sv. vjeru doprinijeli i jedni i drugi, i to cijenim kod njih i po tom ih jednako volim. To je norma, po kojoj prosuđujem ja, a tako prosuđujte i vi: borac Kristov! I samo to, a sve druge lične zadjevice i nesuglasice stavite pod noge, bez obzira na ličnost i imena. Na tom stanovištu sam stajao i stajat ću i odsad i rušit ću sve, što nije vrijedno imena: borac Kristov.

Nadalje, moji pogledi u prosuđivanju našeg narodnog života i svijesti uvijek su stalni i jasni. Mi se kao svećenici ne možemo baviti strančarskom politikom, i neka je daleko od nas, ali isto tako poštujemo i ne bojimo se istaknuti svoje ljubavi prema Hrvatskom Narodu. Mi znamo što jesmo i svog hrvatskog imena ne trebamo se nikad stidjeti.

Više puta sam spomenuo ovih dana, neka se ne uzme za zlo, ako bi kada eventualno izašla iz mojih usta oštrija riječ. Budite uvjereni svi, da ona proizlazi iz dna duše, koja želi dobro svima bez razlike. Ove misli htio bih da zadržite u srcu svi: i oni, koji svršavaju studij, te će naskoro u pastvu, i oni, koji se još pripravljaju.

Osim toga imajmo svi veliko pouzdanje u Boga, čiju pomoć smo toliko puta već oćutjeli, a najviše valjda ja, i to u najrazličitijim životnim prilikama i opasnostima, u kojima sam sto puta gledao smrti u oči.

Ja vam se zahvaljujem na vašem dočeku i pozdravu te vam još jednom toplo stavljam na srce: radimo složno svi za slavu Božju, za dobro Crkve i sreću naroda našega».

Duboko osjećajući sadržaj tih riječi, bogoslovi su spontano poslije izjavili, da su spremni s njime u sve borbe za Krista i njegovu nauku, spremni su s njime i u vodu i vatru. Obogaćeni tim lijepim utiscima i uspomenama na novoga nadbiskupa-koadjutora razišli su se poslije toga svojim kućama na praznike.

8) - *Prvo koadjutorovo podjeljenje sv. reda*

Na Petrovo je koadjutor obavio prvo ređenje. Zaredio je 22 svršena bogoslova đakona za svećenike. Bili su to prvenci novog nadbiskupskog dječačkog sjemeništa (55).

Istog dana u 11 s. primio je deputaciju dječačkog sjemeništa

(55) KL 85 (1934) 334.

---

i nadbiskupske klasičke gimnazije s upraviteljem dr. Franom Barcem. U svom odgovoru na pozdrav, koji mu je upravio upravitelj zavoda, osvrnuo se koadjutor na žrtve, kojima je građeno i vođeno ovo sjemenište i gimnazija, te je nastavio (56):

«Od njega (t.j. sjemeništa) očekujemo svi i u budućnosti najljepše plodove. Ja sam danas, na blagdan sv. Petra i Pavla, bio tako sretan, te sam prvi požeo plodove tog sjemeništa, jer sam zaredio prve Božje svećenike, koji su izašli iz njega. Gledajući statistiku ovogodišnjega napretka ponovno sam našao dokaz, da je konfesionalno školstvo i u vladanju i u polučenim uspjesima obuke prvo u državi i da se s njime ne mogu mjeriti ostali zavodi. Tko, dakle, ne bi ljubio naše divno sjemenište, tko ne bi svu snagu upotrijebio, da ono i dalje donosi takve sjajne plodove? Svaki dan ću ga se sjećati u mementu sv. mise, a katkada ću prikazati i sv. misu za nj. Nijednu žrtvu neću držati prevelikom za tako uzvišen cilj. Kao što je to bila jedna od prvih briga uzvišenog osnivača, tako će biti i moja. Ja ću moliti za vas, a i sebe preporučujem u vaše molitve. Vidim, da je težak posao na mojim leđima, zato osjećam još uvijek bojazan u ovom novom položaju, koji nisam očekivao i na koji sam došao poslušnošću. Molim vas, da i vi budete moji suradnici i pomoćnici, a i ja obećajem vama, da ću učiniti za drago sjemenište sve, što mi budu dopuštale moje snage i prije svega pomoć Božja, u koju se najviše uzdam».

9) - *Među narodom*

2. srpnja otputovao je nadbiskup-koadjutor u Beograd, gdje je u 3 s. poslije podne u kraljevu dvoru položio prisegu i posjetio neke ministre (57).

Veliku je uzbuđenost uzbudila vijest, da će se nadbiskup-koadjutor priključiti zagrebačkom zavjetnom hodočašću u Mariju Bistricu, i to «romarima» pješacima. Doista, 7. srpnja u 4.30 s. ujutro krenula je hodočasnička procesija iz crkve Sv. Marka pod njegovim vodstvom preko Zagrebačke gore u omiljelo zagorsko svetište. Mnogi planinari su se priključili toj povorci, pa čak i načelnik grada Zagreba prof. dr. Ivo Krbek. Tim je gestom dao nadbiskup-koadjutor velik zamah pučkom štovanju

(56) *Nadbiskup-koadjutor i dječačko sjemenište*, u *Hrvatska straža* (1. srpnja 1934), br. 150.

(57) KL 85 (1934) 346.

---

bl. Djevice Marije. Od tada je svake godine u pokorničkom duhu s «romarima» pješačio u Mariju Bistricu i time pridonio, da je to hodočašće iz godine u godinu postajalo sve brojnije (58). Ugodno iznenađenje je probuđeno već time, što je za nadbiskupa-koadjutora izabran svećenik, koji je tek prije četiri godine bio zaređen, no još većma je sama njegova pojava osvajala srca svih, koji su imali prilike da ga barem kod jednog susreta upoznaju. Svaki se smatrao sretnim, kad ga je vidio. Kad su ga vjernici gledali kod prvih javnih nastupa, osobito u crkvenim obredima, u kojima je nastupao skromno i do skrajnosti ponizno, od ganuća bi plakali, kao da su osjećali ono, što se je u njemu krilo. Piše jedan ugledni svećenik zagrebačke nadbiskupije (59): «Vidio sam to na svoje oči i čuo, kako mi je rekao jedan gospodin iza pogrebne mise za pokojnog mgr. Frana Bulića: 'Ovaj sveti čovjek je sreća naša i našega naroda!' Na Tijelovo se čulo iz publike, koja je stajala s obje strane ulica, kuda je prolazila

tijelovska procesija i gledala ga kako sabrano nosi Presveto: 'Ovo je naš i naše domovine spasitelj!'

Piše jedan župnik isto tako zagrebačke nadbiskupije (60): «Kao mlad bogoslov mislio sam si kako ću se s njim sastati. Imao sam tremu. Kad je došlo do susreta, drhtanju ni traga. Osvojila me na prvi pogled njegova svetačka dobrota i neposrednost. Osjetio sam ono, što nikada nisam osjetio u susretu ni s jednim drugim poglavarom... Ostao mi je u uspomeni kao čovjek, koji je u sebi spojio kreposti, koje je teško naći združene u jednoj osobi. Ima ljudi, koji se odlikuju takvom blagošću i dobrotom, da ih se naziva dobričinama. U svojoj blagosti takvi su često spremni na popuštanje i tamo gdje se to baš ne bi smjelo učiniti. Drugi su naprotiv energično korektni. Takvima manjka ona ljudska toplina. Djeluju odbojno. Nadbiskup Stepinac je tako spojio to dvoje, kako to nisam do sada imao prilike susresti ni kod jednog čovjeka. Čini mi se, da je to kod njega bila svetački stečena osobina. Možda karizma. U životu sam susreo i vidio dosta kreposnih ljudi. Nijedan nije na mene ostavio takva dojma, ni slična, kao on. Sve one, koje sam vidio i poznavao i koje sada poznajem, prema njemu su maleni. I one najkreposnije sve nadvisuje za čitavu glavu, poput Saula. A svojom budnošću i trijeznošću nadvisio je i Salomona».

(58) *Nadbiskup-koadjutor kao «romar»*, u *Hrvatska straža* (1. srpnja 1934) br. 150.

(59) Pismo mgr. Leopolda Rusana, remetskog župnika, od 5, listopađa 1961.

(60) Pismo Matije Burja, župniku u Lukaču, od 13. kolovoza 1971.

IV - KOADJUTOR ZAGREBAČKOG NADBISKUPA

Prigodom proslave 30-godišnjice biskupskog posvećenja sarajevskog nadbiskupa dr. Ivana Šarića, 25. lipnja 1938, njegova nazočnost privlačila je najveću pažnju sviju. Katolici i nekatolici htjeli su ga vidjeti. Pružila se za to mogućnost prilikom velike procesije. Sutradan je kateheta II muške gimnazije dr. Anto Livajušić slušao u zbornici o njemu utiske, osobito sa strane profesora Srba. Jedni su govorili:

— Ovo je pravi hrišćanin!

Drugi su s udivljenjem kazivali:

— Ovo je pravi hrišćanski vladika!

Osvojio je svakoga poniznošću, pobožnošću, skromnošću i posebnim izrazom duhovnosti (61).

Svećenike, kojima je još do nedavna u svojoj poniznosti i skromnosti bio posve nepoznat, osvajala je njegova vanjska asketska pojava, njegova odlučnost, smisao za objektivnu pravednost, pronicavost u shvaćanju teškoća pojedinih konkretnih problema, a naročito smisao, duboko razumijevanje za one, koji se nalaze u bilo kakvoj bijedi. Uvijek je bio spreman sve učiniti, da ukloni ili barem ublaži nečiju bijedu.

Kao iz istinskog biskupa divno se odražavala njegova plemenita crta kršćanske ljubavi, koja je tako jasno došla do izražaja u njegovu dosadašnjem karitativnom djelovanju. Ali najveće oduševljenje za njega zavladalo je među sirotinjom u predgrađu i kod akademske omladine. Srca su mu se otvarala. Svećenici i vjernici su mu prilazili s povjerenjem kako u osobnim tako i u narodnim potrebama i neprilikama (62).

Kako je utjecao svojim nastupom na vjernike samom svojom pojavom, moglo se razabrati 17. veljače 1935, na Papin dan, kada je golemo mnoštvo zagrebačkoga građanstva ispunilo do posljednjega mjesta i kuta veliku dvoranu i njezine galerije Zagrebačkog zbora. Računalo se, da u tu dvoranu može stati oko 15.000 ljudi. Mnogi su se morali vratiti već u 10 i po sati, jer su sva mjesta već bila popunjena. Kada je točno u 11 s. došao nadbiskup-koadjutor u pratnji nadbiskupijskog tajnika dr. Šepera, na glas trublje, kojim je objavljen njegov dolazak, sve je to golemo mnoštvo ustalo i s takvim oduševljenjem ga pozdravilo, da je dugo trebalo, dok se oduševljenje stišalo. Govorili su prof. Petar Grgec, stolarski obrtnik S. Kemfelj i dr. Ivo

(61) A. LIVAJUŠIĆ, *Iz uspomena na kardinala Stepinca*.

(62) Prema usmenom pripovijedanju Franje kard. Šepera, u Rimu g. 1968.

Protulipac. Na to se nadbiskup-koadjutor uspeo na postolje, da progovori par riječi, no bio je tolikim oduševljenjem pozdravljen, da je trebalo trubljom dati znak, da on želi kazati nekoliko riječi. Govorio je kratko, jezgrovito i od srca:

«Zahvaljujem od srca svima, koji ste svojim prisustvom uveličali danas ovu priredbu u čast Sv. Oca. Vaš golemi broj danas ovdje najbolji je odgovor svima onima, koji rade na uništenju katolicizma u narodu.

Rekao sam već, a danas to ovdje i javno ističem, da smo mi uvjereni katolici najbolji zalog mira i reda u svakoj državi, pa i ovdje. Ali taj mir ima da se bazira na poštivanju naših čovječjih i katoličkih prava. Mi nećemo za volju lažnog mira, da naš narod postane životinja, kakvim ga hoće učiniti krvožedni boljševizam. Nećemo ni da postane šarena lutka za volju lažnog mira, kojom će se igrati sve moguće sekte. Znam dobro, da nam protivnici dovikuju, da je Krist naučavao mir govoreći: 'Tko te udari po jednom obrazu, pruži mu i drugi' (63). To znademo i mi. Ali ja im odgovaram, da nasuprot lažnom miru vrijede i one druge riječi Sina Božjega: 'Nisam došao da donesem na svijet mir nego mač. Jer dođoh, da rastavim čovjeka od oca njegova i kćer od matere njezine i snahu od svekrve njezine' (64). I mi danas vodimo rat. Ali rat duhovni za obranu svojih katoličkih svetinja, za koje ne trebamo ni bombi ni bodeža kao boljševici. Naše oružje je prije svega topla molitva svemogućemu Bogu, naše oružje su sveti sakramenti, taj izvor božanske snage. Otuda naša nepobjedivost, otuda naša jakost usprkos svih progona i gonjenja, koja ne mogu razumjeti protivnici, jer, iako se može pobijediti čovjeka, ne može se Boga, u kom je naša nada».

I opet je bio pozdravljen s velikim oduševljenjem (65).

10) - *Pastirski pohod nadbiskupije*

Prvo, što je novi koadjutor htio učiniti, bilo je, da temeljito prouči Zakonik crkvenog prava, jer se u svojoj poniznosti nije osjećao dosta spremnim, nasljedujući u tome velikog hiponskog biskupa, sv. Augustina, koji je nakon svoga ređenja zatražio, da

(63) Lk 6, 29.

(64) Mt 10, 34.

(65) *DnevBauer* VIII, mj. veljače. - KL, 87 (1935) 83 sl. - *Hrvatska straža* 7 (1935, 19. veljače) br. 41.

---

mu se dade vrijeme, da prouči ono, što se odnosi na njegovu pastoralnu dužnost (66). Nadbiskup-koadjutor bio je potpuno svjestan svojih velikih i teških biskupskih dužnosti, kako ih opisuje sv. Petar u prvoj svojoj poslanici (67): «Pasite stado Božje, koje je među vama i nadzirite ga, ne na silu, nego dragovoljno, prema Božjoj volji, ne iz težnje za prljavim dobitkom, nego iz oduševljenja».

U smislu tih riječi sv. Petra crkveno pravo nalaže biskupu dužnost da pohađa stado Božje, koje mu je Božja providnost povjerila. Teška je dužnost biskupa nadzirati narod Božji, pohađati svoje ovce i njihove pastire, kako bi ih osobno upoznao, unaprijedio njihovu vjeru dijeljenjem sv. sakramenta potvrde, promicao i učvrstio krepostan život i crkvenu stegu vjernika i pastira, upoznao njihove prilike, potrebe, teškoće, probleme, u kojima žive i s kojima se moraju boriti. Ne samo da je to teška dužnost biskupa, nego je ona također i puna napora, jer ne samo da mora često propovijedati i držati nagovore, koje ne može u toj zgodi propustiti, nego je i sveukupna zaposlenost na tim pohodima tolika, da postaje jedna od njegovih najnapornijih dužnosti.

Nadbiskup Stepinac se svim žarom svoje apostolske duše dao na propisane pohode pojedinih župa i podvrgao se tome velikom naporu. Još iste godine 1934, mjeseca rujna, počeo je s kanonskim pohodom i to u virjanskom dekanatu. «U prve tri godine — piše P.J. u *Katolićkom listu* — dijeli sv. potvrdu u 208 župa», obašavši 23 dekanata, tj. preko polovicu cijele nadbiskupije. Posvuda je dijelio sakramenat sv. potvrde, revno propovijedao i ispovijedao ostavši u ispovjedaonici dok god je bilo pokornika, koji su se željeli ispovjediti (68). Kao ordinarij, tj. od svršetka g. 1937, nastavio je te pohode sve do godine g. 1942, nakon koje nije više mogao posjećivati nadbiskupiju zbog ratnog stanja. Dr. Janko Penić piše prigodom 10-godišnjice njegova biskupskog posvećenja slijedeće (69): «U prvim je godinama obišao svu nadbiskupiju. Nema župe, pa skoro ni filijale, gdje nije bio. Sve je pregledao, sve je potrebe uočio. Vidio je na apostolskom putovanju sav naš kler i sve okolnosti, u kojima on živi. Naišao

(66) L. Rusan, pismo od 26. travnja 1962.

(67) 1 Petr 5,2.

(68) J.P., *Desetgodišnjica nadbiskupove posvete*, u KL 96 (1944) 290. - CECELJA 3.

(69) P.J., *Zagrebački nadpastir*, u KL 95 (1944) 298. - J.P., *Desetgodišnjica*, n. mj.

---

je na dirljive prizore žive, jake i nepokolebive vjere kod naroda, koji žrtvuje za vjeru i svoga svećenika sve što ima i može, i dijeli sa svećenikom radosti i boli od kolijevke do groba. Bio je neobično ganut, kad je promatrao stare svećenike sa 70 i više godina, kako sa štapom u ruci pješice, ili pak na seljačkim kolima neumorno posjećuju i tješe bolesnike, a sitnoj dječici po dalekim filijalnim školama drobe kruh nauke Božje i narodne prosvjete. Divio se krasnim crkvama krcatim bogatim umjetnostima iz raznih stoljeća, ali ga je dirala i skromnost mnogih seoskih župnih crkvica i kapela. U duši su mu ostali neizbrisivi utisci najvećega postotka klera, koji živi skromno i jednostavno, jednako kao i njihovo stado, u nepokolebivoj slozi i ljubavi s narodom poput prvih kršćanskih vremena».

Ako je za kanonske vizitacije našao župe bez svećenika, ili velike župe bez kapelana, prva mu je briga bila, da ta mjesta popuni. Od svećenika je tražio točan izvještaj o mjestu, u kojem se nalaze; tražio je, da se taj izvještaj uruči njemu osobno, jer je opazio, da se preko mnogih stvari prelazi. Odlučio je, da će osobno zahvatiti i raščistiti neke stvari (70).

Kod ovih se kanonskih pohoda zapažalo, kako tijesna povezanost između njega i vjernika raste i kako se učvršćuje. On je živio i duboko osjećao s narodnom dušom. Potkraj njegova nagovora ta se bliskost očitovala u oduševljenom klicanju nadbiskupu, što je pokazalo, kako je dodir bio brzo i dobro uspostavljen. Narod je osjećao, da je nadbiskup izrastao iz njegove sredine i njegovih redova (71). Na građane je proizveo jak dojam svojom otvorenošću i pristupačnošću, a kao sin sela vrlo se dobro sporazumijevao sa seljacima. Svatko je imao slobodan pristup k njemu, a on je opet znao svakome kazati na svoj način, što je trebalo reći, a da kraj toga nikoga ne uvrijedi, nikoga ne odbije od Crkve (72).

Bili su to dani napora, rada, odricanja, kako je to sam kasnije priznao, u kojima je htio da bude svima sve (73).

Kada se na putovanju nalazio u zajednici s kojim svećenikom kao pratiocem, nije se upuštao u razgovor, već bi se sabrao, molio je krunicu ili obavljao razmatranje (74).

(70) CECELJA 3.

(71) N. mj.

(72) N. KOLAREK, *Euharistijski kongres u Čazmi*, u KL 91 (1940) 355.

(73) VD III 67.

(74) o. Srećko Majstorović u svojim uspomenama na kardinala Stepinca.

Kao ordinarij htio je, da svaka župa imade zaseban pohod i sv. potvrdu, a ne da bude samo u župi dekanata, da tako i dušobrižnik i vjernici uzmognu doći u dodir sa svojim nadbiskupom bez ikakve smetnje (75). Obnovio je i stari običaj u nadbiskupiji arhiđakonskih pohoda župa, što je od prvog biskupijskog sabora čekalo na svoje ostvarenje.

Ovim i ovako obavljenim pastirskim pohodima dao je nadbiskup Stepinac vjerskom životu novi zamah. Sve su župe imale priliku, da vide u svojoj sredini natpastira, da čuju riječ utjehe i obodrenja. Novi je život — piše Nikola Kolarek — nakon prvih pet godina njegova biskupovanja, prostrujao našim župama (76).

Zatočen u svojoj rodnoj župi izrazio je, godine 1956, kardinal Stepinac vruću želju, da obađe još sto župa, koje kao nadbiskup-ordinarij nije mogao pohoditi. Uvelike je želio, da prije svoje smrti prođe još jednom cijelu nadbiskupiju, kako bi svim vjernicima i svećenicima mogao kazati dobru riječ. Obrazložio je tu svoju želju time, što daleko drugačije gleda na sve negoli prije. S vremenom je vidio još jasnije, što je ljudima potrehao (77).

3. - STEPINAC I KATOLIČKA AKCIJA U HRVATSKOJ

Kad je Stepinac postao nadbiskupom-koadjutorom, katolički pokret u Hrvatskoj nalazio se je u teškoj krizi. Bio je, naime, razdvojen u dva oprečna tabora, s obostranim nepouzdanjem. Da se odstrane nesporazumci i postigne ujedinjenje svih katoličkih sila, što je bila opća želja svećenstva, nadbiskup Bauer predao je svom koadjutoru brigu za život i djelovanje u katoličkim organizacijama. Budući da je on od svojih gimnazijskih godina djelom sudjelovao u katoličkom pokretu, i do tada mu je pošlo za rukom da smiri duhove u trima župama, nadao se je nadbiskup, da će jedino njegovu koadjutoru poći za rukom izgladiti nesuglasice i unijeti u katoličke redove mir, slogu, suradnju (78).

(75) VD II 357 sl.

(76) N. KOLAREK, *Prvi lustar episkopata*, u KL 90 (1939) 305.

(77) VD III 41 67.

(78) *Korona jasenovačkog dekanata*, u KL 85 (1934) 581.

Upravo u ono vrijeme je Pijo XI nastojao, da se posvuda uvede katolička akcija, čija je zadaća bila obnoviti kršćanski javni život. Kako katolički pokret u Hrvatskoj nije bio izgrađen na bazi, koju je Pijo XI postavio za katoličku akciju, nadbiskup-koadjutor je mislio, da će uspjeti stvoriti mir i ujedinjenje svih katoličkih sila, ako katoličke organizacije, koje su već postojale, stavi na Pijeva načela za katoličku akciju. Prema tim načelima katolička akcija nije ni politička niti društvena organizacija, već apostolat laika, koji ima za cilj poduprijeti apostolat crkvene hijerarhije, ima duhovno obilježje. Njezin zadatak jest opet uvesti Krista u svijest ljudskog društva prema evanđeoskim načelima. Ispunjavajući ovaj zadatak kršćani svjetovnjaci će blagotvorno djelovati i utjecati na cjelokupne slojeve društvenog života. Time će postati, prema riječima sv. Petra, «živo kamenje, kojim se izgrađuje duhovna kuća, sveto svećeništvo, izabrani narod, kraljevsko svećenstvo, sveti puk, narod određen za Božju svojinu da razglasi slavna djela onoga, koji ga je pozvao iz tame u svoje divno svjetlo» (79).

1) - *Božićna poslanica*

Na sam Božić g. 1934 upravi nadbiskup Bauer zajedno sa svojim koadjutorom poslanicu svećenicima i vjernicima, u kojoj teoretski izlažu načela katoličke akcije prema uputama enciklike Pija XI «Ubi arcano Dei», od 22. studenoga 1922. Imajući pred očima prilike u nadbiskupiji, postavili su svim katoličkim organizacijama novi temelj.

Prema tim načelima u poslanici izloženim, katolička akcija ne smije se stopiti ni s kojom društvenom, ni umjetničkom, ni političkom strujom, niti se vezati uz bilo koju političku stranku ili stranačko-političko strujanje, već imade stajati iznad i izvan svake političke stranke.

Sve katoličke organizacije imadu se usko povezati s onima, koje je Duh Sveti postavio, da upravljaju Crkvom Božjom.

Nijedna organizacija ne smije ići za tim, da zavlada nad drugima.

Daju se upute svećenicima-duhovnicima katoličke akcije, kako treba da smatraju svoj rad u katoličkoj akciji dijelom svoje dušobrižničke dužnosti.

(79) I Petr 2, 5-9.

Naglasuju, kako treba da u katoličkoj akciji vlada ljubav i sloga, suradnja jednih s drugima, da im se ne bi morali primijeniti ukori sv. Pavla Korinćanima, koji su se razdvojili zbog strančarstva i nesloge.

Konačno naglasuju, da glavni cilj svih organizacija ima biti izgraditi živu vjeru i raspaliti ljubav prema Bogu, prema sv. Crkvi i njezinoj vidljivoj glavi Sv. Ocu Papi (80).

U posebnoj okružnici izdanoj na Bogojavljenje g. 1935 stavio je nadbiskup-koadjutor za uzor i nebeskog zaštitnika katoličkoj akciji bl. Marka Križevčanina u nadi, da će blaženik sigurno

izmoliti vjernicima nadbiskupije milost, da stupe odlučno pod barjak Kristov i ustrajno započnu «biti bojak dobri» (81).

2) - *Rad za katoličke organizacije*

Na Josipovo g. 1935 održao je nadbiskup-koadjutor sastanak svih predsjednika katoličkih organizacija u nadbiskupskom dvoru. Tom je zgodom odredio plan za radnu godinu u svim društvima katoličke akcije: temeljitu izobrazbu u vjerskim pitanjima, karitativni rad i promicanje katoličke štampe. Taj je program zadržao i za slijedeću godinu (82). Program je, rekao je tom zgodom, doduše kratak, ali je dubok sadržajem. Njemu je bilo do toga stalo, da se radom u katoličkim organizacijama prodire duboko u duše vjernika, i što se poduzima, da bude dobro i temeljito izvedeno.

Dne 3. svibnja 1935 tiho i takorekuć nečujno otvorio je centralu za katoličku akciju u nadbiskupskom dvoru (83).

Nakon što se je posavjetovao sa dušobrižnim svećenstvom u nadi da će biskupijsko vijeće katoličke akcije donijeti željeni mir i slogu, ako u vijeće stavi osobe iz oba tabora, imenova na sastanku delegata svih organizacija vrhovnim duhovnikom katoličke akcije svećenika Pavla Jesiha, a predsjednikom dr. Ivu Protulipca.

(80) *Poslanica kleru i vjernicima nadbiskupije zagrebačke o načelima i sastavu katoličke akcije*, br. 254/Pr., u KL 86 (1935) 15-18, 25-29.

(81) 1 Tim 1,18. - *Okružnica o bl. Marku Križevčaninu*, u KL 86 (19351 13-15.

(82) *Preuzv. g. nadbiskup-koadjutor o katoličkoj akciji*. u KL 86 (1935) 129-132.

(83) *DnevBauer* VIII, 3. IV. 1935. - *Nadbiskupska centrala katoličke akcije*, u KL 86 (1935) 225. - *Zbor predstavnika katoličke akcije*, u KL 86 (1935) 541-543.

Do mira, nažalost, nije došlo. Nadbiskupu su stizali razni upiti, iz kojih se je razabirao neki strah, počelo se sumnjati o nakanama nadbiskupa-koadjutora. On je mirno prelazio preko svega toga. Nije se bojao pogrda, niti se plašio poteškoća (84).

Poteškoće, koje su nastale nakon gore navedenog imenovanja prisilile su ga da je, 12. travnja 1936, sam preuzeo u svoje ruke predsjedništvo katoličke akcije. O tome je obavijestio dušobrižno svećenstvo posebnom okružnicom. Ovu okružnicu završava slijedećim riječima (85):

«Ja sam evo rekao svoju zadnju riječ o sporu u katoličkim redovima. Na nama, svećenici, visi teška odgovornost. Svijet je danas dekristianiziran, ponestalo je svakog auktoriteta u svijetu. Kad mi ne bismo istupali u osnovnim pitanjima crkvene discipline kao jedan čovjek, onda bi to značilo rasulo svega. Vi ste u svojim izjavama u ovoj stvari pokazali jednodušnost, kakvu

je rijetko naći. I tu je naša snaga i naša nepobjedivost. Katoličke laike pozvao sam, da me slijede, ako hoće, jer silom neću nikoga vući na rad u katoličkim redovima. I kad bi mi svi otkazali pomoć, ja više uzmaknut neću, jer je katoličke organizacije stvorila i stvarat će i u buduće u prvom redu milost Božja i rad svećenstva... Snažna katolička štampa (za koju ne smijemo žaliti od sada nikakva truda i nikakva troška), štampa iznad i izvan dnevne politike, štampa politike, ako hoćete, Kristove, naš ustrajan rad i naša neustrašivost, uz Božju pomoć donijet će bolje dane i našoj dijecezi i našem narodu».

Ovaj i prijašnji njegov potez nisu bili prihvaćeni onim duhom, kojim su bili učinjeni i kojim bi se morali primiti. Nastao je jak i žestok otpor. Čak i novinski napadaji na koadjutora učestali su onih dana. Ime nadbiskupa-koadjutora se u tim napadajima nije izravno spominjalo, ali riječima se jasno i očito nišanilo na njega, te se je moglo razabrati, na čiji naslov su ti napadaji smjerali. Nezadovoljnici su mu predbacivali, da je diktator, da nastupa s visoka, da primjenjuje zapovjednički ton, da uvodi sustav tvorne sile. Davali su mu upute, kako je takav postupak tuđ svetoj svećeničkoj službi, kako se katolički svjetovnjaci i vjerni puk imaju voditi: ne kao ovce, nego kao

(84) *Zaljučni govor nadbiskupa-koadjutora na zborovanju godišnjem predsjednika katoličke akcije*, 27. X. 1935, u KL 86 (1935) 542 sl.

(85) *Katolička akcija*, br. 80, tiskano kao posebni list.

punoljetni sinovi i suradnici na djelu Božjem, koje valja upravljati i voditi s poštovanjem, s više razumijevanja i savjetovanja, a ne batinama i naredbama (86). Osuđivali su njegov postupak kao preuranjen, koji može samo pogoršati stanje i uzrokovati još veći razdor nego što je bio dotadašnji (87).

Dok je Stepinac šutljivo podnosio te napadaje i uvrede, dr. Josip Lončarić, predsjednik «Svećeničke zajednice», koji je također sudjelovao u pokušajima pomirenja u katoličkim redovima, u lipnju 1937, razasla povjerljiv letak, u kojem žestoko odgovara na takvo pisanje i napadaje (88).

No upravo u tim časovima, kada su pojedinci također iz katoličkih redova napadali na njegovu osobu, nadbiskup-koadjutor je ostao miran. On se nije obazirao na napadaje, nego je usmjeren prema slavi Božjoj i prema spasu duša gorljivo nastavio svoj natpastirski rad imajući na umu glavnu misao, koju je stavio u svoj grb: «U tebe se, Gospodine, uzdam, neću se postidjeti dovijeka» (89). U takvim časovima se još jače odrazila veličina i pravi apostolski duh mladoga nadbiskupa. Svi, koji su promatrali njegovo držanje i ispravno ga shvaćali, napunjali su se sve većom odanošću i ljubavlju prema njemu, tim više, što je njegovo djelovanje i na najmjerodavnijim mjestima bilo smatrano ispravnim; a to je bez sumnje bila za nj velika utjeha, dok su, naprotiv, misli protivnika bile otkrivene u svom pravom svjetlu (90).

3) - *Nepolitičnost katoličke akcije*

Radi miješanja stranačke politike u redove katoličkih organizacija Stepinac je smatrao potrebnim da, 11. lipnja 1936, dade izjavu o depolitizaciji katoličke akcije.

«U hrvatskoj javnosti — piše on (91) — postoji veliko zanimanje za katoličku akciju. To je svakako očit znak njezine važnosti. O njoj raspravljaju često i oni, koji su u to nedovoljno ili nikako upućeni.

(86) *Katolički tjednik* (Sarajevo), 26. IV. 1936.

(87) N. mj., od 3. V. 1936.

(88) J. LONČARIĆ, *Jedna neobična pojava*, Zagreb 1937 (tiskano kao letak).

(89) Ps. 30, 2; 70, 1.

(90) *Prigodom 3. godišnjice konsekracije nadbiskupa-koadjutora*, u KL 88 (1937) 293.

(91) *Izjava nadbiskupa-koadjutora o katolićkoj akciji*, u KL 87 (1936) 305 sl.

Na prvome mjestu stavlja se kod toga pitanje odnosa katoličke akcije prema politici. Taj je odnos potpuno jasan, neopoziv i definitivan. On slijedi iz same naravi Crkve, koja je savršeno i suvereno društvo od Krista ustanovljeno za spasavanje duša. Zato katolička akcija niti može, niti hoće, da se miješa u stranačku politiku. Ona je izvan i iznad stranaka prošlih i sadašnjih i budućih, zvale se kako mu drago. Katolička akcija poštuje suverenost svjetovnog društva, države, i ona ne može doći u sukob s vodstvom tih ustanova, koje se staraju za zemaljsko blagostanje ljudi. Sukob bi mogli izazvati samo oni, koji zadiru u kompetenciju Crkve ne puštajući je na miru u radu na njezinu području.

Neki su nabacili pitanje, odakle garancija, da se katolička akcija neće miješati u stranačku politiku? Neće li se iz katoličke akcije razviti stranke, kako su se razvijale iz tako zvanih katoličkih pokreta u prošlosti po raznim zemljama Evrope? Na to valja odgovoriti, da se katolička akcija razlikuje od nekadašnjih katoličkih pokreta osobito u tome, što je ona

direktno uklopljena u crkvenu organizaciju. Ona je danas dio crkvene djelatnosti u župi. Zato samo one organizacije mogu biti uklopljene u katoličku akciju, koje povlače sve konsekvencije iz ovoga pravnoga položaja. Biskup mora imati mogućnost (a konsekventno i župnik, odnosno duhovnik), da postupa sa organizacijama katoličke akcije kao potpuno discipliniranom duhovnom vojskom. A da se ta duhovna vojska neće upotrijebiti za ciljeve, koji su izvan nje ili izroditi, jamstvo je crkveno učiteljstvo: Sv. Otac i biskupi u svojim dijecezama. No, jasno je samo po sebi, da članovima katoličke akcije, koji su ujedno i građani svoje zemlje i sinovi svoga naroda, nije zabranjeno, da se kao građani opredijele za onu političku stranku, za koju misle, da najbolje odgovara njihovu uvjerenju. No, nikad ni u kojem slučaju ne može se katolička akcija kao takva vezati o neku političku stranku ili stranačko-političku tendenciju.

Prema tome su proste klevete, a ono svakako bez temelja sva pisanja, koja prikazuju ovaj ili onaj dio katoličke akcije u zagrebačkoj nadbiskupiji kao protivan hrvatskom narodnom pokretu. Katolička akcija poštuje pravo svakog naroda, u kojem radi, jer ona nije anacionalna ni protunacionalna. Ako su narodni pokreti tako sigurni sa svake strane, kao sa strane katoličke akcije, onda ne trebaju voditi brige ni o neuspjehu ni o rascjepu ni o unutrašnjem razdoru, dokle god oni ne napadnu istine vjere. Prema tome su bez temelja pripovijedanja i pisanja, kao da su u katoličkoj akciji u nadbiskupiji zagrebačkoj dobili

---

neki povlašteni položaj ljudi, koji su pripadali nekad drugim stranačkim političkim organizacijama, negoli danas pripada Hrvatski Narod. Nadbiskup-koadjutor je pozvao i danas poziva sve vjernike zagrebačke dijeceze školovane i neškolovane na suradnju u laičkom apostolatu u katoličkoj akciji. Tko se je prvi odazvao, prvi je dobio i zaposlenje, a tko se odazove u budućnosti, dobit će također zaposlenje prema svojim silama i sposobnostima.

Svi su dobro došli, ali se mora istaknuti, da crkvena vlast ne može nikome priznati nekakvih privilegija, nego su svi ravnopravni. Još manje može crkvena vlast dopustiti nekome preuzetnost, da kvalificira, tko je sposoban i dostojan, a tko nije kompromitiran. Crkva kao dobra majka imade svoja posebna mjerila, mjerilo ljubavi, pa će zato primiti u katoličku akciju i samog skrušenog komunistu, koji uvidi svoju zabludu i želi svim srcem pomagati Crkvi ravnajući se prema njezinoj nauci i praksi. Sastavljanje, dakle, kojekakvih proskripcijskih lista ne može nikad i nikome crkvena vlast priznati, jer je o svojim internim stvarima jedino ona vlasna da odlučuje. Odlučuje pak ne prema mjerilima svjetskim, nego prema mjerilima Kristova zakona, koji je prije svega zakon međusobne bratske ljubavi, kršćanske čovječnosti i snošljivosti.

Kao što crkvena vlast bdije da se katolička akcija ne umiješa u stranačku politiku, i pušta, da se nacionalne ustanove organiziraju po svojoj volji i uviđavnosti, tako crkvena vlast drži, da će i svjetovno društvo dopustiti Crkvi da organizira katoličku akciju prema svome nahođenju. Pokušaji, da bi se preko svjetovnih faktora kušalo diktirati crkvenoj vlasti kako će uređivati katoličku akciju, prelazi kompetenciju svjetovnih faktora i zakonita bi crkvena vlast takve pokušaje najodlučnije otklonila, dolazili oni odakle mu drago.

Time se nipošto ne ograničuje laička aktivnost i inicijativa u katoličkoj akciji. Upravo zagrebačka nadbiskupija je dopustila i dopustit će istaknutim katoličkim svjetovnjacima, da dođu do ugleda i razviju svoje lijepe sposobnosti, jer je katolička akcija apostolat svjetovnjaka. Ali i svjetovnjaci moraju imati na umu, da katolička akcija nije nikakva baština ili monopol ni ove ni one grupe, ni ove ni one osobe, preko koje bi biskup dolazio do svojih vjernika, nego da za nju snosi odgovornost i pred sadašnjošću i budućnošću i pred Bogom i pred ljudima crkveno poglavarstvo, koje ima vrhovno pravo naučavanja, upravljanja i suđenja. I dok crkvena vlast u nadbiskupiji zagrebačkoj priznaje svim katoličkim radnicima u prošlosti bez razlike velike

---

zasluge za katolički preporod društva, tako upravo iz tih razloga ne može nikome priznati neki privilegirani položaj u sadašnjosti, jer bi takav bio naprosto nespojiv s pojmom katoličke akcije. Stanovita vremena nalažu crkvenoj vlasti, da i svoje djelovanje uskladi upravo prema potrebi tih vremena, pa se lako desi, da se s obzirom na goleme interese zajednice mora prijeći koji put preko sićušnih zahtjeva i pojedinaca i grupa, bile one i najzaslužnije.

Katolička Crkva imade u ovo teško doba toliko velikih zadataka u duhovnoj obnovi društva, pa može s punim pravom očekivati potporu čitave naše javnosti i u prvom redu čitavog hrvatskog novinstva, koje se bori protiv destruktivnih elemenata i tendencija boljševizma i protiv svih radikalnih neprijatelja kršćanske kulture i civilizacije.

To je stanovište zakonite crkvene vlasti u nadbiskupiji zagrebačkoj u pitanju katoličke akcije».

Upute, što ih je Stepinac davao duhovnicima katoličke akcije, bile su uvijek usmjerene prema nadnaravnom cilju. Pripovijeda jedan od tih duhovnika, da je jednoć pošao k njemu, jer se nalazio u mučnom položaju zbog podvojenosti u jednom katoličkom udruženju, da dobije kakvu konkretnu uputu, s obzirom na svoj rad. Nadbiskup-koadjutor mu kratko, ali jasno reče:

— Oče, ni lijevo, ni desno, samo slijedite Krista i ništa drugo (92).

Na godišnjem zborovanju katoličkih muževa, održanom na blagdan Krista Kralja, odredio je program za radnu godinu 1938 sažet u dvije točke: prvo, borba protiv psovke i kletve. On je naime bio uvjeren, da se upravo u tom poroku imade tražiti razlog mnogim našim teškim narodnim nesrećama i nedaćama, a ljubav prema Bogu i prema narodu zahtijeva, da se povede svestrana i najživlja borba protiv one naše velike narodne sramote; drugo, treba opet uvesti u naše obitelji lijepi običaj zajedničkog molenja sv. krunice (93).

Promatrajući, kako se zlo razlijeva poput podivljale rijeke na sve strane, i kako je prodrlo u dubine, pokolebalo temelje narodnoga života i zahvatilo njegov korijen, obitelj, odredio je

(92) Usmeno saopćio o. Srećko Majstorović u Rimu, proljeće 1969.

(93) *Nadbiskup-koadjutor o blagdanu Krista Kralja*, u KL 88 (1937) 534 sl.

---

na blagdan Krista Kralja, godine 1939, kao radni program katoličke akcije, za narednu godinu 1939-1940, obnovu obitelji, da bi ona opet postala škola i vježbalište kršćanskih kreposti i tople pobožnosti (94).

Za jubilejsku godinu, tj. proslavu 1.300-godišnjice prvih veza Hrvata sa Sv. stolicom određuje kao program za godinu 1940-1941, obnovu pojedinaca: očišćenje od grijeha, izravnavanje dugovanja prema Bogu i oslobođenje od đavolskog ropstva, ako je tko u nj upao. «Uklonite — piše on (95) — zle misli, prestanite naopako živjeti, naučite dobro raditi, tražite pravicu, pomognite progonjene, dajte pravdu siromasima».

Za godinu 1941-1942 određuje kao radni program nasljedovanje Kristove kraljevske kreposti velikodušnosti i ljubavi prema bližnjemu, da se narod ne utopi u potopu mržnje, koja je zahvatila cijeli svijet, da načelo ljudskog djelovanja ne bude mržnja, nego širokogrudna ljubav prema čovjeku, našem bližnjemu, jer se bez nje ljudsko društvo pretvara u čopor divlje zvjeradi (96).

Svi ovi radni programi pokazuju bjelodano, kako je on rad katoličke akcije usmjeravao u duhovnom smjeru, tj. prema zadatku apostolata same hierarhije.

I biskupske konferencije su se bavile problemom izmirenja i složnoga rada u katoličkoj akciji. Tako su biskupi, 5. svibnja 1938, sa svoga zasjedanja pod predsjedanjem nadbiskupa Stepinca, koji je poslije smrti nadbiskupa Bauera sio na zagrebačku nadbiskupsku stolicu i od Sv. stolice bio imenovan predsjednikom biskupskih konferencija, izdali naredbu, kojom se svim svećenicima u Jugoslaviji, dijecezanskim i redovničkim, nalaže, da odustanu od žalosne prepirke u novinama i uopće u tisku o različitim tipovima katoličke akcije, i to pod prijetnjom zabrane dijeljenja sakramenata. Stručne i naučne rasprave o tome smiju se objelodanjivati samo s izričitim odobrenjem ordinarija.

Slijedećega dana, tj. 6. svibnja, izdali su i posebnu knjižicu pod naslovom *Za katoličku akciju*, u kojoj pišu o potrebi katoličke akcije, o smetnjama i poteškoćama te tumače, iz kojih se temeljnih organizacija ona sastoji na cijelom području kato-

(94) *Riječ preuzv. g. nadbiskupa dr. A. Stepinca na početku radne godine 1939-1940 društvima katoličke akcije, 29. X. 1939*, u KL 90 (1939) 553.

(95) *Program katoličke akcije za narednu godinu u zagrebaćkoj nadbiskupiji, 27. X. 1940*, u KL 91 (1940) 541.

(96) *«Isuse, Kralju srdaca, smiluj nam se!»* Propovijed nadbiskupa Stepinca. u KL 92 (1941) 501-502.

---

ličke Crkve u Jugoslaviji; određuju, da će u slučaju spora časni sud rješavati problem, te konačno daju pravila i njihov tumač.

Kad je 22 lipnja 1941 glavni duhovnik katoličke akcije Pavao Jesih predveo nadbiskupu Stepincu njezine predstavnike u zagrebačkoj nadbiskupiji, on je na pozdrav odgovorio slijedeće (97):

«Sad dolazi vrijeme najvećeg rada. Kroz decenije, a osobito ova dva zadnja, pretrpio je Hrvatski Narod mnogo u moralnom pogledu. Radi toga treba preporoditi javni i privatni život.

Obiteljski život mora biti prožet duhom Božjim. Oko toga nastojte! Duh Božji unosite u sve obitelji, da djeca budu prava kršćanska, da muž i žena žive katoličkim životom. Hrvatska obitelj mora biti odraz nazaretske obitelji.

Kad to postignemo, onda možemo biti uvjereni, da će Hrvatska biti sretna. To molimo u današnjoj procesiji. Molimo presv. Srce Isusovo, da ne zaboravi Hrvatski Narod i neka ga štiti, kako ga je štitilo kroz 13 vjekova».

4) - *Bujnost rada nadbiskupa-koadjutora*

Kad listamo godišta *Katoličkog lista* od godine 1934 do 1942, dok se još moglo raditi u katoličkoj akciji, čitalac ostaje zapanjen nad bujnim i obilnim radom nadbiskupa Stepinca, koji je uza sav svoj ostali veliki posao dospijevao na mnogobrojnim crkvenim svečanostima držati pontifikale, propovijedi, blagoslove društvenih zastava, odgojne nagovore katoličkoj mladeži, izvanredne društvene i staleške konferencije. Osim toga neumorno je dolazio na društvene sastanke i pohađao predavanja udruženih duhovnika katoličke akcije. Više puta je istoga dana na dva, čak i na tri razna i udaljena mjesta znao imati prigodom takvih svećeničkih predavanja govore i pripomene, a ti sastanci su u godinama 1936-1942 bili vrlo česti. Kad im je nadbiskup Stepinac prisustvovao, osvjetljivao je svećenicima stanje katolicizma u svijetu i domovini, upozoravao je na veliku pogibao, koja prijeti vjeri i naglašavao potrebu katoličke akcije. Za nju je znao kazivati (98): «Samo ona nas može spasiti». Nazočni svećenici, videći ga onako jednostavna, zabrinuta i puna ljubavi

(97) *Predstavnici katoličke akcije kod preuzv. nadbiskupa*, u KL 92 (1941) 294.

(98) P. J., *Zagrebački natpastir*, u KL 95 (1944) 299.

---

i žara za Božju stvar, bili su mu zahvalni za svaku dobru riječ (99).

Prigodom treće godišnjice njegova biskupskog posvećenja donio je *Katolički list* članak, u kojemu se s ushitom piše o njegovu natpastirskom djelovanju. O njegovu nastojanju oko katoličke akcije napisano je i ovo (100):

«Posebnu intenzivnu brigu posvetio je reorganizaciji katoličke akcije u našoj nadbiskupiji, nastojeći oko toga, da se potpuno orijentira prema strogo crkvenim načelima i direktivama Sv. stolice. U mnogim poteškoćama kročio je naprijed neslomivom voljom, pun idealizma, pouzdanja i vjere u uspjeh, jer nigdje nije tražio ništa drugo nego kraljevstvo Božje i njegovu pravdu, želeći po uzoru velikog Apostola, da čitav bude jedna žrtva za duhovno dobro svog vjernog stada, htijući da svima bude sve».

Deset godina nakon njegova biskupskog posvećenja piše dr. J.P. u *Katoličkom listu* slijedeće (101): «Tko da izbroji one silne rasprave, sastanke i vijećanja o ovom tako važnom pitanju za duhovni preporod širokih narodnih slojeva vjernika katoličke Crkve! Vijećalo se i raspravljalo s najvećom pažnjom i težnjom, da se što povoljnije riješe sva pitanja teoretske i praktične naravi savezno s katoličkom akcijom. Posljedak je bio taj, da je nadbiskupova osnova iskrsla kao najbolja i najsavršenija tako, da je bilo nade, da će postići neobično velik uspjeh. Međutim je nastupio rat, pa kako druge djelatnosti, tako je i ova oko ostvarenja lijepih osnova o uređenju katoličke akcije morala silom prilika biti odgođena na bolja vremena».

5) - *Posljedak koadjutorova rada*

Pred sam rat je samo onaj dio katoličke akcije, koji je spadao pod središnjicu, brojio oko 700 društava s preko 30.000 članova. Nadbiskup je napose naglašavao veliku potrebu duhovnih vježbi, kroz koje su prošli 28.883 člana. Taj je rad gojio čete apostolskih duša, koje su javno ili skrovito, ali manje-više neprestano vršile uzvišeni apostolat Crkve i izgrađivale mistično tijelo Kristovo (102).

(99) *Sastanci i rad duhovnika katoličke akcije krapinskog i donjostubičkog dekanata*, u KL 89 (1938) 374.

(100), *Prigodom 3. godišnjice*, u KL 88 (1937) 293.

(101) J.P., *Desetgodišnjica nadbiskupove posvete*, u KL 95 (1944) 291.

(102) P.J.; *Zagrebački natpastir kao pastir duša*, u KL 95 (1944) 299.

«U rješavanju pitanja katoličke akcije — piše Nikola Kolarek (103) — ispoljila se nadbiskupova vlastitost, koja ga je stalno pratila u kasnijim godinama. Bio je čovjek akcije. Nije mnogo promišljao, kad je uvidio da je stvar koja mu se servira dobra, kako je on mislio. Dakle, čovjek brzih odluka. To je imalo svoju dobru stranu. Nadbiskup je bio motor koji je sve tjerao naprijed. Srce, koje je stalno pokretalo životnu snagu Crkve».

Veliki događaji bili su na pomolu. Hrvati su osjetili da će ti događaji biti rijetka povijesna prigoda, da se oslobode «Jugoslavije-tamnice», kako ju je na «zloglasnom procesu» nazvao Stepinac. Članovi katoličke akcije nisu imali nikakve političke stranke, nego su zajedno s narodnim pokretom, prvo Mačekovim, zatim Pavelićevim, pristali na suradnju i poradili oko Nezavisne Države Hrvatske. Nijedno društvo ni savez katoličke akcije nisu nikada nikakvom javnom izjavom ni službenim činom uputili svoje članove na taj politički izbor. Oni su to sami i po svome nahođenju učinili služeći se naravnim pravom građanina, kao i oni koji nisu prihvatili NDH. U početku se nisu mogla predvidjeti sva zla počinjena za vrijeme rata sa svih strana, kao ni to da će Stepinac, koji je najglasnije prosvjedovao protiv tih zločina, biti osuđen kao glavni njihov krivac.

4. - PREUREĐENJE DUŠOBRIŽNIČKOG RADA

Župa je jezgra i središte velikog crkvenog jedinstva i djelovanja u crkvenom životu. Kao što se u građanskom životu nikomu ne poriče pravo da ide blagovati u gostionicu i prenoćiti u hotelu, iako se prema općem shvaćanju redoviti život čovjeka razvija u obitelji, kod kućnog ognjišta, u vlastitoj kući, tako je i redoviti život kršćanina vezan uz duhovnu obitelj, tj. uz župu, kojoj spada, i u njoj se razvija. Ustrojstvo župe kao stanice biskupije, u kojoj se prvotno i redovito odvija dušobrižništvo, potvrdio je II Vatikanski sabor kao suvremeni ustroj Crkve (104).

(103) Pismo dr. Nikole Kolareka piscu, mj. siječnja 1967.

(104) J. TURČINOVIĆ, *Dokumenti drugog vatikanskog koncila: Apostolicam actuositatem*, n. 10. - PAOLO VI, *Discorso ai partecipanti alla XVI settimana di aggiornamento pastorale*, u *L'Osservatore romano*, 17. IX. 1966.

---

1) - *Nedostatno ustrojstvo župa u Zagrebu*

Zagreb, glavni grad Hrvatske, brzo se razvijao u prvim desetljećima ovoga stoljeća. Broj njegovih stanovnika, kojih je početkom ovoga stoljeća bilo oko 60.000, naglo je rastao. Iza prvog svjetskog rata Hrvati su dolazili sa svih strana domovine u grad tražeći rada. Bilo je tu mnogo Zagoraca, Međimuraca, Bosanaca, Hercegovaca, Dalmatinaca. Blizina Slovenije privukla je također dosta Slovenaca u Zagreb. Gradski se okoliš širio napose prema jugu, gdje je godine 1930 stanovalo već oko 80.000 ljudi u veoma lošim životnim uvjetima, a bez ijedne crkve u blizini. U sjevernom dijelu grada, na obroncima Zagrebačke gore, uz prijašnje kapele i crkve izgrađeno je još nekoliko kapela i po koja crkva, ponajviše nastojanjem redovnika i redovnica. Tako su godine 1922 došli na Sv. Duh konventualci, godine 1923 trećoredci glagoljaši na Ksaver, godine 1927 dominikanci u Maksimir, godine 1929 salezijanci na Knežiju, godine 1930 isusovci na Jordanovac, a godine 1933 franjevci dalmatinske provincije Presv. Otkupitelja u Vrbanićevu ulicu. Na Šalati je ispod crkve dječačkog sjemeništa otvorena lijepa i prostrana kripta-crkva za puk, godine 1933. Vjernici su, dakle, u tim dijelovima grada mogli lako udovoljavati nedjeljnoj dužnosti i primati sv. sakramente. No, svi ti redovnici nisu

imali župa, pa su vjernici za krštenje, vjenčanje, sv. potvrdu, pogreb i bračne sporove i nadalje bili vezani na svoju župu, kojoj su se silom prilika bili već otuđili.

Zagreb je početkom stoljeća imao samo četiri stare župe, i to: Sv. Marka u Gornjem gradu, Sv. Marije na Dolcu, Sv. Ivana u Novoj Vesi i Sv. Petra u Vlaškoj ulici. Bile su to one iste župe, koje je Zagreb imao, kad je brojio samo 10.000 stanovnika. Nedovoljan broj svećenika namještenih na tim župama nije mogao nikako svladavati velik dušobrižni posao, kako su iziskivale moderne prilike, pa se već onda osjećala potreba novih župa.

Da se doskoči toj potrebi vjernika, nadbiskup Bauer je osnovao novu župu Sv. Blaža, u koju je potpalo područje zapadnog dijela župe Sv. Marka. Ova nova župa počela je postojati pravno istom 15. travnja 1915.

Godine 1923 počeo je djelovati u Trnju odbor za gradnju crkve, koji se godine 1927 preobrazio u «Društvo za izgradnju spomen-crkve prigodom 1.000 godišnjice kralja Tomislava». Prijašnji pothvat prof. dr. Ignacija Repara, da u Horvatima podigne crkvu, omele su prilike prvog svjetskog rata.

Kada je godine 1929 u *Katoličkom listu* izašao članak pod naslovom *Najveća potreba u Zagrebu: izgradnja crkvi* (105), te knjižica župnika Sv. Marka, mgr. Svetozara Rittiga, *Reorganizacija dušobrižništva u Zagrebu*, u kojoj on daje stvarne prijedloge za rješenje toga gorućeg pitanja, jasno se vidjela potreba novih duhovnih središta, a i sakrivenih snaga, kojima se tada raspolagalo. No, osnivanju novih župa se nije pristupilo. Godine 1934 je bila otvorena samo dušobrižnička ispostava na Miramarskoj cesti.

Kada je godine 1931 ustanovljeno, da Zagreb broji 185.581 stanovnik, a s okolicom 230.741, te da na svaku od postojećih velikih pet župa otpada otprilike 45.000 duša, bilo je očito, da takvo uređenje dušobrižništva u Zagrebu ne može udovoljiti duhovnim potrebama vjernika.

Nadbiskup Bauer je doduše na samu Novu godinu 1932 otvorio i šestu župu, a bila je to župa Sv. Antuna, koju povjeri duhovnoj brizi oo. konventualaca na Sv. Duhu. No, i ta je nova župa bila prevelika. To se osjetilo osobito u korizmi godine 1934 prigodom pučkih misija, koje su se davale u Zagrebu. Osnivanjem nove, šeste župe, pitanje je moderne pastve Zagreba bilo tek načeto, a nije nipošto riješeno. Za pothvat, koji bi doskočio toj velikoj duhovnoj potrebi, bio je poželjan čovjek jake vjere, žarke ljubavi, odrješit, odvažan, koji bi umio pokrenuti skrovite snage mnogih.

2) - *Pothvat nadbiskupa-koadjutora*

Nadbiskup-koadjutor se odmah u početku svoje biskupske službe našao pred teškim i velikim pitanjem dušobrižništva u Zagrebu. Već onda, kad je kao nadbiskupski obredničar obilazio predgrađe i pohađao siromahe u njihovim kućicama i potleušicama, uvjerio se, kako je velika potreba osobnog dušobrižnog rada i dodira upravo ondje, gdje nije bilo ni crkava ni svećenika.

Gonjen pastirskom ljubavlju, započne odmah u prvoj godini svoje biskupske službe ozbiljno i brzo raditi na osnivanju novih župa. U studenom godine 1934 pozove on k sebi trojicu kapelana zagrebačkih velikih župa, dr. Franju Grundlera, Ivana Gašperta i Dragutina Kocipera, te im saopći nakanu, da se u najkraćem roku imadu pobrinuti za osnutak triju novih župa na području ondašnjih župa Sv. Petra, Sv. Marka i Sv. Blaža. Početkom veljače

(105) KL 80 (1929) 167.

---

g. 1935 nadbiskup Bauer spomenutim kapelanima i ekonomu nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa Luki Vukasu službeno povjeri zadatak, da priprave potrepštine za uređenje novih župa, i to na Trešnjevki, u Trnju, na Sigečici i u Maksimiru. Pošto predradnje budu gotove i pošto bude saslušan kaptol i postignut sporazum s gradskom općinom i s banskom upravom, uredit će se konačno razgraničenje župa Sv. Marka, Sv. Blaža i Sv. Petra (106). Ovi su se svećenici imali pobrinuti za ustrojstvo novih župa, za gradnju kapela, jer crkava radi teške gospodarske krize u Hrvatskoj nisu mogli graditi. Ali kod razgraničavanja tih novih župa nadbiskup-koadjutor se brzo osvjedočio, da bi mnogi vjernici ostali predaleko od crkve i svećenika, jer bi i te nove župe bile odviše velike, pa je, imajući pred očima samo veliku pastirsku potrebu, još istoga mjeseca stvorio konačnu odluku, da u najkraćem roku otvori osam novih župa.

Prigodom proslave Papina dana, 19. veljače 1935, u zahvali za vrlo dobro uspjelu priredbu, osvrnuvši se na izrečene govore, nadovezao je nadbiskup-koadjutor (107):

«Kada su već govornici istakli potrebu osnivanja novih župa u Zagrebu, slobodan sam zamoliti sve vas, da bi svojoj duhovnoj vlasti išli u toj stvari na ruku. U najtežim danima obično se najljepše očitovala snaga katolicizma. A tako se nadam, da će biti i u danima ove strahovite ekonomske krize, te će se nove župe moći što skorije izgraditi na korist našega Zagreba i na ponos našega naroda».

S pouzdanjem u Krista, vrhovnoga pastira duša, ne mareći mnogo za poteškoće, koje je predviđao, dao se na posao i nije klonuo duhom, nego je 9. kolovoza 1935 izdao slijedeći proglas vjernicima grada Zagreba (108):

«Vjernicima grada Zagreba!

Uslijed golemoga porasta pučanstva grada Zagreba dosadašnje naše župe nisu u stanju ni izdaleka da zadovolje potrebama vjernika kraj sve velike pomoći vrijednih naših crkvenih redova u Zagrebu. Radi toga, svjestan svoje odgovornosti pred Bogom, da zadovoljim koliko je moguće potrebama katoličkih vjernika u Zagrebu, u sporazumu sa preuzv. g. dr. Antunom Bauerom, odlučio sam, da osnujem osam novih župa u Zagrebu, koje će

(106) *Osnivanje novih župa u Zagrebu*, u KL 86 (1935) 61 sl.

(107) *Hrvatska straža* (19. II. 1935) br. 41. - *DnevBauer* VIII, 19. II. 1935.

(108) *Sabirna akcija preuzv. g. nadbiskupa-koadjutora za gradnju novih župnih crkava u Zagrebu*, u KL 86 (1935) 405 sl.

---

barem za dogledno vrijeme moći udovoljititi najprečim potrebama vjernika, i to: u Maksimiru župu Sv. Jeronima, na Kanalu župu Sv. Obitelji, na Krešimirovu trgu župu Sv. Pavla, u Trnju župu Krista Kralja, na Miramarskoj cesti župu Sv. Terezije od Maloga Isusa, na Novoj cesti župu Sv. Josipa, na Selskoj cesti župu Bl. Marka Križevčanina, na Horvatima župu Sv. Nikole. Osnivanje ovih župa poduzimljem evo u najtežim vremenima, u općoj gospodarskoj krizi. Kod ovoga golemoga posla računam prije svega na pomoć Božju, koja, nadam se, neće izostati, kad se radi o interesima Božjim, spasenju duša, a i o najvećem interesu hrvatskih katolika, da u ovom dragom nam gradu sačuvaju svoju vjeru katoličku, na kojoj se bazira sva istinska kultura. Iza pomoći Božje računam na požrtvovnost hrvatskih katolika, koji su neposredno zainteresirani, a onda i svih ostalih iz cijele naše prostrane nadbiskupije, jer je Zagreb okupio u sebi sinove i kćeri iz svih naših dijelova ne samo naše dijeceze nego i cijele domovine.

Izgradnja osam župskih crkava, župskih dvorana i dvorova iziskuje golemih izdataka: u ovom slučaju još većih, jer se u Zagrebu ne mogu graditi kakvegod crkve, nego takve, koje će ne samo praktički, nego i arhitektonski i estetski odgovarati položaju grada, kojega Hrvatski Narod smatra centrom svoje kulture. U ovoj velikoj stvari, ja se evo, predragi vjernici, jer se od drugud ne mogu nadati nikakvoj pomoći, obraćam direktno na vas, da me svaki prema svojim silama pomognete. U tu svrhu bit će u nedjelju dne 18. kolovoza o. g. sabiranje u svim župskim crkvama grada Zagreba te u katedrali, gdje ću ja osobno stajati kod žare za sakupljanje.

Znam vrlo dobro, da će mnogi tobožnji prijatelji sirotinje graknuti i vikati, da bi bolje bilo sabirati za sirotinju. No, niti ću se ja, a nadam se ni vi, predragi vjernici, dati smesti. I Juda je graknuo, kad je ona žena izlila miomirisnu pomast na noge Spasiteljeve. Graknuo je doduše u ime sirotinje, ali znamo, da su ga vodili drugi motivi. Kad dajemo Bogu, a dajemo kad gradimo lijepe hramove njemu na čast, ne prikraćujemo time ni najmanje sirotinju. No, i bez obzira na to ova akcija baš sada će i te kako ići u korist sirotinje, jer će se kod gradnje moći zaposliti mnogi naši siromašni radnici i obrtnici, koji kao nezaposleni traže ne milostinju, koja ih ponizuje, nego rada, koji ih diže i oplemenjuje.

Dizanje, dakle, crkvene građevne djelatnosti, djelo je velike socijalne važnosti i bez obzira na važnu funkciju, koju Crkva vrši u čitavom ljudskom životu i javnom poretku.

Ja vas dakle, predragi vjernici, usrdno molim, da me u ovoj akciji pomognete. Ne tražim za sebe ništa. Tražim za čast i slavu Boga velikoga, koji će vam stostruko vratiti u nebu, gdje blaga vašega neće 'kvariti rđa ni moljac' (109), niti će biti u pogibelji, da propadne uslijed krize banaka. Ne tražim za sebe ništa, jer je gradnja ovih župa za mene velik teret, nego tražim za vaše duhovno i vječno dobro kao i za duhovno dobro vašega potomstva te konačni pravi i istinski napredak ovoga grada.

Tko može, neka posegne obilato, a tko ne može, neka ono malo, što bude mogao, dade vesela srca, 'jer vesela darivatelja ljubi Bog' (110). Koji ne može da dade na sam dan sakupljanja, može da dade u svako doba bilo kod nadbiskupskog duhovnog stola, bilo kod župskih ureda u Zagrebu, bilo kod odbora, koji su zato legitimirani (time se ujedno isključuju razni varalice, pa neka se u slučaju sumnje pojedinac obrati na duhovni stol). Ako tko ne može da dade u gotovu novcu, neka daruje u uložnim knjižicama ili pomogne beskamatnim zajmom.

Dragoga Boga pak molim već sada, da vam svima naplati 'mjerom prepunom i stresenom' (111) i na ovome i na drugome svijetu.

U Zagrebu, dne 9. kolovoza 1935.

Dr. Alojzije Stepinac, v.r.

nadbiskup-koadjutor».

Koliko je bilo nadbiskupu-koadjutoru na srcu osnivanje novih župa, razabire se najbolje iz činjenice, što je 18. kolovoza, u nedjelju određenu za sabiranje, osobno stajao kod sabirne žare u katedrali u posebno postavljenom klecalu zaduben u molitvu od 6-9 sati. Tada ga je zamijenio biskup Salis, dok je on otišao u Horvate i ondje pod vedrim nebom služio misu. U 10,30 s. vratio se natrag u katedralu i opet sjedio do 1 s. kod sabirne žare. U katedrali je toga dana bilo sakupljeno 25.000 dinara. Nije možda bilo nikoga, koji je toga dana bio u katedrali, a da nije štogod dao. U žaru su padale i hiljadarke. Dan prije poklonila je jedna osoba u istu svrhu 12.000 d., a bilo je darova u dragocjenostima, zlatu, srebru i nakitima (112).

(109) Mt 6, 19.

(110) 2 Kor 9, 7.

(111) Lk 6, 38.

(112) *DnevBauer* VIII, 18. VIII. 1935.

Nadbiskup-koadjutor je slijedećega dana upravio vjernicima grada Zagreba ovu zahvalu (113):

«Nadom u pomoć Božju i dobru volju vjernika grada Zagreba započeo sam akciju za izgradnju novih rimokatoličkih župa u Zagrebu. Kako sam se jučer uvjerio, ta me nada nije prevarila, jer sam naišao na najbolju volju i spremnost zagrebačkih vjernika. Dolazili su da dadu svoj doprinos i bogati i siromašni, i učeni i neuki, starci i djeca, kako ona u lijepim odijelima tako i ona u siromašnim haljinama, pače i seljaci iz zagrebačke okolice.

Svima ovim putem srdačna hvala, a od Boga plaća.

U Zagrebu, 19. kolovoza 1935.

Dr. Alojzije Stepinac

nadbiskup-koadjutor».

Nastalo je pravo natjecanje u sabiranju novaca za gradnju kapela. Blokovi, sličice, čekovne uplatnice poplaviše crkve, kapele, trgove i ostala javna mjesta. Sabirna akcija i razne priredbe probudiše pospani Zagreb. U pomoć je pritekla i pokrajina, kako se čini, najviše za novu župu Sv. Josipa.

3) - *Prigovori*

No, kako svaka dobra stvar i poduzeće imade svojih poteškoća, tako je i ovaj veliki pastoralni pothvat naišao na otpor. Već 24. kolovoza iste godine, dakle, samo par dana nakon nadbiskupova proglasa, digli su neki ljudi, kako je on i predviđao, svoj glas u novinama protiv ovog odrješitog pastirskog pothvata. Gospodarski tjednik *Bilanca* spomenutog dana, na posljednjoj stranici, u rubrici «U kutu nikomu na putu» piše (114): «Osam novih crkava u Zagrebu! Po narodnoj pameti to znači osam mjesta za osam popova. Zašto? Ko će zaraditi? Siromašni radnik možda dva dinara na sat tri put na tjedan. Osim crkava ima toga mnogo, ima važnijih stvari na dnevnom redu».

Večer od 22. kolovoza 1936. donese prikaz riznice prvostolne crkve zagrebačke na takav način, da je bilo očito, kako želi raspiriti strasti puka protiv sabirne akcije za osnutak i gradnju novih župnih crkava (115).

Ne bi bilo teško podnijeti tu uzbunu, kad se sjetimo, tko

(113) *Sabiranje za gradnju novih crkava u Zagrebu*, u KL 86 (1935) 426.

(114) *Komu to smeta?*, u KL 86 (1935) 475.

(115) *Netočne vijesti «Novosti» i «Večeri»*, u KL 87 (1936) 442.

---

ju je započeo, no prigovori i otpor dolazili su i s one strane, s koje se nadbiskup-koadjutor mogao nadati samo potpori i suradnji, tj. od nekih crkvenih osoba u Zagrebu. Mnogi, pa i

ugledni svećenici, saznavši za tu odluku, sumnjivo su gledali, slijegali su beznadno ramenima i izjavljivali, da je to u sadašnjim prilikama neostvarivo, dà, prava pustolovina (116). Razlozi naravnoga reda su bili slijedeći: novac, ukoliko ga imade, leži zaleđen u bankama, u narodnom gospodarstvu nastupila je teška kriza, broj klera nije dovoljan, zagrebačka javnost nije pokazivala zanimanje za takav pothvat, šest postojećih župa se stvaralo dugo, kroz mnoga desetljeća, pa kako će se sada najedanput moći osnovati osam novih župa? Gdje su gradilišta, gdje je novac, koji se traži za osam novih župa? Nadbiskup-koadjutor je, naime, pomišljao i na prodaju dijela zemljišta zagrebačkog kaptola, ali ta mu se nakana nije ostvarila zbog crkveno-pravnih zapreka.

No, nadbiskup-koadjutor, komu je vjera nalagala njegove natpastirske dužnosti, da pase stado Kristovo, nepokolebivo se pouzdavao u onoga, koji ga je postavio pastirom duša u Crkvi Božjoj (117). U svojoj velikoj ljubavi prema Kristu i dušama uočivši potrebe svoga stada, raspaljen ljubavlju prema dušama, šutke je prešao preko hladnog prosuđivanja.

Priskočio mu je upomoć župnik župe Sv. Blaža dr. Mijo Selec i konačno je bila određena velika površina za parcelaciju gradilišta i time je uglavnom bio riješen problem novih župnih građevnih zadataka (118).

S kakvim se poteškoćama morao boriti u izvođenju svojeg velikog pastirskog pothvata, pruža nam malu sliku opis upravitelja župe u Hrastovici, kojega je nadbiskup Stepinac godine 1939 već kao ordinarij upitao, da li bi bio voljan preuzeti jednu župu u zagrebačkom predgrađu, koje za svoj daljnji opstanak nužno treba mlada i poletna svećenika. Svećenik mu odgovori, da je svaka želja nadbiskupova za njega zapovijed i da može odrediti, kako mu se bude činilo zgodnim. Nadbiskup na to primijeti:

— Dobro bi bilo, kad bi svaki htio tako reći.

U ožujku je taj svećenik držao duhovne vježbe katoličkim ženama u Velikoj Gorici kraj Zagreba. Jednoga dana mu reče župnik, da ga nadbiskup zove u Zagreb, i neka dođe prvom pri-

(116) VD II 96.

(117) Dap 20, 28.

(118) CECELJA 4-5.

---

likom. Još iste večeri otišao je taj svećenik u Zagreb k nadbiskupu. Nadbiskup mu saopći, da je odlučio povjeriti mu osnivanje nove župe u Kustošiji. Kazao mu je, da je u tu svrhu molio već petoricu svećenika, ali su ga svi odbili. Ovaj svećenik pristane, no zamoli, da župa Hrastovica ne bi ostala bez svećenika, što mu je bilo i obećano. Iza Uskrsa imao je doći u Zagreb i odmah početi predradnje za osnutak nove župe. Dok ne uredi u Kustošiji sve, što mu je ondje potrebno za stanovanje, stanovat će i hraniti se u nadbiskupskom dvoru. Kada je

poslije Uskrsa taj svećenik stigao u Zagreb, nadbiskup ga odvede autom da mu pokaže, što bi sve imalo pripasti novoj župi. Prolazeći pokraj kina, reče mu:

— Vidiš, đavao već ima svoju kuću, pa je nužno što prije otvoriti i kuću Božju.

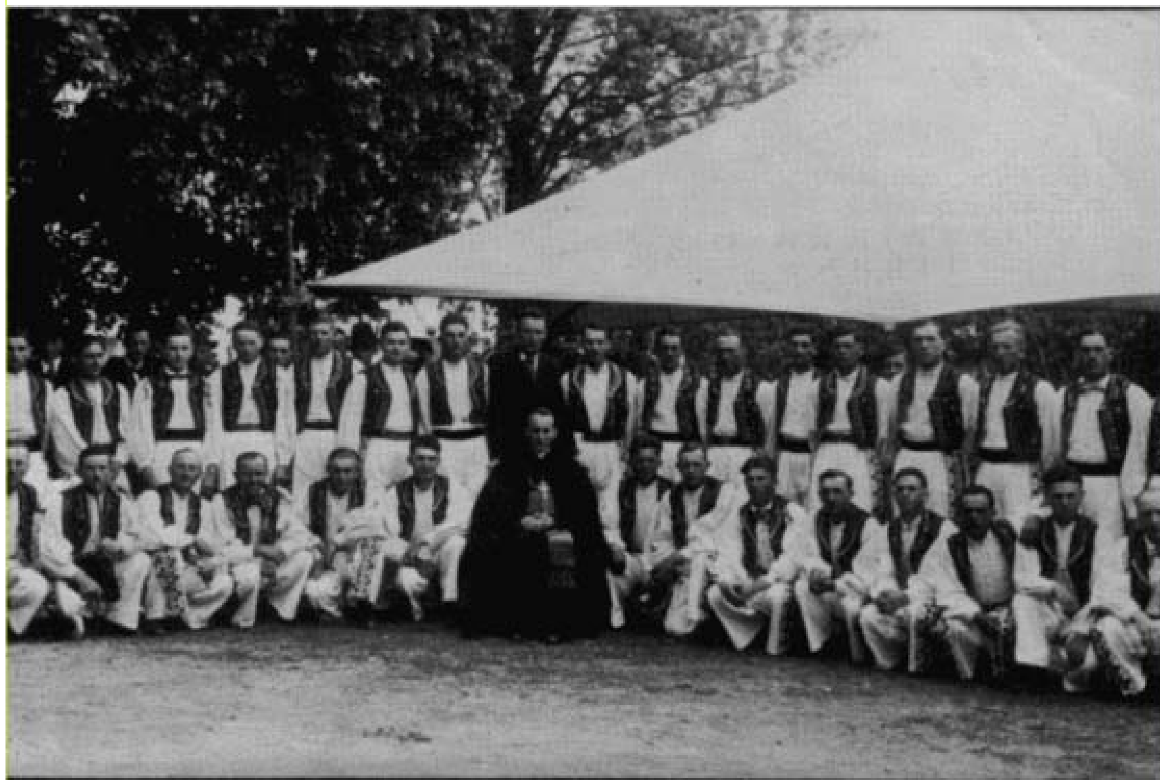
Nastale su velike upravne poteškoće. Došao je izaslanik duhovnog stola kanonik dr. Lovro Radičević na sjednicu predstavnika župe i susjednog svećenstva. Saslušavši Radičević jedne i druge, bio je mišljenja, da još nije prispio čas, da se otvori nova župa, nego možda samo kakva kapelanija. Primivši nadbiskup Radičevićev izvještaj pozove k sebi dotičnog svećenika i reče mu, neka nastavi rad dalje oko osnutka nove župe, a na zapisniku sjednice je napisao: «Unatoč svemu tomu župa se ima otvoriti». To nije bilo jedini put, da je nadbiskup učinio nešto i protiv mišljenja stolnoga kaptola, kad je bio uvjeren, da se radi o Božjoj stvari, o spasenju njemu povjerenih duša i da se ne smije obazirati na razloge, koje savjetuje samo hladni razum (119).

4) - *Ustrajan rad i uspjesi*

Nadbiskup Stepinac nije bio čovjek, koji bi se dao teškoćama i otporom zastrašiti, već je usprkos svim poteškoćama, koje su se neprestano javljale, nastavio izvoditi, što je pred Bogom odlučio na slavu Božju i dobro duša. Tražio je revne, mlade, poletne svećenike, kojima je povjeravao uređenje pojedinih župa, koje je kanio osnovati. Tako je za novu župu Sv. Josipa na Trešnjevki, koja je imala biti osnovana od nekih dijelova župe Sv. Blaža, imenovao već u prosincu g. 1934 Ivana Gašperta, kapelana župe Sv. Blaža, za župu Sv. Obitelji na Kanalu, koja se imala odijeliti od župe Sv. Petra, predvidio je dr. Franju Grundlera, za župu Sv. Terezije od Maloga Isusa dr. Marka Klarića, za župu Sv.

(119) N. mj. 6.

177

IV - KOADJUTOR ZAGREBAČKOG NADBISKUPA

Jeronima Luku Vukasa, za župu Bl. Marka Križevčanina dr. Milana Petrovića, prefekta u dječačkom sjemeništu, za župu Krista Kralja u Trnju Dragutina Kocipera, kapelana župe Sv. Marka.

Požurivao je, da se nađu prikladna gradilišta. I to je učinjeno u sto dobrih časova, jer je izradba regulatorne osnove kod grada bila pri svršetku, pa je u posljednji čas pošlo za rukom osigurati crkvama i župskim prostorijama dolična mjesta. Ing. Ivo Senk je u toj stvari bio nadbiskupov stručni delegat, a duhovni stol zastupali su kanonici dr. Lovro Radičević i mgr. Stjepan Korenić. Nakon toga provedeno je konačno razgraničenje novih župa. Tu su na nekim mjestima i župljani digli svoj glas i tražili, da pojedine ulice uđu u sastav nove župe, da budu

tako bolje na okupu. A nadbiskup je upravo u duhu II Vatikanskog sabora uvažavao ovakve želje i prijedloge. Organizatori novih župa podnijeli su svoje prijedloge, pa je konačno sporazumno s gradskom općinom i to pitanje povoljno riješeno. Trebalo je ishoditi razne dozvole i udovoljiti formalnostima, tako je započela dnevna šetnja odbornika pojedinih novih župa i dušobrižnika u Gornji grad, da je već gospodi u gradskoj općini dodijalo.

Nadbiskup-koadjutor je ostvarenje novih župa neprestano požurivao i prema gore i prema dolje. Otišao je gradonačelniku i zamolio ga, da u gradskoj stambenoj kući dade mjesto za župni ured. Znao je kazati na nadležnim mjestima, da će župna crkva i ured i te kako koristiti gradu. Župnik će učiniti sigurno više negoli stotinu stražara. Što bude više poštenja, manje će trebati žandara. Na nadležnim mjestima bili su pametni ljudi, pripovijedao je kasnije Stepinac u Krašiću, i rado su izlazili u susret (120). Zanimao se živo, kako radovi napreduju, zalazio je među narod, da u njemu probudi zanimanje za gradnju crkava i da ga raspoloži, a narod ga je uvijek s oduševljenjem i s velikim slavljem dočekivao. Došao je, kad je trebalo blagosloviti kamen temeljac, i davao je novčanu pomoć, koliko je mogao. Zabilježeno je, da je za osnutak novih župa dao svotu od preko 4,000.000 d. A ono, što je davala desnica, da nije znala ljevica, znade samo dobri Bog. Tako su se pod kolima, koja su se smatrala nepokretnima, počeli okretati točkovi.

Već je godine 1936 nadbiskup koadjutor mogao vidjeti uspjeh svoga velikog pastoralnog pothvata. Dne 5. srpnja te godine mogao je svečano otvoriti župu Sv. Terezije od Djeteta Isusa, iako se bogoslužje moralo privremeno obavljati u kapeli sestara Pre-

(120) VD IV 24.

---

dragocjene Krvi Isusove (121). U nedjelju, 3. siječnja 1937, svečano je otvorio novu župu Sv. Jeronima u Maksimiru. Tom je zgodom u propovijedi naglasio dvije misli: Skromnost božićne tajne odrazuje se u skromnosti crkve određene za novu župu, a zaštitnik nove župe sv. Jeronim svojim naučavanjem i pobijanjem krivovjerja uzor je odlučnosti, kojom treba da župljani nove župe pobijaju sektarsku promidžbu u ovim dijelovima grada Zagreba (122). Naredbom nadbiskupa Bauera bi, 29. siječnja, otvorena nova župa Marije Pomoćnice i predana salezijancima (123). Dne 27. travnja blagoslovio je nadbiskup-koadjutor novu župnu crkvu Sv. Obitelji na Kanalu-Sigečici, dok je par dana prije župa bila već kanonski osnovana (124). Dne 20. lipnja blagoslovio je novu župnu crkvu Sv. Josipa na Novoj cesti, a župa je već bila kanonski ustanovljena 17. travnja (125). Nova župa Bl. Marka Križevčanina bila je osnovana dekretom 1. studenoga, a nadbiskup-koadjutor ju je službeno otvorio dne 7. studenoga. Bogoslužje se u toj župi privremeno obavljalo u dvorani «Pučkog doma», a nova crkva se počela graditi godine 1940 (126).

Divan je uspjeh postigao određeni dušobrižnik za organizaciju župe u Kustošiji, gdje je već na Petrovo godine 1939 nadbiskup Stepinac otvorio novu župu Bl. Nikole Tavelića, a kaptol je darovao gradilište u vrijednosti od 12,000.000 dinara (127). Slijedio je osnutak župe Krista Kralja u Trnju, gdje kao župna crkva služi danas kapela sestara dominikanki (128).

(121) M. KLARIĆ, *Nove zagrebaćke župe*, u KL 90 (1939) 189 sl.

(122) *Otvorenje nove zagrebačke župe sv. Jeronima*, KL 88 (1937) 22.

(123) DRAGUTIN BRUMEC, *Nove zagrebačke župe*, u KL 90 (1939) 226 sl.

(124) *Otvorenje i blagoslov nove župne crkve na Kanalu*, u KL 88 (1937) 325; PETAR KOVAČIĆ, *Nove zagrebačke župe*, u KL 90 (1939) 109 sl.; Isti, *Nove zagrebačke župe, župa sv. Obitelji*, u KL 90 (1939) 126 sl.

(125) I. GAŠPERT, *Nove zagrebačke župe, župa sv. Josipa, Trešnjevka*, u KL 90 (1939) 135 sl., 161 sl.

(126) *Svečano otvorenje župe bl. Marka Križevčanina u Zagrebu*, u KL 88 (1937) 554.

(127) *Otvorenje nove župe u Kustošiji*, u KL 90 (1939) 337; *Nova župna crkva bl. Nikole Tavilića u Kustošiji*, u KL 94 (1943) 517; *Blagoslov župske crkve bl. Nikole Tavilića u Kustošiji*, u KL 94 (1943) 529 sl. - CECELJA 6.

(128) Ova bi crkva imala biti sva iz bračkog kamena i sigurno jedna od najoriginalnijih crkava u Evropi izvedena po nacrtima kipara Ivana Meštrovića, pravi ponos Hrvatskog Naroda. U jesen g. 1940 bilo je dopremljeno 70 vagona kamena, ali trebalo je još oko 600 vagona. *Pismo nadbiskupa dra A. Stepinca o. Stjepanu Sakaču*, 17. X. 1940.

IV - KOADJUTOR ZAGREBAČKOG NADBISKUPA

S vremenom se pokazalo, da i te nove župe nisu dostatne, pa je nadbiskup Stepinac nastavio osnivati i druge župe. Tako je godine 1942 osnovao župu Sv. Mihovila i predao je duhovnoj brizi oo. kapucina. Iste je godine osnovana i župa Sv. Franje Ksavera i povjerena oo. trećoredcima. Nadalje su osnovane župe: Gospe Lurdske u Zvonimirovoj ulici, Sv. Barbare u Zakladnoj bolnici na Rebru, Presv. Srca Isusova u bolnici milosrdnih sestara u Vinogradskoj cesti, Sv. Ane u Rudešu (129). Mjesto osam župa nadbiskup je Stepinac u najkraćem vremenu osnovao u samom gradu Zagrebu četrnaest župa (130).

No, i izvan grada Zagreba je osnivao nove župe. Tako je u Podsusedu osnovao župu Sv. Ivana Bosko, koju su preuzeli oo. salezijanci, Sv. Duha u Gornjem Miholjcu, koju je predao oo. konventualcima, Gospe na nebo uznesene u Dijelki, u Čačincima (131), Raskrižju (132), Oroslavlju (133), Vrapču i Đurđenovcu. Toliki broj novih župa u tako kratko vrijeme mogao je stvoriti samo biskup velike i jake vjere, čiju je smionost neprestano raspaljivala velika i žarka ljubav prema Bogu i neumrlim dušama.

Da upotpuni ispražnjene župe, upravio je pismeni poziv svim redovnicima s molbom, da dadu kojega svećenika na te župe. Bolno je snosio teške duhovne prilike na Kordunu, gdje je uništena župa Zrinj. Neke su župe godinama bile bez svećenika, jer su ili crkve bile porušene, ili župni dvorovi, ili župnici poubijani (134).

Kada je nadbiskup Stepinac boravio kao zatočenik u Krašiću, u razgovoru je pala jednom zgodom riječ o novim župama. Nadbiskup je kazao (135):

«Što bi danas bilo, da nismo u pravo vrijeme osnovali župe u predgrađu Zagreba? Mnogi su se protivili tome planu. Među onima, koji su mi odobravali, bio je i dr. Bakšić. On se ljutio, što se to već prije nije provelo. Osnivanje novih župa mnogi su nazvali pustolovinom; no, danas se jasno vidi, da je to bio rijetko uspjeli pothvat. Kamo sreće, da smo u tome još više učinili!»

(129) *Nove zagrebačke župe*, u KL 93 (1942) 165.

(130) Izvještaj nadbiskupa dr. A. Stepinca Sv. stolici od g. 1943, c. 3, n. 20.

(131) *Osnovana nova župa u Čačincima*, u KL 93 (1942) 251.

(132) J. KRISTOVIĆ, *Otvorenje nove župe u Raskrižju*, u KL 93 (1942) 22.

(133) *Otvorenje nove župe u Oroslavlju*, u KL 92 (1941) 22.

(134) VD II 265.

(135) N. dj. 63 96.

---

5. - NA JERUZALEMSKIM ULICAMA

Prigodom velikog hrvatskog hodočašća u Sv. Zemlju, godine 1931, Poljak franjevac o. Bulik upozorio je u Jeruzalemu hodočasnike, da je jedini Slaven koji je u Sv. Zemlji, 14. studenoga 1391, krvlju i životom zasvjedočio za Krista, bio Hrvat bl. Nikola Tavelić (136). U jeruzalemskom glavnom franjevačkom samostanu San Salvatore resi stijenu na dnu blagovaonice velika uljena slika, koja prikazuje mučeništvo ovoga blaženika. U bivšem austro-ugarskom gostinjcu Sv. Obitelji podsjeća na njega jedan mozaik. Za hodočasnike bilo je to radosno iznenađenje i otkriće. Među njima se porodila misao, kako da se Hrvatski Narod upozna s ovim ugodnikom Božjim.

Dne 4. lipnja iste godine na Sionu u Jeruzalemu sastavi se «Hrvatski odbor za Sv. Zemlju» s predsjednikom Don Bartolom Ganza i tajnikom dr. Josipom Andrićem. Odbor si je uzeo za zadaću u Jeruzalemu u novoj kapeli Sv. Ćirila i Metodija, koju su češki katolici podigli na obronku Maslinske gore, podići hrvatskom blaženiku oltar. Odluku je odobrio nadbiskup Bauer, koji je zajedno s beogradskim nadbiskupom fra Rafaelom Rodićem preuzeo pokroviteljstvo nad ovim pothvatom.

I nadbiskup-koadjutor Stepinac se tome radovao. On je uopće pokazivao veliko nastojanje oko štovanja naših hrvatskih blaženika. Zbog toga je i zatražio od Sv. stolice odobrenje, da bi se neke nove župe u Zagrebu stavile pod zaštitu hrvatskih blaženika Marka Križevčanina i

Nikole Tavelića. Tražio je, da se napiše opširniji životopis bl. Nikole, jer onaj, koga je izdao svećenik Don Krsto Stošić, činio mu se premalenim.

Početkom g. 1936 bio je oltar gotov. Prije otpreme u Sv. Zemlju «Odbor za Sv. Zemlju» priredio je izložbu Sv. Zemlje u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu. Uz nadbiskupa Bauera i dr. Vladimira Mačeka izložbu je posjetio i nadbiskup-koadjutor, koji se je dugo zadržao u njoj promatrajući sve potankosti i slušajući tumačenje o svim pojedinostima izložbe (137). Njegovu posebnu

(136) J. ROŽMAN - Đ. KUNTARIĆ, *Hrvati u Svetoj Zemlji*, prigodom svečane posvete hrvatskog svetišta Bl. Nikole Tavelića u Jeruzalemu, Zagreb 1938. - J. ANDRIĆ, *Kardinal Stepinac u S. Zemlji*, u *Glasnik Srca Isusova i Marijina* 14 (Salzburg 1962) 75 105 129 158.

(137) *Neočekivani uspjeh izložbe Svete Zemlje*, u KL 87 (1936) 159.

---

pažnju je privukao spomen-oltar bl. Nikole, pohvalio je njegovu umjetničku vrijednost i izradbu s primjedbom (138):

«Naš će Blaženik u Jeruzalemu imati dostojan umjetnički spomenik, a svi hodočasnici, koji dolaze u Jeruzalem, vidjet će u njemu divno svjedočanstvo o vjernosti Hrvatskog Naroda Kristu».

Posebnom je okružnicom preporučio kleru da na tu izložbu upozore vjernike i da je i sami posjete (139).

Poslije izložbe Sv. Zemlje jeruzalemski je oltar bio postavljen privremeno u crkvi Sv. Blaža, dok ne bude otpremljen u Jeruzalem. Neposredno prije otpreme oltara nadbiskup-koadjutor je u crkvi Sv. Blaža održao svečanost, prigodom koje je u propovijedi između ostaloga rekao i ovo (140):

«Hrvatski Narod je svojim sitnim prinosima omogućio, da pošaljemo ovaj divni umjetnički dar u obliku oltara bl. Nikole Tavelića u Isusovu domovinu, da to ondje pred licem cijelog svijeta bude dokaz ljubavi Hrvatskoga Naroda prema Kristu i Crkvi. Na oproštaju od tog oltara, prije nego evo krene u Sv. Zemlju, bude se u našim dušama želje, koje šaljemo s njim u Jeruzalem. To su osobito ove tri želje:

Prva: Neka bl. Nikola Tavelić s ovoga našeg jeruzalemskog oltara izmoli od Isusa Spasitelja milost, da vjernost Crkvi katoličkoj ojača u svim srcima Hrvatskog Naroda; vjernost, za koju smo spremni i život dati po primjeru našega jeruzalemskog mučenika.

Drugo: Neka naš Blaženik s ovoga jeruzalemskog oltara izmoli od Krista, koji je u Jeruzalemu nosio križ za grijehe čovjefanstva, dakle, i za grijehe našeg naroda, milost, da se u

našim selima i gradovima uništi psovka, koja je naša najveća sramota i ljaga pred cijelim svijetom.

Treće: Neka naš jeruzalemski Blaženik s ovog oltara izmoli od Krista Spasitelja Hrvatskom Narodu što više pravih kršćanskih obitelji, kojima neće biti draži grijeh od rađanja djece i u kojima će djeca biti odgojena u duhu Božjem.

Te tri naše želje neka budu sadržaj onoga lijepog zaziva, koji je, izvađen iz srca našega naroda, uklesan iznad ovoga našeg

(138) N. mj. 160.

(139) *Preporuka vjernicima da posjete izložbu Sv. Zemlje u Zagrebu*, u KL 87 (1936) 162.

(140) *Hrvatski jeruzalemski oltar izložen u crkvi Sv. Blaža*, u KL 87 (1936) 230.

---

jeruzalemskog oltara: 'Blaženi Nikola Taveliću, moli za Hrvatski Narod!'»

1) - *Hodočašće u Sv. Zemlju*

«Odbor za Sv. Zemlju» izvijestio je biskupsku konferenciju, održanu od 8. do 13. siječnja 1937, da je u Jeruzalemu podignut oltar bl. Nikole Tavelića. Predsjednik konferencije nadbiskup Bauer odgovorio je na dopis, 8. veljače, zahvaljujući na izvedenom djelu i pristao, da se pod njegovim pokroviteljstvom obavi posveta toga oltara u Jeruzalemu. Ujedno je saopćio, da je Sv. stolici podnesena molba u ime svih biskupa, da bi se svetkovanje blagdana bl. Nikole Tavelića proširilo po svim biskupijama Jugoslavije (141).

Odbor je za ljetno doba, godine 1937, priredio hodočašće u Sv. Zemlju, s kojim bi imao ići jedan od hrvatskih biskupa, da tom zgodom obavi posvetu oltara. Svi su biskupi bili u ono vrijeme zauzeti duhovnim poslom. I nadbiskup-koadjutor je nekoliko puta odbio taj poziv. Ispričavao se, što žegu teško podnosi, a hodočašće polazi u ljetnim mjesecima. «Mnogo sam — rekao je — za vrijeme ljetne žege trpio, dok sam studirao u Rimu, a u Sv. Zemlji je žega još veća. Razbolio bih se ondje, pa bih vam bio samo na teret».

Ali tajnik odbora nije popuštao. Napokon je nadbiskup Bauer posredovao, a mladi koadjutor je toliko poštivao svoga nadbiskupa, da je smatrao svojom dužnošću udovoljiti njegovoj želji (142).

Dne 8. srpnja 1937 nadbiskup-koadjutor je pošao s hodočasnicima iz Zagreba na sveto putovanje u Kristovu domovinu. U Splitu se ukrcao u parobrod «Princesa Olga», koji je pod hrvatskom i papinom zastavom zaplovio prema Sv. Zemlji. Dr. Mačeka je zastupao na tom putovanju zastupnik Maršić. Na parobrodu je za cijelog putovanja dolazila do izražaja ličnost mladog nadbiskupa-koadjutora. Okružen hodočasnicima, mornarima i njihovim časnicima,

svojim je dobrim raspoloženjem, prijaznim licem i prijatnim riječima odavao radost, što ide u zemlju posvećenu Kristovim stopama.

Trećeg dana se parobrod zaustavio u Pireju, odakle su hodočasnici metropolitanskom željeznicom posjetili Atenu. Na Areopagu je nadbiskup-koadjutor sa zanosom spominjao sv. Pavla

(141) *Oltar bl. Nikole Tavelića u Jeruzalemu*, u KL 88 (1937) 105 sl.

(142) *Bolest i posljednji časovi nadbiskupa dra A. Bauera*, u KL 88 (1937) 594.

Apostola i njegov govor, što ga je bez vidljiva uspjeha ondje držao Atenjanima.

Dva dana plovidbe od Pireja do Jafe protekla su brzo i 14. srpnja su hodočasnici stupili na tlo Isusove domovine. Na Karmelu u svetištu Majke Božje zapjevao je nadbiskup «Tebe Boga hvalimo» pun radosti i sreće.

Prva dva dana bila su određena za izlet u Libanon i Siriju. Pod tropskim šeširom, što ga je nabavio u Ateni, i u bijelom ogrtaču posjetio je s hodočasnicima Beirut, razgledao ondje katoličko sveučilište, posjetio maronitskoga nadbiskupa u libanonskim brdinama, zaustavio se u Damasku, gdje je sv. Pavao bio spušten iz grada u košari, da umakne progonu. S posebnim dojmom je stajao u kapelici podignutoj na mjestu, na kojem je Krist obratio Savla u Pavla, učinivši ga svojim apostolom i širiteljem Evanđelja, da tako nastavi djelo otkupljenja.

Nakon dva dana su hodočasnici preko sirijske pustinje krenuli prema Genezaretskom jezeru. Kad je nadbiskup prvi put s terase njemačkih lazarista kod Tabge obuhvatio svojim pogledom Isusovo jezero, caklio se iz njegovih očiju sveti zanos, jer su mu se u sjećanju ukazivali prizori jedan za drugim, koji su se odigrali u povijesti otkupljenja. Kada su stigli u Kafarnaum na ruševine sinagoge, u kojoj je Isus navijestio presv. Euharistiju, kleknuo je duboko ganut. Nedaleko od toga mjesta su pohodili i malu kapelu, koja je sagrađena nad pećinom, koju su franjevci, stoljetni čuvari svetih mjesta u Palestini, prozvali «Stol Gospodnji». Tu je Isus nakon svog uskrsnuća sv. Petru podijelio vrhovnu vlast u Crkvi. Zato su tu naši hodočasnici zajedno s nadbiskupom obnovili vjernost onomu, koji je naslijedio prvenstvo vlasti u Crkvi.

Cijelim putem od Kafarnauma preko Magdale do Tiberijade prošao je nadbiskup u šutnji i bio je zamišljen. Istom se onda trgnuo iz svoga razmišljanja, kad se našao u Tiberijadi okružen arapskom djecom, koja su molila «bakšiš». Kako je on djecu uvijek posebno volio, oživio ga je prizor, koji su ta djeca upriličila. Ako je koji hodočasnik bacio kakav-takav «bakšiš» u jezero, ta su djeca odmah poskakala u vodu, ronila za novcem i u ustima bi ga iznijela na obalu. Srdačno se smijao tom prizoru i dao se fotografirati s tom djecom, misleći na Isusove riječi: «Pustite malene k meni!»

Na putu od Tiberijade prema Galileji opet je uronio u razmišljanje. Kada se auto zaustavio, prenuo se odjednom i zapitao:

— Gdje smo sada?

— U Kani Galilejskoj, odgovore mu.

Put do franjevačke crkve sagrađene na mjestu, gdje je prema predaji Isus učinio prvo čudo, vodi pokraj kapele Sv. Bartola, koji je bio rodom iz Kane. Na časak se kod te kapele zaustavio. Tad najednom arapske djevojčice dotrče nudeći male zemljane vrčiće, simboličku uspomenu na one vrčeve, u kojima je Isus pretvorio vodu u vino. Praćen tim djevojčicama stigao je do crkve podignute na spomen Isusova čuda na svadbi. Obavivši svoju pobožnost u crkvi, bio je u franjevačkom samostanu i počašćen vinom iz Kane. Kušajući to vino i misleći na čudo, što ga je Isus ovdje učinio, zapita franjevca:

— Mogu li dobiti bocu tog vina, da ponesem dragome našem nadbiskupu metropoliti? Bit će mu drago, ako mu donesem takav dar iz Kane Galilejske.

Tako se sinovskom ljubavlju sjetio staroga metropolite, koji ga je poslao mjesto sebe u Isusovu domovinu. Nadbiskup Bauer se kasnije hvalio pokazivajući koadjutorove darove iz Sv. Zemlje: vino iz Kane i kutiju finih cigara. Pokazivajući te darove govorio je:

— Evo, što mi je donio moj koadjutor iz Sv. Zemlje.

Pod večer stigoše hodočasnici s nadbiskupom u Nazaret, grad sv. Obitelji i u mjesto utjelovljenja Sina Božjega. U maloj crkvi Marijina navještenja dugo je klečao uronjen u razmišljanje, a zatim je ustao i izrekao nekoliko toplih riječi o sreći, što mu je dano, da se na tome mjestu pokloni velikoj tajni Utjelovljenja. Suze sreće u očima hodočasnika, izazvane tim govorom, bile su zahvalni odgovor.

Izlet na brdo Tabor u divnu baziliku Preobraženja Gospodinova djelovao je na dušu nadbiskupovu kao neko preobraženje, koje se odražavalo iz cijeloga njegova bića. Zadubio se u razmišljanje tajne, koja se na tome brdu zbila. Tumač svetišta je naše hodočasnike upozorio, da su grede stropa bazilike dopremljene iz hrvatskih hrastovih šuma.

2) - *U Jeruzalemu*

Iz Galileje vodio je hodočasnički put prema glavnom cilju: prema svetom gradu Jeruzalemu.

Na putu u Jeruzalem prošli su hodočasnici pokraj Jakovljeva zdenca, gdje je žena Samarijka srela Isusa i s njim povela raz-

govor o onoj čudesnoj vodi, koja potpuno i zauvijek utažuje zemaljsku žeđu i čovjeku osigurava vječni život.

Kad stigoše na domak Jeruzalema, izađoše svi hodočasnici s nadbiskupom iz automobila i kleknuše, da zahvale Bogu, što imaju sreću ugledati sveti grad Isusove smrti, njegova slavnog uskrsnuća i uzašašća na nebo. Ušavši u Jeruzalem, nadbiskup je najvažnijim i najprečim smatrao to, da odmah pođu u baziliku Sv. groba, ravno na Kalvariju, kamo vode uske stepenice desno od vrata. Povorka hodočasnika je s nadbiskupom krenula pod hrvatskom zastavom od novih vrata prema bazilici Sv. groba. Kad su se hodočasnici našli u bazilici i pali na koljena pred kapelicom Isusova groba, nadbiskup je pun svetog zanosa i oduševljenja stao pred ulaz kapelice i progovorio neobično produhovljenim zanosom:

«Evo nas, dragi hodočasnici, na najvećem cilju našeg puta, na koji smo pošli iz svoje domovine u Isusovu domovinu. Isusovi napori, da spasi svijet završili su na ovome mjestu, na koje je morao doći s križem na ramenima, umrijeti na križu, biti položen u grob i uskrsnućem svojim triumfirati nad smrću. I naši hodočasnički napori, koji nas prate već deset dana, doveli su nas k ovome mjestu kao vrhuncu naših najvećih želja i čežnja. Srce nam obuzima osiećai sreće kao nigdje drugdje i nikad još u životu, a duša klikće u nama zanesena svetošću ovog časa. Kao što je sv. Pavao istinitost nauke Isusove povezao s Isusovim uskrsnućem, dakle, s najvećim događajem u povijesti čovječanstva, koji se evo na ovome mjestu dogodio, tako proživljavamo sad mi na ovome mjestu svoju hodočasničku ljubav prema Isusu i povezujemo je s dubokom vjerom u njegovo uskrsnuće. I presretni, što smo mogli doći ovamo, zahvaljujemo Spasitelju, da nam je to omogućio, i molimo ga za sve svoje drage, koji su ostali u domovini i u mislima nas prate ovamo. Pa kao što nas je Spasitelj evo doveo ovamo, u svoj zemaljski Jeruzalem, tako ga na ovom svetom mjestu njegova uskrsnuća molimo, da nam omogući jedanput doći u onaj nebeski Jeruzalem».

Slijedećega jutra je nadbiskup prikazao sv. misu na kamenoj ploči u kapelici Spasiteljeva groba. Za desetdnevnog boravka u Jeruzalemu nadbiskup je još nekoliko puta prinio euharistijsku žrtvu ili u kapelici Sv. groba ili na samoj Kalvariji, gdje je Isus bio raspet.

Obilazeći sveta mjesta u okolici Jeruzalema, nadbiskup je

---

neprestano bio u neopisivom zanosu. Taj je zanos dosegao svoj vrhunac u petak 23. srpnja, kad je s hodočasnicima u 3 sata poslije podne obavljajući pobožnosti križnog puta išao istim putem, kojim je Isus nosio svoj križ na Kalvariju. I nadbiskup je tom zgodom uzeo veliki drveni križ i nosio ga na svojim ramenima na Kalvariju. Bio je to simbol cijeloga njegova života.

Istoga dana se s hodočasnicima spustio u Getsemani. Dugo je stajao poslije mise pred bazilikom i upirao svoj pogled prema zidinama Jeruzalema, koje se impozantno dižu nad Jozafatskom dolinom. Uputivši se odande uzbrdo sve do dvorane posljednje večere, bilo mu je spomenuto, kako su ovdje prije šest godina hodočasnici zaključili podići u Jeruzalemu oltar na čast bl. Nikole Tavelića. Zadovoljno je primijetio:

— Da nije toga tada bilo, nekoliko mjeseci prije moga ređenja za svećenika, ne bih ja danas bio ovdje.

3) - *Posveta spomen-oltara*

Kapelu, u kojoj je podignut spomen-oltar bl. Nikole Tavelića, sagradili su čehoslovački katolici godine 1935 s malim samostanom, koji je sada sjedište apostolskoga delegata za Palestinu, gdje je i Sv. Otac Papa Pavao VI prigodom svoga hodočašća u Sv. Zemlju odsjeo. U nedjelju, 25. srpnja, obavio je nadbiskup Stepinac uz svečanu asistenciju posvetu toga oltara od 7 do 9 sati ujutro. Iza posvete je na njemu služio sv. misu i hodočasnicima izrekao srdačnu propovijed. Iza mise je poslao brzojavni pozdrav Sv. Ocu Piju XI u ime hodočasnika. Isto tako je poslao pozdrav i svima hrvatskim biskupima u domovinu, a svim Hrvatima katolicima je upravio slijedeću poslanicu, koja je štampana u Jeruzalemu i razaslana svim katoličkim župama hrvatskih biskupija, da bi se kod nedjeljne službe Božje pročitala vjernicima (143):

«Velečasni gospodine!

Vama i vašim dobrim vjernicima šaljem u ime sviju hrvatskih hodočasnika pozdrav iz Isusova sv. grada Jeruzalema na dan, kad je svečano obavljena posveta hrvatskog oltara bl. Nikole Tavelića, našeg jeruzalemskog mučenika.

Albume sa sto tisuća potpisa duhovnog hodočašća Hrvatskog Naroda postavili smo na grob Spasiteljev i pomolili se za sve,

(143) KL 88 (1937) 386.

---

koji su ma i najmanji darak doprinijeli za naš hrvatski oltar. I kod posvete toga našeg narodnog oltara dokazali smo s tih sto tisuća potpisa, da je velika ljubav Hrvatskog Naroda prema Sv. Zemlji postavila ovaj krasni žrtvenik, na kojem će se odsad služiti stalno sv. mise za sreću Hrvatskog Naroda. U tom golemom broju potpisa osjećali smo, da nas je dopratilo srce čitavog Hrvatskog Naroda na ovu divnu i nezaboravnu današnju našu hrvatsku jeruzalemsku svečanost. Sviju, koji su se svojim potpisom upisali u to duhovno hodočašće Hrvatskog Naroda, spomenuo sam se služeći prvu sv. misu na našem jeruzalemskom oltaru, iza kako sam obavio posvetu.

Neka ovaj svečani hrvatski jeruzalemski dan ostane upisan u srcu sviju Hrvata katolika, jer je danas više nego ikada dosad proslavljeno ime Hrvatskog Naroda u Spasiteljevoj domovini. I neka odsad u svim hrvatskim dušama sve više raste ljubav prema Sv. Zemlji, toj kolijevci svete vjere naše, najvećeg blaga Hrvatskog Naroda. I neka Spasitelj dragi po zagovoru bl. Nikole Tavelića, jeruzalemskog zaštitnika Hrvatskog Naroda, usliši sve molitve, koje se s hrvatskog oltara budu dizale prema nebu za sreću sviju, koji su omogućili ostvarenje tog hrvatskog oltara u Jeruzalemu, i za spas cijelog dragog nam Hrvatskog Naroda.

Primite ovaj hrvatski jeruzalemski pozdrav u domovini svi, koji ste za ovu hrvatsku svečanost u Jeruzalemu bilo na koji način pridonijeli svoj dio, i kojih se iz ovih dalekih svetih krajeva rado sjećamo.

U Jeruzalemu, 25. srpnja 1937.

Dr. Alojzije Stepinac, v.r.

nadbiskup-koadjutor zagrebački, posvetitelj

hrvatskog jeruzalemskog oltara».

Istoga dana, 25. srpnja, kad je nadbiskup Stepinac u Jeruzalemu posvetio oltar bl. Nikole Tavelića, u svim crkvama, gdje žive Hrvati katolici, propovijedalo se o tom njegovu činu i upravljene su molitve hrvatskom jeruzalemskom mučeniku. Za vrijeme te mise i propovijedi dogodilo se u Slavonskoj Požegi neobično ozdravljenje djevojčice Fanike Engelmann, pa je taj vrlo značajni događaj smatran posebnom milošću neba, koja je došla u vezi s boravkom nadbiskupa Stepinca u Jeruzalemu.

Iz Jeruzalema su naši hodočasnici s nadbiskupom hodočastili u Betlehem, gdje je on služio polnoćku u špilji Gospodinova rođenja, u Betfagu i Betaniju, u Jordansku dolinu i na Mrtvo

---

more, te u Ain Karem, rodno mjesto sv. Ivana Krstitelja, gdje se također nalazi bazilika Pohođenja Marijina. Posvuda su doživjeli neopisive doživljaje, koji su ostavili u dušama neizbrisive utiske.

Izuzetak je doživljaj u Hebronu, gdje se dogodilo nešto sasvim oprečno svemu onome, što je nadbiskup s hodočasnicima doživljavao obnavljajući u duši uspomene na otajstvene biblijske događaje. Naime, na dolasku hodočasnika neki su Arapi kamenjem napali nadbiskupov auto.

Prije odlaska iz Jeruzalema nadbiskupa je pohodio jeruzalemski patrijarha mgr. Barlassina i predao mu najviše odlikovanje višeg člana vitezova Božjega groba, što ga je 25. kolovoza iste godine odobrila Apostolska kancelarija u Rimu. To je odlikovanje nadbiskupa vrlo obradovalo. Imao je u planu, da se i u Hrvatskoj oblikuje «red vitezova Božjega groba» s

njime na čelu. No, kako su se za to tražila sredstva, do kojih nije mogao doći, ta je njegova zamisao ostala neostvarena. To jeruzalemsko odlikovanje je u tadašnjem ministarstvu vanjskih posala Jugoslavije izazvalo otpor, jer da su tobože nastupi nadbiskupa Stepinca u Jeruzalemu imali previše hrvatsko narodno obilježje, pa je više vremena trebalo, da vlada za to odlikovanje dade svoj pristanak, kao što to traže propisi za sva međunarodna odlikovanja.

4) - *Povratak*

Kad su napustili Sv. Zemlju i došli u Egipat, nadbiskupovo duševno raspoloženje se sasvim izmijenilo. U Egiptu je posjetio samo mjesto, na koje je predaja povezala boravak sv. Obitelji, dok je bila u izbjeglištvu.

Bučna svečanost onih dana, kad je upravo kralj Faruk stupio na prijestolje, nije ga privlačila niti ga je trgla iz njegove sabranosti. Istom sada je počeo osjećati žegu, koje se plašio još prije odlaska u Sv. Zemlju, a u Palestini je uopće nije ni osjetio. U Egiptu nije više nalazio duhovnih doživljaja, podlegao je žegi, koju je kasnije nazvao «topionicom» (144), i nije napuštao svoje sobe, sve dok nije iz Kaira trebalo otputovati u Aleksandriju, gdje su se hodočasnici ukrcali u isti parobrod, kojim su i došli. Opet je na parobrodu zavijorila papinska zastava. Hodočasnici su se vratili u Zagreb 4. kolovoza, gdje ih je svečano

(144) VD I 92.

---

dočekao katolički grad Zagreb. U svečanoj procesiji od glavnoga kolodvora do katedrale uza zvonjavu sviju zagrebačkih zvona, pred nadbiskupom je nošen križ, koji je on nosio na ramenu tragom Isusovim ulicama grada Jeruzalema.

5) - *Ishod puta u Sv. Zemlju*

Ishod toga hodočašća bila je živa djelatnost za kanonizaciju bl. Nikole Tavelića, kojoj je stajao na čelu «Odbor za Sv. Zemlju». Nadbiskup-koadjutor je u tom pravcu rado prihvaćao sve pothvate odbora.

Već 7. rujna 1937 izdade posebnu okružnicu o općoj proslavi blagdana bl. Nikole Tavelića (145). Tu je odredbu obnovio 1. studenoga 1938 (146), 29. rujna 1940 (147) i 7. listopada 1941 (148). Dne 4. svibnja 1939 izdaje okružnicu o proslavi pedesetgodišnjice proglašenja blaženim bl. Nikole (149), a 26. kolovoza najavljuje posebnom okružnicom, da kani u kasnoj jeseni povesti hodočašće u Rim i tom zgodom u ime hrvatskih biskupa zamoliti Sv. Oca, da bi se proveo postupak za proglašenje svetim bl. Nikole (150).

Prigodom toga hodočašća u Rim nadbiskup Stepinac je to doista i učinio. Pio XII je izjavio, da bi se i on radovao tom proglašenju. Imenovao je kardinala Hermenegilda Pellegrinetti za pročelnika toga postupka. Postulatorom je imenovan mgr. dr. Juraj Magjerec u Rimu, a vicepostulatorom dr. Dragutin Hren u Zagrebu. Iz domovine su poslani podaci o štovanju bl.

Nikole u našim krajevima, a o. Dominik Mandić, član hercegovačke franjevačke provincije, prihvatio se zadatka, da kritički prouči blaženikov život i mučeništvo.

Dne 24. travnja 1942 osnovao je nadbiskup Stepinac Ligu bl. Nikole Tavelića sa zadatkom, da okupi sve Hrvate oko bla-

(145) *Okružnica o prvoj općoj proslavi blagdana bl. Nikole Tavelića*, u KL 88 (1937) 461.

(146) *Okružnica o proslavi blagdana bl. Nikole Tavelića*, u KL 89 (1938) 540.

(147) *Okružnica o proslavi blagdana bl. Nikole Tavelića*, u KL 91 (1940) 482.

(14B) *Okružnica o proslavi blagdana bl. Nikole Tavelića*, u KL 92 (1941) 484.

(149) *Okružnica o proslavi pedesete godišnjice beatifikacije bl. Nikole Tavelića*, u KL 90 (1939) 243.

(150) *Okružnica o radu za proglašenje bl. Nikole Tavelića svetim*, u KL 90 (1939) 432.

ženika i da na neki način provede opće narodno glasovanje o njegovu štovanju. Nadbiskup, 9. listopada 1942, izdade okružnicu o tom predmetu (151). Poslije drugog svjetskog rata, 29. listopada 1945, okružnicom potiče vjernike i kler, da bi se te godine proslavio blaženikov blagdan u znaku velikoga zahvaljivanja Gospodinu, što je rat prestao i Hrvatski Narod, iako uz velike gubitke, ipak ostao sačuvan (152).

Kad su u svibnju g. 1941 oo. konventualci priredili drugo narodno hodočašće u blaženikov rodni grad Šibenik, nadbiskup Stepinac je preuzeo vodstvo tog hodočašća. U Šibeniku se, naime, u crkvi oo. konventualaca čuvaju blaženikove moći, najstarija njegova slika i njegov prvi oltar. Ondje se sačuvalo neprekidno štovanje bl. Nikole kroz 550 godina kao i spisi o njegovu mučeništvu (153).

Prigodom osnivanja nove župe u Dijelki, 4. listopada 1942, odredbom ministarstva promijenjeno je ime Dijelka u «Tavelić-selo» (154). U svojoj okružnici, 29. rujna 1940, mogao je nadbiskup sa zadovoljstvom ustanoviti raširenje štovanja bl. Nikole. On piše (155):

«Nije jamačno bez Božje providnosti tako lijepo rašireno štovanje našega bl. Nikole u cijelome narodu. To je veoma utješna pojava, jer štovanje ovoga divnog mučenika, jednoga od najboljih sinova našega naroda, može i mora ojačati i učvrstiti sv. vjeru među Hrvatima».

Tom je zgodom uvidio, da se kod nas njegov kip ili slika nalazi već u 259 crkava, a četiri crkve imadu oltar podignut njemu na čast. Podignute su tri kapele i jedna crkva njemu na čast. Župa u zagrebačkom predgrađu, Kustošiji, njemu je posvećena; izrazio je nadu, da će se doskora ondje početi gradnjom nove crkve, koja je doista i sagrađena te danas resi grad Zagreb.

Drugi plod toga hodočašća bio je film «Hrvati u Sv. Zemlji». Tim se filmom nametnulo prvo hrvatsko-katoličko nastojanje na filmskom polju, prema poticaju enciklike Pija XI, 29. lipnja 1936 (156).

(151) *Okružnica o pristupanju Ligi bl. Nikole Tavelića*, u KL 93 (1942) 501.

(152) SVZB 32 (1945) 21.

(153) *II narodno hodočašće u rodni grad bl. Nikole Tavilića*, u KL 91 (1940) 130.

(154) *Nova župa u «Tavilić-Selu»*, u KL 93 (1942) 512.

(155) *Okružnica o proslavi blagdana bl. Nikole Tavilića*, u KL 91 (1940) 482.

(156) *Film «Hrvati u Sv. Zemlji»*, u KL 89 (1938) 207.

No ova nastojanja nadbiskupa Stepinca donijela su svoj konačni plod, koji on doduše nije doživio, ali kojeg je Božja providnost ostvarila na svoj način i na veliku utjehu Hrvatskom Narodu. Naime, 21. lipnja 1970, na imendan kard. Stepinca, sv. Alojzija, Pavao VI u bazilici Sv. Petra u Rimu svečano je svetim proglasio našega jeruzalemskog mučenika. Nadbiskup je, uvjereni smo, iz neba pratio ovaj veliki događaj u povijesti Hrvata, a možda također izmolio od Gospodina da se to zbilo.

6. - CRKVENO-POLITIČKA PREVIRANJA U ZEMLJI G. 1934-1938

Prigodom pitanja o konkordatu između Sv. stolice i Jugoslavije Stepinac je iznio načelni stav o odnosu Crkve i države otprilike ovim riječima (157):

Katolički vjernici i njihovi duhovni pastiri su članovi dvaju potpunih društava: države i Crkve. Bitne oznake ovih dvaju društava jesu suverenost i ravnopravnost. Svako od njih ima svoj vlastiti cilj. Država mora unapređivati vremenito blagostanje svojih građana, a Crkva duhovno dobro i vječno spasenje. Za promicanje vremenitog blagostanja država ima svoja vlastita sredstva: zakonodavnu i sudačku vlast, narodno gospodarstvo s novčanim uređenjem i vojsku. Isto tako i Crkva ima vlastita duhovna sredstva za postignuće svoga cilja, a to su: vjerska i ćudoredna nauka, sredstva Božje milosti, sv. sakramenti i euharistijska žrtva, te zakonodavna i sudačka vlast hijerarhije. Država ima na svom području vrhovničku vlast, koja je u različitim državnim organima razdijeljena. U Crkvi postoji također vrhovnička vlast, koja se razgranala u mnogim pravcima.

Državna vlast ima svoj izvor u Bogu, u koliko je Bog dao ljudima sklonost, da se ujedinjuju u zajednicu, kako bi lakše i uspješnije postigli svoj vremeniti cilj. Stoga nosioci te vlasti ne smiju ništa činiti, što se protivi Božjim zakonima. Vlast u Crkvi naprotiv potječe izravno od njezina utemeljitelja, Isusa Krista, Sina Božjega. On je puninu duhovne vlasti u Crkvi na

poseban način predao sv. Petru i njegovim nasljednicima, a posebno opet svim apostolima zajedno sa sv. Petrom. To je vlast

(157) *Nadbiskup-koadjutor o važnosti konkordata između Crkve i države*, u *Jutarnji list*, 24. XII. 1936.

---

naučavanja vjerskih istina i ćudorednih načela, vlast posvećivanja dijeljenjem sakramenata i sv. žrtvom, i vlast upravljanja i vođenja vjernika putem vječnog spasenja. Ta se vlast, koju zovemo hijerarhijskom ili svetom vlašću, ne prenosi od apostola i njihovih nasljednika posredovanjem vjernika. Ona izravno dolazi od Boga milosnim djelovanjem po sakramentu sv. reda.

Da članovi Crkve i njezini duhovni pastiri uzmognu nesmetano vršiti svoje građanske i vjerske dužnosti, treba da nosioci obiju vlasti uzajamno poštivaju svoje djelokruge. U stvarima, koje spadaju u područje i jedne i druge vlasti, kao što su brak, odgoj i obrazovanje mladeži, obje vlasti moraju sporazumno surađivati. Nastojanje, da se postigne taj uzajamni sporazum, kojim se zajamčuje mirno i nesmetano vršenje obiju vlasti, nazivlje se crkvenom politikom, koja se bitno razlikuje od stranačke politike. Stranačka politika ide za prevlašću pojedinih stranaka u državi, dok crkvena politika traži sporazum. Duhovni pastiri i nosioci svjetovne vlasti dužni su tražiti taj međusobni sporazum i suradnju i dužni su raditi na tome, da se uklone zapreke, koje bi to sprečavale.

Nije zato nikakvo čudo, da se svaki biskup tu i tamo nađe pred teškim crkveno-državnim pitanjima, pa se tako i nadbiskup Stepinac našao često puta za vrijeme svoga biskupovanja u teškom i mučnom položaju.

1) - *Smaknuće kralja Aleksandra Karađorđevića*

Prigodom svoga službenoga pohoda Francuskoj kralj Aleksandar Karađorđević prispije u Marseille, 9. listopada 1934. Dok se u pratnji francuskog ministra vanjskih poslova Barthou i generala George polagano autom vozio kroz Avenue Canebière, progurao se kroz redove republikanske straže krupan čovjek četrdesetih godina, koji je skočio na podnožak samovoza te ispalio iz samokresa osam hitaca na kralja, Barthoua i Georgea. Kralj je bio smrtonosno ranjen s tri hica i odmah je pao na pod samovoza. Iako su mu u prefekturi, kamo je bio prevezen, odmah priskočili u pomoć liječnici, kralj je u 4,45 s. poslije podne podlegao smrtonosnim ranama. Jedan sat kasnije preminuo je i francuski ministar Louis Barthou, dok je George-u život bio spašen operacijom.

Kad je prevoženo mrtvo kraljevo tijelo u Beograd, zaustavio se dvorski vlak, 14. listopada, u Zagrebu, gdje su se uz ostale ličnosti našli i nadbiskup Bauer i njegov koadjutor Stepinac u

---

pratnji izaslanika prvostolnog kaptola, svećenstva i redovničkih zajednica. Budući da nadbiskup Bauer, kojega je pok. kralj Aleksandar veoma poštivao, nije zbog staračke slabosti mogao ići osobno u Beograd na pogrebne svečanosti, poslao je svoga koadjutora Alojzija Stepinca, da ga zastupa na pogrebnoj svečanosti u Beogradu, 18. listopada. Nakon opijela u Beogradu kraljevo je tijelo odvezeno i pokopano u zadužbini Oplenac (158). Kralj Aleksandar je na Bledu, 5. siječnja 1934, napisao svoju oporuku, u kojoj je odredio, da u slučaju, ako nasljednik prijestolja ne bi mogao vršiti kraljevsku vlast, namjesničku vlast vrše: knez Pavle Karađorđević, Radenko Stanković, senator i ministar prosvjete, i dr. Ivo Perović, ban Savske banovine.

2) - *Zagrebački memorandum*

Iza kraljeve smrti još se teže osjećalo u zemlji bezakonje i samovoljno nasilje policije i žandarmerije. Zbog toga je zavladalo sveopće osiromašenje i nepamćena gospodarska kriza. Knez Pavle je tražio ljude, koji bi mu pomogli u njegovu teškom i odgovornom položaju. Jednom zgodom je o tome razgovarao i s poznatim hrvatskim umjetnikom Ivanom Meštrovićem, koji mu je odgovorio, da se ne bavi politikom, ali mu je otvoreno kazao, kako je već skrajnje vrijeme, da se mijenjaju načini i utre put konačnome sporazumu s Hrvatima, jer je to uvjet za opstanak države. Knez se složio s tim mišljenjem, ali je isticao bojazan, da će se Srbi oduprijeti temeljitim izmjenama, pa će morati postupati polako, iako je stanje iziskivalo, da se postupa brzo. Meštrović mu je spomenuo, kako jedna veća skupina intelektualaca Hrvata namjerava zajedno s intelektualcima Srbima dobre volje podnijeti kraljevskom namjesništvu, a u prvome redu njemu, memorandum o nutarnjim državnim pitanjima. Knez je izjavio, da će memorandum rado primiti i proučiti, ali je Meštrovića upozorio da nikako ne spominje, da on o tome nešto zna, jer da živi u sredini, koja mu otvara pisma, kao što su to činili i pokojnom Aleksandru.

Vrativši se Meštrović iz Beograda u Zagreb s prijateljima je izradio memorandum. U njemu su naglasili, da je većina naroda za državu, ali protiv tadašnjeg uređenja države. Prosvje-

(158) *Smrt njegova veličanstva kralja Aleksandra*, u KL 85 (1934) 501; *Kraljeva oporuka*, n. mj. 503; *Žalobni put i pogreb mrtvoga kralja*, n. mj. 517.

---

dovali su protiv bezakonja u zemlji. Pravda treba da se kroji svima na jednak način. Prosvjedovali su i protiv cenzure i protiv sprječavanja slobodnoga političkog organiziranja građana. Tražili su, da dr. Vlatko Maček bude pušten na slobodu te da se proglasi amnestija sviju političkih krivaca, i da se izbori održe s tajnim glasovanjem.

Kad je memorandum, u studenom godine 1934, bio dovršen, pročitali su ga pred malo širim krugom i zaključili da ga potpišu njih tridesetosmorica i da se pošalje u Beograd. Svjesni svoje rodoljubne dužnosti i u želji, da se nešto pridonese zajedničkom dobru i da se narod oslobodi od nasilja diktature, memorandum su među prvima potpisali nadbiskup dr. Antun Bauer i njegov koadjutor dr. Alojzije Stepinac, zatim Ivan Meštrović i redom ostali, među kojima su bili i ban Tomljenović, profesor Ferdo Šišić i dr. Milan Rojc. Ivan Meštrović i dr. Ćurčin pošli su u Beograd da sakupe potpise Srba, za koje su znali i nadali se, da će to učiniti. No, potpisali su samo oni oko «Srpskoga kluba», koji su osim toga popratnim riječima pozdravili memorandum. U Beogradu su vođeni razgovori o tome, da bi se centralistički ustav zamijenio federalističkim i da bi se zemlja podijelila na federativne jedinice na bazi njihovih povijesnih i etničkih granica (159).

Dr. Albert Bazala, predsjednik Akademije znanosti i umjetnosti, i dr. Ivo Tartaglia, bivši ban Primorske banovine, imali su uručiti knezu Pavlu memorandum. Čekali su tri dana na audijenciju. Četvrti dan im je odgovoreno, da će ih primiti ministar dvora Antić, koji ih je

doista i primio, ali vrlo hladno, ne ponudivši im ni da sjednu nego im je počeo dijeliti ukor kao nezrelim dječacima.

Slijedećih dana je otvorena strahovita paljba u režimskim novinama u Beogradu i u provinciji, kako na sâm memorandum, tako i na njegove potpisnike. Davani su poticaji čak i na tvorne napadaje, a jedan je predsjednik suda, na nekoj «patriotskoj» skupštini javno rekao, da ih sve treba pozatvarati i izvesti pred sud. I sam se knez Pavle preplašio. Njemu se u Beogradu predbacivalo, da je on naručio taj memorandum, a časnici su mu se kroz prozor prijetili i dobacivali mu najpogrdnije riječi (160). U Zagrebu su zbog toga memoranduma na sveučilištu priređene demonstracije, te je neka klika studenata

(159) J. KLJAKOVIĆ, *U suvremenom kaosu*.

(160) Meštrović 278 sl.

---

tražila čak i odstup rektora dr. Stipetića, jer je i on potpisao memorandum (161).

3) - *Svibanjski izbori g. 1935*

Za 5. svibnja bili su raspisani izbori za Narodnu skupštinu. Da bi zadržao svoj kler na području duhovnog posla, nadbiskup je Bauer, 12. veljače 1935, izjavio, da neće nijednom aktivnom svećeniku dopustiti, da bude biran na bilo kojoj listi (162). Glasovanje na takvim izborima je obveza domovinske ljubavi, koju nalaže savjest. Izbornici su uglavnom bili stavljeni pred odluku, da glasuju ili za vladinu ili za protivnu listu «Udružene opozicije», koju je u to vrijeme vodio dr. Vlatko Maček. Glasovanje za U.O. značilo je ovaj put izraziti nepovjerenje i nezadovoljstvo s dosadašnjim postupkom u državnoj upravi. Vlada je sa svoje strane načinila velik pritisak, da se glasuje za njezinu listu. Ban je dao činovnicima do znanja, da glasuju rano u jutro prije 8 s., navodno zato da bi se s ovim ranim glasovima za vladu stvorila prema njoj veća naklonost. Tih dana su i zrakoplovi bacali mnoštvo letaka, kojima se pravila promidžba za Jevtića, tj. za vladinu listu. Mnogi izbornici nisu mogli slobodno izraziti svoj politički stav, jer se u mnogim mjestima provodio teror, a s druge strane su mnogi, osobito činovnici, odlučili glasovati za vladinu listu iz straha, da prije reda ne budu bačeni u penziju, ili da ne budu premješteni i na druge načine ugnjetavani. Osim toga U.O. nije imala potpunu slobodu s obzirom na održavanje izbornih skupština. Dok nije bila predana opoziciona kandidatska lista na odobrenje, opozicija u štampi nije smjela ni pisnuti. U novinama se nije smjelo javiti ni to, da li opozicija ide na izbore. S vladine se pak strane neprestano prigovaralo, da opozicija neće da iznese svoj program.

I prigodom ovih izbora je došlo do pobuna među seljacima. Tako se pobuniše u Šestinama, jer je zagrebačka policija uhitila čuvara liste dr. Mačeka. Isto se dogodilo u Gospiću. Dan iza izbora novine su donijele ishod glasovanja, no iz Zagreba, zagrebačkoga kotara i iz Dalmacije, gdje je sigurno većina izbornika glasovala za opoziciju, nije bilo vijesti. Nije se smjelo znati, kako je jaka opozicija. Vijesti su donesene samo iz onih krajeva, gdje je vladina lista dobila većinu glasova. Tek 7. svibnja na-

(161) *DnevBauer* VIII, 1. XII. 1934.

(162) *Okružnica* od 12. II. 1935, u KL 86 (1935) 78.

---

večer su počele novine donositi konačne rezultate, prema kojima je vladina lista dobila apsolutnu većinu od 62,6%, a lista dr. Vlatka Mačeka 34,4%. Mnogi su sumnjali u točnost tih rezultata i govorilo se, da su ih patvorili državni organi.

4) - *Memorandum nadbiskupa Bauera*

Nakon izbora stizale su nadbiskupu Baueru s mnogih strana obavijesti o zulumima i zločinima, koje su žandari počinili prigodom izbora. Došle su pritužbe iz Kravarskoga, Šemice, Đurđevca, Male Erpenje, Zaboka, Vojnoga Križa, Sesveta, Bizovca, Adolfovca, Kravica, Laslova, Korođa, Vida blizu Metkovića, Hreljina, Dubašnice, Krka, Raba, Rašćana kraj Imotskoga, kao i o postupku s dr. Franom Biničkim itd. U tim se pritužbama govori o ubojstvima, zatvaranju, zlostavljanju i linčovanju naših seljaka, o jednakim postupcima i prema svećenicima.

Ovo tlačenje naroda i svećenstva, divljačka zlostavljanja i zločini potakli su nadbiskupa Bauera, da odriješito prosvjeduje. On kao natpastir najveće nadbiskupije u Jugoslaviji i kao metropolita četiriju biskupija, usprkos svojoj visokoj starosti i staračkim slabostima otputovao je 24. svibnja u Beograd u pratnji križevačkog vladike dr. Dionizija Njaradija, gdje ga je slijedećeg dana knez Pavle primio u audijenciju. Nadbiskup je knezu Pavlu predao oštar prosvjed protiv spomenutih samovoljnih nasilja organa vlasti. Jednak je prosvjed predao i ministru vojske Petru Živkoviću. U tome prosvjedu nabraja zločine, što su ih počinili žandari u gore spomenutim mjestima, te pita: Čemu ta ubojstva? Čemu ta zatvaranja i linčovanje? I to u masi? Ako je tko kriv, neka mu se sudi po zakonu! Zar se kani pobiti čitav jedan narod? Nadbiskup naglasuje, kako takav postupak stoji u opreci s moralom i označuje ga kao progonstvo i divljaštvo. Kada se 28. svibnja vratio u Zagreb, zahvalio mu se za taj odvažni korak dr. Torbar, predstavnik dr. Vlatka Mačeka.

Francuski politički pisac Ernest Pezet, na svom pohodu Jugoslavije, godine 1935, svratio se i u Zagreb da posjeti svoje prijatelje Trumbića i Mačeka. Tom je zgodom zatražio audijenciju i kod nadbiskupa koadjutora, koji ga je zadržao u duljem razgovoru i na ručku. Vrativši se u hotel, pisac je zabilježio taj razgovor. Objavio ga je u Parizu godine 1959.

Razgovor pokazuje, u kakvu je stanju živio Hrvatski Narod u kraljevskoj Jugoslaviji. On opisuje na slijedeći način (163):

(163) *DnevBauer* VIII, 2. V. 1935. - E. PEZET, *Stepinac - Tito*.

«Monsignor mi je pokazao bič, koji je čuvao u malom spremištu, koje on zove 'muzej užasa'. Bič je bio načinjen iz pletenih žica sa željeznim klincima. Pritom mi reče:

'U sto godina pod Austro-Ugarskom nije proliveno toliko krvi, koliko su je prolili srpski žandari u Jugoslaviji. Najmanji povod dostatan je da podivljaju. U jednom od mojih zadnjih pohoda nadbiskupiji bila su dvojica mrtva u jednoj svađi, koju su izazvali žandari. Zbog memoranduma nadbiskupa Bauera, kojeg je upravio Stojadinovićevoj vladi, stigla su mnoga prijeteća pisma meni i mnogim drugim svećenicima. U Taborskom bila su četvorica ubijena. Nasilja pak i izazivanja su nebrojena. Dobra volja Stojadinovića i Korošca je izvan sumnje, ali oni su okruženi vojskom i žandarmerijom. Šef me je javne sigurnosti obavijestio da je nemoćan prema žandarima. Isto je izjavio i njegov zamjenik. Nijedan svećenik nije siguran za svoj život. Ne prođe mnogo dana, da koji od njih ne zatraži, da se stavi pod moju zaštitu. Predbacuju nam hrvatsku zastavu. Ni biskupi ni svećenici nisu to tražili, ali je traži Hrvatski Narod, koji u njoj vidi simbol podjarmljene slobode. Austro-Ugarska ju je dopuštala. Pod hrvatskom zastavom bilo je dosta 700 žandara za održavanje javnog reda u Hrvatskoj, dok ih danas ima 6 do 7.000. Razglasuje se da je sve to protiv komunističkog upliva, ali ovaj je danas u Hrvatskoj nemoguć.

Moje pastirske pohode smatraju političkom agitacijom. Pa što mogu? Zagrebačka nadbiskupija je vanredno prostrana. Broji danas oko 1,700.000 stanovnika. Dužnost mi je ići na pastirske pohode. Njih to vrijeđa i smatraju to političkim činom. Što se tiče g. Mačeka, nastojim, da se ne sastanemo. Izbjegavam sastanak da sačuvam svoju neovisnost. Na dan izbora napustio sam Zagreb.

Obavijestio sam kneza Pavla. On mi je rekao, da imam pravo, ali da ni on ne može stvarno ništa.

Živimo pod sumnjičavim režimom. Posvuda su prijavljivanja. Srpski režim nastavlja turski način vladavine.

Neki žandarski narednik htio je podmititi jednu ženu da donese jedan zamot u nadbiskupski dvor. Bila je to bomba. Rekao joj je da će biti bogata, ako to učini. Ovaj je zapisnik bio uključen u kasnijoj raspravi i suočenju osoba u ovoj drami, koja je hvala Bogu propala'».

Na koncu razgovora nadbiskup koadjutor pokaže Pezetu fotografiju, nad kojom se je zaprepastio. Nije mogao vjerovati, da je istinita. No nadbiskup mu pokaže izvornik, iz kojega se

---

vidjelo, kako je jedna hrvatska obitelj morala platiti metke, kojima su srpski žandari ustrijeljili oca obitelji, čija je pogrješka bila u tome, što nije pravilno stavio poštanske markice.

5) - *Konkordat*

Kakvo je ozračje bilo tih dana u kraljevini Jugoslaviji, najbolje će se shvatiti iz povijesnog prikaza borbe protiv konkordata između Sv. stolice i kraljevine Jugoslavije.

U političkim borbama između Hrvata i Srba odrazila se golema razlika između velikosrpskih težnja i pravoslavlja s kojim se poistovjećuje duša srpskog naroda, i većeg dijela Hrvatskog Naroda.

Pravoslavna je Crkva u kraljevini Jugoslaviji uživala velike povlastice. Država je podupirala njezino širenje, izgradila veličanstvenu patrijaršiju u Beogradu i podigla pravoslavne crkve u Hrvatskoj i Sloveniji. Agrarna reforma nije ju tako teško pogodila kao katoličku Crkvu i druge vjerske zajednice. Odnos između nje i države bio je uređen državnim zakonom već godine 1929 i statutom iz godine 1931. Iste godine uredila je država svoj odnos i prema islamu, a nešto kasnije i prema protestantima i židovima.

Iako je prema državnoj statistici od godine 1931 u Jugoslaviji bilo 5,200.000 katolika, država ipak nije sredila pravni odnos prema katoličkoj Crkvi, pa su za nju važila još uvijek četiri međunarodna ugovora sa Sv. stolicom: srpski konkordat od 24. lipnja 1914, koji je važio za Srbiju i Makedoniju, crnogorski konkordat od 18. kolovoza 1886 za Crnu Goru, austrijski konkordat od 18. kolovoza 1886 za Hrvatsku i Slavoniju, bosansko-hercegovačka konvencija konkordata od 8. lipnja 1881 za Bosnu i Hercegovinu. U Sloveniji i Dalmaciji važio je austrijski državni zakon donesen poslije konkordata, a u Vojvodini je bio na snazi mađarski zakon.

Komisija za proučavanje pitanja o jedinstvenom konkordatu, koja je ustanovljena u Beogradu 9. kolovoza 1922, održala je od 21. kolovoza do 21. listopada iste godine 22 sjednice i zauzela načelni stav, da je najbolje urediti pravni položaj katoličke Crkve u Jugoslaviji konkordatom. Po želji kralja Aleksandra započeli su u lipnju 1925 pregovori o konkordatu u Rimu. Sv. stolicu je zastupao mgr. Borgongini Duca, a jugoslavensku vladu dr. Voja Janjić, dr. Mihajlo Lanović i mgr. Nikola Moscatello. Sav je rad zapeo na pitanju Zavoda Sv. Jeronima u

---

Rimu, nakon čega je Stjepan Radić izjavio, da konkordat nije potreban. Novi režim, imenovan 8. siječnja 1929, predložio je, 4. ožujka 1931, drugi nacrt.

Kad je iskustvo pokazalo, da se sporazumijevanjem pomoću diplomatskih nota posao oteže u beskonačnost, kralj Aleksandar je osobno zahvatio u to pitanje i tako je u kolovozu 1934 bilo sređenje teksta skoro dovršeno velikom zaslugom mgr. Nikole Moscatello, savjetnika jugoslavenskog poslanstva pri Sv. stolici. Predsjednik ministarskog savjeta Bogoljub Jevtić, pošto je unio u tekst nekoliko manjih preinaka, koje je Sv. stolica prihvatila, u veljači 1935 izjavio se spremnim doći u Rim, da osobno potpiše konkordat. Dne 18. travnja 1935 odgovorila je Sv. stolica, da se bez daljnjega može prijeći na potpisivanje (164).

Međutim pade Jevtićeva vlada. Potpisivanje je izvršeno, 25. srpnja 1935, u Vatikanu u 11,30 s. Konkordat je potpisao u ime pape Pija XI njegov državni tajnik kardinal Eugen Pacelli, a u ime kralja Petra II ministar pravde dr. Ljudevit Auer.

Konkordat je međutim morala odobriti Skupština i Senat u Beogradu. Sada je nastala ogorčena borba protiv konkordata sa strane Pravoslavnog arhijerejskog sabora u Beogradu, koji se, 13. rujna iste godine, obratio na ministra predsjednika Milana Stojadinovića sa zahtjevom, da konkordat u obliku, u kojemu je sastavljen, ne bude odobren, jer da je u Srbiji i Crnoj Gori službena vjera pravoslavlje, a ne postoji razlog, da se od toga odstupa.

Prigodom čestitanja klera nadbiskupu Baueru za Novu godinu 1936 biskup Salis-Seewis se dotaknuo i pitanja konkordata, koji je bio u srpnju potpisan. Na što je nadbiskup Bauer odgovorio slijedeće (165):

«Dobro je predgovornik (biskup Salis) spomenuo i zaključak konkordata između Sv. stolice i kraljevine Jugoslavije. Na tom djelu mnogo je radio pokojni kralj Aleksandar. Mi željno čekamo, da se taj konkordat konačno prihvati, jer će Crkva njime dobiti svoj pravni položaj u državi i znat će, što joj je osigurano i garantirano. Tim će, nadam se, prestati mnoge trzavice i neprilike. Zato vjerujemo, da će u prvim sjednicama Skupštine konkordat biti prihvaćen... On je velika potreba i stoga, što sve druge vjeroispovijesti imadu već uređene svoje pravne odnose s državom, jedino još katolička Crkva to nema, iako se

(164) *Potpisan konkordat između Sv. stolice i kraljevine Jugoslavije*, u KL 86 (1935) 377 sl.

(165) *DnevBauer* IX, 31. XII. 1935.

---

na tome mnogo radilo i vijećalo. Osim toga prihvaćanje konkordata bit će korak u pravcu, koji ističu sve stranke, da dođe do smirenja i konsolidacije prilika».

Ove je riječi državni tužilac izbacio i nisu mogle biti objelodanjene u tisku.

Dne 27. ožujka 1936 dr. Voja Janjić je u Skupštini vrlo oštro napao konkordat. Iako je dr. Milan Stojadinović izjavio, da temeljno načelo konkordata, koje sve postojeće vjeroispovijesti u Jugoslaviji priznaje ravnopravnima, ne mijenja položaj pravoslavlja u državi, i da država mora voditi računa o 5,000.000 katolika, raspravljanje se sve više zaoštravalo. Borba se vodila u javnosti i za javnost letcima, brošurama, govorima. Radi toga se otezalo s odobrenjem u Skupštini.

Dne 5. studenoga kraljevski namjesnici konačno izdadoše ukaz, kojim ovlašćuju predsjednika vlade, da konkordat iznese pred Skupštinu. Zbog otpora i agitacije sa strane pravoslavne hijerarhije glavna rasprava u Skupštini se i dalje odgađala.

Na Badnjak iste godine donio je *Jutarnji list* izjavu nadbiskupa-koadjutora o važnosti konkordata za državu i Crkvu i praktičnu njegovu korist, jer se njime uklanjaju mnoge nesuglasice između države i Crkve, a sporovi, koji su možda nastali, na taj se način uklanjaju. Ističe glavna načela, prema kojima se imade urediti odnos Crkve i države.

Nadbiskup Bauer je prigodom čestitanja klera za Novu godinu 1937 dao slijedeću izjavu (166):

«Žao mi je, što ne mogu propustiti ovu zgodu, a da ne spomenem jedan žalosni događaj. Konkordat između Sv. stolice i kraljevine Jugoslavije na kome se radilo i raspravljalo od 1922 godine, napokon je potpisan 25. srpnja 1935, a ponajviše nastojanjem njegova veličanstva blagopokojnoga kralja Aleksandra, koji je i meni svakom zgodom govorio, kako je potrebno, da se konkordatom odredi pravno stanje katoličke Crkve u Jugoslaviji. Sada, kada je objavljeno, da će konkordat biti predložen na ratifikaciju u Skupštini i Senatu, ustadoše pravoslavni preosvešteni episkopi, te zauzeše neprijateljski stav protiv ratifikacije konkordata. Ovo nas katolike vrijeđa i jako boli. Boli to

(166) N. dj., Silvestrovo 1936. - Nekako u ovo vrijeme Stepinac je nakon zrelog razmišljanja, molitve i savjeta s apostolskim nuncijem, posjetio srpskog patrijarha i zamolio ga za pomirljiv postupak u stvari konkordata, da bi se ublažila napetost između pravoslavaca i katolika. Bilo je bezuspješno. Priopćio kardinal Bertoli, koji je bio g. 1932-1938 tajnik nuncijature u Beogradu.

---

više, što u konkordatu nema ni sjenke kakva neprijateljstva protiv pravoslavne Crkve. Katolička Crkva nema ništa protiv toga, da i pravoslavna Crkva dobije sve ono, čega možda nema, a konkordat zajamčuje katoličkoj Crkvi. Boli nas to jače, što ovaj neprijateljski stav tako odličnog tijela, kao što je episkopat, slabo pristaje uz opće želje svih poštovanih Srba, Hrvata i Slovenaca, da se naše unutrašnje prilike na zadovoljstvo svih što prije srede. Stav pravoslavnog episkopata može izazvati samo nepoželjnu vjersku borbu, koju narodi iz katoličke Crkve nikako ne žele».

I ove je riječi iz nadbiskupova govora državni odvjetnik zaplijenio te nisu mogle biti objelodanjene.

Napokon, 19. srpnja 1937 počela je u Skupštini rasprava o konkordatu, koja je bila vrlo burna. Zbog uzbuđene javnosti vlada nije dala ulaznice za Skupštinu ni katoličkim ni pravoslavnim svećenicima i zabranila je sve političke sastanke do 1. kolovoza. Zabranila je i crkvenu «litiju» (procesiju) za bolesnoga srpskog patrijarha Varnavu. No, već 19. srpnja prigodom «molepstvija» za patrijarha pali su poklici: «Živio Voja Janjić! Dolje konkordat! Živio patrijarha!»

Pravoslavni kler nije mario za zabranu vlade. Procesija je naglo krenula iz saborne crkve. Policiji je uspjelo da zaustavi vjernike. Propustila je samo pravoslavni kler u obredničkom odijelu. No, drugi kordon policije zapriječi i kleru pristup na glavnu ulicu. Budući da je kler htio na svaki način probiti policijski kordon, nastane gužva, u kojoj ostanu lako ranjeni šabački vladika Simeon i Voja Janjić (167).

Usprkos te ulične demonstracije protiv konkordata zastupnici su ga, 23. srpnja, u Skupštini izglasali sa 166 glasova protiv 128. Stojadinović je u svojem govoru naglasio važnost konkordata i natuknuvši ulični događaj i prijetnje pravoslavne hijerarhije pohvalio je neustrašivo držanje poslanika, riječima: «Borbu, koju mno izdržali, nismo htjeli, bila nam je nametnuta».

Ipak je tom zgodom izjavio, da konkordat neće biti u tekućoj parlamentarnoj sezoni predložen Senatu.

Pravoslavci su izazvali nemire i u Sarajevu, Kragujevcu, Šapcu, Čačku. U beogradskoj sabornoj crkvi kao i u ostalim pravoslavnim crkvama po kraljevini bila je pročitana, 8. kolovoza, rezolucija Sv. sinoda, prema kojoj svi, koji su glasovali za kon-

(167) *Oko ratifikacije konkordata, prema «Samoupravi»*, u KL 88 (1937) 341; *Konkordat pred narodnom Skupštinom*, u KL 88 (1937) 365 sl. i 379 sl.; *Arhijerejski sabor o konkordatu*, u KL 88 (1937) 375 sl.

---

kordat u Skupštini, bivaju lišeni vjerskih povlastica i izopćeni. Među njima bila su devetorica članova vlade s Milanom Stojadinovićem na čelu i stotina zastupnika. Vjernicima je bilo zabranjeno izopćene primati u kuću (168).

Dne 19. listopada iste godine zakonski je nacrt o konkordatu u Senatu na posljednjoj sjednici odbačen. Kad je Stojadinović izjavio, da neće više iznositi konkordat pred Senat i kad je arhijerejima dao zadovoljštinu, on i ostali zastupnici bili su odriješeni od izopćenja.

6) - *Stav katoličke Crkve*

Katolički su biskupi održali u Zagrebu svoju konferenciju, 22.-28. listopada 1937, s koje su izdali saopćenje, da im čast ne dopušta odgovarati na ulične ispade, koji su se očitovali u posljednje vrijeme protiv odobrenja konkordata, a isto tako neće odgovarati ni na neiskrenost devetnaestgodišnjeg uvjeravanja o ravnopravnosti katoličke Crkve. Znat će međutim, u svakom slučaju braniti prava katoličke Crkve i prava njezinih šest milijuna vjernika u ovoj državi (169).

I Sv. Otac Pijo XI bolnim se riječima u konzistoriju, 16. prosinca iste godine, osvrnuo na odbijanje konkordata. Tom je zgodom kazao, da će doći vrijeme, iako bi volio, da ne dođe, kada će mnogi oplakivati, što nisu širokogrudno, plemenito i velikodušno prihvatili tako veliko dobro, koje je Kristov namjesnik nudio njihovoj državi, i to ne samo na korist Crkve i vjere, nego i na društvenu i političku dobrobit, koliko god je daleko od njega, da svojom stvari i svojim djelom prelazi na političko polje (170).

Kad je Sv. stolica saznala, 5. veljače 1938, za povjerljive izjave Milana Stojadinovića i Antona Korošca, da se konkordat neće više iznositi pred Senat (171), jednom predstavkom («Aide-

(168) *La Civiltà Cattolica* 88 (1937) vol. III 373.

(169) *Saopćenje s biskupskih konferencija, održanih u Zagrebu od 22-28. listopada 1937*, u KL 88 (1937) 521.

(170) Prigodom konzistorija, u kojem je mgr. Hermenegildo Pellegrinetti bio promaknut na kardinalat, Pijo XI je rekao: «Verrà un giorno nel quale non saranno poche le anime che deploreranno di non avere largamente, generosamente, operosamente accolto un bene così grande come quello che il Vicario di Gesù Cristo offriva al loro Paese, e non soltanto per la compagine ecclesiastica, religiosa della nazione, ma anche per la sua compagine sociale e politica, per quanto decisamente aborrente Egli fosse, da fare cosa sua e opera sua la politica», u *L'Osservatore romano*, 17. XII. 1937, br. 293.

(171) *Konkordat ne dolazi pred senat*, u KL 88 (1937) 507; *Poslije povlačenja konkordata*, n. mj. 519; *Oko konkordata*, u KL 89 (1938) 46.

Mémoire») prosvjedovala je protiv postupka jugoslavenske vlade i podsjetila je na potpis stavljen na svečanom spisu od 25. srpnja 1935 kao i na obvezu, koja odatle slijedi, i na neotuđivo pravo katolika u Jugoslaviji, da ne budu stavljeni u podređen položaj i u iznimno stanje prema drugim vjeroispovijestima u Jugoslaviji (172).

Mnogi su odlični katolici laici po Hrvatskoj htjeli prirediti prosvjedne skupštine i zamolili su nadbiskupa Stepinca, koji je u međuvremenu (7. prosinca 1937) postao nadbiskup ordinarij, da im dopusti održavanje takvih prosvjednih skupština. On je bio mišljenja, da od toga ne bi bilo koristi, te je 17. veljače 1938 izdao slijedeću izjavu (173):

«Povodom posljednih događaja u vezi s konkordatom, koji su javnosti dobro poznati, zamolili su me odlični katolici, da im dopustim održavanje prosvjednih skupština, na kojima bi cijelo pitanje konkordata bilo stavljeno u pravo svjetlo.

Ja razumijem njihovo nezadovoljstvo, nagomilano tijekom posljednih dvadeset godina, u kojima je katolička Crkva u kraljevini Jugoslaviji morala podnijeti mnoge neprilike. Znam i to, da bi na tim prosvjednim skupštinama hrvatski katolici svi kao jedan zasvjedočili još jače svoju ljubav i potpunu privrženost katoličkoj Crkvi i njezinu vrhovnom poglavaru Sv. Ocu. Ali ja ipak ne želim, da se te prosvjedne skupštine održavaju. Cijelom je naime svijetu jasno, na čijoj strani leži krivnja, što je došlo do nezapamćenih huškanja protiv katoličke Crkve i konkordata. Kraj toga je već i cjelokupni episkopat rekao prigodom posljednjeg zasjedanja biskupskih konferencija, što misli o ravnopravnosti katolika u kraljevini Jugoslaviji i o kampanji protiv konkordata. Zato držim, da nije vrijeme za prosvjedne skupštine.

Zahvaljujući svim vjernicima za izraze ljubavi i revnosti za povrijeđena prava Crkve te opravdane ogorčenosti protiv onih, koji ih gaze, molim ih, da uvijek budu u svim pitanjima,

koja se tiču Crkve, povezani sa svojim crkvenim poglavarima duhom molitve i discipline. Tada se nećemo trebati plašiti nikakva huškanja, laži i mržnje, koja se dižu protiv katoličke Crkve. Tako

(172) *Il concordato jugoslavo*, u *L'Osservatore romano*, 19. II. 1938; - *Sv. stolica i konkordat*, u KL 89 (1938) 85 sl.

(173) *Izjava zagrebačkog nadbiskupa preuzv. g. dra A. Stepinca u vezi s konkordatom*, u KL 89 (1938) 73.

---

spremni izvojevat ćemo konačnu slobodu i ravnopravnost katoličke Crkve u Jugoslaviji.

Dr. Alojzije Stepinac

nadbiskup zagrebački».

U mjesecu svibnju iste godine biskupska je konferencija u Zagrebu pod predsjedanjem nadbiskupa Stepinca izdala posebno objašnjenje za svećenstvo, a posebno za vjernike, tiskano na posebnom listu.

U objašnjenju namijenjenu svećenstvu, koje je kraće, žale se biskupi, što su se pripadnici srpsko-pravoslavne Crkve i njihovi narodni vođe izjasnili protiv konkordata i kampanjom protiv njega izazvali nova teška trvenja u međuvjerskim odnosima. Odlučno prosvjeduju protiv držanja kraljevske vlade u pitanju konkordata, koja je najprije javno i svečano priznala konkordat, a kasnije ga na nedosljedan način odbacila, čime je povrijedila ustavom zajamčeno načelo ravnopravnosti svih u državi zakonom priznatih vjera. Prosvjeduju, što je otklanjanjem odobrenja konkordata katolička Crkva ostala bez konačnoga pravnog priznanja svoga položaja, svoga djelokruga i misije, svoje veze sa Sv. stolicom i što je stavljena u podređen položaj prema drugim vjeroispovijestima. Prosvjeduju, što je kraljevska vlada dopustila srpsko-pravoslavnoj Crkvi, da mjerodavno odlučuje o sudbini i pravima katoličke Crkve, da se gradi pravim tumačem državne i narodne misli i da se miješa u političku upravu zemlje; što je kraljevska vlada unaprijed poistovjetila državne probitke s probitcima srpskog pravoslavlja i udovoljila začetnicima borbe protiv konkordata; što je na nezgodan način povrijedila auktoritet Sv. stolice, skidajući protiv svih diplomatskih običaja konkordat s dnevnog reda, koji je već bio potpisan, a da o tome nije obavijestila Sv. stolicu kao drugog diplomatskog ugovornika. Biskupi napose žale što je jedan ministar, katolički svećenik (Anton Korošec), dao izjavu da se konkordat neće više iznositi pred Senat. Biskupi se posve ograđuju od tvrdnje, da je sastavak konkordata dirao bilo u kojem pogledu u suverenitet države ili vrijeđao načelo vjerske ravnopravnosti. Konačno postavljaju odlučan i hitan zahtjev, da se odnosi države i katoličke Crkve srede na način, koji je za katoličku Crkvu prihvatljiv, tj. međusobnim sporazumom između kraljevske vlade i Sv. stolice, odnosno episkopata, po odobrenju Sv. stolice, a na temelju ravnopravnosti u državi.

Za vjernike su biskupi s iste konferencije izdali, 4. svibnja, zajedničku poslanicu. Razlozi poslanici su postupak kraljevske

---

vlade, koja je otklonila konkordat i time teško povrijedila vrhovnog poglavara katoličke Crkve, a vjernike ostavila i dalje bez uređena pravnog položaja.

Da u vjernicima ožive svijest dužnosti s obzirom na čuvanje prava, koja im pripadaju po naravnom i po Božjem zakonu, te da bi vjerno stajali uz svoje biskupe i Sv. Oca pred predstavnicima državne vlasti, iznijeli su letimičan pregled nepravdi, poteškoća i borba, što ih je katolička Crkva u Jugoslaviji morala podnositi kroz dvadeset godina.

Prvo i najvažnije područje, na kojem su Crkvu nepravedno pogodili predstavnici vlade, jest školstvo i odgoj mladeži. Vlada je, naime, donijela tako nepravedne zakone, da je prema njima onemogućeno daljnje širenje naših vjerskih škola. A škole, koje postoje, imadu se boriti s golemim poteškoćama i trajno su u pogibelji, da budu dokinute. Budući da su te škole među prvima i najboljima u državi, pravi razlog takva postupka je samo neprijateljstvo ili mržnja na ono, što je katoličko. Kao primjer biskupi su naveli učiteljsku školu sestara milosrdnica u Zagrebu, iz koje je proizašlo preko 4.000 vrsnih učiteljica. Slične nevolje trpe i druge učiteljske škole naših redovnica u državi. Broj učenica u tim školama vlada ograničuje i njihove apsolventice zapostavlja.

Na škole s isključivo ili pretežno katoličkom djecom vlada postavlja učitelje svih mogućih vjeroispovijesti. Budući da škola ima ne samo obrazovnu nego i odgojnu zadaću, time se katoličkoj Crkvi i katoličkim roditeljima nanosi teška nepravda, jer se odgoj njihove djece ondje, gdje je gotovo sva mladež katolička, povjerava i nekatoličkim učiteljima.

Golema se povreda nanosi katoličkoj Crkvi i njezinu naučavanju i time, što se u školama upotrebljavaju knjige, koje na području prirodnih znanosti iznose kao utvrđene činjenice labave pretpostavke, koje su ozbiljni učenjaci već davno napustili, a sve samo zato, da bi se pokolebalo kršćansko naziranje mladeži s obzirom na stvaranje čovjeka, njegove duše i cijeloga svijeta. Na području povijesti se iznose pred mladež lažne tvrdnje o katoličkoj Crkvi, a povijesni se događaji prikazuju često u posve neistinitoj slici. Sve to s očitim ciljem, da se iz duše katoličke omladine istisne katoličko osvjedočenje i poštovanje prema katoličkoj Crkvi.

Katolička se Crkva morala napose boriti na području školstva za vjeronaučnu obuku. Htjelo se u srednjim školama vjeronauk ili posve ukinuti ili uvelike ograničiti. Iz naučničkih

---

škola, koje se danas zovu «škole učenika u privredi», bio je vjeronauk odstranjen, makar se na području Hrvatske i Slavonije uvijek predavao. Ponovno je uveden samo nakon najodlučnijeg istupa cjelokupnog katoličkog episkopata.

Vlada je pravila velike poteškoće s obzirom na imenovanje novih kateheta i vršenje njihovih dužnosti. Gdjekada ostaju mjesta godinama nepopunjena, iako je mladež u pojedinim školama u golemom broju katolička.

Drugo područje, na kojemu je katolička Crkva bila pritisnuta, jest sloboda katoličkog udruženog života. Katolička Crkva ima neotuđivu dužnost i pravo, da svuda, pa i u školi, nadzire sav odgoj djece, a isto tako joj pripada pravo, da svrsta katoličku omladinu u društva katoličke akcije, kojoj je cilj kršćanska pouka i odgoj. Predstavnici državne vlasti su htjeli što više ograničiti odgojna prava Crkve, prisvajajući sebi monopol odgoja, što se protivi ne samo objavljenom nego i naravnom Božjem zakonu. Državna je vlast neprestano presizala u to crkveno područje, jer je s jedne strane ukidala i školska i izvanškolska udruženja katoličke omladine, a s druge je strane naročito školska omladina bila na razne načine prisiljavana, da stupa u ona udruženja, iza kojih su stajale školske vlasti, a koje su po svojoj ideologiji i praktičnom radu bile posvema protivne katoličkom uvjerenju omladine.

Vlada je nanijela daljnju veliku povredu prava katoličke Crkve i u materijalnom pogledu. Crkveni je imetak imao naročito da služi duhovnim potrebama vjernika. I Crkva je doista sredstvima od svojih dobara ne samo namirivala potrebe klera i omogućivala razvoj i uzdržavanje svojih ustanova, nego je i školovala na tisuće darovite, siromašne, naročito seljačke djece, a zgrade su služile narodnoj prosvjeti. Mnogi su daroviti mladići, posvetivši se ili svećeničkom ili kojem svjetovnom staležu, postali ponos naroda, iz kojega su nikli, a njihove sposobnosti bi ostale neiskorištene, da ih nije pronašla, pridigla i odgojila katolička Crkva. Taj je rad Crkve posvema onemogućen, jer joj je oduzet velik dio njezina imetka tako, da joj nedostaju sredstva ni za najnužnije potrebe normalna razvoja. Državna potpora, što je prima Crkva, ne odgovara načelu ravnopravnosti, koja je zajamčena ustavom.

Katolička Crkva je, nadalje, od početka smatrala svojom svetom dužnošću, da se brine za bolesnike. I prve bolnice su se pojavile u krilu i pod zaštitom Crkve. Crkva se time s pravom ponosi. Bolnice, koje su vlasništvo katoličkih redova, primaju bolesnike bez ikakva obzira na vjeru i potpadaju pod nadzor

---

državnih organa. One vrlo često dolaze u težak položaj. Iz dana u dan se gomilaju njihova potraživanja, što ih imaju kod države za liječenje povlaštenih bolesnika pa stoga dolaze u nemogućnost, da zadovolje svojim obvezama i da odgovore svom uzvišenom pozivu.

Tešku je nepravdu Crkvi donio zakon, prema kojemu žena državnog činovnika, koja je rastavljena po propisima katoličke Crkve, nema prava na penziju. Do rastave doduše može doći i krivnjom žene, ali često do nje dolazi i muževom krivnjom. Ako je do rastave došlo krivnjom muža, tko će se, prožet načelima pravde i poštenja, moći složiti s time, da zakonita žena s djecom ostane na ulici u bijedi i nevolji, a da takozvana supruga, koja je upropastila i

zakonitu ženu i djecu, dobiva penziju? Takvim postupkom ih se sili da prijeđu na pravoslavlje, koje ima povlašten položaj, ili su prisiljene podati se razvratnu životu.

Mnogi su katolici, državni namještenici sviju vrsta, prešli na pravoslavlje, jer su shvatili, da se tako preporučuju ili za bolje namještenje u službi ili za promaknuće.

Biskupi nadalje upozoravaju na druge nepravde, kao što su cenzura ne samo katoličkog novinstva i tiska uopće, nego i poslanica, koje biskupi šalju svojim vjernicima. Postoje škole, u kojima se muška i ženska mladež odgaja neispravno, na moralnu štetu mladeži. Propagiraju se «praznični» tečajevi, ali ne u radne dane, nego načelno u nedjelje i to samo zato, da se muška mladež otuđi Crkvi i vjerskom životu, i da joj se nametnu nazori, koji su protivni katoličkoj vjeri i Crkvi. Državni organi nadalje sustavno popuštaju u pitanju javne golotinje i s njom spojene raskalašenosti u kupalištima i klimatskim mjestima, čime se u narodu ubija vjerskoćudoredni život i osjećaj, a Crkvi se ne daje mogućnost, da zajednički s nadležnim organima vlasti po svojim zastupnicima radi na zaštiti javnog ćudoređa.

«Iz ovoga — nastavlja poslanica — što smo rekli, jasno je, da se može opravdano zaključiti, da katolici nisu ravnopravni građani u ovoj državi, kako se to tvrdi i govori. Ali iz svega ovoga, što je spomenuto, očito je i to, da nije obijest nego krvava nužda, kad smo mi zahtijevali, da se uredi položaj katoličke Crkve u Jugoslaviji, i da se prava katolika zajamče zakonom kao što je konkordat.

Međutim, nama se i priznavalo ne jednom, sa sviju strana, da imademo pravo, da se položaj katoličke Crkve uredi. Priznalo

---

nam se to i sa strane najviših faktora državne uprave. A eto nedavno smo doživjeli, da su se u uređenje unutarnjih prilika katoličke Crkve upleli oni, na koje to nikako ne spada i da je zbog toga konkordat otklonjen.

Predragi vjernici! Konkordat je proglašen u javnosti. Svi znademo, što je bilo osigurano katoličkoj Crkvi u Jugoslaviji.

1. U državnim školama, gdje su učenici isključivo ili pretežno katoličke vjere, postavljali bi se nastavnici katolici.

2. Školski udžbenici za svjetovne predmete ne bi smjeli sadržavati ništa, što vrijeđa i što je protivno katoličkoj vjeri i katoličkoj Crkvi.

3. Katolici bi mogli osnivati konfesionalne škole svagdje, gdjegod ih imade u zemlji.

4. Za katolike vrijedilo bi bračno pravo naše Crkve, koje se ne bi moglo izigravati.

5. Država bi iz svakogodišnjega budžeta morala pomagati katoličku Crkvu razmjerno prema broju katolika i stvarno dokazanim potrebama.

6. Nadasve bi se zajamčila puna sloboda organizacijama katoličke omladine.

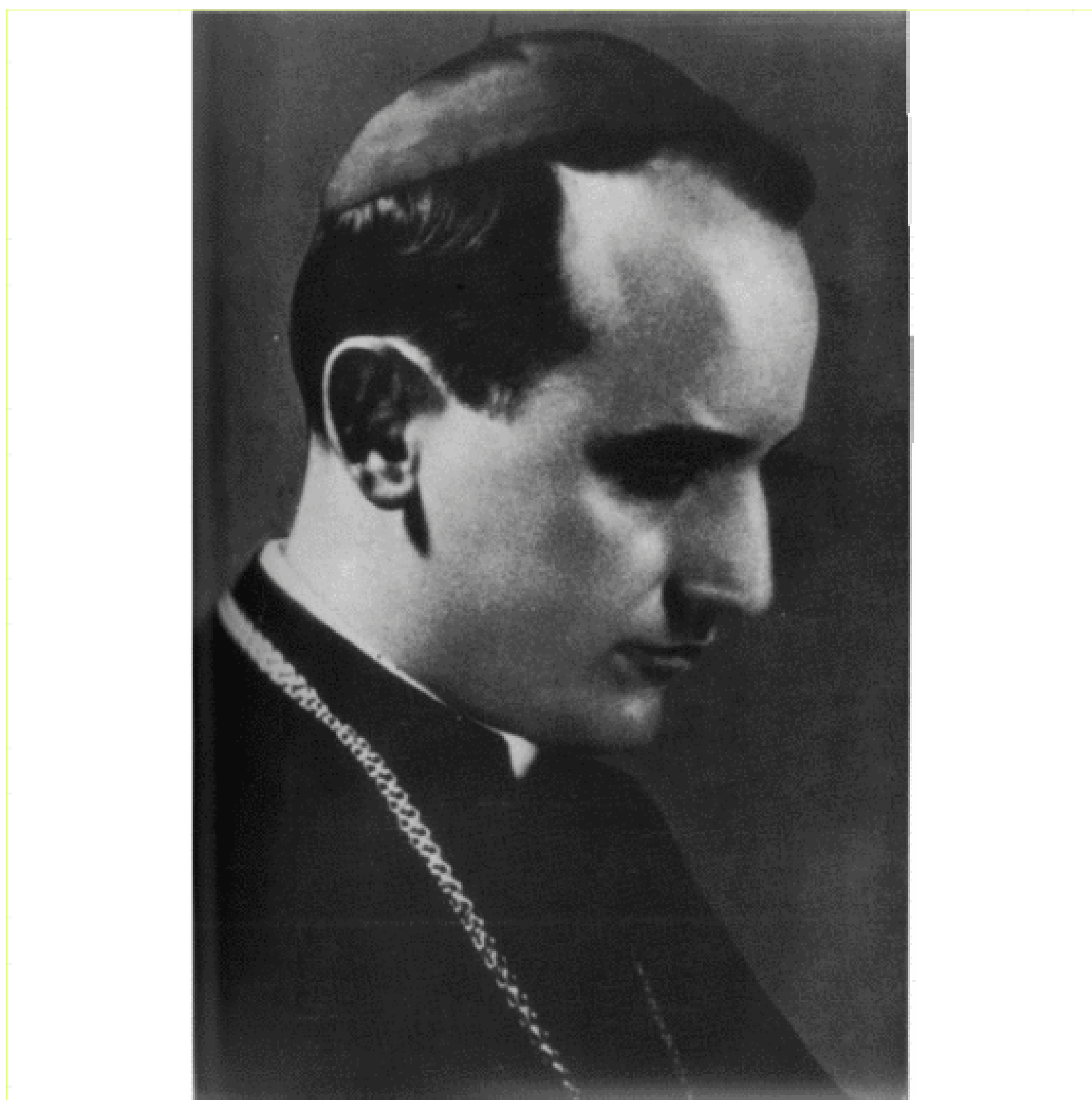
7. Katolička Crkva i svi mi katolici bismo osjećali, da smo u svemu ravnopravni s drugim konfesijama. Utvrdilo bi se puno povjerenje, međusobno poštovanje i građanska snošljivost.

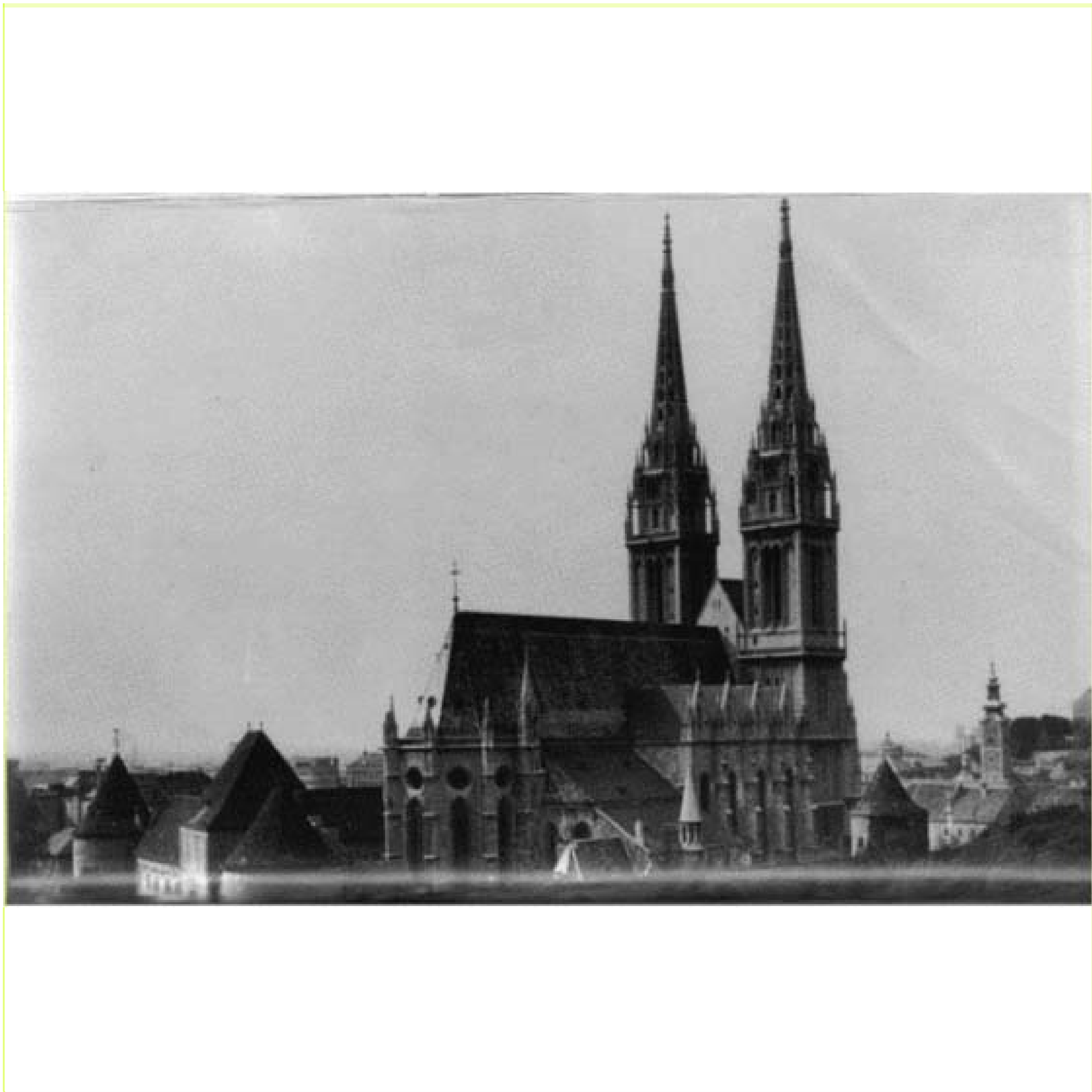
Sve je to oboreno otklanjanjem konkordata.

Ali zato ipak mi ne možemo i ne smijemo dozvoliti, da pri tome ostane!

Katolička Crkva imade svoja neotuđiva prava, koja joj pripadaju po pozitivnom Božjem i naravnom zakonu. Ta se prava u kraljevini Jugoslaviji oslanjaju i na gotovo polovicu čitavog njezina žiteljstva. Svojim životom i djelovanjem ne ruši katolička Crkva nigdje, a najmanje u Jugoslaviji, ničijih prava niti dira u čiju slobodu savjesti. Ali jednako traži i za sebe. Stoga mi katolički biskupi, najodlučnije prosvjedujemo protiv uplitanja samozvanih faktora u uređenje pravnih odnosa katolika u Jugoslaviji. To pravo poričemo i pravoslavnoj Crkvi ponajprije zato, što dira u našu unutarnju slobodu i život, što na pravoslavlje ne spada; nadalje zato, što se katolička Crkva nije miješala u uređenje pravnog odnosa pravoslavne Crkve, te konačno zato, što o kakvim posebnim povlasticama, što bi ih konkordatom primili katolici pred drugim konfesijama, imade najmanje razloga, da govori pravoslavlje, čija je i materijalna egzistencija najjače zaštićena i kome

---

je dana i najveća sloboda i najveća zaštita. No, kraj sve ove odvratne ulične borbe protiv konkordata za nas je sve, i vjernike i pastire, još najbolnije to, što je vlada na pritisak onih, koji nemaju nikakva prava da se miješaju u naše prilike, pogazila zadanu riječ, otklonila konkordat i time katolike stavila u položaj građana nižeg reda. Nikad nijesu predstavnici jugoslavenske vlade pokazivali takvih obzira prema katoličkom episkopatu onda, dok se on borio za prava katolika, kakve je sadašnja vlada pokazala pravoslavnim episkopima, dok se oni bore protiv katoličke Crkve.

Predragi vjernici! Koliko god nam je bilo teško, smatrali smo za svoju dužnost da ove stvari iznesemo pred vas i da pred cijelim svijetom kažemo, da se sa sadašnjim stanjem ne možemo

nikako zadovoljiti. Mi svečano prosvjedujemo proti uvredama nanesenim vrhovnoj glavi katoličke Crkve, Sv. Ocu. Prosvjedujemo i zgražamo se nad bezprimjernim pokušajem, da se u naše unutarnje prilike miješaju oni, na koje to ne spada. Prosvjedujemo konačno protiv uvredljiva postupka kraljevske vlade time, što se u rješavanju načelnih pitanja katolika dade voditi i utjecati prozirnim i namjernim osnovama, koje smo naprijed izložili.

Uz ovaj naš prosvjed izjavljujemo odmah, da ćemo braniti prava katoličke Crkve i katoličkih vjernika do kraja. Mi svečano izjavljujemo, da nema sile, pred kojom bismo uzmaknuli u obrani naših elementarnih prava. Ako bi pak tkogod računao, da su općenite prilike u svijetu povoljne za to, da se pritisnu katolici u Jugoslaviji, mi bismo ga smjelo podsjetili na riječi Isusa Krista: 'I vrata paklena neće je nadvladati'. Povijest Crkve Božje pokazuje nam dovoljno, kako su svršili svi oni, koji su mislili, da ce uništiti katoličku Crkvu. Puni pouzdanja u Božju pomoć mi smo spremni na borbu za prava katoličke Crkve i svojih vjernika.

I mi otvoreno izjavljujemo, da nećemo mirovati tako dugo, dok nam naša prava ne budu priznata i osigurana.

A vas, predragi vjernici, pozivamo, da u ovoj obrani prava katoličke Crkve budete sa svojim biskupima jedno srce i jedna duša. Istodobno vas pozivamo, da s nama zajedno upravljate molitve k Bogu mira i pravde, da Crkvi svojoj udijeli mir i slobodu, a glavaru sv. Crkve konačnu pobjedu.

U Zagrebu, dne 4. svibnja 1938.

Dr. Alojzije Stepinac

nadbiskup zagrebački i predsjednik biskupskih konferencija».

Slijede potpisi osamnaestorice nazočnih biskupa.

Ovakva su politička previranja i borbe protiv katoličke Crkve i njezinih neotuđivih prava, koja joj po naravnom i objavljenom Božjem zakonu pripadaju, kao i protiv njezina slobodnog djelovanja, Hrvate katolike sve većma ogorčavale. Takvo je stanje zahtijevalo i od onih, koji se prije nisu mogli po svojoj savjesti složiti s Radićem zbog njegovih slobodnjačkih načela, da se priklone hrvatskom narodnom pokretu, što ga je predvodila HSS. Toj je stranci nakon Radićeve smrti stajao na čelu dr. Vlatko Maček, koji je napustio liberalna načela Stjepana Radića i napadački stav prema kleru. Svi su nazrijevali u hrvatskom narodnom pokretu, koji se slio u gore spomenutu stranku, jedinim putem, da Hrvati ne ostanu potlačena raja.

7) - *Nečuvena podvala na račun nadbiskupa Stepinca*

Kada su za 11. prosinca 1938 bili raspisani izbori za Narodnu skupštinu, nadbiskup Stepinac, iako se nije nikada uplitao u pitanja političkih stranaka, osjećao se obvezanim, da iziđe na

izbore i da svoj glas dade za «Udruženu opoziciju», jer je predstavljala hrvatski narodni pokret. Nažalost, beogradska radiostanica je objavila nečuvenu podvalu s obzirom na osobu nadbiskupa Stepinca. Preko radija je u svijet bačena vijest, da je on glasovao za vladinu listu.

Iako je on na najvišim mjestima u Zagrebu pravovremeno zatražio, da se ta vijest opozove, što mu je bilo i obećano, ipak je ista vijest i po treći put bila objavljena. Taj je postupak izazvao u čitavom kulturnom svijetu opravdano zgražanje (174).

U vezi s time je nadbiskup Stepinac izdao slijedeću izjavu (175):

«U nedjelju 11. prosinca ove godine, na dan parlamentarnih izbora, kratkotalasna 'Radiostanica Centralnog Prezbiroa Predsedništva Ministarskog Saveta' javila je, a tu su emisiju prenosile i druge radiostanice u državi, da sam glasovao za listu Jugoslavenske radikalne zajednice.

Na moj zahtjev, da tu vijest demantiraju, odgovorili su ponovno istom tvrdnjom. Čekao sam pet dana, da odgovorni faktori sami, kako to zahtijeva poštenje i pristojnost, demantiraju tu vijest.

(174) *Nečuvena mistifikacija*, u KL 89 (1938) 611.

(175) *Prenosimo*, u KL 90 (1939) 33; *Dokumenti nedavne prošlosti*, u KL 90 (1939) 74.

Budući da toga do danas nisu učinili, to sam prisiljen javno izjaviti, da je gornja vijest beogradske kratkotalasne 'Radio-stanice Centralnog Prezbiroa Predsedništva Ministarskog Saveta' potpuno lažna.

Savjest mi je nalagala, da glasam za onu listu, koja danas reprezentira težnje Hrvatskoga Naroda za pravdom i slobodom, na koju imade pravo kao svaki drugi narod.

To sam i učinio. Širenje pak neistine ili teror, dolazili otkuda mu drago, neće me nikad prisiliti, da učinim, što se kosi s mojom savješću ili da ne izvršim ono, što mi nalaže savjest.

Zagreb, 16. XII 1938.

Dr. Alojzije Stepinac v.r.

nadbiskup zagrebački».

«Predsednik ministarskog Saveta» dr. Milan Stojadinović istom punih pet tjedana nakon toga smatrao je potrebnim, da se u govoru na sjednici poslanika Jugoslavenske radikalne zajednice osvrne na ovaj kulturni škandal, za koji je on snosio odgovornost. Njegov je odgovor bio tobožnje zgražanje nad «terorom», koji je nadbiskupu Stepincu prijetio, da će demolirati nadbiskupski dvor. Dr. Stojadinović je rekao, da je «radiostanica bila obmanuta zabunom i

lažnom vešću kao da je preuzvišeni g. dr Stepinec (!) glasao za našu listu». Nad «terorom» se zgražao on, koji nije ništa učinio, da se teror spriječi, a nije se zgražao nad svjesno proturenom laži, koja je mogla izazvati nepoželjan otpor naroda.

---

[212]

---

[213]

V

STEPINAC - ZAGREBAČKI NADBISKUP

1. - PREUZIMANJE STOLICE ZAGREBAĆKOG NADBISKUPA

Prošlo je više od tri godine otkako je dr. Alojzije Stepinac bio posvećen za biskupa i započeo natpastirsku službu u velikoj nadbiskupiji zagrebačkoj. Jakim i bistrim umom te bogatim životnim iskustvom nadbiskup Bauer je upućivao svoga koadjutora, kako se ima upravljati tako velikom nadbiskupijom. Godine su prolazile, a i nadbiskup Bauer je dobrano poodmakao u godinama.

1) - ***Nadbiskup Antun Bauer i njegova smrt***

Nadbiskup Bauer je godine 1929 doživio 50-godišnjicu svoga svećeništva. Tom zgodom upravio mu je Pijo XI posebno pismo, u kojemu izražava svoju radost nad velikim uspjesima njegova blagoslovljenog biskupovanja i hvali njegove svećeničke i pastirske vrline (1).

Dne 11. veljače 1936 ušao je on u 80. godinu života i 25. godinu biskupovanja. Tom zgodom mu je nadbiskup koadjutor Stepinac predveo zagrebački kler i u pozdravnom govoru izrazio svoje želje i čestitke klera (2):

(1) *Promemoria katoličkog episkopata Jugoslavije preuzv. g. nadbiskupu dru Antunu Baueru*, u KL 87 (1936) 76.

(2) *Čestitanje preuzv. nadbiskupu prigodom njegove osamdesetgodišnjice*, 11 KL 86 (1935) 71 sl.

«Providnost Božja je htjela, da vas ja, možda najmlađi među prisutnima, pozdravim na osvitku vašega 80. rođendana. Kad se sjetimo riječi Sv. pisma: 'Dies annorum nostrorum septuaginta anni', moramo priznati, da vaših 'octoginta anni' nijesu redovita pojava, već su

poseban dar Božji, tako da mirne duše možemo kazati: 'Dextera Domini fecit hoc'. Svi mi, naime, znademo kroz kakve je bure i oluje morala proći sv. Crkva u zagrebačkoj nadbiskupiji u ovih 25 godina vašega pontifikata. Bilo je tu i takvih časova, da ste mogli uskliknuti sa sv. Pavlom: 'Iam taedet nos vivere'. Ali vaše geslo 'Fides vincit' dizalo vas je tako, da ne samo sami nijeste klonuli, nego da ste držali cijelo vaše od Boga povjereno stado, te nije klonulo ni pod pritiskom ratnih strahota, kad se činilo, da se ruši cijeli svijet, niti pod pritiskom nečuvenih poratnih neprilika.

Svaki čovjek bi želio, da može barem ostatak svojih dana proživjeti u potpunom miru. Pastirima Crkve, čini se, da barem danas nije to suđeno. Jer evo novi tmasti oblaci dižu se nad povjerenim vam stadom. Krvožedni boljševički zmaj razvalio je ralje, da proguta i vjerni Hrvatski Narod i pod zadahom njegova smrtonosnog duha klonula je već mnoga plemenita mladenačka duša na našim srednjim i višim školama. Sektarstvo svih boja poput onih biljki nametnica prilijepilo se uz zdravo deblo katoličkog stabla u Hrvatskom Narodu i dok mu jedni nastoje da podrežu korijenje, dotle mu drugi nastoje isisati životne sokove svojim lažnim obećanjima, kojima zavode neuke sinove i kćeri našega puka.

Znamo, da to boli vas i možda gorčinom napunja vašu pastirsku dušu. Ali vaše geslo 'Fides vincit' vrijedi ne samo za prošlost nego i za budućnost. I zato ćemo svi mi u duhu vašega gesla, čim budu veće poteškoće i strahote pred nama, tim više dignuti glave u vis i govoriti sa sv. pjesnikom: 'Deus noster refugium et virtus, adjutor in tribulationibus, quae invenerunt nos nimis. Propterea non timebimus, dum turbabitur terra et transferentur montes in cor maris'.

Nije naše, da mi određujemo granice vašega života. Ali moliti smijemo Gospoda, da vas uzdrži među nama barem dotle, dok se ja potpuno snađem u ovom teškom položaju. No, kako se savršeno kršćanstvo sastoji u potpunom slaganju s voljom Božjom, mislim, da ćemo svi, i ovdje prisutni i odsutni pastiri ovaca brojnog vašeg stada, najbolje učiniti, ako kažemo na vaš 80. rođendan ono, što je božanski Učitelj rekao u Očenašu: 'Budi volja tvoja!' Jer ondje, gdje se čovjek dragovoljno podloži volji Božjoj, tamo može da dođe samo sreća, mir i prava slava,

---

što je želja cijelog vašeg stada, a i cijelog Hrvatskog Naroda prigodom vašeg 80. rođendana».

Nadbiskup Bauer, zahvaljujući na dobrim željama, podsjetio je na onu Sv. pisma: 'In potentatibus octoginta anni et amplius eorum labor et dolor'. U staračkim se to godinama osjeća. On nije nikada molio Gospodina za dug život, već samo: 'Fiat voluntas tua!' Zamolio je sve nazočne, da se mole za njega, e bi teške godine svoje starosti snosio na kršćanski način, ponizno i predano u volju Božju, a on će svoje staračke nevolje prikazati Bogu za dobro svega svećenstva i Hrvatskog Naroda.

Nadbiskup Bauer je bio vrlo žilave tjelesne konstrukcije. Prvu opasnu upalu pluća početkom godine 1934 je njegovo jako srce dobro svladalo. U toj je bolesti upotrijebio svu svoju moć, da dobije koadjutora s pravom nasljedstva. I nakon te bolesti je njegovo srce ostalo potpuno

zdravo i jako te je pružalo naravno jamstvo, da bi mogao još nekoliko godina svoje staračke slabosti i tegobe svladavati. Bolesti su se, međutim, sada češće pojavljivale. Slijedećih se godina upala pluća nekoliko puta ponovila, a osim toga je dobio i upalu srednjeg uha, te se morao podvrći operaciji. No, duševna ga bistrina i pamćenje nisu nimalo napustili.

U siječnju, a djelomično i u listopadu, godine 1937 mogao je još predsjedati biskupskim konferencijama, a 7. ožujka je dobro izdržao napor biskupskog posvećenja novoga beogradskog nadbiskupa dr. Josipa Ujčića. U ljetu iste godine se vrlo dobro osjećao. Uporno je želio, da njegov koadjutor pođe na čelu hodočašća u Sv. Zemlju. U jesen su se počeli pomalo pokazivati znaci degeneracije srčanog mišičja, a i cijeli organizam je počeo naglo slabiti. Kraj takva stanja liječnici više nisu davali nikakve nade, da bi nadbiskup još mogao poživjeti. Smrt je mogla svakoga časa nastupiti. U petak 26. listopada podijelio mu je njegov ispovijednik o. Karlo Leopold, D.I., bolesničko pomazanje. Svakog jutra je primao sv. pričest, koju bi mu donio ili tajnik dr. Šeper, ili dr. Nežić.

Usprkos toj bolesti nadbiskup je Bauer sačuvao potpunu duševnu svježinu. Kada je papinski nuncij mgr. Hermenegildo Pellegrinetti kao novoimenovani kardinal, 5. prosinca, putujući u Rim, stigao u Zagreb, još je u dva navrata s njim razgovarao kao i s biskupima, koji su tom prilikom stigli, da ga pozdrave kao novoga kardinala.

Dne 7. prosinca oko 3 s. poslije podne s. Izidora, milosrdnica, koja je s najvećom požrtvovnošću kroz cijelo vrijeme bolesti dvorila nadbiskupa, pozove hitno nadbiskupa koadjutora, jer da je

---

starom nadbiskupu naglo pozlilo. Kada je nadbiskup koadjutor stigao do bolesničkog kreveta, našao je bolesnika u jakoj trzavici. Nadbiskup se obrati k svom koadjutoru riječima:

— Vidite, kako se teško umire!

Ovaj ga je uvjeravao, da će liječnik skoro stići. Nadbiskup ga nato zamoli:

— Dajte mi ruku! Nadbiskup-koadjutor ga podiže objema rukama držeći ga neko vrijeme na svojim rukama, zatim ga lagano spusti u ležeći položaj. Nadbiskup zatraži raspelo i srdačno ga poljubi, a zatim se glasno prekrižio. Koadjutor mu je još jednom podijelio sakramentalno odrešenje i papinski blagoslov.

Liječnik dr. Lochert, koji je međutim stigao, dade mu smjesta injekciju. Kada je bolesnik počeo gubiti svijest, s. Izidora zapali svijeću, a nadbiskup koadjutor započe molitve za umiruće. Oko nadbiskupova samrtnoga kreveta nađoše se tajnik dr. Franjo Šeper i ceremonijar dr. Dragutin Nežić te liječnik dr. Pavao ćulumović. Nadbiskup-koadjutor je predmolio gušeći se u plaču, a svi nazočni su jecajući odgovarali. Kada su bile molitve dovršene, nadbiskup dr. Antun Bauer predao je Bogu dušu.

Doskora su zvona katedrale i sviju zagrebačkih crkava cijeloj nadbiskupiji objavila tužnu vijest, da se iz nadbiskupskih dvorova preselila u vječnost značajna ličnost i velik svećenik, jedan od prvih sinova Hrvatskog Naroda. Bilo je to 7. prosinca 1937 u predvečerje blagdana Bezgrješnog Začeća bl. Djevice Marije u 3,45 s. poslije podne (3).

2) - *Kanonsko preuzimanje zagrebačke nadbiskupije*

Još istoga dana izdaje novi nadbiskup okružnicu kleru i vjernicima nadbiskupije, u kojoj saopćuje, da je nadbiskup Bauer preminuo i da on preuzima svu vlast u nadbiskupiji (4);

«Časnome kleru i vjernicima zagrebačke nadbiskupije

Predraga u Kristu braćo!

Bolna srca i rastužene duše vršim žalosnu dužnost, kad vam javljam, da se Gospodinu svidjelo pozvati u vječnost preuzvišenog gospodina metropolitu i nadbiskupa zagrebačkog dr. Antuna Bauera.

(3) *Bolest i zadnji časovi nadbiskupa dra Ante Bauera*, u KL 88 (1937) 594 sl.

(4) *Okružnica o preuzimanju vlasti*, u KL 88 (1937). Posebno izdanje.

Nakon duga bolovanja, primivši sveta otajstva umirućih, okrijepljen apostolskim blagoslovom Sv. Oca, predao je preuzvišeni naš natpastir, uoči Bezgrješnog Začeća, na dan 7. prosinca u 3 i 3/4 sata poslije podne svoju veliku dušu u ruke Stvoritelja i Gospodara života. Zemni ostaci njegovi sahranit će se dne 13. prosinca tekuće godine u 9 s. u jutro, nakon svečanih zadušnica, u kripti prvostolne crkve zagrebačke.

Kroz skoro punih 26 godina upravljao je blagopokojni natpastir starodavnom zagrebačkom nadbiskupijom. Njegova nadbiskupska služba pala je u vrijeme prepuno velikih događaja, koji su potresli temeljima narodnoga, državnoga i svega javnog života. Kao rijetko koji natpastir zagrebačke nadbiskupije stavljen je časni pokojnik pred teške i odgovorne zadatke u svojoj uzvišenoj službi. Njegova je neprolazna zasluga, da je ne samo naša nadbiskupija nego i cijela Crkva u kraljevini Jugoslaviji prošla bez većih potresa kroz sve velike promjene i teškoće kroz posljednjih 25 godina. Zagrebačka nadbiskupija duguje mu održanje dijecezanske sinode, prve nakon 100 godina, gradnju dječačkog sjemeništa, obnovu svagdanjeg klanjanja Isusu u presv. oltarskom sakramentu, dva velika narodna euharistijska kongresa, preporod vjerskog života putem religioznih društava i katoličke akcije. Pun zasluga u vjernoj natpastirskoj službi naših duša pošao je blagopokojni nadbiskup s ovoga svijeta u vječnost, da primi nagradu od dobrog Spasitelja, kome je bio dugogodišnji svagdanji poklonik pred Božjim oltarom. Blagi i milosrdni Spasitelj udijelio mu preobilatu nagradu za sva njegova velika djela! A mi ćemo njegovoj duši sačuvati nezaboravnu uspomenu...

U vezi s time javljam vam, časna braćo, da sam, u smislu bule njegove svetosti pape Pija XI od 28. svibnja 1934 današnjim danom preuzeo službu i naslov nadbiskupa zagrebačkoga. Sve vas molim, da mi svojim molitvama i radom pomognete, da uzvišenu službu, na koju me je Providnost pozvala, što bolje vršim na slavu Božju i spas duša.

U Zagrebu, dne 7. prosinca 1937.

Alojzije, v.r.

nadbiskup»

Slijedećega dana, na blagdan Bezgrješnog Začeća bl. Djevice Marije održao je prvostolni kaptol svečanu sjednicu u nazočnosti dr. Alojzija Stepinca, koji je ovaj put nastupio kao prvostolni

---

nadbiskup prema buli pape Pija XI. Nazočnim članovima kaptola se predstavio slijedećim riječima (5):

«Preuzvišeni gospodine, presvijetla i prečasna gospodo! Žalosni glas zvonova prvostolne crkve već vam je navijestio tužnu vijest o smrti našega natpastira dr. Antuna Bauera. Obavijestio sam o tom jučer Sv. stolicu, a sada mi je evo dužnost, da u smislu Crkvenog zakonika, kan. 255 § 1, kan. 353 § 2, kan. 334 § 3, obavijestim i vas te da vam u smislu istih kanona predočim Apostolicas litteras sa molbom, da ovo moje stupanje u kanonski posjed dijeceze izvolite unijeti u zapisnik i uzeti na znanje.

Dragog pokojnika preporučam vašim svećeničkim molitvama, kao što ću ga se i sam revno sjećati, da mu Gospod bude platac za sav trud i muku, što ju je uložio za proslavu sv. Imena njegova. A ja se uzdam, da mu je bio blag i milostiv sudac. Bio sam cijelo vrijeme uz njega, dok nije ispustio plemenitu dušu. Gledao sam njegovu smrtnu borbu, ali i živu vjeru. Njegovo geslo 'Fides vincit' očitovalo se u pravom svom značenju istom u smrtnoj borbi, jer je samo ta vjera mogla da učini, da s onolikom ljubavlju u najtežoj muci pritisne nekoliko puta križ Spasiteljev na svoja usta, da se tako preko golgotskog križa dovine do Spasitelja, za kojim je cijeli život težio.

A sada, gospodo i braćo, imate pred sobom novoga pastira. Pastira, koji je potpuno svjestan svojih slaboća i težine bremena, koje pada na njegova leđa danas još više negoli sve četiri godine otkako je primio biskupsku konsekraciju. Ali taj je pastir upravo zato i uzeo za životno geslo riječ psalmiste: 'ln te, Domine, speravi!' Ove četiri godine biskupske službe pokazale su mi dovoljno, kako je trnovit put, kojim mora da stupa katolički biskup. Ja sam se uzdao u Gospoda i nisam klonuo, nego se više učvrstio u vjeri i u pouzdanju u Boga svemogućega, kao što i željezo postaje čvršće, što se više udara po njemu. Što više budu rasle nevolje, to

više će u buduće rasti moje pouzdanje, da ću uz Božju pomoć proći sretno sa svojim stadom kroz sve bure i oluje, koje nas čekaju.

Vas, prečasna gospodo i braćo, lijepo molim, da me u mojoj odgovornoj službi pomažete dušom i srcem. Za sebe ne tražim ništa. Kao mladomisnik napisao sam na sličici, koja se običaje dijeliti: 'Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri

(5) *Značajna sjednica prvostolnoga kaptola prigodom promjene na nadbiskupskoj stolici*, u KL 88 (1937) 602 sl.

Jesu Christi'. A nakon jučerašnje smrtne borbe našeg natpastira ostat će mi neizbrisiva u duši uspomena, da nema slave doli križa Kristova. Upnimo zajednički sile u bratskoj ljubavi i skladu, da stado od Boga mi povjereno dovedem sretno pastiru duša Kristu Spasitelju».

Zatim je biskup Salis-Seewis održao govor na spomen pokojnog nadbiskupa. Potkraj govora je upravio novome nadbiskupu riječi:

«Preuzvišeni gospodine Nadbiskupe! Dok se ovako opraštam od blagopokojnoga našega oca i natpastira dr. Antuna Bauera, izvolite, Preuzvišeni, primiti i s moje strane i sa strane sve nazočne presvijetle i prečasne gospode kanonika svečano i muževno obećanje, da ćemo uz vas biti i stajati onako, kako vam obećasmo u momentu, kad vas je Sv. Otac Pijo XI postavio nadbiskupom-koadjutorom ove nadbiskupije. Svaki od nas spreman je uložiti sve svoje sile po vašoj želji i odredbi u rad na dobrobit ove nadbiskupije, njenih vjernika i Naroda Hrvatskoga».

Dne 13. prosinca u nazočnosti svih biskupa bili su smrtni ostaci nadbiskupa Bauera svečano sahranjeni u kripti zagrebačke katedrale.

Vodstvo brojčane jake i prostrane zagrebačke nadbiskupije od sada je stajalo u rukama novoga nadbiskupa dr. Alojzija Stepinca, koji je uz starog nadbiskupa kroz tri i po godine stekao već dostatno iskustva i donekle upoznao svoj kler i vjernike na pastirskim putovanjima po nadbiskupiji.

3) - *Stanje nadbiskupije krajem g. 1937 i dalje*

Dr. Stepinac je primio upravu nadbiskupije u vrlo teškim vjerskim, društvenim, političkim i gospodarskim okolnostima kako u Hrvatskoj tako i u cijelome svijetu. Stanje je nadbiskupije bilo tada otprilike slijedeće:

Krajevi između Kupe, Une i Korane te oni oko Psunja i Papuka prava su dijaspora, tj. katolički živalj je gusto pomiješan s vjernicima pravoslavne Crkve. Tu bi trebalo osnovati oko 30 novih župa i nekoliko samostana, da čuvaju svijet od različitih loših utjecaja i dadu mu pravi kršćanski odgoj.

U Međimurju i Hrvatskom Zagorju bio je duhovni život povoljan. Tu vjernici od davnine polaze nedjeljom i blagdanima

---

na sv. misu, primaju sv. sakramente i roditelji uglavnom vrše svoje roditeljske dužnosti.

U porječjima Kupe, Lonje, Čazme i Save od Zagreba do Jasenovca u velikoj se mjeri zanemaruju roditeljske dužnosti i narod se sve više otuđuje vjeri i Crkvi, ne polazi na sv. misu niti prima sv. sakramente. Zbog toga u tim krajevima ima manje svećeničkih i redovničkih zvanja.

U Podravini od Vinice do Pitomače narod polazi crkvu i prima sv. sakramente, no roditeljske se dužnosti vjerno i savjesno vrše samo u varaždinskom kraju. Od Ludbrega do Pitomače uvriježila se tzv. bijela kuga.

Slavoniju su pomladili Bosanci, Hercegovci, Dalmatinci, Ličani i Zagorci, koji su se u njoj naselili. Slavonski starosjedioci izumiru. Doseljenici se daleko bolje drže od starosjedilaca Moslavine i sisačke Posavine, i to ne samo s obzirom na roditeljske dužnosti, nego i kad se radi o sudjelovanju u nedjeljnoj sv. misi i o primanju sakramenata, o svećeničkom i redovničkom zvanju.

Velikoj nestašici svećenika u nadbiskupiji doskočili su, početkom 1940, svećenici pridošli iz ostalih biskupija. Oni su zbog političkih neprilika bili prisiljeni napustiti svoje biskupije. Mnogi su se od njih zadovoljili s kakvom skromnom službom te prionuli uz dušobrižnički posao vjerno i radili s velikim uspjehom. Ali, bilo je i primjera, koje treba požaliti, tj. bilo je i takvih, koji su na svoju ruku bez znanja svoga ordinarija došli u Zagreb; tu su se nastanili i stupili u različite necrkvene službe i to upravo u doba, kad je narod u svim hrvatskim krajevima bio gladan i žedan riječi Božje.

Škole su, uglavnom, dobile svoje katehete. Bivša beogradska vlada zbog svog neprijateljskog stava prema Hrvatima nije htjela imenovati katehete, pa je trećina škola bila bez vjerske obuke. No, početkom g. 1940 vjerska se obuka vršila u svim školama. Tek dvije-tri škole privremeno nisu imale svojih kateheta. Rad je vjeroučitelja u školama bio vanredno težak, jer, što su oni gradili, to su različiti čimbenici rušili. No, i to se stanje nešto popravilo, kad je uspostavljena autonomna banovina, a kasnije, samostalna država Hrvatska.

Broj se redovnika i redovnica znatno povećao. Njihov se rad i utjecaj osjećao osobito u Zagrebu i pokrajini. Gdje su oni razvijali svoj rad, ondje djeca više nisu bila zaplašena ni stariji ljudi iznenađeni, kad bi ugledali svećenika, već su mu se svuda prijazno približavali i radosno ga pozdravljali.

U prvostolnom kaptolu, koji je prije brojio 32 mjesta, novi nadbiskup ukinuo je nekoliko mjesta u korist katedrale i sjemeništa.

Samo 15-20 župa je bilo nepopunjenih. A godine 1942 bile su već sve župe popunjene osim onih, koje se popunjavaju natječajem (6).

2. - NADBISKUP I NJEGOV KLER

Gorljivo i brižno natpastirsko djelovanje nadbiskupa Stepinca, zbog koga ga je Sv. Otac Pijo XII nazvao uzorom apostolske gorljivosti (7), bilo je vođeno oduševljenjem i poletom, kako to traži sv. Petar od duhovnih pastira (8). On je umio iskoristiti svaku prigodu, da sve raspoložive sile stavi u pogon, kako bi što više učinio za ojačanje vjere u svojim vjernicima, za uklanjanje poroka psovke i kletve, za pridizanje bračnoga ćudoređa. U vjernicima je nastojao probuditi pobožnost prema euharistijskom Spasitelju i prema bl. Djevici Mariji, nastojao je oko preporoda i jačanja katoličke štampe i tako je obnavljao pravi kršćanski život u obitelji i u pojedincima. Brinuo se za redovništvo promičući težnju za kršćanskom savršenošću kao i za to, da iseljenici naši imadu u tuđini svoje hrvatske dušobrižnike. No nada sve mu je bilo na srcu svećenstvo, njegovi najbliži suradnici u djelu spasenja duša.

1) - *Briga za sjemeništa*

Nadbiskup je Stepinac na bogoslovno i dječačko sjemenište gledao s posebnom pažnjom i ljubavlju, smatrao ih je najvažnijim crkvenim zavodima u nadbiskupiji. Ubrzo je nakon svoga biskupskog posvećenja pohodio ove zavode. Od vremena do vremena ih je i kasnije posjećivao i držao, osobito u bogoslovnom sjemeništu, pobudne nagovore.

Dne 21. svibnja 1935 upravio je posebnu okružnicu kleru stavljajući mu na srce brigu za svećeničke kandidate u vrijeme ljetnih praznika. Nije on to činio samo na najopćenitiji način,

(6) *Zagrebaćka nadbiskupija danas*, u KL 93 (1942) 4 sl.

(7) Pio XII, *Discorsi e radiomessaggi* XIV 459.

(8) 1 Petr 5,2-3.

nego je dao i pojedinačne smjernice, prema kojima se moraju svećenici za njih brinuti, jer su mladići u tim mjesecima izloženi teškim kušnjama i opasnostima s obzirom na svećeničko zvanje (9).

Godine 1936 se pobrinuo, da bogoslovi uzmognu imati svoje ljetovalište, gdje će moći provesti ljetne praznike. Sigurno mu je pred očima lebdio San Pastore kraj Rima, gdje je on proveo nekoliko nezaboravnih ljetovanja, kako je pisao svojim kolegama u Germanikumu. U tu je svrhu bio kupljen stari grad Mokrice za 4,800,000 d. (10). Na maloj uzvisini nedaleko od rijeke Save diže se stara u obliku četverokuta izgrađena gradina s kulama na sva četiri ugla. Mokrice se nalaze na području Slovenije uz samu hrvatsko-slovensku granicu, te kao neki most spajaju Hrvatsku sa Slovenijom. Ta je stara gradina imala govoriti mladim bogoslovima o davno prošlim vremenima i događajima, a perivoj, koji je okružuje, svojom hladovinom i svježinom imao im je pružati lijepu mogućnost za razonodu nakon napornih školskih mjeseci. Divna okolina sa svojim brdinama imala im je pružati velike mogućnosti za izlete i planinarenje.

Mladi nadbiskup promiče «Djelo za svećenička zvanja» te okružnicom od 5. prosinca 1939 određuje, da se svake godine treća adventska nedjelja u nadbiskupiji slavi kao dan za promicanje svećeničkih zvanja. Dušobrižnici imadu toga dana propovijedati o tom «Djelu», a sva milostinja toga dana sakupljena u crkvi ima se poslati istom «Djelu» (11). Još je dva puta davao pobude, da se to «Djelo» unapređuje izdajući u ožujku g. 1942 i 5. veljače 1945 posebne okružnice, u kojima je izložio veliku potrebu što brojnijih svećeničkih zvanja te vruće preporučio isto «Djelo». Poticao je svećenike da se pobrinu, kako bi svaka župa pronašla barem jednoga pitomca za sjemenište, i ujedno daje upute, kako se imade taj rad duhovno i tvarno provesti (12).

Da dječačko sjemenište bude vođeno u istom pravcu, nakanio ga je predati vodstvu i brizi družbe Isusove. Iako je u toj stvari naišao na otpor, nije se toga preplašio i nije odustao od namjere, već je svojom odlučnošću to i proveo sklopivši, g.

(9) Okružnica: *O brizi za svećeničke kandidate u praznicima*, 21. V. 1935, u KL 86 (1935) 253 sl.

(10) *Izvještaj nadbiskupa dra A. Stepinca Sv. stolici o stanju zagrebačke nadbiskupije iz g. 1943*, c. VI. De Semiriario, n. 41, b.

(11) Okružnica, br. 10089, 5. XII. 1939, u KL 90 (1939) 602.

(12) Okružnica: *Djelo za svećenička zvanja*, br. 328, 10. III. 1942, u KL 93 (1942) 129; br. 978, 5. II. 1945, u KL 96 (1945) 46 sl.

1937, ugovor s družbom Isusovom, koji je odobrila i Sv. stolica (13).

Dok je još sâm vodio nadbiskupiju, davao je od nadbiskupskog prihoda svoj mjesečni prinos od više desetaka tisuća dinara za besplatno uzdržavanje najboljih siromašnih đaka (14). Kada je kasnije živio kao zatočenik u Krašiću, nije pustio s vida ova dva važna zavoda. Vrlo se radovao, što je jedno i drugo sjemenište puno mladića (15). Ako je od nekoga dobio kakav dar za svoju osobu, poslao bi ga u Zagreb za potrebe sjemeništa (16). Iz svog siromaštva bi

uplatio za uzdržavanje kojeg siromašnog seljačkog dječaka u sjemeništu (17). U kvatrima služio je misu za kler i zvanja (18).

2) - *«Držimo zajedno!»*

Već u prvom svom susretu s klerom na dan svoga biskupskog posvećenja nadbiskup Stepinac je naglasio svoju ljubav prema svećenicima, svojim suradnicima u nastavljanju djela Kristova otkupljenja, kao i odluku, da će im biti više dobar prijatelj nego strogi poglavar. On je tu svoju odluku vjerno držao. Svećenicima je uvijek iskazivao duboko poštovanje, kako je to bio rekao, kada mu se prvostolni kaptol i prebendarski zbor predstavio, nakon imenovanja za nadbiskupa-koadjutora. To njegovo poštovanje, ljubav, prijateljstvo, dà, očinski stav prema svećenicima ispoljavao se na razne načine i u raznim zgodama.

Mnogo mu je bilo stalo do toga, da svećenici budu međusobno usko povezani bratskom ljubavlju. Još iste godine, kad je bio posvećen za biskupa, upravio je poziv na svećeničke sastanke, u kojima je on gledao sredstvo međusobne povezanosti i vrlo važan pastoralni potez za jačanje sv. vjere u narodu. Obrazlaže taj poziv ne samo naglašavanjem, da je to želja Crkve, e bi se svećenici sastajali što češće, nego i unutarnjim razloizma

(13) A. STEPINAC, *Izvještaj Sv. stolici*, br. 42.

(14) *Povišenje školarine u nadbiskupskoj gimnaziji dječačkog sjemeništa*, u KL, 89 (1938) 230.

(15) VD IV 151 sl.

(16) N. dj. I 68.

(17) N. dj. III 169.

(18) N. dj. IV 25.

(19) KL 85 (1934) 573.

«Držimo zajedno!

Nije bez razloga sv. mati Crkva u kanonskom pravu odredila, da se svake godine drže svećeničke konferencije. A sinoda nadbiskupije zagrebačke također vruće stavlja na srce svećenstvu što češće sastajanje. Da ordinarij mora zahtijevati od klera ovaj minimum — sastanak jednom u godini — to je jasno samo po sebi. Ali da je veoma korisno i za pojedinca i za stvar Božju uopće, da se iskoristi svaka prilika za bratsko sastajanje, toga još mnogi ne uviđaju. Jedna lijepa prilika nam se pruža prigodom sastanaka svećeničke kongregacije, koji se održavaju po našim većim mjestima više puta u godini. Tužio mi se jedan svećenik iz

provincije: 'Koliko puta smo već zvali nekoje, pa neće nikada doći. A kako je lijepo na tim sastancima!' A ja velim, ne samo kako je lijepo nego kako je i korisno.

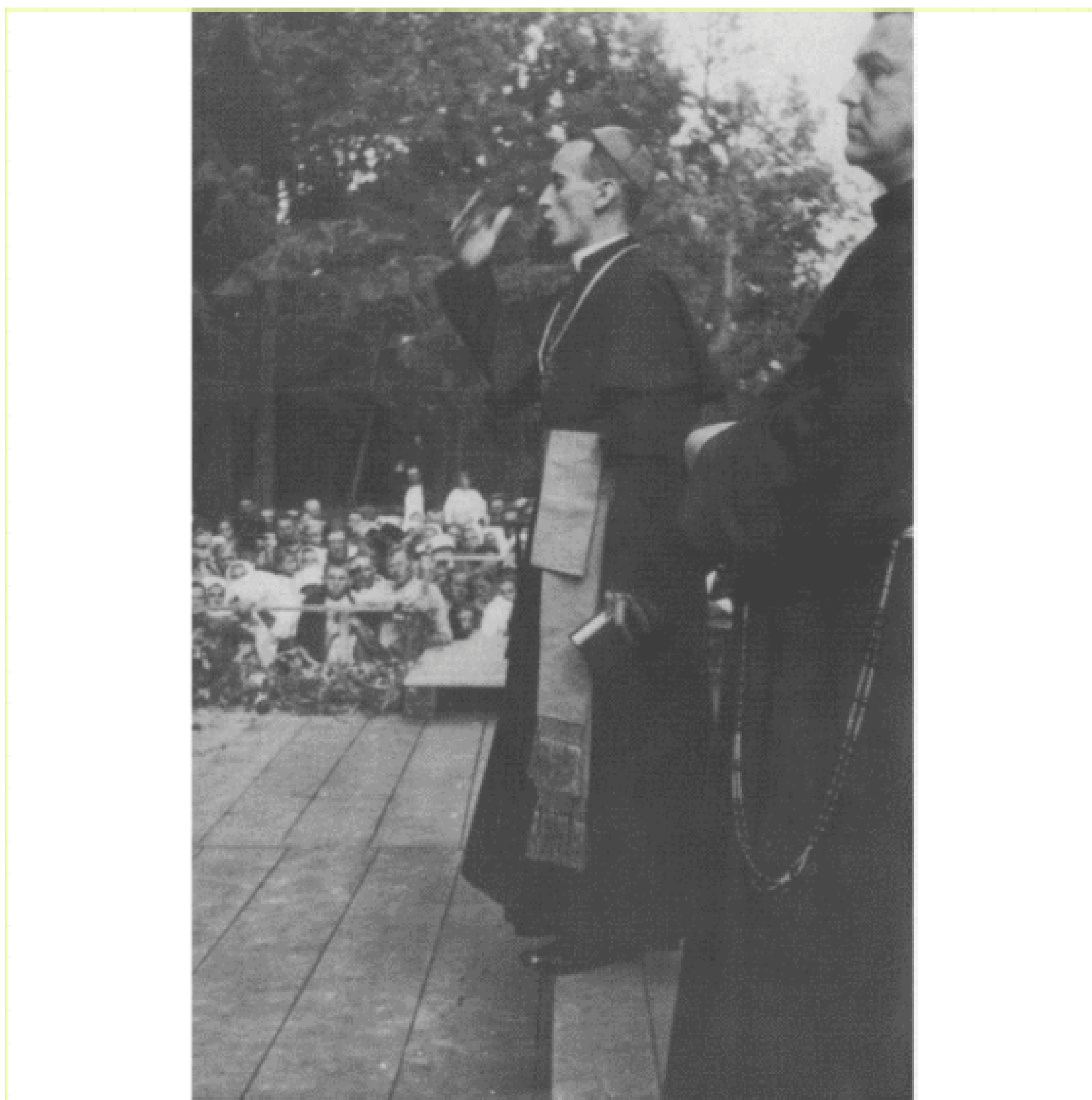
Zato s pravom govori Sv. pismo: 'Melius est duos esse simul quam unum; habet enim emolumentum societatis suae — Bolje je dvojici nego jednome, jer imaju bolju plaću za svoj trud' (20). Taj emolumentum, iako nije materijalne naravi i ne donosi materijalne prednosti, ali donosi ono, što je mnogo više, a to je, da se međusobno potiču na dobro, da izdrže u dnevnim kušnjama i patnjama života. A kad je to više potrebno negoli danas? Danas, kad se više puta sve urotilo protiv svećenika, te iz najmanje njegove pogrješke načine zločine teške naravi. Kako će izdržati pojedinac, ako nema da se na koga osloni? A nađe li bratsko svećeničko srce, koje ima za njega razumijevanje, biva i pojedinac jak prema onoj: 'Funiculus triplex difficile rumpitur — Trostruko se uže ne kida brzo' (21). Ja sam uvjeren, da je 'frater, qui adiuvatur a fratre, quasi civitas firma — Brat, komu pomaže brat jači je od tvrda grada' (22). Nema čovjeka na svijetu, koji ne bi osjećao potrebu za iskrenim prijateljem, kojemu može da se povjeri. Ne mogu vjerovati, da bi gdje svećenik našao tako iskrena prijatelja kao što će ga naći u svećeniku, koji živi s Crkvom, koji dan i noć radi na svojem posvećenju. Neprocjenjivo je dobro takav prijatelj: 'Amicus fidelis protectio fortis, qui autem invenit illum, invenit thesaurum. Amico fideli nulla est comparatio et non est digna ponderatio auri et argenti contra bonitatem fidei illius. Amicus fidelis medicamentum vitae et immortalitatis — Vjeran prijatelj pouzdana je zaštita; i tko ga je stekao, našao je blago.

(20) Prop 4, 9.

(21) Prop 4, 12.

(22) Izreke 18, 19.

225

V - STEPINAC - ZAGREBAČKI NADBISKUP

Pravom prijatelju nema cijene, niti se može izmjeriti njegova vrijednost. Pravi je prijatelj balzam života, nalazi ga onaj tko se Gospoda boji' (23). Evo koristi svećeničkih sastanaka! Naći ćemo tamo iskrene, prave prijatelje, kojima sama riječ Božja diže cijenu nad srebro i zlato. Mnogi svećenik traži prijatelje među laicima. Da, i među tima imade divnih i čestitih duša, nema sumnje. Ali prije svega, brate svećeniče, 'in multitudine presbyterorum sta et sapientiae illorum ex corde coniungere, ut omnem narrationem Dei possis audire — Nek ti je mjesto u staračkom zboru; i vidiš li mudraca, drži se uz njega. Rado slušaj svaku riječ koja dolazi od Boga' (24).

Zato dolazimo rado na svećeničke sastanke! Oni će oživljavati našu vjeru. Oni će nas poticati na rad i red u svemu. Na svetu točnost u pobožnosti, u vršenju naše službe. Ti sastanci jačat će našu odanost Crkvi i njezinoj vrhovnoj glavi Sv. Ocu. Oduševljavat će nas za neokaljan svećenički život, za vjerno obdržavanje crkvenih propisa i zakona, za djelotvornu ljubav i strpljivost, revnost za dom Božji i katoličku akciju. Pokazivat će nam vrijednost neprolaznih, vječnih dobara i upirati prstom na ništavilo svijeta, dizati odvažnost i izgoniti ljudski strah i obzir u propovijedanju Kristovih istina.

Dolazimo rado na svećeničke sastanke, kad god nismo spriječeni kojim važnim poslom! Nećemo se, rekoh, obogatiti materijalno, pače trpjet ćemo možda materijalnu štetu. Ali ćemo s druge strane vidjeti, kako su umjesne riječi Sv. pisma: 'Unguento et variis odoribus delectatur cor, et boni amici consiliis anima dulcoratur — Kao što ulje i kâd vesele srce, tako i slatkoća prijateljstva tješi dušu' (24a).

Prigoda za takve svećeničke sastanke jesu svećeničke 'korone', tzv. susjedstva, tj. proštenja, dani klečanja, adventske i korizmene ispovijedi, sastanci duhovnika katoličke akcije. U takvim zgodama mogu svećenici izmijeniti svoje misli, iskustva, dobivaju nove pobude za vlastiti duhovni život i pastoralno djelovanje, imadu i prigodu izjadati se pred bratom svećenikom».

Da uzmogne svećenike držati ovako sjedinjene i s njima doći što češće u osobni dodir, osnovao je nadbiskup Stepinac u pojedinim dekanatima udruženje duhovnika katoličke akcije (25),

(23) Sirah 6, 14-16.

(24) Sirah 6, 35.

(24a) Izreke 27, 9.

(25) *Preuzv. nadbiskup među klerom*, u KL 90 (1939) 192.

---

te ih je obvezao, da se sastaju. Te sastanke on revno posjećuje. Kad se o tom radilo, nije se nimalo štedio. Katkada bi istoga dana pohrlio na dva, čak na tri udaljena mjesta, da posjeti te svećeničke sastanke (26).

Prema obavijestima u *Katoličkom listu* prisustvovao je u trideset i pet takvih sastanaka, koji su držani u raznim mjestima nadbiskupije. Prigodom takvih sastanaka je poticao svećenike na pobožnost prema presv. Oltarskom sakramentu i zajedno je s njima obavljao kroz pola sata klanjanje. Zatim je održao predavanja, koja su katkada trajala i po dva sata. U tim nagovorima im je davao lijep pregled suvremenih crkvenih prilika kao i upute za što uspješniji rad u rješavanju suvremenih problema. Znao je, da svećenstvu, koje se nalazi na vrlo izloženim

mjestima, valja omogućiti, da dobije pregled sveukupnog stanja i pastoralnih potreba u biskupiji, u crkvenoj pokrajini, u narodu, kako bi uočili najpreče potrebe kao i slabosti, koje neprijatelj ljudskih duša iskorištava, da spriječi spasavanje duša, pa da tako dobiju snažne pobude na revnost, da jasnije upoznaju njegove namjere, osnove, ciljeve i da steknu iskustvo.

Snaga žive riječi, izmjena misli, tih i neodoljiv utjecaj živoga primjera, nevezani ton, kojim je govorio, u takvim su pohodima u svećeničke redove unosili novi duh, izgrađivani su novi odnosi svećenstva prema svome natpastiru. Bio je to duh revnosti, požrtvovnosti, oduševljenja, zanosa. Gdje je nastao zastoj i opasno mirovanje, nadbiskup je prigodom takvih posjeta pokrenuo sakrivene snage, da jakim zamahom nadoknade ono, što se možda bilo izgubilo. Gdje je našao pastoralni žar, on ga je iznova svojom nazočnošću i živom riječju još više rasplamtio.

Zatočen, kasnije, u svojoj rodnoj župi, svakom je zgodom poticao župnika i ostale svećenike, da promiču među svećenicima takve sastanke, napose susjedstva. Bez većega broja svećenika prigodom proštenja, klečanja, adventskih i korizmenih ispovijedi stradaju samo vjernici, koji moraju dugo čekati, dok se dovuku

(26) *Udruženje duhovnika katoličke akcije virjanskog i koprivničkog dekanata*, u KL 89 (1938) 105. - *Preuzv. g. Nadbiskup među klerom*, n. mj. 131. - *Udruženje duhovnika Kat. akcije za krapinski i stubički kotar*, n. mj. 142. - *Udruženje duhovnika Kat. akcije za dekanat sisački, jasenovački i kostajnički*, n. mj. 153. - *Udruženje duhovnika Kat. akcije za kutinski dekanat*, n. mj. 166. - *Udruženje duhovnika Kat. akcije za dekanat đurđevački, daruvarski, našićki*, n. mj. 194. - *Dekanat karlovački, mrežnički, lipnički, jastrebarski*, n. mj. 216. - *Dekanat garešnički, cirkvenski, bjelovarski*, n. mj. 240. - *Odlazak preuzv. Nadbiskupa na kongres u Budimpešti*, n. mj. 254. - *Udruženje duhovnika Kat. akcije iz dekanata katedralnog i vugrovačkog*, n. mj. 289.

---

do ispovjedaonice. Bilo mu je mnogo do toga stalo, da prigodom klečanja i svećenici obave svoj sat klanjanja i tako pruže dobar primjer vjernicima. «Treba koristiti — rekao je župniku — svaku i najmanju zgodu, da dignemo jadni taj narod. Grjehota bi bila propustiti, da svećenici ne dođu, a narod ih treba. Prava je milost Božja, da vas više ima motore» (27).

Kad je krašićki župnik išao u Kamanje na proštenje Imena Marijina, kardinal mu je rekao (28):

«Samo da vas tamo bude što više. Svijet traži duhovnu utjehu i mi smo dužni, da mu je pružimo. Bogu hvala, da su mnoga naša proštenja izgubila profani, vanjski karakter. Ovi ni ne slute, da su tome doprinijeli. Mislili su, da će tjerajući kramare od prošteništa oslabiti proštenje, međutim dogodilo se obratno. Dobri ispovjednici i propovjednici sad ovdje sad ondje mogu mnogo učiniti».

Ne shvaćati potrebu susjedstva u tim vremenima, rekao je, «znači ubijati ono malo vjere, što je još ima u narodu. Svećenik, koji se ne bi brinuo za susjedstva, ne zaslužuje, da samo i jedan

dan ostane na župi. Sam bih rado išao, ali ne mogu, ne smijem. No, kao da sam tamo. Samo, ako Božja stvar ide naprijed» (29).

Župnik je jednoć obećao susjednom župniku u Vivodini, da će držati trodnevnicu kao obnovu u njegovoj župi. No, misleći na kardinala, komu je bila potrebna šetnja, malo se skanjivao, da ga ostavi sama. Nato će kardinal:

«To je važnije od svake šetnje. I onako sam mislio ne izlaziti van, dok traje berba. Drago mi je, što će tamo biti više svećenika. Iskoristite svaki concursus populi do maksimuma» (30).

Dne 8. lipnja 1956 piše jednom svećeniku (30a): «Što se tiče vaših sastanaka, stoput ih blagoslivljam! Ako se učitelji mogu sastajati svaki mjesec... kud više vi, da se lakše uzdržite u vjernosti Bogu u ovim teškim danima. Koliko toga imade, da jedni drugima kažu, da izmijene misli, de se potaknu na novu revnost».

Jednom redovniku piše, 24. studenoga 1956 (30b): «Primio sam vaše cijenjeno pismo s potpisima ostale braće svećenika,

(27) VD III 179.

(28) VD V 45.

(29) VD III 77.

(30) VD III 183.

(30a) Pismo u posjedu pisca ove knjige.

(30b) Pismo u posjedu pisca ove knjige.

---

koji su se našli kod vas na svetkovinu milog sveca sv. Martina biskupa. I nehotice se kod takvih zgoda sjećam Psalmiste: 'Ecce quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum'. Mnogi su sveti svećenici već u minulim vjekovima (kao npr. Bartholomaeus Holzhauser u Njemačkoj) mnogo se trudili da ostvare zajednicu svećeničkog života, pa što nije njima uspjelo, izgleda, da će u doba motorizacije uspjeti nama, makar u drugoj formi. Bilo bi svakako od goleme koristi. Ja sam bio na početku 'oslobođenja' predložio kanonicima u Zagrebu, da se svi zajednički hrane u nadbiskupskom dvoru, kad su ostali bez posjeda i oni i nadbiskupija, ali vremena nisu bila 'zrela'. Svaki svećenički sastanak me podsjeća na taj ideal svećeničkog života, koji je, izgleda, pridržan Marijinu vijeku, u koji smo sigurno već ušli, kao što svi znaci govore».

3) - *Pastoralni tečajevi*

Da održi svoj kler u suvremenom duhu, Stepinac promiče pastoralne tečajeve za svećenike. U Zagrebu ih je priredio četiri, godine 1935, 1936, 1939, 1940. Svrha je tih tečajeva bila, da svećenici na njima prouče načine, kako bi duhovna pastva postala što temeljitija i savršenija; da ispituju, bez prikrivanja i poljepšavanja, kako stoji s katoličkim životom u narodu i koje su se nove potrebe zbog brzoga tijeka života pojavile, kojim bi primjerenim pastoralnim načinima trebalo izlaziti u susret, kako će se što uspješnije obnoviti vjerski život u narodu prigodom 1300-godišnjice prvih veza Hrvatskog Naroda sa Sv. stolicom.

Dobro je uviđao i važnost pastorizacije puka, koja se ostvaruje upotrebom modernih sredstava za društveno priopćivanje, kao što su tisak, kino, radio, televizija itd. Ova sredstva djeluju i pokreću čitave mase. A svećenik mora ne samo pojedincima, nego i cjelini kao takvoj dati nešto. Sâm je nabavio razglasni uređaj za Mariju Bistricu za 50.000 d., i kinoprojektor za župu Bl. Marka Križevčanina za 60.000 d. Mislio je i više takvih uređaja nabaviti, ali je rat omeo sve te njegove lijepe pastoralne planove.

Profesoru pastoralnog bogoslovlja na zagrebačkom bogoslovnom fakultetu pisao je, neka govori bogoslovima o velikoj koristi novih tehničkih tekovina, kao što su motocikli, projekcioni strojevi, filmovi i sl., samo da što više oduševe i privuku mladež i djecu (31).

(31) VD IV 14 sl.

Vanredno se radovao, kad je krašićki župnik nabavio motor, da lakše i brže uzmogne obavljati duhovne poslove, i da može bez teškoće dolaziti na svećeničke sastanke. Rekao mu je (32): «Koliko će vam pomoći taj motor! U jednom danu možete biti na dva i tri mjesta. No, ne samo na vremenu, nego uštedjet ćete i na energiji. Zato pišem svima, osobito mladim, neka se motoriziraju».

4) - *Dekanski sastanci*

Budući da udaljenost predgrađa od središta nadbiskupije onemogućava nadbiskupu točan uvid u mjesne položaje, dok ih dekani, koji neposredno nadziru crkveni život u svom dekanatu, bolje poznavaju, zamisli nadbiskup, još kao koadjutor, novi pothvat. Uvede, naime, dekanatske sastanke. Prvi takav dekanatski sastanak sazove za 30. listopada 1935. U nazočnosti nadbiskupa Bauera predsjedao je on sâm tom sastanku, na kojem je predložio, da se raspravlja o slijedećim pastoralnim pitanjima: pučke misije, zatvorene duhovne vježbe za vjernike, popunjavanje praznih župa i nestašica svećenika, uređenje mirovinske zaklade za stare i iznemogle svećenike.

O dojmovima, što ih je ponio s toga prvog sastanka, piše dekan Karlo Gruičić slijedeće (33):

«Ne može se svakog časa pozivati kuratno svećenstvo na konferencije, kongrese ili sinode, ali se može sazivati dekane kao zastupnike i predstavnike dušobrižnog svećenstva, tà oni su oči biskupove, više vide, više znadu, pa je dobro s njima se porazgovoriti i za savjet pitati ih.

Iskreno priznajem, da je to vrlo lijepa gesta našega mladoga budućega natpastira, pa mu na tom povjerenju od srca zahvaljujemo, kako mi, tako i naša braća župnici».

O samom nadbiskupu-koadjutoru i utisku, što ga je u susretu s njim doživio, piše: «Nastupa kao vrstan konferensijer, logičan i dubok, govori mirno bez patosa, ali ipak odrješito».

Kad opisuje raspravu o mirovinskoj zakladi, veli: «Debatu o tom važnom pitanju započinje, a i dalje vodi glavnu riječ nadbiskup-koadjutor, pak se odmah vidi, kako je brižno zauzet

(32) VD IV 121.

(33) K. GRUIČIĆ, *Moji dojmovi s prve dekanske konferencije*, u KL 86 (1936) 6.

---

za naše staro bolesno i u službi iscrpljeno svećenstvo. Još nikad nisam slušao tako lijepo govoriti o našim penzionircima».

5) - *Budni nadziratelj vršenja svećeničkih dužnosti*

Kao ordinarij vodio je nadasve brigu o tome, da se svećenstvo ne bi odalečilo od svećeničke službe, već da je što savjesnije vrši. Već je nadbiskup Bauer dao odredbe da se svećenici ne upliću u političku djelatnost. Te odredbe je nadbiskup Stepinac ne jednom ponavljao (34). Rekao je (35): «Svećenik, koji je na svome mjestu, čini politički najviše za svoj narod, iako ne ulazi u politiku. Čini više nego svi političari. One, koje je politika odvela od svećeničke službe, što su za narod učinili? Ništa!»

Određivao je, da se mladež ima brižno i savjesno katehizirati (36). U korizmi godine 1937 sâm je obavljao nadzor vjeronaučne obuke u zagrebačkim srednjim školama. U svakom zavodu je posjetio veći broj razreda i prisustvovao ispitivanju učenika. Na svršetku je držao cijelome zavodu prigodni nagovor, u kojem je upozoravao na pogibelji, što prijete vjerskom odgoju mladeži. Njegov su dolazak popratili svagdje i profesori i đaci sa simpatijom, jer su osjetili živo zanimanje, što ga najviši predstavnik Crkve pokazuje za školu i njezine potrebe (37).

Budno je pazio, da svećenici točno prema određenom rasporedu vrše bogoslužje (38), da ne napuštaju svećeničko odijelo (39), da se međusobno pozdravljaju (40). Vodio je brigu, da svećenici obavljaju duhovne vježbe (41). Preporučivao je i promicao mjesečnu duhovnu obnovu ne samo u Zagrebu nego i u

(34) *Okružnica o izborima i kandidaturi*, br. 6348, 10. VIII. 1938, u KL 89 (1938) 386 sl.; Okružnica, br. 8614, 24. IX. 1943.

(35) VD IV 87 sl.

(36) Okružnica čč. svećenstvu: *O poućavanju školske omladine*, br. 258/Pr., 21. VII. 1935, u KL 86 (1935) 428. - Okružnica, br. 201/BK, 27. VI. 1939, u KL 90 (1939) 325. - Okružnica: *O katehetskim propovijedima*, br. 665, 26. VIII. 1940, u KL 91 (1940) 529. - Okružnica, br. 160/Pr., 5. XI. 1942, u KL 93 (1942) 548.

(37) *Inspekcija vjeronauka na zagrebačkim srednjim školama*, u KL 88 (1937) 141.

(38) Okružnica: *O točnosti obdržavanja vremena sv. mise*, br. 8499, 25. XI. 1935, u KL 86 (1935) 601. - Okružnica, 14. VII. 1942, u KL 93 (1942) 346.

(39) Okružnica: *O svećeničkom odijelu u zagrebačkoj nadbiskupiji*, br. 6347, 10. VIII. 1938, u KL 89 (1938) 387; br. 7755, 20. VIII. 1943, u KL 94 (1943) 386.

(40) Okružnica: *Svećeničko međusobno pozdravljanje*, br. 2300, 16. II. 1942 u KL 93 (1942) 93.

(41) Okružnice: br. 9521, 31. I. 1935, u KL 87 (1936) 10; *O duhovnim vježbama svećenstva*, br. 854, 23. I. 1937, u KL 88 (1937) 82; br. 6425, 11. VIII.

---

provinciji. Kad je u Krašiću doznao, da su se u Karlovcu sastala devetnaestorica svećenika na mjesečnu duhovnu obnovu, vanredno se tome obradovao (42). U ožujku g. 1943 toplo preporučuje prvu subotu u mjesecu kao svećeničku subotu, da bi se od Boga posredovanjem bl. Djevice Marije izmolio dobar svećenički podmladak i posvećenje Kristovih službenika te daje prikladnu uputu, kako da se provede taj dan (43).

Želio je, da mu svećenici budu duhovno izgrađeni ljudi. Čak i u osobnim pismima potiče na dnevno obavljanje razmatranja (44). Naglašivao je svećenicima krepost siromaštva. Kad mu se jedan svećenik potužio, da su ga udarili nepravednim porezima, piše mu (45):

«Što se tiče Tvoje imovine, za koju su Te prikratili, protiv svih prava ljudskih i Božjih, gaude et exulta! Onaj, koji hrani vrapce na krovu i odijeva ljiljane u polju, neće zaboraviti ni na Tebe. O tom budi posve siguran. Tako ide i ovdašnjem župniku, ili bolje svima čestitim svećenicima, koji više cijene svoj obraz i pravo Boga i njegove Crkve nego Judine pare».

U tom je svome kleru prednjačio vlastitim primjerom, jer se bio odrekao baštine, koja bi mu pripala, a i čitav život u nadbiskupskom dvoru i kasnije u Krašiću provodio je u duhu Kristova siromaštva tako, da je u svojoj oporuci mogao napisati (46):

«Ja ne ostavljam nikakve imovine, ni pokretne ni nepokretne. Što god sam primao, to sam odmah upotrebljavao prema propisima Crkvenog zakonika pro pauperibus et piis causis. Prema tomu nemam iza smrti što ostaviti».

6) - *Osobni susreti s klerom*

Zanimljivi su susreti nadbiskupa Stepinca sa zagrebačkim klerom prigodom čestitanja Nove godine, kako ih opisuje Kato-

1938, u KL 89 (1937) 398; br. 8513, 21. VII. 1942, u KL 93 (1942) 359; br. 8513, 21. VII. 1942, u KL 93 (1942) 359.

(42) Okružnica svećenstvu grada Zagreba: *O mjesečnoj duhovnoj obnovi*, br. 8100, 21. X. 1944, u KL 95 (1944) 523.

(4S) Pismo kardinala Stepinca jednom svećeniku, 14. IV. 1956.

(44) Okružnica: *O pobožnosti svećeničke subote*, br. 2400, ožujak 1943, u KL 94 (1943) 109 sl. - Pismo kardinala Stepinca jednom svećeniku, 1. VI. 1957.

(45) Kardinalovo pismo jednom svećeniku, 8. VI. 1956.

(46) Oporuka od 9. X. 1959. Kardinalova pisma jednom svećeniku od 4. IX. 1957 i 29. XII. 1957.

---

lički list. Govor, što ga je prigodom Nove godine, g. 1938, izrekao generalni vikar i pomoćni biskup Salis-Seewis, vanredno je značajan (47):

«Kroz punih 25 godina — veli on — čestitao je zagrebački kler, svjetovni i redovni, na današnji dan vašem blage i slavne uspomene predšasniku, nadbiskupu Antunu, sretnu Novu godinu. On je zadnjih godina izmoren dobom i bolestima, znao tom zgodom reči: 'Ako je volja Božja, da stupim pred lice njegovo, mirno ću otići, jer ostavljam u osobi svoga koadjutora krepkog i dostojnog nasljednika, punog duha Božjega'.

Blagopokojni nadbiskup Antun ostavio nas je, oplakivan i čašćen, da primi nagradu iz ruku vrhovnog pastira. A pastirsku palicu nad milijun i po vjernika predao je u vaše ruke. I zato, eto nas danas, na prijelazu iz stare u novu godinu, da vam, preuzvišeni nadbiskupe, izrazimo svoje dobre želje.

Još su nam u živoj uspomeni vaše riječi, izrečene u sjednici kaptola, prigodom podsjećanja na blage uspomene nadbiskupa Antuna i nastupa nadbiskupske službe:

'Potpuno sam svjestan težine bremena, koje pada na moja leđa, danas još više negoli sve četiri godine, otkako sam primio biskupsku konsekraciju'.

Svi mi vam, preuzvišeni gospodine nadbiskupe, to drage volje vjerujemo, jer znamo, da je poziv svakog svećenika, a pogotovo velesvećenika ad labores et sollicitudines, a u današnja zla i borbena vremena, možda čak i 'ad ponendam animam pro ovibus suis'. Ali podjedno se usuđujemo konstatirati, na vašu utjehu, da ste u ove četiri godine svoga blagotvornog biskupskog djelovanja pokazali, kako duboko shvaćate svoju uzvišenu službu. Pokazali ste,

da u punom opsegu primjenjujete na se riječi apostolskog prvaka: 'Pascite, qui in vobis est gregem Domini' (48). Ne štedeći sebe, posvećujete sve svoje sile 'u trudu i mnogom nespavanju i navaljivanju ljudi' (49): Katoličkoj akciji, Karitasu, utemeljenju novih župa u Zagrebu, euharistijskim kongresima, kanonskim vizitacijama, štampi, školi, obitelji, uređenju crkvenih fondova, konkordatu, zaštiti progonjenih i obrani narodnih svetinja, stvaranju dobrih odnosa između svećenstva i naroda, Crkve i države.

Sve to i mnogo drugo, što se odvija između vaše duše i eu-

(47) *Zagrebački kler oko nadbiskupa u novoj godini*, u KL 89 (1938) 1.

(48) 1 Petr 5, 2.

(49) 2 Kor 6, 5.

---

haristijskog Spasitelja, dokazom su svestranog vašeg interesa i žilava rada za stvar sv. vjere i za Crkvu i za povjerene vam vjernike, kao i za Hrvatski Narod. Ali što je još više, dokazom su stalnosti vaše vjere, čistoće vaše ljubavi, iskrene želje pravog mira, vaše neumorne brige, revnosti, duha ljubavi prema pravdi i istini. Za ta dobra istupate odvažno apostolskom prostodušnošću, bez obzira spram gore i dolje, već pogledom na svemogućeg Upravitelja svijeta, pravog i istinskog Boga. Istupate pogledom uprtim na dobro Crkve, na istinska, prava dobra čovječanstva, na dušu čovječju i život vječni prema riječi (50): 'Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, animae suae vero detrimentum patiatur? — Što koristi čovjeku ako dobije sav svijet, a izgubi svoj život?'»

Biskup Salis zaključuje riječima: «No, ako bi zloćom ljudi ipak došlo do udaraca, činilo vas to udaranje jačim i otpornijim po onom, koji apostole i njihove nasljednike, velesvećenike, jača virtute ex alto! Bog bio dostojanstvo i ugled vaš! Bog vaša vlast i stalnost»!

Značajan je zvuk ovoga govora zbog ciljanja na okolnosti, koje sliče apokaliptičkima.

Na taj značajni govor odgovorio je nadbiskup Stepinac jednostavno, bez fraza, otvoreno i iskreno! Zahvalivši na dobrim željama nastavlja (51):

«U prijašnja vremena dok su prilike u svijetu bile sređene, mogla bi bila čovjeka u mladim godinama na ovome položaju snaći napast da se poda iluziji o lakoći biskupske službe. Danas ta pogibelj otpada. Jer u doba, kad se, rekao bih, tresu stožeri zemlje, prilike u svijetu tako su razrovane, da se breme biskupske službe čini skoro i anđeoskim ramenima teško.

Ta zar niste vi svi svjedoci, kako Crkva katolička iskreno želi, da među ljudima vlada mir, pravda, ljubav i sloga. I tko ju je drugi kadar donijeti, ako ne upravo katolička Crkva? A ipak zar nismo istodobno svjedoci, kako se po čitavom svijetu baca na nju drvlje i kamenje, kao da je ona kriva za sve nesreće, što biju čovječanstvo, za sve neuspjehe, što ih doživljuju pojedinci i skupine u nastojanju oko ostvarenja svojih planova. Vi ste svi svjedoci, kako udaraju na Crkvu Božju i groze se što

(50) Mt 16, 26.

(51) KL 89 (1938) 1.

---

prikriveno, što otvoreno upravo oni, koji bilo načelima, što ih zastupaju, bilo načinom rada i života, stvaraju na sve strane razdor i mržnju, nemire i nesreće, tako da i mi možemo s punim pravom zavapiti sa psalmistom: 'Cum his, qui oderunt pacem, eram pacificus — Kad o miru govorim, oni sile na rat' (51a). Mjesto da traže razloge svojih neuspjeha u gaženju zakona Božjega, oni ih traže u Crkvi katoličkoj, kao da i danas nema jednaku vrijednost riječ Gospodnja: 'Miseros facit populos peccatum — Grijeh je sramota pucima' (51b).

Kako dakle ne bi oni, kojima je povjereno vodstvo Crkve Božje, osjećali teškoću svoje dužnosti? Tà svijet hoće, da se oni prilagode njegovim načelima, njegovim idejama, koje ne poznaju Božjih zakona i Božje pravde u društvenom životu. Ako je pak katkada jezikom ispovijedaju, djelima je niječu. Smijemo li pak mi da pristanemo na taj zahtjev za volju lažnog mira, koji konačno vodi u propast i pojedince i skupine i narode? Kad bismo mi to učinili, prilagodivši se nazorima svijeta, postali bismo protivnici Božji prema riječima apostola: 'Quicumque voluerit esse amicus saeculi huius, inimicus Dei constituitur' — Tkogod hoće da bude prijatelj svijetu, postaje neprijatelj Bogu (52). Kad pak valja birati između Boga i svijeta, onda za nas ne može biti krzmanja, niti nas može obuzeti strah u obrani prava Božjih. Ne imponira nam nikakva fizička sila, ni materijalna sredstva, ni broj pristaša, jer mi znamo vrlo dobro, da je 'omnis caro foenum — svako je tijelo kao trava (53), koja 'danas jest, a sutra se u peć baca' (54).

Zato smatramo, da je sigurnije uzdati se u Gospoda negoli u ljude prema riječima psalmiste: 'Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine — Bolje se Bogu uteći, nego se uzdati u čovjeka' (55).

Crkva je Božja milenijska i božanska institucija, puna životnog iskustva. Ona je 'tamquam aurum igne probatum' (56). Crkva poniženja, progona i boli, kako bi rekao prorok. Ona znade, da će konačno sve to proći, ali 'Verbum Domini manet in aeternum — Riječ Boga našega ostaje dovijeka' (57).

(51a) Ps 119, 7. - Prijevodi latinskih rečenica jesu piščevi.

(51b) Izreke 14, 34.

(52) Jak 4, 4.

(53) lz 40, 6.

(54) Mt 6, 30.

(55) Ps 117, 8.

(56) Sirah 2, 5.

(57) Iz 40, 8.

Ja dakle molim, gospodo i braćo svećenici, sve vas prisutne, a i one koji se muče u pastvi, i to danas više nego ikad; sve vas molim i opominjem, da ne klonete pod bremenom svoje službe. Znam napose sve poteškoće pastoralnog klera. Znam vrlo dobro kako neki nesavjesni elementi dižu protiv njih glavu i žigošu ih kao izrabljivače, zaglupljivače i čak kao neke neprijatelje Hrvatskog Naroda, njih, koji se trude dane i noći za njega više negoli otac i majka. I dok su, kao Crkva uopće, bili dobri u stisci, sad su najednom neprijatelji puka!...

Znadem, rekoh, poteškoće našeg pastoralnog klera. Njegove poteškoće bit će i moje poteškoće. Zajedno ćemo trpjeti i zajedno se radovati, da budemo jedno srce i jedna duša...

Neka vas nijedna poteškoća ne slomi, već naprotiv neka vas sve više jača imajući na umu obećanje Krista Spasitelja: 'Beati eritis, cum maledixerint vobis et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversus vos mentientes propter me — Blago vama, kad vas budu grdili i progonili i kad vam zbog mene budu lažno pripisivali svaku vrstu opačine' (58).

I dok evo, braćo svećenici, završujemo staru godinu, polazimo u novu s novim elanom na rad u duhovnoj izgradnji našega stada. Dok sve oko nas u svijetu očajava, što će biti i kako će biti u budućnosti, dotle mi krećemo u novu godinu puni pouzdanja u Božju pomoć kao i uvijek. Ako je zlo u svijetu nastalo samo odatle, što se čovjek udaljio od Boga grijehom i opačinama, onda je jasno, da će i dobro na svijet doći samo onda, ako se čovjek opet vrati k Bogu otresavši se grijeha i opačina pošavši opet putem kreposna, kršćanskog života».

Zatim potiče kler, da promiče pučke misije, euharistijske kongrese, koji se namjeravaju držati u narednoj godini:

«Zbijmo svoje svećeničke redove! Za ničim protivnici toliko ne teže kao za tim, da pocijepaju naše redove, jer i oni znadu, što znači ona Sv. pisma: 'Funiculus triplex difficile rumpitur — Trostruko se uže ne kida brzo' (59). I zato kao što oni nastoje, da se ulaskaju jednima, buneći

ih protiv drugih, da onda upropaste i jedne i druge, tako nastojmo mi, da podupremo jedan drugoga, gdje god možemo, jer ćemo onda i kraj prorijeđenih svojih svećeničkih redova biti nepredobiva tvrđava, kao što go-

(58) Mt 5, 11.

(59) Prop 4; 12.

---

vori Sv. pismo: 'Frater, qui adiuvatur a fratre quasi civitas firma — Brat, komu pomaže brat jači je od tvrda grada'» (60).

Slijedeće se godine istom zgodom vraća u svom govoru na poteškoće, s kojima se mora boriti dušobrižni kler (61): «Bolna je također stvar, kad čujemo s mnogih strana, kako se našem pastoralnom kleru prave neprilike sa strane nesavjesnih elemenata, koji misle, da je najglavnije blatiti i klevetati svećenika. Ali neka taj mukotrpni kler ima na pameti, da je bio napadan i njihov Učitelj, Isus Krist, a 'nije učenik nad Učiteljem' (62). Konačno neka ga tješi činjenica, da redovito ne napadaju ljudi, kojima je čista savjest, nego oni, kojima je već sama pojava svećenička memento, da valja promijeniti život, jer nije u redu».

U ratno vrijeme on rado javno daje priznanje radu i zaslugama svoga klera za duhovni i vremeniti napredak Hrvatskog Naroda. Toplim ih riječima i pismom potiče, da ne klonu duhom, već neka imadu neograničeno pouzdanje u dobrotu Božju (63).

Na osvitu godine 1944 posebno je naglasio i pohvalio zamjerni rad klera na karitativnom polju, koji je u ono ratno vrijeme, slijedeći poziv svoga nadbiskupa, s neobičnom požrtvovnošću sakupljao hranu za naše pasivne krajeve i s punim osjećajem kršćanske ljubavi smještao izbjegličku djecu kod imućnijih obitelji. Bila je to svijetla i utješna pojava na onako tmurnom obzorju ratnoga vremena (64).

Ako se pogled svrne na nadbiskupov susret s pojedinim svećenicima, valja prije svega naglasiti, da je svaki pojedini svećenik mogao mirne duše prići k skromnom i poniznom nadbiskupu, da mu izloži svoje poteškoće i potrebe, siguran, da će naići na razumijevanje i dobrohotno uvaženje svojih molbi. Nadbiskupova dobrota i požrtvovnost bile su doskora svima poznate. Svojim svećenicima je išao tako daleko u susret, da ih je primao i izvan vremena, koje je bilo predviđeno za primanje. Da mu prištedi takav izvanredni napor i vrijeme, kler je otvoreno izrazio želju, koju je njegova okolina u ordinarijatu usvojila davši obavijest, prema kojoj su se dani i satovi tih posjeta ograničavali (65).

(60) Izreke 18, 19.

(61) *Novogodišnje čestitanje klera svome nadbiskupu*, u KL 90 (1939) 4.

(62) Mt 10, 24.

(63) *Čestitanje kod preuzv. g. Nadbiskupa*, u KL 94 (1943) 9 sl.

(64) *Novogodišnja čestitka klera Nadbiskupu*, u KL 95 (1944) 11.

(65) *Primanje kod Nadbiskupa-koadjutora*, u KL 87 (1936) 545.

U saobraćaju sa svećenicima bio je jednostavan, pa su i svećenici prema njemu zauzimali naravan i nenamješten stav. Jedan odlični svećenik iz zagrebačke okolice piše (66): «Bio sam svaki mjesec kod njega. Rekao sam mu u šaljivom tonu: Ako vam je tko na muku, oslobodit ću vas. Ako vam je potreban, onda me pošaljite van!»

Na jednom svećeničkom sastanku nadbiskup je preporučivao svećenicima, da rasprodaju crkveno zemljište. Tada mu jedan od nazočnih župnika reče (67):

— Lojzek, zemlja nas uzdržava. On će na to:

— Dragi, zemlja bu na te pala!

Kad bi mu u vrijeme prevrata stigla vijest, da je koji od svećenika bio ubijen, on je zbog toga trpio i sastavljao je točan popis imena ubijenih svećenika, spominjao bi ih pred ostalim svećenicima (68).

Sa svojim je svećenicima trpio, išao im u susret i materijalno je pomagao, ukoliko mu je bilo moguće. Tako je podmirio iznos globe, na koju je kapelan u Štrigovi Juraj Miklaužić bio, 16. kolovoza 1940, nepravedno kažnjen od kotarskog poglavarstva (69).

Dogodilo se, da su dvojica svećenika upravo završili vojnu službu u Kragujevcu i već su obukli civilno odijelo i bili spremni da se vrate svojim kućama. Kadli sretnu na ulici dvojicu slovenskih kolega, koji su išli na dopust i šaleći se s njima zamijenili su vojničke kape. Međutim, sretnu jednog kapetana, koji je išao u društvu dviju ženskih osoba i Slovenci ga pozdrave u civilnim šeširima. Kapetan ih zaustavi i zatraži njihova imena. Prva dvojica, da spase kolege, prišapnu im neka kažu njihova imena, jer su oni već završili vojnu službu, pa im se neće ništa dogoditi. No, kad su hrvatski svećenici stigli u Zagreb, doznali su, da su kažnjeni na mjesec dana zatvora.

Nadbiskup doznavši za taj događaj, odmah je posredovao kod srpskog generala Pantelije Jurišića, zapovjednika IV. armijske oblasti. No, od njega je saznao, da se takva kazna zatvora oprašta jedino kraljevim ukazom. Ipak je postigao to, da im je zatvor bio snošljiviji, jer su se samo kroz mjesec dana morali prijavljivati i nešto raditi u uredu generala Jemrića (70).

(66) Saopćio mgr. Leopold Rusan, 13. X. 1961.

(67) Saopćio o. Ladislav Harapin, koji je prisustvovao tom sastanku.

(68) *Novogodišnje čestitanje u nadbiskupskom dvoru*, u KL 96 (1945) 10.

(69) *Progoni u Štrigovi i Raskrižju*, u KL 91 (1940) 424.

(70) E. BELUHAN KOSTELIĆ, *Stepinac govori* 68.

Kad ga je jednog dana posjetio u Krašiću jedan svećenik, koji je izgledao vrlo zapušten u svojoj vanjštini i bio loše odjeven, Stepinac ga je zadržao na objedu i nastojao mu je iskazati posebnu pažnju. Posebnom je, naime, ljubavlju susretao sve ponižene i povrijeđene (71).

Primajući svećenike, zanimao se za njihove pastoralne pothvate i uspjehe, poticao ih je, da se služe nadnaravnim sredstvima za buđenje vjerskog života vjernika.

Jednoć dođe k njemu jedan mladi svećenik, upravitelj vrlo zapuštene župe, u kojoj djeca uopće nisu išla u crkvu, a polazak vjernika na nedjeljnu misu bio je vrlo slab, katehizacije nije bilo, na prvi petak bilo je u crkvi samo desetak osoba. Nadbiskup je sokolio mladog upravitelja župe riječima (72): «Samo vi nastavite. Pobožnost prema Srcu Isusovu i Majci Božjoj probit će i najdeblji led. Vjernici će se pokrenuti. Mislite na to, da dovedete časne sestre, jer će one dobro djelovati na ženski svijet. Pomalo pripravljajte vjernike na pučke misije, koje će prodrmati zaspale savjesti. Imajte pouzdanje u Boga i sve će ići».

Na sličan je način i druge svećenike poticao na revnost u svećeničkoj službi za duhovno dobro vjernika.

Kad je u Krašiću jednoga dana saznao, da je došao u kuću neki svećenik, iako je bio bolestan, sišao je iz prvoga kata u župni ured s obrazloženjem (73): «Idem dolje, kad imamo takva gosta».

Kako je bio srdačan sa svojim svećenicima, razabire se i iz slijedeće crtice. Kad je potkraj rata jednoga dana boravio u brezovičkom karmelu, posjetio ga je, 26. srpnja 1944, vinagorski župnik Ivo Vukina u želji, da vidi svoga nadbiskupa, možda posljednji put u životu. Bilo je oko dva i pô sata poslije podne, kad je Vukina stigao u karmel. Čim ga je nadbiskup ugledao, vrlo se i ugodno iznenadio i šaljivo rekao (74):

— Evo Vuka! A što vas, Vuče, nosi ovamo?

— Želja, da vas još jednom vidim.

— Vuče, a jeste li ručali?

— Preuzvišeni, da sam ručao, izgubio bih autobus. Nadbiskup ga odmah odvede u blagovaonicu, pozvoni na prozorčić časnim sestrama te im reče:

— Tu je jedan gladni vuk, imate li što za njega?

(71) Saopćio Leopold Povše.

(72) VD IV 139.

(73) VD III 16.

(74) IVO VUKINA, *Zadnji put kod nadbiskupa Stepinca*, u *Glasnik Srca Isusova i Marijina* 17 (Salzburg 1965) 27.

Sestra mu odgovori, da će se već nešto naći. Za kratko vrijeme sestra je stavila u prozorčić jelo, pozvonila i okrenula tzv. vrtuljak ili rotu. Nadbiskup je pošao k prozorčiću, uzeo jelo i donio pred župnika rekavši:

— Nema moga dečka ovdje, pa ću vas ja podvoriti, da budete pravi moj gost.

O tim osobnim nadbiskupovim dodirima sa svećenicima piše jedan svećenik kratko, ali značajno (75): «O, kako je bio uvijek velik u osobnom kontaktu sa svojim svećenicima!»

Odnos nadbiskupa Stepinca prema svećenicima opisuje njegov kolega kanonik Kolarek slijedećim riječima: «Na objedima prigodom krizme nije mnogo govorio. Rano je ustajao od stola i pošao se odmoriti. Kasnije, kad je već upoznao svoje svećenstvo, bio im je dobar otac, onakav, kakva Drugi vatikanski koncil traži da bude biskup. Osobito je bio dobar, kada se radilo o svećeniku, koji je bilo što pogriješio, pa ga je morao pozvati na odgovornost. Jedan već pokojni svećenik kazivao je, što su mu pripovijedali kolege, koje je on morao pozvati na odgovornost. Kada je taj svećenik išao u dvor k nadbiskupu, pratio ga je osjećaj straha. Bojao se, što li će mu ozbiljni nadbiskup kazati? A kada se vraćao, išao je lagan kući. Trebalo je priznati svoju pogrješku i muževno obećati, da će se popraviti. Nadbiskup mu je dao odmah ruku pomirnicu. Ponudio mu je premještaj, ako je bilo potrebno, ali tako da sam zatraži i neko određeno mjesto. I stvar je bila gotova.

Bio je jedan svećenik, koji nije smio ispovijedati. Godinama se radilo na tome, da mu se ta zabrana digne, ali bez uspjeha. Tada se taj iz očaja podao piću. Morao je pred nadbiskupa. Svećenik se pred njime izjadao i isplakao, no s njime je počeo i sam nadbiskup plakati. Kada je nesretni svećenik dao poštenu riječ, da će se ostaviti pića, nadbiskup mu je pružio ruku. Svećenik je održao svoju riječ. I nije to bio jedini takav slučaj».

Sâm je nadbiskup Stepinac, govoreći jednom o takvu slučaju, rekao (76): «Ja razumijem ljudske slaboće. Svećenik može duboko pasti, i ja ga za to neću osuditi. Kao biskup želim da budem pravi otac. I kad vidim, da jedan ovakav priznaje i žali svoj slučaj, onda rado opraštam. Ali kad netko uporno ustraje u grijehu i neće da se popravi, onda je to — ljudski govoreći — neoprostivo.

(75) I. KOROT, *Nedovršena eroica nadbiskupa Stepinca* 7.

(76) VD II 229 sl.

Bio je jedan mladi svećenik i doista je duboko pao. Pozvao sam ga na odgovornost. Sve je priznao, obećao je, da se to nikada više neće ponoviti. Rekao sam mu: Ajde, sinko, obavi duhovne vježbe, počni iznova novim elanom, a ja ću prijeći preko svega kao da nikada ništa nije ni bilo. Tako sam i postupao. Zaboravio sam sve».

U jednom pismu mgr. Bakšiću, koji je imao nastupiti službu generalnoga vikara, nadbiskup piše slijedeće: «Moram istaći, da meni nije ni na kraj pameti uništiti ovoga ili onoga svećenika, jer kaže kanon: 'Meminerint episcopi se esse pastores non percussores'. Kad dakle tražim odlučnost, tražim je samo, da se zalutali vrate na pravi put i kad to učine, odstrane sablazan..., ja im od sveg srca sve opraštam i sve predajem zaboravi, i, ako se smijem poslužiti riječima Gospodinovim, 'projiciens post tergum' sve njihove zablude i pogrješke. Ono, što me boli, to je upornost i otvrdnulost u zlu, i tu se mora odrezati bolesni ud, da ne pokvari čitavo tijelo».

Nastavlja kanonik Kolarek (77): «Druga lijepa odlika nadbiskupova s obzirom na svećenike, bilo je njegovo povjerenje u suradnike. Nije mogao dospijevati sam na sve. On je bio toga svjestan. Zato je svojim suradnicima, koje je sâm odabirao, iskazivao povjerenie. Kada je trebalo napisati koju okružnicu, povjerio je to kojemu svećeniku iz svoje bliže okoline. Po izrađenom zadatku nije precrtavao ili črčkao, već je potpisao, kako je dobio u ruke. Što više svoje je govore i okružnice koji put dao pročitati kome od bližih suradnika, i primao zahvalno primjedbe i uvaživao ih. Iako poglavar, bio je ponizan, skroman, nesebičan. Svećenici nisu nikad osjetili, da se zalaže za svoju osobnu čast, ili da se osjeća povrijeđenim. Za njega je postojala samo Božja stvar i za nju se zalagao čitavim svojim bićem.

Treća karakteristika njegova u odnosu prema svećenicima bilo je zajedničko savjetovanje u važnim pitanjima. Sakupio bi oko sebe više povjerljivih suradnika. S njima je raspravljao o svim pitanjima, koja su se svakoga tjedna otvarala. Kazivao je, da bi bio bolje učinio, da je čitavo vrijeme tako radio».

3. - NADBISKUP I NJEGOVI VJERNICI

Kako je nadbiskup Stepinac sâam posjedovao jaku i živu vjeru u otajstva od Boga otkrivena, tako ju je nastojao pretočiti i u

(77) KOLAREK 3-4.

241

V - STEPINAC - ZAGREBAČKI NADBISKUP

Narod Hrvatski. Vidio je, kako je vjera u narodu zbog ratnih i poratnih prilika bila izložena mnogim i velikim pogibeljima. Smatrao je rad oko jačanja i oživljavanja vjere u Hrvatskom Narodu svojom najprečom dužnošću.

1) - *Promicanje vjere u Hrvatskom Narodu*

Nadbiskup je Stepinac umio izrabiti razne prilike, da ojača sv. vjeru u svom narodu. Za vrijeme njegova biskupovanja pružile su se dvije lijepe prilike za to.

Godine 1935 bila je 30-godišnjica, otkako je sv. Pijo X proglasio blaženim našega zemljaka Marka Križevčanina, mučenika za sv. vjeru. Na Bogojavljenje g. 1935 izdade Stepinac još kao koadjutor okružnicu upravljenu kleru i vjernicima, u kojoj dok opisuje svijetli i junački lik bl. Marka Križevčanina i njegovu jaku i živu vjeru, potiče na zdušno razmišljanje (78):

Ponajprije spominje, kako mnogi, koje je sv. majka Crkva u svom krilu odgojila, odvraćaju uši od istine Božje i okreću svoje lice od Crkve. Toj žalosnoj pojavi traži on razloge. Jedan razlog nalazi u tome, što neki traže puste zemaljske probitke kao Ezav, koji je prodao svoje prvorođenstvo za zdjelu leće. Drugi zanemarujući milosti, nisu učvrstili svoju vjeru pa je svaki vjetrić ili novotarija kadra da ih poruši kao stablo bez korijenja. Neki opet traže u vjeri svoje želje ostvariti, a ne svetost života i ispunjavanje volje Božje. Ovakvi ne ljube Crkvu, kako to Isus traži. Poziva zatim, da se svi ugledaju u bl. Marka Križevčanina.

Navodi Blaženikove riječi, kojima je otklonio sve zamame i ponude kalvinaca: «Druge vjere ne poznajem nego katoličku, a nju ću s Božjom pomoći do posljednjega daha držati, pa nema obećanja, koja bi me sklonila, da je ostavim».

Opisuje teške i razne muke, kojima su kalvinci mučili bl. Marka, a koje nisu zaostajale za mukama prvih kršćana u doba poganskih progona u rimskoj državi. Nastavlja zatim:

«I sada udaraju na Crkvu katoličku valovi sa svih strana, valovi krivovjerja i bezboštva. Čas podmuklo, čas otvoreno, sad štampom (novinama i knjigama), sad živom riječju, katkada pod plaštem narodnih probitaka, katkada pod izlikom društvenog napretka, ali svi ti udarci smjeraju jednome cilju — da poruše rimokatoličku Crkvu. Svi ti pokusi hoće da nas odcijepe od prave Grkve Isusove i od njezine glave Sv. Oca Pape. što ćemo mi na sve

(78) Okružnica: *O bl. Marku Križevčaninu*, u KL 87 (1935) 13.

---

to? Učinit ćemo ono, što radi bršljan. Kad ga vjetar bije, on se još jače pričvrsti uz tvrdi hrast. Tako i mi, prionimo uz Crkvu rimokatoličku i njezinu duhovnu glavu Sv. Oca Papu, po primjeru bl. Marka Križevčanina».

Napokon je spomenuo, kako su bl. Marka kalvinski vojnici lišili crkvenih dragocjenosti i doviknuli mu: «Spremaj se na smrt!» A kad ih je upitao: «Zašto?» Oni mu odgovoriše: «Jer si papist!»

Nadbiskup je na to nadovezao: «Papisti! Nerijetko se dovikuje i nama danas ta riječ. No, mi rimokatolici ne trebamo se toga ni najmanje stidjeti, jer je to volja Božja i zapovijed, da Sv. Oca Papu poštujemo kao vrhovnu glavu Crkve i tu naredbu Kristovu ne smijemo nikada pogaziti, pa ni uz cijenu života».

Druga lijepa prigoda za ojačanje sv. vjere bila je 1300-godišnjica prvih veza Hrvata sa Sv. stolicom i početka njihova pokrštavanja. Nadbiskup Stepinac je za vremena počeo na to misliti. Kad je blagoslovio novu kapelu Krista Kralja i kapelu sv. Petra i Pavla u Kalničkoj Kapeli, 27. lipnja 1937, pohvalio je Kapeljane, što na svojim kalničkim obroncima obnavljaju staru hrvatsku pobožnost prema sv. Petru i izrazio je već onda nadu, da će isto učiniti cijeli Hrvatski Narod četiri godine kasnije, kad se, naime, bude slavila 1300-godišnjica prvih veza Hrvatskog Naroda sa Sv. stolicom i početak njihova pokrštavanja (79).

Pod njegovim je predsjedanjem hrvatski episkopat, 27. siječnja 1939, izdao posebnu zajedničku poslanicu na sve hrvatske katolike o toj izvanrednoj godišnjici i pozvao ih, da je dolično proslave (80). Episkopat u toj poslanici prikazuje, kako su Hrvati iz zakarpatske Velike Hrvatske, na poziv bizantskog cara Heraklija, navalili na Avare, potisnuli ih na sjever i zauzeli njihovu zemlju, tj. onu koju Hrvati i danas nastavaju. Oslobodivši u tim krajevima kršćanske gradove po Dalmaciji od avarske najezde, Hrvati su došli u dodir s kršćanskim svijetom i zapazili, kako se jedino kršćani bore za kulturu i slobodu naroda, dok ostali svijet ruši ove tekovine. Budući da nisu nastupali neprijateljski prema kršćanima, koje su zatekli, počelo se među njima širiti najpovoljnije raspoloženje i prema samoj kršćanskoj vjeri. To se raspoloženje novom providnosnom okolnošću još većma unaprijedilo.

(79) *Hrvatska straža*, 3. VII. 1937.

(80) *Poslanica episkopata prigodom 1.300-godišnjice prvih veza Hrvata sa Sv. stolicom*, u KL 90 (1939) 133 sl., 145 sl., 157 sl.

Papa, naime, Ivan IV, podrijetlom iz Dalmacije, koji je godine 640 naslijedio papu Severina, sjetio se svoga rodnoga kraja, te je poslao u sadašnju Hrvatsku svetoga i nadasve pouzdanog opata Martina, s mnogo novčanih sredstava, da u Dalmaciji i Istri otkupljuje sužnje, koje su Avari, a možda i pridošli Hrvati zarobili, da skuplja moći sv. mučenika i da ih donese u Rim. Donesene je moći papa pohranio u novosagrađenoj crkvi pokraj lateranske krstionice, koju posveti solinskim mučenicima Venanciju, Anastaziju, Mavru i mnogim drugima.

Iako je papa Ivan IV već nakon dvije godine preminuo, pažnjom koju je posvetio Dalmaciji i Istri, pokazao je novonadošlim Hrvatima, da je rimska Crkva na čelu vjere, kojoj je glavni cilj nijetiti pravu i djelotvornu ljubav. Htio je, da novome narodu, Hrvatima, sama ljepota i uzvišenost kršćanstva djelima ljubavi progovori i tako ih privuče Kristu, koji je «prošao čineći dobro» (81).

Papin legat opat Martin prošao je Dalmacijom i Istrom i ublaživao bijedno stanje robova, nastojeći udobrovoljiti nove gospodare zemlje. Bez sumnje je tadašnji vladar Hrvata bio obaviješten o tom poslanstvu i pristao, da razvija svoju misiju, jer je papin legat mogao ne samo mirno doći već i proputovati zemljom uz pratnju, zaštitu i gostoprimstvo hrvatskog vladara. On je izvršio to poslanstvo u ime papino pun dobrote i samilosti.

Iz toga početnog zahvata pape Ivana IV slijedile su dalekosežne posljedice. Kršćanstvo je počelo osvajati srca Hrvata. Oni su se počeli pokrštavati, a s vjerom i sv. krštenjem razvilo se kod njih posebno štovanje sv. Petra i odanost njegovim nasljednicima. Time su se Hrvati zauvijek opredijelili za prosvjetu i uljudbu, koju je kršćanstvo pod vodstvom rimskih papa njegovalo i širilo.

Već četrdeset godina nakon toga poslanstva pape Ivana IV papa sv. Agaton (678-681) ubraja i Hrvate među kršćanske narode u Evropi. S njima je sklopio međunarodni ugovor. Hrvatski Narod se stavio pod zaštitu sv. Petra, koju mu papa u ime svoje i svojih nasljednika zajamčuje, a Porga (Borko), koji je tada vladao Hrvatima, u ime svoje i u ime svoga naroda obećaje, da neće nikada poduzimati nepravednih i osvajalačkih ratova. U razmaku, dakle, od g. 640 do g. 681 tj. kroz 40 godina, Hrvati su već primili sv. krštenje i bili ubrojeni među kršćanske narode.

(81) Dap 10, 30.

Dakle, godine 1941 navršilo se 1300 godina, otkako su počele prve veze Hrvata s rimskim papama, a to je ujedno bio i početak njihova pokrštavanja. Hrvatski Narod je kroz tih 1300 godina ostao vjeran tom opredjeljenju svojih pređa, te se stalno opirao prodiranju i navaljivanju kako istočnoga raskola, tako i hladnoga sjevernog protestantizma i južnjačkog islama. U Rimu još danas postoji kraj lateranske krstionice kapela sv. Venancija i drugova, solinskih mučenika, s prekrasnim mozaikom. Taj mozaik prikazuje ove mučenike i lik Ivana IV. On je vjerodostojan svjedok iz davnih vremena, kad su se Hrvati doselili na jug i kad je počelo njihovo pokrštavanje (82).

Nadbiskup Stepinac je htio, da ova 1300-godišnjica podsjeti Hrvate na neizmjerne darove i vrednote, koje su primili od katoličke Crkve. Zato je odlučio da učini sve, da ova rijetka godišnjica bude ne samo dostojno spominjana vanjskim svečanostima, već da se u Hrvatskom Narodu oživi i probudi do najvišeg stupnja duhovna snaga tih vrednota i darova kršćanstva. Češće je isticao kako sv. vjera, iako samo tinja u srcima, ipak ima snagu, da popravi i poboljša ćudorednost i zle običaje ne samo pojedinaca nego i naroda.

Da tu moć sv. vjere slikovito prikaže, prispodablja sv. vjeru sjajnoj i toploj sunčanoj zraci, koja iza zimskog mrtvila iz zemlje izvlači zelenilo trave, stabala, ljepotu cvijeća. Prispodablja je i alatu, kojeg je propali majstor, zanemarivši svoj zanat, ipak zadržao. Vjera će kao topla sunčana zraka izvabiti iz duše zelenilo života i procvat kreposti. Ona će kao dobar obrtnikov alat pridići vjernika, ako se samo htjedne njime služiti (83).

Bio je to zaista velik i opsežan zadatak. Da se to ostvari, nadbiskup je založio sve svoje sposobnosti, snagu i pokretnost te osnovao poseban odbor, koji se imao brinuti, da se sve provede. No, punim pravom se može tvrditi, da je on bio glavni i najgorljiviji pokretač čitavog toga pothvata i djela svestrane vjersko-ćudoredne obnove Hrvatskog Naroda.

Već je u ožujku ta poslanica bila tiskana u Zagrebu i razaslana svim hrvatskim biskupima s molbom, da u narudžbi jave koliko primjeraka žele, da im se pošalje (84).

(82) St. SAKAČ, *Što smo primili od sv. braće Ćirila i Metodija*, u *Život* 17 (1936) 97-112. - Isti, *Kada je poćelo hrštenje Hrvata?* u KL 91 (1940) 307 sl.

(83) Kardinalova pisma jednom redovniku, 29. XII. 1958, i jednom župniku, 28. VIII. 1959.

(84) Dopis dr. Franje Šepera, 16. III. 1939.

---

2) - *Nacrt duhovne obnove*

Nadbiskup, kao predsjednik biskupskih sastanaka, razasla svim hrvatskim biskupskim uredima nacrt priprave za tu proslavu s molbom, da ga prouče i saopće svoje mišljenje o njemu kao i možebitne opaske i prijedloge, da se uzmogne ustaliti konačni raspored.

Dobivši od njih odgovore, dao je nacrtu konačni oblik te ga, 24. lipnja 1939, razasla svim hrvatskim biskupima. Prema tome nacrtu glavni cilj proslave ima biti vjersko-ćudoredni preporod Hrvatskog Naroda, napose obiteljskoga života, i oživljavanje smisla za društveno-karitativnu djelatnost.

Pred glavnu vanjsku proslavu g. 1941 ima se obaviti od Došašća g. 1939 do Uskrsa g. 1940 priprava, kojoj će biti jezgra pučke misije i duhovne vježbe. Pučkim je misijama cilj cjelokupna obnova, a duhovnim vježbama podizanje i stvaranje cvijeta katoličkog društva. Plod ove priprave ima biti uvođenje katoličke akcije u sve župe.

Korizma godine 1940 ima biti vrijeme pokorničkih djela, da se Bogu dade zadovoljština za narodne grijehe, a mjesec svibanj ima poslužiti stvaranju neposrednog duhovnog raspoloženja. Uz to se ima provesti opća molitvena djelatnost za kanonizaciju bl. Nikole Tavelića.

Kao pomagala za tu pripravu imadu se kroz godinu dana izdati crtice iz hrvatske crkvene povijesti, životopisi uzornih muževa i žena, opis stoljetnog utjecaja katoličanstva na narodni život, kao i prikaz važnijih događaja iz života i djelovanja pojedinih muških i ženskih redova i družba, koje djeluju u Hrvatskom Narodu.

Bila je u vidu i smotra doprinosa Crkve za prosvjetu Hrvatskog Naroda kroz 13 stoljeća; to bi imala zorno prikazati izložba hrvatske crkvene umjetnosti, tiska, knjiga, školstva, prosvjete, svetosti i društveno-karitativnog rada Crkve u prošlim stoljećima.

Sama proslava imala bi četiri veće priredbe: otkriće spomenika kralju Tomislavu, kojemu je rimski papa poslao kraljevsku krunu, posebna svečanost u Solinu-Splitu, odakle se počelo širiti pokrštavanje Hrvata, veliko hodočašće u Rim godine 1941, te veliki euharistijski kongres u Zagrebu u lipnju iste godine.

U posebnoj okružnici za nadbiskupiju izdanoj istoga dana naglasuje nadbiskup ciljeve i smjernice te obnove i sredstva. Ciljevi su: probuditi mlake i nehajne, po župama oblikovati

duhovne odličnike, koji će se dragovoljno posvetiti apostolatu, uklanjati sve, što slabi vjeru i ćudoređe, pobijati narodne poroke, unositi temeljita katolička načela u javni život, privoditi natrag u krilo Crkve one, koji su od nje otpali. Nadbiskup naglasuje, da ono osnovno u tom radu i nastojanju ima prvenstveno nadnaravni značaj. Cijeli taj pothvat na poseban način ima pred očima djecu, srednjoškolsku omladinu, te svećenička i redovnička zvanja.

Da bi se taj cilj postigao, nadbiskup želi, da se u prvom redu održe pučke misije u svim župama, u kojima ih od godine 1932 nije bilo, i da se obnove misije u ostalim župama, izuzevši one, koje su ih imale ili obavile duhovnu obnovu u godini 1937 i dalje.

Na drugom mjestu preporučuje, da se održe duhovne vježbe po župama, u kojima se još nisu držale, kao i u onima, u kojima se misije ili obnova misija neće držati.

Na trećem mjestu naglasuje katoličku akciju, koju treba provesti u svim župama. Njezini se članovi imadu uposliti osobito u bratovštini kršćanskog nauka, u širenju dobrog tiska, u gajenju svećeničkih i redovničkih zvanja, u društveno-karitativnom radu, u pobijanju javne razvratnosti i narodnih poroka.

Konačno preporučuje mjesne euharistijske i marijanske kongrese.

Ovu okružnicu završava riječima (85): «Dobra volja, oduševljenje i napori svećenika razlit će se u dubine i širine dragocjenom apostolskom pomoću svjetovnjaka: mora da se zato postigne opća mobilizacija Božjih duša laičkog svijeta počevši od onih među tihim samostanskim zidinama, koje će moliti i trpjeti, i onih sa sveučilišnih stolica, kancelarija i radionica po gradovima pa sve do onih u kolibama najzabačenijih naših sela. Dakako, da će ta svjetovnjačka pomoć doći do puna izražaja tek preko organizacija».

3) - *Sudbonosni događaji u svijetu i Hrvatskoj*

U međuvremenu, dok je na sjeveru, istoku i zapadu Evrope počela strahovita krvava tragedija, koja se razvila u drugi svjetski rat, Hrvatski Narod se našao na početku novog razdoblja u svom tisućljetnom životu.

(85) *Pripreme za proslava jubileja veza Hrvata sa Sv. stolicom*, u KL 90 (1939) 317 sl.

Nakon, naime, 20 godina teške borbe za slobodu i ravnopravnost protiv ideologije velikosrpstva i prijelaza na pravoslavlje, što je promicala beogradska vlada, postignut je sporazum između dr. Vladka Mačeka, vođe hrvatskog narodnog pokreta, i predsjednika vlade kraljevine Jugoslavije Dragiše Cvetkovića, prema kojemu je kraljevsko namjesništvo u dvorcu Brdo, 26. kolovoza 1939, potpisalo ukaz o oblikovanju banovine Hrvatske, kao simbola suvereniteta Hrvatske, u kojoj su se našle ujedinjene Savska i Primorska banovina, te kotari dubrovački, travnički, fojnički, derventski, gradački, brčanski, iločki i šidski. Na čelo banovine bî postavljen ban dr. Ivan Šubašić.

U Beogradu je bila formirana nova vlada, u koju uđe dr. Vladko Maček kao potpredsjednik sa četiri ministra Hrvata; osim toga je u vladi bilo: deset Srba, jedan musliman i jedan Slovenac sa Dragišom Cvetkovićem kao predsjednikom. U nadležnost banovine Hrvatske ušli su slijedeći ogranci državne uprave: poljoprivreda, trgovina, industrija, šume i rude, građevine, socijalna politika, narodno zdravlje, tjelesni odgoj, pravda, prosvjeta i unutrašnji poslovi. Ostali su ogranci ostali u nadležnosti zajedničke vlade, tj. vjerski poslovi, državna sigurnost, državna rudarska poduzeća i zakonodavstvo, željeznice, pošta, vanjska trgovina, postavljanje osnovnih načela prosvjetne politike i mjesnih uprava.

Banovina Hrvatska dobila je svoj sabor, koji zasjeda u Zagrebu. Prema prispodobi ing. Augusta Košutića (86), banovina je Hrvatska bila slična «jednome polju, koje je poplavom preplavljeno: voćnjaku, koji je olujama polomljen; selu, koje je požarom opustošeno; gradu, koji je potres razvalio. Kad mi tu pristupamo organizaciji za obnovu Hrvatske, onda svatko zna i lako razumije, da ne dolazimo tu s bajunetama i topovima nego s podsukanim rukavima, da si taj rad razdijelimo, organiziramo i da svi na njem radimo. U takvim prilikama Hrvati su zaista posljednji, koji misle na ratovanje. Nije, dakle, cilj politike sporazuma taj, da se spremimo za napadaj na bilo koji narod u Evropi ili da se pridružimo napadaču bilo koje strane. Mi želimo od svega srca, čiste duše, da nam se oslobode ruke, da pristupimo poslu, da svoju domovinu sredimo i uredimo, da bude u njoj pravice i mira».

Vjersko-ćudoredna obnova Hrvatskog Naroda, zamišljena prije toga događaja i neovisno o njemu, ne ulazi u nj kao u politički

(86) *Banovina Hrvatska*, u KL 90 (1939) 426.

---

događaj. Ona je nuždan preduvjet, da bi slobodan razvoj Hrvatskog Naroda pošao jedino sigurnim pravcem; ona je najbolje jamstvo, da će narodni život biti valjan i čvrst u vjeri otaca i kršćanskom ćudoređu (87).

4) - *Sveta godina Hrvatskog Naroda 1940-1941*

Nadbiskup je Stepinac, 10. studenoga 1939, otputovao na čelu hrvatskog hodočašća u Rim, gdje je bio, 14. studenoga, zajedno s nadbiskupom dr. Ivanom Šarićem i biskupima Bonefačićem, Njaradijem, Miletom, Srebrnićem i Burićem primljen u audijenciju kod Sv. Oca Pija XII.

Stepinac je tom prigodom predao Sv. Ocu na pergameni umjetnički izrađen nagovor, u kojem se obrazlaže, kako se godine 1941 slavi 1300-godišnjica prvih veza Hrvata sa Sv. stolicom i početak njihova pokrštavanja. Sv. Ocu se upravlja molba, da bi se tom zgodom udostojao unijeti u popis svetaca vjerskog heroja Hrvatskog Naroda bl. Nikolu Tavelića.

Sv. Otac je u svom odgovoru izrazio čvrstu nadu, da će Hrvatski Narod u vrijeme vjerskih rasprava i borba za vjeru u Boga i za kršćanski ćudoredni poredak, za vjeru u Krista i za blago nadnaravnog reda, što vodi u blaženu vječnost, ostati vjeran katoličkoj nauci, odredbama sv. Crkve i njegovoj vrhovnoj glavi, slijedeći primjer bl. Nikole Tavelića. Zaželio je Hrvatskom Narodu čvrstoću i stalnost u vjeri poput one, što je ima velebitski stanac-kamen, koji prkosi burama i olujama. Preporučio je, da se provodi i gaji katolička akcija, pobožnost prema euharistijskom Spasitelju i bl. Djevici Mariji.

S toga hodočašća je nadbiskup zajedno s ostalim biskupima upravio posebnu poslanicu hrvatskim katolicima u vezi s govorom Sv. Oca i u vezi s molbom, koja je podnesena za kanonizaciju bl. Nikole (88).

Prigodom toga hodočašća nadbiskup je od Sv. Oca isposlovao izvanredan dar Hrvatskom Narodu za područja sviju biskupija u Jugoslaviji u vezi s jubilejem 1300-godišnjice veza sa Sv. stolicom. Sv. Otac je, naime, ispravom od 12. svibnja 1940, koja počinje riječima «Cum ex venerabilis», godinu od 29. lipnja 1940 do

(87) *Pred pastoralni tečaj*, u KL 90 (1939) 449 sl.

(88) *Hrvati kod Sv. Oca Pija XII*, u KL 90 (1939) 557. - *Biskupska poslanica s rimskoga hodočašća*, u KL 90 (1939) 569.

---

istoga dana slijedeće godine proglasio svetom godinom Hrvatskog Naroda. Bio je to doista papin dar Hrvatskom Narodu.

Nadbiskup Stepinac, 24. svibnja iste godine, dostavlja svim hrvatskim biskupima ovjerovljeni prijepis te isprave s molbom, da obavijeste područno svećenstvo i narod o jubileju i da izdadu prikladne upute za provedbu odredaba, koje papina isprava sadržaje, da se uzmognu postići jubilarni oprosti.

U posebnoj okružnici, 29. svibnja, tumači on povlastice, što ih je Sv. Otac za taj jubilej podijelio, a 1. lipnja izdaje odredbu, da se 23. lipnja ima po svim crkvama pročitati papina isprava o svetoj godini kao i njegova okružnica, prema kojoj se ima, 28. lipnja, poslije večernjeg pozdravljenja navijestiti početak jubileja zvonjavom u svim crkvama kroz četvrt sata, a 29. lipnja, tj. na Petrovo, prije glavne mise ima se obaviti zaziv Duha Svetoga i obnoviti krsni zavjet. Preporuča vjernicima, da toga dana u što većem broju pristupe sv. sakramentima s nakanom, da duhovna obnova Hrvatskog Naroda i jubilej donesu što više i vremenite i vječne koristi našemu narodu (89).

Kod banske vlasti banovine Hrvatske zauzeo se nadbiskup, da se blagdan sv. Petra i Pavla, i u privrednom životu proslavi potpunim praznovanjem, tj. da privredna djelatnost miruje cijeli dan, pa prema tome, da prostorije svih trgovačkih i zanatskih radnja cijeli dan budu zatvorene. Isto tako je zatražio, da bi i hrvatske škole i hrvatska prosvjeta službeno kao takve sudjelovale u jubileju, te da se u tom smislu u svim školama održe tri predavanja, kojima će prisustvovati sva školska mladež rimokatoličke vjeroispovijesti. Osim toga je zamolio, da se prigodom velikog euharistijskog kongresa u lipnju 1941 prepuste školske zgrade na raspolaganje za konačište naroda, koji će, kako se predviđa, tom zgodom nagrnuti u velikom broju u Zagreb.

Svetu godinu je nadbiskup Stepinac otvorio na Petrovo g. 1940 dvjema svečanostima. Jedna je bila u Zagrebu, gdje je on u župnoj crkvi Sv. Petra održao svečanu misu, nakon koje je obavio zaziv Duha Svetoga, a župnik je izmolio Vjerovanje i s vjernicima obnovio krsni zavjet. Iza biskupskog blagoslova održano je pred crkvom, usprkos jake kiše, svečano zborovanje, na kojem je narodni zastupnik Milutin Majer govorio o značenju tisućljetnih veza Hrvata sa Sv. stolicom iznoseći bogatu povijesnu građu (90).

(89) *Papinski breve o izvanrednoj jubilejskoj godini*, u KL 91 (1940) 257 sl. - br. 96/Pr. *Otvorenje jubileja*, u KL 91 (1940) 290.

(90) *Početak jubilarne godine Hrvatskog Naroda*, u KL 91 (1940) 318.

Druga svečanost je bila u Đurđevcu, kamo je nadbiskup požurio, praćen teškim pljuskom, da otvori euharistijsko zborovanje. Obje su svečanosti naglasile duh, u kojem se ima proslaviti sveta godina: ima se, naime, oživljavati sv. vjera i obnavljati obećanje zadano prigodom sv. krštenja, vjernike treba sjediniti s Kristom, koji živi usred svog naroda u presv. Euharistiji.

5) - *Tri nadbiskupova pothvata*

Tri nadbiskupova pothvata usko su povezana sa svetom godinom.

Posebnom okružnicom, koju je izdao 26. lipnja 1940, podsjeća nadbiskup vjernike na zaključak Hrvatskog sabora, koji je stvoren na zasjedanju u prosincu 1739, u tadanjem saborskom gradu Varaždinu, da će, ako Bog odvrati kugu od naroda, koja je počela harati u nekim krajevima Hrvatske, u Ludbregu podignuti kapelicu u čast predragocjene Krvi Isusove, koja se ondje od davnine na poseban način štuje i kamo hodočasti mnogo Hrvatskog Naroda. Bog je uslišao molitve i kuga je prestala, ali se obećanje, koje ima značaj zavjeta, isprva odgađalo, kako to češće biva u ljudskom životu, i na kraju se na nj posve zaboravilo.

Nadbiskup u toj okružnici potiče, da se sabiru milodari, kako bi se to obećanje konačno izvelo, da se ublaži Božja srdžba i da se narod poštedi od kuge, glada i rata na početku novoga razdoblja, u kojem će Hrvatski sabor opet odlučivati o sudbini Hrvatskog Naroda (91).

On se vraća na taj svoj pothvat u kolovozu 1944 u posebnoj okružnici, u kojoj objavljuje zavjet nadbiskupije zagrebačke učinjen u preteškim ratnim godinama, da će vjernici svom

dušom i svim sredstvima poraditi oko ostvarenja do sada neostvarenog zaključka Hrvatskog sabora u Varaždinu godine 1739, da će naime sagraditi kapelicu predragocjene Krvi Isusove u Ludbregu, obvezavši se ujedno, da će se kroz pet godina svake prve nedjelje u mjesecu rujnu po cijeloj nadbiskupiji u svim župnim, redovničkim i drugim crkvama, gdje se vrši nedjeljno bogoslužje, održati bogoslužje i svečanost s govorina u čast predragocjene Krvi Isusove i pozivati vjernike, da im u što većem broju prisustvuju (92).

(91) *Zavjetna kapelica u Ludbregu*, u KL 91 (1940) 317.

(92) SVZN 32 (1945) 26 sl. - *Propovijed preuzv. g. nadbiskupa na blagdan Krista Kralja*, zavjet iza propovijedi, u KL 95 (1944) 525 sl.

Drugi nadbiskupov pothvat je smjerao na to, da se krstionica kneza Višeslava opet vrati natrag u domovinu. Ta se krstionica nekoć nalazila pokraj ninske katedrale, koja je izdržala tatarsku navalu u 13. stoljeću. Godine 1746 bila je prenesena u Veneciju. Prigodom svoga službenog putovanja u Rim, 10. veljače 1941 (93), navratio se nadbiskup Stepinac u Veneciju, gdje je 16. veljače uputio poseban spis «Pro memoria» mletačkom patrijarhi kardinalu Piazza, u kojem ga moli, da bi se zauzeo, te bi se taj krsni kamen vratio natrag u Hrvatsku prigodom 13-stoljetne slave prvih veza Hrvata sa Sv. stolicom, jer je to jedini spomenik hrvatske povijesti iz VIII. stoljeća, pa prema tome sačinjava vezu između VII i IX stoljeća kao vanredno važan arheološki nalaz.

Kardinal Piazza mu odgovara, 12. ožujka 1941, da se to pokušalo već godine 1932, ali bez uspjeha. Po njegovu mišljenju bi se to moglo najuspješnije postići, ako bi se zatražilo preko ministarstva u Beogradu (94).

U međuvremenu je došlo do raspada Jugoslavije, pa se nadbiskup mogao istom 6. svibnja 1941 u tom predmetu obratiti na ministra bogoštovlja i nastave dr. Milu Budaka. Saopćio mu je, što je do sada u tom pravcu poduzeo, kao i to, da ga je posjetio Mlečanin profesor Ponti, koji upravo boravi i radi u Zagrebu, te mu je kazao, da će to najlakše dobiti, ako se u zamjenu dade slika kojega od mletačkih slikara (95).

Dne 13. rujna dobije nadbiskup od «Istituto di cultura italiana» u Zagrebu obavijest, koju mu je uručio profesor Ponti, da je gradski načelnik Venecije i odbor gradskih muzeja u Veneciji prihvatio prijedlog, da se izvrši predložena zamjena. Dvije Carpacci-jeve slike, koje posjeduje Strossmayerova galerija slika u Zagrebu, dat će se Veneciji u zamjenu za krsni kamen kneza Višeslava. Tako je ta krstionica g. 1942 vraćena natrag u Hrvatsku i nalazi se danas u muzeju Jugoslavenske akademije (96). Ovaj krsni kamen nosi slijedeći natpis:

(93) *Put preuzv. ordinarija u Rim*, u KL 92 (1941) 82.

(94) «Pro memoria» upućena kardinalu Adeodatu Piazza, mletačkom patrijarhu, dne 10. II. 1941, pod br. 107/BK.

(95) Br. 108/BK.

(96) Br. 109/BK. - Istituto di cultura italiana, u Zagrebu, Jelačićev trg 10, od 13. srpnja 1941. XIX pod br. 368/41. - MIRKO ŠEPER, *Der Taufstein des kroatischen Fürsten Višeslav aus dem frühen Mittelalter*, u *Nachrichten des deutschen Instituts für merowingisch-karolingische Kunstforschung* (Archiv Paulus), Heft 14-16, Jahrgang 1957/58.

Hic fons sumit infirmos / ut reddat illuminatos // Hic expiant scelera sua quod de primo sumpserunt parente / ut efficiantur Hristicole / salubriter confitendo trinum perenne // Hoc / Ioannes presbyter / sub Wissasclavo Duci / opus bene composuit devote / in honorem videlicet sancti Ioannis Baptistae / ut intercedat pro eo clientuloque suo.

Ova krstionica bolesne prima / da ih prosvijetli // Grijesi od praoca baštinjeni ovdje se peru / da postanu kršćani / koji će sebi na spas ispovijedati vječno Trojstvo // Pod knezom Višeslavom / dade / Ivan svećenik / ovo djelo lijepo izvesti / na čast svetom Ivanu Krstitelju / da bi posredovao za svoga štićenika.

Simbolika uklesana u taj krsni kamen izvrsno izražava pouku o tajni presv. Trojstva, o smrti i uskrsnuću Gospodinovu te je među arheološkim nalazima vanredna rijetkost.

Treći nadbiskupov pothvat bila je posebna molba, koju je upravio Sv. Ocu. Prigodom boravka u Rimu, u veljači 1941, zamolio je nadbiskup pismeno, 13. veljače, Sv. Oca, da bi se udostojao poslati u Zagreb prigodom velikog euharistijskog kongresa svoga kardinala legata, i da bi kongres zaključio svojim vlastitim riječima na latinskom ili francuskom jeziku. Ta je molba bila predmet raspravljanja u Sv. kongregaciji za izvanredne poslove, o kojemu mgr. Tardini u svojim bilješkama stavlja slijedeću opasku (97): «Radi se o narodu vrlo vjeroćutnu te o euharistijskom slavlju, koje je čisto vjerskog obilježja. Prema tome, uzevši to u obzir, može se ovaj pothvat odobriti i poduprijeti. Što se pak tiče pitanja, da li bi se imao poslati kardinal legat, treba da nuncij zajamči, da će slavlje imati čisto vjersko obilježje i da vlada u njima ne vidi nikakvo isticanje političke naravi».

Vrativši se nadbiskup, 18. veljače, iz Rima u Zagreb, još istoga dana prisustvovao je sastanku izaslanika zagrebačkih prosvjetnih društava, koji je održan u velikoj dvorani nadbiskupskoga dvora, u svrhu dogovora, kako bi zajednički sudjelovali u velikom euharistijskom kongresu u lipnju. Tom je zgodom nadbiskup iznio slijedeće misli (98):

(97) Vatican, 14. II. 1941. *Le S. Siège* IV, n. 262, 268.

(98) *Sastanak delegata zagrebačkih kulturnih društava*, u KL 92 (1941) 94.

Trinaest stoljeća života i u povijesti velikih naroda velika je stvar, ali je još veća stvar trinaest stoljeća u životu manjih naroda. Hrvatski biskupi izdali su prije dvije godine pastirsko pismo, kojim su upozorili Hrvatski Narod na ovaj zamašni jubilej, kojemu je svrha proslaviti onaj značajni događaj, kad je prije trinaest stoljeća Hrvatski Narod došao prvi put u dodir sa Sv. stolicom i tako dospio u red kulturnih evropskih naroda. Hrvatski biskupi su odlučili pozvati na ovo vjersko slavlje sve Hrvate katolike, bez obzira na kulturne razlike, uvjereni, da će svi Hrvati uvidjeti, što treba učiniti, da iskoristimo ovaj rijetki jubilej.

Katolička Crkva je proglašenjem hrvatske svete godine dala Hrvatskom Narodu u ovim sudbonosnim vremenima legitimaciju, kojom bi se ponosili i veliki narodi. Mi ćemo sve učiniti, da se pokažemo dostojnima ove časti, da iskoristimo prilike, da se predstavimo ovom legitimacijom cijelome svijetu, uvjereni, da se nemamo čega stidjeti, nego naprotiv, da se možemo ponositi.

Naša je hrvatska povijest krvava, ali iz nje proizlazi časna i utješljiva činjenica, da Hrvati nisu nikad posizali za tuđim, nego da su naprotiv nastojali da uščuvaju sve one ljepote i vrednote, koje sadrži lijepa naša domovina. Stoga je hrvatski episkopat slobodan pozvati sve kulturne organizacije, da surađuju, uvjeren, da će sa svoje strane sve učiniti, što je moguće, da ovaj rijetki jubilej Hrvatskog Naroda što bolje uspije.

Zato se obraća na sve Hrvate, bez razlike na možebitna politička razmimoilaženja, i poziva ih, neka se pridruže velikim slavljima hrvatske jubilarne godine.

Došavši iz Rima, ističe, kako je Sv. stolica uvijek s povjerenjem gledala na Hrvatski Narod u prošlosti, pa se nada, da će Hrvati opravdati ovo povjerenje i ubuduće.

Dne 6. ožujka hrvatski su biskupi upravili svim Hrvatima slijedeći manifest (99):

«Hrvatski je episkopat, predragi vjernici, upozorio cijeli katolički Hrvatski Narod na značajni jubilej 1300-godišnjice naših prvih veza sa Sv. stolicom sv. Petra u Rimu već prije dvije godine zajedničkom poslanicom iz bijelog Zagreba i potaknuo vas, da se zamislite u ovu činjenicu, koja pokazuje na Hrvatski Narod kao

(99) *Manifest hrvatskog katoličkog episkopata*, 6. II. 1941, u KL 92 (1941) 121.

---

na jedan od najstarijih kršćanskih katoličkih naroda u Evropi, pa da se što dostojnije svi skupa pripravimo na ovaj rijetki jubilej.

Zatim smo se, predragi vjernici, opet obratili na cijeli Hrvatski katolički Narod iz vječnoga grada Rima i to u času, kad smo ponovno osjetili prigodom posjete Sv. Ocu Papi Piju XII drhtaj vječne ljubavi, koja je uvijek kucala u srcima Kristovih namjesnika prema Hrvatskom Narodu. Sv. Otac Papa Pio XII uočio je važnost ovoga hrvatskog narodnog jubileja i proglasio je godinu 1940-1941 od Petrova do Petrova svetom jubilejskom godinom Hrvatskog Naroda.

Velik je to dar, koji Sv. stolica rijetko podjeljuje. Divan je to dar, kojim bi se ponosili i veliki kulturni narodi svijeta.

I sada eto, Hrvatski Narode, opet dolazimo k tebi u času, kad se primičemo vrhuncu proslave ove naše jubilejske godine, kojima će kruna biti najprije svečanosti u Splitu-Solinu i okolici, gdje je bila kolijevka hrvatskog kraljevstva, i odakle je najprije zasjalo svjetlo evanđelja Hrvatskom Narodu, onda veliki euharistijski kongres u metropoli Hrvatskog Naroda u Zagrebu, ovoga ljeta od 20. do 23. lipnja.

I ovdje pozivamo sve Hrvate katolike, gdje god bili, da iskoriste u punini beskrajnu širom otvorenu riznicu duhovnih blagodati, što nam ih pruža Sv. stolica, i da dođu u što većem broju na spomenute svečanosti i na veliki narodni euharistijski kongres u našem lijepom Zagrebu. Neka se obilje Božjih milosti izlije na sve nas pojedince, na obitelji naše, na sela naša i gradove naše, na sav Hrvatski Narod, da sudjelovanjem na veličanstvenim jubilejskim svečanostima iskaže svoju zahvalnost Bogu, Crkvi katoličkoj, i slavnim hrvatskim vladarima, koji su nas prije 13 stoljeća zauvijek privezali uz svetu katoličku Crkvu.

Neka je hvala i slava Svevišnjemu, koji nas je punih 13 stoljeća branio i nije dopustio, da propadnemo u ovom razmeđu svjetova, na raskrsnici Istoka i Zapada, gdje su propali mnogi narodi.

Neka je hvala i čast Sv. stolici, koja je nas Hrvate uvijek nesebično štitila, branila, razumijevala, pomagala svim sredstvima u danima najtežih patnja i borba, kad su nas svi ostavljali, izdavali, kršili nam zadanu riječ, tlačili i krnjili prava i tekovine slavnog kraljevstva hrvatskoga, a osobito u one dane, kad je 'predziđe kršćanstva' bilo poprskano krvlju za cijeli kulturni Zapad.

Neka je vječita slava hrvatskim vladarima, koji su prije 13 stoljeća prvim dodirima sa Sv. stolicom vezali Hrvatski Narod uz

---

Petrovu pećinu, i tako nas uveli u krug zapadno-evropske kulture, uveli nas u svjetsku povijest, tako da se mi danas ponosimo narodnim opstankom od 13 stoljeća, dok su se toliki drugi narodi kroz to vrijeme pojavili i nestali.

U vrijeme, kad je čitav svijet zahvatio plamen strahovitog rata, upravo ima smisla više nego ikada prije, slavni Hrvatski Narode, da pred čitavim svijetom manifestiramo svoju volju za mirnim životom u lijepoj našoj domovini.

Ima smisla, da doviknemo svima i svakome: Tu smo na ovoj krvlju zalivenoj zemlji junaka, mučenika i svetaca iz svih slojeva mukotrpnog Hrvatskog Naroda. Tu smo i tu ostajemo! Ništa nas nije kroz 13 stoljeća moglo skršiti, ništa pokolebati u našoj volji, da ostanemo na ovoj našoj Hrvatskoj znojem i krvlju natopljenoj grudi, da ustrajemo u ljubavi i odanosti prema Sv. stolici.

Nikada nismo tuđe otimali, a ni svoga nijesmo dali i ne damo. Neka živi naša lijepa domovina Hrvatska u miru, u slobodi, u socijalnoj pravdi, u ljubavi prema Bogu i bližnjemu.

Slava Kristu Kralju, u kojega Hrvatski Narod upire oči svoje i sve uzdanje svoje!

U Zagrebu, 6. ožujka 1941.

Dr. Alojzije Stepinac, v.r.

nadbiskup zagrebački,

predsjednik biskupskih konferencija».

6) - *Plodovi vjerske obnove*

Nagla povijesna zbivanja u međunarodnom i narodnom životu, kojih smo se posebno dotakli u VI poglavlju, osujetila su ostvarenje ovih nadbiskupovih pothvata: sâm euharistijski kongres u lipnju, na koji je on pozvao i biskupe drugih narodnosti (100), pučke misije u Zagrebu i u drugim 161 župama (101).

Zbog velikih i neočekivanih političkih promjena izdade Nadbiskup, 19. travnja 1941, slijedeću okružnicu (102):

(100) *Poslanica hrvatskog episkopata biskupima katolićkog svijeta*, u KL 92 (1941) 133 sl.

(101) *Svečani završetak jubilejske godine*, u KL 92 (1941) 299 sl.

(102) *Okružnica časnom kleru nadbiskupije zagrebačke*, br. 3660/41, u. KL 92 (1941) 195.

«Budući da smo morali prekinuti rad na pripravi za naš veliki narodni euharistijski kongres prigodom završetka sv. jubilarne godine Hrvatskog Naroda, to stavljam svemu kleru do znanja slijedeće:

1) Rad na duhovnoj narodnoj obnovi ima se nastaviti u punom opsegu, gdje god to prilike dozvoljavaju prema dosadanjem programu. Gdje god, dakle, prilike dozvoljavaju valja nastaviti pučkim misijama po svim župama, gdje do sada nisu održane misije. Isto tako, gdje god postoji mogućnost valja nastaviti s duhovnim vježbama za sve staleže. Nema pak nijednog mjesta, gdje ne bi bilo moguće nastaviti s najvažnijom akcijom za sve one velike

ciljeve Crkve i Države Hrvatske, koje smo bili iznijeli u programu za našu sv. jubilarnu godinu.

2) Velike pučke misije, koje su se u isti mah imale održati u Zagrebu po svim župama i samostanskim crkvama u mjesecu svibnju, odgađaju se na mjesec listopad s istim programom.

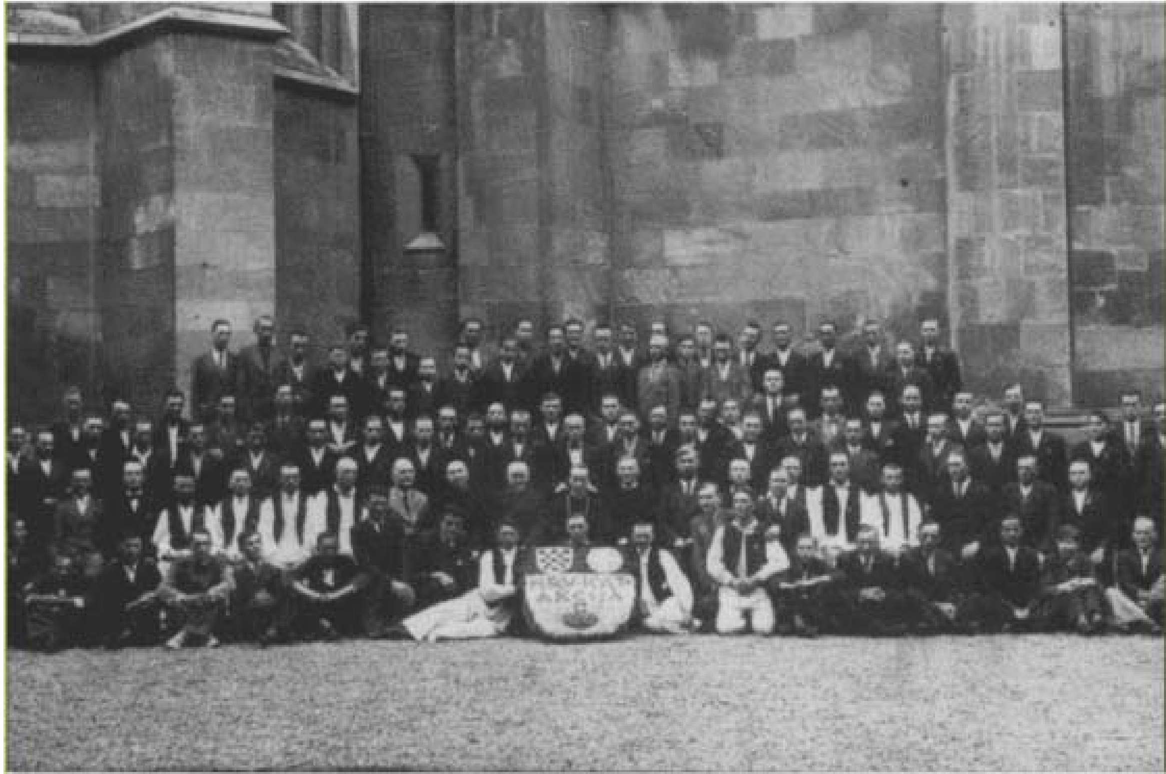
3) Priprave za veliki narodni euharistijski kongres nastavit će se onim časom, čim to prilike dopuste. Čvrsto se nadamo, da će uz Božju pomoć taj kongres nadvisiti sva naša dosadanja očekivanja i biti dostojan završetak naše 1300-godišnjice».

Iz ove se okružnice razabire, da nadbiskup nije predviđao nagao razvitak događaja, koji su osujetili sve ostale veće pastoralne pothvate i njegovu djelatnost usmjerili, takoreći, isključivo na socijalnokaritativno polje.

Jubilarnu godinu je nadbiskup zaključio na vrlo skroman način. Na Petrovo g. 1941 odslužio je svečanu misu u župnoj crkvi Sv. Petra u Zagrebu, iza koje je posvetio Hrvatski Narod presv. Srcu Isusovu, a Hrvatsku bl. Djevici Mariji. Istoga dana poslije podne je blagoslovio temeljni kamen novoga katoličkog doma zagrebačke župe Sv. Blaža.

Imajući pred očima vanredno teške vanjske prilike kao i unutarnje vrenje u samoj zemlji nakon novoga političkog stanja u Hrvatskoj, ishod duhovne obnove prigodom 1300 godišnjice veze Hrvata sa Sv. stolicom i početka njihova pokrštavanja, dosta je utješan. Mnogo se molilo, mnoga su se pokornička djela obavljala, da se zadovolji Božjoj pravednosti za narodne grijehe. U 115 župa zagrebačke nadbiskupije održane su pučke misije a u 77 župa je održana obnova misija. Po mnogim župama su održane duhovne vježbe, koje su, nažalost, u mnogim drugim župama morale otpasti

---

zbog nedostatnog broja duhovnih vođa. Izdane su i dobre knjige, osnovano je «Djelo za svećenička zvanja», održani su brojni mjesni euharistijski kongresi (103).

7) - ***Na braniku sv. vjere***

Koliko se nadbiskup Stepinac brinuo, da uščuva u Hrvatskom Narodu sv. vjeru, može se razabrati i iz mnogih njegovih propovijedi, u kojima se osvrće na taj predmet.

Kada je godine 1946 on sam postao nišan, na koji se pucalo, te kad je vidio u kolikoj se pogibelji nalazi sv. vjera u narodu, napisao je svoju posljednju korizmenu poslanicu, u kojoj

govori o čovjekovu konačnom cilju, i o putu, koji čovjeka vodi do toga cilja, a to je spoznaja Boga, i to ne samo naravna, nego i vrhunaravna po sv. vjeri. Upotrebljava mnoge prispodobe, da prikaže na pučki način, što je čovjeku sv. vjera. Ona je svjetlo, ona je ona zvijezda, koja je mudracima pokazivala put u Betlehem, ona je slična visoku tornju, s kojega čovjek vidi mnogo toga, što ne može vidjeti, dok stoji na zemlji; ona je kao neki štap, o koji se upire ljudski razum. Zatim obrazlaže vrijednost vjere. Ističe, kako nam ona osigurava vječni život, pomaže nam provoditi čestit život, tješi nas u nesreći i čuva od zdvojnosti, pribavlja pravo zadovoljstvo u životu.

Tumači nadalje dužnosti, koje imademo s obzirom na vjeru, ti to su: ustrajna molitva, da nam je Bog sačuva, budnost i opiranje raznim strujama, koje nam vjeru pokušavaju oslabiti ili je nastoje čak oteti.

Pošto je izložio glavne misli o vrijednosti sv. vjere, upozorava vjernike slijedećim riječima:

«Već iz ovoga što smo do sada rekli, predragi vjernici, vidite odmah i sami kakva se za nas vrijednost krije u sv. vjeri i kako je nerazborito govoriti, da je vjera privatna stvar. Vidite odmah, kako je nerazborito govoriti, da je tobože daleko manje važno učiti kršćanski nauk, negoli recimo čitati, pisati, računati!»

Potiče nadalje, osobito kršćanske roditelje, da budno paze i prate što njihova djeca rade, što čitaju, gledaju, slušaju i kuda hndaju (104).

(103) *Svečani završetak jubilejske godine*, u KL 92 (1941) 299. - *Osnivanje «Djela za svećenička zvanja»*, u KL 90 (1939) 527.

(104) SVZN 33 (1946) 9 sl.

Bile su to njegove posljednje javne riječi upravljene svim vjernicima nadbiskupije prije negoli je na nj navalila velika oluja.

4. - REVNITELJ PROTIV BOGOHULNOSTI

1) - *Protiv psovke*

Kad se u Hrvatskoj saznalo za govor Sv. Oca Pija XII, što ga je održao, 12. siječnja 1953, prigodom javnog konzistorija, u kojem je i zagrebačkog nadbiskupa dr. Stepinca uvrstio u kardinalski kolegij, mnogi su se neugodno iznenadili, što Sv. Otac nije ni jednom riječju spomenuo ime Hrvat ili Hrvatska.

Krašićki župnik Josip Vraneković spomenuo je to kardinalu Stepincu i upitao ga, što o tome misli. Odgovorio mu je (105):

«Mislim ono, što mi je toliko puta došlo na pamet, da mi Hrvati toliko blatimo i sramotimo psovkom i kletvom Ime Božje, pa Gospodin ne dâ, da se znade za naše ime. Znam, da i drugi narodi vrijeđaju Boga, nažalost, ali tako otvoreno i sramotno kao mi, možda nitko na svijetu».

Nekoliko mjeseci kasnije u razgovoru s istim župnikom Vranekovićem reče mu (106): «Sve mi se čini, da Bog kažnjava naš narod zbog bogohulne psovke. Imali smo Posavsku Hrvatsku, Dalmatinsku Hrvatsku, Ujedinjenu kraljevinu, Bosansku kraljevinu, Dubrovačku republiku, ali nikako se to nije dalo uščuvati. Čini mi se kao da upravo zbog nepoštivanja imena Božjega nama Gospodin Bog govori kao nekoć Izraelcima: 'Bit ćeš kao rep, a ne glava među narodima'».

Nadbiskup Stepinac mora da je mnogo duševno trpio zbog ove ružne, odurne, ogavne, sramotne i kažnjive opačine Hrvatskog Naroda. To nutarnje trpljenje nukalo ga je na pastirsku revnost za slavu presv. imena Božjega i Bogorodice te za spasenje duša. Poticalo ga je na pastirske zahvate, kojima je htio probuditi i uzdrmati savjest Hrvatskoga Naroda i prizvati ga k svijesti, da tu paklenu vatru jezika ugasi te se oslobodi ove teške opačine.

Već kao koadjutor je započeo s tim svojim zahvatima. Tako je 30. travnja 1935 pozvao svećenike zagrebačke nadbiskupije, da 31. svibnja, tj. na blagdan bl. Djevice Marije posrednice svih

(105) VD II 226 sl.

(106) Pon zak. 28, 44. - VD II 64.

---

milosti, po uzoru mletačke patrijaršije upriliče dan zadovoljštine za sve uvrede nanesene Majci Božjoj kletvom i psovkom (107).

Dne 1. svibnja 1937 ponavlja tu svoju naredbu i potkrjepljuje kratkim osvrtom na ulogu, što je presv. Djevica ima u djelu našeg otkupljenja i posvećenja, primjenjujući joj svetopisamske riječi (108): «Dođite k meni svi, koji me žudite, i nasitite se mojih plodova». Po Mariji Bog dijeli sve svoje milosti i darove. No, ljudi kao da ne mare za ovaj majčin poziv. Štaviše oni nerijetko «grde, što ne znadu» (109) i svojim opakim i upaljenim jezikom blate sv. Ime Kraljice neba i zemlje. Zatim zaključuje (110): «Uistinu morali bismo plačući reći s prorokom: 'Čudite se tomu, nebesa, i zgrozite se, ražalostite se veoma!'»

Iste godine, 23. lipnja, izdaje opširnu okružnicu o psovki i kletvi i upravlja je svim vjernicima (111).

U prvom dijelu te okružnice razlaže kako su psovka i kletva neizmjerna uvreda Božjega veličanstva, a ta uvreda za sobom povlači vremenitu i vječnu kaznu, koja pogađa ne samo pojedinca već i cijeli narod. S bolju ustanovljuje, da je «val bogumrske hule i odurne psovke protiv Boga i Božjih stvari zahvatio... preduboko u sve slojeve našega naroda. No, jer psovci nisu odani samo pojedinci, nego se uz male iznimke gotovo iz svih domova naših sela i

gradova dnevice dižu grozne psovke, razumljivo je, da smo vrijedni kazne i kao zajednica i narod. Kao strašna bura i užasan vihor dižu su dnevice k Bogu kletve i psovke, one hoće da obore Božji prijestol, one najogavnije pogrde dobacuju u Božje lice, one najveću sramotu nanose Bogu, presv. Trojstvu, bl. Djevici Mariji, anđelima, svecima i čitavom nebu, pa kako možemo pomisliti, da će Gospodin ostaviti neosvećena ova najsramotnija djela protiv njegova veličanstva i njegove svetosti?»

U drugom dijelu objavljuje rat protiv psovke, koji imadu voditi ne samo pojedinci ili pojedina udruženja i bratovštine, nego cijelo društvo, svi oni koji u psovci osjećaju i gledaju neizmjernu uvredu Božjem veličanstvu, gubitak sretne vječnosti i narodnu propast. Budući da je ta opačina duboko uvriježena u narodu, on predviđa, da ta sveta borba ne može biti dovršena u kratko vrijeme, već treba da bude dobro organizirana prema po-

(107) Okružnica, br. 3303, 30. IV. 1935, u KL 86 (1935) 223.

(108) Crkv 24,26.

(109) Juda 10.

(110) Jer 2,12. - Okružnica, br. 3634, 1. V. 1937, u KL 88 (1937) 231.

(111) Okružnica: *O psovki i kletvi*, br. 139/Pr., u KL 88 (1937) 305 sl.

---

mno smišljenom nacrtu i vrlo postojana. Među ostalim određuje, da se od 4. srpnja do 3. listopada ima provesti živa borba protiv ove opačine primanjem pomirbene sv. pričesti i pokorničkom procesijom na Veliku Gospu.

U zaključku ove okružnice bolno izjavljuje:

«Ova rak-rana razjeda i naše obitelji, truje i našu mladež, oduzimlje blagoslov i milost, nadnaravnu sreću i vremenitu blagodat našem Hrvatskom Narodu».

Kao uputu za sveti boj veli: «Ne krvavi boj puškama i mačem, nego djelima samozataje i pokore, posta i molitve. Boj poukom, boj kome je konačni cilj očišćenje naših srdaca od bogumrske psovke i preporod i posveta pojedinaca i čitavog naroda Bogu i presv. Srcu Isusovu».

Iste godine na blagdan Krista Kralja prigodom zborovanja muževa članova katoličke akcije stavlja u program za narednu godinu na prvo mjesto borbu protiv kletve i psovke te prostačkih govora (112). Sa zadovoljstvom ustanovljuje, kako su se toj borbi kroz tri mjeseca priključili ne samo organizirani katolici, nego i svi slojevi društva. Ali on se tim uspjehom ne zadovoljava. U toj opačini, veli u svom nagovoru, «tu upravo, po mom dubokom uvjerenju, valja tražiti razlog mnogim našim teškim narodnim nesrećama i nedaćama... Jer kakav blagoslov u gospodarstvu može imati onaj, koji dan na dan proklinje onoga, od koga je sve

primio? Kakav blagoslov može imati prosvjeta i znanost, politika i sve drugo onog naroda, koji dan na dan siplje najgadnije psovke protiv Boga, svoga Stvoritelja? Nije li baš u toj bogumrskoj kletvi razlog, da neke naše pokrajine izumiru? Nije li ih možda Gospodin Bog baš zbog kletve prepustio samima sebi, da se podaju raznim opačinama i lišavaju domovinu podmlatka? Jer veli Sv. pismo: 'Koji ga proklinju, bit će istrijebljeni!'»

Slijedeće godine, tj. 1938, prigodom biskupskog sastanka, jer ga je Sv. stolica imenovala u međuvremenu predsjednikom tih sastanaka (113), potiče sve biskupe, da se zajednički zauzmu za taj sveti boj protiv psovke. I doista na blagdan Zaštite sv. Josipa izdaje u državi katolički episkopat Jugoslavije zajedničku pastirsku poslanicu upravljenu svima katolicima, u kojoj najprije izlažu i naglasuju dužnost štovanja sv. Imena Božjega, zatim tumače, kako su kletva i psovka velik i težak grijeh, kako se kletvom sablažnjuje bližnji, kako je psovka prava ludost, najveća prostota,

(112) Ps 36,22. - *Nadbiskup-koadjutor o blagdanu Krista Kralja*, u KL 88 (1937) 534.

(113) *Novi predsjednik biskupskih konferencija*, u KL 89 (1938) 69.

---

divljaštvo, surovost i pomanjkanje odgoja, pa prema tome i povreda mirnog građanskog života sa sučovjekom; naglasili su, kako psovka povlači za sobom teške kazne Božje, kako na pojedince, tako na skupine i na cijele narode (114).

Taj je sveti rat protiv psovke i kletve nadbiskup nastavio i slijedećih godina. Za Veliku Gospu je upriličio dan protiv kletve u Ludbregu, gdje se na poseban način štuje predragocjena Krv Isusova. Na njegov poticaj grad Zagreb prosvjeduje protiv kletve (115), članovi katoličke akcije šire po cijelom gradu plakate i dijele besplatne znakove protiv kletve i psovke s natpisom: «Ne kuni! Kletva je grijeh i narodna sramota!» Na zborovanju katoličke akcije na blagdan Krista Kralja određuje kao program rada za narednu godinu nastavak borbe protiv kletve (116).

2) - *Zadovoljština za bogohulnost*

Dne 24. lipnja 1940 u vezi s proslavom 1300-godišnjice prvih veza Hrvata sa Sv. stolicom posebnom okružnicom potiče sve vjernike na popravak života, da se kane svojih poroka, napose bogumrske psovke i kletve, poganske mržnje, zlobe te raznih djela razvratnosti i pijanstva, i da Bogu dadu zadovoljštinu za te grijehe (117).

On taj poziv ponavlja 31. siječnja 1942 (118).

U svrhu zadovoljštine uvodi pokorničke procesije. Tako je 3. listopada on sam vodio pokorničku procesiju u svetište Majke Božje u Remete (119) kao i na blagdan Krista Kralja, 31. listopada iste godine. Tim je ophodom zaključena listopadska pobožnost. Tim večernjim listopadskim pobožnostima osobno je predsjedao svaki dan u drugoj crkvi, potičući vjernike kratkom propovijeđu na pokoru. U pokorničkim procesijama i prigodom listopadskih

pobožnosti vjernici su, predvođeni svećenikom, svaki put izmolili cijelu sv. krunicu pred izloženim Svetotajstvom (120)).

(114) *Skupna poslanica episkopata protiv kletve*, u KL 89 (1938) 209-212, 221-222, 233-235.

(115) *Protest Zagreba protiv kletve*, u KL 89 (1938) 398.

(116) *Svim društvima Katoličke akcije u nadbiskupiji*, u KL 89 (1938) 521 sl.

(117) Okružnica: *O zadovoljštini za narodne grijehe*, br. 890, 24. I. 1940, u KL 91 (1940) 49.

(118) Okružnica: *O zadovoljštini za narodne grijehe*, br. 1969, 31. I. 1942, u KL 91 (1942) 82.

(119) *Pokornički ophod u Remete*, u KL 94 (1943) 460.

(120) *Pokornički ophod u Zagrebu*, u KL 94 (1943) 519.

U veljači g. 1944 započne nadbiskup opet borbu protiv kletve i psovke snažnom propoviјeđu, koju je održao na Svijećnicu za vrijeme klečanja. U toj je propovijedi razložio, kako je kletva crna nezahvalnost prema Bogu, pusta zloba i velika narodna nesreća (121).

Dne 17. rujna iste godine je opet poveo pokorničku procesiju u Remete, da se povrijeđenom Božjem veličanstvu dade zadovoljština za sve grijehe Hrvatskog Naroda, napose za bogumrske kletve i psovke. U Remetama je s crkvenog balkona izrekao sadržajnu propovijed protiv psovke, u kojoj je nastojao dokazati, kako su kletva i psovka velika narodna nesreća. Na kraju te propovijedi je ovim odlučnim riječima naglasio pravi razlog teškom stradanju Hrvatskog Naroda (122):

«Nije tragika naših dana u tome, što su nam ruševine napunile zemlju, što se i velika carstva ruše kao kuće od karata, pa onda mali narodi i države strepe još više, nego je tragika u tome, što se uslijed pomanjkanja vjere svi događaji u svijetu gledaju čisto naravnim očima, mjesto očima vjere, koja u svim zbivanjima sadašnjice gleda samo svemoguću desnicu Božju. A ta desnica nije zatajila nikada do sada, pa neće ni u buduće. Zato naša jedina briga ima biti, da budemo u prijateljstvu s Bogom. I vi ćete vidjeti, da se nisu nikada prevarili ni pojedinci ni narodi, koji nadu svoju postavljaju u njega, Stvoritelja neba i zemlje».

«Ali ima razloga strahovanju za bogohulce i psovače, za narode, koji podnose one, što povlače po blatu sv. Ime njegovo. Svi, dakle, na posao, koji ljubite ovu našu ispaćenu domovinu. Psovka mora biti iskorijenjena iz naše sredine. I onda ćete vidjeti, što znače riječi prorokove (12S): 'Blago narodu, koji ima Gospodina za Boga!'»

3) - *Psovka — narodna nesreća*

Početkom studenoga iste godine Stepinac je u Zagrebu ponovno upriličio tjedan protiv psovke, na kraju kojega je, 12. studenoga, održao u katedrali propovijed, u kojoj je svratio pažnju vjernika na tri uzroka, zbog kojih je kletva tako raširena u narodu, a to su: loš primjer starijih, vjersko neznanje i opak život.

(121) *Psovka je crna nezahvalnost prema Bogu i pusta zloba i velika narodna nesreća*, u KL 95 (1944) 64.

(122) *Istriebimo psovku iz Hrvatskog Naroda! Bog će nam onda biti sigurno uporište*, u KL 95 (1944) 453 sl.

(123) Ps 143, 15.

Govoreći o lošem primjeru, prispodablja ga dolini smrti na otoku Javi u Indijskom oceanu, čiji je zrak okužen, pa slikovito nastavlja (124): «Nije li takvoj zatrovanoj dolini sličan čitav naš javni život? Psuju u kući i otac i majka. Kune na cesti sluga i vojnik. Kune i proklinje u uredu činovnik i podvornik. Kune se na kupalištima i poljima, proklinje se u šali i u ljutini. Bogumrskom psovkom zatrovana je čitava naša atmosfera, ona je postala dolinom smrti za nedužnu djecu».

Izloživši ova tri razloga, zbog kojih se u narodu toliko kune i psuje, zaključio je:

«Vidite, dakle, iz svega, da se psovka mora pobijati na svim stranama. Staro je filozofsko načelo: Odstrani uzrok, odstranio si i učinak. Ukloni loše primjere, ukloni neznanje vjerskih istina, spriječi razvratnost kod pojedinaca, pa će se sigurno i bogohulstvo i psovka mnogo brže i lakše istrijebiti iz naše sredine».

Još jedanput se mogao držati tjedan protiv psovke, i to u travnju 1945. Na kraju tog tjedna, tj. 15. travnja, nadbiskup je održao značajnu propovijed, u kojoj je razložio, kako je psovka nepravda protiv Boga Stvoritelja, Otkupitelja, Posvetitelja. Zaključio je tu propovijed odlučnim riječima (125):

«Psovači, stidite se! Da li je to zaslužio Bog, da mu pljujete svojim poganim ustima u lice? Iako se nadate, da ćete moći dovijeka nastaviti nekažnjeno psovati, bojim se, da će se i na vama ispuniti riječ Sv. pisma (126): 'Nada se nezahvalnika rastopi kao inje zimsko i proteče kao voda nevaljala'. Katolički muževi i žene, dragi vjernici! Ako je ikada bio čas, da svim silama zagrabite, da se istrijebi ova sramota iz naše sredine, psovka, onda je to sigurno danas. Svima nam je na srcu spas našega naroda, naše domovine».

Dne 23. travnja 1945, izdade nadbiskup okružnicu, u kojoj iznosi svoj sud o borbi protiv kletve i psovke (127): «Odbor — veli on — protiv psovke organizirao je svestranu borbu protiv psovke, te općenite i najgore mane u našem narodu. U svom radu, među inim sredstvima raspačao je 25.000 primjeraka brošure *Zapaljeni jezici* (128). U prošlom tjednu

borbe protiv psovke izdao je brošuru u visini od 40.000 primjeraka. Tražili su je mnogi župni uredi u Zagrebu i pokrajini».

(124) *Propovijed preuzv. g. Nadbiskupa u katedrali prigodom završetka tjedna protiv psovke, 12. XI. 1944*, u KL 95 (1944) 561 sl.

(125) *«Psovaći, stidite se!»* u KL 96 (1945) 117 sl.

(126) Mudr 16, 29.

(127) Okružnica, br. 3248, 23. IV. 1945, u KL 96 (1945) 128.

(128) Brošuru je napisao dr. Dragutin Hren.

Kako je ona dobro djelovala u borbi protiv psovke, to je župnicima najtoplije preporučuje, da je što više prošire među svoje župljane. Bit će dobro, da se brošura prodaje pred crkvom i da je članovi katoličke akcije i nabožnih udruženja raspačavaju i po kućama.

Nadbiskup je i djelotvorno u pojedinačnim zgodama znao zahvatiti, da bi iskorijenio tu veliku manu. Jedanput je još kao koadjutor pozvao župnika župe Sv. Marije u Zagrebu, mgr. dr. Milana Beluhana, da ga prati na službenom pohodu župe u Šestinama. Na putu susretnu seljaka, koji je vozio velik tovar drva. Stražnji točkovi kola su mu zapali u jamu. Rasrđen seljak nemilice je tukao konje i psovao. Htio ih je psovkom prisiliti, da izvuku kola iz jame, ali bez uspjeha.

Nadbiskup je najprije opomenuo seljaka, da prestane psovati i nagovori ga, da malo pusti konje neka otpočinu. Nakon kratka odaha uzme nadbiskup bič u svoje ruke, stane uz slabijeg konja i prihvati uzde. Rekao je zatim seljaku, da malo pomogne otraga, a župnika je zamolio, da pomogne s druge strane, gdje su kola više zapala. Na dani znak povikao je «hijo» i zapucketao bičem. Konji trgoše u jedan mah i kola su upravo izletjela iz jame. Kad je mgr. Beluhan kazao seljaku da je taj svećenik nadbiskup, seljak se smeo i nije znao kamo bi gledao (129).

I u svojim privatnim pismima se nadbiskup Stepinac vraća na taj teški narodni porok, što «čovjek najdivniji dar Stvoritelja svoga, dar govora, upotrebljava za hulenje Stvoritelja svoga», no ujedno potiče, «da poput onih Izraelaca ugroženih od Holoferna, svi, koji ljubimo i štujemo sv. ime Gospodnje simus unanimes orantes, ut Deus Israel misericordiam suam ostendat super populum suum» (130).

5. - STEPINAC I KATOLIČKI TISAK

Dr. Stjepan Bakšić pise prigodom biskupskog posvećenja dr. Stepinca (131):

«Osebujna težnja novoga koadjutora u okviru brige za ka-

(129) E. BELUHAN KOSTELIĆ, *Stepinac govori* 49 sl.

(130) Pismo kardinala Stepinca jednom svećeniku, 29. X. 1957.

(131) ST. BAKŠIĆ, *Konsekracijski dan mgr. dr. Alojzija Stepinca*, u KL 85 (1934) 322.

---

toličko gibanje jest proširenje i ojačanje katoličke štampe, a nada sve katoličkog dnevnika.

Imade on duboko oko za prosuđivanje golemog značenja štampe, koja morem plovi, zrakom leti, željeznicom juri. Štampe, koja zalazi u velegradske palače, radničke podzemne i podkrovne stanove te seljačke izbe. Štampe, koja carstva razgrađuje, ruši crkve i oltare, uništuje svetost obitelji, opoganjuje pojedince, obitelji i narode, uništava zemaljsko i otimlje vječno.

Našem koadjutoru poznata je drska, ali istinita riječ francuskog židova Cremieuxa, koji kaže svojim prijateljima: 'Smatrajte ljude kao ništa, novac kao ništa, a štampu nada sve cijenite! Imajmo štampu, a sa štampom imat ćemo sve'.

Našem koadjutoru lebde pred očima svijetli likovi posljednjih papa, koji jednoglasno pozivlju sve katolike, da ne pazeći na trud i novac prošire u svojoj zemlji katoličku štampu.

Zato naš koadjutor svakom zgodom ističe ljubav prema katoličkoj štampi, a napose ljubav prema katoličkom dnevniku, dnevniku, koji po njegovoj želji treba da uđe u svaku katoličku kuću hrvatskih inteligenata».

Ove riječi uglednog bogoslovca imale su smisao jasnog predviđanja.

1) - *Nadbiskupova opća briga za katolički tisak*

Nadbiskup Stepinac je pravilno i potpuno shvaćao važnost katoličkog tiska u današnjim vremenima.

Kao đak, a kasnije kao vojnik na ratištu, te kao seljak u Krašiću, kao pitomac u Rimu, on je mnogo čitao i pratio dnevnu katoličku štampu.

Kratko vrijeme prije svoga imenovanja za nadbiskupa koadjutora poručio je Stepinac iz Splita uredništvu *Hrvatske straže* slijedeće: «Kad se radi o opstanku katoličkog dnevnika, onda valja žrtvovati sve, jer se radi o stvari Kristovoj... Pitanje katoličkog dnevnika je jedno od fundamentalnih pitanja za današnje doba. Tu će se odlučiti bitka prije svega i tko tu doživi poraz, neka se ne nada ničemu dobromu. Valja dakle sve iskoristiti, što se iskoristiti dade za napredak dnevnika» (131a).

Na povratku iz Rima sa studija u razgovoru s jednim mladim franjevcem na Trsatu oduševljeno je govorio o katoličkom

(131a) *Imenovanje nadbiskupa koadjutora*, u *Hrvatska straža*, br. 122, 31. V. 1934.

---

dnevniku i njegovu uredniku dr. Janku Šimraku. Od *Hrvatske straže* mladi je doktor očekivao vjerski preporod u našem narodu.

Podignut na svijećnjak, uložio je sav svoj ugled i privredna sredstva, kojima je raspolagao, da je podigne. Upravo u vrijeme, kad je bio zaređen za biskupa, navršilo se pet godina, otkako je počeo izlaziti jedini hrvatski katolički dnevnik *Hrvatska straža*. Tko malo dublje zaviri u rad i apostolat, koji je *Hrvatska straža* kroz pet godina izvršila, te se sjeti prilika, u kojima se taj apostolat razvijao, razumjet će i potez mladoga nadbiskupa-koadjutora, kojim je on htio prvu petgodišnjicu toga dnevnika proslaviti.

Dne 2. srpnja u 7,30 s. služio je u nadbiskupskoj kapeli misu za sve žive i pokojne prijatelje katoličkog dnevnika, kojoj su prisustvovali svi članovi uredništva i uprave lista, njegovi brojni suradnici i prijatelji iz Zagreba i pokrajine te namještenici u tiskari.

Prije mise je nadbiskup koadjutor izrekao kratku propovijed, u kojoj je prikazao svojstva, koja će odlučivati o uspjehu katoličkog dnevnika. U borbi Davida s Golijatom, nerazmjernoj po ljudskom sudu, vidio je sličnost odnosa između katoličkog i slobodnjačkog tiska. Slobodnjački tisak, koji radi na uništenju kršćanstva u Hrvatskom Narodu, do zubi je naoružan poput Golijata, dok mu nasuprot stoji nejaki katolički tisak. Ali, ta činjenica ne smije katolike plašiti. Cilj i nakana promicatelja katoličkog tiska jasna je: širiti što veću čast i slavu Božju i učvrstiti kršćanstvo Hrvatskog Naroda. Budemo li imali tu čistu nakanu, malodušnost mora uzmaknuti i ustupiti mjesto neograničenom pouzdanju u Boga. U tom radu Bog neće svoje ostaviti na cjedilu.

Ali, uz pouzdanje u Božju pomoć valja upotrijebiti i sva naravna sredstva kao što su: savjestan rad, sakupljanje pretplatnika i sredstava, gdje god se može, i ustrajna molitva, jer molitva je sredstvo najjače i najuspješnije. Po njoj se sve postizava (132).

Istoga dana poslije podne u 5 s. u dvorani kule nadbiskupskog dvora, koju su dupkom ispunili suradnici i prijatelji katoličkog dnevnika, bila je u nazočnosti nadbiskupa Bauera i njegova koadjutora održana svečana sjednica. U toj sjednici su održali predavanja prof. Petar Grgec, dr. Mario Matulić i dr. Janko Šimrak, duša i apostol katoličkog dnevnika. Izložili su velik i požrvovan rad uložen kroz pet godina, načela, prema kojima su urednici oblikovali list, i izrazili su želju, da bi se u

(132) *Nadbiskup-koadjutor o katoličkom dnevniku*, u KL 85 (1934) 347.

---

katoličkim redovima složnim radom dnevnik što više proširio. Nadbiskup Bauer je izrazio svoje oduševljenje i priznao rad i požrtvovnost, koja je uložena u izdavanju dnevnika te zaželio, da se radi u slozi bez zagriženosti. Napokon je rekao, da je rad na uspostavljenju sloge i jedinstva povjerio koadjutoru.

Iza toga je preuzeo riječ koadjutor Stepinac. On je naglasio prijeku potrebu okupljanja oko katoličkog dnevnika. Zatim je nadovezao slijedeće misli:

«Danas se vodi borba za Krista ili za Antikrista. Naš katolički dnevnik bori se i borit će se za Krista. Iako su teške prilike, imam potpuno pouzdanje, da naš katolički dnevnik može i mora uspjeti. Ja ću učiniti sve, što bude u mojoj vlasti i tražit ću od svih svećenika i župnih ureda, da ga podupiru i šire. Smišljajte najbolji način, što i kako da se učini, ja još nisam dospio. Dođite k meni i predložite. Sve će doći i mora doći. Uspjet će i katolička akcija. Smišljajte najbolji način, da katolički dnevnik prodre u najšire slojeve. Najprije treba, da prodre u zagrebačku nadbiskupiju. Kad to uspijemo, tada sigurno možemo kazati, da smo uspjeli i drugdje, jer zagrebačka nadbiskupija broji trećinu katolika u državi. Složno svi skupa na rad! Uspjeh je siguran, jer je Bog s nama!»

Privatno je kazao uredniku *Hrvatske straže* slijedeće (133):

«Ne uviđati danas potrebu katoličkog dnevnika znači biti na oba oka slijep. Već sama riječ 'katolički dnevnik' kaže nam sve. On ima prije svega biti iznad svih stranačkih političkih borba. To prepuštamo drugima. Za katolički dnevnik dovoljno je, da ih registrira. Politika katoličkog dnevnika ima biti samo i jedino Krist.

Njegova je zadaća, da brani katoličku istinu, razlaže i primjenjuje na život principe katoličke vjere, kori sve poroke i mane, koji truju zdravi organizam našega naroda, da hvali i unapređuje sve, što je dobro, lijepo i plemenito. Sve to neka bude: fortiter in re, ali suaviter in modo! Ako se i kori nekoja stvar, valja do skrajnosti štedjeti osobu, jer je svaki čovjek slika i prilika Božja.

Budući da katolički dnevnik ima stajati daleko iznad svih stranačkih političkih borba, zato se oko njega mogu i moraju okupljati svi katolici i ne bi smjelo biti katoličke kuće, gdje ne bi bilo katoličkog dnevnika. Tako će katolički dnevnik, od-

(133) ST. BAKŠIĆ, *Prigodom petgodišnjice Hrvatske straže*, u KL 85 (1934) 337 sl.

---

gajajući dobre katolike, pridonositi vrlo mnogo i pravoj građanskoj toleranciji, jer tko temeljito pozna katoličke istine, taj zna vrlo dobro lučiti između čovjeka i njegove pogrješke, pa ako i kori pogrješku, on će ipak uvijek nositi u srcu istinsku ljubav prema svakom čovjeku.

Sve, što sam gore rekao, vrši katolički dnevnik konstantno svaki dan i u tom je njegova golema vrijednost. Svećenik propovijeda jednom na tjedan, katolički dnevnik svaki dan, svećenik propovijeda relativno malenom broju ljudi, katolički dnevnik može u isti mah

propovijedati pred stotinama tisuća. Svećenik propovijeda na određenom mjestu, katolički dnevnik svagdje: na ulici, u vlaku, na šetnji, u kući, na odmoru, u čekaonici, jednom riječju svagdje.

Katolički dnevnik je ukratko jedan od najvažnijih faktora, koji pribavlja Crkvi poštovanje i ljubav, koji stvara trijezne i solidne građane, koji će svoje dužnosti i vjerske i građanske vršiti ne iz straha pred tjelesnim kaznama, nego iz duboka uvjerenja, da se poredak, koji je svemogući Bog postavio, ne može rušiti bez najveće štete po čitavo ljudsko društvo, a i bez vlastite vječne nesreće».

No, ne samo, da je nadbiskup koadjutor stupio odmah u dodir sa svim predstavnicima katoličke štampe, nego se on zanimao za sve: za financijsko stanje, za veličinu naklade, pretplatnike, način kako se stiču itd.

Na blagdan Sv. Obitelji, godine 1936, izdaje on zajedno s nadbiskupom Bauerom korizmenu poslanicu o dobroj i o zloj štampi. U toj poslanici najprije daje u dva odlomka jasne pojmove o zloj štampi:

Prvo, što moralna načela zabranjuju, a što brani Crkva. Kako se pozna zla štampa, zašto je veliko zlo čitati zlu štampu, podupirati je, širiti je, zbog čega je i tzv. neutralna štampa protukatolička, i prema tome pogubna?

Drugo, tumači, što se razumijeva pod katoličkom štampom u širem i užem smislu. Zašto je ona apostolat u službi Crkve? Ide naime za potpunom obnovom ljudskoga društva prema Kristovim načelima. U tom dijelu razlaže misli sv. Pija X o katoličkom dnevniku, što ih je isti papa izrazio u enciklici «Quanta prudentia», 27. svibnja 1907.

Zatim je iznio misli Pija XI o katoličkom dnevniku, u kojem treba da dođu do izražaja dva sastavna dijela i stava: potvrdni i niječni. Potvrdni stav u katoličkoj štampi jest ono

---

nastojanje, da bi štampa bila u službi promicanja ćudorednih načela; ona treba da ćudoredni zakon širi, da ga naučava, da ga brani, da bi tako odgajala i duhovno oblikovala čitaoce. Niječni stav u katoličkoj štampi treba da dođe do izražaja u odbacivanju, pobijanju i osuđivanju svega onoga, što je u suprotnosti s katoličkim vjerovanjem i ćudoređem.

Katolički dnevnik ide u svaku kuću, dospije i tamo, kamo svećenik ne dospije ili ne može nikako stići; ide k svim ljudima, svaki dan, daje pravu pouku u svim pitanjima. Dobar katolički dnevnik je vječna riječ, neprestana propovijed, po kojoj se glas Crkve širi iz gradova u sela, od Alpa do mora, od palače do kolibe. Ona je svjetlo što vedri, glas koji zove, zvučnik koji omogućuje, da se istina posvuda čuje.

U zaključnom dijelu te poslanice opominje (134): «Odbacimo kritike, optuživanja, uvjereni, da će se nesavršenosti jednih katoličkih novina — savršenstva nema na zemlji — umanjivati u razmjeru s potporom, koju će mu katolici pružiti. Ne uzimati katoličke novine, jer ne odgovaraju našim zahtjevima, našim neudovoljenim željama, znači neozbiljnost. Poduprimo katolički dnevnik barem zbog duha i discipline: i dnevnik sâm poduprt brojem i ljubavlju onih, za koje je stvoren, imat će mogućnost, da postane sve bolji. Neka bude, dakle, naš znak i naša lozinka ona papina 'sjedinjenim silama'».

Tumačeći ovu lozinku veli, da su «sloga u načelima i jedinstvo sila, koju nužno pretpostavlja dobar uspjeh svih poduzeća katoličke akcije i same Crkve... Štampa, kino i radio, kao i tolika druga lijepa iznašašća, dvosjekli su mač, što ga čovjek može da iskoristi na dobro i zlo, na vremenitu i na vječnu svoju sreću, ali i na vremenitu i vječnu svoju propast».

Iste godine 1936 izdaje, 22. veljače, okružnicu, u kojoj saopćuje, da će na izložbi katoličke štampe u Vatikanskom gradu, koja se te godine na poticaj pape Pija XI ima otvoriti, sudjelovati i Hrvati te imati poseban paviljon. Imenovanom odboru stoji na čelu dr. Josip Andrić, glavni urednik hrv. knjiž. Društva sv. Jeronima. Određuje, da se u nedjelju, 14. ožujka, sakupljaju doprinosi po svim crkvama u nadbiskupiji za izgradnju paviljona. Čast i ugled Hrvatskoga Naroda traže, veli on, da i Hrvati budu dostojno predstavljeni (135).

(134) KL 87 (1936) 97-101.

(135) *Sabiranje za izložbu katoličke štampe u Valikanskom gradu*, br. 10315, 22. II. 1936, u KL 87 (1936) 130.

Nadbiskup-koadjutor je budnim okom pratio i svu ostalu tjednu i mjesečnu katoličku štampu, preporučivao je i pomagao njezino širenje. Posebnu je pažnju posvetio izdanjima spomenutoga Društva sv. Jeronima i preporučivao njihovo širenje kao i širenje jeronimskih knjižica za puk, poznatih pod imenom «dinar-štampa» (136).

Boraveći u Krašiću kardinal Stepinac je rado obnavljao svoje uspomene na *Hrvatsku stražu*, koja je imala tako maleni broj pretplatnika, da se uplatom njihovom izdaci nisu mogli namirivati. Jednoć je pripovijedao župniku o tome slijedeće (137):

«Sjećam se, koliko je puta dragi naš o. Janko (Šimrak) znao doći k meni, pa samo pokaže bolno lice, rekavši:

— Pa znate, kako je!

Znao sam ja dobro! Zapravo sam *Hrvatsku stražu* uz ono malo pretplatnika sam uzdržavao. Taj jedini naš dnevnik imao je malu tiražu, ali je bio solidno uređivan. Kako su ga se protivnici bojali, osobito masoni! Velika je zasluga Šimrakova, što je raskrinkao masone. Kako su bijesni bili, kad je jednoga dana u *Hrvatskoj straži* osvanula slika lože! Točno je bilo

označeno i mjesto, gdje koji od «braće» sjedi. Razbijali su si glavu, kako je to otkriveno i nikako nisu mogli doznati».

«Masoni su strepili pred svakim njezinim brojem — reče kardinal (138). — U Francuskoj je bio nađen na željezničkoj pruzi ubijen sudac, koji je vodio istragu o nekom masonskom škandalu. O. Janko se raspisao o tome, da je sam francuski konzul došao k meni intervenirati, neka bi se prestalo s tim pisanjem. Talijanski konzul je obećao, da će sve platiti za dopisnika *Hrvatske straže*, koji bi išao u Abesiniju, da piše u prilog Italije. Znao je, koliko imade upliva».

Nadbiskupa je boljelo, što je katolička štampa stajala slabo uza sve bogatstvo i sredstva, kojima je Crkva kod nas u ono vrijeme raspolagala. Prije rata je mislio na to, kako da se to ispravi. Liberalna štampa je radila. Čuveni *Pokret*, *Novosti*, *Obzor*, *Jutarnji list*, *Večer*, sve je to masa gutala. A čega je sve bilo u tim novinama? Provale, preljubi, ubojstva (139).

(136) *Za pojačano širenje svetojeronimskih knjiga*, br. 10315, 14. XII. 1939, u KL 90 (1939) 613. - Okružnica, br. 146/Pr., 30. VIII. 1934, u KL 85 (1934) 450. - *Dar nadbiskupa koadjutora Društvu sv. Jeronima*, u KL 85 (1934) 499.

(137) VD I 16.

(138) VD III 110.

(139) N. mj.

Koliko je nadbiskup Stepinac značio za katoličku štampu, napose za zagrebačka izdanja, dokazuje i činjenica, da mu je i to u komunističkom suđenju protiv njega bilo ubrojeno u krivnju.

2) - *Dalekovidne osnove*

Razmišljajući o popravljanju slabog stanja katoličkog tiska i savjetujući se s odgovornim osobama, došao je nadbiskup Stepinac do zaključka, da bi se ujedinila tri katolička tiskarska poduzeća u Zagrebu: Nadbiskupska tiskara, Narodna tiskara i Tiskara narodne prosvjete, i to nakon isplate dugova, i da bi se stvorilo dioničko društvo. Najjača novčana podloga bi ipak imala biti glavnica, koju je on zamolio od zagrebačkog prvostolnoga kaptola i prebendarskog zbora.

Kao predsjednik biskupskih sastanaka iznio je taj svoj prijedlog pred sjednicu, 28. siječnja 1939. Na tom je biskupskom sastanku rekao ovo:

«Dolazimo na temu, koja je od najveće važnosti po katolički život Hrvatskog Naroda, na temu o katoličkoj štampi, i to u prvome redu katoličkog dnevnika i modernog tiskarskog poduzeća. Kao uvod neka mi bude dozvoljeno, da vam pročitam bilješku, koju sam si kao student u

Rimu prepisao iz *Schweizerische Kirchenzeitung* od 29. prosinca 1927. Ta bilješka glasi doslovno ovako (139a):

'Crkvi u Francuskoj bilo je oduzeto pet stotina milijuna dolara. Da ih spase, zar bi bilo odviše, kad bi od tih pet stotina bilo sto milijuna izdano za velike novine? Francuska bi još bila katolička, a četiri stotine milijuna bilo bi joj ostalo. No, što velim, ne bi trebalo izdati ni sto milijuna. Kad bi milijun dolara bilo utrošeno u katolički tisak, Francuska bi još bila ono što je bila. No Francuzi nisu to shvatili. Neiscrpljivi za nabožne zaklade svake vrste, nije bilo novca za tisak, za tu obrambenu vojsku

(139a) «Fünf hundert Millionen Dollars sind der Kirche in Frankreich genommen worden; wäre es zu viel gewesen um sie zu retten, wenn man von diesen fünf hundert Millionen hundert Millionen für eine grosse Zeitung geopfert hätte? So wäre Frankreich noch katholisch und vier hundert Millionen Dollars wären noch vorhanden. Aber was sage ich hundert Millionen? Hätte man eine Million geopfert, Frankreich wäre noch was es war. Aber dazu waren die Franzosen nicht zu haben. Unerschöpflich in frommen Stiftungen aller Art, für die Presse, die Verteidigungsarmee von allem guten, war kein Geld vorhanden, und so ist es gekommen, wie es kommen musste, alle diese fromme Stiftungen sind verschlungen worden vom Kirchenraub'.

---

svakoga dobra. Tako je došlo do onoga, do čega je moralo doći: Otimačina crkvenih posjeda progutala je sve one nabožne zaklade'.

Tako eto *Schweizerische Kirchenzeitung*. Preuzvišena gospodo i braćo, mislim, da se ove riječi mogu i nama primijeniti. Da je u nas bilo jake katoličke štampe, mislim, da bi danas drukčije izgledao duhovni život Hrvatskog Naroda, a vjerojatno bi onda drukčije bila ispala agrarna pljačka, koja je Crkvu lišila svega njezina posjeda. Međutim, pustimo prošlost i pogledajmo u budućnost.

Ta budućnost bit će strašna, ako mi ne budemo u stanju štampom suzbijati razorno djelovanje protivničke štampe, koja sistematski ruši svaki moral i poštenje. Budimo iskreni i pitajmo se: Ima li danas jedna dnevna novina, koja bi otvoreno, svjesno i bez rezerve branila katoličku nauku, kršćanski poredak i poštenje? Ja otvoreno kažem, da nema nijedne dnevne novine izuzev *Hrvatske straže*, koja i nije dnevnik u današnjem smislu riječi. To je strašna i porazna činjenica za četiri milijuna hrvatskih katolika.

U svakoj dnevnoj novini naći ćete što više, što manje dnevne ispade proti osnovnim načelima kršćanskog morala i poštenja. Nemoralni oglasi, gadne slike, prljavi romani, popraćuju svaki broj naše dnevne štampe i sistematski uštrcavaju otrov u dušu našega naroda. Je li onda čudo, ako danas naš mladi svijet tako strašno pada, da je nedavno u jednoj zagrebačkoj gimnaziji otkriven slučaj abortusa kod nekoliko maturantica? Slično u gimnaziji u Brodu, a čuli smo za takve slučajeve već kod djevojčica od 15 godina, pače i mlađih.

Kuda to sve vodi?

Ti prljavi oglasi doveli su već dotle, da npr. u dugoselskom kotaru po službenoj statistici 4/5 žena vrše abortuse. Dakle, i naš seljački svijet znade već za te prljavštine, a znade za njih najviše preko dnevne štampe.

Uostalom, nema smisla da duljim, jer valjda nema nijednoga od vas, koji o potrebi katoličkog dnevnika ne bi bio uvjeren. Svima je naime vama, preuzvišena gospodo, znano, što su o tom mislili posljedni veliki pape, počam od Leona XIII do danas.

Dok je sv. Pijo X još bio kardinalom u Veneciji, osnovao je novine *Difesa*. Ne samo, da ju je novcem podupirao, nego se najrevnije brinuo za njezino raširenje. Sâm je lično kao kardinal išao od kuće do kuće i skupljao pretplatnike za tu katoličku novinu. Kad je sjeo na papinsko prijestolje, napisali su Venecijanci na kući, gdje su se štampale te novine, slijedeće riječi:

'Ecce summum opus Papae Venetiis! — To je najveće papino djelo za Mletke'.

Sve ovo dovelo me je na misao, da vam, preuzvišena gospodo i braćo, predložim nacrt jednog općenitog katoličkog dnevnika izvan političkih stranaka, izvan grupacija, koje su se zapažale i zapažaju se među katolicima; jednog dnevnika, koji će imati jedini cilj i svrhu: braniti katolička načela, katoličku nauku i u kojem će moći sudjelovati svi katolici dobre volje, prema svojim sposobnostima i materijalnim mogućnostima. Ja ću biti tako slobodan, da taj nacrt još jednom pred svima vama pročitam, pa da onda o njemu stvorimo načelni zaključak, da li se prihvaća ili ne? Pripominjem tek jedno: postoje materijalne mogućnosti, da se stvori slobodno i jako katoličko tiskarsko poduzeće i nezavisan, opetujem, jak i moćan katolički

dnevnik. Takve mogućnosti danas još postoje, da li će još sutra, to ne znam. Zato se zamislimo dobro i učinimo, što možemo, dok je mogućnost tu. Bog neka nam pomogne!»

Nacrt, koji je nadbiskup Stepinac predložio na sjednici biskupa obuhvata 15 stranica, ispisanih pisaćim strojem (140). Prvi je dio općeniti o potrebi katoličkog dnevnika. U drugom dijelu se radi o izdacima za uredništvo, a u trećem o ulaganju glavnice za tiskaru.

U općem dijelu se izlaže najprije stanje katoličkog tiska kod nas. Ustanovljuje se, da katoličko novinstvo kod nas Hrvata ne vrši onaj utjecaj u javnom životu, koji bi moralo vršiti. Razlozi su tomu: novčana nejakost, koja se ne može takmičiti s novčanom jakošću protuvjerskog tiska; pomanjkanje smisla za ulogu tiska kod odlučujućih osoba; niža razina katoličke štampe, osobito što se tiče vijesti.

Dalje se govori o diobi tiska, tj. o općenitom tisku i o tisku, koji ne zanima svakoga.

U prvu vrstu tiska spadaju listovi, koji su namijenjeni svim katolicima bez obzira na organizaciju, kojoj pripadaju. Njezin okvir jednak je okviru same katoličke Crkve. Zbog toga se oko takve štampe moraju okupiti svi katolici. Tisak, koji ne zanima svakoga, određen je za uži krug istomišljenika. Odgovornost za nj ne snosi ni Crkva ni katolička javnost, već grupe ili savezi, koji te listove izdaju.

S obzirom na opći katolički tisak ustanovljuje se ponajprije, da ga Hrvati još nemaju, ali do njega mora doći: prvo, jer je

(140) Spis se nalazi u kardinalovoj ostavštini u NAZ.

---

potrebno, da se Hrvati katolici nađu zajedno i da imaju zajedničke probitke i brige; drugo, jer će združenim silama moći postići uspjehe, koje razdvojeni neće nikada postići. Hrvati katolici morali bi s obzirom na naše skučene prilike imati: jedan katolički dnevnik, jedan katolički tjednik za seljake i radnike, i jedan katolički tjednik za inteligenciju i građanstvo.

U sadašnjim prilikama najpotrebniji je katolički dnevnik, i to za sve Hrvate katolike. Ta okolnost nameće svima katolicima dužnost suradnje. Iako su pokretači *Hrvatske straže* kanili nju učiniti općenitim katoličkim dnevnikom, bili su spriječeni pocijepkanošću Hrvata katolika. Premda ona to nije postala, ipak je vršila nadzor nad protuvjerskim tiskom i zapriječila mnoga zla. Veliku je uslugu učinila svojom beskompromisnom borbom protiv masonerije, protiv marksizma i pučkofrontaštva. Svojim odlučnim hrvatskim stavom pridonijela je tome, da javnost smatra Crkvu nerazdvojivom od hrvatskih nacionalnih težnja i ideala. Uzevši ipak u obzir sve okolnosti, trebat će promijeniti tome dnevniku ime, jer bi pojedine dijelove katoličke akcije bilo teško predobiti za današnje ime. Zbog prilika je *Hrvatska straža* faktično dijelila duhove, a novi dnevnik mora okupljati sve, sav Hrvatski Narod oko Crkve i njezine nauke. Možda bi zato bilo uputno dati novome dnevniku ime *Hrvatski narod*, da se već samim imenom snažno istakne osnovna nacionalna ideologija lista?

Vlasnik toga novoga dnevnika imao bi se postići spajanjem triju katoličkih tiskara u Zagrebu, nakon što se provede inventar, stručna procjena i otplaćivanje dugova onih tiskara, koje su zadužene. No, budući da će trebati usprkos tom spajanju provesti i novo ulaganje glavnice, ono će se morati pokriti dioničkim društvom. Time bi bilo riješeno pitanje vlasnika tiskare.

Odgovornost za list i glavnu riječ u davanju smjera listu imali bi biti vlasnici. Uz njih će snositi odgovornost i odbor uredništva. Odnos između vlasnika i toga odbora bio bi uređen posebnim pravilnikom.

S obzirom na karakter novog dnevnika jedni zastupaju mišljenje, da budući katolički dnevnik mora biti izrazito religiozni dnevnik, koji će biti namijenjen isključivo već izgrađenim i uvjerenim katolicima i njihovim religioznim potrebama i organizacijama. U takvu listu, dakle, ne bi bio zastupan sav suvremeni život.

Drugi smatraju potrebnim, da novi dnevnik kao i svaki drugi dnevnik ima sve rubrike, kao što ih imadu moderni dnevnici, ali s tom razlikom, što će njegovo pisanje biti zadahnuto

---

katoličkom naukom. Po svojem sadržaju i usmjerenosti mora biti otvoren za sav suvremeni život, pa prema tome mora biti i sposoban, da prodre ne samo u izrazito katoličke krugove nego i u one krugove, koji nisu izrazito katolički.

Nadbiskup predlaže treće mišljenje, prema kojemu taj dnevnik mora imati pred očima hrvatsku čitalačku publiku. Treba, naime, računati na publiku, koja već prima ili kupuje koji hrvatski dnevnik. Toj publici dati čisto religiozni list, bilo bi prerano. Takav dnevnik nisu ni *L'Ossevatore romano*, ni *La Croix*, a ipak rijetko tko pita za njihovo mišljenje. Treba nadalje imati na pameti, da je najveći dio građanske publike indiferentan. Ta je publika izgrađena bez stalnih načela, podvrgnuta najrazličitijim utjecajima, niti ona reagira uglavnom onako, kako joj sugerira štampa. Ta vjerska indiferentnost je prvenstveno posljedica neznanja. Ni redovita duhovna pastva do njih ne dopire. Tu publiku treba predobiti za Krista. Svrha, dakle, listu mora biti: rekristijanizacija našega tzv. Društva, naše inteligencije i građanstva, podizanje moralne svijesti, stvaranje od mlakih ili indiferentnih svjesne i praktičke katolike, polagano prodiranje u čisto neprijateljske redove. Dnevnik mora biti tako uređen, da bude kadar prodrijeti u svaku hrvatsku kuću i u svako hrvatsko društvo.

U načinu rada i nastupa treba izbjegavati polemiku, a političke polemike imadu biti posve isključene. Nastup mora biti otvoren, više pozitivan. Izlagati valja, dakle, više ljepotu i konstruktivnost Kristove nauke, širiti ideale čistoće, ljubavi, snošljivosti i razumijevanja, prikazivati primjere kršćanske ljubavi. Jednom riječju, ljude treba prikupljati, a ne odbijati. Crkvu treba učiniti privlačivom za sve ljude dobre volje.

S obzirom na politiku novi list mora biti, kao što je i Crkva, natpolitički i nadstranački. Protiv toga načela list ne smije nikada i ni u kojem slučaju zatajiti. On mora stajati na liniji rodoljublja i domoljublja, ali ne na liniji politike. Iznoseći političke referate i informacije mora se držati načela, da je najbolje usmjeravati političke simpatije čitalaca onamo, gdje je

većina naroda, iako se ni ovdje ne smije prijeći mjera opreza i susretljivosti, jer i u manjini imade katolika, a na prodručju političkog života se može dogoditi, da manjina ima stvarno pravo. List mora dozivati Hrvatima u pamet, da ima mnogo stvari, koje nas vežu u duhovnu zajednicu, koje su iznad politike, strančarstva i koje su svete svim Hrvatima.

Društveno opredjeljenje dnevnika mora biti jednako onome Crkve. List će svoju društvenu zadaću najbolje vršiti, ako na

---

svakom koraku pokaže svoju djelotvornu društvenu svijest. Tu se dnevniku pruža upravo nepregledno polje rada, pruža mu se prilika, da se uzdigne iznad svih ostalih hrvatskih listova. Dnevnik mora neprestano i neumorno tragati, da bi se otkrilo, gdje je bijeda najveća, uporno tražiti, da se bijednicima pomogne, neprestano davati pobude za poboljšanje socijalnih odnosa, neumorno širiti smisao za kršćanski «karitas» i za moralno i materijalno podizanje bijednika. Treba zaći u najbjednije dijelove grada, ondje tražiti područje rada, neumorno propagirati ne samo pomoć milostinjom, nego se odlučno zalagati za zakonsko poboljšanje stanja svih onih, koji su željni i žedni pravde. Najbjedniji moraju osjetiti, da je katolički dnevnik njihov list.

Veću pažnju će trebati posvetiti Zagrebu, jer se u njemu nalazi najveći broj čitalaca. To iziskuje i složenost zagrebačkog poslijeratnog života, velik nerazmjer između bogataša i bijednika, te brojni moralni poroci. Sve to iziskuje muževne zahvate i zahtijeva, da se pruže istinski prikazi stvarnoga stanja, da bi se tako mogli potražiti prikladni lijekovi otkrivenim ranama. Treba pažljivo sudjelovati u svima manifestacijama javnoga života, kako bi dnevnik i na taj način postao pravim glasnikom cijelog života u Zagrebu.

Dnevnik će morati pratiti sve, što se kod nas stvara i na kulturnom području ističući ono, što je vrijedno, a prema potrebi i pokazati što ne valja. I za prikazivanje kulturnih nastojanja otvara se veliko područje: škole, umjetnost, kazalište, kino, itd.

Prema tim zahtjevima se mora organizirati i uredništvo, treba povećati broj suradnika i tome osoblju treba omogućiti duhovnu izgradnju.

U nacrtu je prikazan i pregled izdataka, koji je vrlo detaljno izrađen, kao i ulaganje nove glavnice za samu tiskaru (141).

Nakon svestrane rasprave na sjednici biskupi su jednoglasno prihvatili odluku, da se pristupi osnutku općeg tiskarskog poduzeća i katoličkog dnevnika. Nadbiskup Stepinac je zatim prebendaru Stjepanu Mikulčeku povjerio zadatak, da prikupi nekolicinu stručnjaka, ako je moguće bez ikakva obzira na mišljenja u vezi sa sporovima, koji su onda vladali u katoličkim redovima, te neka žurno, ali oprezno, pristupi izvođenju pred-

(141) Br. 63 (BK) 39.

radnja. Katolički episkopat je prihvatio spajanje triju katoličkih tiskara u Zagrebu. Ukoliko je novo poduzeće zamišljeno kao dioničko društvo, dionice, po mišljenju episkopata, ne bi smjele biti ni prevelike ni premalene, no u svakom slučaju ima biti osigurano, da to ne bi nikada palo u nekatoličke ruke. Cijeli pothvat treba da bude prožet duhom katoličkog jedinstva (142).

Predradnje su s vremenom napredovale tako, da je nadbiskup Stepinac mogao, 10. siječnja 1941, kao predsjednik biskupskih konferencija dati svim ostalim biskupima u državi slijedeće saopćenje (143):

«Preuzvišeni gospodine!

Danom 29. siječnja o.g. počinje izlaziti novi informativni katolički dnevnik pod imenom *Hrvatski glas*. Potrebu jednog takva općenitoga katoličkog dnevnika teško su osjećali svi hrvatski katolici. Razlozi, zašto do njega tako dugo nije moglo doći, manje više su Vam poznati. *Konačno su se našli svi katolici na okupu bez obzira na razna strujanja među njima.* Sigurno je i to jedan od blagoslova Božjih u jubilarnoj našoj narodnoj godini.

List će izlaziti na 16 stranica dnevno. Redakcija, direktorij i konzorcij lista jamče, da svi katolici Hrvati dobre volje mogu imati povjerenje, da će list biti katolički i strogo izvan svake stranačke politike. Svu odgovornost za ispravan smjer lista snosi direktorij. Nijedan biskup ne nosi nikakove odgovornosti za sadržaj i smjer lista. Ali sveta je naša dužnost, da list preporučimo svima katoličkim organizacijama, da ga na sve strane šire i propagiraju.

Kao što Vam je poznato osnovali smo i solidno katoličko tiskarsko poduzeće, koje se vrlo lijepo razvija. Ali, kako je odviše opterećeno poslom, ne bi ono samo zasada moglo preuzeti i tiskanje dnevnika, pa će se novi dnevnik privremeno tiskati u «Tipografiji», koja je dala najpovoljnije uvjete. Nadamo se u skoro vrijeme dotjerati katoličko tiskarsko poduzeće dotle, da će moći uz štampanje tjednika i brojnih časopisa, koje sada tiska, preuzeti i tiskanje našega dnevnika bez poteškoće. Sve je moguće uz dobru volju katolika.

(142) Pismo nadbiskupa Stepinca prebendaru Stjepanu Mikulčeku, 28. I 1939. - Pismo Nadbiskupovo o. Stjepanu Sakaču, D.I., 17. X 1939.

(143) Br. 7 (BK) 41.

Dnevnik će imati četiri stalna dopisnika, i to iz Sarajeva, Beograda, Splita i Sušaka, a povremeno iz Subotice, Karlovca, Dubrovnika itd.

Obavješćujući Vas o gornjem prema zamolbi direktorija, preporučam cijelu stvar svetim molitvama, da isprosimo blagoslov s neba bez kojega 'non multum valet hominis nisus — bez kojega čovječje nastojanje ne vrijedi mnogo'.

U Zagrebu, dne 19. siječnja 1941.

Alojzije, nadbiskup».

Sarajevski nadbiskup dr. Ivan Šarić, 28. siječnja iste godine, odgovara i čestita nadbiskupu Stepincu na toj poduzetnosti, jer je on «glavni inicijator novoga katoličkog dnevnika». Želi Božji blagoslov i izrazuje želju, «da (dnevnik) bude uvijek u pravim rukama i ide pravim katoličkim i hrvatskim smjerom daleko od klikarstva i strančarstva, zadahnut duhom Božjim i narodnim» (144).

Hrvatski glas, na žalost, nije izlazio dugo vremena. Rat i velike promjene u državnom i narodnom životu omele su i taj veliki i prevažni pothvat, koji čeka nova vremena i nove ljude, da na mig Božje providnosti ostvare ono, što je bila želja sviju dobrih katolika, a napose nadbiskupa Stepinca.

3) - *Prijevod Sv. pisma*

Nadbiskup Stepinac je imao i drugi veliki plan s katoličkom štampom. Teško se, naime, u katoličkim redovima osjećala potreba dobra i suvremena prijevoda Sv. pisma staroga zavjeta. Novi zavjet bio je odlično preveo sveučilišni profesor Sv. pisma na zagrebačkom bogoslovnom fakultetu dr. Franjo Zagoda. Dr. Antun Sović, isto profesor Sv. pisma na spomenutom fakultetu, bio je preveo iz izvornog jezika stari zavjet. On je zamislio izdanje toga djela u veličanstvenoj opremi velikog oblika s usporednim hebrejsko-hrvatskim rječnikom i bilješkama za tumačenje teksta (145). Takvo bi djelo bilo na ponos svakomu kulturnom narodu, a zacijelo bi bilo odličan dokaz znanstvene sposobnosti Hrvatskog Naroda.

Nadbiskup je Stepinac svim silama podupro tu nakanu i želio, da taj prijevod bude izdan prigodom 1300-godišnjice prvih

(144) Dopis, br. 191/41, 28. I. 1941.

(145) JANKO OBERŠKI, *Dr Antun Sović*, u KL 92 (1941) 482.

---

veza hrvatskog naroda sa Sv. stolicom. Bio je dotiskan i prospekt s ogledima u 3.000 primjeraka i razaslan već godine 1938 na sve strane po državi. No, uz priznanja prispjeli su i

oštri prigovori tome prijevodu. Da se poteškoće uklone, duhovi smire i sklone na izdanje toga velikog djela profesora dr. Sovića, Stepinac je na glavnoj sjednici biskupske konferencije predložio biskupima, neka saslušaju izvještaj samoga prevodioca dr. Antuna Sovića, rekavši:

«Preuzvišena gospodo!

Svima je vama poznato, kako se teško osjeća nestašica prijevoda Sv. pisma staroga zavjeta na hrvatskom jeziku. Razlog tome s jedne strane jest, što za taj posao treba solidnoga znanja, a s druge strane to, što izdanje ovoga djela iziskuje i golemih materijalnih sredstava, koje u malom narodu kao što je naš nije lako priskrbjeti. Ipak je uspjelo prošle godine, da kraljevska Banska uprava pritekne u pomoć štampanju ovoga djela i to na taj način, da Zakladna tiskara snosi do 200.000 din. troškova, ako se nađe 500 pretplatnika.

Prospekt s ogledima razaslan je na sve strane naše domovine. Prevodiocu su došla vrlo lijepa i laskava priznanja, što nije ni čudo, ako se uzme u obzir, da je ovo, kako se kaže, 'poslije dolaska Hrvata, Srba i Slovenaca u ove krajeve prvi prijevod staroga zavjeta izrađen sa hebrejskog i aramejskog izvornika na narodni jezik'.

Ali se isto tako čulo i oštrih kritika, pače i napadaja u javnosti. Po mom mišljenju bezrazložnih, jer treba najprije čuti kako stvari stoje, pa onda reći svoje mišljenje. Najviše je vike prouzročila promjena raznih uobičajenih biblijskih imena, koja je pisac i onako kanio ostaviti kako su do sada uobičajena.

Stoga sam smatrao nužnim, da ovu stvar pretresemo, jer ne znamo, kad će se pružiti prilika, da se ovo monumentalno djelo štampa. Bilo bi žalosno, da zbog naše sitničavosti ovako velika stvar propadne. Neka dakle g. profesor Sović osobno ovu stvar razloži vama, preuzvišena gospodo, a onda iznesite svoje prigovore, pa kad izađemo na čistac, da se djelo najtoplije preporuči za nabavu svemu našem kleru, jer ćemo inače sami sebi dati testimonium paupertatis, ako nismo u stanju između nekoliko tisuća svećenika naći 500 pretplatnika, da i ne govorim o brojnim katoličkim laicima i naučnim institucijama».

Dr. Sović je doista, 28. siječnja 1939, pred cijelim episkopatom dao izvještaj o svom prijevodu Sv. pisma, što ga je izradio

---

prema nalogu nadbiskupa Bauera od 6. veljače 1928. Izvještaj je objelodanjen i u Katoličkom listu (146).

Prema dopisu, što ga je nadbiskup Stepinac upravio, 6. ožujka, episkopatu, uvaženo je razjašnjenje dr. Sovića i odlučeno, da se do kraja ožujka dostave sve narudžbe i da se nakon nekih ispravaka u tekstu pristupi k izdanju toga djela.

No, sada su nastale poteškoće sa strane dr. Sovića, koji nije pristao, da se ispravi pravopis i neke jezične osebujnosti. A kada je kasnije i na to pristao, njegovo se zdravstveno stanje pogoršalo, pa zbog toga nije mogao taj posao dovršiti. Umro je shrvan radom i dugom bolešću, 29. rujna 1941. Rukopis njegova prijevoda Sv. pisma sačuvao se u arhivu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu i u Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu.

Kako je nadbiskup Stepinac želio, da svakako prigodom 1300-godišnjice prvih veza Hrvata sa Sv. stolicom narod dobije u ruke prijevod cijeloga Sv. pisma, episkopat je odlučio, da se pripremi barem pučko izdanje, za koje dr. Sović nije htio dati svoj znanstveni prijevod, jer bi prilagođenje teksta trajalo barem 5-6 godina, a on sam zbog bolesti ne bi bio kadar izvesti taj posao (147).

Stoga nadbiskup Stepinac, 13. lipnja, zamoli vrhbosanskoga nadbiskupa dr. Ivana Šarića u ime poslovnog odbora episkopata, koji je dan prije tu stvar odlučio, da bi on preuzeo zadatak, da priredi pučko izdanje. Nadbiskup dr. Šarić je odgovorio 24. lipnja, da prijedlog prihvaća, no u jednoj godini i uz najveću marljivost nije u stanju to izvesti. U međuvremenu se nadbiskup Stepinac obratio na bana dr. Ivana Šubašića moleći ga, da za ovu svrhu podijeli pripomoć, koju je bio obećao njegov predšasnik dr. V. Ružić (148).

Kad eto, nastadoše goleme političke promjene, zbog kojih se je nadbiskup istom 30. lipnja iste godine mogao ponovno obratiti na vladu, ali ovaj put na ministra nastave dr. Milu Budaka s istom molbom. Ministar Budak mu je 21. srpnja poslao niječan odgovor.

Prijevod Sv. pisma dr. Ivana Šarića ipak je izašao u tri sveska

(146) Arhiv BK/1939. - *Prijevod Sv. pisma staroga zavjeta* (Izvještaj prof. dr. Antuna Sovića o svome prijevodu na sjednici biskupskih konferencija dne 28. I. 1939), u KL 90 (1939) 52-53, 67-69, 96-98.

(147) Pismo Nadbiskupovo dr. Antunu Soviću, 14. III. 1940, i 24. V. 1940, te odgovor dr. Sovića, 25. IV. 1940.

(148) Nadbiskupovo pismo banu dr. šubašiću, 8. III. 1941, br. 78/BK.

---

u Sarajevu 1941-1942. Dok je novi, bolji prijevod s izvornika, Božja providnost omogućila da bude obavljen 26 godina kasnije.

4) - *Ostala nadbiskupova nastojanja oko katoličkog tiska*

Koliko se nadbiskup Stepinac zauzimao za dobar katolički tisak, razabire se i iz slijedeće činjenice. Godine 1935, za vrijeme strahovlade vojničke diktature u kraljevini Jugoslaviji, dođe zabrana, da se na naslovnoj stranici *Katoličkog lista* ne smiju više tiskati riječi pape

Leona XIII upravljene uredniku toga lista, 4. travnja 1900: «Brinite se živo, da ne bi tabor Crkve u Hrvatskom Kraljevstvu ostao bez braniča» (149).

Bila je subota. Nadbiskup-koadjutor Stepinac odmah je telefonski nazvao državno odvjetništvo i zatražio, da se ta zabrana ima smjesta povući, jer će inače sutradan, u nedjelju, s propovjedaonice u katedrali objaviti, kako stvar stoji. I zabrana je bila odmah povučena (150).

Jednom je pred rat nadbiskup Stepinac tužio državnom odvjetništvu neki pornografski list i uspio je. List je bio zabranjen. No, nije prošlo ni tjedan dana, kako je tajnik dr. Franjo Šeper u nekom izlogu opet opazio list jednak onome, koji je bio zabranjen. Pripovijedajući tu zgodu kasnije u Krašiću, rekao je (151): «A što smo onda mogli? Što mogu, rekao bi p. Lombardi, kad ljudi silom idu u pakao?»

Kada je «Pijevo društvo», u travnju 1939, priredilo prvi kongres hrvatske katoličke štampe, nadbiskup Stepinac je preuzeo pokroviteljstvo nad njim i otvorio kongres, 28. travnja, u katedrali sazivom Duha Svetoga i govorom, u kojemu je istaknuo, kako se Crkva ima pravo služiti svim modernim izumima i sredstvima za postignuće svoga cilja. Svoju učiteljsku vlast Crkva vrši poučavanjem vjernika, živom riječju i pisanom u tisku. Preko tiska ona poučava i brani duhovna i vjerska dobra čovječanstva. Stoga katolički pisci, novinari i književnici moraju biti prožeti sv. vjerom, i moraju proširivati svoje znanje, da uzmognu predusresti protivnike.

Značajnim govorom završio je nadbiskup ovaj kongres. Naglasio je kako katolička Crkva u Hrvatskom Kraljevstvu po svo-

(149)) «Curate strenue, ne Ecclesiae castra defensoribus careant in regno Croatiae».

(150) VD I 36. - *Kongres hrvatske katoličke štampe*, u KL 90 (1939) 234.

(151) VD I 33.

---

jim sinovima nije nikada prestala braniti svoju vjeru. No, kako se u prošlosti ta obrana vodila nerijetko oružjem, tako je u sadašnje vrijeme treba voditi u prvom redu riječju i perom. I kako svaka borba imade svoja strateška načela, tako i borba perom za vjerske istine i za ćudoredna načela ima svoje načine.

«I vi, dragi kongresisti — nastavlja on (152) — kao vojnici pera u obrani Crkve valja da uvijek imate pred očima načela, što ih je sv. Augustin sažeo u tri riječi i koja su jamstvo uspješne obrane. U vašem radu, da se poslužim riječima velikog crkvenog učitelja, neka vam bude: 'lex veritas, regina caritas, finis aeternitas — istina neka bude zakon, ljubav kraljica, a cilj vječnost'.

Zakonom u vašem radu neka vam bude istina. Tim više što laž sve više postaje sredstvo, kojim se ljudi služe, da osvoje svijet. Vi znate vrlo dobro, da je mnogo toga sagrađeno na laži

u ovih nekoliko zadnjih decenija ljudske povijesti. Ali što se na laži gradi, to svaka bura i brzo razgradi, kao što i bujica odnosi kuću sagrađenu na pijesku. Ono, što konačno pobjeđuje, i ono, što konačno spasava ljude, to je istina. 'Istina će vas osloboditi', rekao je Krist (153). Zato neka ona uvijek i u svim prilikama, pa makar i uz cijenu života, bude zakonom vašega rada.

A kod vršenja tog zakona istine neka vazda bdije kraljica, koja se zove caritas — ljubav. Istina je mnogo puta gorka, iako je korisna. Zato, kao što majka pruža djetetu gorki lijek zaslađen medom ili šećerom, tako i vaš javni rad neka uvijek prati istinska ljubav prema bližnjemu, koji je zalutao s puta istine, da vidi, da nam je jedini cilj otvoriti mu oči i spasiti ga od propasti.

Konačno, kao što orao, kad spazi plijen, leti kao strijela prema njemu, ne obazirući se ni lijevo ni desno, tako i vama neka vazda lebdi pred očima zadnja svrha vašega rada, a to je aeternitas — vječnost. Sve valja promatrati, sve prosuđivati sub specie aeternitatis — u vidu vječnosti.

Budete li se držali ovih načela, bit ćete dobri branitelji ne samo Crkve nego i naroda i domovine, jer se njihovi interesi u mnogom poklapaju. A vi morate biti dobri branitelji. Na vama leži golema odgovornost. Teško narodima, ako pogriješe državnici. Ali rekao bih: još teže, ako pogriješi štampa. Onda postaje pravi zator svijetu. Budite Crkvi i svom narodu branitelji!»

(152) *Kongres hrvatske katoliče štampe*, u KL 90 (1939) 234 sl.

(153) Iv 8, 32.

---

6. - BRANITELJ DOSTOJANSTVA KRŠĆANSKOG BRAKA I OBITELJI

Uspjeh pokusnog Hrvatskoga socijalnog tjedna, koji je održan godine 1932 dao je poticaj poslovnom odboru episkopata Jugoslavije, da je na svojoj sjednici od 12. prosinca 1935 izrazio želju, da se i dalje u određenom roku drže takvi socijalni tjedni.

Dopisom od 13. prosinca iste godine obvezao je nadbiskup-koadjutor središnjicu katoličke akcije u Zagrebu, da se pobrine za sve nužne predradnje, koje će to omogućiti.

Godine 1937 je središnjica podnijela episkopatu izvještaj, iz kojega se moglo zaključiti, da su predradnje gotove. Stoga je predsjedništvo biskupskih konferencija dekretom od 25. rujna iste godine imenovalo širi odbor za organiziranje socijalnog tjedna, sabravši u njemu predstavnike raznih katoličkih organizacija, institucija i stručnjaka s ovlaštenjem, da izaberu između sebe poslovni odbor (predsjedništvo, tajništvo, blagajništvo), koji će predsjedništvo biskupskih konferencija odobriti, a on će onda prirediti sam tjedan (153a).

Poslovni odbor, koji je bio sastavljen, izradio je nacrt, prema kojem se iste godine ima sustavno i temeljito proučiti i raspravljati ćudoredno i nadnaravno značenje obitelji, njezina društvena, gospodarska, odgojna i prosvjetna uloga u cjelokupnoj društvenoj zajednici.

Taj je socijalni tjedan 25. listopada 1937 otvorio nadbiskup koadjutor zazivom Duha Svetoga u prepunoj crkvi Sv. Katarine, te je tom zgodom održao prvi govor o moralnom značenju obitelji. Kako je taj tjedan pao u vrijeme, kad su upravo zasjedale biskupske konferencije, cijeli je episkopat prisustvovao otvorenju.

Sjednice su se držale u bivšoj hrvatskoj sabornici. Sv. Otac Pijo XI počastio je Hrvatski socijalni tjedan posebnim pismom, Nakon pročitanog papina pisma nadbiskup-koadjutor Stepinac istaknuo je u svom pozdravnom govoru, kako je u zbrci sadašnjice potrebit mir, koji je prema sv. Augustinu «tranquillitas ordinis» — stalnost poretka. Budući da je obitelj temelj ljudskog društva, valja urediti njezine sastavne dijelove: vjerski, ćudoredni, privredni, odgojni, zdravstveni, društveni. Za tim ide socijalni tjedan. Katolička Crkva, koja je uvijek bila promicateljica reda, raduje se i blagoslivlje taj rad.

(153a) A. PILEPIĆ, *In aedificationem* 89.

Kroz pet dana najbolji su stručnjaci održali predavanja o svim tim čimbenicima pod predsjedanjem dr. Jurja Šćetinca, sveučilišnog profesora ekonomskih nauka. Na tom su tjednu stvoreni poslovni i svrsishodni zaključci, među kojima na prvom mjestu valja spomenuti molbu upravljenu katoličkom episkopatu, da bi slijedeću godinu proglasili godinom obitelji i uputili svećenstvo, da na svojim sastancima proučavaju stvarna pitanja obiteljskoga života te ih na zgodan način tumače vjernicima. Nadalje se biskupi umoljavaju, da kao čuvari vjere i ćudoređa traže od državne vlasti, da uzakoni zaštitu obitelji, s obzirom na razorne činioce, kao što su pornografska proizvodnja i književnost, divlji brakovi, da se izmijene postojeći zakonski propisi, u kojima se pod nazivom «nevjenčani bračni drugovi» priležništvo priznaje zakonitim (154).

U smislu tih zaključaka nadbiskup-koadjutor određuje na blagdan Krista Kralja iste godine kao zadaću katoličkoj akciji za slijedeću godinu: borbu protiv kletve i uvođenje sv. krunice u obitelji (155), a za godinu 1939: obnovu obitelji.

Nadbiskup Stepinac je pomno proučio encikliku pape Leona XIII «Arcanae divinae sapientiae» od 10. veljače 1880, u kojoj papa naviješta nevolje, koje će stići svijet zbog sve većega ćudorednog propadanja obitelji, kao i encikliku pape Pija XI «Casti connubii» od 31. prosinca 1930 o kršćanskom braku. Spremno je usvojio prijedlog stvoren na II Hrvatskom socijalnom tjednu, pa je savezno s tim na blagdan Sv. Obitelji godine 1938 izdao pastirsko pismo, u kojem godinu 1938 proglasuje «godinom obitelji». S time u vezi je odredio (156):

1) da se za korizmene propovijedi uzme kao glavni predmet obitelj prema nauci sadržanoj u enciklici pape Pija XI «Casti connubii»;

2) da se u svakoj župi priredi «dan obitelji»;

3) da se vjernicima toplo preporuči dnevno zajedničko moljenje sv. krunice u obitelji, čitanje Sv. pisma i kršćanskog nauka, posveta obitelji presv. Srcu Isusovu;

4) da katolička štampa te godine objavi što više članaka, koji će promicati vjersko-ćudorednu i društvenu obnovu obitelji;

(154) *Drugi hrvatski socijalni tjedan*, u KL 88 (1937) 489, 535. - *Otvorenje i rad Hrvatskog socijalnog tjedna*, u KL 88 (1937) 521.

(155) *Nadbiskup-koadjutor o blagdanu Krista Kralja*, u KL, 88 (1937) 534.

(156) Okružnica, br. 283, 9. I. 1938, u KL 89 (1938) 22.

---

5) da udruženje duhovnika katoličke akcije ozbiljno razmotri problem «bijele kuge» i način, kako da se ona suzbija.

Ali obitelji su već onda bile tim zlom teško zaražene. U prvim desetljećima ovoga stoljeća sve se više počela širiti primjena pobačaja, što je pučki nazvano «bijelom kugom». Kobne i žalosne su posljedice toga zla. Počele su izumirati obitelji i cijela sela. Ginekolog dr. Vidaković je godine 1940 napisao, da u banovini Hrvatskoj ima godišnje oko 20.000 pobačaja. Bila je, međutim javna tajna, da su tisuće te nerođene ili u majčinoj utrobi ubijene djece, nedužne žrtve nesavjesnih majaka i liječnika, koji se bave izvađanjem toga nećudorednog i zločinačkog obrta (157).

Srednja Podravina, Moslavina, križevačko i jastrebarsko Prigorje, Posavina od Zagreba do Jasenovca, a da se i ne spominje Slavonija, bile su zaražene «bijelom kugom». Lagodnost žena i matera, u mnogo slučajeva podržavana od nesavjesnih liječnika, uzrokom je izumiranju obitelji, koja predstavlja životnu stanicu naroda (158). Dr. S. Živković je na godišnjem kongresu liječnika učlanjenih u «Lekarskom udruženju», koji je održan u listopadu 1935 u Beogradu, tvrdio, da nema ginekologa u Jugoslaviji, koji ne vrši pobačaja (159). Čak je jedna grupa liječnika učlanjenih u spomenutom udruženju tražila, da se pobačaj uzakoni zbog društveno-privrednih razloga. Tom su se zahtjevu suprotstavila samo četvorica liječnika.

Svršetkom lipnja 1936 vodio se u Zagrebu proces protiv dr. Karpatija, koji je sustavno dnevno vršio po desetak pobačaja (160).

Budući da su liječnici, koji bi trebali biti najbliži suradnici svećenika, sociologa i političkih radnika, time prešli granice svoga zvanja i svoga djelokruga, bio je red na društvu, na narodu, da se od njihova štetna utjecaja što bolje ogradi. Stoga odluči nadbiskup Stepinac potaknuti ih

na razmišljanje, probuditi im savjest kao i svijest teške odgovornosti, obodriti i potaknuti ih na savjesno vršenje službe. U tu svrhu uputi im 10. siječnja 1940 slijedeće pismo (161):

(157) *Cum grano salis*, u KL 92 (1941) 23.

(158) *Za ljepšu budućnost Hrvatske*, u KL 91 (1940) 74 sl.

(159) *Liječnički kongres u Beogradu i legalizacija pobačaja*, u KL 86 (1935) 539.

(160) *Uz proces Karpatija*, u KL 87 (1936) 359.

(161) *Za ljepšu budućnost Hrvatske - protiv bijele kuge*, uz pismo preuzv. g. nadbiskupa dr. A. Stepinca upravljeno liječnicima, u KL 91 (1940) 73.

«Vrlo poštovani gospodine!

Svijest odgovornosti pred Bogom kao duhovnog poglavara, ljubav prema narodu, iz kojega sam nikao, i pijetet prema domovini potiče me, da se na Vas, vrlo cijenjeni gospodine, kao i na Vaše ostale liječničke drugove obratim s nekoliko riječi u pitanju, koje ne samo duboko zadire u ljudsku savjest, nego je od golemoga značenja za čitav narodni život.

To je pitanje abortusa koji je zauzeo toliki mah u našoj domovini, da pomalo dobiva karakter pravog narodnog samoubojstva. To narodno zlo možete Vi po naravi svoga zvanja najuspješnije da pobijate. I upravo u toj činjenici nalazi opravdanje i ovaj moj apel na Vas.

Pobačaj je zlo u sebi. Nikakve socijalne indikacije, nikakvi naučni razlozi ne mogu opravdati direktnog pobačaja, niti učiniti, da on bude nešto drugo nego što u istinu jest, i što pred Bogom ostaje, naime ubojstvo nevinog čovjeka. A hotimično ubojstvo čovjeka vapi u nebo za osvetom. Ono je odurno i grješno uvijek, a osobito onda, ako mu je izvor osobni interes i pohlepna težnja za sticanjem.

Pobačaj je i golemo socijalno zlo, koje je donijelo toliko nevolja ne samo pojedincima, nego čitavim familijama i teško ranilo stablo narodnog života u naše doba.

No, dok pred one, koji treba da budu prvaci u borbi protiv pobačaja, iznosim njegovu unutarnju socijalnu zloću, predviđam, da će se neki možda samo sažalno nasmijati nad mojim apelom. Ali nikakav prezirni smiješak ne može ukloniti nepromjenljive stvarnosti, koja izvire iz naravnog zakona i pozitivne objave, a ta jest, da je direktni abortus u sebi teško etičko zlo. Isto tako ne može izbrisati žalosnih činjenica i krvavih rana, što ih je po priznanju istinskih promatrača narodnog života nanio porok pobačaja. Stoga bi i prezirni smiješak nad mojim apelom bio samo odraz dubokog pomanjkanja one životne ozbiljnosti, kojom svi, uistinu misaoni i etički pojedinci moraju prosuđivati najdublja i najzamašnija pitanja duše i vječnosti, obitelji i naroda. Upravo stoga s druge strane ni časom ne sumnjam, da će mnoga gospoda,

kojima je upravljeno ovo pismo, prožeta visokom vjerskom i etičkom svijesti, u plemenitosti svoje duše osjetiti, kako su moje riječi istinite i opravdane.

U svijesti dakle velike odgovornosti pred Bogom, u ljubavi prema narodu mome i domovini, koja je u meni jača od svakog ljudskog obzira i u dubokoj nadi, da će moje riječi biti primljene onom ljubavlju, kojom sam ih pisao, obraćam se evo na Vas, vrlo poštovani gospodine, kao liječnika, te vas molim, da u okviru

---

svoga znanja, gdje je (uz religioznu pouku) dana najveća mogućnost borbe protiv pobačaja, poradite što intenzivnije oko toga, da ove naše narodne sramote i rane što prije nestane.

Neka Vas u tom plemenitom nastojanju vode visoki motivi istinske i prave ljubavi prema narodu i visoka etička svijest, koja izvire iz duboko ukorijenjene religiozne spoznaje vječnog zakonodavca i neuklonjive sankcije njegova zakona, koja nikad neće izostati, pa ni onda, kad su pobačaj možda odobrili ili prelaze šutke preko njega ljudski zakoni.

U Zagrebu, dne 10. siječnja 1940.

Dr Alojzije Stepinac, nadbiskup zagrebački»

Nadbiskupovo pismo objelodanio je osim *Katoličkog lista* i *Jutarnji list* od 8. veljače iste godine, a popratio ga je odličnim člankom bivši rektor zagrebačkog sveučilišta dr. Edo Lovrić. U tom se članku pisac osvrnuo i na rad Hrvatskog socijalnog tjedna za preporod kršćanske obitelji u Hrvatskoj i zaželio, da bi se i nakon prerane smrti dr. Jurja Šćetinca nastavio rad u tom smjeru.

Kroz nadbiskupovu riječ upravljenu liječnicima progovorilo je stotine tisuća poštenih i savjesnih majaka i očeva, koji su i Crkvi i domovini odgojili brojnu i valjanu djecu. Svi su ovi preko natpastira progovorili ozbiljno i odlučno neozbiljnim i nesavjesnim krvnicima naroda.

Na IV. Hrvatskom socijalnom tjednu od 3. do 10. studenoga 1940, kojemu je bila glavna tema briga za buduća pokoljenja Hrvatske, nadbiskup Stepinac je u nastupnom govoru nakon zaziva Duha Svetoga, govorio o blagoslovu, koji narodima donose njihova djeca. I u tom se govoru dotaknuo dvaju poroka: pobačaja i nećudorednog trovanja mladeži zbog nedostatka dobra odgoja djece. Razjašnjujući ovaj predmet nadbiskup je uskliknuo: «Bez brojne i čestite djece neće biti niti brojnih i čestitih pojedinaca, neće biti ni obitelji, a bez brojnih i čestitih obitelji neće biti ni brojnog, jakoga i zdravoga te za život sposobnog naroda».

Na svečanom otvorenju Socijalnog tjedna u franjevačkoj dvorani na Kaptolu, kad je nadbiskup pročitao brzojav Sv. Oca, koji zaziva svjetlo s neba na predavače, nadovezao je slijedeće riječi (162):

«Isporučujući vam, gospodo, ovu želju Sv. Oca, nadovezujem i svoju vruću želju za što obilniji uspjeh ovoga Socijalnog tjedna.

(162) *Četvrti Hrvatski socijalni tjedan*, u KL 91 (1940) 536.

Želim, da svima bude konačno jasno, da Hrvatskoj nema budućnosti, ako se cijela javnost, a specijalno naša banska vlast, svim silama i sredstvima, koja joj stoje na raspolaganju, ne odupru zločinima, koji pogađaju hrvatsku obitelj, makar se ti zločini vršili baš pod firmom znanosti ili socijalnih indikacija, ili tobože zdravlja. Bonum commune praevalet bono particulari! Opće dobro ide pred pojedinačnim, ako se uopće zločin može nazvati dobrom. Jer, ako se kod pojedinaca ide za besramnom zaradom, ili se bježi od žrtava spojenih s odgojem djece, mi imamo prije svega u vidu besmrtne duše, a onda sreću i napredak domovine.

Jake i sretne Hrvatske nema bez jakih, fizički i moralno zdravih i zadovoljnih obitelji. A tih opet neće biti bez čestitih, moralno i fizički zdravih pojedinaca, bez zdrave, brojne i valjane djece.

Smatram stoga, da je dužnost naše banske vlasti, da svim silama spriječi ili zatre sve, što bilo preko štampe ili filma, a napose preko pobačaja zatire naše obitelji, našu mladež i dosljedno Hrvatski Narod.

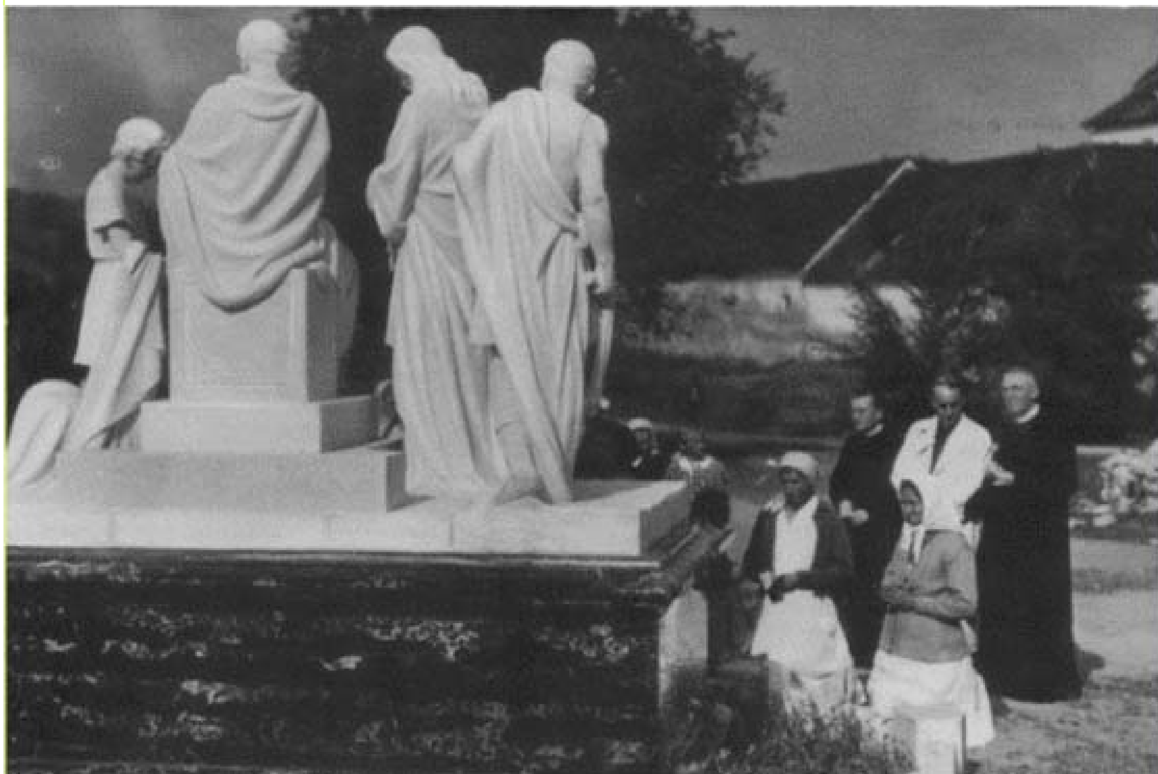
Kako god se danas viče, da nam nedostaje kruha, vjerujem, da Hrvatska može smoći kruha za svu svoju djecu, samo ako bude u njoj poštenja i straha Božjega».

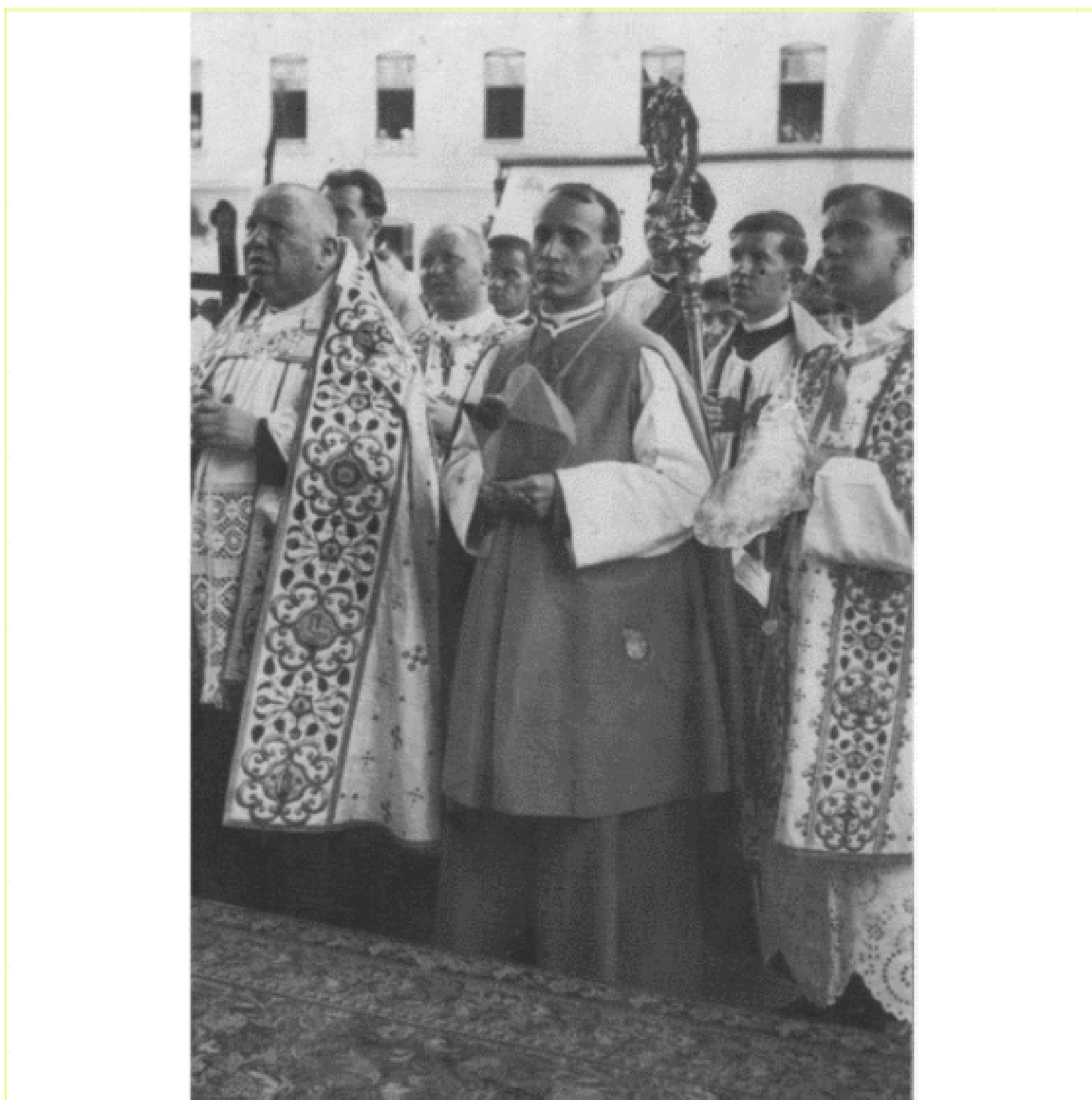
Na početku radne godine 1939/40 govorio je nadbiskup članovima katoličke akcije o velikoj pogibelji, da se rat, koji je u rujnu započeo na sjeveru protegne i na druge zemlje.

«Žalosno gledamo» — veli on (163) — «kako se sva dobra ruše. Kao da je sve zahvatio razorni potres: sve se koleba i trese; nema ni u čem stalnosti. Zio se razlijeva u daleke širine, ali se zarilo i u dubine; pokolebalo je temelje; otrovni crv zagrizao je i korijen. Taj korijen to je obitelj, koja je temelj naroda i kraljevstva Božjega na zemlji. Sa strahom i tugom gledamo već na tolike razvaline i ruševine naših hrvatskih obitelji. Nestaje s naših kućnih ognjišta toplote blage Božje ljubavi, popuštaju i kidaju se svete veze, bure strasti pustoše obiteljskim svetištima sve do gole pustoši.

Duhovna narodna obnova, koja će nas pripraviti za proslavu jubileja 1300-godišnjice veza sa Sv. stolicom, treba tu da započne s obnovom hrvatske obitelji, i zato želim, da u slijedećoj radnoj godini sva društva katoličke akcije posvete osobitu brigu i rad

(163) *Riječ preuzv. g. nadbiskupa dr. A. Stepinca na početku radne godine 1939/40 društvima katoličke akcije*, u KL 90 (1939) 553.

tome poslu. Bit će toga posla i za muževe i za žene, koji su roditelji i bračni drugovi, a i za mladiće i djevojke, djecu njihovu. Naše obitelji treba da i opet postanu škole i vježbališta kršćanskih kreposti, osobito kreposti straha Božjega i pobožnosti. Muž i žena moraju prije svega biti svjesni dostojanstva i veličine sv. ženidbenog veza, a potom i preozbiljne i po vječnost odlučne odgovornosti pred Bogom sucem. Djeca moraju u roditeljima neprestano gledati zamjenike Božje, u čije ruke je položen za njih blagoslov Božji i prema tome sudbina njihova na ovom i na drugom svijetu.

Uz strah Božji treba da kuće naših obitelji ispunja duh tople pobožnosti, koja će se pokazati osobito u zajedničkoj molitvi sv. krunice, pa u nedjeljnoj pobožnosti, kod koje će se uz

prikladne molitve čitati Sv. pismo, kršćanski nauk ili koje drugo pobožno štivo. U starini su ti lijepi običaji krijepili i držali obitelji naših pređa u zdravlju i blagostanju, pa se tako nadamo, da će naše nastojanje u tom pravcu roditi istim plodovima. Živo, dakle, na posao! U svakoj hrvatskoj kući neka se stvori 'Božji kutić', urešen raspelom, slikama Majke Božje i svetaca, osobito naših blaženika. Pod zaštitom toga 'Božjega kutića' neka se kupe svi članovi obitelji na pobožnu molitvu osobito po večerima, a po nedjeljama na molitvu i na pobožno štivo! Konačno neka se obitelji posvete predobrome Srcu Isusovu posebnom posvetom! Takvim obiteljskim apostolatom zahvatit ćemo u temelje, pa staviti sjekiru na korijen zlu i najsigurnije poraditi za zdravu, sretnu i bolju budućnost Hrvatskog Naroda».

Na biskupskoj konferenciji godine 1939 biskupi su pod predsjedanjem nadbiskupa Stepinca ozbiljno raspravljali, kako da se podigne obiteljski i bračni moral, pa su odlučili, da upute svim vjernicima u Jugoslaviji zajedničku poslanicu o tome predmetu. Tako su 25. siječnja iste godine izdali zajedničku poslanicu, u kojoj su temeljito obradili sva pitanja i probleme kršćanskog braka i bračnog morala (163a).

Nadbiskup se i u svojim čestim propovijedima uvijek nanovo navraćao na ovaj važni predmet o obnovi obitelji u kršćanskom duhu i napose je svraćao pažnju vjernika na strahoviti zločin pobačaja. Kad napada taj zločin u propovijedima, govori jasno, snažno, upravo reže.

(163a) *O kršćanskoj ženidbi*, 25. I. 1939, u KL 90 (1939) 49-51, 61-65.

Kad je godine 1940 prigodom euharistijskog kongresa u Čazmi saznao, da u onome kraju hara «bijela kuga», prikazujući polovičnost mnogih u vjeri, dotaknuo se i ove rane (164):

«Mnogi žele — veli on — bolju budućnost svome narodu i znadu vrijednost obitelji za narodni život, ali se u isto vrijeme ne žacaju, da riječju i perom izvrgnu ili dopuštaju izvrgnuti ruglu obiteljski život i uzveličavati slobodnu ljubav i druge prljavštine. Svi znadu, da nisu manji zločinci izvršioci direktnog pobačaja od onih, koji na cestama ubijaju nevine ljude. A ipak mnogi misle, da duh vremena traži, da i dalje stanoviti ljudi u Hrvatskom Narodu žive od krvarine pomorene dječice. Svi znadu, koliko zla uzrokuje zla štampa, a ipak mnogi misle, da nisu odgovorni pred Bogom, ako pomažu štampu, koja je kadra kaditi i Bogu i đavlu, već prema tome, kako traže trgovački interesi».

U par navrata govori on akademičarima o tome teškom narodnom poroku. Značajan je njegov govor pod naslovom: *Katolički intelektualac prema svome narodu*, što ga je izrekao 29. ožujka 1938. Govoreći u drugoj točki o opstanku naroda, kaže (165):

«Drugo narodno dobro jest narodna egzistencija. Na svojim vizitacionim putovanjima vidio sam dosta toga, što me je napunilo tugom i bolju. Lijepa i krasna sela, katkad gotovo prazna.

Umjesto veselog smijeha djece, neka smrtna tišina. Bijela kuga poharala je selo. A kako sela tako i gradove. Može li se govoriti o patriotizmu kod onih, kojima su usta puna rodoljublja, narodnoga ponosa i veličine, a domovinu lišavaju podmladka?

Jer, ako na mladima svijet ostaje, a tima se ne da uopće živjeti, na kome će ostati domovina? A zašto se ne da život potomstvu? Zar zato, što nema kruha? Ne! Jer redovito siromasi imaju najviše djece! Nego zato, što se mnogi grlati rodoljubi boje žrtava i truda oko djece!

A što znači onda patriotizam, koji u javnom životu spasava narod, a u vlastitoj obitelji ga ubija? Zato se ovakvima može mirne duše reći sa Sv. pismom (166): 'Ipsi autem non erant de semine virorum illorum, per quos salus facta est in Israel! —

(164) *Euharistijski kongres u čazmi*, u KL 91 (1940) 354. - *Govor Nadbiskupov na Mariji Bistrici*, 12. VII. 1936, u KL 87 (1936) 370 sl.

(165) *Hrvatska straža*, br. 72. od 29. III. 1938.

(166) 1 Mak 15, 44.

Oni nisu bili od roda muževa, po kojima je došlo spasenje Izraelu!'

Ili ljube možda istinski svoj narod oni žalosni zastupnici akademske omladine, koji su uvijek spremni da manifestiraju i protestiraju, ali ne paze da bi svoju mladost časno i pošteno sproveli i tako životom svojim u obitelji, koju će osnovati, bili sposobni da dovedu narod svoj k onoj sreći, što je ne doživješe oci?

Ili ljube li narod svoj oni, koji neće da znadu, da je danas imperativ za akademsku našu omladinu stručno se spremati i tako osigurati egzistenciju sebi i svojima. Diletanti su samo balast za narod, ma koliko grlati bili i isticali se u narodnim akcijama».

Kada govori akademičarima, 19. ožujka 1942, o pravoj slobodi te ih upozorava na temelj, na kojemu počiva istinska i trajna sloboda, veli (167):

«Nikada, dakle, ne možemo dovoljno naglasiti, da bi sva naša sloboda bila pusta fikcija, koja nosi u sebi klicu smrti, ako sav naš javni i privatni život ne bi bio prožet duhom Evanđelja i ako naše kršćanstvo ne bi bilo čitavo i potpuno. 'Vi ste, govori apostol, slobodni, ali ne da biste imali slobodu kao pokrivač pakosti, nego kao sluge Božji. Sve poštujte, braću ljubite, Boga se bojte, kralja štujte' (168).

Ta, recite mi, zar ima veće karikature slobode i rodoljublja negoli je, recimo, mladić, kojemu su usta puna hvale domovini i njezinoj slobodi, a već je razvratnim svojim životom strovalio

možda u propast nekoliko djevojaka, koje bi mogle bile postati dobre majke i vrijedne domaćice?

Zar ima veće karikature slobode i rodoljublja nego li je, recimo, djevojka, koja se ističe u javnosti rodoljubnim radom, a već prije nego je stupila u brak nosi na duši teret zločina ubojstva djeteta, a možda i više njih, a tu bi djecu domovina, da su rođena u zakonitom braku i čestito odgojena, trebala više nego koricu hljeba?

Zar ima veće karikature slobode i rodoljublja od liječnika, kojemu su usta možda puna hvale domovini i njezinoj slobodi, a ordinacija mu je grobnica narodne budućnosti, u kojoj lična pohlepa za imetkom prelazi preko svih zakona Božjih i državnih,

(167) *O pravoj slobodi*, prigodom svršetka duhovnih konferencija sveučilišnoj mladeži. 19. III. 1943. u KL 93 (1942) 145-147.

(168) 1 Petr 2, 16.

---

koji danas u istinskom interesu narodnog opstanka s punim pravom ubojstva djece kažnjava smrću?»

Katoličkim studenticama piše iz Krašića:

«Onima, koje se spremaju, da osnuju obitelj, želim od sveg srca blagoslov Božji. Velik korak, koji čine i mnogo o njemu ovisi. Ali kad se ozbiljno spremaju i zaručnice i zaručnici, Bog će sigurno milostivo pogledati na njihovu dobru volju i udijeliti im svoj blagoslov, bez kojega nema napretka nijednom stvoru.

O braku ovisi život i smrt našega naroda, već prema tomu, kako se na njega gleda sa strane onih, koji ga sklapaju. Želim istima, da drže pred očima i onu lijepu riječ kardinala Faulhabera, koju je rekao jednom zgodom (169):

«Ne može biti prepušteno hirima puti i krvi te slobodnoj igri strasti ono što je za vremenitu i vječnu sreću kršćanina, za spas djece, za ćudoredno zdravlje naroda od tolikog zamašaja kao što je brak... Ljubav treba da se digne iz praha sakramentom ženidbe da bude postavljena kao svijeća na oltar svetišta».

7. - POKLONIK EUHARISTIJSKOG ISUSA

Prema poznatom zakonu ljudskih sklonosti vršenje nekog posla ili vlastitih dužnosti donosi s vremenom neku stalnu tromost i umornost. Naprotiv, kada se velik broj istomišljenika nađe ujedinjen u jednoj velikoj zamisli ili velikom pothvatu, probuđuje se u njima oduševljenje, zanos i polet.

Budući da milost ne ruši niti uništava narav, već je pretpostavlja i usavršuje, ona se služi tim nutarnjim svojstvom ljudske naravi. Pa kad je veliko mnoštvo ljudi zadojeno istom velikom i dubokom vjerskom istinom ili činjenicom, mnoštvo plemenitim duhom udruženo mnogo više učini nego razmjerno osamljen pojedinac.

Nadbiskup Bauer je u svojoj korizmenoj poslanici od godine

(169) «Was füir das zeitliche und ewige Glück der Christen, für das Heil der Kinder, für die sittliche Gesundheit der Völker von solcher Tragweite ist wie die Ehe, kann nicht den Launen von Fleisch un Blut und dem freien Spiel der Leidenschaften überlassen bleiben... Im heiligem Sakrament der Ehe soll die Liebe wieder aus dem Staub erhoben und wie eine Kerze auf dem Altar des Heiligtums gestellt werden».

1935 upozorio na taj duševni zakon mnoštva riječima (170): «Javne priredbe znatno rasplamćuju i podižu vjeru u nama samima, a djeluju i na okolinu našu».

Na tome se duševnom zakonu temelje i u pastoralnom radu vanjski vjerski obredi i slavlja, među koje spadaju i euharistijski kongresi, tj. euharistijska zborovanja.

Osim toga uzajamnog djelovanja množine, kod euharistijskih kongresa dolazi još u obzir i milosno djelovanje sv. sakramenta pokore i sv. pričesti. Za primanje tih sakramenata prigodom euharistijskih kongresa pružena je vjernicima obilnija prigoda, jer se na tim sastancima redovito nađe veći broj svećenika, čime se pruža i prigoda promjene redovitog pastoralnog djelovanja.

Na tim kongresima konačno vjernici redovito pridonose različite žrtve, koje su u nekim slučajevima vrlo velike, jer treba pješačiti dobar broj kilometra do mjesta kongresa, a prisustvovanje večernjim i noćnim priredbama te zaključnoj procesiji oduzima vjernicima potrebiti san i odmor. To očevidno povećava vrijednost tih euharistijskih sastanaka.

Na takvim sastancima oživi vjera mlakih i nehajnih, podiže se vjerska svijest klonulima, obnavlja se vjerski i ćudoredni život. No, da se to postigne, kongresi moraju biti naravni odraz probuđenog i produbljenog vjerskoga života, pa je zato potrebno dobro ih pripraviti.

U Jugoslaviji je već postojao stalan odbor za priređivanje euharistijskih kongresa u domovini, kojemu je na čelu stajao krčki biskup dr. Josip Srebrnić. Još za života nadbiskupa Bauera održali su se u nadbiskupiji zagrebačkoj vrlo uspjeli euharistijski kongresi u Zagrebu, Sisku, Desiniću. Nadbiskup Stepinac je, dakle, u nadbiskupiji zagrebačkoj našao vrlo živ euharistijski pokret. On je, međutim, osobno mnogo pridonio, da su euharistijski kongresi mogli razviti svoju živu djelatnost.

Prije svega daje u svojim okružnicama snažne pobude za te kongrese. Dne 20. veljače 1935. upozorava svećenstvo nadbiskupije na ljubljanski euharistijski kongres i potiče, da danom

zgodom vjernicima reknu o njemu pobudnu riječ i da mole za uspjeh kongresa, to više, što se taj kongres priređuje za sve katolike u državi (171).

Za međunarodni kongres u Manili na Filipinama, u veljači

(170) *Korizmena poslanica nadbiskupa dr. A. Bauera, g. 1935*, u KL, 87 (1935) 108.

(171) Okružnica *o ljubljanskom euharistijskom kongresu*, br. 1603, 20. II. 1935, u KL 87 (1935) 89.

1937, izdaje, 27. siječnja iste godine, okružnicu, u kojoj daje konkretne upute i odredbe, kako će vjernici u duhu sudjelovati na njemu (172).

U okružnici, od 10. siječnja 1938, obavješćuje, da će se međunarodni euharistijski kongres održati mjeseca svibnja u Budimpešti, pa poziva vjernike, da u njemu sudjeljuju ili stvarno ili na duhovni način; ujedno tu godinu proglasuje euharistijskom godinom. Tom zgodom tumači dužnosti, koje slijede iz vjerske istine o stvarnoj i bitnoj Isusovoj nazočnosti u euharistiji, osobito otkako je pokret bezbožnika u nekim državama poveo pravi rat protiv Boga, a to su slijedeće dužnosti (173):

«Prvo, davati zadovoljštinu i naknadu Spasitelju u euharistiji, jer su bezbožnici u porušenim i zapaljenim crkvama, osramoćenim redovnicama i poubijanim svećenicima obeščastili zapravo samoga Krista. On je onaj, čije je ime uvijek prvo na listi osuđenih kod svakoga progonstva. Njega progone u svakom redovniku i svećeniku, u svakom biskupu i katoličkom svjetovnjaku. To nije samo nezahvalnost i bezumlje, nego prava ludost, paklena zaslijepljenost i najniži pad ljudskog dostojanstva. Protiv takve strahovite mržnje i sotonske grozote nije moguće, da oni, koji Krista ljube, ne stave pred noge euharistijskog Kralja duboko potreseni svoju zadovoljštinu i naknadu. Dok Krista ponovno stotinu i hiljadu puta sude na smrt, rugaju mu se, pljuju ga, bičuju, trnjem krune, gaze po njemu i na križ ga razapinju, naša vjerna srca treba da ispuni velika bol i beskrajni stid, a sav svijet treba da očituje jasno i glasno svoju vjernost i ljubav prema njemu. I što je veća mržnja njegovih neprijatelja, to snažnija mora biti naša ljubav. I što više rana zadaju najamnici pakla njegovu mističnome tijelu, tj. Crkvi, i njegovu sakramentalnom tijelu na oltarima, to gorljivija i žarča treba da je naša zadovoljština i naknada.

Druga nam je dužnost, da prosvjedujemo svetim gnjevom protiv svih nepravda i uvreda, koje bezboštvo nanosi Kristu. Katolički svijet ne može šutjeti gledajući, kako ratni poklici i prasak bombi Kristovih neprijatelja odjekuje skoro čitavom zemljom. Katolički narodi sviju kontinenata treba kao jedan čovjek da podignu svoj veto protiv progonstva i svetogrđa bez-

(172) Okružnica, br. 24/BK, 28. I. 1937, u KL 88 (1937) 70.

(173) Okružnica: *O euharistijskom kongresu u Budimpešti*, 10. I. 1938, u KL 89 (1938) 13 sl.

---

božnika. Potrebno je, da u svakom narodu i državi, svaki grad i svako selo, svako društvo i svaki pojedinac uzdigne svoj glas i u hiljadu i hiljadu varijacija gromko opetuje:

Ne možemo, i nećemo trpjeti besramno vrijeđanje i huljenje Gospoda i Boga našega kao što je ono u Meksiku, Njemačkoj, Španjolskoj i Rusiji.

Nećemo trpjeti, da se naše crkve svetogrdno oskrvnjuju i da se naše najsvetije tajne nogom gaze.

Nećemo trpjeti, da itko ubija i u tamnice baca naše svećenike, da žive spaljuju vjernike i službenike presv. oltarskog sakramenta; da se prljavim rukama napadaju naše redovnice.

Nećemo trpjeti, da poput divlje rulje izrugivaju našu sv. vjeru i da u srcu naroda i omladine naše ruše ljubav Kristovu.

Izjavljujemo, da je sramota za sav prosvijećeni svijet, što nijemo, bez riječi trpi sve te strahote, te se najodlučnije ne opre onima, koji su u masama poubijali na stotine tisuća nevinih i nekrivih samo zato, što ne htjedoše slijediti njihove lude religiozne i socijalne prevratne misli. Mi katolici cijelog svijeta u svakom progonstvu vjere, a osobito u svakom oskvrnuću crkve, vidimo najniži stepen barbarstva.

Treća nam je dužnost, da preko euharistije radimo za mir svijeta. Svaki od nas osjeća, da danas nema mira na svijetu. U Španjoskoj se vodi bratoubilački rat, a na dalekom Istoku bjesni krvav osvajalački rat Japana protiv Kine. A i inače su narodi do zubi naoružani i samo se s najvećom mukom održava prividan mir od straha i užasa, da ne bukne novi svjetski ratni požar. No, to još nije sve.

Ako ikada, to su u naše doba narodi razjedinjeni i razdijeljeni u najžešće protivničke tabore. Samoljublje, pohlepa za bogatstvom, zavist, častohlepnost i mržnja stvorili su duboke ponore ne samo između pojedinih naroda, nego i između društvenih slojeva i pojedinih članova iste obitelji. Mira, dakle, u ljudskom društvu nema.

O potrebi mira govori se danas mnogo i sa sviju strana, ali mnogi od tih mironosaca zaboravljaju, da mira bez ljubavi ne može biti. Ukoliko pak ti propovjednici mira spominju i ljubav, ne pokazuju nam način, kako da ljubav općenito zavlada. Za proširenje i procvat ljubavi treba čvrst temelj i plodno tlo. Osnovicu za promicanje prave ljubavi ne može činiti samo krvna veza ili zajednički gospodarski, kulturni, društveni ili državni interesi. Prava,

općenita, preporodna ljubav može biti samo ondje, gdje se ljudi i narodi na jednoj istinskoj, dubokoj duhovnoj

---

vezi priznavaju međusobno pravom braćom. A to se nigdje ne može tako uzvišeno zamisliti i ostvariti kao na tlu i na temelju presv. Euharistije.

Euharistija je na poseban način veza ljubavi. Euharistija je dar Božje ljubavi za sve narode. Po njoj sjedimo kao djeca jednoga Oca oko jednoga stola i lomimo jedan te iste kruh s neba. Blagujući taj kruh, svi se sjedinjujemo s istim Kristom, svojim vođom i učiteljem.

Po tom kruhu postajemo, dakle, svi bez razlike međusobno prava braća, jer sjedinjujući se u Bogu, koji je ljubav, nužno se moramo svi i međusobno ljubiti. Euharistija postaje na taj način ona otajstvena veza, koja svojim nitima najneposrednijeg bratstva i sestrinstva povezuje i pojedince i narode preko sviju državnih granica, narodnih razlika, kulturnih nejednakosti i raznih oprečnih zemaljskih interesa u jednu veliku obitelj. Blagovanje tijela Isusova u sv. pričesti jest, dakle, ono, po čemu postajemo krvni srodnici najprije sa samim Kristom, a zatim i sami među sobom. Jer jedno te isto tijelo Boga-čovjeka sve nas hrani i ista krv Boga-čovjeka struji našim žilama...

To je, dakle, ta euharistijska zajednica. Zajednica, koju bismo, govoreći suvremenim jezikom, mogli nazvati nova euharistijska internacionalna zajednica i to internacionalna zajednica ljubavi, zajednica jedna i jedina, kojoj jednake na ovome svijetu nema. Zato velimo, da je euharistija kao internacionalna veza ljubavi ujedno i jedini temelj pravoga mira na svijetu».

Na kraju ove značajne okružnice daje praktične upute, kako da se u duhu učestvuje u tome međunarodnom euharistijskom kongresu.

Nadbiskup Stepinac godine 1935 osobno prisustvuje ljubljanskom euharistijskom kongresu, usprkos mnogostrukim biskupskim dužnostima, koje su bile onih dana hitne (174). On putuje i na međunarodni euharistijski kongres u Budimpešti, na kojemu su Hrvati hodočasnici dobili na raspolaganje za crkvenu službu i svoja zborovanja crkvu oo. kapucina. On ondje propovijeda o Euharistiji vezi ljubavi. Zaključuje zborovanje na kongresu pozivajući sve, da kod kuće šire onu ljubav, koja slavi svoje veliko slavlje u međunarodnim razmjerima (175).

(174) *Boravak preuzv. gg. nadbiskupa na euharistijskom kongresu u Ljubljani*, u KL 86 (1935) 338.

(175) V. WAGNER, *Hrvati na svjetskom euharistijskom kongresu u Budimpešti*, u KL 89 (1938) 259.

Na mjesnim i dekanatskim euharistijskim kongresima u zagrebačkoj nadbiskupiji on redovito osobno prisustvuje. Dopisnik euharistijskog kongresa u Čazmi, godine 1940, piše, da glavni teret, uz mjesnog župnika, u danima kongresa, snosi redovno sâm nadbiskup. On neumorno propovijeda kod otvorenja i zaključka kongresa, vrši glavne liturgijske službe, te u potrebi sjedne u ispovjedaonicu i satima ispovijeda vjernike. Tako je, npr. prigodom kongresa u Petrinji, u kolovozu 1938, poslije 10 s. na večer otišao u ispovjedaonicu, da bude na raspolaganje pokornicima za vrijeme noćnog klanjanja. Iza pô noći, kada su se svećenici već vratili na konak, on je još ostao u ispovjedaonici (176).

Na svim euharistijskim kongresima, koji su se održavali od g. 1935 do g. 1940 u zagrebačkoj nadbiskupiji, a bilo ih je 14, bio je nadbiskup Stepinac zaposleno nazočan, osim na jednom, u Kloštru Podravskom, koji je bio u isto vrijeme kad i onaj u Čakovcu. Nadbiskup snosi dnevni napor uz svoje ostale biskupske dužnosti. Znao je prekinuti pastoralnu vizitaciju, da uzmogne prisustvovati kongresu, ali se odmah iza kongresa vraća, da nastavi vizitaciju župa i dijeli sv. potvrdu.

U svojim govorima naglašava, da su euharistijski kongresi čisto vjersko slavlje i upozorava vjernike, da ne nasjednu izazivačima, koji su u ono vrijeme bili vrlo brojni, a htjeli su euharistijske kongrese pretvoriti u političko slavlje (177).

Ova nadbiskupova gorljivost prigodom euharistijskih kongresa imala je svoj dubok temelj u proživljenoj njegovoj duhovnosti. O njemu piše bivši njegov tajnik (178):

«Za mene je kardinal Stepinac zato velik i u tolikoj mjeri velik, ukoliko je bio logičan i dosljedan u svojoj vjeri. Njemu je vjera značila više nego samo službu razuma i volje, koju čovjek vrši u danim zgodama i u raznim oblicima. Njemu je vjera bila stalna uronjenost u Bogu, životna povezanost s Bogom, iz koje je on izvodio sve nadnaravne i naravne životne vrijednosti. U njegovoj prisutnosti čovjek je mogao naslutiti smisao i dubinu riječi sv. Pavla: 'Mihi vivere Christus est' (178). To sam posebno osjećao kod njegove dnevne sv. mise, koju je on upravo

(176) CECELJA, 6. - N.K., *Euharistijski kongres u Čazmi*, u KL 91 (1940) 353.

(177) *Dva velika euharistijska slavlja*, u KL 86 (1935) 435 sl.

(178) ST. LACKOVIĆ, *Svjedočanstvo o Božjem ćovjeku*, u *Novi život* 4 (Rim 1965) 33-41.

(179) Filip 1, 21.

---

svetačkom ne samo točnošću nego iznad svega pobožnošću služio. Poput Samuela u starom zavjetu i Ivana u novome kardinal Stepinac je u svakoj prilici života gledao, vidio, slušao, čuo i onda radio prema riječi duboke vjere i dosljednosti: 'Dominus est'».

Još kao obični svećenik upisao se u svećeničko udruženje klanjalaca presv. Oltarskom sakramentu te je svakog tjedna redovito obavljao svoj sat klanjanja, ako nije bio zapriječen. U zadnjim godinama života, kada je boravio zatočen u Krašiću, znao je provesti satove pred svetohraništem u klanjanju Isusu u presv. oltarskom sakramentu.

Župnik Vraneković piše, 14. listopada 1958, u svoj dnevnik (180): «Već mjesec dana svaki dan obavlja adoraciju u crkvi... Obavlja adoraciju dnevno za sve one dane, u koje je bio spriječen, pa i unaprijed za slučaj, da bude spriječen».

A bilo je to u vrijeme njegove teške bolesti.

Briga za presv. euharistiju nukala ga je, da uvijek nanovo upozori svoje svećenstvo, da se točno drži uputa Sv. kongregacije o brižnom čuvanju presv. euharistije (181).

U Krašiću se brinuo, da bude ključ od svetohraništa pozlaćen. Župnik je prema njegovoj uputi dao pozlatiti dva ključa. Trošak za pozlatu htio je sam kardinal snositi. Kada mu je župnik saopćio, da je naručio velik srebrni ciborij u vatri pozlaćen za čuvanje posvećenih čestica, pitao je kardinal (182):

— Kako stoji crkvena blagajna? Župnik mu odgovori:

— Dobro.

— Ipak — reče kardinal — ja ću platiti ciborij, samo ne trebate to nikome kazivati. Bilo je to godine 1958, a ciborij je stajao 36.000 din.

Njegova euharistijska pobožnost je privlačila pažnju vjernika, ne samo prigodom bogonosne procesije, kada je nosio Presveto u dubokoj sabranosti, već i u listopadu, kada je svakoga dana išao u drugu crkvu i ondje klečeći na kamenoj stubi oltara pred izloženim Svetotajstvom molio s narodom sva tri dijela sv. krunice.

O žrtvi sv. mise napisao je godine 1938 korizmenu poslanicu svojoj nadbiskupiji, u kojoj na pučki način tumači u deset

(180) VD IV 111.

(181) Okružnica, br. 5321, 4. VII. 1938, u KL 89 (1938) 324; Okružnica *O čuvanju presv. otajstva u sadanjim ratnim vremenima*, br. 1078/44, 8. II. 1944, u KL 95 (1944) 69.

(182) VD IV 10 sl.

---

točaka katoličku nauku o presv. euharistijskoj žrtvi s prikladnim pobudama, koje su kadre potaknuti vjernike na gorljivo sudjelovanje (183).

Svakog se dana najbrižnije pripravljao za sv. žrtvu razmatranjem, a iza mise je obavljao dugu zahvalu. Svećenike je poticao i u privatnim pismima, da isto čine. Tako piše jednom svećeniku odulje pismo (184):

«Lice zemlje se obnovilo dolaskom Kristovim na svijet i dovršenjem njegove krvave žrtve na drvetu križa. 'Scientes, veli sv. Petar (185), quod non corruptibilibus auro vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine agni immaculati Christi et incontaminati'. Ako je pak tako, a tako sigurno jest, onda moramo i mi svećenici 'ernst machen', s najsvetijim činom na zemlji. A sigurno se ne može 'ernst machen', ako se svećenik brižno ne pripravlja na sv. misu i dolično ne zahvaljuje za nju.

Što naime kaže mudrac u Sv. pismu? 'Qui timent Dominum, praeparabunt corda sua et in conspectu illius sanctificabunt animas suas' (186). Za Izraelce u pustinji čitamo, kad su prvi put opazili manu, da su pitali: 'Manhu?' Quid est hoc? Koliko više mi, kad kanimo pristupiti k oltaru, moramo da se zamislimo i zapitamo, što kanimo činiti, kad ono, što dolazi u ruke, nije obična mana u pustinji, nego Kruh života, Isus Krist.

Mojsiju nije bilo dozvoljeno približiti se ni gorućem grmu (187): 'Non appropies huc; solve calceamenta de pedibus tuis, locus enim, in quo stas, terra sancta est'. Nama je dano približiti se ne gorućem grmu, nego Kristu pod prilikama kruha i vina na oltaru. Zar ćemo s manje respekta pristupati nego Mojsije gorućem grmu?

Jakov je nakon sna, u kojem je vidio silaziti i uzlaziti anđele Božje, povikao izvan sebe (188): 'Vere Dominus est in loco

(183) SVZN 25 (1938) 1-13.

(184) Kardinalovo pismo jednom svećeniku od 2. VI. 1957.

(185) 1 Petr 1,18: «Znajte, da niste otkupljeni nečim raspadljivim — zlatom ili srebrom — od svoga bezvrijednoga, od otaca baštinjenog načina života, nego skupocjenom krvi Krista kao nevina i bez mane Janjeta».

(186) Sir 2,17: «Koji se boje Gospoda, pripravljaju se srcem svojim i pred njim se ponizuju».

(187) Izl 3,5: «Ne prilazi ovamo — izuj obuću s nogu! Jer mjesto, na kojem stojiš, sveto je tlo».

(188) Post 28,16-17: «Zaista se Jahve nalazi na ovome mjestu, ali ja nisam znao! Kako je strašno ovo mjesto! Zaista, ovo je kuća Božja, ovo su vrata nebeska».

isto et ego nesciebam. Quam terribilis est locus iste! Non est hic aliud nisi domus Dei et porta coeli'. Što bismo istom morali reći mi, koji ne u snu, nego u zbilji gledamo ne ljestve s anđelima, nego Gospodara anđela, stvarno prisutnog na oltaru, kada obavljamo pretvorbu, ili bolje on preko nas jadnih ljudi, kruha u Tijelo i vina u Krv Kristovu!

Nije, dakle, potrebno trošiti više riječi, kako se dolikuje dolična priprava za sv. misu svakom svećeniku, makar ne znam kako bio zaposlen, da ga ne bi možda stigao prijekor, izrečen preko proroka (189): 'Ne offeratis ultra sacrificium frustra; incensus abominatio est mihi... Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum, quiescite agere perverse'. U protivnom slučaju bila bi neistina, što govorimo kod svake mise (190): 'Ego in innocentia mea ingressus sum'.

Ako dolikuje, da se pripravimo, dolikuje i da se zahvalimo (191): 'Benedic, anima, Dominum, et omnia, quae intra me sunt, nomini sancto eius et noli oblivisci omnes retributiones eius'!

Mojsije zadivljen govori Izraelcima u Deuteronomiju (192): 'Nec est alia natio tam grandis, quae habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris'. Što bi rekao Mojsije danas, da mu je služiti sv. misu?

Iako se Salomon okoristio pitanjem Gospodnjim ili ponudom (193): 'Postula quod vis, ut dem tibi', zar ne bismo bili ludi, kad se ne bismo zaustavili u društvu Isusovu, u društvu onoga Isusa (194), 'de quo virtus exibat et sanabat omnes'?

Ja ne kažem, da svećenik mora izmoliti ono, što je u breviru ili na tabli u sakristiji označeno kao gratiarum actio (makar bi nerazborito bilo ne okoristiti se tolikim divnim i bogatim oprostima), ali otići bez usrdne zahvale od sv. mise, zaslužilo bi ukor (195): 'Domus mea deserta est et vos festinatis unusquisque

(189) Izl 1, 13: «Prestanite mi nositi ništavne prinose, kâd mi omrznu», «Operite se, očistite. Uklonite mi s očiju djela opaka, prestanite zlo činiti».

(190) ps 25,1: «Hodih u nedužnosti».

(191) Ps 102, 1: «Blagoslivljaj Jahvu, dušo moja, i sve što je u meni, sveto ime njegovo!... I ne zaboravi dobročinstva njegova».

(192) Ponovlj. zakon 4,7: «Jer, koji je to narod tako velik, da bi mu bogovi bili tako blizu kao što je Jahve, Bog naš, nama kad god ga zazovemo?»

(193) 2 Knj. Ljetop. 1,7: «Traži, što da ti dadem ..

(194) Lk 6,19: «Jer je iz njega izlazila sila, koja je liječila sve».

(195) Hagaj 1, 9: «Dom moj razvaljen, dok se svaki od vas brine za dom svoj».

in domum suam'. Zar se ne pristoji mnogo više ono (196): 'Inveni, quem diligit anima mea, tenui nec dimittam eum'.

Ako se budemo njega držali onda i samo onda bit ćemo u stanju 'renovare faciem terrae', jer je samo on put, istina i život'».

Kad su godine 1957 biskupi izdali zajedničko pastirsko pismo o sv. misi, piše zatočeni kardinal iz Krašića (197):

«Dobro su učinili. Jer mi, dok su nam skučene ruke u djelovanju, tako reći, na svim stranama, bez štampe, bez radija, bez kina i tolikih drugih pomagala u modernom životu Crkve u slobodnom svijetu, vrlo lako zaboravljamo, da *najvažnije* i *najmoćnije sredstvo* za osvajanje svijeta, za posvećenje duša, za procvat naših obitelji, za spas naše mladeži itd. još uvijek ostaje u našim rukama, a to je sv. misa. Upravo smo mi danas svjedoci ispunjenja proročanstva Malahijina kao nitko do sada (198): 'Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum'».

U istom pismu izlaže misao, da svećenik mora zajedno s božanskom žrtvom sebe samoga prikazivati Bogu:

«Mi se moramo danas svaki dan zajedno sa svojim stadom žrtvovati, često puta i krvavo, kako dokazuje nedavna prošlost i još bi se moglo ponoviti, pa gdje ćemo naći više snage i pouke u tu svrhu negoli u sv. misi?

Iskoristite, dakle, ovogodišnju skupnu korizmenu poslanicu episkopata o sv. misi, te je puku dobro protumačite i stavite na srce, da još revnije, još pobožnije i s još većim razumijevanjem polazi na sv. misu, ako želi osigurati blagoslov Božji sebi i skratiti dane kušnje u ovom obliku, u kakvu ih proživljavamo već drugi decenij. Ovo posljednje dakako prudenter spomenuti, ako se spomene, jer špijune imate uvijek u svakoj crkvi».

(196) Pj. nad pj. 3,4: «Nađoh onoga, koga ljubi duša moja. Uhvatila sam ga i neću ga pustiti».

(197) Kardinalovo pismo jednom svećeniku od 2. VI. 1957.

(198) Mal 1,11: «Od istoka do zapada veliko je ime moje među narodima, i na svakom mjestu prinosi se kad i žrtva čista Imenu mojemu, jer veliko je Ime moje među narodima».

---

8. - APOSTOL BOGORODIČINE SLAVE

Dok je kardinal Stepinac bio zatočen u Krašiću, jedne večeri reče župniku (199): «Bog mi je dao milost, da u životu od mladosti nikad nisam zapustio pobožnost prema bl. Djevici. Ona me je toliko puta sačuvala, osobito na ratištu».

Doista, kroz cijeli njegov život provlači se kao crvena nit nježna, muževna, duboka, iskrena i osvjedočena pobožnost prema Bogorodici, kako je običavao nazivati bl. Djevicu Mariju. Otkako je pak postao nadbiskupom, ta se pobožnost u njemu razvila u gorljivo revnovanje za njezinu slavu.

1) - *Marija u Stepinčevoj mladosti*

Može se kazati, da je Alojzije Stepinac tu pobožnost usisao s majčinim mlijekom. Obiteljska slika Majke Božje Pomoćnice, pod kojom se rodio, pod kojom je njegova majka tako toplo i toliko sv. krunica izmolila, pred kojom je u svibnju dan i noć gorjela uljanica, začarala mu je djetinju dušu. Ova je slika uzrok, da je od ranog djetinjstva nježno štovao Majku Božju (200).

Prije nego što je kao vojnik napustio Karlovac, da pođe u časničku školu u Rijeku, češće je klečao u franjevačkoj crkvi u loretskoj kapeli do nogu Marijina kipa preporučujući se zaštiti nebeske Majke. Kao kardinal radovao se od srca, kad je saznao, da je o. gvardijan dao obnoviti ovu kapelu (201). Boraveći na Rijeci kao časnički pripravnik, hrlio je svake nedjelje preko 561 stepenicu u Marijino svetište na Trsatu na sv. misu, da izbjegne zavođenju lakoumnih drugova. Iz ljubavi prema Majci Božjoj čuvao je čistoću duše i tijela tako, da je mogao u Krašiću pred župnikom kazati (202): «Bog mi je svjedok, da nikada nisam dirnuo žensku osobu».

Na ratištu je zazivao Majku Božju u pomoć, i ona ga je izbavila nebrojeno puta iz mnogih životnih pogibelji. Posvuda je doživljavao njezinu posebnu zaštitu. Kad je kao seljak vozio vino na prodaju u Karlovac, prolaznici su ga s čuđenjem gledali, kako jednom rukom drži uzde, a drugom krunicu i moli.

(199) VD I 127.

(200) VD I 31 37 53; IV 195.

(201) Pismo kardinala Stepinca o. gvardijanu, 22. V. 1957.

(202) VD II 167.

Kad ga je u Rimu ponovno obuzela sumnja, da li je Božja volja, da bude svećenik, za vrijeme žarke molitve u Marijinu svetištu Sv. Marije Velike rasplinule su se i posljednje sumnje i povratio mu se unutarnji mir, sigurnost i odluka, da će ustrajati na tome putu, s kojega više nikada nije odstupio. U istom svetištu je prikazao i svoju prvu sv. misu.

2) - *Stepinac i Marijino svetište u Bistrici*

Tjedan dana nakon svog biskupskog posvećenja stavlja se kao nadbiskup-koadjutor na čelo zagrebačke zavjetne procesije, da je povede k Majci Božjoj u pitomo Zagorje na Mariju Bistricu. Zagrepčani, koji od prvih desetljeća 18. stoljeća svake godine obavljaju zavjetno hodočašće u Mariju Bistricu, saznavši, da će nadbiskup-koadjutor pješačiti od prilike 43 km s hodočasnicima preko Sljemena, pohrliše u tolikom broju na to hodočašće, da se još nikada prije u povijesti toga hodočašća nije zabilježio toliki broj učesnika.

Slijedećega dana u svetištu je propovijedao i održao svečanu misu, a na povratku u Zagreb vodio je procesiju od župne crkve Sv. Petra do župne crkve Sv. Marka. Od tada on redovito, svake godine sve do godine 1945, pješke hodočasti u Mariju Bistricu.

Ovim je potezom dao marijanskom pokorničkom hodočašću novi sjaj i zamah. To je hodočašće dobilo značaj pravoga duhovnog pokreta. Bio je to prvi zagrebački nadbiskup, koji je prihvatio ovo pokorničko djelo. Rano u jutro već u 3 s. krenuo bi s hodočasnicima iz katedrale ili župne crkve Sv. Marka. Na Sljemenu u kapeli Majke Božje Snježne služio bi sv. misu, te bi se preko Laza spustio polagano prema Mariji Bistrici, kamo bi hodočasnici stigli oko 4 s. poslije podne. Ondje su se pješačkoj skupini pridružili ostali hodočasnici, da svi zajedno uđu U Marijino svetište.

Godine 1935, prigodom 250-godišnjice, otkako je ponovno pronađen čudotvorni Gospin kip, nadbiskup je Bauer u Mariji Bistrici obavio obred krunjenja toga kipa, a njegov koadjutor |e držao svečanu misu s propoviješđu. Tom su zgodom bila prisutna četiri biskupa, a hodočasnika je bilo oko 30.000. Mnogi su stigli iz Koprivnice, Siska, Krapine, Sunje, Duge Rese, Podravine, Međimurja, Posavine, Slavonije, Like, Dalmacije i Bosne. Povratak zagrebačkih hodočasnika i njihov doček pretvorio se u jedinstveno slavlje. Nikada nisu bistrički «romari» bili u

---

tolikom broju i tako oduševljeno dočekani po ulicama Zagreba, kao ovaj put.

«Kao val, koji se ne da zaustaviti, orile su se hodočasničke pjesme ulicama grada. A pljesak i poklici građanstva slijevali su se u silnu rijeku vjernosti i odanosti katoličkoj Crkvi i vjeri otaca» (203).

Prigodom svečanog objeda na Bistrici nadbiskup-koadjutor je izrazio želju, da bi ovo vanjsko jubilejsko slavlje Majke Božje značilo početak novoga i dubljega preporoda našega naroda. «Marija — nastavlja on (203a) — zaslužuje naše najljepše pjesme, najljepše cvijeće, velike napore, zlatne krune, biserje i dijamante. Ali, ne smijemo zaboraviti, da više nego sve to Marija od nas nešto drugo očekuje. Cvijeće vene, pjesme zamiru, a i zlato se gubi. Ali nikada ne vene, nikada ne zamire, nikada se ne gubi duboka, iskrena i djelotvorna ljubav prema Mariji. A što budemo više istinski i duboko ljubili Mariju, koliko budemo više za Mariju živjeli, toliko više će i u nama biti, živjeti i rasti Isus Krist».

Ovo su hodočašće htjeli prikazati kao političku demonstraciju, jer su neki mladići iz Marije Bistrice sve do Zagreba nosili hrvatsku zastavu, koju je diktatorski režim branio razviti. Zbog toga je došlo i do sukoba s redarstvom. Stav nadbiskupa koadjutora bio je jasan. On je hodočašće označio kao čin ljubavi prema Majci Božjoj. Ali je činjenica, da su od onoga dana po Hrvatskoj vješane samo hrvatske zastave.

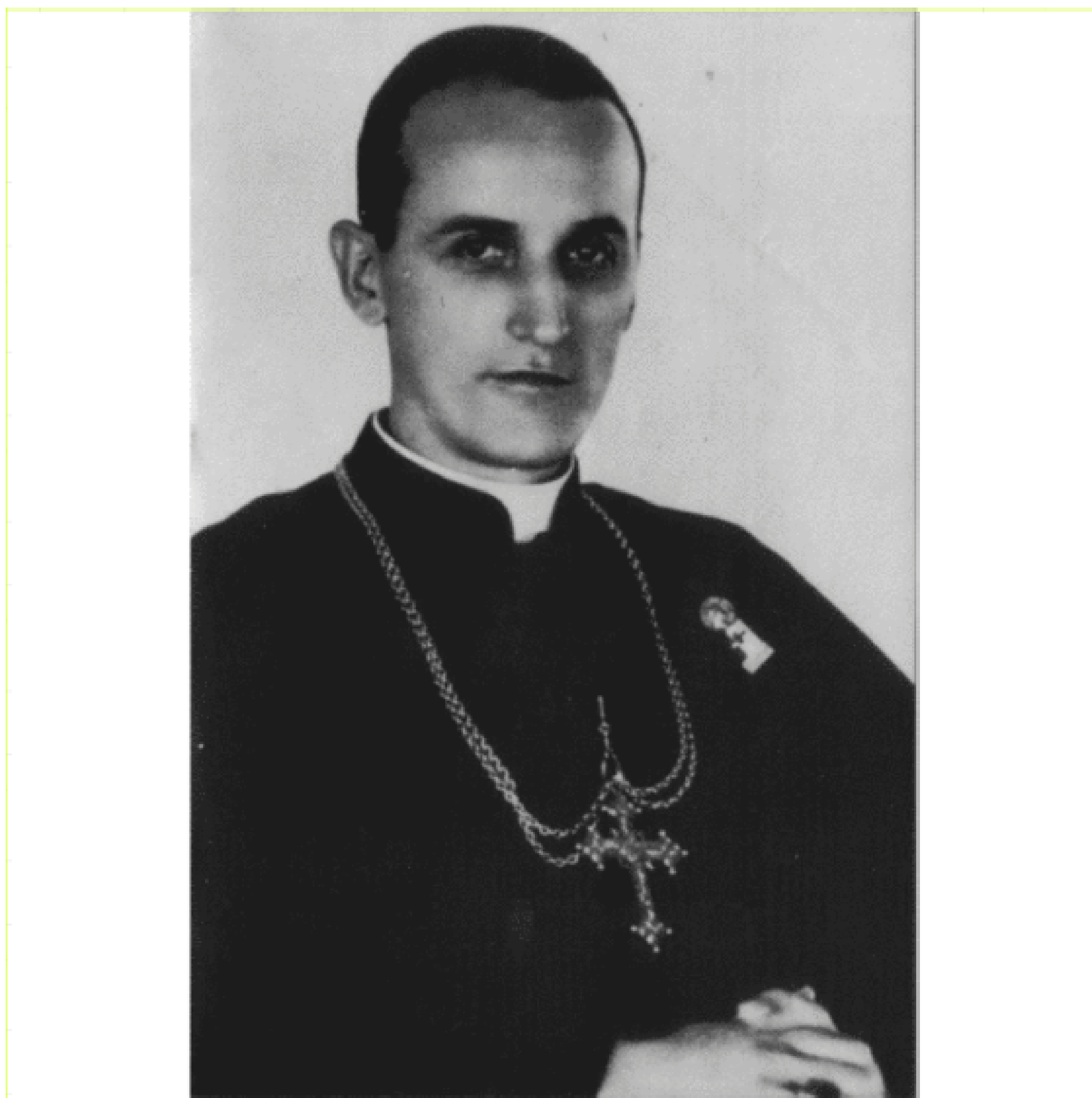
Nadbiskup je Stepinac živo vjerovao u uspješnost zagovora Marijina u njezinu svetištu, jer je iskusio, kako se mnoge zalutale duše upravo ondje vraćaju k Bogu i s njim se izmiruju, i kako upravo Marijina svetišta mnogo pridonose svestranoj vjerskoj obnovi.

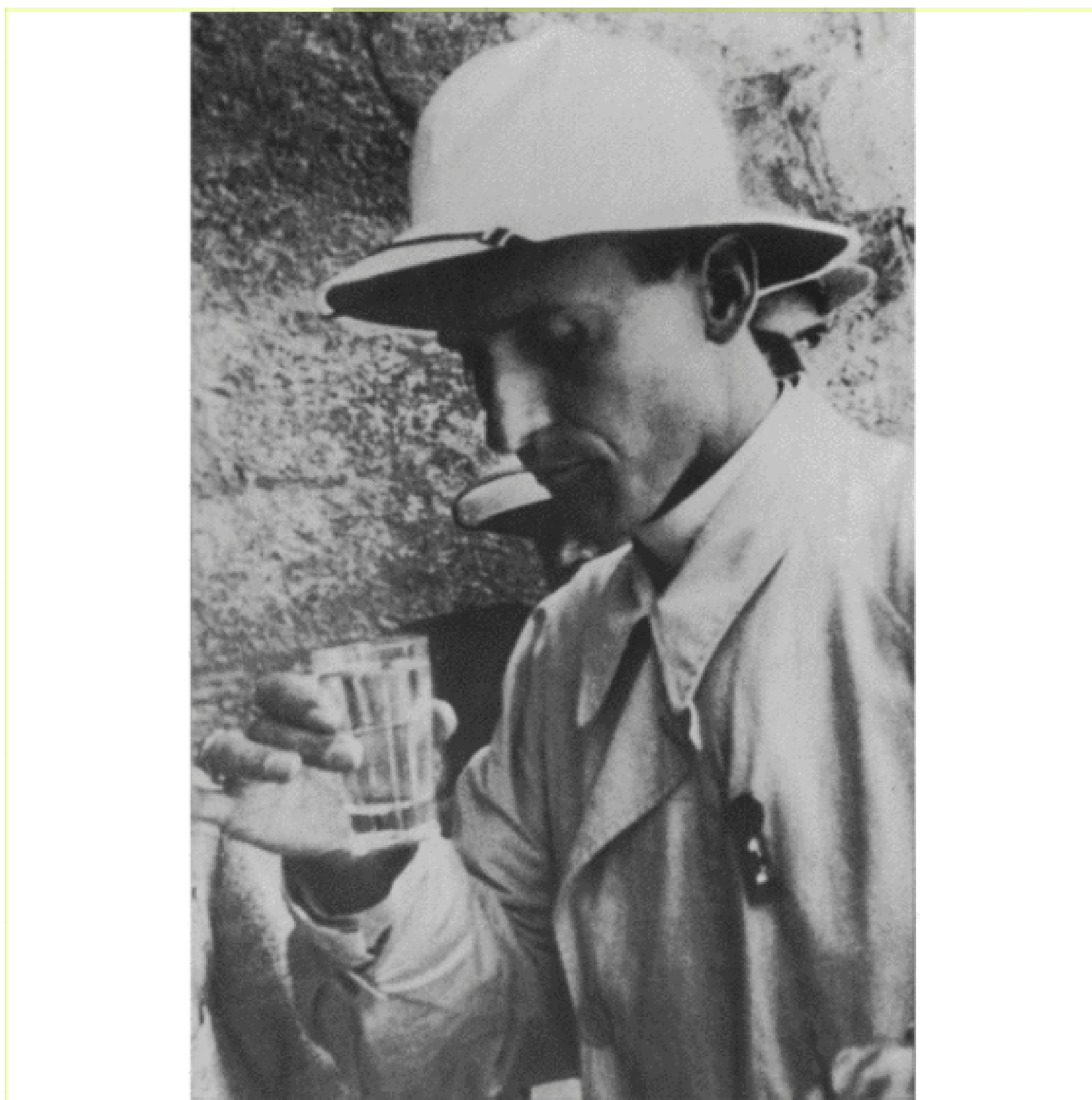
On je u nadsvođenom hodniku, kojim je opasana Marijina crkva, duge sate proboravio u ispovjedaonici i primao pokornike, odrješivao ih od grijeha, jer su se vjernici kod njega rado ispovijedali.

Zbog svoje osobne pobožnosti prema nebeskoj Majci kao i zbog pastoralnih razloga odlučio je, da se naša marijanska svetišta u domovini dobro urede i podignu na što veću visinu. Smatrao je potrebnim, da se hodočasnički pokret pomalo sredi i bolje preustroji, jer Marija Bistrica kao malo selo nije mogla

(203) N. K., *Jubilej Majke Božje Bistričke*, u KL 86 (1935) 341 sl.

(203a) N. mj.

dolično smjestiti desetke tisuća hodočasnika, kako je to vidio godine 1935. Nakanio je sve tako urediti, da bi hodočašća u Marijina svetišta bila neka vrst velikih pučkih misija, a sama svetišta da budu pokornička središta (204). U ispravnom štovanju Majke Božje, i ni u čem drugom, gledao je on izlaz iz teške kušnje, u kojoj se nalazi ne samo naš narod nego i cijeli svijet.

Otkako je postao stolnim nadbiskupom, stvorio je velike nacrte za Mariju Bistricu. O tim svojim velikim nacrtima piše, g. 1940, o. Stjepanu Sakaču u Rim (205):

«Preporučam Vam u molitve i uređenje Marije Bistrice. Htio bih, da ona postane naš hrvatski Lurd, Loreto itd., jer nijedna crkva u Hrvatskoj nema tolik priliv hodočasnika iz svih krajeva kao Marija Bistrica. Ljetos ih je bilo do sada 150.000 na hodočašću. Općinu sam prisilio, da odande istjera sve cirkusante.

Uredili smo iza crkve na brežuljku veliki križni put, koji će biti najmilija privlačnost povrh svetišta za sve hodočasnike. I de facto je ove godine prošlo serpentinama tog križnog puta 50.000 vjernika obavljajući pobožnost križnog puta.

Kad uredimo puteve i sve drugo najnužnije, onda ćemo raspisati natječaj za umjetničku izradbu križnog puta iz kamena, da ostane kroz vjekove kao spomen Kristove muke i križnog puta Hrvatskog Naroda kroz 1300 ljeta. Nadam se, da će nam svaki naš veći grad o svom trošku izvesti jednu postaju. Na vrhu Kalvarije uredit ćemo kapelu, gdje će se prigodom svakog hodočašća kod dvanaeste postaje služiti sv. misa.

Zamolio sam bansku vlast, tehnički odio, da nam regulira potočić ispod Kalvarije, koji dijeli crkvu i Kalvariju, a šumarski odio, da nam to sve, sve serpentine, put do Kalvarije i veliki ravni prostor između Kalvarije i župne crkve ukusno parkira raznim zelenilom, jer će se tuda odvijati procesija s Presvetim Otajstvom za svaku župu, koja bude dolazila na Mariju Bistricu.

Izdat ćemo posebni priručnik za pobožnost na Bistrici, tako da će se sve odvijati po stalnom redu i ljudi će biti cijelo vrijeme zabavljeni Bogom i svojom dušom, da se duhovno što više okoriste.

Ovih dana će ispod kapele Sv. Josipa na Bistrici, nadam se, početi izgradnja nove kapele i terasa za dijeljenje sv. pričesti,

(204) VD II 379 sl.

(205) Nadbiskupovo pismo o. Stjepanu Sakaču, D.I., 17. IX. 1940.

---

jer je svetište i dosadanji okoliš postao premalen. Povjerio sam izradu nacrta ing. Jamnickom starijem, koji opet konsultira svoga nećaka profesora na tehnici.

Najzad imadem u vidu ondje izgraditi konačište na mjestu sadanjih gospodarskih zgrada za 500 ljudi.

Trebat će možda deset godina, dok sve uredimo i mnogo materijalnih sredstava, ali se ufam u Božju pomoć, da će nam sve dati.

Marija Bistrica bi mogla postati uz pomoć Majke Božje naš veliki moralni kapital, i mogla bi igrati veliku ulogu u moralnom preporodu naroda, koji nam je najpotrebniji i to sada, kad se podzemne sile razornog komunizma dižu na nas gore nego nekad Turci.

Hvala Bogu, mogu reći, da istinski Hrvati nemaju s komunizmom posla, nego je to sve trulež uvezen od drugud. Ja sam uvjeren, da će ga Hrvatski Narod odbaciti i istrijebiti prije ili kasnije iz svoje domovine.

Na svaki način borit ćemo se protiv njega, dok bude u nama daha, a na pomoć Majke Božje računam, jer nema gore hereze nego je crvena, pa će je ona istrijebiti kao što je i sve druge u našem narodu».

Već u jubilarnoj 1940 godini, kad se slavila 1300-godišnjica veza Hrvata sa Sv. stolicom, prigodom zavjetnog hodočašća Zagrepčana, Bistrica je imala mnogo drugačiji izgled. Odlučnim zauzimanjem nadbiskupa uklonjeni su s glavnog trga svi trgovački šatori i postavljeni u pokrajne ulice. Nedolični zabavni predmeti bačeni su dalje izvan mjesta. Tako je bila neposredna blizina crkve oslobođena od vašarske vike i svirke.

Druga je novost bio novi križni put. Troškom samoga nadbiskupa uređena je na susjednom brijegu Kalvarija i postavljene su privremene postaje križnog puta. U nedjelju, 7. srpnja, Stepinac je poveo procesiju do novoga križnog puta. U njoj su sudjelovali načelnik grada Zagreba s većim brojem zastupnika i sabornika. Moleći križni put, procesija se kretala od postaje do postaje. Kod posljednje postaje nadbiskup je održao govor, u kojemu je prikazao značenje toga križnog puta (206):

«I naše duše ćute potrebu — rekao je — da dademo Bogu zadovoljštinu za sve prestupke, kojih ima tako mnogo kroz 1300-

(206) *Zagrebačko zavjetno hodočašće na Bistricu*, u KL 91 (1940) 336.

---

godišnju našu narodnu povijest. Pogriješili smo mnogo! Pogazili smo mnogo puta zakon Božji i zaslužili, da nas on kazni, kako to odgovara Božjoj veličini. Nije li, dakle, na mjestu, da čitav naš Hrvatski Narod javno pokaže, da žali grijehe prošlosti, kako bi ga milosrđe Božje obasjalo kao sunce s visine.

To nas je navelo na misao, da uz ovo starodrevno svetište Majke Božje podignemo prigodom velikog narodnog jubileja ovaj križni put, za sada privremen, a kasnije umjetnički izrađen, da svi oni, koji budu dolazili amo u svetište Majke Božje, obave i pobožnost križnog puta na ovome brežuljku. Jer kako god su Bogu ugodna razna dobra djela, što ih čovjek čini kao naknadu za grijehe, sigurno mu ništa nije ugodnije negoli skrušenje ljudskoga srca. Na to nas upućuje veliki pokornik kralj David riječima upravljenim Gospodu nakon počinjena grijeha: 'Da voliš žrtvu, zacijelo bih je prinio, ali se žrtve paljenice tebi ne mile. Žrtva je Bogu duh raskajan; srca skrušena i ponižena, Bože, nećeš prezreti' (207).

A ima li koje mjesto tako pogodno, da čovjeka dovede do kajanja, kao što je pogled na križ, koji svjedoči za beskrajnu ljubav Božju prema čovjeku?

Svi mi vruće želimo, da Bog odvrati od našega naroda ruku osvetnicu i da ga obaspe svojim blagoslovom. No, znajte, da se u Crkvi Božjoj oduvijek smatrao kao najsigurniji put, da bismo od sebe odvratili bičeve Božje, onaj, kad se čovjek iskreno skruši i čini pokoru.

Za čovjeka kršćanina dolazi još i taj razlog, da po dobrovoljnoj zadovoljštini biva sličan našemu Gospodinu Isusu Kristu, koji je dobrovoljno činio pokoru za naše grijehe. Tako imamo siguran zalog, da ćemo s njime biti proslavljeni u vječnosti, ako smo s njime trpjeli.

Mi, dakle, ne bismo bili vrijedni niti imena pastira duša, kad im ne bismo otvoreno govorili ono, što Bog u prvom redu očekuje od njih. A ne bismo bili nikakvi prijatelji svome narodu, kad bismo mu iz mizernih ljudskih obzira zatvarali oči pred onim, što na oko izgleda gorko, a što je ipak najsigurniji zalog njegove bolje budućnosti. Jer sve ostalo bez ovoga, to jest, bez iskrena kajanja pred Bogom, mogu biti lijepe fraze, koje mogu napuniti novinske stupce, ali koje ne samo neće ni za dlaku popraviti narodnu sudbinu, nego će narod dovesti konačno u sigurnu propast.

(207) Ps 50, 18.

Mi, dakle, obavljajući blagoslov ovoga križnog puta, na spomen narodne hrvatske jubilarne godine, očekujemo, puni nade, da će hiljade duša žaliti ovdje skrušeno pred Bogom sve naše narodne prestupke u prošlosti i tako isprositi od Boga bolju budućnost sebi i domovini».

Treći snažni doživljaj prigodom toga hodočašća bila je posveta Hrvatskog Naroda bl. Djevici Mariji, koju je nadbiskup godine 1939 prigodom rimskog hodočašća navijestio u Marijinu svetištu u Pompejima.

Potrebu i smisao te posvete je nadbiskup obrazložio u svojoj propovijedi pod svečanom misom. On je na ovaj način htio Majci Božjoj preporučiti Hrvatski Narod, da ga ona svojim zagovorom zaštiti u teškim i sudbonosnim danima (208).

3) - *Ustanova «Nadasve»*

Na poticaj nadbiskupov i na njegovu želju osnovao je Vilko Heger, uz pomoć svoje supruge, odbor «Naša draga svetišta» (kratica: «Nadasve») sa svrhom, da se uredi svetište Majke Božje u Mariji Bistrici, pa da ga onda preuzmu redovnici pavlini, koji su do vremena Josipa II ostavili u našem narodu duboke tragove svoga djelovanja na književnom i odgojnom polju.

Daljnja svrha ove ustanove bila bi: uređenje i poljepšanje i ostalih Marijinih svetišta u domovini.

No, konačna svrha ovoga pothvata bila je: rasplamsati i još više razbuditi ljubav našega naroda, našega seljaka, obrtnika, intelektualca i radnika prema bl. Djevici Mariji, a po njoj prema Kristu.

Sva ova nastojanja blagoslovio je usmeno papa Pijo XII, kad je nadbiskup bio kod njega u audijenciji, 30. travnja 1942, a učinio je to i pismeno (209).

Već za vrijeme pripremnih radova i prije nego što je započeto skupljanje doprinosa, sakupljeno je daleko preko milijun kuna, te je postojala nada, da će se uz Božju pomoć preko tog sabiranja uz križni put izgraditi i cijelo svetište u najkraćem vremenu. U prvim počecima je tom radu nadbiskup dodijelio kao duhovnog pročelnika svećenika dr. Stjepana Kukolju, koga

(208) *Posveta Hrvata Bl. Djevici Mariji*, u KL 91 (1940) 327. - *Jubilejska posveta Bl. Djevici Mariji*, u KL 91 (1940) 410.

(209) STJETAN KUKOLJA, *Svrha akcije «Nadasve»*, u KL 93 (1942) 406 sl.

---

je u tu svrhu pozvao iz Rima, a Hegera je imenovao, 20. prosinca 1942, priradnim pročelnikom (210).

Iako su o Hegeru kolali različiti nepovoljni prigovori, nadbiskup je, nadahnut velikodušnom kršćanskom ljubavlju, koja «sve ispričava, sve vjeruje, svemu se nada, sve podnosi» (211), imao u njega posvemašnje povjerenje. Sijelo je te akcije bilo u nadbiskupskom dvoru pokraj ureda središta katoličke akcije. Kasnije joj je bila dodijeljena kanonička kurija na Kaptolu br. 5. Tu je bilo smješteno i novo odjelenje te akcije za crkvenu umjetnost i uređenje crkava, u kojem je radila kiparica Mila Vod, ing. arh. Vladimir Šandor, akademska slikarica Lucija Crnčić, akademski slikar Julije Merlić, akademski kipar F. Josephu i drugi (212).

Na svršetku prve godine rada te ustanove «Nadasve», piše dr. Stjepan Kukolja, da su usprkos ratnome metežu, uspjesi posvema zadovoljavali. Ustanova «Nadasve» je naišla na razumijevanje i potporu u svim slojevima i kod svih dobronamjernih ljudi u Hrvatskoj. Vrhovno vodstvo Nezavisne Države Hrvatske odobrilo je uvoz za otprilike 30 vagona raznih kipova i umjetnina iz skupocjenog mramora za 14 postaja križnoga puta bistričkog prošteništa bez carine i ostalih taksa. Postaje križnoga puta su izrađivane iz kararskog mramora u Italiji u naravnoj veličini na visokom podnožju s grupama od 4 do 8 kipova. Prvu postaju darovao je sâm nadbiskup, drugu obitelj Heger, treću grad Zagreb. Osim grada Zagreba obećali su darovati po jednu postaju gradovi Sarajevo, Varaždin, Đurđevac, Osijek, i Marija Bistrica. Ustanova «Nadasve» je imala u planu godine 1943 postaviti i urediti križni put (213).

4) - *Drugi nadbiskupovi pothvati*

Kad je nadbiskup vidio, da pothvat «Nadasve» ima uspjeha, stvorio je nove nacrte za bistričko svetište, kako bi se ondje vjernicima pružala duhovna utjeha i snaga, da pomoću Božjom uzmognu ostati hrabri i čvrsti i da se što tješnje okupe oko

(210) *Stjepan Kukolja, duhovni pročelnik u akciji «Nadasve»*, u KL 93 (1942) 359. - *Imenovanje*, u KL 94 (1943) 9.

(211) 1 Kor 13, 7.

(212) *Rad odjela za crkvenu umjetnost i uređaje*, u KL 95 (1944) 10 sl.

(213) *Čudotvorni kip Majke Božje Bistričke*, u KL 93 (1942) 205 sl. - S. KUKOLJA, *Uspjeh ustanove «Nadasve» u godini 1942*, u KL 94 (1943) 10.

---

svojih duhovnih pastira i da bi lakše odolijevali različitim razornim utjecajima.

U svibnju g. 1943 razaslao je župnicima opširno pismo, u kojemu saopćuje, da je nakanio izgraditi novu, mnogo veću crkvu na Mariji Bistrici.

«Da molitve — piše on (214) — i pobožnost naših dobrih vjernika budu uspješnije i nada u dobar izlaz iz ovih teških vremena čvršća, poduprijet ćemo ih žrtvama, a među ostalim prinosima i radom oko izgradnje svetišta Majke Božje Bistričke. Tako će naša pobožnost prema Majci Božjoj doći do snažnoga vanjskog izražaja, koji će biti svjedočanstvo i budućim naraštajima.

Moja želja, da svetište Majke Božje Bistričke postane hrvatsko narodno svetište, odjeknula je radošću i oduševljenjem u srcima hrvatskih katolika. A nije ni čudo, kad je Marija Bistrica već kroz stotine godine bila mjesto mnogih i izvanrednih milosti, kamo su Hrvati izbliza i izdaleka upirali svoje oči. I preuzvišena gospoda biskupi su se izjavili spremni, da me podupru. Tako gledamo danas divan i utješan prizor, gdje se pomalo čitav Hrvatski Narod okuplja oko velike i spasonosne misli, da Majci Božjoj, svojoj Kraljici, sagradi dostojno prijestolje, da si osigura njezinu zaštitu u tim sudbonosnim vremenima.

Da se ta misao ostvari, osnovao sam ustanovu 'Naša draga svetišta', koja je uz blagoslov Sv. Oca počela prije godinu dana svoj rad i postigla tako dobre uspjehe, da je blagoslov Božji i bl. Djevice Marije očevidan.

U nacrtu je, da se izgradi veličajna bazilika, mnogo veća od sadanje. Križni put iz mramora je dovršen i postavit će se vjerojatno još prije sezone hodočašća.

Petnaest otajstava sv. krunice u obliku petnaest kapela bit će remek-djelo naših umjetnika. Svetište će biti veličanstven spomenik cijeloga naroda Majci Božjoj i ponos hrvatskih katolika i njihova svećenstva.

Radovi su u Mariji Bistrici otpočeli i podupire ih svećenstvo i hrvatske vlasti, koje su razumjele potrebu, da se ta velika žrtva Majci Božjoj doprinese baš sada u ovim časovima, odlučnim za cio Hrvatski Narod.

Troškovi će biti dakako veoma veliki. Te sam radove po-

(214) Pismo umnoženo na posebnom arku, u posjedu pisca.

---

duzeo samo u dubokom uvjerenju, da će me svećenstvo i Hrvatski Narod snažno podupirati.

Za križni put je trošak već podmiren. Međutim, za izgradnju bazilike i ostalih radova potrebno je, da se novom sabirnom akcijom svi okupe, kako bi se mogli nadati uz pomoć Božju i zagovor Marije još većim uspjesima».

Dne 18. siječnja 1944 pronijela se Zagrebom vijest, da su dvojica pavlina, o. Bogumil Natkanski i o. Salezije Strželec, stigli iz Čenstohove u Poljskoj, da s nadbiskupom pregovaraju o preuzimanju Marijina svetišta u Bistrici (215). U vrtlogu velikih ratnih nemira u svijetu nisu ipak smatrali, da bi se tada mogli ondje nastaniti. Brzo su se vratili u Poljsku, a da se nije ništa stvarno moglo zaključiti.

Kad nije uspio s pavlinima, kanio je nadbiskup u Bistricu dovesti benediktince, čiji je red bio u Hrvatskoj od velike važnosti od vremena kraljeva domaće krvi. Nadao se, da bi na Bistrici moglo biti dvadesetak redovnika, koji bi mogli lijepo voditi ne samo župu nego i samo Marijino svetište, kako to čine njihove opatije u Austriji, Italiji, Španjolskoj. Namjeravao je ondje sagraditi i dom duhovnih vježbi za svećenike i laike (216).

No, sve te planove i mnoge druge za slavu Božju, za čast Marijinu i za dobrobit vjernika osujetili su politički događaji, koji su strjelovitom brzinom uslijedili. Iako svi ti planovi nisu izvedeni i čekaju nova vremena i nove ljude, oni svjedoče, kako je velika ljubav i velik zanos ispunjao nadbiskupovu dušu, kad se radilo o časti i o slavi Bogorodice i o spasenju duša.

U vezi s proslavom jubileja 1300-godišnjice prvih veza Hrvata sa Sv. stolicom valja spomenuti i marijanske kongrese, koji su se tom prigodom držali. Katolička akcija zagrebačke nadbiskupije je pod nadbiskupovim vodstvom priredila takve kongrese u Glogovnici i Žakanju na Veliku Gospu, a u Sv. Mariji Okičkoj 15. rujna 1940. On je sâm pohrlio u Kloštar Podravski, gdje je 25. kolovoza okrunio kip žalosne Majke Božje. Tom se zgodom ondje sabralo preko 5.000 vjernika iz okolišnih župa, sve od Đurđevca i Molva do Pitomače (217).

(215) K. DOČKAL, *Prigodom dolaska pavlina u Zagreb*, u KL 95 (1944) 49-53.

(216) VD II 348 sl.

(217) *Preuzv. nadbiskup na proslavi u Kloštru*, u KL 91 (1940) 422.

---

5) - *Krunica - nabiskupu sva nada*

Uza sav svoj veliki posao u upravi goleme nadbiskupije nadbiskup je dospio prevesti s francuskog na hrvatski djelo dominikanca Andrije Predela *Krunica kao razmatranje i usmena molitva*, koju je izdala dominikanska naklada «Istina» godine 1943, u džepnom obliku kakva molitvenika. U predgovoru te knjige spominje nadbiskup, kako je molitva sv. krunice jedno od najvažnijih sredstava, kojim se služi sv. Crkva u vjerskom odgoju svoje djece od vremena sv. Dominika do danas, te nastavlja:

«Tako će biti bez sumnje i do konca svijeta. I u Hrvatskom je Narodu ona od najvećeg značenja. I u našoj nadbiskupiji ona je bez sumnje najmilija molitva priprostog puka, a i mnogih školovanih ljudi.

No, kao što je duh bezvjerja nagrizao mnogo toga, tako je nastojao potisnuti i ovu divnu molitvu. Tà, svima je poznato, da se nekad sv. krunica rado molila u obiteljima kao zajednička molitva. Danas je, nažalost, toga lijepog običaja nestalo iz mnogih obitelji. S njom je nestalo i obiteljskog blagoslova, koji je uz moljenje krunice bio vezan. Usuđujem se reći, ako je kojem župniku uspjelo provesti u svojoj župi revno i sveopće moljenje sv. krunice, da je doista preporodio župu.

Ono, što krunicu čini tako lijepom i privlačivom, jest to, što ona spaja usmenu molitvu s razmatranjem...

A imam još jednu posebnu želju prevodeći ovu zlatnu knjižicu. U našem dragom hrvatskom narodnom svetištu Mariji Bistrici, bit će po našim umjetnicima, ako nas Bog poživi, izgrađeno i lijepo, kako zaslužuje Majka Božja, uređeno petnaest kapelica s otajstvima sv. krunice. Mnogi će hodočasnici ondje moći, u onoj divnoj prirodi, uz pomoć ove knjižice u miru razmatrati svu ljepotu, veličinu i milinu našeg Otkupljenja».

Na stranici 661 napisao je nadbiskup i posvetu svog prijevoda:

«Ovo djelce neka bude posvećeno Majci Božjoj Kraljici presvete krunice sa željom da je vjernici zagrebačke nadbiskupije rado časte ovom molitvom i lakše postignu krepostan život na zemlji a vječnu slavu na nebu».

Nadbiskup je i na prikladan način, svojim primjerom, poticao na moljenje sv. krunice. Već smo spomenuli, kako je kao seljak rado molio krunicu bez ljudskog obzira. Pripovijedajući svoje uspomene na Stepinca kardinal Pavao Bertoli, koji je bio

---

s njim povezan prijateljskim vezama, kada je bio tajnik nuncijature u Beogradu, a Stepinac nadbiskupov ceremonijar, saopćio je kao osobitu crtu Stepinčevu (218):

«Jedne godine u proljeću pošao sam zajedno s njim u Dalmaciju, da posjetimo mgr. Bauera i nuncija mgr. Pellegrinetti, koji su bili na odmoru u jednoj kući ss. milosrdnica. Sjećam se da je na povratku u vlaku nakon duljeg razgovora, izvadio svoju veliku krunicu te mi reče:

— Don Pavle, prošlih dana darovale su mi sestre dominikanke ovu krunicu od 15 otajstava, jer su znale, da dnevice izmolim cijelu krunicu.

Prekine razgovor, iznenada se duboko sabere i sav preobražen počne predmoliti krunicu».

Kao stolni nadbiskup u svibnju je i listopadu dnevno obilazio zagrebačke crkve, gdje je, klečeći na podnožju oltara zajedno s pukom molio sva tri dijela sv. krunice.

U Krašiću je gotovo svake večeri pri kraju večere upitao župnika:

— Imadete li još vremena za krunicu?

Mislio je na zajedničku krunicu u kući. Činio je to, da bi se za vremena digli od stola, a i zato, da potakne župnika, e se ne bi propustila zajednička krunica. Znao bi reći (219):

«Ne propuštajte toga! Svaki dan molite krunicu. To je sva naša nada!»

Kad mu je župnik spomenuo, da je odlučio pozvati župljane, da svaki dan, kojima je ikako moguće, dođu na večer u crkvu, gdje će zajednički moliti sv. krunicu, kardinal mu je rekao (220):

— To ste dobro učinili. To nam treba. Mislio sam na to i sâm već prije, ali nisam znao vaše raspoloženje, program i mogućnost, pa se nisam htio u to miješati. Počnite samo! Makar ih samo pet dolazilo, držite zajedničku molitvu! Ja sam uvjeren, da će ih uvijek biti više.

Par dana iza toga razgovora potiče on opet župnika:

— Zadržite trajno večernje moljenje krunice. Makar ih samo pet dolazilo. Gdje su dvojica i trojica sakupljeni u moje ime,

(218) Pavao kard. Bartoli saopćio u Rimu 14. veljače 1970.

(219) VD II 151.

(220) VD III 172 Sl.

---

ondje sam ja s njima, rekao je Isus. To je važno! To će mnogo koristi donijeti župi. Tko zna, šta čeka naše mjesto? Opasnost iz zraka, osveta ovih. Dok još mogu, ovi su silno osvetljivi. Krunica će nas spasiti.

Kad je papa Pijo XII proglasio stotu godišnjicu proglašenja dogme o Bezgrješnom Začeću bl. Djevice Marije marijanskom godinom, sinula mu je za vrijeme klanjanja Presvetomu u crkvi misao, kako bi ne samo u Krašiću, već i u cijeloj nadbiskupiji upriličili molitvenu akciju u toj marijanskoj godini. Silno se razveselio, kad je primio okružnicu svoje zagrebačke nadbiskupske kurije o proslavi marijanske godine (221). Župniku je predložio, da bi svake subote tijekom marijanske godine uvečer imali pobožnost: on bi najprije propovijedao, zatim bi molili sv. krunicu, litanije i dao bi se blagoslov s Presvetim (222). Kad mu je župnik spomenuo, da će to biti za njega prenaporno propovijedati svake subote, odgovorio je kratko:

— Mogu!

Drugom je zgodom rekao župniku (223): «Dobro je, da djeca prije blagoslova zajednički mole sv. krunicu, jer će se tako priviknuti da je mole. Smatram, da je uzrok pada kod svećenika i ostalih u tome, što su prestali moliti. Kad bi župnik uspio, da u svakoj obitelji mole krunicu, mnogo bi učinio. Mogu reći, da bi time preporodio župu, ne dakako odmah, ali bi ovo molenje izazvalo zagovor Bogorodice i preporod duša ne bi izostao. Moj je otac svaki dan molio krunicu. I mi smo je svi zajednički molili. To se ne zaboravlja».

Silno mu se svidjelo, što je pisac jednog članka u nekom njemačkom časopisu napisao o jednoj studentici u Šanghaju u Kini, koja je pod komunističkim pritiskom klonula (224): «Mi smo krivi», kazali su ostali, «jer smo prestali moliti!»

Kardinal je zaključio tu vijest svojom primjedbom:

— Zato, što više moliti!

Ovu subotnju pobožnost u marijanskoj godini u Krašiću posjećivalo je oko 400 vjernika, čemu se kardinal vanredno radovao (225).

(221) VD II 92.

(222) VD II 82, 189.

(223) VD II 60.

(224) VD II 81 sl.

(225) VD II 139.

Kroz devetnicu za blagdan Bezgrješnog Začeća g. 1954 kardinal je u Krašiću dnevno propovijedao (226). Na završetku devetnice, koju su Krašićanci lijepo posjećivali, od 11 s, pa sve do večere je kardinal zajedno sa župnikom neprestano ispovijedao uz malo prekida. Marijansku godinu je htio završiti ponoćkom između 7. i 8. prosinca. Iako je u noći počela padati kiša, a milicija je stražila na svim putevima, da ne bi došao koji strani župljanin u crkvu, stiglo je mnogo ljudi i sva djeca. U pola noći počela su djeca moliti sv. krunicu; radosnu devet djevojčica iz drugoga razreda, žalosnu devet ministranata, a slavnu devetorica iz sedmoga razreda. Nakon svakog desetka su otpjevali jednu od marijanskih pjesama. Iza sv. krunice je kardinal propovijedao. Pod sv. misom, koju je iza propovijedi služio, pričešćivao je djecu, a odrasle župnik i začasni kanonik Josip Šimečki, Krašićanac. Poslije sv. mise kardinal je obavio posvetu bl. Djevici Mariji, koju je sâm sastavio, a za koju je jedan svećenik rekao (227): «Tu je uzoriti kardinal dao svega sebe». Cijela ta pobožnost je trajala 2 s. i 45 minuta. Lijepo je završena marijanska godina i u susjednim županiji. Kardinal je sav radostan kazao (228):

— Neće nam to Bogorodica zaboraviti, kad po ovom nevremenu, bez posebnih poziva, bez pritiska svijet toliko hrli u crkvu.

Kardinal se veoma radovao, što Marijina organizacija, prozvana «Legio Mariae», lijepo napreduje. Osnovana je još godine 1926 u Irskoj. Organizacija je savršena i borbena. Pravih članova je imala u marijanskoj godini 1,000.000, a pomoćnih oko pet nilijuna. Organizacija predstavlja veliku moralnu i duhovnu snagu (229).

Koliko je kardinal Stepinac cijenio molitvu sv. krunice, razabire se i iz slijedećega. Zatočen u Krašiću, rado je slušao radio-Madrid radi obaviještenosti. U ožujku g. 1959 ta je emisija bila u 18,55 sati, upravo kada se u župnoj crkvi zajednički molila sv. krunica. Kardinal se odrekao slušanja radio emisije rekavši:

— Molenje sv. krunice je važnije od svih vijesti (230).

(226) VD II 285.

(227) VD IV 104, 292.

(228) VD II 295.

(229) vD II 146, 149; IV 62.

(230) VD IV 156.

Kardinal Stepinac je neumorno propovijedao o bl. Djevici Mariji. Krašićki župnik Vraneković piše 28. studenoga 1954 (231): «U tim posljednjim godinama govorio je kardinal Stepinac oko 200 propovijedi o Majci Božjoj. Uvijek je kazao nešto novo, nešto lijepo!»

Kako je svoje propovijedi redovito pisao, u njegovoj ostavštini je nađeno: 51 propovijed za sve subote kroz godinu dana, 31 propovijed za svibanj, 49 propovijedi o zazivima Litanija lauretanskih, 11 propovijedi o Djevičinoj himni «Magnificat», 10 propovijedi za devetnicu Bezgrješnog Začeća prigodom 100-godišnjice proglašenja dogme i završetka marijanske godine, 28 marijanskih propovijedi prema starozavjetnim tekstovima, koji se odnose na Mariju, 31 propovijed prigodom stote godišnjice ukazanja bl. Djevice Marije u Lurdu, što ih je kardinal držao u Krašiću u svibnju g. 1958.

U njegovoj se ostavštini nalaze i bilješke, gdje je pribilježio 62 misli i predmeta o bl. Djevici Mariji, koje je popabirčio iz misala, brevira, sv. Alfonza M. Liguorija, Vermeerscha i iz drugih knjiga, označivši kod pojedinih misli i predmeta izvor od kuda je sabrao pojedinosti.

Ako uzmemo u obzir i propovijedi na Gospine blagdane, jer je kardinal kroz sve vrijeme svoga boravka u Krašiću svake nedjelje i blagdana propovijedao, zapanjuje tolik broj propovijedi o presv. Bogorodici. U tim je propovijedima izlio svu svoju dušu i nježnu ljubav, spojivši je s dogmatskom naukom Crkve o Gospi. Osim toga je svake godine za svoga boravka u Krašiću propovijedao prigodom povratka bistričkih hodočasnika. Prema svjedočanstvu krašićkog župnika, kardinal je o Majci Božjoj propovijedao neobičnim zanosom (232).

Kardinal daje i pobude svećenicima, da rade za proslavu Majke Božje. Tako piše jednom franjevcu o marijanskim propovijedima slijedeće (233):

«Slušajući više puta neke svećenike, da je teško propovijedati o Majci Božjoj, došla mi je misao, da bi franjevački propovjednici (a imate ih, vidim, vrlo dobrih) mogli lijepo prirediti za puk jedan ciklus propovijedi: Sveci i štovatelji Marijini. Puk je već mnogo puta čuo odlike Majke Božje, dogmatsko

(231) VD II 288.

(232) VD I 92.

(233) Kardinalovo pismo ocu S. M., 22. V. 1957.

---

obrazloženje toga štovanja itd. On, dakle, znade prilično, da to štovanje duguje svojoj nebeskoj Majci.

Kad bi im se u praksi pokazalo i *kako* štovati (a to se može vrlo lijepo životopisima svetaca) mnogo bi se polučilo. Verba movent, exempla trahunt. A franjevački red ima toliko svetaca i svetica, da bi se moglo izraditi nekoliko ciklusa. Uzmite npr. Bonaventuru, Antuna, Franju, Klaru, Koletu, Kapistrana, Bernardina i tolike druge. Svaki od njih imade po koju specifičnu crtu, koja bi ljude dizala i poticala da napreduju u štovanju Bogorodice, da se sigurno vinu Kristu, Bogu, koji je alfa i omega svega života Marijina.

Bonaventura je npr. kao učenjak perom slavio Bogorodicu. Ja nisam čitao njegove kompletne biografije ili prošao njegova djela, ali me uvijek silno diralo, što sam čitao o Bogorodici iz njegova pera. U jednoj kratkoj francuskoj biografiji sv. Bonaventure našao sam npr. ovo:

'Onim blaženstvima, koje je Gospodin proglasio, valja dodati deveto blaženstvo, koje glasi: Blaženi, koji se pouzdavaju u sv. Djevicu. Njihovo je ime upisano u knjigu života'.

A Bonaventura je naučitelj Crkve. Dakle, njegove riječi bez sumnje znače nešto. Ili ona istoga sveca (233a); 'Pax multa (in hac vita) diligentibus Te, Domina; anima eorum non videbit mortem in aeternum'. Ili: 'Qui habuerit characterem eius (Mariae) adnotabitur in libro vitae'. Ili: 'Audite, gentes, qui cupitis regnum Dei: Virginem Mariam honorare, est vita immortalitatis; et narrare virtutes suas, est via salutis'. Ili: 'Scire et cognoscere Te, o Virgo Deipara, est vita immortalitatis: et narrare virtutes tuas est via salutis'.

A koliko bi toga našli, koji bi htjeli obraditi ovu temu. Eto i Vi ste već dali građu i to obilatu za takvu propovijed (i za više) u djelu, koje ste mi poslali o sv. Antunu (na str. 27-37). Moglo bi se, dakle, tako načiniti više ciklusa propovijedi za puk za mjesec svibanj. Kad biste pak bili u dogovoru s ocima dominikancima, isusovcima, karmelićanima etc. koji bi opet obradili svece i svetice svoga reda, koliko blago za naš puk i koliki poticaj za štovanje Bogorodice *po primjeru svetaca*, koji

(233a) «Gospo, koji tebe ljube, uživaju veliki mir u ovom životu; njihova duša neće vidjeti smrti dovijeka». «Bit će upisan u knjigu života, koji je obilježen njezinim znakom». «Narodi, koji žudite za kraljevstvom Božjim, počujte: štujte Djevicu Bogorodicu, jer to je besmrtni život; razglasujte njezine kreposti, jer je to put spasenja». «O Djevice Bogorodice, znati i poznavati tebe, život je besmrtni; razglasivati tvoje kreposti, put je spasenja».

---

su je častili perom, ljubavlju prema bližnjemu, postom, svim mogućim drugim pokorama, apostolatom itd.

Ta me je misao obuzela, kad sam pročitao Vaše cijenjeno pismo i bio bih Vam vrlo zahvalan, kad biste mjesto mene, koji sam prikovan na jednom mjestu, potakli tu misao i kod drugih redova i kongregacija u našoj domovini».

Godine 1944 napisao je nadbiskup Stepinac korizmenu poslanicu o štovanju bl. Djevice Marije, da potakne vjernike na što srdačniju pobožnost prema Bogorodici. U toj poslanici, koja ima tri dijela, izlaže (233b);

1) razloge, zašto štujemo bl. Djevicu Mariju više nego sve ostale svece i svetice;

2) način kako je pravi štovatelji štuju. U tom dijelu daje prikladne upute: treba slušati riječ Božju i čitati dobre knjige o Mariji; treba je često zazivati; u svakoj kući neka se izvjesi na počasnom mjestu njezina slika; treba posjećivati crkve njoj posvećene, u obitelji zajednički moliti sv. krunicu, svetkovati njezine blagdane, nasljedovati njezine kreposti;

3) Marija predstavlja jamstvo naše vremenite i vječne sreće.

Dok je boravio u Krašiću, rado je vjenčavao mladence i tom im zgodom redovito darivao lijepu sliku bl. Djevice Marije, da je objese u svojoj kući. Činio je to zato, što se, kako je sâm pričao, sjećao blagotvornog utjecaja, što ga je obiteljska slika Majke Božje Pomoćnice izvršila na njega u rodnoj kući.

«Nadam se — rekao je jednom takvom zgodom župniku (234) — da će i ova slika biti u kući memento za cijeli život. Zato rado dajem svagdje, gdjegod mogu, ovakvu uspomenu. Tako sam kćerki N.N. poslao onu sliku Majke Božje Bistričke, pa mi se zahvalila i obećala, da će je čuvati cijeli život i držati uvijek na vidnome mjestu, jer joj je mila».

Drugom zgodom je ovako obrazložio takav dar (235):

«Ovakav poklon može mnogo učiniti u jednoj familiji. Slika visi na zidu u kući, ljudi je svaki dan gledaju, ona ih potiče na molitvu, i na štovanje Majke Božje. A kada dođu na svijet djeca, kud ćete ljepše pouke, nego kad otac ili mati pokazuju

(233b) SVZN 31 (1944) 1-9.

(234) VD II 306.

(235) VD V 118.

---

na slici svome djetetu sliku Majke Božje s malim Isusom i govore mu o njima?»

Jednoć je dao župniku 8.000 din., da bi mu kupio sliku Majke Božje, da je pokloni djevojci, koja se udaje. «Vrijedna je djevojka — rekao je (236) — a onda uspomena u obitelji je velik poticaj za sve dane u životu. Dođu krize, pa ih pogled na sliku sjeća vjernosti i zakletve. Ovakva slika poziva na molitvu, doći će na svijet djeca i tko zna, koliko će duhovnog dobra otuda i ona crpsti. To nije luksus, to je i te kakva potreba».

Svaka vijest o unapređivanju štovanja bl. Djevice Marije bila je za njega uzrok radosti. Pod kraj života je jednoć kazao župniku Vranekoviću (237):

«Baš me veseli, da je naš Hrvat o. Balić tako velik promotor štovanja Bogorodice i glavni organizator marioloških kongresa. U isto vrijeme laik Marko Žužić u Americi, tako reći, na čelu je «Plave armije». Nije li i to dobar znak za naš narod? Makar toliko psujemo, ali ipak štovanje Bogorodice priraslo je srcu našega naroda. Pisao sam, i još ću pisati dominikanskom prioru, neka samo još više u ovoj godini promiče krunicu. Nema nas mnogo manje od Austrijanaca. Pa kad su oni, koji imaju skoro polovicu podanika socijal-demokrata, a ti ne mare za Boga, mogli organizirati pola miljuna kruničara, zašto ne bismo onda i mi? Htio sam na Mariji Bistrici postaviti zlatnu knjigu, kamo bi se upisale obitelji, koje će trajno dnevno moliti krunicu. No, rat me je i u tom spriječio».

Pobožnost kardinala Stepinca prema bl. Djevici Mariji nije bila plod nekakve osjećajnosti. Ona je imala svoj duboki korijen u zdravom kršćanskom odgoju u obitelji. A poslije je bila učvršćena istinama sv. vjere o Majci Božjoj i o njezinoj ulozi u djelu našega spasenja, ojačana i očeličena pokorničkim djelima. On je po svjedočanstvu krašićkog župnika uoči svakog Marijina blagdana strogo postio i tako se pripravljao na što doličnije svetkovanje njezinih blagdana (238). Svoja hodočašća u Mariju Bistricu, u Remete i na Trsat obavljao je u pokorničkom duhu. Neko je vrijeme za vrijeme rata svake subote dolazio u Remete da služi ondje sv. misu i da preporuči Majci Božjoj potrebe sv. Crkve i naroda (239).

(236) VD IV 145.

(237) VD IV 53.

(238) VD I 98.

(239) pismo mgr. Leopolda Rusana piscu, godine 1962.

Divno je jednoć pisao remetskom župniku Leopoldu Rusanu (240):

«Još nije umrla FIDELISSIMA ADVOCATA CROATIAE MATI BOŽJA. Mi smo doduše grješnici, ali u onoj knjižici, kojoj je predgovor napisao papa Pijo XII još kao državni tajnik, kaže Marija na jednom mjestu, da su joj među naslovima, kojim je častimo, najmiliji 'Majka grješnika i Majka milosrđa'. Ne vjerujem, dakle, da bi isključila iz broja djece naš narod. Zato neka nikada ne prestanu dolaziti k njoj sinovi i kćeri Hrvatskoga Naroda! Neće se prevariti kao što se nisu prevarili ni naši očevi i pradjedovi kroz 13 stoljeća, što smo ušli u zajednicu Crkve Božje».

Potkraj života je u svojoj velikoj pastirskoj ljubavi prema vjernicima i svećenstvu počeo svakog dana redom posvećivati po jednu župu Bezgrješnom Srcu Marijinu prikazujući toga dana sv. euharistijsku žrtvu za dotičnu župu. Rekao je (241):

«Makar sam već jednom cijelu dijecezu posvetio Majci Božjoj, činim to sada ponovno, ne bi li se dobri Bog smilovao našem narodu u ovim odlučnim danima».

Do prosinca g. 1959, dakle, tik pred svoju smrt je tako posvetio otprilike polovicu župa.

U jednom pismu bez datuma, naslovljenom sa «Dragi doktore», otkriva tajnu svog velikog i neograničenog pouzdanja, kojim je on podnosio navale na njega. On piše:

«Ako se koji taj čovjek možda čudi, odakle u slabom čovjeku kardinalu Stepincu toliko pouzdanje, mogu Vam reći, što i Vi naslućujete u Vašem pismu, da je to od povjerenja u Bogorodicu i Djevicu Mariju, čiji je lik tako čudno isprepleten s čitavim mojim životom. To povjerenje želim i Vama i svim ostalima».

9. - USTRAJAN PROPOVJEDNIK ISTINE I PRAVDE

Stepinčev generalni vikar i pomoćni biskup dr. Franjo Salis-Seewis u okružnici, koju je upravio kleru i vjernicima 21. rujna 1946, nazvao je Stepinca: «Najvatreniji propovjednik istine i pravde». Nadbiskup Stepinac je dobro shvatio riječi

(240) Kardinalovo pismo mgr. Leopoldu Rusanu, 15. I. 1960.

(241) VD III 165; V 95.

sv. Pavla (242): «Kako će zazivati onoga, u koga nisu vjerovali? Kako li će vjerovati u onoga, za koga nisu čuli? Kako li će čuti bez propovjednika? Kako li će propovijedati, ako nisu poslani?»

On je bio duboko svjestan, da je imenovanjem za biskupa i biskupskim posvećenjem dobio Božje poslanje da propovijeda Evanđelje, i da je to jedna od njegovih glavnih biskupskih dužnosti. Kao duboki poznavalac Sv. pisma često je razmišljao o onim riječima sv. Pavla (243): «Ako propovijedam Evanđelje, to mi ne daje pravo na slavu, jer sam na to obvezan. I jao meni, ako ne propovijedam Evanđelje». Još mnogo prije negoli je II Vatikanski sabor naglasio ovu dužnost biskupa (244), on ju je najsavjesnije vršio.

Već kao običan svećenik, prije nego što je bio imenovan nadbiskupom, savjesno je propovijedao Riječ Božju, iako mu nije blla povjerena posebna dušobrižnička služba. No, čim je postao nadbiskupom koadjutorom, on je počeo najsavjesnije izvršivati ovu svoju biskupsku dužnost.

Kad biskup Salis-Seewis tvrdi, da je nadbiskup Stepinac bio «najvatreniji propovjednik istine i pravde», nije sigurno htio kazati, da je on posjedovao svu puninu Riječi Božje i da ju je propovjedanjem prelijevao u svoje slušaoce.

Drvo, iako je jako, makar da se visoko uzdiže iznad ostaloga drveća, ipak ostaje samo jedinica šume, kojoj pripada. Riječ Božja, Radosna vijest, koju je Krist donio na svijet, tako je duboka po svom smislu, tako je visoka po svom cilju, tako dugačka u vremenu, tako široka u primjeni, da je nijedan čovjek ne može posvema ni upiti ni u druge preliti.

Biskup Salis-Seewis je tim riječima htio naglasiti nadbiskupovu neutrudivost u propovijedanju i visoku prednost njegovih propovijedi, Javna se, naime, djelatnost jednoga biskupa, koji je u biskupiji vrhovni i mjerodavni učitelj sv. vjere i ćudoreda, očituje i prosuđuje napose u propovijedanju Riječi Božje, u naučavanju vjerskih istina i ćudorednih zasada.

1) - *Stepinac propovijeda Evanđelje*

S obzirom na nadbiskupovu neutrudivost u propovijedanju piše dr. Janko Penić prigodom desetgodišnjice nadbiskupova

(242) Rim 10, 14-15.

(243) 1 Kor 9, 16.

(244) Decretum «Christus Dominus» o pastoralnoj službi biskupa, n. 13.

---

biskupskog posvećenja (246): «Riedko je koji biskup u povjesti Crkve izrekao ovoliko propovijedi kao naš nadbiskup kroz ovih 10 godina».

Kao koadjutor, a kasnije kao prvostolni nadbiskup on propovijeda u svojoj katedrali prigodom svečanih misa, koje je bio dužan u stalne dane u godini služiti, na staru i novu godinu, drži korizmene propovijedi, prigodom kanonskih vizitacija neumorno propovijeda, propovijedima otvara i zaključuje brojne euharistijske kongrese u nadbiskupiji, na raznim i brojnim društvenim sastancima drži prigodne nagovore. Kad god bi ga zamolili da propovijeda, on se spremno odaziva.

Kada je zatvoren u lepoglavskoj kaznionici bio zapriječen vršiti tu svoju dužnost, dao se na pismeno obrađivanje propovijedi s nakanom, da bi te propovijedi mogle poslužiti svećenicima na selima, koji od prezaposlenosti ne bi dospijevali sami sebi izraditi propovijedi. Kad je iz

Lepoglave dospio u Krašić, odmah iza odlaska službenih pratilaca dade otvoriti kovčege. Izvadio je korice, u kojima je bilo sve, što je u Lepoglavi bio sastavio ili preveo. Osim 17 svezaka svetačkih životopisa, bili su tu cijeli i potpuno obrađeni nizovi propovijedi o bl. Djevici Mariji, o sv. Josipu, o Imenu i Srcu Isusovu, homilije prema Evanđelju. Bio je tu i veliki svezak primjera za propovijedi, koje je sabrao iz pročitanih djela, a koje je kanio danom zgodom objelodaniti, da se njima okoriste svećenici u duhovnoj pastvi, koji obično na selima ne posjeduju konkordanciju, pa bi im ta zbirka primjera i navoda iz Sv. pisma mogla dobro doći (247).

Zatočen u Krašiću, nije sebe nimalo štedio niti se podao lagodnom životu. Svake je nedjelje i blagdana služio podnevnu misu, pod kojom je uvijek propovijedao. Kako je većinu svojih propovijedi doslovno pisao, nalaze se u njegovoj pismenoj ostavštini 164 propovijedi, koje su nedjeljama i blagdanima izrečene samo u Krašiću.

Pošto je godine 1952 u Krašiću protumačio nedjeljna i blagdanska evanđelja, a godine 1953 poslanice, koje se čitaju na iste dane u sv. misi, počeo je godine 1954 svoje propovijedi izrađivati prema knjigama Sv. pisma, i to najprije prema Mojsijevu Petoknjižju. Vidio je, kako narod pažljivo slijedi tumačenje knjige Postanka, o kojoj je propovijedao cijelu godinu.

(245) bilješka br. 245 ne postoji u izvorniku

(246) J. P., *Desetgodišnjica nadbiskupove posvete*, u KL 95 (1944) 290.

(247) VD I 6; III 2 sl.; IV 41.

«Snažno je govorio — primjećuje krašićki župnik — o Bogu Stvoritelju i o samom stvaranju». Već je godine 1946 kanio propovijedati prema pojedinim knjigama Sv. pisma, kako je to bio naglasio papa Benedikt XV, a vidio je, da i protestantski pastori na taj način propovijedaju. Nije želio dati znanstveni i suhoparni tumač, nego je išao za tim, da tumači Sv. pismo jednostavno i pučki.

«Doista, na vrlo lijep i poučan način govori — piše župnik u svojim bilješkama (248). — Jednostavnim, ali teškim riječima oslavlja različite mudrace, koji govore, da postoji slučaj, da nema uzroka, da je sve samo od sebe nastalo i slično».

«Koliko se kajem — govorio je kardinal (249) — što nisam prije počeo propovijedati prema Sv. pismu. Krizostom je u tome velik. Svaka riječ, svako ime, kaže on, ima svoje veliko značenje. Neću više obrađivati duga poglavlja kao do sada kod Geneze. Uzmite, da jedan župnik godinama ostane na župi i propovijeda prema Sv. pismu, nikada se neće ponavljati. Uvijek i uvijek novi materijal. Pogotovo je to poželjno, jer protestanti i toliki sektaši propagiraju Sv. pismo, ali iskrivljeno. Neiscrpljiv je to i divan izvor. Sve više shvaćam ljepotu te knjige».

O knjizi Izlaska obradio je kardinal 75 propovijedi. Kad je počeo sastavljati ove propovijedi, rekao je župniku (250):

«To je prašuma misli i pouka. Ne znaš upravo, kud bi se okrenuo, što bi izabrao. Jedno je ljepše od drugoga. Šteta, da se ovo blago nije više otkrilo puku. Gdje su bili ti profesori i toliki ljudi od knjige, da se nitko nije sjetio da to obradi? Stajalo je kao zakopano blago. Golema šteta! Kako se lijepo upravo ovim božanskim tekstom može tući ove napuhane prosvjetitelje!»

Kada je u svojim propovijedima svršio drugu Mojsijevu knjigu, donio je župniku svezak od 75 gotovih propovijedi i rekao mu (251): «Predajem ih vama, da se po mogućnosti poslužite njima vi ili tko drugi. Župnici su često zauzeti poslom, osobito kad upravljaju dvije ili tri župe, pa će im te propovijedi dobro doći». Onda ponizno i skromno doda: «Nisu kao Krizostomove, ali mogu poslužiti».

(248) VD II 229.

(249) VD III 2 sl.

(250) VD II 393.

(251) VD IV 6 sl.

Iako je rado polazio na šetnju, koja mu je radi zdravlja bila i te kako potrebita, znao se toga odreći s obrazloženjem: «važnije je, da se spremim za propovijedi» (252).

Ni prehlada ni ostale njegove bolesti nisu ga u Krašiću priječile, da vrši tu svoju propovjedničku službu, ako je ikako mogao. Bilo je na Veliki petak godine 1958. Kardinal je zbog bolesti kroz dan većinom ležao.

«Prehlada me hvata — rekao je (253). — Moram se čuvati za slijedeće dane, jer te dane imam Missam pro populo. Bilo bi mi bolno, kad u te dane ne bih mogao k oltaru. Ni na obrede poslije podne neću doći».

— A propovijed? — zapita ga župnik ne da ga moli, da to on učini, nego da ga upozori, da je do tada svake godine na Veliki petak propovijedao. Nato će mu kardinal:

— Neka sestra dođe po mene, kad bude vrijeme za propovijed. Prisilit ću se i doći.

I došao je i divno je govorio na riječi: «Svršeno je!»

2) - *Nadnaravna snaga nadbiskupovih propovijedi*

Ako se uzme u obzir vrijednost njegovih propovijedi, valja prije svega spomenuti, da čitanje njegovih propovijedi i govora traži sabranost i razmišljanje.

Budući da je on svoje propovijedi i nagovore savjesno pripravljao i redovito ih tipkao pisaćim strojem, one predstavljaju golemu građu za proučavanje.

Svi, koji su ga slušali, tvrde, da su njegove propovijedi imale izvanredan utjecaj na široke slojeve.

Dne 25. listopada 1942 piše nadbiskupovu tajniku neki ugledni gospodin slijedeće (254):

«Ovoga časa vratio sam se iz prvostolne crkve, imavši neobičnu sreću da prisustvujem velebnoj i dirljivoj službi Božjoj koja je na mene učinila dubok i silan dojam. Utisak, koji je ostao u meni, zaista se ne može usporediti ni s kakvim drugim

(252) VD II 103.

(253) VD IV 45.

(254) pismo u NAZ, prijepis u posjedu pisca.

---

utiskom na ovome svijetu. Od ganuća moje oči su još i sada pune suza!

U starodrevnoj, povijesnoj i najsvetijoj crkvi cijele Hrvatske, slušati pravu i istinsku riječ Božju; na usta prvosvećenika Hrvatske, časnoga i dostojnoga nasljednika svojih mnogih i slavnih prethodnika, sigurno je: za jednog katolika Hrvata nema većega duhovnog užitka. Osobito u današnje tmurno i bezglavo vrijeme to je pravi melem za dušu i srce. To je dobitak velike i dragocjene snage, koja je i te kako potrebna da bi čovjek u ovome kaosu mogao izdržati, da bi iz ovoga mraka mogao izaći na svjetlo.

Prečasni gospodine tajniče! S ovim osjećajima i s ovim mislima ja sam slobodan zamoliti vas za susretljivost, da me blagonaklonim dopuštenjem preuzvišenog g. nadbiskupa podarite tekstom njegove propovijedi od danas, te bih u ovim pravim i istinskim riječima, koje su po volji Božjoj, riječima, koje su ugodne svakome pravom Hrvatu, koje su ugodne svakome katoliku, svakome kršćaninu, svakome čovjeku, češće mogao naći osvježenje i okrepu.

Neznatan sam — mali čovjek — ali ipak se usuđujem reći, da mi je naš dični natpastir govorio baš u svakoj riječi iz moga srca i moje duše. Zato sam dragom Bogu još i osobito zahvalan, jer vidim, da sam na pravom putu. Prijepis ove nezaboravne propovijedi bih bio slobodan poslati mojoj poštovanoj majci N., udovi N., koja već dugo godina živi kao vrla, prava Hrvatica i još bolja katolikinja u N. Uglavnom i najviše je pak njezina zasluga, da sam sada na pravom putu, jer me je ona takva odgojila, za što sam i njoj uvijek zahvalan.

Cijelo vrijeme službe Božje ja sam mislio i na svoju dobru i vrijednu majku, i jako mi je žao bilo, što nisam zajedno s njom dijelio ovaj veliki duhovni užitak i zadovoljstvo. Šiljanjem ove propovijedi ja bih joj to ipak nadoknadio».

Dopisnik s euharistijskog kongresa u Čazmi, godine 1940 piše (255):

«Njegovi završni govori su uvijek neposredno izrasli iz toga samoga kongresa. Izrađeni su na licu mjesta. To se osobito opazilo u Čazmi. Potajnim i otvorenim neprijateljima Božje stvari u čazmanskom kraju podao je Preuzvišeni u svoja tri govora svu pažnju. U sva tri govora, što ih je držao u Čazmi,

(255) N.K., *Euharistijski kongres u čazmi*, 1940, u KL 91 (1940) 353 sl.

---

obračunavao je s komunizmom. Napose je zaključni govor značio vrhunac toga obračuna... Rapidno je rasla harmonija nadbiskupove s narodnom dušom, jer pod konac govora se ta harmonija očitovala u oduševljenu klicanju nadbiskupu (što kod našega naroda nije baš običaj u crkvi), koje je odalo, da je kontakt brzo i dobro uspostavljen. Narod osjeća, da je nadbiskup izrastao iz njegove sredine i redova».

Otkuda taj utjecaj? Sigurno nije dolazio od njegova ushićenja i zanosa, jer je nadbiskup govorio mirno, trijezno, katkada strogo, s potpunim nadzorom nad samim sobom, a u važnijim je propovijedima imao pred sobom ispisanu propovijed te ju je čitao. Nije dolazio taj utjecaj ni od govorničke vještine ili domagoškog nastupa, koji narod na čas lako upali i zanese. jer za vrijeme svojih govora nije obično upadao u neki zanos, niti je svoje riječi, misli, sudove pratio primjerenim rukokretnjama, kako to običavaju činiti veliki govornici, pače — vele oni, koji su ga gledali i slušali kako propovijeda — njegove kretnje tijela i ruku kod propovijedanja bile su — kako se to kaže — uglate i ukočene. Nije se ni služio biranim riječima i izrazima, koji gode ušima, već je govorio bez ikakvih naučenih ukrasa, do skrajnosti jednostavno, a u Krašiću se čak znao poslužiti i domaćim narječjem. Ipak su ga punim razumijevanjem i oduševljenjem slušali i visoko obrazovani građani i priprosti seljaci (256).

Prijatelj djeluje na prijatelja, kad ga u svom govoru kojom mišlju, bila ona radosna ili bolna, u njegovoj nutrini iznenadi, pogodi, potakne. Rađa se tada između njih neka suosjećajnost, koja pokazuje, da su se razumjeli i složili. Između njih se rađa neka suglasnost, a možda i saživljavanje.

Nešto slično se događa i kod propovijedanja Riječi Božje. No, kad se radi o propovijedi, onomu duševnom učinku pridolazi još i djelovanje Božje milosti, koja ne izostaje kod onih koji vjerom slušaju Riječ Božju. Propovijed pokreće slušatelja kada on vidi da propovjednik u svom govoru iznosi ono, što je sam proživio ili što možda još neprestano proživljava. Tada

Riječ Božja postaje «oštrija od svakog dvosjeklog mača i prodire do rastavljanja duše i duha, zglobova i moždine i može suditi nakane i misli srca» (257).

Nešto slična se događalo i kod nadbiskupovih propovijedi.

(256) J. P., *Desetgodišnjica nadbiskupove posvete*, u KL 95 (1944) 290.

(257) Hebr 4, 12.

Zašto je on svojim propovijedima tako neodoljivo djelovao? On je prije svega uzimao savremene predmete. Činio je to u svečanim zgodama ili u posebnim okolnostima, kad mu je njegova biskupska služba nalagala, da kao vrhovni duhovni ugled u domovini javno zauzme stav prema savremenim zbivanjima. Takva je pitanja temeljito obrađivao i umio je velikom jasnoćom, laganim izrazom, stvarnom ozbiljnošću i uvjerjivošću te proživljenim osjećajem prelijevati u slušatelje.

Kad se radilo o Bogu, njegove su riječi bile tople i uvjerljive. Kad se radilo o ćudorednim zasadama, onda su bile tvrde kao čelik, prozirne kao kristal. Neumoljivo su zahtijevale i poticale na stvaranje dobre odluke, nisu dopuštale isprike. Nije tu bilo srednjega puta između da i ne, nije bilo izlaza, niti načina kako bi se zaobilazio zakon Božji.

Kada je trebalo obraditi koji važniji predmet, povukao bi se u Brezovicu, da se u samoći i molitvi uzmogne što bolje pripraviti. Časne sestre karmelićanke su molile, a on je pred oltarom pisao propovijed (258).

Dok je govorio, upiljio bi pogled u pojedine osobe, kao da želi prodrijeti u srce svojim oštrim pogledom. Sve su to bile odlike, koje je već u njegovim pokusnim propovijedima u Germanikumu bio otkrio njegov profesor retorike P. Zahnen (259). Bila je to njegova duboko proživljavana vjera, a s tom istom vjerom su slušaoci njegove propovijedi slušali i tako dolazili u najtješnji dodir s njegovom proživljavanom vjerom. Bili su više puta iznenađeni iskrenim govorom, pogođeni izloženom istinom, uzdrmani jasnoćom dokaza, zbog čega se u njima rodila vjerska saživljenost.

Stojeći pod dojmom njegovih propovijedi, vjernici su o njima razgovarali, prepisivali su ih, umnažali i širili među narod.

3) - *Nadbiskupova priprava za propovijedi*

Punim pravom se može kazati, da se nadbiskup Stepinac neprestano pripravljao za propovijedanje Riječi Božje. Kad ga je jednoć neki svećenik upitao, kako može tako pučki i jasno i uspješno propovijedati, odgovorio mu je, da možda nitko od njegovih

(258) CECELJA 3.

(259) Pismo Petra Zahnena, D.I., upravljeno kardinalu Stepincu iz Rio Grande de Sul, Brasil, 30. XII. 1951. - Pismo Ane Bucković iz Australije.

---

kolega u Germanikumu nije toliko čitao časopise i listove kao on. Ne iz radoznalosti, nego u svjetlu vjere i u vidu budućega pastoralnoga djelovanja, pratio je gotovo sva znastvena otkrića, sva kulturna i vjerska pitanja. Čitajući pisao je bilješke, od kojih je s vremenom nastala velika zbirka u dva sveska primjera i navoda iz Sv. pisma (261).

Izrađujući propovijedi, dobro bi ograničio predmet. Da bi nasljedovao način naučavanja božanskoga Spasitelja, potražio je dva ili tri prikladna primjera i iznutra ih povezao. Da bude prikaz privlačiv za kršćansku dušu i da imadne dokaznu snagu, potkrijepio ga je i protkao izvodima iz Sv. pisma. Broj, raznolikost, primjerenost i dokazna sila tih svetopisamskih navoda ne svjedoče samo, da je temeljito poznavao Sv. pismo, nego i da je posjedovao snažno i živo pamćenje. Da bi pak slušatelji lakše zapamtili nauku, koju im je pružao, sastavak bi razdijelio u dvije ili tri točke.

Često bi se služio i prispodobama uzetim iz prirode ili seljačkog života.

Pčela i leptir, kojima stoji na raspolaganje isti cvijet, no ne služe se njime jednako, slika su mu raznih ljudi, koji imadu istoga Boga kao predmet svoje spoznaje, no ne znaju se tom spoznajom jednako služiti. Krdo životinja mu je suprotnost ljudskoga društva (262). Brodolom mu je slika grijeha (263). U gusjenici, koja po zemlji gmiže, začahuri se, da u proljeće iziđe kao lijep leptir, vidi on sliku ljudskoga života, smrti i uskrsnuća. Mržnju među ljudima prispodablja otrovnom korovu, koji okuži čitavo polje (265).

Pametan čovjek, koji ne tovari na kola više nego što mu konji ili volovi mogu vući; lončar, koji zemljane lonce ne drži dulje u peći nego treba; tamburaš, koji ne napinje žicu na tamburi više nego je potrebno: sve su mu to slike, kojima prikazuje Božju mudrost. Bog zna, što radi, kad po svojim zapovijedima stavlja na nas različite zahtjeve. Topla sunčana zraka, koja iz posijanog sjemena u zemlji mami klicu, slika mu je djelovanja

(260) bilješka br. 255 ne postoji u izvorniku

(261) Usmeno saopćio piscu vlč. I. Vukina.

(262) *Pitomcima vojne akademije*, 31. X. 1941, u KL 92 (1941) 526.

(263) *«Sveti Nikola, moli Boga za nas!»* Propovijed preuzv. g. Ordinarija u Koprivnici na dan sv. Nikole, patrona župe, u KL 92 (1941) 586.

(264) *Propovijed preuzv. g. Ordinarija u katedrali, na Uskrs 1943*, u KL 94 (1943) 194.

(265) *Propovijed preuzv. g. Ordinarija djeci i učenicima pučkih škola*, 13. V. 1943, u KL 94 (1943) 233 sl.

Duha Svetoga u duši, koji čini, da sjeme Božje Riječi posijano u naša srca uzmogne klijati, rasti i donositi plod (266).

Uslijed svih tih naravnih i nadnaravnih osnovnih pojmova njegove su propovijedi bile sastavljene u laganu izrazu, svima pristupačne. Slušaoci su ih primali, usvajali i u životnoj stvarnosti primjenjivali.

Nadbiskup je u prvo vrijeme iznosio samo nauku Crkve, bez prispodoba. Stoga kao upravitelj župe u Samoboru svojim propovijedima nije osvajao duše, jer je nosio sa sobom na propovijedaonicu i knjige, koje bi otvorio i iz njih što pročitao. No kasnije se je divno razvio u pučkog propovjednika, koji je slikovitim jezikom obrađivao predmet.

4) - *Propovjednik pokore*

Narodni poroci, kletva, psovka i «bijela kuga» nisu mu bili samo povod za određivanje i priređivanje pokorničkih procesija, da bi se tako pružila zadovoljština Božjoj pravednosti, nego je on u takvim zgodama nastupao i kao propovjednik pokore. Poput starozavjetnih proroka, čijim se riječima često služio, poziva na pokoru, na potpuno obraćenje, na promjenu života.

Tako počinje na Staru godinu 1936 u katedrali svoju propovijed riječima Izaije proroka (267): «Vratite se onome, od koga otpadoste tako duboko, sinovi Izraelovi!»

U onoj općenitoj nevolji, koju je prorok predviđao, vidi on opću nevolju, krizu moralnu i materijalnu, tu gorku čašu, koja je pala u dio cijelome ljudskom rodu bez obzira na stalež, na spol, na dob i zanimanje. U tri točke prorokovim riječima pokazuje, u čemu je uzrok te opće nevolje (268):

«Jer prestupiše zakon». Taj prestupak u domovini crta on kratkim potezima: škrtost, pijančevanje, pohlepa za vlašću i čašću, lakomost.

«Jer izmijeniše pravo». Tu izmjenu prava on vidi u brakolomstvima, nevjeri, zanemarivanju odgoja djece, drugim riječima pravom rasulu ženidbenih prava i dužnosti.

(266) *Više nego ikad potrebna nam je pomoć Duha Svetoga, da kršćanski živimo*, prigodom dijeljenja sv. potvrde vojnicima u topničkoj vojarni u Zagrebu, 21. V. 1944, u KL 95 (1944) 253 sl.

(267) Iz 31, 6.

(268) *Propovijed preuzv. Nadbiskupa-koadjutora, na Staru godinu 1936, u katerdrali*, u KL 88 (1937) 13 sl.

«Jer raskinuše zavjet vječni», tj. krsni zavjet. Ozbiljnim riječima na to poziva vjernike na promjenu života, na pravu pokoru.

U govoru na Socijalnom tjednu godine 1938, dok svraća pažnju slušalaca na otpad od Boga kao na razlog, zbog kojega katolička Crkva otklanja i gospodarski liberalizam i marksistički socijalizam, pokazuje, da je jedino povratak Bogu pravi ustuk, kojim bi se mogle odstraniti ove nevolje. Proletarcu i onima, koji ga bezdušno izrabljuju, treba vratiti vjeru u Boga. Jer moderni čovjek umjesto da traži najprije kraljevstvo Božje i pravdu njegovu, postupa obratno: najprije traži ono, što je Krist obećao, kao nagradu onima, koji traže Božje kraljevstvo i njegovu pravdu (269).

Hitan poziv na pokoru sadržavaju njegove propovijedi, što ih je izrekao na Staru godinu počevši od g. 1939 pa dalje. Čitajući danas ove propovijedi, u njima osjećamo ono naravno uzdizanje, nadahnuto sve dramatičnijim događajima kroz godine rata, koji su godine 1941 dospjeli do svoga vrhunca. Glavna misao te propovijedi su riječi psalmistove: «Danas, kad uščujete glas njegov; nemojte da otvrdnu vaša srca!»

Počinje Božjim govorom u raju zemaljskom, pa onda kroz tisuće godina, kako to pripovijeda Sv. pismo, te prelazi na način, na koji Gospodin Bog progovara na svršetku godine 1941.

«Progovara ovaj put — veli on (270) — ne kao tihi lahor, nego kao oluja uz prasak strijela i gromova, od kojih se ruše sela i gradovi, pretvaraju se u prah i pepeo remek-djela slikarstva i kiparstva, razaraju crkve i hramovi, pale kuće i domovi, ubijaju starci i starice, žene i djevojke, muževi i mladići, djeca i dojenčad, uništavaju se sve moralne i materijalne vrijednosti, stvara se užas širom kugle zemaljske. Danas, na svršetku ove godine gledamo u Bogu osvetnika pravde, za kojega se može reći s Izaijom prorokom (271): 'Opustošio je zemlju i razorio gradove njezine'.

«Strašan je uistinu govor, koji danas Bog drži čovječanstvu. Možda nije nikada do sada tako govorio. Ali nije dosta, da samo

(269) *Crkva i društveni poredak*, nagovor preuzv. g. nadbiskupa dr. A. Stepinca prigodom Hrvatskog socijalnog tjedna, 1938, u KL 89 (1938) 509 sl.

(270) *Glas Boga u zbivanju sadašnjice progovara glasnije nego ikada*, u KL 93 (1942) 13 sl. - *Humiliamini igitur sub potenti manu Dei*. Govor preuzv. g. Nadbiskupa, na Staru godinu 1940, u KL 92 (1941) 2 sl. - *Na izmaku trećeg decenija*, Propovijed preuzv. g. nadbiskupa dra A. Stepinca u katedrali, na Staru godinu, u KL 91 (1940) 1 sl.

(271) Iz 14, 17.

---

kažemo s nevjernim učenicima (272): 'Tvrd je ovo govor, i tko ga može slušati?' Valja da muževno pogledamo stvarima u oči i da se upitamo, zašto Bog danas tako snažno progovara, komu progovara i kakav odgovor očekuje od onih, kojima progovara?»

Jasnim i teškim riječima otkriva, što se sve kroz posljednjih 20 godina učinilo, da se izbriše ime Božje sa zemlje, pa je onda uskliknuo:

«Je li, dakle, čudo, da je konačno progovorio Bog s nebesa jezikom, koji svi razumiju, a ako ga možda ne razumiju ili neće da razumiju, naskoro će ga sigurno razumijeti, samo da ne bude prekasno! I taj Bog progovara danas s nebesa glasom, koji ulijeva čovječanstvu strah u kosti, jer nitko ne zna, kakvu će još presudu donijeti nad čitavim čovječanstvom».

Nastavlja zatim biblijskim tekstovima i primjerima dokazivati, da je rat doista strašan glas Božji, koji kažnjava ljudski grijeh.

Izloživši svetopisamske navode, kako Bog kažnjava grijehe, prelazi na probuđivanje pouzdanja u njegovo milosrđe:

«To je evo govor, što ga drži Bog čovječanstvu na kraju gndine 1941. A zašto govori? Zar samo zato, da nas satre i uništi? 'Tako živ bio, govori Gospod Bog, neću smrti bezbožnika, nego da se obrati bezbožnik s puta svoga i živi. Obratite se, obratite se sa zlih putova svojih, jer zašto da umrete, dome Izraelov?' (273). To je odgovor, koji očekuje od nas i na koji nas potiče psalmista: 'Danas, kad čujete glas njegov, nemojte, da otvrdnu srca vaša!'

Neka, dakle, nova godina, godina 1942, bude godina povratka k Bogu cijeloga čovječanstva, ako želi, da ga obasja sunce mira, sreće i zadovoljstva. Neka bude godina kajanja, za nebrojene grijehe i prestupke. To je najbrži put i jedini put, da umilostivimo Boga i dočekamo bolje dane».

Jak i snažan poziv na pokoru i poštenje u kršćanskom životu izrekao je nadbiskup u propovijedi 28. studenoga 1940, u Peterancu, s glavnom misli (274): «Pravi muževi ne sagiblju koljena pred lažnim duhom vremena». Predmet je obrazložio trima razlozima: prvo, sramota je poći strujom lažnog duha

(272) Iv 6, 60.

(273) Ezek 33, 11.

(274) *Pravi muževi ne sagiblju koljena pred lažnim duhom vremena*, govor preuzv. Nadbiskupa bivšim ratnicima u Peterancu, u KL 91 (1940) 557 sl.

---

vremena; drugo, konačna pobjeda je ipak na strani Božjoj, a ne na strani lažne struje duha vremena; treće, ljubav prema samome sebi i domovini traži poštenje.

Osobito potiče na pokoru prigodom pokorničkih procesija u Remete i Mariju Bistricu. Ova hodočašća on gleda u svjetlu pokore. Budući da je prava pokora mržnja na grijeh, potiče vjernike na tu mržnju mnogim razlozima (275).

Godine 1943 prigodom hodočašća u Mariju Bistricu jasnim dokazima nastoji svoje slušatelje skloniti, da pred Bogorodičinim nogama skrušeno priznaju narodne grijehe:

«Iznevjerili smo se, Gospode, tebi — vapi on — pogazili smo zapovijedi tvoje; oćutjeli smo zato svu težinu pravedne desnice tvoje. I za sve boli, koje taru danas nas pojedince, za sve boli, koje taru danas tolike obitelji, za sve te udarce kažemo iskreno i otvoreno s onim mladićima u peći babilonskoj (276):

'Ti si pravedan u svemu, što si nam učinio. Sva su djela tvoja istinita, putovi su tvoji pravi, sve su presude tvoje stalne. Jer su sudovi tvoji, što si ih držao, pravedni u svemu, sve poradi naših grijeha. Jer smo sagriješili, zlo činili, kad se odmetnusmo od tebe. U svemu smo sagriješili. Nismo slušali zapovijedi tvojih, nismo ih držali ni izvršivali, kako si nam bio zapovjedio, da nam bude dobro'.

I neka se čuje danas pred licem Majke Božje drugi vapaj naše duše:

Mi se kajemo, reci Sinu svome, za sve zlo, što smo počinili! Žalimo za grijehe pojedinaca! Žalimo za grijehe pojedinih obitelji! Žalimo za grijehe cijeloga našeg naroda! I dok žalimo za sve te nebrojene grijehe, vapimo istodobno k tebi s onim mladićima u peći babilonskoj (277): 'Ne odbacuj nas zauvijek poradi imena svoga! Daj, da nađemo milosrđe kod tebe! Pa daj, da budemo primljeni od tebe, kad smo ipak skrušena srca i ponizna duha».

Probuđujući svijest krivnje i osjećaj skrušenosti nadbiskup nastoji u duše svojih slušatelja uliti veliko pouzdanje u zagovor

(275) *Et iste est omnis fructus ut auferatur peccatum* (Iz 27, 9). Propovijed preuzv. Nadbiskupa na Mariji Bistrici prigodom zagrebačkog hodočašća u KL 92 (1941) 321 sl.

(276) Dan 3, 27-30.

(277) Dan 3, 34 sl.

---

nebeske Majke (278): «Kako god smo grješni i jadni, ona nas ipak ljubi kao prava majka i vuče naša srca k Bogu kao magnet zahrđalo željezo».

Slijedeće godine upravlja on Majci Božjoj na Bistrici tri krika bolne duše (279): «Oprosti nam! Utješi nas! Pomozi nam!».

U prvoj točki skrušeno priznaje narodni grijeh kletve i psovke, nećudoredna odijevanja ženskih osoba i pozivlje na obraćenje.

Jasne, no ujedno i teške riječi s pozivom na pokoru izrekao je nadbiskup u četiri snažne propovijedi protiv kletve i psovke. Bilo je to prigodom pokorničke procesije u Remetama, 17. rujna 1944, i na završetku tjedna protiv psovke i kletve iste i slijedeće godine (280).

10. - STEPINAC - UZOR SVOME STADU

Kada II Vatikanski sabor govori o raznim oblicima, u kojima Božji narod ima ostvariti jednu te istu svetost života, na prvome mjestu govori o dužnosti biskupa, da bude svet, i primjerom i pastoralnom brigom izgrađuje sebi povjereno stado (281):

«Pastiri Kristova stada — veli se ondje — dužni su na prvome mjestu, da vrše svoju dužnost sveto, spremno, ponizno i hrabro, nasljedujući vječnog i vrhovnog svećenika, pastira i nadziratelja naših duša. Dok tako vrše svoju dužnost, bit će

(278) *Griešili smo! Kajimo se! Utoćišće grješnika, budi nam spas!* Propovijed preuzv. g. Nadbiskupa hodočasnicima na Mariji Bistrici prigodom zavjetne procesije, 1943, u KL 94 (1943) 317 sl.

(279) *Majko Božja Bistrićka, oprosti nam, utješi nas, pomozi nam!* Propovijed preuzv. g. Nadbiskupa prigodom hodočašća Zagrebčana u Marija Bistrici, 9. srpnja 1944, u KL 95 (1944) 333 sl.

(280) *Psovka je crna nezahvalnost prema Bogu i pusta zloba i velika narodna nesreća*. Propovijed preuzv. g. Ordinarija u katedrali prigodom kampanje protiv kletve, za vrijeme adoracije 2. veljače 1944, u KL 95 (1944) 64 sl. *«Iztriebimo psovku iz Hrvatskog Naroda! Bog će nam onda biti sigurno uporište»*. Propovijed održana prigodom pokorničke procesije u Remete, 17. IX 1944, u KL 95 (1944) 453 sl. - *Propovied preuzv. g. Nadbiskupa u katedrali prigodom završetka tjedna protiv psovke*, 12. XI. 1944, u KL 95 (1944) 561 sl. - Psovači, stidite se! Propovied preuzv. g. Nadbiskupa u katedrali na završetku tjedna protiv psovke, 15. IV. 1945, u KL 96 (1945) 117 sl.

(281) *II Vatikanski sabor*, dogmatska konstitucija o Crkvi «Lumen Gentium». Zagreb 1970, br. 41.

---

to i za njih izvrsno sredstvo posvećenja. Odabrani za puninu svećeništva, obdareni su sakramentalnom milošću, da molitvom, žrtvom i propovijedanjem savršeno vrše službu pastirske ljubavi u svim oblicima biskupske duhovne pastve i službe, ne boje se položiti svoj život za ovce, i postavši uzor stadu (282), primjerom svojim izgrađuju Crkvu iz dana u dan u

sve većoj svetosti». Mnogo prije nego je II Vatikanski sabor izglasao taj stavak, bio je nadbiskup Stepinac duboko svjestan, da mora izgrađivati sebi povjereno stado u svetosti života i da to izgrađivanje mora imati oslon i podršku u njegovu primjeru.

1) - *Uzor stadu*

Prema pastoralnoj nauci sv. Pavla (283): «Sam sebe pokaži uzorom dobra vladanja», nastojao je nadbiskup primjerom sveta života svima prednjačiti i sebi povjereno stado izgrađivati u svetosti života. Dokazuje to njegov natprosječni kreposni život u vršenju natpastirskih dužnosti i u njegovu privatnom životu.

U mladosti se bavio mislima, da stupi u stiški cistercitski samostan, kako je to on sam pripovijedao (284).

Dok je boravio u Rimu na filozofsko-teološkoj školi, među njegovim kolegama se govorilo, kako želi ići u kartuzijance, najstroži crkveni red, koji imade u Pleterju svoj samostan. Nije otišao samo zato, jer da mu nadbiskup Bauer nije to dopustio (285).

Kao bogoslov je pokazao, kako ozbiljno shvaća duhovni život. Već je tada duboko shvatio i uzljubio ideal Asiškog Patrijarha: nasljedovati Utjelovljenu Riječ Božju, koja je iz neizmjerne ljubavi i milosrđa prema rodu ljudskom od bogataša postala siromahom, da se mi obogatimo njezinim siromaštvom (286). Zbog toga se odrekao bogate baštine, koju mu je otac bio namijenio.

Prvu svoju sv. misu htio je služiti u rimskoj bazilici S. Maria Maggiore na oltaru, gdje se navodno čuvaju jaslice iz Betlehema, jer se u njima posebno odrazuje Kristova ljubav prema siromaštvu.

(282) 1 Petr 5, 3.

(283) Tit 2, 7.

(284) LEOPOLD POVŠE, *Videl sem svetnika*, II, rukopis u posjedu pisca.

(285) ANTE LIVAJUŠIĆ, *Iz uspomena na kardinala Stepinca*.

(286) 2 Kor 8, 9.

Kad je zagrebački upravitelj III reda sv. Franje Asiškoga prigodom njegova imenovanja za nadbiskupa-koadjutora zajedno s odborom pošao k njemu da mu podastre u ime trećoredaca čestitke, on je izrazio želju, koju je već odavna gojio, da stupi u III red, te je zamolio upravitelja, neka zgodno udesi i javi mu, kada bi se moglo obaviti primanje. Naglasio je, da mu je potreban duh sv. Franje. Zgoda se za to doskora pružila.

Još iste godine 1934 u rujnu stigao je franjevački general o. Leonardo M. Bello u Zagreb. Htio je prisustvovati proslavi 700-godišnjice dolaska franjevaca u Hrvatsku i učestvovati u prvom kongresu franjevačkih slavenskih profesora, koji se držao od 25. do 29. rujna. Upravitelj III reda mislio je, da je to vrlo zgodna prilika, da se ostvari želja nadbiskupa koadjutora, pa da ga sâm o. general primi u III red.

Posljednji dan toga kongresa nakon svečanog zborovanja, na kojemu je prof. Petar Grgec, trećoredac i nadbiskupov drug u zarobljeništvu, održao sadržajan govor, pohrli sav narod, koji je dupkom ispunio dvoranu, u franjevačku crkvu. U crkvi je dr. Janko Šimrak održao zanosnu propovijed. Iza propovijedi pristupi k oltaru o. general s misničkom pratnjom. U crkvi je nastala grobna tišina, kad je o. general zapitao mladoga nadbiskupa-koadjutora, koji je klečao pred oltarom na posebnom klecalu:

— Što želiš?

On odgovori, da želi primiti pokorničko odijelo sv. Franje Asiškoga. Svijet je u crkvi čak ustajao na klupe, da vidi taj dirljivi prizor i s dubokim ganućem je pratio kako mu o. general stavlja škapular sv. Franje i paše ga pojasom. Kao trećoredac je uzeo i novo ime, svoga predšasnika bl. Augustina Kažotića, zagrebačkog biskupa.

Kod večere u franjevačkoj blagovaonici zahvalio se je o. general nadbiskupu-koadjutoru za primjer poniznosti, što ga je dao stupivši među siromašne sinove sv. Franje i izjavio je u ime svoje braće pokornost i poštivanje prema zagrebačkom nadbiskupu.

Nadbiskup-koadjutor je u svom govoru naglasio, da se osjeća sretnim, što je iz ruku o. generala primio znakove pripadnosti velikoj franjevačkoj obitelji i moli zagovor sv. Franje, da uzmogne ustrpljivo, ponizno i u njegovu duhu nositi veliki teret biskupske dužnosti.

Godine 1936, 8. prosinca, na blagdan Bezgrješnoga Začeća

---

primio je franjevački provincijal o. Mihael Troha nadbiskupovu profesiju u III redu (287).

Nadbiskup Stepinac učinio je taj korak, jer se htio i osobno i svojevoljno obvezati, da će težiti za vlastitim usavršenjem, što je cilj III reda sv. Franje. Učinio ga je javno pred Božjim narodom u crkvi, da svima dade pobudu u nastojanju oko usavršavanja samoga sebe.

Kao nadbiskup živio je u zagrebačkom nadbiskupskom dvoru u duhu sv. Franje, skromno i siromašno dajući svima primjer duboke poniznosti. Prihode nadbiskupske nadarbine je širokogrudno dijelio siromasima i u dobre svrhe. U krašićkom pak zatočenju provodio je život u pravom ubožtvu. Umro je, a da nije imao što ostaviti od osobnih zemaljskih dobara.

Iz zatvora se je češće javljao franjevcima, molio pojas i škapular sv. Franje i slao pozdrave. Jednom im napiše kao pozdrav samo riječi sv. Pavla (288): «Nevolja rađa strpljivost,

strpljivost prokušanost, prokušanost nadu. A nada ne razočarava, jer je ljubav Božja izlivena u našim srcima po Duhu Svetome, koji nam je dan».

2) - *Nadbiskupovi pogledi na redovnički stalež*

Nadbiskupovo nastojanje oko izgradnje u svetosti sebi povjerena stada razabire se posebice iz njegova odnosa prema redovničkom staležu.

Kao čovjek, koji je bio u svemu dosljedan i nadnaravno usmjeren on je promatrao i shvaćao redovnički stalež kroz prizmu nadnaravnog reda. U redovništvu je gledao stalež, u koji je Božja providnost pozvala odabrane osobe obojega spola, da u njemu izbliza nasljeduju život Sina Božjega. U redovničkim osobama je vidio osobe, koje neće da dijele svoje srce, već ga žele velikodušno dati samo Bogu, komu se posvećuju redovničkim zavjetima. Posvećuju mu zavjetom siromaštva sve, što imadu i što bi mogle posjedovati; žrtvuju mu obiteljski život zavjetom čistoće; prikazuju mu ono, što je čovjeku najdraže, vla-

(287) N.K., *Prvi kongres franjevačkih slavenskih profesora*, u KL 86 (1935) 493 sl. - *Nadbiskup-koadjutor trećoredac*, u KL 86 (1935) 502 - *Glasnik sv. Franje* 40 (1935) 334-335; 41 (1937) 1 - Pismo o. Dionizija Andrašeca, tadanjega upravitelja III reda, 25. X. 1970. - *Kronika Hrvatske franjevačke provincije*, str. 47.

(288) Rim 5, 3-5. - Pismo o. Dionizija Andrašeca, 31. X. 1970.

stitu volju, um i cijelu dušu zavjetom posluha. Ovako usmjereni prema Bogu, oni se okreću i prema bližnjemu, da mu saopće nešto od svoje usmjerenosti prema Bogu. Na taj način preuzimaju obvezu, da će težiti za duhovnim usavršenjem samoga sebe, drugim riječima, da će težiti za svetošću života.

U tome duhu piše nadbiskup jednom redovničkom mladomisniku (289):

«Ja se iskreno radujem, da se popunjuju redovi svjetovnih svećenika, dobrim i revnim dušama. Ali se isto tako a možda i više radujem, kad vidim, da se popunjuju redovi redovničkog klera revnim i dobrim svećenicima. Jer, ako i nisu svi redovi kontemplativni redovi, opet je u svima na neki način više mogućnosti za sabranu molitvu, pa zato za sve vrijedi ona riječ Pija XI za kontemplativne duše: 'Lako je shvatiti, kako oni koji neprestano vrše dužnost molitve i pokore, pridonose porastu Crkve i blagostanju čovječanstva više od onih, koji se trude, da oru polja Gospodareva. Jer, ako prvi ne učine, da pljušti s neba kiša nebeskih milosti, da natopi polja, koja se oru, evanđeoski će radnici pokupiti na koncu mršavu žetvu'.

Kad Vam je dakle dobri Bog dao uz milost svećeništva i golemu milost redovništva, nastojte da Vašim molitvama i žrtvama pomažete evanđeoske radnike na župama, svjetovne svećenike, da ostanu vjerni svome svetom zvanju, te tako polje duša našega Naroda Hrvatskoga donese stostruki rod za nebesku žitnicu».

«Redovništvo je — veli on u jednom svom nagovoru redovnicama (290) — u svim vremenima kršćanstva imalo svoje duboko značenje i golemu vrijednost. A danas još i sto puta više. Veselim se svakom napretku kongregacija ženskih i muških, i kamo sreće, kad bismo svakoj raspuštenoj duši u ovom izopačenom svijetu mogli suprotstaviti jednu kreposnu dušu redovničku, da se dragom Bogu pruži naknada, da se zaustavi njegova osvetna ruka i izlije njegov blagoslov na ovu dolinu suza.

Može se kome činiti od neznatne važnosti, kad se radi o ženskim redovničkim zajednicama. Tko tako sudi, taj jako plitko promatra stvari. Ja u redovništvu gledam uopće nešto drago-

(289) Kardinalovo pismo mladomisniku o. Edomiru Ciko, DI, 7. VIII. 1954.

(290) MARIJA BEATA MILAŠIN, *Kardinal dr. Alojzije Stepinac i redovništvo*, Okružnica vlastitoj kongregaciji, 12. III. 1960. - Pismo č. majke Sestara od Naše Gospe, 23. X. 1957.

---

cjenije, što naš ubogi narod prinosi Bogu, skup mnogih i velikih žrtava, većinom svijetu nepoznatih, ali poznatih Bogu. A onda, ja nikad ne puštam s vida, da se u ekonomiji spasa i pojedinih naroda i čitavog čovječanstva uz Baraka, koji vitla mačem, pojavljuje i Debora, čiji je savjet bio odlučniji u borbi nego vojna sila s Barakom na čelu (291).

Uz Davida, koji obara Golijata, pojavljuje se Judita, koja spašava narod i državu — baš kao David — oborivši Holoferna. Uz mudrog Salomona s njegovim presudama, pojavljuje se i mudra Abigaila. Uz pobožnog Jozafata, čija je vladavina bila blagoslovljena za narod, pojavljuje se i pobožna Estera sa ne manjim blagoslovom za bijedni zaboravljeni narod. I koliko sličnih primjera iz Sv. pisma, povijesti Crkve i svjetovne povijesti! I na koncu, zar se ne pojavljuje uz Krista Gospodina i blažena Djevica? I nisu li upravo zato ni na što spale tolike protestantske sekte, što su omalovaživale Marijinu ulogu u povijesti Crkve?»

Predstojnici jedne ženske redovničke družbe piše iz Krašića (292):

«Potpisujem riječi kardinala Faulhabera: 'U vremenu, u kojem se siromaštvo proklinje, prostovoljno siromaštvo u redovima je blagoslov i uzor. U vremenu, u kojem je ćudoredna pokvarenost oborila sve ograde ćudorednog poretka, savršena čistoća je blagoslov i uzor. U vremenu, u kojem se uskraćuje posluh svim zakonima, prostovoljni posluh je blagoslov i uzor'.

To je eto razlog, zašto se veselim svakom napretku redova i kongregacija i muških i ženskih, i kamo sreće, kad bismo na svaku raspuštenu dušu u ovom izopačenom svijetu mogli suprotstaviti jednu kreposnu redovničku dušu, da se dragom Bogu pruži naknada, zaustavi osvetna ruka njegova i izlije blagoslov njegov na ovu dolinu suza. Ali, kad je dobrota njegova tolika, da je i izopačenoj Sodomi i Gomori bio spreman oprostiti, ako se nađe barem deset pravednika u njoj, vjerujem, da će mnogo toga oprostiti i našem bijednom narodu, ako procvate duboki redovnički život u svim družbama, makar ih bio i mali broj!»

Prigodom svečanih zavjeta jedne karmelićanke u Brezovici, 24. lipnja 1944, veli u nagovoru:

«Redovnički život, pogotovo polaganje vječnih zavjeta nije

(291) Suc 4, 6-14.

(292) Kardinalovo pismo iz Krašića, 7. I. 1957.

---

ništa drugo nego navještaj rata do istrebljenja jakom i moćnom neprijatelju, kojega je sv. Ivan apostol okrstio sa tri riječi: požuda očiju, požuda tijela, oholost života.

Bila bi vrlo naivna redovnica, koja bi mislila, da život u redovničkoj zajednici može proći bez križeva, bez nevolja, sličnih onima, koje je morao proći i David u fizičkom ratu. Treba se sjetiti, kako se sv. Bernardo morao valjati po trnju uz strašne boli, kad drugčije nije mogao obuzdati životinjsku pohotu tijela. Treba se samo sjetiti onog drugog sveca, koji je u cičoj zimi znao zaroniti u vodu probivši led, te stajati u ledenoj vodi, dok nije postao potpuno gospodarom samoga sebe. Ali koliko napasti i druge vrsti znade sotona probuditi unutar samostanskih zidina i podvrći Bogu posvećene osobe svakovrsnim teškim kušnjama!... Želja u karmelu ne može biti druga negoli posvemašnja pobjeda nad sotonom, nad tijelom, nad svijetom i sretan povratak iz toga duhovnog rata u vječnu nebesku domovinu».

U pismu upravljenu dvjema redovnicama iz Krašića piše (293):

«Nebo se ne puni iz plesnih dvorana, raskošnih kazališta i lokala za raznovrsna uživanja, nego iz bitaka s vlastitim strastima, s pokvarenim svijetom i paklom. A to je smisao i vašeg redovničkog života. Imao je pravo moj pokojni učeni profesor na rimskoj Gregorijani, o. Vermeersch, kad je jednom u šali rekao: 'Kad se približava smrt, svi bi rado bili fratri! No onda je dakako kasno».

No nadbiskup je uvidio i to, da redovnici i redovnice apostolskim djelovanjem izgrađuju sv. Crkvu. Proučavajući crkvenu povijest uvjerio se, kako su se u raznim stoljećima ljudske povijesti dizali sad ovi sad oni pogubni pokreti protiv Božje Crkve, i kako je Bog «za svako doba predvidio i lijek, koji će u stanovitim prilikama najbolje djelovati. Protiv duha mekoputnosti i duha uživanja, koji je slabio Crkvu, podigao je sv. Franju Asiškoga. Protiv krivovjerja, koje se stalo širiti u južnoj Francuskoj, podigao je u 13. stoljeću sv. Dominika. U najnovije doba, da spasi zapuštenu mladež, podigao je divnog odgojitelja sv. Ivana Boska. A prije 400 godina, kad se duh oholosti i prkosa digao protiv zakonitog od Boga postavljenog auktoriteta, da putem protestantizma rastoči i upropasti Crkvu Kristovu, podigao je dobri Bog jednu duhovnu organizaciju, koja je pravom vojnič-

(293) Kardinalovo pismo iz Krašića, 22. V. 1956.

---

kom disciplinom stala u vojni red protiv strašnoga zla, što je zaprijetilo Crkvi Kristovoj. Bila je to družba Isusova, osnovana od sv. Ignacija Lojole» (294).

Proučavajući domaću povijest uvjerio se je, da su crkveni redovi vršili najblagotvorniji utjecaj na cijeli narodni život, na njegov moral, da su oni najjači potporanj za očuvanje kršćanskoga morala, za izgradnju zdrave kulture i u našem narodu, da su oni slava naše Crkve, koji rječito govore, da je ona djelo Božje (295).

Uviđao je nadbiskup i veliku važnost redovništva i za rješavanje društvenih pitanja. 31. listopada 1943, na blagdan Krista Kralja, pri zaključku velike pokorničke procesije priznajući potrebu društvenog preuređenja prema naučavanju pape Leona XIII i Pija XI rekao je (296):

«To je naš socijalni program. On je do savršenstva dotjeran u našim redovničkim zajednicama, u kojima je moguća takva forma života samo zato, što mu je temelj Bog, a veza između nadređenih i podčinjenih te jednakih kršćanska ljubav posvećena na Kristovu križu».

U nagovoru prigodom završetka pohoda u samostanu uršulinki u Varaždinu, 20. listopada 1945, posvetio je jednu točku temeljnoj dužnosti svih redovnika težiti za savršenstvom. Među ostalim kaže:

«Morate upravo gladovati i žeđati za krepošću. Strastveno moramo težiti za krepošću. Kad lovac ne bi imao strasti, ne bi nikada ništa ulovio. Kako se vere po snijegu i blatu kroz šikare cijeli dan, da ulovi fazana ili srnu! Što više čovjek teži za nečim, to više onda to i cijeni. Ako nema žive želje, upravo strasti za savršenošću, onda neće nikada biti solidne kreposti. Stoga moramo upravo strastveno težiti da polučimo ono, zašto smo došli u samostan... Nije dosta, da postignete savršenost jednog prosječnog čovjeka u svijetu... Primili smo veće milosti od svjetovnjaka, pa se traži od vas i veća svetost.

(294) *Nadbiskupova propovijed prigodom 400 godišnjice DI*, 29. IX. 1940, u KL 91 (1940) 473 sl.

(295) *O ulozi redovništva u svijetu i Hrvatskom Narodu*. Propovijed, 16 studenoga 1936, u Zlataru prigodom 70-godišnjice dolaska ss. milosrdnica u mjesto, u *Hrvatska straža*, 17. XI. 1936. - *Proslava 70-godišnjice dolaska čč.ss. milosrdnica u Zlatar*, u KL 67 (1936) 593.

(296) Nadbiskupova propovijed, 31. X. 1943. Radi prilika nije bila objavljena u tisku; u NAZ, prijepis kod pisca.

Silnu težnju za krepošću treba imati i iz drugih razloga. Prvi sigurni znak, da ćemo postići život vječni, jest velika čežnja za napretkom. To je ujedno i dobar znak, da smo na pravom putu. Kad bismo to mogli svagdje konstatirati, brzo bi se izmijenilo sve na svijetu. Da svi svećenici i redovnici nastoje oko toga, brzo bi svijet bio obraćen iz temelja. Više puta bi čovjek zaplakao, kad vidi, da se svećenik ili redovnik zapleo u kučine i poput Tiberija lovi muhe u zraku, te tako škodi sebi i drugima, jer je nedostojan svoga zvanja. Uvijek me se teško doima, kad vidim redovnika, gdje lovi muhe, mjesto da traži biser».

Prigodom ovog pohoda nije pokazivao samo veliko zanimanje za sve, što se odnosi na redovnički život općenito, nego i očinsku brigu za duhovni napredak pojedinih sestara te je posvetio dosta vremena za svaku pojedinu redovnicu, koja bi ga molila za koji savjet u duhovnom životu ili iznijela koje pitanje o radu. Tako je jednu sestru, koja je već htjela izaći na vrata, pozvao natrag i rekao joj očinskom dobrotom jednu misao uzetu iz Sv. pisma, da joj bude misao vodilica kroz redovnički život (297).

Već je njegov predšasnik na zagrebačkoj nadbiskupskoj stolici, Antun Bauer, mnogo radio, da se u Zagrebu i u pokrajini na raznim mjestima nastane redovnici i redovnice, koji bi svojim kreposnim životom i apostolskim djelovanjem unapređivali sav narod Božji u težnji za kršćanskom savršenošću i svetošću života. Njegovim nastojanjem i privolom došli su u Zagreb franjevci knnventualci na Sv. Duh, trećoreci na Ksaver, dominikanci u tzv. željezničarsku koloniju nedaleko Maksimira. Isto tako je smjestio sestre karmelićanke družbe Božanskoga Srca na nadbiskupsko dobro u Hrvatski Leskovac kraj Stupnika. Stigle su još i neke druge redovničke družbe.

Nadbiskup Stepinac je punim zanosom svoje natpastirske ljubavi nastavio i unaprijedio, što je njegov predšasnik započeo. Odlučio je, da svaka zagrebačka župa dobije barem jedan muški i jedan ženski samostan. U svaku župu nadbiskupije kanio je dovesti redovnice kao pomoćnice svećeniku u katekiziranju mladeži, vođenju crkvenog pjevanja i župnikova kućanstva (298).

(297) Pismo Marije Barilović, predstojnice samostana, 1. V. 1970.

(298) MARIJA BEATA MILAŠIN, *Kardinal dr. Alojzije Stepinac*, Okružnica, 12. III. 1960.

3) - *Stepinac i pojedine redovničke zajednice*

Kako je Stepinac imao uzvišene nazore o redovništvu uopće, njegov odnos prema pojedinim redovničkim zajednicama bio vrlo ljubazan i prijateljski. Poticao ih je na duhovni napredak, davao im je svoju dušu i srce i poistovjećivao se sa svim, što je u nadbiskupiji moglo promicati duh i apostolat Bogu posvećenih osoba. Skromno i tiho, ali mnogo je učinio ne samo duhovnom podrškom svog auktoriteta, nego i stvarnom potporom. Išao je za tim, da se redovništvo razvije što bujnije i da njegov apostolat oko kršćanske savršenosti bude što plodniji.

U Zagrebu predaje isusovcima upravu i vodstvo dječačkog sjemeništa na Šalati. Kapucinima je na istočnom predgrađu Zagreba u Dubravi svojim troškom izgradio crkvu Sv. Mihaela i dao im župu na Novu godinu 1942 (299). Franjevcima u Vrbanićevoj ulici predaje novoosnovanu župu Gospe Lurdske g. 1942 (300). Salezijancima predaje upravu i odgoj mladeži u nadbiskupskom orfanotrofiju u Vlaškoj ulici kao i radničku mladež u predgrađu, gdje im na Knežiji daje novu župu Marije Pomoćnice, 1. ožujka 1937, i potiče ih na gradnju nove crkve, te im u najodsudnijim časovima daje obilnu pomoć u građevnom materijalu. Bez njegova zalaganja i potpore, prema izjavi samih salezijanaca, ona ne bi bila izgrađena.

Često je zalazio u samostane franjevaca, dominikanaca i isusovaca. Dominikancima je otvorio široko svoje srce, čim je saznao, da im je samostan, 22. veljače 1944, u bombardiranju bio porušen. Bio je tada kod sestara karmelićanki u Brezovici kod stola. Smjesta je ustao od stola rekavši (301):

— Moram u Zagreb da vidim mrtvu braću i pobrinem se za preživjele.

Uputio se na ruševine, pod kojima je osmero braće bilo pokopano, da blagoslovi njihova tjelesa, da posjeti ranjenike i kaže riječ utjehe, vjere i sigurnog saznanja, da će iz ovih ruševina i grobnica ustati preporođeni, bolji i jači nego ikada. Njihove redovnike je smjestio u svoj dvor u Brezovici, a sjemeništarce i gimnaziju raspršenog sjemeništa iz Bola u svoje sje-

(299) Schematismus Fratrum Minorum Capuccinornm, Provincia Croatia, 1966. - *Nova župa u Zagrebu*, u KL 93 (1942) 36.

(300) *Nova župa Majke Božje Lurdske u Zagrebu* (Vrbanićeva ulica), u KL 93 (1942) 597.

(301) Pismo s. Regine Terezije Trbljanić, karmelićanke iz Brezovice, 18. XI. 1971.

menište na Kaptolu. Osim toga im je predao kapelu Ranjenog Isusa na početku Ilice kao i župu u Resniku (302).

Već godine 1939 pokrenuo je pitanje dolaska karmelićana u Zagreb. Dodijelio im je mjesto kraj novog tramvajskog spremišta, gdje su oni nabavili zemljište za izgradnju samostana i crkve. Ratne su neprilike omele taj pothvat. Godine 1959 piše župniku u Remetama o tome izražavajući namjeru dati karmelićanima župu u Remetama, gdje je nekoć bio pavlinski samostan. Uviđavni župnik Leopold Rusan pristaje, da karmelićani dođu u Remete još za njegova života. I doista stigli su onamo, 12. studenoga 1959.

U Zagrebu je nadbiskup mudro razmjestio muške samostane na raznim mjestima grada, da vjernici uzmognu imati od njihova apostolata što veću duhovnu korist. Ako se sjetimo, da je u početku stoljeća u Zagrebu postojao uz milosrdnu braću samo jedan pravi muški samostan, i to franjevački na Kaptolu, a za njegova biskupovanja je broj muških samostana narastao na 13 sa pet redovničkih župa, u kojima djeluju oko 120 redovničkih svećenika, od kojih su dvadesetorica bili stalni katehete, onda se može razabrati, koliko je nadbiskup pridonio razvitku redovništva u samome gradu.

No, on je mislio i na pokrajinu. Tako povjeri franjevcima konventualcima župu u Novom Sisku. Franjevcima trećorecima daje župu u Kotarima kraj Samobora, salezijancima u Podsusedu i Marijin-dvoru kraj Daruvara (303).

4) - *Stepinac i ženske družbe*

Veliki smisao i naklonost je nadbiskup pokazivao prema ženskim redovima i družbama, znajući koliko dobra one čine na odgojnom polju ženske omladine kao i u karitativnim ustanovama i pothvatima.

Kada je Stepinac kao netom zaređeni nadbiskup-koadjutor posjetio najveću hrvatsku žensku redovničku družbu, sestre milosrdnice, 27. lipnja 1934, poglavarica ga je pozdravila riječima:

«Družba sv. Vinka obraća se Vašoj Preuzvišenosti vjerom Petrovom, pouzdanjem Pavlovim i osjećajima Ivanovim moleći vas, da joj budete ocem i učiteljem!»

(302) *Album 1934-1944*, prikazan Nadbiskupu od dominikanskog o. provincijala.

(303) *Nadbiskup i crkveni redovi u Zagrebu*, u KL 95 (1944) 301-305.

Od toga dana nema istaknutijeg događaja u toj velikoj i jakoj družbi, a da nadbiskup Stepinac ne bi u tome sudjelovao svojom prisutnošću, blagoslovom i pobudnim riječima. Prema sestrama milosrdnicama se doista pokazao kao pravi otac i učitelj. U časovima, kad je bio ugrožen opstanak njihove velike bolnice u Vinogradskoj cesti u Zagrebu, on se odlučno zauzeo, da se to ne bi dogodilo. Pritekao im je u pomoć stvorivši preduvjete, da se izgrade novi odjeljci i obnovi cijela bolnica.

Blagoslivlje temeljni kamen nove zgrade njihove ženske realne gimnazije, 27. rujna 1937 (304). Za vrijeme gradnje trajno se zanimao, kako radovi napreduju. Pošto je bila izgrađena on je, 25. studenoga 1939, blagoslovio novu zgradu i izrekao važan govor, koji je počeo riječima sv. Pavla (305): «Odgojitelj za Krista».

«Te riječi sv. Pavla — veli on — koje znače cijeli jedan program, napisao bih zlatnim slovima na vrata sviju škola diljem naše domovine gdje god ima katolika i Hrvata. Te riječi kratko i jezgrovito izriču neotuđivo pravo i svetu dužnost, najrealniji, jedini realan cilj i najuzvišeniji zadatak škola, tih sjemeništa, u kojima dozrijeva mezimče naroda — njegova mladež, njegova budućnost.

Za Krista! Da, naše škole imaju neotuđivo pravo i svetu dužnost, da im Krist bude temelj i vrhunac, sublimitas et profundum. I nemoguće je ignorirati Krista (306), jer 'nema drugog imena pod nebom danog ljudima, u kojem bismo se mogli spasiti'».

Pošto je izložio pravo i dužnost Crkve obzirom na odgoj mladeži, upravio je roditeljima poziv da surađuju, a učenicama pobudu, da traže Krista u nauci, završava riječima:

«Da završim kako sam počeo: Krist je naša mudrost od Boga i pravda i posvećenje i otkup, ugaoni kamen, te stoga nitko ne može postaviti drugog temelja, osim onoga, koji je postavljen, a taj je Isus Krist (307). I stoga poradimo s Crkvom svi: i državna vlast, i roditelji, i učitelji, i školska mladež, kako bi škola, koju danas ovako svečano otvaramo, a s njom i sve druge

(304) *Blagoslov temeljnog kamena nove zgrade ženske realne gimnazije ss. milosrdnica*, u KL 88 (1937) 481.

(305) Gal 3, 24. *Izvještaj ženske realne gimnazije s klasičnim odjeljenjima ss. milosrdnica* za šk. godinu 1939-1940, str. 41 sl.

(306) Dj 4, 12.

(307) 1 Kor 1, 30; 3, 11; Ef 2, 20.

škole diljem naše domovine uvijek bile i ostale 'odgojitelj za Krista'».

Svečane javne priredbe u novom zavodu nadbiskup je redovito počastio svojom prisutnošću. Bio je kod tih đačkih svečanosti tako prirodan, tako bliz duhu bezbrižne mladeži, kao da se sâm prenio u doba svoga đakovanja i kao da ga nije tištala nikakva briga velike nadbiskupije. Za mnogobrojno nastavničko osoblje, a u svrhu, da bi redovnice nastavnice stekle što potpuniju vjersku naobrazbu, nadbiskup je upriličio posebne tečajeve, u kojima su predavali profesori bogoslovnog fakulteta.

U svojoj natpastirskoj ljubavi našao je vremena da im od g. 1944 svaki mjesec u kući matici održi duhovnu pouku, pri čem bi se sakupile i sestre iz ostalih zagrebačkih njihovih kuća. U tim je nagovorima poticao i oduševljavao na kršćansku savršenost. Sestre su te nagovore tiskale u *Vjesniku družbe ss. milosrdnica*. Te dragocjene pouke im je držao dokle god je bio na slobodi.

Kada se jasno vidjelo, da rat ide kraju i da će pobijediti saveznici, rasposlao je, 12. siječnja 1945, svim ženskim redovničkim družbama okružnicu povjerljiva sadržaja, upozoravajući poglavarice da prirede za sestre građansko odijelo i da ih u tom odijelu dadu slikati za iskaznice, koje će im izdati civilne vlasti. Dopustio im je da se u slučaju potrebe sklone kod svojih roditelja i rodbine, ako naime prilike ne bi dopustile da provode zajednički život. Dao im je upute, kako da čuvaju svoje sv. zvanje, obdržavaju redovničke zavjete, zadrže uvijek i svagdje svoju redovničku ozbiljnost. Napose im je stavio na srce da čuvaju sv. čistoću i da mole za sv. ustrajnost (308).

Dominikanke sv. Anđela Čuvara duguju očinskom nadbiskupovu zauzimanju, što je povoljno riješio pitanje gradilišta u Trnju, da su mogle sagraditi svoj prvi samostan u Zagrebu, komu je on dao ime Bl. Ozane Kotorske. On ih je smjestio i u pokrajinu: u Biškupcu, Sisku, Virju i Kostelu.

Iz Splita je doveo službenice milosrđa te ih je smjestio u zapadnom zagrebačkom predgrađu u Kustošiji i obilnim novčanim darom omogućio im izgraditi kapelu, u kojoj je stanovništvo onoga kraja dobilo i svoju župu.

(308) *Kardinal Stepinac i hrvatske milosrdnice*. Referat natipkan pisaćim strojem u posjedu pisca.

Nadbiskupova darežljiva ruka je pružila obilnu tvarnu pomoć i sestrama klanjateljicama Krvi Kristove na Miramarskoj cesti i Družbi kćeri milosrđa, koje su došle iz Blata na Korčuli.

Svojski se i uspješno zauzeo za družbu siromašnih učiteljica naše Gospe, da su mogle razviti svoj neumorni rad na polju školstva u Zagrebu kao i u pokrajini.

Brižno je pratio život i rad sestara uršulinki u Varaždinu. Zauzeo se, da dobiju gimnaziju s pravom javnosti s osam razreda, u kojoj bi se školovale samo one učenice, koje žele biti duboko vjerski odgojene i koje se zato samostalno odlučuju za ovu školu, premda bi imale

prilike, da se s manje tvarnih žrtava upišu u koju državnu gimnaziju. On ih je znao i iznenada posjetiti i održati im duhovni nagovor. U nezaboravnoj uspomeni je uršulinkama ostao službeni pohod, koji je obavio od 17. do 20. listopada 1945. Tom je zgodom održao dva prigodna nagovora o redovničkom staležu (309).

Kada je g. 1949 đakovački biskup pozvao uršulinke, da osnuju samostan u Slavonskom Brodu i da djeluju kao katehistice u župnom apostolatu, vrhovna poglavarica u Rimu nije htjela na to pristati, dokazujući kako njihov red nije ustanovljen za vanjski apostolat i kako u Varaždinu žive već 200 godina u strogoj klauzuri i vrše apostolat samo unutar vlastitog samostana. Dopisivanje i planiranje u vezi s osnutkom te redovničke kuće trajalo je sve do g. 1956, kada se kardinal Stepinac odlučno zauzeo kod vrhovne uprave u Rimu za taj pothvat. Gotovo proročkim duhom je isticao, da je to u Božjoj providnosti i da to treba na svaki način ostvariti. Zajamčio je, da će to djelo biti blagoslovljeno i donijeti plodove širom naše domovine, jer će za tim osnutkom sigurno slijediti i druge ustanove. Tom odlučnom zauzimanju popustila je vrhovna poglavarica u Rimu i naum je bio ostvaren 8. siječnja 1957. Što je kardinal predviđao i tvrdio, ostvarilo se, jer se upravo taj apostolat snažno razvio, usprkos mnogim i velikim patnjama. I doista, iza toga su se uršulinke počele razgranjivati i dobile su pozive da pođu i na druga mjesta (310).

(309) MARIJA VIANEYA BARILOVIĆ, *Sveti Kardinal i Uršulinke u Varaždinu*, 1. VI. 1970. Iz kronike uršulinskog samostana u Varaždinu. Referat natipkan pisaćim strojem u posjedu pisca.

(310) S. MARGARITA LABRTIĆ, OSU, *Uzoriti kardinal Stepinac i fundacija uršulinskog samostana u Sl. Brodu*. Referat natipkan pisaćim strojem u posjedu pisca.

U svojim nagovorima je nadbiskup gorljivo oduševljavao redovnice za čisti djevičanski život (311).

«Život djevičanskih duša izaziva udivljenje i radost ne samo na nebu nego i na zemlji, pa čak i kod onih, koji su se daleko udaljili od živoga i pravoga Boga... Kako se ne bismo radovali životu prema evanđeoskim savjetima, kad se po njima izabrane duše kao anđeli Božji po Jakovljevim ljestvama penju na nebo!»

Upućivao je redovnice da drže pred očima cilj redovničkog života: posljednji cilj, slavu presv. Trojstva, u kojoj će biti i same proslavljene; a neposredni, oblikovati se u Krista vježbanjem sviju kreposti (312).

Vrlo prikladno govori redovnicama o smislu pogrješaka (313):

«Ondje, gdje se gradi kuća, veli jednom zgodom, ima i prašine, pa makar se baš gradila i crkva. I ovdje, gdje se počinje graditi nova kuća kreposti jedne duše, bit će sigurno i

pogrješaka. Ali to ne smije biti razlogom, da se sustane, jer nema na zemlji tako siromašna čovjeka, da ne bi mogao steći solidne kreposti, ako je u njega samo dobra volja!»

Redovnicima i redovnicama stavlja nadbiskup na srce duh vlastite redovničke ustanove (314): «Zgrade ne čine družbu, nego duh» — piše u jednom pismu jednoj samostanskoj poglavarici. Franjevačkom provincijalu piše (315): «Duh sv. Franje u stanju je, da se odupre i ovakvu zlu, kakvo danas proživljavamo, jer je sav utemeljen u Kristu Gospodinu, pa vam želim puninu duha vašega sv. utemeljitelja u nastajućoj godini». Jednom franjevcu piše (316): «Vama je sv. otac Franjo ostavio najbogatiju baštinu sv. siromaštva, i ja vam želim samo jedno: duh sv. Franje Asiškog, koji je danas poželjan više nego ikada i potreban više nego ikada». U pismima i nagovorima redovnicama potiče Bogu posvećene osobe, da visoko cijene sv. zvanje i da se mole za sv. ustrajnost (317). U

(311) *Nadbiskupov govor prigodom redovničkog oblačenja u karmelu* Brezovica, 21. VI. 1940.

(312) Nadbiskupov govor prigodom zavjetovanja jedne karmelićanke u karmelu Brezovica, 8. V. 1941.

(313) Nadbiskupov govor prigodom oblačenja u karmelu Brezovica, 21. VI. 1944.

(314) Krašić, 7. IV. 1955.

(315) Krašić, bez datuma, u posjedu pisca.

(316) Krašić, 17. XII. 1954.

(317) Krašić, 4. VII. 195... (?); 1. IV. 1959. - Nadbiskupov govor prigodom oblačenja u karmelu Brezovica, 21. VI. 1940.

---

patnjama i progonima bodri neprestano na neograničeno pouzdanje u Boga kao i na ljubav prema progoniteljima (318).

U jednom nagovoru redovnicama veli (319):

«Ja bih želio samo naglasiti, da pazite na bitno, a to je duh! Duh je, koji oživljuje! Ne dajte, da duh svijeta prodre u redovničke zajednice. Ne kažem, da morate izaći iz svijeta! To i Spasitelj potvrđuje, kad moli milost apostolima: 'Ne molim, da ih uzmeš od svijeta, nego da ih sačuvaš od zla. U svijetu, dakle, jesu, ali nisu od svijeta, kao što nisam ni ja od svijeta', veli Spasitelj».

Jedna poglavarica, koja se u svojim teškim nezgodama obraćala na nadbiskupa, tvrdi, da im je on u njihovim poteškoćama uvijek i spremno dao odgovore, koji su se kasnije pokazali kao najbolji (320).

Da se steče pravi redovnički duh neke družbe, smatrao je potrebnim i nužnim da bi se produžilo vrijeme kušnje u novicijatu. U tome smislu piše iz Krašića, 22. lipnja 1953, predstojnici karmelićanka od Presv. Srca Isusova:

«Mislim, da ne biste ništa izgubili, a mnogo biste dobili, kad biste novicijat produljili na dvije godine. Sva je, naime, snaga pojedine redovničke družbe u snazi duha, koji ju prožimlje, a taj se ne stiče u jedan dan ili jednu godinu, nego je to borba čitavog života njezinih članova. Zato je i uputno, da priprava bude što dulja, da se osigura kasniji rad u pojedinim dušama, koje bi mogle klonuti, ako nemaju solidne priprave».

Bolno je bio dirnut, kad je saznao, da su neki mladi svećenici prigodom jedne mlade mise stavljali nerazborite prigovore redovnicima. Osvrće se na to u pismu upravljenom redovniku zlatomisniku te veli, da su ti svećenici zaboravili, da «zelus imprudens plus officit quam proficit — nerazborita revnost više škodi negoli koristi», i da danas više nego ikada mora biti geslo svim svećenicima, bili oni redovnici ili svjetovni svećenici: «Getrennt marschieren, vereint schlagen» — Rastavljeno hoditi, ali zajednički udarati po sotoni i njegovu kraljevstvu, kako bi se uspostavilo kraljevstvo Kristovo, kraljevstvo istine, kraljevstvo svetosti i milosti, kraljevstvo pravednosti, ljubavi i mira (321).

Naprotiv, veoma se radovao, kad je saznao, da u jednom

(318) Krašić, 20. VII. 1934; 15. VIII. 1954; 4. I. 1955; 18. VIII. 1955; 18. VIII. 1954; 17. VI. 1959.

(319) MARIJA BEATA MILAŠIN, *Kardinal dr. Alojzije Stepinac*, Okružnica, 12. III. 1960.

(320) Pismo, bez datuma, u posjedu pisca.

(321) Krašić, 28. VII. 1957.

---

kraju nadbiskupije vlada između svjetovnog i redovničkog klera sloga i suradnja (322): «Neobično mi je drago čuti o lijepom skladu između vas i tamošnjeg svećenstva, piše jednom redovniku. To je duh Božji. Ubi caritas et amor, Deus ibi est — gdje je ljubav i sloga, ondje je Bog. Tako odgajajte svoje novake, da budu pravi sinovi sv. Franje Asiškoga. Regnum Christi est regnum caritatis — kraljevstvo Kristovo je kraljevstvo ljubavi. Regnum divisum est regnum diaboli — kraljevstvo podijeljeno kraljevstvo je sotone. Unašajte uvijek vedri optimizam u duše svojih novaka».

5) - *Stepinac i hrvatske karmelićanke*

Dr. Hren je pratio jednom zgodom nadbiskupa, još kao mladog koadjutora, na odmor u Sv. Križ pod Golicom u Sloveniji. Tom je zgodom upoznao u njemu duboko pobožnu dušu, muža molitve, razmatranja i požrtvovnosti, koji zaboravlja samoga sebe i svoje vlastite potrebe, a upravlja sve svoje misli, osjećaje i nakane na slavu Božju i dobro neumrlih duša. Baveći se nadbiskup tim mislima, otkrio je dr. Hrenu nacrt svog biskupskog rada. Među ostalim stvarima reče mu (323):

— Čim uzmem u ruke upravu cijele nadbiskupije, želim osnovati kod nas jedan kontempladvan red.

Misli su mu se zanosile na red sv. Klare, koji je nekada na Gričkim Goricama u Zagrebu imao svoj samostan, a danas ga još ima u Splitu. U razgovoru spomene mu dr. Hren, da imade u Austriji četiri Hrvatice karmelićanke. Čuvši to, srce mu je zaigralo i reče:

— Ja ću ih ovamo pozvati. Ako pak Hitler progna još koju, ja ću ih sve rado uzeti. Formalnosti sa Sv. stolicom ću urediti, da se mogu k nama premjestiti. Dat ću im dvorac u Brezovici, dok se ne izgradi za njih poseban samostan».

Ta je vijest utjecala, da se odlučio za karmel. Karmelićanke vrše uzvišeni apostolat zamjenične zadovoljštine. Iako žive daleko od svijeta, unutar svoje klauzure, molitvom, kontemplacijom, odricanjem, pokorom i žrtvama sudjeljuju i te kako u sudbini i razvoju događaja. Svaki karmel predstavlja novu Kristovu tvrđavu, zamak i sklonište Bogu posvećenih djevica pred nasrtajima sotone; predstavlja jednu oazu u pustinji ovoga svijeta, koji se otuđio

(322) Krašić, 21. VIII. 1958.

(323) HREN 10.

---

od Boga, ali i gromobran, kako je nadbiskup češće kazivao, koji odvodi munje Božjega gnjeva od ljudi grijehom okaljanih. Samoća, siromaštvo, požrtvovnost i posluh jesu oznake karmela. Možda je na tu odluku utjecala i okolnost, što je sv. Terezija od Maloga Isusa, pred nekoliko godina bila proglašena svetom, i svojim vlastitim životopisom, u kojem opisuje put duhovnog djetinjstva, upravo osvježila cijelu katoličku Crkvu.

Kasnije je nadbiskup obrazložio svoj naum, da ustanovi jedan kontemplativni red u nadbiskupiji. Rekao je, da je to učinio s namjerom, da bi se u karmelu kao u oazi molitve i žrtve produžila njegova molitva za kler njegove nadbiskupije, kad on na ovoj zemlji ne bude više mogao moliti za njega. Iz toga se vidi, da ga je na tu odluku potakla njegova vjera u nadnaravnu povezanost svih udova mističnog tijela Kristova i u veliku uspješnost nutarnjeg života skromnih duša, koje nitko i ne poznaje, a koje su se svojom molitvom, pokorom i odricanjem pripravile za sjedinjenje s Bogom i time privlače blagoslov Božji na svoj narod, domovinu, a napose na svećenstvo.

U travnju g. 1939 zbog Hitlerova progona crkvenih redova vratila se sestra Marija Josipa, karmelićanka, iz Mayerlinga u domovinu (324). Ona se javila nadbiskupu, koji zapita dr. Hrena:

— A što ćemo s tom malom karmelićankom? — Bila je naime sitna i niska stasa. — Eh! morat ćemo osnovati karmel.

Dr. Hren, koji je poznavao karmel u Innsbrucku, postigao je posredovanjem karmelićanskog provincijala u Beču, da se iste godine, 21. svibnja, vratila u domovinu još jedna karmelićanka, sestra Regina Terezija Trbljanić.

Već 24. svibnja su u 2 s. poslije podne obadvije sestre otišle u Brezovicu. U 3 s. stigao je i nadbiskup u pratnji dr. Hrena i upravitelja nadbiskupskih dobara Stjepana Mikulčeka. Zajedno su pregledali dvor. Kad je sestra Regina Terezija kazala, da dvor nije podesan za pregradnju u karmel, nadbiskup reče:

— Pa dobro! Onda ćemo graditi karmel.

Sestre ostavi u dvorcu. One su odmah počele redoviti samostanski život, iako su bile samo dvije. Prije odlaska im nadbiskup reče:

— Kad zatvorim klauzuru karmela, bit će za mene najsretniji dan. Ali hoću uzoran karmel ili nikakav!

(324) Pisma č.m. Regine Terezije Trbljanić: 24. IX. 1969; 3. IV. 1970; 9. X. 1970; 15. II. 1971; 15. VI. 1971.

Započelo se privremenim preuređajem dvorca za karmel. Dvorane su bile daskama pregrađene i tako uređene, da svaka redovnica može imati svoju ćeliju. Nadbiskup se češće, gdjekad i svaki drugi dan, svraćao u brezovički dvor i pratio sa očinskim zanimanjem preuređivanje. Zanimao se za život redovnica i vrlo se radovao, kad su mu govorile o nutarnjoj molitvi i načinu, kako je obavljaju. Subotom je pred izloženim Svetotajstvom molio s njima cijelu sv. krunicu od petnaest otajstava i održao kratak blagoslov.

Na sâm Badnjak g. 1939 s dozvolom Sv. stolice kanonski je ustanovio karmel u dvorcu, tiho, bez buke, jednostavno, i zatvorio privremenu klauzuru. Kako se upravo spremala proslava 1300 godišnjice prvih veza Hrvata sa Sv. stolicom, ova je ustanova na poseban način ušla u okvir te proslave i duhovne obnove Hrvatskog Naroda.

U proljeće je, g. 1941, bio postavljen u odsustvu nadbiskupovu, kamen temeljac za novi karmel. Kad su zidine dostigle visinu od 5 m. sâm je nadbiskup stavio u limene kutije, u jednu karmelski škapular, a u drugu sliku sv. Josipa, i dao ih uzidati u zidove, jednu prema istoku, a drugu prema sjeverozapadu. Počelo se s gradnjom u najteža vremena. Nadbiskup je često dolazio na gradilište i nadzirao poslove.

Od arhitekta je tražio, da sve bude izvedeno prema propisima karmelskog reda. I to je uspjelo. Pa kada je kasnije stigao o. general karmelićana i pregledao samostan, izjavio je s velikim zadovoljstvom, da je izgrađen uzoran karmel. Nadbiskup je i s radnicima očinski razgovarao. Sâm je pomagao sabirati najpodesnije kamenčiće šljunka, koji se dovozio, da se ugradi u pod crkvice. Znao je stajati na gradilištu cijele satove, čak i po snijegu.

Kad su se stavljale cigle u temelje, blagoslivljao je upravo svaku ciglu. Nakon pregledavanja poslova pošao bi redovnicama i pričao im o napretku gradnje. Takvom im je zgodom znao izložiti i preporučiti u molitve velike potrebe sv. Crkve. S dubokim osvjedočenjem je govorio o uspješnosti molitve. Opetovao bi im riječi sv. Terezije Avilske: «Molitva su otvorena vrata, na koja Bog dijeli svoje milosti. Ako zatvorimo ova vrata, kuda će Bog dijeliti milosti?»

Dok je samostan karmelićanka građen, prolazile su vojske preko Brezovice i gruvali topovi. Jedna granata jednoć probije

---

ogradni zid, no zid nije pao. Iako je bio rat, ipak nijedan vojnik nije prodro u klauzuru (325).

Premda je cijeli pothvat oko karmela bio dosta nepoznat, našlo se ipak velikodušnih ljudi, koji su počeli doprinositi dobrovoljne priloge za izgradnju ovog samostana. Uslijed ratnih neprilika sredstva za izgradnju počela su manjkati. Morala se i gradnja privremeno obustaviti. No sada sâm Bog priskoči u pomoć. Nekog dana dođe k nadbiskupu već stariji svećenik Mijo Pavlić iz vrlo bogate obitelji. U Zagrebu je posjedovao nekoliko kuća u Nikolićevoj ulici. Sva mu je rodbina izumrla. Bio je sâm. Došao je k nadbiskupu, da ga upita, što da uradi sa svojim imanjem? Kanio ga je pokloniti pjevačkom društvu «Lisinski», čiji je bio član. Nadbiskup je odmah razabrao, da u tom slučaju Božja providnost dolazi u pomoć karmelu, pa mu odgovori:

— Ja ću ti naći drugog «Lisinskog», koji će ti pjevati nakon tvoje smrti i moliti za te pred licem Svevišnjega.

— Tko bi to bio, Preuzvišeni?

— To je karmel u Brezovici. Počeli smo s gradnjom, a ponestalo je sredstava, da se nastavi gradnja.

Nadbiskup na to povede sa sobom Pavlića u Brezovicu, da si sâam razgleda karmel. Razgledavši sve, Pavliću se vanredno svidjelo poduzeće. Svidio mu se način života karmelićanka i što je našao nekoga, koji će za nj moliti nakon smrti, te darova svoje veliko imanje karmelu. Gradnja se mogla odmah nastaviti. Kratko vrijeme nakon toga Pavlić je imao zlatnu sv. misu, koju je htio odslužiti upravo u karmelu. Ne dugo nakon zlatne mise preselio se u vječnost (326).

Kada je gradnja karmela bila dogotovljena, nadbiskup ga je, 14. travnja 1944, osobno blagoslovio i na privremenom oltaru prinio svetu misu Gospe od Karmela: «Gaudens gaudebo». Osam dana nakon toga blagoslova ustanovio je klauzuru, označivši joj granice. Tom je zgodom izjavio, da mu je to bio najsretniji dan u životu. Izjavio je i to, da za njega govore, da mu je životno djelo bilo osnivanje novih župa, no njegovo životno djelo da je karmel.

U teškim vremenima se nadbiskup, čovjek molitve, duboko osvjedočen, da se molitvom stječe Božja milost, povlačio od vre-

(325) VD IV 183.

(326) *Prvi hrvatski Karmel*, u KL 91 (1940) 149 sl. - Pismo č.m. Regine Terezije Trbljanić, 15. VI. 1971. - DON CARLOS, *Mihovil Pavlić zlatomisnik*, u KL 96 (1945) 21.

---

mena do vremena u karmel, osobito prije važnih odluka i nastupa, da mu se u molitvi i sabranosti duša otvori Božjem svjetlu. Dolazio je redovito u karmel i prigodom oblačenja kandidatica i zavjetovanja sestara.

Kad je jednoć saznao, da je u Brezovici nastao velik požar, a vatrogasci su pronijeli vijest, da karmel gori, pohrlio je odmah na lice mjesta. Pa kad je vidio, da se radi o požaru nadbiskupskih sjenika, rekao je olakšan:

— Iako je šteta velika, no to je samo materijalna šteta. Zahvaljujem Bogu, da je poštedio karmel.

U crkvici karmela si je dao prirediti i grobnicu s nakanom, da bude ondje pokopan. Dao si je prigodom jednog rimskog putovanja prirediti i pogrebno ruho pohranivši ga u karmelu na čuvanje, da ga izruče u slučaju njegove smrti.

Poklonio je karmelu i posebnu sliku, na kojoj je vlastoručno napisao:

«Onima, koje su osnovale hrvatski karmel, današnji pastir nadbiskupije zagrebačke dovikuje: Učinite što možete milošću Božjom, da se Hrvatski Narod potpuno preporodi u Kristu, i da sve bude prožeto duhom Božjim, i pastiri i stado! Za današnjeg živog pastira, vi, koje ste žive, molite, da vjerno ispuni svoju dužnost! A kad zaklopi oči, one, koje budu žive, da se mole za pokoj njegove duše, da se smiri kod onoga, kojega jedino traži, vječnog i dobroga Boga.

Zagreb 5. rujna 1939.

Alojzije, nadbiskup».

Nadbiskup je kanio osnovati još tri druga karmela na raznim mjestima nadbiskupije, da budu kao Kristove tvrđave, koje će štititi nadbiskupiju duhovnim oružjem molitve, odricanja i žrtve u duhovnim bitkama (327).

(327) VD IV 106; V 2.

VI

U VRTLOGU RATNIH DOGAĐAJA

1. - POLITIČKI PREVRATI

Kako je natpastirsko djelovanje nadbiskupa Stepinca sada ušlo u okvir teških i naglih političkih prevrata i zbivanja, pokušat ćemo ih ukratko prikazati prema podacima, koji nam stoje na raspolaganju, da se laglje i ispravnije uzmogne shvatiti i ocijeniti njegovo držanje i djelovanje u tom razdoblju (1).

1) - *Dr. Ante Pavelić i ustaški pokret*

Ne mogavši podnositi diktaturu i strahovladu u kraljevini Jugoslaviji, a u nadi, da bi Hrvatsku mogli odvojiti iz državnog sklopa stare Jugoslavije i učiniti je samostalnom državom, mnogi su Hrvati pobjegli u inozemstvo i zatražili pomoć kod velikih sila. Među njima je bio i dr. Ante Pavelić, odvjetnik iz Zagreba, a od godine 1922 gradski zastupnik grada Zagreba, koji je su-

(1) J. KLJAKOVIĆ, *U savremenom kaosu. - Martyrium Croatiae*, Typis Standerini, Romae 1946. - V. CECELJA, *Moja sjećanja na Uz. Kardinala Stepinca*. - DRAGUTIN HREN, *Dr Alojzije Stepinac*. - V. MAČEK, *In the struggle for freedom*, New York 1957. - NOVAK, *Magnum crimen*, Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj, Zagreb 1948. Knjiga imade svoju vrijednost, u koliko donosi izvorne isprave, no sudovi piščevi o pojedinim osobama, kao i o raznim strujama u javnom životu, nažalost, boluju od tendencioznosti. - F. NEVISTIĆ, *«Vae victis!»* u *Hrvatska revija* 15 (Buenos Aires 1965) 351-372. - M. KOVAČIĆ, *Od Radića do Pavelića*, München-Barcelona 1970. - G. FRICKE, *Kroatien 1941-1944*. Der «Unabhängige Staat» in der Sicht des Deutschen Bevollmächtigten Generals in Agram, Glaise von Horstenau, Freiburg 1972.

---

rađujući sa Stjepanom Radićem uspio njegovu pokretu privući đaštvo i građane te postrojiti hrvatsko radništvo na narodnoj i protukomunističkoj osnovi.

Kada je, međutim, Radić načinio sporazum s Beogradom, Pavelić prekida s njime suradnju i izjavljuje pod kraj godine 1928, da mu je jedini politički cilj: uspostaviti samostalnu hrvatsku državu. S tom se izjavom složio i dr. Ante Trumbić.

Poslije Radićeva umorstva osnuje Pavelić postrojbu «Domobran», a nešto kasnije «Ustašu» i pođe, 8. siječnja 1929, sa zakonitom putnicom u inozemstvo. Dan prije odlaska sastao se s mgr. Svetozarom Rittigom i dr. Milom Budakom, te su se dogovorili, da će Pavelić raditi vani, a oni u domovini na rušenju Jugoslavije.

Kralj Aleksandar je, međutim, uspio predobiti mgr. Rittiga, koji je onda upriličio poklonstveno izaslanstvo u Beograd. Kasnije je Rittig kazao, da je Aleksandar sve obećao, ali oni oko njega su sve pokvarili. Kad se g. 1941 Pavelić vratio u Hrvatsku, nije više htio čuti za Rittiga, koji se pod stanovitim pritiskom ministra Artukovića odrekao župe Sv. Marka i povukao se najprije u Selce kraj Crikvenice, gdje je imao svoju kuću. A jer se ni ondje nije osjećao sigurnim, tražio je kasnije utočište u šumi, gdje je surađivao s partizanima komunistima.

Pavelić je u travnju g. 1929 sklopio s Makedoncima ugovor, da će se međusobno pomagati i zajednički raditi na otcjepljenju od Beograda. Uz pomoć mađarskog regenta Horthya iste je godine sklopio ugovor s Mussolinijem, koji je smatrao ustašku organizaciju ne ideološkom, nego revolucionarnom. Stoga mu je dopustio, da organizira ustaše na otocima Eolie i u Bovino (Val di Toro) i da se može služiti radiopostajom u Bariju (2).

U Njemačkoj su se pak dr. Branko Jelić, Perčević i Lorković posvetili publicistici i stvaranju političkih veza. U Hrvatskoj izlaze razni slobodarski listovi, koje je, međutim, diktatura sve redom zabranjivala.

Ustaški pokret nije bio stvoren po uzoru fašističke ili nacionalsocijalističke stranke, nego je bio revolucionaran pokret, koji je na temelju hrvatskog povijesnog i državnog prava te prava narodnog samoodređenja tražio za Hrvatski Narod samostalnu hrvatsku državu unutar njezinih povijesnih i etničkih granica prema Wilsonovu demokratskom načelu: «Narodi i po-

(2) C. FALCONI, *Il silenzio di Pio XII*, 334 sl.

---

krajine ne smiju se više predavati od jedne državne vlasti drugoj kao da su jednostavni posjed ili šahovske figure».

Ustaška organizacija nije se ni kasnije pretvorila u fašističku ili nacionalsocijalističku organizaciju, iako se po svojoj strukturi njima približila. Ali njoj su se uslijed ratnih prilika nametnuli i Hitler i Mussolini.

Njemačka je vodila prema Hrvatima politiku u dva smjera: Hitler i ministarstvo vanjskih poslova išli su putem, koji je pogodovao Beogradu, dok je nacionalsocijalistička stranka surađivala s ustašama. A kada je u Njemačkoj prevladao Hitlerov nacionalsocijalistički smjer, bila je ondje godine 1934 zabranjena novinska propaganda, a dr. Jelić i drugovi morali su izseliti u Ameriku.

Da osvoji izgubljene pozicije u Njemačkoj, dr. Pavelić sastavi, 28. siječnja 1936, memorandum «O hrvatskom pitanju», koji preko profesora Loescha prispije u njemačko ministarstvo vanjskih poslova. Ovaj memorandum, iako je probudio neku simpatiju u ponekim njemačkim političkim krugovima, ipak nije donio nikakva stvarnog uspjeha. Njemačka politika nije kanila osnovati ni male ni srednje države, već velike ekonomske prostore, u koje su namjeravali uvući postojeće države u veliku zajednicu. Stoga je Njemačka htjela po što po to zadržati Jugoslaviju, jer joj je trebala zbog različitih sirovina i obilne žetve kao jaka ekonomska baza u četirigodišnjem planu. Berlin i Beograd su se bojali uspostave Habsburgovaca, a Beograd se osim toga bojao još i suradnje Rima s Bečom. U tom raspoloženju je Beograd izjavio pred Nijemcima, da nema ništa protiv pripojenja Austrije Njemačkoj.

Tako je Njemačka sebi u ožujku g. 1938 pripojila Austriju, a u rujnu i Sudete; zatim je preuzela protektorat nad Češkom i Moravskom, a autonomna vlada Slovačke potpade pod utjecaj Berlina. Mussolini, neugodno iznenađen njemačkim uspjesima, pobojao se možebitnog njemačko-hrvatskog prijateljstva. Stoga poruči u Berlin, da je Italija zainteresirana za «jaku Jugoslaviju». Ali ako bi hrvatsko pitanje postalo aktualno, traži da se poštuje prednost njegovih «prava» na hrvatskoj obali Jadrana i da računa s jednakom suzdržljivošću Njemačke, kao što se Italija pokazala u slučaju Čeho-Slovačke. Ministar von Ribbentrop uz Hitlerovu privolu javlja, da Njemačka nije zainteresirana u zemljama oko Sredozemnoga mora, pa kao što «Duce» nije bio zainteresiran u slučaju Čeho-Slovačke, tako ni oni nisu zainteresirani u stvarima hrvatskoga pitanja. Taj je stav njemač-

---

ke vanjske politike bio kao neki nepromjenljivi zakon posebnim cirkularom saopćen svima nadležnim njemačkim diplomatskim predstavništvima i zabranjeno im je podržavanje prijateljskih odnosa s hrvatskim političkim organizacijama.

Dok je njemačka vojska još imala daljnjih uspjeha u Francuskoj i Švedskoj, Mussolini se sav zanio mišlju «Jadranskoga imperija», te je spremao napad na Jugoslaviju. Čim su to Nijemci saznali, Hitler se tome otresito usprotivio, i von Ribbentrop, u kolovozu iste godine, saopćuje Alfieri-u, talijanskom poslaniku u Berlinu, da se svaki nacrt napadaja na Jugoslaviju ima odbaciti. Mussolini tada napadne Albaniju i Grčku te stavi Hitlera pred gotov čin. No nije imao uspjeha, te mu je Hitler morao priskočiti u pomoć.

Jugoslavija, strahujući pred novom opasnošću, još se više priklonila Njemačkoj te je, 5. listopada 1940, izdala čak i prvi antižidovski zakon, koji je ograničavao broj židovskih slušača na sveučilištu. Kad je Hitler obećao Beogradu Solun i još neke druge ustupke, pristupi Jugoslavija, 25. ožujka 1941, trojnom paktu sila tzv. osovine.

Sada je talijanska vlada saopćila Paveliću, da želi potpunu obustavu ustaške djelatnosti.

2) - *Osnivanje Nezavisne Države Hrvatske*

Pristup Jugoslavije trojnom paktu osovine izazvao je u vojnim krugovima i među Srbima silno nezadovoljstvo i žestoke prosvjede, zbog kojih su kraljevski namjesnici bili prisiljeni da, 27. ožujka 1941, podnesu ostavku. Petar II preuzme sada kraljevsku vlast u svoje ruke i povjeri mandat za sastav nove vlade armijskom generalu Dušanu Simoviću, koji je odmah sastavio novu vladu (3).

Nepredviđeni državni puč u Beogradu bio je za Hitlera izazov takve vrste, da je samo naivčina mogao misliti, da još ima vremena kako bi se ublažila stvorena napetost. Berlin je prihvatio dobačenu rukavicu. Njegova se vanjska politika prema Jugoslaviji naglo promijenila, i dogođaji, s kojima se nije računalo, slijedili su strjelovitom brzinom.

(3) Okružnica nadbiskupa dr. Alojzija Stepinca, 27. III. 1941, br. 41/Pr. Prilog *Katoličkom listu* 92 (1941), br. 13.

Hitler odluči uništiti Jugoslaviju. Daje nalog, da se Beograd žestoko bombardira. Njegova je odluka bila, da do svršetka rata sjeverni dio Jugoslavije zaposjednu Mađari, srednji dio Nijemci, a južni dio Talijani.

Čim je za to saznao Pavelić, uložio je prosvjed kod Mussolinija. Ovaj je uslijed toga telefonski zahtijevao od Hitlera, da se ima po što po to osnovati nezavisna država Hrvatska. S druge je strane tražio od Pavelića, da mu osigura talijanska «prava» na Dalmaciju. Pavelić je tražio cjelokupnost hrvatskih zemalja. Mislio je, da će se Mussolini zadovoljiti općenitom izjavom, da će se to pitanje riješiti, kad jednom budu postavljeni temelji hrvatsko-talijanskih odnosa. Ta je izjava doduše zadovoljila Mussolinija, no ipak je dodao, da će pitanje granica postaviti, čim Pavelić sa svojim ustašama stigne u Zagreb.

Nijemci nisu imali povjerenja u ustaše, jer su mislili, da su preslabi. Zato su računali s dr. Mačekom, koji je međutim ušao u Simovićevu vladu, da bi se tako u zemlji sačuvao mir. Zato Maček nije htio primiti njemačke izaslanike Malletkea i Veesenmayera.

Kada je pak iz Beograda prispjela jedna njemačka obavijest u Berlin, da je desno krilo HSS sa Seljačkom zaštitom spremno na odcjepljenje od Beograda i bez dr. Mačeka, koji gubi oslon u narodu te biva smatran «izdajicom», Hitler usmjeri svoju politiku na nacionalsocijalistički kolosijek.

Nijemci, 6. travnja 1941, bez navještenja rata Jugoslaviji započeše bombardiranjem Beograda. Dr. Maček se vraća u Zagreb, ali nitko ne zna, što on sada kani.

Dr. Edmund Veesenmayer, izaslanik njemačkog ministra vanjskih poslova, stiže, 31. ožujka 1941, u Zagreb s nalogom da stupi u dodir s prvacima hrvatskog političkog života. On im saopći, da Njemačka nije sklona Paveliću zbog njegove uže povezanosti s Mussolinijem. Predlaže, da se na čelo nove državne tvorevine stavi dr. Maček, jer da on ima oslon u narodu i slobodne ruke prema Italiji. U tu svrhu pođe sa Slavkom Kvaternikom dr. Mačeku, koga nađe okružena sa svim glavnim suradnicima.

Budući da Maček nije odcijepio Hrvatsku nego je stupio u Simovićevu vladu, Kvaternik mu reče, da će to on toga dana učiniti i preko radija razglasiti, pa bi trebalo, zbog održanja neprekidne volje naroda, kao i zakonitog vodstva, da on, Maček dade jednu izjavu u tome smislu. Kvaternik doda da mu je stalo

---

do toga, da odcjepljenje Hrvatske ne bude revolucionarni čin, nego čin, koji proizlazi iz volje naroda i njegovih predstavnika.

Nakon što se je Maček posavjetovao sa svojim prvacima, napiše s ing. Augustom Košutićem izjavu i uruči je Slavku Kvaterniku, koji ode na radio-postaju, gdje je 10. travnja 1941, u 5,45 s. poslije podne, u ime Hrvatskog Naroda i poglavnika dr. Ante Pavelića proglasio na cjelokupnom povijesnom području Hrvatske Nezavisnu Državu Hrvatsku s primjedbom, da je on preuzeo vlast u svoje ruke. Malo iza toga Javornik je na zagrebačkom radiju pročitao slijedeću izjavu dr. Vlatka Mačeka:

«Hrvatski narode! Pukovnik g. Slavko Kvaternik, vođa nacionalista u zemlji, proglasio je danas slobodnu i samostalnu Nezavisnu Hrvatsku Državu na cijelom teritoriju Hrvatskoga Naroda, te je današnjim danom preuzeo vlast u svoje ruke.

Pozivam sve Hrvate, da se novoj vlasti pokore. Sve članove HSS molim da ostanu mirni, a kotarske poglavare pozivam, da ostanu na svojim mjestima i da surađuju s novim vlastima.

Dano u Zagrebu, dne 10. travnja 1941. Dr. Vladko Maček».

Njemačko-talijanska tzv. «osovina» našla se pred nepredviđenom činjenicom. A budući da je pravo Hrvata bilo očigledno, nije joj preostalo drugo, već da s njom računa i da je iskoristi.

Još istoga dana pojavile su se prve njemačke motorizirane jedinice i tenkovi na Jelačićevu trgu. Seljačka i građanska zaštita razoružavala je jugoslavensku vojsku, koja je bez opiranja

predavala oružje. Dne 12. travnja zatraži Slavko Kvaternik preko njemačkog zapovjedništva u Zagrebu, da se prizna Nezavisna Država Hrvatska.

Zapovjedništvo upita ministarstvo vanjskih poslova u Berlinu: Tko ima biti glava nove države, Pavelić ili Kvaternik, i da li se može stvarati Hrvatska legija? Hitler odgovara, da se ne smiju miješati u unutrašnje prilike Hrvatske, jer da sami Hrvati imadu birati, koga hoće, a legija da se ima organizirati prema mogućnostima, ali da u rješavanju hrvatskog pitanja ima prednost Italija.

Kako je Kvaternik otklonio da bude državni poglavar i uvjerio predstavnika Reicha, da dr. Pavelić neće kao državni poglavar u vanjskoj politici biti ovisan od talijanske politike na jugoistoku Evrope, Hitler saopćuje, da namjerava priznati Hrvatsku pod vodstvom Pavelićevim.

U međuvremenu je Pavelić raspravljao u Karlovcu s Anfusom, Mussolinijevim izaslanikom, koji je od Pavelića tražio pi-

---

smeno jamstvo za svoja «prava» na Dalmaciju. Nakon duge rasprave Mussoliniju je bio poslan brzojav, u kojemu Pavelić moli priznanje Nezavisne Države Hrvatske i daje općenitim riječima jamstvo, da će se pri određivanju granica uzeti «u obzir tzv. talijanska prava u Dalmaciji».

Pošto su se u Karlovcu Slavko Kvaternik i Veesenmayer sporazumjeli s Pavelićem, da prvenstvo u vodstvu nove države pripada Paveliću, ovaj stigne, 14. travnja, u Zagreb, kad se već spustio mrak. Zbog toga je izostao doček, koji mu se pripravljao. Sutradan, 15. travnja, dr. Pavelić dade preko radija obavijest, da je u svoje ruke preuzeo vlast u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj u hrvatskom glavnom gradu Zagrebu, i da su Hitler i Mussolini, a isto tako Slovačka i Mađarska, priznali novu državu. U srijedu, 16. travnja, u 8 s. na večer, sastavljena je i zaprisegnuta prva hrvatska državna vlada, u kojoj je Pavelić sebi pridržao predsjedništvo i ministarstvo vanjskih poslova (4).

NDH je bila priznata naknadno od Bugarske, Rumunjske, Španjolske, Danske, Finske, Japana, Tailandije i Burme, a kasnije od Švicarske i Francuske.

3) - *Nezavisna Država Hrvatska i Italija*

Hitler je bio doduše izjavio, da politički nije zainteresiran za Hrvatsku, ali u strateškom pogledu je bio i te kako zainteresiran. Stoga je imenovao njemačkim generalom u Hrvatskoj katolika Glaise von Horstenau-a, nesklona talijanskoj politici. On je imao zadaću da pomogne organizirati hrvatsku vojsku od nekoliko divizija, koja je imala biti kao neka policijska armija pod vodstvom Nijemaca. Tako bi se iz Hrvatske mogla povući ostala njemačka i talijanska vojska i bila slobodna za ratište.

Prema planovima njemačke politike, nasuprot talijanskoj, u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj ne bi smjele ostati okupacione vojske, jer je Hrvatska postala samostalnom državom. Glaise von Horstenau je u svojim izvještajima, što ih je podnosio Hitleru, branio hrvatske probitke. Posebno je naglasio da Dalmacija ima pripasti Hrvatskoj, jer je naseljena Hrvatima i jer se bez nje ne bi mogla ostvariti osnovna misao nove države, naime da okupi sve Hrvate u samostalnoj državi. No, Hitler je ostao kod

(4) *Nezavisna Država Hrvatska*, u KL 92 (1941) 185 sl. - *Načela vlade Nezavisne Države Hrvatske*, u KL 92 (1941) 198 sl.

---

svoga načela, da se u političkim pitanjima, koja se tiču Hrvatske, dade prednost Italiji.

Kao što je Glaise von Horstenau tako je i Siegfried Kasche, koji je bio imenovan njemačkim poslanikom u Zagrebu, dobio iz Berlina uputu da tako dugo, dok traje rat, valja bezuvjetno paziti na talijansku osjetljivost. Stoga ima držati ruke daleko od prijepornih pitanja između Hrvata i Talijana, i priznavati nadmoć Talijana u Hrvatskoj toliko, koliko to bude spojivo s njemačkim probicima. Neka poradi oko toga, kako bi se njemačke trupe što prije povukle iz Hrvatske.

Talijanskim poslanikom u Zagrebu bio je imenovan Rafael Casertano, koji je kao diplomat bio jači od Kasche-a. Na sastanku Ciano-Ribbentrop u Beču Ciano je, prema uputama koje je dobio od Mussolinija, izjavio, da talijanska vlada hoće Nezavisnu Državu Hrvatsku politički i vojnički usko povezati uz Italiju, te da Italija hoće ne samo Dalmaciju, nego i cijelu jadransku obalu od Rijeke do Kotora, koja će biti uređena pod talijanskim vrhovništvom i da će se Hrvatska morati ujediniti s Italijom personalnom unijom.

Kad je von Ribbentrop iznenađen tim zahtjevima kazao, da ne shvaća, kako se ovi talijanski planovi mogu uskladiti s njemačko-talijanskim priznavanjem Hrvatske, Ciano mu brzo upadne u riječ, da će Italija zamijeniti njihove trupe svojim trupama. Ribbentrop je od Hitlera zatražio uputu, kako da postupa? Ponovno je u odgovoru dobio već prije naglašeno Hitlerovo načelo, da je Njemačka nezainteresirana u Hrvatskoj, no s obzirom na trupe promijenio je svoju odluku, odredivši, da njemačke trupe imadu ostati u Hrvatskoj poradi osiguravanja prometnih veza.

Da bi Talijani ostvarili svoje planove, Ciano je, 24. travnja 1941, zatražio brzi sastanak s Antom Pavelićem, jer da tobože talijanska javnost traži pripojenje Dalmacije. On predlaže dvije mogućnosti: ili da se Italiji preda cijela jadranska obala od Rijeke do Kotora, ili da joj se dadu važniji položaji uz obalu i otoci. Konferencije su učestale. U raspravljanje je bila uzeta samo druga mogućnost, koja je dobila svoj konačni oblik u 25-godišnjem «Rimskom ugovoru» od 18. svibnja 1941, koji je potpisan prigodom poklonstvenog izaslanstva. U njemu je dr. Ante Pavelić zatražio od talijanskog kralja, da odredi jednoga od talijanskih knezova za hrvatskog kralja. Kralj je odredio da to bude Aimone di Savoia-Aosta, duca di Spoleto (5).

(5) Povijesni dani, u KL 92 (1941) 233 sl.

Prema tom ugovoru potpao je pod Italiju Kastav, Sušak, Čabar i dio Gorskoga Kotara do Delnica, otoci Sv. Marko, Krk, Rab, cijeli teritorij od rta Privlaka do Novigradskog mora, i dalje uz morsku obalu do utoka Krke, pa cijelo područje Šibenika, Trogira, Splita itd. (6). U taj sadržaj «Rimskog ugovora» nisu ni članovi izaslanstva bili upućeni.

U Hrvatskoj se domalo saznalo pravo stanje stvari. Nakon prvoga oduševljenja za novu državu to je izazvalo veliko negodovanje u narodu. Kad se Pavelić vraćao iz Rima, došao je preda nj u Novo Mesto Dido Kvaternik i podnio izvještaj o nemirima, koji su zbog toga ugovora izbili u narodu. On je dao zatvoriti neke od HSS, a nakon povratka u Zagreb, Pavelić je izdao odredbu, kojom se raspuštala Hrv. seljačka stranka i Građanska zaštita, koja je najviše pridonijela razoružanju jugoslavenske vojske. Ovi su «Rimski ugovori», koje je Pavelić tajno vodio, zadali veliki udarac hrvatskoj narodnoj stvari i narodnom oduševljenju. Najteži odjek čuo se u primorskoj Hrvatskoj.

Mussolini se nije ni time zadovoljio. Želio je ograničiti hrvatsku upravu u Splitu i tražio je potpunu upravu u obalnom području.

Glaise von Horstenau je oštro kritizirao njegove zahtjeve, no Hitler, iako je bio kazao, da su Talijani «mozgovno oboljeli», ipak daje nalog Kasche-u, da s Talijanima podržava srdačne odnose, jer da hrvatsko pitanje može za Njemačku imati samo neznatno značenje.

4) - *Dobra učinjena u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*

U Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu nalazi se spis, kojega pisac nije naveden, u kojem se daje ocjena dobrih i loših svojstava Nezavisne Države Hrvatske. Makar da su ovakve ocjene obično osobno obojene, čini nam se da je u ovom spisu izrečen nepristran sud, i donosimo ga kao svjedočanstvo onog vremena, da što bolje osvijetlimo prilike u kojima je tada živio i djelovao zagrebački nadbiskup Stepinac, ne ulazeći osobno u rasudbu o samoj stvari.

U Nezavisnoj Državi Hrvatskoj je državna uprava učinila mnogo dobra. Ona je usmjerila težište svoga djelovanja na unutrašnje uređenje države u duhu *Načela ustaškog pokreta*, koja

(6) M. KOVAČIĆ, *Od Radiča do Pavelića* 131-141.

nisu u sebi sadržavala ništa, što bi se protivilo vjerskoj i ćudorednoj nauci, čak je latinski prijevod tih *Načela* bio poslan papi Piju XII.

Domobranske, ustaške i oružničke postrojbe umnažale su se svakog dana. Neviđeno oduševljenje mladih Hrvata, da se očuva nova, vlastita država, bio je najbolji plebiscit, koji je hrvatski narod ikada proveo.

U prva dva mjeseca su uložene stotine milijuna kuna za velike javne radove: za isušenje močvarnih polja, za regulaciju rijeka, gradnju radničkih stanova, unutarnju kolonizaciju. Za sve te radove u prijašnjoj Jugoslaviji nije bilo «budžetskih mogućnosti». Svi društveni narodni slojevi dali su se na zdravi i konstruktivni rad u novoj državi.

Vlada je poduzela mjere za popravak javnog morala. Dr. Mile Budak održao je preko radija, prigodom majčina dana, važan govor o podizanju obiteljskoga života i o zaštiti obitelji s brojnom djecom, o potrebi iskorjenjivanja narodnog poroka kletve i psovke. Obustavljene su novine: *Jutarnji list*, *Obzor*, *Večer*, *Novosti*, *Morgenblatt*, a mjesto njih pokrenuti su novi listovi. Novinska rubrika «dopisivanje», pravi svodnički oglasi, iščezla je u novim listovima. Zakonskom odredbom, od 4. studenoga 1941, zabranjeno je prosjačenje, skitanje, bludničenje (7). Nestale su iz izloga trgovina besramne slike i kipovi, koji su godinama pod izlikom umjetnosti kvarili javni moral. Izdane su vrlo oštre mjere (smrtna kazna) protiv pobačaja.

Na području društvenog zakonodavstva najavljene su mjere, koje su išle za tim, da se radu dade dolično mjesto i da mu se osigura pravedna nagrada, da se školska omladina radom privikne na strožu stegu i zdrav način života.

Da bi se nedjelja i blagdani dolično svetkovali, bilo je određeno, da kotarske oblasti i općinska poglavarstva na te dane ne ureduju i da u te dane ne drže sjednice općinskog zastupstva, kada to nije od prijeke potrebe (8).

Na kulturnom području država je preuzela izdavanje *Hrvatske enciklopedije*. Država je davala slobodu za osnivanje

(7) *Rad na unutrašnjoj obnovi*, u KL 92 (1941) 245 sl. - *Nestala rubrika Maloga oglasnika*, n. mj. 206. - *Besramne slike i kipovi*, n. mj. 259. - *Audijencija predstavnika Katoličke akcije kod Poglavnika*, n. mj. 295. - *Uklanjanje besramnih relijefa s javnog mjesta, Javni moral u Zagrebu*, n. mj. 391. - *Doglavnik-ministar dr. M. Budak protiv kletve*, n. mj. 438. - J. PENIĆ, *Značajna godišnjica*, n. mj. 170 sl.

(8) KL 92 (1941) 461 sl.

---

vjerskih škola. Katoličkom redovništvu priznala je pravo, da otvaraju svoje škole. U Sarajevu je bio osnovan Franjevački bogoslovni fakultet, u Zagrebu je podignuta veličanstvena islamska džamija, a u raznim smjerovima pogodovano je i islamskoj vjeroispovijesti.

5) - *Manjkavosti u upravi nove države*

Usprkos tim dobrim činjenicama u upravi nove države, što ih je vlada postigla, ne mogu se odobriti neki njezini potezi, koje su protivnici Hrvatske stavili pod veliko i jako povećalo, ali koji se u ondašnjim prilikama mogu shvatiti.

Prije svega način, kako se polagala ustaška prisega, nije bio u skladu s kršćanskim shvaćanjem važnosti i svetosti čina, kojim se Bog zaziva kao svjedok iskrenosti mišljenja i nakane. Uz raspelo, naime, postavljeno između dvije svijeće, stavljali su se na stol samokres i nož.

Zakon o zaštiti arijske krvi i časti Hrvatskog Naroda bio je sličan nacističkom protužidovskom zakonu, izdanom u Nürnbergu. U toj je odredbi rasni elemenat igrao važnu ulogu, jer je stavljao Židove i Cigane potpuno izvan zakona, a prema pravoslavnim Srbima bio je nečovječan (9).

Izdane su zakonske odredbe za prijelaze iz jedne vjere u drugu, koje se nisu podudarale s načelima katoličke Crkve, pa su tako katolički crkveni poglavari bili stavljeni pred teške probleme.

Bile su zatvorene pravoslavne vjerske škole i obdaništa, izvlašćivane crkvene i kulturne ustanove, čime su htjeli uzdrmati financije i kulturnu promidžbu pravoslavne Crkve. Usporedo s tim zakonodavstvom počeo je progon Židova i pravoslavnog žiteljstva, osobito u predjelima blizu šume i planina, kako bi se onemogućila možebitna veza s partizanima.

Uzmu li se u obzir zločini, zapostavljanja i nezakoniti postupci, što ih je diktatura u Jugoslaviji vršila od g. 1929 prema Hrvatskom Narodu, lako će se razumjeti ovako žestoka reakcija kod onih, koji nisu bili duboko prožeti evanđeoskim načelima ljubavi, prema kojima se ne vraća nepravdom pretrpljenu nepravdu, nego velikodušno oprašta po primjeru i nauci Isusa Krista.

To u rečenome spisu.

(9) *Zakonska odredba o arijskoj krvi*, u *Narodne novine*, 30. IV. 1941.

Kad je kipar Ivan Meštrović jednom zgodom otvoreno rekao Anti Paveliću (10);

— Kakva Hrvatska može postojati bez Dalmacije i bez jedne trećine pučanstva, koje se smatra srpskim, koje se trijebi? — Pavelić mu na to odgovori:

— Ne idem ja za istrebljenjem tobožnjih Srba, nego srpske pete kolone, pomoću koje su nas mislili držati vječno u podređenom položaju kao u svojoj koloniji. Takvih je dosta poginulo, ali više zato da se drugi uplaše i pobjegnu preko Drine, ili da se smire i postanu lojalni građani. Ne treba ih siliti, da se pokatoliče, kako neki misle. Briga mene za katoličku Crkvu. Neka se oni priznadu Hrvatima, pa ću i ja primiti pravoslavlje. Napravit ćemo mi hrvatsku pravoslavnu crkvu i dokrajčiti nesporazum.

Činjenica, da je Meštrovićev umjetnički paviljon u Zagrebu na današnjem Trgu žrtava fašizma, pošto su mu dodana tri minareta, pretvoren u džamiju, dok su se istovremeno po provinciji rušile pravoslavne crkve i židovske sinagoge, uvelike otešćava odgovornost tadašnje vlasti, jer zbog toga nije nitko bio pozivan na odgovornost.

Pavelić se bio okružio uglavnom ljudima, koji su bili u emigraciji ili s njim usko povezani. Nekadašnje domaće hrvatske političare on uglavnom nije priznavao. Dr. Mačeka je čak internirao u Kupincu. Kad mu je Kvaternik prigodom dolaska u Karlovac govorio, da je sve pripravio, tko će mu biti pri ruci u vladanju, Pavelić mu je odgovorio, da će sva hrvatska društva kao što su: Braća hrvatskog zmaja, Hrvatski junak, Hrvatski radiša, koja su s Kvaternikom inače surađivala u revolucionarnom pokretu, nadomjestiti samo jedno, a to će biti Ustaša (11).

Dr. Pavelić je kao glavar države pridržao sebi predsjedništvo vlade i ministarstvo vanjskih poslova i time učinio sebe najvišim čimbenikom zakonodavstva i gospodarom državnih ustanova. Uz to je iz pojedinih ministarstava izdvajao dio poslova, stvarao za te poslove posebna ravnateljstva, imenovao ravnatelje i držao ih izravno u svojoj vlasti. Takvo ravnateljstvo bilo je za javni red i sigurnost s Didom Kvaternikom na čelu, koji je svojim postupkom okaljao svoje inače slavno ime.

U teškim prilikama, u kojima se nalazila mlada država, mislio je dr. Pavelić, da samo on može vladati, te je zato gurnuo

(10) MEŠTROVIĆ 263 sl.

(11) CECELJA 21 sl.

---

sve na stranu, što god bi ga ograničavalo u njegovoj vlasti. Zbog toga je brzo ukinuo ministarstvo zakonodavstva. Kad je dolazio k njemu ministar dr. Milovan Žanić s raznim zakonskim prijedlozima, rekao mu je jednom zgodom (12):

— Pa kako ću ja vladali, ako ćeš mi ti vezati ruke zakonima?

Isto se dogodilo i s doglavničkim vijećem. Bilo je sazvano istom pod kraj g. 1944. Kad su doglavnici počeli nešto prigovarati, bilo im je rečeno:

— Kako će poglavnik donositi odluke, ako ih bude sve pitao za savjet?

Istu sudbinu je doživio i Hrvatski sabor, otvoren 23. veljače godine 1942. Kada su zastupnici počeli privatno između sebe kritizirati Pavelićevu politiku, te se saznalo, da predsjednik sabora, starina Marko Došen, pripravlja memorandum za Pavelića zbog teškog stanja u državi, do kojeg po mišljenju mnogih zastupnika nije trebalo doći, i kad su k tome dr. Prebeg i dr. Ljubić iz Banje Luke Paveliću upravili pitanja, zašto drži dr. Vlatka Mačeka u zatočenju, sabor je bio, naravski pod drugom izlikom, raspušten. U ratnom metežu i vrtlogu domaćih

nemira, mislio je Pavelić, da mu je lakše oslanjati se na samoga sebe, nego svoje djelovanje podvrći savjetu i pristanku doglavničkog vijeća s jedne strane, a s druge strane i saboru.

Tim svojim postupkom Pavelić se sve više odvojio od ljudi, a iz osjećaja osamljenosti porodila se u njemu sumnjičavost i strah pred zavjerom. Sve je to svršavalo u odstranjivanju osoba, koje su s njime surađivale.

U listopadu g. 1941, prigodom jednog svoga govora na Markovu trgu u Zagrebu, proglasio je Pavelić popa Stipu Vučetića vojnim vikarom, a Vilima Cecelju, župnika u Kustošiji, njegovim zamjenikom, a da se prije nije dogovorio s nadbiskupom. Sličan je potez učinio, kad je župu Sv. Marka u Zagrebu, koja je odstupom Svetozara Rittiga bila ispražnjena, obećao ogulinskom župniku Ivanu Mikanu. Pa kada je kasnije zatražio od nadbiskupa, da istome svećeniku podijeli tu župu, a nadbiskup mu je odgovorio, da to ne može učiniti, jer je Mikan svećenik senjske a ne zagrebačke biskupije, Pavelić odgovori:

— Ja sam obećao, suverenova se ne poriče (13).

(12) N. mj. 25.

(13) V. CECELJA usmeno saopćio u Rimu.

---

6) - *Borba za očuvanje obnovljene države*

Kad se Rusija zaratila s Nijemcima, Hrvatska je postala ratnim poprištem. Srbi su se već u svibnju g. 1941 organizirali u tzv. četničkom pokretu pod vodstvom Draže Mihajlovića, i povukli se u Ravnu Goru, a doskora su zauzeli cijelu Crnu Goru, odakle su vodili gerilske napadaje u hrvatske krajeve. Mislili su, da je došlo vrijeme, da se obračuna s Hrvatima, pa su na nekim mjestima, osobito u Hercegovini, progonili i ubijali Hrvate, katolike i muslimane.

Hrvati su mjestimično na to grubo uzvratili misleći, da će time utjerati strah u kosti srpsko-pravoslavnom žiteljstvu. Mnogi su Srbi pobjegli u šume i pridružili se ili partizanima ili četnicima, odakle bi se osvećivali, gdje god su samo mogli.

Nastao je pravi građanski rat. Život u Hrvatskoj za vrijeme toga građanskog rata bio je općenito vrlo težak, a u pokrajini često i očajan. Novu malu državu teretile su hrvatska, njemačka, talijanska i mađarska vojska, koja je zaposjela Međimurje.

U hrvatskoj vojsci, sastavljenoj od domobrana i ustaša, bili su duhovi razdijeljeni. Ustaše su bili svagdje u prednosti, bolje obučeni, bolje snabdjeveni oružjem i dobivali su bolju hranu. Imali su i svoje posebno zapovjedništvo. Nisu se držali sustava redovite borbe, već više gerilskog načina. Domobrani su stajali pod njemačkim zapovjedništvom. Među njih su ušli časnici bivše jugoslavenske vojske, kojima nije bilo mnogo stalo do nove države, pa su često izdavali čitave jedinice partizanima, a da momčad za to nije ni znala.

Nijemci su imali tzv. SS-trupe i Wehrmacht. Ako je pao koji njemački vojnik, Nijemci su uzimali taoce i strijeljali ih.

Talijani su imali fašiste i redovitu vojsku. Tri njihove divizije, 16. listopada 1941, ušle su na područje, koje su Talijani sebi zadržali, razoružali su ustaše i vratili Srbe na njihova mjesta. U Hrvatskoj su imali deset divizija kao stalnu posadu, posebno u jadranskom obalnom pojasu, koje su koštale hrvatsku vladu mjesečno tristo milijuna kuna. Nisu se brinuli za čišćenje ustaničkih područja. Naprotiv, opažali su se stalni znakovi i postupci, da prema ustanicima zauzimaju dvostruki stav. Ne samo, da su zaštićivali srpsko pučanstvo, nego su ga podjarivali protiv Hrvata.

Kasche javlja Ribbentropu, da Talijani naoružavaju srpske snage i zaštićuju ih. No Hitler ostaje kod svoga načela: u sukobu između Hrvata i Talijana treba dati prednost Talijanima.

VI - U VRTLOGU RATNIH DOGADJAJA

Došlo je do talijansko-četničkog ugovora o uzajamnom nenapadanju, koji je potpisao general Ambrosio i dr. N. Novaković. Talijani su davali četnicima životne namirnice, opremu i oružje, a četnici su počeli masovnim odmazdama nad hrvatskim muslimanskim življem.

Osim tih trupa nalazile su se i jedinice partizana pod vodutvom komunista Josipa Broza, zvanog Tita. Njegovo gerilsko rušenje novonastale Hrvatske Države prikazivalo se narodu kao «pokret jugoslavenskog nacionalnog oslobođenja protiv okupatora» (14).

Titova je gerila našla potporu u Engleskoj. K njemu su se počeli pomalo priključivati i četnici. Tito se sastao i s Dražom Mihajlovićem 19. rujna 1942 u selu Struganik, pa opet 25. listopada

iste godine. Dolazilo je do usmenog sporazuma o uzajamnom potpomaganju, iako je Tito izražavao veliku razliku u metodama i ciljevima. U štab Mihajlovićev je došao prikriveno kao ruski časnik, da se dogovori o ratnim zahvatima. Draža, misleći, da ima pred sobom ruskog pukovnika, pokazao mu je plan operacije i rekao, kako će sve Hrvate istrijebiti. No Tito je u sebi drugačije mislio (15).

Nijemci su saznali za ovaj dodir partizana s četnicima i pobojali su se općeg ustanka. Njemački zapovjednik u Beogradu daje stoga oštru zabranu, da se pregovara s ustaničkim grupama i vođama. Zbog pogoršanja stanja na glavnim bojištima Hitler je želio, da se na svaki način smiri pozadina. U glavnom stanu na sastanku s Talijanima, 21. prosinca 1942, bilo je zaključeno, da se unište svi ustanci. General Luters određuje sada oštre mjere i protiv pučanstva u Hrvatskoj. Kasche i Glaise von Horstenau prosvjeduju, no Hitler sluša izvještaje, koje mu daje vojska. Talijani sada djelomično razoružavaju četnike i šalju ih na jug. Ostali su kao jedini ustanici partizani s 18.000 boraca, čije su jedinice bile veoma umanjene i svaki čas su Nijemci očekivali, da će Tito biti zarobljen, komu je međutim uspjelo pobjeći.

Sve se to sleglo na malenu hrvatsku državu! Vojničke su zahvate vršili svaki prema svome nahođenju. Narod je često u isti dan mijenjao po nekoliko puta svoje gospodare i nije jadan znao, kome bi zapravo služio. Svaka jedinica, koja je dolazila na teren, imala je svoje naloge, istrebljivala je svoje neprijatelje

(14) M. KOVAČIĆ, *Od Pavelića do Radića* 182 sl.

(15) VD I 32 sl.; IV 35 sl. V 29. - MEŠTROVIĆ 378.

---

i odnosila ratni plijen. Pučanstvo se prorjeđivalo i siromašilo tako, da je na koncu ostalo bez kruha i soli. Bosna, Lika, Hercegovina i Dalmacija postale su polako garište, a pučanstvo, koje je ostalo, bježalo je u gradove, da spasi gole živote.

Kada je, 8. rujna 1943, Italija položila oružje, partizani su se dokopali oružja, a Nijemci su preuzeli vlast kao na «području operacija». «Trojica velikih» prihvaćaju u studenom g. 1943 Tita kao saveznika. 29. studenoga iste godine on postavlja osnovne linije nove, naravski komunističke države «Narodne Republike Jugoslavije» i poriče zakonitost jugoslavenske vlade u inozemstvu.

U tako teškim i zamršenim okolnostima nalazio se Hrvatski Narod, kad mu je bila zarudjela zora njegove državne slobode i samostalnog državnog života.

7) - *Nezavisna Država Hrvatska i Sv. stolica*

Prigodom poklonstvenog izaslanstva u Rim, od 16. do 18. svibnja 1941, Pavelić je preko talijanskog poslanika zatražio audijenciju i kod Sv. Oca Pija XII. Pitanje ove audijencije bilo je za Sv. stolicu vanredno osjetljivo, jer bi se takav čin mogao tumačiti kao priznanje novo-osnovane kraljevine Nezavisne Države Hrvatske, a Sv. stolica takvo priznanje ne običaje

davati, dok traje rat, koji prema međunarodnom pravu ne mijenja stanje stvari. Da je Sv. stolica bila svjesna velike delikatnosti tog pitanja i prema tome bila veoma oprezna, to se razabire iz slijedeće činjenice.

Dan, naime, iza Pavelićeva dolaska u Rim, 17. svibnja 1941, uložilo je jugoslavensko poslanstvo u Rimu kod papina državnog tajništva odrješit prosvjed protiv proglašenja Nezavisne Države Hrvatske. Jugoslavensko poslanstvo shvaća i prikazuje taj čin kao njemački vješt zahvat, da se raskomada Jugoslavija, a Pavelićev čin kao neovlašten, jer da od strane zakonitih predstavnika Hrvatskoga Naroda nije u tu svrhu imao ovlaštenja, pa je prema tome njegov čin po međunarodnom pravu bez pravne podloge i prosto nasilje.

No kako se Nezavisna Država Hrvatska predstavila kao katolička država, a Pavelić kao uvjeren katolik, moglo bi biti štetno i po Crkvu i za Hrvatski Narod, ako bi se Paveliću uskratila audijencija, jer papa je otac sviju vjernika. Dobra pak papina riječ mogla bi kao pastoralni čin ipak koristiti. Zato je zamjenik državnog tajnika mgr. Tardini bio mišljenja, da

---

toj Pavelićovoj želji treba izići u susret s primjedbom, da podijeljena audijencija nema nikakva političkog značenja.

Pijo XII je u tom smislu odlučio, da će primiti Pavelića, ali samo kao katoličkog vjernika, a ne kao državnog poglavara. A budući da je i spoletski vojvoda — određen za hrvatskog kralja — zatražio audijenciju kod pape, odgovor je bio isti, tj. papa će ga primiti na njegov osobni naslov, a ne kao imenovanog kralja, pa mu je stoga i bilo savjetovano, da dođe k papi prije negoli bude proglašen kraljem (16).

Papa je doista, 18. svibnja 1941, u 6 s. uveče, primio Pavelića u audijenciju. Tom zgodom izrazio mu je svoju ljubav prema Hrvatskom Narodu, čija mu je vjernost prema Sv. stolici dobro poznata. Objasnio mu je, da je službeno priznanje Nezavisne Države Hrvatske odviše osjetljive naravi te Sv. stolica ne nbičaje to činiti u ratno vrijeme, nego čeka svršetak rata i mirovne ugovore, jer mora sačuvati nepristranost i uzeti u obzir i ostale katoličke vjernike, kojih imade posvuda. Pavelić je sa svoje strane opetovano i otvoreno izjavio, kako Hrvatski Narod želi urediti svoje vladanje i zakonodavstvo prema načelima katoličke vjere (17).

Iz istih razloga u Vatikanu nisu pristali, da Pavelić dođe u pratnji kakva većeg predstavništva, kako to čine suvereni. Budući da su predstavništvo sačinjavali katolici, koji su željeli vidjeti Sv. Oca, a vrijeme, kojim su raspolagali nije im dopuštalo da čekaju skupnu audijenciju, još istoga dana im je u 19,30 s. omogućena audijencija. Papino državno tajništvo je o privatnom obilježju tih audijencija obavijestilo sve apostolske nuncijature i delegacije (18).

Prigodom ove audijencije Pavelić je zatražio od Sv. Oca, da pošalje u Hrvatsku svoga redovitog diplomatskog predstavnika. Pijo XII izašao je toj želji djelomično ususret. U audijenciji danoj nadbiskupu Stepincu, 7. lipnja iste godine, obećao je papa, da će poslati u Hrvatsku svog predstavnika kao apostolskog vizitatora (19). Čim je za tu papinu odluku

saznao jugoslavenski ministar u Rimu, odmah je, i to već 2. lipnja, uložio kod vatikanskog državnog tajništva prosvjed (20), na koji je mgr. Tar-

(16) MEŠTROVIĆ 378. - *Le Saint Siège* IV, n. 351, 352, 354.

(17) N. dj., n. 358.

(18) N. dj., n. 361.

(19) N. dj., n. 392.

(20) N. dj., n. 386.

---

dini odgovorio, da se Sv. stolica za vrijeme rata ustručava zauzeti bilo kakav politički stav; ipak si pridržava pravo, da za dobrobit duša povjeri komu od klera duhovnu misiju (21).

1. srpnja iste godine javlja papinski državni tajnik kardinal Maglione nadbiskupu Stepincu, da će Sv. stolica doskora dati nov dokaz svoje očinske brige prema Hrvatskom Narodu, kojeg su joj zasluge za sv. vjeru dobro poznate, jer će u Hrvatsku poslati apostolskog vizitatora (22).

Pavelić nije s tom viješću bio zadovoljan te je preko kneza Lobkowitza, papina komornika, 22. srpnja, izrazio mgr. Tardiniju svoje nezadovoljstvo i zatražio, da Sv. stolica prizna novu katoličku državu Nezavisnu Državu Hrvatsku i da želi diplomatskog zastupnika u rangu apostolskog nuncija. Mgr. Tardini je i ovaj puta protumačio razlog postupka Sv. stolice, koja slijedi tradicionalnu normu, prema kojoj u takvim slučajevima šalje apostolskog vizitatora. Zamolio je kneza Lobkowitza, neka bi na Pavelića djelovao, da se smiri, jer kad mu je papa, 18. svibnja, taj postupak Sv. stolice protumačio, pokazao se zadovoljnim. Knez Lobkowitz mu je spomenuo, kako mu je papa u audijenciji, 20. srpnja, kazao da ne zahtijeva uporno da izaslanik nosi kakav naslov.

Po naredbi Sv. Oca bio je sada nadbiskup Stepinac obaviješten, da kani u Hrvatsku poslati opata iz Montevergine, da na licu mjesta steče uvid u stanje stvari u Hrvatskoj, ali da se ne spominje naslov apostolski vizitator (23).

8) - *Papin izaslanik u Hrvatskoj*

Josip Ramiro Marcone (1882-1952), od g. 1898 član kasinskih benediktinaca (Subiaco), bio je profesor filozofije na Anselmianumu u Rimu i kao takav napisao povijest filozofije. Bio je vojni duhovnik g. 1915-1918, a g. 1918 izabran je opatom opatije Montevergine blizu Avellina, jedne od najstarijih benediktinskih opatija u Italiji. Kardinal Maglione ga je upoznao u svibnju g. 1941, prigodom jednog pohoda u opatiju. Osim svoga materinskog jezika govorio je francuski i njemački. Kardinal Maglione ga pozove u Rim, gdje mu saopći, da je Pijo

(21) N. dj., n. 385.

(22) N. dj., n. 9.

(23) N. dj., n. 17.

XII odlučio poslati ga u Hrvatsku u duhovnoj misiji katoličkom episkopatu. Opat je, sa svojim tajnikom don Josipom Masucci, 25. srpnja, bio spreman za put u Hrvatsku. Slijedećeg se dana predstavio kardinalu Maglione i mgr. Tardiniju u Rimu, a 28. srpnja ga je primio papa Pijo XII u posebnu audijenciju. Dva dana kasnije otputovao je preko Venecije i Rijeke u Zagreb (24).

Njegov tajnik don Josip Karmelo Masucci (1906-1964), monah u istoj opatiji od g. 1919, studirao je na Anselmianumu u Rimu, g. 1932 doktorirao je iz crkvenog prava i pošao na godinu dana u Englesku. U svom samostanu je djelovao kao profesor francuskog i engleskog jezika, bogoslovlja i prava. U Hrvatskoj je u kratko vrijeme nešto naučio hrvatski jezik, te se mogao sporazumijevati bez tumača sa svima, saslušavši želje, molbe i žalbe mnogobrojnih posjetilaca, davati savjete i pružati pomoć (25).

Obojica su stigli u Zagreb, 3. kolovoza 1941, u 17,30 sati. Nitko nije znao za njihov dolazak. Prema uputama kardinala Maglione, imali su odsjesti kod sestara Sv. Križa na Vrhovcu. Ne poznavajući hrvatskog jezika nisu uspjeli naći kuću, koja im je bila označena, nego su na veliko iznenađenje saznali, da su dospjeli u bolnicu, gdje se primaju samo bolesnici. Duhovnik bolnice, franjevac-konventualac, odveo ih je u svoj samostan, koji se nalazi na Sv. Duhu.

Čim je nadbiskup Stepinac saznao za njihov dolazak, pohitio je k njima, da iskaže svoje poštovanje izaslaniku Sv. stolice. Radovao se, što je Sv. stolica našla takvo rješenje mučnoga pitanja svoga odnosa prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Bijela odjeća bendiktinskih monaha, zamjenjujući vanjski sjaj vatikanske diplomacije, donekle je pokazivala duhovni karakter ove misije.

Obojica su se smjestili u nadbiskupskom dvoru, 6. kolovoza, gdje su imali svoj tih, skroman i radin ured.

Stanje, koje je u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj bilo zamršeno i svakom Hrvatu, moralo je biti i te kako mutno izaslaniku Sv. stolice, koji se iznenada i neočekivano našao usred tragičnih dnevnih zbivanja. Cijela Hrvatska je postepeno postala ratnim područjem, na kojem su rika topova, štektanje strojnica i eksplozije bombi nadglašavale naviještanje riječi Bolje, a razni silnici gazili Božje i ljudske zakone. Uzvišeni

(24> N. dj., n. 9, 21, bilješka 1.

(25) MASUCCI 12 sl.

---

križevi na crkvenim tornjevima dizali su se kao nemoćnici prema nebu, zamračenu dimom i prašinom, što se dizala iz ruševina. Papin izaslanik počeo je odmah dolaziti u dodir s predstavnicima vlasti, s dr. Pavelićem, s ministrom oružanih snaga Slavkom Kvaternikom, s ministrom pravosuđa dr. Mirkom Pukom, s obojim klerom, i raspitivao se o stanju u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Činilo mu se, da je Pavelić zadovoljan ovim rješenjem odnosa sa Sv. stolicom.

On je zajedno s tajnikom razvio zamjerni duhovno-karitativni apostolat, koji je već nadbiskup Stepinac bio tako spremno, odlučno i uspješno vodio. Don Masucci je bio neobično otvoren i iskren te se nije žacao i istim vlastodršcima kazati hrabro, što u njih ne valja. Vrlo je zanimljivo i pobudno, kako je on sam opisao svoj posjet Didi Kvaterniku, koji mu je tom prilikom uljudno kazao:

— Ako ste došli kao prijatelj, molim vas, da mi kažete sve, što ste čuli i što znate o meni.

Don Masucci mu je otvoreno govorio o zločinima, koji mu se pripisuju, a on mu je na to odgovorio:

— Prije svega vam moram iskreno kazati, da ste uistinu onakav, kako sam vas zamislio, kad sam imao prvi put priliku slušati vas na nekoj talijanskoj građanskoj proslavi: bez oklijevanja i straha ste mi rekli sve zbog čega me optužuju. Zahvaljujem vam na ovom i na vašoj opomeni; moram vam kazati, da ću vrlo visoko cijeniti vaše pošteno prijateljstvo. Neke stvari zbog kojih me optužuju, istinite su, ostale su pretjerane.

Na to mu je iznio odvratnosti, koje su Židovi počinili u Hrvatskoj: pobačaji (oko 300.000), silovanja mladih djevojaka itd. Priznao je, da su neki ustaše izvršili okrutnosti pa su morali biti strijeljani (26).

Don Masucci je isto tako iskreno govorio i s Pavelićem. Bilo je, 25. ožujka 1945, prigodom objeda, na koji je Pavelić pozvao opata Marcone-a, don Masucci-a, nadbiskupa i biskupe, koji su stigli u Zagreb na biskupsko zasjedanje. Za vrijeme ručka u času raspoloženja Pavelić dovikne don Masucci-u:

— Don Giuseppe, hoćete li mi učiniti uslugu i biti dobre volje, jer se uvijek ljutite na mene i ostale te prosvjedujete?

— Kako bih mogao biti drugačiji — odgovori mu Masucci — kad me vi, koji ste glavni od odgovornih, na to navodite (27).

(26) N. dj. 53.

(27) N. dj. 192.

VI - U VRTLOGU RATNIH DOGADJAJA

Iz *Dnevnika*, koji je don Masucci napisao o misiji u Hrvatskoj, proizlazi, da je on iskreno zavolio Hrvatski Narod, bio duboko dirnut njegovom plemenitošću i pobožnošću, i nastojao objektivno prosuđivati stvari i prilike. Taj dnevnik svjedoči i to, da su hrvatske vlasti pokazivale uviđavnost, primale mnogo puta njegove preporuke i posredovanja u korist osumnjičenih, puštale krivce na slobodu ili ublaživale kaznu. No prilike su bile odviše zamršene, da bi sva njegova posredovanja bila uvijek uspješna.

Kada je, 8. rujna 1943, Italija položila oružje, hrvatsko redarstvo je počelo zatvarati Talijane. 10. rujna u 17 s. došla su i u nadbiskupski dvor dva redarstvena agenta u građanskom odijelu, da uhapse papina izaslanika opata Marcone, jer je bio talijanske narodnosti. Don Masucci je uzalud prosvjedovao. Čim je, međutim, nadbiskup Stepinac za to saznao, odmah je telefonskim putem najodrješitije prosvjedovao kod Artukovića, ministra unutrašnjih poslova, veleći: «Dok sam ja ovdje, dotle Marcone ostaje kod mene. Vi ga možete silom odvesti, ali samo preko mene, ali ja ću onda narediti, da sva zvona zvone na uzbunu, jer se ne radi o Talijanu, nego o izaslaniku Sv. stolice». Jedva je nadbiskup svršio svoj prosvjed, dohrlili su u nadbiskupski dvor predstavnici vlasti, da se ispričaju zbog takva postupka. Za nekoliko sati čitav je Zagreb govorio o toj sablazni (28).

Opat Marcone preživio je Nezavisnu Državu Hrvatsku. Otputovao je u Rim 10. srpnja 1945 te se više nije nikada vratio u Hrvatsku.

Don Masucci je još ostao u Zagrebu. Vršilac dužnosti apostolskog nuncija u Beogradu, mgr. Josip Hurley, javlja mu, 8. ožujka 1946, da je prema uputama papinskog državnog tajništva podnio molbu ministru vanjskih poslova, da ga smatra tajnikom nuncijature s boravkom u Zagrebu. No već 15. istoga mjeseca mu saopćuje, da je primio obavijest od državnog tajništva, da je misija apostolskog izaslanstva u Zagrebu svršena i da Don Masucci mora odmah otputovati u Rim po usmene upute. Dan kasnije u 12 s. dođe k njemu neki gospodin te mu reče:

— Treba, da otputujete. — Uzeo mu je putnicu i otišao (29).

Don Masucci napustio je Zagreb 20. ožujka, odvezavši se autom UNRRA-e. Svoje uspomene i sjećanja na Zagreb zaklju-

(28) N. dj. 74.

(29) N. đj. 260.

čuje riječima (30): «Zagreb! Moje bojište! Zbogom ili 'au revoir', nesretni grade?!»

Stigavši Don Masucci u Rim ode predstaviti se u papino državno tajništvo, gdje ga mgr. Tardini upita:

— Vi ste ovdje? Zašto ste došli? Obavijestio sam vas preko mgr. Hurley-a, da ostajete u Zagrebu. Slučajno sam prekjučer mnogo o vama razgovarao sa Sv. Ocem. Što će on kazati, kad čuje, da ste se vratili?

Don Masucci mu je objasnio, kako je 15. ožujka u 16 s. od mgr. Hurley-a primio telefonski nalog, da ode u Vatikan po nove upute.

— Jeste li sigurni, da je to bio mgr. Hurley, koji je govorio s vama?

— Uvjeren sam o tome.

— Vrlo dobro! Pitat ću ga, zašto je to učinio, kad smo mu pisali, da ostajete ondje. Još ću vam kazati, da je to bila izričita želja Sv. Oca. Budite spremni, jer se možete vratiti u Zagreb svakog trenutka!

Nakon obavijesti o stanju u Hrvatskoj, spomenuo je don Masucci svoju bojazan, da će nadbiskup Stepinac biti uhapšen poslije njegova odlaska. Pokazao se spremnim, da se vrati, što prije to bude moguće.

Don Masucci otišao je u Montevergine i nije se više mogao vratiti u Hrvatsku. Tako je ovo poslanstvo Sv. stolice u Hrvatskoj bilo dovršeno (31).

Kad jednom izvještaji opata Marcone-a, podastrti Sv. stolici, budu pristupačni, onda će stavovi i djela nadbiskupa Stepinca biti osobitim svjetlom osvijetljeni.

2. - *Snalaženje nadbiskupa Stepinca u ratnom metežu*

V vrlo teškim ratnim prilikama, u kojima je Hrvatski Narod obnovio svoju državu Hrvatsku, ona je bila ugrožena istodobno s mnogo strana, izvana i iznutra. Tu se ispravno snalaziti bilo je teško i najmudrijem i najdalekovidnijem čovjeku. Rat je pritiskao sve i svakoga kao ogroman teret i sablast, koja vodi

(30) N. dj. 263. - Kratica U.N.R.R.A. = *United Nations Relief and Rehabilitation Administration* - Ured Ujedinjenih naroda za pomoć i obnovu, osnovan u Washingtonu 1943, za pomoć saveznicima, a poslije i drugim narodima.

(31) N. dj. 265 sl.

čitav narod prema nepoznatom svršetku. Odatle i u najodvažnijim i najplemenitijim srcima strah i tjeskoba. U takvu metežu često se u pojedincima i čitavim skupinama lako očituju osobne težnje i sebičnosti, ali također, u drugima, samoprijegor i iskrena ljubav prema tek stečenoj slobodi i državi.

U takvim prilikama ravnotežu i prisutnost duha, bolje od političara, vojnika i sociologa, znaju sačuvati oni koji su puni duha Božjega, koji se dadu voditi svjetlom vjere, Božji ljudi, koji sve promatraju u Božjem svjetlu. Oni odavde crpe jakost, da mirno prosuđuju prilike i da, kad ustreba, reknu slobodnu i muževnu riječ, koja bi mogla poslužiti ljudima kao putokaz.

1) - *Stepinac gleda događaje okom vjere*

Upravo u tom razdoblju nadbiskupova života otvara se dubok uvid u njegovu apostolsku dušu, ojačanu i očeličenu snažnim unutrašnjim vrhunaravnim životom, što ga je crpio iz istina sv. vjere. On je promatrao sve u svjetlu nadnaravne objave Božje, te se stoga nije ispoljio kao političar, od čega je uvijek zazirao, jer je to nespojivo s duhovnim staležom, nego je nastupao kao nepopustljiv, odvažan, neustrašiv i hrabar učitelj sv. vjere, pobornik zakona Božjeg i pastir duša, kao pravi katolički, apostolski biskup.

Oni, koji su ga izbliza poznavali, svjedoče za to njegovo nadnaravno usmjerenje. Piše jedan svećenik, koji je zajedno s njim učio na Gregorijani (32):

«Na pitanje, kako ja gledam na pokojnog kardinala nadbiskupa Stepinca odgovorio sam smjesta i bez velikog promišljavanja, da je bio *čovjek duboke, žive vjere u Boga*, iz koje je crpio snagu za život i rad, nastupe, manifestacije kao i za borbe za Božja prava u ljudskom društvu. Neumoljiv je bio u toj borbi. Kadgod je izgledalo manje razborito, jer su neprijatelji uvijek vikali, da je njegov nastup izazov, a kasnije se jasno vidjelo, da je on prodirao u njihove nakane. Ne, to nije bilo jakošću uma, školovanosti, jer on nije bio genij u ljudskim spoznajama, nego je u čitavom svom poimanju bio sav, baš sav Božji. Sâm Bog mu je davao svoje oko, te je u jednostavnoj

(32) N. ŽUVIĆ, *Vlastoručno napisani sud o kardinalu Stepincu* 1, kod pisca.

---

formi unaprijed otkrivao pothvate Božjih neprijatelja. On nije bio polemičan po naravi, nego po potrebi. Bio je energičan, kako u svojoj nutrini, tako i u nastupima. On je zaista proživljavao pravu kršćansku vjeru, odnosno vjera je bila njegov život.

Ja slična čovjeka nisam sreo u svom životu. Susreli smo se kao studenti filozofije prvi put u Rimu na Gregorijani zajedno s nadbiskupom Franjom Šeperom. Već kod prvog susreta bili smo kao braća sva trojica. Bili smo blizi. Dok sam ja do danas uvijek u borbi i poslu, da se popravim sada u ovom sada u onom, Lojzeka nismo imali nikada ni za što ne samo opomenuti, nego niti upozoriti, jer je bio od prvog početka izgrađen značaj, izgrađen na temeljima vjere, žive vjere: da li vjere svoje majke Barbare, ili naslijeđene vjere svojega prastrica svetog duhovnika-kanonika Matije Stepinca, ne znam, iako vjerujem i znam, da Bog ovu krepost ulijeva svakom kršteniku. Nemojte tražiti drugih vrela kardinalove svetosti, jer je sve izviralo iz ove žive vjere u Boga».

Bivši njegov tajnik dr. Stjepan Lacković piše (33): «Za mene je kardinal Stepinac zato velik i u tolikoj mjeri velik, ukoliko je bio logičan i dosljedan u svojoj vjeri. Njemu je vjera značila više nego samo služba razuma i volje, koju čovjek vrši u danim zgodama i u raznim oblicima. Njemu je vjera bila stalno uronjenje u Bogu, životna povezanost s Bogom, iz koje je on izvodio sve nadnaravne i naravne vrijednosti. U njegovoj prisutnosti čovjek je mogao naslućivati smisao i dubinu riječi sv. Pavla: 'Za mene je uistinu život Krist'».

Ove izjave potkrjepljuje kao najuglednija ona kardinala Franje Šepera, prefekta Sv. kongregacije za nauku vjere, njegova rimskog suučenika i kasnijeg tajnika, koji je usmeno saopćio piscu ovih redaka, da se kod pokojnog kardinala Stepinca najvećma isticala živa i jaka vjera. Upravo u ovom razdoblju njegova života ispoljuju se kreposti, koje je njegova velika skromnost tako vješto sakrivala pred ljudima, ali nada sve vjera. Ova živa i jaka vjera, koja mu je rasvjetljivala um, da je mogao jasno lučiti istinu od zablude, krepost od strasti, razbor od lukavosti, mudrost života od nagonskih poriva, dužnost od prilagođivanja, najbolje osvjetljuje stav i djelovanje nadbiskupa Stepinca u raz-

(33) Filip 1, 21. - ST. LACKOVIĆ, *Svjedočanstvo* 331.

---

doblju zarobljene i ponižene slobode Hrvatskog Naroda pod komunističkom strahovladom. Iz njega je kao iz živog svjetionika zračila sv. vjera i osvjetljivala svojim zrakama ovo mračno, mutno i zadimljeno razdoblje, u kojemu su prividne veličine i na oko velika djela zablještavala razum.

Sam nadbiskup Stepinac je, još godine 1939, u govoru prigodom posvete doma «Gospodarske sloge» u Zagrebu, ne namjerno, ali vjerno oslikao svoju nutrinu i načela, koja su ga vodila u njegovoj biskupskoj službi.

On je taj govor započeo riječima sv. Pavla (34): «Postali smo prizor svijetu i anđelima i ljudima». Obrazlaže zatim, zašto na sebe primjenjuje te Pavlove riječi (35):

«Znam, da su danas uprte u me oči mnogih i mnogih, i da se u mnogim srcima, koja i plemenito misle, pokreću razna pitanja. Nije čudo! Sam osnivač Crkve usporedio ju je s gradom na gori, koji se ne može sakriti, a stupove njezine, na kojima počiva — apostole, naziva svjetlošću svijeta. Crkva i njezini predstavnici moraju ulaziti u sve faze i u sve sfere ljudskoga života. Mora ulaziti, ali ne kao stranac, tuđinac, nametnik, nego kao najpozvanija osoba, kao domaći čovjek, kao osoba, koja je zaista autohtona. Na dnu svega, što hoće da bude dostojno razumna stvora Božjeg, mora biti kao zlatni temelj — istina i moral, pravda i ljubav.

Ali, kao što su Kristu prigovarali i prijatelji i neprijatelji, s dobrom i zlom nakanom, tako je i s Crkvom. Neki joj zamjeraju, što u općem uzrujavanju ostaje mirna, što u općem vezanju s nekom uzmaknutošću i suzdržavanjem ljubomorno čuva svoju slobodu; jednom riječju: zamjeraju Crkvi, što se dovoljno ne upušta u vrtlog dnevnih događaja, što neće da se naprosto poistovjeti i stopi s dnevnim previranjem u svim njegovim mijenama. Baš tako su i Kristu zamjerali, što se nije htio vezati ni uz koju od tadašnjih struja u javnom životu izabranog naroda, što nije htio biti kraljem i političkim vođom svojega naroda.

Drugi opet prigovaraju Crkvi, da previše zalazi u zemaljske stvari, da se odviše plete u socijalne, narodne i međunarođne odnose. Baš su tako i Krista optuživali, da buni narod protiv tadašnjega poretka.

(34) 1 Kor 4, 9.

(35) *Crkva i narod*, govor preuzv. g. nadbiskupa dra A. Stepinca prigodom posvete doma «Gospodarske sloge» u KL 90 (1939) 353 sl.

Ali Krist se nije obazirao na prigovore, dolazili oni s desna ili s lijeva. Na njemu se ispunjala ona riječ njegova učenika: 'U svemu se preporučujemo kao sluge Božji: u čistoći, u znanju, u strpljivosti, u dobroti, u Duhu Svetome, u ljubavi, koja se ne pretvara, u riječi istinitoj, u sili Božjoj, s oružjem pravde na desno i na lijevo, slavom i sramotom, zlim glasom i dobrim glasom' (36).

Jer on je dobro znao, da iznad prolaznih dobara, koja ljude rastavljaju, ima viših vrijednosti, koje ljude spajaju. Znao je, da u službi tih vrijednosti i sama smrt više koristi negoli život.

On je znao, da se u najskrovitijim dubinama ljudskih duša krije neutaživa čežnja i potreba za nekim i nečim, što će poput sjajne zvijezde mirno prosipati svjetlo iznad nemirnih valova ljudskih oprečnih nastojanja, pa čak i onda kad te duše razdiru oluje raspirenih strasti.

Znao je da će pojedinim staležima, pojedinim narodima i cijelom čovječanstvu uvijek biti potrebita ustanova, koja će tražiti od svojih predstavnika, da se otmu struji dana, koja bi ih htjela zahvatiti. Samo će tako, naime, s vječnih žala, onima koji se izmoriše rvući se s valovljem, neprestano jačati umorne mišice, dizati klonula srca, davati okrepe i mira, što ih svijet dati ne može. Zato je dao staležima, narodima i čovječanstvu predstavnike Crkve ljude — da se poslužim Lamartinovom riječju — 'ljude koji nemaju obitelji, ali pripadaju obitelji cijeloga svijeta; koje svijet pozivlje kao svjedoke i savjetnike u svim svečanim zgodama građanskog života, bez kojih ne možemo na svijet doći ni umrijeti; koje nepoznati zovu svojim ocem, kojima ljudi otkrivaju svoje najdublje tajne, pred kojima liju najbolnije suze; koji znaju utješiti u svakom bolu duše i tijela; koji su šutljivi povjerenici bogatstva i siromaštva, jer oboje iz dana u dan kuca na njihovim vratima: bogati, da neopaženo ostave kod njih milostinju, a siromašni, da bez stida, što tjera rumenilo u obraze, ondje prime darak; ljude, koji nemaju posebnog društvenog položaja, nego pripadaju svim društvenim slojevima;

koji sve znaju, što se oko njih zbiva, koji imaju pravo reći, kojih riječi padaju u srca svom težinom Božjega auktoriteta te paraju duše neukrotivom snagom vjere'.

Stoga se eto i Crkva poput Krista ne može obazirati na prigovore bilo s desna bilo s lijeva, ali vazda s površine, nego se

(36) 2 Kor 6, 4 sl.

---

materinski odazivlje samo onom glasu, što govori iz dubine najplementijega u čovjeku.

Stoga neće teško biti razumjeti ni ove posvete, koju je Crkva dala preko mojih ruku ovome velebnom domu Gospodarske sloge.

Nikada se taj uzvišeni čin nema tumačiti kao silaženje Crkve u arenu političkog rvanja, kao vezanje uz bilo kakve konkretne političke oblike, u kojima Crkva prepušta inicijativu i slobodu svjetovnjacima, nego samo kao polaganje zlatnog temelja istine i morala, ljubavi i pravde; kao očinski blagoslov, bez kojega nema napretka: 'Benedictio patris firmat domos filiorum', veli Sv. pismo (37) — kao očinski blagoslov jednom pozitivnom nastojanju na dobro onoga naroda, koji je Crkvi uvijek bio vjeran; onoga naroda, koji u svim svojim opravdanim težnjama smije, može i mora računati na potporu Crkve, koja je zaštitnica pravde i ljubavi te učiteljica istine i života.

Crkva s posebnim razumijevanjem pristupa k blagoslovu ovakve socijalne i narodne ustanove, kakva ima da bude dom Gospodarske sloge. Iako nadasve duhovna u svojoj brizi, ipak ne može biti ravnodušna prema socijalnom i ekonomskom stanju svoje djece. Ona je majka konkretnoga čovjeka sa svim njegovim potrebama».

2) - *Stepinac i politika*

Kako je nadbiskup izvodio načela, koja je izložio u govoru prigodom blagoslova doma «Gospodarske sloge», neka osvijetle uglavnom slijedeće crtice.

Prema pričanju kardinalove sestre Štefanije on se za vrijeme svoga boravka u Krašiću nije nikada bavio politikom.

Kao klerik, prema svjedočanstvu njegovih kolega iz Germanikuma, bio je Stepinac u političkim pitanjima vrlo suzdržljiv tako da se oni ne mogu sjetiti nikakve njegove političke izjave (38).

Kao svećenik bavio se je duhovnim i uredskim poslom, a u slobodno vrijeme obilazio je sirotinju u zagrebačkom predgrađu.

Kako je bio suzdržljiv u političkim pitanjima kao svećenik,

(37) Crkv 3, 11: «jer blagoslov očev učvršćuje kuću djeci».

(38) Pisma bamberškog nadbiskupa dr. Josipa Schneidera, 18. siječnja 1969, i celovskog biskupa dr. Josipa Köstnera, 22. siječnja 1969. Usmeno saopćio Franjo kard. Šeper. - ISIDOR 159-164.

---

proizlazi također iz jednog opisa Antuna Wurstera, koji je poznavao Stepinca iz vremena njegovih studija u Rimu. Wurster piše da se godine 1934 jednog dana poslije podne sastao na šetnji izvan Zagreba sa svećenikom dr. Alojzijem Stepincem, koji je do onda bio posve nepoznat i vršio sporednu službu nadbiskupskog ceremonijara. Šetajući zajedno s njime Wurster se dotakne i političkog stanja te je izrazio želju, da pođe u inozemstvo na studij, jer se u domovini nalazio «pod paskom» i malo da nije dobio osam godina robije zbog sudjelovanja u vrlo radikalnom političkom pokretu. Dr. Stepinac će mu na to:

— Čini mi se, da je dobro, da odete studirati, ali vaše političke ideje mi se čine pretjeranim i ja sumnjam, da će se baš putem vaše grupe dostići ideal svih Hrvata.

Wurster nije uporno ostao kod svoga mišljenja, ali mu je prije rastanka rekao:

— Velečasni, makar uzeli to kao drskost s moje strane, ja vas uvjeravam, da će doći dan, kada ćete vi pratiti nadbiskupa, koji će pjevati «Te Deum» u katedrali na dan ostvarenja mojih političkih težnji. Taj dan će doći. Od g. 925 do 1918 Hrvatska je bila kraljevina sa svim bitnim suverenim naslovima nezavisnosti. Ovo, što danas proživljavamo, samo je, tako reći, u zagradi.

Dr. Stepinac se na to samo nasmiješio i finom ironijom rekao:

— Daj, Bože! Samo pazite, da ovo u zagradi ne bi vi proveli u zatvoru (39).

Kao nadbiskup on se nije nikada upuštao u izravno političku akciju. Razabire se to već iz njegovih toliko puta danih uputa članovima katoličke akcije i svećenstvu.

O ustaškom pokretu u inozemstvu nadbiskup je nešto saznao od jednoga svećenika, koji je poznavao neke od vodećih ličnosti pokreta, kao npr. dr. Puka, dr. Cvitanovića, dr. Reboka i drugih. Bile su mu saopćene zamjerke, koje su ustaše njemu pravili. Prigovarali su mu, naime, što je pod konac prvog svjetskog rata služio kao dobrovoljac u jugoslavenskoj legiji, da je više sklon Jugoslaviji negoli slobodnoj Hrvatskoj, da želi po što po to, da bi se Jugoslavija u drugom svjetskom ratu očuvala. Podrugljivo

(39) Antun Wurster (umro 20. studenoga 1961 kao laik i sveučilišni profesor u Pamploni), Actualidad Espanola od 12. i 19. siječnja 1952, l> 1-2, str. 6 sl.

su ga s posebnim naglaskom nazivali «Solunac» i «solunski dobrovoljac». Zamjerali su mu, što je prigodom biskupskog jubileja vrhbosanskog nadbiskupa dr. Ivana Šarića zajedno s njime poslao dr. Mačeku brzojavni pozdrav. Isto tako su zamjerali i to, što su neki bogoslovi u zagrebačkom sjemeništu bili pozvani na odgovornost, jer su prigodom neke mlade mise poslali brzojavni pozdrav dr. Mili Budaku, i što su im ubuduće bile zabranjene manifestacije ove vrste, jer se to smatralo političkim činom.

Kako je nadbiskup bio svima pristupačan i rado saslušao stranke, mirno je saslušao ovoga svećenika i zamjerke, koje mu čine ustaše. Ta i oni su vjernici katoličke Crkve, i njihove su duše povjerene njegovoj pastirskoj brizi, i među njima je bilo doista revnih i djelotvornih katolika.

On mu je odgovorio, da ne stoji, da je on protivnik slobodne Hrvatske, jer da on najbolje znade, što znači Beograd za Hrvate i katoličku Crkvu. Uz to je potajno pomagao obitelji zatvorenih gorljivih Hrvata, kao npr. obitelj prof. Ivana Oršanića. Što se tiče brzojava dr. Mačeku, on ga nije sastavio nego je to učinio nadbiskup Šarić. Uostalom dr. Maček je u ono vrijeme smatran glavnim predstavnikom hrvatskog narodnog pokreta. Za onaj slučaj u sjemeništu je i on čuo. Smatrao ga je predmetom sjemenišne stege i nezgodnim potezom, jer ustaški pokret, kojemu je vodeći pobornik bio dr. Mile Budak, bio je tajni politički pokret. Bogoslovi mogu imati svoje političko uvjerenje, ali je neuputno ispoljavati ga i tako unositi u sjemenište razmirice i strančarstvo (40).

Nadbiskupov stav prema dr. Vlatku Mačeku kao političaru označuju slijedeće činjenice. Još godine 1934 kao nadbiskup koadjutor posredovanjem dr. Aleksandra Gahsa potajno se je sastao s dr. Mačekom kod Sv. Blaža. Gotovo nitko za taj sastanak nije znao. Tom zgodom mladi mu je nadbiskup-koadjutor otvoreno kazao, da ga vrlo smeta, što je sklopio građanski brak. Maček se kušao ispričavati rekavši:

— Bio sam pred zatvorom, a komu ću onda djecu ostaviti? Vjere nisam htio mijenjati, niti je hoću ikada, pa što mi je drugo preostalo?

Nadbiskup je s njime podržavao dobre odnose. Znao mu je

(40) V. CECELJA 9. - D. HREN. 11.

otvoreno reći, kad je vidio, da što nije u skladu s crkvenom naukom, a Maček je primao njegove primjedbe. Neprilike katoličkoj Crkvi on nije pravio (41).

Značajna je slijedeća činjenica, koja označuje nadbiskupov stav prema političkim strankama. Potječe iz vremena političkih izbora godine 1938. Nadbiskup je glasovao za listu HSS. Nakon glasovanja je pisao dr. Mačeku: «Gospodine predsjedniče, ja nisam glasovao za Vašu stranku, nego za hrvatsku stvar». HSS je, naime, u ono vrijeme jedina predstavljala interese Hrvatskog Naroda (42).

Kada je nadbiskup Bauer preminuo, dr. Maček u ime hrvatskog narodnog zastupstva izrazio je nadbiskupu Stepincu saučešće, nadovezavši slijedeće riječi: «Želimo i nadamo se, da ćete i vi poći stopama velikog natpastira».

Nadbiskup je Stepinac na to odgovorio (43): «Zahvaljujem na izrazima saučešća, koje ste mi izrazili u ime vodstva Hrvatskog Naroda. Nikada nijeste imali niti ćete imati neprilike s moje strane, jer se nijesam pačao niti ću se pačati u politička pitanja. Iz ostavštine pokojnog nadbiskupa mogu Vam reći, da je kazao, nakon što ste sklopili sporazum: Dao Bog da dočekam čas, kad će u ovoj državi doći pravda i ljubav! Vas se je lično napose sjećao svaki dan u svojim molitvama i dao Bog, da se njegove želje, koje su i moje, ispune. Moja je pak želja, da moje slabe sile doprinesu dobru Hrvatskoga Naroda».

Što se tiče Hitlerova političkog pokreta, nadbiskup je zbog njegovih poganskih rasističkih načela i nazora, nasilja i krvoprolića, od njega zazirao i držao se enciklike pape Pija XI «Mit brennender Sorge» (44).

Kada se je nadbiskup, 10. travnja 1941, poslije podne nakon lamentacija vraćao iz katedrale u dvor u pratnji dr. Dragutina Hrena, pristupi k njemu na stubama iza same katedrale Vilim Cecelja, župnik u Kustošiji, te mu saopći u kratko, što se zbilo. Nadbiskup se na to malo zamisli, pogleda ga te mu značajno reče (45):

— Cecelja, rekao je Zrinski: «Ne viruj Nimcu, ô ni suncu zimsku».

(41) VD II 187.

(42) VD III 137.

(43) *Dr. Maček kod odra*, u KL 88 (1937) 612.

(44) *Mit brennender Sorge*, 14. III. 1937, u AAS 29 (1937) 145 sl.

(45) CECELJA 8-9.

VI - U VRTLOGU RATNIH DOGADJAJA

Doskora se pojaviše na Jelačićevu trgu prve njemačke motorizirane čete s tenkovima. Tada su otvoreno nastupili razni hrvatski rodoljubi i ustaše. Neki su omladinci došli pred nadbiskupski dvor i radosno zaviknuli:

— Uskrsnuće Hrvatskoga Naroda!

Nadbiskup se na to obrati dr. Hrenu te mu reče:

— Baš ova mlađarija znade, što je to prusko kopito. Tko sretniji od mene, da nastupi slobodna Hrvatska, no ne mogu je očekivati od poganske Njemačke. Valjda je prvo sv. vjera, a ne

poganština i progon sv. vjere. Osim toga u političkom pogledu ne vjerujem Hitleru, da će nam pomoći do samostalne Hrvatske, za čim i te kako čeznemo.

Ove ozbiljne nadbiskupove riječi pokazuju, kako je on bio dosljedan u svom mišljenju i kako se njegovo mišljenje temeljilo na načelima sv. vjere.

Nakon 10. travnja 1941, kad je obnovljena Nezavisna Država Hrvatska s neizrecivim zanosom svega Hrvatskog Naroda, lako je ustanoviti dvije stvari u držanju nadbiskupa Stepinca:

Prvo, Stepinac je bez sumnje bio svom dušom za slobodan i neovisan državni život Hrvatskog Naroda, za slobodnu i nezavisnu državu Hrvatsku, budući da je to u onaj čas jednodušno htio i za to se slobodno izjasnio sav Hrvatski Narod, i budući da Hrvatski Narod ima na to Bogom dano naravno pravo bez obzira na bilo kakve bilo međunarodne bilo crkvene ugovore i odredbe. To je Stepinac jasno izražavao svim svojim držanjem za vrijeme rata i napokon izričito potvrdio svemu svijetu pred «narodnim» komunističkim sudom, koji ga je za to osudio na 16 godina robije.

Drugo, Stepinac je žalio da je NDH obnovljena usred rata uz pomoć totalitarnih ondašnjih političkih zaraćenih sila, koje su se u mnogočem nadahnjivale protuvjerskim i rasističkim nučelima; te da je NDH obnovljena u ime radikalnog ustaštva, koje predstavljaše tek neznatan broj ljudi, ali koje se u koječemu povodilo za totalitarcima. Stepinac je prema ovome i ovakvu režimu u već poznatim prilikama zauzimao sustegnuto držanje, držeći se pri tome crkvenih propisa (46), te je prema načelima vjere providao prije svega vječno spasenje povjerenih mu duša, a nije propuštao ni djela milosrđa prema svima po-

(46) GRGUR XVI, *Sollicitudo ecclesiarum*, Constitutio apostolica, 5. VIII. 1831, u *Acta Gregorii* XVI, I (Roma 1901) 38.

---

trebnima bez razlike na narodnost i vjeru, koliko je to bilo u njegovoj mogućnosti.

Svoj odnos prema osobama, koje su predstavljale vlast u onom razdoblju, Stepinac je sveo obično na ono, što je ili pristojnost zahtijevala ili što su iziskivali pothvati, da spasi osobe, čiji su se životi nalazili u pogibelji, i napokon da ne strada redovni razvoj kršćanskog života u Hrvatskom Narodu.

U svjetlu tih načela imadu se gledati nadbiskupovi posjeti, 12. travnja 1941, Pavelićevu zamjeniku generalu Kvaterniku, da mu izrazi dobre želje prigodom obnove slobodne Hrvatske kao i saučešće zbog ubojstva njegova brata Petra Kvaternika, glavnog ravnatelja Hrvatskog Radiše (47).

Na sam Uskrs, g. 1941, nadbiskup se u svojoj propovijedi nije posebno osvrnuo na politička zbivanja onih dana, već je razlagao glavnu misao: «Jaganjče Božji, koji uzimaš grijehe svijeta: daruj nam mir!» Njemu je stalo samo do pravoga mira, pa stoga upotrebljava ovu zgodu, da pouči, koji je put k pravom miru i završuje svoje izlaganje kratkom, ali sadržajnom rečenicom, koja je nišanila na događaje prošlih dana moleći Spasitelja (48): «Reci, molimo te, i našem Hrvatskom Narodu na pragu novoga razdoblja njegova života kao što si nekoć rekao apostolima nakon uskrsnuća: Mir vama!»

Posjet Paveliću, 16. travnja iste godine, ima se shvatiti također prema gore navedenim načelima. O tom je posjetu nadbiskup rekao: «Ako taj čovjek bude upravljao Hrvatskom deset godina, kako mi je pripovijedao, Hrvatska će biti raj».

Da odstrani svaku sumnju, nadbiskup je otvoreno upitao Pavelića, da li je on naredio atentat na kralja Aleksandra? Pavelić mu je odgovorio (49):

— Preuzvišeni, moja je savjest čista i posve mirna. Ja sam za to djelo toliko odgovoran, koliko je svaki drugi Hrvat. Francusko sudstvo me je htjelo za to djelo učiniti odgovornim, no to im nije uspjelo.

Tek osamnaest dana nakon tih događaja, tj. 28. travnja, izdao je nadbiskup svom kleru okružnicu, koja odiše iskrenim rodoljubljem, ali mnogo više dubokom svijesću velike i teške odgovornosti, koju treba da imadu svećenici, da u tim sudbo-

(47) *Posjet preuzv. Nadbiskupa generalu Kvaterniku*, u KL 92 (1941) 195.

(48) *Mir Vama!* Uskrsna homilija preuzv. Nadbiskupa, u KL 92 (1941) 187 sl.

(49) *Preuzv. g. nadbiskup u audijenciji kod poglavara države Hrvatske*, u KL 92 (1941) 195. - V. CECELJA 10-12. - Le Saint Siège IV, n. 351, bilj. 2.

---

nosnim časovima povijesti Hrvatskog Naroda dubokim pogledom u vječnost produhove čitavo narodno biće. Evo kako glasi (50):

«Časna braćo! Nema nikoga među vama, koji u ovo posljednje vrijeme nije bio svjedokom zamašnih događaja u životu Hrvatskoga Naroda, među kojim djelujemo kao glasnici Kristova evanđelja. Događaji su ovo, koji su narod naš donijeli ususret davno sanjanom i željkovanom idealu. Časovi su ovo, u kojima ne govori više jezik, nego krv svojom tajanstvenom povezanošću sa zemljom, u kojoj smo ugledali svjetlo Božje i s narodom iz kojega smo nikli. Je li potrebno isticati, da je i u našim žilama življe zakolala krv, da je i u našim grudima življe zakucalo srce? Nitko pametan toga osuditi ne može i nitko pošten toga zamjeriti ne može, jer je ljubav prema vlastitom narodu Božjim prstom upisana u ljudsko biće i Božja zapovijed!

I tko nam može zamjeriti, ako i mi kao duhovni pastiri dajemo svoj prinos narodnom veselju i zanosu, kad se puni dubokog ganuća i tople zahvale obraćamo Božjem Veličanstvu? Jer, koliko god i bilo zamršeno pletivo današnjih sudbonosnih događaja; koliko god bili heterogeni faktori, koji utječu na tok zbivanja, ipak je lako razabrati ruku Božju na djelu. 'A Domino factum est istud et est mirabile in oculis nostris — Bog je to učinio i oči su naše pune divljenja' (Ps 11, 23).

No, dok vam danas progovaram iz ovih starodrevnih dvorova, u sjeni ovog starodrevnog hrama, tog nijemog svjedoka naše hrvatske povijesti, ne govorim vam samo kao sin Hrvatskog Naroda, nego još više kao predstavnik svete Crkve. Govorim vam kao predstavnik one Božje institucije, koja je nikla u krilu vječnosti i kojoj je svršetak u vječnosti u sasvim posebnom značenju te riječi. Kao predstavnik one Crkve, koja je 'firmamentum et columna veritatis — stup i tvrđa istine' (1 Tim 3, 15) i koja se nije bojala i na moja usta reći istinu, gdje je trebalo, iako je nažalost njezin glas često ostajao 'glas vapijućega u pustinji' (Iv 1, 23).

Govorim vam, dakle, kao predstavnik Crkve i pastir duša. Molim vas i pozivam da svim silama nastojite i radite oko toga, da naša Hrvatska bude Božja zemlja, jer će samo tako moći

(50) *Okružnica časnon kleru nadbiskupije zagrebačke*, 28. IV. 1941, u KL 92 (1941) 197 sl.

---

izvršiti dvije bitne zadaće, koje kao država imade da izvrši u korist svojih članova.

Vjerna Bogu i svetoj Kristovoj Crkvi izvršit će naša Hrvatska onu uzvišenu misiju, koju zemaljska domovina imade da vrši u promicanju nadnaravnih dobara svojih članova. Vjerna Bogu i Crkvi pokazat će, da vjeruje, da je konačni cilj svega ljudskog teženja vječnost, gdje se nalazi prava vječna domovina. Cijeneći i zaštićujući vjerske i moralne vrednote, pokazat će, da vjeruje, da je zemaljska domovina samo onda prava majka, kad nam sklapa ruke i uči nas 'dati Bogu Božje', te da je samo onda istinska skrbnica našeg života, kad nam korake upućuje na staze, koje vode u visinu i kad uklanja smutnje od duša, koje je Bog stvorio za sebe.

No vjerna Bogu i Crkvi naša će Hrvatska ne samo ispuniti svoju dužnost prema unapređivanju nadnaravnih dobara Hrvatskog Naroda, nego će tako postaviti i najčvršće temelje i zdravog razvitka zemaljskih narodnih vrednota i svoje državne slobode i čvrstoće. Crkva, koja već dvije hiljade godina gleda previranja u historiji svijeta, vjekovni je svjedok, kako 'regnum de gente in gentem transfertur propter iniustitias et iniurias et contumelias et diversos dolos — kako kraljevstva prelaze s jednoga naroda na drugi zbog nepravednosti i nepravde i sramoćenja i raznih prevara' (Crkv 10, 8). Moramo stoga smatrati svojom najvećom dužnošću, da u ovim sudbonosnim časovima u povijesti Hrvatskoga Naroda dubokim pogledom u vječnost produhovimo čitavo naše narodno biće. Moramo svuda upozoravati i učiti, da sveti zanos i plemenito oduševljenje u izgrađivanju temelja mlade Države Hrvatske budu nadahnuti strahom Božjim i ljubavlju za Božji zakon i njegove zapovijedi, jer će samo na Božjem zakonu a ne na lažnim načelima ovoga svijeta Država Hrvatska moći biti izgrađena na čvrstom temelju.

Odazovite se stoga spremno ovom mome pozivu na uzvišeni rad oko čuvanja i unapređenja Nezavisne Države Hrvatske.

Poznavajući muževe, koji danas upravljaju sudbinom Hrvatskoga Naroda, mi smo duboko uvjereni, da će naš rad naići na puno razumijevanje i pomoć. Mi vjerujemo i očekujemo, da će Crkva u uskrsloj Državi Hrvatskoj moći u punoj slobodi naviještati neoborive principe vječne Istine i Pravde. Ona će se stoga držati riječi Pisma: 'Verbum Dei non est alligatum — riječ Božja nije (nikada) svezana' (2 Tim 2, 9). I Ona će smatrati svojom svetom dužnošću 'opportune, importune, arguere, increpare, obsecrare in omni patientia et doctrina et cum omni apostolica libertate — u zgodno vrijeme i u nevrijeme pokarati, za-

---

prijetiti, umoliti učeći sa svom strpljivošću i sa svom apostolskom slobodom' (2 Tim 4, 2). Tako će raditi i to će smatrati dragocjenom pomoći u teškom radu oko podizanja naše drage Domovine i Države Hrvatske.

Dao dobri Bog, da tako bude. A da tako bude, pozivam vas, časna braćo svećenici, da ne prestanete poticati povjerene vam vjernike na molitvu, ali još više da sami kod oltara Božjega podižete ruke k 'Ocu zvijezda, od kojega silazi svaki dobri dar i svaki savršeni poklon' (Jak 1, 17), da Poglavnika Države Hrvatske napuni duhom mudrosti, kako bi uzvišenu i toliko odgovornu službu vršio Bogu na čast i narodu na spas u pravdi i istini; da Narod Hrvatski bude narod Božji, odan Kristu i Crkvi njegovoj sagrađenoj na pećini Petrovoj! Ako se možda očima svijeta čini molitva suvišnom stvari, mi je smatramo najvažnijom od svega u životu, jer 'ako Gospod ne čuva grada, uzalud bdije koji ga čuva' (Ps 12, 1).

Crkva Božja nikad se nije gubila u frazama, ali nikad nije također zatajila u onom ustrajnom radu, na kojem se stvaraju temelji sretne budućnosti pojedinaca, naroda i države. Pokažite to, časna braćo, i sada ispunite svoju dužnost prema mladoj državi Hrvatskoj!

U vezi s tim određujem, da se u nedjelju, 4. svibnja o.g., održi svečani Te Deum po svim župnim crkvama, na koje neka župni uredi pozovu mjesne vlasti i vjerni narod. Nadam se, da će se u to vrijeme moći održati spomenute svečanosti, i u koliko komunikacione prilike jošte ne bi omogućile, neka se to izvrši u prvi slobodni dan. A što se tiče prvostolne crkve zagrebačke, to ću dan odrediti u sporazumu s državnim vlastima.

U Zagrebu 28. travnja 1941.

Alojzije, nadbiskup»

Iz ove okružnice, te iz saopćenja osoba, koje su nadbiskupu bile blizu, može se bez ikakva pretjerivanja reći da se valjda nitko kao on nije toliko molio da Hrvatski Narod ostvari svoj stoljetni san da bude slobodan i da svojim narodnim, kulturnim, gospodarskim i političkim životom sam upravlja u svojoj vlastitoj i nezavisnoj državi. Isto tako se je on iskreno veselio i zahvaljivao Bogu što je Hrvatski Narod postigao ono, na što ima svaki narod naravno i

povijesno pravo. On kao duhovni vođa Hrvatskoga Naroda osjetio je živo «bilo» svoga naroda tom zgodom, iz kojega je i sam nikao (51).

(51) Nadbiskupov rukopis, u NAZ, bez broja.

Prigodom ljetne biskupske konferencije, dne 26. lipnja, posjetio je hrvatski episkopat Pavelića, a predveo ga je kao predsjednik biskupskih konferencija nadbiskup Stepinac, koji je tom prilikom dr. Paveliću upravio slijedeći govor:

«Poglavniče!

Ako je istina, kao što jest, da je ljubav prema narodu, iz kojega smo nikli, postulat naravnog zakona, onda nema sumnje, da je ta ljubav samim prstom Božjim upisana u naša srca. I, ako je istina, kao što jest, da je začetnik naše sv. vjere, koju ispovijedamo, sam Bog, onda je sigurno, da za razumna čovjeka nema sukoba između ljubavi prema sv. vjeri i ljubavi prema svome narodu, kad obje kao dvije rođene sestrice izviru iz Božjega bića kao jedinstvenog izvora.

Ta svijest dovodi nas danas pred vas, da vas kao legitimni predstavnici Crkve Božje u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj od srca pozdravimo kao njezina državnog poglavara s obećanjem iskrene i lojalne suradnje za bolju budućnost naše domovine.

Istina je, da Crkva nije nikada bila, da se poslužim riječima Sv. pisma, 'velox ad proferendum sermonem — nagla ustima svojim' (52) kao što običavaju mnogi, koje vodi više srce nego razum, ali nije nikada ni zatajila onda, kad valja nositi 'onus et pondus diei', i u žilavom, nečujnom ali solidnom radu formirati duše, bez čega se ne može zamisliti život dostojan čovjeka ni u maloj zajednici, a kamoli u velikoj narodnoj obitelji.

Ako bismo kada, dakle, i morali po pastirskoj dužnosti reći otvorenu riječ, budite uvjereni, da nitko više od katoličkog biskupa ne nosi na umu opomenu sv. Apostola: 'Sve poštujte, braću ljubite, Boga se bojte, kralja štujte (53).

I dok vas evo od srca pozdravljamo kao glavara Nezavisne Države Hrvatske, molimo 'Oca zvijezda, od koga silazi svaki dobri dar' (54) ne samo pojedincu nego i narodnoj, odnosno državnoj zajednici, da vas obdari onim duhom, koji je glavaru države potreban, da svojim radom upravlja 'in iustitia et veritate — u pravdi i istini', kao najčvršćem temelju Bogom blagoslovljene budućnosti!»

(52) Crkv 5, 1.

(53) 1 Petr. 2, 17.

(54) Jak 2, 17.

VI - U VRTLOGU RATNIH DOGADJAJA

Od vremena do vremena Stepinac je posredovao kod hrvatske vlade za neke progonjene i poubijane u logoru, što nekima na vlasti zbog tadašnjih političkih prilika i razloga nije ni najmanje pogodovalo, te je dolazilo i do napetosti (55).

Nadbiskup ipak nije nosio u svom srcu nikakve odvratnosti prema Paveliću. Kad je kasnije u Krašiću saznao, da je na njega u Argentini izvršen atentat, kazao je župniku Vranekoviću (56):

— Žao bi mi bilo, da mu se zlo dogodi, makar se nismo u mnogome slagali i makar mi je zadavao mnogo briga. Bog sâm može ga prosuditi. Ja ga više puta nisam mogao razumjeti. Kad sam mu prigovorio, znao je reći: Moja savjest je čista pred historijom.

Stepinac mu je priznavao dobru volju da pomogne Hrvatskom Narodu. U mnogim stvarima ga je ispričavao, jer je bilo ratno stanje, država se rodila u najtežim danima, strane su vojske poplavile Hrvatsku, a u samoj je zemlji bjesnio partizanski rat, pa je bilo nemoguće držati mirno nadzor nad ljudima i događajima. On nije gledao na Pavelićevo strančarstvo, na ustaštvo, niti se na to kod drugih javnih radnika obazirao, jer je poštivao uvjerenje pojedinaca. Pazio je samo na to, da li su njihova načela, po kojima rade, u skladu s istinama sv. vjere i kršćanskoga ćudoređa. U načelu je Pavelić zastupao i branio neosporno pravo Hrvatskog Naroda na vlastitu samostalnu državu, i to je nadbiskup Stepinac smatrao njegovom najvećom pozitivnom crtom.

Usprkos radosti, koju je svako hrvatsko srce osjećalo nad uspostavom Nezavisne Države Hrvatske, naskoro se ispostavilo ono, što je nadbiskup odmah u početku predviđao i zbog čega se nije predao osjećajima srca bez nadzora. Hrvatsku su u stvari zaposjele strane vojske: njemačka, talijanska, mađarska, a Pavelić sa svojima nije bio uvijek u stanju oduprijeti se njemačkim i talijanskim zahtjevima.

Nadbiskup nije mogao mimoilaziti ni predstavnike stranih sila u Hrvatskoj za vrijeme rata. Kod Kasche-a nije bio nikada, već se sastajao od vremena do vremena, iako vrlo rijetko, prigodom kakve običajne zgode ili priredbe. Takvom su se zgodom samo rukovali i pozdravili. Nešto više se sastajao sa Glaise von Horstenauom, koji je bio katolik. No, i s njim se sastajao samo u svrhu spasavanja onih, koji su se nalazili u

(55) D. HREN. 19.

(56) VD III 131.

životnoj pogibelji. Glaise je u tome pogledu nadbiskupu išao na ruku prema svojim mogućnostima, iako je u polltičkim pitanjima malo značio, jer je uvijek prevladavao Kasche. S talijanskim poslanikom Rafaelom Casertano nadbiskup nije imao nikakve posebne veze.

Zbog teških prometnih veza, za vrijeme rata, između Zagreba i pojedinih dijelova Nezavisne Države Hrvatske katolički episkopat se nije mogao redovito sastajati na svoje konferencije, te nije mogao ni zajednički nastupati. U četiri ratne godine nije se mogao nijedanput sastati u potpunom broju.

Biskupska konferencija mogla se samo tri puta održati. Bilo je to mjeseca lipnja i studenog g. 1941 i u ožujku 1945. No, ni u tim konferencijama nisu sudjelovali svi hrvatski biskupi. U studenom g. 1941 nisu mogli prisustvovati svi bosansko-hercegovački biskupi ni kotorski.

Pismeni saobraćaj između pojedinih članova episkopata, napose sa Zagrebom, bio je vrlo rijedak. Zbog toga iz drugih biskupija nema podataka iz toga razdoblja, koje bi predsjedništvo biskupskih konferencija trebalo imati na raspolaganju kod pojedinih nastupa. Hrvatski episkopat mogao je javno nastupati i govoriti, tako reći, samo na usta svoga predsjednika, zagrebačkog nadbiskupa. Odatle se lako može zaključiti, kako je bila velika odgovornost, koja je njemu pala na leđa; u tome treba gledati i pravo značenje i punu vrijednost njegovih nastupa. On je morao nastupati kao stvarni predstavnik katoličke Crkve u cijeloj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Uvid u te njegove nastupe danas nam omogućuje samo arhiv zagrebačkog nadbiskupa i arhiv predsjedništva biskupskih konferencija, u koliko i u te arhive nije posegla tuđa ruka. Svjestan toga položaja, nadbiskup Stepinac nije šutio, dok su mnogi drugi od straha šutjeli. Držao se onoga načela Pija XII za osobe, koje utječu na javno mnijenje: «Nè servilismo muto, ne critica incontrollata — Niti nijemo puzanje, niti neodgovorna kritika!» (57).

Kada je kasnije u Krašiču, godine 1952, čitao knjigu *Tajna bijele kuće* i Cianove dnevnike, rekao je župniku slijedeće (58):

«Smatram da će to čitanje koristiti. Duce je npr. bio silno nestalan. Ciano naprotiv, razborit i trijezan. Duce je čovjek bez vjere: napada, ne govori lijepo o papi, grozi se. Jadnik! Otišao

(57) SVZN 32 (1945) 17.

(58) VD I 96.

---

je, a papa je ostao. Nikada ne bih htio politički voditi narod. Silna je to odgovornost. Gledam, kako političari sude jedni o drugima: izvana lijepo, a u sebi obratno».

Godine 1954 mjeseca srpnja, bio je Carnelutti kod njega u Krašiću. Spomenuo mu je da je kralj Petar dao izjavu, po kojoj se razabire, kako ni on više ne računa na Jugoslaviju, jer je bio izjavio, da će Srbija biti doskora slobodna. Na to će Stepinac (59):

— Ja se u to neću miješati. To je stvar političara. Nostra salus in cruce — naš je spas u križu, a Ecclesia militans — Crkva u borbi bit će do konca svijeta.

Kad mu je profesor George iz Belgije u siječnju g. 1957 pisao, neka u slučaju kakve gužve nikako ne daje političke izjave, već samo crkvenovjerske, rekao je župniku (60):

— Znadem, što mi je dužnost te, ako to doživim, što mi je reći.

Dne 10. travnja 1959 župnik Vraneković je upitao kardinala, da li se sjetio današnjeg datuma, odgovorio mu je (61):

«Kako ne! Još jučer. A što ću nego moliti se za jadni naš narod. Nikada zaboraviti onih dana, 10. travnja 1941, pa cijeli rat! Kolike borbe! Koliko zasjeda! Koliki oprez! Svi se boje. Svi šute. A vidim toliko nepravde na sve strane. Morao sam govoriti, makar sam znao, da ću se vlastima zamjeriti, ali što sam mogao?

Velika je to bila kušnja, a onda ona tragedija našega naroda! Čovjek bi proplakao nad sudbinom ove naše mladeži i tolikih, ali opet moram priznati, pravo nam budi! Mi vrijeđamo Boga, njegovo sv. Ime, pa Bog čini, da je i ime našega naroda tako potisnuto, gotovo pogaženo, osobito danas».

Nadbiskup Stepinac i kao gorljivi svećenik i nadbiskup duboko je osjećao teško stanje Hrvatskog Naroda, sputana u bilo koje njemu protivne i neprijateljske državne tvorevine. On nije mogao preko toga prelaziti, iako se u političku borbu nije nikada upuštao. I on je imao kao ideal slobodu, pravednost i ljubav u vlastitoj državi. I on je želio, da Hrvatska bude slobodna. Kao nadbiskup morao je dolaziti u dodir i s političkim osobama, i u stalnim pitanjima zauzeti svoj stav. Ali od političke

(59) VD II 228.

(60) VD III 108.

(61) VD IV 174.

---

borbe je zazirao kao od čina, koji ne spada na njegovu svećeničko-biskupsku službu. Rođen u hrvatskoj seljačkoj obitelji, ostao je uvijek u tijesnom dodiru s osjećajima Hrvatskog Naroda, te uzlazeći kroz razna razdoblja na svom žitvotnom putu, on je izrastao do hrvatskog diva, kad je na komunističkom suđenju izjavio, da bi bio ništarija, kad ne bi poštivao volju Hrvatskog Naroda, koji se bio plebiscitarno izjavio za hrvatsku nezavisnu državu.

3) - *Pomoćnik potlačenih izbjeglica*

Kad je Hitler, godine 1936, počeo progoniti narode nearijevskoga podrijetla i zauzimati sjeverne evropske zemlje jednu za drugom, da izbjegnu logoru, plinskim sobama, strijeljanju i drugim zlostavljanjima, mnogi su bježali na jug i tražili utočište u Jugoslaviji. Ti bjegunci su većim dijelom dolazili u Hrvatsku. Beograd je, naime, već bio u prijateljskom odnosu s Njemačkom, dok je Slovenija bila preblizu i na dohvatu njemačkog utjecaja. U Zagrebu na kolodvoru viđali su se ti bjegunci izgladnjeli, izmoreni, preplašeni, bez odjeće i obuće, bez novčanih sredstava. Mnogi bi se od njih po nekakvu nagonu uputili i prema katedrali i, vidjevši nadbiskupski dvor, ušli bi u nj s pouzdanjem, da će u njemu naći dobro srce, koje će im u nevolji pomoći. Broj takvih je danomice rastao (62).

Među samilosnim srcima, koja su kucala i za te izbjeglice, našla se jedna odvažna osoba, koja je otišla k nadbiskupu Stepincu, prikazala mu bijedu, na koju je naišla, i upitala ga, da li bi on htio preuzeti pod svoju zaštitu odbor, ako bi se mogao sastaviti, koji bi preuzeo brigu za te bijednike.

— Vrlo rado — odgovori nadbiskup — tà i onako je Sv. Otac potaknuo biskupe, da se zauzmu za te bjegunce.

Još istoga dana bio je sastavljen taj odbor, u koji su ušli nadbiskupov tajnik dr. Franjo Šeper, kanonik mgr. Milan Beluhan, župnik Sv. Marka mgr. Svetozar Rittig, N. Erber, ravnatelj zagrebačke gradske štedionice, i Terezija Škringer.

Odbor je potakao na suradnju sve banke i industrijska poduzeća te ravnatelja redarstva dr. Josipa Vragovića, talijanskog, francuskog, švicarskog i portugalskog konzula. Sam je nadbiskup

(62) TEREZIJA ŠKRINGER, *Kurze Lebensbeschreibung des Kardinals Dr A. Stepinac* (tipkopis) 46, kod pisca.

često osobno posredovao kod raznih konzulata, da ishodi tim bijednicima potrebite vize za njihove putnice.

Bjegunci su bili smješteni u stanove, a bolesnima se pružala liječnička pomoć. Nije se gledalo, koje je tko rase ili vjere. Među njima su se nalazile i vrlo ugledne osobe, kao dr. Eger O'Brien i dr. Gerö, koji je kasnije bio ministar pravosuđa u Austriji.

Nadbiskup je živo pratio rad odbora i tražio, da mu se tjedno daje izvještaj o radu. Posebno se zanimao, da li među bjeguncima ima svećenika ili redovničkih osoba, koje bi trebale njegovu posebnu osobnu pomoć.

U ono se vrijeme i Zagreb bojao Hitlera, pa su se našli i takvi, koji su nadbiskupu prigovarali, što se tim poslom bavi. No, on se nije obazirao na prigovore, kad se radilo o djelima milosrđa. Sâm je osobno odlazio na kolodvor, čak i noću, da majkama i djeci pruži utjehu i pomoć i da vidi, ima li među izbjeglicama koji svećenik ili redovnička osoba, koja bi ga trebala. On se za sve brinuo i nadzirao, da li je sve dobro sređeno.

Kad su godine 1941 došle u Zagreb njemačke trupe, osobno je uzeo u zaštitu stare i bolesne Židove i smjestio ih u kućicu svoje brezovičke ljetne vile, gdje su mogli mirno živjeti. Dolaskom Nijemaca ovaj je rad morao biti odmah obustavljen i arhiv, koji bi danas pružao obilnu dokumentaciju, bio je spaljen. Gestapo zatvori čak i voditeljicu tog poslovanja, Ostala je u zatvoru pet mjeseci. U zatvoru su je silili, da dade kakvu ozloglašujuću izjavu protiv nadbiskupa, ali je ona to s negodovanjem odbila.

Još prije rata nadbiskup je Stepinac dao dokaz svoje velike ljubavi i samilosti za različite nevolje naroda.

Početkom lipnja g. 1939 krajevi su oko Samobora, Karlovca, Klanjca, Nove Gradiške, Ogulina i drugdje nastradali zbog velikih kiša, nabujalih rijeka i potoka. Tisuće jutara zemlje bile su poplavljene, usjevi uništeni, trava zamuljena, spremljena krma pokvarena, kuće oštećene i porušene.

Nadbiskup Stepinac upravio je, 9. lipnja, vjernicima svoje nadbiskupije okružnicu, u kojoj izrazuje svoju duboku bol nad nevoljama, koje su snašle narod.

«Tuga mi se vije oko srca, kad slušam i mislim o tim strahotama — piše on. — Duboka sućut moje duše prati ove siromašne stradalnike».

Potiče zatim riječima Sv. pisma vjernike na kršćansku djelotvornu ljubav, da postradaloj braći priteknu u pomoć: tko

---

novčanim, pa i najmanjim prinosima, tko životnim namirnicama, tko primanjem djece na prehranu, ili na koji drugi način (63).

Kada je međutim ratni vihor počeo nesmiljeno vitlati i kad je u svoj vrtlog povukao cijeli Hrvatski Narod, još se bolje očitovala plemenština nadbiskupova srca, koje je tako toplo kucalo za Boga i narod. Odrastao i dozrio u strogoj askezi, snašao se u novim mučnim prilikama.

Zbog rata su zatajila prometna sredstva te je južnim krajevima, osobito u Dalmaciji i otocima, prijetila avet gladi. Nadbiskup, koji je niknuo iz naroda i duboko u dušu i srce poznavao svoj narod, znao je, da će se taj narod rado odazvati, da pomogne svojoj izgladnjeloj braći na jugu, ako pokuca na njegovo srce. Stoga godine 1942 upravi srdačan poziv na sve vjernike svoje nadbiskupije. Opisujući nevolje, što ih je rat prouzrokovao, piše (64):

«Gladne nahraniti, bezkućnike na stan primiti, gole zaodjenuti bilo je i jest jedno od prvih, najvećih i Bogu najugodnijih djela milosrđa».

Zatim navodi mnoge stavke iz Sv. pisma, da dokaže, kako je milosrđe Bogu ugodno djelo, te veli:

«Ima kod nas krajeva, koji trpe oskudicu hrane i u najredovitijim vremenima. Danas je tim krajevima još teže uslijed prometnih teškoća i uslijed raznih drugih okolnosti. Ima krajeva, gdje već danas, usred ljeta glad caruje. A dolazi zima, dolaze dani, kad će tim krajevima biti još teže.

Ima i mnogo izbjeglica iz raznih dijelova naše domovine. Oni su bez ičega: djeca, starci, nemoćne žene.

Ima opet, hvala Bogu, ima kod nas krajeva, gdje ljudi ne oskudijevaju. U pogledu prehrane nijesu ti krajevi osjetili strahote rata. Vjernici svih krajeva, uvjeren sam, sjetit će se onih, koji teško često i preteško dolaze do korice svagdašnjega kruha.

Dragi vjernici! Budite milosrdni, da se ne bi, ne daj Bože, ispunila ona Sv. pisma (65): 'Teško vama, koji ste sada siti, jer

(63) Tiskano na posebnom arku, kod pisca.

(64) Br. 138/Pr. - 1942.

(65) Lk 6, 25.

ćete gladovati!' Slušajmo opomenu Sv. pisma (66): 'Svakomu, koji ište od tebe, podaj!' I 'Podaj siromasima i imat ćeš blago na nebu' (67). Nemojmo, da nas zaokupe sebične misli: meni je dobro i neće mi uzmanjkati. 'Djeco! Kako je teško onima, koji se uzdaju u bogatstvo, ući u kraljevstvo Božje', govori Krist (68).

Svi smo mi djeca jednog Oca nebeskoga. 'Ljubav bratska neka ostane. Gostoljubivost ne zaboravljajte, jer njom neki ne znajući pogostiše anđele' (69).

Dajmo, dakle, od svoga onima, koji nemaju ništa. Bog će naše blagosloviti, naplatiti nam i učiniti, da nam ne uzmanjka kruh svagdašnji. Ovaj poziv upravljam, dragi vjernici, na vas u uvjerenju, da moj glas neće biti glas onoga, koji vapi u pustinji».

Dne 30. ožujka 1943 obraća se nadbiskup u toj stvari na Pavelića slijedećim pismom (70):

«Poglavniče!

Jučer sam primio od biskupa hvarskoga brzojav slijedećega sadržaja:

'Očajno je stanje prehrane na ovim otocima. Prekinuće prometa dostiglo je vrhunce. Hrane od nikuda ni uz kakvu cijenu. Otrag deset dana brzojavih Poglavniku, pa molim odmah osobno intervenirati za najžurnije privođenje bilo na koji način, jer je zadnji čas, bojati se najgorega. Biskup Pušić'».

Moli nadalje, da bi se Karitasu nadbiskupije zagrebačke i drugih biskupija omogućilo da nesmetano uzmognu vršiti nesebičnu karitativnu akciju s obzirom na otpremanje sabrane hrane u Dalmaciju i na otoke, jer su neki organi državnih vlasti činili poteškoće (71). Karitas dijeli hranu besplatno, pa traži, da se nadležnim državnim vlastima izdadu upute, da ne sprečavaju rad Karitasa, nego neka ga najizdašnije podupiru.

Dne 12. siječnja 1943 izdaje nadbiskup novu okružnicu, u kojoj spominje, kako je do onda sakupljeno 17 vagona hrane, te da je iznenađen nad tim uspjehom, jer su dale i one župe, u

(66) Lk 6, 30.

(67) Mt 19, 21.

(68) Mk 13, 1-3.

(69) Hebr 13, 1-3.

(70) Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu, 30 III. 1943, Exp, 30. III. Salić.

(71) Očito je, da je Stepinac bio tako obaviješten. Ali je poznato s druge strane, da su ti «organi državnih vlasti» bili Talijani, pod kojima je tada bio obalni pojas.

---

kojima narod nije osobito bogat; no tuži se, da se mnoge župe iz žitorodnih krajeva nisu odazvale na njegov poziv. Javlja, da će se akcija nastaviti u narednoj godini. Poziva kler, neka

neprestano s propovjedaonice opominje narod, da bi se obradio svaki, pa i najmanji komadić zemlje, da bi se postigla najveća proizvodnja, pa da onda mogu priskočiti u pomoć onima, koji oskudijevaju (72).

Slijedeće godine 15. studenoga ponovno izdaje okružnicu o sakupljanju hrane za pasivne krajeve. Spominje, kako je «Karitas» razvila zamjernu djelatnost. No, kako rat dalje traje, «Karitas» će podvostručiti svoj karitativni rad, ukoliko to bude moguće. Hoće, da se sabirna akcija odmah započne, da se na vrijeme uzmogne pomoći potrebnima. Na pobudu spominje, kako ima župa, u kojima je sakupljeno i do dva vagona hrane, pa čak su i siromašne župe sakupile dosta hrane, kad je svećenik umio povesti živu akciju (73).

Dne 7. ožujka 1945 izdaje ponovno okružnicu i to o uvođenju «Nedjelje kršćanske ljubavi». «Iz dana u dan», piše on, «množe se svakovrsne nevolje prouzročene ratom. Napose u gradovima raste broj izbjeglica i postradalih od napadaja iz zraka. Malo je župa u nadbiskupiji, u kojima ne bi bila nužna pomoć gladnima, beskućnicima, bolesnicima i ostalim stradalnicima. Tim se nevoljama može pomoći jedino onda, ako čitav narod osjeti dužnost Kristove ljubavi».

Određuje da se, 18. ožujka, ima držati «Nedjelja kršćanske ljubavi», a u seoskim župama neka se hrana sabire kao prošle godine (74).

Nadbiskupova «Karitas» je, prema izvještaju godine 1942-1943, sabrala 43 vagona hrane, koji su bili otpremljeni u Dalmaciju, Primorje i Hercegovinu. Godine 1944 sabrano je šesnaest vagona hrane, koju je «Karitas» razdijelila u Zagrebu izbjeglicama i sirotinji, budući da ju nije više bilo moguće slati u južne krajeve. «Karitas» je dijelila hranu svim gladnima bez razlike vjere i rase i to sasvim besplatno.

(72) Okružnica: *Sakupljanje hrane za nežitorodne krajeve*, br. 571, 12. I. 1943, u KL 94 (1943) 20.

(73) Okružnica: *Sakupljanje hrane za nežitorodne krajeve*, br. 8582, 15 XI. 1944, u KL 95 (1944) 559.

(74) Okružnica *O nedjelji kršćanske ljubavi*, br. 1981, 7. III. 1945, u KL 96 (1945) 91.

Najljepši je čin nadbiskupove ljubavi spasavanje nevine djece, koja su ostala bez kuće i roditelja prigodom ratnih zahvata na Kozari, godine 1942. Dne 25. kolovoza upravi nadbiskup na sve župne urede pismo, kojim javlja, da je njegova «Karitas» preuzela plemenitu zadaću, da smještava kod dobrih vjernika siromašnu djecu na prehranu. Moli, da bi župnici i upravitelji župa u svojim župama najhitnije poradili u tom smjeru, da se nađe što više takvih

dobrih vjernika, koji su voljni preuzeti djecu. Među tom djecom ima i dojenčadi, koja trebaju naročitu njegu. Za pojedino dijete će se plaćati mjesečno 600 kuna. To pismo završava riječima (75): «Ova mi je stvar na osobit način na srcu, pa molim gg. župnike, da je i kao takvu shvate i zdušno i hitno provedu».

Prethodno su ta djeca bila privremeno smještena u jasenovačkom i sisačkom logoru i okolici. Nakon dugotrajnih pregovora sva su ta djeca nadbiskupovim posredovanjem bila povjerena brizi «Karitasa» zagrebačke nadbiskupije. Postepeno su prevezena u Zagreb, upućena u dječje domove, očišćena i predana na brigu i odgoj u obitelji, koje su ih dobrovoljno primile. Dok su boravila u sabirnim domovima, mogli su ih posjetiti rođaci. Tim putem se mnogo djece povratilo u rodni kraj. Druga su djeca ostala do svršetka rata, pa i nakon rata, ponajviše u dotičnim obiteljima.

Nadbiskup je u brezovički dvorac smjestio oko 80 napuštene djece svake vjere iz svih krajeva Hrvatske, a sestre od Naše Gospe su imale voditi brigu o njima. Djeca su ga zavoljela, jer je češće zalazio među njih. Čim bi ga opazila, da je došao, sva bi se sjatila oko njega. On pak nije nikada došao praznih ruku. Takvi su susreti iziskivali od njega dosta i fizičkog napora i snage, jer su se ta djeca vješala i penjala po njemu, vukla ga za kaput, natezala i potezala amo i tamo. Bilo je dana, kad se s tom djecom igrao, kao nekoć sv. Filip Neri na Gianicolo u Rimu, s njima bi obilazio livade, da sakuplja hrušteve za samostanske patke (76).

Na taj je način od godine 1942 do 1944 spašeno od glada i smrti i zbrinuto 6.717 djece, od kojih je bilo oko 6.000 djece, čiji su roditelji bili pravoslavne vjere ili su se nalazili među partizanima.

(75) NAZ: bez broja.

(76) *Sjećanja jednog svećenika na Stepinčev Karmel u Brezovici*, u *Gl. Srca Isusova i Marijina*, 17 (Salzburg 1965) 23.

Ovom akcijom nadbiskupovom najbolje je došla do izražaja kršćanska djelotvorna ljubav Hrvata, vjernika zagrebačke nadbiskupije prema pravoslavnoj djeci. Broj spašene djece je tako velik, da predstavlja opsežnu i požrtvovnu suradnju stotina obitelji. Zato je to jedan od najsvjetlijih pothvata u doba strahovitog prolijevanja krvi i uništavanja.

Nadbiskup je slao svoga osobnog tajnika Lackovića u razne logore po sjevernoj Italiji, da kao njegov izaslanik i član posebne komisije Hrvatskog Crvenog Križa vadi naše ljude iz fašističkih logora i vodi ih uz opasnost života od bombardiranja do prijamne postaje u Trstu za povratak u domovinu.

Prema izvještaju «Karitasa» u godinama 1942 do 1944 zbrinuto je i 2.252 povratnika iz Italije i izbjeglica te radnika. U godini 1945 primilo je pomoć 1.500 osoba. Sav broj ukupno iznosi

oko 10.545 osoba. U tu je svrhu kroz te tri godine utrošeno okruglo 23 miljuna i 720 tisuća kuna (77).

Na Badnjak g. 1942 upravio je Stepinac slijedeće pismo javnosti:

«Tragediju čovječanstva naših dana nije kadro opisati dovoljno nijedno ljudsko pero. Nju proživljava staro i mlado, ali najteže su pogođeni oni, koji su najmanje krivi, a to su djeca.

Našlo se ipak mnogo dobrih srdaca, koja su učinila, što su mogla, da se ovima najmanjima ublaži bol i nadomjesti, ukoliko je to uopće moguće, topla roditeljska ljubav.

Svima ovima izričem srdačnu hvalu za pomaganje «Karitasa» zagrebačke nadbiskupije. Nagradu će im dati onaj, koji je rekao: 'Tko primi jedno takvo dijete u moje ime, mene prima!' A to je sam Isus Krist, koji je kao dijete u jaslicama iskusio svu gorčinu života, da ljudima donese najveće dobro, mir s Bogom.

Srdačnu hvalu izričem i svima onima, koji su darivali živežne namirnice za gladne krajeve našeg Primorja i Dalmacije i vodili brigu oko sakupljanja i otpreme hrane. Bog im platio! — U Zagrebu, uoči Božića 1942».

U izvještaju «Karitasa» od godine 1943 piše nadbiskup, da su bijeda i nevolja nužna posljedica rata, koja s ratom ne-

(77) SVZN 32 (1945) 33 sl. - Dr. Ing. MARKO VIDAKOVIĆ, Izvještaj o radu «Dječje akcije» u Zagrebu za vrijeme drugog svjetskog rata 1941-1945. Ovaj je izvještaj sastavljen g. 1945, a g. 1969 je prepisan. Rukopis kod pisca. - Izvještaj «Karitasa», g. 1943.

---

prestano raste. Pojačavanjem rada «Karitasa» bila je izvršena samo kršćanska dužnost. «A treba li i spominjati — nastavlja on (78) — da je u ovo doba općenitog razdora upravo karitativni rad najpodesniji da smiruje razbuktjele strasti, da gasi plamen mržnje, da otire suze bijednima, da tješi rastužene, da liječi ranjena srca, te konačno, koliko je samo moguće, podupre nastojanje hrvatskih državnih oblasti oko umanjivanja sveopće bijede».

U izvještaju od godine 1944, dok se zahvaljuje svima, koji su surađivali u radu «Karitasa», veli (79):

«Neka nas ne zastraše i ne učine malodušnim ove teške nevolje, već naprotiv, što budu veće, to više neka dolazi do izražaja naša velikodušnost, bez koje se nikada ne stvara nešto veliko. Neka nam u velikodušnosti prema onima, koji trpe, bude uzorom sv. Pavao apostol, koji je

toliko ljubio svoje vjernike, da se nije ustručavao reći (80): 'A ja ću veoma rado sve žrtvovati, i samoga ću sebe žrtvovati za vaše duše'.

Žarka ljubav prema bližnjemu kadra je tvoriti čudesa. Ona je jača od razornih bombi zrakoplova i bojnih brodova; jača od vatre, koja pretvara u ruševine gradove i sela; jača od same mržnje, koja je čovječanstvo survala u ovu nevolju. Vjerujemo, čvrsto vjerujemo, da će mržnja morati konačno ustupiti mjesto ljubavi među ljudima. Na nama je svima, da prema svojim silama pridonesemo trijumfu ljubavi na zemlji, koju nam je Utjelovljena Riječ Božja primjerom pokazala, a ustima zapovjedila, da je nasljedujemo, ako hoćemo da budemo njegovi učenici ili uopće da budemo ljudi».

Videći tolik rad i nadbiskupovo nastojanje u djelima kršćanskog milosrđa, slijedili su ga mnogi svjetovnjaci dobrotvori, koji su darivali na stotine tisuća, osnivali skloništa i primali izbjegličku djecu.

Poznato je, da je nadbiskup ustupio u svom parku i veliki staklenjak i dao ga urediti upravo za izbjegličku djecu, s kojom je prigodice rado razgovarao.

Među nadbiskupovim karitativnim djelima treba spomenuti i «Svećeničku menzu», osnovanu godine 1943, gdje se hranilo

(78) Izvještaj «Karitasa», g. 1944.

(79) NUK, *Nadbiskup dr Stepinac — karitativni radnik*, u KL 95 (1944) 299-301. Zadnji stavak uzet je iz kasnijeg rukopisa toga članka.

(80) 2 Kor 12, 15.

---

preko 30 svećenika, većinom državnih činovnika i umirovljenika (81).

U posljednje dvije godine rata, «kad je rat sve jače bjesnio i poprimio sve veće razmjere, kad se mržnja zaraćenih stranaka nagomilala, nadbiskup je iz ljubavi prema bližnjemu činio sve, što je mogao i što se u tom metežu dalo učiniti. On je davao sve, što mu je od skromnih sredstava ostalo. A jer je njegova objektivnost i revnost u davanju pomoći bila općenito poznata, doprinosi darivatelja stizali su mu sa svih strana. Napose treba naglasiti, da su pomoć dobivali ne samo domaći bjegunci, udovice i djeca hrvatskih boraca, nego i obitelji onih, koji su bili u drugom taboru, kako god je to bilo i opasno pomagati ih».

4) - *Zaštitnik politički ugroženih osoba*

Zagreb se sjeća vrlo dobro karitativnog rada svoga nadbiskupa, no možda je manje poznato, što je sve on učinio i pismeno i usmeno, da otre mnogo suza, da spriječi ne jednu obiteljsku

propast, i da probudi svijest teške odgovornosti pred Bogom onima, koji su se osvećivali i činili privatno i javno nepravdu svome bližnjemu.

Mnogi su dolazili k njemu, iznosili su mu svoje potrebe, bol, pogibao, progon, očekujući od njega, da im riješi poteškoće. Za svakoga od njih bile su najvažnije i najveće vlastite poteškoće, koje treba neposredno riješiti. Nadbiskup prima na saslušanje svakoga ponizno, spremno, očinski, uljudno, saslušava mirno svakoga i obećaje pomoć, u koliko je može pružiti. Tko je došao pritisnut od boli, vratio se olakšan, obodren, u nadi da će mu biti pružena pomoć. Na Stepinca je pao novi teret, teret, kojemu je ime biskupski križ.

Bile su to duge audijencije, koje su trajale sate i sate, u kojima je nadbiskup dolazio u dodir s pojedinim osobama i morao davati odluke i unalaziti rješenje. Dani takvih audijencija bili su zaista vrlo naporni. Mnogo puta nije mogao dati rješenje.

«Kad bi bilo moguće sakupiti na jednom mjestu sve one, koji su kroz četiri godine rata tražili pomoć i našli utjehu kod zagrebačkog nadbiskupa, onda bi to bila golema povorka tisuća ljudi. Nipošto nije pretjerano tvrditi, da nije gotovo bilo dana,

(81) SVZN 32 (1945) 17.

---

kad ne bi barem netko došao u nadbiskupski dvor tražiti zaštitu i pomoć u najosnovnijim čovječanskim pravima. Svi su ti ljudi iz širokih narodnih slojeva svojim dolaskom jasno svjedočili, da je opće uvjerenje, kako će kod zagrebačkog nadbiskupa doista naći pomoć i zaštitu, ako je nigdje drugdje ne mogu naći, da je nadbiskupski dvor posljednje utočište pravde i kršćanske ljubavi.

A u zagrebačkom nadbiskupskom dvoru nije se pitalo, koje je tko vjere ili narodnosti. Poznato je, da su u prvo vrijeme dolazili tražiti pomoć gotovo isključivo pravoslavci i Židovi, jer su oni bili najviše izloženi. Bez obzira na sve te vjerske razlike, nadbiskup je u svakom molitelju gledao samo čovjeka, nevoljnika, komu u ime Kristovo treba pružiti svu moguću pomoć. Poznato je i to, da baš zbog ovih posredovanja, zbog jasna stava u pitanjima progona i nasilja zagrebački nadbiskup nije godinama uživao sklonosti vladajućih krugova» (82).

Zato njegova posredovanja nisu bila uvijek uspješna.

a) - *Zaštitnik hrvatskih pravoslavaca*

Odmah u početku Nezavisne Države Hrvatske jednoga dana dođe k nadbiskupu učitelj iz Markuševca i saopći mu, što je iz sigurna izvora saznao, da će pravoslavci, koji su kao taoci zadržani u Zagrebu, slijedeće noći biti strijeljani. Plačući je molio nadbiskupa, da bi učinio sve, što može, da bi se to spriječilo. Bilo je oko 8 s. na večer.

Budući da je stvar bila žurna i nije se moglo čekati do sutradan, nadbiskup nazove telefonski predsjednika vlade. No, kako su svi ministri bili na sjednici, zamoli službujućega tajnika, da smjesta prenese doslovno slijedeću poruku (83):

«Nadbiskup je doznao, da bi se noćas imalo strijeljati Srbe, taoce, u Zagrebu i od drugud, koji su u Zagrebu zatvoreni. Ako to stoji, nadbiskup poručuje, da po katoličkom moralu nije nikada dozvoljeno ubijati taoca za krivice, koje su drugi počinili. To bi bilo poganstvo i ne bi donijelo blagoslova Božjega».

Čim je nadbiskup saznao za pokolj pravoslavaca, koji je počinjen u Glini, 13. svibnja 1941, odmah je napisao slijedeće pismo dr. Anti Paveliću (84):

(82) N. mj. 18. - CAVALLI 187.

(83) N. mj. 18.

(84) N. mj. 19.

«Poglavniče!

Ovaj čas primio sam vijest, da su ustaše u Glini postrijeljali bez suda i istrage 260 Srba. Ja znam, da su Srbi počinili teških zlоćina u našoj domovini u ovih dvadeset godina vladanja. Ali smatram ipak svojom biskupskom dužnošću, da podignem glas i kažem, da ovo po katoličkom moralu nije dozvoljeno, pa Vas molim, da poduzmete najhitnije mjere, na cijelom teritoriju Nezavisne Države Hrvatske, da se ne ubije nijedan Srbin, ako mu se ne dokaže krivnja radi koje je zaslužio smrt. Inače mi ne možemo računati na blagoslov neba, bez kojega moramo propasti. Nadam se, da mi nećete zamjeriti ovu otvorenu riječ. Sa odličnim štovanjem. — Zagreb, 14. V. 1941. — Stepinac, nadbiskup».

Iza toga pokolja dao je ustaški pukovnik Rolf zatvoriti brojne pravoslavke; polovica njih su bile udovice nastradalih 13. svibnja u glinskoj pravoslavnoj crkvi. «Na putu u zatvor sreo ih je glinski župnik Franjo Žužek. Na njihovu molbu on se smjesta telefonski obratio na zagrebačkog nadbiskupa, nakon što je propao pokušaj da neposredno posreduje kod Rolfa. Rastumačivši telefonskim putem u nadbiskupskom tajništvu stanje, župnik Žužek zamolio je za hitnu pomoć. Nakon nekog vremena najavio se kod župnika Rolf, te mu rekao: 'U taj čas dobio sam iz Zagreba nalog, da se ispuste sve osobe, koje su prešle na katolicizam. Vi, župniče, otići ćete u 2 s. s kotarskim predstojnikom Imperom u zatvor, te pročitati imena prelaznica, održati im govor, neka se čuvaju, jer čim bi koja išta pisnula, bit će uhapšena, a onda neće ničija intervencija pomoći'. Župnik Žužek je izvršio poruku Rolfa i protumačio zatvorenicama kome imaju zahvaliti oslobođenje, te ih pustio na slobodu. Na večer istoga dana doveo je sin tamničara, Krnic, i ostale zatvorenice k župniku» (85).

Tako je spašeno tri stotine žena, kako je u ispravi zabilježio nadbiskupov tajnik (86).

Kada se u svibnju g. 1942 po Kordunu pronijela vijest, da će svi preostali pravoslavci biti iseljeni, nadbiskup, ne mogavši samo iseljenje spriječiti, piše Paveliću slijedeće pismo (87):

«U javnost je prodrla vijest o iseljenju pučanstva s Kordu-

(85) N. mj. 33.

(86) Saopćio piscu Uz. g. Franjo kard. Šeper u Rimu.

(87) SVZN 32 (1945) 33.

---

na, bez obzira, da li je prešlo ili ne u katoličku Crkvu. S tim u vezi zamolili su me čestiti ljudi, da posredujem kod Vas, da barem postupak s djecom bude human, jer djeca nisu kriva što su živa.

Nadam se, da ćete učiniti sve, da se ne povrijedi zakon Božji, i da će djeca biti potpuno zaštićena».

Kad je bio uhapšen zagrebački pravoslavni metropolit Dositej, Stepinac je opetovano posredovao za njega, kao što je to učinio i banjalučki biskup Josip Garić za banjalučkog episkopa Platona (88).

Dne 9. srpnja 1941 piše beogradski nadbiskup Josip Ujčić zagrebačkom nadbiskupu, da je kod njega posredovao jedan ministar beogradske vlade za progonjene pravoslavce u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj pa veli (89): «Ja sam ministra obavijestio, kakvo stanovište zauzima u tom nesretnom pitanju katolički episkopat, te se mogao uvjeriti, da su biskupi učinili ono, što im je diktirala kršćanska ljubav i osjećaj pravednosti. Radi ovih progonstava, koje moramo već sa samog moralnog stanovišta te sa stanovišta reda u zemlji samo žaliti, počeli su nas (katolike) u Srbiji gledati neljubaznim okom. Molim lijepo Vašu Preuzvišenost, kažite vladi u Zagrebu: ako je koji stanovnik, bilo koje mu drago vjere, štogod učinio, ima država i zakone i sudišta, ali neka ide sve u redu, inače će trpjeti ugled države ad intus et ad extra».

Nadbiskup je ovo pismo poslao Paveliću s primjedbom, da se postupa u smislu pisma.

Kako su od nadbiskupa dnevno dolazila posredovanja kod vlasti Nezavisne Države Hrvatske, Pavelić je uvidio, da treba više paziti na red u novoj državi pa stoga, 26. lipnja 1941, izda izvanrednu zapovijed i odredbu, u kojoj obavješćuje, da će biti stavljeni pred prijeki sud širitelji uznemirivajućih vijesti i oni, koji bi izvršili kakvo nasilje nad životom ili imovinom bilo kojega lojalnog državljanina ili pripadnika Nezavisne Države Hrvatske. Za red u zemlji bit će odgovorni svi zapovjednici i podzapovjednici ustaške vojnice. Židove proglasuje krivim

za širenje lažnih vijesti u svrhu uznemirivanja pučanstva. Sve osobe, čija je prošlost bila nehrvatska, protuhrvatska ili društveno nečasna, pozivlje, da se u roku od 8 dana sami povuku i uklone, jer će inače biti prisilno odstranjene. No, u posljednjoj točki pozivlje «sve i svakoga, da se okane bilo kakve intervencije

(88) N. mj. 25. - NAZ, bez broja.

(89) SVZN 32 (1945) 25.

---

kod bilo koje državne ili slične vlasti u osobnim kao i materijalnim predmetima, jer će se svaka intervencija smatrati sabotažom i postupat će se po propisima prijekog suda» (90).

Ta je točka nišanila na neprestane i mnogobrojne nadbiskupove intervencije. No, Stepinac se nije dao zastrašiti takvim mjerama. Njemu je bilo više stalo do čovjekoljubivosti, koju je Sin Božji svojim djelima i riječima naučavao.

Nekako u isto vrijeme nadbiskupu su s Markova trga prispijevali prijedlozi koje svećenike iz svoje okoline mora otpustiti, jer da su nepoćudni. Nadbiskup se na te prijedloge nije obazirao, jer nije dao, da mu svjetovna vlast zapovijeda u duhovnim stvarima.

21. srpnja 1941, nadbiskup je, upravio pismo Paveliću, u kojem traži da se ublaži teška sudbina pogođenih ljudi. Tada se, naime, započelo odvođenjem pravoslavaca i Židova u sabirne logore, što on nije mogao zapriječiti, ali nije ni odobrio kao nekršćansko sredstvo prigušivanja osobnog dostojanstva i slobode! On piše (91);

«Poglavniče!

Slobodan sam kao nadbiskup i zastupnik katoličke Crkve skrenuti Vašu pažnju na neke pojave, koje me bolno diraju. Pripominjem odmah, da sam uvjeren, da se ove pojave dešavaju bez Vašega znanja, a da će se jedva tko naći, koji će imati smjelosti, da Vas na njih upozori, pa da mi je to više dužnost, da ja to učinim.

Čujem s više strana, da se tu i tamo nečovječno i okrutno postupa s nearijevcima prigodom deportiranja u sabirne logore, a i u samim tim logorima; što više, da od takva postupka nijesu izuzeta ni djeca, ni starci, ni bolesnici. Znadem, da među tima, koji se deportiraju, imade u novije doba i katolika konvertita, pa mi je to više dužnost, da se za njih zauzmem.

Dozvolite mi, gospodine Poglavniče, da najprije *općenito* istaknem ovo: odnosne mjere, koje se u tom smjeru provode, mogle bi se provoditi, a da postignu potpuni učinak, na humaniji i obzirniji način tako, da se u čovjeku zaista gleda čovjeka i sliku Božju, osobito da se pokaže ljudski i kršćanski obzir prema slabim starcima i staricama, nejakoj i nedužnoj djeci i prema

(90) *Poglavnikova izvanredna zakonska obredba i zapivijed*, u KL 92 (1941) 285.

(91) NAZ, br. 5997.

---

bolesnicima. I u tamnici najgorih zločinaca prodiru blage zrake čovječnosti i Kristove ljubavi! Nadležnim organima, a napose organima, koji provode deportaciju i koji se nalaze u sabirnim i radnim logorima, trebalo bi skrenuti pažnju na te momente, pa da zaista dođu do izražaja.

Slobodan sam da spomenem i neke pojedinačne stvari u smjeru ublaženja postupka: a) da se upućivanje u logore vrši na taj način, da im bude omogućeno, da spreme najnužnije stvari, da mogu urediti svoje najhitnije obveze i prema obitelji i prema službi; b) da se otpremanje ne vrši u prenatrpanim plombiranim vagonima, naročito ne na udaljena mjesta; c) da se interniranima daje dovoljna hrana; d) da se bolesnima omogući liječnička njega; e) da se dozvoli otpremanje najnužnije hrane i omogući dopisivanje s obitelji».

Činjenica, da je par dana iza toga pisma bio uhićen zagrebački kanonik dr. Pavao Lončar i doskora osuđen na smrt zbog uvrede nanesene Paveliću i zbog protuustaške promidžbe, jest značajan potez. Smrtna osuda bila je, posredovanjem opata Marcone, ublažena kaznom zatvora.

Dne 6. prosinca 1941 Stepinac se obraća Paveliću pismom, u kojemu veli (92):

«Približavaju se uzvišeni i sveti dani Božića. Dobri ljudi, a osobito Crkva i vjerni katolici, nastoje tih dana pomoći sirotinju i bijednike, da barem tih dana osjete olakšanje i utjehu po ljubavi utjelovljenoga Sina Božjega.

Ovaj čas su mi najviše na srcu vjernici, koji se nalaze smješteni po logorima u Jasenovcu i Loboru i želio bih, da i do njih dopre zraka kršćanske utjehe».

Nadbiskup traži, da bi svećenik, izaslanik «Karitasa», mogao obaći logore i doći u vezu s logorašima, da tako sazna za njihove najveće potrebe, da im putem «Karitasa» uruči božićne darove, da bar uzmognu javiti svojima, da su živi.

Potkraj prosinca je k nadbiskupu iz Beograda stigao B. Rašković, sekretar ministarstva saobraćaja i delegat Crvenoga križa, u čovjekoljubivoj misiji, da bi za pravoslavni Božić mogao interniranim pravoslavcima u logorima pružiti utjehu njihovih obitelji i uručiti pakete, kao što to smiju činiti oni u Srbiji za svoje zarobljenike u Njemačkoj. Poslao ga je beogradski nadbiskup dr. Josip Ujčić s preporučenim pismom, da bi nadbiskup

(92) SVZN 32 (1945) 27.

---

posredovao. Na dnu pisma nadbiskupa Ujčića napisao je nadbiskup Stepinac vlastoručno slijedeće (93):

«NB. Ovaj Srbin iz Beograda bio je kod mene u pratnji njemačkog vojnika iz Beograda, da mu se štogod ne dogodi. Zahvalio mi, što sam učinio za Srbe i molio za intervenciju (kao gore). Ja sam mu rekao, da sam protivan masovnim prijelazima u katoličku Crkvu. Na što mi je odgovorio: 'Preuzvišeni, neka svi pređu samo da spasu živote'. Obećao sam intervenciju i otišao odmah ministru unutarnjih poslova. Kakav je bio kasnije rezultat, ne znam, ali smo učinili, što smo mogli. 29. XII. 1941. — Stepinac».

Na sam Badnjak g. 1941 piše beogradski nadbiskup Ujčić vlastoručno pismo nadbiskupu Stepincu slijedećeg sadržaja (94):

«Ovaj čas nalazi se kod mene pravoslavni potkarpatski biskup Vladimir (kojega su Mađari poslali preko granice) u slijedećoj stvari: Gornjokarlovački episkop Sava Trlajić nalazi se u Hrvatskoj u zatvoru, navodno u Lepoglavi (?) ili u kojem drugom logoru. Njegova majka u Beogradu, starica od 87 godina, nalazi se skoro in extremis: željela bi vidjeti sina prije svoje smrti. Pisao sam i preuzvišenom delegatu Marcone, moleći ga, da se zauzme kod vlade u Zagrebu, neka bi dozvolili episkopu Savi da smije posjetiti svoju majku: držim, da bi bila to velika utjeha za majku i sina, doista božićna utjeha. Iz čovjekoljubivih razloga, koje mi diktira kršćanska savjest, a i iz drugih važnih razloga u javnom interesu slobodan sam zamoliti Vašu Preuzvišenost, ako je ikako moguće u toj stvari intervenirati».

Na dnu toga pisma napisao je nadbiskup Stepinac vlastoručno: «Osobno sam intervenirao kod dra Pavelića zajedno s legatom Sv. stolice Marconeom. Dobili smo odgovor, da toga nema u Lepoglavi. Zagreb, 30. XII. 1941. Stepinac».

U prvo vrijeme Nezavisne Države Hrvatske dešavalo se, da su na nekim mjestima bile spaljene ili porušene pravoslavne crkve. Iako je episkopat na svojoj konferenciji u studenom g. 1941 u predstavci upravljenoj Paveliću tražio, da se takav vandalizam obustavi, ipak senjski biskup dr. Viktor Burić javlja, 5. veljače 1942, da bi se prema dobivenim obavijestima imale sustavno rušiti sve pravoslavne crkve u državi, te da se u senjskoj

(93) N. mj.

(94) N. mj.

---

biskupiji ovim radom počelo u gradu Senju, gdje je tih dana počето rušenje senjske parohijalne crkve Velike Gospojine, a onda bi se to imalo nastaviti i u ostalim dijelovima njegove biskupije.

Biskup javlja, da sami katolici ovo gledaju s negodovanjem. Kako je njegova biskupija gusto naseljena pravoslavnim življem, «četnici drže znatne dijelove osobito u Lici u svojim rukama, bojati se, da će i oni uzvratiti istom mjerom ondje, gdje za sada vladaju.

Nadbiskup je poslao prijepis toga pisma, 10. veljače 1942, ministru unutrašnjih poslova dr. Andriji Artukoviću sa zamolbom, da se obustavi rušenje.

Dne 13. veljače iste godine odgovara ministar Nadbiskupu preko velikog župana pri ministarstvu dr. A. Nikolića, da ministarstvo ne samo nije nikada izdalo bilo kakav nalog u tom pogledu, nego mu o toj stvari prije toga nije bilo ništa poznato. On je dao velikom županu u Senju nalog, da svaki takav možebitni pokušaj najstrože zabrani i spriječi (95).

Nadbiskup se obratio odlučnim pismom, 2. studenoga 1942, istom dr. Andriji Artukoviću, koji je u međuvremenu postao ministar pravosuđa i bogoštovlja, tražeći pristup svećeniku u logore k umirućima. On piše (96):

«Gospodine ministre!

Ja sam već dvaput molio poglavnika, da se svećeniku omogući pristup u logore, da može dati zadnju utjehu umirućima. Međutim, makar je poglavnik to obećao, mi ne znamo do danas, da li je svećeniku omogućen pristup u logore (Jasenovac, Gradiška, Lobor itd.), dok sigurno znamo, da su umirući molili svećenika, da ih spremi za smrt, ali im to nije bilo dozvoljeno. Je li čudo, da se mnogi čestiti ljudi pitaju, koja je onda razlika između jednog boljševičkog i našeg logora? I može li ustaški pokret računati na blagoslov neba, kad uskraćuje umirućima ono, što im do sada nije branila nijedna civilizirana država?

Ja se stoga, gospodine ministre, obraćam na Vas s uljudnom molbom, da kao naš rezorni ministar poduzmete korake kod odnosnih faktora, da svećenik uvijek, kad ga bolesni ili umirući u logoru zatraže, može nesmetano obaviti svoju dužnost».

(95) Biskupski Ordinarijat, Senj, br. 277. - ABK, V.T., br. 81 1942. SVZB 32 (1945) 34.

(96) NAZ, br. 211/BK. - CAVALLI 264.

Na kraju ovoga prijepisa stavlja nadbiskup crvenom olovkom opasku: «Nije!»

Kada ni to nije pomoglo, obrati se nadbiskup, 21. studenoga iste godine, na ravnateljstvo za javni red i sigurnost slijedećim dopisom (97):

«Nakon što je već prije bilo poduzeto sve, da se katoličkim vjernicima, zatočenicima u sabirnim logorima, omogući vršenje vjerskih dužnosti, ovo predsjedništvo biskupskih konferencija ima čast ponovno zamoliti naslov:

1. da dopusti svećenicima ulaz u sabirne logore, da budu pri ruci zatočenicima-katolicima u svrhu prisustvovanja službi Božjoj, slušanja riječi Božje i primanja sv. sakramenata, da budu prisutni umirućima i da pokapaju mrtve;

2. da zabrani siljenje zatočenika na teški rad u nedjelje i zapovjedne blagdane;

3. da dopusti dobrotvornoj ustanovi nadbiskupije zagrebačke «Karitas», da se za Božić dostave barem najpotrebnijima bez razlike vjere, pošiljke s hranom, odjećom i lijekovima.

Opravdanost gornjih zahtjeva temelji se ne samo na vjerskom zakonu, nego i na najosnovnijoj čovječnosti. Vjera pak i čovječnost temelj su svakoj uređenoj i zdravoj ljudskoj zajednici».

Nadbiskup se najodlučnije zauzimao za one, koje su ustaške vlasti uzimale kao taoce. U rujnu g. 1942 bilo je oko 200 pravoslavaca iz Pakraca odvedeno u St. Gradišku kao taoca za dr. Wagnera, upravitelja župskog redarstva, i Vutuca, tajnika Ravnateljstva za javni red i sigurnost, dok se ova dvojica ne povrate kući. Tada se pakrački kateheta Tomo Sruk hitno za njih zauzeo kod nadbiskupa. On u sabirni logor pošalje slijedeću izjavu (98):

«Zauzimanjem kod poglavnika za vjerske prelaznike pravoslavce iz Pakraca, koji su odvedeni u St. Gradišku postigao sam, da je poglavnik odmah naložio Ravnateljstvu za javni red i sigurnost u Zagrebu, da se stavi u vezu s pakračkim katehetom, koji jamči, da odvedeni nisu stajali ni u kakvoj vezi s odmetnicima partizanima, već su bili vrijedni i pošteni građani, pa da se prema nalazu odmah puste na slobodu.

(97) NAZ, br. 211/BK.

(98) NAZ, bez broja. - SVZN 32 (1945) 36.

Da stvar što prije uspije, da se nalog poglavnikov što prije izvrši i odvedeni da se vrate svojim kućama, pozvao sam pakračkog katehetu, vlč. g. Sruka u Zagreb, da bude pri ruci Ravnateljstvu za javni red i sigurnost. Nakon danih izjava katehete iz Pakraca Ravnateljstvo je poduzelo korake, da se stvar konačno ispita i privede kraju.

Ovime molim vlasti sabirnog logora u St. Gradiški, da se stavi u vezu s Ravnateljstvom za javni red i sigurnost u Zagrebu za što hitnije izvršenje poglavnikova naloga oko puštanja na

slobodu građana iz Pakraca, zatim da dozvoli g. kateheti Tomi Sruku, da posjeti svoje vjernike iz Pakraca, da ih umiri i utješi».

b) - *Zagovornik hrvatskih Židova*

Dolaskom Nijemaca u Hrvatsku odmah se osjetila teška ruka nacizma. Prisiljena, hrvatska je vlada počela izdavati oštre zakonske mjere protiv Židova. Prva takva mjera je bio zakon o «čuvanju arijske rase» i časti Hrvatskoga Naroda (99).

Nadbiskup je odmah, tj. 23. travnja 1941, zamolio Ministarslvo unutarnjih poslova, da bi kod donašanja zakona o Židovima trebalo uzeti u obzir one pripadnike židovske rase, koji su prešli na katolicizam. Molba mu nije bila uvažena.

Dne 22. svibnja iste godine izašla je u zagrebačkim novinama odredba, da svi Židovi, bez obzira na vjersku pripadnost, moraju oko ruke nositi traku žute boje.

Još istoga dana je nadbiskup upravio predstavku istom Ministarstvu. U njoj spominje, kako nisu ni u Njemačkoj rasni zakoni i protužidovske odredbe bile provađane takvom brzinom i strogošću. Upozorava, kako je ta odredba pitanje čovječnosti i pitanje morala, jer se njom oduzima pripadnicima drugih narodnosti ili drugih rasa svaka mogućnost opstojanja i udara žig sramote. Ako se pak prema sadašnjem društvenom uređaju i općim pojmovima morala, koji vladaju, žig sramote ne udara ni onima, koji su to svojom ličnom krivnjom zavrijedili, kao što su otpuštenici iz tamnice, ubojice, priležnici i javne bludnice, zašto se to čini s onima, koji su bez svoje krivnje pripadnici druge rase ili narodnosti? Takvom odredbom je teško pogođena posebice omladina, koja je još u godinama razvitka. U njoj će se uslijed te odredbe, razviti u velikoj mjeri nagon osvete i tzv. osjećaj manje vrijednosti, na golemu štetu njezina duševnog odgoja. Na takav atentat na čovjekovu ličnost nitko nema pravo.

(99) N. mj. 42-44, 49-52.

Moli stoga ministra, da izda shodne naloge, kako bi se pri izdavanju židovskih i sličnih zakona poštivala ličnost i čovječje dostojanstvo. Odredbu pak o nošenju židovskih znakova ne bi uopće trebalo provesti, da se ne bi dogodilo, da neodgovorna masa bude sudac i izvršitelj kazne.

Posebice traži, da se ima obzir prema pokrštenim članovima židovske rase. Mnogi su, naime, od njih pokršteni davno prije progona Židova, dakle u vrijeme, kad je krštenje za njih s materijalne strane značilo jedan manjak. Mnogi su se od njih sasvim prilagodili, i za koje nitko nije ni znao, da su Židovi po podrijetlu. Kako će sada oni vršiti svoje vjerske dužnosti? Zar će sa žutom trakom dolaziti sv. misi i pristupati sv. sakramentima? U ovom slučaju, izjavljuje nadbiskup, da će on sam biti prisiljen, da Židovima katoličke vjere kaže, da ne nose te znakove, da ne bude smetnje i uzbune u crkvi.

Pri kraju te predstavke stavlja pred oči posljednje događaje, tj. kako je Sv. Otac blagonaklono primio u audijenciju poglavnika i hrvatsko predstavništvo te nastojanje poglavnikovo, da Sv. Otac prizna Nezavisnu Državu Hrvatsku. Pa je li onda uputno u tim prilikama stvarati raspoloženje neskladnosti, jer Sv. stolica takve odredbe gleda prijekim okom (100).

30. svibnja iste godine šalje nadbiskup novu predstavku istome ministarstvu, u kojoj upozorava na opasnost, koja prijeti probitcima katoličanstva, ako se provedu zakonske odredbe o rasnoj pripadnosti. Provedu li se te odredbe, bit će brakovi između nearijevaca i arijevaca i uopće brakovi sadašnjih katolika ugroženi, djeci nearijevaca katoličke vjere bit će onemogućeno školovanje u državnim ili vjerskim školama. Predlaže stoga, da se nearijevci kršćani luče od ostalih nearijevaca židovske vjeroispovijesti, da se izda nalog podređenim službenicima, da na to paze u primjenjivanju redarstvenih mjera, i da se s nearijcima katolicima, koji se svojim nesebičnim radom nisu ogriješili o probitke Hrvatskoga Naroda, postupa umjereno i obazrivo već prema njihovu držanju i radu.

Taj svoj prijedlog obrazlaže nesebičnošću, koju su pokazali pokršteni Židovi, koji su prigrlili katoličanstvo, koji su u Jugoslaviji do 11. travnja 1941 bili zapostavljeni. Potkrjepljuje ga i time, što je baš katoličanstvo onaj čimbenik, koji povezuje i prilagođuje pojedine dijelove Hrvatskoga Naroda u jednu cje-

(100) Nadbiskupski ordinarijat, br. 117, 22. V. 1941. - CAVALLI 253-256.

---

linu, i koji je brojne strane elemente pohrvatio, te je i obraćenje kod Židova stvorilo užu vezu s narodom, u kojem su živjeli i radili. Konačno pokazuje i na moralnu nemogućnost, da kršćeni nearijci i dalje ostanu u sklopu židovskih organizacija, njihovim zajedničkim školama i radnim skupinama, jer ih je njihov prijelaz na kršćanstvo izvrgnuo preziru i ruglu njihove dosadašnje sredine. Onemogućio bi im posvema vršenje vjerskih dužnosti.

Napose svraća pažnju vlade na nerazrješiv ženidbeni vez, koji je valjano primljenim sakramentom ženidbe stvoren između arijca i nearijca, a koji državni zakon ne može raskinuti. Rastavljanje tih ženidbenih drugova, prisilnom zakonskom mjerom, znači izvrći te bračne drugove brojnim teškim prigodama grijeha; ono bi sve te duše izvrglo pogibelji vječne propasti, što ne može da bude svrha ni jedne zakonske odredbe u jednoj kršćansko-katoličkoj sredini.

Nadbiskup ukazuje na to, kako i nearijevac može ne samo svojim djelovanjem u stanovitom pravcu dokazati, da imade arijske sposobnosti, npr. u borbi za ideale, pregaranje i odricanje u tvarnim dobrima, nego kako se dobre arijske osebine očituju i u mnogim drugim djelovanjima.

U sumnjivim slučajevima, da li je netko ostao prikriven pristaša nekršćanske ideologije, odnosno vjere, kao i običaja, koji toga izviru, može vlast uvijek da preko nadležnih crkvenih

vlasti ili u suradnji s njima ispita, što konačno nije teško kod ljudi, koji manje-više svi imadu javno djelovanje.

Pri kraju umoljava ministra, da po mogućnosti katoličke nearijce s arijskim osebinama, koji su posvjedočili svoju iskrenu privrženost Hrvatskom Narodu, posve izjednači s arijcima, da ne ostanu duševni i društveni bogalji ljudi; a one, koji nisu pokazali dovoljno arijskih osobina bilo svojim djelovanjem, ponašanjem ili društvenim položajem da ih luči u društvenom odnosu i postupku od nearijaca-nekršćana (101).

Kad je u velikom broju počelo prisilno odvođenje Židova, krštenih i nekrštenih u logore, nadbiskup je tražio novom predstavkom, da barem postupak kod toga bude čovječji.

Prigodom biskupske konferencije, 18. studenoga 1941, episkopat je donio zaključak, da se zamoli Pavelić, kako bi se zaštitila osobna i građanska sloboda i povratilo u posjed vlasništvo i imovina Židovima ili potomcima Židova, koji se nakon

(101) NAZ, bez broja.

---

vjerskog prijelaza u katoličku Crkvu uopće više ne smatraju Židovima, nego sudjeljuju u svim hrvatskim i vjerskim djelatnostima. Isto tako neka se zatraži od državnih vlasti, da ne stavljaju zapreke katoličkim svećenicima, koji bi po svojoj dušobrižničkoj dužnosti željeli posjetiti u zatočenjima i logorima bivše Židove, a sadanje katolike radi njihovih duhovnih potreba (102). Episkopat je to tražio u doba, kad su njemački nacisti izdavali protivne naredbe, i kada je njemačka vojska bila na vrhuncu svoje snage i uspjeha.

Kada je, 6. prosinca 1941, Stepinac tražio od Pavelića da se o božićnim blagdanima ublaži teško stanje pravoslavaca u logorima, u istom je dokumentu to tražio i za Židove, koji su bili u logorima.

Kad su se, u ožujku g. 1942, pronijeli glasovi po Zagrebu, da će Židovi ponovno biti pohvatani i odvedeni u logore, nadbiskup je, 7. ožujka, upravio pismo ministru unutarnjih poslova, u kojem kaže (103): «Držim, da nam ne može služiti na čast, ako se kaže, da smo najradikalnije, tj. najokrutnije riješili židovsko pitanje. Rješavanje toga pitanja smije značiti jedino kažnjavanje nepravda, koje su Židovi počinili, no ne može dati pravo, da se individualno nevine ljude progoni».

Nadbiskup se zauzimao i za djelovanje zagrebačke židovske bogoštovne općine. Kada je, u travnju 1942, pokrenuto pitanje otpreme pedesetero židovske djece u Tursku, nadbiskup piše glavnom Ravnateljstvu za javni red i sigurnost:

«U svrhu nastavka ove akcije potrebni su razgovori s mađarskim vlastima, kako bi se spomenuta djeca mogla u Budimpešti priključiti skupini, koja odavle odlazi u Tursku. U tu je

svrhu zagrebačka židovska bogoštovna općina podnijela molbu, da se izda njenom nadrabinu dru Miroslavu Freibergeru putnica za putovanje u Mađarsku i natrag. Ovu molbu židovske bogoštovne općine u Zagrebu preporučam najtoplije, da joj se udovolji».

Za još preostale pripadnike židovske bogoštovne općine u Zagrebu uputila je ista općina, u svibnju g. 1943, na Ministarstvo unutarnjih poslova molbu za dozvolu rada na dobro preostalih članova. Općina se utekla nadbiskupu s molbom, da je on preporuči, što je nadbiskup spremno učinio te ju je zajedno s popisom osoba, za koje se moli sloboda djelovanja, poslao na

(102) CAVALLI 256-7.

(103) N. mj. 258.

---

naslov. Ta nadbiskupova molba i preporuka divan je dokumenat njegove velikodušnosti. Treba imati na pameti i vrijeme, kada je to pisao, pa će još jače odskočiti plemenitost ovoga naddbiskupova čina.

U vrijeme hapšenja Židova mnogi su od njih proveli cijele dane po hodnicima nadbiskupskog dvora, uvjereni, da ih ondje neće stići ruka policije.

Nadbiskup je i usmeno vrlo često posredovao za pojedine osobe. Jednoć je rekao Paveliću, kad je bilo govora o znakovima, koje su Židovi morali nositi na ruci (104):

— Čemu to? Protivi se kršćanskom moralu.

Drugom jednom zgodom govoreći o nepravdama rekao mu je:

— Poglavniče, lupite šakom po stolu i otvoreno recite Nijemcima i Talijanima, da ovako dalje ne ide.

Nadbiskup se i ponovno najodlučnije zauzeo za brakove arijaca s nearijcima, koji su sklopljeni u katoličkoj Crkvi. Osim mnogih usmenih posredovanja on piše Paveliću, 6. ožujka 1943, slijedeće pismo (105):

«U Zagrebu kao i u provinciji nastala je prava panika radi najavljenog popisivanja sviju nearijaca. Sa zebnjom se očekuje, što će iza toga slijediti. Mnogi se boje, da će i zakoniti supruzi biti razdvojeni, premda su im brakovi valjano sklopljeni u katoličkoj Crkvi.

Ako su u pitanju brakovi, valjano sklopljeni u katoličkoj Crkvi, to ovime kao predstavnik katoličke Crkve, po svojoj najsvetijoj dužnosti dižem glas i odlučno otklanjam miješanje državne vlasti u pitanje zakonitih brakova, koji su nerazrješivi, bez obzira na rasnu pripadnost bračnih drugova. Prema tome nijedna državna vlast nema pravo te brakove razvoditi. Ako se posluži fizičkom silom, onda država ne čini ništa drugo nego obično nasilje, koje ne može uroditi dobrim plodom.

Poznato je međutim, da i na našim vrhovima državne uprave imade takvih brakova, koji su zaštićeni (106). Protiv logike je i pravednosti, da su jedni zaštićeni, a drugi prepušteni na milost i nemilost različitih odredaba, koje nemaju temelja ni u zdravom razumu. Ako već i nijeme životinje brane svoje mlade i ne

(104) VD III 35.

(105) SVZN 32 (1945) 50 sl.

(106) Supruga, naime, dr. Ante Pavelića podrijetlom je Židovka.

---

daju se silom odijeliti, tko će razuman vjerovati, da će hiljade ljudi iz mješovitih brakova moći mirno gledati, gdje se silom razaraju njihove obitelji i djeca prepuštaju nesigurnoj sudbini. Zar se baš takvim postupkom punim nepravde ne tjeraju ljudi silom među partizane, kao što je to slučaj s mnogim Hrvatom, koji nije mogao više podnositi nepravdu jedne strane okupatorske sile?

Jednako vas, kao predstavnik katoličke Crkve ponovno molim, da zaštitite najosnovnije životno pravo onih podanika Nezavisne Države Hrvatske, koji su u vrijeme od njezina postanka postali članovima katoličke Crkve, bilo po krštenju, bilo prijelazom s pravoslavlja, a kojima se ne može dokazati nikakav lični zločin protiv probitaka Hrvatskog Naroda i države.

Molim vas u ime čovječnosti, koju je naš narod uvijek visoko cijenio, da ne dopustite, da i od ostalih podanika naše države itko nepravedno trpi. U sabirnim logorima ima mnogo njih, koji su nevini, ili koji nisu zaslužili tako tešku kaznu.

Ako je po srijedi miješanje koje strane vlasti u naš unutarnji narodni i politički život, onda se ne bojim, da ovaj glas i prosvjed dođe i do organa dotične strane vlasti. Katolička Crkva ne pozna nikakva straha pred ikojom zemaljskom silom, ako se radi o obrani najosnovnijih prava čovjeka. Kako ona nema fizičku silu već jedino moralnu snagu, to će ona i ubuduće tu svoju silu neustrašivo upotrebljavati, da brani prava čovjeka i time bitno doprinese sreći i napretku našega naroda.

Ne dopustite, da se neodgovorni i nepozvani elementi ogrješuju o istinsko dobro našega naroda. Kršenje naravnog zakona u ime naroda i države osvećuje se na samom narodu i državi: u zemlji se stvara ogorčenost, koja teži za osvetom».

Čitajući to danas poslije više od 30 godina, lako će se shvatiti, zašto je najviši predstavnik katoličke Crkve u Hrvatskoj ovako pisao, no ujedno razumjet će se, kako se za takav stav iziskivala natprosječna smionost, duševna jakost i vrhunaravni pogled u događaje u svijetu. Ratne su prilike mnogima nametnule šutnju, premda se radilo o načelima naravnoga prava. Tko bi se usudio u onim prilikama samo pisnuti, nacisti bi ga smatrali izazivačem i morao bi biti pripravan na najteže posljedice pa i na samu smrt. Osobe, koje su imale vlast u rukama, nadbiskup je štedio, koliko je najviše mogao; nije ih napadao, ali je stavljao njihove čine u žarište ćudorednih načela. Time je osvjetljivao mučno i tmurno ozračje, koje je stvorila

---

strana sila. Za takav postupak je trebalo žive vjere, koja jedina ulijeva kršćansku hrabrost, koja ne poznaje popuštanja i ne uzmiče ni pred kime.

U zadnjoj točki svoga pisma na poglavnika nadbiskup je ipak uspio, jer su rasno mješoviti brakovi bili do konca rata pošteđeni. Ako su vlasti u nekoliko slučajeva dirnule u takve brakove, nadbiskup je odmah posredovao. Tako je, 8. svibnja 1943, posredovao za Klaru Nikolić, suprugu prof. dr. F. Nikolića, za Josipu Parik, Ladislava Steinera, Mariju Sason, Milivoja Hirschla i Miroslava Waisa.

c) - *Gostoprimac prognanih slovenskih svećenika i redovnika*

Kad su Hitlerove čete srušile Jugoslaviju, odmah su okupirale sjevernu Sloveniju. Zloglasna Gestapo, tajna državna policija, zagrižena protivnica katoličke Crkve i Slavena, dala se na posao, da iz zaposjednute zemlje odstrani katoličke svećenike, redovnike i redovnice.

Iz mariborske biskupije bili su izagnani gotovo svi svećenici. Ostao je samo biskup s nekolicinom starijih svećenika. Iz zemlje su pobjegli i mnogi svjetovnjaci.

Kamo da krenu?

Bliza Hrvatska, službeno nezaraćena, činila im se najsigurnijim utočištem. Nadbiskup Stepinac je spremno primio u svoju nadbiskupiju slovenske svećenike izbjeglice. Najprije se stavio u dodir sa svjetovnom vlašću, koja je spremno izašla ususret i dopustila, da se ti svećenici razmjeste po zagrebačkoj nadbiskupiji i po nekim drugim biskupijama u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

Već 12. svibnja 1941 nadbiskup je Stepinac župnicima svoje nadbiskupije upravio pismo, u kojem im javlja dolazak raznih većih skupina istjeranih slovenskih svećenika.

«Mole nas — piše on ganutljivo — za komad kruha i za krov. Stavljaju nam na raspolaganje svoje dragocjene svećeničke snage i riznicu poklada darova sv. reda, kojima po milosti Duha Svetoga raspolažu. Ako za ikoga, to za njih vrijedi, da nam preko njih Isus u prilici skrajnjega

siromaha kuca na vrata i srce. Mi smo skloni, da u njihovu dolasku gledamo osobiti pohod Božji».

Nadbiskup nadalje moli, da se u duhu prenesu u njihov bijedni položaj, i samilost će svladati sve poteškoće, koje bi mogle iskrsnuti. To pismo zaključuje riječima:

«Siguran sam, da će Gospod Bog obilno blagosloviti naše

---

nastojanje, da primimo njegove pomazanike u njihovim preteškim časovima».

Nadbiskup je uspio smjestiti oko 300 slovenskih svećenika u svojoj nadbiskupiji. Drugim je pak biskupima u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj pisao, 19. studenoga, o tome pitanju pismo, iz kojega se razabire, da je bijedno stanje slovenskih svećenika bilo predmetom rasprava na biskupskoj konferenciji. On preporučuje biskupima, da se zauzmu i za ostale protjerane i izbjegle Slovence, pa da od vremena do vremena pošalju slovenske svećenike među njih, da bi se saznale njihove potrebe (107).

Kad se Ministarstvo pravosuđa i bogoštovlja na temelju kakve tužbe obratilo na nadbiskupa sa žalbom, da neki slovenski svećenici rade u protudržavnom duhu, on je dao ispitati pojedine slučajeve i, kad je ustanovio, da su optuženi svećenici nedužni, branio ih je pred ministarstvom. Bolno je osjećao hapšenje sedmorice slovenskih svećenika i njihovo zatočenje u jasenovačkom logoru, gdje su bili strijeljani. Na suđenju je dr. Politeo, odvjetnik, predao četiri isprave, u kojima je neoboriv dokaz, kako se nadbiskup za njih, napose za Franju Rihara zauzeo, iako je to zauzimanje ostalo bezuspješno. Kada se Stepinac osvjedočio, da su ovi svećenici doista ubijeni, napisao je, 24. veljače 1943, Paveliću pismo, u kojemu pita (108):

«Zašto ih se nije zvalo na sud? Ako se obični sud smatrao nedovoljnim, zašto ih se nije zvalo pred ratni sud?

Ovo je sramotna ljaga i zločin, koji vapi u nebo za osvetom, kao što je i čitav jasenovački logor sramotna ljaga za Nezavisnu Državu Hrvatsku.

Kao svećenik i biskup velim s Isusom na križu: Oče, oprosti im, jer ne znadu, što čine! Ali čitava javnost, napose rodbina ubijenih svećenika traži naknadu i zadovoljštinu, da se stave pred sud ubojice, koji su najveća nesreća Hrvatske. Budite uvjereni, da me nije vodila mržnja, već ljubav prema istini i Hrvatskom Narodu».

Nadbiskup se brinuo i za protjerane redovnike. Iz Rajhenburga na Savi bili su istjerani trapisti. Za njih se Stepinac zauzeo kod samoga Pavelića moleći ga, da tim protjeranini redovnicima dodijeli kakvo mjesto, neku kuću i nešto zemljišta,

(107) CAVALLI 249.

(108) CAVALLI 278 sl.

---

da bi mogli urediti svoj vlastiti samostan. A kako se ti redovnici bave i privrednim radom, mogli bi Hrvatskoj dvostruko koristili. Svršava svoje pismo: «Možda bi im se mogao dati manastir u Orahovici». Taj je manastir, naime, bio nekoć samostan katoličkih redovnika Pavlina (109).

Čim je Stepinac saznao za Slovence u logoru u Banjoj Luci, među kojima je bilo staraca i starica, majki s djecom, čiji su sinovi i muževi stupili u hrvatsku vojsku, da su bez pokrivača, bez odijela, s najnužnijim rubljem, bez dovoljne hrane, odmah im je poslao putem «Karitasa» iz centralnog fonda taksenih maraka svotu od 50.000 kuna (110).

U svojoj kršćanskoj ljubavi prema bližnjemu nadbiskup je daleko premašio ono, što mu je njegova natpastirska dužnost nalagala. Ljubav je, naime, jača od svijesti dužnosti. Dok su u Zagrebu sjedili Nijemci, Gestapo i njihovi brojni službenici, koji nisu imali milosrđa prema Židovima, Srbima i patnicima svake vrste, nadbiskup je svojom djelotvornom ljubavlju pobijao njihov postupak. Nije nikakvo čudo, ako im je on bio nepoćudan, osobito Kasche-u.

Ovim kratkim i zbijenim potezima nije iscrpljivo prikazana sva karitativna nadbiskupova djelatnost. Njegova su posredovanja bila tako brojna, da je morao uzeti još jednoga tajnika, da uzmogne svladavati rad, koji je od njega iziskivala pastirska ljubav.

5) - *Stepinčeva revnost i razbor*

Nadbiskup se Stepinac u početku Nezavisne Države Hrvatske našao pred takvom pojavom, koja je od njega tražila izvanrednu razboritost združenu sa strpljivošću, jakošću duha i ljubavlju.

Odmah, naime, nakon osnutka Nezavisne Države Hrvatske ustaške vlasti poduzele su oštre mjere protiv pravoslavaca, slične onima protiv Židova. Pravoslavce su htjeli prisiliti ili da se presele preko Drine ili da stupe u katoličku Crkvu i da se pokažu lojalnim građanima Hrvatske (111).

(109) Izjava nadbiskupa Stepinca na optuženičkoj klupi, 3. listopada 1946 u Zagrebu. Tipkopis kod pisca.

(110) Logor naseljenih Slovencev Banja Luka, 26. IX. 1943. - Protoc. br. 142/BK 1943. - Protoc. br. 104 - C/43 - Ured za useljenje Slovencev, štev. 435, 21. X. 1943.

(111) SVZN 33 (1945) 25-28.

Ove su mjere bile vođene više vanjskim okolnostima političkog značaja, a u manjoj mjeri su imale vjerski značaj. U svemu tome je bilo i osvetničkih poteza zbog onih velikih nepravda i nasilja, koje je Hrvatski Narod morao podnositi kroz 20 godina u kraljevskoj Jugoslaviji. Iz tih se mjera razvio pokret prijelaza pravoslavaca na katoličanstvo.

Sam pokret i mjere, koje su poduzete, stavile su crkvene predstavnike, napose zagrebačkog nadbiskupa kao predsjednika biskupskih konferencija u vanredno težak i osjetljiv položaj. Pravoslavci naseljeni u Hrvatskoj, da se osiguraju od otpreme u Srbiju, gdje bi i onako bili stranci, ili da osiguraju život, danomice su se javljali i molili ili pojedinačno ili u skupinama, da budu primljeni u katoličku Crkvu. U mnogo slučajeva radilo se i o takvima, koji su prije bili katolici, a u posljednjih 20 godina otpali od katoličke Crkve i prešli na starokatolicizam. ili na pravoslavlje.

Vjerski prijelaz iz pravoslavlja na katoličanstvo u pučkom govoru i štampi nazvan je netočnim i neispravnim izrazom «prekrštavanje». Obred, naime, u prijelazu iz pravoslavlja u katoličanstvo ne obavlja se ponovnim krštenjem, kojemu se pravoslavci, jer su već valjano kršteni, ne mogu i ne smiju podvrgnuti. On u sebi uključuje samo polaganje propisane ispovijesti vjerc i odrješenja od tzv. crkvenih kazna.

Nadbiskup nije zatvarao vrata u katoličku Crkvu nikome, koji je s pravom nakanom htio stupiti u nju, ali nije ni silio nikoga. On se strogo držao načela crkvenog zakonika. Zato je već 15. svibnja 1941 njegov ured izdao vrlo značajnu okružnicu, u kojoj je jasno izraženo načelno stanovište katoličke Crkve u pitanju vjerskog prijelaza, a od svećenika se zahtijevalo, da postupaju strogo po načelima katoličke Crkve, čuvajući njezino dostojanstvo i ugled, te da odlučno odbijaju one, koji bi u Crkvu htjeli unići zbog nevjerskih razloga, tražeći u njoj samo zaštitu svojih zemaljskih probitaka i sebičnih ciljeva. Naglašavanjem, da su svećenici u svakom slučaju dužni čuvati dostojanstvo i ugled katoličke Crkve, htjelo se istaknuti, da Crkva nikako ne želi postati slijepo oruđe režima u provođenju njegovih političkih namjera prema hrvatskim pravoslavcima. To bi, naime, bilo veliko poniženje dostojanstva Crkve, kad bi tko pravoslavce političkim mjerama zastrašio i tako uplašene uputio, da stupe u katoličku Crkvu i kad bi ih ona bez ikakva obzira na crkvene propise primila.

Crkveni propisi, izloženi u okružnici, po kojima se uređuje vjerski prijelaz, poštuju prelaznikovu slobodnu volju, isključuju nasilje, traže od prelaznika iskrenost i uvjerenje o istinitosti katoličke vjere i njezinoj potrebi za spas duša. Naglasuju, da je vjera unutarnja stvar savjesti i isključuju nevjerske razloge.

Da se kod prelaznika postigne takvo raspoloženje, treba ih dobro podučiti u katoličkim vjerskim istinama i zahtijevati od njih, da već za vrijeme pouke praktično žive prema vjerskim katoličkim načelima, koja se odnose na molitvu, pohađanje službe Božje, slušanje riječi Božje, post, nemrs itd.

U okružnici se daju nadalje upute za osobe različite vjere, koje žive zajedno, a nisu sklopile valjan brak.

Stanovište, dosta suzdržljivo, što ga je nadbiskup zauzeo u prvoj okružnici prema prelaznicima, ublažio je u pitanju povratnika katolika, koji su kroz posljednjih 20 godina, pod izravnim ili neizravnim pritiskom vlasti, u časovima slabosti nanijele svome boljem uvjerenju silu, te su za volju unapređenja ili drugih osobnih probitaka otpali od katoličke Crkve. Ovakve su osobe vrijedne osobite pažnje, ako se za koju od njih utvrdi, da je i u vrijeme otpada podržavala veze s katoličkom Crkvom i djecu, ukoliko joj je bilo moguće, odgajala u katoličkom duhu. Prema takvim osobama, kojih je bilo na tisuće, valja imati posebnu ljubav i učiniti sve, što je moguće, da se povrate u katoličku Crkvu pa da se tako spase oni i njihova djeca (112).

Koliku je važnost Stepinac polagao na to, da se čuva dostojanstvo i ugled katoličke Crkve u vezi s primanjem prelaznika, razabire se iz propisa o tom postupku, koji su objelodanjeni u okružnici od 11. srpnja g. 1941, gdje se ova točka doslovno opetuje (113). Taj ublaženi postupak je shvatljiv, ako se uzme u obzir velik broj otpalih katolika u kraljevskoj Jugoslaviji. Većim su dijelom ti katolici otpali zbog političkih razloga prigodom sklapanja braka. Nekatolički, naime, zaručnici, da zaštite svoj položaj u državnoj službi, redovito su tražili od zaručnice katoličke vjere, da napusti katoličku Crkvu i da prijeđe na pravoslavlje, a toj raboti su tadanje vlasti pogodovale i povlađivale.

U gore navedenoj okružnici Stepinac ponovno naglasuje ozbiljno i savjesno poučavanje prelaznika.

(112) Okružnica, br. 4104/41, u KL 92 (1941) 230, i Prilog k br. 23. s popratnim opširnim člankom dr. Stjepana Bakšića, pod naslovom *Propisi za primanje u katoličku Crkvu*.

(113) Okružnica, br. 7726; 11. VII. 1941.

«U pitanju vjerskog prijelaza — veli on (104) — moramo vrlo savjesno postupati, kako je više puta dušobrižnom svećenstvu javljeno. Nikoga se ne smije siliti, da prijeđe u katoličku Crkvu, ali nikoga se ne smije ni odbiti, ako iskreno i s pravim uvjerenjem želi stupiti u njezino krilo. Da ti prelaznici mogu steći takvo uvjerenje, treba im temeljito tumačiti istine sv. vjere. Upozoruje se svećenstvo, da ne bi to poučavanje uzelo na laku ruku, jer ćemo pred Bogom teško odgovarati, ako prelaznici našom krivnjom ne upoznaju našu sv. vjeru i ne nađu svoje duhovno smirenje u katoličkoj Crkvi te promaše konačni cilj svojega zemaljskoga života, spas svojih duša».

Molbe za prijelaz pravoslavnih u katoličku Crkvu redovito je rješavao kod nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu generalni vikar, pomoćni biskup dr. Franjo Salis Seewis, koji je bio poznat po svojoj točnosti postupka po crkvenim propisima i često vraćao molbe na nadopunu.

Dne 30. srpnja 1941 izdala je vlada upute o vjerskim prijelazima. U nekim točkama je zadrla u nadležnost crkvene vlasti. Tako u 1. točki izriče želju, da grko-istočni ne prelaze na grko-katolički obred, osim u onim župama, koje su već osnovane i u njima imade grko-katolika, a to se protivi odredbama, koje je Sv. stolica izdala za takve slučajeve. U 3. točki izriče se stanovište vlade, prema kojem se načelno ne izdaje potvrda o osobnoj čestitosti, koju je inače vlada tražila za prijelaz, grko-istočnim učiteljima, pravoslavnim svećenicima, trgovcima, bogatim obrtnicima, seljacima i uopće inteligenciji, osim u slučajevima, kad se doista dokaže njihova osobna čestitost. Ovo načelno isključenje određenih slojeva nije u skladu crkvenim načelima.

Saopćujući, 5. kolovoza, ovu vladinu okružnicu, nadbiskup upućuje kler samo na to, da se u svakoj molbi imade navesti potvrda prijave o napuštanju grčko-istočne vjere i potvrda o čestitosti i podsjeća na 4. točku svoje okružnice od 11. srpnja o poučavanju prelaznika.

Svećenstvo se u zagrebačkoj nadbiskupiji strogo držalo nadbiskupovih uputa. Svećenici nisu nikoga silili, da prijeđe u katoličku Crkvu. Dapače, ako su vlasti u kojem mjestu činile pritisak na pravoslavce, da bi prešli u katoličku Crkvu, oni su se

(114) Okružnica, br. 11.530, 5. VIII. 1941, u KL 92 (1941) 367 sl.

---

tome odlučno oprli i uzeli u zaštitu žitelje pravoslavne vjeroispovijesti. One pravoslavce, koji su se prijavili za prijelaz, neumorno su poučavali upravo s nadljudskim naporom, pa i uz

pogibao vlastitog života obilazeći neprohodnim putovima udaljena mjesta i sela. Ako je koji svećenik opazio kod nekih prelaznika nedostatak prave nakane, obavijestio je svoga ordinalija i prijelaz takvima nije bio omogućen.

Međutim, prijelaz u katoličku Crkvu nije uvijek predstavljao sigurnost, da takvi neće biti progonjeni. Bilo je naime slučajeva, u kojima ta okolnost nije ništa pomogla. Nadbiskup je na tu okolnost oprezno upozoravao svećenike, kako se to razabire iz njegovih dopisa.

Zbog samovoljna postupka kojega svećenika ili redovnika u drugim hrvatskim biskupijama kao i zbog pritiska sa strane vlasti, nadbiskup se našao prisiljenim, da 19. listopada iste godine ponovno izda okružnicu, u kojoj opetovano naglasuje načelo, da se nikoga ne smije siliti na prijelaz, ali ni odbiti, ako dolazi s ispravnom nakanom, te da se prelaznici imadu dobro poučiti prije samoga prijelaza.

U točki 3. saopćuje, prema odgovoru što je dobio od Sv. stolice (115), da kod onih prelaznika, čiji se brak ne da ukrijepiti, treba načiniti posebničke molbe i u njima navesti, zašto se brak ne da ukrijepiti. Ako je opravdan razlog, takvi će se primiti u katoličku Crkvu, ali samo «pro foro civili» (116).

Usprkos ovih jasnih uputa i određenog stanovišta crkvene vlasti u pitanju vjerskih prijelaza dešavale su se i dalje teže nepravilnosti sa strane građanskih vlasti. Događalo se npr., da su misionare za pouku prelaznika postavljali općinski povjerenici ili oblasnici, ustaški dužnosnici, vjerski odsjek Državnog ravnateljstva za ponovu ili koja druga svjetovna oblast. Događalo se, da su i sami pravoslavci u nekim mjestima upravo silili svećenike, da ubrzaju postupak, čak su se svećeniku znali prijetiti i smrću, te je nadbiskup bio primoran zbog takvih prijetnja premještati župnike (117).

(115) Suprema Congregazione del Santo Ufficio, protoc. n. 230/41, 1. VIII. 1941.

(116) Okružnica, br. 17837, 19. X. 1941.

(117) Izjava nadbiskupa Stepinca na optuženičkoj klupi izrečena 3. X. 1946 u Zagrebu.

Katolički episkopat je prema svim tim nepravilnostima zauzeo određeno stajalište na konferencijama održanim od 16. do 20. studenoga 1941.

Prema izvještaju o tim konferencijama, što ga je nadbiskup kao predsjednik konferencija 1. prosinca iste godine poslao Sv. Ocu (118), razabire se, da na tim konferencijama nisu mogli biti prisutni svi hrvatski biskupi zbog prometnih teškoća. Bila su prisutna samo sedmorica, i to: zagrebački nadbiskup i biskupi đakovački, splitski, hvarski, senjski, krčki i križevački apostolski administrator. Kao gost je prisustvovao beogradski nadbiskup, a u prvoj sjednici papinski izaslanik opat Ramiro Marcone.

Biskupi su temeljito raspravljali o problemu prijelaza pravoslavaca u katoličku Crkvu. Da se uklone nepravilnosti, koje su počinjali neki vladini dužnosnici, upute biskupi, 20. studenoga iste godine, preko svoga predsjednika nadbiskupa Stepinca memorandum na 9 stranica ispisan pisaćim strojem poglavniku dr. Anti Paveliću, u kojem izlažu stanovište katoličke Crkve u tako osjetljivu pitanju (119).

U prvoj točki biskupi naglašavaju, da smatraju vjerskim načelom, da rješavanje sviju pitanja, koja se odnose na prijelaz grko-istočnjaka na katoličku vjeru, spada *isključivo* u nadležnost katoličke crkvene uprave, koja je jedina ovlaštena *po božanskom pravu i po kanonskim odredbama* za te crkvene prijelaze izdavati upute i propisivati odredbe tako, da je izvan crkvene nadležnosti isključen svaki drugi pothvat u tom pogledu.

U drugoj točki iz prvog načela dosljedno izvode zaključak, da nitko osim katoličke crkvene vlasti nema pravo postavljali misionare, koji bi imali obavljati prijelaze grko-istočnjaka na katoličku vjeru. Svaki takav misionar mora dobiti misiju i ovlaštenje za svoj duhovni rad od

mjesnog ordinarija. Prema tome je protivno istinama vjere i crkvenim zakonima, da bez mjesnog ordinarija takvi misionari dobivaju misiju od općinskih povjerenika ili oblasnika, od ustaških dužnosnika, od vjerskog odsjeka Državnog ravnateljstva za ponovu ili od koje mu drago druge svjetovne vlasti.

Svaki takav misionar mora biti u svom duhovnom radn ovisan samo o mjesnom ordinariju ili izravno ili neizravno preko mjesnog župnika.

Biskupi naglasuju, da Crkva ne može priznati valjanim one

(118) Protoc. br. 267/BK, 1. XII. 1941.

(119) Protoc. n. 267/BK, 20. XI. 1941.

---

prijelaze, koji se nisu obavili ili koji se neće obaviti prema tim *vjerskim načelima*, te da svjetovna vlast ne može «poništavati» one prijelaze, koji su provedeni ne samo prema crkvenim nego i prema građanskim propisima.

Saopćuju nadalje, da su između sebe izabrali odbor od trojice biskupa (Stepinac, Burić, Šimrak), koji će rješavati i raspravljati sva pitanja, koja se odnose na prijelaz grko-istočnjaka na katoličku vjeru. Što se tiče građanskih odredaba o prijelazima, taj će odbor raditi u dogovoru s ministrom pravosuđa i bogoštovlja. Osim toga odbora trojice biskupa izabrali su biskupi radni odbor od pet osoba (F. Herman, A. Juretić, J. Kalaj, N. Borić, K. Draganović) za isto pitanje, koji će pod nadzorom odbora biskupa za prijelaze rješavati sve poslove, koji se odnose na taj predmet.

U 8. točki naglasuju biskupi, da se u katoličku Crkvu mogu primiti *samo oni, koji bez ikakve sile potpuno slobodnom voljom prelaze* iz unutarnjeg uvjerenja o istinitosti katoličke vjere i koji su u cijelosti izvršili crkvene propise.

U 9. točki govore o pitanju obreda prelaznika usvajajući potpuno odredbe Sv. kongregacije za istočnu Crkvu (120), kojim se štiti i brani istočni obred i time sređuje pravilan razvoj katoličanstva. Biskupi traže, da se mjesnim oblastima zabrani miješanje u duhovni rad Crkve, jer to može dobroj stvari samo škoditi.

Naglasuju zatim potrebu, da se za pravilan prijelaz među grko-istočnjacima stvori duševan temelj. U tu svrhu treba da im se ne samo zajamče, nego i dadu sva građanska prava, a osobito osobna sloboda i pravo vlasništva. Neka se najstrože zabrani svaki protuzakoniti postupak protiv osobne slobode i svojine grko-istočnjaka, a neka se izriču nad njima kazne kao i nad drugim građanima samo nakon provedbe sudbenog postupka. Neka se u prvom redu najstrože kazni svaki privatni pothvat za rušenje grko-istočnih crkava i kapela i otuđivanje njihove imovine.

U drugom dijelu toga memoranduma episkopat nabraja niz stvarnih slučajeva, u kojima se teško griješilo protiv života i imovine pravoslavaca u Hrvatskoj. Naglasuje nadalje, da su zaključci, što ih je donio, vođeni velikom ljubavlju i brigom za Hrvatski Narod, za Nezavisnu Državu Hrvatsku i za katoličku vjeru,

(120) Sacra Congregazione pro Ecclesia orientali, protoc. n. 216/36, 17. VII. 1941.

---

koja je vjera goleme većine Hrvatskog Naroda. Govore o pogrješkama, zbog kojih se prijelaz grkoistočnjaka nije mogao razvijati u onom obujmu i s onim uspjehom, kako bi se bio razvijao, da te pogrješke nisu bile učinjene. Za te pogrješke biskupi ne krive vladu nove države, niti ih kane prikazati kao sustav, nego ih smatraju činima neodgovornih činilaca, koji nisu bili svjesni svoje velike odgovornosti i posljedica. Ne iznose te pogrješke radi optuživanja, nego zato, da se u buduće posve zapriječe svi pothvati neodgovornih osoba. Navodi zatim izvještaj četvorice hrvatskih biskupa — banjalučkog, mostarskog, sarajevskog i kotorskog — gdje su te pogrješke utvrđene pojedinačim činjenicama.

U trećem, posljednjem dijelu nabrajaju se izvori nepravilnosti kod izvršivanja vjerskih prijelaza. Glavni izvor tih nepravilnosti episkopat vidi u tome, što prijelazi nisu bili povjereni onoj vlasti, koja je jedina po Božjem i kanonskom pravu za to pozvana, da u ovom duhovnom radu dade pečat apostolstva, svetosti i ljubavi. Posao prijelaza vodili su ljudi, koji se nisu obazirali na crkvenu vlast. Dakako, da su onda činili pogrješku za pogrješkom. Pogrješka je bila i u tome, što nisu pazili i na duševnu stranu obreda, jer obred nije *mrtva stvar* ili samo neka uobičajenost, koja se lako može podnijeti, te nisu vodili računa o prošlosti, predaji i osjećajima pravoslavaca. Pravoslavlje je kroz stoljeća oblikovalo čovjeka, koji se ne može kroz noć idejno promijeniti.

Daljnja pogrješka, koja je počinjena, jest način, kojim su se vjerski prijelazi obavljali. Način kod obraćenja može uroditi upravo kobnim posljedicama. To se pokazalo u Poljskoj. Sve, što se površno i prividno stvorilo, bez temeljita odgoja duha, propalo je prvom zgodom kao kuća od karata. To se je davno prije pokazalo u Španjolskoj, koja je upravo primjer, koji zastrašuje. Prividna, naime, obraćenja kod Španjolaca okrenula su se protiv katoličanstva i protiv španjolskog naroda te gotovo ugrozila opstanak jednoga i drugoga. To se pokazalo kod latinskog carstva u Carigradu. Prisilan i vanjski način je nosio u sebi mržnju, koja je samo za neko vrijeme bila pritajena, da u zgodan čas bukne požarom strasti. Privid je uvijek gradio kuće, koje su bile utemeljene na pijesku, a ne na pećini i kad je došla bura i oluja, bila je od one kuće samo velika ruševina.

U zaključku toga memoranduma veli episkopat slijedeće:

«Nitko ne može poricati, da su se dogodila strašna nasilja i okrutnosti, jer ste vi, poglavniče, sami javno osudili nasilja

raznih nazovi-ustaša, što više dali ih i strijeljati zbog izvršenih zločina. Zaslužuje svako priznanje vaša odlučnost, da u zemlji vlada pravda i red.

Crkva mora sa stanovišta Evanđelja osuditi zločinstva i ispade neodgovornih elemenata i nezrelih mladića te zahtijevati puno poštivanje čovječje ličnosti bez obzira na dob, spol, vjeru, narodnost ili rasu, jer su svi ljudi djeca Božja i za sve je umro Krist, 'qui vult omnes homines salvos fieri — koji hoće da se svi ljudi spase'.

Vjerujemo, poglavniče, da dijelite isto mišljenje s nama i da ćete učiniti, što je u vašoj moći, da se obuzda nasilje pojedinaca i da u zemlji upravlja i vlada samo odgovorna vlast».

Stepinac je o tim zaključcima obavijestio i Sv. Oca, te je dobio, 27. ožujka 1942, preko papinskog izaslanika opata Ramira Marcone odgovor iz vatikanskog državnog tajništva, u kojemu kardinal Alojzije Maglione, državni tajnik Sv. Oca, saopćuje, da papa odobrava i hvali odlučnost i odvažnost, kojom je episkopat zabacio pravo civilne vlasti davati odredbe u stvarima vjerskih prijelaza i nastojanje, da obraćenje mora biti plod unutarnjeg osvjedočenja, a ne vanjskog prisiljavanja. Izriče nadu, da će biskupi, ako ustreba, budno paziti i posredovati, da se to načelo održi te da se izbjegava sve, što bi moglo spriječiti povratak pravoslavnih u katoličku Crkvu bez pritiska na savjest (121).

Zbog ove predstavke nastalo je u vladinim krugovima veliko neraspoloženje prema zagrebačkom nadbiskupu. Vlada je čak zaključila, da se nadbiskup uhapsi, pošto se Kvaternik vrati iz Italije. Ipak pod dojmom predstavke je došlo i do promjena na odgovornim mjestima ustaškog pokreta. Tako je u Mostar došao novi čovjek iz Zagreba, koji je imao zadatak, da uvede red zakonitosti i pomirljivosti (122).

Ova odlučna predstavka upravljena poglavniku najvažniji je dokumenat katoličkog episkopata o problemu vjerskih prijelaza. Kod mnogih službenika ona je, nažalost, izazvala veliko nezadovoljstvo i negodovanje, jer se njome zauvijek onemogućilo samovoljno i nekanonsko miješanje građanskih vlasti i političkih ljudi u osjetljivo područje ljudske savjesti. Potpuna otvorenost,

(121) Protoc. n. 256/42, 27. III. 1942.

(122) SVZN 32 (1945) 27.

smionost i odlučnost, kojom su u memorandumu izneseni stvarni slučajevi progona pravoslavaca u vrijeme prijelaza, zadivljuje, ako imamo pred očima prilike onoga vremena. Taj dokumenat osvjetljuje stav episkopata i njegova predsjednika u tako važnom pitanju. Episkopat je tim memorandumom stao na kraj svakom pothvatu onih redovnika i svećenika u stvari poučavanja prelaznika, koji nisu imali kanonske misije i proglasio njihov rad nevaljanim. Jednom riječju episkopat je po svom predsjedniku o pitanju vjerskih prijelaza jasno i odlučno rekao svoju riječ: neka se država i njezini činovnici ne pačaju u to osjetljivo pitanje ljudske savjesti. Dosljedno, otklonio je pravovremeno od sebe odgovornost za sve nepravilnosti, za sve povrede savjesti, koje su se dešavale prigodom vjerskih prijelaza. Zahtjevom, da se pravoslavcima u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj dadu najosnovnija ljudska prava, tj. pravo na život, osobnu slobodu i vlasništvo, episkopat je s obzirom na zaštitu hrvatskih pravoslavaca učinio odlučan i muževan korak, preko čega neće moći prijeći nepristrana povijest.

Budući da su neke građanske vlasti i dalje prisiljavale vjerske prijelaze pravoslavaca u Hrvatskoj i u tom pogledu činile različite nepravilnosti, nadbiskup Stepinac je još g. 1941 poslao dušobrižnicima slijedeću povjerljivu uputu (123):

«Kada dođu k vama osobe židovske ili pravoslavne vjeroispovijesti, koje se nalaze u smrtnoj opasnosti, pa zažele konvertirati na katolicizam, primite ih, da spasite ljudske živote. Ne zahtijevajte od njih nikakvo specijalno vjersko znanje, jer pravoslavni su kršćani kao i mi, a židovska je vjera ona, iz koje kršćanstvo vuče svoje korijenje. Uloga je i zadaća kršćana u prvom redu spasiti ljude. Kada prođe ovo vrijeme ludila i divljaštva, ostat će u našoj Crkvi oni, koji budu konvertirali zbog uvjerenja, dok će se ostali, kada opasnost prijeđe, vratiti u svoju».

6) - *Stepinac - branič istine i ćudoređa*

Stepinac je bio čovjek dubokog vjerskog uvjerenja i kao takav nastojao je i sâm osobno živjeti prema vjerskim načelima još od svoje mladosti, a pogotovo je bio na to upućen, otkako

(123) Povjerljiva instrukcija mgra Stepinca svome kleru 1941, NAZ, bez broja.

---

je bio uzdignut na dostojanstvo duhovnog pastira dosta velikog stada. Njegovo biskupovanje palo je u prelomno doba svijeta oko njega, u kojem je djelovao. I budući da je bio i po naravi odlučnog značaja, nerijetko je imao prilike da zauzme odlučan stav, da bez oklijevanja izrekne riječi koje režu prema pravilu njegova uvjerenja i vjerskih načela.

U takvim se zgodama ispoljila ona neustrašivost i hrabrost, koju je pokazivao već kao časnik na bojnom polju. Možda ga je Božja providnost upravo zbog toga i stavila u streljačke jarke i životne pogibelji na ratištu, da ga pripravi na još težu borbu, borbu duhovnu za kršćansko naziranje na svijet, koja ga je čekala kao natpastira najveće hrvatske nadbiskupije. Nije mu

izbjegla nijedna javna pojava u ratnom metežu, jer je na Gregorijani u Rimu naučio, kako svećenik mora živjeti sa stvarnim čovjekom, da ga shvati, ali jednako tako, kad ustreba, da ga urazumi. To je proročka uloga biskupa, koju je kasnije toliko istakao II vatikanski sabor.

Tko danas čita govore i propovijedi nadbiskupa Stepinca, treba da se u duhu prenese u sredinu, u kojoj je on živio. Osobno je živio sav u evanđeoskom ozračju i svjetlu Božje objave, kako su ju primjenjivali u život Pijo XI i Pijo XII. Stajao je i pod dojmom događaja onoga vremena, tj. pod utiscima, koje su izazvali načini, na koji su se stvarno ispoljila dva revolucionarna nazora na svijet posve oprečna kršćanskom. Njemački nacionalni socijalizam sa svojom protuvjerskom zasadom o njemačkoj rasi služio se divljom silom: oružjem, ratom, plinom, logorima, izgonom. Ne blaže je nastupio komunizam sa svojim nasrtljivim ateizmom. Tamo od godine 1917 stizale su vijesti iz Rusije, Meksika, Španjolske, Kine o njegovoj sili. Komunizam je posvuda nastupao uništavajući tekovine kršćanske kulture, od koje zazire kao od praznovjerja. Uništio je milijune ljudskih života, gazi poštenje i dostojanstvo čovječje osobe. Gdje god su obje ove ideologije stvarno nastupile, lijevala se čovječja krv, uništavani su ljudski životi, tako da se današnji predstavnici ovih ideologija i sami stide takva nečovječnog postupka.

Imajući to na umu, shvatit će se ispravno i pokoji oštar izraz nadbiskupa Stepinca u njegovim govorima, koji ipak nije pretjeran, već ljudskim govorom izrazuje krutu stvarnost.

Glavna suvremena pitanja i zadaće koje su se nametale da budu riješene i ostvarene, što ih je nadbiskup u svojim propovijedima osvijetlio, jesu otprilike slijedeće:

---

a) - ***Ljubav prema vlastitoj domovini***

Alojzije Stepinac, rođen i odgojen u hrvatskoj seljačkoj obitelji, kao zreo mladić mogao je pokazati i to je pokazao, više primjerom nego riječima, svoju iskrenu odanost i ljubav prema narodu, iz kojega je potekao, i prema čitavoj svojoj domovini Hrvatskoj.

Naravski, kao što sve vrline imaju svoj rast i razvoj u čovjeku, tako je i u Alojziju s njegovom dobi i izobrazbom rasla i bila produbljivana ljubav prema domovini, odnosno njegovo rodoljublje.

Kao svećenik, a pogotovu kao nadbiskup, rodoljublje u Stepincu ostaje doduše izgrađena naravna vrlina, ali također postaje sve dublja i sve savršenija nadnaravna krepost, koju on već po svojoj svećeničkoj službi otvoreno propovijeda i drugima.

Koje i kakvo stanovište naobražen Hrvat treba u sebi držati prema svom Hrvatskom Narodu i svojoj domovini, nadbiskup Stepinac razlaže, prema kršćanskim načelima, u govoru sveučilištarcima, mjeseca ožujka 1938. Bilo je to, dakle, još za vrijeme stare Jugoslavije.

«Želim da upotrijebim ovu priliku — veli Stepinac (124) — i da iznesem stanovište Crkve o stvari, koja se danas mnogo tretira, a koja vaše duše nerijetko stavlja na kušnje a to je odnos uvjerenog katoličkog intelektualca prema svome narodu.

Nerijetko se danas čuje, kako neki govore, da inteligencija ne pripada narodu. A čemu se vi onda školujete? Čemu vaši napori i muke oko sticanja znanja? Mislim, da tu nema mnogo toga, što treba pobijati. Kao što ne može istinski napredovati čovjek bez glave, bez zdrave pameti, tako ne može istinski napredovati ni narod bez zdrave i poštene inteligencije. Zato nema pogibelji, da bi narod odbacio inteligenciju, koja se istinski stara oko njegova duhovnog i materijalnog napretka.

No, ima jedan drugi prigovor, koji se ruši na vas, buduću inteligenciju. Katolici su, kažu, internacionalni. Prema tomu su nenarodni i nemaju osjećaja za narod. Jeste li vi uistinu zato, što dokumentirate svoju odanost Crkvi, osuđeni, da budete manje narodni negoli drugi? Ili niste li upravo vi, koji poštujete Crkvu i slijedite njezinu nauku, niste li, velim, baš vi prava narodna inteligencija i narodna uzdanica?

(124) *Hrvatska straža*, 29. III. 1938, br. 72.

Mnogo se, istina je, govori o ljubavi prema narodu. Ali mnogi tako govore o njoj zato, što koristi njihovu džepu. Drugi opet zato, da lakše pokriju razne prljavštine. Treći zato, što su željni slave. No, za uvjerena katolika ljubav prema narodu nije predmet trgovine ni za novac ni za slavu, nego je ona moralna i etička dužnost.

Prema tome, da govorim konkretno, jer govorim hrvatskim akademičarima, i vaša ljubav prema Hrvatskom Narodu ne može biti predmet trgovine, nego je moralna dužnost. Kad, dakle, te dužnosti ne biste vršili, ne biste uopće bili katolici, kao što ni ja ne bih bio katolički biskup, kad ne bih požrtvovno ljubio svoj narod. Kršćanin katolik ne samo da smije, nego mora ljubiti narod, iz kojega je nikao. To leži već u samoj čovjekovoj naravi. Kršćanstvo pak ne ruši naravnog zakona, nego ga usavršava i oplemjenjuje.

Ako bih, dakle, rekao, da katolik smije ljubiti svoj narod, onda bih premalo rekao. Jer ljubav prema samome sebi ili ljubav prema roditeljima nije samo dozvoljena, nego je i zapovjeđena. A narod nije ništa drugo nego velika obitelj, veliko krvno srodstvo. Kako god, dakle, ljubite više svoju braću i sestre negoli druge ljude, tako i svoj narod više negoli drugi, a da pri tom nijednog naroda ne mrzite i ne prezirete. I tko razuman može to zamjeriti? Zar će tko zamjeriti djetetu, ako više ljubi svoju majku negoli tuđu?

Ljubav, dakle, prema narodu i ljubav prema katoličkoj vjeri ne isključuju se ni najmanje, nego se lijepo popunjuju kao dvije sestre blizanke, koje imaju jednoga te istoga Oca na nebesima. Bog pak ne može sebi protusloviti.

Da je tome tako, pokazuje bjelodano sâm Isus Krist, Majka Božja, dokazuju toliki proroci i toliki sveti muževi. Zar nije Spasitelj najprije propovijedao svom narodu izraelskom i prema

tome nastojao najprije njemu koristiti? A u pjesmi 'Magnificat' zar se ne skriva iskra produhovljene ljubavi Majke Božje prema svome narodu? Dirljivi plač proroka Jeremije nije li odraz duboke ljubavi prema vlastitom narodu? Apostol sv. Pavao pošao je u ljubavi prema svome narodu tako daleko, da je zavapio (125): 'Želio bih da sâm budem odbačen od Krista za braću svoju, koja su mi rod po tijelu'. Odatle pojava, da katolička Crkva u svom djelovanju i te kako uzima u obzir i računa s nacionalnim osjećajem u narodima, među kojima djeluje. Zato, što prije može,

(125) Rim 9, 3.

---

postavlja obraćenim poganskim narodima svećenike i biskupe njihova jezika, koji najbolje poznaju dušu svog naroda. Zato im postavlja njihove svete narodne patrone. Ona poštuje sve njihove običaje, dokle god nisu u protivnosti s istinama kršćanstva ili zdravoga razuma.

Pusta je, dakle, bajka, da katolici ne mogu istinski ljubiti svog naroda. Tako što mogu tvrditi samo oni, koji ili ne ljube istinu ili špekuliraju serviranjem neistine. Ne samo da su takve tvrdnje bajke, nego, što više, mi se usuđujemo reći, da se ne može govoriti o pravoj ljubavi prema svom narodu kod ljudi, čiji život nije u skladu sa zakonom Božjim i Kristovim Evanđeljem.

Što znači ljubiti? Amare est bonum velle! Ljubiti reći će htjeti, željeti, požrtvovno tražiti dobro onoga, koga ljubiš. Žrtvovati se za njegovo dobro i to tim više, što je veće i potrebnije dobro, o kojemu se radi, onim redom kojim to traži hijerarhija vrijednosti.

A što je, pitam vas, najveće dobro za pojedinca i za narod? Ono, bez čega mu nema trajne egzistencije. To pak nije ni novac, ni zemlja, ni znanost, ni sila, nego vjera i moral, obraz i poštenje. Jest, vjera katolička je prvo i najveće dobro Hrvatskoga Naroda, kao što bjelodano svjedoči cijela naša povijest.

To svjedoče neizmjerne žrtve za stoljetnih turskih ratova. To svjedoči ustrajno odbijanje svake invazije i hereze, koje su se kušale uvući u dragu nam domovinu. Ta katolička vjera ga je učila poštenju i čestitosti. Možete matematičkom točnošću i sigurnošću ustanoviti, gdje se ona potkapa na bilo koji način, da će ondje mjesto poštenja i pravde naskoro zavladati divljaštvo i rasulo. Ljubi li, dakle, istinski narod svoj onaj, koji riječju i djelom blati vjeru svojih otaca i nastoji mladež otrgnuti od Krista? Što će narodu konačno pravo na slobodu, što će cio svijet, ako jednom bude osuđen na smrt!»

b) - *Prava sloboda i katolici*

Istom zgodom Stepinac tumači akademičarima, u čemu je prava sloboda:

«Od sviju vidljivih stvorenja čovjek je jedini, koji zna, što je taj veliki dar Božji. Dar je to, koji pripada po naravi kako pojedincu, tako narodu kao cjelini. Ali ona je uistinu dar Božji (126): 'Svaki je dobri dar i svaki savršeni poklon odzgo, silazeći od Oca istine'.

(126) Jak 1, 17.

Stoga slobode neće uživati ni onaj pojedinac ni onaj narod, koji je zahvalno ne primi iz ruku Božjih. A ne primaju je zahvalno iz ruku Božjih oni, koji u slobodi gledaju oslobođenje od sviju obaveza prema Bogu i prema bližnjemu, te misle, da smiju nekažnjeno gaziti sva ljudska i Božja prava.

Zato će vanjsku slobodu na svoju korist i na korist drugih uživati samo onaj, koji najprije u sebi oslobodi unutarnjeg čoVjeka i koji se dovine do slobode djece Božje, te stoji s obadvije noge na tlu etike i morala, pravde i poštenja».

Godine 1942 vraća se nadbiskup, prigodom zaključka duhovnih konferencija akademičarima na govor o slobodi (128).

«Prvi je put — veli on — da vam progovaram s ovoga mjesta, pošto se obistinio san vaše mladosti i postala zbiljom Nezavisna Država Hrvatska. Ono, za što su pali milijuni hrvatikih života u prošlosti, ono za što su istrunule kosti nebrojenih junaka našega roda i naroda. Da zbog svega toga življe kola krv i u vašim žilama, i da ponosnije nosite na ramenu glavu, to neće nikoga začuditi, tko zna, da je sloboda jednoga naroda jedno od najvećih njegovih dobara. Ta, dovoljno je, da se obratimo pjesniku slobode Dživu Franu Gunduliću, koji je njezinu blagost iskusio u svom rodnom gradu Dubrovniku i iz iskustva, i zato je iz punine srca mogao spjevati one stihove:

O lijepa, o draga, o slatka slobodo,

dar, u kom sva blaga višnji nam Bog je dô!...

Sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi,

ne mogu biti plata tvôj čistoj ljepoti!

Da, dakle, i u vašim žilama življe teče krv, da i vaše mlado srce veselije kuca, da i vaše oči radosnije gledaju u svijet, neće nikoga začuditi, koji shvaća, što znači sloboda jednoga naroda. Još manje će začuditi predstavnike one Crkve, koja ljubav prema svome narodu ne smatra trgovinom, nego dužnošću, ne smatra samo dozvoljenom nego zapovijedanom, one Crkve, koja je oduvijek bila najveći pobornik istinske slobode svakoga naroda. Ta, tko je bio, recimo, veći pomagač našem narodu u stoljetnoj borbi s nekrstom za očuvanje njegove slobode nego Sv. stolica,

(128) *Propovijed Nadbiskupova na svršetku duhovnih konferencija sveučilišne mladeži prigodom mise i sv. pričesti*, 19. III. 1942, u KL 93 (1942) 145 sl.

koja tu našu borbu nije pratila praznim riječima i obećanjima, nego izobilnom pomoći i vrućim molitvama. Ali i danas, kad se radi o biti i ne biti mnogih, a napose malih naroda, dovoljno je, da se sjetimo božićne alokucije Sv. Oca Pija XII, koji je u istoj dovoljno naglasio, da se mir među narodima ne može postići osim poštivanjem pravde i slobode i malih naroda, makar iza njih i ne stajala milijunska vojska.

No, baš zato, što je sloboda jednoga naroda tako veliko dobro, želio bih, dragi akademičari i akademičarke, da svratim vaš pogled na temelj, na kojemu počiva istinska i trajna sloboda i sreća jednoga naroda. To nisu ni prazni ugovori, ni bombarderi, ni prijateljstva, ni novčana snaga naroda samo po sebi, ako ne prethodi nešto drugo, mnogo vrjednije. A to drugo nije ni više ni manje nego Isus Krist, prema riječima Apostolovim (129): 'Jer drugoga temelja nitko ne može postaviti osim onoga, koji je postavljen, a to je Isus Krist'.

Drugim riječima, potpuno i čitavo kršćanstvo! Jer, što vrijede i najljepši ugovori, ako se oni smatraju samo krpom papira, koja se može poderati onaj čas, kad prividni interesi naroda ili bolje vlastodržaca zažele drukčije, i kad nemaju osjećaja, da se obveze slobodno sklopljenog ugovora moraju i obdržavati? Što vrijede, recimo, i najbolji bombarderi, tenkovi, brodovi, topovi, ako njima upravljaju mlitavci, samoživci? Tà, već naša narodna riječ kaže:

'Boj ne bije svijetlo oružje, već boj bije srce u junaka!'

Što vrijede sva prijateljstva, ako se ona baziraju samo na egoizmu, koji prijateljstva sklapa samo zato, da što više koristi izbije za sebe? Što vrijedi i najveće narodno bogatstvo, ako su sinovi dotičnoga naroda postali prodane mješine, koje su spremne služiti onome, tko više plati?...

Sloboda, dakle, bez poštivanja Božjeg zakona i njegova vršenja u potpunosti, bila bi pusta fikcija. Pa ako površni duhovi ne mogu shvatiti, zašto Crkva tu istinu toliko naglasuje, lako ćete je shvatiti vi, koji živite u intimnom saobraćaju s Kristom u presv. sakramentu.

Možda bih tima površnim duhovima mogao najbolje odgovoriti na pitanje o unutarnjoj vrijednosti kršćanstva za narodni

(129) 1 Kor 3, 11.

život i slobodu, riječima nekog obraćenog ljudožderskog poglavice. Kad su ga misijonari priveli k svjetlu Evanđelja, i kad su ga naučili i čitati, on koji se prije zabavljao tako da peče na ražnju svoje žrtve, počeo je marljivo čitati katekizam. I dok je tako jednog dana sjedio

zaduben u katekizam, neki tobože prosvijetljeni evropski trgovac, prolazeći mimo, upita ga, što čita. Poglavica mu bez ijedne riječi pruži katekizam.

— No — odgovori trgovac — Pa koga bijesa imaš od te knjižice? Zar ne bi mogao čitati kakvu drugu knjigu?

— Tako? — odvrati uvrijeđen poglavica. — Da znaš — nastavi isti — da znaš, čitam jednu vrlo pametnu stvar. Mogu ti reći, da bih i tebe okretao na ražnju, da sam te dobio u ruke prije negoli sam postao kršćanin i prije nego sam čuo, što uči katekizam.

I pravo je odgovorio. Jer sloboda, koju ne ravna duh i zakon Kristova Evanđelja, brzo će se izroditi. Nikada se valjda neće izvikivati ime slobode više negoli je izvikivano za vrijeme francuske revolucije. A ipak Talleyrand je morao izreći onu tešku riječ: 'O slobodo, koliko je zločina počinjeno u tvoje ime!'

Dragi akademičari i akademičarke! Kad je Stvoritelj svijeta stvorio čovjeka kao slobodno biće, imao je zato sigurno mudre namjere. Dao mu je ovo veliko moralno dobro zato, da se čovjek usavršava i napreduje, ali ne u zlu nego u dobru i istini. I svaki onaj, koji bi slobodu izrabljivao tako, da pusti uzde razuzdanosti i opakosti, griješi protiv naravnoga zakona i kopa svojoj slobodi grob. Vjerujem, da vam je svima draga istinska sloboda, i osobna i narodna. Velim istinska, jer ona, koja prelazi preko svih zakona i Božjih i ljudskih, ne zaslužuje ime slobode već ropstva, prema riječima Kristovim (130): 'Svaki koji čini grijeh, rob je grijeha'.

A istinskoj slobodi i pojedinaca i naroda temelj je Isus Krist. Sloboda je, naime, kako rekoh, dana od Boga, da se pojedinac i čitav narod usavršuje u dobru i napreduje. A da se čovjek, a i narod, uzmogne usavršavati u dobru i napredovati, potrebno je dvoje: prava spoznaja i dobra volja. A jedno i drugo dolazi od Krista.

Znam vrlo dobro, katoličke akademičarke i akademičari, da danas u najvećem dijelu čovječanstva vlada druga parola, a koja bi lako mogla dospjeti i do vaših ušiju. Narodna stvar, kažu, gubi, kad se Krist i kršćanstvo uplića u javni život. No, kad se

(130) Iv 8, 34.

---

sličan razgovor vodio jednom u nekoj tvornici, ustao je neki radnik i progovorio pred svima:

'Jest, mi samo gubimo, kad se Krist i kršćanstvo pletu u naš javni i privatni život. I ja sam vrlo mnogo izgubio zbog toga. Izgubio sam toljagu, kojom sam do sada mlatio svoju ženu. Izgubio sam flašu iz ruke, koja me nije ostavljala ni danju ni noću, a koja mi je stvarala pakao u kući. Izgubio sam zao glas, na koji sam došao kao pijanica i razbijač. Izgubio sam sva zla svojstva, zbog kojih me je poznalo malo i veliko. Ali sam zato dobio više nego što sam mogao i sanjati. Dobio sam mirnu savjest, dobio sam opet raj u kući, dobio sam opet svoju dobru ženu i dobru djecu, dobio sam slobodu, o kakvoj prije nisam mogao ni sanjati, slobodu djece Božje, koje ne bih dao ni za što na svijetu'.

Jest. Ako, dragi akademičari i akademičarke, hoćete da izgradite solidne temelje svojoj osobnoj sreći, ako hoćete da izgradite solidne temelje hrvatskoj narodnoj i državnoj slobodi, sreći i napretku, onda to možete izgraditi samo na jednom temelju (131): 'Jer drugoga temelja nitko ne može postaviti osim onoga, koji je već postavljen, a to je Isus Krist'».

c) - *Čovječja nadutost i Božja čast*

Prigodom procesije na čast Majke Božje Lurdske, u svibnju 1942, da bi se izmolio od Gospodina mir u svijetu, govoreći o uvjetima pravoga mira u svijetu, Stepinac naglašava da mir, koji je stalnost poretka, iziskuje ispravan stav pojedinca prema Bogu, prema bližnjemu i prema samomu sebi (132):

«Nije potrebno mnogo pitati, zašto toliki jadi na zemlji? Nije potrebno dugo pitati, kada će im biti kraj? Za onoga, naime, koji znade, tko je Bog, a tko čovjek; za onoga, koji znade, što je Bog učinio za čovjeka, a kako se čovjek ponio prema Bogu; za onoga, koji znade, kako Bog gleda na međusobni odnos ljudi, a kako se ljudi vladaju jedni prema drugome; za onoga, koji znade, što Bog očekuje od svakoga pojedinca čovjeka, a kako mnogi pojedinci živu, — za toga nije teško naći odgovor, kad će se skratiti dani kušnje za čitavo čovječanstvo.

Onda, kad se Boga bude priznalo onim, što jest i kad mu se bude dala dužna počast; onda kad oholice ne budu smatrali da mogu činiti, što ih je volja, kao da nisu nikome odgovorni,

(131) 1 Kor 3, 11.

(132) Neobjavljena Nadbiskupova propovijed. Tipkopis u NAZ, bez broja.

---

već kad se budu udarali šakom u prsa i vapili: 'Bože, milostiv budi meni grješniku!' Onda, i samo onda, može se računati s pravim mirom u obiteljima, narodima i državama, s mirom u čitavom svijetu!

Ako se to možda kome čini čudno ili čak smiješno, jer smatraju, da će mir stvoriti samo oružje, onda ćemo tomu reći sa sv. Augustinom, u čemu je trajan mir.

Mir, veli veliki umnik sv. Augustin, nije ništa drugo nego stalnost poretka. A što iziskuje pravi poredak? Iziskuje u prvom redu i nada sve, da čovjek, svaki čovjek bez razlike, prizna svuda i svagdje svoju bijedu i nemoć, a Božju veličinu i svemoć (133): 'Prinosite, Gospodu slavu i čast, prinosite Gospodu slavu imenu njegovu'. I to ne držeći na ustima Ime njegovo, a gazeći nogama zakone njegove, nego stvarno, srcem i dušom, čitavim životom.

A da li to današnji čovjek čini? Zato što mu je nakon toliko truda uspjelo popeti se zrakoplovom koju hiljadu metara u visinu; zato, što mu je nakon mnogo truda uspjelo pronaći savršeniji dalekozor za promatranje zvjezdanog neba, napuhnuo se, uzdigao glavu i misli, da mu više ne treba Bog Stvoritelj, misli, da je dostatan sam sebi. Još malo, pa će Stvoritelja svijeta smatrati sebi ravnim, ako ne manjim od sebe, s kojim se može poigravati kako hoće.

Ima i danas mnogo sličnih nekom umišljenom književniku, koji se smatrao tako genijalnim, da mu nema para na zemlji. S pravom mu se zato i vrlo duhovito narugao jedan znanac, kad ga je jednoga dana zatekao u vrtu, gdje sjedi zaduben u misli:

— Na što misliš? — zapita ga došljak.

— Na smrt, odgovori književnik, i što ću reći Bogu, kad ga budem gledao licem u lice?

— Pa to je vrlo jednostavno — odgovori mu došljak. — Reći ćeš mu: Dragi kolega!

A mislite li, da je samo jedna ovakva umišljena veličina na ovomo svijetu? Ali za sve njih vrijedi ona Sv. pisma (134): 'Bog se protivi oholicama'. Nije poštedio ponosnog Lucifera, kad je pokušao prisvojiti božansku čast, nego koliko god je bio visok, uzdignut u časti, toliko ga je strovalio za kazan u dubinu pakla i to poput munje, veli Krist (135): 'Vidio sam sotonu, gdje

(133) SV. AUGUSTIN, *De civitate Dei* XIX 11 (PL 41, 637). Ps 28, 2.

(134) Jak 4, 6; 1 Petr 5, 5.

(135) Lk 10, 18.

---

spade s neba kao munja!' Nije poštedio prvence roda ljudskoga Adama i Evu, kad su umjesto glasa Božjega poslušali glas zmije zavodnice, da jedu sa zabranjenoga drveta. Srušio je Baltazara kralja usred gozbe, kad se drznuo narugati se pravome Bogu. Ponizio je Napoleona, kad je stajao na vrhuncu moći.

Nije nikad u neprilici, da sruši svaku zemaljsku veličinu, koja misli, da se može poigravati s Bogom. Bog se ne da ismjehivati, veli Apostol (136).

Prvo, dakle, pravilo, ako želimo da vidimo bolje dane, dane mira, jest, da dademo Bogu dužnu čast, da se ponizimo pred njim».

d) - *Osnovna prava čovjeka i katoličke Crkve*

Istom. zgodom govorio je Stepinac o odnosu, kakav svaki čovjek mora imati prema bližnjemu.

«Odnos prema bližnjemu — veli on — najbolje je označio Isus Krist u priči o milosrdnom Samaritancu, koji ranjeniku na putu zalijeva rane uljem i vinom, ne pazeći ni na podrijetlo nesretnika ni na druge okolnosti, nego na čovječju bijedu, na čovječju narav. Taj je odnos označio Isus Krist vrlo dobro riječima na križu, kad je molio za svoje ubojice (137): 'Oče, oprosti im, jer ne znaju, što čine'.

Dà, pravi odnos prema bližnjemu zahtijeva, da u njemu ne gledamo zvijer, nego čovjeka, dijete Božje, kao što smo i mi sami; braću, koju smo dužni ljubiti, jer svi zajedno moramo govoriti (138): 'Oče naš, koji jesi na nebesima'. Bilo bi neozbiljno govoriti o nekom novom poretku u svijetu, dolazio ma s koje strane, ako se u tom poretku ne bude poštivala ljudska ličnost, neumrla duša, koja ide iznad svih sistema, koja se ničim ne može izmijeniti, koja imade svoja neotuđiva prava, koja joj nijedna ljudska vlast, ne može i ne smije ograničiti. I bilo bi krivo misiiti, da bi možda katolička Crkva u obrani elementarnih prava ljudske ličnosti i slobode savjesti poznavala straha pred ikojom ljudskom silom.

Istina je, doduše, da se danas mnogi izruguju Crkvi, kad naglašuje zakon kršćanske ljubavi, jer da je to slabost. Ali lijepo

(136) Gal 6, 7.

(137) Lk 23, 24.

(138) Mt 6, 9.

---

je odgovorio na taj prigovor jednom zgodom papa Pijo XII (139): 'Dà, slabost! Ali Božja slabost, jer je Bog ljubav. Ljubav je snaga Kristova, ljubav je snaga njegove Crkve, po kojoj ona krči put onamo, kamo ne može doprijeti nijedna ljudska sila, do ljudskoga srca, gdje malenima, starcima, umirućima, nesretnicima pruža balzam i okrepu, koje ne mogu dati nikakva medicina ili kirurgija'.

Dà! Bez te ljubavi sve se ruši, ništa se solidno ne radi, bez nje se sve smrzava i ukočuje, dok ondje, gdje ona vlada, dolazi snaga i toplina, koja i najveće terete ljudskog života prenosi preko svih zapreka poput užarene lokomotive, koja vuče stotine vagona tereta preko brda i dolina».

Na Papin dan, 14. ožujka 1943, pošto je bio protegnut Hitlerov nürnberški zakon protiv Židova i na Nezavisnu Državu Hrvatsku, dakle za vrijeme najveće ratne oluje, rekao je nadbiskup u katedrali slijedeće (140):

«Katolički muževi i žene, katolički vjernici! Ako biste me upitali, u čemu baš danas gledamo ogromnu vrijednost papinstva za ljudski rod, onda bismo odgovorili: u onom, što se danas gazi nogama manje više po čitavom svijetu, a to je obrana dostojanstva ljudske osobe, obrana prava obitelji, obrana malenih i slabih naroda.

Bez sumnje je jedna od najtežih zabluda našega vremena, da je vrijednost ljudske osobe pala na ništa. Na pad vrijednosti novca priučio se svijet već u prošlom ratu i ne vidi tu više ništa osobito. Priučio se i na pad tolikih drugih materijalnih vrijednosti. Ali s padom dostojanstva ljudske osobe, s padom vrijednosti čovjeka, ne može se pomiriti nijedan normalan ljudski

mozak. Jer bez obzira, da li vjeruje ili ne vjeruje u osobnoga Boga, svaki, pa i onaj poklonik najluđeg materijalističkog naziranja na svijet, osjeća u dubini svoje duše i ispovijeda to čitavim svojim životom, da on nije i ne može biti isto što i njegov pas; da on nije i ne može biti isto, što i kotačić u jednoj mašini; da on nije i ne može biti isto što i mjehurić sapunice, što ga prpošno dijete pušta slamkom u zrak. Svaki, pa i onaj poklonik najluđeg materijalizma, i onda kad najviše grmi protiv

(139) *«Ammirevole immagine di donna»*, Govor Pija XII, 9. XII. 1941, nakon beatifikacije bl. Magdalene iz Canosse, u *L'Osservatore romano*, 14. XII. 1941, n. 291, str. 1.

(140) Neobjavljena propovijed. Tipkopis u NAZ, bez broja.

Boga, osjeća u dubini svoje duše značenje riječi: 'Ad maiora natus sum — ja sam ipak stvoren za nešto više!'

Onaj pak koji je sačuvao blago vjere, onaj koji nosi u duši neslomivu svijest o opstojnosti Boga Stvoritelja, on znade, da čovjek nije nikakav slučajni učinak maglovite panteističke evolucije, nego djelo volje Stvoritelja, koji je progovorio i u život izveo odluku (141): 'Načinimo čovjeka na sliku i priliku svoju'.

Svaki, dakle, čovjek, bez obzira kojoj rasi ili naciji pripadao, bez obzira da li je svršio sveučilište u kojem kulturnom središtu Evrope ili ide u lov za hranom u prašumama Afrike, svaki od njih jednako nosi u sebi pečat Boga Stvoritelja i imade svoja neotuđiva prava, kojih mu ne smije oteti ili ograničiti samovoljno nijedna ljudska vlast.

Svaki od njih ima pravo na tjelesni život, ima pravo na duševni život, ima pravo na brak, ima pravo na religiozni odgoj, ima pravo na upotrebu materijalnih dobara, ukoliko se to ne kosi s pravednim zakonima, koji štite interese čitave zajednice, ima toliko drugih prava. I svaka povreda tih prava ljudske osobe ne može, a da ne urodi lošim posljedicama. Iako danas toliko uzdišemo za mirom, ja bih se usudio ponoviti riječ slavno vladajućeg pape Pija XII u prošlogodišnjoj božićnoj poruci (142):

'Tko hoće da se zvijezda mira (kao nekoć mudracima) pojavi i ostane nad ljudskim društvom, taj neka sa svoje strane pripomogne, da se ljudskoj osobi vrati dostojanstvo dano joj od Boga od prvog početka'.

Ali papinstvo stoji danas kao čvrsti zid i na obranu obitelji i obiteljskog života. Što to znači, razumjeti može samo onaj, tko ima prilike gledati suze onih, kojima prijeti pogibao, da im bude razoreno obiteljsko ognjište. Mi smo prošli tjedan imali više puta prilike, da gledamo te suze i da slušamo uzdahe i ozbiljnih muževa i vapaje bezpomoćnih žena, kojima prijeti slična pogibao samo zato, što se njihovo obiteljsko svetište ne poklapa sa teorijama rasizma. Mi kao predstavnici Crkve nismo mogli ni smjeli šutjeti, a da ne zatajimo svoje službe, već smo morali ponoviti riječi samoga Isusa Krista (143): 'što je Bog sastavio, čovjek neka ne rastavlja'. A danas to kažemo i javno.

(141) Post 1, 26.

(142) Radiofonska božićna poruka Pija XII: *Ai fedeli in Cristo - all'intera famiglia umana*, u *L'Osservatore romano*, 1942, n. 300, str. 2.

(143) Mt 19, 6; Mk 10, 9.

Nitko ne poriče prava svjetovne vlasti, da kazni zločine, koji se dokažu. Ima na to pravo i dužnost. Ali nitko ne daje pravo ljudskoj vlasti, da dira u svetost obitelji ili braka, koji je sklopljen na temelju naravnog i pozitivnog Božjeg prava.

Bilo bi svakako promašeno misliti, da će katolička Crkva ikada odobriti mjere, koje diraju u osnovna prava čovjeka.

Pridolazi i drugi razlog, zašto to Crkva ne može učiniti. Zato, što se takvim mjerama premnogi pojedinci tjeraju silom u red protivnika postojeće državne vlasti, jer ne mogu kraj najbolje volje podnijeti, da im se njihove obitelji razaraju i uništavaju, dok oni savjesno vrše svoju dužnost prema domovini, čak i na bojnom polju, da i ne govorim o tolikim drugim službama, gdje se trude, da budu vjerni i korisni građani zajednice, u kojoj žive.

S punim je, dakle, pravom u svojoj božićnoj poruci veliki papa Pijo XII naglasio: 'Tko hoće, da se zvijezda mira pojavi i zaustavi nad ljudskim društvom, taj neka zabaci svaki oblik materijalizma, koji u narodu gleda samo krdo pojedinaca, koje se rastrgnuto i bez unutrašnje veze smatra kao stvar gospodstva i samovolje'».

e) - *Kršćanska nauka i pretpostavke o rasi*

Za vrijeme biskupovanja nadbiskupa Stepinca bilo je bez sumnje jedno od najosjetljivijih pitanja pitanje: Kakav stav mora katolik zauzeti prema nacističkoj nauci o rasi? Već prije rata je nadbiskup u tom pogledu dao jasne smjernice. U gore spomenutom nagovoru sveučilištarcima, godine 1938, na svršetku duhovnih predavanja u korizmi dotaknuo se i toga pitanja.

«Moderni rasizam — kazao je on (144) — zamjera npr. Crkvi, što neće pasti na koljena pred njegovim kumirom i pokloniti se.

Ali zar je narodnost najviše dobro čovječje? Nije, jer bi inače moralo biti u stanju, da ispuni sve težnje čovječje i učiniti ga blaženim na zemlji. A da to ne može, jasno je. A na koncu konca sa smrću prestaju i sve rasne razlike. Zato se čovjek na sudu Božjem neće opravdati pripadnošću ovoj ili onoj rasi, nego poštenim životom i dobrim djelima.

Ako, dakle, ljubav prema narodnosti prijeđe granice zdravoga razuma, onda to nije ljubav, nego strast, a strast niti je od koristi niti je od trajnog opstanka. Zato Crkva i u nacionalnom

(144) *Hrvatska straža*, 29. III. 1938, br. 72.

pogledu postavlja načelo (145): 'Što nećeš, da tebi drugi čini, ne čini ni ti dmgome'.

Ljubav prema svojoj narodnosti ne smije čovjeka učiniti divljom životinjom, koja sve ruši i izazivlje osvetu, nego je mora oplemenjivati tako, da svome narodu pribavi poštovanje i ljubav drugih naroda. Zato ljubav prema vlastitom narodu ne stoji u nikakvoj opreci s ljubavlju prema čitavom čovječanstvu, nego se međusobno popunjuju. Svi su, naime, narodi djeca Božja i zato svi vape k Bogu: 'Oče naš, koji jesi na nebesima'.

Pravu, dakle, istinu i zlatnu sredinu i u ovom pitanju naučava Crkva, a ne kojekakvi rasizmi.

Vi, dakle, nećete nikada ispravnije i korisnije ispoljiti svoje ljubavi prema Hrvatskome Narodu, nego ako slijedite nauku Crkve. Ona vas odvraća od ekstrema, koji u narodnosti vidi kumir, kojemu moraju pasti žrtvom najsvetija prava čovječja i njegove osobe.

Ali Crkva vas s druge strane upućuje, da je grijeh biti ravnodušan prema svome narodu, kako to uči razorni i krvavi komunizam. Moralna je i etička dužnost čovjeka, da svoj narod ljubi. I zato svaki pravi katolik cijeni svoj narod, radi oko njegova moralnog i materijalnog pridizanja i brani njegova prava.

Ako biste pak prezreli glas Crkve i poslušali novovjeke proroke, budite uvjereni, da ćete biti ne spasioci, nego grobari i svoje i hrvatske narodne sreće. Ponesite tu zavjetnu misao s ovih konferencija i recite svojim kolegama i kolegicama: grobar je svoje i naše narodne sreće onaj, tko u Hrvatskoj ruje protiv katoličke Crkve».

Za vrijeme rata, kad su nacisti u Hrvatskoj imali odlučnu riječ, nadbiskup se nije bojao podići svoj glas protiv poganske nauke o rasi. Načelne i snažne su dvije propovijedi o tom pitanju, iako se on i u drugim zgodama znao dotaknuti toga važnog pitanja. Temeljiti obračun s rasizmom načinio je on 25. listopada 1942, tj. na blagdan Krista Kralja. Ova njegova propovijed, kao i neke druge, nisu još bile nikada objavljene u tisku radi prilika. Govoreći o Kristovoj kraljevskoj vlasti, pošto je odgovorio na pitanje, što su pojedinci prema Kristu, on stavlja novo pitanje (146):

(145) Mt 7, 12.

(146) Neobjavljena propovijed, u NAZ, bez broja. Bila je umnožena ciklostilom i raspačana među vjernicima. - CECELJA 23.

«A što su pred Bogom rase i narodi na zemlji? Vrijedno je, da se i o tom upitamo u doba, kad su klasne, rasne i narodnosne teorije postale prvim predmetom raspravljanja među ljudima.

Prva stvar, koju tvrdimo, jest, da su svi narodi bez iznimke pred Bogom ništica. 'Svi su narodi — govori prorok (147) — kao ništa pred njim i smatra ih za ništa i ništavilo'. Te riječi prorokove našle su već mnogo puta u povijesti svijeta svoju potvrdu, kad je Božja ruka iz raznih razloga pomela pojedine narode s lica zemlje. Ona je to u stanju činiti i danas sa svakim narodom, jer 'malo i veliko stvorio je Gospod' (148), ako se kao narod ne bude ravnao po zakonima od Boga postavljenim.

Drugo, što tvrdimo, jest, da svi narodi i rase potječu od Boga. Stvarno postoji jedna rasa, a to je Božja rasa. Njezin rodni list nalazi se u knjizi Postanka, kad je ruka Božja iz gliba zemaljskoga sazdala prvoga čovjeka i udahnula mu životni duh (149). Na sličan način načinio mu i družicu, a onda ih blagoslovio govoreći (150): 'Rastite i množite se i napučite zemlju'. Svima pripadnicima te rase sasvim je jednak i ostat će do konca svijeta i dolazak na ovaj svijet i odlazak sa ovoga svijeta, jer je bez iznimke zapisano prstom Božjim (151): 'Prah si i u prah ćeš se pretvoriti'.

Pripadnici te rase mogu biti više ili niže kulture, mogu biti bijele ili crne boje, mogu biti odijeljeni oceanima, mogu živjeti na sjevernom ili na južnom polu, ali bitno ostaju rasa, koja od Boga proizlazi i Bogu ima da služi prema normama naravnog i pozitivnog zakona Božjeg, zapisanog u srcima i dušama ljudi i objavljenoga po Sinu Božjemu Isusu Kristu, vladaru svih naroda.

A čemu onda razni narodi i koja im je funkcija? Oni su tu svi bez razlike zato, da služe proslavi Boga. Jer i ako je Bog u sebi biće jednostavno, nama ljudima mnogo više odskače njegova veličina i ljepota iz raznolikosti stvorenih stvari. Kako divan mora da je Bog, kad je u stanju stvoriti tako šaroliko biljno carstvo! Tako šaroliko rudno carstvo! Tako raznoliko životinjsko carstvo! Tako golemi broj nebeskih zvijezda! Tako goleme oceane! A zar ne odskače vanredno njegova veličina, mu-

(147) Iz 40, 17.

(148) Mudr 6, 8.

(149) Post 2, 7.

(150) Post 1, 28.

(151) Post 3, 19.

---

drost i snaga, kad je stvorio i tolik broj naroda na zemlji s tako raznolikim jezicima! Zbog te raznolikosti jezika i naroda može biti mnogo plemenitog natjecanja među narodima i unapređivanje kulture kao što je i mnogo življi život u obiteljima, gdje je više djece.

Konačno narodnost kao takva može biti kao jaka ograda od moralne pokvarenosti, koja se širi iz drugog naroda. Imao je Bog, dakle, velikih i mudrih nazloga, kad je stvorio šarenilo naroda i dao zapovijed iskrene ljubavi prema vlastitom narodu u srca i duše ljudi.

No, ta raznolikost ne smije biti izvorom međusobnog uništavanja.

Jer treće, što tvrdimo, jest, da svaki narod i svaka rasa, kako se danas odrazuje na zemlji, imade pravo na život dostojan čovjeka i na postupak dostojan čovjeka. Svi oni bez razlike, bili pripadnici ciganske rase ili koje druge, bili Crnci ili uglađeni Evropejci, bili omraženi Židovi ili ponosni Arijci, imadu jednako pravo da govore (152): 'Oče naš, koji jesi na nebesima'. A ako je Bog svima podijelio to pravo, koja ga ljudska vlast može nijekati? Svi narodi bez razlike, kako se zvali, imadu jednaku dužnost, da se udaraju u prsa i da govore (153): 'I otpusti nam duge naše, kao što i mi otpuštamo dužnicima našim'.

Zato je katolička Crkva uvijek osuđivala, a i danas osuđuje svaku nepravdu i nasilje, koje se počinja u ime klasnih, rasnih ili narodnosnih teorija. Ne može se istrijebiti s lica zemlje inteligencija, jer to možda prija radničkoj klasi, kao što je učio boljševizam. Ne može se istrijebiti s lica zemlje Cigane ili Židove, jer ih se smatra inferiornom rasom. Ako se budu na laku ruku primjenjivali principi raznih teorija, koje nemaju temelja, da li uopće postoji za bilo koji narod još kakva sigurnost na zemlji?

Katolička je Crkva imala odvažnost, da u bližoj prošlosti (kao uvijek kada je trebalo) digne ovdje svoj glas protiv zakulisnog rada internacionalne masonerije, protiv moralne depravacije naše omladine putem plaćene nearijske štampe, protiv zločina pobačaja dirigiranih sa strane nesavjesnih lovaca za imetkom i užicima; imala je odvažnosti, da kaže mušku riječ i u obrani naših hrvatskih nacionalnih prava, čak i okrunjenim glavama. Ali ona bi se iznevjerila svojoj zadaći, kad ne bi s istom

(152) Mt 6, 9.

(153) Mt 6, 12.

---

dosljednošću dizala i danas glas na obranu sviju, koji se žale na nepravde, kad mu na svoju ruku tko ubija ili na koji mu drago način oštećuje pripadnike druge rase ili narodnosti. To može samo zakonita vlast, ako je nekome dokazana krivica, radi koje zaslužuje kaznu.

To traže i pravo shvaćeni interesi i pravo shvaćena ljubav prema vlastitom narodu, koja za katolike jest i ostaje ne prazno slovo nego moralna dužnost, za koju je odgovoran Bogu.

Katolički muževi i žene! Katolički vjernici! Blagdan je danas Krista Kralja. Ne kralja, čija je vlast od danas do sutra, nego vladara vjekova! A za toga vladara stoji pisano (154): 'Narod i kraljevstvo, koje ti ne bi služilo, izginut će, takvi narodi sasvim će se zatrti'. To je povijest dokazala već mnogo puta. To će ona dokazati opet, ako današnji narodi budu otklonili zakon Evanđelja i odbacili Krista.

Vaša je sveta dužnost raditi na tome, da se duh istinskoga Evanđelja unosi u naš javni i privatni život. A u Evanđelju uz Boga prvo mjesto zauzima i zapravo jedino mjesto ljudska ličnost. Čovjek je od Boga postavljen, da bude kruna svega stvorenoga, da bude vladar stvorenja (155): 'Rastite i množite se i napunite zemlju i vladajte njome i budite gospodari riba morskih i ptica nebeskih i svih životinja, što se miču po zemlji'. I ta ljudska ličnost, koju je ovo naše moderno doba degradiralo na nivo roba stvorovima, ima opet postati centrumom, oko kojega se kreće sve stvoreno prema planu određenom od Stvoritelja svijeta. Jer i najzadnja ljudska ličnost, zvala se kako mu drago i pripadala kojoj mu drago rasi ili narodu, nosi u sebi utisnut pečat Boga živoga, neumrlu dušu.

Jedan od razloga, koji je duboko vjernoga Krištofa Kolumba tjerao preko oceana, bila je i želja, da nove narode privede Kristu. Kad su ga nakon njegova povratka zapitali o novim zemljama, opisao je blago i čudesa te nove zemlje ushićenim riječima. No, završio je svoj govor riječima: 'lndija (kako je on mislio za Ameriku), Indija je lijepa i bogata zemlja, ali najljepši biser Indije to je duša Indijanaca!' Dà! To je najljepši biser svakoga čovjeka, kojega izgubljenoga da nađe, nije se žacao sâm Sin Božji Isus Krist, da siđe s nebesa, da preda ne samo sve, što ima, nego da položi i svoj vlastiti život na križu, da taj biser, čovječju dušu, izvadi iz blata grijeha, pridigne i spasi».

(154) Iz 60, 12.

(155) Post 1, 28.

Još istoga dana piše nadbiskupovu tajniku jedan ugledni gospodin slijedeće (156):

«Ovoga časa vratio sam se iz prvostolne crkve, imavši neobičnu sreću, da prisustvujem velebnoj i dirljivoj službi Božjoj, koja je na mene učinila dubok i silan dojam. Utisak, koji je ostao u meni, zaista se ne može usporediti ni s kakvim drugim utiskom na ovome svijetu. Od ganuća moje oči su još i sada pune suza!

U starodrevnoj, povijesnoj i najsvetijoj crkvi cijele Hrvatske, slušati pravu, istinsku riječ Božju, na usta prvosvećenika Hrvatske, časnog i dostojnog nasljednika svojih mnogih i slavnih prethodnika, sigurno je: za jednoga katolika Hrvata nema većega duhovnog užitka. Osobito u današnje tmurno i bezglavo vrijeme to je pravi melem za dušu i srce. To je dobitak velike i dragocjene snage, koja je i te kako potrebna, da bi čovjek u ovome kaosu mogao izdržati, da bi iz ovoga mraka mogao izaći na svjetlo.

Prečasni gospodine tajniče! S ovim osjećajima i s ovim mislima ja sam slobodan zamoliti Vas za susretljivost, da me blagonaklonim dopuštenjem preuzvišenog g. Nadbiskupa podarite tekstom njegove propovijedi od danas, te da bih u ovim pravim i istinskim riječima, koje su po volji Božjoj, riječima, koje su ugodne svakome pravome Hrvatu, koje su ugodne svakome katoliku, svakome kršćaninu, svakome čovjeku, češće mogao naći osvježenje i okrepe.

Neznatan sam — mali čovjek — ali ipak se usuđujem reći, da mi je naš dični Natpastir govorio baš u svakoj riječi iz moga srca i moje duše. Zato sam dragom Bogu još i osobito zahvalan, jer vidim, da sam na pravom putu. Prijepis ove nezaboravne propovijedi bih bio slobodan poslati mojoj poštovanoj majci N., udovi N., koja već dugo godina živi kao vrla, prava Hrvatica i još bolja katolikinja u N. Uglavnom i najviše je pak njezina zasluga, da sam sada na pravom putu, jer me je ona odgojila, za što sam njoj uvijek zahvalan.

Cijelo vrijeme službe Božje ja sam mislio i na svoju dobru i vrijednu majku, i jako mi je žao bilo, što nisam zajedno s njom dijelio ovaj veliki duhovni užitak i zadovoljstvo. Šiljanjem ove propovijedi ja bih joj to ipak nadoknadio».

Par dana nakon ove propovijedi dobio je nadbiskup dopisnicu s nadnevkom od 26. listopada 1942 i sa slijedećim sadrža-

(156) U NAZ, bez broja.

---

jem (157): «Od srca Vam hvala za Vaše divne riječi. Dragi Bog neka Vas čuva. Jedna pokrštena Židovka».

Drugu suvremenu i načelnu propovijed izrekao je nadbiskup, 31. listopada godine 1943, na svršetku velike pokorničke procesije, u kojoj on podiže glas protiv nečovječna postupka suratničkih četa i nekih dužnosnika Nezavisne Države Hrvatske.

Ovu propovijed počinje s prispodobom o seljaku, koji danomice prodaje pekaru maslac u zamjenu za kruh. Ali pekar nije prema dogovorenoj težini davao kruh od 5 kg, nego mnogo manje, a seljak kako nije imao vagu, prema dobivenoj količini odmjerio hi maslac.

«Pitat ćete možda, kakvu to ima vezu s pokorničkom procesijom, kojoj se koji taj možda i podrugljivo smijao, jer je izgubio vjeru u Boga? Odgovor je vrlo jednostavan. Vjerovali ljudi ili ne (jer to ne može Boga srušiti), Bogu dugujemo poštovanje i poslušnost, ili drugim riječima, mi smo veliki dužnici Božji. A evo ima već više od dva stoljeća, da Evropa uskraćuje Bogu dužno poštovanje.

Tko da ocrta sav smrad, što je izbačen protiv Boga preko novina i knjiga kroz posljenjih 20 godina? Tko da vjerno ocrta zločinačke pobačaje izvršene u zadnjih 20 godina u ime tobožnje znanosti i tobožnjih socijalnih indikacija? Tko da opiše svu prljavštinu života tolikih bračnih

drugova? Tko da opiše sve zlo, što ga je donijela poganska moda današnjega ženskog svijeta? Tko da opiše svu razuzdanost i nepoštenje, što se u zadnja dva decenija opažala na morskim plažama i drugim kupalištima? Ta, dovoljno je sjetiti se samo naše rijeke Save. Ali šta ćemo duljiti? Sve je, naime, opačine čovječanstva sažeo prorok u jednoj riječi, kad je rekao (158): 'Krivnja moja izađe na vrh glave moje, kao teško breme pritiskuje me'.

Tako smo eto mi odvagnuli Gospodinu Bogu, svome Stvorilelju. Razumije se, da je onda Gospodin Bog odvagnuo nama upravo tako kao i onaj seljak. Rekao je, naime, Krist (159): 'Kakvom mjerom mjerite, takvom će se i vama odmjeriti'. I odmjerio je Gospodin Bog čovječanstvu pravednom mjerom. Obraća u prah i pepeo sela, koja su počela proklinjati sv. Ime njegovo i oskvrnjivati dan Gospodnji mjesto da ga blagoslivlju za kruh, koji im

(157), NAZ, bez broja.

(158) Ps 37, 5.

(159) Mt 7, 2.

---

daje, i zrak, što ga udišu. Pretvara u prah čovjekove umjetnine. Neka čovjek znade, da je najljepša umjetnina pred Bogom čista ljudska duša, koja je hram Boga živoga, a koju su mnogi ljudi pretvorili grijesima u špilju razbojničku. Danas se ispunjuju riječi sv. Pavla Apostola (160): 'Strašno je pasti u ruke Boga živoga!' Jer smo zbog svojih grijeha pali u ruke Boga živoga, koji danas poput groma ne samo obara pojedine gradove i sela, nego i čitave narode. To nam zdrav razum govori, ako hoćemo, da se spasimo od potpune propasti, da nam se valja poput onih pokvarenih Ninivljana poniziti pred Bogom i iskrenom pokorom okajavati grijehe, što vape u nebo za osvetom.

Evo, zašto smo molili cijeli ovaj mjesec i čemu ova pokornička procesija.

Ona mi daje ujedno priliku, da javno odgovorim nebrojenim tajnim savjetnicima s lijeva i s desna, s brda i s dola, koji bi htjeli da predstavnicima katoličke Crkve sugeriraju, što bi imali činiti, da tobože na Crkvu ne padne krivnja za mnoga zla djela, koja su se zbila ili koja se zbivaju.

Jedni nas optužuju, da nismo pravodobno i da nismo, kako bi trebalo ustali protiv zločina, koji su se zbivali u pojedinim krajevima naše domovine. Njima odgovaram prije svega, da nismo niti željeli biti bilo čija politička trublja, koja prilagođuje svoj glas časovitim željama i potrebama pojedinih stranaka ili pojedinaca. Mi smo uvijek naglašavali i u javnom životu principe vječnoga zakona Božjega bez obzira radi li se o Hrvatima, Srbima, Židovima, Ciganima, katolicima, muslimanima, pravoslavnima ili kome drugome. Ali mi ne možemo zvati na uzbunu niti fizički bilo koga siliti, da te vječne Božje zakone vrši, jer svaki čovjek ima slobodnu volju i svaki će za svoja djela odgovarati prema riječima Apostolovim, da će 'svaki svoje breme nositi' (161).

Zato ne možemo odgovarati ni za koju usijanu glavu u svećeničkim redovima. A da katolička Crkva ni u sadašnjim vremenima nije nimalo zatajila u svojoj zadaći, pokazat će budućnosi, kada će se o mnogim stvarima moći mirnije raspravljati i kada dokumenti dođu na vidjelo.

Ali već danas bismo željeli staviti na stanovite krugove, organizacije i pripadnike drugih narodnih skupina upit: Da li je katolička Crkva huškala na rat, koji je donio tako teške posljedice, ili netko drugi? Da li je katolička Crkva godinama stvarala

(160) Hebr 10, 31.

(161) Gal 6, 5.

U dušama nezadovoljstvo i podivljalost, koja je urodila tako žalosnim posljedicama? Koliko je puta u posljednja dva decenija katolička Crkva opominjala sve predstavnike kulturnog i političkog života, da se prestane s gaženjem ljudskih i narodnih prava, da se prestane štampom i kinima rušiti plemenito čovještvo i ćudorednost u narodu?

Sve je to bilo uzalud. Vjetar je vijao usprkos svih naših nastojanja i opominjanja i pretvorio se u strašnu buru, koju svi pravi katolici s nama duboko žale, ali koju se kraj svih poštenih nastojanja nije dalo spriječiti.

Zato prvoj grupi prigovaratelja odgovaramo: Na vama se ispunja priča o seljaku i pekaru. A ako netko misli, da katolička Crkva strepi zbog toga svoga rada pred budućnošću, taj se ljuto vara. Ona stoji vedra čela i mirne savjesti, da pogleda u oči svakoj «ituaciji, koja bi mogla doći...

Odgovorit ćemo i onima, koji nas optužuju da smo pristaše fasizma, jer kako vidite katolička Crkva je u nečijim glavama za sve kriva. Mi smo svoje stanovište prema rasizmu definirali otkad rasizam postoji, a ne možda danas. A to stanovište je kratko i jasno. Katolička Crkva ne pozna rasa koje gospoduju, i rasa koje robuju. Katolička Crkva pozna samo rase kao tvorevine Božje, a ako koga cijeni više, to je onaj koji ima plemenitije srce, a ne jaču pesnicu. Za nju je čovjek jednako Crnac iz centralne Afrike kao i Evropejac. Za nju je kralj u kraljevskoj palači upravo tako čovjek kao i zadnji siromah i Ciganin pod šatorom. Ona među njima ne pozna bitne razlike, ukoliko su ljudi: jedan i drugi ima neumrlu dušu, jedan i drugi su istoga kraljevskoga podrijetla vukući svoju lozu od Boga Stvoritelja.

To je rasna nauka katoličke Crkve, a sve drugo su obična podmetanja, za koja vrijede riječi: U laži su kratke noge! Katolička Crkva ne može priznati, da koja rasa ili koji narod, zato što je brojčano jači i bolje oboružan, smije počinjati nasilje na brojčano slabijim i manjim narodima. Mi ne možemo odobriti i da se ubijaju nevini, zato što je možda netko iz zasjede ubio jednog vojnika, pa bio on i najplemenitije rase. Sistem strijeljanja stotine talaca zbog zločina, kojemu se ne može otkriti krivca, poganski je sistem, koji nije nikad urodio dobrim plodom niti može uroditi. Jer je sasvim sigurno, ako bi se ovakvim mjerama kušao praviti red, da će mnogi od

onih, koji su do sada slušali glas Crkve, makar izloženi teroru, kušati konačno potražiti spas u šumama. Neće li se onda opet ispuniti priča o pekaru i seljaku?

Vidim konačno upit vas hiljada, koji ovdje slušate: A kakav

---

onda poredak zastupa katolička Crkva, kad se danas cijeli svijei bori za 'novi poredak'?

Mi osuđujući sve nepravde, sva ubijanja nevinih, sve paleže mirnih sela, sva zatiranja sirotinjskih žuljeva, mi žaleći boli i nevolje svih, koji danas nepravedno pate, odgovaramo ovako:

Crkva je za onaj poredak, koji je toliko star, koliko i desei zapovijedi Božjih. Mi smo za poredak, koji je napisan ne na raspadljivom papiru, nego u savjesti ljudskoj prstom Boga živoga. Temelj je toga poretka Gospodin Bog, koji se ne gubi u paragrafima, kao zemaljski zakonodavci, već je čitav poredak sažeo u deset zapovijedi. Bogu smo dužni dati čast i slavu, jer je naš Stvoritelj. Roditeljima, poglavarima i domovini ljubav, poslušnost i žrtvu, ako ustreba. Naš bližnji, zvao se kako mu drago, nije šaraf u državnoj mašini, bila ona bojadisana crveno ili crno, sivo ili zeleno, nego je slobodno dijete Božje, brat naš u Bogu. Zato bližnjemu moramo priznati pravo na život, imetak, čast, jer je pisano: 'Ne ubij, ne ukradi, ne reci lažna svjedočanstva na bližnjega svoga!' Imamo poštivati njegovu obitelj, jer je pisano prstom Božjim: 'Ne poželi žene bližnjega svoga'. Imamo poštivati sami sebe, jer je pisano: 'Ne sagriješi bludno!'

I ljuto bi se varao, tko bi mislio, da iza ovoga poretka nema sankcija za prestupnike. Tà sav ovaj strahoviti kaos, što ga proživljava svijet, nije ništa drugo nego kazna za prestupak Božjih zapovijedi, prezir Kristova Evanđelja. I ako čovječanstvo ne bude htjelo priznati Božji auktoritet nad sobom, sasvim je sigurno, da će desnica Božja još jače udariti».

Ova je propovijed, koja je sadržavala osudu vučjeg rasnog morala njemačkog nacionalsocijalizma, komu se priklonio i jedan hrvatski ministar rekavši javno, da su Hrvati narod vuka i arslana (162), raspalila gnjev vlastodržaca. Ministar prosvjete dr. Julije Makanec je na to napisao članak pod naslovom *Pozvani i nepozvani*, a objelodanio ga je *Hrvatski narod*, 7. studenoga iste godine. U tom članku dr. Makanec žestoko se osvrće na ovu propovijed, prvo, što nadbiskup osuđuje kao nehumane pojedine postupke ustaša, a drugo, jer je ponovio nauku katoličke Crkve, koja se protivi i rasističkoj teoriji. Ministar prikazuje nadbiskupovu propovijed kao nož, koji on zabada u leđa herojskim ustaškim borcima. Poriče mu pravo, da se miješa u politiku, za koju

(162) Stih Vladimira Nazora.

---

je nesposoban, te mu savjetuje, da ostane pri svojim crkvenim poslovima.

Državni tajnik A. S. rekao je tom zgodom jednom svećeniku, da nadbiskupu Stepincu ne fali mnogo, da dođe u jasenovački logor.

Zaboravilo se, nažalost, da nadbiskup ima božansku misiju naučavati načela kršćanskog morala.

f) - *Katolička Crkva i prava Hrvatskog Naroda*

Nadbiskup je već u gore spomenutom govoru natuknuo naravno pravo manje brojčanih naroda na njihovu političku ravnopravnost. On je to načelo, godine 1940, izričito primijenio na Hrvatski Narod. Govorio je o tome otvoreno prigodom posjeta Zagrebu, koga je knez Pavle Karađorđević učinio, 14. siječnja 1940, nakon što je, u kolovozu g. 1939, u brzini stvorio privremeni sporazum s dr. Mačekom, kojim je uspostavljena banovina Hrvatska.

Stepinac je dočekao kneza na vratima crkve Sv. Marka u pontifikalnom ruhu u pratnji predstavnika prvostolnoga kaptola. U pozdravnom govoru dotaknuo se i naravnih prava Hrvatskoga Naroda, koja su mu za vrijeme diktature bila osporavana. Nadbiskup je rekao (163):

«Vaša kraljevska Visosti!

Radujem se, da Vašoj kraljevskoj Visosti mogu pružiti svojim pozdravom dokaz o onom pijetetu, kojim Crkva katolička poštuje vlast i njezine nosioce. Radujem se, da vam taj dokaz mogu pružiti ovdje na ulazu u hram Božji, danas, kad je čovječanstvu tako potreban auktoritet.

Mogu uvjeriti vašu kraljevsku Visost, da me nije amo nagnala kruta nevolja, nego svijest, da mi je kao katoličkom biskupu sveta dužnost govoriti i onda, kad bi drugi možda šutjeli, da mi je pravo i dužnost reći biskupsku riječ. Jest! Crkva katolička poštuje auktoritet i okružuje ga sjajem. Ili bolje: Ona upire prstom na onaj sjaj, što pada na nj i svjedoči za njegovo nadzemaljsko podrijetlo. Ali Crkva katolička jasno upozorava i na to, da je jedini sigurni temelj svakog auktoriteta u Bogu i poštivanju Boga. Da! Rastaviti auktoritet od Boga preziranjem njegovih zapovijedi, prelaženjem kompetencije i diranjem u tuđa prava, prava Cr-

(163) *Crkveni doček Nj. V. kneza Namjesnika Pavla*, u KL 91 (1940) 34 sl.

---

kve ili prava naroda, bilo vlastitoga ili tuđega, znači za svakoga nosioca vlasti sjeći vlastitu granu, na kojoj se diže, rušiti temelj, koji nosi vlastiti mu prijesto.

Stoga mi je, Vaša kraljevska Visosti, drago da Vas mogu pozdraviti na vratima starodrevnog hrama, čiji toranj poput prsta Božjega pozivlje naš pogled prema nebu i dovikuje nam riječi Utjelovljenoga Boga (164): 'Ne bi imao nikakve vlasti nada mnom, da ti nije dano odzgo!' U svakom čeljadetu, u svakoj krštenoj duši ima da se na svoj način utjelovi Bog. Stoga je za samog Boga pisano (165): 'S velikim poštovanjem upravljaš nama'. I zato svaki od nas, koji ima nad ljudima vlast, bilo duhovnu bilo svjetovnu, valja da je upotrebljava 'Quasi rationem redditurus Deo — kao onaj, koji će polagati strog račun Bogu' (166).

Veoma mi je drago, što mogu Vašu kraljevsku Visost pozdraviti na ulazu ovog starodrevnog hrama, koji je vjekovnim svjedokom one neiskorjenjive svijesti i one nenadmašive vjere u vječnu pravdu i pravicu, koja živi u Hrvatskom Narodu. Na ulazu ovog starodrevnog hrama, koji svojim vjekovnim iskustvom svjedoči, da se svaki pokušaj gaženja prava Hrvatskoga Naroda — taj dijelak, i ako maleni, Božjega prava — svršio porazom onih, koji su zaboravili, da nema prava i da nema vlasti protiv Boga vječnoga i velikoga i protiv njegovih odredaba.

Veoma mi je drago, Vaša kraljevska Visosti, da Vas mogu pozdraviti na pragu ovoga hrama Božjega, jer su mi ti Vaši koraci dokazom Vaše iskrene želje, donositi rodove vlasti, dostojne njezina izvora, Boga, te ih upraviti njemu kao cilju. Ti su mi koraci dokazom vaše duboke svijesti odgovornosti, što tereti svakog nosioca vlasti. Oni su mi dokazom poniznog priznanja, da bez Boga i Božje pomoći ne možemo ništa.

U to ime, Vaša kraljevska Visosti, ja Vas srdačno pozdravljam moleći Boga, da uvijek i u svemu, i oni koji su na vlasti, i oni koji imadu da slušaju vlast, budu i ostanu dostojni sluge onoga Boga, koji je istina i pravda, ljubav i mir».

Usred ratnog meteža dotaknuo se ponovno toga pitanja, 9. srpnja 1944, kada se onim trostrukim krikom svoje duše obratio u Bistrici Majci Božjoj: «Oprosti nam! Utješi nas! Pomozi nam!»

(164) Iv 19, 11.

(165) Mudr 12, 18.

(166) Hebr 13, 17.

U drugom vapaju: «Utješi nas!» Stepinac govori (167): «Srce nam krvari i plače nad svim strahotama, koje su snašle našu domovinu i naš ispaćeni Hrvatski Narod. Srce nam krvari nad porušenim gradovima, spaljenim selima naše drage domovine, koja je uzeta za poprište krvave borbe. Srce nam plače nad porušenim crkvama i kapelama, nad poubijanim nevinim svjetovnjacima i svećenicima. Srce nam plače nad hiljadama nevino poubijane naše sirotinje u Dalmaciji. Srce nam plače nad tolikim nevinim žrtvama pokošenim strojnicama iz zrakoplova. Znamo doduše, da rat nije pjesma, da rat nužno izaziva suze i prouzrokuje bol.

Ali znamo i to, da otkada svijet postoji, čovječanstvo osjeća, da se i u ratu moraju poštivati osnovni zakoni čovječnosti. Smatra li možda ratujuća stranka, dok ovakvim strahotama pogađa našu zemlju, zločinom, što Hrvatski Narod svom snagom svojega bića stoljećima teži za slobodom i brani danas svoju državnu samostalnost uz nečuvene žrtve? Onda bi bili zločinci i svi drugi narodi, koji nose u srcu isto tako nepokolebljivu težnju za slobodom i samostalnošću. Da se Hrvati neće nikada odreći svoga prava, u to neka nitko ne sumnja».

Gledajući jedan od najpogubnijih učinaka rasizma, mržnju jedne narodnosti na drugu, kao i nasilje, kojim se pritiskuju mali narodi od većih, na Papin dan, 11. ožujka 1945, rekao je nadbiskup u svojoj propovijedi (168):

«Ne trpe danas međutim samo pojedinci. Trpe i čitavi narodi. A mali i slabi narodi upravo strahuju za svoju budućnost, jer je jedino mjerilo međunarodnog i međustaleškog poretka postala pesnica. I kad gledamo danas predstavništvo grube sile, i nehotice nam pada na um ona slika iz Sv. pisma, koja ga tako dobro karakterizira (169): 'Obučeni su u nasilje kao u haljine'.

Iza toga navodi riječi Pija XII iz božićne poruke g. 1941 (170):

«Na polju novoga poretka, utemeljenog na moralnim načelima, nema mjesta povredi slobode, cjelovitosti i sigurnosti drugih naroda, ma kakva bila njihova teritorijalna prostranost i spo-

(167) *Majko Božja Bistrička, oprosti nam, utješi nas, pomozi nam!* Propovijed nadbiskupa prigodom hodočašća Zagrebčana, u Mariji Bistrici, dne 9. srpnja 1944, u KL 95 (1944) 334.

(168) *Propovijed preuzv. g. nadbiskupa dra A. Stepinca u prvostolnoj crkvi, prigodom Papina dana*, 11. III. 1945, u KL 96 (1945) 81 sl.

(169) Ps 72, 6.

(170) *Radiomessaggio natalizio del Sommo Pontefice Pio XII*: Ai figli dell'universo intero, 24. XII. 1941, u *L'Osservatore romano*, 25. XII. 1941, n. 300, str. 2.

---

sobnost njihove obrane. Ako je neizbježivo, da velike države zbog svoje veće mogućnosti i moći utiru put za uređenje gospodarskih skupina između njih i malih i slabih naroda, ipak je nemanje nepobitno pravo istih na poštivanje njihove slobode na političkom polju, na djelotvornu zaštitu one neutralnosti u međudržavnim sporovima, koja im pripada po naravnom i međunarodnom pravu, na zaštitu njihova gospodarskog razvoja, jer samo na taj način moći će postići jednako opće dobro, materijalno i duhovno blagostanje vlastitog naroda».

Napokon nadbiskup zaključuje:

«Mislim, dragi slušaoci, da vam ne trebam tumačiti, tko je istinski zaštitnik slabih i malenih naroda. Imate zdrave oči i ogledajte se svijetom, da li su mali narodi sigurniji za svoju slobodu i nezavisnost u poretku, koji se osniva na nauci Crkve i njezinih vrhovnih predstavnika, ili u poretku, koji se osniva na načelu pesnice.

Čini se, međutim, da i danas još vrijede riječi: 'Mundus vult decipi, ergo decipiatur! — Svijet hoće da bude varan, pa neka mu bude!' Ja pak smatram, da je časnije i korisnije učinio psalmista govoreći: 'Put istine izabrah i naputaka tvojih nisam zaboravio'».

g) - *Katoličanstvo i komunizam*

Mnogo prije negoli je Hrvatska potpala pod vlast onih, koji nisu samo pristalice materijalističke ideologije, već koji su tu ideologiju uzeli kao podlogu državnog uređaja, Stepinac nije šutio i po svojoj dužnosti nije smio šutjeti, nego je od vremena do vremena, prema potrebi i prilikama, izlagao vjernicima katolička načela. Govorio je on o tome pitanju i poučavao vjernike po selima prigodom svojih čestih izleta, govorio je i po gradovima. Od tolikih njegovih govora, u kojima je naučavao katolička načela o tom predmetu, navodimo samo dva primjera.

Na Veliku Gospu godine 1940 poučava on vjernike o tome u Glogovnici (171). U kratkom uvodu spominje, kako su kroz 1300 godina prošlosti Hrvatskoga Naroda mnogi nastojali, da ga osiromaše otimajući i uzimajući mu komad po komad drage domovine, kako su ga silnici zatirali i uništavali; no, Hrvatski je Narod ostao duhovno bogat, jer je zadržao i sačuvao sv. vjeru.

Zatim prelazi na govor o komunizmu. Tu je jasno izložio drev-

(171) Ps 36, 28-29. - *Po plodovima njihovim poznat ćete ih!* Govor preuzv. g. nadbiskupa dra A. Stepinca, u Glogovnici, 15. VIII. 1940, o marksizmu, u KL 91 (1940) 401 sl.

---

na i nepromjenljiva načela katoličke Crkve, koja se ne mogu složiti s komunističkom naukom. Prvotno zato, što komunizam uklapa u svoju zadaću uništenje svake vjere.

«Danas smo svjedoci — veli on — nečega daleko gorega, kad su poput gladnih skakavaca s istoka napali našu domovinu oni, koji bi htjeli nešto više, to jest, iščupati mu Boga iz srca i duše i tako ga učiniti najvećim siromahom na zemlji. Jer sigurno je to, gdje nema više Boga u duši, nema smisla ni domovina ni život na zemlji, kad je život bez Boga gotov pakao.

Takav pakao stvorila je već u nekim državama družba onih zločinaca, koje svijet zove komunistima. Takav pakao željeli bi sada, dok traje svjetski rat (jer riba se u mutnom lovi) stvoriti isti i u našoj domovini Hrvatskoj. Ponadali su se valjda, kad se uspostave tobožnji diplomatski odnosi sa savezom boljševičkih republika na istoku Evrope, da će nama

predstavnicima katoličke Crkve u Hrvatskoj začepiti usta, da šutimo na sve što oni budu poduzimali, da istrijebe vjeru u Boga u dušama Hrvatskog Naroda. Ali taj Hrvatski Narod, i ako manji po broju od drugih, nikada nije bio narod kukavica, pa neće biti ni njegovi crkveni poglavari. Mi bismo bili izdajice svoga svetoga zvanja, kad bismo se bilo laskanjima bilo prijetnjama dali zavesti da ne kažemo svome narodu istine. A prava istina jest, da s komunistima nikada ne može biti suradnje, dok se ne odreknu svoje nauke i svojih zločinstava i tako prestanu biti ono što jesu. A ne može biti suradnje zato, jer oni vode organiziranu akciju, plaćaju silnim milijunima, da se ime Božje i svaka uspomena na Boga istrijebi s lica zemlje...

Nas su kušali u zadnje vrijeme uvjeriti, da nema za naš Hrvatski Narod pogibelji od suradnje s komunizmom. Ali mi nismo zaboravili naše narodne poslovice: 'Tko s đavlom tikve sadi, tikve mu se o glavu razbijaju!' A nismo zaboravili ni one latinske: 'Timeo Danaos et dona ferentes — bojim se Danajaca i onda kad nose darove!' Mi nismo zaboravili iskustva katoličke Španjolske niti smo slijepi, a da ne bismo vidjeli sudbine, koja je stigla male narode, koji su dospjeli pod njihovu vlast, pa da bismo si pravili iluzije o tome, što čeka Hrvatski Narod pod njihovim knutom. Niti nas mogu ma i na čas pokolebati u našem djelovanju njihova prijeteća pisma, koja ne rijetko primamo, što nas tobože čeka, kad oni dođu na kormilo. Mi im poručujemo, da ih se baš ništa ne bojimo, držeći na umu opomenu Krista Spasitelja (172):

(172) Mt 10, 28.

'Ne bojte se onih, koji ubijaju tijelo, ali duše ne mogu ubiti, već se bojte Onoga, koji može i dušu i tijelo pogubiti u pakao!'»

U drugoj točci izlaže plodove, koje rađa komunizam navađajući činjenice: «Mnogi su pomislili — nastavlja — da se valjda bojimo za sebe, i za svoj tobožnji imetak. Ali što se mene lično tiče, neće naći u gruntovnici ni pola pare upisano na moje ime. U tom smo pogledu jednaki prosjacima...

I zato ih se baš ništa ne bojimo! I zato nećemo prestati raditi niti prestati govoriti svome narodu istinu, jer nećemo da on popljuje svu svoju časnu, junačku kršćansku i katoličku prošlost kroz 1300 godina i postane narodom ubojica, narodom pljačkaša, narodom razbludnika, narodom kradljivaca i tatova. A nećemo zato, jer znademo da bi mu u tom slučaju brzo bio kraj. Riječ je, naime, Božja neopozovljiva za neraskajane (173): 'Rod će bezbožnika biti istrijebljen'».

U Zagrebu je nadbiskup izložio stav katoličke Crkve prema komunizmu, 31. listopada 1943, jednako jasno, ali više naučno (174).

«Odgovorit ćemo — veli on — danas i onima, koji nas optužuju s filokomunizma i tobožnje neaktivnosti u današnjim vremenima.

Katolička Crkva nije organizacija od danas do sutra, nego je organizacija, koja je preživjela i još će preživjeti nebrojene države i narode, nazore i organizacije. Ona nije ustanova, koja bi danas sklapala s komunizmom paktove, da bi sutra to isto negirala i vodila rat do istrebljenja.

Crkva katolička je nebrojeno puta i kod nas rekla svoje i kod toga ostaje. Nikada katolička Crkva ne može priznati sistema, koji bi htio seljaku oduzeti njegovu zemlju, obrtniku njegovu kućicu, privatniku poštenim trudom stečenu imovinu, radniku i čovjeku uopće njegovu dušu. Ako su socijalne reforme potrebne, kao što jesu, ako je pravednija razdioba dobara potrebna, kao što i jest, i što i mi naučavamo, onda nitko nije dao za to boljega rješenja od pape Leona XIII i Pija XI u onim besmrtnim enciklikama 'Rerum novarum' i 'Quadragesimo anno'.

To je naš socijalni program. On je do savršenstva dotjeran u našim redovničkim zajednicama, u kojim je moguća takva for-

(173) Ps 36, 28.

(174) NAZ, bez broja. Propovijed nije bila u tisku objelodanjena, nego privatno ciklostilom umnožena i raspačana.

---

ma života samo zato, što mu je temelj Bog, a vez između poglavara i podložnika te međusobno jednakih kršćanska ljubav, posvećena na Kristovu križu.

I kad kažemo, da ne možemo priznati sistema, koji bi seljaku htio uzeti njegovu zemlju i učiniti ga državnim robom, onda se pored zdrava razuma upiremo na iskustvo, koje govori, da će naš seljak prije poginuti, nego će se dati zarobiti na svojoj vlastitoj zemlji.

Ne možemo dalje priznati sistema, koji bi negirao obitelj, u kojoj Crkva gleda Božju instituciju i temeljnu stanicu svakoga naroda. Htjeti muža i ženu učiniti bračnim drugovima samo neko vrijeme, dok postoje sjetilne veze, htjeti obitelji oduzeti sakramentalni značaj i zapriječiti, da bude život i odgajalište djece, htjeti oteti roditeljima dijete i proglasiti ga svojinom države, znači: pokolebati prirodni zakon u njegovim temeljima, znači uništiti ne samo obitelj, nego i sam narod i državnu zajednicu.

Ne možemo nadalje priznati sistema, koji bi htio negirati osobnoga Boga Stvoritelja svijeta, a ispovijedanje vjere u Boga svesti unutar četiri zida, gdje nitko niti vidi niti čuje.

Ne možemo priznati sistema, koji bi htio već maloj djeci zapriječiti priznavanje Boga po vjeronauku u školama, što ga predaje svećenik. Ako je cijeli vidljivi svijet tvorevina Božja, kao što jest, a ne puki slučaj, jer slučaj je bog luđaka, onda cijeli svijet mora odavati poštovanje Bogu, mora mu ga odavati u cijelom javnom životu.

To je naše stanovište, od kojega ne odstupamo ni uz cijenu života, i budućnost će kao i uvijek pokazati, da je katolička Crkva imala pravo i da drukčije ne može biti. I ta načela ispovijedamo ne od danas do sutra, niti od straha ili koristoljublja, nego iz nutarnje nužde, svjesni da to pripada Bogu Stvoritelju.

To je naš odgovor, da je katolička Crkva filokomunistički raspoložena ili možda pristrana.

A možda bi isti, koji nam stavljaju taj prigovor bolje učinili, da pokucaju na vrata vlastite savjesti, i da se upitaju: Nisu li mnogi, koji se skrivaju po šumama, ne iz kakva uvjerenja o istinitosti komunizma, nego često iz očaja radi nečovječnih metoda nerazboritih pojedinaca, koji su mislili, da mogu raditi, što ih je volja i da za njih ne postoji zakon ni ljudski ni Božji?

Nije li možda i tu ostvarena priča o seljaku i pekaru?!

I Crkva, koliko god osuđivala strašna razaranja, nije ih mogla spriječiti, kad se onako lako prelazilo preko njezinih lijepih savjeta».

Nadbiskupov stav prema komunizmu vidjet će se i kasnijc, kad budemo obrađivali sudski proces protiv njega.

h) - *Katolici i čvrstoća značaja*

Nadbiskup Stepinac nije samo davao jasne upute za ispravan kršćanski život u ratnome metežu, već je u svojim govorima naučavao i to, kako vjernik katolik mora biti temeljit i čvrst u provođenju u život onoga, što vjeruje.

Vanredno je pobudan govor, što ga je održao akademskoj omladini na zaključku duhovnih predavanja, 18. ožujka 1943. Počinje tu svoju pobudnu pouku pričicom o Diogenesu, grčkom filozofu, koji je usred bijela dana sa svjetiljkom u ruci obilazio atenskim trgom i, upitan što traži, odgovorio: «Tražim ljude!»

«Mislite li — nastavlja nadbiskup (175) — da bi Diogenes, kad bi kojim slučajem bio danas živ i znao, što je Krist dao čovječanstvu, mislite li, da bi njegov sud bio povoljniji o današnjem čovječanstvu nego li je bio o njegovim suvremenicima? Mislim, da ne bi, nego naprotiv, bio bi sigurno mnogo stroži s obzirom na ono, što je primilo od Boga, ali i proigralo, čovječanstvo naših dana.

Sigurno je, da danas teško osjećamo nestašicu odjevnih predmeta. Teško osjećamo nestašicu hrane. Teško osjećamo nestašicu stanova. Silno osjećamo potrebu mira. Ali vjerujte mi, drage akademičarke i akademičari, ništa tako teško ne osjećamo kao nestašicu dobrih, valjanih ljudi. Jer kad bi svi ljudi bili valjani, kako treba, brzo bi jenjala kriza prehrane. Kad bi svi ljudi bili valjani, kako treba, brzo bi prestala kriza stanova. Kad bi svi ljudi bili valjani, kako treba, brzo bismo osjetili izobilje odjevnih predmeta. Nije problem materija, nego je problem čovjek».

Nadbiskup navodi zatim mišljenje Alexis-a Carrela, dobitnika Nobelove nagrade i profesora na Rockefellerovu institutu u New Yorku, koji je izrazio mišljenje, da ozračje, što su ga stvorila najnovija iznašašća nije prilagođeno našem obliku života, jer da je današnje čovječanstvo žrtva zakašnjenja znanosti o životu za onom o materiji.

Prema njegovu mišljenju jedini lijek, da čovječanstvo ne ode u propast, jesu snažni duhovi, koji bi se morali posve posvetiti

(175) *O potrebi čestitih ljudi*, Govor preuzv. g. nadbiskupa akademskoj mladeži na završetku uskrsnih konferencija, 28. III. 1943, u KL 94 (1943) 144 sl.

---

tome, da steknu nenadoknadivo znanje za djelo obnove čovjeka, i da svu svoju umnost i volju posvete tome djelu, dok su živi. Potrebito bi bilo, da se ti učenjaci odreknu običaja redovitog bivovanja, možda čak i braka i obitelji. Oni će morati živjeti kao redovnici velikih kontemplativnih redova. Žrtva se ukazuje kao prijeka potreba, da se čovjeku osiguraju nužni uvjeti života.

Nadbiskup se ne slaže s tim mišljenjem. On kaže:

«Šteta, da taj ugledni čovjek nije bacio pogled na doba prije Krista, pa bi našao mnogo sličnosti između onoga doba i ovoga. Vidio bi, da je i tada bilo i te kako jakih duhova, kao što su Platon, Aristotel, Sokrat, Seneka, Ciceron i niz njima sličnih. Jesu li bili u stanju obnoviti trulo poganstvo? Nisu! Hoće li jaki duhovi, kako to zamišlja Carrel, biti u stanju obnoviti čovječanstvo naših dana, pa makar baš poprimili i oblik kontemplativnih redova? Neće, ako ne pridođe nešto drugo, tj. ako se na pozornicu ljudskoga života opet ne dovede Bog onakav, *kakav jest*, s programom pisanim ne na papiru, nego u ljudskoj savjesti.

Jer znate li, drage akademičarke i akademičari, znate li, kako izgleda valjan čovjek, za kojim toliko uzdišu? Za kojim uzdiše i Crkva i domovina? Tip valjana čovjeka nije ni farizej, ni carinik, nije ni mason, ni boljševik, nije ni kapitalist, ni proletar, nije ni 'drug' ni 'drugarica', ni demokrat! Nego je tip valjana čovjeka, kakva treba i očekuje kao ozebao sunce i Crkva i domovina, onaj, kojega nam predstavlja ne ljudska nego Božja mudrost riječima (175): 'Boga se boj i zapovijedi njegove vrši; to je potpun čovjek'.

Eto, na tome se lomi sve! Sasvim su besmisleni i najljepši programi, prije nego se sagne ponizno glava, pa bila i najučenija, pred Stvoriteljem svijeta!...

A ako, katoličke akademičarke i akademičari, ako osobni Bog živi, kao što živi, ono nam se samo nameće pitanje (177): 'Tko da se boji tebe, o kralju sviju naroda?' I kamo drugamo nego u ludnicu spadaju svi oni, koji bi htjeli teoretski priznati Boga, a život na zemlji udesiti potpuno prema hirima svoga srca? 'Boj se Boga!', govori Sv. pismo. Boga se boj i zato vrši njegove zapovijedi! I nisu li mnogi i premnogi katolici krivi, da je došlo do ovoga žalosnoga

stanja stvari na zemlji, do kojega je došlo? Živu tako, da ometaju rad Crkve i sramote kršćanstvo danas, kad više nego ikada osjećamo potrebu onoga kršćanstva iz apostolskih vre-

(176) Crkv 12, 13.

(177) Jer 10, 7.

---

mena, kad nije bilo ni bogataša ni siromaha, 'ni Židova, ni Grka', nego su svi bili 'jedno srce i jedna duša'.

Katoličke akademičarke i akademičari! Nikada zato nije bila vaša odgovornost tako velika kao što je danas. Ako smo iskreni, moramo reći, da je staro poganstvo u poredbi s poganstvom našega doba još uvijek bilo bolje. Jer staro je priznavalo potrebu kakvih takvih bogova i oltara. Novo obožava samo sebe, sam smrad, u kojemu se valja. Staro je imalo bar neko poštivanje prema obitelji, novo pozna samo 'druga i drugaricu', koje slučaj privodi i razvodi kao pse. Staro je poznavalo kakvo takvo pravo, moderno pozna samo silu kao izvor svega prava.

Jer smo tako duboko pali, zato treba i izvanrednih srdaca i duša, koje će pomoći spasavati, kao što želi i Carrel, čovjeka i civilizaciju. Ali mi, dakako, gradeći samo na onom temelju, kojega je Bog označio. Treba junačkih duša! Jer ovo naše vrijeme, kako je to lijepo rekao *L'Osservatore romano* u jednom članku, 'nije vrijeme redovite administracije nego izuzetak, u kojemu se zahtijeva plemenština i to radikalna, herojske geste, pa čak, ako hoćete, i ludost svetaca, pred kojim će svijet ostati zapanjen nad preobražavajućom snagom Crkve. U tim časovima velike kršćanske revnosti Duh Sveti je na poseban način budan i prisutan među nama. Zastrašujući primjer Ananije i Safire, koji su lagali Duhu Svetome, htijući se prilagoditi nekom srednjem putu, može nam svima biti tragičan znamen, da će kršćanina, koji ne zna biti kršćanin na visini, stići kazna Božja...

Prave i čestite ljude stvara strah Božji. A takvih treba mnogo. vrlo mnogo ih treba i domovina i Crkva. Preko njih će se onda blagoslov Svemogućega izlijevati posvuda. Zacijelit će brzo rane, koje je zadao ovaj rat. Izgradit će se brzo porušene kuće, crkve, škole i mostovi. Zavladat će opet žuđeni mir u obiteljima i cijelom narodu».

U općoj pometnji, 24. studenoga 1940, u namjeri da katoličke muževe potakne na srčanost, odlučnost i karakternost, Stepinac je održao u Peterancu pouku, koja zavređuje, da se čita i da se o njoj razmišlja. Iz nje struji jaki nadbiskupov duh, njegova neustrašivost i značajnost.

Podsjećajući svoje slušaoce na slučaj značajnosti i postojanosti u ispovijedanju vjere u Boga onih triju mladića, koji su spremno pristali na to da budu bačeni u raženu peć, samo da ne padnu na koljena pred kumirom, što ga je podigao babilonski kralj Nabukodonozor, živim potezima prikazuje struju današnjeg

vremena, koja mnoge povlači za sobom u kojekakve opačine i razvratnosti, pa veli (178):

«Protiv takove struje vremena teško je broditi i često puta mnogi klonu. Mnogo je lakše bilo onim hiljadama pasti na koljena pred kipom Nabukodonozorovim, negoli onoj trojici mladića otići u ražarenu peć. Ali kako bilo da bilo, imajmo na pameti opomenu sv. Pavla apostola (179): 'Da ne budemo više mala djeca, koju ljulja i zanosi vjetar nauke u prevari ljudi po lukavštini, da nas zavede u bludnju'. Budimo pravi muževi!

Pravi muževi ne sagibaju koljena pred lažnim duhom vremena, jer to traži od nas muževni ponos.

Kakav je duh vremena danas?

Ne priznaje se više nikakav auktoritet. Nema, tako kažu, istine, koja bi nadilazila čovječji um. Nema nikakva prekogrobnoga života. Nema zakonitog učiteljstva na zemlji, koje bi moglo sigurno prosuditi, što je dobro, a što je zlo, gdje je istina, a gdje je laž. Odatle upravo od pomanjkanja žive vjere i onaj bijesni boj protiv katoličke Crkve, od Boga postavljene učiteljice istine svima ljudima. Odatle onda npr. i nijekanje roditeljske vlasti i naučavanje, kako to čine komunisti, da djeca nisu dužna pokoravati se roditeljima. Odatle nijekanje nerazrješivosti ženidbe i propagiranje slobodne ljubavi. Odatle prezir dana Gospodnjega. Odatle onda i lakoumna samoubojstva, koja neki luđaci smatraju junaštvom. Odatle nekažnjeno robljenje i pljačkanje naših crkava. Odatle tolika grozna ubojstva ljudi kao da se radi o pilićima. Odatle glorificiranje razvratnosti u kinu i štampi. I tko se usudi usprotiviti takvu duhu vremena i takvu strašnom zlu odlučno prigovoriti, bit će u najmanju ruku smatran čudakom.

A pitam vas, muževi, koji ste prošli mnogo oluja života, nije li sramota za muža, da ono što je crno, nazove bijelim, da ono što je ružno, nazove lijepim, da ono što je gorko, nazove slatkim, da ono što je zlo, nazove dobrim samo zato, što je takav duh vremena? Od svega ropstva najsramotnije je i najpogubnije ropstvo uma. A mnogi muževi danas ne vide svoje vlastite sramote, kad klipšu za krilaticama razvratnih ljudi, kao da im je Bog progovorio s nebesa na usta proroka.

Nije li dobro prorekao pustinjak Anton, kad je rekao svojim učenicima: Doći će vrijeme, kad će ljudi poludjeti, i kad budu

(178) *Pravi muževi ne sagiblju koljena, pred lažnim duhom vremena!* Govor preuzv. g. Nadbiskupa bivšim ratnicima u Peterancu, u KL 91 (1940) 557 sl.

(179) Ef 4, 14.

vidjeli jednoga, koji nije lud kao što su i oni, vikat će na njega: Lud si! samo zato, što nije lud kao što su i oni?

Ponos, dakle, i čast muža zahtijeva, ne da se ljulja kao trska pred lažnim duhom vremena, nego da stoji čvrst i odlučan, da i pogine za ono, što je upoznao kao istinu. A istina je, da pravoga Boga, Stvoritelja svijeta, i njegov divni zakon ne mogu zamijeniti nikakve zemaljske veličine i lijepe fraze brbljavaca. Sakramenat ženidbe i blagoslov, koji on donosi sa sobom, ne može nadomjestiti slobodna ljubav. Kršćanski odgoj u obitelji ne može nadomjestiti škola bez Boga. Načelo kršćanske pravde među narodima i državama ne može zamijeniti ili nadoknaditi načelo surove sile i mržnje.

Sramota je, dakle, za muža, da sagne koljeno pred lažju vremena, u kojemu živi. Budite zato pravi muževi!

Pravi muževi ne sagiblju koljena pred lažnim duhom vremena, jer konačna pobjeda ipak ne pripada njemu nego Bogu! Ljudski sudeći, nije onoj trojici junačkih mladića bilo spasa, kad su uskratili poslušnost i nisu htjeli pokleknuti pred zlatnim, ali mrtvim bogom Nabukodonozorovim pa su zato bili bačeni u ražarenu peć. Ali njihova vjera u živoga Boga bila je neslomljiva. I on ih je izbavio. Izbavio tako, da im ni vlas na glavi nije izgorjela u strašnom ognju, jer stoji pisano (180): 'Ja sam Gospodin i nema drugoga!' A jer je apsolutni Gospodar svega, zato mora uvijek biti pobjednik.

Zapamtite, dakle, dobro! Kako god prošli ratovi i revolucije, što ih proživljavamo, kako god prošlo orijaško rvanje u svijetu, posljednji pobjednik bit će Gospodin Bog...

Ima li, dakle, smisla oduševljavati se za lažne ideje vremena i za njihove nosioce, za te mizerne bogove iz zemlje i praha, koji će svi proći kao pljeva, kad Bog zavitla snažnom desnicom svojom. Stojmo, dakle, na to nas upućuje zdrav razum! Stojmo, dakle, čvrsto uz onoga, koji je Gospodin sadašnjosti kao i prošlosti i budućnosti, vjerovali to ljudi ili ne!

Pravi muževi ne sagibaju koljena pred lažnim duhom vremena, jer to zahtijeva konačno i prava ljubav prema samomu sebi i domovini.

Ako je Bog, kao što jest, apsolutni Gospodar svega, može li on, koji je vječna pravda, dopustiti, da se trajno i nekažnjeno gazi njegov sveti zakon? Nije zato bez razloga zavapio prorok (181):

(180) Pon zak 6, 4.

(181) Iz 5, 20.

'Jao vama, koji zlo zovete dobrim, a dobro zlim. Koji tminu zovete svjetlo, a svjetlo tminom, koji gorko zovete slatkim, a slatko gorkim!'

Kakvu nadu, pitamo vas, kakvu nadu mogu da još imaju oni, koji su ostavili izvor života — Boga, i priklonili se laži prolaznoga vremena, koje je sve istinske vrednote života zanijekalo? Budite uvjereni, da će svaki, koji zanemari Boga i prikloni se lažnom duhu vremena i zlu, koje ono sije, prije ili kasnije iskusiti što znači riječ prorokova (182): 'Znaj i vidi, kako je zlo i kako je gorko, što si ostavio Gospodina Boga svoga, i što nema straha njegova u tebi, veli Gospod nad vojskamai'

Došlo, dakle, što mu drago u ovim žalosnim vremenima, mi nećemo nikada sagnuti koljena pred zlom, koje se širi, pred lažnim duhom vremena, koje je protivno Bogu. To traži od nas muževni ponos, to traži od nas Bog, to traži prava ljubav prema samomu sebi i domovini, koja ne računa s trskama nego s pećinama, s muževima, koji su na mjestu. Prije nego je vođa Izraelaca Jozua imao ući u obećanu zemlju, da se ne bi uplašio na očigled pogibelji, reče mu Gospod: 'Ohrabri se i budi jak!'

I ja vam dovikujem na domaku oluje, koja prijeti čitavom svijetu: Ohrabrite se i budite jaki u vjeri, koju očevi vaši ispovijedaju već 1.300 godina! Ostanite vjerni Bogu i njegovu zakonu, da uđete jednom u zemlju živih i da postignete krunu vječnoga života, koju je Bog obećao onima, koji budu vjerni do smrti njemu, Stvoritelju i Gospodaru svijeta».

Iste godine u srpnju prigodom euharistijskog kongresa u Čazmi nadbiskup je govorio o tome kako je «polovičnost u vjeri jedna od najgorih zaraza naših dana». I tom je zgodom htio potaknuti osobito muževe na značajnost i muževnost u ispovijedanju sv. vjere (183).

On polazi od ukora proroka Ilije, što ga je prorok upravio Izraelcima (184): «Dokle ćete hramati na obje noge? Ako je Gospod Bog, idite za njim; ako je Bal, idite za njime», te ga primjenjuje na slušatelje.

«Ne bi li se sličan ukor mogao upraviti i tolikim pojedincima u našemu narodu? Svaki dan primaju nebrojena dobročinstva iz ruku Božjih: toplinu sunca i blagu kišu, blagodat svjetla

(182) Jer 2, 19.

(183) N. K., *Euharistijski kongres u Čazmi*, u KL 91 (1940) 353 sl.

(184) 1 Kralj 18, 21.

---

i svježega zraka, plod mirisnih vinograda i ravnih poljana, rod livada i šuma, dar mora i rijeka, blagodati Kristova Evanđelja i kršćanske civilizacije. Svaki dan primaju toliko

dobročinstva za dušu i tijelo, da ih samo jedna riječ može dovoljno označiti, riječ psalmiste, koji govori (185): 'Uzvišeno je do nebesa milosrđe tvoje'.

Pristojnost i pravednost prema Bogu zahtijeva, da se svim srcem priklonimo onome, od koga nam je jedinoga sve dobro, Kristu Gospodinu, i da njegov sv. zakon vršimo svim srcem i svom dušom. A ipak! Svjedoci smo, kako su mnogi, koji su po krsnom listu katolici, spremni šurovati i s đavlom, kad to odgovara njihovim ličnim i vremenitim računima. Zapažamo svakodnevnu pojavu moralnoga truleža, koji se odlikuje slabošću volje za sve ono, što je priznato kao istinito i dobro. Mnogim katolicima nedostaje srčanost i volja, da ondje gdje valja reći: 'Da', kažu: 'Dà!'; a ondje, gdje valja reći: 'Ne', kažu: 'Ne!' Kukavice na riječi, kukavice na djelima. Mnogi više nemaju smjelosti, da rade i, ako ustreba, da trpe za ono, što vide da je pravo.

Mnogi se dive plodovima kršćanske civilizacije i rado bi dalje uživali njezine blagodati, ali se u isto vrijeme ne srame šurovati s razornim komunizmom, koji je čista negacija svega, što je lijepo i dobro stvorila kršćanska civilizacija.

Mnogi kod nas uviđaju, što je značila katolička Crkva u hrvatskom narodnom životu, a nisu još smogli toliko odvažnosti, da otpuhnu sekte, što su ih stvorili oni, koji su se nadali da će pomoću njih, ako ne baš istrijebiti, a ono barem prepoloviti naš narod, kao što se to htjelo, recimo, pomoću starokatolicizma.

Mnogi žele bolju budućnost svome narodu i znadu vrijednost obitelji za narodni život, ali se u isto doba ne žacaju, da riječju i perom izvrgnu ili dopuštaju izvrgavati ruglu obiteljski život i veličaju slobodnu ljubav i druge prljavštine.

Svi znadu i osjećaju, da nisu manji zločinci izvršioci direktnog pobačaja od onih, koji na cestama ubijaju nevine ljude. A ipak mnogi misle, da duh vremena traži, da i dalje stanoviti ljudi u Hrvatskom Narodu živu od krvarine pomorene hrvatske dječice.

Svi znadu, kolika zla uzrokuje zla štampa, a ipak mnogi misle, da nisu odgovorni pred Bogom, ako pomažu štampu, koja

(185) Ps 107, 5.

---

je kadra kaditi i Bogu i đavlu, već prema tome, kako traže trgovački interesi.

Polovičnost u vjeri jedna je od najgorih zaraza naših dana. Nije, dakle, bez razloga rekao onaj veliki umnik sv. Augustin: 'Jao onima, koji bi htjeli, da je u njihovu srcu jedan dio doznačen Bogu, a jedan dio đavlu. Jer Bog rasrđen odlazi, a đavao uzima u posjed sve'.

Zar ne priznaje svatko već u običnom životu načelo, da jedan sluga ne može u isti mah služiti dva gospodara? Ali kad se radi o Bogu, od koga je posve ovisan u svakom pogledu, onda

misli da može u isto vrijeme služiti i Bogu i onome, koji znači direktni prezir Božjega veličanstva.

Jednom riječju, mnogi bi htjeli, da stvore nešto slično, što je nekoć stvarala mašta istočnjaka, kad je pravila kipove izmišljenih bića, čije je tijelo u isti mah bilo tijelo i lava, i zmije, i orla, i čovjeka. Ali kao što narav ne poznaje takvih nakaza, nego poznaje samo točno određena bića, tako nije moguće, da netko u isti mah bude dobar katolik, a u praksi svojim životom niječe istine kršćanstva».

Na ovu čvrstoću značaja upozorava Stepinac i zagrebačke katehete, na početku školske godine 1943, u nagovoru, koji počinje riječima (186):

«Rijetko je kada koja školska godina počinjala u ovako teškim prilikama kao ova. Ali ove teške prilike nas ne mogu osloboditi od dužnosti, koje smo na sebe preuzeli svetim svećeničkim ređenjem i nastupom katehetske službe».

Taj govor završava riječima:

«Nastojte tu izabranu mladež privući u bilo koje vjersko društvo, da se onaj sveti plamen, što ga je Krist donio na svijet, U njima rasplamsa, pa da onda zapale njime i svoju okolinu, ostalu mladež, koja je mlada, nemarna i neupućena. Jer, moglo bi doći vrijeme, a možda čak i nije ni daleko, kad će se od svih nas tražiti možda i krvna žrtva za priznanje naše vjere. Za taj slučaj valja biti spreman. Jer tu se onda radi o biti ili ne biti, ne samo našega tijela, nego i naše duše, prema riječima Krista Gospodina: 'Tko se posrami mene pred ljudima, toga ću se i ja posramiti pred Ocem svojim nebeskim'».

(186) *Nagovor preuzv. ordinarija zagrebačkim katehetama, prigodom početka šk. godine 1943*, u KL 94 (1943) 451 sl.

---

i) - *Pitanje mira u svijetu*

Kad je ministar i književnik dr. Mile Budak napisao novelu pod naslovom *Buntovna krv*, u kojoj se izrugivao mirotvorstvu nekih političkih skupina i onima koji su Hrvate podrugljivo nazivali mekušnim tamburašima htio odgovoriti da Hrvati znadu i ubojitim oružjem rukovati, nadbiskup se smatrao obvezanim, da u to pitanje baci svjetlo sv. vjere. U propovijedi, održanoj 21. lipnja 1942, rekao je slijedeće (187):

«Nije tomu dugo, što mi je upala u oči jedna bilješka u novinama pod naslovom *Buntovna krv*. Pročitao sam i začudio se nad riječima: 'Mirotvorstvo treba uništiti i poći novim putem od prošlosti!' Članak završava riječima: 'Mi jesmo i ostajemo porod vuka i arslana!'

Vjerujem prije svega, da dotični pisci nisu puno mislili, što pišu. Ako su htjeli naglasiti, da smo dužni svoju domovinu braniti od nepravednog napadaja, pa i krvlju braniti, može se razumjeti, jer je ljubav prema domovini zapovijed Božja. Ali ako se tu misli, da svaki može raditi što ga je volja, i da nema nikakvih granica, što se smije, a što se ne smije nasuprot svoga bližnjega, onda je to jedna teška zabluda, koja ne može uroditi ničim dobrim.

Nasuprot riječima: 'Mirotvorstvo treba uništiti', postavio je Isus Krist načelo (188): 'Blago mirotvorcima, jer će se sinovi Božji nazivati!'

A nasuprot riječima: 'Mi smo porod vuka i arslana', stoji objavljena istina Božja, koju je tako duboko naglasio sv. Ivan Apostol (189): 'Gledajte, koliku nam je ljubav Otac iskazao, da se zovemo djeca Božja. A to i jesmo!'

Pa ako sad pitam, tko ima pravo, Isus Krist, vječna i neprevarljiva Istina, ili bijedni čovjek, koji nije u stanju da istraži narav jedne muhe, onda mislim, da se mora dati prednost Kristu».

(187) Propovijed prigodom 5-godišnjice župe sv. Josipa. Nije bila objelodanjena. - Budaka ipak treba shvatiti i ispričati, ukoliko je on ovom novelom odgovorio na krilaticu, koju su Srbi rado ponavljali, da Hrvati nisu nikakvi vojnici ni ratnici, nego da su mekušci koji znadu samo pjevuckati uz tamburicu.

(188) Mt 5, 9.

(189) 1 Iv 3, 1.

Tako je nadbiskup neprestano i sustavno nastojao oko suzbijanja nacionalsocijalističkih ideja, a brižno je u srce našega naroda nastojao duboko zasaditi kršćanska načela.

Prije negoli je Stepinac, godine 1945 u korizmi, imao govoriti akademičarima na svršetku duhovnih predavanja, došao je k njemu neki viši partizanski izaslanik i upozorio ga, neka uzme u obzir okolnost, da rat ide kraju i da je Njemačka sigurno izgubila, te neka pazi, što će sveučilištarcima govoriti. Nadbiskup mu odgovori (190):

«Zagrebački nadbiskup će govoriti ono, što mora govoriti, a za to neće ni od koga moliti dozvolu, kao što je nije molio ni od hrvatskih vlasti».

Predavanja je držao isusovac o. Ivan Kozelj. Predmeti njegovih predavanja bili su: Najsudbonosnija borba, Najdivnija pobjeda, Vizija mira. Prisustvovalo im je prosječno 250-300 sveučilištaraca i sveučilištarki, koji su dupkom napunili kapelicu i s velikim zanimanjem pratili govornikova razlaganja.

U nedjelju, 18. ožujka, odslužio im je nadbiskup u crkvi presv. Srca Isusova sv. misu i održao značajan govor o uvjetima pravoga mira. Taj svoj govor počinje pričom, kako je u staroj Etiopiji vladao običaj, prema kojemu bi svi stanovnici jednom na godinu u određeni dan

morali ugasiti vatru u svojim domovima, da je zapale na novoj vatri iskresanoj rukom svoga vladara (191).

«Koje sreće — nastavlja nadbiskup — kad bi svi ljudi širom zemaljske kugle ugasili već jednom vatru mržnje, što bukti u njihovim grudima, i zapalili opet u svojim srcima svetu vatru ljubavi, koja izbija iz Božjeg bića, a koju je Spasitelj Isus Krist donio na svijet govoreći (192): 'Dođoh, da oganj bacim na zemlju, pa što hoću, nego da se zapali'.

Kamo sreće, kad bi taj sveti oganj spalio već jednom trnje i korov mržnje među ljudima, koji onemogućuju dostojan ljudski život na zemlji, i kad bi već jednom sveti mir Božji zavladao u nesretnom čovječanstvu.

I samo je po sebi razumljivo, da se i u vašim dušama postavlja pitanje, koji su izgledi za mir u čovječanstvu nakon rušenja i ubijanja, koje već traje punih pet godina i pol. Tà mir

(190) V. CECELJA 24.

(191) *Uzkrsne konferencije hrvatskih sveučilištaraca*, u KL 96 (1945) 95 sl.

(192) Lk 12, 43.

---

je tako veliko dobro čovječanstva, da ga Stvoritelj svijeta obećaje kao poseban dar izabranom narodu, ako bude vršio svoju dužnost prema Bogu, govoreći (193): 'Ako budete živjeli po mojim uredbama i držali savjesno moje zapovijedi,... učinit ću, da vlada mir u zemlji, tako da mognete leći, a da vas nitko ne plaši'. On je tako veliko dobro čovječanstva, da knjiga Otkrivenja nestanak mira sa zemlje označuje kao jednu od najstrašnijih kazna čovječanstva (194). I iziđe — piše sv. Ivan — drugi konj, riđan. I onome, koji je jahao na njemu, bi dopušteno, da uzme mir sa zemlje, i da ubija jedan drugoga, i dade mu se mač veliki'.

Ako je, dakle, mir tako veliko dobro, a da jest, to znadu najbolje oni, koji su ostali bez krova, kruha i ruha, koga onda ne bi zanimalo pitanje, koji su izgledi za mir?

Da uzmognemo odgovoriti na to pitanje, moramo najprije znati, što je mir?

Znači li mir to, da veliki narodi i države snagom svoga oružja narinu svoju volju malima i slabima, i onda objave svemu svijetu: 'Sporazumjeli smo se'?

Znači li mir možda to, da jedan društveni sloj ognjem i mačem prigrabi vlast u ruke, a drugim staležima ostaje jedino pravo polagano umirati, makar su u velikoj većini?

Znači li možda mir to, da se mogu nesmetano ubijati intelektualci i svećenici, građani, ljudi protivnoga političkog naziranja, i da se za ta umorstva nikada i nikome ne polaže račun?

Znači li mir to, da se može nesmetano onemogućiti djelovanje Crkve i te mjere opravdati jednostavnim izgovorom, da Crkva nema prava pačati se u političke stvari?

To bi, dakako, bio mir svoje vrste, za koji je rekao poganin (195): Pax paratur bello — Mir se sprema ratom'. Taj bi mir vrijedio toliko, koliko i latentni rat, koji se nastavlja u ljudskim dušama i srcima, dok jednoga dana opet ne zadobije i svoje izvanjsko obilježje u ubijanju i razaranju, kakvu smo danas svjedoci, ako ne i u nečem goremu.

Jedinu ispravnu definiciju mira dao je sv. Augustin, kad je rekao (196): Pax omnium rerum tranquillitas ordinis — Mir sviju stvari znači stalnost poretka'.

(193) Lev 25, 3-6.

(194) Otkr 6, 4.

(195) Cor. Nep. Eman.

(196) Sv. Augustin, *De civitate Dei* 19, 13 (ML 41, 637).

Prema tome, ako želimo imati trajan mir, onda mora vladati trostruki red, ponajprije red u odnosu prema Bogu, red nadalje u odnosu prema samome sebi, red konačno u odnosu prema bližnjemu, bilo kao pojedincu, bilo kao organiziranoj skupini, kakve se očituju u narodima i državama, koje nisu drugo, nego organizirani skup mnogih pojedinaca.

Taj nam trostruki red označuje apostol Pavao (197), kad govori, da se pokazala milost Božja, odgajajući nas, 'da odrekavši se bezbožnosti i svjetovnih želja, trijezno i pravedno i pobožno živimo na ovome svijetu'. Pobožno u odnosu prema Bogu, trijezno u odnosu prema samome sebi, pravedno u odnosu prema bližnjemu.

Apsurdno je, dakle, govoriti o nekome miru u svijetu, dok se bude Bogu uskraćivala dužna čast i, štoviše, po organiziranom bezboštvu, uz pomoć državne vlasti, sistematski, makar i uvijeno, rušila svaka vjera u Boga, u ljudskim dušama, ili dok se bude 'provizorno' dopuštalo kršćanima katolicima kao neka posebna milost ono, što je najstroža dužnost svakog pojedinoga čovjeka, pa i svake državne vlasti, jer su svi samo tvorevina Božja.

Može se, dakle, sto puta vikati i govoriti s onim Jeremijinim suvremenicima (198): 'Mir, mir!' Refrain će biti uvijek isti: 'A mira nema!' Nema ga i ne može ga biti zato, jer je riječ Božja neopoziva (199): 'Nema mira bezbožnicima, govori Gospod!'

To je razumljivo. Jer, ako zemaljski vladari i državnici ne dopuštaju, da se njihovi podanici na njih nabacuju blatom, nego ih najstrože kažnjavaju, tražeći poštivanje auktoriteta, bez kojega se raspada svako društvo, samo nerazuman čovjek može vjerovati, da će svemogući Bog zemaljskog crva, čovjeka, pustiti, da nesmetano gazi njegove odredbe, koje mu je dao, kad ga je stvorio.

Već iz ovoga možete vidjeti, kako su smiješni oni, koji nam poručuju, da nisu protiv vjere, a istodobno onemogućuju vjeronaučnu obuku u školama, uvode brak koji zovu građanskim, a o kojem naš narod neće ni čuti, oduzimaju crkvene naučne zavode, skidaju svećenicima glave. Kažu doduše, da to čine na temelju presude.

Ako smo mi na sve to do sada šutjeli — a imali smo zato razloga — neka znadu i oni anonimni pisci katolici, koji nas

(197) Tit 2, 12.

(198) Jer 6, 14.

(199) Iz 48, 22.

---

napadaju zbog šutnje i koji misle, da su zvani davati lekcije crkvenim poglavarima: šutjeli smo do sada iz opravdanih razloga, ali nismo zaboravili. Već sada, međutim, možemo reći, da mi u pravednost presude ne vjerujemo, i da će doći dan, kad će pravedni sudac, Bog, ispuniti svoje obećanje (200): 'Ego iustitias iudicabo — Ja ću suditi presude'.

Doći će vrijeme, kad će sve izići na vidjelo, i kad će se sve klevete i laži raskrinkati, i kad će i objektivna povijest pokazati, da predstavnici katoličke Crkve u Hrvatskoj nisu ni za čas izdali svoga zvanja, a da su eventualne pogrješke kojega svećenika sitnice prema onome, što se zbilo na drugoj strani, kojoj možda neupućena svjetska javnost plješće.

I zato nas malo dira grožnja, kojom se i zagrebački nadbiskup uvrštava među 'ratne zločince'. I ako si možda dotični utvaraju, da strahujemo pred njima, neka znadu, da vedra čela i mirne savjesti stojimo na svome mjestu, pa došlo što mu drago.

To poručujemo onima, koji misle da predstavnici katoličke Crkve imadu samo dužnosti, a jedino pravo im je to, da na svaki čin s druge strane samo kažu: 'Amen!', bio taj čin u skladu sa zdravim razumom ili ne.

Prvi je, dakle, uvjet mira: dati Bogu, što je Božje; a onda slijedi drugi: dati i samome sebi, što te ide! A sebi, sveučilištarci i sveučilištarke, dugujete ljudsko dostojanstvo.

Nego valjda nitko neće reći, da je u skladu s ljudskim dostojanstvom, da se čovjek, obdaren razumom i slobodnom voljom, valja u blatu svoje strasti poput nerazumne životinje, umjesto da ima pred očima ono, što je Stvoritelj svijeta rekao prvome bratoubojici na zemlji (201): 'Nije li ovako: Ako pravo radiš, smiješ slobodno dignuti pogled? Ako li krivo radiš, ne vreba li tad pred vratima grijeh, kojega je poželjenje upravljeno k tebi, ali ti mu moraš biti gospodar'.

I zato je jasno, da ne može biti posrednik mira kod drugih onaj, koji nema mira u vlastitoj duši. I potvrđuje nam tu istinu prorok govoreći (202): 'A bezbožnici su kao uzburkano more,

koje se ne može umiriti, iz kojega voda izmeće mulj i blato'. Razvratnici mogu rušiti, kao što je sve porušeno u njihovim dušama, ali ne mogu sazdati mira.

Ali ostaje i treće kao preduvjet mira, to jest: dati i drugi-

(200) Ps 74, 3.

(201) Post 4, 7.

(202) Iz 57, 20.

---

ma, što im dugujemo, bilo kao pojedincima, bilo kao organiziranim skupinama.

Znam, da u vašim dušama klije pitanje: Što misli Crkva o toj stvari, kad se radi o pojedinim narodima i državama? Zapravo ne biste to ni trebali pitati. Jer ste još kao djeca učili u školi, da smo svoju domovinu i svoj narod dužni ljubiti i za njih se žrtvovati, ako ustreba, premda ne smijemo prezirati ni mrziti druge narode, niti im željeti zlo.

Čudimo se stoga, odakle sada dolaze neki borci za 'slobodu' i valjaju drvlje i kamenje na katoličku Crkvu u Hrvatskoj, jer ljubi svoj narod, u kojemu djeluje i želi mu svako dobro, naprosto zato, jer je to Božja zapovijed, kao što je ista Crkva po svojim predstavnicima učinila sve, što je u njezinoj moći, da se nikome, bio on koje mu drago vjere, rase, naroda, ili staleža u Hrvatskoj državi ne učini ništa krivo, ma koliko se drsko i uporno tvrdilo protivno.

Ali danas, kad se toliko govori o slobodi pojedinih naroda na raznim konferencijama, neka znadu, što baš u ovim vremenima posebno misli o tome vrhovni moralni auktoritet na zemlji Sv. Otac, koji je uoči groznoga svjetskog pokolja godine 1939 postavio ovo načelo (203):

'Temeljni zahtjev pravednog i časnoga mira jest osiguranje prava na život i nezavisnost svih naroda, velikih i malih, jakih i slabih. Volja za životom jednoga ne smije biti smrtna osuda drugoga naroda. I kad se ova jednakost prava razara, vrijeđa i ugrožava, pravi poredak zahtijeva, da se opet uspostavi, a mjeru joj i opseg nema određivati mač ili samovolja, nego norme prava i uzajamne jednakosti'.

Mi se, dakle, ne bojimo reći, pa i uz pogibao, da budemo po drugi put proglašeni 'ratnim zločincem', ovo: Ako svi narodi imadu pravo na osiguranje života i nezavisnosti, onda se ne može narivavati rješenje, koje on svojom slobodnom voljom neće, ni Hrvatskom Narodu, koji ipak sam najbolje znade, što mu je na propast, a što mu je korist. Jer, 'malo i veliko stvorio je Gospod' (204).

Isto tako ne bojimo se reći, da će Hrvatski Narod a limine odbiti svaki režim, bio on na krajnjoj ljevici ili na krajnjoj desnici, koji ne bi računao i do krajnosti poštivao njegovu više

(203) *I punti fondamentali per la pacifica convivenza dei popoli*, govor Pija XII, 24. prosinca 1939, u *Discorsi e radiomessaggi di Sua Santità Pio XII*, I (Vaticano 1955) 441.

(204) Mudr 6, 8.

---

nego tisućgodišnju katoličku tradiciju. Takav, naime, režim ne bi predstavljao u Hrvatskom Narodu nikoga, ili neznatnu manjinu, koja bi mu se silom narinula. A sila ne može biti podlogom mira. U zdravom poretku pravo ide pred silom, a ne sila pred pravom».

Tu značajnu propovijed završava Stepinac natpisom na brončanom spomeniku Krista Kralja, podignutu na granici između Čile-a i Argentine:

«'On je naš mir, koji je od nas učinio jedno'. Kad budu takvi kipovi postavljeni između sviju naroda i država, onda će zavladati trajan mir na svijetu. Ne mislim brončane kipove. Mislim živoga Krista u ljudskim dušama i srcima, koji je jedini gospodar mira. A onima, koji s prezirom prelaze preko Kristova imena, dovikujemo, da Krist nije samo naš mir, nego je on i ugaoni kamen svijeta. A pisano je (205): 'Tko padne na ovaj kamen, razbit će se; a na koga on padne, smrvit će ga'. Sasvim je sporedno, da li danas ili sutra, ali jednom sigurno! I zato je bolje za sve nas, da on bude naš mir!»

j) - *Ljubav - načelo djelovanja*

Na blagdan Krista Kralja, 26. listopada 1941, nadbiskup je u katedrali podigao glas protiv duha mržnje i osvete, koji se raspalio u ratnom metežu. Nakon kratkog uvoda prelazi na predmet (206): «Mi smo se danas sabrali u ovom hramu Božjem, da odamo počast onome, koji je doduše ponizan hodao zemljom, ali koji ima na haljini i na bedru svome napisano ime (207): 'Kralj kraljeva i Gospodar gospodara'. Želio bih, da toga kralja naših duša, Krista Spasitelja, ne samo u teoriji pravo prosuđujete, nego u ova žalosna vremena i u praksi provodite u život ono, što je on riječju učio, a primjerom pokazao.

Isus Krist odviše je jaka ličnost u povijesti svijeta, a da ne bi na se privukao pažnju čovječanstva. Nauk njegov odviše odskače nad sve nauke, što ih je svijet čuo i vidio do sada, a da se ne bi ljudi interesirali za nj. Ali nažalost mnogi zataje, kad

(205) Mt 21, 44.

(206) *Isuse, kralju srdaca, smiluj nam se!* Propovijed preuzv. g. nadbiskupa dra A. Stepinca, u stolnoj crkvi, 26. X. 1941, na blagdan Krista Kralja, u KL 92 (1941) 501 sl.

(207) Otkr 19, 16.

---

valja priznati čitavoga Krista sa svim konsekvencijama, koje izviru iz njegove nauke.

Mnogi bi htjeli biti članovi Kristove Crkve, ali neće nerazrješivost braka. Mnogi bi htjeli miran život na zemlji, ali neće zakona opraštanja. Mnogi bi htjeli uživati radosti čiste savjesti, ali neće mrtvenja strasti. Mnogi bi htjeli uskrsnuće, ali neće križnoga puta.

A ipak se Krist ne da dijeliti, već otvoreno naglasuje (208): 'Tko nije sa mnom, taj je protiv mene, i tko sa mnom ne sabire, prosipa'.

Ako ga, dakle, priznajemo svojim kraljem i svojim gospodarom, onda neka se to prije svega i nada sve odrazi u praktičnom životu. Priznajmo ga ne samo onda, kada to koristi našim zemaljskim interesima, nego i onda, kad nas to stoji žrtava. Priznajmo ga ne samo onda, kada to koristi veličini naroda i domovine, nego i onda, kada se svijamo u tugama i bolima. Priznajmo ga ne samo onda, kad nas drugi ljube, nego i onda, kad nas drugi mrze. Priznajmo ga ne samo onda, kad nas uči ljubiti roditelje, nego i onda, kad nas uči ljubiti neprijatelje. Jer Krist se ne da dijeliti, nego hoće, da ga se ili prizna čitavoga ili da ga se uopće ne prizna. 'Tko nije sa mnom, protiv mene je, i tko sa mnom ne sabire, prosipa'. To je tako jasno rečeno, da su uzalud svi pokušaji onih, koji bi htjeli lažne ideje svijeta pomiriti s naukom Božjom.

Na jednu bih vas stvar želio danas upozoriti, ako želite biti pravi podanici Krista Kralja, a to je ljubav prema bližnjemu, ljubav prema čovjeku bez razlike kako se zvao. U ovo zadnjih nekoliko decenija uspjele su razne bezbožne teorije i ideologije tako zatrovati svijet, da je mržnja postala — rekao bih — glavnim pokretalom sviju ljudskih čina. Pogibao je, da i oni koji se diče katoličkim imenom, da ne rečem čak i duhovnim pozivom, postanu žrtvom strasti mržnje i zaborave na zakon, koji je najljepša karakteristika kršćanstva, zakon ljubavi.

Ono čime je Isus Krist tako privukao ljudska srca i dignuo paloga čovjeka, ono čime je bezbrojne hiljade oduševio, da budu spremni i na najteže žrtve, jest njegova beskrajna ljubav prema čovjeku. Pokazao ju je najprije djelima, kad je zemljom 'prošao čineći dobro i liječeći sve' (209), pokazao je to i riječima, kad nas

(208) Lk 11, 23.

(209) Dj 10, 38.

---

je učio (210): 'Od ove ljubavi nitko veće nema, nego ako tko položi život svoj za svoje prijatelje'.

Pa ako i ne traži od nas da dademo život za bližnjega onako, kao što ga je dao on, Sin Božji i kralj naših duša, ipak nikoga ne izuzimlje od temeljnog zakona ljubavi prema drugome

čovjeku. Što više, ne može se spojiti ljubav prema Bogu s mržnjom prema čovjeku. Ljubimac Kristov sv. Ivan apostol ne ustručava se ni za čas ustvrditi (211): 'Ako tko reče: ljubim Boga, a mrzi na bližnjega svoga, lažac je, jer tko ne ljubi brata svoga, koga vidi, kako može ljubiti Boga, koga ne vidi?'

Kad, dakle, slavimo danas Krista, Kralja naših duša, nastojmo nasljedovati njegovu najljepšu krepost, upravo u ovim vremenima, krepost velikodušnosti i ljubavi prema bližnjemu — a to je svaki čovjek — da ne potonemo svi skupa u pravom potopu mržnje, koja je zahvatila svijet.

Nastojte baš vi, članovi katoličke akcije, kao suradnici Crkve, da učinite sve, što je u vašoj moći, da Isus Krist postane doista opet kraljem srdaca naših, kako ga Pijo XI naziva u enciklici za blagdan svetkovine Krista Kralja; da načelo ljudskog djelovanja ne bude mržnja, nego širokogrudna ljubav prema čovjeku, bližnjemu našem, jer se bez nje ljudsko društvo pretvara u čopor divljih zvijeri, upravo onako kao što ga ljubav pretvara u raj.

O, koliko bi se ledenih srdaca otopilo, koliko zločina spriječilo, koliko suza pokajnica izvabilo na oči, koliko sreće na zemlju pojavilo, kad bi Isus Krist postao ustinu kraljem srdaca naših, kad bi njegov zakon postao pravilo ljudskog života, kad bi njegova ljubav postala načelo ljudskog djelovanja! Dok ne ograne žarko sunce na nebu i ne dune topli blagi vjetar, uzalud ćemo čekati, da se umekša tvrda ledena kora i nikne šareno cvijeće. I dokle god opet Kristova ljubav ne obasja srca naša, ludost je i pomisliti na bolje dane čovječanstva, ludost je vjerovati u boljega čovjeka...

Draga katolička omladino, katoličke žene i muževi! Više nego ikada potrebni su danas čovječanstvu heroji Kristove ljubavi, da sagrade što je porušeno u ljudskim dušama; da izliječe, što je bolesno; da zaviju, što je ranjeno; da svežu, što je slomljeno; da utješe što je žalosno; da obrišu suze onima, što plaču. A tih je mnogo, neizmjerno mnogo danas po čitavom svijetu. Budite

(210) Iv 15, 13.

(211) 1 Iv 4, 20.

---

vi glasnici te divne kršćanske ljubavi. Ona će vam biti najbolje svjedočanstvo pred Bogom, najbolja legitimacija pred svakim pravim čovjekom, najbolji radni program ne samo za ovu godinu, nego i za čitav život».

k) - *Protiv progona hrvatskih pravoslavaca*

Kako jedan od prosvjeda protiv progona hrvatskog pravoslavnog žiteljstva nije imao učinka, koji je bio poželjan, Stepinac se, na Petrovo 1942, u svojoj propovijedi osvrnuo na taj progon, tumačeći božansku ustanovu papinstva i opseg papine vlasti u Crkvi (212).

«Na mjestu je — veli on — da se ovom prilikom sjetimo one naše braće, koja su stoljećima bila rastavljena od Petra, vidljive glave Crkve Kristove, koja je samo jedna, koja ima samo jednu glavu, Petra i njegove nasljednike, pape, a koja su se braća vratila u svoju djedovsku vjeru.

Bog nam je svjedok, da smo bili protivni svakom prisilnom stupanju u katoličku Crkvu. Ako su iskreno prešli, nijesu ništa izgubili, nego su se vratili vjeri svojih djedova i danas su potpuno ravnopravni članovi katoličke Crkve, koja ih sve bez razlike ljubi.

Neka bude ovdje javno rečeno. da je Crkva učinila sve, što je u njezinoj moći, da tu svoju djecu zaštiti, jer je ne vode nikakvi politički motivi, nego briga za spasenje duša.

Ako ih na žalost nijesmo uspjeli zaštiti, nije krivnja na Crkvi, nego na neodgovornim elementima, koji su se za počinjena zla protiv svih zakona i Božjih i ljudskih osvećivali i na nevinim ljudima. Krivnja je na pojedincima, koje nije vodio razbor, nego luda strast i nepromišljenost.

Crkva će i u buduće činiti sve što može za svu svoju djecu bez ikakve razlike, a i bez straha bilo s lijeva bilo s desna, jer zna da čini ono, što Bog i zakon njegov traži i nalaže».

l) - ***Papin moralni i duhovni auktoritet***

Istom je zgodom (215) Stepinac ustao odvažno na obranu papina auktoriteta i na obranu pape protiv glasina da bi on

(212) Predstavka nadb. Stepinca uručena Anti Paveliću, od 20 studenog 1941. - Nadbiskupova propovijed na blagdan sv. Petra i Pavla u katedrali g. 1942. Radi prilika nije bila objelodanjena. NAZ, bez broja.

(213) N. mj.

---

bio protivan Hrvatskom Narodu, protestirajući protiv vladine zabrane, da se objelodanjuju papini govori u štampi.

«Ako je, dakle, papinstvo — veli on u toj propovijedi — kao što jest, Božja, a ne ljudska institucija, zar nije najveći luda onaj, koji bi o tu od Krista postavljenu pećinu udarao glavom u nadi, da će srušiti pećinu? A ipak se slični pokušaji opet i opet obnavljaju u povijesti čovječanstva, pa i u naše doba.

Na sve te lude pokušaje mogli bismo reći nešto slično, što je Montalembert rekao na sjednici francuske komore, godine 1849, zastupnicima: 'Mislite na to, da između Sv. stolice i vas, a i svakog drugoga, koji bi je htio srušiti, postoji temeljita nejednakost snaga. A ta nejednakost nije u prilog vama, nego protiv vas. Vi imate petstotina tisuća ljudi u vojsci. Imate bojne brodove, imate topove, imate sva pomoćna sredstva, koja mogu pribaviti materijalnu

prednost. Papa nema ništa od toga. Ali ne zaboravite, da on imade nešto čega vi nemate. Imade moralnu snagu, imade vlast nad savjestima, nad dušama, čega vi nemate. I ta vlast je neumrla'.

Na to neka misle svi oni, koji se bez mnogo razmišljanja igraju s Božjim auktoritetom. Mogu imati sve vojske svijeta nn raspolaganje, mogu imati sva materijalna sredstva, mogu imati svu štampu, sve krugovale i slikokaze! Jedno ne mogu imati! A to je gospodstvo nad srcima, nad dušama, jer je ono pridržano Bogu. I to ne samo vlast nad srcima malenih i bijednih, nego i moćnih, prema riječima Sv. pisma (214): 'Srce kraljevo je u ruci Gospodnjoj; kamo hoće, tamo ga obraća'.

Dragi moji vjernici! Jedno od najvećih zala našega vremena jest polovičnost u pitanjima našega vjerovanja. Ne pravimo si nikakve iluzije ni u ovom pitanju, u pitanju poštivanja auktoriteta sv. Petra i njegovih nasljednika. Ili jesmo ili nismo katolici! Ako jesmo, onda valja da se to odrazuje na čitavoj liniji našega života.

Ne možemo biti u crkvi katolici, a na ulici napadati kao pogani odredbe namjesnika Kristova izdane za opće dobro, a koje možda ne konveniraju našem ličnom raspoloženju. Ne možemo danas, jer nam to možda konvenira hvaliti Sv. Oca, a sutra u novinama crvenom olovkom križati njegove riječi i govore, izrečene samo u jednom cilju, dovesti ljude k Bogu. Nitko ne može tražiti, da papa pogazi općenita načela prava i poštenja, da zadovolji pojedinim nemogućim zahtjevima. A htjeti se

(214) Izreke 21, 1.

---

silovito oboriti na instituciju od Boga postavljenu, znači udarati glavom o pećinu, jer stoji pisano dovijeka: 'Ti si Petar, i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju, i vrata paklena neće je nadvladati'.

Predragi vjernici! Sveta mi je dužnost upozoriti vas na neke pojave, koje u zadnje vrijeme mute naše odnose prema Sv. stolici i Sv. Ocu papi; odnose, koji su kroz trinaest vjekova bili najsrdačniji i najprijateljskiji. Već dulje vremena čuju se prigovori, kako da je Sv. stolica neprijateljski raspoložena prema Hrvatskome Narodu.

Tu krivnju i klevetu obara stoljećima potvrđena povijesna činjenica, da je Hrvatski Narod baš u rimskim papama imao svoje najbolje, a često i jedine prijatelje. Te laži oprovrgava osjećaj i briga današnjeg Sv. Oca pape Pija XII, kojima on prati naš narod i domovinu. O tom mogu uz ostale hrvatske biskupe svjedočiti sigurno i ja lično.

Stoga je najveće nerodoljubno djelo prema Hrvatskom Narodu, kad se za Sv. Oca nešto takvo lažno tvrdi i time hrvatskom poštenju i zahvalnosti nanosi ne mala ljaga. Nerodoljubno je djelo prema Hrvatskom Narodu, kad se lično kao i prije sa strane nekih sinova toga naroda nastoji oslabiti čvrsta veza našeg naroda s nepobjedivom pećinom Petrovom. To nastojanje

nema korijena u našem narodnom duhu, ono je njemu tuđe, a dolazi izvana, i ne može nikako biti od koristi, makar tko tvrdio protivno.

Stoga osuđujem u ime hrvatskih katolika zabranu objavljivanja u štampi govora Sv. Oca pape održanog prigodom njegova 25-godišnjeg jubileja. To znači odvojiti Hrvatski Narod od izvora prave nauke, koja jedina može da spasi svijet, pa prema tome i naš narod od materijalne i moralne propasti. To znači isključiti naš narod iz zajednice svih katoličkih i kulturnih naroda, koji su se putem štampe duhovno okoristili i obogatili tolikim divnim govorima Sv. Oca. Takav postupak je za Hrvatski Narod štetan i uvredljiv».

m) - *Materijalizam - gradnja babilonskog tornja*

Na blagdan Svih Svetih g. 1945, četrdeset dana nakon zajedničke poslanice cijeloga episkopata Jugoslavije, nekoliko minuta prije pontifikalne mise u katedrali tražili su Stepinca jedan potpukovnik (isti, koji ga je bio uhapsio 17. svibnja 1946) i jedan komesar u građanskom odijelu i izrazili želju da razgovaraju s njime nasamo.

Nadbiskup je otpustio svećenika, koji ga je imao pratiti u katedralu, i rekao im da ima samo dvije minute slobodne. Odgovorili su mu, da su dvije minute dovoljne i počeli bez daljnjega uvoda:

— Govori se u gradu, da ćete danas govoriti protiv vlade. Čuvajte se! Narod će vas napasti!

— Koji je to narod? — upitao je nadbiskup.

— To je naša stvar! — odgovorili su mu.

— Kazat ću vam — nastavio je Stepinac — da je 99 po sto naroda s katoličkom Crkvom. U svakom slučaju možete činiti, što hoćete. Umiremo samo jedamput. Ja neću biti ni prvi ni posljednji, koji prelazi u vječnost. Nikad neću prestati propovijedati istinu: možete slušati sve, što ću govoriti. Sada nemam više vremena. Moram ići, jer vjernici čekaju u katedrali.

Svoju je propovijed (215) počeo riječima Isusovim: «Blaženi čista srca, jer će oni Boga gledati».

U početku se poslužio jednom zgodom iz francuske revolucije:

«Za vrijeme strahovite francuske revolucije prodrli su revolucionari i u katoličku Bretagnu, da razore sve, što su smatrali 'spomenicima praznovjerja'. Na njihov upit seljacima, zar neće već jednom napustiti svoje ludo praznovjerje, odgovorio je jedan Bretonac kratkim, ali jasnim riječima: 'Mi ćemo onda prestati moliti, kad skinete zvijezde s neba'.

Te riječi hrabroga seljaka nisu ništa drugo nego potvrda činjenice, da je u ljudskoj duši ukorijenjena neugasiva žeđa za Bogom, koji jest i ostaje prava sreća ljudskoga srca, kako svjedoči psalmist (216): 'Kao što čezne jelen za izvorima vode, tako čezne duša moja za tobom, Bože! Duša moja žeđa Boga, Boga živoga; kad smije doći prikazati se pred licem Božjim!'»

Govori zatim, kako nužno slijedi iz naravi ljudskoga života, da sa smrću nije sve gotovo. Spominje materijalistički nazor na svijet, prema kojem iza smrti tjelesne ne ostaje od čovjeka ništa drugo nego šaka praha. Što je čovjek imao na ovom svijetu, što je uživao, to je imao; a kad zaklopi oči, svršeno je sve.

(215) Ova propovijed nije mogla biti objelodanjena u KL, jer je bio onda već obustavljen, nego je tiskana u *Dobar Pastir*, Vjesnik zagrebačkih župa, 1 (1945) br. 8. O okolnostima: Hren 34; Masucci 230.

(216) Ps 41, 2-3.

«Braćo — nastavlja nadbiskup — kad bi to bila istina, onda bi čovjek bio najnesretniji stvor na ovoj zemlji. Zašto? Zato, jer nijedna životinja nije svjesna svoje bijede. A čovjek, koji se svojim mislima diže i iznad samih zvijezda, njemu da bude svršetak posve jednak kao volu, konju, magarcu, svinji, psetu?

Nije li posve na mjestu primjedba nekadašnjeg rektora bečkog sveučilišta: 'Iz ponosnog gospodara stvorenja, čovjeka, ostaje u materijalističkom sistemu samo jedan anatomski preparat, jedna šaka gnoja za njivu. On tada kao prvi sisavac ne zaostaje samo nešto za svojim srodnicima (životinjama) nego zaostaje jako mnogo, jer mora još i učiti, trpjeti, bez utjehe, jadikovati bez nade u spasenje, iako nije upoznao na zemlji ni jednog sretnog dana, zdvojiti i umrijeti bez nade!'

Kako duboko, dakle, moramo na današnji dan, na blagdan Svih Svetih, žaliti graditelje babilonskog tornja materijalizma! Kolike muke i truda, a rezultat uvijek isti, jednak nuli. Koliko uvjeravaju svijet o sreći, koju spremaju, a ne poznaju je ni u vlastitoj duši!

Mnogo slavljeni, nevjernik Anatole France, kad je umirao, uhvatio je za ruke svoga tajnika i sa suzama u očima rekao: 'Nijedno stvorenje u čitavom svemiru nije tako nesretno kao ja! Uvijek su mi govorili, kako sam sretan! A ja nisam bio nikada sretan. Ni jednog dana, ni jednog sata'.

Da, za pristaše materijalističkog naziranja na svijet, ne postoji blagdan Sviju Svetih! Njihov pogled ne siže dalje od zemlje. U zemlji, poput životinje za njih je, kažu, svršetak svega».

Zatim primjenjuje članak apostolskoga vjerovanja: «Vjerujem u općinstvo svetih, uskrsnuće tijela i život vječni», te potiče vjernike, da svoj razum čuvaju od zabluda, pamćenje od svega onoga, što odvraća od Boga, volju od zlih nakana i grješnih sklonosti.

Svršava ovu propovijed riječima:

«Ako je igda bio aktualan blagdan Svih Svetih, a ono je danas. Nikada valjda u historiji čovječanstva nije toliko ljudi krenulo na grobove svojih milih i dragih, kao ove godine (217). I zasuzit će danas mnogo oko. Ali kroz suze tjelesnog oka, neka oko vaše duše zaviri s onu stranu groba, pa će vidjeti, da ono što Crkva uči, nije nikakva bajka, nego jedina prava realnost.

(217) Rat je, naime, tek svršio.

Nijedan zločin neće biti nekažnjen, jer postoji vječna pravda. Oni koji su se trudili, da upoznadu svoga Spasitelja, oni koji su se trsili oko toga, da on bude prva i posljednja misao njihova života, oni koji su nastojali, da izvrše niegovu sv. volju, oni mogu sa sigurnošću računati, da će se na njima ispuniti ono što je rekao Krist (218): 'Blaženi, koji su čista srca, jer će oni Boga gledati'.

Neka, dakle, današnji blagdan bude za sve vas poziv Sviju Svetih i vaših milih i dragih s onu stranu groba, da tako živite na zemlji, da se s njima sjedinite u blaženom gledanju Boga kroz sve vijeke».

Na svršetku propovijedi, u kojoj nijednom riječju nije spomenuo ni vladu, ni partiju, već samo prikazao zabludu materijalističkog nazora na svijet, dao je nadbiskup slijedeću izjavu:

«Obavijestit ću vas, draga braćo, da su dva partizana došla k meni, da me ušutkaju prijetnjama, ali ja se ne bojim nikoga osim Boga. Moja politika je bila uvijek i bit će ista: spasavati duše».

n) - *Kršćanska načela državnog zakonodavstva*

Prigodom otvorenja državnog sabora za vrijeme NDH, dne 23. veljače 1942, imao je Stepinac u crkvi Sv. Marka održati zaziv Duha Svetoga. On je na ulazu u crkvu dočekao poglavnika s prvostolnim kaptolom, svjetovnim i redovničkim klerom. Tom ga je zgodom pozdravio slijedećim jezgrovitim i umnim riječima (219):

«Poglavniče!

U času, kad Hrvatski sabor, taj starodrevni simbol hrvatske državnosti, idući svijetlim tragom prošlosti, želi zajedno s Vama, glavarom Nezavisne Države Hrvatske, na svoj rad zazvati blagoslov Boga Stvoritelja, ne mogu, a da ne progovorim i ja kao predstavnik Crkve Božje.

Ovaj hram Sv. Marka vjekovni je nijemi svjedok hrvatskih narodnih težnja, njegovih gorkih i radosnih časova, njegova poniženja i njegova uskrsnuća. U njemu su progovarali u tolikim i tolikim zgodama predstavnici one Crkve, koja je prema rije-

(218) Mt 5, 8.

(219) *Hrvatski državni sabor*, u KL 93 (1942) 99.

čima Apostolovim 'stup i tvrđa istine' (220). Ona progovara evo i danas, možda u najtežim vremenima ljudske povijesti. Ne zato, da daje savjete u čisto političkim stvarima, za koje nema poslanja od svoga božanskoga osnivača, te ne može stoga preuzimati za njih nikakve odgovornosti, nego zato, da pogled zakonodavnog tijela, kao što je Sabor, upravi k Bogu, tome temelju i izvoru svakog zakonodavstva iz kojeg izviru i naravni i svi pozitivni zakoni.

Nema sumnje, da je jedna od najljepših odlika hrvatskog narodnog bića u prošlosti bilo nastojanje, kako bi svoj narodni život doveo u sklad s načelima objavljene istine Božje. I to ne samo onda, kad je iz toga mogla izbijati korist, nego i onda, kad mu je to bilo gorko. To očekuje sav Hrvatski Narod i tome se nada i danas od ovoga Sabora.

Neka donosi zakone poštene, koji se neće kositi sa zakonom Božjim, da se osigura blagoslov Boga Stvoritelja. Jer je pisano (221): 'Jedan je zakonodavac i sudac, koji može spasiti i upropastiti'.

Neka donosi zakone pravedne: gdje su jednaki tereti, neka su i jednaka prava!

Neka donosi zakone moguće, da se narodu ne navaljuju tereti, kojih ne može podnositi.

Poglavniče!

Obnova Hrvatskog sabora dokazom je vaše duboke i žive svijesti odgovornosti, koji golemi teret želite podijeliti sa svojim suradnicima. I tu obnovu prati molitva Crkve i naših srdaca: neka Vječni Sudac, koji upravlja udesima naroda, svojom svemoćnom desnicom uzida u temelje Hrvatskog Sabora i ureže u srca sviju vaših suradnika isto tako duboku i živu svijest odgovornosti, da mogu Vas, glavara Nezavisne Države Hrvatske, uspješno pomagati u obnovi i podizanju drage nam domovine na vječnim temeljima evanđeoskih Kristovih načela!»

7) - *Za samostalnu državu Hrvatsku*

Iako Stepinac nije dao povući ni sebe ni svoj kler u političko previranje, on je ipak žarko ljubio svoj narod, iz kojega je nikao, kao i svoju domovinu. Znao je dobro lučiti državu od politike, koja može biti i državna, ali nije država.

(220) 1 Tim 3, 15.

(221) Jak 4, 12.

Izabran za koadjutora nadbiskupu Baueru, naglasio je, da se u ljubavi prema domovini ne da ni od koga natkriliti.

Kad se u Hrvatskom Narodu počeo buditi narodni pokret kojemu je bio cilj: ostvariti vlastitu državnu samostalnost, svjestan svoje moralne dužnosti, da mora ljubiti domovinu, Stepinac je u političkim izborima već za vrijeme diktature u kraljevskoj Jugoslaviji glasovao za listu, koja je predstavljala Hrvatski Narod.

Pred knezom namjesnikom Pavlom na vratima crkve Sv. Marka u Zagrebu otvoreno se zauzeo za prava Hrvatskog Naroda i za njegovu samostalnost, što mu po naravnom i Božjem zakonu pripadaju.

Papinu izaslaniku u Hrvatskoj, opatu Marcone-u, kad je taj stigao u Zagreb, otvoreno je i iskreno prikazao prilike u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Naglasio je, da je velik rodoljub, no nije odobravao nastojanja režima, da se Crkva podloži državi. Upozoravao je na diktatorske mjere, koje su se dnevno množile i bile štetne po vjeru (222).

Kad je nakon raspada kraljevske Jugoslavije, imalo poći u Rim poklonstveno predstavništvo, u svibnju 1941, čija svrha mnogima od izaslanika nije bila ni poznata, uručio je nadbiskup Stepinac svome pomoćnom biskupu i generalnom vikaru, mgr. Franji Salis-Seewis-u, koji je bio uključen u to predstavništvo, preporučno pismo za papu Pija XII.

Svjestan svoje moralne dužnosti prema svojoj domovini nadbiskup je zauzeo odlučan stav, kad se radilo o državnoj samostalnosti Hrvatske, ali se nije opredijelio za ustaški režim. Zbog toga je već u prvo vrijeme nastojao skloniti Pavelića, da pusti dr. Mačeka na slobodu. Bio je, naime, mišljenja, da bi Maček mogao svojom nazočnošću i ugledom mnogo koristiti. Pavelić je na to rekao (223):

— S nama ustašama Hrvatska stoji i pada.

— Bojim se onda — primijeti nadbiskup — da će onda i propasti na najveću žalost našeg naroda.

Kad je nadbiskup, zamoljen od jednog velikog župana, drugom zgodom savjetovao Paveliću, da raspusti ustašku vojsku, jer čemu dvije vojske u zemlji, kad je jedna dostatna, Pavelić mu je ukratko odgovorio (224):

(222) MASUCCI 32.

(223) HREN 20 sl.

(224) VD II 98.

— Bez ustaške vojnice nema Hrvatske Države.

U tom smislu je Pavelićev režim djelovao i na širu javnost. Po ulicama su se u Zagrebu u ono vrijeme mogli čitati po zidovima natpisi slijedećeg sadržaja (225): «Hrvatska Država će biti ustaška ili je neće biti!»

To je geslo, nakon kratkotrajnoga općeg jedinstva prvih dana, među Hrvatima izazvalo teški razdor; narod se razdvojio u dvije velike skupine. Pripadnici i prijatelji Hrvatske seljačke stranke, koji su u kraljevskoj Jugoslaviji radili i žrtvovali se za hrvatski narodni pokret, kojemu je bio cilj: samostalnost Hrvatske, našli su se isključeni iz javnoga narodnog života. Pavelić je čak i njihova vođu dr. Vlatka Mačeka stavio u zatočenje u Kupincu. «Haesesovce» (226) a i mnoge druge je odbijala «ustaška metoda» i «ustaška politika», te su prema Pavelićevu režimu zauzeli negativan stav, a neki su se — ne znajući razlikovati režim od države — negativno odnosili i prema samoj državi. Drugi, oni bojažljivi, kojima je bila na srcu politička samostalnost Hrvatske i njezina obnovljena državnost, mnogo su toga progutali i nisu se usudili otvoreno i konstruktivno kritizirati «ustaške metode» i «ustašku politiku».

Nadbiskup je, već u proljeću 1943, sigurno predviđao, da će Hitler izgubiti rat, a s njim zajedno da će i Pavelićeva vlada doživjeti slom, kako se to razabire iz krajnje otvorenog razgovora, što ga je imao s pojedinačnim osobama.

Pri tome ipak se sustezao od bilo kakva neposrednog zahvata u razvoj političkog zbivanja. Nadbiskup je mislio, ako se Krist nije htio miješati u zemaljske stvari, da izmiri dva brata, koji su se prepirali o baštini, jer je došao radi nebeskih i duhovnih stvari, a ne poradi vremenitih, zašto da se ja dadem navesti pod izlikom rodoljublja na područje, za koje kao predstavnik Crkve nemam misije? Držao se načela sv. Pavla, što ga je i svom kleru uvijek naglašavao (227): «Nijedan se vojnik ne upliće u poslove svakidašnjega života, kako bi ugodio vojskovođi».

Kad se nakon nadbiskupove propovijedi, na blagdan Krista Kralja g. 1943, stišala bura razbuktalih strasti i razbistrili neki

(225) A. CILIGA, *Katolička Crkva i Titova Jugoslavija*, u *Bilten hrvatskog demokratskog odbora u Evropi*, 1 (1962) 9.

(226) «Ha-eS-eS-ovci» = pristaše Hrvatske Seljačke Stranke (HSS).

(227) 2 Tim 2, 4.

---

pojmovi, ostalo je još uvijek napeto stanje između dvora na Markovu trgu i nadbiskupskog dvora na Kaptolu. Za dobro vjernika trebalo je ovaj jaz premostiti, da se prestane s napadajima na nadbiskupa. Dobronamjerni svećenik je u dogovoru s isusovačkim provincijalom pošao k nadbiskupu i opširno se osvrnuo na sve razgovore u društvima te ga zapitao, ne bi li htio u četiri oka o svemu tome s Pavelićem napraviti kraj. Nadbiskup je pristao na to za dobro vjernika i dodao, da je i njemu mnogo stalo do toga, da se prilike poboljšaju. Naglasio je, da će mu biti i te kako drago, ako u tom uspije. Svećenik mu predloži, da bi napisao sve, što misli, da ih razdvaja u pogledima, načelima i metodama, pa neka Paveliću otvoreno kaže. Nadbiskup se spremio i napisao sve u 18 točaka.

Isti isusovački provincijal je, posredovanjem Pavelićeva tajnika, koji je bio član Marijine kongregacije, sugerirao i Paveliću, kako bi bilo dobro i za javnost potrebno, da se on s nadbiskupom u četiri oka porazgovori o svemu, pa da bi se tako našao način, da se uskladi djelovanje Crkve i režima. Pavelić je izjavio, da je i njemu do toga stalo.

Negdje u proljeće g. 1944 pozove Stepinac dotičnog svećenika sebi i reče mu:

— Evo, upravo sam došao od Poglavnika! Iznenadio sam se, da je do toga sastanka tako brzo došlo. Mislio sam, da će sastanak biti negdje na Rebru, ali me Poglavnik danas po podne telefonski nazvao iz Markova trga i ponudio mi, ako imam vremena, da mogu odmah doći k njemu na razgovor, jer je baš ovaj čas slobodan. Pošao sam odmah. Poglavnik me je primio u svom uredu i započeo je razgovor molbom, neka iznesem sve što mislim, da bi trebali između sebe raščistiti. Uzeo sam svoje opaske i iznio svih 18 točaka, o kojima bismo se trebali porazgovoriti. Poglavnik je mirno saslušao i kad sam svršio, reče mi:

— Preuzvišeni! Ima stanovitih ljudi, koji nemaju drugog posla pa intrigiraju između mene i vas. To je moje mišljenje.

Tim je riječima Pavelić prekinuo svaki daljnji razgovor i otpravio nadbiskupa i razgovor je bio svršen. Nadbiskup je tom zgodom spomenuo svećeniku, da je ovo posljednji put, da je išao na Markov trg. On se ponizio za volju mira i sporazuma, a bio je na takav način otpravljen (228).

Da je Stepinac ljubio svoju domovinu Hrvatsku proizlazi i iz njegovih brojnih posredovanja kao i iz njegovih dobrona-

(228) V. CECELJA str. 24.

---

mjernih i konstruktivnih kritika «ustaških metoda», «ustaške politike» kao i različitih zabluda.

Budući da politika i javni narodni život nije izuzet od Božjeg naravnog i pozitivnog zakona, a biskupska je dužnost bdjeti, da se ti zakoni obdržavaju, dok su svi iz straha šutjeli, nadbiskup je imao srčanosti, da dobronamjerno izrekne kritike, koje nažalost često puta nisu bile uvažene, što više, ljudi, povezani s režimom, to su mu i zamjeravali.

Pavelić je npr. pred svojim suradnicima često opetovao: «Kako može jedan biskup braniti Srbe i Židove?» Osobito se ljutio i on i njegovi suradnici, kad je nadbiskup u nekoliko navrata s propovjedaonice osudio nepravedni postupak režima prema njima. Strašno su se uzvrpoljili, kad je jednoć spomenuo, da je u logoru likvidirano 29.000 Cigana, iako nije spomenuo okrutan način, na koji su bili pogubljeni (229).

Njegovu ljubav i zauzetost za Hrvatsku svjedoče i njegove riječi, koje je izgovorio u propovijedi 9. srpnja 1944 u Mariji Bistrici, koje smo već naveli (230).

Iako je Stepinac predviđao slom osovine Berlin-Rim, a s njom i Pavelićeva vladanja i ustaškog režima, sa svoje je strane učinio sve, što je samo mogao i što je bilo spojivo s njegovim položajem, da sačuva dobro ime Hrvatskog Naroda i da Hrvatska bude samostalna država.

Hrvatskom kiparu Ivanu Meštroviću zahvaljujemo slijedeću crticu. Kad su se početkom g. 1943 u vanjskom svijetu sa stalne strane počele širiti ne samo istinite vijesti, nego i pretjerane i lažne i zlonamjerne glasine o ustaškom režimu i sve se to pripisivalo Hrvatskom Narodu, poslao je nadbiskup povjerljivo poruku svim župnicima, uključivši i one u Dalmaciji, da mu isto tako povjerljivo pošalju podatke o zlodjelima počinjenim od nacista i fašista na našem području. Odazvalo ih se 85 po sto. Sve te izvještaje stavio je u torbicu za spise i odletio 26. svibnja iste godine zrakoplovom u Rim ad limina. U Rimu se sastao s Ivanom Meštrovićem, komu je povjerio, da kani predati Sv. Ocu sve navedene dokumente.

— Zašto to niste poslali po tajniku?

— Nisam, jer smatram, da imam pravo samo svoj život stavljati na kocku, a ničiji drugi, a sigurno je, da bih i svoj izgubio, da su me Nijemci uhvatili.

(229) HREN 19.

(230) Gl. gore bilj. 167.

«Stepinac je ovaj put, nastavlja Meštrović, bio vrlo uzrujan i ispričao mi je, kako su mu nacisti pred osam dana strijeljali rođenog brata zbog veze s partizanima. Istakao je, kako su okupatori sve okrutniji i kako su prilike u Hrvatskoj sve žalosnije, čemu su najvećim dijelom krive borbe između četnika i ustaša, koji su jednako okrutni, a što je dovelo do dotada neviđene mržnje između Hrvata i Srba. Iznio je činjenicu, da se na obje strane generalizira mržnja. Kao dokaz, da je netočno, da svi Srbi mrze Hrvate, iznio je, što je nedavno doživio s jednim srpskim časnikom. Taj časnik mu je došao na Kaptol i ispričao slijedeće:

— Poslan sam od generala Mihajlovića, da predam pismo talijanskom generalu. Do Beograda su me pratili Mihajlovićevi ljudi i predali Nedićevima, a ovi Nijemcima, koji su me pratili do Sarajeva, a od Sarajeva do Zagreba Talijani. U Zagrebu su me Talijani smjestili u hotel Esplanadu i rekli mi, da čekam, dok ne dođu po mene, da me otprate generalu. Čekao sam, evo, danas je četvrti dan. Bilo mi je dosadno, a vani je padala kiša, pa sam oprezno otvorio pismo i, kad sam vidio, što je u njemu, obuzeo me je stid i odlučio sam, da pismo neću predati, pa bilo sa mnom ne znam što. Ja sam, Preuzvišeni, Srbin iz Srbije, zakleo sam se na vjernost jugoslavenskoj državi, a ovo pismo izdaja je te države, i ja ga neću živ nositi, nego sam ga donio vama, da se sačuva za povijest, a sa mnom, što bude i onako mi nije stalo do života, poslije toliko nesreće i sramote.

— Čovjek je otišao, a pismo je kod mene, završio je Stepinac.

— A sjećate li se, Preuzvišeni, njegova sadržaja? pitao sam.

— Kako da ne, sjećam se svake riječi, ta čitao sam ga nekoliko puta. Otpočeo je s tituliranjem «Ekscelencijo» i «kolega», a onda je Mihajlović prešao na stvar istakavši, kako su uvijek bili ne samo dobri, nego i prijateljski odnosi između Italije i Srbije, sve dok nisu ušli Hrvati u

sastav srpske države. Od toga vremena su se pokvarili i bivali sve teži i teži. Međutim, sada su i Srbi i Talijani upoznali Hrvate, te je došlo vrijeme za prisnu suradnju, jer su nam ciljevi isti: vaši, da istrijebite Hrvate iz Dalmacije, a naši, da ih istrijebimo u Bosni i Hercegovini.

Nismo se više zadržavali na ovom pismu. Stepinac, kao da pismo nije ništa sadržavalo, što on nije znao, a ja, što sam htio, da se vratimo na dokumente, koje je donio papi.

— Hoće li, Preuzvišeni, papa stići pročitati dokumente, koje ste mu donijeli?

— Pa hoće, ili će dati, da mu ih netko od kardinala pročita.

— A znadete li vi, da je polovica kardinala za fašiste, pa...

— Znadem, ali Sv. Otac nije i htjet će čuti istinu, da bude obaviješten.

— Ali i papa je Talijan, pa mu neće biti mile nepovoljne stvari za Talijane.

— Bože moj, jest Talijan, a i ja, da sam papa, najprije bih bio Hrvat, ali današnji je papa toliko uzvišenih principa i svjestan svoje uzvišene dužnosti.

— To sam i ja uvjeren, ali držim, da bi bilo uputno, da se dade jedna kopija Rooseveltovu izaslaniku kod Vatikana, Mr. Myronu Tayloru.

Stepinac se s tim složio, a Mr. Taylor mi je u New Yorku potvrdio, da je stvar dobio.

Nadbiskup je trebao za pola sata krenuti na uzletište, kad mu je došao sluga rektora Magjerca, da dođe nešto povečerati.

— Nemam vremena i nije mi stalo do večere. Možete mi donijeti komadić kruha i jedno jaje, ili slično, što ću staviti u džep i pojesti u zrakoplovu.

Nakon dvije minute vratio se sluga i rekao nadbiskupu, da jedan svećenik moli, da ga primi.

— Žalim, ali nemam vremena, jer kroz pet minuta moram otići, uzvratio je Stepinac hvatajući me za ruku:

— Ostanite, molim vas, još ovo par minuta.

Međutim momak se odmah vratio i predao mu posjetnicu. Nato se nadbiskup digao rekavši:

— Ovo je jedan isusovac od njihova generala, pa moram, a vi ostanite, ja ću se vratiti za dvije minute.

Izašao je i zaista se brzo vratio, malko uzbuđen, i rekao mi:

— General me upozorava, da se čuvam, jer da mi nacisti rade o glavi, ali marim ja.

Oprostio se sa mnom riječima:

— Zbogom, po svoj prilici se više nećemo vidjeti. Ili će me nacisti ubiti, ili komunisti kasnije (231).

Kad se nadbiskup vratio u Zagreb, upitao ga je remetski župnik Leopold Rusan:

— Po što ste išli u Rim?

(231) MEŠTROVIĆ 377.

— Išao sam, da operem Hrvatski Narod od blata, što su na nj nabacali njegovi saveznici (232).

Kad se iz ratnih operacija sigurno zaključivalo, da je tzv. osovina izgubila rat, i moral Hrvatskog Naroda bio posve pao, došlo je do izjave vlade Nezavisne Države Hrvatske o neodstupnoj volji za Hrvatsku Državu. I Doglavničko vijeće je dalo izjavu u istom smislu. Zaredale su manifestacije u tome tonu od strane raznih ustanova. Htjelo se provesti plebiscit za Nezavisnu Državu Hrvatsku. Došao je red i na predstavnike raznih vjera u tome smjeru.

U ožujku g. 1945. došlo je i do biskupske konferencije hrvatskih biskupa. Od katoličkih biskupa mogli su stići u Zagreb na konferenciju samo sarajevski nadbiskup dr. Ivan Šarić, banjalučki biskup fra Jozo Garić, đakovački biskup dr. Antun Akšamović i križevački vladika dr. Janko Šimrak.

Prema izjavi, koju je fra Radoslav Glavaš dao na saslušanju, 13. lipnja 1945, vlada je htjela biskupima sugerirati neke misli, koje je predsjednik vlade nabacio i dostavio Ivi Bogdanu, šefu propagande, da ih stilizira. Ovaj je sastavio neke vrsti memorandum, koji bi imao biti dostavljen biskupima prije same konferencije prigodom posjeta pojedinih biskupa ministru. No, kako su biskupi žurili zbog skorih uskrsnih blagdana, nije do toga došlo.

Na biskupskoj konferenciji je odlučeno izdati skupno pastirsko pismo za katoličke vjernike. Sastavio ga je i stilizirao vladika dr. Janko Šimrak. Prije nego što je to pastirsko pismo objavljeno, vladika Šimrak je nacrt odnio na uvid Paveliću i u ministarstvo, da stave svoje primjedbe, ako ih imaju.

Pavelić je izmijenio samo jednu riječ. Mjesto «Hrvatska Država» stavio je svoj omiljeli izraz «Nezavisna Država Hrvatska», s očitom nakanom da poistovjeti Hrvatsku Državu s ustaštvom.

Tu izmjenu episkopat nije prihvatio, ne želeći se zalagati za ustaški režim nego samo za naravno pravo Hrvatskog Naroda, koji želi i hoće imati samostalnu državu Hrvatsku, pa je stoga zadržao prijašnji izraz: Hrvatska Država (233).

Razglabajući ovu poslanicu, možemo u njoj razlikovati tri glavne misli:

(232) Pismo mgr. Leopolda Rusana iz g. 1961.

(233) V. NOVAK, *Magnum crimen*, 1943.

Biskupi ponajprije pozivaju vjernike, da ustraju u ispovijedanju prave vjere i u vjernosti prema Sv. Ocu papi, potičući ih u teškim vremenima na pouzdanje u Boga.

Pobijaju nadalje optužbu, da je episkopat s klerom skrivio krvavo obračunavanje u zemlji.

Traže zakonitost uprave za sve i da se ne vraća zlo zlim. Prosvjeduju protiv sustavnog ubijanja i mučenja katoličkih svećenika, koje su vršili četnici i partizani. Odbacuju komunizam, koji već unaprijed optužuje biskupe i svećenike kao «ratne zličince». Ističući suverenost i odgovornost Crkve katoličke u duhovnim stvarima, isto to priznavaju i svjetovnoj vlasti na njezinu području.

U zaključku ističu, kako je Hrvatski Narod kroz 1300 godina plebiscitarno naglašavao, da se ne odriče svoga prava na slobodu i nezavisnost, koju on od srca želi i svakom drugom narodu.

«A kad je u drugom svjetskom ratu ta misao još jače naglašena i oživotvorena u vlastitoj državi, hrvatski su katolički biskupi poštivali volju Hrvatskog Naroda. Nitko prema tome nema prava optuživati bilo kojega građanina Hrvatske Države, pa ni hrvatske biskupe, zato što poštivaju tu neodstupnu volju Hrvatskog Naroda, kad on na to ima pravo i po Božjim i po ljudskim zakonima» (234).

U toj su, dakle, poslanici istaknuta ona ista načela, koja je nadbiskup Stepinac toliko puta izlagao u svojim propovijedima.

Zanimljiva je crtica, koju je u svojim uspomenama zabilježio Ivan Meštrović. On se jednoć sastao s jednim tajinstvenim Rusom, koji se najviše zanimao za dvije osobe u Hrvatskoj: za nadbiskupa Stepinca i za dr. Mačeka.

— Recimo, upita on Meštrovića, da dođu Rusi, bi li Stepinac privolio slavenskoj ili rimskoj strani?

— Stepinac, odgovori mu Meštrović, je dobar katolik i to će biti uvijek, ali je isto toliko dobar Hrvat i ne bi nikada bio na onoj strani, koja bi išla za tim, da Hrvatski Narod postane čiji rob (235).

(234) *Poslanica hrvatskog katoličkog episkopata*, od 24. III. 1945, u KL, 96 (1945) 93 sl.

(235) MEŠTROVIĆ 390.

VII

STEPINAC U KOMUNISTIČKOJ JUGOSLAVIJI

1. - SVRŠETAK RATA I SUSRET S KOMUNISTIČKOM VLAŠĆU

1) - Slom Nezavisne Države Hrvatske

Pošto je Italija kapitulirala, 8. rujna 1943, u Hrvatskoj su ostali Nijemci kao suratnici uz hrvatsku vojsku. Ali kako je talijanska vojska bila neiskren i himben saveznik hrvatskoj vojsci, tako je bilo tu i tamo sa središnjim njemačkim zapovjedništvom, odakle su dolazili nalozi njemačkoj vojsci da surađuje s četnicima u Hrvatskoj, što je opet u nepriliku stavljalo službene predstavnike Njemačke u Hrvatskoj (1).

U rujnu iste godine, ciljajući na tu suradnju, piše Kasche u Berlin: «Prisiljen sam hitno moliti, da se pri donošenju središnjih odluka ne prelazi preko prijedloga, koji stižu odavle. Svijest, da cilj naše vanjske politike u prijateljskim zemljama mora biti taj, da dobivamo snagu pučanstva za suradnju i zajedničku borbu na našoj strani, mora razbiti uskogrudno shvaćanje, kao da samo njemački pogledi i nalozi imaju vrijednost, bez ikakva obzira na posebnost drugog naroda».

Slično se izražavao i Glaise: «Moje je uvjerenje, piše on jednom vojniku, da mi u petoj godini rata moramo očuvati ostatke simpatije i respekta Hrvatskog Naroda i da se moramo

(1) Ovaj povijesni okvir, u kojem se tada nalazio nadbiskup Stepinac, prikazan je prema piscima, koje smo naveli gore, pogl. VI, bilj. 1.

---

truditi, kako bismo povratili ljude iz šume, a ne još više ih tamo tjerali».

On je prosvjedovao i protiv uključivanja kozačke divizije, koja je vršila nasilja i nerede svake vrste, paktirajući s pravoslavnim pučanstvom protiv Hrvata katolika. Tuži se i protiv nasilnog tjeranja ljudi na rad u Njemačku, jer je to poseban čimbenik, kojim se ruše dobri odnosi s Hrvatima. Napose u ovom času, kad ima sto hiljada Hrvata na radu u Njemačkoj.

Rusi su međutim već početkom g. 1945 ušli u Njemačku, što je značilo, da je rat za Nijemce izgubljen. Nijemci su se počeli povlačiti s Balkana pa i iz Hrvatske, što opet nije bilo bez krvoprolića. Partizani pod vodstvom komunista zauzimali su pojedine krajeve i krvavo se osvećivali rušenjem, paležima i ubijanjem civilnog pučanstva i svećenstva, krvavim odmazdama u svim krajevima gdje im se jače opiralo. Na samom Širokom Brijegu poubijaše sve franjevce koje su našli u samostanu, njih 27, od kojih 15 spališe u protuzrakoplovnom skloništu (2). Vlakovi su bili dizani u zrak, a u tvornice i magazine se provaljivalo, osobito noću. Takve stvari su se događale već i u blizini Zagreba. Nastalo je grozno i strahovito povlačenje tisuća i tisuća hrvatskog pučanstva na zapad, prema Austriji i Italiji, u neizvjestan izlazak iz drage domovine.

U Beograd je iz Londona stiglo namjesništvo kralja Petra II, položilo prisegu i zapriseglo privremenu centralnu vladu, na koju se partizansko vojničko vodstvo nije mnogo obaziralo. U tu su vladu stupili od Srba radikali, od Hrvata neki pristaše dr. Mačeka, od Slovenaca pučkaši.

Ustaše su sa svoje strane hvatali i ubijali partizanske taoce bez suđenja, a partizani su ubijali ustaše, domobrane i druge, za koje se sumnjalo, da su ustaše.

Nadbiskup Stepinac je neprestano posredovao kod Pavelića za internirane i za taoce, naglasujući, da se ne smije zarobljenike strijeljati, nego ih razoružati i internirati. U Remetincu je bilo, 10. studenoga, obješeno 40 talaca, od kojih je, čini se, samo jedna djevojka bila prava komunistkinja, dok su ostali bili pristaše saveznika, protivnici Nijemaca. Osim te djevojke svi ostali su se prije smrti ispovjedili i pričestili.

Borbe su se nastavljale. Partizanska komanda je sve više

(2) I. OMRČANIN, *Le Martyrologe croate (1940-1951)*; isti, *Martires de la fe*. - *Martyrium Croatiae*.

---

nastupala u protuvjerskom smjeru, iako je mgr. Svetozar Rittig, bivši župnik Sv. Marka u Zagrebu, neprestano iz šume poručivao, da vjera nije u opasnosti, kao i to da nova vlada neće dirati u pravo vlasništva.

Nijemci su pri svom povlačenju poštedjeli Topusko, gdje je stolovalo partizansko vodstvo, koje je najavilo federaciju. Pomalo su se počele širiti glasine o republici, iako se u kralja i njegovo namjesništvo u Beogradu nije diralo.

Posljednjih dana opstanka Nezavisne Države Hrvatske Pavelić je poslao, preko švicarskog konzula, svog odaslanika (ministra V. Vrančića) u Italiju glavnom zapovjedništvu savezničkih snaga s molbom, da bi saveznička vojska okupirala Hrvatsku i tako je spasila od komunizma. Odaslanik se vratio ne postigavši ništa. Savezničko je zapovjedništvo odgovorilo, da ima samo vojnički zadatak, a ne diplomatski. Pavelić je po drugi put poslao svoga odaslanika kapetana bojnog broda Vrkljana, koji se, međutim, nije više vratio (3).

Nadbiskup je sada imao pune ruke posla, da spasi Zagreb od krvoprolića i razaranja. Nijemci su, naime, kanili braniti Zagreb. U tu su svrhu podstavili u kanale mine, koje bi imale eksplodirati, čim oni napuste Zagreb.

Nadbiskup i tajnik papina izaslanika, don Masucci, poduzeli su korake, da se predaja vlasti obavi bez otpora.

Don Masucci uputio se gradonačelniku dr. Đuri Kumičiću, s kojim je posjetio njemačkog generala i predložio mu, da bi se Zagreb predao bez borbe i ikakva otpora. Pokazao se spremnim, da tu vijest prenese partizanskoj vojsci, koja se nalazila jedva kojih 20 km od Zagreba.

To posredovanje bilo je bezuspješno.

Dne 8. svibnja u 12 s. pošao je Stepinac s don Masuccijem njemačkom zapovjedništvu s istom svrhom. Zaklinjao ga je i molio, da se ne bi digao u zrak savski most ni elektrana. Tek u 13 s., poslije velikih poteškoća uspjelo je uvjeriti njemačko zapovjedništvo o razboritosti prijedloga i ono je popustilo.

S mnogo opreza pošlo je za rukom uvjeriti i ustaškog generala Luburića, da odustane od namjere, da pruži u Zagrebu oružani otpor boreći se do posljednjeg čovjeka. On je dao pod-

(3) V. LUBURIĆ, *Pro domo sua*. - MASUCCI 294. - HREN 28. - M. KOVAČIĆ 234 sl.

---

metnuti mine ispod glavnih javnih zgrada, da ih razori prije ulaska partizanske vojske. I ove je dao odstraniti (4).

Pavelić je par dana prije povlačenja ponudio Stepincu. da preuzme vlast, pa da bi je on predao vodstvu partizanske vojske. Nadbiskup nije o tome htio ni čuti. Poručio mu je: «To je vaša stvar, komu ćete predati vlast. U politiku se ne miješam, ali ostajem tu, pa bilo što bilo».

Pavelić je na to predao vlast dr. Đuri Kumičiću.

Dva ili tri dana prije sloma nadbiskup se sastao s dr. Mačekom, koji je bio još uvijek pod paskom ustaškog generala Moškova. Do tada nitko nije smio k njemu. Moškov je stigao na večer oko 8 s. autom po nadbiskupa, da ga otprati k Mačeku. Nadbiskup nije spomenuo nikome, kamo ide, pa ni svom tajniku.

Dr. Maček je ostao zapanjen, kad ga je ugledao. Razgovor je trajao tri sata, Maček je bio izjavio, da ostaje. Prve dane, da će se negdje sakriti, a kasnije da će već ići. O sadržaju tog razgovora nije se više ništa saznalo (5).

Maček, međutim ipak nije ostao u državi, već je otputovao u inozemstvo nakon sastanka sa svojim najbližima, koji su mu saopćili, da su partizani zatvorili ing. Augusta Košutića, potpredsjednika Hrvatske seljačke stranke, koji je bio pozvan u glavni stan partizana u Topusko na pregovore.

U nedjelju, 6. svibnja 1945, nastao je paničan bijeg iz Zagreba. Bježali su Nijemci držeći na autima natpis: «Kapitulieren nie!» Bježala je i ustaška vlada.

Pavelić je bio rekao svojima, da je dobio nalog od njemačkog generala Lehra, da se hrvatska vojska ima povući, da osigura desno krilo njemačke vojske. U Koruškoj će se sastati s Englezima i s njima se vratiti u domovinu, jer da je Jugoslavija podijeljena na dva dijela: istočni, Srbiju, koja će pasti pod rusku zonu, i zapadni, Hrvatsku, koja dolazi u američku i englesku zonu.

Na temelju toga je Pavelić odustao od prvotne nakane, da se povuče na Velebit. Hrvatka se vojska povlačila preko Rogaške Slatine, gdje je Pavelić sa svojim štabom noćio. Tu je Pavelić dao nalog zapovjedniku operativnog odjela, generalu Dragojlovu, da uspostavi telefonsku vezu s glavnim stanom generala

(4) MASUCCI 197 sl.

(5) VD II 188 sl. - *Suđenje* 369.

Lehra u Celju i da traži njega osobno, jer on, Pavelić, želi s njime govoriti. Lehrov mu je pomoćnik poručio, neka nazove za pola sata, pa će moći s njime govoriti.

Kada je nakon pola sata Dragojlov opet nazvao, javio se ponovno pomoćnik i rekao mu, da je Lehr spriječen i da se ne može javiti, ali neka se oni samo drže puta prema Mariboru, te preko Pak-strasse neka dođu u Wolfsberg, gdje će se sastati s Lehrom.

Međutim, dok su oni još spavali, neki su preko radija saznali, da su Nijemci već potpisali ugovor o predaji i da je rat prestao u pola noći. Poslije se je saznalo, da je Lehr već u Zagrebu potpisao s partizanima predaju, a Pavelića, koji se slijepo privezao uz Nijemce, pouzdavajući se u njihovo novo oružje, samo je zavaravao, da bi on, Lehr, izvukao živu glavu iz Hrvatske.

Kad je Pavelić saznao, da se Njemačka predala, izdao je nalog, da se krene prema Mariboru. Putem su se morali probijati kroz partizanske zasjede. U Mariboru je razriješio svoju vojsku od zakletve i dao uputu, neka se svaki spasava, kako znade, jer je rat svršio.

On se zatim s užom pratnjom i sa sinom povlačio zajedno s njemačkom kolonom prema Koruškoj u Klagenfurt, gdje se već nalazila hrvatska vlada. Nije mu uspjelo stići na cilj, jer je na putu nastala iznenada takva gužva s Nijemcima, da nije mogao naprijed. Pronio se naime glas, da su im Rusi iza leđa. Nastala je panika, zbog koje Pavelić napusti auto, u šumi zakopa dva sanduka zlata i u pratnji sedmorice svojih krene pješice u brda. U brdinama se probijao jedanaest dana, dok nije stigao preko Dachsteina u Hintersee kraj Salzburga, gdje su mu bile smještene žena i kći.

Sudbina onih tisuća hrvatskih vojnika i civila, koje su na bijegu zarobili partizani, komunisti, bila je različita. Neke od domobrana su pustili kući, a neke su uključili u svoje čete. Većina ih je pobijeno. Ustaše su odmah postrijeljali, jedva se koji spasio. Oko tri tisuće omladine je zaglavilo na miniranom polju kod Kočevja. Ostali domobrani i ustaše su kod Maribora bili opkoljeni i uglavnom su pobijeni, slično kao i kod Dravograda. Englezi su oko sto tisuća naših vojnika, umjesto da ih razoružaju i interniraju, vratili u Sloveniju i predali partizanima. Bleiburg znade za ostalu tragiku tog cvijeta naše domovine,

---

gdje je, kako se računa, pobijeno oko 150.000 razoružane hrvatske vojske (6).

Bijeg prema Sloveniji ogromnog broja hrvatskog pučanstva i vojske bio je u iluziji, da će za koji dan doći Englezi i zaštititi samostalnu državu Hrvatsku. No, Englezi su predali vojsku i civilno pučanstvo komunistima.

Protestanski biskup u Zagrebu Popp bio je onih dana upitao nadbiskupa Stepinca, da li bi on, Popp, bježao ili ostao. Nadbiskup mu je odgovorio, da mu u toj stvari ne može dati nikakva savjeta, ali da on ostaje. Nešto prije u jednom nagovoru saopćio je akademičarima svoju odluku: «Došlo, što mu drago, ja ostajem i čekam» (7).

Iako je osjećao predstojeću oluju, pastir je ostao sa svojim stadom, koje mu je Božja providnost povjerila, da ga brani svojim auktoritetom, a ako ustreba i svojim životom.

2) - *Dolazak komunista u Zagreb i Stepinac*

Kratko pred slomom mgr. Svetozar Rittig poručio je Stepincu, da će partizanska komanda doći najprije k njemu, pa neka dočeka jugoslavensku vojsku zvonjavom svih zvona. Kod njega će partizani preuzeti vlast nad Zagrebom i odande pomalo nad ostalim dijelovima Hrvatske. Partizanskim komandantom grada Zagreba bio je imenovan Većeslav Holjevac (7a).

Dosta rano poslije podne, 8. svibnja 1945, počela je partizanska vojska ulaziti u Zagreb. Pred nadbiskupskim dvorom čekao je njihove predstavnike dr. Đuro Kumičić zajedno s tajnikom papina izaslanika opata Marcone-a Don Giuseppe Masucci. Izdaleka se čulo sviranje sirena i automobilskih truba.

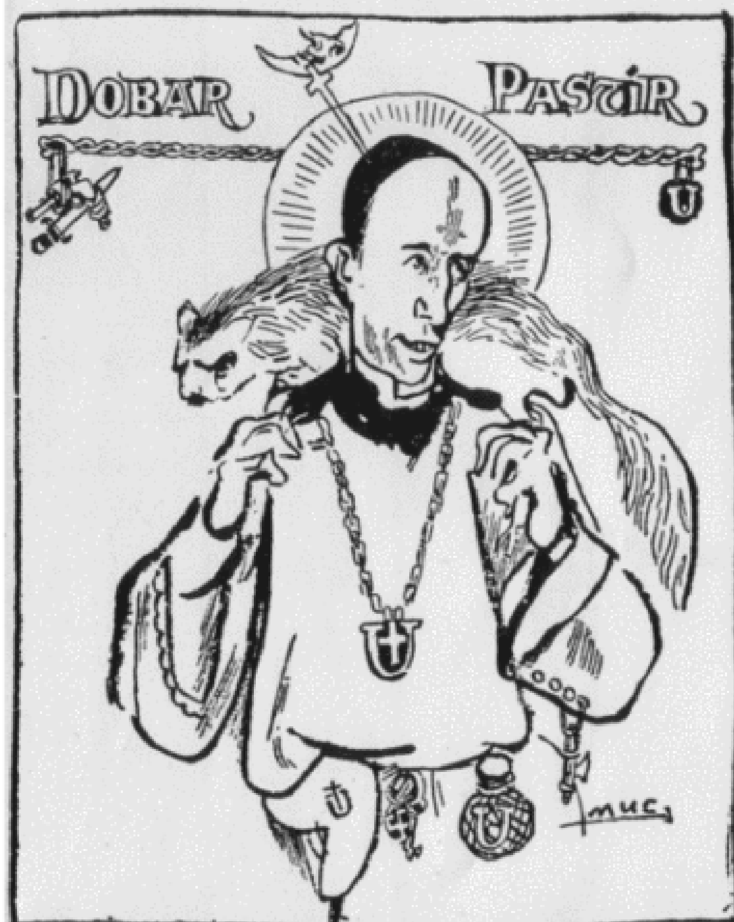
«Kumičić, piše don Masucci u svom dnevniku, sav je poblijedio kao mrtvac. Don Masucci ga upita, kako se osjeća. Dr. Kumičić se baci na koljena, gorko zaplaka i jedva čujno promuca:

— Želim se ispovjediti i primiti posljedni put odrješenje, jer kad me budu vidjela ta gospoda, ogulit će mi kožu».

(6) *La tragedia de Bleiburg*, u *Studia croatica*, Buenos Aires 1963. - J. PRCELA - S. GULDESCU, *Operation slaughterhouse*, Philadelphia 1970. - M. KOVAČIĆ 241-51.

(7) VD I 34 i 48. - *Uzkrsne konferencije hrvatskih sveučilištaraca*. Nadbiskupova propovijed sveučilištarcima u crkvi Srca Isusova, 18. III. 1945, u KL 96 (1945) 96.

(7a) VD II 47.

DOBAR PASTIR

Don Masucci ga blagoslovi i utješi potičući ga na pouzdanje U Boga, jer da ni đavao nije tako crn, kako ga slikaju.

Smiren odrješenjem dr. Kumičić se digao.

Točno u 13,30 s. stigla su dva komesara u prašnom automobilu, prekrivenom uvelim ružama. Don Masucci im pristupi i reče, da je grad, kako se sami mogu uvjeriti, sličan groblju. Ne čuje se nijedan hitac, psi ne laju, prozori i balkoni su zatvoreni. Zamoli ih, da budu velikodušni prema onima, koji su se predali. Predstavio im je dr. Kumičića, koji se ohrabrio i potpuno

smirio, kad su ga ova dvojica zagrlila kao braća. Obojica su se ponijela ljubezno i s dr. Kumičićem i don Masuccijem (7b).

Toga dana nije ni u jednoj crkvi bilo svibanjske pobožnosti, jer građani nisu izlazili iz svojih kuća, a bilo je i opasno, jer se još tu i tamo puškaralo. Uvečer je radio javio, neka se satovi vrate za jedan sat natrag.

U Zagrebu se preko noći stubokom izmijenilo stanje. Vlast je došla u nove ruke. Ona se predstavila kao «narodna vlast». Od prvoga časa počela je nastupati i uredovati prema načelima komunističke ideologije. Dospjela je u cijelosti u ruke komunističke partije.

Drugog dana su građani počeli izlaziti. U gradu su već prvih dana osvanuli plakati s natpisima: «Poubijajte ustaške zvijeri!» Iako se nije odmah tako postupalo, poziv preko radija, da se činovnici imadu prijaviti novoj vlasti, mnoge je nemilo uplašio. Odmah je počela djelovati OZN-a (7c). Oni, koji su se prijavili, zadržani su na Kanalu i u Maksimiru. Nakon duže istrage od kojih 2 - 3 tjedna bili su neki pušteni kući, a njih većina stavljena je u zatvor.

Već nakon nekoliko dana su i u Zagrebu i u pokrajini stanoviti ljudi dolazili u škole i uklanjali raspela iz školskih soba. No, gotovo svagdje su sami učenici, i to ne samo oni iz nižih, nego i iz viših razreda, ponovno postavljali raspela u svoje školske sobe. Školske vlasti su počele ukidati molitvu prije i poslije obuke. No u bezbroj slučajeva su sami učenici viših i nižih razreda srednjih škola svojevoljno obavljali molitvu mimo protivne odredbe (7d).

(7b) MASUCCI 198.

(7c) OZN-a = «Odjel zaštite naroda», tj. tajna komunistička policija u Jugoslaviji.

(7d) Nadbiskupova predstavka, od. 11. kolovoza, upravljena dr. Vladimiru Bakariću, predsj. vlade federativne Hrvatske, Komisiji za vjerske poslove i Saveznom ministarstvu prosvjete demokratske feder. Jugoslavije u Beograd, br. 71/BK.

U crkvene ženske zavode, u Antunovcu i Maksimiru, na Vrhovcu i u gradskom skloništu na Radničkoj cesti bile su postavljene komesarke. U jednom od tih zavoda bilo je djeci zabranjeno moliti se, polaziti misu i primati sakramente, kapela bi ukinuta i pretvorena u spavaonicu.

Među mladeži se odmah počelo s bezbožničkom promidžbom. Pri nastupima u Zagrebu se pjevalo:

«Nosim kapu sa tri roga,

jer se borim protiv Boga,

popova i fratara

i časnih sestara».

Mladež i činovništvo se pozivalo na rad nedjeljom i blagdanima od 7-12 sati, da im se onemogući prisustvovati misi. Ujedno se počelo sa zatvaranjem ne samo svećenika nego i biskupa (8).

Iako položaj zagrebačkog nadbiskupa nije ni u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj bio ni lak ni jednostavan, pod novim režimom se on kao prvi i najistaknutiji predstavnik katoličke Crkve u Hrvatskoj našao u novim još težim i još zamršenijim teškoćama i pitanjima. On se je i prema novoj vlasti od prvoga časa ponašao prema nauci Evanđelja, priznavao je lojalno postojeću vlast, ali je ujedno svjesno i odlučno stajao na stanovištu, na kojem je stajao i dotada, spreman i uz cijenu vlastite slobode i života braniti božanska prava Crkve i životne probitke Hrvatskoga Naroda. Slijedio je nalog duhovnog očinstva znajući, da pastir, koji spava, ne vrijedi više od onoga najamnika, koji bježi kad prijeti pogibelj.

2. - SUOČENJE S KOMUNISTIČKOM VLASTI

1) - *Nadbiskup Stepinac u pritvoru*

Doskora se opazilo, da su novi gospodari uzeli nadbiskupa Stepinca na nišan. Već par dana nakon njihova dolaska, 15. svibnja, bio mu je zaplijenjen auto. Iako su ga poslije vratili, iz toga čina moglo se štošta zaključivati (9).

(8) Nadbiskupova predstavka na ministra predsjednika, br. 64/BK, od 21. srpnja 1945. - Predstavka nadbiskupskog duhovnog stola na predsjedništvo vlade federativne Hrvatske, od 5. lipnja 1945, br. 4122.

(9) MASUCCI 200.

Dva dana kasnije, 17. svibnja, don Masucci, tajnik papina izaslanika, zabilježio je u svoj dnevnik slijedeću crticu (10): «U 12,30 sati došli su potpukovnik i dvije osobe u građanskom odijelu uhapsiti nadbiskupa Stepinca».

Ovi su došljaci pozvali nadbiskupa, da ih slijedi. Ne znajući kamo i ne sluteći ništa posebno, nadbiskup se uputi s njima. Bio je odvezen u neku kuću u Mlinarskoj ulici, gdje mu bi saopćeno, da se ne može vratiti. Nadbiskup je prosvjedovao protiv takva postupka, no zatražio je, da može obavijestiti o slučaju svoga generalnog vikara, biskupa dr. Franju Salis-Seewis-a, koji je odmah preuzeo crkvenu upravu nadbiskupije i odredio, da se u svim misama imade moliti molitva za zatvorenog nadbiskupa.

U toj ga kući posjeti mgr. Rittig, bivši župnik Sv. Marka. Nadbiskup je svaki razgovor s njim predusreo izjavom:

— Ako hoćete sa mnom govoriti o politici, onda izvolite otići.

— Ne! Odgovori mu mgr. Rittig. Hoću, da govorim s vama kao svećenik.

— Onda izvolite to učiniti na duhovnom stolu, jer je ondje moja rezidencija (11).

U toj ga kući poče ispitivati neki Ranogajac. Zauzevši pred nadbiskupom važnu pozu, rekao mu je:

— Vi ste surađivali s okupatorima.

Nadbiskup ga oštro pogleda te mu povišenim glasom kaže:

— A što je to okupator?

— Nijemci i ustaše — reče ovaj. Nadbiskup mu još jačim glasom, fiksirajući ga, odgovori:

— Što se tiče Nijemaca, transeat, stvar je jasna. A što se tiče ustaša, mogu reći samo to, da nitko ne može okupirati svoju vlastitu zemlju, na kojoj je.

Taj je zašutio i povukao se. Nije više dolazio. Došao je zatim neki postolar iz Podturna, koji se zvao Biber. Nastojao je biti što finiji. Nudio mu je čak i cigarete. Ali i s njim je Stepinac brzo svršio. Nije mu odgovarao.

S ovim je bio i neki sudac major. U njemu je nadbiskup prepoznao kolegu svog pok. brata Maksa Stepinca. Nadbiskup ga je sažaljevao videći, kako mora slijepo slijediti, što mu drug cipelar nalaže (12).

(10) N. mj.

(11) Prema usmenom saopćenju o. Ciprijana Vupore u Zagrebu, g. 1963.

(12) VD II 281.

O tom svom zatvoru Stepinac nije davao kasnije nikakve izjave, osim, da su s njim dobro postupali.

Najbliža nadbiskupova okolina je zaključivala iz njegovih riječi i činjenica, da su s njim htjeli stupiti u pregovore. Hrvati su, naime, razabrali da partizanska jugoslavenska vojska ima komunistički smjer, pa stoga «oslobođenje» nisu dočekali oduševljeno čak ni oni, koji su jedva čekali, da se oslobode njemačkih i talijanskih okupatora i ustaškog vladanja.

Veliki ugled i visoki pojam, što je Hrvatski Narod imao o Stepincu dobro bi došao novim gospodarima. A budući da su htjeli sastaviti vladu zajedno s Mačekom, koji je međutim otišao u inozemstvo, poslali su k nadbiskupu Olgu Maček, sinovicu dr. Mačeka, koja je bila u nižim razredima gimnazije članica Marijine kongregacije, ali se kasnije počela družiti s

komunistima i prešla k njima. Njezin otac je zbog toga imao teških neprilika, i upravo je nadbiskup njega i nju izbavio od ustaške vlasti i pomogao, da nije bila bačena iz škole. Nju su partizani smatrali najprikladnijom, da iznese njihove želje i poruke nadbiskupu.

No, on nije htio u to pitanje zalaziti. Odgovorio je, neka preko radija pozovu dr. Mačeka, te neka s njim pregovaraju. Njegova briga je druga, brinuti se za sudbinu vjere i katoličke Crkve. U tom pogledu dobio je najljepša obećanja.

Približavalo se i Tijelovo, a nadbiskup je još bio zatvoren. Nadbiskupsko savjetno vijeće zaključilo je, da se obična tijelovska procesija ove godine neće održavati u znak prosvjeda zbog nadbiskupova zatvora. Papin izaslanik, opat Ramiro Marcone, koji je imao dozvolu da se pismeno javi nadbiskupu, javio mu je taj zaključak savjetnog vijeća.

No nadbiskup je u kratko odgovorio: «Procesiju svakako održite!»

Procesija se je te godine doista oblikovala i bila je takva, kakvu Zagreb još nije pamtio. Kad su prvi s križem obišli veliki dio grada i na povratku stigli do katedrale, istom se onda moglo iznijeti Presveto. No, u to udari kiša, koja zaustavi daljnji razvoj procesije. Zagrepčani su bili zadovoljni, što je procesija obišla grad s molitvom i pjevanjem uz gusti špalir građanstva po ulicama, ali događaj su tumačili: «Gospodin nije htio izaći bez nadbiskupa!»

U očekivanju, da se nadbiskup vrati prolazili su dani u velikoj duševnoj napetosti (13).

(13) HREN 30 sl.

---

2) - *Prvi susret komunističke vlasti s katoličkim svećenstvom*

Jednog dana, dok je Stepinac još bio zatočen u Mlinarskoj ulici, poruči mgr. Rittig, koji posta u novoj vladi ministar za vjerska pitanja, nadbiskupovu zamjeniku, da Tito, predsjednik savezne vlade, dolazi u Zagreb, pa neka ga posjete predstavnici klera.

Kad je Tito stigao, izrazio je želju, da se sastane s njima i porazgovori o pitanjima, koja zanimaju Crkvu i državu.

Dne 2. lipnja 1945, vlada Hrvatske dala je na raspolaganje kola pomoćnim biskupima, generalnim vikarima dr. Franji Salis-Seewisu i dr. Josipu Lachu, te kanonicima Nikoli Boriću, dr. Stjepanu Bakšiću i dr. Nikoli Kolareku. Tito ih je primio u nazočnosti predsjednika vlade republike Hrvatske dr. Vladimira Bakarića i mgr. Svetozara Rittiga.

U ime odaslanstva, koje je Tito ljubazno primio, biskup Salis je Titu upravio slijedeće riječi:

«Iz dana u dan očekujemo povratak našega nadbiskupa, koji je po svom položaju zvan, da stupi s vladom u vezu. Mislima i osjećajima katoličke Crkve, njena klera i vjernika mogao bi biti autentičnim tumačem dakako samo preuzvišeni g. nadbiskup».

U nastavku govora istaknuo je, kako je katolička Crkva, kao čuvarica Božjeg zakona, u prošlosti odgajala Hrvatski Narod, te smatra svojom dužnošću, da u federativnoj republici Hrvatskoj, a preko nje u demokratskoj federativnoj republici Jugoslaviji vjerno vrši svoju duhovnu misiju, koja je dragocjena za nutarnji mir pojedinaca, obitelji i čitavog društvenog poretka.

Izriče nadu, da će vlada svoju vlast upotrijebiti, da se načela njezine deklaracije o slobodi i vjeroispovijesti i savjesti, o slobodi udruživanja u vjerskim organizacijama, o slobodi kršćanskog odgoja na području školstva i u katoličkim odgojnim zavodima, o pravu privatnog vlasništva u punom smislu riječi stvarno primjenjivati, da tako katolička Crkva uzmogne mirno i nesmetano provoditi svoj bitni poziv, tj. voditi neumrle duše putem istine i Božje pravde, a na korist čitave države.

Na te riječi Tito je odgovorio (14):

«Gospodo! Ja sam radostan, što vidim, da vi svećenici Hrvatske imate puno shvaćanje za sadašnje zbivanje i da poka-

(14) *Predstavnici klera kod maršala Tita*, u SVZN 32 (1945) 1-3.

---

zujete želju, da sarađujete s novom jugoslavenskom saveznom vladom i s federalnom vladom Hrvatske. Napomenuta je ovdje deklaracija jugoslavenske savezne vlade, kada je ona bila obrazovana, i povodom toga ja bih mogao još jednom ovdje da podvučem, da će jugoslavenska vlada raditi u duhu te deklaracije, a da je to tako, dokaz je to, što sam ja, kada sam došao u Zagreb, zaželio da se s vama vidim, da se s vama ovdje porazgovorim. Ja bih htio, da mi postavite pitanja, koja vas sada moguće tište, možda postoji kod vas nejasnoća. Možda postoje i kod vas još neke nejasnosti u pogledu perspektive.

Konstituanta će biti vrhovno narodno predstavništvo, koje će donijeti doskora i zakonske odluke, kako po svim ostalim pitanjima, tako i po pitanju odnosa države prema Crkvi i obratno. Ja bih htio ovom prilikom, da vam moje lično mišljenje izrazim, kako ja gledam na pitanje odnosa Crkve i države i odnosa između naroda i Crkve. Moram vam kazati, da ja kao Hrvat i kao katolik nisam bio zadovoljan s držanjem katoličkog svećenstva, jednog dijela katoličkog svećenstva u ovim teškim historijskim momentima, koji su koštali velikih žrtava. Ja govorim otvoreno onako, kako mislim. Izvinite me za moju otvorenost — nisam bio zadovoljan, no to ne znači, da mi osuđujemo i da ja osuđujem svećenstvo uopće, jer ja mislim, da vi to znate, da se je velik dio baš mlađeg svećenstva odbio od starih svećenika, a naročito sljedbenika velikog Strossmayera, sljedbenika jugoslavenske ideje.

Razumije se, da je u toku same borbe, uvijek pred našim očima bila misao vodilja, da je pitanje religije duboko ukorijenjeno u našem narodu, da se pitanje religije i Crkve i odnosa Crkve prema državi ne može riješiti dekretom, jer je takvo rješenje uvijek pretrpjelo neuspjeh,

a dapače i štetilo općoj zajednici, općoj narodnoj stvari. I imajući tu misao, tu ideju vodilju, mi smo i sada prišli tome, tako da se lijepo dogovorimo i nađemo najpogodnije rješenje. Ja bih želio, a ja sam to i iznio pred mgr. Rittigom, da se izradi jedan elaborat, kako vi mislite, kako treba riješiti pitanje Crkve u Hrvatskoj, katoličke Crkve, jer mi ćemo i sa pravoslavnom Crkvom isto tako razgovarati. Ja bih sa moje strane rekao, da naša Crkva treba da bude nacionalna, da se više prilagodi naciji. Možda vam je sada malo čudnovato, kad ja zastupam ovako čvrsto nacionalnost. Suviše mnogo krvi je proliveno, suviše mnogo narodnih patnja sam vidio i ja želim, da katoličko svećenstvo u Hrvatskoj bude dublje nacionalno povezano s narodom nego sada. Ja moram otvoreno reći, da ja ne preuzimam pravo, da osuđujem Rim, vrhovnu vašu rimsku

---

instanciju, ne, to neću. No moram reći, da kritički gledam na to, jer je uvijek naginjala više Italiji nego našem narodu. Ja bih želio, da vidim, da katolička Crkva u Hrvatskoj sada, kad imamo sve uslove tu, ima više samostalnosti. To bih želio, to je osnovno pitanje, to je pitanje, koje bi mi željeli riješiti, a sva ostala pitanja, to su sekundarna pitanja, koja će se lako riješiti. Ja s moje strane vam ovo stavljam na srce. To je moja misao, koju dijele mnogi moji suradnici.

Mi hoćemo, da stvorimo jednu veliku zajednicu Južnih Slavena, a u toj zajednici će biti i pravoslavni i katolici, koji treba da su čvrsto povezani sa svim ostalim Slavenima. Tada će biti pravoslavaca skoro još više nego će biti katolika, te će se i pitanje odnosa između pravoslavne Crkve i katoličke Crkve trebati isto tako dovesti u sklad s velikom idejom zbliženja i uže suradnje slavenskih naroda, koji su toliko u svojoj historiji prepatili od razjedinjenosti, a kulminacija je bila u ovom ratu, kada se je slavenstvo htjelo uništiti. Eto, to su moje misli. To je osnovno».

Na ovako izražen govor, iz kojega, izgleda, da proviruju misli mgr. Rittiga, odlični zastupnici katoličkog klera, među kojima su bili vrsni teologi i uzor-svećenici, nastojali su protumačiti Titu, što je Hrvatima Sv. stolica i kako ona zauzima ispravan i dalekovidan stav u hrvatskom pitanju.

Taj se stav Sv. stolice napose vidio u pitanju, kad je Mađarska okupirala Međimurje i kad je mađarska diplomacija tražila, da se Međimurje otcijepi ispod oblasti zagrebačkog nadbiskupa i pripoji mađarskoj biskupiji. Sv. stolica je odgovorila, da je Međimurje najčišći hrvatski živalj te stoji stotine godina pod vlašću zagrebačkog nadbiskupa. Budući da se ne zna, kako će rat svršiti, ne smije se unaprijed određivati o ovom pitanju.

Slično je Sv. stolica postupala i u Dalmaciji, zaposjednutoj od Talijana.

Sa Sv. stolicom su svećenici i vjernici povezani u dogmatskim i disciplinarnim stvarima, a slobodni u svom narodnom i društvovnom radu.

Naglasili su, da katolici u Hrvatskoj ne traže od Sv. stolice nikakvu veću slobodu nego što je već imadu.

Što se pak tiče slavenske ideje, Sv. stolica ne stavlja nikakve zapreke. Ona, naprotiv, podupire tu ideju, što se vidi iz povlastica, koje je dala našim dvjema biskupijama, da se mogu služiti u bogoslužju staroslavenskim jezikom. Uostalom, hrvatski vjernici i kler žive u najljepšoj snošljivosti s pravoslavnima.

Tito je nato svratio govor na nadbiskupa Stepinca, jer kler hoće sigurno o njemu što znati. No, dok je ondje, tj. u zatvoru, on ne može ništa govoriti.

Kler je sada prikazao Titu, što znači u sadašnje vrijeme nadbiskup Stepinac. Naglasili su, da je on danas najveći živući Hrvat, osim toga prvorazredni narodni i društveni radnik. Govorili su mu o nadbiskupovoj spasavajućoj akciji, jer da imade danas u vladi ljudi, koji imadu samo njemu zahvaliti, što su živi. Prikazali su njegov društveni rad, njegovu veliku brigu za oko sedam tisuća partizanske djece, njegova posredovanja u prilog hrvatskih pravoslavaca, Židova, Cigana. Prikazali su mu njegove govore i propovijedi protiv rasističkih zakona, protiv nacističkih nasilja, protiv strijeljanja talaca i vješanja tolikih nevinih. Usprkos tome, što kod Pavelića nije bio uvažena ličnost i što je Pavelić tražio, da ga Sv. stolica ukloni, on nije prestao posredovati i zauzimati se.

U zaključku su naglasili, da je nadbiskup, taj veliki čovjek, narodni i društveni radnik danas zatvoren! Izrazili su nadu, da će ga Tito osloboditi, da uzmogne nastaviti svoj blagoslovljeni rad.

Tito je sada stavio prigovor zbog tolikih svećenika, koji su bili ustaše i ustaški službenici te su s ustašama pobjegli iz zemlje, a drugi su sada po logorima.

Na taj prigovor odgovorili su mu predstavnici klera, neka se sjeti, da su Hrvati kroz stoljeća očekivali, da će im se ostvariti želja za slobodnom i nezavisnom državom Hrvatskom.

Mnogima se činilo da je s Pavelićem i ustaškim nastupom ta želja doista ostvarena. Ta okolnost je tumač pojavi, da su se mnogi zanijeli u prvi čas i pristali uz ustaški pokret.

No, kad su vidjeli nasilja i krvoprolića, koja je činio ustaški režim, mnogi su se osvijestili, jer su vidjeli, da su lupili glavom o zid. Mnogi su bježali iz zemlje, jer su bili ustaški svećenici, drugi su pak nasilno odvedeni, a neki su sami otišli, jer se čulo, da partizani ubijaju i uništavaju one, koji su bili nakloni ustaškoj vladi.

Kler je upozorio Tita, da će ti mnogobrojni logori, u kojima imade nevinih ljudi, prouzročiti veliko neraspoloženje i nezadovoljstvo, što nikako ne preporuča mladu državu. Iznijeli su mu slučaj iz kaznionice u Lepoglavi, kad je onamo stigao od ustaša na smrt osuđeni kanonik dr.

Pavao Lončar a zatim pomilovan na 20 godina zatvora. Kad su, naime, kaznionički stražari vidjeli

---

svećenika-kanonika u kažnjeničkom odijelu, rekli su: «Sad smo sigurni, da ide do vraga država, koja progoni Crkvu i svećenstvo».

Tito je nato odgovorio, da on ne traži, da svatko misli kao on, ali zahtijeva, da nitko ne pravi smetnje u radu oko učvršćivanja države. Vjera je vrlo važan činioc u životu naroda, zato se tu ne smije ništa navlaš određivati, nego sporazumno raditi. Obećao je, da će dati ispitati sve one, koji su u logorima i pustiti na slobodu one, koji dokažu, da nisu ništa skrivili.

Kler je još upozorio Tita na rad partizana i partizanki, koji brane čč. sestrama, da se mole Bogu s djecom, po zavodima sestara pretvaraju kapele u spavaonice, skidaju križeve u školama i zavodima itd. Bit će, da on za to sigurno i ne zna.

On im je na to odgovorio, da su dobro kazali, da on za to ne zna. On to ne odobrava i obećao je, da će se to urediti. Obratio se na to predsjedniku dr. Vladimiru Bakariću s primjedbom:

— Bakariću, piši sve to.

Na to je upao u riječ mgr. Rittig:

— Znaš, druže Tito, svećenstvo je krivo, ono mora činiti pokoru.

Na tu je nezgodnu primjedbu prisutni kler prosvjedovao rekavši:

— Monsignore, to nije istina, tako se ne govori. Može se kazati: neki svećenici ili nekolicina njih je pogriješila, ali ne valja generalizirati pojedinačne pojave i protegnuti ih na sve svećenike. To ne stoji.

Taj nezgodni Rittigov ispad zaključio je Tito riječima:

— Tako je, tj. neki svećenici ili nekolicina njih je pogriješila, ali se to uzima kao moralna cjelina.

Time je razgovor bio dovršen (15).

3) - *Stepinčev razgovor s Titom*

Slijedećega dana, tj. 3. lipnja, u 10,15 sati, Stepinac je bio povraćen u nadbiskupski dvor (16).

Na vijest, da su Stepinca vratili u dvor, nastalo je veliko veselje među klerom i vjernicima. Nadbiskup je odmah posjetio

(15) Zapisnik posjeta klera kod maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita, dne 2. lipnja 1945. Rukopis službeno potvrđen, nalazi se u NAZ.

(16) HREN 31.

---

bogoslovno sjemenište. Bio je nasmijan i vedar. Iz njega je zračila živa vjera, koja mu je ulijevala hrabrost i odlučnost. Nikad nije bio tako bliz svojim klericima kao onom zgodom. Rekao im je samo par riječi s primjedbom (17):

— Bit će borbe, najviše za odgoj mladeži!

Istoga dana o podne Tito je s predsjednikom vlade dr. Vladimirom Bakarićem primio papina izaslanika opata Ramira Marcone s njegovim tajnikom don Giuseppe Masucci. Primio ih je jednostavno, bez ikakve dvorske ukočenosti. Don Masucci bez daljnjeg uvoda ga upita na francuskom jeziku, kojim mu je jezikom milije razgovarati. Odgovorio je veselo, da govori samo slavenski jezik. Tajnik mu sada kaže, da opat ne govori hrvatski jezik, pa će stoga on služiti kao tumač, što je Tito prihvatio.

Papin izaslanik je u razgovoru upozorio Tita, da je njihova, komunistička, politika neispravna. Novinstvo i radio ne čine drugo, već napadaju svećenstvo i Sv. stolicu, tvrdeći, da je Vatikan želio Hitlerovu pobjedu. Narod s takvom politikom nije zadovoljan, jer je ta politika ateistička. Djeca se odvraćaju od kršćanstva, uče ih, da Bog ne postoji, da je sve, što sadržaje katekizam, samo bajka i izmišljotina svećenika. Djecu uče, da viču i pjevaju na ulicama i u školi: «Mi ćemo se boriti protiv Boga! Nema Boga!» Na kraju razgovora ga je izvijestio, da su mu partizani oduzeli i telefon i automobil.

Tito je od Bakarića zatražio razjašnjenje i obećao, da će mu sve biti vraćeno čim prije moguće. Uvjeravao je opata, da će za četrdeset dana biti mir potpuno uspostavljen i najveća sloboda savjesti.

Vlasti su 6. lipnja vratile iznaslanstvu Sv. stolice telefon, ali usprkos Titova obećanja nikada nisu vratile automobil (18).

Slijedećeg dana, 4. lipnja, Tito se sastao sa Stepincem, isto tako u prisutnosti predsjednika vlade dr. Vladimira Bakarića. Svrha tog susreta je bila, da se prilike srede i spriječe sukobi između svjetovne i crkvene vlasti.

Nadbiskup mu je tom zgodom iznio slijedeće misli: Stvarati državu svakako je velika stvar i težak posao. No još važnije je smirenje i uređenje države prema onoj francuskoj: «Quand il y a des troubles dans un pays, les affaires vont mal» .

(17) Prema usmenom saopćenju dr. Franje Kuharića, zagrebačkog pomoćnog biskupa, piscu knjige, g. 1966.

(18) MASUCCI 203 sl.

Država je onda sigurna, kad je građanima zajamčena osobna ligurnost. Stoga mudri državnici poštivaju vjerski osjećaj državljana 1 slobodu savjesti, koju treba pravnim zakonima utvrditi. To je i za državu i za Crkvu bolje. Bivša je Jugoslavija pravno uredila položaj pravoslavaca, ali nije uredila položaj katolika, a to je bila strahovita progrješka koja je imala teških posljedica.

Da se to uredi, za katolike je nadležna Sv. stolica. Razgovori s pojedinim biskupima mogu biti vrlo korisni, ali nijedan kutolik ne može, čak ni uz cijenu vlastitog života, mimoići svoju vrhovnu nadležnost, Sv. stolicu, jer inače prestaje biti katolik. Najbolji način, na koji se uređuju odnosi između Crkve i države, svakako je konkordat. Ali rješenje se može naći i na drugi način, kao što je to bilo u bivšoj Čehoslovačkoj, gdje se to uredilo sa «modus vivendi», koji se u praksi pokazao dobrim i zadovoljavao je obje stranke. Imade i drugih načina.

Ako se uspostavi redoviti diplomatski odnos sa Sv. stolicom i uredi odnos države i Crkve obostranim ugovorom, to će značiti za međunarodni prestiž nove države vrlo mnogo. Ne smije se zaboraviti činjenica, da je katolička Crkva organizacija od šest stotina milijuna ljudi, među kojima možda imade i takvih, koji nisu praktični katolici, ali oni ipak u pojedinim narodima vrše izravno ili neizravno utjecaj na javni život svoje zemlje. Razumljivo je, da sve katolike širom svijeta zanima položaj braće katolika i u Jugoslaviji.

Tito je to razlaganje pomno slušao i izjavio, da razumije važnost pitanja i načelno je spreman da ga uredi, no izrazio je bojazan obzirom na premalu sklonost Sv. stolice prema slavenskim narodima, u posebnom slučaju prema Jugoslaviji.

Nadbiskup mu je odgovorio, da je ta bojazan bez temelja, te mu je kao stvarni slučaj naveo upravo stav, koji je zauzela Sv. stolica u pitanju Međimurja, kad ga je mađarska vojska okupirala, u parlamenat pripojio Mađarskoj. Sv. stolica nije ni za čas popustila nasilnoj diplomatskoj navali Mađara, te je zagrebački nadbiskup, makar je stajao sam samcat vis-à-vis Mađara, ostao nosilac crkvene vlasti kroz sve četiri godine rata.

Kardinal Maglione, papin državni tajnik, bio mu je naime dao riječ, da se u Međimurju ne mijenja «status quo», dok se rat ne svrši. Tu je riječ i održao usprkos mnogim poteškoćama, što su ih pravile mađarske vlasti.

Slično je Sv. stolica postupala i u Dalmaciji, kad je bila zaposjednuta od Talijana. Ona nije ni za čas pomislila na to, da

---

bi dalmatinske biskupije pripojila Italiji i tim ih odrezala od hrvatskih biskupa.

Za primjer, kako je Sv. stolica puna poštivanja prema slavenskim narodima, podsjetio je nadbiskup Tita na papu Leona XIII, koji se zauzeo za biskupa Strossmayera, kad je biskup došao u sukob s austrijskim dvorom zbog Rusije; te na Pija XI, koji je osnovao posebni zavod Russicum u Rimu, te na Kongregaciju za istočnu Crkvu, kojoj stoji na čelu prijatelj Slavena kardinal Tisserant.

Tito je izrazio želju, da bi Crkva poduprla državnu vlast u pitanju Istre, jer je ona slavenska pokrajina.

Ako je Istra još danas hrvatska, naglasio je Stepinac, ima se zahvaliti samo katoličkoj Crkvi. Iz Istre je, naime, za vrijeme talijanske okupacije sva inteligencija ili pobjegla ili se odnarodila. No, katoličko je svećenstvo kroz 25 godina uz silne muke izdržalo i sačuvalo materinski jezik. Zbog Istre je Sv. stolica imala vrlo velikih neprilika s talijanskom državom. Dosta je samo spomenuti slučaj mgr. Fogara, tršćanskog biskupa, koji je radi pravednosti i ljubavi, koju je gojio prema Hrvatima i Slovencima, morao konačno na pritisak talijanskih fašista odstupiti.

Kako je Sv. stolica sklona napose prema Južnim Slavenima u Jugoslaviji, dokazuje i to, što je sa svoje strane spremno učinila sve, da se konkordatom srede odnosi Crkve i države, te je dopustila uporabu staroslavenskog jezika u bogoslužju za cijelu Jugoslaviju. Dala je, dakle, povlasticu, kakve nemaju ni najveći narodi na svijetu, kao što su Nijemci, Francuzi, Englezi itd. Konkordat je nažalost propao uslijed uličnih događaja vodećih faktora u Beogradu, koji nisu imali razumijevanja za javno dobro same države.

Pri kraju svog razgovora Stepinac je kazao Titu slijedeće: «Ovo sam do sada govorio kao biskup. Sada bih želio, ako je dozvoljeno, da dodam nešto kao čovjek, koji objektivno promatra prilike.

Ako se želi što prije sređenje prilika, onda bi se po mom mišljenju moralo otvoreno i muški porazgovoriti s predstavnicima Hrvatske seljačke stranke u Hrvatskoj pa čak i sa čestitim pristašama ustaškog pokreta. Razgovarat se može sa svakim, prihvatiti se ne mora. Tko god hoće pošteno i iskreno surađivati na sređenju zemlje, neka bude dobro došao. Ako suradnju odbiju, krivi su sami. Zašto se ne bi pokušali porazgovoriti? Mudar državnik ne propušta ništa, što može pomoći sreći i zadovoljstvu zemlje».

Konačno je nadbiskup stavio na srce, da bi se štedjeli životi gdje god je to moguće, jer mi nismo velik narod, a žrtve su do sada tako velike, da bi još jedna ovakva katastrofa značila istrebljenje slavenskih naroda na jugu Evrope.

Tito je odgovorio, da je to i njemu na srcu i da će sve učiniti. Nije lako, dodao je još, jer se pravdi mora zadovoljiti za te najveće povrede čovječnosti.

Sve u svemu, nadbiskup je pri svršetku razgovora kazao da je on mišljenja, da bi se, uz obostranu dobru volju, i najteže poteškoće mogle prebroditi, jer se katolička Crkva drži Kristova evanđeoskog načela, prema kojem treba, dati caru carevo, a Bogu što je Božje. Možda će tome pridonijeti i skupna sjednica biskupske konferencije, do koje ima u dogledno vrijeme doći (19).

Ova Stepinčeva izjava, da bi se sve poteškoće uz obostranu dobru volju mogle prebroditi, kao i sâm razgovor s Titom, kojem se on spremno odazvao, nepobitno dokazuju, da kasniji sukob, koji je nastao između Crkve i države, nije nadbiskup niti htio niti ga je izazvao. Riječi, koje su u zapisniku toga razgovora navedene pod navodnim znacima i time označene kao njegove doslovne riječi, sadržavale su živ i misaon program, koji bi režim, koji se predstavio kao narodni i demokratski te pobornik narodnosne ravnopravnosti i slobode, morao sa zahvalnošću usvojiti i u djelo provesti. Te riječi ujedno očituju velik nadbiskupov duh, njegovu iskrenu i otvorenu smionost kao i svu toplinu srca duhovnog pastira i dobra rodoljuba. Time je on pokazao, da ne želi samo kritizirati krive poteze režima, nego želi pokazati pozitivan put k sređivanju ne samo odnosa između Crkve i države, nego i samih unutarnjih prilika u novoj državi.

4) - *Narod okupljen oko Stepinca*

Usprkos obećanju, što ga je Tito dao i predstavnicima klera i samom Stepincu, da se u stvarima vjere i Crkve neće ništa određivati, nego sporazumno raditi, novi je režim zastupao i u djelo provodio protuvjerski smjer.

Čim bi u kojoj školi započeo sat vjeronauka, uletjelo bi u razred po nekoliko omladinaca sa zahtjevom, da učenici imadu

(19) Zapisnik o susretu maršala Josipa Broza Tita sa zagrebačkim nadbiskupom Alojzijem Stepincem, 4. VI. 1945., službeno potvrđen, br. 5997. - VD I 32; III 134.

---

odmah ići na gimnastiku ili kakvu športsku priredbu. Dolazilo je do sukoba s vjeroučiteljima. Vjeronaučna obuka je bila općenito smetana.

Nastavljalo se s hapšenjem svećenika i mnogih vjernika. Opet su se ljudi počeli utjecati nadbiskupu, da bi posredovao. On je posredovao i nastavljao spasavati, ukoliko su mu prilike dopuštale.

Novine i radio nastavljali su napadati hrvatske i slovenske biskupe, Sv. stolicu, napose zagrebačkog nadbiskupa (20). Bili su zatočeni biskupi križevački, splitski i krčki.

Nadbiskup je bio pozivan na razne priredbe. On se u prvo vrijeme odazivao i polazio bi na Jelačićev trg ili na «miting». Ali prigodom jednog mitinga na Jelačićevu trgu bilo je naglašeno, da Zagreb nije ni Stepinčev, ni Mačekov, nego Titov. Osobito su se okosnuli na nadbiskupa.

No, upravo ove mjere protuvjerskih goniča još su više okupile kler i vjernike oko nadbiskupa, koji je postao središnja osoba, u koju su svi upirali svoje oči. To se pokazalo osobito prigodom zagrebačkog hodočašća u Mariju Bistricu, u srpnju 1945. Don Masucci, tajnik papina izaslanika, piše u svom dnevniku, 9 srpnja te godine, slijedeće (21):

«Godišnje hodočašće zagrebačkih građana u svetište Marije Bistrice se održalo u atmosferi, koja poziva na duboko razmišljanje. Otišle su tisuće i tisuće najbolje djece ovoga grada, potaknuti samo svojom vjerom, da bi se poklonili svojoj nebeskoj Majci kao njihovi predci, koji su također željeli ostati njena odana djeca. Vođeni svojim Pastirom krenuli su, moleći i plačući. Stigli su. Položili su pred noge ispovjednika svoj više ili manje težak teret grijeha i vratili se prožeti boljim raspoloženjem kratko vrijeme nakon toga, kad se počelo sakrivati sunce. Jedna živopisna skupina je stigla pjevajući: 'Hoćemo Boga'. Bila je dočekana oduševljenim pljeskom na prostranom trgu pred katedralom.

U 19,30 sati je bio prizor takav, da je izazivao suze na oči. Jedan starac je uskliknuo: Nikada nisam vidio nešto slično! Cijeli se Zagreb okupio u sjeni katoličke Crkve, da dokaže svakome, da su oni odana djeca katoličke Hrvatske, onoga naroda, kojega je jedan papa proglasio 'predziđem kšćanstva' i koji čak uz prolijevanje svoje krvi želi ostati takvim. U među-

(20) MASUCCI 202.

(21) N. dj. 212 sl.

---

vremenu orile su se pjesme, himne, pljeskanje. Sve je to bilo praćeno različitim glazbenim kapelama. Oduševljenje je raslo i spajalo se u jedan jedini ritam.

Kada se pojavio nadbiskup, bio je pozdravljen gromoglasnim: 'Živio nadbiskup!' Taj je poklik izvirao ravno iz srca vjernika, ispunjao je čitav onaj veliki prostor pred katedralom i odjekivao. Nadbiskup se uspeo na propovjedaonicu i započeo svoj u propovijed:

'Vama, majke, pripada sveta dužnost prenijeti na svoju djecu, na svoju unučad vjeru, koju su vaši predci čak uz cijenu svoga života usadili u vas'.

Beskrajna bujica ljudi je živo skandirala: 'Nad — bis — kup!'

Ova demostracija žarke vjere onih koji žive u sjeni sve gušćeg sumraka, narasla je u simbol, postala je opet svjedočanstvo pred licem onih, koji bi htjeli iščupati Krista iz savjesti. Ta vjera svjedoči, da evanđeoski Učitelj, vjeran svojim nepogrješivim obećanjima, boravi još ovdje nakon devetnaest stoljeća i kadar je očistiti nebo Hrvatske, kao i ostalih dijelova svijeta od svakog oblaka bezboštva, mržnje i razaranja. Kako istina ne umire, jer ne može umrijeti, ne umire ni ljubav, ne umire ni Krist. Stoga će ljudska natjecanja naći uvijek u vjeri koja je 'bit nade', pravedno i plodno rješenje nikada zamračeno lihvarskom cijenom suza i boli. Neka se oni koji su na vlasti, sjete, da politika bezbožnog morala izdaje sve, koji su je izabrali za svoj put! Neka im bude vlast, ako je žele imati, ali ne uništavanje, već pomaganje naroda, vodstvo i miroljubiv rad».

Doskora su bili raspisani izbori za ustavotvornu skupštinu. Po zidovima su se viđali natpisi: za republiku, za partiju, protiv reakcije, itd. Nadbiskupu su od mnogih ljudi stizale molbe, da bi pristao na to, da on bude nosilac liste za Hrvatsku. Bilo je jasno, ako bi on to prihvatio, da bi sav Hrvatski Narod glasovao za njegovu listu. No nadbiskup je ostao dosljedan naglasujući, da se u rodoljublju ne da ni od koga nadmašiti, ali u stranačku politiku on neće ulaziti, jer se po svojoj biskupskoj dužnosti mora boriti za prava katoličke Crkve.

Kako je bila omogućena samo jedna lista i to komunističke partije, koja je silom morala proći, nastalo je zaprepaštenje među ministrima, koji nisu pripadali partiji. Kako nisu uspjeli, da izbori budu slobodni, predali su ostavku. Bio je obustavljen

---

i Mačekov list *Narodni glas*, jer ga kao reakcionarna «slagari nisu htjeli štampati» (22).

3. - STRAHOVLADA U HRVATSKOJ

Iz crkvene povijesti je poznato, da sukobi između duhovne vlasti katoličke Crkve i svjetovne, državne vlasti nisu novi. Božanski Spasitelj ih je prorekao, a sv. Ivan ih je u knjizi Otkrivenja slikama u proročkoj doglednici jezovito prikazao.

Život katoličke Crkve je u prvim stoljećima, prema onome poznatom pokliku Tertulijanovu, klijao iz krvi mučenika, kao iz sjemena. Ti sukobi, koji se kroz stoljeća ponavljaju sve do najnovijih vremena, nisu stalni, ali kad se pojave, znadu trajati i desetljećima, pa čak i dulje.

Pitanja odnosa između katoličke Crkve i države u blažoj ili oštrijoj mjeri i obliku su stalna. Nije ni čudo, jer isti ljudi su članovi i Crkve i države, a neka pitanja, tzv. mješovita, zadiru ne samo u područje jedne već i druge vlasti. Takva su: pitanje braka, odgoja mladeži, slobode govora i tiska itd. To valja imati pred očima, da se lakše i pravilnije shvati držanje crkvene vlasti kako u vrijeme progona tako i u vrijeme mirnog supostojanja i suradnje s državnom vlašću.

Katolička Crkva ima tisućljetno iskustvo. Ona je izgradila svoj postupak, koji nije nadahnut časovitim nagonom strasti i želje za osvetom kao ni obmanom, da će se sve vratiti u nekadašnje stanje, koje se preživjelo i prošlo. Ona je, naprotiv, puna smisla za prilagođivanje stvarnosti, prepušta se vodstvu kršćanske ljubavi i mirotvorstva. Ona rado pruža državnoj vlasti ruku i traži način, kako bi surađivala s njom u pitanjima mješovitog obilježja.

1) - *Sovjetski komunizam i Crkva*

Sovjetski komunizam je gipkiji nego što je bio postupak francuskih revolucionaraca. Marx, naime, polazi sa stanovišta, da je vjera organska i zakonita povijesna pojava u stanovitom razdoblju razvitka ljudskog društva. Stoga on sebi ne postavlja uništenje vjere kao najbliži cilj, već kao daljnji cilj, koji se ima ostvariti u duljem povijesnom roku. U početku je preuzeo lozinku

(22) HREN 33.

---

zapadnjačkog socijalizma: vjera je privatna stvar svakog građanina — država i Crkva su rastavljene.

No kad su komunisti u Rusiji došli na vlast izmijenili su tu lozinku. Taj preokret proveo je osobito Staljin, koji je u mladosti bio u sjemeništu. On je tražio suradnju pravoslavne Crkve u cezaropapističkom smislu, tj. potčinjavanja Crkve politici sovjetskog režima uz ograničenu materijalnu podršku, iako se nije odrekao daljnjeg cilja, tj. uništenja vjere nakon dužeg vremenskog razdoblja.

Pravoslavna Crkva se morala odlučiti ili za sporazum, tj. da surađuje u politici sovjetskog režima uz stalnu iako ograničenu materijalnu podršku vlade, ili za daljnji cilj komunističke partije, tj. uništenje vjere na daljnji rok. Kod pravoslavne hierarhije prevladala je struja moskovskog metropolite, kasnijeg patrijarha Sergija, koji je prihvatio sporazum.

2) - *Katolička Crkva u komunističkoj Jugoslaviji*

Tito je, dakle, bio obećao spriječiti protuvjerske ispade i zahvate, no partija kojoj je on na čelu, nastavila je s tim ispadima. Tito je pozvao kler, da mu saopći učinjene povrede vjerskih prava, kad je, 2. lipnja, predstavnicima klera u Zagrebu rekao:

«Ja bih htio, da mi postavite pitanja, koja vas sada tište... Možda postoje i kod vas još neke nejasnosti u pogledu perspektive».

Pa kad mu je kler saopćio, što sve rade partizani i partizanke po crkvenim zavodima, izjavio je, da on to ne odobrava. Neka to oni pismeno stave do znanja predsjedništvu federativne republike Hrvatske.

«Ta izjava — veli nadbiskup Stepinac (23) — dana je u jednom svečanom času, te je imala biti temelj dobrim odnosima između državnih i crkvenih vlasti».

Držeći se toga, nadbiskupski je ordinarijat u Zagrebu odmah treći dan iza toga susreta klera s Titom podnio predstavku gore spomenutom predsjedništvu vlade federativne republike Hrvatske, u kojoj je izložio zbivanja od 8. svibnja dalje, koja su pomutila odnos Crkve i države.

Slijedile su i daljnje predstavke samoga Stepinca. U tim

(23) Nadbiskupova predstavka predsjedniku vlade federalne Hrvatske, br. 64/BK, od 21. VII. 1945, I, 1.

---

je predstavkama, a katkada i najodlučnijim prosvjedima, iznio cijeli niz veoma teških i bolnih činjenica, koje su duboko uznemirivale narodni i crkveni život u Hrvatskoj i smetale smirivanju, sređivanju prilika, što je narod tako željno očekivao nakon svršetka ratnih pothvata.

Te bolne i teške činjenice, o kojima u svojim predstavkama piše nadbiskup, jesu slijedeće:

3) - *Ubijanje svećenika, činovnika i kulturnih radnika*

Iako je Tito, 2. lipnja 1945, svečano pred zagrebačkim klerom obećao, da će svi svećenici, koji se nalaze po logorima i zatvorima biti u kratko vrijeme ispitani, pa će oni, koji nisu ništa krivi kratkim putem biti vraćeni na slobodu, ipak je stanoviti broj svećenika zagrebačke nadbiskupije bio izveden pred vojne sudove i osuđen na smrt.

U predstavci na Vladimira Bakarića, predsjednika vlade u Hrvatskoj, nadbiskup navodi i imena tih svećenika. Bili su to 79-godišnji Kerubin Šegvić, prof. Stjepan Kramar, dr. Matija Kranjčić, ozaljski župnik, Petar Kovačić, župnik Sv. Obitelji u Zagrebu, Josip Kalajdžić, biškupečki župnik, Mihael Kanoti, varaždinski župnik, dr. Ivan Guberina, svećenik šibenske biskupije.

Na smrt strijeljanjem osuđene su i ss. Blanda Stipetić i Fanika Šplajt, te franjevci oo. Rikardo Ribić, karlovački župnik, i dr. Beato Bukinac, profesor na ženskoj gimnaziji.

Nadbiskup, osvrćući se na postupak kod tih vojnih sudova, ističe, kako optuženik tek na glavnoj raspravi saznaje svoju optužnicu, svjedoci se ne pripuštaju, optuženik se ne može braniti. On zaključuje (24):

«Bez preslušavanja svjedoka nema i ne može biti pravedna suda».

Javnost je isključena, nisu poznata ni imena sudaca, barem nisu poznata javnosti.

«To je moguće i razumljivo u režimu, koji se ne zove demokratskim i narodnim, već otvoreno priznaje, da je auktoritativan. Ali nije moguće razumjeti, da se takvo suđenje vrši

(24) N. mj. II 1. - Gl. I. OMRČANIN, *Martires de la fe* 29 sl.; isti, *Martyrologue croate* 30 sl.

---

u režimu, koji ističe demokratičnost i potpunu narodnu kontrolu. Držim, g. predsjedniče, da se i vi kao i svaki pošten čovjek slažete s time, da se ne može zvati narodnom kontrolom praksa, koju svakodnevno pratimo u zagrebačkom novinstvu, kad ono uoči kojeg procesa donese inspirirane članke protiv stanovitog okrivljenika i sutradan sazna za njegovu osudu. Još manje se može zvati narodnom kontrolom ono saopćenje, što službeni izvještaji donose nakon izrečene presude vojnih i građanskih sudova. Takva su saopćenja više cinička poruga osuđenika i po tome pljuska u lice pravde nego opravdanje najtežih krvavih kazna».

Za potvrdu, nadbiskup razglaba osudu, koja je izrečena svećeniku Kerubinu Šegviću, za koju veli, da je «izazvala u pravničkim krugovima zaprepaštenje radi pomanjkanja pravnog osjećaja, a u širokim narodnim krugovima sućut nad krvavom sudbinom nemoćnog starca».

Zagrebački župnik Petar Kovačić osuđen je najprije na prisilni rad u trajanju od nekoliko godina zato, što je s propovjedaonice upozorio roditelje, da paze na svoju djecu, te im ne dopuštaju, da se zadržavaju po ulicama u mješovitim društvima do u rane jutarnje satove. A toj tužbi je sudac sâm dodao drugu, tj. da je župnik Kovačić pred nekoliko godina jednu njegovu rođakinju preveo s pravoslavlja na katolicizam.

Za sve to nadbiskup navodi staru pučku uzrečicu: «Kadija tuži, kadija sudi», pokazujući tako na nekoć samovoljno i nepravedno sudovanje Turaka u našim krajevima.

«A eto napredni hrvatski narodni sud u Zagrebu g. 1945 radi kao da živimo u 16. i 17. stoljeću. Stradanje župnika Kovačića nije time dovršeno. On je doveden u Zagreb i vojni sud komande grada osudio ga je na smrt! Tu staje pamet i srce».

Zatim nadbiskup navodi još nekoliko primjera, pa nastavlja:

«Zadržao sam se dulje kod ovih primjera, g. predsjedniče, da pokažem, na kakvim se temeljima osniva sudovanje vojnih sudova. Držim, da je jasnije od sunca, da ovo sudovanje ne može ulijevati povjerenje u svoju objektivnost. Isto tako je jasno, da ovi sudovi ne služe pravdi, nego nečem drugome, da se prije može nazvati osveta i mržnja. A kako oni donose

masovne smrtne osude, postali su organi masovnog terora. Nije zato čudo, da je predsjednik vojnog suda komande grada Zagreba dobio u narodnim masama ime drugoga Vidnjevića, zloglasnog predsjednika pokretnog prijekog suda u Zagrebu».

Osim navedenih i osuđenih svećenika zagrebačke nadbiskupije, veli dalje nadbiskup, da ih čitav niz sjedi još danas u za-

---

tvorima i logorima, te u prilogu prilaže popis zatvorenih zagrebačkih svećenika.

U istoj predstavci na drugome mjestu veli Stepinac, da «se govori, da dnevno pada oko osamdeset presuda. U nekoliko minuta odlučuje se o sudbini života i dugih godina slobode. Zar je moguće pretpostaviti, da je takvo sudovanje temeljito i pravedno?».

«Iz ovoga slijedi opravdani zahtjev, da se što prije, upravo odmah, dokine sudovanje vojnih sudova u Hrvatskoj i prorade redovni građanski sudovi za građanska lica. U tim sudovima, ako se zovu narodni, neka sude po narodu neposredno izabrani i kvalificirani suci. Nijedan današnji član suda ni kotarskog ni okružnog u Zagrebu, a pogotovo ne vojničkog nije izabran od naroda, nego je imenovan odozgo» (25).

«Naši su zatvori i logori još uvijek puni i prepuni — veli on na drugome mjestu te predstavke. — Mnogi sjede u zatvoru po 6 do 7 tjedana a da nisu preslušani, a nakon jednog preslušanja, pušta ih se kući. Jesu li takvi morali biti u zatvoru? U štampi se priznaje, da su vlasti bile zavarane krivim optužbama i da su smjestile nedužne u zatvor».

Nadbiskup ustaje protiv takva postupka i jasno predlaže, kako bi se mogao ispraviti takav postupak:

«Takvim bi se slučajevima lako doskočilo, kad se ne bi svakoga odmah lišilo slobode, čim stigne protiv njega prijava. Na temelju prijave trebalo bi pozvati prijavljenoga na preslušanje. I tada bi se istom odlučilo, da li ga se pritvori ili pusti, da se eventualno brani iz slobode. Masovno hapšenje, bez razlike na težinu prekršaja, mora nužno dovesti do toga, da u zatvoru sjede mnogi nevini samo zato, što se našao netko, tko je na njima izvršio osobnu osvetu.

Takvim bi se osvetama i progonu nevinih moglo i moralo izbjeći time, što bi svaki onaj, koji podnese lažnu prijavu, bio kažnjen. Ali za to bi bilo potrebno, da se je u pozivima to jasno kazalo.

Nažalost, nijedan javni poziv vlasti na prijavljivanje sugrađana nije imao ove jedne neobično važne rečenice: da će biti kažnjen tko podnese lažnu prijavu. Za podržavanje morala, to je apsolutno potrebno. U protivnom slučaju pogoduje se stvara-

(25) N. mj. I 2.

nju sistema douškivanja i osvete, na čemu se ne može temeljiti blagostanje države i naroda.

Koliko bi bilo olakšano vlastima, kad bi se opreznije postupalo s hapšenjem, i kad bi se lakši slučajevi rješavali preslušavanjem bez hapšenja! Koliko bi nezadovoljstva otpalo, koliko bi suza i boli bilo prišteđeno! I za to treba imati razumijevanja» (26).

Kad je predsjednik vlade Hrvatske, 28. lipnja 1945, posjetio nadbiskupa, nadbiskup mu je osobno predao velik popis civilnih osoba, koje su zatvorene, iako nedužne, te mu tom zgodom doslovce kazao slijedeće (27):

«Uopće je velika nepravda zatvarati svijet zbog tobožnje suradnje s okupatorom i sličnih krivnja. Onda su svi radnici krivi, koji su radili u tvornicama, iz kojih je okupator uzimao robu, svi seljaci, koji su u znoju lica obrađivali zemlju, čije plodove je uživao okupator itd. Izgleda prema postupku sadanjih vlasti, da se za vrijeme od 1941 -1945 nije smjelo uopće živjeti. Da ovakve mjere nakon rata stvaraju zlu krv i silno ogorčenje u narodu, ne treba posebno dokazivati. Trebalo bi sve poduzeti, da se narod smiri».

U gore spomenutoj predstavci Stepinac traži, da bude postupak sa zatvorenicima ljudski kao i s njihovom rodbinom (28):

«Prije svega, zatvori su prenatrpani i ne mogu primiti onaj broj ljudi, koji faktično u njima boravi... Zašto ovakav postupak? Zar to ne znači bez potrebe mučiti, ogorčavati mnoge obitelji? Pa one već time, što im je netko u zatvoru, trpe i pate. Zar se mora bez potrebe povećavati mjera njihovih patnja? Ne nalazim razloga ovome postupku. Izgovor, da su patili i oni, koji su bili u šumi, pa neka sada pate ovi, koji su bili u gradu, nije čovječanski. U čemu bi, zapravo, onda imalo stajati oslobođenje, ako se samo mijenjaju uloge stradalnika?»

«Ovih sam dana dobio više stotina molba i upita, koji se odnose na sudbinu odvedenih časnika i domobrana» piše dalje nadbiskup te ukratko prikazuje njihove patnje (29).

(26) N. mj. II 4.

(27) Na ovaj je popis dr. Stjepan Lacković, nadbiskupov tajnik, 28. lipnja 1945, stavio primjedbu, da ga je nadbiskup osobno predao predsjedniku vlade prigodom njegova posjeta.

(28) N. mj. II 5.

(29) N. mj. II 6.

Ovu točku zaključuje riječima (30):

«Kad čovjek sve to gleda, samo se od sebe nameće pitanje: da li je kada Hrvatski Narod u svojoj povijesti prepatio toliko nevolja, kao ove posljednje četiri godine i ovih nekoliko mjesen poslije svršetka rata?

Ako se k tome doda sve ono, što pati hrvatska inteligencija, činovnici, intelektualci, koji su otpušteni iz službe, ili se još nalaze po zatvorima i logorima zato, što su za prijašnjeg režima obavljali svoju službu, od koje su živjeli, onda nastaje pitanje: Kamo sve to vodi?

Tisuće članova obitelji otpuštenih državnih i privatnih namještenika ostaju bez kruha. Kakvog će se posla moći primiti ljudi s fakultetskom izobrazbom u svojim četrdesetim i pedesetim godinama? To je danas postalo socijalno pitanje. Ako se gdjegod iz usta kojega neškolovanog huškača te ljude upućuje, da idu kopati ceste, onda je to prije cinička i krvava poruga na kulturni rad hrvatske inteligencije, nego putokaz za rješenje pitanja njihove životne egzistencije.

Čovjeku upravo dolazi na pamet pomisao, da je to pokušaj opravdanja istrebljenja hrvatske inteligencije. No, svakako vrlo bijedan pokušaj. Na mjesta hrvatskih inteligenata stručnjaka dolaze nestručnjaci, za koje odgovorni faktori javno priznaju, da koji puta jedva znaju staviti potpis na papir.

Konačno, nameće se pitanje: gdje postoji moralno opravdanje za progon tisuća hrvatskih časnika i stotina tisuća hrvatskih vojnika, koji su u najboljoj vjeri i potpunom predanju, da služe Hrvatskom Narodu, vršili svoje vojničke dužnosti. Po etičkim i pozitivnim načelima ratovanja nijedan od njih ne bi smio biti podvrgnut nikakvoj kazni osim onih, koji su prekršili međunarodne principe ratovanja i možda nepravedno napadali mirno pučanstvo, koje uopće nije sudjelovalo u ratnim operacijama. Neće biti možda suvišno, da se u obranu ovih hrvatskih časnika i vojnika naglasi i to, da su oni svoju borbu smatrali kao obrambenu borbu protiv svih onih nepravdi, koje su i po priznanju predstavnika 'narodnog oslobodilačkog pokreta' počinjali šovinistički režimi predratne Jugoslavije. Pogotovo kad su ti časnici i vojnici danas najspremniji da surađuju na obnovi i procvatu onakve Jugoslavije, koja bi bila istinska garancija ravnopravnosti i jednakosti svih naroda Jugoslavije».

(30) N. mj. II 7.

Kada su se, u rujnu 1945, sastali biskupi cijele Jugoslavije na skupnu sjednicu u Zagrebu, uputili su, 13. istoga mjeseca, Titu predstavku, u kojoj se, među ostalim tražbinama, pozivaju na njegovu veledušnost, da bi ponovno proglasio široku amnestiju za zatočenike, svećenike i svjetovnjake, što bi sav narod obradovalo, te ga utvrdili u ljubavi prema državi (31).

Za vrijeme ove biskupske konferencije, 19. rujna, primio je Stepinac na istrošenom omotnom papiru olovkom napisan slijedeći vapaj (32):

«U uzama vojnog suda u Novoj Vesi u Zagrebu nalazi se nas circa 200 uhićenika, koji smo svi osuđeni na smrt strijeljanjem. Budući da su nam inkriminirana djela, koja počinili nismo, a na samom sudu osim čitanja optužnice nismo imali uopće prilike da kažemo makar samo pet riječi u svoju obranu, a pravo stanje stvari vidljivo je iz naših molbi za pomilovanje, koje smo uputili na AVNOJ (33), to se obraćamo na Vas, preuzvišeni, s molbom, da na mjerodavnim mjestima izvijestite o pravom stanju stvari, te poradite na što povoljnijem rješenju našega pitanja, koliko je to u Vašoj moći.

Iznosimo Vam naša imena, koja znamo, budući da nam sva nije moguće sakupiti, jer smo na raznim mjestima smješteni».

Slijede 66 imena profesora, doktora, inžinjera itd., među njima i ime jednog redovnika svećenika.

Završavaju to potresno pismo riječima: «Nadamo se u Vašu pomoć, preuzvišeni, a dotle se utječemo molitvama preuzvišenom, da nam pruži utjehu u ovim teškim časovima».

Titu je, 19. rujna 1945, poslan brzojav slijedećeg sadržaja: «Katolički episkopat, sabran na plenarnim biskupskim konferencijama saznao je, da se u vojnom zatvoru u Zagrebu nalazi oko dvije stotine uhićenika osuđenih na smrt strijeljanjem. Molimo vas, gospodine Maršale, da se ti ljudi pomiluju. Dr. Stepinac, Predsjednik Biskupskih konferencija».

Prigodom istih biskupskih konferencija biskupi su, 22. rujna, upravili Titu predstavku, u kojoj na prvome mjestu spominju tragičnu činjenicu, da su kroz četiri godine u toku «narodno oslobodilačkog pokreta» poubijana 243 katolička svećenika, 169 svećenika nalazi se još uvijek po logorima i zatvorima, a nestalo

(31) Predstavka jugoslavenskog episkopata maršalu Titu, br. 87/BK, od 13. rujna 1945.

(32) N. mj.

(33) AVNOJ = Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije.

---

ih je 89. Jedan katolički biskup je još uvijek lišen slobode, a za sudbinu biskupa dr. Josipa Carevića se ne zna (34).

4) - *Vjersko-ćudoredni odgoj mladeži*

Nadbiskup je predviđao nakon prvoga svog zatvora, da katoličkoj Crkvi predstoje teške borbe na području odgoja mladeži.

Kako je Krist naložio Crkvi, da naučava sve narode, ona nema samo pravo nego i dužnost brinuti se za valjan i čestit odgoj mladeži. Stoga je nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu odmah nakon susreta predstavnika klera s Titom pismeno svratio pažnju predsjedniku vlade federalne Hrvatske na nedozvoljeno presizanje članova komunističke partije na područje vjersko-ćudorednog odgoja mladeži.

U svojoj predstavci upozorio ga je prije svega, kako se među mladeži na razne načine počela provoditi izravna ateistička propaganda, i to:

Pjevanjem borbene pjesme protiv Boga prigodom javnih nastupa;

Pozivanjem mladeži kao i činovništva nedjeljom i blagdanima na rad od 7 do 12 sati prije podne, da im se tako onemogući polazak na službu Božju;

Pripravljanjem zajedničkih zabava i plesova nezrelih mladića i djevojčica protiv dosadašnjih običaja i odgojnih metoda te zadržavanjem mladeži na ulici do kasnih sati u noći, čak i do jutra, gdje halabuče i galame (35).

Nakon školske godine, u kolovozu 1945, nadbiskup je predsjedniku republike Hrvatske, Komisiji za vjerska pitanja pri predsjeništvu vlade u Zagrebu, te Saveznom ministarstvu prosvjete u Beogradu upravio opširnu predstavku sitno natipkanu na pet stranica, u kojoj je iznio u pet točaka stajalište i poglede katoličke Crkve o pitanju škola i o pitanju vjerskog odgoja mladeži.

Ponajprije prikazuje stanje crkvenog školstva i vjerskog odgoja mladeži, kakvo je postojalo do 8. svibnja 1945.

U svim državnim i privatnim školama održavala se vjerska obuka dva sata tjedno u svakom razredu. Uz vjeronaučnu obuku

(34) Nadbiskupova predstavka maršalu Titu, br. 107/BK, od 22. rujna 1945.

(35) Predstavka nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu predsjedništvu vlade federalne Hrvatske, br. 4122/45, od 5. lipnja 1945.

---

bilo je propisano vršenje vjerskih dužnosti: prisustvovanje službi Božjoj, primanje sakramenata tri puta godišnje i obavljanje duhovnih vježbi uoči Uskrsa.

Katolička Crkva je imala svoje privatne škole s pravom javnosti. Bile su to nadbiskupske i biskupske gimnazije, kolegiji i sjemeništa (u Zagrebu, Travniku, Splitu, Šent Vidu), franjevačke gimnazije i sjemeništa (na Badiji, u Sinju, Širokom Brijegu, Varaždinu, Visokom), dominikanska gimnazija u Bolu na Braču, te gimnazija i učiteljska škola sestara milosrdnica u Zagrebu i sestara kćeri Božje ljubavi u Sarajevu.

Te crkvene škole, do kojih je došlo dugim borbama i uz velike žrtve, uživale su veliko povjerenje roditelja mladeži zbog temeljita odgoja, a državne vlasti su po svojim inspektorima priznavale velike uspjehe, koji su se postizali u tim crkvenim školama i zavodima.

U drugoj točki ustanovljuje nadbiskup, da je svršetak rata donio katoličkoj Crkvi bitnu promjenu na području crkvenog odgojnog rada, jer je obavezno obučavanje vjeronauka ukinuto u svim razredima osnovnih i srednjih škola. U višim razredima srednjih škola nije dozvoljeno uopće nikakvo, pa ni neobvezatno predavanje vjeronauka, dok je u nižim razredima poučavanje od dva sata tjedno svedeno na jedan neobvezatan sat. Tako je učinjeno i u osnovnim školama.

Osim toga vjeronauku je dodijeljeno posljednje mjesto, iza sviju predmeta. Time je na vanjski upadljiv način rečeno, da je ono, što je za svakog čovjeka najdublje i čemu po priznanju nepristranih odgojitelja, bez obzira na njihov svjetovni nazor, pripada prvo mjesto na ljestvici vrednota ljudskog života, kod nas zbačeno na posljednje mjesto.

Nadbiskup izražava svoje negodovanje zbog ovoga postupka školskih vlasti u Hrvatskoj, jer to duboko vrijeđa prava roditelja na vjerski odgoj djece kao što i nepovrjedivo pravo djece na vjerski odgoj. Time je ta stvar došla u otvoren sukob s voljom većine katoličkih roditelja, u čije ime nadbiskup može govoriti, iako su roditelji, na upit, da li žele vjerski odgoj djece, jednodušno odgovorili jasno, da su za vjerski odgoj djece putem škole.

Nadbiskup pita, da li taj postupak može biti smatran ispravnim tumačenjem ili ga treba smatrati samovoljnim, upravo sektarskim iskrivljivanjem narodne volje? Primjećuje, da je sve to učinjeno bez ikakva sporazuma s crkvenim vlastima i sa širokim slojevima katoličkih vjernika, kao da katolička Crkva i njezini vjernici u Hrvatskoj uopće ne postoje, ili kao da su oni nešto, preko čega svatko ima pravo bez ikakva obzira prelaziti.

Zatim navodi, kako po Zagrebu i po pokrajini obilaze stanoviti ljudi i uklanjaju raspela iz školskih dvorana, kako se ukida molitva prije i poslije obuke, usprkos protivne želje same mladeži.

Za narednu školsku godinu 1945/46 izašla je u zagrebačkom *Vjesniku* obavijest, koja, kako se vidi iz sadržaja, potječe od mjerodavnih zagrebačkih školskih vlasti, u kojoj se kaže (36): «Ove privatne gimnazije završit će ove godine radom, te će đaci iduće godine prijeći u državne škole, jer se sve privatne giranazije ukidaju».

Ove utvrđene činjenice završava nadbiskup primjedbom: «Kako je iz svega vidjeti, položaj katoličke Crkve na odgojnom području bitno je promijenjen na gore. Pače, on je tako prekaran, te se s pravom može kazati, da je katoličkoj Crkvi gotovo oduzeta svaka mogućnost odgoja svojih vjernika — djece i mladeži. A ono, što je u državnim školama ostavljeno, to ima značaj milosti, koja se do nekog vremena daje, a onda se po miloj volji može oduzeti».

U trećoj točki otklanja nadbiskup takvo stanje, koje se uvodi:

«Jasno je, da se katolička Crkva ne može sporazumjeti, a još manje da može prihvatiti postojeće stanje kao normalno».

Navodi razloge, zbog kojih on kao predstavnik katoličke Crkve mora otkloniti odgoj mladeži monopoliziran od države. Razlozi su slijedeći:

1. - Državni odgojni monopol vrijeđa pravo roditelja na odgoj djece. To njihovo pravo je prvotno, neotuđivo, i prije svakog prava države na odgoj djece.

«Djeca nisu vlasništvo države, ni naroda, nego su samostalni subjekti, nad kojim vrše primarnu odgojnu vlast roditelji».

Odgojna roditeljska vlast proteže se ne samo na vjerski i ćudoredni odgoj djece, nego i na tjelesni i društveni.

«Zato roditeljima pripada pravo, da osnivaju sami škole, i barem, ako država podiže škole, roditelji imaju pravo zahtijevati, da nastava odgovara njihovim odgojnim načelima».

2. - «Isus Krist, utemeljitelj katoličke Crkve, dao joj je pravo i vlast, da odgaja svoje vjernike u vjeri i ćudoređu. To su pravo sve svjetovne države Crkvi priznavale. Državna vlast,

(36) *Vjesnik*, br. 90, od 4. kolovoza 1945, str. 5.

---

koja ne bi poštivala u načelu ili u praksi to pravo Crkvi, zaslužila bi, da je se nazove nasilnom nad najsvetijim pravima čovjeka. I zato nijedna moderna država, koja hoće biti u redu kulturnih država, ne želi osporavati Crkvi ovo njezino pravo, da pruža vjerski odgoj katoličkoj mladeži».

«Kao što roditelji, isto tako ima i Crkva prirodno pravo, da osniva škole, pogotovo onda, kad je u državnim školama ugrožen ili onemogućen vjerski odgoj, dotično kad je čitav odgojni smjer protivan nauci Crkve. Napose Crkva ima pravo osnivati sjemeništa za odgoj klera, kojeg prava se ona nikad ne odriče, pa ni u konkordatima».

Dašto, da i državi pripada pravo podizati škole. Ali ona tu ne vrši prvotnu dužnost, nego popunidbenu, ukoliko nadopunjuje ono, što sami roditelji ne mogu putem privatnih gradskih ili crkvenih škola učiniti.

«To su načela, koja katolička Crkva svagdje ispovijeda na području odgoja djece i mladeži. U svjetlu ovih načela, očito je, da današnje izloženo stanje na odgojnom području ni izdaleka ne može zadovoljiti Crkvu, i ona ga mora otkloniti».

3. - Državni odgojni monopol nipošto se ne slaže s načelom slobode vjeroispovijesti i slobode savjesti, koje je savezna vlada usvojila.

Nadbiskup pita: «Kako može državna vlast zabraniti vjersku pouku onome, koji je po svojoj savjesti hoće i u višim razredima srednjih škola? Odluka predsjedništva ZAVNOH-a (36a), koja u Hrvatskoj ne dozvoljava vjerske obuke u višim razredima srednje škole, očevidno je kršenje slobode savjesti i ne da se opravdati ničim drugim nego samo neprijateljstvom prema religiji uopće, dotično drugim ekskluzivističkim, recimo otvoreno, materijalističkim nazorima na svijet.

Ma kakvo naziranje na svijet imali donosioci odluke o zabrani vjeronauka u višim razredima srednjih škola, oni, sa stajališta slobode savjesti, koju traže za sebe, ne bi nikako smjeli po postulatu zdravog razuma kratiti te slobode drugima.

Tu ništa ne mijenja na stvari, ako se sve odluke ZAVNOHA nazivlju demokratskim, pa se sve one, koji uviđaju njihovu nelogičnost, jednostavno proglasi reakcionarima, profašistima, a opravdana kritika te odluke, napadom na narodnu

(36a) ZAVNOH = Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske.

---

vlast. To je vrlo jednostavno i komotno. Ali je isto tako daleko od one demokracije, koja poštuje narodne tradicije i volju roditelja, kako imaju biti njihova djeca odgajana i volju same mladeži, koja u višim razredima želi slušati vjeronauk.

Čak u Beogradu je to dozvoljeno, zašto to nije u Zagrebu? Zar u Zagrebu vrijedi druga logika, ili druga sloboda savjesti! Ili gdje je demokracija u ovom pitanju, u Beogradu ili u Zagrebu?»

Nadbiskup zatim upozorava, da je vjeronauk vazda smatran izvrsnim odgojnim predmetom. On nije nastavni predmet kao što su to ostali predmeti. Smanjenje vjeronauka na jedan sat tjedno ne odgovara suvremenim potrebama vjerskog života. Stoga je to stvarni nazadak, a ne odgojni napredak.

Sloboda savjesti traži, da se učenicima, koji žele i polaze na vjeronauk, dade mogućnost, da vrše svoje vjerske dužnosti. Ona traži i to, da se Crkvi dozvoli i da joj se ne priječi osnivati i podržavati dječačka sjemeništa i vlastite gimnazije. Nije u skladu sa slobodom savjesti, ako se ukidaju privatne škole, koje stoje pod upravom Crkve.

Nadbiskup upućuje nadalje naslovnika, kako to nije zabranjeno niti u laičkoj Francuskoj, čije je protucrkveno zakonodavstvo od godine 1906 dovelo do rastave države od Crkve. No Francuska od godine 1939 i godine 1945 nije više ona iz godine 1906!

«I ako netko želi kod nas u prosvjeti uvesti stanje iz godine 1906, onda je jasno, da je to navještaj otvorene kulturne borbe protiv Crkve. A to nije ni danas simpatično. Dosljedno nije suvremeno».

U posljednoj točki Stepinac sažeto izražava svoje zahtjeve u pogledu odgoja mladeži (37).

Kad se cijeli episkopat Jugoslavije sastao, u rujnu 1945, u Zagrebu, upravio je preko svoga predsjednika, nadbiskupa Stepinca, Titu dvije predstavke, jednu 13. rujna, a drugu 22. rujna. U objema tim predstavkama traži episkopat, da se zadrži puna vjeronaučna obuka u svim nižim i srednjim školama, omogućivanje vršenja nedjeljnih dužnosti, poštivanje bitnih

(37) Nadbiskupova predstavka dr. Vladimiru Bakariću, predsjedniku vlade federalne Hrvatske, Komisiji za vjerska pitanja, Saveznom ministarstvu prosvjete demokratske ferativne Jugoslavije, br. 71/BK, od 11. kolovoza 1945.

---

prava roditelja i Crkve na katoličke privatne škole, sprječavanje dugih noćnih zabava mladeži po selima i gradovima (38).

U svibnju 1946, kanila je «demokratska» vlast izvesti žensku djecu, stariju i mlađu, pred publiku prigodom sletskih vježbi u gaćicama i tako ih voditi po gradu. Iako se velika većina djevojaka zgražala nad takvim zahtjevom i to odbila, teror u školama je bio takav, da se one same nisu mogle oduprijeti.

Kako takvo oblačenje duboko vrijeđa ćudoredne osjećaje, a cilj mu je bio jasan, da se naime postepeno kvari ženska mladež, mnogi katolički roditelji obavijestili su o tome nadbiskupa i zamolili njegovo posredovanje.

Nadbiskup je odmah, 9. svibnja, napisao oštar prosvjed protiv takva postupka školskih vlasti i uložio ga komisiji za vjerska pitanja pri predsjedništvu vlade federalne Hrvatske. U tom prosvjedu kaže, da su ga katolički roditelji obavijestili o naumu, da se ženska mladež izvede u takvu kostimu pred publiku u Zagrebu, te dodaje «u koliko se protiv želje ogromne većine roditelja i đaka ova odluka izvede, pridržajemo si pravo o tome obavijestiti čitavu katoličku javnost, da bude na čistu o stavu Crkve u ovom pitanju. Nadam se, da to neće biti potrebno, nego da će se u našoj državi poštivati ne samo kršćansko nego i demokratsko načelo slobode savjesti» (39).

Složile su se i mnoge majke te su same upravile prosvjed protiv gore navedene namjere na gore spomenutu komisiju, koja je 11. svibnja odgovorila nadbiskupu po ministru mgr. Rittigu, da učestvovanje ženske omladine na sletu, na 12. svibnja, nije obvezatno (40).

5) - ***Sprječavanje dijeljenja sakramenata bolesnicima i kažnjenicima***

Ono bitno, što se odnosi na slobodu savjesti, jest pravo vjernika, da im se pruži utjeha sv. vjere u trpljenju, a napose u posljednjim časovima života. Nažalost, nije se dopuštalo svećenicima pristupiti u mjesta boli i trpljenja, kao što su bolnice, pa čak ni u zatvore k onima, koji su bili osuđeni na smrt, a željeli su, da prije negoli bude izvršena smrtna osuda prime sv. sakramente.

(38) Predstavka jugoslavenskog episkopata maršalu Titu, br. 87/BK, od 13. rujna 1945, i nadbiskupa Stepinca, br. 107/BK, od 22. rujna 1945.

(39) Nadbiskupov prosvjed upravljen Komisiji za vjerska pitanja pri predsjedništvu vlade federativne Hrvatske, br. 20/BK, od 9. svibnja 1946.

(40) Posebno tiskani letak katoličkih roditelja grada Zagreba.

Vjernici su se obraćali i u tom pitanju Stepincu, moleći ga, da posreduje. On kao njihov pastir nije se mogao oglušiti na te molbe, pa je u tom smjeru osobno posredovao i primio usmena obećanja. Ali stvar se nije maknula s mrtve točke. Stoga se u pismenoj predstavci, koju je upravio predsjedniku vlade federalne Hrvatske, 21. srpnja 1945, iznosi i to pitanje (41).

«Ponajprije stalo mi je do onih, koje vojni sudovi osuđuju na smrt, da doista dobiju svećenike u posljednjim časovima, te prime vjersku utjehu. Na primanje sv. sakramenata u posljednjim časovima života ima pravo svaki osuđenik, pa i onaj koji je osuđen na gubitak časnih prava. Pogotovo imadu to pravo svećenici, koji su, koliko imadem podataka, do sada bez pratnje svećenika justificirani.

Ja sam se za vrijeme ustaškog režima mnogo zauzimao za to, da svi osuđenici mogu imati svećenika u posljednjim časovima. U tome sam konačno uspio. Držim, da ni današnji režim neće u tome zaostati, te će najhitnije biti riješeno pitanje svećenika, koji će osuđenike pratiti prema njihovoj želji i zahtjevu na posljednjem putu.

Neka vojne vlasti označe svećenike, u koje imadu povjerenje, i kojima ću ja moći dati za to potrebno ovlaštenje, te se ova osnovna stvar već jednom skine s dnevnog reda. Već sam više puta primio usmena obećanja u tom pravcu, ali se stvar do donas nije pomakla s mrtve točke».

Ni ova pismena predstavka nije bila uvažena. Stoga svi katolički biskupi Jugoslavije upućuju, 13. rujna iste godine, novu predstavku o tom predmetu preko svoga predsjednika, nadbiskupa Stepinca, Titu u Beograd; u njoj iznose to važno pitanje slobode savjesti (42).

«Očekujemo — kažu biskupi — da će se Vašom intervencijom urediti vrlo važno pitanje duhovne pastve po vojnim i gradskim bolnicama te u zatvorima; to je po našem mišljenju stvar, koja spada među bitne atribute slobode savjesti».

6) - *Onemogućen katolički tisak*

U predstavci na predsjednika vlade republike Hrvatske, od 21. srpnja 1945, veli Stepinac (43):

«Konstatiram činjenicu, da su katoličkoj štampi stvarno za-

(41) Nadbiskupova predstavka predsjedniku vlade federativne Hrvatske, od 21. srpnja 1945, II 1.

(42) Predsjedništvo biskupskih konferencija, br. 87/BK, od 13. rujna 1945.

(43) N. mj. I 5.

---

tvorena usta. Nije dozvoljeno izlaženje lista zagrebačkih župnika s motivacijom, da nema dovoljno papira. A malo poslije, vojnici su, bez ikakve presude iz podruma 'Narodne tiskare' i moga dvora odvezli vagone papira na račun partijske tiskare 'Naprijed', kao da je partijska tiskara državno poduzeće. I to predstavlja unikum pravne sigurnosti, u kojoj živimo.

Katoličkom je tjedniku *Novi život* dozvoljeno izlaženje samo kao mjesečniku u tako ograničenom broju primjeraka, da je time unaprijed ugušen i prije no što se pojavio.

'Narodna tiskara', u kojoj je većim dijelom crkveni novac, optužena je, da je surađivala s okupatorom i narodnim neprijateljem, pak joj je obustavljena svaka djelatnost. Ali prije svake osude suda, njezine zalihe papira vojnici, dakle državni funkcionari, odvoze u korist druge partijske tiskare. Tako je stvarno onemogućena svaka sloboda štampe, premda i ona figurira na deklaraciji 'Savezne vlade'. Došli smo do stanja, da nas u štampi gotovo svakodnevno napadaju, a ne daju štampati nijednoga katoličkog lista. Sve to biva u eri 'oslobođenja' i pod geslom slobode».

Katolički episkopat, koji se u Zagrebu sastao na biskupsku konferenciju, 22. rujna iste godine piše, da od stotinjak katoličkih časopisa i novina, što ih je katolička Crkva imala u staroj Jugoslaviji, više nijedan ne opstoji, i da su sve katoličke tiskare zaplijenjene, a isto tako i papir oduzet (44).

7) - *Novinski napadaji na biskupe i kler*

U predstavci upravljenoj predsjedniku vlade federalne Hrvatske, od 21. srpnja, piše nadbiskup (45):

«Stalni napadaji novina na pojedine svećenike, trpanje klera u 'reakciju', napadaj na moju osobu, podvale i karikature u novinama, kao da ja zaštićujem one, koji kliču Paveliću, izvraćanje jasnog smisla mojih okružnica u javnoj štampi, a bez i najmanje mogućnosti, da se pogođeni javno ili na istom mjestu brane, sve to daje sve jasniji dojam, sve jasnije izrazuje činjenicu, da je katolički kler u ovoj državi stavljen izvan zakona, da ga svatko može nekažnjeno napasti, oblatiti, a njemu preostaje jedino pravo, da šuti, da puni zatvore i obogaćuje imenima listu na smrt osuđenih. Sve to biva u isto vrijeme, kad predavači, i to gospoda javni tužioci,

(44) N. mj. I 1.

(45) N. mj. I 4, 9.

---

tumače širokim slojevima grada Zagreba deklaraciju vlade o slobodi savjesti i slobodi vjeroispovijedanja».

Kako je bistričko hodočašće Zagrepčana g. 1945 bilo vanredno brojno, i kako je pokazivalo odanost vjernika naobiskupu i ljubav prema njemu, novine su počele donositi napadaje, potičući na represivne mjere protiv katoličkoga klera, Stepinac u spomenutoj predstavci piše slijedeće (46);

«Prije svega jedna konstatacija. Sve, što se dogodilo u samoj procesiji, sve je to bilo neorganizirano, spontano. Najodlučnije odbijam tvrdnju, da su reakcioni krugovi organizirali političke poklike. Pjevanje poznate pjesme 'Hoćemo Boga' je u Zagrebu staro. To je zapravo francuska pjesma, stara već 25 godina, i davno je već kod nas pjevana. Poklici i skandiranje puka novi su i u stilu današnjih dana. Crkva ih sigurno nije uvela. Još manje prekidanje same moje propovijedi. Uvijek sam tražio i naglašavao, da politika bude odvojena od Crkve.

Konstatiram nadalje, da u procesiji i za vrijeme vjerskih obreda nije pao nijedan politički poklik, premda mi je dobro poznato, da su sa strane USAOH-a (47) upućeni omladinci, da izvikuju političke poklike, koji su mogli izazvati protuodgovore publike, koja je to sa strane slušala. Ni Crkva ni kler nije kriv, da su ove godine tolike mase hodočastile na Bistricu. Za to će snositi odgovornost i oni, koji su punili logore i zatvore rođacima bistričkih hodočasnika. Crkva i kler nije kriv, što su bili od tisuća aklamirani. Reklamu su im opet načinili oni, koji su taj kler zatvarali i sudili na smrt. U vezi sa bistričkom procesijom neki visoki funkcionari šire vijest, da je biskup dr. Čekada molio nekoliko puta s masom svijeta po pet Očenaša za emigrante. Najodlučnije odbijam ovu klevetu, koju mogu tisuće hodočasnika svaki čas demantirati».

Nadbiskup se zatim osvrće na optužbu glasila komunističke partije *Naprijed*, od 14. srpnja, da je jedan kateheta učio djecu skandirati «hoćemo vjeronauk u škole».

«Povest ću o tom slučaju istragu — veli on (48). — Ali ne mogu shvatiti, kako je *Narodni list*, od 14. VII, donio karikaturu bistričke procesije, kao da su djeca na procesiji vikala

spomenuti poklik. Zar to nije izvrgavanje ruglu bistričke procesije? Zar to ne potpada pod udar zakona o raspirivanju vjerske mržnje? Ili zar se takav posao može zvati znanstvena kritika religije? Ili zar je to

(46) N. mj. I 6.

(47) USAOH = Ujedinjeni savez antifašističke omladine Hrvatske.

(48) Predstavka kao gore bilj. 41, I 8.

'kritika neispravnog rada vjerskih predstavnika', koja se ne smatra izazivanjem vjerske mržnje? Budite uvjereni, da se tisuće i tisuće odraslih muževa i žena, koji su sudjelovali u bistričkoj procesiji, nalaze duboko povrijeđeni ovom porugom *Narodnog lista*. A na koncu, najmanje je shvatljivo, kako je mogao ministar nastave g. Brkljan pred narodom Donje Stubice tvrditi, da je reakcija pokušala to (tj. povratak bistričke procesije) iskoristiti, pa je... najmila neku djecu, da viču, kako u školama nema vjeronauka (49). Žalim, što je g. ministar bio tako loše obaviješten o bistričkoj procesiji te je mogao nekritički iznijeti tvrdnju, koju ja odlučno odbijam».

Kako se predsjednik vlade federalne Hrvatske u svome referatu na saboru, koncem srpnja, osvrnuo ponovno na bistričku procesiju, nadbiskup piše istom predsjedniku, 2. kolovoza, slijedeće (50):

«Moram ponovno istaći, da crkvene vlasti nisu imale nikakve političke namjere kod organiziranja ove procesije. Ponovno tvrdim, da za vrijeme procesije nisu padali politički poklici. Ne mogu usvojiti vaše tvrdnje (u saborskom ekspozeju), da se na procesiji organizirala jedna kampanja, koja je prvenstveno 'proustaška'. A to zato ne, jer sam duboko uvjeren, da velika većina hodočasnika nije imala ništa zajedničko s ustaštvom, pa nije ni bila proustaška. Ako bi se što moglo o tome dopustiti, jedino je to, da je mogla biti 'nekolicina nesavjesnih ljudi', koji nisu imali držanje dolično vjerskoj procesiji. No, ti apsolutno iščezavaju pred masom vjernika. Sve u svemu moram se ograditi od toga, da se Crkvi pripisuje u organizaciji bistričke procesije politički, a osobito proustaški karakter».

U istom osvrtu spominje Stepinac, da je jedan zastupnik izrekao u saboru napadaj na Sv. Oca, koji je sâm predsjednik sabora smatrao potrebnim da požali. Nadbiskup piše dalje (51):

«Nekvalificirani taj napadaj znači stvarno izazivanje vjerske mržnje. Znači uvredu milijuna katolika, pa vršim svoju dužnost, kad ovim putem dižem svoj glas protesta protiv toga čina. Nadam se, da se takav nastup više neće ponoviti, jer je u očitoj protivnosti s pravilima dobrog odgoja i obzira, koji treba iskazati vjerskom poglavaru milijuna katolika ove države, pogotovo kato-

(49) *Vjesnik*, od 10. srpnja 1945, str. 3.

(50) Nadbiskupova predstavka predsjedniku vlade federativne Hrvatske, br. 67/BK, od 2. kolovoza 1945, 2.

(51) N. mj. 1.

---

lika Hrvata. Držim, da nijedna demokracija ne može dati opravdanje za takav nekulturni gest».

8) - ***Laiciziranje kršćanskog braka***

Prema novinskim vijestima predstojao je zakonski nacrt o uvođenju obvezatnog građanskog braka.

Nadbiskup je dao nalog dr. Franji Hermanu, profesoru crkvenog prava na zagrebačkom bogoslovskom fakultetu, da prouči pitanje. On je to učinio i napisao odličan izradak, koji je bio poslan Komisiji za vjerska pitanja.

Nekoliko je biskupa tražilo od Stepinca, da posreduje u toj osjetljivoj stvari.

U nadbiskupskom arhivu se čuva poseban izradak, koji se osvrće na članke 25, 26 i 27 nacrta za novi ustav. Članak 26. se tiče braka. Prema tom članu uvodi se po načelu «slobodne savjesti i vjeroispovijesti» obvezatan građanski brak.

Na pozadini toga spisa napisao je nadbiskup vlastoručno, 31. prosinca 1945:

«Budući da je dr. Herman već poslao vjerskoj komisiji odličan elaborat, nema misla ništa dalje poduzimati. Spis neka se čuva u arhivu konferencija».

9) - ***Oskrvnjivanje katoličkih groblja***

Prema praksi njemačkih nacista, koji su sravnjivali grobove protivnika u ratu, počelo se sada slično raditi i u Hrvatskoj.

Nadbiskup je primio pismo, što su ga potpisale katolikinje Hrvatice, seljakinje i građanke, majke pokojnih sinova i žene pokojnih muževa, pisano 17. rujna 1945, u kojem se tuže, da se po naređenju mjerodavnih vlasti uklanjaju križevi na Mirogoju s ustaških grobova, a nakon toga imadu se grobovi sravniti tako, da neće biti vidljivo, gdje je koji od onih, koji počivaju na tom mjestu vječni san. Pismo je pisano vrlo bolnim tonom (52).

Nadbiskup je već prije doznao za te mjere, te je već 18. kolovoza predsjedniku vlade federalne Hrvatske poslao oštar prosvjed (53):

(52) Pismo katolikinja-Hrvatica, seljanka i građanka, majka pokojnih sinova i žena pokojnih muževa, upravljeno nadbiskupu Stepincu, 17. rujna 1945.

(53) Nadbiskupov protest upravljen predsjedniku vlade federativne Hrvatske, br. 73/BK, od 18. kolovoza 1945.

«Stižu mi vijesti — veli on — iz Varaždina, Zagreba i drugih mjesta, da se po nečijem nalogu niveliraju grobovi ustaša i Nijemaca, uklanjaju križevi s njihovih grobova po katoličkim grobljima, ne pitajući ni crkvene vlasti ni rođake pokojnika.

Ovo je kulturni škandal prvoga reda. Vi ste, gospodine predsjedniče, pravnik, pa će vam biti bez sumnje poznato, što pogansko rimsko pravo sudi de laesione sepulchri. Zar smo pali ispod pogana?

Ja kao predstavnik katoličke Crkve energično protestiram protiv ovoga divljanja i molim vas, da izdate hitne naloge, da se poštuju katolička groblja. Na grobljima nema više prijatelja ni neprijatelja, ni partizana ni ustaša, ni Nijemaca ni Slavena. Na grobljima su samo mrtvi, koji čekaju posljednji pravorijek vječnoga Suca, koji će ih suditi samo po tome, kakvi su bili kao ljudi, da li su vršili njegove zapovijedi ili ne, a ne po stranačkim ili nacionalnim pripadnostima.

Ja se nadam, da neću biti prisiljen javno upozoriti narod na obešćašćivanje naših groblja».

Nadbiskup zajedno s biskupima, koji su došli u Zagreb na biskupsku konferenciju, uputio je 13. rujna 1945, isti zahtjev.

10) - *Zapljena crkvene imovine*

Nadbiskupu su od svećenstva počele stizati obavijesti o samovoljnom i nasilnom oduzimanju crkvene imovine, koja ima služiti uzdržavanju klera i crkvenih ustanova. Zbivali su se takvi slučajevi u Križevcima (54), u Zagrebu (55), u Ozlju i Remetama. Bio je zaplijenjen dio imovine «Karitasa» nadbiskupije zagrebačke, ustanove sasvim crkvene, čija je imovina imala svrhu pomagati najbjedniju sirotinju. Drugi dio te imovine bio je zapečaćen i čekao je čas, kada će biti otpremljen. Ujedno je toj čisto crkvenoj ustanovi bio postavljen komesar (56).

U svojoj predstavci predsjedniku vlade federalne Hrvatske, od 21. srpnja 1945, nadbiskup saopćuje, da dnevno prima obavijesti o hapšenju svećenika, te dodaje (57):

(54) Dopis Petra Šeba, kapelana, br. 200/45, od 3. lipnja 1945.

(55) Dopis dr. Mije Selca, župnika župe Sv. Blaža u Zagrebu, br. 237, od 4. lipnja 1945.

(56) Predstavka nadbiskupskog duhovnog stola predsjedništvu vlade federativne Hrvatske, br. 4122/45, od 5. lipnja 1945, 4.

(57) N. mj. I 4.

«Zajedno s hapšenjem se vrši prisilna rekvizicija njihovog imetka. Pečate se župni uredi i tako onemogućuje pastva vjernika. Bez ikakve zakonske odredbe vrše organi nižih vlasti tu diobu crkvenih nadarbina i tako na svoju ruku rješavaju agrarno pitanje crkvenih posjeda».

Neposredno prije iznošenja nacrta zakona o agrarnoj reformi pred AVNOJ (58) izašao je u *Vjesniku* članak, u kojem se pristrano, neistinito i nepravedno pisalo o stanju na posjedima zagrebačke nadbiskupije i prvostolnoga kaptola u Zagrebu. Obje su crkvene ustanove poslale *Vjesniku* ispravke, da ih prema zakonu na istome mjestu objelodani. Uredništvo to nije učinilo. Ali generalni vikar, po nalogu nadbiskupovu, poslao je te ispravkc predsjedništvu vlade federalne Hrvatske, 12. kolovoza, s popratnim pismom.

U tom pismu tuži se, da «sloboda štampe postoji samo za neke građane ove države, dok je drugima, nepravedno napadnutima, onemogućena obrana na onome mjestu, gdje su napadani».

Budući da je nadbiskup još sredinom srpnja istom nadležništvu podnio predstavku, u kojoj obrazlaže stanovište Crkve u pitanju agrarne reforme, a taj je članak izašao neposredno pred iznošenje nacrta zakona o agrarnoj reformi, «to je očiti znak, da se neistinitim i nepravednim prikazom htjelo utjecati i unaprijed opravdati oduzimanje crkvene imovine. I to je neshvatljivo i neopravdano u svakoj istinskoj demokraciji» (59).

Par dana iza toga, 17. kolovoza, upućuje nadbiskup Titu u Beograd, predsjedniku vlade federalne Hrvatske i Komisiji za vjerska pitanja u Zagrebu opširnu predstavku o pitanju agrarne reforme, za koju se doskora imao donijeti u Skupštini zakon. Predstavka je sitno natipkana na tri stranice.

U njoj podsjeća na svoju prvu predstavku o tom pitanju, što ju je podnio već 10. srpnja iste godine, jer je Tito, 2. lipnja 1945, predstavnicima klera i njemu osobno dao izjavu, da će se sva pitanja odnosa Crkve i države rješavati sporazumno, a u pitanju agrarne reforme, da će vlada Crkvu upoznati s nacrtom zakonskog projekta.

Nadbiskup utvrđuje, da je njegov prijedlog, nažalost, ostao potpuno neuvažen. I sada, kad je zakonski prijedlog o agrarnoj

(58) AVNOJ = Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije.

(59) Predstavka generalnog vikara i pomoćnog biskupa predsjedništvu vlade federativne Hrvatske, br. 70/BK, od 12. kolovoza 1945.

reformi primljen u zakonodavnom odboru privremene narodne Skupštine, može tu zakonsku osnovu upoznati samo iz nepotpunih novinskih izvještaja. Prije nego je konačno bio prihvaćen zakon u Skupštini, nadbiskup u predstavci, koja je odlično izrađena, iznosi slijedeće opaske u obranu prava Crkve (60):

1° - Svrha crkvenih posjeda. Crkva, naime, mora uzdržavati svoje službenike: nadbiskupe, biskupe, članove nadbiskupskih i biskupskih kaptola, središnjih biskupskih ureda, sjemeništa, gimnazije, konvikte, bolnice, sirotišta, župne crkve (patronati).

2° - Kod donošenja zakona o agrarnoj reformi treba uzeti u obzir i kulturne i društvene činjenice. Katolička Crkva je, naime, pomoću svojih imanja izvršila velika kulturna djela u prošlosti, a vrši ih i u sadašnjosti. U slučaju da crkveni službenici izgube posvema svoja vlastita sredstva za uzdržavanje, morat će pasti na teret vjernika, kojima nije stalo do toga, da dobiju crkveno zemljište. Mali dijelovi crkvenog zemljišta pojedinih župa neće zasititi potrebe seljaka za zemljom. Prema tome takav zakon neće donijeti smirenje već nezadovoljstvo u narod, jer velika većina katoličkih seljaka ima duboko razvijen osjećaj za poštivanje tuđeg zemljišta, napose crkvenog.

3° - Prema osnovnom načelu, po kojem bi se donio zakon o agrarnoj reformi: «zemlja pripada onome, koji je obrađuje», imalo bi se crkveno imanje, kao pojam mrtve ruke, posve oduzeti bez ikakve odštete, jer crkveni službenici nisu po svom zvanju zemljoradnici. Izuzetak čine bogomolje, samostani i crkvene ustanove, koje mogu zadržati pet hektara zemlje za uzdržavanje ili u čovječanske svrhe. Da je to načelo u stvari neizvedivo, pokazuje nadbiskup slijedećom opaskom:

«Njime bi bio onemogućen svaki posjed zemlje, koga ne obrađuje seljak svojom radnom snagom sâm ili snagom svoje obitelji. Pitam, koliko ima srednjih seljačkih posjeda, koji bi zakonom bili zaštićeni, koji sâm, bez pomoći svojih suseljana ili seljaka najamnika obrađuju tu zemlju? Oni će svoju zemlju zadržati, a Crkva je mora gubiti. Kolika je tu nedosljednost između načela i prakse, jasno je svakome, tko malo pozna prilike na selu. Ta nedosljednost mora postojati, jer je načelo 'zemlja je onoga, koji je obrađuje' nemoguće potpuno provesti u život».

(60) Nadbiskupova predstavka: maršalu Titu, dr. Vladimiru Bakariću, predsjedniku vlade federativne Hrvatske, Komisiji za vjerska pitanja, br. 72/BK, od 17. kolovoza 1945.

Od toga načela se odstupilo u slučaju intelektualaca, kojima se ostavlja do pet hektara zemlje, premda im nije zemljoradnja glavno zanimanje. Čak i država kani osnovati zemljišnu zakladu za potrebe savezne vlade, zemaljskih ministarstava i drugih javnih državnih ustanova.

«Jasno je, da u tim slučajevima nema mjesta načelu 'zemlja je onoga, koji je obraduje'. A zar katolička Crkva nije također javnopravna ustanova, s kojom naša država kani pregovarati, da

uredi međusobne odnose? Kako će se moći vršiti ti zamišljeni pregovori sa Sv. stolicom, ako Crkva bude najprije do temelja lišena svojih dobara, koja su joj potrebna, da može redovno vršiti svoje dužnosti, da može normalno egzistirati? Zar ne bi tim već unaprijed bila oduzeta podloga za iskren sporazum sa Sv. stolicom, bez čega je nemoguće, kako je to stara Jugoslavija pokazala, zamisliti mir i zadovoljstvo milijuna građana ove države?

Iz ovoga razloga ne mogu u ime katoličke Crkve prihvatiti novi zakon o agrarnoj reformi, jer je on po Crkvu očito nepravedan zbog nedosljedna provođenja načela: 'Zemlja je onoga, koji je obrađuje'».

4° - Način, kojim ministar poljoprivrede obrazlaže oduzimanje crkvenih posjeda — «crkvena imanja su doprinos narodnih dobrotvora, pa kao što ih je zajednica dala, tako ih može i oduzeti» — oprovrgava nadbiskup slijedećim razlogom.

«Katolička Crkva ima u rukama pismene dokumente, kojima su joj pojedini zakladatelji dali zemljišne posjede s obavezom, da se za njih drže određene funkcije ili da se tim posjedima uzdržavaju crkveni službenici, dotično crkvene karitativne i socijalne ustanove. Ti su zakladatelji darovali svoje zemlje na temelju tadašnjih građanskih propisa slobodnom voljom, a Crkva je darovnice primila, uzevši na sebe obvezu, koju su joj zakladatelji postavili. Tako te zaklade imadu značaj bilateralnog ugovora, u koji država ne smije dirati. Jer poništavanjem tih zaklada, oduzimanjem pa i jednostranim izvlaštenjem tih posjeda, državna vlast ruši pravni temelj svakog ugovora, koji međusobno sklapaju članovi državne zajednice. Državna vlast, koja jednom stane na stanovište, da može poništavati takve ugovore, mora nužno izgubiti povjerenje svojih državljana. Jer ona time ne poštuje ona njihova prava, koja je po svojem pozivu i po svojoj svrsi dužna poštivati, budući da su ta prava prije nje postojala. Iako rušenje pravnog poretka može najmanje počiniti ona državna vlast, koja je svečanom proklamacijom pred čitavom svjetskom javnošću izjavila, da će poštivati privatnu svojinu».

Konačno ističe nadbiskup činjenicu, da leži više od 600.000 jutara zemlje nezaposjednuto, kojom je moguće nadariti sve one, kojima je to obećano, kao što i one, koji nemaju dovoljno zemlje.

Dne 20. kolovoza upućuje nadbiskup protest predsjedništvu Privremene narodne skupštine, koja se onih dana imala sastati i izglasati zakon o agrarnoj reformi (61). Istoga dana je i Titu dostavio isto tako oštar prosvjed protiv tako jednostranog zakona, podsjećajući ga na njegovo obećanje u izjavi, koju je dao 2. lipnja predstavnicima klera u Zagrebu, kao i 4. lipnja njemu osobno, da će državne vlasti sporazumno s Crkvom donositi zakone, koji se tiču Crkve. Taj njegov jasni stav on smatra ne samo kao preduvjet za iskrenu suradnju s državnim vlastima, nego i kao obvezu, da će sa strane države biti donošeni zakoni, koji zanimaju Crkvu, nakon prethodne izmjene misli s predstavnicima Crkve.

Prinužden je ustanoviti, da je nažalost od tog vremena pa do tada izašao cijeli niz odredaba i mjera, koje su uređivale odnose Crkve i države, a da nikada nije pokušana prethodna izmjena misli. On je sa svoje strane nastojao iznijeti mišljenje Crkve, ali nije naišao na razumijevanje kod režima. Ističe, kako se katolička Crkva ne može suglasiti s ovakvim rješavanjem agrarnog pitanja (62):

«Odredbe zakona, kojima se Crkva jednostavno, bez pravedne i potpune odštete, izvlašćuje iz svih svojih posjeda, nepravedne su».

Zaključuje riječima: «Svraćam vama, gospodine Maršale, pažnju na to, da će se prihvatom zakona o agrarnoj reformi u obliku, kako je predložen Skupštini, samo pogoršati odnosi između Crkve i države, koji su nažalost, bez krivnje sa strane Crkve, i onako slabi. Uvjeren sam, da to neće ni najmanje povoljno djelovati na unutrašnje smirenje, kao i na planirane pregovore sa Sv. stolicom. Držim, da su u ovom slučaju posve na mjestu Vaše riječi upravljene zagrebačkom kleru, kako se dekretom ne može urediti odnos između Crkve i države».

Slijedećeg dana je i brzojavno uputio obojici naslovnika prosvjed protiv ovakva načina agrarne reforme (63).

(61) Predstavka Predsjedništvu privremene narodne skupštine, Beograd, br. 75/BK, od 20. kolovoza 1945.

(62) Pismo nadbiskupa Stepinca maršalu Titu, br. 74/BK, od 20. kolovoza 1945.

(63) Br. 77/BK, od 21. kolovoza 1945.

Ovoga puta je nadbiskup primio odgovor od Tita, u kojem potvrđuje primitak njegova pisma od 20. kolovoza i brzojava. On se ispričava glede agrarne reforme time, da je na zasjedanju kao i prije zasjedanja bilo mnogo diskusija, «ali je uvijek bila potpuna jednodušnost u tome, da se agrarna reforma mora odnositi i na crkvena imanja. Razumije se, da je to jednodušno gledanje baš rezultat raspoloženja širokih seljačkih nasa, a ne volje samih poslanika».

Saopćuje zatim, da je zakon nešto preustrojen, te se mjesto pet hektara ostavlja deset, a samostanima i crkvenim ustanovama, koje imaju izvjesno povijesno značenje, dat će se tzv. «historijski maksimum». Konačno rješenje toga pitanja prepušteno je federativnim jedinicama, koje će po svom nahođenju odrediti koje ustanove imaju na to pravo.

Dodaje slijedeću primjedbu (64):

«Ne mogu se složiti s Vašim prigovorom, da sam ja nešto obećao, što sada nije ispunjeno. Ja sam očekivao rezultat vaše biskupske konferencije, do koje, nažalost nije došlo, ili koliko ja znam, vlada nije od vas primila nikakvih pismenih obavještenja ili rezolucija.

Ja i ovaj put podvlačim mogućnost sporazumijevanja po izvjesnim pitanjima između Crkve i države, jer smatram, da je to u interesu lakše unutarnje konsolidacije».

Međutim članovi partije nastavljali su svoju protucrkvenu rabotu. Uto je papin izaslanik, opat Marcone, zajedno s nadbiskupovim tajnikom dr. Stjepanom Lackovićem, 10. srpnja, otputovao u Rim, dok je opatov tajnik don Masucci ostao i dalje u Zagrebu. Dr. Lackoviću je u Rimu bila putnica na prijevaru oduzeta, pa se ni on, kao ni opat Marcone nije mogao više vratiti u Hrvatsku (65).

Nadbiskup je po opatu zamolio Sv. stolicu, neka mu pošalje upute, kako mu je u novim prilikama nastaviti s upravom Crkve. No nije dobio odgovora. Nježna mu je savjest često puta stavljala upit, da li nadbiskupiju vodi kako treba. Za umirenje savjesti zamolio je više puta Sv. stolicu, da ga ukloni s nadbiskupske katedre, ako dijecezu ne vodi, kako treba. No, na tu molbu Sv. Otac nije htio nikako pristati (66).

(64) Pismo predsjednika ministarskog savjeta maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita nadbiskupu Stepincu, od 1. rujna 1945.

(65) MASUCCI 214.

(66) VD I 83.

Vidjevši iza bistričkog hodočašća g. 1945, kako se razmahala hajka protiv Crkve i njezinih ustanova, da ne bi članovi katoličkih udruženja bili izvrgnuti progonima, nadbiskup raspusti, 13. lipnja, sva društva katoličke akcije (67).

Kako iz Rima nije dobio nikakvih uputa, razabrao je, da Sv. stolica želi, da sam episkopat na terenu prvi ocijeni prilike i poduzme korake, koji mu se budu činili potrebni u novim prilikama. Tà, zato su postavljeni biskupi, da kao vlastiti pastiri Kristova stada svojim auktoritetom nastupaju kada treba (68).

4. - NADBISKUPOVE SMJERNICE VJERNICIMA I KLERU

Dok je Stepinac svojim posredovanjima nastojao pomoći onima, čiji su životi i sloboda bili u pogibelji, i dok je kod vlasti nastojao postići sporazum u pitanjima, koja zasijecaju duboko u vjerski život, i braniti prava katoličke Crkve, u svojoj pastirskoj ljubavi mislio je na pogibelji, u kojima se nalazila vjera vjernika i klera. Stoga se obratio izravno i vjernicima i kleru i dao im upute, kako se imadu vladati u poratnim prilikama, u kojima su se svi teško snalazili, pa i oni koji su zvani, da sređuju i uspostavljaju red, koji je rat poremetio u društvu, koje je bilo novim, komunističkim postupkom upravljano.

Vjernicima je uputio, 24. lipnja 1945, okružnicu, koju su svećenici imali narodu pročitati bez tumačenja, a za koju je on sam preuzeo odgovornost.

U toj okružnici dozivlje u pamet roditeljima kao i onima koji ih zamjenjuju, gospodarima i kumovima, da su vezani teškom obvezom brinuti se za vjerski i ćudoredni odgoj svoje djece, dotično onih, koji su im podvrgnuti ili povjereni. Upravlja im riječi pape Pija XI iz enciklike o odgoju mladeži (69):

«Obitelj imade neposredno od Stvoritelja svijeta nalog i zato također i pravo, svoje potomstvo odgajati, i to neotuđivo pravo, jer je vezano sa strogom dužnošću, pravo, koje ide pred svakim pravom narodne ili državne zajednice, zato nepovredivo pravo naprama svakoj zemaljskoj vlasti».

(67) MASUCCI 214.

(68) VD III 115; V 68 sl.

(69) Lettere encicliche di S.S. Pio XI *Rappresentanti in terra*, 31. XII. 1929, AAS 21 (1929) 726.

«U našoj domovini — nastavlja on (70) — protivno božanskom i naravnom pravu, protivno pozitivnim odredbama sv. Crkve i svim kršćanskim običajima Hrvatskog Naroda, dokinuta je u višim razredima srednjih škola posve vjeronaučna obuka, u nižim je i pučkim fakultativna, i o tom bi imali odlučiti roditelji djece. Ja sam kao pastir duša dužan, pa ma i uz cijenu života, upozoriti vas na vaše dužnosti i vaša prava i reći vam, da ste dužni tražiti za svoju djecu vjersku obuku u školama. To nije za vas nikakva milost nego vaše sveto pravo i zato najstroža dužnost državne vlasti, da vaše pravo u cijelosti poštuje, te ništa ne dokida ni u kojoj školi ili razredu, što bi bilo na uštrb vjerskom i moralnom odgoju vaše djece.

Na to sam bio dužan upozoriti vas kao vaš duhovni pastir. uvjeren, da time koristim ne samo vama, nego i pravo shvaćenim interesima naroda i države. No, nagoni me na ovu otvorenu riječ ne samo moja pastirska dužnost nego i iskrena ljubav prema vama i vašoj djeci, jer u protivnom slučaju hrle vaša djeca u najteže opasnosti za svoju dušu i vi ćete jednoga dana morati iskusiti istinitost riječi Sv. pisma (71); 'Tko razmazi sina svojega, morat će jednoć sebi zavezivati rane'».

Svećenicima svoje nadbiskupije upravlja, 6. srpnja 1945, uputu, kako da se vladaju u novim prilikama.

Prije svega preporučuje im strpljivost i molitvu nebeskom Ocu, neka ne dopusti, da njegova obitelj na zemlji bude kušana preko svojih sila, nego da bi ravnao i poglavare i podložnike putem istine, pokore i mira. U kakvim god se prilikama našli, neka stave svoje pouzdanje u ruke Božje.

Uz čvrsto pouzdanje neka drže visoko svoju svećeničku svijest i čast, a u narodu neka bude živu vjeru i nepokolebljivu odanost sv. rimokatoličkoj Crkvi.

Neka najrevnije nastoje promicati u katoličkim obiteljima dnevnu zajedničku molitvu, ako je ikako moguće i zajedničku krunicu.

Nedjeljom i blagdanima neka vjernici čitaju po svojim kućama kršćanski nauk, neka ne čitaju i ne kupuju ni knjiga, ni brošura, koje govore protiv Boga, sv. vjere i katoličke Crkve.

Neka često upozoravaju roditelje da brižno paze i najrevnije nastoje oko toga, da im se djeca ćudoredno vladaju, da se svaki

(70) Okružnica, br. 4433/45, od 24. VI. 1945.

(71) Crkv 30, 7.

---

dan mole Bogu ujutro i na večer, prije i poslije jela, da polaze nedjeljama i blagdanima na sv. misu, prisustvuju kršćanskom nauku i primaju često sv. sakramente.

Što se tiče vjeronauka, taj još nije ukinut, ali će to ovisiti o roditeljima. Stoga neka se svećenici ne dadu smesti od samozvanih pojedinaca, koji bi htjeli nešto drugo uvesti. Neka sami drže vjeronaučnu pouku u crkvama i područnicama.

Ako komu pakosni ljudi prijete denuncijacijama, upućuje ih, da izmijene svoja mjesta i župe s drugim svećenicima. Napose ih upućuje, da revno i strogo vrše samo svoje pastirske dužnosti, jer tako «sudjeluju na najuzvišeniji način u radu za opću dobrobit socijalnu i političku» (72).

U svojim propovijedima neka brižno paze, da ne bi pravili bilo kakve osvrte na svjetovne stvari i prilike, nego neka tumače samo Evanđelje i kršćanski nauk. Najbolje će činiti, ako budu pisali svoje propovijedi, i ako ih budu doslovno govorili ili čitali, i to zato, da se uzmogne u svako vrijeme predočiti predmet propovijedi, ako bi ih tko pozvao na odgovornost.

A nepravde, koje budu nanesene vjerskim istinama, vjeronaučnoj obuci i crkvenim osobama kao i otuđivanje crkvenih predmeta i posjeda te zatvaranje svećenika, neka se smjesta jave nadbiskupskom duhovnom stolu, da se može na vrijeme posredovati.

Okružnicu završava riječima (73):

«Braćo svećenici! Što god nas snašlo, ne klonimo duhom, jer ako nas i stignu kušnje i nevolje, Gospodin nam je blizu. Zato u svojim svagdašnjim molitvama, naročito u sv. misi i brevijaru vapimo Gospodinu, da se skrate dani ovi i zasja sunce Božjeg milosrđa nad nama i našim vjernicima. U svemu pak neka nas bodri riječ Božja, koja jasno kaže za onoga, koji se u Gospodina pouzdava: 'ln te, Domine, speravi, non confundar in aeternum!'»

5. - STAV BISKUPA PREMA KOMUNISTICKOM REŽIMU

Nadbiskup kao predsjednik biskupskih konferencija sazvao je sve nadbiskupe i biskupe i ostale prelate, kojima to po pravu pripada, u Zagreb na zasjedanje da raspravljaju o novom polo-

(72) *Il fermo proposito*, 11. VI. 1905. *Pii X Pontificis Maximi Acta*, II, Roma 1907, 129 sl.

(73) Okružnica: *O stavu svećenstva u današnjim prilikama*, br. 5027/45, od 6. VII. 1945.

žaju katoličke Crkve u komunističkoj Jugoslaviji. Bila je to prva sveopća biskupska konferencija biskupa Jugoslavije nakon šest godina. Od sviju ordinarija, a bila su dvadeset i dvojica, nisu bila prisutna petorica. Biskupska konferencija trajala je od 17. do 22. rujna 1945.

1) - *Zahtjevi biskupa*

Odmah na početku zasjedanja biskupi su preko svoga predsjednika, nadbiskupa Stepinca, upravili skupno pismo Josipu Brozu Titu. U tom pismu episkopat:

1° - Otklanja u Skupštini primljeni zakon o agrarnoj reformi kao nepravedan. Biskupi upozoravaju, da je vrhovni upravitelj crkvenih posjeda Sv. stolica, pa prema tome konačnu riječ o agrarnoj reformi kazat će Rim. Na tu je okolnost Stepinac bio već u prvoj svojoj predstavci od 10. srpnja 1945 upozorio.

2° - Traži poštivanje kršćanskog braka, vjeronaučnu pouku u svim nižim i srednjim školama, omogućivanje vršenja nedjeljnih dužnosti, reviziju agrarne reforme u sporazumu s Crkvom, poštivanje katoličkih groblja, uređenje duhovne pastve po vojnim i građanskim bolnicama i u zatvorima.

3° - Izriče duboko uvjerenje, da se može naći mirno rješenje sporova na obostranu korist Crkve i države. Biskupi žele slogu i sklad sa državom.

Završavaju riječima (74): «S pouzdanjem predlažemo svoje želje i svoje pritužbe vama, koji kao sin naše zemlje dobro poznajete psihu našega naroda, njegove vjerske osjećaje i potrebe. Uvjereni smo na temelju vaših izjava pred klerom u Zagrebu, da ćete nas potpuno razumjeti; ono, što tražimo, tražimo u duhu slobode vjeroispovjesti, koja je zajamčena u svim modernim državarna.

Pored svih poteškoća. što smo ih iznijeli, mi izjavljujemo, da smo lojalni građani države, u kojoj živimo, da poštujemo vlast, te da smo uvijek spremni surađivati u izgradnji i konsolidaciji države».

Nakon što je episkopat uzeo u pretres i temeljito ispitao položaj katoličke Crkve u komunističkoj Jugoslaviji, uputi zadnjega dana drugu predstavku Titu. Pošto su iznijeli cijeli niz žalosnih

(74) Pismo episkopata Jugoslavije maršalu Titu, br. 87/BK, od 13. IX 1945.

činjenica, izloženih već u prijašnjim predstavkama, zaključuju, «da je sadanje stanje u Demokratskoj Federativnoj Republici Jugoslaviji jednako otvorenom progonu Crkve, makar se to poricalo sa strane državnih vlasti».

U njoj se traži popravak svih navedenih nepravda, puna sloboda biskupu dr. Janku Šimraku, sloboda štampe, privatnih škola, karitativnih ustanova i sjemeništa i vraćanje svih oduzetih ustanova. Ponovno se otklanja zakon o agrarnoj reformi kao nepravedan (75).

2) - *Zanimanje režima za tijek biskupske konferencije*

Komunistički se režim uvelike zanimao, kakve će zaključke donijeti biskupska konferencija. Već drugi ili treći dan zasjedanja ministarstvo poručuje Stepincu, da vraćaju tiskaru, koju su bili zaplijenili (76).

Mgr. Rittig, koji je dnevno pohađao tajnika papina izaslanika don Masucci, pokazivao se veoma zabrinut. Rekao mu je, da se boji, da će čvrst stav, koji su biskupi zauzeli, i njihova optužba komunističke vlade loše djelovati na odnose između Crkve i države. Isticao je potrebu nekakva sporazuma. Saopćio mu je, da je vladi draga prisutnost papina predstavnika u Hrvatskoj, iako samo kod episkopata, što ne isključuje uzajamnu pomoć, osobito u crkvenim pitanjima u vezi s katoličkom Crkvom, koja živi u Hrvatskoj. Naglasio je, da će biti dobro, ako se opat Marcone vrati. Savjetovao je, da bi biskupska konferencija morala izjaviti s obzirom na okružnicu, izdanu 24. ožujka 1945, da svećenstvo nije neprijateljski raspoloženo prema bivšem partizanskom narodno-oslobodilačkom pokretu. Neka biskupi iznesu svoja gledišta i svoje želje, da dođe do sporazuma između Crkve i države. Biskupska konferencija bi morala priznati, da je među klerom bilo i takvih, koji su pomagali ustaški pokret. Konačno, neka bi se zaključci konferencije prije objavljenja podastrli Sv. stolici.

Don Masucci je sve te savjete prenio nadbiskupu Stepincu, a ujedno je u Vatikan poslao iscrpiv izvještaj o biskupskoj konferenciji. Prikazao je nadbiskupa Stepinca kao pravog branitelja vjere (77).

(75) Pismo episkopata Jugoslavije maršalu Titu, br. 107/BK, od 22. rujna 1945.

(76) VD III 115.

(77) MASUCCI 223 sl.

Nadbiskup Stepinac je saslušao savjete, koji su mu dani preko mgr. Rittiga, i prozreo je nakanu. Htjelo se naime obećanjan da će tiskare biti vraćene i drugim sugestijama biskupima zamazati oči, i zavezati usta, da ne progovore, kako su namjeravali. eventualno da reknu koju riječ u prilog vlasti. Nadbiskup je rekao biskupima (78):

«Gospodo, ne dajmo se prevariti!»

3) - *Zajedničko pastirsko pismo*

Promatrajući kako se mladeži, silom nameće ateistički odgoj, biskupi su, svjesni velike odgovornosti za duhovno dobro vjernika i u nastojanju, da se poratne prilike što prije srede, odlučili izdati zajedničko pastirsko pismo. To su i učinili 22. rujna 1945.

U tom pismu spominju svečanu izjavu savezne vlade u Beogradu prije svršetka rata, da će poštivati slobodu savjesti i vjeroispovijedanja kao i privatno vlasništvo. To je načelo vlada federativne Hrvatske usvojila, iako je izjavila, da prilike u katoličkoj Crkvi ne zadovoljavaju. Predstavnici Crkve stupili su u vezu s državnom vlašću i prikazali stav Crkve. S obadvije strane je bilo naglašeno, da će se sporna pitanja sporazumno rješavati.

Međutim, uza svu dobru volju i nastojanje prilike su se razvijale drugim pravcem. Budući da članovi katoličke Crkve sačinjavaju duhovnu zajednicu, otajstveno tijelo Kristovo, biskupi se smatraju dužnima da otvoreno iznesu sve poteškoće i nevolje, u kojima se nalazi katolička Crkva.

Iznose zatim niz činjenica, koje je Stepinac već prije iznosio u svojim predstavkama na vladu federativne Hrvatske i saveznu vladu u Beogradu.

Na prvome mjestu spominju žrtve, koje su pale iz redova klera. Te žrtve nisu pale u ratnim borbama, nego na temelju presuda vojnih i građanskih sudova. Prema raspoloživim podacima ta stvar stoji ovako: 243 ubijena, 169 zatvorenih po zatvorima i logorima, 89 nestalih; ukupno: 491. K tome treba pribrojiti 19 bogoslova, 3 brata redovnika i 4 redovnice.

Samo u franjevačkom samostanu na širokom Brijegu ubijeno je 28 redovnika, od kojih nijedan nije ni dirnuo oružje. Njima je bila uskraćena i posljedna vjerska utjeha.

Zatim je došlo na red oduzimanje katoličke štampe, zapljena katoličkih tiskara i zaliha papira.

(78) VD III 115.

Biskupi se posebice zaustavljaju na pitanju odgoja mladeži, laiciziranju kršćanskog braka, postupku s redovnicama-bolničarkama, sravnjivanju grobova, oduzimanju crkvene imovine i crkvenih ustanova. Ukratko izlažu sve, što se prije nadležnoj vlasti saopćilo bez uspjeha.

Na kraju pisma, kao učitelji istine i zastupnici vjere, osuđuju ovaj materijalistički duh, od kojega se čovječanstvo ne može nadati ničemu dobromu. A zajedno s time osuđuju sve ideologije i sve one društvene sisteme, koji svoje životne oblike ne izgrađuju na vječnim istinama objave i kršćanstva, nego na šupljim temeljima materijalističkog, bezbožnog filozofskoga naučavanja.

Zaključuju to pismo riječima:

«I kad sve ovo iznosimo pred vas, predragi vjernici, to ne činimo u želji, da izazovemo borbu s novom državnom vlašću. Mi te borbe ne tražimo niti smo je tražili. Naše su misli bile uvijek upravljene k miru i sređenju državnog i javnog života. Taj mir nam je svima danas tako potreban. No, mi smo duboko uvjereni, da se smirenje i liječenje ratom zadanih rana može u našoj državi ostvariti samo poštivanjem zasada kršćanske vjere i njezina morala. Zato nas neće smetati nepravedni napadaj i krive optužbe, da pomažemo reakciju i neprijatelje naroda. Mi smo uz svoj narod i čuvamo njegove najdragocjenije vrednote, njegovu nerazorivu djedovsku baštinu: njegovu vjeru, njegovo poštenje i njegove želje, da živi slobodan na svome, u slozi i ljubavi sa svim državljanima ove države bez razlike na vjeru i narodnost.

Zato tražimo i od toga nikada ni pod kojim uvjetima odustati nećemo:

punu slobodu katoličke štampe,

punu slobodu katoličkih škola,

punu slobodu vjeronauka u svim razredima nižih i srednjih škola,

potpunu slobodu katoličkih udruživanja,

slobodu katoličke karitativne djelatnosti,

potpunu slobodu ljudske ličnosti i njezinih neotuđivih prava,

puno poštivanja kršćanskoga braka,

vraćanje svih oduzetih zavoda i institucija.

Samo pod tim uvjetima moći će se srediti prilike u našoj državi i ostvariti trajan unutrašnji mir».

U uputi je kleru saopćeno, da za ovu okružnicu snosi odgovornost isključivo cjelokupni episkopat Jugoslavije.

Biskupske konferencije su svršile. U protivnom taboru se nije slutilo, što će slijediti. Prema dogovoru pastirsko pismo imalo se pročitati istoga dana u cijeloj državi, tj. 30. rujna.

Pola sata prije nego je Stepinac išao toga dana na propovjedaonicu u katedrali, da pročita pastirsko pismo, poslao je po podvorniku po jedan primjerak toga pisma za svaku narodnu republiku Komisiji za vjerska pitanja s molbom, da Komisija po jedan primjerak dostavi federalnoj republici.

Dok je podvornik išao i dok su na Komisiji otvorili pošiljku i vidjeli o čemu se radi, dotle je nadbiskup u katedrali svršio čitanje poslanice.

Bio je to jedini način, da ne bude ometano čitanje pastirskog pisma. Vjernici su u katedrali u grobnoj tišini slušali riječi revnog i neustrašivog natpastira. Na licima slušatelja mogli su se zamijetiti osjećaji uzbuđenosti, odobravanja i zahvalnosti, što je pastirsko pismo u njima izazvalo (79).

Kad je Stepinac nakon toga izlazio iz katedrale, pristupi k njemu bivši njegov kolega iz gimnazijskih dana i potresen mu značajno reče (80): «Danas sam ponosan, što sam katolik!»

Kad je nadbiskup u veljači g. 1957 o tome pripovijedao krašićkom župniku, izjavio je (81):

«Nikada se nisam pokajao, da smo onako nastupili. Da smo šutjeli, još bi gore udarili po nama. Sve bi oni meni oprostili, samo da nije bilo onoga, za njih 'nesretnoga' pisma. Pa i to bi mi oprostili, da sam ga kasnije opozvao. Ali, oslobodi me, Bože, takve pameti».

6. - BIJESAN USTUK NA PASTIRSKO PISMO

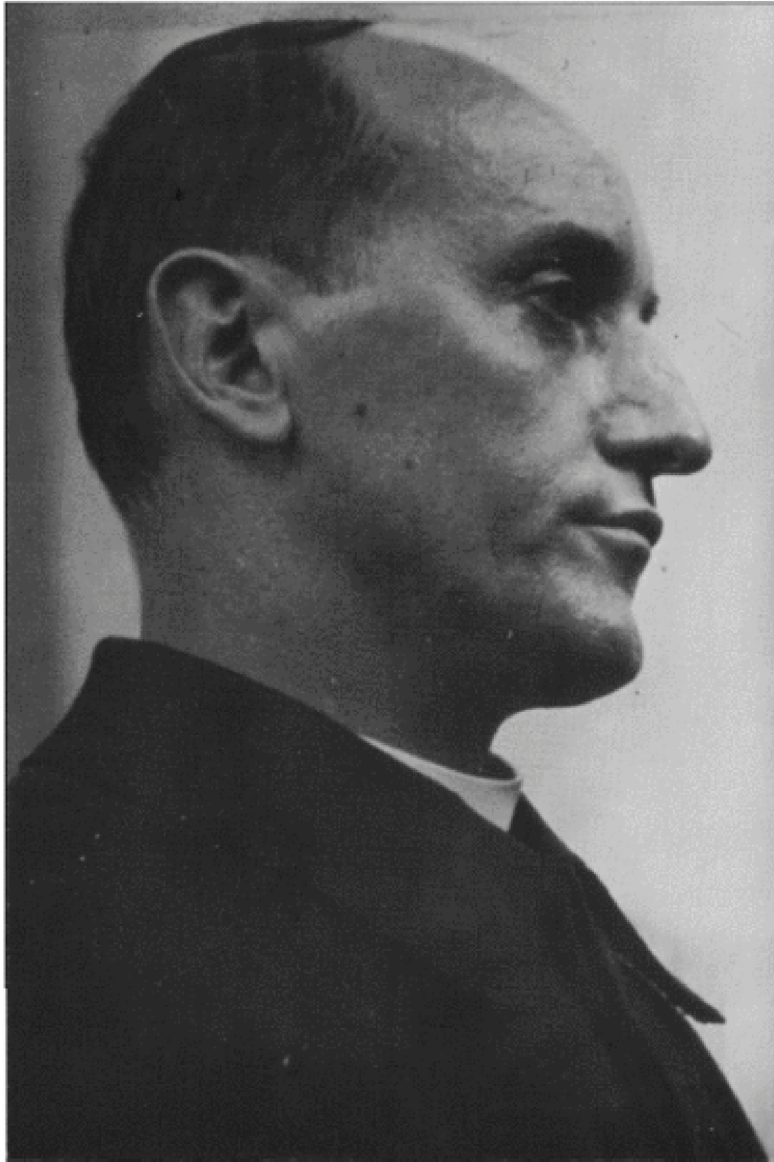
1) - *Prvi odjeci: podjela duhova*

Vijest o pastirskom pismu je upalila i proizvela dvostruki učinak. Kako su biskupi u tom pastirskom pismu od 22. rujna 1945 jasno i odlučno izrekli stanovište, što ga zauzima katolička Crkva u komunističkoj Jugoslaviji, te stanje, u kojem se ona nalazi, nazvali progonom katoličke Crkve, praktični katolici su u tome gledali putokaz u suvremenoj zbrci, te su se još uže povezali

(79) MASUCCI 225.

(80) VD III 116.

(81) VD III 115.

sa svojim duhovnim pastirima. S ponosom. su gledali na nadbiskupa Stepinca kao na svoga duhovnog vođu.

S druge opet strane, oni koji nisu bili sposobni mirno i trijezno u svjetlu zdravog razuma i svete vjere prosuđivati zbivanja u svijetu, zauzeli su suprotan stav prema katoličkoj Crkvi i njezinim duhovnim vođama. Duhovi su se time podijelili u dva oprečna tabora, što je nadbiskup predviđao i namjeravao. U svakom taboru se sada očitovao oprečno izgrađen nazor na svijet; bila su to dva suprotna svijeta.

Iako se neki svećenici i biskupi nisu usudili javno čitati pastirsko pismo, nije to mijenjalo stvari. Glas o pastirskom pismu brzo se pronio zemljom i prešao granice Jugoslavije te je odjeknuo i širom cijeloga svijeta.

2) - *Bijes komunističke partije*

Partijske su novine sada počele napadati biskupe kao one, koji su se stavili u službu reakcije i fašizma. Dnevna štampa je naglašavala, da biskupi nemaju pravo optuživati vlasti zbog progona, jer da u zemlji vlada apsolutna sloboda itd.

Napose je bio napadan nadbiskup Stepinac. Preko noći su na zidovima privatnih kuća ispisane parole: «Dolje pastirsko pismo! Dolje bandit Stepinac!»

Kad je u listopadu nadbiskup polazio u zagrebačke crkve, da s pukom zajednički moli sv. krunicu, zbio se 11. listopada 1945 kod salezijanaca slijedeći slučaj (82):

Dok je nadbiskup molio s narodom krunicu, neke su partizanke stale vikati pred crkvom: «Dolje nadbiskup!» Za vrijeme podizanja jedna je od njih u crkvi zapalila cigaretu. No mnoštvo ju je naroda izbacilo iz crkve. Kada se nadbiskup iza sv. obreda vraćao, nabacivale su se kamenjem za njim. Po ulicama se vikalo: «Dolje popovi, koji se miješaju u politiku!»

Nakon što je objavljeno pastirsko pismo i postalo poznato i vanjskom svijetu, progovorio je i Vatikan. Dne 18. listopada u 8 s. javio je londonski radio, da je Vatikan uložio oštar prosvjed kod jugoslavenske vlade protiv vjerskog progona i prenio pastirsko pismo episkopata uz primjedbu: «Nikada u povijesti Balkana nije bilo ondje takve mržnje protiv katoličke Crkve.

(82) MASUCCI 227.

Ondje je vjera smanjena na minimum i potpuno uklonjena iz škola. Katoličke tiskare su zaplijenjene, katolički tisak zabranjen».

Iste vijesti su zatim ponovljene i na francuskom jeziku (83).

U Jugoslaviji su novine počele širiti kojekakve vijesti s tendencijom, da bi se kler razdvojio. Tako je *Borba*, od 24. listopada 1945, pisala, da su mnogi katolički svećenici u Bosni i Hercegovini odbili, da čitaju pastirsko pismo episkopata, spominjući «fra Miroslava Toni» u bijeljinskom srezu kao jednoga od tih osporavatelja. Ovaj svećenik piše o tome nadbiskupu Stepincu 6. prosinca iste godine. On odlučno pobija vijest kao klevetu, jer, prvo, on nije franjevac, a drugo, direktor vrhbosanskog ordinarijata iz Sarajeva mu je javio: «jer je rok

prošao, neka javno ne čita». On je ipak pastirsko pismo umnožio i podijelio ga među vjernike, a novinarima nije davao nikakve izjave. Potpisao se svojim imenom: Mijo Thon.

Novine su nadalje donijele vijest, da je barski nadbiskup dr. Nikola Dobrečić dao izjavu protiv svoje braće biskupa, koji su potpisali pastirsko pismo. Dvadesetorica svećenika iste nadbiskupije pišu, 10. prosinca 1945, nadbiskupu Stepincu, izjavljujući po savjesti, da njihov nadbiskup nije dao nikakve izjave za štampu, kako se to od njega tražilo; on je izjavio, da je spreman prije poginuti negoli dati kakvu izjavu proti svoje braće u episkopatu. U njegovoj nadbiskupiji se pastirsko pismo doduše nije čitalo javno zbog posebnih razloga.

O sličnim poteškoćama piše, 7. prosinca iste godine, nadbiskupu Stepincu i kotorski biskup Butorac. Dok je on u svojoj katedrali tumačio pastirsko pismo episkopata, pali su poklici (84): «Doli Krist!»

U splitskoj i makarskoj biskupiji uslijedile su velike demonstracije na mnogim mjestima. Prigodom tih demonstracija padali su povici (85): «Doli papa! Doli Vatikan! Doli biskup! Doli pop! Doli evanđelje! Doli vira!».

I s najvišega mjesta u državi dane su prezirne izjave na račun pastirskog pisma britanskim parlamentarcima i novinarima, londonskom *Timesu* i pariškom *Humanité* te češkim novi-

(83) MASUCCI 228.

(84) Pismo nadbiskupa Stepinca predsjedniku vlade federativne Hrvatske, br. 138/BK, od 10. studenoga 1945.

(85) Predstavka mgr. Klementa Bonefačića, splitskog biskupa, Oblasnom N.O. (Upravno odjeljenje).

---

narima. Bile su to teške riječi, kao da se katolička Crkva stavila na potpuno materijalističku platformu u pitanju agrarne reforme, koja je Crkvu posve opljačkala, te da se biskupi bave «prljavim poslom».

Nadbiskup je htio na te izjave odgovoriti, te je napisao jasan i logičan prosvjed i uputio ga mgr. Rittigu na Komisiju za vjerska pitanja s molbom, da bi ga dostavio na naslov. Mgr. Rittig mu, 26. studenoga, s počitanjem odgovara smjerno ga moleći, da ga riješi obveze, da spis dostavi na naslov, jer — veli (86) — bilo bi to «u najvećoj protimbi s mojom zadaćom o normaliziranju crkvenih i vjerskih prilika u današnjoj Jugoslaviji. Kroz 50 godina svoga svećeničkog i pastoralnog djelovanja stekao sam iskustvo, kako evanđeoski način kršćanske ljubavi i prijegor Kristovih blaženstva više pomiruje i osvaja duše nego neprijatna polemika. Neka mi bude, Preuzvišeni, dopušteno i ovom prigodom izreći svoje optimističko gledanje u vedru budućnost katoličke Crkve u Jugoslaviji, a utvrđuje me u tom optimizmu i ona značajna činjenica, što je Sv. stolica tu nedavno imenovala kod federativne Jugoslavije svoga diplomatskog predstavnika».

Nadbiskup se nato savjetovao i s tajnikom papina izaslanika u Hrvatskoj don Masucci, što on misli o tome?

On mu je odgovorio, da je za sada povoljnije šutjeti i izdržati, dok ne stigne odgovor Sv. stolice, koja je u pojedinostima o svemu obaviještena (87).

Nadbiskup se dao uvjeriti i prešao je mirno preko tih izjava.

L'Osservatore romano javlja, 22. listopada, da je Sv. Otac imenovao mgr. Josipa Patricija Hurley, američkog biskupa, svojim izaslanikom u federativnoj narodnoj republici Jugoslaviji, da bi na licu mjesta proučio položaj katoličke Crkve i svećenstva. Sa strane savezne vlade u Beogradu pak bio je imenovan kao otpravnik poslova kod Sv. stolice Benzon (88).

Dok su partizani bili u šumi za vrijeme rata, odobravali su Stepinčeve nastupe i objavljivali njegove propovijedi, u kojima je osuđivao rasističku teoriju i ostale zablude. No kad su

(87) Br. 143/BK.

(86) MASUCCI 236.

(88) MASUCOI 228 sl. - *L'Osservatore romano*, 22-23. X. 1945, n. 245, str. 2.

---

oni zavladali, slijedila su zastrašivanja s priželjkivanjem, ne bi li odustao od osuđivanja njihovih postupaka.

No, «tko nedužno živi, hodi bez straha» (89). Sva zastrašivanja i novinski napadaji, kao i pogrdne riječi i imena, koji su se onih dana mogli čitati po zidovima zagrebačkih kuća, ne mogoše promijeniti nadbiskupov stav. Kao pastir duša imao je pred očima zadaću, koju mu je Božja providnost povjerila, da pase povjereno mu stado istinom, krepošću i sredstvima milosti.

3) - *Tvorni napadaj na Stepinca*

Onih dana Stepinac je u Zaprešiću nedaleko od Zagreba osnovavao novu župu, jer su to iziskivale duhovne potrebe vjernika. Odlučio je da pođe osobno onamo na otvorenje župe i da tom zgodom drži službu Božju. Nekoliko dana prije otvorenja te župe dođe k njemu major OZN-e (90), sudac, i saopći mu, neka ne ide u Zaprešić na otvorenje župe, jer će biti napadnut, ako se pojavi.

— Možete činiti, rekao mu je nadbiskup, što vas je volja. Ja ću ići po svom duhovnom poslu.

Došao je dan otvorenja župe, u nedjelju 4. studenoga 1945, blagdan sv. Karla Boromejskoga. Nadbiskup se uputio autom sa svojim tajnikom Ivanom Šalićem i vozačem Stjepanom Kranjčecom. Na mitnici u Černomercu opazi nadbiskup dva motorista, gdje čekaju. Čim su zapazili nadbiskupov auto, krenuli su brzo ispred njega. Putem su se od vremena do vremena okretali prema nadbiskupovu autu. Nadbiskup je slutio, da se nešto sprema, no nije htio odustati od puta, jer je išao na duhovni pastirski posao.

Kad su se približili Zaprešiću, nasta na cesti vika, galama, pucnjava, a po autu je padalo kamenje i pokvarena jaja. Nadbiskup na crkvenim vratima ugleda župnika o. Matiju Pašičeka, dok je narod s časnim sestrama čekao u crkvi. Vozač Kranjčec je na momenat izašao iz auta, no nadbiskup mu naredi, da uđe u auto i potjera naprijed. Kamenje je putem još više padalo. Na sreću nitko nije bio ranjen.

Nadbiskup uze rupčić, obriše se i opazi kapi krvi. Bio mu je lakše ozlijeđen nos. Stakla su na autu bila polupana. Sitni

(89) Izreke 10, 9.

(90) Gl. gore, bilj 7c.

---

komadići stakla dospjeli su tajniku u oči. To su mu liječnici u Zagrebu kasnije povadili.

Kranjčec je htio skrenuti u Lužnicu k sestrama milosrdnicama, no nadbiskup je bio uvjerenja, da to ne bi bilo uputno, te mu naredi neka krene prema Sloveniji. I dobro je učinio. Ona dvojica motorista su dojurili u Lužnicu i drsko zapitali sestre:

— Gdje se sakrio onaj bandit?

Sestre su mirno odgovorile, da u kući nema nikakva bandita.

Kad je auto stigao u Brežice, zaustavili su se i malo uredili auto. Izbacili su kamenje, koje je u auto palo.

Tri kamena je nadbiskup uzeo i sa sobom ponio kao uspomenu na taj nemili događaj. Odredio je, da mu ih, kad umre, stave u lijes.

Krenu zatim kroz Samobor u Svetu Nedjelju. Stigli su oko podneva. Za svaku sigurnost dade nadbiskup spremiti auto iza župnog dvora, da nikome ne udara u oči, i pođe u crkvu, gdje je odslužio sv. misu.

Objed je bio kao pripravljen za njega. Došao je naime iz Zagreba dr. Dragutin Hren, da sa svojim kolegom mjesnim župnikom Pavlom Srketićem proslavi svoj imendan. Na ručku nije bio nitko drugi. Kad su se okrijepili, vrati se nadbiskup autom u Zagreb preko Rakova Potoka. Na Savskom mostu je milicionar osvijetlio auto, da vidi, tko se u njemu vozi.

U međuvremenu je u nadbiskupski dvor u Zagrebu u 13,25 sati došao neki pukovnik OZNE k tajniku papina izaslanika don Masucci i zanimao se za nadbiskupa. Bio je u uniformi, okretan, visok i ljubezan. Don Masucci mu odgovori, da nema pojma, gdje se nalazi. U kratkom razgovoru Don Masucci mu spomene, da je nadbiskup svet čovjek, koji živi kao pokornik. Kad brani Crkvu i narod, ne boji se smrti, uvijek je spreman podnijeti i mučeništvo.

Kad je don Masucci saznao, da je nadbiskup bio napadnut i da su ga htjeli ubiti, odmah se u 14,30 odvezao na mjesto, gdje je bio napadaj izvršen. Vrativši se u Zagreb, našao je nadbiskupa već u dvoru mirna i svjesna, da narod nije bio protiv njega i da je demonstraciju upriličila OZNA s komunistima, koji su tim nekulturnim činom htjeli pokazati svoje nezadovoljstvo s odlučnim stavom, što ga je nadbiskup zauzeo u obrani vjere.

Navečer je došao u dvor neki čovjek iz OZNE, koji se pokazao tobože zabrinutim za nadbiskupa. Zapitao ga je:

— što je? Što se to dogodilo?

— Što pitate — odgovorio mu ja nadbiskup — vi ste to priredili i dobro znate, što se dogodilo. Zar ste zaboravili, kako je jedan od vas ovih dana bio kod mene i zaprijetio mi se? (91).

4) - *Stepinac pobija lažni komunistički izvještaj o događaju*

Ministarstvo unutrašnjih poslova «narodne vlade» u Hrvatskoj je smatralo potrebnim o tom događaju dati saopćenje. I dalo ga je 6. studenoga, ali posve neistinito. To je bio razlog, zbog kojega je nadbiskup šest dana kasnije uputio dr. Vladimiru Bakariću, predsjedniku vlade federativne Hrvatske predstavku, u kojoj kaže (92):

«Kampanja protiv pastirskog pisma katoličkog episkopata, koja prolazi kroz novine, političke sastanke, karikature po zidovima, porugljive parole išarane po svećeničkim i redovničkim kućama, dosegnula je svoj vrhunac u tvornom napadaju na mene i moju pratnju 4. o. mj. u Zaprešiću.

Ove činjenice traže, da vas kao odgovornog faktora državnih vlasti upozorim na neke momente, koji su od bitne važnosti u današnjoj situaciji, kao što i za njezin daljnji razvitak.

1° - Ponajprije moram se osvrnuti na saopćenje Ministarstva unutrašnjih poslova narodne vlade u Hrvatskoj od 6. o. mj. o događajima u Zaprešiću. U njemu ima nekoliko krupnih neistina, koje moram poradi same istine ispraviti.

Čitav napadaj na moja kola izvršen je s desne strane automobila, a nipošto ne s lijeve strane. To bjelodano svjedoče štete na mojim kolima. Na lijevoj strani automobila, kod moga dolaska

pred crkvu u Zaprešiću, stajao je mirni domaći seljački svijet. Na desnoj strani bilo je oko dvadesetak uniformiranih oboružanih osoba, skupina žena s partizanskim kapama i nešto seljaka. činjenica je, da je velika većina župljana radosno pozdravila osnivanje nove župe u Zaprešiću. Većina župljana nove župe uopće nije mogla doći pred crkvu, jer im je bilo spriječeno.

Da je napadaj organiziran, svjedoči samo saopćenje Ministarstva unutrašnjih poslova, kad kaže: 'da je sakupljena grupa počela demonstrirati, klicati agrarnoj reformi i bacati jaja, blato, sitno kamenje na nadbiskupov auto'.

(91) VD I 36; III 101 sl. - MASUCCI 231.

(92) Nadbiskupovo pismo dr. Vladimiru Bakariću, predsj. vlade federativne Hrvatske, br. 138/BK, od 10. studenoga 1945.

Jasno je, da ta jaja i kamenje nije neočekivano iz zraka palo u ruke demonstranata, nego je bilo unaprijed spremljeno. Imadem dokaze svjedoka, koji svjedoče, da je SKOJ (93), istoga dana održao sjednicu, na kojoj je zaključen napadaj na mene. Svjedoci iskazuju, da se jedan sat prije događaja javno govorilo u Zaprešiću, kako ću biti napadnut. Neposredno prije ulaska u Zaprešić izašla su pred moj auto dva motocikla, dobro promotrila, gdje sjedim i odjurila prema crkvi izmijenivši međusobno par riječi. Njih sam dobro uočio. Bili su to očito izvidnice.

To su, gospodine predsjedniče, činjenice, o kojima šuti saopćenje Ministarstva unutrašnjih poslova. Te činjenice jasno osvjetljuju pozadinu tvornog napadaja na mene. One su neoboriv dokaz, da je napadaj bio neposredno organiziran po ljudima, koji su stajali s desne strane automobila.

Saopćenje pak Ministarstva unutrašnjih poslova prikazuje događaj tako, kao da sam ja svojim dolaskom u čisto crkvenom poslu izazvao napadaj na svoju osobu. Protiv takva postupka moram se odlučno obraniti. Kako je, u najblažu ruku rečeno, ono površno, točnije, tendenciozno sastavljeno, pokazuje činjenica, da su u kolima nađena dva kamena, jedan težak 70 dkg, a drugi 20 dkg, dok saopćenje govori o 'sitnom kamenju'. Kamenje čuvam kao historijski dokumenat i mogu vam ga, gospodine predsjedniče, pokazati, da se uvjerite o istinitosti saopćenja Ministarstva unutrašnjih poslova i njegovu shvaćanju što je 'sitno kamenje'. Pogodak takvog kamena u glavu donosi po sudu liječnika tešku ozljedu ili smrt.

2° - Druga vrlo teška povreda istine u saopćenju Ministarstva unutrašnjih poslova je tvrdnja, da je župnik Pašiček potegao revolver lakše ranivši V. Šimunića. To je potpuno neistinito. Župnik Pašiček nije uopće imao revolvera, još manje je iz njega pucao. On je stajao spuštenih ruku, kad su ga ljudi počeli tući letvama, kamenjem i šakama. Upravo je smiješno pomisliti, da je on pod kišom udaraca letvama mogao posegnuti za revolverom pred 15-20 teško

oboružanih ljudi. Svi svjedoci izjavljuju, da je pucnjava započela, kad je auto došao pred crkvu, a završila prije nego što je župnik nakon moga dolaska došao iz crkve među demonstrante. Poslije moga odlaska nije uopće pao ni jedan hitac, a za vrijeme pucnjave župnik Pašiček je bio u crkvi

(93) SKOJ = Savez komunističke omladine Jugoslavije.

---

i iz nje izlazio. Činjenica je, da su župnika Pašičeka na koncu udaranja pretražili, i da je jedan od napadača rekao:

— Nema revolvera.

To svjedoči sâm župnik Pašiček i osobe, koje su stajale blizu i sve to čule. Više nego prozirno i vrlo je nespretno tvrditi, da je župnik u času, kad se otvara nova župa i kad je išao k oltaru nosio revolver. To nitko pametan ne može vjerovati! Njemu je, dok je iznemogao ležao, podmetnut dobačen revolver, i da se može opravdati tvorni napadaj na njega i da se malo ublaži pucnjava, koja je nastala još onoga časa, kad sam autom stigao pred crkvu.

Neka se Ministarstvo unutrašnjih poslova izvoli malo bolje propitati, tko je prvi pucao, pa će toga lagano naći među demonstrantima. Isto tako neka se Ministarstvo unutrašnjih poslova izvoli propitati, tko su bili oni ljudi, koji su, oboružani, nakon moga odlaska autom došli u Lužnicu i pitali:

— Gdje je bandit Stepinac?

Ti su ljudi pretražili kuću i park tražeći mene. Njihove nakane, očito, nisu bile miroljubive.

Nastaje pitanje: kako je mogao nastati tvorni napadaj na mene u Zaprešiću?

3° - Gospodine predsjedniče, ovo je pitanje potrebno postaviti, jer anali 900-godišnje zagrebačke biskupije ne poznaju takva događaja, kakav se zbio u Zaprešiću. Tko je moralni inicijator ovog događaja?

Neposredni inicijatori se moraju tražiti u Zaprešiću. Ali to nisu svi inicijatori. Intelektualni začetnici tvornog napadaja idu i dalje. Svraćam pažnju na okolnost, da je u subotu, 3. o. mj., na večer stigao iz Zagreba nepoznati čovjek i sastao na kolodvoru jednog dječaka iz dječjeg doma. Propitivao je za općinu i u razgovoru s njime o sutrašnjem otvorenju župe rekao, da ja neću imati vremena otvoriti župu.

Kako se vidi, niti intelektualnog začetnika vode u Zagreb. Inicijatore napadaja valja tražiti u uredništvima zagrebačkih novina, koje donose stalne napadaje na moju osobu, mene

pogrđuju, kao da u ovoj državi nemam nikakve pravne zaštite. Sve se to čini tako, da ne koristi tražiti ispravak po zakonu o štampi.

A što da kažem o onim govornicima na javnim skupštinama, koji otvoreno prijete meni i svećenstvu? Nije li među intelektualnim začetnicima i onaj govornik koji je u Zagrebu na skupštini pred Radničkom komorom govoreći o pastirskom pi-

---

smu na 7. listopada rekao (94): 'Ako treba neko da osjeti našu silu, mi ćemo već izabrati momenat, kad će to osjetiti, ako to traži. Mi ne silimo nikoga na to, da nam bude neprijatelj, da nas izaziva, da mu pokažemo zube. Ali ako sâm nije toliko dalekovidan, ako sâm ne uviđa, što je oko njega, onda je naša dužnost, da mu pokažemo ono, što se oko njega zbiva'.

Kako vidite, gospodine predsjedniče, momenat je izabran, zubi su pokazani u času, kad sam išao obavljati crkvenu funkciju i služiti sv. misu.

Dalje. Nisu li među intelektualnim začetnicima oni meni nepoznati ljudi, koji rišu i lijepe, ili bolje, koji organiziraju širenje karikatura, kojima neposredno izazivlju na tvorne napadaje svećenstva? Tko po ulicama grada riše karikature svećenika, koji iz katedrale pucaju puškama po narodu? Karikiraju svećenike, koji da su kod dijeljenja pričesti odgovarali od glasanja.

A kad je izneseno ime jednoga svećenika i taj je oštro protestirao, onda je zagrebački radio javio, da je tako nešto bilo rečeno prigodom ispovijedi, dakle, ondje, gdje se svećenik radi ispovjedne tajne ne može braniti. Uza sve to karikature o pričešćivanju su dalje ostale na zidovima, kao u doba otvorene borbe protiv vjere.

Kanoničke kurije na Kaptolu išarane su uvredljivim natpisima i to baš pred crkvom na zgražanje vjernika: 'Crkva popovima, a narodu vlast!' 'Dolje crnomantijaši!' 'Dolje klerofaŠisti!' 'Smrt ostacima fašizma!' 'Smrt bandi!' 'Smrt potpisnicima pastirskog pisma!'

Nijesu li ti natpisi otvoreni poziv, da se napadnu te kuće i svećenici? Srp i čekić, emblemi komunističke partije, kočili su se po svakoj kuriji na Kaptolu. Zar je to sloboda, koju Crkva uživa u ovoj državi? Ili, što znači, da se na uličnim sastancima AFŽ-a (95) Palmotićeve i Jošavske ulice jedna govornica (Vuković) otvoreno pozivlje na inzultiranje svećenika na ulici pače na ubojstvo, i na pljuvanje vjernika, koji idu u crkvu?

Izvolite, gospodine predsjedniče, po organima, koji vam stoje na raspolaganje, izvidjeti ove činjenice.

Događaj u mom dvoru na dan Svih Svetih, kad me predstavnici vlasti unaprijed obavješćuju o reakciji ubačenih «vjernika» u zagrebačku katedralu, pokazuju, da vlasti vrlo dobro

(94) *Vjesnik*, od. 8. X. 1945.

(95) Kratica AFŽ znači «Antitašistička fronta žena».

znadu za buduće ispade i tvorne napadaje. Izaslanici vlasti nisu mogli to jasnije potvrditi nego odgovorom na moj upit:

— Tko je taj narod, koji me kani napasti?

— To je naša stvar!

Točno, tako jest. Upravo zato iznosim ovaj niz činjenica pred vas, gospodine predsjedniče, da pravovremeno svratim na njih vašu pažnju. Kao najodgovornijeg faktora vlasti moram vas činiti osobno odgovornim za sve eventualne ispade nakon toga što sam ovim putem izložio gornje činjenice. To činim tim više što ste vi ujedno najodgovorniji faktor komunističke partije u Hrvatskoj, koja, kako je općenito poznato, rukovodi svim javnim životom. U toj dvostrukoj funkciji vi nosite punu odgovornost pred poviješću za događaje, koji mogu iz nabrojenih činjenica slijediti kao njihova stvarna posljedica».

5) - *Nastavak pogrda i progona*

Dne 7. studenoga nadbiskup je uputio svome kleru posebnu okružnicu (96), u kojoj mu saopćuje s velikom boli u duši, da mu je za sada nemoguće vršiti natpastirsku službu u nadbiskupiji izvan Zagreba nakon napadaja u Zaprešiću na njegovu osobu i pratnju.

Zatim daje točan i istinski prikaz događaja, utvrđen svjedočanstvima prisutnih svjedoka te izjavljuje, da je službeno saopćenje Ministarstva unutrašnjih poslova posve neistinito.

«Sve ovo — nastavlja u toj okružnici — kao što i najsramotnije pogrđivanje, lažni i nepravedni napadaji na biskupe i svećenstvo na političkim sastancima, po novinama i išaranim natpisima po ulicama, te pokušaji razdvajanja svećenstva, koje je danas više povezano uz svoje biskupe nego ikada prije, a što protivnici žele postići podmetajući svećenicima razne izjave, koje oni uopće nisu dali, sve se ovo događa usprkos zajamčene slobode vjeroispovijedanja i savjesti te opetovanih tvrdnja, da Crkva imade u ovoj državi potpunu slobodu djelovanja.

Uza sve to ja vas, časna braćo, upozorujem, da i na propovjedaonici i u ispovjedaonici izbjegavate svaku riječ, koja bi mogla dati povoda, da se vaš istup ili djelovanje protumači kao čin političkog karaktera.

(96) Okružnica o dogođaju u Zaprešiću, 4. studenoga 1945, br. 5997, od 7. studenoga 1945.

Časna braćo svećenici! Iako sam za sada prisiljen, da obustavim svoje uobičajene pastirske pohode po nadbiskupiji, ja ću ipak i dalje, ostajući na svojem mjestu, braniti nauku Božju i prava sv. Crkve, pa i uz cijenu vlastitog života. Svi se pak mi dnevno usrdno molimo Gospodinu, da stiša strasti i da dade Hrvatskom Narodu, kao i čitavom svijetu što prije svoj sveti mir».

Protivnici su sada upotrijebili sva sredstva, da zastraše nadbiskupa. Iz činjenica, što ih navodi don Masucci, tajnik papina Izaslanika u Hrvatskoj, u svom dnevniku, razabire se, kako su se riječi sv. Pavla (97): «Postali smo kao smeće, kao izmet sviju», u punoj mjeri obistinile na apostolskom čovjeku, nadbiskupu Stepincu.

Nakon pastirskog pisma, u partiji je odluka pala, da se nadbiskup ima staviti u zatvor i izvesti pred «narodni» sud. Počelo se odmah sa sabiranjem materijala za optužnicu, i na tome se radilo godinu dana (98). Htjeli su, naime, tom procesu i suđenju dati legalni oblik.

U međuvremenu su osebujnom strategijom nasilja kušali prisiliti nadbiskupa, da «poklekne», kako se on sam o toj strategiji izražavao.

10. studenoga, saznao je don Masucci, da se istoga dana kani pripraviti demonstracija protiv Stepinca. On je odmah obavijestio britanski konzulat kao i šefa kabineta predsjednika federalne Hrvatske dr. Bakarića, da je za večer toga dana zakazana demonstracija i zamolio, da obavijesti redarstvo, da bi poslalo stražu, koja bi zaštitila nadbiskupski dvor u slučaju potrebe. Ovoga puta se vlast spremno odazvala i večer je prošla mirno (99).

15. studenoga 1945 u 11 sati, tri su partizana uhapsila drugog nadbiskupova tajnika Ivana Šalića. Tek poslije osobna posredovanja don Masucci-jeva bilo mu je dopušteno promijeniti odjeću i spremiti nešto malo najpotrebnijih stvari.

Don Masucci se odmah obratio predstavnicima vlasti radi toga žalosnog slučaja. Rečeno mu je, da je tajnik Šalić optužen, što je 23. listopada 1945 blagoslovio zastavu «bijelih partizana», tzv. križara. Bili su to tajni borci protiv komunista nipošto identični s članovima organizacije katoličke akcije istoga imena.

(97) 1 Kor 4, 13.

(98) VD IV 140.

(99) MASUCCI 232.

Blagoslov da je obavljen u kapelici časnih sestara blizu vratareva stana. OZNA ima svjedočanstvo i fotografiju spomenute zastave (100). Nakon par dana tajnik je priznao, da je prisustvovao blagoslovu zastave, ali da je on nije blagoslovio (101).

Prema vijesti, koja je, 24. studenoga 1945, stigla u Zagreb, bio je krčki biskup dr. Josip Srebrnić napadnut od tridesetak osoba, koje su ga zlostavljale i tukle (102).

Don Masucci piše u svom dnevniku, 25. studenoga, da komunisti neprestano napadaju Stepinca kao «neprijatelja naroda», te dodaje (103):

«Gorke suze neprestano teku bez odaha. Neprestano šalju ljude na vješala. Cijela je zemlja potopljena u bujicu suza. Poslije pokolja nekoliko stotina tisuća hrvatskih vojnika i građana. u prvim mjesecima komunističkog režima, strijeljanja i vješanja se izvršuju dan za danom. Nema nikoga, koji ne oplakuje nekoga».

U to vrijeme bi prekinut sporazum jugoslavenskih partizana s kraljem Petrom II i odalečen njegov izaslanik kod beogradske vlade, dr. Ivan Šubašić. U takvoj atmosferi, 29. studenoga 1945, u 17,30 sati, nova je Jugoslavija proglašena republikom.

Londonski radio je objavio vijest, da je kralj Petar II doduše prosvjedovao protiv odluke donesene u Beogradu izjavivši, da Tito nije održao svoje obećanje, da izbori nisu bili slobodni, da on ostaje kralj Jugoslavije i da će oslodobiti narod od tiranije (104). No, već 23. prosinca, Velika Britanija i Sjedinjene Američke Države priznale su novu republiku Jugoslaviju (105).

Na sam Badnjak g. 1945, nadbiskup je bio obaviješten, da se sakupljaju potpisi sa zahtjevom, da ga se osudi na smrt. On je to saopćio don Masucci-ju s primjedbom (106): «Ako se to dogodi, izvijestite Sv. Oca, da rado dajem svoj život za katoličku Crkvu».

Poslije podne toga dana u 18 sati, održao je svečani pontifikal u dupkom punoj katedrali. To je bio njegov posljednji

(100,101) N. dj. 233.

(102) N. dj. 234.

(103) N. mj.

(104) N. dj. 235.

(105) N. dj. 239.

(106) N. mj.

Božić na slobodi, koja je već u ono vrijeme bila nesigurna i ograničena (107).

Slijedili su novinski napadaji ne samo na Stepinca, što je već postalo obična stvar, koja sigurno nije više mnogo utjecala na ljude, nego je napadan i papin izaslanik opat Marcone, iako nije više boravio u Hrvatskoj. Bio je to klevetnički napadaj u knjizi Đorda Miliše *Jasenovac*, kao da je opat Marcone tužio profesora Dabinovića redarstvu, jer mu je taj bio predao memorandum protiv ustaša. Don Masucci je odmah poslao odrješit prosvjed predsjedniku vlade dr. Vladimiru Bakariću, Vladimiru Nazoru i mgr. Svetozaru Rittigu (108).

Don Masucci je zabilježio u svom dnevniku, da je 4. siječnja 1946 dobio obavijest, da u blizini Kamenitih vratiju u Zagrebu postoji neko tajno Titovo društvo s ciljem, da pod svaku cijenu ubije nadbiskupa Stepinca. Prema obavijesti, koju je Masucci dobio, Tito je obećao pretjerano visoku nagradu onome, komu to uspije (109).

Don Masucci je opisao, kako su u jesen g. 1945 došli u Jugoslaviju u službeni posjet novinari, pet Engleza i šest Amerikanaca. Častili su ih na najraskošniji način. No vidjeli su samo ono, što su htjeli komunisti. Kada su se gosti vratili u domovinu, pisali su, da je u Jugoslaviji pravi raj.

Don Masucci je odmah opširno izvijestio Sv. stolicu o stanju u Jugoslaviji, o progonima katoličke Crkve, o bijedi i gladu, o načinu upravljanja zemljom.

Ove vijesti su izazvale sumnju u inozemstvu. To je napokon ponukalo Randolpha Churchilla, sina engleskog državnika, da opet vidi Jugoslaviju, u kojoj je bio izaslanik svoga oca među partizanima u vrijeme rata. Stigao je u Jugoslaviju u siječnju g. 1946, i 5. istoga mjeseca posjetio je nadbiskupa Stepinca poslije podne u 17. sati. Mladi Churchill se zanimao za prilike i slobodu.

Nadbiskup ga je upitao, zar još nije bio uhapšen? Randolph se na to pitanje začudio i rekao, da se to njemu ne može dogoditi. No, čim je izašao iz nadbiskupskog dvora, bio je otpre-

(107) N. dj. 240.

(108) N. dj. 243.

(109) N. dj. 244.

---

mljen svojim vozilom na OZNU, gdje su ga zadržali četiri sata (110).

Počevši od 7. siječnja 1946, pred kurijom br. 1 na Kaptolu danju i noću je stajao auto OZNE, da bi «štitio» nadbiskupa u tim opasnim vremenima (111).

Nadbiskup je stvarno bio u vlastitom dvoru zatočen, jer čim bi izašao svojim autom, policija bi ga pratila svojim kolima. Zato nadbiskup odluči da neće više izlaziti (112).

Kada neki dugogodišnji kateheta na osnovnoj školi na Kaptolu g. 1946 nije više mogao poučavati djecu u školi, htio je ipak nastaviti s pripravom djece iz iste škole za prvu sv. pričest, koja se običavala držati na Spasovo. Roditelji su bili upozoreni, da šalju djecu na pouku. Odazvalo se oko 80 djece. Prema običaju prijašnjih godina, iza crkvenih obreda bio je djeci priređen zajednički zajutrak u školi.

Majke su sada zabrinuto pitale, hoće li biti zajutrak zajednički za djecu? Vjeroučitelj se ispričao, da on to više ne može, jer nije više kateheta u školi. No, majke su se obratile na samoga nadbiskupa, koji odredi, da se zajutrak pripravi za djecu u hodniku nadbiskupskog dvora. Kasnije se ipak predomislio te je odredio, da zajutrak bude pripremljen u velikoj svečanoj dvorani u dvoru.

Kateheta je zamolio nadbiskupa, ne bi li on htio obaviti obred u crkvi. Nadbiskup je na to drage volje pristao uz primjedbu, da to ostane tajnom, da ga ne bi pratila milicija.

Na sam dan prve pričesti otišao je u crkvu kroz sjemenišni vrt neopažen od stražara. Izrekao je tom zgodom snažnu propovijed, u kojoj je naveo primjer iz francuske revolucije, kako jedna majka nije htjela poslati svoga sina na vjeronauk pod izlikom: «Pa i bukve rastu u šumi, i telići u štali bez vjeronauka». Nakon 20 godina taj mladić bio je osuđen na smrt, jer je udavio svoju majku, koja mu nije htjela dati novac, kad je zatražio.

Nadbiskup je iz toga primjera izveo pouku: majke, šaljite djecu na vjeronauk!

Poslije sv. obreda i sâm je nadbiskup došao u dvoranu k djeci na zajutrak (113).

(110) N. dj. 245.

(111) N. dj. 246.

(112) HREN 34.

(113) Priopćio o. Ciprijan Vupora u Zagrebu, ljeti 1963.

Tmasti oblaci oluje sve su se više nagomilavali. Novinski su se napadaji redali dan za danom. Dne 13. siječnja 1946 osvane u novinama strašan uvodnik protiv nadbiskupa Stepinca, u

kojem ga optužuju, da je zakleti neprijatelj naroda. Nadbiskup je tom zgodom kazao don Masucci-ju:

— Danas će me uhapsiti!

No, do toga nije došlo toga dana.

Prema mišljenju komunista, Stepinac je još uvijek bio previše voljen i čašćen od naroda, te bi za partiju bilo vrlo pogibeljno ubrzati hapšenje onoga, koga je cijeli Hrvatski Narod poznavao kao sveta biskupa, vrla rodoljuba i dobročinitelja naroda. Još u jesen g. 1945 «Karitas» je na njegov poziv na vjernike, uz vladin dopust, nastavila sabirati živežne namirnice za najbjednije (114).

Pronio se, međutim, glas, da će 12. siječnja 1946 poslije sastanka, koji je bio urečen za 16 sati, demonstranti ići do nadbiskupskog dvora, razbiti prozore i vikati: «Dolje nadbiskup!» Don Masucci je o toj nakani obavijestio vladu. U 13 sati je predsjednik vlade na njegov zahtjev poslao pred nadbiskupski dvor dvadeset vojnika sa strojnicama, da čuvaju dvor. Vojnike je vodio jedan poručnik, koji je spazivši don Masucci-ja, skinuo kapu i pozdravio ga sa: «Bog živi!» Bio je to pozdrav Hrvatskog križarskog bratstva.

U 18 sati bilo je na silu sabrano mnoštvo od oko dvije tisuće osoba i kao stoka dovedeno do nadbiskupskog dvora, gdje je vojska čuvala stražu. U međuvremenu je grad, na opće zadovoljstvo, utonuo u mrtvu tišinu (115).

U to je vrijeme zatvoren i kanonik Nikola Borić, koji je osuđen na četiri godine zatvora i na zapljenu cjelokupne imovine. On je navodno kriv, što se pobrinuo za sklonište jednome mladiću, koga je našao u katedrali onesviještena, a taj je slijedećeg dana ubio jednog partizanskog majora. Općenito se misli, da je taj mladić bio agent provokator OZNE i da nije ubio nikoga, nego da je cijela stvar bila samo iznesena na pozornicu, kako bi se našao povod, da se optuži kanonik (116).

U takvim prilikama stigao je 27. siječnja 1946, novi upravitelj papine nuncijature u Beogradu Joseph Patrick Hurley, koji je 30. istoga mjeseca proslijedio put u Beograd (117).

(114) Okružnica: *Sakupljanje hrane za najbjednije*, br. 8042/45, od 27. listopada 1945, u SVZN 32 (1945) 19.

(115) MASUCCI 247.

(116) N. dj. 249.

(117) N. dj. 250.

Kada je stigao u Beograd i predstavio se Titu, ovaj je zatražio, da Sv. stolica nadbiskupa Stepinca razriješi njegove službe, da ga ukloni i imenuje drugoga nadbiskupa, jer će ga inače morati staviti u zatvor.

Ali razlozi koje je Tito naveo, prema shvaćanju Sv. stolice, koja je jedina nadležna da to prosuđuje, nisu takvi, da bi ih trebalo uvažiti i s nadbiskupske stolice maknuti takva nadbiskupa, puna apostolskoga žara, kojega sav hrvatski katolički narod voli i cijeni, koji je u toku od nekoliko godina privukao sav kler k sebi i tako blagoslovljeno djeluje (118).

6) - *Svetogrdno razbijanje*

Početkom rujna g. 1946 organizirao je mgr. Pavao Jesih simbolički pohod Majke Božje Bistričke u neke župe. Najprije se mislilo na župe u Hrvatskom Zagorju uza Sutlu. Vjerni odljev kipa Majke Božje Bistričke bio je odnesen u Rozgu i Kraljevec na Sutli. Svi su gotovo župljani tom zgodom pristupili k sv. sakramentima. Obavljene su pobožnosti s procesijom i moljenjem sv. krunice.

Kip je imao biti dopremljen i u Klanjec. Pred Klanjcem je Marijin kip čekalo oko 5.000 vjernika. Svi su se već bili ispovjedili i primili sv. pričest, da čiste duše dočekaju taj simbolički Djevičin pohod.

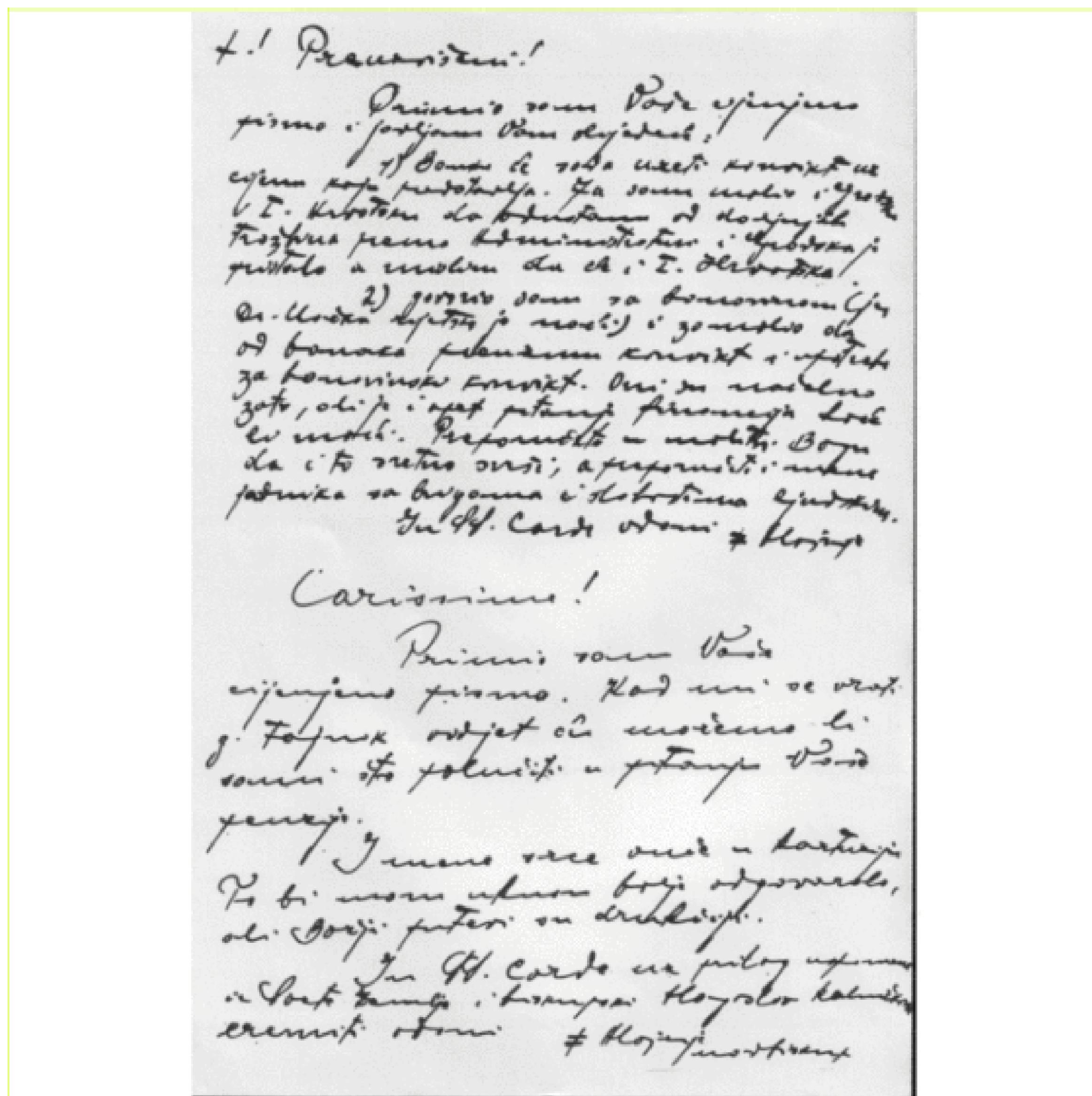
Kad je stigao Marijin kip i procesija krenula uzbrdo prema župnoj franjevačkoj crkvi, milicija je uhapsila župnika i gvardijana o. Venceslava Bastu i zabranila procesiju. No narod je prosvjedovao protiv takva nasilja i nastala je prava buna. Milicija je bila prisiljena zamoliti gvardijana, neka s prozora umiri narod i obeća mu, da će ga odmah pustiti na slobodu.

Kad se narod umirio, milicija je potajno otpremila kip u Zagreb, gdje je bio smješten u katedralu na oltar Majke Božje, koji se nalazi u desnoj lađi uz oltar presv. Sakramenta. Čim se to u Zagrebu saznalo, nastala je prava navala vjernika, koji su dolazili, da počaste taj Marijin kip. Vjernici su pred kipom molili krunicu i u velikom su broju pristupali k sv. sakramentima.

No to pobožno hodočašćenje vjernika Gospinu kipu u katedralu trajalo je kratko vrijeme. Jedne noći su, naime, u kate-

(118) Saopćenje Ivana Meštrovića, kipara. - *Il Quotidiano*, 3. XI. 1946, navodi CAVALLI, 13 sl.

+! Prečasni!

Primio sam Vaše cijenjeno pismo i javljam Vam slijedeće:

1) [illegible]

2) [illegible]

In SS. Cordis odani + Alojzije

Carissime!

Primio sam Vaše cijenjeno pismo. [illegible]

In SS. Cordis [illegible] odani + Alojzije nadbiskup

dralu provalili nepoznati zločinci, koji nikada nisu bili pronađeni, digli su s oltara Gospin kip, razbili ga na komadiće i te krhotine razbacali po gradskim ulicama.

O. Venceslav bio je ipak uhapšen. Svašta su mu podvaljivali. Pa uza sve to, što je bio otvoreni antifašist i pomagao narodnu oslobodilačku borbu, ipak je bio osuđen na pet godina logora.

Nadbiskup je odredio, da se u katedrali kroz cijeli rujan i listopad održavaju naknadne pobožnosti. Svake se večeri molila krunica i dijeljen je blagoslov s Presvetim (119).

(119) HREN 38.

[562]

[563]

VIII

PRED KOMUNISTIČKIM SUDOM

1. - STEPINAC LIŠEN SLOBODE

1) - *Državna promidžbena hajka protiv nadbiskupa*

U rujnu g. 1946 predviđalo se, da bi nadbiskup mogao biti uhićen. On je sâm toga bio svjestan, da će pasti u ruke svojim protivnicima. Još u studenom g. 1945 bio je jednoć rekao u nadbiskupskom dvoru:

— Ja neću iznijeti žive glave iz ovoga vrtloga. No, neka se vrši volja Božja!

U siječnju g. 1946, nakon vrlo oštra napadaja na njega u novinama, bio je uvjeren, da će ga još istoga dana baciti u zatvor.

Zbog toga predviđanja, i prema uputama Sv. stolice, sazvao je svoje najbliže suradnike na dogovor. U tom dogovoru je odredio, da u slučaju, ako on bude uhapšen, oba generalna vikara, pomoćni biskupi dr. Franjo Salis Seewis i dr. Josip Lach, preuzmu upravu nadbiskupije. No, kako su prilike za Crkvu bile vrlo kritične, pa bi se moglo dogoditi, da i generalni vikari budu zatvoreni, za takav slučaj je odredio petoricu kanonika: dr. Stjepana Bakšića, dr. Antuna Slamića, Nikolu Borića, dr. Dragutina Hrena i dr. Pavla Lončara, da redom preuzimlju upravu nadbiskupije, bude li prethodni spriječen i onemogućen. Spomenuo je, da nije nužno, da se drže toga reda, nego neka se međusobno dogovore, koji će od njih upravljati dijecezom. U slučaju, da bi

i posljednji od njih bio lišen slobode, jamačno će onda sama Sv. stolica riješiti pitanje uprave nadbiskupije.

Dok je nadbiskup još bio u svom dvoru, često su se po nadbiskupiji događale noćne provale u župne dvorove. Stanje se iz dana u dan pogoršavalo. Mnogo je svećenika bilo utamničeno. neki su bili ubijeni, neki su na nepoznat način nestali, a da se nije ništa više o njima moglo saznati.

Stanje uhićenih svećenika u logoru Stare Gradiške bilo je očajno sve do proljeća g. 1948. Tek je tada ministar Stevo Krajačić odredio, da se postupak ublaži, da se logoraši iz jedne sobe premjeste u tri veće prostorije, da im se pruži mogućnosi pranja, da ih se zaposli i dade bolja hrana, i da im se od kuće mogu slati paketi s hranom (1).

Jednog dana u rujnu g. 1946 dođe jedna skupina komunista u neki zagrebački restaurant. Nešto su popili. Tada će jedan od njih slavodobitno:

— Danas smo konačno sve priredili za Stepinčev proces!

Godinu dana je ta skupina spremala i surađivala na pripremanju materijala protiv nadbiskupa, koji bi imao služiti da se sudskom procesu dade nekakav pravnički izgled.

Još isti dan je to bilo saopćeno nadbiskupu. On je ostao posve miran. Bio je svjestan svoje biskupske dužnosti i svog položaja. Pouzdavajući se u pomoć Božju i molitve vjernika sačuvao je slobodu duha. Budući da je sva zbivanja u svijetu promatrao u svjetlu vjere i nastojao u svemu svoju volju uskladiti s voljom Božjom, ostao je uza sve, što je proživljavao, potpuno miran i predan u ruke Božje (2).

Navečer, 17. rujna g. 1946, dođe k nadbiskupu Franjo Šeper, Ante Radić i Marica Stanković te mu saopće da se suđenje Šaliću razvija u smjeru, da bi i njega (nadbiskupa) zatvorili. On je ostao miran.

Kod Stepinca je bio također američki konzul te mu saopćio istu stvar.

Nadbiskup je mislio: «Neka me samo vode!» (3).

(1) HREN 36.

(2) VD IV 140 sl.

(3) VD I 132 sl.

---

2) - *Nadbiskupa vode u zatvor*

Bilo je jasno, da bi tisuće i tisuće vjernika pohrlile na Kaptol, ako bi znali, kada će im ljubljeni natpastir biti bačen u zatvor. Partija toga nije željela. Pucati na svijet ne bi se usudili, a rastjerati ih ne bi mogli. Stoga su pomno proučili položaj i odlučili, da Stepinca zatvore tako, da o tome vjernici ne bi ništa znali.

Bila je srijeda, 18. rujna 1946. Od rana jutra su po svim gradskim ulicama krstarili milicioneri i vojnici: bili su svi naoružani, kao da se sprema kakva ratna operacija. Na Koptolu je bio priličan broj naoružanih, koji su šetali amo i tamo.

Oko 5,30 ujutro uđu milicionari u nadbiskupski dvor te zaposjednu sve hodnike i stubišta. Potražili su nadbiskupa. On se upravo u svojoj privatnoj kapeli pripravljao za sv. misu. Na upit, što traže, milicionar mu reče:

— Imamo nalog, da vas odvedemo!

Milicionar mu preda pismeni nalog javnog tužioca Jakova Blaževića, od 17. rujna 1946, kojim naređuje, da milicija odmah liši slobode dr. Alojzija Stepinca, koji se nalazi na Kaptolu, u nadbiskupskom dvoru, i da ga stave u pritvor Javnog tužioštva za grad Zagreb, a primjerak ovoga naloga neka se uruči okrivljenom prigodom hapšenja (4).

Nadbiskup mirno odgovori:

— Idem s vama. Ako ste žedni moje krvi, eto me!

Zatražio je, da vratar Dašek ode u sakristiju katedrale po kanonika dr. Slamića te mu poruči, da generalni vikari preuzmu upravu nadbiskupije. Vratara i dr. Slamića je pratio jedan od milicionara.

Upravo, kad su nadbiskupa vodili kroz dvorište, nalazio se ondje jedan franjevac, koji je čuo, kako nadbiskup kaže milicionarima (5):

— Pazite, što radite!

Vjerojatno je htio upozoriti, da ga ne bi tvorno napadali.

Generalni vikari odmah su sazvali nadbiskupsko vijeće te saopćili, što se dogodilo. Dr. Stjepan Bakšić je predložio, da se izda okružnica za vjernike. On ju je sastavio i drugi dan, u

(4) Javno tužioštvo N. R. Hrvatske, br. Pov. 171/46, od 17. rujna 1946. - Komanda Narodne milicije za grad Zagreb, br. Pov. 50, od 17. rujna 1946.

(5) HREN 37. - Usmeno saopćila č.s. Izidora Micek, u ljetu 1963. Pismo P. Dionizija Andrašeca od 8. kolovoza 1960.

četvrtak, pročitao kod ponovnog vijećanja. Tekst okružnice uz manje opaske bio je prihvaćen i konačno priređen, a slijedeći dan umnožen. Poštom se okružnica nije mogla slati. Po gradu su je raznijele privatne osobe, a u pokrajinu bî razaslana po brzotečama. U katedrali je bila javno pročitana.

Okružnica je data 21. rujna 1946, s primjedbom, da se imade pročitati vjernicima odmah prve nedjelje nakon primitka i to bez ikakva tumačenja. Ona u cijelosti glasi, kako slijedi (6);

«Predragi vjernici!

Kako vam je poznato, lišen je slobode naš obljubljeni natpastir dr. Alojzije Stepinac. Odveden je 18. o. mj. ujutro, baš kad se je u svojoj kapeli spremao da pristupi k oltaru.

Svi mi svećenici ćutimo duboku bol, što je preuzvišenom našem ordinariju onemogućeno vršenje njegove uzvišene natpastirske službe. Znamo također, da ovu našu bol jednako osjećate i svi vi njegovi vjernici. Što više, uvjereni smo, da je zbog zatvaranja zagrebačkog nadbiskupa ožalošćen sav Hrvatski Narod.

Ova naša zajednička bol posve je razumljiva, jer je preuzvišeni gospodin dr. Alojzije Stepinac najdivniji primjer uzornog i svetog pastira, požrtvovnog i nesebičnog rodoljuba, koji je uzvišena načela Božje pravde, Božjih zapovijedi i Kristova evanđelja upravo do savršenstva provodio u djelo u svome životu i radu za Hrvatski Narod. Njegovo plemenito srce, njegovo milosrđe i ljubav, kojom ga je nadahnjivalo Kristovo evanđelje, osjetili su osobito za vrijeme rata ne samo katolički vjernici, nego i inovjerci, ne samo Hrvati, nego i članovi drugih narodnosti. Što više, on je u svojoj velikodušnosti zaštićivao i mnoge, iz redova onih, koji ga danas nazivaju narodnim neprijateljem i zločincem.

Dà, mi za ovaj teški progon preuzvišenoga gospodina nadbiskupa ne nalazimo na njemu nikakve krivice. On je, što je i posve shvatljivo, kao Bogom postavljeni pastir svoga stada apostolskim žarom i neustrašivošću ustajao na obranu Božjeg zakona, katoličke Crkve i njezinih prava. No, on je to činio uvijek. Činio je to za prošlih vlasti i režima, pa je to dosljedno činio i sada u novoj državi. Ali on je to činio jedino iz duboke svijesti dužnosti i odgovornosti pred Bogom, te iz ljubavi prema

(6) Br. 5855/46, od 21. rujna 1946.

---

svome Hrvatskom Narodu znajući, da se pravi narodni život i napredak ne može graditi bez vjere u Boga i obdržavanja njegovih zapovijedi.

Jest, samo očuvanje vjere u srcu Hrvatskog Naroda to je vrhovni zakon i pravilo svega pastirskog djelovanja zagrebačkog nadbiskupa. Zato je on ne samo osobno zazirao od bilo kakva političkog djelovanja, nego je i svome kleru toliko puta i usmeno i pisanim okružnicama i preporučivao i nalagao, da se ne miješa u čisto političke poslove. Time je htio ne samo otkloniti odgovornost službene Crkve za možebitno političko djelovanje kojeg svećenika, nego je i želio privući što više svećenstvo isključivo svećeničkom djelovanju: propovijedanju, vjerskom prosvjećivanju naroda i dijeljenju sv. sakramenata.

Stoga, kad je koncem prošle godine nekoliko svećenika zbog političkog djelovanja bilo po državnim vlastima pozvano na odgovornost, a u novinstvu se za ta djela okrivljivalo zagrebačkog nadbiskupa, mogao je preuzvišeni gospodin dr. Alojzije Stepinac, 17. prosinca 1945, pred čitavim svijetom opravdano dati ovu izjavu:

'Na sve optužbe, koje su izravno ili neizravno upravljene na nas, možemo u cijelosti kazati: Nemamo si što predbacivati. Savjest nam je čista i mirna pred Bogom, koji je najvjerniji svjedok i pravedni sudac svih naših koraka. Savjest nam je čista i mirna pred Sv. stolicom, koja će jednom na temelju izvornih dokumenata ocjenjivati sve naše djelovanje. Savjest nam je čista i mirna pred katolicima ove države, koji mirno i trijezno prosuđuju događaje. Savjest nam je konačno čista i mirna pred Hrvatskim Narodom, kome krvnim vezama voljom Božjom pripadamo, pa mu po svom položaju svom dušom služimo, bez obzira na razna politička gledanja i političke stranke'.

Istinitost ove izjave preuzvišenoga gospodina nadbiskupa nije do sada obeskrijepljena i porušena ničim, a najmanje iskazima, koji su ovih prošlih dana izlazili iz usta onih okrivljenika, koji se dovode u vezu s preuzvišenim gospodinom nadbiskupom. Nijedan naime od njih niti je rekao niti je mogao reći, da ga je preuzvišeni gospodin nadbiskup bilo usmeno bilo pismeno poticao na kakvo političko djelo, a najmanje prekršaj. Što više, neki su okrivljenici otvoreno izjavili, makar to nije bilo saopćeno javnosti, da ih je preuzvišeni gospodin nadbiskup za njihovo političko djelo odmah, čim je za nj saznao, teško prekorio. Ako bi pak tkogod ustvrdio, da se za bilo kakvo političko djelovanje ili prekršaj može naći oslon i poticaj u prošlogodišnjem pastirskom pismu katoličkog episkopata Jugoslavije, ili ako bi

---

možda tkogod tim pismom htio opravdati svoje političko djelovanje, onda treba najodlučnije reći, da se takvo zaključivanje protivi svakom razumnom i nepristranom prosuđivanju, jer pastirsko pismo nije bilo usmjereno ni na kakvu političku akciju, nego samo sadržava žalbu zbog onih djela, kojima se krnje prava katoličke Crkve, a bilo je izneseno sa željom, da se takva djela u interesu pravog sklada između Crkve i države uklone.

Stoga, ako je preuzvišeni gospodin nadbiskup usprkos sviju ovih činjenica lišen slobode i čeka, da bude predveden pred sud kao najteži politički krivac, kao 'neposredni učesnik i podstrekač i pomagač' u radu 'protiv slobode naroda Jugoslavije' i kao krivac 'za provociranje raznih sukoba', onda je razumljivo, da mi nad tim nepojmljivim činom ostajemo zaprepašteni, da zastaje pamet i da nam se ledeni srce. I gledajući to, nužno nam se u duši budi sjećanje na Božanskoga našega Učitelja Isusa Krista, koji je bio najveći dobročinitelj svojega puka i najgorljiviji propovjednik mira, a ipak je okrivljen i predan na suđenje kao onaj, koji se diže protiv rimskog cara i buni mirni narod.

Međutim, predragi vjernici, ni ovo što je do sada izvršeno na preuzvišenom gospodinu nadbiskupu, ni ono što bi mu se u buduće moglo dogoditi, ne može ni s naše ni s vaše duše, ni iz srca klera ni iz srca čitavoga Hrvatskog Naroda istrgnuti svijesti i uvjerenje, da je preuzvišeni gospodin najidealniji lik pravog svećenika i čovjeka, prepun ljubavi i samilosti za

svačije nevolje i boli, daleko i od pomisli, da svome narodu učini što god na žao ili na nesreću; da je on najvatreniji propovjednik istine i pravde, najnesebičniji i najproduhovljeniji trudbenik na izgradnji istinske i prave kulture Hrvatskoga Naroda, i zato možemo s *ponosom* reći, da je zagrebački nadbiskup dr. Alojzije Stepinac danas *najdraža ličnost* svega i cjelokupnog naroda. Stoga bi osuda ličnosti, koja je ovakva, povezana s osjećajem, srcem i dušom čitavoga Hrvatskoga Naroda, u duši toga naroda prouzročila najdublju i neizbrisivu bol.

Predragi vjernici! Kad je u onim počecima kršćanske Crkve Petar bio u okovima bačen u tamnicu, govori nam Sv. pismo, da je Crkva neprestano molila za njega, dok ga Gospodin nije oslobodio. Dižimo stoga i mi, prožeti nepokolebljivim uvjerenjem o visokom etičkom dostojanstvu i neporočnosti našega natpastira, i nadahnuti djetinjom i iskrenom ljubavi prema njegovoj uzvišenoj osobi, kroz sve ove dane njegova i našeg iskušenja srca i duše svoje Gospodinu, vladaru svijeta i upravitelju ljudskih udesa, te ga skrušeno i dubokim pouzdanjem molimo,

---

da nam obljubljenog natpastira zdrava i neozlijeđena vrati u našu sredinu, da i dalje ravna i upravlja našim dušama na slavu Božju, na radost Crkve a na vječno i vremenito dobro svih svojih vjernika i svega Hrvatskog Naroda. Time u vezi određujem:

1) Kod svake svete mise neka se poslije do sada propisanih molitava doda Očenaš, Zdravomarijo i Slava Ocu za preuzvišenog gospodina nadbiskupa. Isto to neka se čini i kod blagoslova poslije litanija i propisanih molitava.

2) Mjesto dosadašnje imperatae neka svećenici kod svake sv. mise uzimlju za preuzvišenog gospodina nadbiskupa koletku br. 32 (pro constituto in carcere). Imperata je pro re gravi etiam in duplicibus primae classis.

U Zagrebu, 21. rujna 1946.

Generalni vikar:

Dr Franjo Salis Seewis v.r.»

3) - *Nasilja prije suđenja*

Čim je nadbiskup Stepinac bio lišen slobode, pronio se glas, da će biti izveden pred sud. No, tek nakon pet dana, 23. rujna, bila je objavljena optužnica, a sâm proces imao je započeti 30. rujna.

Čim su vlasti saznale za okružnicu duhovnog stola, koju je potpisao biskup Salis, generalni vikar, došao je k Salisu jedan od funkcionara OZNE (6a) i zatražio pod prijetnjom zatvora, da se okružnica povuče s obrazloženjem da bi ona mogla djelovati na nepristranost suda.

OZNA je odmah 22. rujna u 5 sati u jutro brzojavila svim općinama, milicijskim komandama i državnim ustanovama, da zaplijene okružnicu. Župnici, iako im okružnica nije mogla stići, bili su zvani na odgovornost.

Istodobno su radio i štampa razvili bijesnu buru kleveta, vrijeđajući nadbiskupa sramotnim, gadnim i najpodlijim izrazima. Nazivali su ga ratnim zločincem, koljačem, banditom itd. Da je sve to bilo upravljano odozgo, razabire se odatle, što su te klevete i pogrdne izraze doslovce opetovale sve radio emisije i sve

(6a) OZN-a = «Organ zaštite naroda», tj. jugoslavenska komunistička tajna policija.

---

novine. Humoristično-satirični list *Kerempuh* je donosio najogavnije karikature s uvredljivim izrazima i namjerice iskrivljenim činjenicama (7).

Na području grada Zagreba pokušali su na sve načine prisiliti državno činovništvo i radnike po tvornicama i javnim radovima, da potpišu molbu, da se nadbiskup ne samo strogo osudi kao ratni zločinac, nego čak da se osudi na smrt. U tu svrhu su bile upriličene skupštine. Ako bi tko uskratio potpis, prijetilo mu se, da će izgubiti službu i posao, proglasili bi ga reakcionarcem, što je značilo javno ga pred svim ozloglasiti kao protivnika «naroda». Bilo je divnih i herojskih osoba, koje su najodlučnije uskratile potpis, među njima bilo je sedam tisuća željezničara, uz mnoge druge i poznata hrvatska književnica Sida Košutić, koja je zbog toga ostala bez posla (8).

Bila je to jaka i žestoka borba, fanatični juriš. No ta se borba nije vodila časno. Dok su na jednoj strani bila upotrebljena sva raspoloživa sredstva laži, kleveta, uvreda, širena sredstvima društvenog obavještavanja — radio, štampa, film — zatim prosvjedne skupštine itd., optuženom nadbiskupu od svega toga nije ništa bilo na raspolaganju. U javnosti nije nitko za njega i njemu u prilog mogao kazati ni jednu jedincatu riječ.

OZNA strahujući pred oporbom vjernika, zabranila je čak svako zadržavanje vjernika pred crkvama nakon službe Božje u skupinama, u kojima bi bilo više od pet osoba.

4) - *Tihi prosvjed*

Sav taj pokret osoba i raspoloživih sredstava za stvaranje javnog mišljenja u jednom taboru nije uspio, da u očima vjernika potamni svijetli i uzvišeni lik produhovljenog i ljubljenog natpastira i da ih pokoleba u vjernosti prema njemu.

Čim su vjernici saznali, da je nadbiskup lišen slobode, dragovoljno, ali mirno i dostojanstveno su prosvjedovali, ne u bučnim uličnim povorkama, već u toploj molitvi, na koju su se sami od sebe sakupljali po crkvama grada Zagreba. Pobožnost u katedrali, koju je još nadbiskup bio odredio, da se obavlja u rujnu kao naknada za svetogrdno razbijanje kipa Majke Božje

(7) CAVALLI 15-25. - HREN 38 sl.

(8) *Dopo il processo di Zagabria*, Berna 11, *L'Osservatore romano*, od 13. listopada 1946, n. 240. - MASUCCI 248-9.

Bistričke, nastavila se, ali s novom nakanom: za zatvorenog nadbiskupa (9).

Velika skupina vjernika obojega spola i svake dobi na koljenima je obilazila katedralu moleći krunicu za nadbiskupa.

Na sâm dan, kad je imala biti izrečena osuda, pošla je velika grupa na koljenima od kipa bezgrešne Djevice ispred katedrale u samu crkvu.

Gledajući taj prizor, policija je ostala zabezeknuta i nije se usudila spriječiti dragovoljni čin vruće molitve vjernika za svog nadbiskupa. Na zabranu OZNE da se vjernici ne smiju zadržavati poslije službe Božje pred crkvama u skupini više od pet osoba, vjernici se nisu mnogo obazirali. No OZNA je našla drugi način nasilja. Počela je, naime, uskraćivati ženama, koje polaze u crkvu, pomoć, na koju su kao matere i supruge poginulih boraca imale pravo.

5) - *U pritvoru*

Kad je ovoga puta nadbiskup Stepinac bio uhićen, ozbiljno je mislio, da bi ga mogli otpremiti u Sibiriju. Svladao je tu misao drugom mišlju (10): Tko zna, hoćeš li živ do nje stići?

U pritvoru je postupak s njime bio pristojan. Neki zastavnik je došao u nadbiskupski dvor po misno vino, hostije i misno ruho. Mogao je mijenjati rublje, koje mu se pralo u dvoru. Ali nije mogao imati baš nikakvih veza, ni usmenih ni pismenih, s osobljem na Kaptolu. Čitavo vrijeme, dok je sjedio u pritvoru i za vrijeme suđenja, kanonici i namještenici kod nadbiskupskog duhovnog stola bili su pod posebnom paskom policije.

Pred samo suđenje pozove nadbiskupa jednog dana glavni sudac dr. Žarko Vimpulšek. Kad je Stepinac stupio u Vimpulšekov ured, zatekao je ondje nekoga napadnoga čovjeka, koji se uvalio u fotelj i prezirno ga gledao. Nadbiskup je odmah shvatio, da je to glavni aktor, a sudac je samo lutka.

Sudac Vimpulšek pročita službeno nadbiskupu odredbu, da će ići pred sud s primjedbom, neka odabere odvjetnika, koji će ga braniti. Nadbiskup mu odgovori (11):

— Pred sudom, koji imade zadaću, da izvrši nalog stano-

(9) HREN 49.

(10) VD I 144 i 153.

(11) VD I 136; III, 181.

vite organizacije, ja se neću braniti. Strijeljajte me! Postavite mi pred vrata vješala, ali odgovarati vam neću.

Sudac je na te riječi ostao zaprepašten. Nije ih jamačno očekivao. Tà, sigurno još nije imao posla s takvim duhovnim velikanom.

— Onda morate tu izjavu potpisati, reče mu sudac.

— To hoću, bez daljnjega.

Nadbiskup je pismeno izjavio, da odvjetnika ne odbija iz osobnih razloga, nego da se neće braniti iz načelnih razloga (12).

Kad je k njemu u zatvor došao istražni sudac Nedo Milunović s Dušanom Despotom, nadbiskup mu, prema dogovoru sa svojim vijećem, nije davao nikakvih odgovora. Pri svršetku istrage nadbiskup je odlučno i vedro diktirao u zapisnik načelnu prosvjednu izjavu, kako slijedi:

«Koliko razabirem, moj pritvor ima vam služiti, da u istraživanju pripravite materijal, po kojem bi me sudili, ne kao privatnu osobu, nego kao zagrebačkog nadbiskupa.

Danas se u cijelom kulturnom svijetu izbjegava izravno napadati Crkvu ili njezine predstavnike. Stoga vi hoćete naći političku bazu u obliku, kako ste ga formirali u pitanjima.

Po Božjem, naravnom i međunarodnom pravu nijedno sudište me ne može osuditi zbog toga, što vi meni pripisujete, ako se uzmu u obzir sve okolnosti, u kojima smo živjeli.

Moja je krivnja u tome, što nisam pao na koljena pred komunizmom, koji jedino vlada u ovoj zemlji. Evo razloga, zbog kojih nisam mogao privoliti na ono, što se je činilo».

Nadbiskup je sada ukratko izbrojio zločine, koje je Titova vlada počinila protiv Crkve. Okrivljenik je sada postao sudac, koji optužuje svoje tužitelje.

«Predbacuje nam se — nastavi nadbiskup — da smo koljači. I mene su ne jedanput tako nazvali. Bolje bi bilo ispitati, kako su u našoj zemlji nastala velika grobišta? Imaju li se ova pripisati jedino ustašama i hrvatskoj vojsci, ili imadu li možda i druge uzroke? Zar su svi oni, koji su bili ubiti od 'narodnog oslobodilačkog pokreta', bili doista krivci?

Uzevši sve to u obzir, odlučio sam i smatram shodnijim, da se, stavljen pred sud:

(12) VD III 181. - *L'Osservatore romano*, od 2. listopada 1956, n. 230.

---

1) neću osobno braniti;

2) odbijam svaku odvjetničku obranu;

3) od osude, bila ona kakva god, neću stavljati priziva, jer ne vidim od njega kakvu korist i ne bi imao nikakva smisla, jer se znade, da sudište ne izriče drugu osudu, nego onu, koju je već stalna organizacija odredila.

Ako je sadašnjem režimu doista stalo do toga, da sredi položaj u zemlji, evo vam jedinog puta, koji k tome dovodi. Država imade diplomatske veze sa Sv. stolicom. Neka se dakle stavi s njome kao jedino kompetentnom u kontakt i neka jasno i iskreno s njom vodi pregovore. Sv. stolica, tj. Crkva, ne poznaje nikakva diktata. Ona poznaje samo pošteni i iskreni sporazum. Bez toga nema nikakva uspjeha. Mogu biti osuđen, mogu biti osuđeni i drugi biskupi, mogu biti poubijani svećenici i vjernici, no stanje se neće poboljšati, pače bit će sve gore i dovest će do pada. Živi primjer je Hitler. Ako meni nećete dati pravo, povijest će mi ga dati. Kao što su mnogi procesi, koje je Hitler upriličio protiv Crkve, služili samo za njezinu proslavu, tako će i ovaj, jer Krist stoji iza Crkve.

Znajte, Isus Krist jest i ostaje ugaoni kamen svijeta. Tko na nj padne, razbit će se, a na koga on padne, smrvit će ga».

Istražni je sudac na te posljednje riječi pobjesnio. Budući da nadbiskup nije htio dati odgovor na njegova pitanja, ljutito mu kaže:

— Govorit ćete vi, kad dođe narod.

— Vidjet ćemo — odgovori mu mirno nadbiskup (13).

6) - *Branitelji po uredovnoj dužnosti*

Kako je nadbiskup bio izjavio, da se neće osobno braniti i da neće tražiti branitelje iz načelnih razloga, Vrhovni je sud Hrvatske to, 24. rujna, poručio nadbiskupskom duhovnom stolu i zatražio, neka oni predlože dvojicu branitelja. Biskup Salis, generalni vikar, u vezi s tom porukom je, 25. rujna, zamolio, neka se nadbiskupu imenuju branitelji radi ureda dr. Ivo Politeo i dr. Ivo Andres (14). Sud je prihvatio prvoga, a mjesto drugoga imenovao je dr. Natka Katičića.

(13) CAVALLI 15 sl. - VD I 115; II 52; IV 141.

(14) Nadbiskupski duhovni stol, br. 119/Pr., od 25. rujna 1946.

Obojica odvjetnika bili su sposobni, no naišli su na velike poteškoće, da izvedu svoju zadaću, kako im je staleška dužnost nalagala. Politički su obojica bili nezavisni, ali pod pritiskom komunističke vlasti.

OZNA je spriječila, da odvjetnici dođu u dodir s predstavnicima Crkve. Stoga je 75-godišnjeg biskupa Salisa, generalnog vikara, držala na dugačkom saslušavanju. Iako su ga pustili, bio je ponovno kroz pet sati podvrgnut drugom ispitivanju. Dr. Antuna Slamića, kancelara nadbiskupskog duhovnog stola, koji je imao najbolji uvid u nadbiskupski arhiv, držali su u dvodnevnom zatvoru, koliko je bilo dovoljno, da se dr. Politeu onemogući da se njime posluži.

Da OZNA uplaši dr. Politea, strogo je nadzirala njegovo kretanje i rad. Nitko nije mogao doći s njime u dodir. Trojica agenata su čuvala njegov stan danju i noću.

Nadbiskup je u međuvremenu od svoga hapšenja do procesa imao samo jedanput razgovor s odvjetnicima, i to ne dulje od jednog sata.

Dok je skupina u protivnom taboru radila godinu dana, da sastavi optužnicu, odvjetnici nisu imali ni puna četiri dana, da sakupe sve podatke, koji su im bili potrebiti za uspješnu obranu. Usprkos tomu oni su savjesno radili, čak i po noći, da saberu, koliko je bilo moguće u tom kratkom roku, da uzmognu kao branitelji nastupiti na sudu (15).

2. - KOMUNISTI SUDE ZAGREBAČKOM NADBISKUPU STEPINCU

Suđenje koje je komunistička partija upriličila protiv nadbiskupa Stepinca, nazvali bismo parodijom pravednosti, da mu papa Pijo XII nije dao drugi teži naziv, koji stvarnosti bolje odgovara: «tristissimo processo» (16).

Preveden na hrvatski jezik dobiva taj naziv smisao pakosnog ili zlobnog suđenja ili parnice. Kako taj naziv odgovara stvarnosti, moglo se je razabrati već iz činjenica, koje smo do sada naveli. Još će se većma opravdati taj naziv iz tijeka, kojim se sâmo suđenje odvijalo.

(15) HREN 39.

(16) Pijo XII, Govor prigodom otvora juridičke godine Sacrae Rotae Romanae, 6. listopada 1946, u *L'Osservatore romano*, 7-8. X. 1946, n. 235.

---

1) - *Dvoznačnost suđenja*

U istražnom se zatvoru, već od 15. studenoga 1945, nalazio nadbiskupov tajnik Ivan Šalić. U međuvremenu su u zatvor prispjeli o. Modest Martinčić, provincijal franjevaca s Kaptola, s osam druge subraće, od kojih je svaki na svoj način bio povezan, prema optužbi, s uklanjanjem ostatka zlata iz državne riznice Nezavisne Države Hrvatske, naravski u dogovoru s prvošnjom vlasti. Bili su zatvoreni, kad je OZNA uspjela, 23. siječnja 1946, nakon dugog traganja konačno pronaći izvjesnu količinu zlata, što ga je jedan visoki činovnik Nezavisne Države Hrvatske dao spremiti najprije u grobnicu franjevačke crkve, a odande je prenešeno i zakopano ispod poda sobice, u kojoj je bila smještena ispovjedaonica za nagluhe vjernike.

Svi ovi su s još dvojicom svećenika, zatim s Erihom Lisakom, bivšim pukovnikom ustaške vojnice, koji je vršio službu glavnog ravnatelja za javni red i sigurnost i službu tajnika Ministarstva unutrašnjih poslova, sa dr. Pavlom Gulinom i Josipom Crnkovićem bili, 9. rujna 1946, izvedeni pred Vrhovni sud Narodne Republike Hrvatske. Bilo je to istodobno, kad se u Nürnbergu vodio krivični proces protiv nacističkih vrhova kao ratnih zločinaca.

Sudsko vijeće su sačinjavali dr. Žarko Vimpulšek, dr. Ante Cerineo i Ivan Poldrugač uz sudjelovanje javnog tužioca Jakova Blaževića.

Svim optuženicima se pripisivala krivična urota protiv države i suradnja s okupatorima. Sudski proces je namjerice bio tako upriličen, da se u nj uvuklo i ime nadbiskupa Stepinca. Zbog toga je bio on, 18. rujna, na nalog javnog tužioca lišen slobode i stavljen u pritvor, a 23. rujna je isti javni tužilac predložio sudu, da se krivični postupak protiv gore navedene petnaestorice optuženih spoji s «krivičnim» postupkom protiv Alojzija Stepinca, kao neposrednog «učesnika, podstrekača i pomagača križarske organizacije», jer da sačinjava jedinstveno krivično djelo i zbog pravilnog ustanovljenja krivične odgovornosti svakoga od optuženih. U tu je svrhu zatražio rok od sedam dana, da uzmogne provesti istragu i podići optužnicu protiv nadbiskupa. Sud je usvojio njegov prijedlog (17).

Glavna je rasprava otvorena 30. rujna 1946, u Zagrebu u 10 s., i vođena u dvorani fiskulturnog učilišta sučelice tehničkog fakulteta u Kačićevoj ulici, br. 26.

(17) *Suđenje* 188 sl.

Procesu je time dano dvoznačno obilježje. Nadbiskup je naime terećen zajedno s petnaest osoba, koje su bile optužene za krivična djela, koja su ili samo na vanjski način, ili u neznatnoj ili nikakvoj mjeri bila povezana s onim, što se nadbiskupu pripisivalo. Htjeli su tim djelima pokriti pravu namjeru, zbog koje je komunistička partija upriličila «proces» protiv nadbiskupa, tj. pastirsko pismo, od rujna 1945. Tako skrivanje zlata i dragocjenosti u franjevačkom samostanu, kao i djela, koja su se pripisivala Lisaku, nemaju ama baš nikakve veze ne samo s onim, što se pripisivalo nadbiskupu, nego uopće s njegovom osobom. Htjeli su namjerice sve to povezati i nadbiskupa zajedno staviti na optuženičku klupu s Lisakom, da ga tim ponize i da se njegovu liku dade što tamnija pozadina.

2) - *Suđenje u znaku nasilja*

Na «narodnom sudu» punim bi se pravom očekivalo, da će vrata dvorane određene za raspravu biti otvorena svakom građaninu. No, ovaj put su mogli raspravi prisustvovati samo oni, kojima je OZNA podijelila ulaznice.

Frenetički pljesak sudu, kad je stupio u dvoranu, bio je znak, kakva ju je publika ispunjavala i koju je imala ulogu odigrati za vrijeme ispitivanja pod vodstvom nekih vođa, koji su bili strateški porazmješteni po dvorani. Često pljeskanje publike na stalna pitanja i sarkastične primjedbe javnog tužioca, burni smijeh na nadbiskupove odgovore odavali su značaj dobro poučene mase ljudi. Sve je to bilo tako udešeno, da rulja svojim bučnim zahvatom smete svjedoke, preplaši optuženike, obezglavi i pomete odvjetnike. Sve je bilo naručeno i u znaku nasilja.

Predsjednik suda i javni tužilac oslovljali su nadbiskupa prezirnim glasom: «optuženi Stepinac». Obojica su katkada navaljivala na nadbiskupa uvredljivim riječima, sarkazmom i ironijom, izvrgavali njegove odgovore ruglu i preziru. Javni tužilac, koji je zapravo vodio preslušavanje, pravio je ispade nezgrapnim, uvredljivim i žučljivim izrazima i načinom govora (18).

Sjednice su trajale preko mjere dugo i otezale se. Prva je rasprava, 30. rujna, trajala od 10 s. sve do 16 sati. No već ostale od 3. listopada pa dalje trajale su od 8 sati u jutro do 20 sati i do 21 sat u večer, s kratkim odmorom o podne. To produljiva

(18) HREN 40. - *Suđenje*, mjestimice.

---

nje je imalo svrhu optuženike umoriti i izmučiti, a odvjetnicima oduzeti potrebito vrijeme, da pregledaju dokumentaciju i svjedočanstva te prouče elemente potrebne za obranu.

Nepristranost suda je javni tužilac opovrgao već time, što dužina njegova govora nije bila ni u kakvu omjeru s obrambenim govorom odvjetnika. Kada je 7. listopada predsjednik suda ukorio odvjetnika dr. Politea, što kani produljivati proces, odgovorio mu je ovaj, da je javni tužilac govorio već punih 48 sati, dok se odvjetnicima dalo da govore samo tu i tamo ne više od 20 minuta.

Valja spomenuti i slijedeće. Kada su se nakon 20 minuta stenografi izmjenjivali, da ispišu ono, što su uhvatili, njihovi bi zapisci bili podvrgnuti ispravcima tajnog činovnika. Svi, koji su pomno pratili raspravu u dvorani, zamijetili su, da zapisci, kako su ih novine objelodanjivale, ne odgovaraju onome, što su u dvorani čuli. Nisu samo podnaslovi u tekstu preslušavanja, kako su ih novine donosile, bili često tendenciozni i lažni, jer nisu odgovarali sadržaju odlomka, nego je bilo i štošta ispušteno, ili iskrivljeno od onoga, što je u dvorani rečeno. Tako npr. Kvaternikova izjava, da su Pavelić i ustaše upravo mrzili nadbiskupa, bila je ispuštena u novinama, a nema je ni u knjizi *Suđenje*, dok upravo ova izjava oprovrgava tvrdnju javnog tužioca, da je nadbiskup sukrivac postupka ustaške vlade.

Zbog toga tajna policija nije dopuštala, da prisutni prave bilješke, pa je katkada oduzela ono, što si je ponetko uspio pribilježiti (19)).

3) - *Optužnica protiv nadbiskupa*

Prigodom glavne rasprave, 30. rujna, dao je predsjednik suda Ž. Vimpulšek nalog javnom tužiocu J. Blaževiću, da pročita optužnicu protiv nadbiskupa. Ova optužnica sadrži slijedeće točke optužbe (20):

U prvoj točci terete nadbiskupa, da je surađivao s okupatorima za vrijeme rata i s Pavelićem. Pripisuje mu se izdaja domovine, uporni rad protiv probitaka i borbe naroda i nazivlje ga se protunarodnom osobom. U toj suradnji da je nadbiskup nazrijevao pogodnu okolnost, da se Crkva obogati, a s

(19) CAVALLI 27-31.

(20) *Suđenje* 191-218.

---

njom visoki kler, i time proširi utjecaj Crkve u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

U drugoj točci su htjeli surađivanje s okupatorima i s Pavelićem dokazati iz načina pisanja u katoličkoj štampi. Ona da je radila pod nadbiskupovim nadzorom u smjeru surađivanja.

Daljnja optužba je, što je nadbiskup vršio službu vojnog vikara i kao takav imenovao vojne kapelane.

U smjeru suradnje s okupatorima i s Pavelićem radila je klerofašistička organizacija «Križara» i uopće katolička akcija, kojoj je nadbiskup bio predsjednikom. Križare da je navodno poticao nadbiskup na suradnju s ustašama.

U istu svrhu da je nadbiskup izrabljivao tradicionalna vjerska slavlja i pretvarao ih u političke manifestacije za krvnika Pavelića i ustaške bande.

Teško su htjeli u toj optužnici teretiti nadbiskupa zbog prisilnih prijelaza pravoslavnih na katoličanstvo, kano da je on prihvatio prijetnju ustaša, da će svi pravoslavci u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini biti poklani, ako ne prijeđu na katoličanstvo.

Konačna točka optužnice osvrće se na nadbiskupov stav i djelatnost poslije «oslobođenja» po partizanima. U njoj je nadbiskup prikazan kao najaktivniji neprijatelj naroda i države, koji se zanosi nadom, da će se uskoro promijeniti režim u federativnoj narodnoj republici Jugoslaviji i da će se vratiti dr. Vladimir Maček i kralj Petar II. Kao dokaz za to navodi se, da je nadbiskup u rujnu g. 1945 primio Eriha Lisaka, Lolu Sofijanec i nekog ustaškog studenta emigranta. U vezi s tom nadom, da je «nadbiskupski dvor, a naročito nadbiskupsko tajništvo, postalo stjecištem ustaša i ustaških obitelji te raznih drugih izdajnika i neprijatelja naroda, koji

svi tamo dobivajn lažne vijesti o stanju u zemlji i inozemstvu, te se na tom izvoru danomice napajaju uvijek novim lažima i skoroj propasti naše republike i skorom 'povratku na staro'. Ovakve lažne glasine pronose ustaše i njihovi saradnici po cijeloj zemlji, a optuženi Stepinac ostajući uporno na svojoj protunarodnoj liniji, stvara od svog nadbiskupskog dvora rasadnik takovih laži i kleveta protiv naše domovine federativne narodne republike Jugoslavije».

Zatim se nabrajaju članci i točke zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, za koje da je nadbiskup odgovoran.

Ovdje valja primijetiti, da zakon o krivičnim djelima protiv naroda i države, koji je služio kao baza optužnice, u svom prvobitnom sastavku nosi datum 15. kolovoza 1945, a u ispravljenom sastavku je zabilježen datum 9. srpnja 1946. Ovaj, dakle,

---

ispravljeni zakon nije mogao biti uglavnom primijenjen na nadbiskupa, osim ako je ovaj potonji imao retroaktivnu snagu.

4) - *Ispitivanje nadbiskupa*

Dok je nadbiskup Stepinac za vrijeme prve Jugoslavije i Nezavisne Države Hrvatske pokazao apostolsku hrabrost i neustrašivost, na komunističkom sudu očitovalo se njegovo viteštvo, njegova duhovna sloboda i dostojanstvena vedrina u svom svjetlu.

Ušao je u sudsku dvoranu uspravan, odjeven u crni svećenički talar, skromno kao kad je stupao na oltar. Osjećao je, kako je prispjelo vrijeme, da proživljava nekrvnu žrtvu, koju je dnevno obnavljao na oltaru. Ono par svećenika s upraviteljem apostolske nuncijature mgr. Patrickom Hurleyem na čelu pri njegovu ulasku su ustali sa svojih sjedala, duboko su mu se poklonili i pozdravili, a on je njima isto tako smjerno odzdravio.

Na pogrdne nazive, koje je sipao na njega javni tužilac Jakov Blažević on je odgovarao šutnjom, koja je u tim časovima postala glasnom obranom. Krotak, smjeran, s dužnim naslovima odgovara predsjedniku suda i javnom tužiocu. Odlučio je, da se neće braniti. Svoju je odluku održao, iako je na neke upite kratko odgovorio, da razjasni koji pojam. U odgovorima nije nikada svaljivao krivnju na koga drugoga, kao što su je neki svećenici, izmučenih živaca dugim zatvorom, na njega svaljivali.

U dvorani, kako je kasnije u Krašiću pripovijedao, sve je bilo tako udešeno, da bi se optuženicima strah utjerao u kosti (21). Mahniti aplauzi rulje na neke neukusne ispade predsjednika Vimpulšeka i javnog tužioca Blaževića, ismjehivanje i pogrdne opaske nisu bile kadre slomiti njegov unutarnji mir.

Kad je za vrijeme pauze prolazio mimo publiku, neka «dama» povikavši glasno: «Fuj!» udarila je snažno nogom, da bi ga što više ponizila, no nije postigla učinak, koji je željela postići (22).

Nadbiskup, zaokupljen uzvišenijim mislima, sjedinjen s voljom Božjom, prikazivao je svoje trpljenje za zagrebačku Crkvu, koju je vodio ne samo kršćanskom naukom, nego napose svojim primjerom uzornih svećeničkih kreposti.

Na početku rasprave zatražio je, da uzmogne dati jednu izjavu, no predsjednik mu to nije dopustio s primjedbom, da

(21) VD IV 140.

(22) VD II 383; III 180 sl.

---

on ima samo odgovarati na pitanja, koja će mu biti postavljena. Svi nadbiskupovi odgovori mogu se svesti na uskraćivanje odgovora. Znao je kazati, da mu je savjest čista i da mu ne predbacuje ono, što mu se ubraja. Kad mu je predsjednik predbacio, da je rekao, da pretpostavlja teror ustaša teroru komunističkom, odgovorio je jasno:

— Nikada nisam kazao te riječi. Nemate dokaze, da to možete potvrditi.

Kada je javni tužilac čitao točke optužnice, rekao je nadbiskup:

— Možete li iznijeti samo jedan dokaz, da sam radio protiv države?

Kasnije je jednoć u Krašiću rekao župniku sjećajući se procesa:

— Nisam radio protiv prve Jugoslavije, nisam radio niti protiv ustaške vlade, niti sam radio protiv komunističke države. To su stvari političara. Ali ako je bilo štogod protiv moralnih i vjerskih načela, kao biskup nisam mogao šutjeti (23).

Kada mu je javni tužilac predbacio:

— Vi ste miješali politiku u crkvenu djelatnost — nadbiskup mu je odgovorio:

— Uvijek sam radio prema moralnoj katoličkoj nauci.

U čitavom svom stavu na suđenju pokazivao je nadbiskup savršen duševni mir, potpun nadzor nad svojim riječima, kremenit značaj, jasna načela, koja su ga u životu i radu uvijek pratila.

Kad je bio upitan zbog prisilnih prijelaza na katoličanstvo, nadbiskup je odlučno izjavio:

— S naše strane nije nikada nitko bio prisiljen na prijelaz.

— Ali, da li su ustaše vršili pritisak? — upita predsjednik suda.

— Što su drugi vršili, to na mene ne spada — odgovorio je nadbiskup mirno.

Na sudskoj raspravi, 2. listopada, javni je tužilac Jakov Blažević upitao nadbiskupa:

— Molim vas, optuženi Stepinac, koliko ste izvještaja poslali papi za vrijeme okupacije?

— O tome nisam dužan davati izjavu — odgovori mu nadbiskup.

— Kako?

— O tome ne mogu davati izjave.

(23) VD II 83.

— Vi nas silite, da mi moramo vaše stvari rješavati.

— Izvolite.

— Jeste li slali izvještaj 1943. godine?

— Izvolite ga pokazati.

— Molim?

— Izvolite ga pokazati.

Nadbiskupu je zatim bio predočen neki izvještaj, koji je on dugo gledao i odlučno izjavio, da mu on nije auktor.

Usprkos toga javni tužilac vrti na tom dokumentu, pročita ga sa svojim ubodljivim primjedbama (24).

Dr. Politeo je u svojoj obrani veoma savjesno dokazao, da taj dokumenat nadbiskup nije pisao.

U Rimu, gdje se kod papina državnog tajništva proces vrlo pomno pratio, izlazi već 11. listopada u poluslužbenom dnevniku Sv. stolice slijedeće objašnjenje (25):

«Ovlašteni smo izjaviti, da se nakon pretraživanja u arhivu državnog tajništva nije našlo drugo do nekoliko napisanih stranica, koje nose datum 18. svibnja 1943, čiji sadržaj samo djelomično odgovara onome, što je iznio javni tužilac. Ovi dopisi, na koje Sv. stolica nije nikada odgovorila — što se u drugim slučajevima nije događalo — nisu sastavljeni na uobičajeni, kurijalni način, kako se to čini u službenom dopisivanju sa Sv. stolicom, na njima nije naznačeno, odakle dolaze, nema pečata, a što je značajnije, ni potpisa».

Jednom je javni tužilac napao i Sv. stolicu bez ikakva temelja, kano da ona odobrava nasilne prijelaze u svrhu nacionalnog imperijalizma.

Ovaj je napadaj oborio sâm Sv. Otac Pijo XII u svom govoru održanom u nedjelju, 6. listopada 1946, prigodom otvora nove pravne godine Sacrae Rotae Romanae (26):

«Naše je pravo — veli doslovce Papa — i dužnost nam nalaže, da odbijemo lažnu tvrdnju, koju je, kako dnevna štampa donosi, javni tužilac u zlobnom procesu izrekao, da također Papa odobrava tzv. 'prisilna obraćenja', i što je još gore, da to čini u svrhu narodnog imperijalizma. Da ova naša tvrdnja ne bi izgledala bez dokumentacije, smatramo, da je oportuno pročitati 'pro-memoria' našega državnog tajništva, od 25. siječnja 1942, kao odgovor na upit jugoslavenskog poslanstva kod

(24) *Suđenje* 297 sl.

(25) *L'Osservatore romano*, od 5. listopada 1946, n. 238.

(26) Pijo XII, kao gore u bilj. 16.

Sv. stolice s obzirom na pokret obraćenja, u kojem uostalom to isto poslanstvo izričito priznaje, da ni Sv. stolica, ni hrvatski episkopat nema nikakva udjela. Evo teksta:

'Državno tajništvo, s obzirom na notu kraljevskog poslanstva kod Sv. stolice, n. I/42, od 9. siječnja o.g., ima čast saopćiti istom poslanstvu slijedeće:

Prema načelima katoličke nauke obraćenje mora biti plod ne vanjske sile, nego unutrašnjeg osvjedočenja o istinama, koje naučava katolička Crkva.

Katolitka Crkva zbog toga ne prima u svoje krilo nijednog odrasloga, koji traži da u nju stupi ili se želi u nju povratiti, ako nije potpuno svjestan važnosti i posljedica koraka, što ga želi učiniti.

Dosljedno, činjenica, da najedanput velik broj hrvatskih pravoslavaca traže, da budu primljeni u krilo katoličke Crkve, nužno živo zabrinjuje hrvatski episkopat, koji je po naravi stvari pozvan, da brani i štiti probitke katolika u Hrvatskoj.

Episkopat je smatrao svojom dužnošću izričito podsjetiti onoga, na koga to spada, da se povratak pravoslavnih ima obaviti s potpunom slobodom, naglasivši, da u skladu s katoličkom naukom određivati način u stvari vjerskih prijelaza spada u nadležnost crkvene vlasti.

Upravo je u tu svrhu bio određen poseban biskupski odbor, koji ima pretresti sva pitanja, koja se odnose na te prijelaze, da se sve obavi u skladu s katoličkom naukom i da prijelaz bude plod uvjerenja, a ne vanjskog prisiljavanja,

Sv. Stolica sa svoje strane nije zanemarila naglasiti, da se imadu strogo opsluživati kanonski propisi i upute izdane o tom predmetu'».

5) - *Nadbiskupov govor na sudu*

Četvrti dan rasprave, 3. listopada 1946, nakon ispitivanja, bilo je nadbiskupu dopušteno, da obzirom na iznesene optužbe i on kaže koju riječ. Služeći se tom slobodom, koju mu je zakon davao, održao je nadbiskup kroz 38 minuta slijedeći govor (27):

«Na sve tužbe, koje su ovdje protiv mene iznesene odgovaram, da je moja savjest mirna, makar se publika tome smijala. Sada se ne kanim braniti niti apelirati protiv osude. Ja sam

(27) Vjerodostojan tekst u posjedu pisca.

---

za svoje uvjerenje sposoban podnijeti ne samo ismjehivanje, prezir i poniženje, nego — jer mi je savjest čista — pripravan sam svaki čas i umrijeti.

Stotinu puta je ovdje ponovljen izraz 'optuženi Stepinac'. Ali nitko nije toliko naivan, da ne bi znao, da iza toga 'optuženoga Stepinca' sjedi ovdje na optuženičkoj klupi nadbiskup zagrebački, hrvatski metropolita i predstavnik katoličke Crkve u Jugoslaviji. Sami ste toliko apelirali na ovdje prisutni kler, da kaže, da je samo Stepinac kriv ovima i njihovu stavu naroda i klera. Obični Stepinac ne može imati taj utjecaj nego samo nadbiskup Stepinac.

17 mjeseci već se vodi protiv mene borba u štampi i u javnosti, inače 12 mjeseci podnosio sam faktičnu internaciju u nadbiskupskom dvoru.

[«Prekrštavanje» pravoslavaca] (27a)

Upisuje mi se u krivnju prekrštavanje Srba. To je uopće neispravan naziv, jer tko je jednom kršten, ne treba ga više prekrštavati, nego se radi o vjerskom prijelazu.

Ja o tom neću opširnije govoriti nego velim, da mi je savjest čista, a povijest će jednom reći o tom svoj sud. Činjenica je, da sam morao premještati župnike, jer im je prijetila opasnost smrti od pravoslavnih, jer su ih htjeli Srbi ubiti, zato što otežu s prijelazima. Činjenica je, da se u prošlo ratno vrijeme Crkva morala provlačiti kroz poteškoće kao zmija, a išlo se na ruku srpskom narodu s nakanom, da mu se pomogne, kako se dalo i moglo. Gospodin mi je predsjednik predočio prijepis, što sam tražio prazni pravoslavni manastir — nekoć naš pavlinski — u Orehovici, da se u nj smjeste trapisti, koje su Nijemci protjerali iz Rajhenburga. Smatram, da mi je bila dužnost, da pomognem braći Slovencima, koji su od Hitlerovaca bili izagnani, da se sklone.

[«Zločin» - vojni vikarijat]

Kao teški zločin pripisuje mi se vojni vikarijat. Pitao me je predsjednik suda, nisam li smatrao izdaju Jugoslavije, dok sam u toj stvari stupio u vezu sa Nezavisnom Državom Hrvatskom. Ja sam bio vojni vikar i za bivše Jugoslavije. Nastojao sam pitanje vojnog vikarijata urediti kroz ovih 8-9 godina. No nije

(27a) Podnaslove u uglatim zagradama unio je pisac ovoga djela.

---

došlo do definitivnog rješenja. To je pitanje konačno bilo uređeno u Jugoslaviji i konkordatom koji je stvoren teškom mukom, svečano ratificiran u parlamentu, da onda propadne na ulicama beogradskim.

Kad je rat Jugoslavija-Njemačka bio pri kraju, ja sam morao pružiti duhovnu pomoć i ostacima vojnika katolika bivše Jugoslavije i novostvorene Nezavisne Države Hrvatske. Ako je, dakle, država propala, a vojska ostala, morali smo pogledati tu situaciju.

[Prava Hrvatskog Naroda]

Nisam bio persona grata ni Nijemcima ni ustašama. Nisam bio ustaša, niti sam položio njihovu zakletvu, kako su učinili vaši činovnici, koji su ovdje. Hrvatski se Narod plebiscitarno izjasnio za Hrvatsku državu i ja bih bio ništarija, kad ne bih osjetio bilo Hrvatskog Naroda, koji je bio rob u bivšoj Jugoslaviji. Rekao sam: Hrvatima se nije dozvoljavalo da napreduju u vojsci ili da uđu u diplomaciju osim da promijene vjeru ili ožene inovjerku. Tu je faktična baza i pozadina mojih poslanica i propovijedi.

Što sam govorio o pravu Hrvatskog Naroda na slobodu i nezavisnost, sve je u skladu s osnovnim principima saveznika istaknutim u Jalti i u Atlantskoj povelji. Ako prema ovim zaključcima svaki narod ima pravo na svoju nezavisnost, zašto bi se to onda branilo samo Hrvatskom Narodu? Sv. stolica je toliko naglašavala, da i mali narodi i narodne manjine imaju pravo na slobodu. Zar katolički biskup i metropolita ne bi o tom smio ni pisnuti? Ako treba, past ćemo, jer smo vršili svoju dužnost. Ako mislite, da je Hrvatski Narod zadovoljan ovom sudbinom ili mu eventualno još pružite priliku da se izjasni, s moje strane nema poteškoća. Poštivao sam volju svoga naroda i poštivat ću je.

Optužujete me kao neprijatelja državne i narodne vlade. Molim vas, kažite mi, koja je za mene vlast bila 1941 godine? Da li pučista Simović u Beogradu, ili izdajnička, kako je vi zovete, u Londonu ili ona u Jeruzalemu, ili vaša u šumi, ili ova u Zagrebu? Dapače, i godine 1943 i 1944, da li vlada u Londonu ili u šumi? Vi ste za mene vlast od 8. svibnja 1945. Zar sam mogao slušati vas u šumi i ovdje njih u Zagrebu? Je li se uopće može dva gospodara služiti? To nije po katoličkom moralu ni po međunarodnom ni po opće ljudskom pravu. Nismo mogli ovdje vlast ignorirati, makar bila ustaška, ona je bila

---

ovdje. Vi mene imate pravo pitati i zvati na odgovornost od 8. svibnja 1945!

[Tu mu upadne u riječ predsjednik suda Vimpulšek rekavši: «Onda ne bismo smjeli po tome suditi ni Paveliću ni Lisaku»].

Glede kakvih terorističkih mojih čina nemate dokaza, niti će vam itko vjerovati. Ako su Lisak, Lela Sofijanec i drugi dolazili k meni pod drugim imenom, ili ako sam primio pisma, koja nisam znao ni pročitati, ako je to krivnja, što su ljudi k meni dolazili, primit ću mirno osudu.

Ako sam svećeniku Mariću dao propusnicu, ništa si ne predbacujem, čista mi je savjest, jer mi nije bila nakana učiniti ništa protiv poretka i mirne duše mogao bih poći na drugi svijet s tom krivnjom. Hoćete li mi to vjerovati ili ne, sporedno je. Optuženi zagrebački nadbiskup zna za svoje uvjerenje ne samo trpjeti nego i umrijeti!

Sam predsjednik vlade dr. Bakarić rekao je svećeniku Milanoviću: 'Mi smo uvjereni, da iza tih akcija stoji nadbiskup, ali nemamo nikakvih dokaza'. To je za mene dovoljno rečeno.

[Vjerski progon]

A sada: u čemu je čitav spor, naše teškoće i zašto nije došlo do smirenja prilika?

Državni tužilac je toliko puta ustvrdio, da nigdje nema tolike slobode savjesti, kao ovdje u ovoj državi.

Slobodan sam navesti neke činjenice, iz kojih će se vidjeti protivno. Ponovno tvrdim pred svima: 260-270 svećenika poubijano je od narodnog oslobodilačkog pokreta. U nijednoj civiliziranoj državi na svijetu ne bi toliki svećenici bili tako kažnjeni za te krivice, koje im imputirate (27b).

Evo npr. župnik u Slatini, Bürger! Ako je bio član Kulturbunda, pa da ste ga recimo sudili na osam godina, no vi ste radi toga, što je kao dekan prenesao bogoslužne stvari iz susjedne voćinske crkve, što mu je bila dužnost, sudili ga na smrt i ubili.

Ponovno tvrdim: u nijednoj drugoj civiliziranoj državi ne bi se tako sudilo. Svećenik Povoljnjak ubijen je bez suda kao pseto na cesti. Isto i sa okrivljenim časnim sestrama. U nijednoj drugoj civiliziranoj državi ne bi ih se na smrt sudilo, nego naj-

(27b) Gl. *Martyrium Croatiae*. - I. OMRČANIN, *Martires de la fe*. - Isti, *Martyrologue croate*.

---

više na zatvor. Vi ste učinili pogrješku fatalnu, što ste pobili svećenike. Narod vam to neće nikada zaboraviti.

Naše katoličke škole izgrađene sa toliko žrtava, oduzete su nam. Onemogućen je rad naših sjemeništa. Da nisam dobio iz Amerike sedam vagona, uopće se ne bi ove godine bilo moglo početi sa radom. A to su djeca siromašnog seljačkog našeg svijeta. Silom ste uzeli svu imovinu sjemeništima. Niste učinili ništa manje, nego li Gestapovci, koji su oduzeli sjemeništu posjed Mokrice. Nismo proti agrarnoj reformi, ali se to moralo raditi u sporazumu sa Sv. stolicom.

Naša sirotišta su onemogućena. Uništene su naše tiskare i ne znam, postoji li još gdje koja. Nema više naše štampe, koju ste ovdje toliko napadali. Nije li uopće škandal tvrditi, da Crkva nije nigdje toliko slobodna kao ovdje? Dominikanci su dali štampati jednu pobožnu knjižicu, koju sam ja preveo s francuskog i utrošili su 75.000 dinara. Kad je knjižica bila već odštampana i kad su htjeli nakladu podići, nisu knjige dobili i toliko štetuju. Zar je to sloboda štampe?

Nestalo je i ništa ne radi Društvo sv. Jeronima. To je teški delikt prema narodu ovako postupati s najvećom našom kulturnom institucijom.

Predbacili ste mi i «Karitas». Ali velim ovdje: taj je «Karitas» učinio goleme usluge našem narodu i vašoj djeci.

Onda vjeronaučna obuka. Postavili ste načelo: u višim razredima srednjih škola ne može biti vjeronaučne obuke, a u nižim po volji. Kako ste mogli maloj djeci, koja još nisu dorasla, da se sama odlučuju, dozvoliti, da se odlučuju za vjeronauk, a višeškolcima, koji već imaju i pravo glasa, ne dopuštate slobodno odlučivanje u pogledu vjeronauka u školi?

Naše katoličke bolnice časnih sestara koliko imaju nevolja!

Protiv volje ogromne većine naroda uveli ste civilni brak. Zašto niste tu slobodu izrazili više u mentalitetu našeg naroda? U Americi je to pametnije: tko hoće, civilno, tko hoće, crkveno. Mi vam ne branimo stanovitu kontrolu nad brakom. Ali naš narod vrlo boli, kad mora najprije ići na oblast, a onda na crkveno vjenčanje. Da ste se na nas obratili, dali bismo vam sugestije u spomenutom smislu.

Otete su zgrade nekim redovnicama u Bačkoj, neke crkve u Splitu bile su, ne znam, jesu li još, kao magazini. Imovina Crkve oduzeta je bez sporazuma sa Sv. stolicom. Vidjeli ste, da narod nije htio primati tu zemlju. No materijalno pitanje to je najzadnji problem. Bolna je točka ovo:

Nijedan svećenik i biskup nije danas siguran za život ni danju ni noću. Biskup Srebrnić je na Sušaku bio napadnut od mlađarije nahuškane od stanovitih ljudi i tri sata su ga gnjavili u sobi i inače napadali, a vaša policija i milicija samo gleda. Ja sam to isto iskusio u Zaprešiću. Biskup Lach bio je na krizmi preko Drave i premda se znalo, da onamo dolazi, prebacili su ga natrag ovamo preko Drave i cijelu noć držali u zatvoru u Koprivnici i nisu mu dali da krizma. Dapače vaši su ljudi, koji su bili u šumi, došli k meni i izjavili: 'To je nedostojan postupak. Mi

idemo k vlastima protestirati'. Biskupu Buriću su također razbili kamenjem prozore, dok je bio na krizmi. Biskup Pušić je, kako čujem, ovih dana napadnut trulim jabukama i jajima.

Mi ovakvu slobodu smatramo iluzijom i mi nećemo biti bespravno roblje. Borit ćemo se svim zakonitim sredstvima za svoja prava i u ovoj državi. [Čuje se glas iz publike: "Niste ih zaslužili!"]

[Vjerska nauka napadana]

Evo, da razumijete, zašto smo se borili: još jedno tri do četiri primjera slobode.

U školskim udžbenicima tvrdite protivno od svih dokaza povijesti, da Isus Krist nije postojao. Znajte, Isus Krist je Bog! Za Njega smo spremni umirati, a danas je nauka to, da on uopće nije postojao! Kad bi se koji profesor usudio učiti protivno, mogao bi se sigurno nadati, da će izletjeti iz škole. Ja vam kažem, g. državni tužioče, da uz ovakve uvjete nije Crkva slobodna, nego da će za kratko vrijeme biti istrijebljena.

Krist je temelj kršćanstva. Vi se zauzimate za pravoslavne Srbe. Pitam ja vas, kako vi sebi zamišljate pravoslavlje bez Krista? To je jedan apsurd! Kako vi zamišljate Crkvu bez Krista? To je jedan apsurd!

Za Majku Božju kaže se u knjigama, da je bila bludnica. A znadete li, da je ona za pravoslavne i katolike najsvetiji pojam?

Naređujete, to je službena nauka, da je čovjek postao od majmuna! Ako imade tko tu ambiciju, neka mu bude! Ali otkuda dolazi netko, da to odredi kao službenu teoriju, koju danas ne priznaje ni jedan učenjak svjetskog glasa?

[Javni tužilac primjećuje na to: «To nije nitko tvrdio, da je čovjek od majmuna, ni Danwin, ni Haeckel. To ste izvrnuli vi i čitava reakcija».]

Po vašem shvaćanju materijalizam je jedini naučni sistem, a to znači izbrisati Boga i kršćanstvo. Ako nema ništa osim materije, onda vam hvala na slobodi. Rekao je jedan od vaših ljudi višeg položaja: 'Nema čovjeka u ovoj državi, kojega mi nismo kadri staviti pred sud i suditi'.

Na ostale optužbe, kojima nas stavljate u red koljača i prijatelja terorista, velim, da nisu ni sva zlodjela u bivšoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj počinjena od domobrana i ustaša. Nije za Crkvu bilo lako broditi. Morala se probijati kroz mnoge poteškoće.

Neka se ne misli, da ja hoću rat. Neka sadašnja vlast povede razgovore sa Sv. stolicom. Crkva ne pozna diktata, ali nije protiv poštenih sporazuma. To se može. Onda će biskupi znati, što im je dužnost, i neće se trebati tražiti svećenike, da ukazuju njihovu krivnju, kao što je bilo ovdje.

[Komunistička partija]

Konačno da kažem par riječi i o komunističkoj partiji, stvarnom mojem optužitelju.

Ako se misli, da smo mi zauzimali dosadašnji stav radi materijalnih stvari, krivo je, jer mi smo ostali čvrsti evo i nakon što nas se osiromašilo. Nismo protivni tome, da radnici dođu do većih prava u tvornicama, jer je to u duhu papinskih enciklika, niti što imamo protiv pravednih reforma, ali neka nam dozvole pristaše komunizma, ako je slobodno propovijedati i širiti materijalizam, da bude i nama pravo ispovijedati i propagirati naša načela. Katolici su za ta prava umirali i umirat će.

Ja završujem: Uz dobru volju se može doći do sporazumijevanja, no inicijativa je na današnjoj vlasti! Niti ja, niti episkopat nismo stranka za načelno sporazumijevanje, nego državna vlast i Sv. stolica. A što se tiče mene i moga suđenja, ja ne trebam milost, savjest mi je mirna».

Ovim je riječima nadbiskup završio svoju izjavu mirnim i tihim glasom.

Usred nesvjesne, malodušne, neodlučne, neosjetljive, dà, ravnodušne sadašnjice za nadnaravne vrednote odskače herojski značaj nadbiskupa Stepinca kao stanac kamen u borbi, u kojoj se on sukobio sa suprotnim svijetom, koji prelazi preko najvažnijih pitanja o svijetu, čovjeku, njegovoj životnoj zadaći i određenju.

Nadbiskup u svom govoru nije gubio vrijeme, da pobija

---

smiješno i namjerno iskrivljene činjenice i optužbe, koje je već cijeli svijet, usprkos jakoj komunističkoj promidžbi, zabacio kao lažne. Otvarao je svoja usta samo onda, kad se smatrao dužnim braniti temeljne istine sv. vjere: Kristovo božanstvo, čovjekovo podrijetlo, ćudoredne zasade kršćanstva o dostojanstvu ljudske osobe, slobodu njegove savjesti, pravo na slobodu i samostalnost malih naroda i narodnih manjina.

International news service, od 4. listopada 1946, piše, da pred sucima ovoga sudišta stoje sučelice dva oprečna svijeta. Nadbiskupovo junaštvo i heroizam ne samo da pobija optužbe, nego on uza svu svoju skromnost i krotkost od optuženika postaje tužitelj režima, što je zapanjilo i zadivilo i same njegove protivnike (28).

Da se ušutka glas savjesti, koji se za vrijeme nadbiskupova govora rodio u duši slušalaca, a sigurno i u dušama one trojice sudaca, predsjednik suda Vimpulšek trudio se ustanoviti, da se nadbiskup nije dotaknuo nijedne točke optužnice, već je samo ponovio poznate napadaje iz pastirskog pisma.

Primjerci tiskanog nadbiskupova govora bili su odmah zaplijenjeni. Njegov govor nije objavljen ni u knjizi *Suđenje* ni u komunističkim novinama sigurno stoga, da ne bi imao velikog odjeka među Hrvatskim Narodom.

Javni tužilac je opetovao stranim novinarima, da proces nije uperen protiv katoličke Crkve, nego samo protiv zločinačkih djela optuženika. Za prisutnog upravitelja apostolske nuncijature u Beogradu, mgr. Hurley-a, rekao je, da je on prisutan samo kao promatrač i da ne može za sada razgovarati s nadbiskupom. Bit će to moguće tek onda, kad se zaključi rasprava. Onda će mu moći pomoći svojim savjetom! (29).

6) - *Saslušanje svjedoka*

Dne 5. listopada izredalo se pred sucima 58 svjedoka iz Hrvatske, Slavonije, Bosne, Hercegovine i Dalmacije, da izreknu svjedočanstvo protiv nadbiskupa (30).

Uglavnom su opisivali prisilne vjerske prijelaze. Ako se uvaži to, odakle su ti svjedoci došli, odmah upada u oči, da su

(28) *International news service*, 4. listopada 1946. Prenio *L'Osservatore romano*, od 5. listopada 1946, n. 233.

(29) *Al processo di Zagabria*, u *L'Osservatore romano*, od 5. listopada 1946, n. 233.

(30) CAVALLI 35-41. - HREN 40 sl. - *Suđenje* 357-423.

---

to bili ljudi s teritorija, koji ne stoji pod nadbiskupovom crkvenom jurisdikcijom, Velik broj svjedoka stoji u velikoj opreci s ishodom rasprave i pokazuje bezvrijednost njihova svjedočanstva s obzirom na nadbiskupa, jer su govorili o nasilju prigodom vjerskih prijelaza, što su počinili neki ustaše.

Pošto su se izredali svjedoci, koji su svjedočili protiv Stepinca i pošto je pročitan dokumenat, koji se ticao Lisaka, predsjednik je izjavio, da se dokumenti, koji se odnose na nadbiskupa, neće čitati jer da su već kod ispitivanja bili pretreseni.

Kad su zatim branitelji predložili sudu, da se saslušaju i svjedoci u prilog nadbiskupu javni tužilac Blažević tome se suprotstavio nečuvenom pristranošću rekavši:

«Ovi svjedoci, ne mogu ništa promijeniti, što se tiče suštine same optužbe. Oni bi mogli navesti samo koju malenkost. Mogli bi možda dokazati, da se je Stepinac zauzeo za kojega Židova ili Srbina izoliranog. Kad bi se htjela na temelju tih svjedočanstva konstruirati obrana, bila bi to prava psovka, koju sud ne može dopustiti. Predloženi svjedoci su poznati fašisti u našoj zemlji. To bi značilo staviti sud i demokraciju na nivo naroda, u kome je pobjeda izvojštena od fašista, a ne od naroda. Stepinac je podupro temeljito terorizam. U glavnim

pitanjima on je surađivao s Pavelićem. Njegova politika je identična s politikom Pavelićevom. Ako je bilo među njima divergencija, te su se odnašale na osobne stvari».

Na te je riječi dr. Politeo uzvratio slijedeće: «Kazali ste: bila bi psovka. I ja velim da bi bila psovka, ako se saslušaju samo svjedoci, koji terete. Upozorujem, da je presuda, koju će izreći sud, u jedinoj instanciji, protiv koje neće biti moguće apelirati. Osim toga moj je zahtjev od svjetske važnosti, koji izazivlje pažnju cijeloga svijeta. I zbog toga tražim, da se pripuste svjedoci. Oni će moći kazati mnogo više nego što bih ja mogao iskazati, i što mi je dopušteno u rijetkim slučajevima. Bila bi prava psovka i inzult protiv istine, ako se pripuste samo svjedoci, koji svjedoče protiv nadbiskupa, a koje privodi javni tužilac. Znade se javno, da je politika Pavelićeva bila protivna nadbiskupu. Da je bio Stepinac na Pavelićevu mjestu, danas bi bilo sve drugačije. [U dvorani nastaje smijeh].

Ovaj smijeh pokazuje — nastavlja dr. Politeo — da se publika nalazi dane i dane pod uplivom štampe i navalâ na nadbiskupa. On se nije mogao braniti javno, a i ovdje je odbio, da se brani. Ljudska pravednost zahtijeva, da mu se dade ovdje mogućnost, da ga drugi brane».

Javni tužilac je i taj prijedlog odbio s primjedbom, da bi svjedoci mogli navesti samo pojedine činjenice, no ne princip, koji je vodio Stepinčevu politiku.

Sa zahtjevom dr. Politea složio se i njegov kolega dr. Katičić. Rasprava je između obojice i javnog tužioca potrajala neko vrijeme, dok predsjednik suda Vimpulšek nije rekao:

— Sud će odlučiti, da li će se pripustiti drugi svjedoci.

U ponedjeljak, 7. listopada, predsjednik izjavljuje, da će svjedoci u prilog nadbiskupu biti saslušani. No, od 35 svjedoka, koje su predložili branitelji, sud je pripustio samo sedmoricu. U predsoblju su čekali svećenici, koji su kanili svjedočiti, među njima i sadašnji kardinal Franjo Šeper. Čekali su sate i sate također sveučilišni profesori pravoslavne vjere, dr. Julije Budisavljević, Dragišić i Negovetić. Jedan od njih je odložio i kirurški zahvat, samo da uzmogne svjedočiti.

Za svjedoke u prilog nadbiskupu prijavili su se i slavonski pravoslavni vladika Emilijan kao i neki pravoslavni parosi. Željeli su posvjedočiti, kako nadbiskup nije imao nikakve veze s prisilnim prijelazima na katoličanstvo. Svi ti nisu bili pripušteni s obrazloženjem, da njihovo svjedočanstvo nema posebne važnosti, i da jedna lasta još ne čini proljeće.

Prijavio se da za nadbiskupa svjedoči i dr. Milutin Radetić, primarij sveučilišne klinike u Zagrebu, pravoslavne vjeroispovijesti. Za vrijeme rata bio je od ustaša optužen, zatvoren i osuđen na smrt, jer je potajno u Zagrebu i izvan grada pružao liječničku pomoć partizanima. Od smrti oslobodilo ga je posredovanje nadbiskupa Stepinca. Pušten na slobodu, kao savjestan liječnik i dalje je vršio svoju liječničku dužnost. Radi toga je bio u stalnoj opasnosti, da bude ponovno zatvoren i osuđen. Da tome izbjegne, nadbiskup mu je odredio prenoćište kod više svećenika naizmjence na Kaptolu.

Kad je došao da svjedoči, primio ga je u sudskom uredu javni tužilac Jakov Blažević. Saslušavši ga pažljivo, Blažević ga je grubo izbacio van iz svog ureda, s riječima: «Marš, napolje, klerofašista!»

Kratko vrijeme nakon toga dr. Radetić bio je maknut sa službe liječnika primariusa sveučilišne klinike (31).

Postupak sa svjedocima u prilog nadbiskupu bio je naprasit i silovit. Javni tužilac ih je proglasio ustašama, no dr. Pavao Lončar mu je na to odgovorio:

(31) Vjerodostojan iskaz u posjedu pisca.

— Kako sam ja ustaša, kad su me ustaše osudili na smrt?

Slično su nastupili i dr. Antun Slamić i dr. Dragutin Hren, koji su se s javnim tužiocem prepirali i zatražili od predsjednika, da ga ukori zbog vrijeđanja.

Sličan postupak je učinjen i s pisanim dokumentima. I tu je bila omogućena samo djelomična dokumentacija, koju je predsjednik čitao takvom brzinom i nejasnoćom, da se čitanje nije moglo razumjeti.

Mada ta okolnost i ne može poništiti unutarnju vrijednost same dokumentacije, ipak dokazuje kakvom se samovoljom postupalo na tom sudištu. Da je pak dokumentacija imala svoju dokaznu vrijednost u prilog nadbiskupu, razabire se i odatle, što je javni tužilac Jakov Blažević smatrao nužnim, da zaključni govor optuživanja produlji od tri na četiri sata, da tako zabašuri utisak, koji je dokumentacija proizvela.

7) - *Obrana*

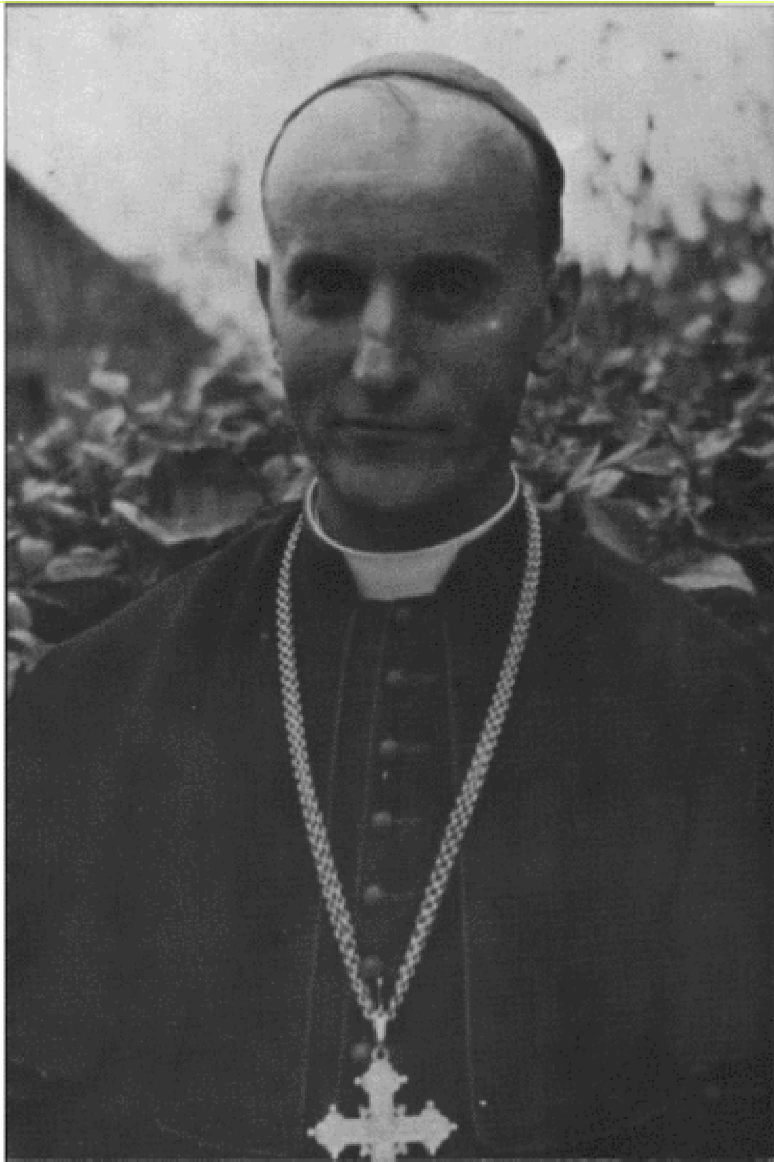
Branitelji nadbiskupa Stepinca bili su odvjetnici dr. Ivo Politeo i dr. Natko Katičić. Govorili su 8. listopada, već po svojoj službi u prilog Stepincu. No njihova obrana nije mogla biti slobodna pod komunističkim terorom i pred strahom od osvete sa strane partije. Branitelji su morali računati s ovom novom komunističkom stvarnosti i oprezno birati izraze, navoditi razloge i dokaze, te ih tako treba shvatiti. Prvi je nastupio dr. Ivo Politeo. Kako je njegov govor razrađen u tančine i značajan odraz nove stvarnosti, u kojoj je ovaj vrijedni odvjetnik «dobro» i uza sav pritisak odvažno branio nadbiskupa Stepinca, ali ga nije mogao obraniti da ne bude bezobzirno osuđen na 16 godina robije, donosimo ga u cijelosti kao svjedočanstvo onog vremena (32):

[Zadaća odvjetnika]

«Vrhovni narodni sude!

Pred 16 godina, u vrijeme kada je fašizam bio na vrhuncu svoje moći i naša Rijeka pripadala je Italiji, uhapsila je talijanska policija na Rijeci jednog tamošnjeg mladog hrvatskog inženjera zbog sumnje, da je počinio neki politički delikt. Nakon uhapšenja bio je odveden u Rim u zatvor Regina coeli.

(32) Vjerodostojna isprava u posjedu pisca, koju komunisti nisu nikad objavili u svojim novinama pa ni u «dokumentarnoj» knjizi *Suđenje*.

593

VIII - PRED KOMUNISTIČKIM SUDOM

Njegov stari otac također riječki Hrvat, nemajući dulje vremena nikakvih vijesti o sudbini sina, obrati se meni, zamolivši me, neka pođem u Rim i tamo se, koliko mi to kao stranome odvjetniku bude moguće, informiram o uhapšeniku i zauzmem za njega. I ja sam pošao. Kao stranac neupućen u mjesne prilike Rima, zamolio sam jednog tamošnjeg odvjetnika, da mi bude pri ruci i za taj konkretni slučaj da stupi sa mnom u pravnu suradnju. Ali taj mi talijanski odvjetnik odgovori: 'Gospodine kolega, ja sam fašista i po fašističkim načelima ne smijem da se zauzmem za nikoga tko je osumnjičen, da se ogriješio o državnu ili fašističku vlast'.

Tako je bilo u tadanjoj Italiji, ali tako nije i ne smije biti u sadašnjoj Jugoslaviji. Kad se već dnevice služimo geslom 'Smrt fašizmu', onda to znači i smrt svim fašističkim načelima, pa i onome s kojim se ogradio spomenuti talijanski advokat.

Međutim nama, demokratskim i slobodoumnim hrvatskim odvjetnicima nije bilo ni potrebno, da tek zadajemo smrt fašističkim načelima, jer ona za nas nisu nikad bila ni živa i mi nikad nismo bili njima ni zaraženi. Mi smo si već pri stupanju u odvjetnički stalež — a mnogi i prije toga bili svjesni dužnosti, da se po mogućnosti odazovemo pozivu okrivljenoga bez obzira na vrstu i težinu okrivljenja, jer bi otklanjajući takav poziv, lišili ga potrebne pravne pomoći i izvrgli ga pogibelji, da bude ili nevin osuđen, ili, makar kriv, prestrogo kažnjen, da jednom riječju postane žrtvom zabluda, od kojih ni jedan javni tužilac, nijedan sudac, sami po sebi nisu nikad potpuno osigurani. Pomažući, dakle, svojom obranom okrivljenoga, mi pomažemo ujedno i sudu, tražeći zajedno s njim materijalnu istinu, odgovarajući zakonski propis i ispravno shvaćanje, što je sve potrebno za pravednu presudu. Mi ne smijemo uzmaknuti pred zahtjevima optužnice, ako smo stekli uvjerenje, da je ona bilo sasvim, bilo djelomično na krivom putu.

[Branjenik Stepinac]

Moj branjenik nadbiskup dr. Alojzije Stepinac okrivljen je zbog krivičnih djela protiv naroda i države. I za ovu obranu nastojat ću svim silama, da bude osnovana samo na spomenutim načelima: na istini, zakonu i ispravnom shvaćanju, odnosno pravednosti.

Moram međutim priznati, da mi je ta obrana dosta teška. Ali njezina teškoća ne sastoji se u težini dokaznog materijala, nego ponajprije u punini auktoriteta, s kojim se javni tužilac

---

založio za današnju svoju optužnicu, a zatim u psihozi, koju su naši dnevnici i listovi izazvali kod jednog dijela javnosti, svojim ustrajnim pisanjem protiv nadbiskupa, a da on nije imao mogućnosti, da se u istim listovima i brani. Obranu mi je napokon otežao sam moj branjenik, koji je shodno svojoj odluci izjavio, da se neće braniti i da će zato šutjeti, ali je ipak upornim stavljanjem pitanja na njega došao protiv svoje volje u nuždu, da djelomice prekine šutnju i da na neka pitanja ipak odgovori. Ovo djelomično odgovaranje i djelomično skraćivanje odgovora shvaćeno je kod nekih na njegovu štetu kao da naime na neodgovorena pitanja nije bez štete po sebe mogao ni znao odgovoriti. Ovo shvaćanje je međutim sasvim pogrješno. Da je nadbiskup Stepinac mjesto šutnje na pojedina pitanja reagirao odgovorom, svaki od tih odgovora išao bi njemu u prilog, jer je istina njegova najbolja obrana.

[Optužnica]

A sada na stvar, na samu optužnicu! Optužnica razdijelila je inkriminiranu djelatnost prije okupacije, na djelatnost neposredno prije sloma tzv. Nezavisne Države Hrvatske i napokon, na djelatnost poslije oslobođenja. Ova razdioba je sasvim ispravna, ali nije ispravno, kad optužnica ne postavlja i daljnju razdiobu ili lučenje po osobama i teritoriju. Ona mjesto da dijeli i luči, ona naprotiv konfundira djelatnost nadbiskupa Stepinca s djelatnošću drugih

osoba i na drugom teritoriju. Ovo konfundiranje djelatnosti nadbiskupa Stepinca s djelatnošću sasvim trećih osoba i s onim, što se radilo na području izvan njegove dijeceze, izvan zagrebačke nadbiskupije, ovo pripisivanje odgovornosti i krivnje nadbiskupu Stepincu za ono, što su radile *treće osobe u drugim dijecezama* (32a), to je temeljna pogrješka optužnice i ujedno općenito glavna njegova obrana protiv znatnog dijela inkriminacija. Tijekom daljnjeg razlaganja govorit ću o tom i pobliže.

[Stepinac prije rata]

Prije nego prijeđem na inkriminacije, koje se odnose na razdoblje okupacije, osvrnut ću se samo u najkraćim potezima na prošlost svojeg branjenika, na njegovu djelatnost prije okupacije, da vidimo *kakav je on ušao u okupaciju*!

(32a) Ovo i sve što je u tekstu istaknuto kosim slovima, nalazi se u samom izvorniku.

Za vrijeme prvog svjetskog rata uzet je nadbiskup Stepinac kao apsolvirani gimnazijalac u austrijsku vojsku i poslat na talijansku frontu, gdje je dopao u zarobljeništvo. Poput mnogih drugih hrvatskih zarobljenika prijavio se dobrovoljno za borbu protiv Austro-ugarske monarhije te je postao jugoslavenskim dobrovoljcem i kao takav pošao na Solunski front.

Godine 1937 preuzima pokroviteljstvo nad Odborom za pomoć izbjeglicama, s kojim Odborom pomaže moralno i materijalno antifašiste, koji su pred progonom Hitlerovim bježali iz svojih domovina: Češke, Poljske, Austrije itd. Za tu njegovu djelatnost, koja je trajala do okupacije i tijekom ove, doprinijet ću dokaze, a za sada spominjem samo primjerice tadašnjeg izbjeglicu, a današnjeg austrijskog ministra pravde dra Gerö-a.

Godine 1938 glasuje nadbiskup Stepinac javno za dra Mačeka, tadanjeg nosioca liste cjelokupne jugoslavenske demokratske opozicije, ili kako sam kaže, za Hrvatski Narod.

I eto s takvom prošlošću, s takvim stavom borca za oslobođenje naroda od mađarsko-njemačkog jarma, za demokraciju, za antifašiste, a protiv fašizma i nacizma — takav ulazi nadbiskup Stepinac u razdoblje okupacije! Može li se od takva Stepinca očekivati, da će on u okupaciji iznevjeriti svoju prošlost i surađivati s okupatorom?

[Nezavisna Država Hrvatska]

Ako hoćemo ispravno ocijeniti djelatnost nadbiskupa Stepinca za vrijeme okupacije, moramo prije svega biti na čistu o tome, što je *okupacija i što je tzv. Nezavisna Država Hrvatska*.

Za potonju kazao je javni tužilac u svom jučerašnjem govoru, da Nezavisna Država Hrvatska nije bila država. Slažem se s tim mišljenjem, ali se ne slažem s kriterijima, koje je javni tužilac naveo u prilog te svoje, a i moje teze.

On je rekao prije svega, da Nezavisna Država Hrvatska nije bila država, jer nije bila nezavisna; ali mi čitamo dnevice u našim novinama, da to svojstvo nezavisnosti manjka i Grčkoj, koja je satelit Velike Britanije, ali eto Grčka kao priznata država sudjeluje u Mirovnoj konferenciji. Kao drugi kriterij navađa javni tužilac krvavi režim Nezavisne Države Hrvatske. Ali, koliko čitamo o krvavom režimu u Španjolskoj, pa ipak nitko njoj nije osporio svojstvo države. Napokon je javni tužilac prigovorio Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, da je nastala pomoću drugih, naime Nijemaca i Talijana. Ovo potonje je točno, ali zar i stara Jugoslavija nije postala pomoću drugih prvenstveno

---

Velike Britanije, Francuske i Sjedinjenih Američkih Državass, koje su oborile Austro-ugarsku monarhiju i oslobodile Srbiju? Na sličan način, pomoću drugih država, nastala je i Čehoslovačka republika, pa je li ikome kada palo na pamet zanijekati Jugoslaviji i Čehoslovačkoj karakter države?

Ne, Nezavisna Država Hrvatska nije bila država, premda je bilo i takvih pravnika, koji su primjenjući na nju poznatu definiciju o državi, prema kojoj su kriteriji za državu narod, teritorij i vlast — dolazili do protivnog zaključka. Ne, Nezavisna Država Hrvatska nije bila država, ali ne zbog razloga, koje je naveo javni tužilac, nego zato, jer su to područje držali i vojnički zaposjeli Nijemci i Talijani, jer su ovi okupatori kroz čitavo vrijeme rata to područje držali stvarno okupiranim i preko tek formalne ustaške vlade kao svog eksponenta vršili faktično svoju okupatorsku volju i vlast.

[Okupacija]

Radi se, dakle, ne o državnosti Nezavisne Države Hrvatske nego o *okupaciji*, stvarno vršenoj po okupatoru neposredno ili posredno nad dijelom područja države Jugoslavije.

Zato se valja pitati: kakvi *pravni* odnosi nastaju sa okupacijom između okupatora i stanovnika okupiranog područja?

Na to nam pitanje odgovaraju međunarodni pravni propisi Haaške konvencije iz g. 1907 i napose čl. 42. i 56. Po tim propisima sva zakonita vlast prelazi u ruke okupatora, koji je izrijekom dužan i ovlašten poduzeti sve mjere za održanje javnog reda i javnog života. Okupator je doduše dužan držati se zemaljskih zakona, ali samo onda, ako ga u tome ne sprečava kakva nužna zapreka. On je ovlašten tražiti od stanovnika poslušnost uz iznimke i ograničenja navedena u samoj konvenciji.

Dosljedno tome stanovnici su dužni u tim granicama slušati ga. Dakako, ta dužnost poslušnosti je samo *pravna*, pa ako tko neće da sluša, može i uskratiti pokornost, ali to čini na vlastitu odgovornost i pogibelj.

I doista stotine tisuća Hrvata i Srba uskratile su poslušnost i pošle u šumu, da se odanle oružjem u ruci bore protiv okupatora a za oslobođenje porobljene domovine. No zato su oni

heroji, kojima treba odati čast i priznanje, ali svatko nije sposoban biti herojem, pa ako to nije bio, nije već tim samim postao izdajica ni kolaborator okupatora, a najmanje ratni zločinac.

Uostalom mi ovdje samo ispitujemo priznate međunarodne propise, koliko su oni ovlašteni pa čak i onda silili i prema tome ispričavali otpuženog nadbiskupa Stepinca, da čini ono, što je doista i činio i što mu se danas — sada inkriminira.

Istina je, što je u svom sinoćnjem govoru javni tužilac rekao citirajući jednog pisca iz međunarodnog prava, da stanovnici okupiranog područja nijesu dužni okupatoru vjernost. Istina, njih se prema haaškoj konvenciji ne može suditi na prisegu vjernosti okupatoru (čl. 45), ali razlika je između vjernosti i gore opisane poslušnosti.

U raznim procesima nakon oslobođenja mi branioci pokušali smo više puta pozivati se na haašku konvenciju, da s tim međunarodnim pravnim propisom pravno opravdamo ne svaku, ali bar izvjesnu političku i privrednu suradnju s okupatorom. Sud je međutim svaki put takvu našu obranu odbio uz obrazloženje, da se Nijemci nijesu prema nama držali haaške konvencije, pa da je zato umjesna represalija, da se i mi iste konvencije ne držimo.

Ja bih razumio i potpuno odobrio takvo obrazloženje prema *njima, Nijemcima, okupatorima*, ali mi je sasvim nerazumljiva prema *članovima našega naroda*, prema žrtvama okupatora, prema onim Srbima i Hrvatima, koji su se držali ili bar bili voljni držati se haaške konvencije. Odakle dolaze *oni*, da se na njima osvećuje, što su *drugi*, okupatori, Nijemci, kršili haašku konvenciju? Odgovara li logici i pravici, da pojedini nekrivi članovi naših naroda plaćaju krivnju Nijemaca, okupatora? Ovamo, dakako ne spadaju slučajevi onih osoba, koje su dobrovoljno preko dužnosti haaške konvencije surađivale s okupatorom. Njihova je suradnja kažnjiva i one nemaju prava pozivati se na haašku konvenciju.

Uza svu dosadašnju sudsku praksu, ja se iz gornjih razloga i danas pozivam na haašku konvenciju i to tim više, što su tijekom rata naši saveznici baš na temelju haaške konvencije tražili od Nijemaca i Talijana neka partizane, naročito oslobodilačku vojsku, priznaju redovitom vojskom.

[Crkvene odredbe za vrijeme rata]

Osim haaške konvencije kao međudržavnog propisa postoji još jedan crkveni propis, koji saobraćaju nadbiskupa Stepinca odnosno s tzv. ustaškom vladom kao okupatorovim eksponentom daje značenje sasvim različito od onog, što mu ga pridaje optužnica. To je konstitucija «Sollicitudo Ecclesiarum» izdana po papi Grguru XVI dne 5. kolovoza 1831. Zbog teškog latin-

---

skog stila kojim je konstitucija pisana, ja je neću ovdje doslovce citirati, nego ću samo rezumirati njezine misli, a radi kontrole mog resume-a stavljam potpuni tekst konstitucije sudu na raspolaganje. Ta konstitucija, dakle, veli, da se u revolucionarnim vremenima, u borbi za vlast, ne smije priznanje faktičnog stanja i vlasti po predstavnicima crkve smatrati priznanjem prava niti se iz toga smije izvoditi da su prestala bilo čija prava. Ako zato, radi osiguranja vječne sreće naroda predstavnici Crkve stupe u vezu s osobama, koje faktično vrše vlast, onda se to smatra kao da je učinjeno pod uvjetom, da se tim ne vrijeđaju nikakva prijašnja zakonita prava.

Optuženi dr. Stepinac bio je dužan kao nadbiskup, kao najviši predstavnik Crkve, bar u svojoj dijecezi, svoje ponašanje prema okupatoru uskladiti s tom za njega obvezatnom konstitucijom.

No, kad i ne bi bilo svih spomenutih pravnih propisa, ostala bi neospornom sama *činjenica okupacije*, koja sama već kao takva sadržaje silu, pritisak, i to silu ne kakva god okupatora, nego baš onako strahovitog, bezobzirnog i neljudskog, kakvi su bili Nijemci i njihovi sluge ustaše. Ovakva sila i pritisak isključuju dobrovoljnost kod onih, prema kojima se primjenjuju ili svakog časa prijete, da budu primijenjeni, isključuju, dakle, onaj uvjet, bez kojega po pravu svih kulturnih naroda nema kažnjivosti.

Pod tim pritiskom i silom radili su svi stanovnici okupiranog područja osim onih, koji su se sklonili u šumu. Pod tim pritiskom sudili su suci, rješavali su upravni činovnici upravne poslove, pod tim pritiskom obraćali su se građani sudovima i upravnim vlastima, radili su radnici u rudnicima, pod tim pritiskom plaćao se porez i odvijao promet, radili su radnici u industrijskim i obrtnim poduzećima itd., i opet, ponavljam, uz izuzetak onih, koji su pošli u šumu. Svatko se ponašao tako, kako su njegovo zvanje, stalež i položaj iziskivali, bar u onome sektoru djelatnosti, koji je bio javan.

Kad se, dakle, tim milijunima okupiranog naroda ne zamjerava njihov postupak i odnos prema neprijateljima, nelogično je, da se jedinome nadbiskupu Stepincu na njegovu, k tome i onako istaknutome, položaju zamjerava njegov saobraćaj sa okupatorom, koji saobraćaj je on sveo na minimum, toliko, koliko je potrebno, da što više ukloni veća zla od naroda i Crkve. [Na te riječi odvjetnika nastane podrugljivi smijeh u dvorani]

Oni isti, koji se sada smiju, ako su tada bili u Zagrebu, šutjeli su, prolazili mirno i bez prosvjeda na ulici mimo okupa-

---

torskih vojnika i ustaša i — da se poslužim riječima druga predsjednika suda — držali figu u džepu. Ali tko nije šutio, tko je javno prosvjedovao, bio je nadbiskup Stepinac. Htio bih vidjeti onoga, tko je na okupiranom području — ne izvan ovoga! — neposredno pred okupatorom i pred ustaškom vlasti onako otvoreno, energično i često prosvjedovao protiv svih

nasilja okupatora i ustaša! Neka se, dakle, danas ne hvale i ne podsmjehivaju onome, koji se na djelu pokazao daleko junačkijim od njih!

[Suradnja]

Kad je, dakle, nadbiskup Stepinac, dne 12. travnja 1941, posjetio tzv. vojskovođu Kvaternika i 16. travnja tzv. poglavnika Pavelića, učinio je ono, što je njegov položaj iziskivao i što su analogno također drugi po njihovu položaju činili. U relaciji položaja to je jedno te isto.

A kad su mogli drugi, kad se drugima takva nešto ne zamjerava, zašto se to jedinome nadbiskupu Stepincu ne samo zamjera, nego čak predbacuje kao zločin?

Kad se spominju već ona dva posjeta, zašto se ne istakne, da nadbiskup Stepinac nije prisustvovao dne 13. travnja onome dočeku Pavelića na kolodvoru, kamo su na žalost i sramotu Zagrepčani pohrlili u masama? Zašto se ne spominje, da odmah prigodom Pavelićeva dolaska nije odslužio uopće Te Deum, a napose ne u katedrali? Zašto se ne spominje, da je Pavelić zbog nadbiskupova stava prema njemu kroz 4 godine okupacije jedan jedini put prisustvovao službi Božjoj u katedrali i to kad su Talijani 1943 priredili tamo zadušnice za vojvodu od Aoste, a i taj jedini put nije ga na ulazu dočekao ni nadbiskup ni nitko od klera, nego samo obični sakristan? Ponaša li se tako jedan nadbiskup prema tzv. državnom vladaru, kojega tobože priznaje, podupire i s njime surađuje?

Na raspravi bio je čitan jedan pasus iz okružnice, koju je nadbiskup dne 28. travnja 1941, dakle 18 dana nakon osnutka tzv. Nezavisne Države Hrvatske, bio uputio kleru nadbiskupije zagrebačke. Ali je trebalo citirati i druge pasuse iz iste okružnice, kao npr. ovaj:

...'molim vas i pozivam, da svim silama nastojite i radite oko toga, da naša Hrvatska (ne dakle Nezavisna Država Hrvatska) bude Božja zemlja, jer će samo tako moći izvršiti dvije bitne zadaće, koje kao država imade da izvrši u korist svojih članova'.

I zatim: 'Moramo svuda upozoravati i učiti, da sveti zanos i plemenito oduševljenje u izgrađivanju temelja mlade Države Hrvatske (i opet ne Nezavisne Države Hrvatske) bude nadahnut strahom Božjim i ljubavlju za Božji zakon i njegove zapovijedi, jer će samo na Božjem zakonu, a ne na lažnim načelima ovoga svijeta Država Hrvatska biti izgrađena na čvrstom temelju'.

Zar ono, što je nadbiskup rekao samo Božjim zakonom i Božjim zapovijedima, nije u biti jednako najplemenitijim načelima svih u istini kulturnih naroda, svega kulturnoga svijeta? Zar poziv na Božji zakon i Božje zapovijedi znači kolaborirati s neprijateljem, podstrekavati okupatora i ustaše u njihovim zločinima? Kamo sreće, da su se oni, o kojima je ovisilo, držali nadbiskupova poziva! Teško bi onda itko, kome je do stvari, a ne do forme, prigovorio tzv. Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Ali nadbiskup nije kriv, što je protiv njegovih riječi, volje i nastojanja, sve pošlo protivnim pravcem.

Više no govoriti, pozivati, karati, žigosati, spasavati i djelotvorno otklanjati veća zla nije bilo u njegovoj moći. Pa i oni, kojih se moć sastojala u oružju i svim mogućim materijalnim sredstvima, uspjeli su tek, da nakon četiri odnosno pet godina obore Hitlera i njegove ortake i tako učine kraj njihovim zločinima!

[Svećenici i suradnja]

Znatan dio optužnice sačinjava ono, što su razni svećenici radili po čitavoj tzv. Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Za njihova djela okrivljuje se nadbiskup Stepinac. Ovakvo okrivljivanje iz nepoznavanja uređenja Crkve i kanonskoga prava izvire. Ono se osniva na pogrješnom mišljenju, da nadbiskup ima vlast nad svim drugim biskupima. Međutim po kanonu 273. nadbiskup u vlastitoj dijecezi ima ista prava i obaveze kao i svaki drugi biskup u svojoj dijecezi. Svaki je biskup, kao ordinarij u svojoj dijecezi potpuno samostalan i nadbiskup nema pravo, da se pača u njegovu nadležnost.

Dosljedno tome, svećenici iz drugih biskupija nisu ni u čemu podvrženi nadbiskupu ni ovisni o njemu. Nadbiskup na njihove čine ne može nikako prisilno utjecati. Zato, i bez obzira na to, da nitko ne može odgovarati za čine drugih, nadbiskupu se nikako ne može upisati u krivnju ono, što su pojedini svećenici radili na području drugih biskupija izvan zagrebačke. Pa i na području potonje nema on nikakve vlasti nad redovnicima (fratrima). Nad redovnicima, franjevcima, imao je vlast optuženi

---

provincijal fra Modesto Martinčić, koji inače voli nekršćanski svaljivati vlastitu krivnju na nadbiskupa, iako ne može dokazati, da je za vrijeme okupacije učinio ma što sličnoga, plemenitoga, spasavalačkog u odvažnoj djelatnosti nadbiskupa Stepinca.

Od svećenika, za kojih se djela čini odgovornim nadbiskup Stepinac, tek se vrlo mali broj nalazi na području nadbiskupije zagrebačke, ali se ni za njih ne može dokazati, da su išta počinili, podstreknuti ili potaknuti po nadbiskupu. Sve, na što je nadbiskup poticao sebi podređeno svećenstvo, posredno i neposredno, riječju ili djelom, bilo je samo lijepo, moralno i u skladu s kršćanskim naukom. Pa ako se pojedini svećenik udaljio od stalno mu pokazivanog puta, jasno je, da ne može to biti krivnja nadbiskupova, nego samo lično dotičnog svećenika. Ako je koji svećenik propagirao ustašku ideologiju, sigurno toga nije naučio od nadbiskupa Stepinca, koji je tu ideologiju pobijao. Ako je koji svećenik zaboravio ne samo, da je svećenik, nego da je i čovjek, te učinio nasilja nad savješću i tijelom članova hrvatskoga i srpskoga naroda, ni to ne može biti krivnja nadbiskupa Stepinca, koji je po svojim riječima i djelima živa osuda i protivnost takva postupka.

[Katolički tisak]

Kako svećenici tako i katolička štampa spada također među one druge, za koje bi po stanovištu optužnice imao odgovarati nadbiskup Stepinac. Većina listova, iz kojih optužnica citira pojedine pasuse kao dokaze protiv nadbiskupa Stepiiica, ili izlaze na području drugih biskupija ili su redovnički. Tako je npr. *Anđeo čuvar* franjevački, *Glasnik sv. Ante*

konventualski, *Vjesnik počasne straže Srca Isusova* trećoredski, *Glasnik Srca Isusova* isusovački, *Katolički tjednik* izlazi u Sarajevu itd. Ali ni one listove, koji su izlazili na području zagrebačke nadbiskupije ne može se identificirati s nadbiskupom Stepincem, jer im on nije bio ni vlasnik, ni izdavač, ni urednik, a najmanje rukovodilac. A optužnica baš na navodnome «vrhovnom rukovodstvu optuženog Stepinca» nad svom katoličkom štampom osniva njegovu krivičnu odgovornost za njezino pisanje.

Ali u čemu se sastoji to vrhovno rukovodstvo? Javni tužilac ga nije dokazao. Zar u tome, što je optuženi Stepinac nadbiskup zagrebačke dijeceze?

No, kako to može biti dokazom, da je nadbiskup Stepinac i rukovodio, stvarno rukovodio katoličkom štampom? Ako se pod rukovodstvom razumijevaju direktive, upute štampi, onda bi se ove — i to samo posredno — mogle naći jedino u okružnicama,

---

pastirskim pismima i propovijedima, koje ću ja malo kasnije i čitati, ali u ovima nema ni traga nečemu, što bi dotične pisce moglo potaknuti na inkriminirano pisanje.

Drugih protivnih direktiva tužilac nije mogao dokazati, jer ih jednostavno nema!

Pod rukovodstvom razumijeva se svakako pozitivna radnja. Ali kad bi to, dato sed non concesso, pod njom razumijevali i propust, konkretno propust nadbiskupa Stepinca, što nije posebno, naročito, izravno upozorio dotičnog urednika ili pisca, da onako ne piše i zabranio mu takvo pisanje, ni onda ne bi nadbiskup Stepinac bio kriv, jer bez obzira na to, da mu to nije bila zakonska dužnost, on ne bi ni dospio, ne bi bio u fizičkoj mogućnosti, da nadzire onoliku štampu.

Osim toga javni tužilac je javno ovdje izjavio, da on ne proganja nadbiskupa Stepinca zbog njegove pasivnosti, nego zbog aktivnosti. A zar je propust eventualne dužnosti nadzora i zabranjivanja aktivnost? Nije li to pasivnost? Kako ste onda mogli pozivati na odgovornost nadbiskupa Stepinca zbog propusta, zbog pasivnog stava bez obzira na to, što aktivnost u tom pogledu ne postoji niti je dokazana.

I ako je ovim mojim razlaganjem postavljena u pogledu katoličke štampe granica između za nju neodgovornog nadbiskupa Stepinca i za nju odgovornih pisaca i urednika, ipak bi htio per superfluum nešto reći o toj štampi.

Pasusi, koje je iznio i citirao ovdje javni tužilac, doista su vrlo nezgodni. Ove nezgodnosti doduše ne nestaje, ali se ona ipak umanjuje, ako se dotično pisanje promatra ne sa stanovišta današnjih prilika, nego sa stanovišta vremena, kada se onako pisalo. Jedino ovakva promatranja su ispravna. Jedino se s ovakvim promatranjem dobiva prava slika, a vrijeme kada se onako pisalo, bilo je vrijeme okupacije, kada se na štampu vršio poseban pritisak, kada je ona bila dirigirana, rukovođena, diktirana po okupatorsko-ustaškoj vlasti, specijalno po Uredu za tisak i promičbu. Postojala je preventivna cenzura, koja je bila više no stroga. Cenzura je ne samo brisala, nego i umetala pojedine riječi, rečenice, pa i čitave alineje, čime

je često sasvim iskrivila smisao dotičnog sastava. Cenzura je bila više no cenzor; ona je često bila i pisac, ona je diktirala o čemu i kako ima da se piše, ona je znala slati redakcijama i čitave članke s nalogom, da ih se uvrsti. To je sve javnosti bilo poznato i zato ona nije ni uvažavala ovu podjarmljenu, glajhšaltovanu štampu, koja iz istoga razloga nije mogla utjecati na javnost onako, kako su to ustaški službeni rukovodioci htjeli. Kako svagdje, u

---

takvim prilikama, javnost je naučila čitati između redaka i razlikovati ono, što je bilo diktirano, od onoga, što se uistinu htjelo reći, odnosno, što je cenzuri bilo izmaklo.

[Skupna odgovornost]

Javni tužilac je jučer s potpunim pravom žigosao ustaše, jer su baš kao Nijemci i Talijani uveli kolektivnu krivičnu odgovornost. Ali ja pitam, ne sliči li i to kolektivnoj odgovornosti, kad javni tužilac okrivljuje jednu osobu — nadbiskupa Stepinca — zbog onoga, što su radile druge osobe, ostali svećanici, pisci i urednici katoličke štampe? Nije li to nijekanje jedino ispravne individualne odgovornosti, koju jedinu i naši kazneni zakoni priznavaju?

U našoj državi krivično ne odgovara sin za oca, niti otac za sina, ni uopće bilo koji član obitelji za drugoga člana iste obitelji. Sasvim u redu.

Ali kad je tako s obitelji, koja predstavlja vrlo tijesnu, vrlo jakim vezama spojenu zajednicu, jer bi se čak moglo baš zbog takve tijesne veze presumirati neko bliže ili daljnje sudjelovanje člana obitelji u kažnjivome djelu jednoga člana, kako se onda može ne samo presumirati, nego upravo tvrditi, da postoji sudjelovanje i odgovornost nadbiskupa Stepinca za članove tako brojne, široke, mjesno i vremenski odijeljene, uglavnome jednim uzvišenim naukom kršćanskim i pozivom vezane zajednice, kao što su svećenstvo i katolička štampa, jedne ili čak više biskupija? Jedva ima čovjeka, koga se na temelju tako shvaćene kolektivne odgovornosti ne bi moglo optužiti i kazniti.

[Stepinčeve propovijedi]

A sada da vidimo jedan dio pozitivne djelatnosti nadbiskupa Stepinca, da vidimo, što je on govorio i naučavao, na što je poticao ne samo svećenstvo nego i sve vjernike, sve Hrvate i Srbe, sve one, do kojih su dopirale njegove riječi i utjecaji njegovi. Budući da se javna djelatnost jednoga biskupa očituje posebno u njegovim propovijedima, navest ću ovdje iz njih tek neke markantnije pasuse, jer da ih sve reproduciram, nemoguće mi je vremenski i fizički. Dakle da čujemo!

Na blagdan Krista Kralja, 26. X. 1941, rekao je nadbiskup Stepinac u svojoj propovijedi između ostaloga i ovo:

'Na jednu bih vas stvar želio napose upozoriti, ako želite biti pravi podanici Krista Kralja, a to je ljubav prema bližnjemu, prema čovjeku bez razlike, kako se zvao. U ovo zadnje

nekoliko decenija uspjele su razne bezbožne ideologije i teorije tako zatrovati svijet, da je mržnja postala regbi glavnim pokretalom ljudskih čina. Pogibelj je, da i oni, koji se diče katoličkim imenom, da ne reknem čak i duhovnim pozivom postanu žrtva strasti, mržnje i zaborava na zakon, koji je najljepša karakteristika kršćanstva, zakon ljubavi...'

Nije li to jasna aluzija na Pavelića i na ustaše, koji su se dičili katoličkim imenom, a radili nekatolički, na svećenike-duhovnike, koji su zalutali i poveli se za ustašama u zločinima? Jesu li takve riječi podstrek na zločine, direktiva i rukovodstvo na inkriminirano pisanje katoličke štampe? Sačinjavaju li one kolaboraciju sa okupatorom? A pale su već u šestom mjejecu okupacije.

U propovijedi na procesiji Majke Božje Lurdske, koncem svibnja 1942, rekao je:

'A mislite li, da je samo jedna ovakva umišljena veličina na svijetu?'

Svatko je razumio, da je tu riječ o Hitleru i njegovim satelitima, uključivši i Pavelića. Zatim:

'Bilo bi apsurdno govoriti o nekom novom poretku u svijetu, dolazio s koje mu drago strane, ako se u tom poretku ne bude poštivala ljudska ličnost, neumrla ljudska duša, koja ima svoja neotuđiva prava, koja joj ni jedna ljudska vlast ne može i ne smije ograničiti. I bilo bi apsurdno i pomisliti, da bi recimo katolička Crkva u obrani ljudskih ličnosti i slobode savjesti poznavala straha pred ikojom ljudskom silom'.

Htio bih naći onoga, tko se usred okupiranog Zagreba, u jeku okupacije, u šumi njemačkih i ustaških bajuneta, a sam bez oružja ovako hrabro usprotivio tada još najmoćnijem Hitleru, manje moćnome Mussoliniju, i još manje moćnome Paveliću!

A evo mjesec dana kasnije, dne 29. VI. 1942, nadbiskupovih riječi iz propovijedi u katedrali, na blagdan sv. Petra i Pavla:

'Ne možemo biti u crkvi katolici, a na ulici napadati kao pogani odredbe namjesnika Kristova, izdane za opće dobro, a koje možda ne konveniraju našem ličnom raspoloženju. Ne možemo danas, jer nam to možda konvenira, hvaliti Sv. Oca, a sutra u novinama crvenom olovkom križati njegove riječi i govore izrečene samo u jednom cilju: dovesti ljude k Bogu'.

Na blagdan Krista Kralja, 25. X. 1942, veli nadbiskup Stepinac u svojoj propovijedi:

'Što da sudimo o onim pojedincima, koji oholo dižu glave, kao da ne postoji više Bog na zemlji?'

Da su Führeri, Ducei i Poglavnici oni, koji oholo dižu

glave, bilo je odmah jasno svim tisućama slušatelja te propovijedi. No u istoj propovijedi ide nadbiskup još dalje:

'Svi narodi i rase potječu od Boga... Svaki narod i rasa, kako se danas odrazuju na zemlji, imade pravo na život dostojan čovjeka i na postupak dostojan čovjeka. Svi oni bez razlike, bili pripadnici ciganske rase ili koje druge, bili Crnci ili uglađeni Evropejci, bili omraženi Židovi ili ponosni Arijci, imadu jednako pravo da govore: Oče naš, koji jesi na nebesima... Zato je katolička Crkva uvijek osuđivala, a i danas osuđuje svaku nepravdu i nasilje u ime klasnih, rasnih ili narodnosnih teorija. Ne može se istrijebiti s lica zemlje Cigane ili Židove, jer ih se smatra inferiornom rasom...'

Ovo je glasna osuda Jasenovca, Jadovna, Dachaua, Auschwitza i svih onih nasilja, koja su počinili Hitler i Pavelić, a najviše osuda rasizma. Pače još više! Jer iz rasizma kao nauke, koja dijeli rase u više i niže i proglasuje Nijemce najvišom rasom, izvodio je Hitler i pravo Nijemaca kao Herrschervolka, da podlože čitav svijet. No to je, dakle, osuda tog porobljavanja i svih sredstava, kojima se ono vršilo.

[Stepinac osuđuje totalitarni sistem]

Veli javni tužilac, da je nadbiskup Stepinac bio samo za modifikaciju sistema, ali da nije bio proti njemu kao takvu. Kad i ne bi bili dosadašnji citati dokaz protiv takve tvrdnje, našli bi sigurno taj dokaz u onim riječima, kojima je nadbiskup Stepinac završio svoju propovijed pred katedralom prilikom pokorničke procesije, dne 31. X. 1943:

'Vidim konačno upit vas hiljada, koji ovdje slušate: a kakav onda poredak zastupa katolička Crkva, kad se danas cijeli svijet bori za novi poredak?' — To je da nuzgredno umetnem onaj Neue Ordnung!

'Mi — nastavlja nadbiskup Stepinac — osuđujući sve nepravde, sva ubijanja nevinih, sve paleže mirnih sela, sva zatiranja sirotinjskih žuljeva, mi žaleći nevolje i boli sviju, koji danas nepravedno pate, odgovaramo ovako: Crkva je za onaj poredak, koji je toliko star, koliko i deset zapovijedi Božjih. Mi smo za poredak, koji je napisan ne na raspadljivom papiru, nego u savjesti ljudskoj prstom Boga živoga'.

Doista poslije ovih riječi otpada potreba svakog objašnjavanja, da je nadbiskup Stepinac bio baš proti sistemu, a nipošto samo za njegovu modifikaciju. Samo svojom neustrašivošću, dakako da nije bio kadar taj sistem oboriti, ali je s njom, pa svojom borbom proti njemu i svojim auktoritetom uspio učiniti

---

najviše što je bilo u njegovoj moći, a to je da sistem u praksi modificira.

Taj maksimum mogućnosti on je i dostigao. Hiljade i hiljade Hrvata, Židova, Srba, Slovenaca, aktivista, komunista, antifašista i uopće ljudi bez razlike vjere, narodnosti ili političkog uvjerenja imadu baš nadbiskupu Stepincu zahvaliti svoje živote. Tko u onom očajnom stanju nije priznao takve modifikacije kao najveći uspjeh, koji se u onim prilikama mogao postići? U onome savezu nekoliko država i naroda, milijuna i milijuna ljudi, od kojih ni jedan nije mogao sam, nego tek u zajednici obarati i konačno oboriti Hitlera i družinu, aktivnost nadbiskupa Stepinca je relativno dragocjeni udio.

Što da dalje citiram iz nadbiskupovih propovijedi? Ta one su svim Zagrepčanima, koji su imali nesreću za vrijeme okupacije biti u Zagrebu, vrlo dobro poznate. *One su im bile u onim teškim vremenima glavna utjeha*, čvrst oslonac za ustrajnost u otporu, lijepa nada u propast ustaštva i fašizma, u bolju skoru budućnost. Na njih su hrlili ne samo vjernici, nego i oni, koji inače nisu polazili crkve. Te su se propovijedi onda širile među narod i dopirale su čak na oslobođeni teritorij. Izgovorene javno, one su postale podzemnom štampom, sredstvom uspješne propagande protiv ustaša, djelomičnim nadomjestkom opozicione štampe.

[Odnos s Pavelićem]

Kad se u svjetlu tih brojnih propovijedi i ostale aktivnosti nadbiskupa Stepinca promatra sve ono, što optužnica navodi protiv optuženoga, onda ono potonje gubi pripisani mu kolaboracionistički karakter i potpuno iščezava pred protuustaškom ideologijom i aktivnošću nadbiskupa Stepinca.

Šta onda može značiti npr. posjet Paveliću, Kvaterniku na početku okupacije? Ništa drugo, nego običnu neizbježivu konvencionalnost, jednu od onih kako ih nazivlju «konventionelle Lügen», bez koje ne bi nadbiskup Stepinac nikada stekao mogućnost da spašava i da čini onoliko dobra za vrijeme okupacije.

Nigdje i nikad se dobra svrha i rad za nju ne žrtvuju konvencionalnostima. Eto vidimo na sadanjoj mirovnoj konferenciji u kakve oštre sukobe, ne samo idejne, nego često i neposredne lične dolaze delegati raznih država, ali kad koja delegacija pozove druge na banket, svi se delegati odazivlju i tu se međusobno ponašaju, kao da si nijesu nikakvi protivnici. Shvaća li itko te konvencionalnosti kao prestanak nesuglasja, kao priznanje protivničkog stanovišta, kao odustajanje od dosadanjeg stava?

Slično je i sa raznim protestnim notama pojedinih država i odgovorima na njih, koje smo napose u zadnje vrijeme imali prilike često čitati. I one odrazuju protivnosti, sadržavaju oštru kritiku, no ipak počinju i svršavaju se uobičajenim frazama najveće učtivosti i srdačnosti.

Konvencionalnosti često ne odgovaraju činjeničnom stanju. Zato su one jedva kada kakav dokaz.

Jest, nadbiskup Stepinac dolazio je tu i tamo u dodir s Pavelićem, ali apstrahirajući od rijetkih konvencionalnosti, samo da intervenira kod njega u korist progonjenih, za obustavljanje i

ukidanje zločina. Ako je ovo politička radnja, ali nije suradnja, kolaboracija, nego proturadnja, kontralaboracija.

Sam javni tužilac citira u svojoj optužnici na str. 3. državnog tajnika u Vatikanu kardinala Magliona, kako je još godine 1942 preporučio u interesu Crkve nadbiskupu Stepincu neka uspostavi 'spretnije i iskrenije srdačno držanje prema ustaškim vlastima'.

Na samoj pak raspravi čuli smo iz ustiju tzv. maršala i vojskovođe, koga je kao svjedoka predložio javni tužilac, a ne ja, da je nadbiskup Stepinac stalno bio 'objekt mržnje Pavelićeve'. Ta je mržnja bila tolika, da npr. Pavelić, unatoč tome, što državni tužilac spominje neke bankete, nije nikada ušao u nadbiskupski dvor. Ta mržnja bila je odlučna i nije bila nikakva tajna, jer je za nju samu znao čitav Zagreb, a neke dokaze za nju čuli smo jučer iz ustiju nekih svjedoka, a među njima napose kanonika dra Hrena i dra Lončara, kojima je sam javni tužilac priznao protuustašku vjerodostojnost. Ovi svjedoci, koji su pripadali najbližoj okolini nadbiskupa Stepinca, iskazali su nam toliko detalja o mislima i radu nadbiskupa, da ti detalji sami po sebi isključuju bilo kakvo podupiranje ustaškog i okupacionog režima, bilo kakvu političku suradnju s okupatorom i ustašama.

Glas o nadbiskupu sasvim protivan onome, koji o njemu govori optužnica, dopire i do saveznika. Ja sam predao sudu nekoliko vijesti londonske radio stanice iz godine 1942 i 1943, gdje se utvrđuje nadbiskupovo držanje protiv ustaša i povoljan odjek, što su ga tamo imali njegovi govori. Doprinio sam i izvještaj Ustaškog promidžbenog ureda ustaškoj vladi, gdje se upozoruje ovo, kako saveznici iskorišćuju nadbiskupove govore protiv nje, protiv čitavog ustaškog režima. Među ispravama, koje sam predao sudu, a koje nijesu čitane, nalazi se i jedno pismo mgr. Svetozara Rittiga, pisano koncem prosinca 1942, gdje dr. Rittig priznaje nadbiskupu njegov teški i mučni rad i položaj, velike

---

žrtve, što ih doprinosi narodu, njegova dobročinstva napose narodu Hrvatskog Primorja te mu čestitajući Božić želi, da sretno prebrodi svoj put između Scylle i Charybde. Bi li dr. Rittig, koji je bio dobro informiran i vrlo sklon Narodnom oslobodilačkom pokretu, tako pisao, da je i malo sumnjao u nadbiskupovu nacionalnu ispravnost u korist njegova rada za narod?

Kako je neugodan bio nadbiskup ustaškoj vladi i kako ju je napose pogodio već spomenuti govor, od 31. X. 1943, na završetku pokorničke procesije, vidi se iz načina, kako je usplahirena ustaška vlada na nj reagirala. U ime njezino napisao je njezin član tzv. ministar dr. Julije Makanec članak objavljen u ustaškom organu *Hrvatski narod*, od 7. XI. 1943, gdje je žestoko napao nadbiskupa Stepinca, izvrgao ga ruglu i upozorio ga, da se ne miješa u politiku. A ta nadbiskupova politika sastojala se u osudi ustaških nasilja.

Spočitava se nadbiskupu, da je prisustvovao blagoslovu u crkvi Sv. Marka, dne 23. II. 1942, prije otvorenja ustaškog tzv. Hrvatskog sabora. Čuli smo svjedoke, kako je iskazano, da se je nadbiskup jedva jedvice dao nagovoriti na taj crkveni čin. Čitan je ovdje samo jedan dio njegova govora iz te prigode, ali nije čitan onaj glavni dio, u kojem je sadržana prava nadbiskupova namjera. Taj dio glasi:

'Neka (naime sabor) donosi zakone poštene, koji se neće kositi sa zakonom Božjim, da se osigura blagoslov Boga Stvoritelja... Neka donosi zakone pravedne, gdje su jednaki tereti, neka su i jednaka prava. Neka donosi zakone moguće, da se narodu ne navale tereti, koje ne može podnositi... Neka vječni Sudac, koji upravlja udesima naroda svemoćnom desnicom uzida u temelje Hrvatskog Sabora i ureže u srca sviju vaših suradnika isto tako duboku svijest odgovornosti, da mogu vas, glavara Nezavisne Države Hrvatske, uspješno pomagati u obnovi i podizanju drage nam domovine na vječnim temeljima evanđeoskih Kristovih načela!'

Ovom prilikom nije se dalo izbjeći, da nazove Pavelića glavarom Nezavisne Države Hrvatske, ali zato mu je onom željom jasno spočitnuo dosadašnje nepoštene i nepravedne zakone, njegovu manjkavost odgovornosti. Pavelić je taj govor vrlo dobro razumio, tako te je — prema iskazu dvojice svjedoka, koje smo ovdje čuli — nakon govora sav bijesan rekao svom pratiocu, što će ga, ovaj balavac, naime nadbiskup, učiti politiku!

Prema istom iskazu svjedoka odnosi nadbiskupa i Pavelića već do sada slabi, još su se jače pogoršali. Moram također istaknuti, da taj ustaški sabor nije imao svoje prošlosti, tako da

---

nadbiskup nije imao razloga što mu spočitnuti. Ali taj tzv. sabor imao je pred sobom budućnost, za koju se onda mnogi makar pogrješno nadali, da će obuzdati samovolju Pavelića i ustaška nasilja, zbog čega je nadbiskup i zaželio ovom saboru ovakovu budućnost. Ipak taj sabor, ma kakav bio, donekle je ispunio nade dobronamjernih. U njemu se počela stvarati jaka opozicija izvana zbog čega ga je Pavelić već nakon kratkog zasjedanja prestao uopće sazivati. Jedan od razloga bio je i taj, što su ga članovi Sabora dr. Prebeg i dr. Ljubić iz Banje Luke interpelirali zašto drži interniranim dra Mačeka?

Još primjećujem, da je nadbiskup zabranio četvorici u Sabor imenovanih svećenika, da budu njegovi članovi. Dokaz u predočenom dopisu nadbiskupa, od 8. II. 1942.

Pročitan je ovdje dopis nadbiskupov upućen Paveliću, dne 8. III. 1943, povodom namjeravanih ponovnih progona Židova. Tu nadbiskup uzima u zaštitu Židove, pravoslavne i sve progonjene. To on spočitava otvoreno Paveliću, da goni katolike zbog židovskih žena, a na sebe i na članove svoje vlade da ne primjenjuje tzv. arijski zakon. (Pavelić naime i njegov tzv. ministar Žanić bili su oženjeni sa Židovkama). I onda, aludirajući jasno na Nijemce piše u tome dopisu:

'Ako je pak po strani miješanje koje strane vlasti u naš unutarnji narodni i politički život, onda se ne bojim, da ovaj moj glas i prosvjed dođe i do organa dotične strane vlasti. Katolička naime Crkva ne poznaje nikakva straha pred ikojom zemaljskom silom, ako se radi o obrani najosnovnijih prava čovjeka'.

[Stepinac i Hitlerov režim]

Da vidimo, kako se još odnosio nadbiskup prema njemačkom okupatoru?

Nijemce su u Zagrebu predstavljala dva čovjeka: Kasche i general Glaise von Horstenau.

Kasche je bio trgovac staklom. Kod ustaške vlade bio je tzv. poslanik Reicha. Bio je član nacističke partije i gorljivi zaštitnik ustaša.

Glaise von Horstenau naprotiv kao pritajeni neprijatelj nacista (poslije atentata na Hitlera bio je maknut iz Zagreba), zazirajući od ustaških zločinstava, nastojao je maknuti ih sa vlasti, zbog čega se nalazio u stalnome sukobu sa Kascheom. Glaise je bio Austrijanac, vojnik stare škole, protivnik pruskih junkera, a u vojničkoj znanosti priznati stručnjak, po bečkom sveučilištu bio je promoviran kao doctor honoris causa.

Ove protivštine između ta dva njemačka čovjeka bile su u Zagrebu opće poznate i u savezu s njima kolale su po gradn razne pričice. S Kascheom došao je nadbiskup kroz 4 godine okupacije otprilike tri puta u dodir i to samo u slučajevima konvencionalnosti.

Sa Glaise-om nešto više, ali samo radi intervencije u korist progonjenih bilo po ustašama, bilo po njemačkoj soldateski. Ove su intervencije većinom uspijevale. Ima u Zagrebu čak komunista, koji svoj život imaju zahvaliti zauzimanju Glaise-a. Ovdje je preslušan i jedan svjedok, kako je Glaise preko nadbiskupa stao na put nasiljima njemačke vojske u nekim selima oko Jaske. Govorio je o tome i optuženi Marić. Kome je uistinu stalo do dobra, neka odgovori: sastoji li kažnjiva kolaboracija u spasavanju ljudi ili bi bilo bolje, da je nadbiskup otklonio i najmanji dodir sa Glaise-om, a ljude prepustio propasti?

[Stepinac i fašistički režim]

Dok je saobraćaj nadbiskupa sa Glaise-om bio rijedak i pokrenut jedino plemenitom namjerom spasavanja Hrvata i Srba, većinom antifašista, dotle saobraćaj s Talijanima nije bio skoro nikakav. Ilustriraju ga dopisi predani sudu, napose onaj nadbiskupov talijanskom

poslaniku Casertano, od 27. ožujka 1943. Poznato je, da je Casertano kao i Pavelić mrzio nadbiskupa, te ga u zajednici s Pavelićem nastojao maknuti iz Hrvatske.

[Izvještaji Sv. stolici]

Javni tužilac pročitao je na raspravi opsežno navodno izvješće nadbiskupa Sv. stolici, od 18. svibnja 1943, iz kojega bi slijedilo, da se je nadbiskup Stepinac zauzimao za ustaški režim, da je mrzio Srbe, da je lažno izvještavao Sv. Oca o položaju u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, da je četničke i ustaške zločine pripisivao partizanima.

Vjerujem, da je čitanje tog navodnog nadbiskupova izvješća, napose popraćeno opaskama javnog tužioca, koji ga je čitao, moglo izazvati loš dojam. Javni tužilac polaže osobitu važnost na to izvješće, smatrajući ga autentičnim ili točnije smatrajući njegovu kopiju, koju on jedino ima u ruci, vjernim prepisom izvora, za koji on zaključuje, da je doista i predan po nadbiskupu Sv. Ocu.

I ja polažem osobitu važnost na to izvješće, ali imam jakih razloga ne smatrati ga autentičnim, već smatrati ga ustaškim falsifikatom ili bar ustaškom tvorevinom, koja po nadbiskupu

---

nije bila nikad upotrebljena. Povod takvu mome mišljenju jest potpuno protuslovlje tog izvješća-kopije sa čitavim dokaznim nazorima i djelima nadbiskupa. Daljnji povod jest taj, da je nadbiskup, čim je na raspravi iz ustiju javnog tužioca čuo prve pasuse izvješća odlučno zanijekao, da bi on bio autor.

Za mene doduše kao branitelja ne moraju biti mjerodavne tvrdnje branjenika, ali su one svakako putokaz za traženje i dokazivanje istine. Osim toga ja nadbiskupu vjerujem. Svoje uvjerenje o apokrifnosti izvješća potkrijepljujem ovim činjenicama kao razlozima odnosno dokazima.

1/ Kopija navodnog originala pisana je talijanskim jezikom, dok su sva izvješća, koja je nadbiskup slao Sv. stolici pisana latinskim jezikom.

2/ Po javnom tužiocu pročitana kopija nađena je u arhivu ustaškog ministarstva vanjskih poslova, a ovome nadbiskup nikada nije slao kopije svojih izvješća. I doista, u istom arhivu nije nađena kopija ni jednog drugog nadbiskupova izvješća. Naprotiv, inkriminirane kopije nema u arhivu nadbiskupije, gdje se inače pohranjuju svi koncepti ili kopije sviju izvješća Sv. Ocu.

3/ Ja sam predao sudu originalno pismo državnog tajnika u Vatikanu, kardinala Maglione, od 17. lipnja 1943, u kojemu ovaj potvrđuje, da je primio njegovo izvješće i označio odmah sadržaj tog izvješća: da u njemu nadbiskup opisuje djelatnost, koju je razvio u prilog Židova i Srba u Hrvatskoj. Kopija navodnog izvješća nosi datum 20. svibnja 1943! Pismo Maglione-a nosi datum 17. svibnja 1943. Jedino izvješće, dakle koje je nadbiskup u tom vremenu mogao podnijeti Sv. Ocu Papi moglo je imati isključivo onaj sadržaj, koji kardinal Maglione u svom

pismu navađa. A taj po kardinalu potvrđeni sadržaj izvješća u potpunoj je protivnosti sa sadržajem kopije, što javni tužilac na temelju nje nadbiskupu predbacuje.

4/ Sva izvješća biskupa sastavljaju se u ustaljenom kurijalnom stilu. Ovaj se napose očituje u početku i na svršetku izvješća. Formula, kojom ta izvješća počinju, glasi:

'Beatissime Pater! Aloysius Stepinac, archiepiscopus zagrebiensis, ad pedes Sanctitatis Vestrae humilissime provolutus ea, quae sequuntur exponit': (i sada slijedi sadržaj, predmet)

Formula pak na završetku glasi ovako:

'Et Deus etc...

Aloysius Stepinac

archiepiscopus zagrebiensis'.

Međutim svi smo čuli, da i svršetak i početak kopije, pročitane od javnog tužioca, glasi sasvim drugačije, što potpuno isključuje, da je nadbiskup autor te kopije, odnosno njezina originala, ukoliko takav uopće postoji. Pa i čitav stil ostalog sadržaja kopije nikako ne odgovara kurijalnome, nadbiskupu dobro poznatome, stilu. Sadržaj kopije je vrlo opširan i govori o stvarima, o kojima nadbiskup nije većinom mogao imati nikakva znanja.

5/ Na kopiji nema nikakove zabilješke, je li, kada i po kome i kako je original otpravljen, niti se u arhivu ustaškog ministarstva našao ikakav podatak o tome.

6/ U tekstu kopije spominje se nadbiskup kao metropolita Croatiae et Slavoniae, a potonje nadbiskup nije, niti se ma igdje takvim nazivom nazivao.

Kraj tako jakih razloga, ja ne samo ne mogu i ne smijem prihvatiti tvrdnju javnog tužioca o autentičnosti kopije-izvješća, nego sam dužan, bar do daljnjega, do jačih protudokaza, smatrati ju ustaškim falsifikatom ili pokušajem falsificiranja.

Kraj tako jakih dokaznih razloga ni jedna presuda ne može upotrebiti inkriminiranu kopiju kao dokaz protiv nadbiskupa.

Uzalud se kraj spomenutih razloga javni tužilac pozivlje na izvješće Rušinovića, tadašnjeg predstavnika tzv. Nezavisne Države Hrvatske u Rimu, jer sva izvješća ustaškom ministarstvu vanjskih poslova potječu iz godine 1942, tako da se razumljivo ne mogu nikako odnositi na navodno nadbiskupovo izvješće iz godine 1943.

Uzalud se kraj onih razloga javni tužilac pozivlje na kneza Lobkowicza, papinskog komornika u Rimu i ujedno predstavnika ustaške vlade. Ako javni tužilac vjeruje ovom ustaškom eksponentu, ja imam razloga ne vjerovati mu. Rušinović i Lobkowicz, ti ustaški diplomate, ti diletanti u diplomaciji, koji se sami tuže, da ih svi omalovažavaju, morali su pokazati neke uspjehe svojim gospodarima, pa kad takvih stvarno nije bilo, morali su se udaljiti od istine. U ostalom, kad se pomnije raščinjavaju njihova izvješća, vidi se, da se je nadbiskup vješto uklanjao njihovim nagovaranjima, koja su oni pogrješno držali ili namjerno prikazivali kao uspješna.

Nevjerojatno je, a bilo bi smiješno i naivno od nadbiskupa, da je mogao očekivati a kamo li željeti, da Sv. stolica učini nešto u prilog tzv. Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Ta bilo je to u doba, kada je bilo sasvim sigurno, da su Hitler i njegovi sa-

---

teliti izgubili rat, i da je prema tome slom njegove tvorevine Nezavisne Države Hrvatske postao neizbježiv.

Bilo je to u svibnju 1943, kada su se Amerikanci bili već davno iskrcali u Africi, kada su Nijemci bili odbačeni od Staljingrada i prisiljeni na stalno uzmicanje, kad je Afrika potpunim porazom Rommelove vojske bila sasvim očišćena od Nijemaca i Talijana, kad su se Anglo-Amerikanci spremali na upad u tzv. evropski bedem — i doista se, kako je poznato, oni naskoro, dne 6. lipnja 1943 (32b), iskrcaše na Siciliji.

Kako se, dakle, može vjerovati, da je nadbiskup, koji je do onoga časa neosporno bio protivnik tzv. Nezavisne Države Hrvatske i o njoj papi samo nepovoljno izvješćivao, najednom baš sada u najnezgodnijem času, u času potpunog preokreta ratnog položaja i jasno ocrtane budućnosti, najednom promijenio svoje dosadašnje držanje i prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i svoje dosadašnje mišljenje, te se počeo zauzimati za Nezavisnu Državu Hrvatsku. Sjetimo se samo, da njegove najžešće propovijedi protiv Hitlera i ustaštva padaju baš u godini 1943!

Papa ni prije nije htio priznati Nezavisnu Državu Hrvatsku, a kamoli da ga sada na to pokuša nagovoriti na takova šta. Rim je bio vrlo točno informiran o svemu, pa se nadbiskup, vrlo odan Sv. stolici, prije ravnao prema njezinim informacijama i raspoloženju, nego li ona prema njegovim. Čak i onda, kad bi navodno izvješće-kopija bilo autentično, ne bi ono moglo ništa koristiti Nezavisnoj Državi Hrvatskoj ni škoditi Narodnom oslobodilačkom pokretu.

Nakon što sam naveo za sada neoborive dokaze protiv autentičnosti izvješća-kopije, ne bi bilo potrebno niti se smatram dužnim razjasniti kako je do tog ustaškog falsifikata došlo. Navađam samo onu kombinaciju, koju pretpostavljaju ovdašnji crkveni krugovi.

Pročelnik u bogoštovnom odjelu ustaškog ministarstva bio je poznati ustaša fra Radoslav Glavaš. Vjerojatno je on zamislio pokušati nagovoriti nadbiskupa, da podnese ovakvo izvješće, doista ga sâm sastavio i rekao to tzv. ministarstvu vanjskih poslova. Sad, ili oni iz

ministarstva nisu prihvatili prijedlog, ili je njegov pokušaj prema nadbiskupu neuspio, ili je on već naslutio, da ne će uspjeti.

Ukratko, kopija je ostala ležati u arhivu ministarstva vajskih poslova, a original, dakako ne potpisan, ostao je kod Gla-

(32b) To je bilo zapravo lO.-11. srpnja 1943. A.B.

---

vaša. Ovu kombinaciju potkrepljuje i sadržaj kopije, jer u njoj ima vrlo mnogo povijesnog materijala iz Bosne, a Glavaš se mnogo bavio poviješću Bosne, da ga se smatralo boljim povjesničarom nego li teologom (32c).

Još nešto: da je nadbiskup doista onakav, kakvim ga javni tužilac prikazuje i da je autor onog izvješća, on bi to izvješće mogao vrlo lako ukloniti iz arhiva ustaškog ministarstva, dok je ovaj kod njega bio pohranjen. Ali nadbiskup Stepinac nije sposoban ni za onakvo sklapanje ni za podnašanje onakvih izvješća. On je iskren i nema razloga bojati se istine.

Time bi svršio s točkom prvom optužnice.

Točke 2. i 3. koje se tiču tzv. prekrštavanja i vojnog vikarijata preuzeo je kolega dr. Natko Katičić i on će o njima govoriti.

[Pravo Hrvatskog Naroda na svoju državu]

Zato ja prelazim odmah na točku 4. Ona se odnosi na inkriminacije iz druge polovice 1944 i iz početka 1945, dakle, iz vremena neposredno prije sloma Nezavisne Države Hrvatske.

Kod točke 4. optužnica spominje u prvom redu nadbiskupov govor održan navodno Domagojcima, dne 7. srpnja 1944. Kraj svega traženja ja taj govor nisam mogao naći i prema tome ne mogu se o njegovoj opstojnosti očitovati ni jesno ni niječno. No ako je taj govor doista izrečen, govor, u kojemu se ne govori o Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, nego uopće o državi Hrvatskog Naroda, koji bez sumnje ima pravo na svoju državu — i danas doista ima Republiku Hrvatsku — onda ga mogu tumačiti samo kao odgovor na poznate stalne grožnje četnika, da će istrijebiti čitav Hrvatski Narod i prema tome spriječiti ga, da osnuje svoju državu.

[Protiv diktature proletarijata]

Inkriminirani pasus govora sveučilištarcima, dne 18. ožujka 1945, uperen je protiv diktature proletarijata. No protiv ove bili su i ostali naši saveznici zapadne demokracije, pa zar je onda krimen kod nadbiskupa i napose još u ono vrijeme?

Ali optužnica nije citirala rečenicu neposredno prije inkriminiranog pasusa. Zato ću je ja citirati. Ona glasi:

(32c) Odvjetnikova smicalica! R. Glavaš mlađi bio je samo literarni kritičar, a nikakav povjesničar ni teolog.

'Znači li mir to, da veliki narodi i države snagom svog oružja narinu svoju volju malim narodima i onda objave svijetu: sporazumjeli smo se?'

Nije li u ovoj rečenici izraženo ono isto stanovište, koje zastupa danas i naša jugoslavenska delegacija na mirovnoj konferenciji u Parizu, kad se protivi, da joj četiri velike države, tzv. velika četvorica, nametnu mir kakav ona neće, kad se svom snagom bori protiv toga, da Jugoslaviji bude iz njezina živa tijela istrgnut Trst i znatan dio hrvatskoslovenske Istre i Gorice? Zašto se nadbiskupov govor sveučilištarcima ne tumači i po ovoj njegovoj rečenici eventualno i po ostalom njegovu sadržaju, a ne samo po inkriminiranom pasusu?

[Zajednička poslanica hrvatskih biskupa]

Dolazimo do inkriminirane poslanice sa biskupskih konferencija, dne 24. ožujka 1945. Ja ne poričem izvjesnu vezu između ustaške vlade i te biskupske konferencije, ali poričem vezu poslanice s ustaškom vladom, a ukoliko je ta veza i postojala, nadbiskup je nije htio niti si je nje bio svijestan. Veza sa konferencijom postojala je utoliko, što je nadbiskup na ponudu Cankija pristao, da mu ustaška vlada pruži tehničku pomoć, da se konferencija u onim teškim saobraćajnim prilikama uzmogne održati. Tako je iskazao Canki, koji je također kazao, da je konferencija sazvana na želju, na inicijativu nadbiskupa.

Ja vjerujem više iskazu Cankija, nego protivnim iskazima Mandića i biskupa Šimraka, jer stari Mandić, pri kraju svojih fizičkih i duševnih sila, iako predsjednik vlade, vrlo slabo bijaše upućen i bez ikakva utjecaja na rad ustaške vlade, dok je §imrak bio onaj trojanski konj, s kojim su se ustaše, a napose Bogdan, poslužili, da poslanici sa biskupske konferencije podmetnu onaj sadržaj, koji su oni htjeli. Što je Bogdan bio u vezi sa Šimrakom i dao mu svoj koncept poslanice, da ga prokriomčari i na konferenciji, tome nadbiskup nije kriv, jer nije znao za te zakulisne razgovore sa Šimrakom. A osim toga ovdje smo upoznali nadbiskupa kao čovjeka, koji si od ustaša ne da diktirati.

I uostalom, sam javni tužilac priznaje, da su osim Bogdanova koncepta postojala još tri, među njima i Cankijev, ali da poslanica nije po tekstu najbliža Bogdan-Šimrakovu konceptu, nego Cankijevu. Dakle dokaz, da Bogdan i Šimrak nisu uspjeli.

Ja nisam čitao ni jedan koncept, a napose ne Cankijev, da bih mogao prosuditi tu navodnu sličnost njegova koncepta sa stvarnim tekstom poslanice, ali kad bi je i bilo, to ne bi bilo

---

dokazom, da je ustaška vlada nametnula konferenciji svoj tekst, jer je Canki bio u toj vladi ministar pravosuđa i bogoštovlja, koji je zbog naravi svog rezora morao dolaziti više puta u dodir sa nadbiskupom, pa nije isključeno, da su izmijenili misli o predmetu konferencije, naime o navodnom sustavnom ubijanju i mučenju hrvatskih svećenika i vjernika. Nije isključeno, da je Canki nadbiskupa o tome i informirao, a u ono vrijeme dolazilo je mnogo sličnih vijesti putem izbjeglica iz oslobođenih krajeva.

Ustaška štampa bila je onih dana puna najpretjeranijih vijesti o ubijanju svećenika i vjernika. Osam dana prije biskupske konferencije bila je održana po vladi priredba, baš kao komemoracija za poginule svećenike, kojom prigodom održao je tadanji rektor hrvatskog sveučilišta Horvat opširan referat o toj temi.

Ako je nadbiskup povjerovao tim vijestima, ako je podlegao tolikoj propagandi i ako je tim povodom sazvao konferenciju i u zajednici s drugim biskupima izdao inkriminiranu poslanicu, onda to može biti njegova zabluda, ali ne zločin. Nadbiskup nije mogao spriječiti ustašku vladu da iskoristi poslanicu u svoje svrhe i da je čak falsificira (32d).

[Ustaški arhiv]

Inkriminira se nadalje nadbiskup, da je u svome dvoru sakrio arhiv ustaškog ministarstva vanjskih poslova u dogovoru s Pavelićem.

Ovdje je po javnom tužiocu pozvani svjedok bivši ustaški ministar vanjskih poslova Alajbegović iskazao, da između Pavelića i Stepinca nije bilo nikakvih dogovora i da je on, Alajbegović zamolio nadbiskupa, da se taj arhiv pohrani pred opasnošću od bombardiranja, a ne da se sakrije. I doista nadbiskup ga nije sakrivao, nego ga je već početkom lipnja 1945 iz vlastite pobude prijavio narodnim vlastima, što sam dokazao izvornom potvrdom Vjerske komisije od 13. lipnja 1945.

Doprinio sam i «Promemoria» nadbiskupskog tajništva, od 6. lipnja 1945, kao dokaz, da je nadbiskup osim toga i usmeno izvijestio predsjednika vlade Narodne Republike Hrvatske dra Bakarića o svemu što je bilo kod njega pohranjeno. Za gramofonske ploče s govorima Pavelića nije nadbiskup uopće znao, kako je to potvrdio i suoptuženi Šalić, koji je te ploče i prijavio.

(32d) Biskupi su u okružnici stavili samo «Hrvatska Država», dok je tadašnja vlada htjela da bude: «Nezavisna Država Hrvatska» Gl. gore str. 488.

[Stepinac i preuzimanje vlasti]\

Nerazumljivo je baš sa pravnog stanovišta, zašto optužnica čini odgovornim nadbiskupa Stepinca za pokušaje Pavelića, Rupnika i Rožmana, da u zadnjim časovima okupacije spase sebe. Ako su spomenuti pri tome pravili kombinaciju sa Stepincem i tu mu kombinaciju predlagali, odakle on za tu njihovu akciju može biti kriv? Odlučno, je, da on u te kombinacije nije ulazio, da ih je ukoliko su mu bile predložene, sve odbio. Odbio ih je ne u pregovorima, nego a limine. Nema tu nikakve aktivnosti Stepinčeve, kako to veli optužnica, nego samo pasivnosti.

Jest, nadbiskupu je po Paveliću ponuđeno regentstvo, preuzimanje vlasti, ali on je to smjesta odbio, prvo s načelnog gledišta, da se ne upušta i ne pača u svjetovne stvari, drugo, jer od Pavelića nije htio ništa primati, i treće, jer je stajao na demokratskom stajalištu, da narod — a ne Pavelić, ne ustaše — daje vlast.

Svjedok Alajbegović je iskazao, zašto je baš nadbiskupu ponuđena vlast. Zbog njegova velika autoriteta i povjerenja, koji je uživao u javnosti — iskazao je Alajbegović. Ali taj autoritet, to povjerenje zaslužio je i stekao nadbiskup baš svojim korektnim, protuokupatorskim držanjem za čitave četiri godine okupacije.

Neposredno pred oslobođenjem postojala je pogibelj krvoprolića, ne dakako sa strane Narodno oslobodilačke vojske, nego sa strane njemačke vojske, za koju je izgledalo, da je htjela braniti Zagreb, i sa strane ustaša, koji su prijetili, da će prije uzmaka poklati 40.000 zagrebačkih građana, djelomice su tu svoju groznu prijetnju i izveli.

Potaknut namjerom, da spasi Zagreb od ovakva krvoprolića, iskoristio je nadbiskup poziv Alajbegovića i Bulata, da pođe Mačeku. Pošao je dru Mačeku s ustaškim generalom Moškovom, jer inače ne bi mogao doći do njega, budući da je dr. Maček bio interniran, a ključeve Mačekova stana držao je Moškov.

I drugo, tu opet kao i uvijek nalazio se nadbiskup Stepinac u stalnoj akciji spasavanja i pomaganja i otklanjanja većeg zla, koliko je to u konkretnim prilikama bilo moguće.

Nadbiskup Stepinac poriče, da mu je dr. Maček rekao, da će bježati, tvrdi naprotiv, da mu je kazao, da će ostati u Zagrebu. Svakako nadbiskup Stepinac ostaje u Zagrebu i nakon što je sve moguće poduzeo, da ne dođe do krvoprolića. Čeka mirne savjesti oslobođenje. I došlo je oslobođenje dana, 8. svibnja 1945.

Time smo dospjeli i do pete točke optužnice, gdje se inkriminira djelatnost nadbiskupa Stepinca poslije oslobođenja, u novoj Jugoslaviji.

Tu se sa mnogo riječi opisuje nadbiskupa Stepinca kao najaktivnijeg neprijatelja naroda i države, kao podstrekača svih križarskih, ustaških i terorističkih akcija, kao provođača

sistematskog plana akcije za povratak Mačeka, ustaša, reakcije i kralja Petra. I kao dokaz za sva ta strašna okrivljenja što se navodi?

Navodi se, da je nadbiskup negdje, peti mjesec nakon oslobođenja primio Lisaka, Lelu Sofijanec, nekog ustaškog studenta, emigranta iz Salzburga i dva pisma ili cedulje ustaškog generala Moškova i da je sudjelovao na biskupskoj konferenciji, sa koje je, 20. rujna, izdana poznata poslanica od 20. rujna 1945.

Evo, to su svi dokazi, odnosno činjenice, koje se već kao takve inkriminiraju, iz kojih se izvodi opisana navodna protivnarodna i protudržavna djelatnost nadbiskupa Stepinca.

Doista, ne bi bilo potrebno raščinjati te malobrojne i osim pastirskog pisma — sitne činjenice, odnosno dokaze, jer se već na prvi pogled vidi, da one ni iz daleka ne mogu dokazati onako teške optužbe. Ja ću se ipak potanje osvrnuti na svaku od njih.

[Stepinac i Lisak]

Neosporno je, da je nadbiskup Stepinac, dana 24. rujna 1945, prvooptuženoga Lisaka primio, ali je isto tako neosporno, da ga nije primio kao Lisaka, nego kao nekog njemu nepoznatog Petrovića. U tom se slažu svi iskazi: oni dra Franovića, biskupa Lacha, Ostojčića, Lisaka, suoptuženog Šalića pa i nadbiskupa.

Postoji tek jedna vrlo mala nijansa kao razlika između iskaza Šalića i nadbiskupa. Dok nadbiskup veli, da je prepoznao u tobožnjem Petroviću Lisaka tek onda, kad je ovaj već pred njim skinuo naočale, dotle šalić tvrdi, da je neposredno prije nego je nadbiskup ušao u sobu, u kojoj ga je čekao tobožnji Petrović, on, Šalić, rekao nadbiskupu, da je netom u Petroviću prepoznao Lisaka.

Ja vjerujem nadbiskupu i držim, da se Šalić vara, ali kad bi i stajalo ono, što iskazuje Šalić, još uvijek to ne bi iskazivalo, da je nadbiskup htio primiti baš Lisaka. Razlika je tek u vremenu od nekoliko sekundi. Nadbiskup je već bio pristao, da primi Petrovića i uputio se u sobu, gdje je taj Petrović bio i čekao. I u taj zadnji čas, tik pred vratima sobe doznaje, navodno

---

od Šalića, da Petrović nije Petrović, nego Lisak. Svakome se bez razlike čovjeku može dogoditi, da u onome iznenađenju može učiniti nešto, što bez iznenađenja ne bi učinio. Tako je bilo i s nadbiskupom Stepincem.

Ako je istina, što veli Šalić, onda se u onoj iznenadnoj odluci Stepinca da primi čovjeka, koji ga tu eto iza vrata čeka, ne može nazrijevati dobra volja, da primi Lisaka. Može se eventualno nazrijevati nelagodnost, koja proizlazi iz nadbiskupove dobrote i pristojnosti, da odbije čovjeka, kome je pod krivom pretpostavkom već bio obećao, da će ga primiti i samo zato ga prima protiv volje.

Razgovaraju 20-30 minuta. Što su razgovarali, znamo samo po iskazu njih dvojice. Ti iskazi se u glavnome slažu. Prema tim iskazima govorio je samo Lisak, dok je nadbiskup šutio, prekinuvši šutnju samo sa dva pitanja: Što je s izbjegličkom djecom u tuđini i što je sa svećenikom Tisom, bivšim predsjednikom slovačke vlade?

Lisak je izrijekom rekao nadbiskupu, da ne dolazi u nikakvoj terorističkoj ili političkoj akciji, jer da je prolijevanja krvi bilo dosta. Ovome se može vjerovati, jer je činjenica, da se je nadbiskup, čim je Lisak izašao, primio za glavu, što mu je taj Lisak došao i naredio Šaliću, neka ga više nikada ne primi. I nije ga primio.

Neosporno je, dakle, da je Lisak došao nepozvan, da se nadbiskupu ušuljao pod krivim imenom, da nadbiskup do zadnjega časa nije znao, da je Petrović Lisak, da je nakon kratkog razgovora s Lisakom prekinuo svaku vezu s njime, da je jasno izrazio svoje žaljenje, što se dao iznenaditi i tako ga primio i što od tako iznuđenog kratkog razgovora nije bilo nikakva rezultata.

Ovo, što se nadbiskupu s Lisakom dogodilo, moglo se dogoditi svakome. Sve je to poteklo izvan volje nadbiskupa.

Kad je riječ o primanju Lisaka po nadbiskupu, onda se sjećam onih prizora iz Hugoovih *Les misérables*, gdje dobri biskup prima robijaša Jeana Valjeana i posjećuje starog revolucionarca, člana konventa, ateistu, koji živi sasvim osamljen i koga svi izbjegavaju. Nijedan čitatelj ne vidi u tome odnosu katoličkog biskupa prema zločincima i od društva odbačenima, odnos biskupa, koji slijedi primjer Krista u susretu s Magdalenom i onda na križu s razbojnikom: nitko ne vidi u tome ništa zazornoga.

Pa da je zagrebački nadbiskup i primio Lisaka znajući da je Lisak, zar bi se o njemu moralo onda drukčije suditi nego o Hugoovu biskupu?

Ali zagrebački nadbiskup zazire od politike, od konspiracije i spletki, od svega, što bi u danom momentu moglo škodi Crkvi i državi, i zato neće da primi Lisaka, odnosno kad ga prima povodom Lisakove varke, odbija da ga još primi bilo kad.

[Lela Sofijanec]

Lela Sofijanec?

Koliko hiljada muškaraca i žena bilo je kod nadbiskupa, da se ni kraj najbolje memorije ne bi mogao sjetiti svake osobe. Sjeća se tek jedne žene, da je došla iz Trsta s krunicom. Sjeća se i jednog studenta emigranta iz Salzburga, ali samo zato, jei je ovaj počeo govoriti o političkim stvarima, ali ga je nadbiskup odmah prekinuo.

[Križari]

Kako rekoh, ono, što se dogodilo nadbiskupu u opisana tri slučaja, može se svakom dogoditi. Nadbiskup nije kriv, ako se ustaše i razni emigranti varaju u shvaćanju nadbiskupova držanja, ako se u toj zabludi i u očaju zbog svog položaja kušaju približiti nadbiskupu. Njihovi pokušaji jesu njihova djela, a ne nadbiskupova. Tek odbijanje sa strane nadbiskupa je njegovo djelo. Pa zar je to odbijanje kažnjivo? Nije li baš ono dokaz, da on neće imati i nema nikakve veze s ilegalnim radom ma kakve vrste?

Slično je i s pisamcima, odnosno ceduljama Moškova. Ona i nijesu upućena nadbiskupu, što se vidi iz adrese (Stephano, dakle Lackoviću) i iz iskaza dra Gulina. A kad i mimo toga budu predana nadbiskupu, on već kod prvih redaka prekida čitanje i daje ih baciti u koš.

Kome se od nas ne može dogoditi, da mu Moškov, Pavelić, Luburić i slični upute pisma k tome inkriminiranog sadržaja, sadržaja protivnog onome bezazlenom Moškovljevih cedulja? Pa zar da se nas onda zbog toga okrivi? Odlučno je, kakva je naša reakcija na pisma. A mi smo vidjeli reakciju nadbiskupovu na pisamce Moškovo. Nikakva, odnosno: u koš!

I sad pitam, kako se može na tim trima neželjenim posjetima, na isto tako neželjenim pisamcima, na uopće činima trećih, konstruirati neka suradnja nadbiskupa s križarima, teroristima, reakcijom nutarnjom i vanjskom itd.? Uvaženjem takve konstrukcije nitko od nas ne bi bio siguran od slične optužbe.

[Pastirsko pismo, 20. rujna 1945]

Ozbiljnija je svakako stvar zadnja inkriminacija, peta, posljednja točka optužnice. To je pastirsko pismo biskupsko sa konferencije od 20. rujna 1945. Ona je svakako djelo nadbiskupa, ali ne samo njega, nego još i svih ostalih 17 biskupa Jugoslavije, koji su je potpisali uz posebnu opasku, da za nju nosi odgovornost cjelokupni episkopat D. F. Jugoslavije. Ogledajmo malo to pastirsko pismo.

U njemu biskupi prije svega izrazuju zahvalnost Bogu, što su napokon prestale žalosne bratoubilačke borbe. Time, dakle, nadbiskup Stepinac zajedno s ostalim biskupima potvrđuje načelo bratstva naroda Jugoslavije.

Što je potaklo biskupe na to pastirsko pismo? Ono odgovara doslovce: briga za duhovno dobro sviju vjernika! U kojoj je namjeri ono izdano? Odgovor u pismu: da se poratne prilike u našoj zemlji što prije srede!

U čemu vide biskupi nesređenost poratnih prilika?

U ostavljanju neriješenih spornih pitanja između Crkve i države.

U brojnim osudama tolikih nevinih i bez mogućnosti obrane na smrt osuđenih svećenika.

U obustavi katoličke štampe.

U onemogućenju upotrebe sjemeništa.

U najavljenom ukidanju privatnih katoličkih srednjih škola.

U zatvaranju najvećeg dijela crkvenih internata.

U načinu obučavanja vjeronauka na srednjim školama.

U sprječavanju vršenja vjerskih dužnosti.

U postavljanju povjerenika nad «Karitas».

U načinu provađanja agrarne reforme prema Crkvi.

U pravljenju neprilika katoličkim ženskim redovima.

U postupku s grobovima.

U postupku u logorima.

U širenju materijalističkog i bezbožničkog duha.

Neke tvrdnje u vezi s gornjim prigovorom jesu istinite, kao npr. o obustavi katoličke štampe, o obvezatnosti civilnog braka, o postavljanju povjerenika nad «Karitas» itd.

Druga je stvar, da li su prigovori dotičnim činjenicama opravdani, osnovani. To je već pitanje mišljenja, stanovišta i to samo po sebi nije kažnjivo. Država može biti mišljenja, da upravo civilni brak mora urediti samo onako, kako se uredio, pa je slobodno predstavnicima Crkve imati i drugo mišljenje.

Iako prigovor biskupa u pogledu civilnog braka izgleda reakcionaran i protiv slobode savjesti, stvar ipak dobiva drugi izgled nakon što smo ovdje na raspravi čuli nadbiskupovu izjavu. On je, naime, ovdje izrazio mišljenje, da se civilni brak mogao urediti primjerice onako kako u Sjedinjenim Američkim Državama, tj. da se svakome prepusti, neka po svojoj volji obavi ili crkveno vjenčanje ili pred državnom vlašću, a voditelji crkvenih matica, da su dužni prijaviti obavljeno vjenčanje državnim matičarima.

Da li je opravdano, što je katolička štampa obustavljena, to je druga stvar, ali činjenica je, da je obustavljena, a shvatljivo je, ako biskupi imadu o tome drugo mišljenje, negoli javni tužilac.

Ovo, dakle, jesu stvari, o kojima se može raspravljati i za koje nije kažnjivo, ako se obzirom na slobodu štampe javno iznesu.

Ono, što se mora smatrati neistinitim, jesu tvrdnje o ubijanju navodno nevinih svećenika, o logorima i grobovima, bar ja ne mogu tome doprinijeti nikakav dokaz, a ono, o čemu se nema dokaza, ne smije se ni tvrditi. Ali iz onoga, što je nadbiskup ovdje govorio o tome, vidi se, da je on ipak dobivao informacije, na temelju kojih su on i biskupi sastavili dotične dijelove pastirskog pisma.

Nije, dakle, nadbiskup ono pisao sa sviješću, da je to neistina, s namjerom, da kleveće. Njegova je krivnja u tome, što je povjerovao krivim informacijama, smatrajući ih pravima (32e). No takva krivnja nije dolus. Ako su autori pastirskog pisma iz dijelom istinitih i dijelom neistinitih tvrdnja izveli pogrješan, pa recimo i neistinit zaključak, da se 'današnje stanje katoličke Crkve u Jugoslaviji razlikuje po našem mišljenju samo imenom od stanja progonstva Crkve', onda se taj zaključak mora promatrati kao i svaki drugi zaključak sa subjektivnog stanovišta. To je samo jedno mišljenje, a mišljenje makar s objektivnog stanovišta krivo, ne mora uvijek biti i kažnjivo.

Što se tiče posebno presuda, tko može tvrditi, da su sve presude nepogrješive? Svaka je presuda izraz uvjerenja dotičnog suda, koji ju je izrekao, a to uvjerenje može da bude razno, već prema osobi suca, njegovu tadanjemu raspoloženju i ostalim

(32e) Posve je nevjerojatno da Politeo nije imao nikakva «dokaza» o ubijanju nevinih svećenika i stoga pripušta «krivnju» nadbiskupa Stepinca. Gl. gore str. 585. No morao je tako govoriti pod pritiskom komunističkog terora.

---

okolnostima. Tà, ne događa li se, da razna vijeća istoga suda donesu o istome pitanju različita rješenja? Nije li sudovanje manje više puno protuslovnih osuda? Zašto onda netko ne bi smio posumnjati u osnovanost ili nepogrješivost izvjesnih presuda, napose ako ima o tome informacija, koje su možda krive, ali ih on smatra točnim? Takve sumnje mogu napose nastati u revolucionarnim vremenima, kad se ne može suditi ni tako hladno, ni tako polagano i oprezno kao u vremenima mira. Pa i sam zakon pretpostavlja pogrješnost čak i pravomoćnih presuda, pa u svrhu njihova ispravljanja stavlja na raspolaganje reviziju postupka, zahtjev javnog tužioca na zaštitu zakona, pomilovanje itd. Kritika, dakle, presuda sama po sebi, učinjena iz dobrih pobuda i s dobrom namjerom budućnost učiniti boljom, stalnijom, ne može biti kažnjiva.

Kad nadbiskup Stepinac zajedno s ostalih 17 biskupa pod konac pastirskog pisma jasno postavlja zahtjeve, koji se svi tiču samo Crkve — osim općeg zahtjeva za potpunu slobodu ljudske ličnosti i njezinih neotuđivih prava — i te zahtjeve označuju kao uvjete za sređenje prilika u našoj državi i za ostvarenje trajnog unutrašnjeg mira, onda to doista ne može imati i nema nikakva posla ni s križarima ni s odmetnicima, ni s ustašama, ni s vanjskim, ni s nutarnjim neprijateljima naše zemlje, pa zato okrivljenja iz optužnice u tom pravcu smatram neosnovanim.

Pastirsko pismo kraj svih svojih izvjesnih netočnosti i pretjeranosti ipak nije takvo, da bi ikoga moglo navesti i — kako je više puta na raspravi rečeno — gurnuti na pogrješan put ili na protudržavnu djelatnost.

Suoptuženi franjevački provincijal fra Modesto Martinčić nastoji, doduše nekršćanski, sebe ispričati zlim utjecajem, što ga je na nj tobože vršilo pastirsko pismo, ali ne valja zaboraviti, da je on svoja krivična djela počinio mnogo prije pastirskog pisma, da tijekom okupacije nije pokazao ništa sličnoga karitativnoj spasavajućoj i hrabroj protuokupatorskoj djelatnosti nadbiskupa Stepinca i da sam ja napokon ovdje na raspravi predočio neosporno njegovo priznanje, da pastirsko pismo nije ni drugi mjesec nakon njegova izdanja uopće pročitao, a po onome, što je čuo o njemu, da mu nije pripisivao nikakvu političku tendenciju.

Kod prosuđivanja pastirskog pisma, pa i mnogog ostalog, valja, Vrhovni narodni sude, imati pred očima, da je nadbiskup Stepinac najizrazitiji predstavnik katoličke Crkve i katoličke vjere u Hrvatskoj, pa i u čitavoj Jugoslaviji. A što znači kato-

---

lička vjera za narod i kako je s njome srastao, neka posluži kao dokaz ovaj primjer sa pokojnim Stjepanom Radićem.

Kad bi taj mrtvi vođa Hrvatskog Naroda i najbolji poznavalac njegove duše držao svoje skupštine, otvarao ih sa pozdravom 'Hvaljen Isus i Marija', a ako bi za vrijeme njegova govora zazvonilo sa crkve podne, on bi skinuo šeštir na molitvu i u tome bi ga slijedili svi skupštinari, kojih je znalo biti i na desetke hiljada.

Zato se može još i danas reći, da nadbiskup kad god se zauzimlje za interese katoličke Crkve i vjere, ima za sobom ogromnu većinu Hrvatskog Naroda. Preko toga se ne može prijeći.

Ne smije se prijeći ni preko onoga pasusa pastirskog pisma od 20. rujna 1945, gdje se veli, da biskupi nipošto ne žele izazvati borbu s novom državnom vlasti, nego naprotiv traže sporazum, u svrhu kojega već su više puta — nadbiskup je rekao oko 15 puta — pismenim putem nastojali upoznati mjerodavne vlasti s gledištem katoličke Crkve. Konačnu riječ o svim pitanjima, koja zajednički zanimaju Crkvu i državu, da ima Sv. stolica.

Dodajem i nadbiskupovu tvrdnju, da je on o svemu tome i usmeno govorio s predsjednikom savezne vlade maršalom Titom i predsjedmkom Narodne Republike Hrvatske drom Bakarićem prigodom svoje audijencije kod njih odmah nakon oslobođenja.

Toliko o pastirskom pismu od 20. rujna 1945.

Prije nego završim želio bih se osvrnuti još na neke detalje iz ovog procesa.

[Bakarićev govor]

Ja sam se tijekom procesa pozvao među ostalim i na poznati govor predsjednika vlade u Hrvatskoj dra Bakarića u Narodnoj skupštini, od 24. ožujka 1946, kada je g. predsjednik izrijekom priznao, da se visoki i službeni funkcionari klera sve do početka g. 1945 nisu angažirali za Nijemce i Nezavisnu Državu Hrvatsku.

Na taj dokaz odgovorio mi je javni tužilac, da predsjednik vlade nije onda znao za isprave iz arhiva ministarstva vanjskih poslova.

Ja dakako nisam mogao pretpostavljati, da g. predsjednik još u ožujku 1946 nije znao za isprave arhiva, koji je vlada primila već u lipnju prijašnje godine (1945), ali uza sve to ja primam odgovor javnog tužioca, što se tiče dra Bakarića lojalno na znanje. Ali javnom tužiocu moram odgovoriti i to, da je on svoju optužnicu osnovao na inkriminacijama, odnosno stvarima, koje nije doznao tek iz arhiva, nego koje su mu i inače bile poznate. Isprave iz arhiva iznio je g. javni tužilac istom tijekom rasprave,

---

a ja sam, mislim, danas iznio dosta jakih razloga protiv autentičnosti tih isprava.

Dakle, moje pozivanje na govor predsjednika g. dra Bakarića vrijedi i dalje za inkriminacije iz optužnice, koje se odnose na vrijeme do početka godine 1945, a tih je inkriminacija najviše.

[Stepinac lažac?]

Zastupnik javne optužbe rekao je tijekom procesa više puta nadbiskupu Stepincu, da laže, a jedanput mu je dobacio, i da je lažac.

Teška riječ, koja se kaže samo o čovjeku, koji namjerno govori neistinu.

Kao potkrijepu te teške riječi naveo je javni tužilac javni govor nadbiskupa Stepinca, od 17. prosinca 1945, na izjavu predsjednika dra Bakarića u dnevnoj štampi. U tome odgovoru, da je nadbiskup lagao, kad je napisao, da Lisak nije bio kod njega.

Tko pomno pročita nadbiskupov odgovor, vidjet će, da nadbiskup toga nije rekao. Nigdje on toga njemu nije rekao, da Lisak nije bio kod njega.

Da su i drugi ispravno shvatili nadbiskupov odgovor, a ne onako, kako ga tumači javni tužilac, doprinio sam kao dokaz *Vjesnik*, organ narodne fronte, od 11. listopada 1946, gdje je izašao čitav članak protiv nadbiskupa Stepinca, u kojemu članku pisac komentira dotični odgovor nadbiskupa Stepinca na taj način, da u njemu nadbiskup priznaje, da je Lisak bio kod njega. I s tim priznanjem, s tom tvrdnjom nadbiskupa Stepinca, da je Lisak bio kod njega, pisac apelira u cijelom članku protiv nadbiskupa. A kako novinar *Vjesnika* tako su i svi drugi shvatili odgovor nadbiskupa Stepinca, osim g. javnog tužioca.

[Postupak komunističkih novina]

Kad smo već kod novina, onda se moram osvrnuti i na drugi zagrebački dnevnik, a to je *Narodni list*, koji je dva puta objavio članak protiv nadbiskupa Stepinca, po nekom dru J. P. Tu se objeđuje nadbiskup Stepinac, da nije ni prstom maknuo za petoricu slovenskih svećenika zatvorenih i zatim ubijenih u Jasenovačkom logoru, a među njima napose za svećenika Rihara. Rihar, da je zbog tog nadbiskupova navedenog nemara bio toliko ogorčen, da je neposredno prije strijeljanja dao piscu članka svoj brevijar s ironičnom porukom nadbiskupu, neka ga preda nadbiskupu u znak zahvale za nadbiskupovo zauzimanje.

Bez obzira na to, što pisac tog klevetničkog članka nije izvršio zadnju molbu pokojnog Rihara, što nije predao ni poruke

---

nadbiskupu, što nije uvažio poznato duševno raspoloženje skoro svih uhapšenih, da naime žele, da bi se čitav svijet pokrenuo za njih, a misle da se nitko ne brine, bez obzira na karakter pisca imam reći ovo:

Ja sam predao na raspolaganje sudu četiri isprave, koje nepobitno dokazuju, da se nadbiskup i te kako zauzimao za svih pet slovenskih svećenika a posebno za Rihara, i da je saznavši za neuspjeh zauzimanja i za smrt Rihara, ogorčen uputio Paveliću vrlo oštro pismo, u kojem među ostalim dobacuje Paveliću, da je taj slučaj — citiram doslovce — 'sramotna ljaga i zločin, koji vapije u nebo za osvetom, kao što je sramotna ljaga čitav Jasenovac za Nezavisnu Državu Hrvatsku'.

Narodni list nije priopćio poslanih mu ispravaka i tako dopustio, da javnost vjeruje onakvim lažima o nadbiskupu. Uopće nikada nije nadbiskupu bila dana mogućnost, da se brani u novinama od napadaja protiv njega iznesenih u istim novinama.

[Ograničenja obrani Stepinca]

Isto tako nije na ovoj raspravi dana meni, odnosno obrani nadbiskupa Stepinca mogućnost, da dokazima oprovrgnemo i potpuno oborimo sve ono, što je javni tužilac iznio i ovdje protiv nadbiskupa Stepinca u vezi s djelovanjem društva 'Karitas'. Čitavome Zagrebu, a i izvan Zagreba, poznato je, kolika je dobročinstva nadbiskup Stepinac preko ove ustanove iskazao siromasima bez razlike vjere, narodnosti i mišljenja, koliko je djece — napose pravoslavne i partizanske, sa Kozare oko 7.000! — spasio, koliko je plemenitih antifašističkih građana skupio oko ove ustanove.

Požrtvovan rad nadbiskupa preko 'Karitasa', s kojim bi se on, da nije previše skroman, mogao s pravom ponositi, pronio mu je glas i slavu jednako kao i njegove propovijedi, i njegov otpor protiv okupatora.

Unatoč tome, po prijateljima i neprijateljima priznatome radu, pokušao je javni tužilac ovdje na raspravi s nekim izjavama pokojnog ravnatelja 'Karitasa', Dumića, prikazati 'Karitas', a preko ovoga i samoga nadbiskupa u najlošijem svjetlu.

Ja sam naprotiv ovdje ponudio svjedoke kao dokaz, da je one izjave sada već pokojni Dumić dao u neuračunjivom stanju kratko vrijeme prije smrti, da ih je pri potpunoj svijesti oprovrgnuo, ponudio sam zatim obilan dokazni materijal s ispravama i svjedocima, koji je imao prikazati rad Karitasa i nadbiskupa u najljepšem, pravome, istinskom svjetlu i time oprovrgnuti sve tvrdnje i navodne dokaze javnog tužioca, ali ti moji dokazi nisu pripušteni.

Kod upućene javnosti, koja je tijekom okupacije imala prilike neposredno pratiti rad nadbiskupa, to doduše neće škoditi, ali svakako smatram to nepripuštanje dokaza bitnim propustom suda, tim više, što je ovaj sud jedina i konačna instancija, nad kojom nema više instancije, a da bi se kod nje mogle pravnim lijekom pobijati sve neistine u postupku.

[Optužnica na predrasudama]

Držim, da je ova optužnica djelomice i posljedica predrasuda, koje su o nadbiskupu bile stvorene još u šumi. Šuma je doduše podržavala vezu s okupiranim područjima, ali je uz točne informacije primala dosta i netočnih. Šuma predstavlja junački oružani otpor naših naroda. Ali ljudi, koji su se borili, nijesu imali prilike ni vremena, da upoznaju nadbiskupa onako, kako ga je upoznalo na stotine hiljada građana u okupiranom Zagrebu.

Teško je i trebalo bi mnogo vremena za razbijanje predrasuda, ali je ne samo teško, nego upravo nemoguće kod stotine i stotine hiljada članova Hrvatskoga Naroda u Zagrebu i izvan Zagreba pokvariti i potamniti onaj visoki i svijetli pojam, što ga oni imadu o svome nadbiskupu.

To neće moći učiniti ni ovaj proces.

[Javni tužilac vrijeđa Stepinca]

Javni tužilac rekao je nadbiskupu među ostalim i to, da je neskroman i megaloman.

Uistinu je nadbiskup živi kontrast tim slabostima. Poznato je, naime, koliko se on otimao, da postane nadbiskupom. Ovdje smo čuli, kako je odbijao sve ponuđene mu časti, regentstvo, preuzimanje vlasti, ne samo iz načela, da su saecularia nespojiva s njegovim svećeničkim položajem, nego i iz skromnosti.

Njegova okolina najbolje znade, koliko se kloni sjaja i svečanosti, kako su mu neugodni javni nastupi, kako se prijateljski odnosi i prema najbjednijima, kakvim skromnim upravo asketskim životom živi. Ni najveći neprijatelji nisu mu mogli ništa prigovoriti u svećeničkom pogledu. Pa zar takav čovjek da bude zločinac?

Još ću jedan, ali karakterističan, detalj o njemu spomenuti.

Kad smo ga mi branitelji prije rasprave u zatvoru posjetili, rekao nam je, da nije uopće čitao novinska izvješća o procesu protiv Šalića.

Mi mu vjerujemo, a to nam je potvrdila i njegova najbliža okolina. Tako može postupati samo čovjek mirne i čiste savjesti.

Da se je i malo osjećao krivim, zar ne bi čitao izvješća već zato, da uskladi svoj budući iskaz s iskazima Šalića i drugih i da tako predusretne onim makar nevažnim razlikama i u iskazivanju.

Nadbiskup je u istrazi i ovdje izjavio, da priznaje narodne sudove, da ne prisvaja sebi nikakvu ekstrateritorijalnost, da priznaje ustav, u koliko se ne kosi s moralnim načelima Crkve, da priznaje uopće narodnu vlast i da želi sporazum Crkve s državom.

I sve je ovo jedan dokaz više, da on nije kadar počinjati zločine proti narodu i državi.

[Braniteljev zaključak]

Uvaživši objektivno sve to, a napose dokazni materijal, od kojega sam ovdje naveo samo jedan dio, a ostali je dio sudu i onako poznat, savjest mi ne dopušta, da se složim s konačnim prijedlogom javnog tužioca.

Novine su zadnjih dana priopćile i brojne brzojave, a ja njima suprotstavljam ne možda samo sudu predanu izjavu 150 zagrebačkih svećenika, koji osporavaju optužbe protiv nadbiskupa, nego i molitve hiljade i hiljade vjernika Hrvatskoga Naroda, koji u crkvama i u svojim domovima već nekoliko dana neprekidno pa i u ovom času, a u uvjerenju nevinosti svoga nadbiskupa, mole od Boga njegovo oslobođenje kao najpravedniju presudu.

I ja kao branitelj predlažem, da Vrhovni narodni sud izvoli optuženog nadbiskupa dra Alojzija Stepinca osloboditi optužbe».

Iako je sudsko vijeće nastojalo pokazati, da se u svemu poštuju općenito priznate pravne norme i da je točno primijenjen krivični zakonik, dr. Politeo je svojom stručnom spremom i odvažnošću dokazao neistinosti, koje je optužnica sadržavala, kao i bitni propust, koji je počinjen od sudaca, kad nisu htjeli prihvatiti dokazni materijal, koji im je on predložio. Oba govora, napose onaj Politeov, bili su plemenito priznanje istine, koju je javni tužilac Jakav Blažević tvrdoglavo napadao svojim nezgrapnim i brutalnim načinom, koji se očitovao u njegovim pogrdnim riječima, uvredljivim izrazima i nadimcima. Opet se obistinilo, da su izrugivanje i pogrde oružje slabića.

Poslije podne istoga dana, nakon obrane i preslušavanja ostalih optuženika javni tužilac je izrekao još jedan bučan govor, u kojem je nastojao oprovrći snažne dokaze nadbiskupovih branitelja.

Usprkos svim vještim krivotvorinama tiska i radija, protestnim skupštinama, potpisima, naručenim brzojavima i zahtjevima,

---

da se nadbiskup najstrože osudi, snagom obrane suđenje se razvilo u jasan dokaz nadbiskupove nedužnosti. Čitava hrpa laži i prepredeno iskrivljivanje činjenica morale su se srušiti poput kuće od karata izvrsnom obranom odvjetnika i dokaznim materijalom, te slobodnim, mirnim i dostojanstvenim nadbiskupovim držanjem kao i njegovim prebacivanjem optužbe na one, koji su ga optuživali i doveli na optuženičku klupu.

Dok je u sudskoj dvorani gomila nahuškane komunističke svjetine galamila protiv nadbiskupa, izvan dvorane, po gradovima, trgovištima i selima Hrvatske, drugi se narod, neusporedivo brojniji od onoga u dvorani, dičio svojim nadbiskupom, i usprkos policijskim mjerama punio crkve, moleći se tiho i usrdno za svoga natpastira. Nitko, tko se u ono vrijeme nalazio u Zagrebu, neće zaboraviti ono mnoštvo ljudi svakog staleža i svake dobi, koje je tih dana napunjalo u šutnji zagrebačke crkve. U starogradiškom logoru su za vrijeme procesa logoraši, ne samo svećenici, nego i ostali, obavljali devetnice za nadbiskupa, da ne bi bio osuđen na smrt (33).

Obranu, kakvu su izrekli dr. Ivo Politeo i njegov kolega dr. Natko Katičić, nisu očekivali oni, koji su sudili. Moglo se to razabrati iz držanja sudskog osoblja nakon onih govora. Javni je tužilac npr. bio sav izvan sebe te je kroz dva puna sata uzrujano lamatao rukama i vrtio glavom (34).

Čitajući danas, skoro tri desetljeća poslije toga suđenja, govor javnog tužioca, kako ga donosi *Suđenje* u redakciji Milana Stanića, proučavajući usporedo nadbiskupove propovijedi, koje je izrekao za vrijeme svoga biskupovanja, osobito one za vrijeme rata, srce se sledi nad izjavom, koju se usudio dati javni tužilac Blažević, izjavljujući: «svi njegovi govori... bili su fašistički, potpuno u službi ustaša, okupatora i izdaje» (35).

Dok to čitamo, i nehotice nam dolaze na pamet riječi Gospodinove (36): «Gledajući ne vide, i slušajući ne čuju». No, skoro bi se čovjek usudio tumačiti ove Gospodinove riječi: Vide sve, čak i ono, što nije i ne postoji, jer vide samo ono, što hoće da vide, da ne bi vidjeli ono, što neće da vide; čuju sve i ono, što se ne govori, jer čuju samo ono, što hoće da čuju.

Nadbiskup, premda je bio duboko ponižen i uvredama obasut, ostao je miran u svom šutljivom dostojanstvu. Ima prigoda,

(33) Usmeno saopćio piscu zagrebački kanonik Nikola Borić.

(34) VD III 181.

(35) *Suđenje* 429.

(36) Mt 13, 13; Mk 4, 12.

u kojima šutnja najviše kazuje. Sucima je nadbiskup pokazao, da je dobro istražio i proniknuo njihove misli i nakane. Njegov govor pred sudom je svjedočanstvo njegove duhovne veličine. Proces svršava njegovim prividnim porazom, no u stvarnosti je to njegova pobjeda i veličanstveni trijumf. Bila mu je dana mogućnost, da još jedanput u svečanom obliku izjavi, da se u njegovu slučaju ne radi o političkoj krivnji, nego o vjerskom stavu, što ga on kao nadbiskup zauzima.

8) - *Nepravedna osuda nadbiskupa Stepinca*

Osvanuo je 11. listopada 1946, kada Crkva u bogoslužju slavi spomen božanskog Materinstva bl. Dj. Marije. Taj je dan bio određen, za izricanje presude. Sjećajući se kasnije toga dana, kazao je kardinal Stepinac (37):

«Čudio sam se sam sebi, kako sam punim mirom išao na čitanje presude».

U knjizi *Suđenje* na pet stranica donesena je nadbiskupova «krivnja protiv naroda i države» (38), zbog koje ga je sud

osudio na kaznu lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od 16 godina, te na gubitak političkih i građanskih prava u trajanju od pet godina.

U kaznu mu se uračunalo vrijeme provedeno u istražnom zatvoru od 18. rujna do 11. listopada (39).

Kad je Erihu Lisaku bila pročitana osuda, kojom se kažnjava na smrt vješanjem, on je poviknuo (40): «Živjela Nezavisna Država Hrvatska!»

Kardinal je kasnije kazao (41): «Za Lisaka je razumljivo. Moram priznati, da se je časno i junački ponio. Bio je žrtva svoje ideje. Može i te kako služiti za primjer odlučnosti i mnogi se moraju pred njim postidjeti. Koliko je samo muka podnio! Dok su neki naši svećenici — utučenih živaca — svašta govorili, Lisak je tiho govorio: 'Žalosno! Žalosno!' Govorio je tako, da i ja čujem. Proglasili su ga zločincem, i mene stavili do njega, da me tobože ponize».

(37) VD II 270.

(38) *Suđenje* 453 sl.

(39) N. mj. 468.

(40) HREN 51.

(41) VD II 270.

VIII - PRED KOMUNISTIČKIM SUDOM

Za vrijeme čitanja presude nadbiskup se držao dostojanstveno. Saslušavši osudu, nije kazao ni riječi, nego je šuteći primio nepravednu osudu.

Nakon toga je otpremljen u ćeliju i bio je sâm. Mir mu je ispunjao dušu, jer mu je savjest svjedočila, da nije počinio nikakve krivice ni protiv svoga Hrvatskog Naroda ni protiv države.

Bio je umoran. Sio je za stol, naslonio glavu na ruku i mirno zaspao.

Odjednom ga je probudila divljačka galama. Vrata njegove ćelije se otvore i unutra banu trojica vičući: «Dižite se! Što spavate? Mi smo vlast!»

Njegov ih pogled stavi u nepriliku, te mu mirnijim glasom ponude cigarete. Nadbiskup je odbio, a oni malo uvrijeđeni dobace:

— Gledaj, koliko mrzi fanar, te neće ni cigarete uzeti od nas!

Odoše. Iz naglaska u govoru i posebice iz riječi «fanar» zaključio je nadbiskup, da su to bili Srbi (42).

Tek sada mu je bilo dopušteno, da primi posjet, naravski uz policijsku pratnju.

Pohodila ga je njegova majka Barbara. Posjetio ga je i upravitelj apostolske nuncijature u Beogradu mgr. J. P. Hurley, koji mu je s počitanjem poljubio ruku, iako se nadbiskup branio, da mu iskaže toliko počitanje. Duboko ga je ganulo uspravno i vedro, ali ponizno nadbiskupovo držanje. Kasnije ga je dvaput pohodio u Lepoglavi. Da je smio, posjetio bi ga svakog mjeseca. Zavolio je vrlo naš narod i kler, komu je mnogo dobra učinio (43).

Kasnije je kardinal očitovao svoje unutarnje iskustvo prigodom suđenja te je jednom zgodom rekao (44):

«Da mi netko sto godina tumači muku Isusovu, ne bih toliko shvatio i razumio, kao što sam to shvatio i proživio kod suđenja».

(42) VD II 275. - Fanar je gradska četvrt u Carigradu, u kojoj su stanovale bogate grčke obitelji; fanarioti = kapitalisti, izrabljivači i progonitelji ostalih narodnih manjina u bivšoj Turskoj. Valjda su spomenuti siledžije mislili reći ovo zadnje.

(43) VD II 330. - *L'Osservatore romano*, od 17. listopada 1946, n. 243 Nadbiskupova bilješka u njegovu liturg. kalendaru. - I. TOMAS, *Uspomeni trojice velikih prijatelja Hrvatske*, u *Novi život* 6 (Rim 1967) 311-14.

(44) VD II 383.

Te Stepinčeve riječi pokazuju, kakvim se mislima bavio i kakve je osjećaje imao za vrijeme suđenja. Nastojao je razmišljati muku Spasiteljevu, združiti se s njime u njegovoj muci i proživljavati je.

I Krist je bio nevin osuđen, i to pod izlikom, da buni narod protiv državne vlasti. Da bude ponižen, na njegovu križu stajao je natpis, koji je kratkim riječima imao iskazati, da je osuđen, jer se pravio kraljem protiv rimskog cara.

Kad je na prolazu u sudskoj dvorani neka «dama» snažno udarila nogom i povikala «Fuj», on se je sjetio sluškinje, pred kojom je sv. Petar zatajio Spasitelja, te je u sebi ponavljao misao (45): «Pazi! Ne popusti! Uz pomoć Božju izdrži!»

Svoj mir i stav te držanje, koje je na sudu zauzeo, nije sebi pripisivao, nego molitvama tolikih dobrih duša (46).

U okolnosti, što je bio osuđen na blagdan Materinstva bl. Dj. Marije nazrijevao je predznak, da će i to njegovo poniženje donijeti nešto dobra (47).

U rujnu g. 1952 bilo je Stepincu iz pouzdana izvora saopćeno (48): «Iza vaše osude rekli su onima, koji su bili s vama suđeni: sve vas možemo pustiti. Mi smo postigli, što smo htjeli».

Nakon osude još su osam dana nadbiskupa držali u Zagrebu. Kakvim se mislima i osjećajima tada bavio, opisao je kasnije, kad je izjavio (49):

«Osjećao sam, da se čeka, neću li možda sada popustiti i moliti za milost. Ali ne! Znao sam: tako mora biti. Ako treba trpjeti, trpjet ćemo; ako u zatvor, u zatvor; ako umrijeti, umrijeti, ali sotonskoj napasti popustiti, a to ne! Ako partija misli, da su mojom osudom i zatvorom postigli pobjedu, onda su plitki... Pa tko sam ja? Zar je možda Bog u neprilici, da nađe čovjeka, koji će me zamijeniti?»

Konačno, kad su upoznali nadbiskupovu postojanost i čvrstoću, koju nisu mogle slomiti ni prijetnje, ni klevete, ni pogrde, ni osuda, krasnim su ga samovozom otpremili u «kazneno-popravni dom» u Lepoglavu, to jest u tamnicu. Prolazili su Vlaškom ulicom. Nadbiskupu se činilo, da su zagrebački građani primijetili, što bi to moglo biti. U one dane je, naime, bilo

(45) VD II 383; III 180 sl.

(46) VD II 367 sl.; III 180; V 57.

(47) VD I 367 sl.; II 55; IV 109.

(48) VD I 99.

(49) VD II 277.

upadno vidjeti na zagrebačkim ulicama tri prvorazredna automobila, kako jedan za drugim jure kroz grad. U prvom su autu bili agenti i milicija. U drugom su sjedjela sprijeda tri agenta, a straga pomoćnik ministra i Stepinac, u trećem su opet bili agenti.

Vozili su okolnim putevima, kroz Sv. Ivana Zelinu, Bedenicu i dalje prema Lepoglavi. Putem je krugovalnik u samovozu veselo svirao.

Kad su prolazili kroz Sv. Ivana Zelinu, sjetio se nadbiskup, što je tu doživio, kad ga je nadbiskup Bauer poslao da privremeno bude upraviteljem župe. Buna je prošla, a pravda i istina su pobijedile. Razmišljajući o tome sam je sebi rekao:

«I ovo će proći! Ovo će se održati kao bič Božji samo dotle, dok Gospodin Bog ne kaže: Dosta je! Isto onako, kako kaže moru, kad bijesnim valovima udara o hrid (50): Ovdje ćeš razbiti svoje burno valovlje!»

Poslije suđenja prikazivan je montirani film *Stepinac pred narodnim sudom*. Film je bio prikazan ne samo po gradovima i trgovištima u Hrvatskoj, nego i po selima. Bile su montirane slike ratnih paleža i strahota uz komentar: «Sve je to Stepinac pomagao i blagoslivljao».

No narod, koji je poznavao istinu, govorio je: «Nikad nećemo zaboraviti, tko je što počinio za vrijeme prošlog rata».

Zagrepčani su ostali zahvalni onom konzulu, koji je za vrijeme suđenja na duhovit način stavio u izlog čitaonice divot-izdanje Lafontainovih basna s otvorenom stranicom, na kojoj se nalazi basna: «Vuk i janje».

Zanimljivo je, da je službeni fotoreporter bio ukoren, što je nadbiskupa uhvatio u dostojanstvenom stavu, a svjedoke u nezgodnom (51).

Godine 1956, u predvečerje godišnjice svoga osuđenja, sjetio se kardinal Stepinac svega, što je doživio u dane procesa, te reče župniku Vranekoviću:

— Sutra imadem razloga, da od srca molim *Te Deum laudamus*. Bogu hvala, da nismo popustili!

Slijedećeg jutra čestitao mu je župnik na desetgodišnjici. Kardinal mu pruži ruku te reče:

— To je vrijedno čestitati: tamnicu, prezir, progon, a hvala ide Onoga, koji je dao snagu.

(50) Job 38, 11.

(51) I. KOKOT, *Nedovršena heroica*, 36-38

Navečer istoga dana slušao je samo kratko vrijeme radio-Madrid. Prekinuo je slušanje, jer je bila upravo listopadska pobožnost u župnoj crkvi, koju nije htio propustiti. Rekao je:

— Krunica je važnija od radija.

Čuo je, da je negdje bila velika komemoracija toga dana. Bili su prisutni predstavnici 50 država. Popratio je tu vijest riječima (52):

— Mora da je to bilo u velikom stilu. Iskoristili su priliku, da se prikaže i osvježi strahovito djelovanje komunizma. Ovi tu misle, da ja to sve vodim, a eto najdalje sam od svega toga.

Na neku godišnjicu nadbiskupove osude bila je u Krašiću njegova nećakinja, sestra milosrdnica. Župnik joj reče, neka čestita svom ujaku, kardinalu, na osudi.

— Kako bih mogla čestitati na suđenju i osudi?

— Samo ti učini! — odgovori joj župnik — Njemu će biti drago.

Nećakinja se na te riječi ohrabri, pođe kardinalu te mu izrazi svoju čestitku s obzirom na suđenje i osuđenje.

— A to se zbilja isplati — odgovori joj kardinal s veseljem (53).

Dolaze na pamet riječi Gospodnje (54): «Blago vama, kad vas budu grdili i progonili i kad vam zbog mene budu lažno pripisivali svaku vrstu opačina! Radujte se i kličite od veselja, jer vas čeka velika nagrada na nebesima! Tà, tako su progonili i proroke, koji su živjeli prije vas».

Da je kardinal Stepinac uživao tu nadnaravnu unutarnju radost zbog progona, svjedoči i slijedeća bilješka župnika Vranekovića, od 29. kolovoza 1952. U toj bilješci navodi slijedeće riječi njegove (55):

«što više čitam Cianove dnevnike, to više gledam ljudsku mizeriju i nestalnost. Kako li su bijedni mnogi političari! Njihov moral?! A onda svršetak! Još više vidim, kolika je sreća sav biti u službi Crkve. Ona ostaje. Pa kad i nešto pretrpiš, kako je to časno i ugodno!»

Kada se je godine 1953, na godišnjicu svoje osude, pred podnevnu misu, oblačio u misno ruho kod oltara, prišapnuo je tiho župniku:

(52) VD III 82.

(53) Prema usmenom pripovijedanju kardinalove nećakinje s. Magdalene Mrzljak, Centocelle (Roma) 1970.

(54) Mt 5, 11-12.

(55) VD I 95.

— A zašto nije sestra danas pripravila najsvečaniju misnicu?

Htio je tim vanjskim načinom proslaviti svoju osudu i Božju pomoć u onim teškim časovima (56).

Svake je godine ovu godišnjicu slavio u Krašiću, zahvaljujući Bogu, da nije podlegao u onim teškim danima.

Kršćanstvo je nasljedovanje Krista, koji je tek tijelom podlegao protivnicima. Preokret je slijedio odmah nakon smrti. To nasljedovanje traži i zahtijeva, da se borba vodi na zemlji u nadi, koja će u vječnosti slaviti pobjedu.

Prizor Krista na križu, kao i njegova preteče Ivana Krstitelja, koji je bio umoren za vrijeme kraljevske gozbe, pokazuje pravi put, kojim je poći osobito onima, koji imadu voditi Kristovo stado. Srčana ustrajnost Krstiteljeva u samoći tamnice bila je plod njegove vjere. Jeftin trijumf žene preljubnice predstavlja duh svijeta Kristu protivna.

Možda su i te misli zaokupljale nadbiskupa, kad je nastupio svoju robiju u Lepoglavi. Tà, on je bio posvećen za biskupa upravo na blagdan Kristova preteče, te je sada imao i sâm ući u samoću tamnice, da još više utvrdi stav svoje kremenite vjere, koja mu je ulijevala snagu: Frangar, non flectar! — Prije dati život, nego popustiti!

9) - *Pozadina suđenja*

L'Osservatore romano, pišući o osudi nadbiskupa Stepinca, donosi članak o pozadini toga nepravednog suđenja. Članak počinje nasilničkom uzrečicom Ljudevita XIV: «Država sam ja» — te je primjenjuje na vlastodršca ateistiškog komunizma, koji je nadbiskupa osudio, na Tita i komunističku partiju.

«Da je nadbiskup — nastavlja se u članku (57), — zaboravio svoju biskupsku dužnost i privolio, da se ta zastarjela samodržačka misao ostvari, od 'zločinca' postao bi 'velezaslužan', mjesto da izgubi slobodu i građanska prava, uživao bi i jedno i drugo, no iznevjerio bi se Kristovu nalogu, da čuva istinu, pravednost, ljubav prema svima.

Taj je proces bio bitno politički, jer ga je naložila dema-

(56) VD II 55.

(57) *Sentenza di condanna al processo di Zagabria, Il «tristissimo processo»*, u *L'Osservatore romano*, 12. listopada 1946, n. 239.

---

goška politika. Ona se je doduše — upravo kao nekoć rimski konzuli liktorima — prividno zaokružila pravnim odredbama. No pod sudačkom odorom krila se je vlada, dotično partija, jedina partija na vlasti. Bio je to proces, na kojemu se nije pripuštala slobodna obrana svjedoka i odvjetnika, u kojem je presuda već bila unaprijed izrečena, prije nego što se na pozornici digao zastor. Bio je to proces nesretan, više za onoga, koji ga je htio, negoli za onoga, protiv koga se je vodio.

Čitav jedan narod se trgnuo i složio u jedan jedincati prosvjed i nadu: molio se oživljen vjerom, ranjen u osjećaju očite nepravde, neugasivog domoljublja, vlastite nezavisnosti i slobode. Proces protiv mgr. Stepinca je proces protiv katoličke Crkve, ali i proces protiv hrvatske domovine, koja je, nažalost, bila poistovjećena isključivo s propalim režimom i njegovom političkom težnjom. No Hrvatska, tj. njezini sinovi, kako nisu slobodnom sviješću prionuli uz prijašnji totalitarizam, tako se opiru i ovomu, jer su oba protivna kršćanskoj kulturi, koja poštuje pravu slobodu.

Trijumfalističke nove sile pobojale su se, da će upravo od te slobode, od kulturnog ravnovjesja, koje je naravno sijelo kreposti, doći neustrašivi otpor. Mgr. Stepinac je bio simbol te vrlo neugodne, ali ispravne oporbe.

Odatle ona prozirna prepredenost — ne zna se, da li više naivna ili drska — kojom se pokušalo:

Zamutiti i pobrkati opravdane težnje Hrvatskoga Naroda s onim, koji ih je uhvatio u svoje političke ciljeve i povukao u tragove okupatora;

Izjednačiti i staviti na istu optuženičku klupu tzv. ratne zločince i onoga, koji nije prestao koriti želje i pretjeranosti istih, ne zanijekavši pri tom pravednu stvar domovine;

Prikazati bogoljubna i odvažna biskupa, ovoga milosrdnoga građanina sukrivcem onih, koji su se jučer tužili na njegovu apostolsku otpornost, ne manje kao i onih, koji ga danas osuđuju.

Pojave su to, koje se opetuju u svim vremenima, u svim krajevima uzduž povijesti i života Crkve, kad se ona sukobi s nasiljem, koje rabi nepravedna sredstva ili teži za nedopuštenim ciljem.

U Jugoslaviji se ne pripušta pravo priziva. Ali drugačiji je zakon, po kojemu se u svijetu razvijaju događaji. Preostaje još priziv na javno mišljenje, priziv na poštene savjesti, na one koji zbivanja prosuđuju ne umom zamagljenim burom strasti,

---

već bistrim umom. Ako je potrebno, postoji još uvijek i povijesno poništenje odluke takva sudišta. I nadbiskupu Stepincu su preostala još ova dva sudbena stepena, koji običnim ljudima ne pružaju mnogo utjehe, a njemu, koji je velik, daju vanredno veliku potporu i utjehu u kušnji, koje smo svjedoci, kao i nadi, koja se očekuje, doduše ne na ovom svijetu, ali sigurno na drugome.

To je neizreciva utjeha za onoga, koji je član Crkve, koji ima dio u njezinu životu, koji svećeničkim sv. redom prelazi granice svoje osobe i može mnogo vremena čekati, jer mu sva vremena pripadaju. Vrijeme, kad će on biti opravdan, iako ga on osobno neće dočekati, stići će još na vrijeme, jer će u njemu biti njegovi nasljednici, u njemu će opstojati vječna Grkva, uvijek ista, ne samo u povijesti, nego još prije povijesti u onim neutrnjivim riječima: «Idite i naučavajte», u općinstvu svetih.

Na pogled, koji se iz visine ove neprispodobive utjehe baca dolje na zagrebačke «suce», naredbodavce i sluge, na sićušnost njihova omjera, dobiva se prava vrtoglavica. Ta se vrtoglavica dobiva tim više, jer iz toga «zlobnog suđenja» izlazi na danje svjetlo nalog, koji je izdan izvan jugoslavenskih granica za cijelo geografsko, političko, filozofsko ozemlje, nazvano — «Istok», koji stoji u opreci drugoj simboličkoj hemisferi, koju zovemo — «Zapad». Taj nalog u svijetu ovako podijeljenu ide za tim, da udari katoličku Crkvu po njezinoj vjerskoj vlasti i njezinu općem ugledu. On poima katoličku Crkvu i želi je prikazati kao političku silu. U njoj on nazire ne voditeljicu i obranu kršćanske kulture, štit protiv ateističkih i novopoganskih sila, jučerašnjih i sutrašnjih, koje «oslobađaju» nasilnim sredstvima, već političku organizaciju protivnu narodnom osvajanju i ekonomskom stremljenju.

Stoga optužnica protiv mgr. Stepinca, koja ga tereti, da je surađivao s okupatorima i ustašama, dosljedno ga tereti time, što je slijedio odredbe iz Rima. Što je on činio, bilo je krivično, ne zbog toga, što je bilo njegovo djelovanje, nego jer je bilo djelovanje Crkve, ne hrvatske, nego sveopće Crkve.

Bila je to sreća. Svi, koji pošteno misle i osjećaju, znadu, da je to srž ove mrske i jezovite povijesti: mgr. Stepinac je zločinac, u koliko je i katolička Crkva zločinačka. Točno! Prema sudu, koji si ljudi stvaraju kroz stoljeća, vremena i zbivanja, prema svijesti, koju ima čovječanstvo, jasno je, da bez Crkve ne bismo imali ni pojma onakva «zločina», ali ne bismo imali ni pojma onakve «pravednosti», u čije se je ime — njoj na porugu —

---

sudilo u Zagrebu. No isto tako ni Hrvatski Narod ne bi zamijetio jasnu opomenu, koju kršćanska misao i savjest daje obzirom na pravednost, kao i na otpor i revoluciju, kojima se, nažalost, pomeo ispravan pojam».

Da se Stepinčev duh doista napajao tim čistim ozračjem vjere u tim duhovnim visinama, proizlazi i iz njegove izjave, koju je dao župniku Vranekoviću u Krašiću koncem lipnja 1956 (58):

«Nama treba samo vjera, čvrsta i stalna vjera. Gospodinu se ne žuri. Mnogi mi pišu, da žele doživjeti samo jedan dan, da nestane toga pakla. Lijepo je to i ja ih razumijem. Ali ne smijemo zaboraviti, da se za to traže žrtve. Taj željkovani dan će doći. No nije važno, da li će ga ovaj ili onaj doživjeti. Pogotovo nije važno, budem li ga ja doživio. Ako treba, neka ide i životl Glavno je, da ide naprijed Božja stvar».

Početkom siječnja g. 1959 Stepinac se opet u tome smislu izrazio na slijedeći način (59):

«Nekima je to teško čekati. Dugo im se čini to čekanje. Meni, da vam pravo velim, ne. Bog ima svoje planove. Svijet je pun opačina, pa treba dulje da se liječi i onda progleda».

Hrvatski kipar Ivan Meštrović je u svojim zapiscima zabilježio vanredno važan razgovor, što ga je imao s Milovanom Đilasom, jednim od jugoslavenskih komunističkih stupova, u ono vrijeme prvome iza Tita. Taj razgovor osvjetljuje pravu pozadinu tog jezovitog procesa. Meštrović je stavio Đlasu pitanje:

— Što vi mislite o Stepincu i osudi, koja je protiv njega izrečena?

— Da vam pošteno kažem istinu — odgovorio mu je Đilas — ja mislim, i nisam sâm u tom uvjerenju, da je Stepinac čovjek neporočan, postojan karakter, koji se ne da slomiti. On je bio osuđen nevin, ali često biva u povijesti, da pravednici budu osuđeni u cilju postignuća nekih političkih ciljeva.

— Da li je sukob — nastavi dalje pitati Meštrović — s osjećajima i voljom Hrvatskog Naroda i s katoličkom Crkvom bio takav politički zahtjev?

— Mi — odgovori Đilas — nemamo ništa protiv njegova hrvatskog nacionalizma, ali mi ne možemo podnositi njegove

(58) VD III 62.

(59) VD IV 134.

---

privrženosti rimskome papi. Mi uklanjamo i udaljujemo sve, što nam je na putu. Svrha posvećuje sredstva.

U istom se smislu bio izjasnio i neki drugi komunistički glavar o nadbiskupu Stepincu pred Meštrovićem, kad je rekao:

«To je sigurno čovjek velikoga karaktera, bez prigovora, stalan u svojim uvjerenjima. Da je on popustio samo u jednoj stvari, on bi bio sutradan oslobođen. I nas bi poštedio od mnogih neugodnosti. Njegov nam hrvatski nacionalizam nije mnogo smetao. Da je samo proglasio hrvatsku crkvu, odcijepljenu od Rima, mi bismo ga do oblaka uzdigli!»

Iz tih izjava o pozadini procesa razabire se, kako je nadbiskup Stepinac tu pozadinu jasno i duboko prozreo, kad je rekao, da je čitava ova hajka protiv njega podignuta jedino zbog rujanske pastirske poslanice. Dodao je i to, da bi mu se i to rado oprostilo, kad bi pred komunističkim kumirom pao na koljena i kad bi popustio (60).

10) - ***Ušutkana vjera — glasnija od slobodne***

Vijest, da je nadbiskup Stepinac kao «ratni zločinac» osuđen na 16 godina robije, munjevitom se brzinom raširila i zabezeknula ne samo preko šest stotina milijuna katolika, nego i čitavo čovječanstvo, koje pošteno misli.

Samo dva dana nakon nadbiskupove osude Louis Breier, predsjednik udruženja američkih Židova, dao je prigodom svoje konferencije u Bronx-u slijedeću izjavu:

«Ovaj veliki čovjek Crkve bio je osuđen kao suradnik nacizma. Mi, Židovi, mi prosvjedujemo protiv takve klevete. Poznavajući vrlo dobro njegovu prošlost, možemo reći, da je on od godine 1934 i slijedećih godina bio uvijek vjeran prijatelj Židova i nije toga skrivao ni u vrijeme okrutnih progonstava pod režimom Hitlerovim i njegovih pristalica. Bio je on jedan od onih rijetkih ljudi u Evropi, koji su ustali protiv nacističke tiranije i u onom času, kad je to bilo najopasnije. Taj čovjek, koji je sada žrtva škandalozne osude, neprestano je za vrijeme nacističkog režima otvoreno i neustrašivo govorio protiv nacističkih zakona, njegovo protivljenje nacističkoj tiraniji nije nikada prestalo niti se umanjilo. On je otvoreno podigao svoj glas protiv nametanja žute zvijezde, naglašujući, da je to povreda ljudskoga

(60) VD II 275; III 134; V 67 sl.

---

dostojanstva. I njemu treba zahvaliti, što je taj način ugušen. Uz Pija XII mgr. nadbiskup Stepinac bio je najveći branitelj progonjenih Židova u Evropi».

Još istoga dana, kada je nadbiskup bio osuđen, londonski nadbiskup kardinal Griffin je izjavio slijedeće (61); «Ova je osuda golema nepravda i zločin protiv velikog rodoljuba, koji se pokazao velikodušnim prema svima bijednima bez razlike na rasu ili vjeru».

Sa svih strana svijeta stizali su u Rim Sv. Ocu papi prosvjedi protiv takva suđenja i izjave solidarnosti sa progonjenim katolicima u Hrvatskoj. Newyorški nadbiskup kardinal Spellman je izjavio, da je nadbiskup Stepinac jedna između ostalih žrtava, koje se odupiru sili, koja hoće uništiti ljudsku osobu i slobodu.

Bostonski nadbiskup kardinal O'Connell je naglasio, da katolički svijet neće zbog ovoga zločina postati malodušan. Zločin je počinjen na nevinom. Kad katolici budu čitali, da nadbiskup Stepinac mora čamiti u logoru 16 godina, da je osuđen na prisilni rad, sjetit će se sv. Petra i Pavla.

U Limi su svi zastupnici parlamenta, osim trojice komunista, glasovali, da se protiv takva postupka uloži odlučan prosvjed.

Torontski nadbiskup kardinal Mc Guigan osuđuje zagrebačko suđenje kao «najgoru pogrdu pravednosti» (62).

Slijede prosvjedi i mnogih drugih kardinala kao što su: Rodriguez u Santiago-u, Capello u Buenos Aires-u, Guevara u Limi, Gilroy u Sydney-u, Schuster u Milanu, Tappouni u Beyruthu, Stritch u Chicagu, Pla y Deniel u Toledu, Agagianian u Rimu (63).

Na Sv. Oca su stizali prosvjedi i iz zemalja kao što su: Japan, San Salvador, Rio de Janeiro, Filadelfia, Baltimore, Cincinnati, Omaha, Santa Fe, Equador, Guatemala, Argentina, Uruguay, Haiti, Švicarska, Španjolska, Sirija, Libanon, Egipat, Italija. S katolicima se slažu u prosvjedu i inovjerci, kao u Iraku (64).

Sv. stolica je 14. listopada iste godine izdala ispravu, u kojoj proglasuje, da su prema crkvenom zakonu potpali u izopćenje pridržano Sv. stolici svi oni, koji su nadbiskupa stavili

(61) *L'Osservatore romano*, 12. listopada 1946, n. 239.

(62) N. mj. 13. listopada 1946, n. 240.

(63) N. mj., 14-17. listopada 1946, n. 241-245.

(64) N. mj., 18. listopada 1946, n. 244.

---

pred laički sud, koji su ga izravno ili neizravno sprečavali u vršenju njegove crkvene jurisdikcije i nanijeli mu nasilje (65).

Svjetska reakcija protiv nepravednog suđenja je bila tako općenita i odrješita, da je režim pomišljao čak i na to, da nadbiskupa oslobodi. U tu je svrhu predsjednik vlade Hrvatske Republike dr. Vladimir Bakarić u ožujku 1947 službeno posjetio nadbiskupa Stepinca u Lepoglavi. Dok su mu do sada govorili: «Stepinac», ovaj put mu je Bakarić dao dužni naslov: «Preuzvišeni».

Dr. Bakarić je predložio nadbiskupu utok na Tita, već unaprijed sastavljen, kojim se od Tita moli pomilovanje. Usrdno ga je molio, da bi ga potpisao uvjeravajući ga, da će biti odmah oslobođen i izručen Amerikancima, dat će mu slobodan izlaz u inozemstvo.

Tom se zgodom opet očitovao nadbiskupov kremeniti i dosljedni značaj. On je to najodlučnije odbio. Naglasio je, neka pošalju Titu njegovu odlučnu izjavu, da on traži reviziju procesa, ne pred komunističkim, nego pred neovisnim sudištem. Osim toga je izjavio, da je jednako spreman dati račun o svom djelovanju i pojedinim činima Hrvatskom Narodu javno, na najvećem zagrebačkom trgu. Svoju pak biskupiju i svoj narod neće nikako napustiti.

Dr. Bakarić se trudio uzalud, da ga nagovori neka promijeni svoj stav. Nadbiskup nije popustio. Titov poslanik se morao vratiti, a da nije ništa obavio.

Nadbiskup je učinio ovaj herojski čin, pretpostavljajući nečasnoj slobodi časno trpljenje, ostajući dosljedan svom načelu, da se za oslobođenje od komunističkog jarma traže žrtve nevinih, plemenitih, velikodušnih duša (66).

(65) Sacra Congregatio Concilii, Declaratio, 14. listopada 1946; u *L'Osservatore romano*, 14-15. listopada 1946, n. 241.

(66) VD III 62. - TH. DRAGOUN, *Le dossier du Cardinal Stepinac* (Paris VI, 1958) 51 sl.

---

[642]

---

[643]

IX

STEPINAC U TAMNICI I ZATOČENJU

1. - VITEZ U ŠUTNJI

Kad je nadbiskup Stepinac 19. listopada 1946 (1) stigao u Lepoglavu i prekoračio prag tamnice koju su nazvali lijepim tobože imenom: «Kazneno-popravni dom» (KPD), gdje je imao izdržati kaznu izrečenu od komunističkog sudišta, za njim su se zatvorila teška vrata lepoglavske tamnice, a da mu se kroz pet godina nisu više otvorila.

Odveden u određenu mu ćeliju ostao je sâm, odsječen od vanjskoga svijeta, rastavljen od svog svećenstva i vjernika. Nikoga nije vidio, niti je s kim u početku mogao razgovarati. Spopadne ga velika zabrinutost za povjereno mu duhovno stado, da ne bi možda duhom klonulo u kušnji. Bolno je to bilo, ali se tješio mišlju: sve ste mi oduzeli, ali jedno niste, to jest da kao Mojsije dižem ruke k nebu (2).

1) - Lepoglavska kaznionica

Sadašnja lepoglavska kaznionica je skup zgrada okruženih visokim i debelim zidom, udaljenim kojih 15 m od glavne zgrade, na kojem su u razmacima od kojih 40-50 m izgrađene promatračnice, s kojih neprestano strše uvijek spremne smrtonosne strojnice.

(1) Nadbiskupova bilješka u liturgijskom kalendaru od g. 1946.

(2) VD I 23 sl.

U kaznionici čame stotine političkih zatvorenika. Iz početka su stavljeni u jednu oveću prostoriju u glavnoj zgradi, zvanoj «karantena». U toj prostoriji svaki sâm sebi mora naći kakvo-takvo mjesto na vlažnom podu, jer tu nema kreveta.

2) - *Utjecaj nadbiskupove nazočnosti*

John I. Pintar, Hrvat, američki državljanin, koji je u isto vrijeme kad i nadbiskup bio zatvoren u kaznionici, ono što je opažao na utamničenom nadbiskupu, opisao je u jednom poglavlju knjige, koju je izdao u Sjedinjenim Američkim Državama o jugoslavenskom komunizmu. Nadbiskup Stepinac je poznavao ovu knjigu i o njoj je rekao (3): «Ima što pisati!»

«Na prozorima prizemlja 'karantene' — piše Pintar — koji gledaju na malenu baščicu sa trima šljunkom pokrivenim stazama za šetnju između ogradnog zida i zgrade ćelija br. 1, konačno prodiru prve zrake dolazećeg dana. Tjelesa se miču, a prostorom vlada prigušeni šapat. Danje svjetlo sve više kradomice ulazi u tu prostoriju. Teški zadah znoja i nečistoće pomiješan s patnjama izmučenih tjelesa u danjem svjetlu vjerno otkriva sve strahote jadnog ljudstva, koje tu pati.

Oko devet sati najednom nasta u sobi gibanje, komešanje i guranje u pravcu onih par prozora. Svatko je nastojao zauzeti što bolje mjesto. Pogledam u određenom smjeru s mnoštvom, koje spontano šapće:

— Nadbiskup izlazi na šetnju — naš Lojzek — naš nadbiskup!

Toga trenutka su zaboravljene sve osobne patnje. Lica poprimaju življi izraz, koji nedvoumno otkriva ponos, ljubav i najdublje poštovanje prema čovjeku, koji u to vrijeme ponosno, uzdignute glave, obučen u crno svećeničko odijelo prolazi ispred njihovih prozora. Kradomice svojim očima oblijeće krcata okna. Iz pogleda mu odsijeva neki sjaj, a stisnute usnice se raširuju u dobrostivi smiješak, koji kao da objavljuje nijemu i utješnu poruku: Ugledajte se u mene, podnesite svoje križeve strpljivo, mirno i nada sve dostojanstveno.

To bijaše moje prvo jutro u Lepoglavi i susret s tim neumrlim simbolom hrvatske otporne snage i uzorom hrvatske rodoljubnosti.

(3) VD II 268 sl.

Gledajući njega, tisuće su Hrvata crple snagu, jer se iza svake njegove šetnje razlijevalo neko smirenje među logorašima. Ova svakodnevna nadbiskupova šetnja ulijevala je novu nadu, nove snage tisućama supatnika u Lepoglavi i diljem Hrvatske. S te malene staze razlijevalo se dnevno svjetlo nade i snage u duševnoj i fizičkoj borbi, kojoj bijaše izložen Hrvat i Hrvatska.

Kada bi logoraši vidjeli, kako nadbiskup o podne na pozdravljenje otkriva glavu i moli, i oni bi svi do jednoga skinuli kape i pomolili se» (4).

3) - *Uznička ćelija*

Nadbiskup nije bio stavljen u «karantenu», već su mu odmah dodijelili posebnu ćeliju u krilu, koje su logoraši smatrali povlaštenim. To krilo se sastojalo od nekoliko soba, koje su svojevremeno služile kao ured kaznionice. Tko je boravio u tom krilu, bio je potpuno odijeljen od ostalih logoraša i stajao pod strogim nadzorom upravnika Josipa Špiranca. Zbog toga strogog nadzora bilo kakav dodir s drugim zatvorenicima bio je posve onemogućen.

Prva soba na desno od glavnog ulaza bila je stanica milicionara, koji su bili određeni za službu u tom odjeljenju. Druga je soba bila dodijeljena nadbiskupu. Za njega su od dviju soba učinili jednu, porušivši zid, koji ih je dijelio (5).

U sobi je nadbiskup imao vojnički krevet, stol i stolicu, dvije police za knjige i jedan stari ormar za odijelo. U početku je imao svoj mali pisaći stroj. Kasnije su mu Kolumbovi vitezovi iz Amerike poklonili novi. Treća mu je soba služila kao kapelica, u nju je uprava stavila lijep iz hrastovine umjetnički izrezbaren oltar. Kako križ na oltaru nije imao Spasiteljeva lika, jedan od utamničenih svećenika je potajno džepnim nožićem izrezbario krasno malo raspelo, tj. križ sa Spasiteljevim likom, dugačak 12,8 cm, a širok 8,2 cm. Nadbiskup je to raspelo pričvrstio na oltarni križ.

Na odlasku iz kaznionice ga je skinuo i ponio sa sobom u Krašić. Kad ga je ondje prvi put posjetila njegova nećakinja, redovnica, kako u svom ormaru nije imao ništa da joj dade, poklonio joj je to malo raspelo na uspomenu (6).

(4) Zagrebački kanonik Nikola Borić piscu priopćio g. 1963.

(5) HREN 53.

(6) Piopćila, g. 1970, kardinalova nećakinja s. Magdalena Mrzljak.

U četvrtoj sobi su boravili najprije koprivnički župnik mgr. Stjepan Pavunić, čovjek poodmakle dobi, a od 8. studenoga 1946 i zagrebački kanonik Nikola Borić, koji je doveden u Lepoglavu već 24. listopada, ali je morao najprije ići u «karantenu» (7).

U petoj sobi je stanovao spomenuti John I. Pintar, koji je zabilježio svoje uspomene iz kaznionice u knjizi *Four years in Tito's hell — Četiri godine u Titovu paklu*. Mnogo je pretrpio, čak mjesec dana i u samicu su ga strpali. Odveli su ga kasnije u Mitrovicu. Nadbiskup je gledao, kako ga odvode i pobojao se, da će ga ubiti. Sažali mu se u srcu i zaplaka nad njim. S njim zajedno je u istoj ćeliji bio William Wedge, mladi američki vojnik.

U šestoj sobi bio je neki Englez, Mr Stephen Zoltan iz Londona.

Posljednja je prostorija služila kao nužnik.

Svaka je ćelija bila snabdjevena zvoncem, da se u slučaju nužde može pozvati službujući stražar, da je otvori i pusti zatvorenika, da obavi potrebu. Za male potrebe bile su u svakoj ćeliji limene posude, koje su, naravno, u toplim danima isparivale oštar i težak vonj. To je bilo pravilo za cijelo to odjeljenje, pa tako ni nadbiskup nije bio od toga izuzet.

4) - *Postupak*

Kad je Stepinac stigao u Lepoglavu, počeo je učiti engleski. No jednog dana bile su mu oduzete engleske knjige (8). Odmah u početku su ga upitali, što želi jesti. On je odgovorio:

— Kako se može pitati što takva jednoga zločinca?

Prema bilješci, koju je sam napisao na ceduljicu i poslao u nadbiskupski dvor u Zagrebu, hrana je bila dobra i postupak uljudan. Poručio je, da mu zbog toga ne šalju hranu iz Zagreba. On je jedini dobivao posebnu hranu, građansku, koju mu je pripravljala neka pravoslavka u obližnjem župnom dvoru. Hranu bi donosili na glavni ulaz u kaznionicu, a primao bi je službujući časnik, pregledao i predao odgovornom zapovjedniku, da je otpremi nadbiskupu. Dnevno je dobio i vino, koje mu je bilo potrebno radi probave. Svaki mjesec je dobio i bocu rakije, koju on nije pio, već ju je poklonio kojemu supatniku.

(7) Nadbiskupova bilješka u kalendaru od g. 1946.

(8) VD II 268 sl.; priopćio mgr. Leopold Rusan, remetski župnik, ljeti 1963.

Uprava je nastojala pokazivati znakove uljudnosti prema nadbiskupu. To se može zaključiti iz slijedeće činjenice. U kaznionici su skoro svaki dan kroz više sati halabučili zvučnici i davale se kojekakve obavijesti. Nadbiskupa je to pri njegovu poslu smetalo. Jednog dana, da uzmogne nesmetano pisati i studirati, začepio je uši. U jedno je uho stavio nalivpero, a u drugo kapicu toga nalivpera. Čim je to stražar opazio kroz otvor na vratima ćelije, odmah je otišao u upravu pa je o tome izvijestio. Odonda su prestali zvučnici halabučiti (9).

No, ukoliko se uprava trsila da se pokaže uljudnom, nisu takvi uvijek bili stražari. U svako vrijeme je bilo među kazničkim stražarima takvih, koji su znali pokazivati surovost i sadističku okrutnost svoje neodgojene duše prema bespomoćnim uznicima. Što je koji

zatvorenik na slobodi bio na višem položaju, takvi bi prema njemu bili u postupku još neobuzdaniji, napose ako se radilo o duhovnim licima, pred kojima ih je prije suzdržavalo neko počitanje, gledajući ih sada bez onoga svjetla religioznog poštovanja, koje ih prije ovijalo, dvostrukom bi neobuzdanošću na nj nasrtali.

Straža za ovo krilo, u kojem su bila samo šestorica uznika, sastojala se od tri člana i «komandira». Zapovjednik ove trojice bio je neki Josip Petrović, navodno rodom odnekud iz Zagorja. Čovjek mlad, imao je kojih 26-27 godina, ali neodgojen i surov.

Nadbiskup je posebice bio nišan prostačkog i divljačkog postupka toga čovjeka. Kako je to krilo bilo neobično akustično, Pintar je mogao lako čuti, što se u njemu govorilo, osobito, ako je tko glasnije govorio. Kako je Pintar bio udaljen od nadbiskupove ćelije samo za dvije sobe, nisu mu izmakle grube, osorne, prostačke i uvredljive riječi, koje je taj mladi čovjek znao sasuti na nadbiskupa. Kada mu je donio hranu, znao je to na vratima ćelije popratiti surovim i neotesanim riječima i teškim uvredama. Jednom mu dovikne prostački:

— Evo ti, pope, ručak! Znaš, da sam ga ja kuhao, ti bi do večere crknuo.

Drugom nekom zgodom je gnjevno psovao rekavši:

— ...ti Boga tvoga, što te baš ja moram da dvorim, crni smrade!

Ličnih pogrda bilo je uvijek na pretek. Rijetko bi kada došao, a da se nije iz njegovih usta čula kakva psovka i uvreda na račun nadbiskupa. Kod svih tih ispada, svjedoči Pintar, ni-

(9) VD I 18 23.

---

jedanput nije čuo, da bi nadbiskup, taj veliki čovjek, na bilo kakav način nešto odvratio, već je sve strpljivo podnosio. Kasnije je znao govoriti samo o nekim «sitnicama», koje su se događale, a koje na prvi mah uznemiruju (10).

Petrović je u svom prostakluku išao i dalje. Kad bi za nadbiskupa stigao kakav paket, on bi to sve otvorio, razrezao je kolačiće, i smrvio ih, da vidi, nije li možda umetnuto kakvo pisamce. Jabuke bi mu razrezao, limun iscijedio, kobasice razrezao, ne bi li i u njima našao što sakriveno. Držao bi pakete ovako otvorene i hranu razrezanu više dana prije nego bi mu ih uručio. A to znači, da se pokvarljiva jestvina nije mogla više uživati. Sa knjiga bi odlijepio cedulje s natpisom, ne bi li možda i pod njima našao štogod napisano. Kroz mjesec dana je stražar čak i kod sv. mise stajao blizu njega (11).

Kad bi taj čovjek otvarao nadbiskupovu ćeliju, da ga pusti na šetnju, obično bi sasuo na njega pregršt uvreda i pogrdnih riječi. Znao bi kazati:

— Izlazi, pope! Diži se na šetnju, pope! Što se vučeš, kao da si krepan! Jesi li ponio krunicu? Da ti je... ajde, požuri se! ...ti oltar tvoj!

Zanimljivo je to, da su kažnjenici morali osloviti «komandira» sa «gospodine», a ne sa «druže». Prolazeći pak pokraj milicionara, morali su ih pozdravljati skidajući kapu. Za vrijeme šetnje srpsko-komunistički milicajci priuštili bi si posebni užitak sve na račun nadbiskupov, i to sve pod «komandirovim» nadzorom, koji je to sa zadovoljstvom promatrao. Rijetko bi propustili koju zgodu, a da nadbiskupa ne bi vrijeđali zajedljivim izrazima i prostotama. Posebice bi uživali postaviti se ondje, kuda je nadbiskup imao proći, te su i oni šetali gore i dolje, da bi ih morao svaki put pozdraviti skidajući šešir.

I u noći su si znali priuštiti kojekakve ispade, obično ispod prozora nadbiskupove ćelije. Pintar je jednoć čuo dvojicu, kako pod nadbiskupovim prozorom vode slijedeći razgovor:

— Šta taj pop još radi ovdje? — upita jedan. — Šta ga ne ubiju?

— Ne brini se, druže — odgovori mu drugi. — Zna drug Tito vrlo dobro, zašto tako dugo drži i hrani tu popovsku svinju.

— Nadam se — dobaci prvi — da ću ga ja dotući.

(10) VD I 7; II 52.

(11) VD I 7.

Taj Petrović znao je i noću s kojim od svojih pijanih drugova koji put doći u nadbiskupovu ćeliju, da mu se naruga i ponizi ga. Išli su zatim, da mu ne dadu ni u noći mirno počivati. Možda su ga htjeli i razljutiti, da uzmognu poduzeti kakvu oštru mjeru protiv njega. Ali promašili su. Nadbiskup je čvrsto odlučio, da se neće nikada ni na što potužiti, i svoju je odluku vjerno održao (12).

Kako nije na sve te pogrde odgovarao i sve je šuteći viteški i strpljivo podnosio, bili su ovi s vremenom razoružani, te su ovakve pojave iz prvog razdoblja njegova tamnovanja bivale sve rjeđe, dok nisu konačno posve iščezle. Komu ne bi, čitajući to, došlo na pamet ono, što je božanski Spasitelj rekao (13): «Udari li te tko po desnom obrazu, okreni mu i drugi!»

Prema svemu izgleda, da su odgovorni uvidjeli, da postupak s nadbiskupom valja promijeniti. U travnju g. 1948 bio je odstranjen onaj zloglasni zapovjednik, a na njegovo mjesto je došao novi «komandir», prezimenom Ćuk. Time je nestalo ovih uvreda, i stanje se osjetljivo poboljšalo, kako za nadbiskupa tako i za ostale u istom odjelu. Nestalo je prostačkih izraza i proganjanja, postupak je od tada bio podnošljiviji.

Nadbiskup je kasnije znao kazati s obzirom na taj postupak samo par riječi, kao npr.: «Bilo je strašnih dana», «gorkih časova i neugodnih momenata». Nikada se, međutim, nije upuštao u pripovijedanje pojedinosti (14).

5) - *Život u kaznionici*

Kad su nadbiskupa Stepinca iz Lepoglave vozili u Krašić, činilo mu se, prema njegovoj vlastitoj izjavi, da je pet godina provedenih u kaznionici prošlo tako brzo kao da se odvezao iz Zagreba do Zagrebačke gore (15).

Ta njegova izjava odaje bogati unutarnji život nadbiskupov. Što je komu unutarnji život bogatiji, to manje poznaje dosadu. Vrijeme, koje mu je Božja providnost dala na raspolaganje, umio je vrlo dobro iskoristiti u molitvi, žrtvi, čitanju i pisanju.

(12) VD II 52.

(13) Mt 5, 39.

(14) VD I 23 25; II 52; III 139.

(i5) VD I 27.

Ustajao je u pet sati ujutro, jedan sat prije nego je bio određen ustanak za ostale logoraše. Opremio se brzo i zatim obavljao razmatranje i pripravljao se za sv. misu, koju je dnevno služio u 6 sati.

Iza sv. mise proveo je vrijeme u molitvi i čitanju Sv. pisma. U 9 sati imao je šetnju na dvorištu. Šetao se po jednoj stazi, dok su drugim dvjema stazama šetala dvojica spomenutih svećenika, ali tako da nisu smjeli međusobno izmijeniti koju riječ. S ovom dvojicom svećenika, prema nadbiskupovoj bilješci u liturgijskom kalendaru, smio se slobodno razgovarati tek 8. prosinca 1946. Dne 11. prosinca nadbiskup je u istom kalendaru pribilježio slijedeće: «Danas je preč. Pavunić nakon 18 mjeseci prvi put služio sv. misu et lacrimat» (tj. plačući).

U podne mu je bio donesen objed, koji je on, dok je to bilo dopušteno, podijelio s obojicom svećenika. Nakon objeda bi sio u kut sobe, naslonio se i tako obavio kratki podnevni počinak. Leći na krevet nije mogao zbog neprestanog nadzora, koji je stražar vodio kroz rupu na vratima, što je nadbiskupa vrlo smetalo.

U 15 sati opet bi bio pušten na šetnju, nakon koje bi čitao i pisao. Svjestan, da mu je kao biskupu posebna i jedna od glavnih dužnosti naviještati riječ Božju, a nalazeći se u stanju, u kojem nije mogao tu dužnost vršiti, htio je to zamijeniti prevađanjem i pisanjem propovijedi. Na taj je način nastojao izići u susret dušobrižnom kleru, koji u velikoj zaposlenosti ne bi dospio da sâm izrađuje propovijedi. U tom je poslu bio vanredno brz. Za dva sata je bio već gotov s jednom propovijedi. Prevodio je i životopise svetaca. Iz Zagreba je naručio, da mu dopreme ljetopis franjevačkog reda od o. Luke Waddinga *Annales*. Pročitao je temeljito pet svezaka.

«Ostao sam — kazivao je kasnije o tom štivu (16) — zadivljen nad svime, što sam tu našao. Što su sve franjevci poduzimali! Čitajući to djelo vidio sam, kako su čudni i neistraživi putovi

milosti Božje! Gledam tamo jednoga, koji se cijeli svoj život žrtvovao, neumorno je radio, naoko velika djela učinio, svi ga smatrali svetim, a kad tamo u posljednji čas je doživio veliku tragediju i otpao. I obratno: neki se redovnik cijeli život upravo poigravao s Bogom, a eto u posljednji čas svim se srcem vraća Bogu i bi spašen. 'Sa strahom i trepetom radite oko svoga spa-

(16) VD I 12 sl.; Kardinalovo pismo jednom franjevcu, od 10. V. 1956.

---

senja' (17). Još nikada nisam tako doživio veličinu Crkve Božje kao sada čitajući ovo djelo».

Pri čitanju pravio je bilješke; napose je ispisivao prikladne primjere, koje je u tom djelu i u drugim knjigama našao, imajući u planu da pripravi za kler jedan priručnik primjera, koji bi mu mogli poslužiti u tumačenju nauke Božje.

U 21 sat imao je stražar otvoriti ćeliju, da nadbiskup donese vodu i za možebitnu drugu potrebu. Više puta je stražar došao mnogo kasnije, gdjekada čak o ponoći. Nadbiskup ga je uvijek strpljivo čekao.

Neko vrijeme je bilo dopušteno kanoniku Boriću, da dođe k nadbiskupu u ćeliju. Osim te dvojice svećenika, kako je već spomenuto, boravili su za vrijeme, dok je nadbiskup bio u lepoglavskoj kaznionici, još jedan svećenik, franjevački provincijal iz Hercegovine o. Jerko Mihaljević i jedan otac konventualac (18).

Nadbiskup je u prvo vrijeme išao i na kupanje, što je on silno volio. To mu je bilo nužno, da se tjelesno osvježi, jer se mnogo znojio. Jednom zgodom, kad se vraćao s kupanja, sretne u hodniku robijaše. Da ne bi vidjeli nadbiskupa, dobili su nalog, da se imadu okrenuti prema zidu i ruke prekrstiti na leđima. Nadbiskup je morao proći kroz taj neugodni «špalir». Vidjevši ovakav postupak, koji je nedolično ponizivao dostojanstvo ljudske osobe kako robijaševe tako i njegove, ozlojeđen reče stražaru, koji ga je pratio:

— Hvala vam na kupanju, ja se ovdje više ne kupam.

Mjesto kupanja dnevice se iza toga događaja mokrim ručnikom istrljao i bilo je dobro (19).

Jednog jutra sazna, da se u blizini njegove ćelije objesio jedan utamničeni svećenik, koji je već nekoliko dana pokazivao duševnu poremećenost i zbunjenost. Nadbiskup ga je nastojao uzalud pridići. Pristupi k njemu i opazi, da je još topao. Odluči podijeliti mu sakramenat bolesničkog pomazanja, pa zato zamoli milicionara, koji ga je pratio, neka pohiti k župniku i donese sv. ulje. Ovaj se za čas vratio, noseći sve, što je bilo potrebito. Nadbiskup podijeli odmah sv. sakramenat, ukoliko se to još

(17) Fil 2, 12.

(18) VD I 23. - Za J. Mihaljevića gl. *Šematizam franjevačke provincije Marijina Uznesenja u Hercegovini*, Mostar 1964, str. 14.

(19) VD I 25.

---

moglo biti valjano. Stražar zbog te male usluge izgubi službu. Taj isti je kasnije rekao (20):

— Do sada je Stepinac imao neke pristaše, ali od sada će ih imati na hiljade.

Nadbiskupu su htjeli nekoga dodijeliti, da mu riba ćeliju. No, on je to otklonio. Kad je to pripovijedao, rekao je:

— Ribao sam dosta u životu, pa mogu još i sada. Kako mi je dobro došlo iskustvo iz vojske, pa iz Germanikuma! Sâm sam si donosio vodu, sâm sam sobu izribao i meo.

Namješteno osoblje je to gledalo i nije se tome moglo dosta načuditi. Svoju je sobu držao uvijek čistu i u uzornom redu, jer je od mladosti pokazivao smisao za red i čistoću.

U Lepoglavi je tada bio zatvoren i jedan zubar. Taj je nadbiskupu popravljao zube. Jednom ga je opet trebao, ali ga nije mogao dobiti. Komandir, neki Istranin Ivica Beletić mu je saopćio, da je taj zubar za mjesec dana bačen u samicu. Nadbiskup je držao, da je zbog toga kažnjen, jer je s njim nešto progovorio, dok mu je popravljao zube (21).

Bio je ondje i neki brijač iz Pakraca. Ovaj je opet nadbiskupa šišao. Bio je to čovjek otvoren, koji je znao neustrašivo istresti iz duše, što je u sebi nosio. Već je trebao izaći, ali eto ga opet k nadbiskupu, koji ga upita:

— Pa kada ćete?

— Eh, to ne znam, odgovori ovaj. Uprava bi me pustila, ali «narod» ne da.

— A tko će vas zamijeniti, kad otiđete — zapita ga dalje nadbiskup.

— Eh, zato je najlakše. Kakvoga god majstora ili činovnika Lepoglava treba, koga prvoga zahvate, dovedu ga ovamo.

Jednog dana prigodom šetnje začuje nadbiskup gore s prozora:

— Hvaljen Isus i Marija, preuzvišeni, ovdje je dr. Ante Živković.

Nadbiskup, pripovijedajući to, dometnu (22):

— Bilo mu je valjda lakše, kad se javio, a i meni, samo ako ga je stražar čuo, nije mu manjkao mjesec dana samice.

(20) Priopćila kardinalova sestra štefanija, u Samoboru mjeseca prosinca 1966.

(21) VD I 25.

(22) VD I 26.

Uz te gorke i teške časove bilo je i ugodnih, pobudnih i veselih. Dok su oba gore spomenuta svećenika još bila zajedno s njim u Lepoglavi, proveli su Božić na najljepši duhovni način. Svaki je od njih služio tri sv. mise, jedan je drugome posluživao, i cijelo vrijeme prije podne od 7-12 sati proboravili su zajedno u kapeli u sv. tišini, molitvi i razmatranju božićne tajne.

«Ima i to svoj čar», primijetio je nadbiskup, kad je kasnije o tom govorio (23).

U 12 sati pjevali su kažnjenici božićne pjesme s radiofonskim prijenosom, za koje su već 21. prosinca zamolili molitvenike, da ih što bolje nauče. Nadbiskup si je pribilježio u kalendaru: «Preč. Pavunić je plakao kod sv. mise nekoliko puta». Toga dana dobili su ovi svećenici dopuštenje, da smiju kroz dva dana zajedno s nadbiskupom blagovati (24).

Bilo je i časova, kad bi se Stepinac od srca nasmijao. Dok je šetao svojom stazom, znalo se dogoditi, da su malo podalje bili na šetnji i malodobnici, koji su bili u ustaškom pokretu. Na šetnji su bili veseli, pjevali su, igrali se i gurajući jedni druge, namjerice su se približavali nadbiskupu i klanjali mu se sve, dok nije zaorio stražarev glas (25):

— Odbij!

O zbivanjima u svijetu nije uglavnom imao ni pojma. Ostao je bez ikakvih vijesti. Jednog dana spazi, da na zidu više nema slike Staljinove. Silno začuđen spomene to kanoniku Boriću. Dosta je vremena prošlo, skoro godinu dana, dok su saznali, da je Tito prekinuo veze sa Staljinom. Dok je mogao dobivati iz Zagreba *Gore srca* ili beogradsku *Blagovest*, bilo mu je lakše, kad je čitao razne vijesti iz života Crkve, koje su ga upravo osvježavale (26).

Za cijelo vrijeme svog boravka u Lepoglavi nadbiskup nije posjećivao priredbe, koje je upriličivala uprava «Popravnog doma». Najviše su se davali ruski filmovi. Koji put su i sami robijaši priredili svoj glazbeni koncert. Da li nadbiskup nije bio pozvan na te priredbe, ili je otklonio posjećivanje, ne zna se. U svom liturgijskom kalendaru je 1. studenoga 1946 zabilježio: «Prije podne davala je radio stanica u lepoglavskoj kaznioni *Missa*

(23) VD I 21.

(24) Nadbiskupova bilješka u kalendaru od g. 1946.

(25) VD I 25.

(26) VD I 24.

---

solemnis od Beethovena, a poslije podne *Ave Maria* od Gounoda».

Jedno vrijeme je kod sv. mise nadbiskupu posluživao koprivnički župnik Pavunić. Taj je svećenik bio silno bojažljive savjesti, da, upravo skrupulozan. Svakog bi dana molio po 16 sati.

«Da nisam — pričao je kasnije Nadbiskup (27) — to vidio svojim očima, ne bih upravo mogao vjerovati. U pola noći diže se i već moli krunicu. Uvijek moli glasno ili poluglasno. Molio je i na šetnji. Šeće, maše krunicom i moli.

— Vi uvijek molite, reče mu jedan stražar.

— Pa što ću drugo raditi? — odgovori mu dosta odrješito i nastavi samo dalje s molitvom.

Dao sam mu u sobu sliku o. Leopolda Mandića. Više puta sam ga preko dana čuo, kako razgovara s ocem Leopoldom:

'Dragi pater, molim te, pomozi mi, da izađem iz ove tamnice! Ah, znam, ne ćeš mi pomoći. Ti si misliš: E, Pavuniću, bolje je, da si tu, da lijepo moliš i Bogu služiš. Ako izađeš van, tko zna, hoćeš li toliko moliti?'

I onda bi svu sliku obasuo brojnim poljupcima. Svaki dan si je odlučio, da će izmoliti pet stotina Očenaša. Ali moleći svoje Očenaše pobunio bi se u brojenju pa nikada nije znao točno, koliko je već izmolio. Isto tako se mučio i s moljenjem časoslova, te je čak poradi veće sigurnosti bilježio dnevno, što je već izmolio».

Silno ga je mučila skrupuloznost te se zbog toga tužio nadbiskupu, priznavajući svoju bijedu. Nadbiskup, čovjek vrlo samilosna srca, blago ga je tješio i mirio, dok ga uistinu nije umirio, da ga uz druge patnje nije mučila i ova duševna muka. Mogao ga je zato uspješno umiriti, jer je za njega nadbiskup bio velik auktoritet i u nj je imao najveće povjerenje.

Pintar, koji je u isto vrijeme kao i Stepinac bio puštan na šetnju, prigodom koje nije međutim mogao s njime ni riječi progovoriti, opisuje jedan potresni događaj iz ljeta 1948 godine. Zbio se je 4. lipnja za vrijeme nadbiskupove šetnje.

Radnici logoraši u očajnom pokušaju bijega prislonili su neprimjetno ljestve na jednu promatračnicu na izvanjem zidu kaznionice, uspeli se gore, razoružali su stražare i udarili u bijeg.

(27) VD I 17. - Pismo mgr. Leopolda Rusana, remetskoga župnika (bez datuma).

Ovo je bilo brzo opaženo sa susjedne promatračnice. Nastao je velik metež. Odjednom čitav niz strojnica poče pucati, a opalio je čak i jedan top. Pucnjava je trajala čitav sat. Nastao je pravi dvoboj između milicionara i očajnih zatvorenika. Staza, kojom je nadbiskup šetao, nalazila se upravo u borbenom području. Kiša taneta letjela je iznad njegove glave. Pintar je sa sobnim drugom promatrao borbu popevši se na stolić. Nadbiskup je mirno stajao kao ukopan, gledao je iznenađen na lijevo pa na desno u pravcima zaraćenih promatračnica, a puščana su taneta letjela oko njegove glave.

Nakon nekoliko časaka promatranja, nadbiskup mirno nastavi svoju šetnju za skoro svojih 7-8 minuta, sve dok nije doletio jedan časnik i prisilno ga ugurao u kuću. Malo iza toga toranj s očajnim logorašima je sa svih strana bio okružen pojačanjem, obasut paljbom strojnica i pušaka i ručnim granatama, bio je skoro do temelja razoren. Trojica mladića platiše pokušaj bijega životom. Ali bilo je i sa strane milicije osam mrtvih, a desetorica ranjenih. Pintar nastavlja svoje sjećanje riječima (28):

«Danas već nakon toliko godina iza toga događaja, pred očima mi lebdi lik toga velikana. Gledam ga osupnuto, gdje mirno i hladnokrvno koraca pod kišom letećih ubojitih taneta, ne obazirući se nimalo na opasnost, koja ga je okruživala. Što ga je vodilo, da je namjerno ostao i nastavio šetnju, teško je dokučiti. Jedno je sigurno, da taj veliki čovjek nije poznavao straha. Ostao je miran, sabran i gord kao litica i u najvećoj životnoj opasnosti. Iza ovoga događaja stanje je logoraša bilo strahovito pogoršano. Česti bolni krikovi i stenjanje onih, koji su bili uhvaćeni u pobuni odavali su, kakav je mogao biti s njima postupak».

Sačuvani su razni maleni listići, što ih je nadbiskup od vremena do vremena slao svojim ukućanima u Zagreb s poniznom molbom, da mu se pošalju neke potrepštine, kao: sapun, unutarnja odjeća za zimu ili za koje drugo godišnje doba, te knjige. Dok je još boravio u istražnom zatvoru u Petrinjskoj ulici u Zagrebu, zamolio je na jednoj ceduljici, da mu pošalju «prašak protiv stjenica». Iz toga se vidi, s kakvim se teškoćama morao boriti. Iako su ga iz dvora opetovano na sličnim ceduljicama pitali, da li mu treba novca, nadbiskup ga nije nikada zatražio.

(28) Uzeto djelomično iz Pintarove knjige *Četiri godine u Titovu paklu*. • VD II 268 sl.

---

6) - *Pohodi*

Nadbiskup je u liturgijskom kalendaru pravio kratke bilješke o pohodima, koje je primao u Lepoglavi, i to od 19. listopada 1946 sve dok nije bio otpušten iz kaznionice, tj. do 5. prosinca 1951.

Dva puta je zabilježio pohod svoje ljubljene majke Barbare, koja je došla s njegovom sestrom Štefanijom. Bilo je to prvi put 5. svibnja 1947, a drugi put 17. srpnja iste godine. Njegova sestra opisuje taj posjet na slijedeći način.

Obadvije su dobile odobrenje, da ga mogu pohoditi. Nadbiskupski dvor je dao kola, a vjerni šofer Kranjčec ih je vozio. Putovale su lijepim zagorskim krajem. Kad su se približile Lepoglavi i zagledale toranj župne crkve Štefanija će majci:

— Gledaj, mama, ovo je samostan, gdje naš dragi zatočenik prebiva.

Majka je zaplakala na te riječi i suze su joj potekle niz staračko lice. Štefanija ju je tješila, iako se i ona borila sa sobom i prigušivala u sebi suze. Kad su stigli do vrata kaznionice, Štefanija je kušala ohrabriti majku riječima:

— Mama, Lojzeka neće ništa toliko obradovati, koliko, ako vidi, da si hrabra i ako ne bude vidio suze u tvojim očima. To će i njega obodriti, da junački podnese svoje muke.

Hrabra mati, koja je već za vrijeme rata izgubila jednog sina, zatomi u sebi žalost, obriše si rupčićem suze i lice te mirno uđe u kaznionicu u sobu za primanje.

Vrata se najedanput otvore, a majka i sin se nađoše u zagrljaju. Blagi smiješak na nadbiskupovu licu te umiljate riječi, što ih je izustio, vratiše majci potpunu mirnoću:

— A tko je to došao? Evo, mama, što čovjek sve u životu mora da prođe! Mama, ništa se ne brinite, do volje Božje! Sve treba strpljivo snositi.

Majka se utješena vratila u Zagreb, gdje je stanovala kod svoje kćerke štefanije. Nastavila je kršćanskom jakošću i s krunicom u ruci podnositi sve patnje, koje joj je Božja providnost poslala ili dopustila, da je stignu.

Ta se jaka žena, žena vjere preselila u vječnost u Zagrebu na Trešnjevki 11. prosinca 1947 (29). Dva dana prije smrti, malo prije nego što je ušao k njoj župnik noseći joj utjehu sv. vjere,

(29) Osmrtnica tiskana prigodom smrti Barbare Stepinac.

---

vidjela je u sobi pred sobom divno dijete, što je blagoslivlje, te usklikne:

— Otkuda to divno dijete?

Ali, odmah zamoli kćerku neka o tome nikome ništa ne spominje, jer bi drugi mislili, da je luda.

Njezino tijelo je bilo 13. prosinca prevezeno u Krašić i istoga dana poslije podne sahranjeno u obiteljskoj grobnici. Na njezin sprovod je stiglo mnogo svećenika, da odaju posljednju počast jakoj majci, koja je dala sv. Crkvi takva sina.

Nadbiskup je u svom kalendaru 19. prosinca zabilježio slijedeću bilješku: «U 9 h na večer primio sam vijest o smrti majke od g. F... Angjela. 15. XII».

Slijedeći dan, 20. prosinca, zabilježio je: «Počeo misu gregorijansku (tj. kroz trideset neprekidnih dana uzastopce) za svoju majku».

Kardinalova sestra Štefanija je svoga brata redovito jedanput mjesečno posjećivala u Lepoglavi. Ona mu je donosila knjige, koje je zatražio, odijelo i rubeninu, a tu i tamo i hranu. Sve je to u nadbiskupskom dvoru pripravljala brižna časna sestra Krista. Donosila mu je cvijeće za oltar. Jednom zgodom donese mu divne ruže. Vidjevši te lijepe ruže, nadbiskup joj reče:

— Ovamo spada trnje, a ne ruže!

— Ovo ti šalju — odgovori mu sestra — oni koji te vole, pa se sjeti i njih u molitvi.

Kad ga je sestra posjetila upravo nakon one pobune kažnjenika, našla ga je vrlo tužna. Malo je govorio i malo poručivao. Najednom se okrene k sestri te joj reče:

— Ako se dogodi, da ja umrem ovdje, da ti ne bi palo na pamet, da moje tijelo prevezeš. Hoću, da ležim ovdje na robijaškom groblju, među robijašima, jer na dan suda, digao se iz dna oceana, ili iz zlatne carske grobnice, ili iz robijaškog groblja, donijet ću samo svoja dobra djela.

— Tvoja volja — odgovori mu sestra — bit će zapovijed za mene. Nismo se tebe odrekli, ni uz cijenu života, koga smo spremni svaki dan da dademo za tebe.

U vrijeme nadbiskupova boravka u Lepoglavi sestra Štefanija je pretrpjela vanredno mnogo, sve zbog svoga brata Alojzija. Ona i njezin sin postali su nišan, na koji je režim pucao, da na taj način skrha i neslomljiv karakter nadbiskupov. Njegova je sestra bila bačena iz svog stana, a sina su joj pokušali ubiti, kojom zgodom je dobio 15 uboda na lijevoj strani tijela,

---

a drugom su zgodom ispalili na njega 10 hitaca iz revolvera, koji su se, međutim samo okliznuli na njegovu odijelu. Siromašni mladić je pobjegao iz škole, da se vrati kući k majci, no u vlaku je bio opet napadnut. Morao je stupiti u vojnu službu. Ni tu mu nije bilo bolje. Dugo je bio u zatvoru, gdje je toliko izmučen, da je prije izlaska izgubio pamet, te su ga morali smjestiti u duševnu bolnicu. Uslijed toga je nadbiskupova sestra trpjela mnogo. U toj

teškoj duševnoj patnji sestre i njezina sina tješio ju je nadbiskup svojom kremenitom vjerom, koju je iznio u divnom pismu (30).

Tri puta ga je posjetio u Lepoglavi i upravitelj apostolske nuncijature u Beogradu mgr. J. P. Hurley. Bilo je to 2. prosinca 1946, te 5. svibnja i 7 studenoga 1947 (31).

Koji put mu je omogućen posjet kojega od hrvatskih biskupa i svećenika nadbiskupije. Tako je 16. siječnja 1947 stigao njegov zamjenik u upravi nadbiskupije biskup mgr. Franjo Salis Seewis u pratnji sjemenišnog duhovnika dr. Dragutina Nežića. Tom je zgodom nadbiskup potpisao jedan akt u vezi sa sudbenim postupkom za proglašenje blaženim Sluge Božjega zagrebačkog pomoćnog biskupa dr. Josipa Langa (32).

Ali ti su posjeti bili rijetki i strogo nadzirani. Razgovor se smio voditi samo u nazočnosti triju osoba iz uprave kaznionice, i bio je stenografski bilježen. Posjetnici su prije posjeta dobili točno određene upute, o čemu smiju s njime govoriti, kojih su se morali strogo držati. Kad mu je jedan redovnik prigodom posjeta spomenuo, da je krov karmelićankama u Brezovici procurio, prisutni činovnik ministarstva prekine razgovor i posjet riječima:

— O tome se ne može razgovarati. Prekidam razgovor. Kad mu je kasnije prigodom pohoda nadbiskupove sestre Štefanije zamjenik upravitelja kaznionice rekao (33):

— Znadete, o čemu smijete razgovarati sa sestrom — nadbiskup mu odgovori:

— Ta o čemu smijem govoriti, kad ne smijem znati ni to, da vani pada kiša?!

U tim razgovorima bile su zabranjene teme o politici i sva-

(30) Kardinalovo pismo sestri štefaniji Stengel od 12. XII. 1953, i njezino od 17. II. 1962, str. 9-14.

(31) Nadbiskupova bilješka u liturgijskom kalendaru, od g. 1946 i 1947.

(32) Nadbiskupova bilješka u liturgijskom kalendaru g. 1947. - D. Nežić također saopćio piscu u Rimu 31. I. 1970.

(33), VD I 7.

---

ka vijest o crkvenom životu. Razgovor se je smio kretati samo oko posve sporednih stvari.

Dok je još boravio u nadbiskupskom dvoru u Zagrebu, ali već pod strogim nadzorom policije, na Veliku Gospu g. 1946 došla mu je u posjete lijepa skupina rođaka s njegovom majkom i dvjema sestrama. Jedna sestra, koja je možda prvi put stupila u njegove biskupske odaje, a došla iz priprostog sela rekla mu je (34):

— Moj Lojzek, pak ti imaš već sad raj na zemlji.

Nadbiskup se samo nasmiješio i nije joj htio kvariti njezino lijepo raspoloženje i zadovoljstvo. Kad ga je kasnije posjetila u lepoglavskoj kaznionici, nije znala ništa reći, nego je samo plakala. On ju je nastojao utješiti, kao što je činio svima, koji su ga mogli posjetiti.

Kad se nakon pet godina vratio u Krašić rekao joj je:

— Sjećaš li se onoga dana, kad si mi zavidjela na mojem raju na zemlji i onoga kad si u Lepoglavi toliko plakala. Htio sam odmah spomenuti moj raj, ali ti nisam htio kvariti žalost, da te ne bi još više ražalostio.

Koncem g. 1947 i početkom g. 1948 počeo se strani svijet više zanimati za nadbiskupov slučaj i sudbinu. Očitovalo se to u pritisku stranaca na vladine organe, da im se dopusti da ga posjete. Za takav posjet rijetki su dobili dopuštenje.

Prije posjeta nadbiskup je dobio točnu uputu, što smije, a što ne smije govoriti. Posjeti su se odvijali u neobično hladnom tonu, u okviru društvene uljudnosti. Nadbiskupove su izjave bile kasnije i objavljene, no ne uvijek ispravno. Nadbiskup je u tim upitima bio prikazan ne rijetko kao sukrivac i suradnik okupatora.

Pintar je zanimljivo opisao, kako je OZNA (34a) bila izvela jedan pohod. Javila se za razgovor jedna skupina stranih vjerskih predstavnika. Uprava se našla u vrlo neugodnom položaju. Da spase na neki način potrebni ugled, utekli su se zlobnoj prijevari. Preobukli su jednoga agenta, koji je navodno u licu bio sličan nadbiskupu; i taj novi «Stepinac» je u jednoj ćeliji primio posjetnike na onaj način, na koji je to htjela OZNA.

(34) Priopćila s. Magdalena Mrzljak, g. 1970.

(34a) Gl. gore str. 491, bilj. 7c.

Lakrdija je uspjela, jer su stranci otišli uvjereni, da su razgovarali s nadbiskupom.

Drugom je zgodom kanonik Nikola Borić negdje čitao, da nadbiskupa kane pohoditi anglikanski i metodistički službenici, i upozorio ga je na to. Nadbiskup, komu takvi posjeti nisu bili ugodni, reče mu:

— Hvala vam, da ste me upozorili, baš vas je sâm Bog nadahnuo, da mi to saopćite, barem se mogu spremiti, što ću im kazati (35).

7) - *Nedužna zabava*

Nadbiskup je od malih nogu vanredno ljubio prirodu i umio s njome zajedno živjeti. Odrastao u seljačkoj okolini dolazio je dnevice u dodir s prirodom. A Bog ga je obdario posebnim darom opažanja. Iz tih opažanja umio je izvoditi zaključke, koji su ga dizali u duhovne visine.

U Lepoglavi nije imao društva. I u ono kratko vrijeme, što je ondje boravilo nekoliko svećenika, nije mogao redovito s njima razgovarati.

Ali on je u prirodi našao lijepo i ugodno društvo. Na svojim šetnjama nije nailazio na posebno bilje i drveće, jer je njegova šetnja bila ograničena uvijek samo na jednu te istu stazu, po kojoj se mogao šetati gore i dolje.

No Božja providnost mu je u golubima i vrapcima poslala milo društvance. Šetajući po svojoj stazi, opazio je, da u lepoglavskoj bašči ima golubova i vrabaca na pretek. Zato bi ponio sa sobom mrvice kruha i kolača te ih pomalo počeo sipati po zemlji. Ptičice su to opazile i počele se natjecati, koja će prva od njih pozobati dobačenu im hranu.

Dok je župnik Pavunić svoj rupčić pun mrvica istresao na jedanput na jedan kup, golubovi i vrapci su se odmah u velikom broju spustili na plijen, nadbiskup je znao dobacivanjem manje količine probuditi u pticama zanimanje i natjecanje. Golubovi i vrapci su se na to tako privikli, da su odmah počeli k njemu slijetati, čim bi spazili, da je izišao na uobičajenu šetnju. Bilo je to pravo pravcato prijateljstvo. Spomenute su ptice svoje prijateljske osjećaje prema ovome Božjem čovjeku pokazivale radosnim cvrkutanjem i lepršanjem. Znalo je k njemu

(35) Priopćio Nikola Borić, g. 1963.

---

doletjeti oko pedesetak golubova. Najprije bi par puta obletjeli oko njega, a onda bi se bacili na pripravljenu im gozbu.

Kanonik Borić promatrajući taj prizor reče nadbiskupu jednom zgodom:

— Baš vas lijepo pozdravljaju!

Ovo prijateljstvo s pticama je svima upalo u oči. Logoraši su počeli među sobom šaputati: «Golubovi poznaju sveca i idu k njemu».

Nekima u kaznionici to nije bilo po volji, pa su htjeli to prijateljstvo i nedužnu nadbiskupovu zabavu zapriječiti. Postavili su golubovima žičanu mrežu, da ih poklopi. Kad je nadbiskup opazio, što je na stvari, prestao je hraniti golubove za vrijeme šetnje, te se ograničio na zabavu

s vrapcima, koji su dolijetali na njegov prozor. Sam je kasnije rado pripovijedao o toj svojoj zabavici s vrapcima (36):

«Na prozoru sam im uvijek ostavljao nešto mrvica. Vrapci su to zapazili i dolijetali su».

Dolazili su mu i u ćeliju. Jednoga dana mu je jedan sio na rame, a dolazili su mu i na ruke. U ovakvom saobraćaju su se prema njemu odnosili sasvim pitomo.

«Puno puta je to bilo — pripovijeda nadbiskup — pravo veselje za mene, a i za njih. Nije im bilo krivo».

Na prozor su počeli slijetati i golubovi. On ih je znao povući za rep i zadržao bi ih kod sebe u ćeliji. Jedanput je jedan vrabac, koji je sio na rub umivaonika puna vode, pao u vodu, jer je kanonik Borić ušao nekako žurno, te se vrabac, koji je zaspao, prestrašio i pao u vodu.

8) - *Nadbiskupovi duhovni usponi*

Viteška izdržljivost o kojoj svjedoči dosadanje dokumentirano promatranje nadbiskupova života i ponašanja u Lepoglavi, ima svoj duboki korijen u njegovu unutarnjem životu, u njegovu razmatranju i sjedinjenju s Bogom. Savjest mu je davala svjedočanstvo, da je čist od krvi sviju, jer nije ništa propustio, da u potpunosti saopći svima Božji naum, zakon i volju. Svjestan, da mu odozgo dolazi čvrstoća, kojom je do sada vodio borbu za Kristovo stado njegovoj brizi povjereno, kojem

(36) VD I 18 66; II 51; III 104 sl. - Priopćila s. Magdalena Mrzljak, kojoj je to pripovijedao sam kardinal.

---

ga je Duh Sveti postavio pastirom da pase Crkvu Božju, strahovao je sada i strepio za nj. Predviđao je, da će poslije njegova odlaska iz središta nadbiskupije provaliti među njih okrutni vuci, koji neće štedjeti stada prema onim riječima (37): «Udarit ću pastira, i stado će se razbjeći».

Vođen svjetlom sv. vjere, koja mu je bila jaka obrana protiv svakog malodušja, shvatio je, da se stadu Kristovu ne služi samo riječju i djelima pastirske službe nego i na drugi način. Prostorno rastavljen od njega, lišen slobode i nasilno ušutkan, moći će mu — možda i uspješnije — koristiti vrućom i pouzdanom molitvom i šutljivom patnjom. Svom svećenstvu i vjernicima bivao je na taj način sve bliži. Duh mu je bio slobodan (38).

To su bile njegove misli, kojima se uzdizao nad prosječnost u više područje, koje ga je hrabrilo i podržavalo.

Znao se zabaviti i drugim razmišljanjem. Kad je izlazio na šetnju, gledao bi barokni zvonik župne crkve, nekadanje pavlinske samostanske crkve. Gledao je i upirao svoj pogled na križ

vrhu tornja i razmišljao: taj križ tu stoji već stoljećima. Prošla su kojekakva burna vremena, nisu ga maknula s mjesta. On neprestano pokazuje put, kojim se ide u nebo.

U mislima bi se zanosio u daleka, prošla vremena, kad je u tom divnom zagorskom kraju, bogatu zelenim brežuljcima i pitomim dolinama, kroz koje protječu brojni manji potoci i Bednja, g. 1400, Herman, celjski grof u Lepoglavi podigao samostan i predao ga pavlinima. U njegovu sjećanju su se nizale uspomene na taj zaslužni red, koji je u 13. stoljeću iz Mađarske presađen na hrvatsko tlo i na raznim mjestima izgradio svoje samostane. Tako u Dubici (1244), u Remetama (1247) u Šumi u pazinskom kraju (1255), u Gariću u Moslavini (1295), u Donjoj Bukovici (1301) i na mnogim drugim mjestima.

Samostan u Lepoglavi posta doskora sijelo njihova provincijala, a katkada i samoga generala. U njemu su pavlini otvorili g. 1503 prvu javnu gimnaziju, a u slijedećem stoljeću i visoki učevni zavod, najprije za mudroslovlje, a zatim i za bogoslovlje. Taj zavod bio je prva hrvatska visoka škola, sveučilište s dva fakulteta.

Mislio je na trojicu pavlina, koji su bili njegovi predšasnici na biskupskoj stolici zagrebačkoj, na bogatu biblioteku, koju su pavlini u Lepoglavi bili sakupili, a koju je kasnije razgrabila

(37) Mt 26, 31.

(38) VD I 23.

---

ugarska vlast. U njegovu sjećanju su se nizali oni učenjaci, koji su proizašli iz ovoga samostana: jezikoslovac Ivan Belostenec Orlović, pravnik svjetskog glasa Gašpar Malečić, povjesničari Ivan Kristolovac, Josip Bedeković i drugi.

Došao je zatim na austrijsko prijestolje «car-sakristan» Josip II, koji je taj velezaslužni red u Hrvatskoj, 19. ožujka 1786, ukinuo, a lepoglavski samostan pretvorio u kaznionicu. Sve se to nizalo u njegovu sjećanju.

Kad su godine 1952 Damjan i Nikola, franjevci, posjetili nadbiskupa u Krašiću, rekao im je (39): «Kad god bih bio pušten, da se prošetam u nekadašnjem samostanskom dvorištu u Lepoglavi, preda mnom bi se ponosno pojavio barokni toranj stare pavlinske crkve. I kad bih ga pogledao, svaki put kao da sam u svojoj duši slušao kako mi govori: Nadbiskupe, sjeti se Josipa II! Taj križ odolio je njemu, pa će i ovima».

Bilo je dana, kad su neki iz uprave kaznionice oko njega obilazili i koješta pokušavali, ne bi li barem koju riječ rekao, čime bi se mogli okoristiti ili ga potaknuti, da popusti u svom stavu.

Tako je jednoga dana bio sa svojom sestrom u dvorištu kaznionice prigodom njezina posjeta i začudo zapazi kroz otvorena vrata kaznionice auto i kraj njega svoga šofera iz Zagreba. Upravo u taj čas prođe pokraj njega jedan od uprave i samo se smješkao. «U svojoj naivnosti

— mislio je nadbiskup — misle, da će time u meni probuditi želju za slobodom i navesti me, da popustim!»

Vidio je sebe upravo odsječenim i od svijeta i od svoje nadbiskupije. Prigodom pohoda slušaju ga trojica, sav se razgovor stenografski bilježi! Smije razgovarati samo o najobičnijim stvarima! Bolno mu je sve to bilo, ali je mislio:

«Sve ste mi oduzeli, ali jedno niste, da kao Mojsije dižem ruke k nebu».

Nešto mu u njegovoj nutrini govorilo (40): «Pazi! Oprez!» Znao je, da bi trebalo vrlo malo, samo malo kimnuti glavom i bio bi slobodan, jer bi se oni zadovoljili s malo popuštanja. Ali savjest bi mu se odmah na tu misao probudila, i želju za slobodom, koja bi se u srcu pojavila, svladao bi slijedećim razmišljanjem:

(39) K. DOČKAL, *Prigodom dolaska pavlina u Zagreb*, u KL 95 (1944) 44-53. VD I 24; II 51; III 92.

(40) VD I 24 sl.

«A što onda? Ovi bi triumfirali, rastrubili bi po svijetu, da sam priznao krivnju, koje nisam počinio, ja bih bio doduše u Zagrebu, ali onemogućen u svom pastoralnom radu. A što bi mi rekla moja savjest? Kako bi bilo Sv. Ocu, kad bi saznao, da sam izdao Božju stvar? Ne! Nema druge, nego trpjeti za Božju stvar i moliti. Tako je Božja volja. Ako treba, bolje je časno poginuti, nego sramotno živjeti i stanovati u nadbiskupskom dvoru. Ni sv. Tomi Moru, kao ni sv. Johnu Fisheru nije bilo lako, a eto danas su na oltaru. Da je popustio, izgubio bi se, a s trpljenjem je postao blažen. Ako protivnici imadu svoje metode, mi imamo jasna načela. Ako bi i koji biskup zastranio, tu je još Sv. Otac, koji u stvarima vjere neće nikada zalutati. Neću popustiti! Frangar, non flectar! — Neka me slome, ali neće me saviti!»

Takvim i sličnim razmatranjima hrabrio se nadbiskup u svom zatočenju. Suzbijao je odlučno svaku napast, da popusti.

Progonstvo, koje je radi Božje stvari podnosio, dizalo je njegovu dušu do velikih duhovnih visina, koje su mu predstavljale sve zemaljske stvari kao ništetne, jer su prolazne. U tom razmatranju mu je pomogla jedna misao iz Sv. pisma. Bio je to 12. stih 89. psalma, koji glasi:

«Nauči nas dane naše brojiti, da steknemo mudro srce».

Prema tim riječima Sv. pisma, prava mudrost, koja je dar Božji, raste s dobi, dakle, s godinama. Ona uči procjenjivati ono, što je vrijedno, a što je samo prividno dobro. Tu izreku je nadbiskup zabilježio ne jedanput u svom liturgijskom kalendaru.

I doista je brojio svoje dane. Na svoj rođendan, 8. svibnja 1947, zabilježio si je koliko bi trebalo još godina, kad bi mu Gospodin dao da doživi 75. godinu života. Trebalo bi mu još 26

godina, koje on promatra pod znakom upitnika, kao i onu problematičnu godinu 75. Broji svoje dane provedene u zatvoru i bilježi ih. Dani su mu brzo prolazili, i već može zabilježiti i tisući dan svog tamnovanja, sve u misli: «I ostali će brzo proći. Izdrži! Ne popusti!»

Često si je rekao (41): «Dragi Bog zna, da nisam ni mislio doći na položaj, na kojem se nalazim. Ali, kad sam odabran, onda moram sada ovako nastupati. Tješi me ona riječ da Bog ne trpi mir (tj. mirovanje) kod onih, koje je odredio za borbu».

On je ljubio mir, kako to svjedoče svi oni, koji su mu bili

(41) VD II 148.

---

blizu. Nije tražio borbu. Ali kad mu se ta nametnula, on ju je prihvatio.

Na koncu kalendara iz godine 1946 na zadnjoj stranici nalaze se slova «O.A.M.D.G.», tj. «Omnia ad maiorem Dei gloriam — Sve na veću slavu Božju». Tim riječima nadbiskup vlastoručno doda: «pa i moj zatvor!»

Eto nekoliko misli, kojima mu se duša uspinjala u visine. Bilo je u Lepoglavi i čuvstvenih časova, koji su ga upravo zanosili. Bilo je to pjevanje bistričkih hodočasnika, koji su prolazeći pokraj lepoglavske kaznionice podigli svoj glas i snažnije i zanosnije pjevali nabožne pjesme. To je i njega dizalo.

Duhovno ga je podizala i zvonjava lepoglavskih zvonova, koju je tako rado slušao; duša mu se razblaživala, dok je slušao njihove skladne zvukove. U nadbiskupovoj ostavštini se našla prekrasna pjesma o tim lepoglavskim zvonima. Ne zna se od kojeg pisca, no sadržava misli i riječi, koje su bile njegove vlastite. Krcata je dogmatskim usponima duše vrhu tajne Utjelovljenja vječne Riječi (42).

2. - ZATOČEN U KRAŠIĆU

1) - *Vijest o premještaju nadbiskupa u Krašić*

Krajem studenoga 1951 umrla je u Krašiću Katarina Stepinac, supruga nadbiskupova nećaka Josipa. Na njezin sprovod je stigla iz Samobora nadbiskupova sestra Štefanija. U razgovoru tom zgodom ona će župniku Vranekoviću:

— E, doskora ćete dobiti kapelana.

— Zar će mi možda duhovni stol poslati kojega starijega svećenika, da bih na taj način prije smrti bio opskrbljen — upita župnik.

— Za kapelana dolazi vam moj brat, odgovori mu ona.

Župnik je začuđeno pogleda, a u sebi je mislio, da bulazni. Ona je opazila njegov začuđeni pogled i odgonetnula njegovu misao, pa mu za razjašnjenje reče:

— Pred nekoliko dana je pariški radio javio, da će jugoslavenska vlada pustiti nadbiskupa Stepinca iz zatvora, i dopremiti ga, no ne u Zagreb, nego u njegovo rodno mjesto.

(42) VD I 23 sl.

Župnik nije o tome ni s kim razgovarao, osim sa dvjema časnim sestrama, koje su u župnom dvoru vodile kućanstvo. One su na tu vijest ostale bez daha.

Sada se je župnik sjetio, da je i Tito pred kratko vrijeme bio javno izjavio, da će nadbiskupa pustiti iz Lepoglave, kad to budu zahtijevale političke prilike. I doista, Sjedinjene Američke Države, na zahtjev katolika, pravile su na jugoslavensku vladu pritisak u tome smjeru.

Spojivši jednu vijest s drugom, uvidio je župnik, da bi se doista moglo dogoditi, da jednoga dana u Krašiću ugledaju nadbiskupa. U vidu ove mogućnosti dao je okrečiti unutrašnjost župnog dvora. Trebalo bi još koješta pripraviti za taj slučaj, ali je mislio, da je najnužnije ipak u kući, a poznato je, da je nadbiskup skroman, jednostavan i bez velikih zahtjeva, te će shvatiti položaj i stanje.

Slijedećih dana mu dođe misao, da je možda upravo zato Božja providnost sve tako udesila, da su časne sestre družbe Služavki Malog Isusa ostale u Krašiću. Pred godinu dana je stigla nova predstojnica, koja se pokazala vrlo vrijednom i sposobnom, a upravo pred mjesec dana izmijenjena je kuharica. Dobili su jednu od najboljih, kojima družba raspolaže. Tada je u župnom dvoru bilo pet sestara, koje su vodile kućanstvo i brinule se za crkvu.

Župnik je bio zabrinut zbog druge okolnosti, koju do sada nije znao protumačiti. Upravo posljednja dva mjeseca ga je UDB-a (42a) neprestano uhodila. Ispitivani su bili vjernici o njemu, ne bi li što iz njih izmamili protiv njega, što bi moglo biti povod policijskom postupku protiv njega. Šef UDB-e mu je podvaljivao najsramotnije neistinite čine. U to kratko vrijeme bio je trinaest puta na preslušavanju. Župnik je mislio da ga možda žele maknuti s mjesta zbog možebitnog nadbiskupova dolaska. Bili su to za njega dani tjeskobnog iščekivanja, što će se zbiti (43).

2) - *Nepomičan kao stijena*

Peta godina nadbiskupova tamnovanja u Lepoglavi navršila se 19. listopada 1951. Posljednjih mjeseci te godine bilo

(42a) UDB-a = «Unutrašnja državna bezbednost», tj. hrvatski: «Unutrašnja državna sigurnost», jugoslavenska tajna policija, s prvošnjim imenom OZN-a.

(43) VD I 1 sl.

je prema nadbiskupu vladanje upravnih organa u Lepoglavi vrlo upadno. Obilazili su oko njega s velikom uljudnošću, poduzimali su koješta, da slome njegovu moralnu čvrstoću. Navodili su ga, ne bi li kazao barem koju riječ, koju bi mogli po volji tumačiti, da on tobože izravno moli pomilovanje. Nadbiskup je međutim mislio: Uz Božju pomoć nećete toga doživjeti; ili obnovu procesa, ili poništenje presude. U protivnom slučaju radije polažem i život. «Scio cui credidi — Znam, komu sam vjerovao» (44).

Jednoga dana približi mu se komesar te mu s posebnim naglaskom reče:

— Znadete li, da su svećenici socijalno osigurani? Htio je započeti razgovor. No nadbiskup mu odgovori kratko:

— Ja imam siguran metar zemlje. To mi je dosta. Toga mi ne može nitko oduzeti!

Komesar je uvidio, da nije moguće predobiti ga da razgovara i slomiti njegovu odlučnost. Zašutio je i uklonio se. Nadbiskup je zatim još srdačnije i ustrajnije molio: «In te, Domine, speravi — U tebe sam, Gospodine, stavio svu svoju nadu» (45).

Jednom su ga zvali u upravu kaznionice s nakanom, da ga nekako sklone i navedu, da popusti u svojoj čvrstoći i da zamoli pomilovanje. U upravi se nalazio neki novinar, koji ga je napadno i nekako čudno gledao; davao je dojam kao da je upravo opsjednut. Naokolo je sjedilo osoblje kazničke uprave u naslonjačima. Iz njihova držanja nadbiskup je zaključivao, da je njima mnogo neugodnije negoli njemu, a u sebi je još usrdnije molio: «Majko Božja, pomozi mi u ovaj čas!» Sâm je sebi odlučnom voljom zapovijedao: Ne popusti! I ostao je čvrst kao litica (46). O sadržaju toga razgovora nadbiskup se kasnije nije izjašnjavao.

Konačno, 5. prosinca 1951, ministar unutrašnjih poslova Narodne Republike Hrvatske I. Krajačić izdade rješenje, da se Stepinac «pusti na uslovni otpust», koji traje do isteka vremena, za koje je izrečena kazna, tj. do dana 18. rujna 1962. U tom vremenu, određuje mu se, da je dužan boraviti u Krašiću, a može mijenjati određeno mjesto boravka samo po odobrenju ministra unutrašnjih poslova Narodne Republike Hrvatske (47).

(44) 2 Tim 1, 12.

(45) VD I 22.

(46) VD III 139 188.

(47) Narodna Republika Hrvatska, Ministarstvo unutrašnjih poslova, br. 58286, od 5. XII. 1951.

Toga istoga dana jedan član uprave lepoglavske kaznionice reče nadbiskupu:

— Odlučili smo, da idete u rodno mjesto, u Krašić — i onda se zlobno nasmijao.

Nadbiskup opazi taj zlobni smijeh. Zavio se u šutnju, ali ga je oštro pogledao i omjerio pogledom. Htio je reći: Ne dira me to i nimalo me ne uznemiruje. Ne žalim života.

Onomu je postalo neugodno i zastidio se videći, da je nadbiskup shvatio zlobni podsmijeh. Htio je nekako zabašuriti taj zlobni smijeh, no bilo je kasno. Nadbiskupa to nije smetalo. Imao je samo jedno pred očima, za što je usrdno u sebi molio, a to je bila milost ustrajnosti, da mu volja ne bi oslabila, da ne bi popustio te zatajio i izdao Božju stvar radi vremenitog probitka (48).

Htjeli su ga smjestiti u Turkovićev dvor na Hruškovcu.

— Ja tamo ne idem — rekao je nadbiskup odlučno. — Ako idem u Krašić, onda ću ići ili u kuću časnih sestara ili u župni dvor.

Iz tih njegovih riječi se razabire, kako mu još nije bilo poznato, da je časnim sestrama oduzeta njihova kuća.

Posljednji zatvorenik-svećenik, koji je još bio u kaznionici, bio je o. Jerko Mihaljević, provincijal hercegovačke franjevačke provincije. Pomagao je nadbiskupu prije napuštanja lepoglavske kaznionice pakovati u kovčege knjige i ostale stvari.

Kad je sve to bilo već smješteno u auto i kad su bili spremni za polazak, nadbiskup jednom od nazočnih predstavnika vlasti postavi pitanje:

— A što će sada biti s ovim čovjekom? — pokazavši pri tom rukom na o. Mihaljevića. Dotični je na to rekao:

— Ako hoćete, može i on biti uvjetno pušten na slobodu.

— A što ja u toj stvari mogu učiniti? — upita nadbiskup.

— Napišite u tom smislu kratku molbu i bit će sve u redu — reče predstavnik vlasti.

— Dobro, ako je tako.

Kako je nadbiskupov pisaći stroj bio spakovan i smješten u auto, izvadiše ga i raspakovaše. Nadbiskup je odmah sio i za par časaka natipkao posve kratku molbu, koju je službena pratnja odmah preuzela i sa sobom ponijela, da se uzme u brzi postupak. I zaista je primijenjen najkraći put rješavanja. Molbu

(48) VD II 179 sl. 249.

je nadbiskup napisao 5. prosinca, pa se o. Jerko Mihaljević kao slobodan našao u franjevačkom samostanu u Zagrebu na Kaptolu već na Stjepanje na večer, tj. 26. prosinca 1951.

Pred izlazak iz lepoglavske kaznionice novinari su nadbiskupa upravo gnjavili, no on im odlučno izjavi, da će s njima razgovarati kao s ljudima, ali da za novine ne daje nijednu izjavu. Znao je, da bi se mogla iskriviti koja riječ, koja možda nekome ne bi bila poćudna.

Na kraju se digne upravitelj kaznionice vrlo uznemiren i smeten te upita nadbiskupa:

— Ja bih molio dr. Stepinca, neka bi rekao, ima li se možda na što potužiti za ovo pet godina, što ih je proveo u Lepoglavi? Da li mu je što nedostajalo ili je možda postupak upravnih organa bio nekorektan?

— Ne mogu se posebno potužiti na postupak sa mnom — odgovori nadbiskup — i pojedinačno nemam ništa protiv koga, ali znajte, da je bilo dosta i gorkih časova.

Taj razgovor je konačno svršio i on krene van, gdje je čekao auto. Tu je bilo i više fotoreportera, da snime taj izlazak. Unutarnji mu je glas međutim neprestano govorio: Pazi! Ne popusti!

Putem iz Lepoglave u autu je neprestano svirao radio. Tu je čuo i vijest, da je otpušten iz Lepoglave. On je kroz to vrijeme mirno razmišljao (49): «Kolike li razlike između onoga puta, kad su me prije pet godina vozili u Lepoglavu i sada! Onda je radio svirao i upravo ječao. Oni, koji su me pratili smijali su se i nisu mogli svog veselja sakriti. Mislili su: Pobjeda je naša! On je odstranjen. Sve je gotovo! Jadnici, ne znaju, što je Crkva Božja! A sada na povratku, nakon pet godina, ne znaju upravo, kako bi pokazali ljepše lice. Veselo se razgovaraju, kao da nikada nije ništa bilo, a ipak u sebi drugo misle».

Ovaj nepopustljivi i čvrsti nadbiskupov stav ima dubok korijen. On je prigodom biskupskog posvećenja prisegao, da će ostati vjeran Sv. Ocu i Crkvi katoličkoj, i htio je bez popuštanja tu svoju prisegu držati. Pomno je pratio struje u javnom životu. Vidio je kako te struje silom vuku Hrvatski Narod, vjernike katoličke Crkve, kojima je on imao biti duhovni vođa i učitelj kroz materijalističko-ateističko shvaćanje života.

Promatrajući kako bi se htjelo izbrisati njegovo kršćansko obilježje, osjećao se u savjesti obvezanim, da se uz Božju pomoć

(49) VD I 6-8.

posluži svim duhovnim sredstvima, kojima je kao nadbiskup raspolagao, da bi zaustavio tu struju. Dok je bio na slobodi, služio se riječju, kojom je jasno i načelno izricao stav katoličke Grkve, koju je zastupao, da dobronamjerne osvijesti; da površne i lakoumne od zavađanja očuva; da onima koji, pučki rečeno, ne vide dalje od nosa, otvori šire obzorje; da one koji kolebaju, učvrsti. Sada je međutim nazrijevao, da je došao čas, da primjerom nepopustljivosti i čvrstoće u trpljenju pokaže, kako valja nepokolebljivo duhovne vrednote pretpostavljati zemaljskim, vremenitim probicima. Jer se radilo o vjernosti Bogu i katoličkoj Crkvi, o časti te duhovne majke, odlučio je ostati čvrst i neslomljiv.

Kanonik Borić mu je jednom u Lepoglavi rekao, da je Tito bio rekao, da su točkovi povijesti prešli preko Mačeka i Stepinca. Ali nadbiskup je znao, da se ne radi o njemu, nego o stvari katoličke Crkve, i da Tito drugo govori, a drugo misli, pa da će ipak doći vrijeme — makar iza njegove smrti — kad će presuda njemu izrečena 11. listopada 1946, koja je zapravo izrečena protiv katoličke Grkve, biti poništena, a poništit će je oni, koji pošteno misle (50).

3) - *«Ja iz ove zemlje ne idem»*

Bilo je 4. prosinca 1951, nedjelja i spomendan sv. Barbare. U Krašiću je bilo «susjedstvo», tj. sastao se lijep broj svećenika zbog predbožićne ispovijedi. Bilo je toga dana mnogo naroda u crkvi. Prema običaju u takvim zgodama svećenici su ostali na objedu kod župnika. Bilo je veselo, kako to biva prigodom svećeničkih sastanaka.

Domaćin župnik pripovijedao je ostaloj braći svećenicima, kako očekuje svakog dana, da ga zatvore, premda pred vlastima nema nikakve krivnje. S mukom je prikrivao veliku umornost zbog nekoliko neprospavanih noći. Pod kraj objeda pozlilo mu je te se neopazice udaljio od stola i pošao na gornji kat. Kako mu je doskora bilo bolje, sađe u prizemlje, gdje u hodniku opazi nepoznatog mladog gospodina.

- Dobar dan! Jeste li vi gospodin Vraneković? — upita došljak.

— Jesam — odgovori župnik. — Što izvolite?

(50) VD II 284.

— Dolazim iz Ministarstva unutrašnjih poslova i želio bih s vama nasamo govoriti.

— Oprostite, danas imam ovdje braću svećenike radi duhovnog posla. Treba da im se ispričam i saopćim, da ću se za čas vratiti.

Župnik ode k svećenicima te im saopći, da je stigao jedan činovnik iz Ministarstva unutrašnjih poslova, pa da će se za koji čas vratiti, čim s njime svrši razgovor. Izađe i povede došljaka na gornji kat, gdje mu ovaj saopći kako od prilike slijedi:

— Odlučili smo otpustiti dr. Stepinca, i to uvjetno. Boravit će u Krašiću. Njegova je želja, da boravi u župnom dvoru. Imadete li potrebite prostorije za njega?

— Kako ne?! — odgovori mu župnik. Za njega će se lako naći, makar nas ima dosta u kući. Tu sam ja i pet časnih sestara.

— Pa neka sestre izađu iz kuće — reče došljak — Sigurno ima za njih mjesta u Krašiću.

— Ima — kaže župnik. — Njihovo mjesto i nije ovdje. Nedaleko odavle imale su svoju vlastitu kuću, koju ste im jednostavno oduzeli.

— Što je sada u njoj? — upita ovaj.

— Apoteka i stan za veterinara. Vratite im kuću i one će se odmah odseliti onamo.

— Gledat ćemo, da se to uredi, ali za ovaj čas neka potraže stan drugdje.

— To ne mogu. Za njihove potrebe nema stana u Krašiću.

— Pa neka otidu iz Krašića — reče on.

— A to nikako! Do sada sam ih trebao, a sada, kad dođe ovamo nadbiskup, trebat ću ih još više. Budite bez brige. Mi ćemo se svi lijepo smjestiti ovdje, makar je kuća stara i malena za tolike.

— Pa dobro, ako nije drugačije moguće, neka ostanu ovdje. Samo priredite odmah prostorije za dr. Stepinca, jer će on doći sutra, a najkasnije prekosutra, 6. prosinca.

— Molim vas — upita župnik — pod kakvim je uvjetima pušten i zašto dolazi baš u Krašić?

— On je pušten uvjetno. Tu će biti posve slobodan. Bez dozvole vlasti neće se moći kretati izvan krašićkog teritorija. U Krašić je upućen, jer je takav zakon za sve, pa i za njega, prema kojem se uvjetno pušteni upućuju u rodno mjesto.

Time je razgovor bio svršen. Župnik ponudi došljaku čašu vina, i tako su se rastali.

Dok su oni izmijenili ovo nekoliko riječi, župnik je vidio kroz prozor, kako svećenici jedan za drugim izlaze iz župnog dvora. Mislili su, da će biti zlo. Možda kakva istraga, ili će župnika hapsiti, pa su se brzo maknuli, a da se nijedan nije ni oprostio od župnika, koji tako nije imao prilike saopćiti im, da nadbiskup dolazi na novu postaju svoga križnog puta.

Časne sestre, koje su znale za dolazak toga činovnika, bile su zabrinute za župnika, da mu se ne bi štogod dogodilo i vruće su se molile. Da ih izbavi iz neizvjesnosti i da izlije unutrašnju

uzbuđenost, koju je u njemu proizvela donesena vijest, župnik pohiti u kuhinju sestrama, te im kaže:

— Bogu hvala! Ne bojte se! Sve je najbolje. Sutra će nadbiskup biti među nama!

Na tu su se vijest sestre razveselile. Bilo je čuđenja i smijeha. Svi su govorili u jedan mah. Sestre su pljeskale rukama i sve te doživljaje popratile suzama radosnicama.

— Pa gdje će biti u toj podrtini? — upitale su konačno.

— Naći će se već sve, što je potrebito — odgovori župnik umirujući zabrinute redovnice.

Kada se je prvi val radosti malo slegao, počeo je djelovati razum, i župnik reče sestrama:

— Ne trebate se ništa uznemirivati. Za ovaj čas nemamo ništa posebno da priređujemo. Nadbiskup će stanovati u mojim dvjema sobama prema cesti. U njima neka ostane sve, kako jest. Ako je oskudno, toga se ne trebamo stidjeti. Pitat ćemo ga, da li hoće radije srednju veliku sobu i moju spavaonicu, ili moje dvije sobe? Onako, kako mu bude najbolje odgovaralo, tako ćemo urediti i onako ga smjestiti. Svakako morat će se donijeti potrebito iz nadbiskupskog dvora iz Zagreba.

Župnik se ipak nije mogao otresti misli, da bi ga mogli doći još istoga dana hapsiti. Ova zla slutnja mu pomuti prijašnje radosno raspoloženje. Saopći sestrama tu svoju bojazan. No, svi su u molitvi opet našli prijašnji mir i radosno raspoloženje. U ruke Božje!

Slijedećeg jutra pripravi župnik na tu vijest obje nadbiskupove sestre, koje su boravile u Krašiću, Josipu i Tereziju, da ih nenadana vijest ne bi možda previše uzbudila, što bi im moglo naškoditi zdravlju. Inače nije nikome o tome govorio. Toga su dana čistili župni dvor i crkvu. Vrijeme je pomalo odmicalo. Spustio se i mrak, a njega još nema. Prošlo je i osam sati na večer. Tada župnik reče sestrama, neka ostave kuhinju i pođu u gornji kat na počinak, a on će dolje čekati u župnom uredu, hoće li doći ili ne. Neko je vrijeme ovako samotovao u uredu.

Kad od jednom začuje, kako sestre naglo silaze niz stube, banu u ured i sve u jedan glas poviknu:

— Tu su!

Župnik brzo ustane, požuri k prozoru i opazi pred kućom dva udobna samovoza, koji su osvjetljivali sav prostor pred kućom i nadbiskupa, koji je već izašao iz auta. Brzo otvori vrata, padne pred nadbiskupom na koljena, poljubi mu ruku i pozdravi ga:

— Dobro nam došli!

Za župnikom se i sestre približiše k nadbiskupu.

Nadbiskup je bio blijed, slab, izmučen, omršavio. Bio je obučen u obično crno svećeničko odijelo, bez ikakva vanjskog znaka biskupskog dostojanstva. Stigao je u pratnji pomoćnika Ministarstva unutrašnjih poslova i činovnika lepoglavske kaznionice. Šoferi su unijeli dva velika kovčega s knjigama i ostalim nadbiskupovim stvarima. Pomoćnik Ministarstva, dosta simpatična izgleda, bio je srdačan i nasmijan, dok onaj drugi nije mogao na licu zatomiti zelenilo i unutarnji gnjev. Župnik opazi, da oni žele što prije otići, te tiho upita nadbiskupa, bi li ih ponudio čašom vina.

— Samo dajte! — odgovori nadbiskup.

Župnik je u međuvremenu, dok je pripravljao čaše i vino, opažao, kako nadbiskup postaje sve vedriji, hoda amo tamo po sobi i počinje govoriti sa župnikom, kao da nisu prisutna ona druga dvojica:

— Jeste li mi se nadali? Kako ste? Tko je u kući? Je li teško? — Itd. Župnik je opet njega ispitivao:

— Kako zdravlje?

— Dobro! Tu smo. Prošlo je mnogo toga, ali, hvala Bogu, izdržali smo.

Sjednu zatim za stol, dva puta se kucnu, ona dvojica zažele nadbiskupu sretan ostanak, pozdrave ga i odu.

Nadbiskup je bio vrlo uzbuđen. Proživio je toliko toga. Mnoge su ga stvari zanimale. Nije htio ništa založiti. Na nukanje župnikovo je pristao, da mu sestre priprave kuhano vino s jajima, što je ispio stojeći.

Odmah je dao otvoriti kovčege. Izvadio je i pokazao korice, u kojima je bilo sve ono, što je u Lepoglavi sastavio i napisao. Bilo je tu 12 svezaka prevedenih životopisa svetih za cijelu godinu. Osamdeset i četiri propovijedi: o Majci Božjoj, o sv. Josipu, o Imenu Isusovu, o Srcu Isusovu prema zazivima u litanijama, te homilije za sve nedjelje i blagdane u godini. Izvukao

---

je i velik svezak primjera za propovijedi, što ih je sabrao iz knjiga pročitanih u Lepoglavi (50a).

Razgovarali su još čitav sat u nazočnosti sestara, kojima nadbiskup reče:

— Dobit ćete svoju kuću natrag. Tako su barem obećali danas, kad sam izlazio iz zatvora.

Kako je bilo vrijeme Došašća, župnik se dogovorio s nadbiskupom, da će drugo jutro po običaju imati zornicu u 6 s., a iza toga će služiti nadbiskup prvi put na slobodi, ali među svojim vjernicima. Oko 11 sati su pošli na počinak.

Drugog jutra, na Nikolinje, župnik je otpratio nadbiskupa u 6 s. u crkvu. Za vrijeme župnikove mise ostao je klečeći, na klecalu pred oltarom. Kad je narod ugledao nadbiskupa u crkvi, od začuđenja i radosti počne plakati. Molitva se po crkvi čula glasnije nego to biva obično. Vjerni puk je pjevao lijepe predbožićne pjesme s većim oduševljenjem i posebnim zanosom. U zadnjem dijelu crkve ljudi su se dizali, da ga bolje vide. Nadbiskup je pobožno klečao oborene glave i molio. Na svršetku svoje mise okrene se župnik i prozbori:

— Sada će po običaju biti sv. pričest, a iza toga služit će sv. misu naš preuzvišeni gospodin nadbiskup, koji je eto došao među nas. Dobro nam došao! Molimo se još više za nj, da nam ga dobri Bog još dugo poživi za dobro sv. Crkve i naroda, blaženim ga učini na zemlji i ne dao ga na volju njegovim neprijateljima.

Narod se nije razilazio, već su svi ostali i kod nadbiskupove mise.

Čim je nadbiskup započeo misu na glavnom oltaru, opazi župnik u crkvi nepoznate ljude pomiješane s domaćim svijetom, koji su pribivali sv. misi. Bili su to devetorica novinara: Amerikanci, Englezi, Francuzi, a predvodio ih je predstavnik «Tanjuga». Na svršetku mise ovi su se novinari predstavili župniku s molbom, da ih on predvede nadbiskupu. Čekali su ga nestrpljivo, dok nije svršio zahvalu iza sv. mise. On pristupi tada k njima i predstavnik «Tanjuga» zamoli nadbiskupa, da bi odgovorio na upite ovih stranih novinara. Nadbiskup im reče:

— Ako što želite od mene, onda najprije zabilježite ono, što Duh Sveti govori u Sv. pismu: «Tko mnogo govori, neće ostati bez grijeha» (51), pa ću zato i ja biti kratak.

(50a) Ove radove nisam mogao pronaći ni pogledati. Svakako bi ih trebalo sačuvati, ako se kod nekoga nalaze.

(51) Izr 10, 19.

— Kako se osjećate? — zapitaju ga.

— Ovdje jednako kao i tamo u Lepoglavi. Meni je svejedno, gdje sam, da li u Lepoglavi, Krašiću, ili u Zagrebu, jer gdje god bio da bio, ondje vršim svoju dužnost.

— A koja je to vaša dužnost — zapita ga američki novinar — koju ovdje naglasujete?

— Trpjeti i raditi za Crkvu.

— Da li ste tražili, da vas puste?

— Nikada to nisam tražio.

— A zašto ne?

— Jer se osjećam nevinim. Ja nisam ništa učinio protiv ove države.

— Što sudite, hoće li doći do zbliženja i uređenja odnosa između Crkve i države?»

— Mi smo uvijek za sporazum s državom — odgovori nadbiskup — ali samo pod uvjetom, da se priznaju njezina osnovna prava na škole, brak, štampu, karitas i dr. Od ovih principa ne odstupamo nikada ni uz cijenu života.

— Što kažete na to — upitaju dalje — da vas nazivaju «bivši zagrebački nadbiskup»?

— Nikada nisam ni želio, ni tražio čast nadbiskupa. A o tome, hoću li dalje biti nadbiskup zagrebački ili ne, o tome ne odlučuje državna vlast, nego Sv. stolica.

— Nadate li se, da će vas pustiti iz Jugoslavije, da odete u Rim, ili kamo drugamo, ili možda da vam narede da otiđete?

— Ja iz ove zemlje ne idem — odgovori odriješito nadbiskup — Oni me neće prisiliti da odem, jedino, dakako, ako me silom strpaju u avion i prebace preko granice. Smatram svojom dužnošću, da u ovim teškim vremenima ostanem sa svojim narodom i svećenstvom.

A kakav je sada vaš položaj ovdje, što ćete ovdje raditi?

— Evo, tu je župnik — odgovori nadbiskup sa smiješkom — a ja sam njegov kapelan.

Taj ponizni odgovor primljen je od svih prisutnih radosnim smijehom, ali i udivljenjem. Te riječi bacile su i nehotice u pravo svjetlo one, koji su ga stavili u ovakav položaj.

Iz gore navedenih nadbiskupovih riječi proizlazila je velika odlučnost i čvrstoća. On je smatrao svojom velikom dužnošću to, da u teškim danima ostane kod svoga stada i s njime dijeli trpljenje, poniženje, ali i kršćansku nadu, koja će biti posve ostvarena tek na drugom svijetu. Možda je imao u vidu i mogućnost, da bi mogao opet dospjeti u zatvor. Pogled u tu mogućnost još je više jačao njegovu odlučnost, smionost i srčanost.

Doskora je stigao iz Zagreba i njegov tajnik dr. Mijo Pišonić, ali se i brzo vratio, da izvijesti svoje pretpostavljene u Zagrebu o stanju u Krašiću (52).

3. - U KUTIĆU ZAROBLJENE SLOBODE

Iako je nadbiskupu Stepincu za vrijeme boravka u rodnoj krašićkoj župi bila zajamčena potpuna sloboda u njezinu području, činjenice su, međutim, tijekom vremena pokazale, da te slobode nije uživao. Njegova tzv. «sloboda» bila je pravo nekrvno mučeništvo, mučnije od krvnoga, jer je bilo dugotrajno. To trpljenje je svojim uzastopnim duhovnim i duševnim patnjama kao kap za kapljom potkopavalo i podgrizalo njegovu životnu snagu. On je bio prognanik u rodnome mjestu, odakle se nije smio udaljiti bez odobrenja Ministarstva

unutrašnjih poslova. Bio je izgnan iz sjedišta svoje nadbiskupije, pravi zatočenik, s dopuštenjem doduše — kako mu je bilo usmeno saopćeno — da vrši čine sv. reda, no nije mu bilo dopušteno upravljati nadbiskupijom. Kad je Stepinac u siječnju 1956 prigodom svoje šetnje stigao na granicu krašićkog područja, kazao je župniku, koji ga je pratio neobično vedar (1): «Evo, stigao sam na granicu. Dalje ne smijem!»

Kakvim je osjećajem bio u Krašiću obuzet, svjedoči jedno pismo od 10. listopada 1955 upravljeno jednom redovničkom provincijalu. On piše:

«Možda sada ostatak života samo u patnjama. Ali to ne mijenja ništa na stvari, 'dummodo' — kao što veli sv. Pavao (1) — 'consummem cursum meum et ministerium verbi, quod accepi a Domino Jesu, testificari evangelium gratiae Dei — samo da svršim trku svoju i službu, koju primih od Gospodina Isusa, da posvjedočim evanđelje milosti Božje'. Ako i padnem u ovoj silnoj borbi, Božja će providnost već naći pastira za našu starodrevnu biskupiju i učiniti, da Vaša družba bude i dalje na pomoć upravljačima biskupije, što je bila i kroz minule vjekove, o čemu svjedoče toliki povijesni podaci naše domovine».

(52) VD I 4-11.

(1) VD II 398; III 23; V 1.

(2) Dj 20, 24.

IX - STEPINAC U TAMNICI I ZATOČENJU

1) - *Sav uronio u Boga*

Već od prvih dana boravka u Krašiću njegovi ukućani su primijetili, da nadbiskup provodi stalan dnevni red. Može se kazati, da je nastavio redoviti način života, kako ga je vodio u Germanikumu u Rimu.

Ustajao je vrlo rano. Već u 3 s., a najkasnije u 3,30 s. bio je na nogama. Brzo se opremio i do 6,30 izvršio svoj molitveni program. U obične dane je u 6,30 s. služio sv. misu odmah iza župnika. Kada mu je župnik savjetovao, da ustaje kasnije, odgovorio mu je (3): «A to neću. Ako izjutra ne izmolim obične molitve, iskustvo mi govori, da je često teško naći vrijeme preko dana. A tolike su nakane i potrebe, pa moram moliti».

Toga se reda držao i u bolesti. Župnik je zapisao, 1. veljače 1958, slijedeću bilješku (4):

«Sada u zimi ima sv. misu iza moje, u 7 sati. Danas je prva subota, pa je trebao imati misu u 6,30 sati. No, već nešto prije 5,30 zaputi se u crkvu, da služi sv. misu. Kuća je bila još zatvorena.

— Što je to? — zapita začuđeno nadbiskup predstojnicu, koju je zatekao u hodniku. — Zar sve još spava?

— Pa župnik je rekao, da je vaša sv. misa u 6,30 sati.

— Pa da, sada je toliko.

— Oh ne! Sada je tek 5,30 sati — odgovori predstojnica».

«Tako je bilo», nadovezuje župnik u svojoj bilješci. «Vrati se natrag u sobu. Kako je imao prije sv. mise svoj molitveni program i čitanje, koga je uvijek na vrijeme svršio, sigurno je danas ustao barem jedan sat prije običnog vremena».

Nadbiskup se držao one narodne poslovice: Tko rano rani, dvije sreće grabi! Kako je rano ranio, tako je i rano išao na počinak. Dnevni je svoj rad završavao u 9 sati na večer. U studenom 1953 rekao je župniku, da će ići na počinak još ranije, već u 8,30 na večer (5).

Kad župnik u svom dnevniku opisuje nadbiskupovu zaposlenost kroz dan, veli kratko: «Cijeli dan ispunja studijem i molitvom» (6).

(3) VD II 74.

(4) VD IV 9.

(5) VD II 74.

(6) VD I 107.

Prema raznim crticama što ih je župnik zabilježio u svom dnevniku, razabire se, da je nadbiskup bio muž molitve, sav uronio u Boga. Svoje razmatranje obavljao je svaki dan jutrom prije mise. Časoslov je molio redovito pred Presvetim. Kasnije u bolesti ga je molio djelomično prije sv. mise u sobi, a poslije podne šetajući pred župnim dvorom. Svršivši poslije podne časoslov, otišao bi u župnu crkvu da obavi kroz sat i pol klanjanje pred Presvetim. Bio se, naime, upisao u svećeničko društvo klanjalaca i vjerno je obavljao svoj sat klanjanja. Znao je to dnevno obavljati, da nadoknadi one dane, kad je bio zapriječen. U pokladne se dane zadržavao u klanjanju pred izloženim Svetotajstvom i puna tri sata (7). Župna crkva ga je upravo mamila na molitvu. Župnik bi ga dnevno nalazio na koljenima ili pred oltarom ili pred lurdskom špiljom. Na šetnji se rado svraćao u kapelu sv. Ivana na brijegu, gdje je pobožno obilazio pojedine oltare, pred kojim se zadržavao u molitvi. No, najviše se zadržavao pred kipom bl. Dj. Marije (8).

Već smo spomenuli njegovu revnost u širenju sv. krunice. Preporučivao je tu molitvu vjernicima i sokolio župnika da je promiče. Uživao je gledajući djecu, kako pobožno mole krunicu, a sam je u tome svima prednjačio svojim primjerom.

Kad su ga već noge boljele i liječnici mu zabranili klečanje, a zimi i boravak u hladnoj crkvi, da ne propusti svoj sat klanjanja, zavukao bi se u zatvorenu ispovjedaonicu, koju je župnik

radi njega dao napraviti. Ondje je župnik dao postaviti svjetlo i malu električnu pećicu. Časna sestra ga ovako zatvorenoga u ispovjedaonici često zatekla, kad je čistila i spremala crkvu (9).

Volio je obavljati pobožnost križnog puta. U korizmi ga je obavljao zajedno s vjernicima idući od postaje do postaje slijedeći župnika, koji je predmolio. Stariji su ostajali na svojim mjestima, a djeca su pratila njega i župnika.

— Kako vole djeca tu pobožnost! — rekao je župniku. — To je upravo za njih. Neprestano se kreću i miču. Uvijek slijede nove misli s novim slikama. To upravo odgovara njihovoj duši.

I godine 1958 za vrijeme teške bolesti obavljao je s pukom tu pobožnost, idući od postaje do postaje. Bilo mu je onda teško poklecati, ali bi ipak kleknuo (10).

(7) VD II 152 sl.; I 67.

(8) VD I 114.

(9) VD III 93.

(10) VD I 54 131; IV 33.

Misu je služio s velikom pobožnošću, a nakon nje dugo bi se zadržao u zahvaljivanju. Svi bi se već razišli iz crkve, a on je još uvijek nepomično klečao na svom klecalu pred oltarom zadubljen u molitvu. U bolesti mu je bila veća bol propustiti služenje sv. mise, negoli tjelesna bol, koju je osjećao u nogama. I kada se jedva dizao, ipak je išao u crkvu služiti sv. misu (11). U listopadu 1955, tek što je prvu tešku bolest prebolio i oporavljao se, zapita ga župnik, kako će biti sa sv. misama na Dušni dan.

— Ah — odgovori mu Stepinac — imat ću samo jednu misu, i to prvi put u svom svećeničkom životu, baš na početku druge periode moga svećeništva. Nikada do sada nisam propustio ni jedne sv. mise na Dušni dan kao ni na Božić. Hvala Bogu (12).

Na blagdan Sviju Svetih ipak je kazao, da će pokušati slijedeći dan prikazati dvije sv. mise. No, slijedećeg jutra, na sam Dušni dan, odlučno je kazao župniku:

— Imat ću u ime Božje sve tri. I izdržao je (13).

Sv. misu je prikazivao na mnoge nakane. Rado je služio za svoj narod u Krašiću, da mu Gospodin sačuva polja i vinograde (14). Bilo je 11. svibnja 1953, u Žumberku je pao snijeg, a u Krašiću mraz, a nadbiskup prikazuje sv. žrtvu, da bi Bog sačuvao narod od vremenskih nepogoda. Tom je zgodom rekao župniku (15):

— Sada razumijem, zašto je seljak religiozniji od radnika. Neprestano strepi, da mu kiša, mraz, tuča, poplava i slične vremenske nepogode ne odnesu svagdašnji kruh. Vezan je, da se neprestano obraća Bogu.

Napose je rado prikazivao misu na stalne dane u godini za vjernike svoje nadbiskupije, kako to propisuje crkveni zakonik. Rekao bi, da mu je od sviju biskupskih dužnosti najdraža prikazati žrtvu za svoju mističku zaručnicu, nadbiskupiju. Boraveći u lepoglavskoj kaznionici poručio je svome zamjeniku u upravi nadbiskupije, mgr. biskupu Salisu, da on ne mora služiti misu za narod, jer će on to sam obavljati. Znao je, da to strogo govoreći, nije bio dužan, ali je to ipak činio iz ljubavi prema

(11) VD III 2.

(12) VD III 6.

(13) VD III 10.

(14) VD II 381.

(15) VD I 152.

---

svojoj nadbiskupiji. Nikada nije dopustio, da bi tko drugi služio tu misu za nadbiskupiju, čak ni na godišnjicu smrti njegove majke. Zamolio je tada drugoga svećenika, koji je bio zajedno s njime u kaznionici, da on služi za njegovu pokojnu majku, a on je služio za svoj Božji narod.

Nikada nije htio primiti od vjernika misne nakane s uobičajnim doprinosom. Govorio je: «Tolike su potrebe sv. Crkve i naroda i na te nakane prikazujem sv. misu». Kada su mu slali misne nakane iz Amerike, on ih je razdijelio među ostale svećenike, napose među siromašnije.

— Ja ih ne trebam, govorio je. Tolike su potrebe, da mi ne dostaje upravo dan, da prikažem sv. misu sad za ovo sad za ono a ne smijem zaboraviti ni neprijatelje. Važno je, da za njih prikazujem sv. misu (16).

Ako ga je tko od vjernika zamolio da služi sv. misu na njegovu nakanu, spremno je to činio, no nagrade nije htio uzeti (17).

Misu je često prikazivao kao naknadu za narodne grijehe te za katoličke misije prema nakani Sv. Oca. Na svom pisaćem stolu u Krašiću držao je globus, na čijem podnožju je bio napisao stih iz 23. psalma: «Gospodnja je zemlja i sve na njoj, svijet i svi, koji na njemu žive!»

— Imam to zato — rekao je — da se lakše i snažnije mogu u mislima prenijeti po cijeloj zemlji. Gledam, gdje su kakve prilike i potrebe sv. Crkve, pa da onda, koliko mogu, molim na nakanu onih, koji većma trebaju».

Na globusu i zemljovidnoj karti gledao je i one najmanje otoke i otočiće. Tražio je njihov opis u Herderu. Gledao je statistiku u raznim stranama zemlje. Boljelo ga je, kad je doznao, kako protestanti smetaju rad naših misionara, i kad ovi moraju napuštati svoje postaje. U misi je sve te potrebe sv. Crkve preporučivao Bogu. Stoga mu je «memento vivorum» koji puta potrajao i pet minuta (18).

Molio je i na šetnji. Često je znao za vrijeme šetnje prekinuti razgovor sa župnikom, koji ga je pratio, i pošao bi malo naprijed. Župnik ga je promatrao i opazio, da je glavu malo oborio i kretao usnicama. U takvim je zgodama bio u neke vrsti zanosu. Čim bi župnik opazio, da je prekinuo molitvu, nastavili

(16) VD I 55 130; III 44 108. - Kardinalovo pismo jednom svećeniku, Krašić, 29. XII. 1957.

(17) VD I 130.

(18) VD I 16 sl.

---

bi razgovor, pričinjajući se da ga nije ni opazio gdje moli i čekajući što će kazati. Nadbiskup je, kao da nije bilo ništa posebno, nastavio prekinuti razgovor. Da se uvjeri, da li je doista molio, spomene mu župnik, da su na miliciji silili neke župljane — jednoga čak po devet sati da dadu lažne i sramotne izjave protiv njega. Spomenuo mu je ovo namjerice, da se osvjedoči, da li ga potiču na molitvu upravo te neugodnosti, što ih župnik i njegovi vjernici imaju u Krašiću, te opakost onih, koji to pripravljaju. I zbilja, čim je župnik dovršio, nadbiskup je ponovno zašutio i uronio u molitvu. Župnik je opet nastavio istu stvar, i nadbiskup se ponovno predao molitvi. Župnik je zatim prešao na drugi predmet. Spomenuo mu je, kako djeca u punom broju dolaze na katekizam i kako će u ožujku njih osamdesetoro početi veliku devetnicu. Nadbiskup je to neko vrijeme slušao, pa je na to kazao:

— Ima, znam, toliko utješnih primjera kod djece, ali je strašno kod protivnika. Koliko su djece i koliku mladež pokvarili!

Prekinuo je zatim razgovor i počeo opet moliti (19).

Jednom drugom zgodom bio je opet na šetnji. Susreo je jednoga dobrog starca, koji mu se bolno potužio na sinove, dok su mu kćeri bile dobre. Nadbiskup je samo šutio, pošao je malo naprijed i molio. Redovito, ako bi čuo o kome ili o čemu slabe glasove, odmah bi se predao molitvi. Mislima je trajno bio kod Boga (20).

Plod ove ustrajne molitve bila je stalna združenost s Bogom. Nije čudno, što mu je priroda postala pravom knjigom, u kojoj je neprestano nešto čitao o Bogu. Promatrajući prirodu, um

bi mu se odmah dizao k njezinu Stvoritelju. Te svoje duhovne uspone k Bogu izražavao je usklikom udivljenja nad mudrošću i dobrotom Božjom. Posvuda je nalazio njegove tragove. Promatrajući kako potok žubori, uživao je. Ako bi opazio lijep cvijet ili trs pun grožda, veliku krošnju drveta, zanosno je znao uskliknuti: «Divan je Bog!» Uspinjući se sa župnikom jednim usjeklim putem, koji je bio natkriljen niskim drvećem punim zelena lišća, u krasnoj hladovini, zanosno je rekao (21):

— Koliko stotina listova ima samo na ovoj grančici! A koliko ih ima po cijelom svijetu! Stvoritelj znade za svakoga, za

(19) VD II 319.

(20) VD II 358.

(21) N. mj.

---

sve se brine. Oh, dragi Bože, kako su nesretni, koji te ostavljaju!

Motreći koru naranče, reče zadivljen (22):

— Kako li ju je divno Stvoritelj obukao! Gledajući jabuku kod stola za vrijeme blagovanja, usklikne (23):

— Divan je Bog! Što je sve trebalo, dok je donesena na stol! Promatrajući grozd na stolu, zanese se te reče (24):

— Kako je lijepo složen, ispunjen, nabijen, a opet sačuvan! Divno Božje djelo!

Zapažajući na šetnji drvo, list, travu, svuda je gledao tragove Božje svemogućnosti i mudrosti.

Uzbrdo je bilo teško hodati, dok je nizbrdice išlo vrlo lako, a on na to primijeti:

— Niz brdo ide brzo baš kao i u duhovnom životu.

Volio je šetati po snijegu. Dok mu je pod nogama škripao snijeg, i ruke mu zeble, a osobito uši, pitao bi se, kako ptičice podnose studen? Spazivši palčića, kako se zaklanja u grmlje, makar ga okružuje snijeg i zima, te reče (25):

— Kako se Stvoritelj i za njega pobrinuo! Božji je majstor sve to mudro učinio.

Gledajući purana, kako ostaje vani u studenoj zimskoj noći, reče (26):

— Uvijek se govorilo: Smrznut kao puran; a eto, Božji je majstor dao puranu da podnosi tako jaku zimu i ništa mu nije!

Jednoć je sa župnikom na šetnji sreo četiri srne, kako prolaze, pa reče župniku (27):

— Gledajte ih! I one svu noć provode pod slabim zaklonom grma i ništa im se nije dogodilo. Jadan li je čovjek, koji ne stavlja nadu u Stvoritelja, koji se tako brine i za nijeme životinje!

Bio je za njega pravi odmor promatrati domaće životinje na župnikovu dvorištu: krave, svinje, purana, ptice i dr. Gleda, kako se hrane i divi se Stvoritelju (28):

(22) VD I 36.

(23) VD II 41.

(24) VD II 54.

(25) VD I 36; II 107 135 sl.

(26) VD I 36.

(27) VD II 107 136.

(28) VD I 63.

— Kobac ima maleno oko, ali oštro opaža svoju žrtvu, miša, i munjevitom brzinom se surva na njega. Pa onaj pustinjski kobac, što zmiju otrovnicu hvata za rep, nosi je u vis, spušta je i baca u trnje. Opet je digne i opet baca u trnje, dok je ne omami i onda počinje jesti, ali od repa, gdje nije otrovna. Kako li je to savršen instinkt! Dixit insipiens in corde suo: non est Deus! — Bezumnik reče u svom srcu: Nema Boga!

Molitve, što ih je nadbiskup upravljao Bogu, bile su mnogostruke kao što su mnogostruke i potrebe Crkve i čovječanstva. Mnogo se molio, da mu Gospodin podijeli milost konačne ustrajnosti (29). Mnogo je molio za svoj Hrvatski Narod. Molio je, da mu Gospodin oduzme kameno srce i dade srce, koje zna ljubiti (30). Dnevno se molio sv. Agatonu papi i zaklinjao ga, da se sjeti ugovora, što ga je u ime sv. Petra sklopio s Hrvatima i da pomogne Hrvatskom Narodu. Svakog se dana molio i sv. Grguru papi, koji je poslao Zvonimiru kraljevsku krunu, moleći ga, da svojim zagovorom spasi bijedni Hrvatski Narod i da mu sačuva sv. vjeru (31).

Kada bi zaprijetile prirodne nepogode, nadbiskup bi dizao ruke k nebu i molio, da Bog očuva njegov narod od tih nepogoda. Kad je g. 1952 jaka tuča potukla u okolici vinograde, a Krašić ostao pošteđen, Krašićanci su govorili (32): «Nadbiskup moli». U srpnju g. 1955 prijetila je velika prirodna nesreća. Padala je kiša za kišom, a 28. srpnja zaprijeti i tuča. Tmasti se oblaci nagomilali, zvona su zvonila, seljaci strahovali, hoće li im tuča otući lijepe vinograde. A nadbiskup je pred kućom dizao ruke k nebu i molio. Tuča je zahvatila malo Brlenić, ali Krašić

je ostao pošteđen i opasnost je minula. Narod je ponovno zadovoljno govorio (33): «Kardinal moli!»

Molio je vanredno sabrano. Za vrijeme molitve nije opažao ništa, što se oko njega zbiva. Iz Pariza su, 3. travnja 1952, stigla trojica gradskih zastupnika, koji su ga željeli pozdraviti. On je bio u crkvi na molitvi. Župnik, koji se upravo vratio s korizmene ispovijedi iz susjedne župe, nađe ih u dvorištu. Saznavši za njihovu želju, pođe u crkvu. Iako je štropotno stupao, imao

(29) VD I 6.

(30) VD I 39.

(31) VD I 40 sl. 99.

(32) VD I 99.

(33) VD II 377.

---

je naime čizme, nadbiskup nije ništa primijetio. Bio je sav zadubljen u molitvu (34).

8. listopada 1955, župnik se u nadbiskupskom autu vraćao u Krašić s liječnikom, nadbiskupskim tajnikom i jednom časnom sestrom. Bilo je kišno, cesta kliska. Putem im je došao u susret teški kamion, vozeći posred ceste. Tajnik, koji je upravljao autom, skrenuo je malo nadesno, da mu umakne. No, kako je cesta bila kliska od kiše, auto se klizne i sruši u jamu 2 i pô metra duboku. Nitko nije bio ozlijeđen, samo se blatobran malo svinuo. Neki gospodin, koji je onuda jurio autom, kad je opazio nesreću, zaustavio je auto, izišao iz njega i šaleći se rekao:

— Čudim se, da ste živi i zdravi. Mislio sam, da će biti gulaša».

Skupilo se i mnogo ljudi i, tako reći, na rukama su iznijeli auto iz jame. Stigavši u Krašić, pripovijedali su, što im se dogodilo. Tada su im časne sestre rekle, da se nadbiskup toga dana vrlo često, više nego obično, svraćao u crkvu i mnogo molio. Njegovim su molitvama pripisivali, da nije došlo do veće nesreće (35).

Poučno je, kako je Stepinac zamišljao Gospodina Boga u njegovu odnosu prema ljudima. Promatrajući slabosti i grijehe te opačine ljudi, rekao je (36):

— Ja zamišljam Boga kao dobroga oca, koji daje i dopušta da djeca rade, čeprkaju amo i tamo, pa mnogo toga pokvare, a on sve to lijepo ispravlja.

Duh molitve je kod njega bio snažno poduprt duhom mrtvenja. U korizmi se posve uzdržavao od mesa i nije doručkovao. Kad mu je župnik spomenuo, da je oslabio, pa bi trebalo da uzima izdašniju hranu i malo mesa, odgovorio mu je (37):

— Ah, ja na to puno ne gledam. Ja sam svoju porciju mesa na zemlji pojeo».

Popustio je u toj strogosti, kad mu je liječnik za vrijeme bolesti kazao, da se ni na koji način ne smije uzdržavati od mesa, jer bi to još više razdražilo kost, koja proizvodi crvena krvna zrnca, kojih i onako imade previše (38).

(34) VD I 69 sl.

(35) VD III 1.

(36) VD I 48.

(37) VD I 67 130.

(38) VD II 316 sl. 377.

Kad bi opazio, da prijeti — osobito njegovim svećenicima — kakva teža kušnja ili napast, opet se utjecao postu i uskraćivao sebi vino, koje mu je inače pospješivalo probavu (39).

Ranije je Stepinac malo i pušio. Ali kasnije se je toga sasvim odrekao. Jednoć je, da udovolji jednom milicionaru, zapalio cigaretu. Kada ga je župnik poticao, neka samo i kod kuće ispuši po koju cigaretu, ako mu prija, odgovorio je (40):

— Prija mi i te kako, i po koji put zapalim cigaretu. Osjećam, da mi koristi i probavi, ali neću ponovno započeti, pošto sam se toga gotovo posve ostavio.

2) - ***U službi besmrtnih duša***

Od blagdana Bezgrješnog Začeća g. 1951 preuzeo je nadbiskup nedjeljom i blagdanima podnevnu župnu misu, pod kojom je redovito propovijedao. Propovijedao je vrlo rado u svijesti, da je jedna od najvažnijih dužnosti biskupa, poučavati vjernike u istinama sv. vjere i ćudorednoj nauci.

Zanosno je propovijedao o Majci Božjoj, kako smo to već prije spomenuli. Iz njegovih riječi izbijala je živa i duboka vjera i pouzdanje u dobrotu i ljubav Božju. Više je govorio srcem negoli umom, ali uvijek odrješito. Zapažalo se to u boji glasa i izražaju lica. U nedjelje je najradije tumačio evanđelje s primjenom na život. Naglašavao je važnost vjerskih istina za život. Krašićanci su ga rado slušali (41).

U Velikom tjednu, posljednjem njegova života g. 1959, propovijedao je sva tri posljednja dana sedmice (42). Vanredno toplo je propovijedao na Veliki četvrtak o presv. Euharistiji, a na Veliki petak uzeo je za glavnu misao riječi umirućeg Spasitelja na križu: «Svršeno je!»

Drugi dušobrižnički posao, komu se sav podao, bio je u ispovjedaonici, gdje je proboravio duge satove, jer su se vjernici rado kod njega ispovijedali (43). Već prve godine svoga boravka u Krašiću ispovijedao je nedjeljama od 5,30 do 11 sati i bio u crkvi cijelo prijepodne od 5 do 12 sati (44).

(39) VD II 379.

(40) VD III 141.

(41) S. AKVILINA, *Uspomene*, Krašić, 9. XII. 1951 - 10. 11. 1960, str. 5.

(42) VD IV 164.

(43) VD II 92.

(44) VD I 70.

Kako je režim drugim svećenicima branio ići u Krašić na «susjedstvo» prigodom predbožićnih i korizmenih ispovijedi, prigodom crkvenog goda i klečanja, župnik je u korizmi i Došašću podijelio župljane u pet skupina za pet nedjelja. Nadbiskup mu je to vrlo odobravao, jer su vjernici na taj način mogli mirnije, lagodnije i sabranije primiti sv. sakramente (45).

Kad je u korizmi g. 1954 ispovijedao već punih pet sati, od 5 sati ujutro do 10 sati, htio ga je župnik zamijeniti, da on uzmogne služiti sv. misu. No nadbiskup mu odgovori:

— Pustite me dalje ispovijedati. Kada se budu svi izredali, koji čekaju, a neki bi se htjeli baš kod mene ispovjediti, ići ću k oltaru.

Poslije ga je župnik upitao (46):

— No, jeste li se umorili?

— Ni najmanje. Veseli me, da su vjernici ovako shvatili uskrsnu dužnost. Dobri će Bog pogledati na taj narod, koji toliko strada, a ipak čuva sv. vjeru.

Iste godine na Cvjetnicu ispovijedao je puna četiri sata. Župnik ga je poslije toga zapitao (47):

— Eminencijo, jeste li umorni?

— Nimalo — odgovori mu — Kako me to ne bi veselilo, kad vidim, da vjernici u tako lijepom broju vrše svoju kršćansku dužnost. Hvala Bogu, ima vjere u ovom jadnom narodu. Samo nikada ne zdvajati u radu oko vjerskog i moralnog podizanja. Ništa nije propalo, dok još toliko tinja svjetlo sv. naše vjere.

Iste godine u Došašću je ispovijedao svakog jutra. Župniku je kazao (48):

— To mi je najljepši odmor, kad sjednem u ispovjedaonicu i gledam, kako duše traže Boga. Nemamo razloga da zdvajamo nad stanjem u našem narodu. Ako smo i pritisnuti s materijalnog i moralnoga gledišta, ako smo skučeni pod ovom monstruoznom perfidijom, ako i ima pojedinaca, koji su sagnuli koljeno pred đavlom, još stojimo daleko iznad zapadnog svijeta. Oni su siti zemaljskih dobara, ali se guše u pokvarenosti i bezvjerju. Hvala Bogu, da je ovaj moj narod ovdje ostao vjeran Gospodinu i da štuje Bogorodicu.

U korizmi g. 1957 bio je već od ranog jutra u ispovjedaonici.

(45) VD III 47; IV 37.

(46) VD II 179.

(47) VD II 176.

(48) VD II 294.

— Moramo biti — rekao je — rano u crkvi. Bolje je, da mi čekamo vjernike, nego da vjernici moraju čekati nas (49).

Ni bolest, ni besane noći nisu ga priječile da sjedne u ispovjedaonicu i služi dušama, koje teže za izmirenjem s Bogom. U korizmi g. 1958 bio je bolestan. Došao je dan velikih ispovijedi. Usprkos svojoj bolesti otišao je u ispovjedaonicu. Sutradan je rekao župniku (50):

— Nisam mislio, da ću jučer moći ispovijedati u crkvi. Znao sam, da će svijet doći i čekati. Služio sam sv. misu za duše u čistilištu. Preporučio sam se njima i Majci Božjoj, neka mi toliko samo pomognu, da mogu ispovijedati. I, Bogu hvala, dobro mi je bilo. Danas mi je opet slabije.

Na Blagovijest g. 1958 došli su ljudi iz triju sela na ispovijed. Kardinal pođe opet u ispovjedaonicu. Povodom toga je župnik zapisao ovo (51): «Upravo čudno. Jučer je ležao, boljelo ga». A kardinal mu reče:

— Opet sam jučer prikazao sv. misu za duše u čistilištu, neka mi pomognu, da mogu ispovijedati. I pomogle su».

Na Cvjetnicu je opet ispovijedao. Bio je miran i obavio je težak posao bez ikakve boli. Tom je zgodom rekao:

— Išlo je, hvala Bogu, i danas, ali i opet sam se sv. misom preporučio Majci Božjoj i dušama u čistilištu. Za svaki od ovih pet dana: za Gluhu nedjelju, Blagovijest, Cvjetnicu, Veliki utorak i Veliku srijedu, obećao sam sv. misu. Ufam se, da će Bog pomoći».

U te je dane ispovijedao, imao je podnevnu misu i propovijed.

Slijedećeg dana ga je župnik zamolio, ne bi li pomogao ispovijedati djecu. On mu reče (52):

— Kako ne bih! Samo ako se dovučem do crkve, sjest ću u ispovjedaonicu. Dok sjedim, dosta se dobro osjećam.

Župnik je zabilježio u svoj dnevnik (53): «U sve dane korizmene ispovijedi (pet njih) Eminencija se upravo čudesno pridigao. Neposredno prije i poslije svakog ispovijedanja njegovo je stanje zabrinjavalo, ali kad je trebalo nastupiti, on nastupa».

A kardinal mu na to reče:

— Deo gratias!

(49) VD III 130.

(50) VD IV 41.

(51) N. mj.

(52) VD IV 44.

(53) VD IV 45.

Na posljednje Josipovo u njegovu životu, g. 1959, ispovijedao je puna 3 i pol sata. Poslije ga je župnik zapitao (54):

— Je li vam bilo previše?

— Kako previše! Bogu hvala, da ljudi dolaze, da se ispovjede, da prime sv. sakramente. Nadam se, da će do uskrsnih blagdana imati svi priliku da se ispovjede.

U listopadu iste godine na prvi petak je služio sv. misu već u 5,10 sati, da uzmogne kasnije ispovijedati vjernike. Tko znade iz vlastitog iskustva, što znači sjediti satima nepomično u ispovjedaonici, biti neprestano napet u slušanju, prosuđivanju, ocjenjivanju stanja pokornika, spremno davati rješenje u pitanjima savjesti, lako će shvatiti kardinalov požrtvovan duh. Iako

bolestan, vršio je tu tešku svećeničku dužnost i službu, uvijek spreman, da služi duhovnom dobru duša.

Kad je župnik po svojoj dužnosti morao nekamo otići, kardinal ga je u svemu župničkom poslu zamjenjivao. On je sam silio župnika da ide na proštenje u Dol, na predbožićnu ispovijed na Plješivicu, Petrovinu ili drugamo. Rekao mu je (55):

— Ja ću vas kod kuće zamjenjivati, koliko budem više mogao.

Rado je vjenčavao mladence. Činio je to zato, što mu je bilo mnogo stalo do toga, da se oblikuju dobre kršćanske obitelji. Kad je jednoć vjenčao svoga nećaka, dođu u isto vrijeme i dva druga para na vjenčanje. Župnik mu spomene, da su upravo stigla dva druga para na vjenčanje, pa ga upita, ne bi li i njih vjenčao (56):

— Pa da — odgovori mu — to se razumije, kad sam već tamo, čemu praviti razliku među mladencima? Nikada neću zaboraviti slučaj, kako je neki sveti biskup vjenčao u katedrali jedan par. Bilo je to svečano vjenčanje s velikom pompom. Biskup se okrene od oltara i opazi u dnu katedrale, kako se stišće jedna skupina ljudi.

— Tko su ovi? — upita biskup.

— To je neki neznatni par mladenaca. Čekaju, dok mi svršimo, pa će ih onda koji svećenik vjenčati.

— Odmah neka pristupe! — naredi biskup. — Kakav neznatni par? Pred Bogom su svi jednaki. Pače, tko zna, kakve

(54) VD IV 162.

(55) VD II 260.

(56) VD II 316 sl.

---

planove ima Gospodin upravo s tom «neznatnom» novom obitelji.

Kardinal na to nadoveza:

— Jedan čin pažnje s naše strane može biti odlučan za životni put jedne osobe.

Kad je drugom zgodom opet vjenčao nekog od svoje rodbine, neobično se razveselio, jer je gotovo u isti čas stigao u crkvu i jedan siromašni par. Bio je to neki radnik, koji je čamio u Lepoglavi u isto vrijeme kad i on, no punih 13 godina. Bio mu je dakle drug u trpljenju.

Poslije vjenčanja pošalje tom paru i darove. Jedan i drugi par ostali su zapanjeni nad tim potezom, osjećali su se sretnima, što su uživali njegovu dobrotu. A tko sretniji od njega, kad je vidio, da je mogao tim činom usrećiti dvije nove obitelji (57).

Kad je neki otac pisao svojoj kćeri, da će je kardinal vjenčati u Krašiću, od ganuća je zaplakala nad tim pismom. «Otkuda to meni — kazala je — da mi kardinal daruje sliku i da me hoće vjenčati?» (58).

U ostalo vrijeme kroz dan, u kojem je bio slobodan od duhovnog posla, čulo se iz njegove sobe neprestano tipkanje pisaćeg stroja. Nadbiskup je pisao i pripravljao se za propovijed i odgovarao na mnoga pisma, koja su mu stizala. Uz to je i vrlo mnogo čitao.

Dnevno je čitao rimski martirologij, koji nije doduše propisan u svećeničkoj molitvi, ali se preporuča. Knjiga je to sa popisom i kratkim životopisnim bilješkama o svecima i sveticama, koji se svakoga dana slave u Crkvi. O tom štivu rekao je (59):

— Pri čitanju te knjige ostajem upravo zapanjen. Svaki put se moram upravo pitati: Mogli su oni, mogle su one, zašto ne bi i ti? Dragocjena je pred Gospodinom smrt njegovih svetih.

Na duhovnu pobudu svome kleru napisao je odulji članak o čitanju martirologija pod naslovom: Tolle, lege! Misli o martirologiju. Poslije kardinalove smrti izašao je taj članak, naravno zbog prilika bez njegova imena, u *Službenom vjesniku nadbiskupije zagrebačke*. U tom članku niže svjedočanstva znamenitijih osoba iz povijesti, počevši od Seneke pa sve do Napo-

(57) VD IV 149.

(58) VD IV 144 sl. 148.

(59) VD II 54.

---

leona o utjecaju dobra primjera na izgradnju značaja. Prispodobljujući patnje klera u sadašnjosti s patnjama svetaca u prošlosti, podiže svojim svećenicima um, srce i volju k višim idealima.

Čitao je rado djelo starokršćanskog pisca Laktancija *O smrti progoniteljâ*. Čitajući o Dioklecijanu rekao je (60):

— Predstavljao sam si ga kao velikog državnika, a kad tamo grabio je, ubijao, lagao, bio prevrtljiv, samovoljan. Danas ga nema, a Crkva Božja je ostala. Mučenici su časno, a ne sramotno pali!

Životopis dr. Rudolfa Eckerta, koji mu je poslao profesor Petar Grgec, čitao je pred raspelom i obnavljao uspomene na pokojnog biskupa Mahnića i na katolički pokret, što ga je biskup započeo (61);

— Mahnić je — naglasio je — bio velik čovjek. Imali smo 3.000 organiziranih đaka. A danas? Kako se lijepo sve razvijalo, a onda su došle one razmirice, propadanje i na kraju ovo, što danas imamo.

Izrekao je te riječi s velikom boli.

Iz Zagreba je naručio prva godišta *Katoličkog lista*, od prije 110 godina, otkako je počeo izlaziti. Htio je bolje upoznati, kakve su onda bile prilike u Crkvi i u domovini. Osobito se zanimao za početak nadbiskupije. Za vrijeme čitanja spajao je i prispodabljao nove događaje s prošlima. Ustanovio je, da onda nije bilo ništa bolje nego je u sadašnjosti. I onda su haračile opačine po evropskim zemljama: pijanstvo, razvrat, ubojstva, preljub itd. (62). Čitajući jednog dana, počeo se od srca smijati, a župniku reče (63):

— Kako je lijepo već onda jedan španjolski ministar nazvao socijalizam Nabukodonozorom, a obrazložio je to time, što je u socijalizmu kao i kod Nadukodonozora u jednoj osobi spojena oholost vladara i glupost vola.

Čitao je o torinskom nadbiskupu za vrijeme sv. Ivana Boska, kako je u zatvoru obolio i morali su mu dati pijavice, da mu isišu krv. Bio je izveden pred sud, ali mu na sudu nisu mogli ništa dokazati. Obećali su mu, da će ga pustiti, samo ako ode u papinsku državu. Pritom će (64):

(60) VD II 397.

(61) VD II 323.

(62) VD V 93.

(63) VD V 78.

(64) VD V 78 sl.

«Pa što se imam ja onda tužiti, kad vidim, da su i prije 100 godina isto trpjeli i drugi, pa još i više!»

Vrlo je rado čitao knjigu amerikanskog biskupa Sheen-a *Komunizam i savjest Zapada*. Čitajući tu knjigu, pravio je bilješke. Zapisao si je one misli, koje su ga se najviše dojmile (65). Vanredno ga se dojmila duhovita oznaka komunizma, kako ju je taj biskup dao, i kako ga je svojevrsno podvrgao kritici.

— Nikad mi nije nitko ovako jasno rekao, što je zapravo ta njihova dialektika — rekao je.

Prepisao je tu definiciju, da bi mogla i drugima poslužiti:

«Filozofija dijalektičkog materijalizma nije drugo nego suludo krpanje dronjaka Hegela i Feuerbacha, sašivenih zajedno, da se pokrije golotinja vlastitih ideja. Uzeti troske mudrovanja Hegela i Feuerbacha, da ih netko pretvori u životnu filozofiju, jednako je, kao pokušati načiniti živi organizam sastavljajući zajedno glavu vola, tijelo kanarinca i rep od ihtiosaurusa».

Dojmilo ga se, kako je duhovito primijetio nedostatak komunizma: «Komunizam nije konačno rješenje našeg ekonomskog problema. Ma kako silovit može biti njegov proces, ne dosiže do korijena zla. Komunističko rješenje problema slično je ciničkom načinu, što ga je Oskar Wilde sugerirao jednoj ženi, da preobrazi muža: Jedini način, kako žena može muža preobraziti jest, toliko mu dodijavati, da mu ogadi svaki interes za život».

Na te riječi Sheena nadoveza nadbiskup:

— Kako je dobro pokazao, zašto je nemoguć sporazum Crkve s komunizmom! Crkva će ostati i mora nužno ostati do svršetka svijeta, jer joj to garantira Krist. A komunizam nema takve garancije. On će nužno prije ili kasnije propasti. I redom sve, što Sheen iznosi, tako je jednostavno, ali ujedno i tako duhovito i duboko, da se čita s velikim užitkom. Ujedno piše tako toplo. Vidi se, da je Irac.

Od vremena do vremena dobivao je iz Zagreba *Wiener-Kurier*, *Kath. Digest*, *Hrvatsku reviju* iz Buenos Airesa, *Klerus-Blatt*, *L'Osservatore romano*. U tim je smotrama i novinama pomno pratio najviše pastoralne probleme u evropskim zemljama.

Dobio je na poklon knjigu od H. Morton Robinsona *Kardinal*, no nije ju htio čitati, ne zbog možda negativnog predmeta u njoj, nego jedino zato, što je to roman, a romane nije volio čitati. Rekao je, da to nije stvarnost (66).

(65) VD IV 173.

(66) VD II 378 186 sl. 363; III 77 sl.

«Više vrijedi jedna stranica Sv. pisma nego svi romani svijeta».

Često puta je ponavljao, da ne može dosta Bogu zahvaliti za milost, što je imao u ovim godinama zatvora i zatočenja prilike za čitanje i upoznavanje crkvene povijesti (67).

3) - *Nadbiskupov odmor i razonoda*

Nadbiskup je u sobi držao radio radi vijesti. Smatrao je to potrebnim, da prati sve pojave i zbivanja u međunarodnom i crkvenom životu, da upozna što bolje prilike te u danom času

mogne zauzeti pravi stav. Ali i njega je kanio prodati, a novac utrošiti za uređenje ispovjedaonice prema modernim zahtjevima.

— Što će mi na koncu radio? — rekao je župniku. I onako su smetnje tako česte, a nemam ni vremena.

Odustao je od svoga nauma jedino radi toga, što ga je župnik od toga odgovarao (68).

Župnik mu je kanio nabaviti i televizor misleći, da bi mu to dobro došlo za vijesti i razonodu. Svoje je mišljenje podupro preporukom jednoga od nadbiskupovih liječnika. Ali on reče (69):

— Nije istina, da bi mi dobro došao televizor. Imam Isusa u tabernakulu. Što mi još treba onda?

Volio je ići na šetnju, ali ne cestom i putovima. Uživao je, kad je prelazio preko polja, livada, vinograda, kroz šumu bez putova, jer je tako dolazio u bliži dodir sa samom prirodom. Na šetnji ga je često pratio Juraj Mrzljak. Njega je zbog toga zvao svojim tajnikom. Kad je mogao, pratio ga je župnik, koji je to smatrao svojom dužnošću, iako mu je nadbiskup znao kazati (70):

— Nemojte se, molim vas, na mene obazirati. Ite ad onera vestra — Idite na svoje dužnosti!

U prvo vrijeme mogao je nesmetano prolaziti, a da ga nije uhodio milicionar. Kasnije ga je milicionar redovito nadzirao, približavajući se njemu i župniku da čuje njihov razgovor, a katkada je išao upravo za petama samom nadbiskupu. Njega je to dosta smetalo, ali ipak nije htio odustati od šetnje, jer mu je bilo i te kako potrebno gibanje i svjež zrak.

(67) VD V 77.

(68) VD I 70.

(69) VD III 126.

(70) VD IV 61.

Vraćajući se u ožujku g. 1952 sa šetnje zajedno sa župnikom primijeti (71):

— Današnja mi je šetnja bila najmilija i najveća u posljednjih šest godina. Sunce divno, svježi zrak, blato me nimalo ne smeta. Kretanje mi treba. Kada sam prije išao na Bistricu pješice sa romarima, taj me je put krijepio za tri mjeseca. Rado sam polazio pješke u Zagrebačku goru.

Osjećao je potrebu da nekamo dalje izađe, da se penje po planinama, koje su ga silno privlačile. Prije rata bio je tri puta na Triglavu. Više puta je znao upravo zajuriti na Sljeme, Plješivicu te na slovenske planine. Katkada bi se povukao u sjemenišni posjed u Mokricama i

ondje bi s kojim svećenikom išao na dugačke šetnje. U takvim je zgodama znao i ribe loviti (72).

Najveću šetnju u zadnjih deset godina načinio je 17. travnja 1952. Šuma se bila naglo zazelenjela. On je bio vedar, a lice mu se crvenilo od proljetnog zraka. Njegova živahna narav tražila je gibanje (73).

Lijepu razonodu nalazio je u domaćem životinjskom carstvu. Zanimao se za sve domaće životinje i poznavao je bolje od časnih sestara, koje guske spadaju na župno dvorište i koliko ih ima (74).

U zimi je osjećao veliku samilost sa sjenicama, koje su kružile oko kuće i po vrtu tražile hranu. Da ne bi uginule od gladi, htio je, da im se stavi hrana u krletku (75).

Promatrajući jednoga dana domaće životinje u župnom dvorištu reče župniku (76):

— Kod vas su sve životinje nekako ekstravagantne. Tu je lukavo, okruglo prase, pravi «barilec». Puran vam je neobično velik i ponosan. (Čim bi naime ugledao kardinala u dvorištu, napuhnuo bi podvoljak, raširio bi rep u obliku lepeze te bi ga najprije obišao, a onda bi nastavljao s njime šetnju u istom smjeru). Zec vam nije ni divlji, jer se drži kuće, a ni pitom, jer skače na čovjeka. (Kad ga je jednom kardinal svojim šeširom malo dražio, skočio je na njega, progrizao mu šešir i prst preko nokta, te mu je prst pocrnio).

(71) VD I 59.

(72) VD I 67 71; V 7.

(73) VD I 72.

(74) S. AKVILINA, kao gore, bilj. 41, 4.

(75) N. mj. 5.

(76) VD I 78.

Gledao je krave, piliće, patke i druge životinje te je uživao.

Uvelike ga je zabavljao maleni pas «Campek», kojega je donio nadbiskupov šofer. Bio je othranjen u kuhinji, pa se sprijateljio s mačkom i s njim zajedno jeo. Spadao je u dječje društvo te se otimao za bombone, koje je kardinal dijelio djeci, tjerao je svinje i guske s livade i pratio kardinala na šetnji (77).

U siječnju g. 1956 donio je kardinalu jedan franjevac s Kaptola krletku s kanarincima, i tako se pomalo stvorilo u kardinalovoj sobi pravo «ptičje carstvo». Kad je taj brat vidio, da se to kardinalu sviđa, pobrinuo se uz pomoć kardinalovih štovatelja za oveću lijepu krletku i uspio ju je dopremiti. Već drugi dan kazao je kardinal, da mu je kanarinac otpjevao svih svojih dvanaest melodija. Po noći je bio pošten. Spavao je. No čim bi kardinal u jutro ustao, odmah bi se oglasio. Iako je kardinal uživao, gledajući te malene Božje stvorove, promatrajući novu lijepu krletku, reče župniku (78):

— To je skupa stvar. Sreća, da nisam kumovao izradbi te krletke. Sada bih imao grižnju savjesti. Za potrošeni novac moglo bi se obući desetak djece.

Kad je župnik spomenuo tu kardinalovu primjedbu bratu, ovaj mu spremno odgovori:

— Isus je rekao: Siromahe imate uvijek sa sobom, ali mene nemate svagda.

Župnik je taj odgovor prenio kardinalu, koji se na tu ispriku slatko nasmijao i bio je zadovoljan.

Krletka je bila pregrađena. U jednom dijelu bili su mužjak «Vučitelj» i ženka «Madame». U drugom dijelu bio je «Profesor», koji je s tim imenom bio donesen iz Zagreba, a poklonio ga je kardinalu bivši njegov gospodar zbog toga, što je između pedeset kanarinaca najljepše pjevao. S njim je bio «Bisernica». Ta im je imena dao kardinal. Slušajući «Bisernicu», kardinal je razlikovao trideset raznih napjeva. «Bisernicu» je najviše volio i dao mu je da dnevno izađe iz krletke i leti po sobi. «Profesor» je bio divlji i nije se rado vraćao u krletku.

Čim su kanarinci čuli tipkanje pisaćeg stroja, počeli su se natjecati, tko će bolje i jače, oni ili pisaći stroj.

Kod doručka, koji je kardinal uzimao u svojoj sobi, davao je i kanarincima malo kruha. Oni su se tako naučili na taj

(77) VD II 356. - S. AKVILINA 4.

(78) VD III 27 49.

---

svoj obrok, da bi počeli bijesno skakati i letjeti po krletki, ako bi im zaboravio štogod pružiti. Kako je kardinal nedjeljom imao podnevnu misu i iza prve župnikove mise nije uzimao zajutrak, u kanarinskom je stanu do njegova povratka u sobi vladala velika «nervoza». Osobito «Bisernica» se jako javljao, kljunom bi udarao po žičanim ogradama krletke, lepršao bi krilima i posebnim glasom bi davao znak, da podsjeti kardinala na njegovu dužnost.

Kardinal se vrlo radovao, kad se izlegao prvi kanarinac. Imao je s vremenom tri izvrsna pjevača, koje je nazvao: «Karuso», koji je izvodio «molove», «Vučitelj» zvan također

«Zelenko», te «Krašićanac», koji je postao najglasniji. «Bisernica» je doskora uginuo, pa kad je to sestra saopćila kardinalu nekako tužnim glasom, on joj odgovori (79):

— No, pa valjda se ne bumo sad plakali za njim.

Iako je volio tu razonodu, nije se ipak ni na to privezao.

Druga velika zabava bila mu je kupanje. Bilo je to ljeti g. 1953. Zaželio je obnoviti uspomene iz dječje dobi, kad je sa svojim drugovima skakao u Kupčinu. U lipnju i srpnju je nekoliko puta pošao na jedno zgodno mjesto, gdje je Kupčina dublja, i tu se u zatišju grmlja i trnja mogao nesmetano okupati i osvježiti. Župnik ga je pratio i pazio na to, da budu sami. Putem mu kardinal jednom reče:

— Malo ih je, koji su se ovdje toliko kupali kao ja. To mi je nešto najmilije u životu. Od svih razonoda i tjelovježbi najviše sam volio kupanje. Naužio sam se toga u mladosti do mile volje. Kao da je Stvoritelj upravo za mene ostavio ovaj kutić Kupčine. Tako me to osvježuje!

Ništa ga nije smetalo, što je tu i tamo voda uslijed kiša bila mutna. Nakon kupanja zahvaljivao je Bogu iz svega srca, što mu je dao taj veliki naravni dar, da se na taj način osvježi. Patio je mnogo od vrućine i znoja, pa je lako razumjeti, koliko mu je koristilo zdravlju takvo osvježenje tijela (80).

U rujnu g. 1954 silno je zaželio vidjeti Kupu i u njoj se okupati. Jednog dana se uputi sa župnikom onamo preko šume Stepanice. Oko 11 sati izbili su kod Podbrežja na Kupu. Kad se odmorio od silne vrućine i znoja, svukao se i hajde u Kupu.

(79) VD III 27 49 50 sl. 104 sl. 117.

(80) VD II 10 sl. 13 16 17 19 22 30.

Nakon 30 godina preplivao je Kupu, veselo je ronio, plivao na leđima, potrbuške, ležao na vodi i prepustio joj se, da ga nosi. Ali odjednom evo ti nevolje za župnika, koji mu je čuvao odijelo. Kako je raširenih ruku ležao na vodi, najednom začuje župnik snažni uzdisaj i zatim opazi, kao da mu se tijelo ukočilo, a voda ga samo nosi naprijed. Više se na njemu nije vidio znak života. Župnik se silno preplaši, da mu nije možda pozlilo ili da ga je kap udarila i počne ga zvati:

— Eminencija! Eminencija!

Nigdje ni žive duše, a on se ne odazivlje i voda ga sve dalje nosi. Već je župnik htio izuti cipele i onako obučen skočiti za njim u vodu, kad odjednom on se u vodi snažno prebaci potrbuške i počne plivati protiv struje natrag. Župnik se pogleda u malo zrcalo, i na svoj užas

opazi, da je sav problijedio od straha. Još se nikada nije tako preplašio. Kad je kardinal izašao iz vode, župnik mu saopći, što je proživio. On se postidi, te mu odgovori:

— Da sam znao, da će biti tako, ne bi nas danas bilo ovdje.

Pokajao se, što je tako župnika prestrašio i zabrinuo. Iako mu je voda još prijala, odustao je od daljnjeg kupanja i vratili su se brzo u Krašić (81).

4. - ODLUČAN ČUVAR CRKVENOG JEDINSTVA

Već smo prije naveli odlomak iz propovijedi u katedrali, na Petrovo 1942, u kojoj se nadbiskup Stepinac osvrnuo na prigovore, koji se već dulje vremena čuju, kao da je Sv. Otac papa neprijateljski raspoložen prema Hrvatskom Narodu. Pobijajući taj prigovor kratkim povijesnim pregledom odnosa između rimskih papa i Hrvatskog Naroda zaključuje, da je takav prigovor nerodoljubno djelo, da je nezahvalnost, koja kalja hrvatsko poštenje, da je nekoristan i tuđ našem narodu, jer dolazi izvana (82).

Za vrijeme njegova utamničenja u Lepoglavi okolnosti su se u Hrvatskoj tako razvile (83), da se je našao u Krašiću prisiljenim, iako uz velike poteškoće, da založi sav svoj biskupski ugled,

(81) VD II 258.

(82) Nadbiskupova propovijed u rukopisu.

(83) TH. DRAGOUN, *Le Dossier du Cardinal Stepinac* 260 sl.

---

da se uščuva u Hrvatskom Narodu i svećenstvu vjernost prema Sv. Ocu papi.

1) - *Pokušaji kidanja veze sa Sv. Ocem papom*

Pod kraj g. 1949, prigodom prijema tzv. «narodnih svećenika», Tito je još jasnije izrekao svoju nakanu, koju je već u lipnju g. 1945 predstavnicima katoličkog svećenstva u Zagrebu natuknuo. Rekao im je: «Zašto se ne biste vi odijelili od Rima, kao što smo se mi od Moskve?»

Da se to ostvari, više puta su pokušali razdvojiti svećenstvo od biskupa. Prvi pokušaji načinjeni su u Sloveniji, gdje je kod predsjedništva ministarskog saveza Narodne Republike Slovenije bila osnovana Vjerska komisija sa vrlo širokim ovlaštenjem i zadatkom, da posreduje između Crkve i države. Vlada je toj Vjerskoj komisiji stavila na čelo suspendiranog svećenika Jožefa Lampreta.

Lampret je osnovao u duhu komunističkih teza «Tajništvo svećeničkih inicijativa» kod izvršnog organa «Osvobodilne fronte». Svećenici su znali, da ne mogu biti članovi komunističkog udruženja, a još manje ući u «Osvobodilnu frontu», koja je imala politički cilj.

Tajništvo je izdavalo *Bilten* na 4-6 stranica s nakanom, da se svećenstvo razdvoji kritizirajući ne samo svećenstvo nego i biskupe.

Sv. kongregacija koncila, pozivajući se na kanon 1399, § 6, Crkvenog zakonika, dekretom od 12. travnja 1949, zabranila je *Bilten*, jer se ispoljilo da potkopava crkvenu stegu i ozloglasuje crkveno poglavarstvo. Otvoreni sektarski stav Biltena je svećenike odbijao. Vodstvo u Tajništvu je uvidjelo, da se na taj način ništa ne postizava, niti se može doći do kakva staleškog svećeničkog udruženja, za čim se išlo. Stoga promijeni taktiku.

U srpnju 1949, članovi «Tajništva svećeničkih inicijativa» održali su u Ljubljani glavnu skupštinu, na kojoj su osnovali Ćirilo-Metodsko društvo slovenskih katoličkih svećenika (CMD). Smotra *Nova pot* zamijeni *Bilten*. Ton je u novom časopisu bio ublažen, iako su osobe uredništva ostale iste. Brzo se pokazalo, da je cilj toga udruženja isti kao i Tajništva. Zbog toga se episkopat Jugoslavije našao prisiljenim da, 26. travnja 1950, izda s biskupskih konferencija svoju zabranu «non expedit» protiv udruženja. Na tu odluku episkopata je podigla komunistička štampa buru. Bilo je i svećenika, koji su mislili, da smiju taj

---

«non expedit» episkopata tumačiti u širem smislu, pa su se, izigravajući ga, ipak upisali u udruženje.

Vlada je svim sredstvima podupirala to udruženje. Svećenicima u duhovnoj pastvi je davala olakšice u vršenju svećeničke službe. Svećenike, koji su bili u zatvorima, silom i milom mamila je u udruženje. Značajno je to, što su svećenici, koji su izašli iz zatvora, postali revnitelji udruženja. Više je svećenika, koji su bili osuđeni na dugogodišnji zatvor i prisilni rad, bilo oslobođeno, pošto su dali obećanje, da će stupiti u udruženje.

Udruženi svećenici su se stavili u ruke partije i tijesno su surađivali sa «Slovenskom delavskom socijalnom unijom». Stavili su si kao zadatak, da će pripraviti teren, kako bi se našao «modus vivendi» između Crkve i države. Da partija namami svećenike u to udruženje, da bi ih mogla imati u svojim rukama, obećala im je socijalno osiguranje.

U «Centralnom komitetu» svećenika bilo je udruženo osam provincijskih, a u ovima 19 općinskih komiteta. Za sve je bio određen isti program, više političko-građanski nego li svećeničko-staleški.

Slovenski je episkopat prema tom udruženju zauzeo negativan stav. No, imajući pred očima teške ekonomske prilike, u kojima se kler nalazio, dopuštali su ipak, da se svećenici radi socijalnog osiguranja upišu u udruženje. Biskupi su do krajnjih granica mogućnosti išli ususret tome udruženju, te su izjavili, da će prihvatiti pravila udruženja, ako budu prerađena u skladu s crkvenim zakonikom i odobrena od Sv. stolice. Na sastanku g. 1952 pravila su prema želji biskupa bila prerađena, ali uz uvjet, da se ne šalju u Rim na odobrenje.

Na sastancima toga udruženja, na kojima su često prisustvovali predstavnici vlasti, kritiziralo se druge svećenike i biskupe.

Kad je vlada prekinula diplomatske odnose sa Sv. stolicom, komunistički je tisak objelodanio više članaka udruženih svećenika, u kojima se ponavljalo službeno vladino tumačenje toga čina, da naime za uređenje «modusa vivendi» nije potrebit posredni predstavnik Sv. stolice.

Slična svećenička staleška udrnženja osnovana su i u Bosni i Hercegovini, a i na području Hrvatske i Crne Gore. Vlada i policija poduzeše sve moguće mjere, da podupru osnivanje takvih udruženja.

U memorandumu, što su ga biskupi Jugoslavije poslali najvišoj vlasti u državi, izjavili su, da ovo udruženje nema onih svojstava, koja su potrebna, da bi udruženje moglo izvesti za-

---

daću, koju je sebi postavilo. Prije svega zato, što stoji pod snažnim utjecajem političke stranke, a zatim i zbog uputa, koje izazivlju prestupke protiv crkvenog zapta i oslabljuju vjerski život, čime neće ostvariti postavljeni cilj, a to je uređenje odnosa između Crkve i države. Biskupi naglasuju, da bi prihvatili udruženje jedino uz uvjet, da se pravila udruženja prilagode crkvenom pravu i da se udruženje stavi pod nadzor episkopata (84).

Ćirilo-Metodsko društvo pokazalo se kao štetna organizacija, jer je išla za tim, da se unutarnje jedinstvo svećenstva pocijepa i svećenstvo navede na prekid sa Sv. stolicom, dakle, na pravi raskol.

Među svećenicima nije bilo mnogo takvih, koji su se upisali u Ćirilo-Metodsko društvo. Oni pak, koji su stupili u nj, učinili su to, ili pod kakvom prijetnjom, kakvim pritiskom, ili zbog visokog oporezovanja. Bilo je i slučajeva prave fizičke sile.

2) - *Gdje je Petar, ondje je Crkva*

Kad je nadbiskup Stepinac stigao iz Lepoglave u Krašić, pomalo je saznavao i upoznavao sve ono, što se za vrijeme njegova robijanja u Lepoglavi zbivalo u katoličkoj Crkvi općenito i u domovini.

Već u siječnju g. 1952, dakle, dva mjeseca nakon dolaska u Krašić, saznao je, da Sv. stolica ne gleda lijepo svećeničko staleško udruženje pod imenom «Dobri Pastir» u Bosni i Hercegovini. U prvo se vrijeme suzdržavao, da o tome dade bilo kakvu izjavu. Htio je imati točnije obavijesti. Kad mu je bilo saopćeno, da je jedan hrvatski biskup upitan, što misli o tom udruženju, odlučno rekao: «To pak nikako!», Stepinac je postao još povučeniji (85).

Dok se još moglo slobodno dolaziti k njemu u Krašić, posjećivali su ga biskupi, svećenici, vjernici i stranci. Njegovi zamjenici u upravi nadbiskupije bili su kod njega u više navrata. Privremeni voditelj poslova u beogradskoj apostolskoj nuncijaturi mgr. Silvio Oddi bio je tijekom g. 1952 četiri puta kod njega.

Dobivši o svemu točne obavijesti, vođen svjetlom sv. vjere i darom savjeta i rasuđivanja, nadbiskup je prozreo vješto prikrivenu nakanu u stvari osnivanja i promicanja udruženja. Taj

(84) Memorandum biskupske konferencije od 26. IX. 1952, u NAZ bez broja.

(85) VD I 43.

---

prikriveni cilj je bio: Nastaviti borbu protiv katoličke Crkve, borbu tim opasniju, što je bila lukavije zasnovana. Cilj ovih pothvata nije bio drugi, nego odcijepiti katolike Jugoslavije od Sv. stolice i osnovati narodnu crkvu.

Sve, što je mogao učiniti u tim prilikama, u kojima je živio, bilo je usmeno i pismeno razjasniti stanje stvari, hrabriti i jačati kler, da ne nasjedne, već da se odlučno i ustrajno odupre, pa ma trebalo zbog toga ići i u zatvor. Znao je kazati (86):

— Isplatit će se taj zatvor.

Stoga je prigodom svećeničkih posjeta u Krašić razvijao u razgovoru tri glavna predmeta: Rado je govorio o veličini Crkve Božje, kako ju je upoznao kroz njezinu povijest, a posebno čitajući i proučavajući osam folio-svezaka Waddingovih Anala franjevačkog reda. Drugi predmetak, na koji se svraćao, bila je vjernost sv. Crkvi i njezinoj vidljivoj glavi, Sv. Ocu. Tu je temu razvijao uvjerljivim i toplim razlaganjem. Iz njegovih je riječi navirala njegova živa vjera. Treći predmet, koji nije nikada propustio, bilo je neograničeno pouzdanje u Boga i zagovor presv. Bogorodice. Naglašavao je, da je to pouzdanje zalog konačne ustrajnosti u dobru. Znao bi kazati (87):

— Ako i zvijezde padaju, Bog ipak ostaje.

Kada je čitao, kako se francusko svećenstvo držalo za vrijeme revolucije i u konstitucionalnoj crkvi i kakav je bio postupak revolucionaraca prema svećenstvu, prispodabljao je to sa stanjem Crkve u Hrvatskoj i rekao (88):

— Sve je isto, samo je subjekt drugi. Promijeni imena i datume, pa imaš isto. Bolje je, dakle, časno poginuti negoli sramotno ostati. Zato se dnevno molim za milost ustrajnosti.

Tečajem godine 1952 izdao je njegov generalni vikar, biskup Salis odlučnu okružnicu, kojom je zabranio kleru nadbiskupije stupiti u Ćirilo-Metodsko društvo. Nadbiskup mu je na tom odlučnom činu prigodom posjeta u Krašiću, 27. lipnja, čestitao (89). Poručivao mu je, da u slučaju potrebe, primijeni i crkvenu kaznu, te neka se postupa, kako je g. 1919 postupao njegov predšasnik nadbiskup Bauer s promicateljima tzv. «žutog pokreta» (90).

(86) VD II 117 sl.

(87) VD I 29 65 70. - Kardinalovo pismo jednom svećeniku, Krašić, 10. IV. 1954.

(88) VD I 42; II 229 sl.

(89) VD I 81.

(90) VD I 91.

IX - STEPINAC U TAMNICI I ZATOČENJU

God. 1952, 26. rujna, episkopat Jugoslavije uputio je s biskupskih konferencija svećenstvu pismo na latinskom jeziku, u kojem izlaže načela o svećeničkim staleškim udruženjima. Ne poriče kleru pravo da se staleški udružuje, kao ni ostala građanska prava, dokle god ta udruženja ostaju u skladu sa svećeničkim dužnostima, koje su svojevoljno i slobodnom voljom preuzeli. Nadalje episkopat ističe, da je pitanje, kako se svećeničko udruženje sada promiče, pomno proučio i zrelo promislio, te je došao do jednodušnog zaključka, da svećenicima nije dopušteno osnivati takva svećenička udruženja niti se u već osnovana upisati. Naglasuje, da im nije slobodno moralno siliti brata svećenika da stupi u to udruženje, jer se takva sila protivi naravnom pravu pojedinaca, što je potvrđeno i u «Deklaraciji o ljudskim pravima». Moralno siliti brata svećenika, da se upiše u takvo društvo znači počiniti napad na slobodu njegove savjesti i zauzeti stav, koji se protivi jednoj od temeljnih misli našega državnog uređenja, tj. slobodi.

Mjesto da su začetnici udruženja iz ovoga stava crkvenih poglavara uvidjeli, da od toga treba odustati oni su sada digli kuku i motiku protiv svećenstva i biskupa da popuste. Biskup Salis je zbog toga bio barem sedam puta na preslušavanju kod UDBe (91). On je odrješito kazao (92):

— Ne popuštam ni slova!

Pokušali su sve moguće da mu slome živce. Prijetili su mu se (93):

— Zar ne znate, da ste u komunističkoj državi?

Odmah u listopadu bili su preslušani svi biskupi na UDBi. Državno tužioštvo je izdalo nalog zagrebačkom ordinariju, biskupu Salisu, da ne smije ni usmeno ni pismeno širiti zabranu (94). Dvojica biskupa su bila pozvana u vojsku. Kad je za to saznao nadbiskup Stepinac, rekao je (95):

— Možda će zato morati u vojsci i zahode čistiti i biti na druge načine ponizivani. No, i jedan je papa čistio carske staje i na kraju su ga zatukli. Pa što su time polučili?

Neki biskupi su na različite načine bili zlostavljani i na mrtvo ime mlaćeni (96).

(91) VD I 98 136 141.

(92) VD I 136.

(93) VD I 101.

(94) VD I 103.

(95) VD II 79.

(96) VD II 98.

Svećenici, koji su se odlučno oprli i nisu htjeli upisati se u Ćirilo-Metodsko društvo, bili su isto tako pozivani na preslušavanja. Neka od tih preslušavanja trajala su i po osam sati neprekidno (97). Mnogi od njih su bili bačeni u zatvor za djela, koja nisu počinili. Dobivali su nepotpisana pisma, u kojima su bili pozivani da se imadu upisati u to udruženje (98). Bogoslovi su bili iznenada pozivani u vojsku (99). Štampa je napadala biskupe, što svećenicima ne dopuštaju da se upišu u udruženje (100). Istraživao se privatni život svećenika, ne bi li se otkrila kod pojedinca kakva ljudska slabost, da bi ga na temelju takvih otkrića mogli siliti da pristupi u udruženje. Svećenici, koji su bili čvrsti i nepopustljivi, bili su visoko oporezovani. Obećavalo im se, da će biti oslobođeni od poreza, ako stupe u udruženje (101). U staleškoj ocjeni bili su svećenici strpani u grupu kriminalaca (102).

Sastanci za osnivanje Ćirilo-Metodskog društva održavali su se g. 1952 u kasnu jesen u Ljubljani s povlasticom od 50% na željeznici za one, koji bi imali putovati (103). Nekako u isto vrijeme održan je sastanak u istu svrhu u Sarajevu (104) i Petrovini za jaskanski kraj (105). U Zagrebu je održan sastanak u više navrata, no bez uspjeha (106). U srpnju g. 1953 bio je održan u Bjelovaru (107), a u travnju g. 1954 u Varaždinu (108).

UDB-a je pomno ispitivala, nije li možda poticaj za odluku biskupa Salisa, kojom je zabranio svećenicima upisati se u udruženje, došao iz Krašića (109).

Cijela godina 1953 bila je burna. Poduzimali su se koraci protiv biskupâ. Šibenskog biskupa Banića su na najokrutniji način mučili. On je odlučno bio izjavio:

— Treba doista u ovim časovima koja biskupska žrtva.

Kad je ušao u crkvu, rulja je navalila za njim. U taj ga je čas udarila kap.

(97) VD I 126 132.

(98) VD I 100.

(99) VD I 99.

(100) VD II 18.

(101) VD I 97.

(102) VD II 80.

(103) VD I 102.

(104) VD I 107.

(105) VD I 112.

(106) VD I 139 140; II 98; III 91; IV 121.

(107) VD II 12.

(108) VD II 186.

(109) VD I 97.

Biskupu Budanoviću su oduzeli biskupski križ i istukli ga. A nisu bolje prošli ni drugi biskupi.

Oba zagrebačka pomoćna biskupa bila su stavljena pred sud zajedno s nadbiskupovim tajnikom, jer da su tobože povrijedili zakon zato što su pretresli stan jednoga svećenika, koji se upisao u Ćirilo-Metodsko društvo. Biskupi su se na sudu hrabro držali i vjernici su bili zadovoljni njihovim držanjem. Premda je državni tužilac bjesnio, ispostavilo se, da su biskupi nevini i da su vršili samo svoju dužnost. Biskup Salis je ili kratko odgovarao ili šutio, a više puta je uskratio odgovor rekavši:

— To ne spada na stvar.

Ipak je bio osuđen na 70.000 din. globe, a biskup Lach na 4 mjeseca zatvora, dok je tajnik bio osuđen uvjetno.

I opet je moralni uspjeh ovog suđenja za katoličku Crkvu bio velik (110).

U Krašiću su komunisti spremali napadaj na župni stan, napose na kardinala i župnika. Župnik im je poručio: «Iz Krašića samo mrtav!» U kući su sve pripremili za slučaj napadaja, no, najviše se molilo. Kardinal je cio dan proboravio u molitvi, a i njegov karmel je molio.

U nedjelju, 18. listopada 1953, držao se župnik svog crkvenog reda. Iza crkve su pod lipom komunisti priredili pozornicu i iskitili je crvenilom. Školska su djeca morala obvezatno prisustvovati, pa i škola iz Pribića morala je doći pod zastavom. Na lipi je bio veliki natpis: «Dolje papa!» Ljudi su to gledali te im se gadilo.

Na ranoj župnikovoj misi bilo je više vjernika nego obično. Bili su pozvani i vatrogasci. Glazba nije htjela svirati budnicu. Obveznici predvojničke obuke dobili su pozive, da u 8 s. ujutro svi budu pod lipom. Ali došao je samo po koji. Oko 10 s. još nije bilo gotovo nikoga.

Najednom se sa svih strana počne valjati silan svijet, ali ne pod lipu, već u crkvu na kardinalovu misu. Pod lipom za vrijeme njegove mise je držan «miting». Školske djece, naravski, nije bilo na poldanjici zbog terora. Neki govornik napadao je kardinala i župnika. Čula su se samo dva glasa: «Dolje!» Računalo se, da će narod izaći iz crkve, pa će onda s njime navaliti na župni dvor. Kad tamo, svijet se iza mise mirno razišao svojim kućama i povukao sa sobom onu malu skupinu, što je bila pod

(110) VD II 43.

---

lipom, i za 7 minuta nakon mise «miting» je bio svršen. Ljudi su se časno ponijeli (111).

Podvečer je još prošla mala pijana skupina, urlajući na način pijanaca. Samo je jedan od njih povikao: «Dolje Vatikan!» Inače je sve prošlo mirno preko svakog očekivanja. Nekoliko ljudi je reklo župniku (112):

— Ako na vas navale, dogodit će se veliko zlo. Mi ćemo ustati na obranu, a onda, što Bog dade!

Nadbiskup Stepinac, zarobljen u svom kutiću, sve je to najpomnije pratio. Usmeno i pismeno je otkrivao svećenicima, za čim se ide u osnivanju toga udruženja. Govorio je svećenicima u Krašiću (113):

— Jasno se vidi sve. Postupak je isti kao za vrijeme francuske revolucije, za Henrika VIII, kao i u drugim progonstvima Crkve. Ide se za odcjepljenjem od Rima. Tko to ne vidi, taj je slijep kod zdravih očiju. Iza toga će siliti u pravoslavlje, a s time će nestati i Hrvatskog Naroda. Ja tu vidim velikosrpstvo i komunizam udružene u istom cilju. Sreća je naša, što oni, koji su inicijatori toga, ne računaju s glavnim faktorom, a to je Bog. Ako je koji svećenik iz slabosti i pao, čemu se daje zastrašiti, da čini onda još veće zlo? Jedanput će ga staviti u novine, tobože, osramotit će ga, i gotovo je. Neka si to uzme kao pokoru za grijeh. Crkva je s takvim toliko obzirna! Ona razumije slabost čovječje naravi. Može se to dogoditi kome po nesreći, ali se valja podići. Crkva čak ne predviđa nikakve posebne kazne za takve slaboće, osim što će ga možda biskup premjestiti, da ga osigura, da ponovno ne bi pao. Zar si ne bi mogao svaki nesretni «ce emdaš» dozvati u pamet riječi sv. Petra upravljene na Isusa, kad su ga i neki od učenika ostavili nakon obećanja presv. Euharistije: «Kamo ćemo od tebe ići?»

Jugoslavenska je vlada, 1. studenoga 1952, prosvjedovala kod Sv. stolice, što je beogradska apostolska nuncijatura saopćila biskupskoj konferenciji održanoj u Zagrebu, od 22.-25. rujna

1952, upute s obzirom na staleško svećeničko udruženje, koje je vlada stvorila i kušala tzv. «patriotske ili pučke svećenike» usko povezati s partijom.

Na taj protest odgovorila je Sv. stolica, 15. prosinca iste godine. Budući da jugoslavenska vlada, protiv diplomatskog obi-

(111) VD II 58.

(112) VD II 59.

(113) VD I 139; II 63. - Iv 6, 68.

čaja, nije taj odgovor htjela primiti, Sv. stolica se sada obratila na svjetsku javnost objelodanivši tzv. Bijelu knjigu, u kojoj su izneseni dokumenti i činjenice, koje osvjetljuju borbu vlade protiv katoličke Crkve, i pošalje je beogradskoj vladi kao odgovor na njezin protest od 1. studenoga (114). Bio je to snažan dokumenat, koji je očitovao žalosno i bolno stanje katoličke Crkve u Jugoslaviji.

Nadbiskup Stepinac je nastavio usmeno i pismeno hrabriti kler na ustrajnost u ispravno zauzetom stavu. Navest ćemo samo neke primjere. Jednom svećeniku piše (115):

«Znam, da vam nije lako u ovim danima. Tim više, što se našlo nekoliko kukavaca (koje smatram izdajnicima Crkve Božje), koji su kraj svih opomena sa strane ordinarija pali na lijepak žalosnom društvu, s kojim sv. Ćiril i Metodije nemaju baš nikakva posla, jer ide za ciljem posve protivnim od njihova, tj. za odcjepljenjem od pećine Petrove. Do konca pak svijeta ostaje u snazi: Ubi Petrus, ibi Ecclesia... Oluja će proći, a Bog ostaje».

Drugom jednom svećeniku piše o istoj stvari slijedeće (116):

«Poznate su mi dobro silne poteškoće, kroz koje i vi prolazite sa svojim stadom. Ali je lijepo rekao već pred par stotina godina sv. Bernardo (117): 'Bila bi sramota biti udo bez boli pod glavom trnjem okrunjenom'. Te riječi su kratki komentar onih Isusovih riječi (118): Ako su mene progonili, i vas će progoniti.

Kako je bolno, da to stanovita naša svećenička braća ne razumiju! Kako je bolno, da se zanose sanjama o miru na ovom svijetu, koji je ipak hrvalište i dolina suza! I dok traže mir, stiže ih zaslužena kazna, da nose nemir u duši i postaju bijedno roblje onih, koji im obećavaju udobni život na zemlji. Nedavno je bolno zavapio jedan od njih: Oh, da se mogu samo riješiti toga tereta! Nije ni čudo, jer sad mora trčati kao poslušno lovačko psetance, kamo god zatraži gospodar, koji ga je privezao lancima obećanja, prijetnja, darova. Možda bi ta naša jadna braća dobro učinila, da se sjete one stare riječi: Timeo Danaos

(114) *L'Osservatore romano*, 14. I. 1953, n. 10.

(115) Kardinalovo pismo, Krašić, 26. IX. 1953.

(116) Kardinalovo pismo, Krašić, 8. VI. 1954.

(117) Sv. Bernardo, *Vitis mistica se* u *Tractatus de passione Domini*Tractatus de passione Domini, 4, 18 (PL 184, 647).

(118) Iv 15, 20.

---

et dona ferentes (118a). Koji Boga ne poštiva, ne može iskreno željeti dobro katoličkom svećeniku. Koji imade u programu kao osnovnu točku istrebljenje imena Božjega i njegove Crkve, zar može jamčiti egzistenciju katoličkom svećeniku na tome svijetu, a da ne spominjem ono, što dolazi iza groba?»

Istom svećeniku piše kardinal (datum na pismu je poblijedio) (119):

«Primio sam Tvoju brzojavnu čestitku (usprkos, da smo tih dana, a i danas smo još, bili hermetički zatvoreni). Hvala Tebi i svoj ostaloj braći svećenicima!

Nas sve ove mjere zastrašivanja neće pokolebati u našem držanju, jer znamo dobro, o čemu se radi: o biti ili ne biti katoličke Crkve u našoj domovini, o biti ili ne biti slobodno ljudsko biće, stvoreno na sliku i priliku Božju.

Upravo sam ovih dana pročitao zlatnu knjigu bečkog profesora pastorala Mihaela Pfliegera pod naslovom *Priesterliche Existenz*. Sjajna stvar i nije čudo, da se prevodi na sve veće svjetske jezike. Među ostalim opisuje auktor, kako su svojedobno poklekle pred revolucijom tisuće i tisuće francuskih svećenika, zabrinutih za svoj opstanak (današnji CMD). Dakako, istom logikom su se poklonili i diktatoru Napoleonu, pa makar držao u ropstvu i vrhovnu glavu Crkve i kušao joj nametnuti nesnosno ropstvo. Povijesna krivnja ovoga tipa leži u tome — nastavlja auktor — što despotizam nije samo osigurao plaću svećenicima-činovnicima, već je zahtijevao, da se oni bezuvjetno predaju svojim kruhodarovateljima. Današnji despotizam ne postupa drugačije. On smjera na to, da svećenike učini činovnicima. A onda gledajući na posljedice, koje je ostavilo takvo svećeničko udruženje do današnjega dana u Francuskoj, zaključuje auktor ovaj pasus riječima: 'Ne smije se zaboraviti sablazan dana u odlučnom času'.

Kad bismo mi poklekli pred komunizmom, to bi bio scandalum, koji se ne samo 'leicht' ne bi zaboravio, nego 'nunquam', jer se nikada tako monstruozna nauka nije pojavila u čovječanstvu do sada. Hoće li veće zlo niknuti pod konac svijeta, to će vidjeti oni, koji dođu iza nas. Na nama je, da u našem povijesnom času ne damo taj scandalum svome puku, te Krista bacimo pod noge Belialu, nauk evanđelja nauku bezumne mržnje, dušu oglodanoj kosti, koju nam dobacuju kao

(118a) Bojim se Danajaca i onda kada darove nose.

(119) Pismo u posjedu pisca. Odlomak iz navedene knjige naveden je je na njemačkom.

---

velikodušan dar komunistički gospodari za izdaju Crkve. Znadeš dobro i Ti i tamošnja braća svećenici, što ste dužni cezaru. Date quae sunt caesaris caesari! — Podajte caru carevo! Ali znate isto tako što ste dužni i Bogu, i kod toga ostajemo kao i do sada».

Drugom jednom zgodom osvrće se na način kako «narodni svećenici» zaobilaze crkveni auktoritet (120):

«Što se tiče, piše on, auktoriteta crkvenog, preko kojega danas CMD-aši prelaze, kao da i ne postoji, a možda i koji drugi svećenik, dotični neka se samo zamisle u riječi, što ih je Samuel izrekao Saulu, kad nije izvršio nalog Božji s obzirom na Amalečane: 'Jesu li Bogu milije paljenice i klanice nego poslušnost njegovu glasu? Znaj, poslušnost je vrjednija od najbolje žrtve, pokornost je bolja od ovnujske pretiline. Nepokornost je kao grijeh čaranja, samovolja je kao zločin s idolima' (121). Koliko god čudno zvuči 'zločin s idolima', ipak tako jest. Ako je idololatra onaj, koji se klanja drvu i kamenu, idololatra je i onaj, koji se klanja svojoj volji, jer je ona samo stvor, a ne Bog. Ja mislim da će jadno gledati u smrtnom času onaj žalosni CMD-aš, koji je na jednom svećeničkom sastanku rekao kod stola pred svom braćom: 'Mi imamo nakanu, kad nas se dovoljno sakupi, da biskupe prisilimo na popuštanje'. Krasan pojam obedijencije, koju je svečano obećao pred oltarom Božjim u času ređenja! Kao da biskupi danas ne nose dovoljno težak križ, da ga moraju posebno opterećivati oni, koji su im od Boga dani za pomagače. Imamo ne jedan primjer, gdje je Gospodin za primjer drugima zagrabio na neobičan način kod nekolicine tih žalosnih svećenika, prije nego su i mislili, u tijek njihova života. Kako su prošli na sudu Božjem, to je tajna Božja. A nas Bog očuvao od ludovanja prežalosnog CMD-a.

Što se tiče tvoje imovine, za koju su te prikratili protiv svih prava ljudskih i Božjih, gaude et exulta — raduj se i kliči od veselja! Onaj, koji hrani vrapce na krovu i odijeva ljiljane u polju, neće zaboraviti ni na tebe. O tom budi posve siguran. Tako ide i ovdašnjem župniku, ili bolje svima čestitim svećenicima, koji više cijene svoj obraz i prava Božja i njegove Crkve nego Judine pare».

I u razgovoru i u pismima naglašavao je, da onaj tko stupi u Ćirilo-Metodsko društvo, izdaje Boga, izdaje Crkvu (122), da je

(120) Kardinalovo pismo, Krašić, 8. VI. 1956.

(121) 1 Sam 15, 22.

(122) VD I 107 114 153.

---

bolje Kristovo siromaštvo nego Judini srebrnici (123), da ni njemu nije bilo lako pet godina tamnovati u Lepoglavi.

«Ali — veli (124) — to nam je dužnost u tim vremenima, pa ako treba, spreman sam i po treći put ići u zatvor».

Na vijest, koju je dobio u srpnju g. 1954, da su i «narodni svećenici» u Sloveniji visoko oporezovani, rekao je (125):

«To je ono, što ja neprestano ponavljam: najprije su ih dobili lijepim obećanjima. Nasjeli su. To je prva etapa. Sada ih ugnjetavaju i traže od njih nove ustupke, dok ne dođe zadnja etapa: odcjepljenje od Rima. A onda, što su? Trula grana, propali. Strašno mi je samo, kad pomislim na nadbiskupa Goltela, koji je za francuske revolucije došao u konvent, bacio pred teroristima mitru, biskupski štap, prsten i križ i rekao: Dok je narod želio, da propovijedam i vršim službu, ja sam je vršio, a sada, kada toga više neće, sve vam evo vraćam, neću više da vršim tu službu. No, za nekoliko dana otišao je ipak i on pod giljotinu».

O tom pitanju piše i nekim biskupima, koji su se na njega obratili upitima. Tako piše jednom od njih (126):

«U pitanju CMD-a napose biti nepopustljiv! To je čista izraslina pakla, da se razbije Crkva Božja. Zato sam već rekao nekim biskupima, ako bi došao pokušaj osnutka tobožnje «nacionalne crkve», onda bez milosrđa gladio excommunicationis odsjeći trulež sa zdravog stabla Crkve i proglasiti to svemu puku po svim crkvama, navedavši razlog. Tako je učinio moj predšasnik 1919 sa starokatolicima. I što je ostalo od njih? Ništa ili jedva išta. Ni onda nije vlast bila puno sklonija Crkvi. A danas će puk slijediti glas zakonite Crkve Kristove, a ne izdajnike. U to sam duboko uvjeren promatrajući naš priprosti puk.

'Usque ad tempus sustinebit patiens, postea redditio iucunditatis — Strpljiv čovjek podnosi do u pravi čas, a na kraju uživa radost' (127). Ponovno, dakle, dovikujem: ostati čvrsti i nepokolebljivi, udarili porezima, ili zatvorima, ili ubistvima, ili tučnjavama. Sve će proći, a Bog naš ostaje».

Biskupima za uzvrat na njihovu čvrstoću i stalnost, bila su

(123) VD I 113.

(124) VD I 128 115.

(125) VD II 230 sl.

(126) Kardinalovo pismo, Krašić, 23. VII. 1954. *Novi život* 4 (1965) 43.

(127) Sirah 1, 23.

i neka sjemeništa zatvorena. Na tu vijest piše kardinal Stepinac: jednom biskupu (128):

«Najprije ih tjeraju na otpad od Boga i Crkve njegove, onda u partiju, da ih onda muče opet dalje u samoj svojoj organizaciji vječnim sastancima, mitinzima, skupštinama, špijunažama jednoga preko drugoga. A naši žalosni CMD-aši si utvaraju, da će oni stvoriti mir tobože između Crkve i države. Vidi se, da nemaju ni pojma o biti komunizma. Srž komunizma je borba protiv Boga, onda dosljedno protiv katoličke Crkve do istrebljenja. Ali, jer vide, da se to ne može u jedan mah, služe se etapama, da lakše prevare neupućene. Zato ostanite čvrsti i vi svi biskupi.

Što će nam na koncu i sjemeništa, u kojima će pravila za odgoj davati komunistički komisari? Ako, dakle, dođe do skrajnoga, neka unište i sjemeništa. Bolje, da ih nema, nego da padnu pod njihovu vlast i budu rasadište bezboštva, pa još s našim pristankom, kad bi pokleknuli pred njima. Molim Vas, upozorite na to i svoje susjede, da se već dulje šuška o tobožnoj 'nacionalnoj crkvi'. Toga se ne treba ni najmanje plašiti, nego istupite svom energijom.

Zato Vam stavljam na srce, da već sada (ako bi do toga došlo, što mi se za sada čini nevjerojatno), sve pripremite za ekskomunikaciju dotičnih svećenika, da ih zahvati kao munja za njihovo besramno djelo izdajstva Crkve. Već sada u tišini sve pripremiti, da bude gotovo i da se tekst obrazložen ubaci u narod po svim krajevima. Situacija je takva, da će narod te svećenike prokleti, ali ih slijediti neće. To je jedan veliki plus u današnjim poteškoćama, da naši vjernici o komunizmu neće ni čuti i da će slijediti zakonitu crkvenu vlast, a ne izdajnike».

Kada su potrebe uprave zagrebačke nadbiskupije zahtijevale, da se obojici generalnih vikara doda još jedna nova sila, kardinal Stepinac je za tu službu izabrao kanonika msgr. dr. Stjepana Bakšića, koji je već dulje vremena imao uvid u upravu nadbiskupije. Mgr. Bakšić se izvlačio i izložio kardinalu svoje poteškoće u preuzimanju službe novoga generalnog vikara. Kardinal mu odgovara na te njegove poteškoće i spremno ih rješava. Saopćuje mu, da bi na njega spadala crkvena disciplina klera. S obzirom na to piše mu (129):

«Nije mi ni na kraj pameti uništiti ovoga ili onoga sveće-

(128) Kardinalovo pismo, Krašić, 23. VIII. 1954. *Novi život* 4 (1965) 44.

(129) Kardinalovo pismo iz Krašića, bez datuma.

nika, jer kaže kanon (130): 'Meminerint episcopi se esse pastores, non percussores — Neka se sjete biskupi, da su pastiri, a ne krvnici'. Kad, dakle, tražim odlučnost, tražim je samo, da se

zalutali vrate na pravi put i kad to učine, ja im od sveg srca opraštam i sve predajem zaboravi, ako se smijem poslužiti riječima Gospodnjim, 'projiciens post tergum — bacajući za leđa' (131) sve njihove zablude i pogreške. Ono, što me boli, jest upornost i otvrdnulost u zlu, i tu se mora odrezati bolesni ud, da ne pokvari čitavo tijelo».

Nije on, dakle, nipošto htio progoniti pojedince, nego je samo htio onemogućiti stvar kao takvu, a za one, koji su okorjeli, što se može drugo nego ih odstraniti suspenzijom (132).

Kad je kardinal godine 1956 saznao, da su u nekim biskupijama i crkvenim redovima gotovo svi stupili u svećeničko udruženje, nije cijele noći mogao od zabrinutosti spavati. Počeo je ozbiljno sumnjati, da li ispravno postupa, da li možda nije pretjeran u svom stavu, kad ih ima toliko, koji drugačije misle nego on (133). Ta ga je sumnja mučila nekoliko tjedana sve dok nije polovicom srpnja iste godine preko londonske radio-postaje saznao, da je Sv. Otac Pijo XII izdao apostolsko pismo, upućeno na njega i na drugu dvojicu kardinala, koji su bili isto tako zatočeni, u kojemu poručuje kleru i vjernicima iza željeznoga zastora, da s komunizmom nema sporazuma, i stoga treba ustrajati, ako treba i do mučeništva (134). Svjetska je štampa na veliko komentirala ovo papino pismo. Tom je zgodom kazao kardinal Stepinac (135):

«Kad Sv. Otac ovako odlučno govori, znak je, da je tu i velika nada. Krasna lekcija našim CMD-ašima! Kako će se sada ispričavati? Kako će velika zadovoljština biti za svećenike, koji su se junački držali! Bogu hvala! Sada sam miran. Kad Sv. Otac traži i mučeništvo, a otklanja svako pregovaranje, onda je do kraja sve jasno».

Posebno su bili svećenici u jaskanskom kraju udareni visokim porezom. Oni, koji su se upisali u Ćirilo-Metodsko društvo, imali su platiti malen porez, ostali pak visok. Najvećim je pore-

(13O) *Crkveni zakonik*, can. 2214, § 2.

(131) Iz 38, 17.

(132) VD II 230 sl.

(133) VD III 63.

(134) *«Dum moerenti animo»*, od 29. VI. 1956, u AAS 48 (1956) 549-554.

(135) VD III 65.

---

zom bio udaren krašićki župnik, s 219.661 d. (136). On je uložio žalbu, a rješenje je bilo, da su mu porez povisili na 300.000 d. (137). Vijest se o tome brzo raširila. Svi su tumačili to tako, da je kardinal udaren tim visokim porezom. Radio-Beograd je doduše poricao vijest, da

je nadbiskup Stepinac tako visoko oporezovan. No sam je Stepinac rekao na tu vijest župniku (138):

— To jest doduše vaš porez, ali zbog mene.

Porez na župnika u Krašiću je bio neprestano povisivan tako, da se u studenom g. 1954 od njega tražila svota od 400.000 dinara. Kako je takav postupak bio ne samo nepravedan, nego je stavio župnika u nemogućnost smoći toliku svotu, došli su u studenom g. 1954 poreznici i zaplijenili mu kravu, tele, tri svinje i vino. Na sve to kardinal osta posve miran. Materijalne ga stvari nisu zabrinjavale. Tom je zgodom kazao župniku (139):

— Bog nas sigurno neće ostaviti. Nisam čuo, da je koji svećenik kod nas umro od gladi. Mislim, da imadete bolji apetit, nego vaši progonitelji. Samo se ne dati poplašiti.

Iste godine, 2. prosinca, dođu poreznici da obave pljenidbu. Svi su u kući ostali posve mirni. Župnika su pozvali na općinu i predložili mu, da bi on sam prodao zaplijenjene stvari.

— Ne! — odgovori im župnik. — Nisam lud, da prodam ono, što mi danas i sutra treba.

Bio je toga dana sajam. Službenici, koji su imali izvršiti zapljenu, tražili su na sajmu kupce za zaplijenjene stvari, ali se nitko od ljudi nije odazvao. Nikome nije ni na pamet palo, da bi htio kupiti nepravedno otete stvari. Licitaciju su obavljali u župnom dvorištu. Ljudi su se zgražali nad takvim postupkom i govorili župniku:

— Mi ćemo vam već pomoći, koliko budemo mogli. Kad budemo klali, svaki će vam nešto donijeti.

Sa zaplijenjenim stvarima mogla se namiriti jedva jedna četvrtina poreza. Župnik je bio zbog toga novim porezom oporezovan, a kardinal mu mirno kaže (140):

— Neka samo sve nose! Živjet ćemo. Drugom je zgodom rekao (141):

(136) VD II 191 sl.

(137) VD II 206.

(138) VD I 95.

(139) VD II 280.

(140) VD III 14.

(141) VD III 99.

— Možda će mene oporezovati što služim sv. misu, makar ni od koga ne uzimam stipendija. Ni ne slute, da služim sv. misu najviše za njih i protiv njih, ukoliko zlo rade, ne bi li im se dragi Bog smilovao i obratio ih. Kad bi to i znali, ne drže oni do toga ništa, znam ja to, ali to je sva naša borba: molitva, misa, ustrpljenje.

U lipnju g. 1959 bio je župnik oporezovan za svećeničku službu za godinu 1958 svotom od 374.900 dinara s prirezom od 120.000 din. Bio je to porez viši negoli je bio oporezovan duhovni stol u Zagrebu, crkvene takse, katedrale i bogoslovsko sjemenište zajedno (400.000 din). Župnik se pitao: nije li to čestitka kardinalu za njegov imendan, 21. lipnja, i 25-godišnjicu biskupskog posvećenja? Kardinal na sve to mirno odgovori (142):

— To je upereno na mene. Samo se ne prestrašiti. Ostajemo mirni!

Polovicom lipnja iste godine izjutra su došli poreznici i zaplijenili župniku: motor, dvije krave, tri svinje, 500 litara vina. Sve su procijenili na polovicu vrijednosti.

Župnik ostaje na sve to posve miran. Nasmijano ih je otpremio. Kardinal mu mirno reče (143):

— Gospodin je dao, Gospodin je uzeo. Neka bude blagoslovljeno ime Gospodnje! Vidjet ćete još čudesne stvari. Znam, da je to upereno protiv mene. Ne mogu mi se drugačije osvetiti prigodom 25-godišnjice biskupskog posvećenja, pa su udarili po vama. Ako baš dođemo do kraja u škripac, pomoć nam je obećao Sv. Otac i kardinal Spellman. Ostat ćemo mirni.

Dan iza kardinalova imendana, 22. lipnja, komuna uruči oglas o javnoj prodaji zaplijenjenih župnikovih stvari, koja će biti 24. lipnja, dakle, upravo na kardinalov srebrni biskupski jubilej. Bilo je jasno, da su htjeli ujesti kardinala: na njegov rođendan, 8. svibnja, dobio je župnik razrez poreza, na njegov imendan obavijest o prodaji, a na 25-godišnjicu biskupskog posvećenja, dakle, na srebrni jubilej, u 10 s. dopodne trebalo je biti sve prodano.

Župnik je protiv takva samovoljnog i nepravednog postupka uložio žalbu na najvišem mjestu u državi. U noći na 24. lipnja, kako je župnik kasnije saznao, predsjednik kotara Karlovac je telefonski obavijestio miliciju u Krašiću, da se sutradan ne

(142) VD IV 75 79; V 7.

(143) VD V 15 sl.

---

smije poduzeti ništa protiv župnika Vranekovića, i da se obustavlja prodaja zaplijenjenih stvari (144).

Tek 2. rujna je župnik dobio odluku od općine, da je konačno dignuta pljenidba i da stvari 15. lipnja zaplijenjene ostaju njemu (145).

Kako pothvat udružiti svećenike u Ćirilo-Metodskom društvu nije uspio, već tečajem 1954 počelo se u Sloveniji i drugim svećenicima nuditi sa strane države socijalno osiguranje jednako onom Ćirilo-Metodskom društvu.

Kardinal je svoj stav odmah saopćio svojim zamjenicima u Zagreb, koji su se s njim posve složili (146), a svećenicima je poručivao (147): «Gospodin je najsigurnija glavnica».

On je naime jasno uočio, da je to osiguravanje istovjetno s CMD-om.

Silno se obradovao i od srca nasmijao, kad je saznao, što je jedan redovnički poglavar odgovorio nekom uglednijem svećeniku, koji ga je nagovarao, da podupre akciju za ovo osiguranje:

— Mi smo svi, rekao mu je, već osigurani.

— Kako? Gdje? — upita ga svećenik.

— Mi imademo titulum paupertatis (naslov siromaštva). Naše osiguranje je pouzdanje u providnost dobroga nebeskog Oca (148).

Kardinal je uglavnom dobivao utješne vijesti o svojim svećenicima, da naime velika većina stoji zajedno s njime na istoj liniji i da je osiguravanje klera, kako se planiralo, propalo. Ljubio je svoje svećenstvo i poštivao ga i pouzdavao se u njegovu vjernost i poslušnost. Boljela ga je sablazan nekih, koji su se dali povući na lijepak, dok su se seljaci odrvali zadrugama i radije mnogo pretrpjeli, ali nisu htjeli prihvatiti, što im se nudilo. Tim veću radost su kardinalu pripravljali oni svećenici, koji se za kukavne pare nisu dali uhvatiti u zamku, koja im je bila postavljena (149).

Kardinal je dobro znao, da je svećenstvo upravo u jaskanskom kraju zbog njega bilo više oporezovano negoli na drugim mjestima. Rekao je shvativši njihovo stanje (150):

(144) VD V 23 sl.

(145) VD V 40.

(146) VD II 163 sl.

(147) VD I 137.

(148) VD II 165.

(149) VD II 68 76 81 166.

(150) VD II 70; II 86.

— Znam, radi Stepinca moraju svećenici u ovom kraju da toliko trpe. Neka, ali popustiti nećemo. Ja nisam kriv, da sam ovdje. Volio bih doduše mir, ali što ću, kad me je Bog odabrao za borbu. Sada vidim, zašto su me htjeli dobiti preko granice, van zemlje.

Da je kardinal dobro prozreo nakanu, koju su imali s osnivanjem Ćirilo-Metodskog društva i s osiguravanjem, dokazuje i slijedeća zgoda.

Godine 1953 dvojica jugoslavenskih špijuna kod ambasade u USA vozili su se vlakom prema Skoplju. U kupeu s njima bio je i jedan gospodin, koji je stigao iz Amerike, i čuo razgovor ove dvojice. Jedan od dvojice veli drugome (151):

— Znaš, mi bismo sa svim svojim neprijateljima nekako izašli na kraj, jedino je teško s katoličkom Crkvom. U USA nisu brojem najjači, daleko zaostaju za protestantima, ali daju ton života. A kod nas su prozreli, da želimo sa CMD-em odcjepljenje od Rima. Kad bi se doista učlanili svi svećenici, lako bi bilo. Odijele se od Rima, i onda su brzo gotovi. Ali oni to vide, i ne daju se.

Kardinal Stepinac, koji je bio sav Božji čovjek i sav crkven, koji je žarko ljubio katoličku Crkvu, za koju je bio spreman dati svoj život, i doista ga je dao, koji je ljubio i duboko poštivao nezinu vrhovnu glavu Sv. Oca papu, ostavio je svojim vjernicima i svome kleru, dà, cijelom Hrvatskom Narodu, u svojoj duhovnoj oporuci, od 28. svibnja 1957, divnu ostavštinu, koja svjedoči, da je bio sav apostolski i katolički muž. U toj oporuci kaže na jednom mjestu slijedeće (152):

«Katolička Crkva nije ni za slovce izmijenila svoje nauke, nego uči i danas sve ono, što je primila od apostola. Ona, kako sami znate, ima svoje vrhovno sjedište u Rimu i imat će ga do svršetka svijeta. Ondje je imao svoje sijelo prvi Kristov namjesnik u upravi Crkve, sv. Petar. Ondje stoluju i njegovi nasljednici, pape. Vi znate, što je Isus rekao Petru: 'Ti si Petar, i na toj stijeni sazidat ću Crkvu svoju i vrata paklena neće je nadvladati'. Ovo je, dakle, vrhovno pravilo: 'Gdje je Petar, tu je i Kristova Crkva!'

Dragi moji vjernici! Pod svaku cijenu, pa i uz cijenu istoga života svoga, ako bude potrebno, ostajte vjerni Kristovoj Crkvi,

(151) VD II 116.

(152) Kardinalova oporuka u rukopisu.

koja ima svoga vrhovnoga pastira Petrova nasljednika. Vi znate, da su naši oci i pređi kroz tolika stoljeća prolili potoke i rijeke krvi, da očuvaju sveto blago katoličke vjere i da ostanu vjerni Kristovoj Crkvi. Vi nećete biti dostojni imena otaca vaših, ako budete dopustili, da vas tko otrgne od pećine, na kojoj je Krist sazidao Crkvu svoju.

Godine 1941 mi smo se spremali svečano proslaviti 1300-godišnjicu prvih veza Hrvatskog katoličkog Naroda sa Sv. stolicom. Svjetski rat je omeo tu svečanu jubilarnu proslavu, ali ni rat, ni mir, ni sreća, ni nesreća ne smiju nas uzdrmati u našoj odlučnosti, da ostanemo vjerni Kristovoj Crkvi sve do smrti. Moramo ponavljati poput Izraelaca na obalama babilonskih rijeka (153): 'Ako te zaboravimo, Jeruzaleme, neka usahne naša desnica!' Da među vama bude tko, bilo svjetovnjak, bilo svećenik, koji bi ma samo na časak bio pokoleban u ovoj točki, neka mu je kuća daleko od vaše!

Možda ćete reći, da odveć strogo sudim? Bio bih vaš najveći neprijatelj, ako bih vam zatajio istinu. Ako govorim ovako, činim to za vaše bolje dobro. Zar Isus nije ostavio opomenu (154): 'Pazite, da vas nitko ne zavede?'

Zaista, biti rastavljen od Krista znači biti kao mladica odsječena od čokota loze. Sudbina takva pojedinca bit će onakva kako je opisuje Isus za vrijeme svoje posljednje večere (155): «Tko ne ostane u meni, izbacit će se napolje kao neplodna mladica i osušit će se. I skupit će je i baciti u oganj, da sagori!' Budite, dakle, vazda vjerni katoličkoj Crkvi, vjerni do groba!»

3) - *Aposlolat pisane riječi*

Kardinal je svih devet godina svoga boravka u Krašiću razvio zamjeran pismeni saobraćaj. Već samo obzirom na broj pisama razabire se, da je to bio pretežni i važniji dio njegove zaposlenosti u zatočenju. Sâm kardinal je, 3. siječnja 1958, kazao župniku, da ih je napisao oko dvije tisuće, dok župnik, koji je pratio taj njegov rad sve do smrti i nastojao pisma uputiti naslovnicima, računa, da ih je bilo i oko pet tisuća (156).

Bila su to prigodna pisma, koja su nastala iz potrebe, da odgovori na pisma, koja su mu stizala; na upite, koji su mu bili

(153) Ps 136, 5.

(154) Mt 24, 4.

(155) Iv 15, 6.

(156) VD IV 1.

---

stavljani. Nastala su, dakle, u stvarnim slučajevima, pa su stoga bila i prilagođena pojedinačnim okolnostima. Bilo je i takvih, koja su nastala iz potrebe, koju je kardinal osjećao, da zadre perom ondje, kamo nije mogao doprijeti njegov glas. Na ovakav način je nastojao, da održi vjeru živu i na djelu, da dade pobude na vjernost sv. Crkvi i staleškim, osobito svećeničkim, dužnostima; da odstrani sumnje, dade savjet, raščisti i objasni pojmove, otkrije zasjede i pogibelji, otkloni zlo, uči, zapovijeda, potiče na dobro, oprašta, dopunjava svoje propovijedanje riječi Božje (157).

U tim je pismima prema okolnosti sve logički izneseno i povezano. Nadbiskup, osim što je osoba, ujedno je i ustanova, ili predstavnik Božje ustanove, katoličke Crkve. Stoga su njegova pisma bila jedan oblik audijencije. Imala su zajedničko obilježje s njom i po sadržaju i broju. Trnoviti satovi svakog biskupa jesu audijencije i dopisivanje. Imade pisama, koja otkrivaju obiteljske drame, moralne ponore, a i materijalnu bijedu. Teško će se ikada potpuno saznati u potpunosti, što je kardinal putem pisama sve saznao i kako je nastojao da bližnjemu pomogne.

Kardinalova pisma su odgovori biskupima, svećenicima, redovnicima, redovnicama, katoličkim studenticama, laicima raznih staleža, koji su od njega tražili riječ utjehe, obodrenja i nade.

Osoba se posebice upoznaje po privatnom dopisivanju. U njemu onaj, koji piše, budući da ga ne okuplja briga za objelodanjivanje tih pisama, očituje izvorno samoga sebe. Prijatelju se ništa ne sakriva, jer im je sve zajedničko. Odnos prema poznatim i dragim naslovnicima nošen je većom slobodom, ne brine se za uljudni oblik, koji često podrezuje krila i zatvara misli u birane, često neiskrene riječi i izraze. Takva pisma, osobito kad su pisana izvorno, bez priprave i sastava, vrlo su važna za upoznavanje osobe, koja ih piše. Takva su kardinalova pisma. Pisana su bez priprave, bez prethodnoga sastava.

Što se sadržaja tiče, valja istaknuti, da kardinal nije mlatio praznu slamu, kako je to on sâm tvrdio (158), niti je pisao uvijek isto ili jednolično kao po nekom uzorku. Po onom, što je do sada sačuvano, do čega smo mogli doći i u što smo dobili uvid, može se kazati slijedeće:

Kardinal je u svojim pismima pisao o žrtvi sv. mise, o pripravi i zahvali, koju svećenik mora obavljati prije i poslije sv.

(157) VD II 249.

(158) VD II 370; III 61 98; IV 37; V 53 74.

---

mise, o liturgijskim propisima, o dnevnom razmatranju kao dnevnoj hrani svećenika, o duhu siromaštva, o ustrajnosti u dobru, o ljubavi prema onima, koji nam zlo žele i čine, o crkvenom auktoritetu, o potrebi da svećenici budu jedno.

Vrlo pobudno, a ujedno i nadobudno, piše o katoličkim misijama u poganskim zemljama s neprikrivenom željom, da i naše Bogu posvećene osobe pođu u daleke zemlje noseći zublju

sv. vjere i evanđelja. U teškim prilikama za vjeru i katoličku Crkvu upozorava, da je najveća pogibao predati se malodušnosti, pa stoga potiče na sveti optimizam. Tumači, da bura, koja se digla protiv katoličke Crkve nije znak njezine slabosti. Slabićima vjere zove one, koji u mučnim prilikama za katoličku Crkvu postaju malodušni i misle samo na osiguravanje zemaljskog blagostanja.

Katoličkim studenticama piše o ljepoti sv. čistoće, o dužnoj pripravi na brak, kao i o uzvišenosti kršćanskog braka.

Svećenike upozorava na razne suvremene pogibli, koje im prijete od kojekakovih necrkvenih udruženja, zabacuje suradnju s ateističkim materijalizmom, koji je u suprotnosti sa svakom religijom.

Misli, koje mu se tu i tamo pri pisanju ponavljaju, nisu jednolično nanizane, nego su prilagođene okolnostima, koje su nastale i tražile njegovu riječ.

Kao što su bile kardinalove propovijedi i razgovori, tako su i njegova pisma protkana mislima i navodima iz Sv. pisma. Tu i tamo navodi misli i riječi uvaženih pisaca, kao npr. kardinala Faulhabera, biskupa Fultona Sheena, Simona Gregorčića, Anđela Silezija i drugih.

Njegova pisma imadu i svojih nedostataka u sastavu i stilu. Njegove misli, a i riječi, imadu tu i tamo neku stalnu oštrinu, čega je on bio svjestan, jer je znao za nekoje od tih pisama kazati, da je bilo zapapreno. Ali su baš zbog toga kao neki obris, zacrtan u grubim i glavnim potezima, divnog lika velikog i produhovljenog kardinala. Tko je pobliže poznavao kardinala Stepinca, otkrit će u tim pismima onoga stvarnog Stepinca, s onim bistrim umom, jednostavnog u izražavanju misli, sa žilavim pamćenjem, s uravnoteženim pogledom na svijet i zbivanja u svijetu, s mislima posve usmjerenim na nadnaravni čovjekov cilj, sa silnom snagom volje, koja se, zapriječena i onemogućena u svojoj slobodnoj djelatnosti, sva usredotočila u duhovno i nadnaravno područje.

Ova pisma, pisana onako kako je časovito nadahnuće davalo u raznim zbivanjima, upravljena najrazličitijim osobama, otkrivaju potpuno dušu onoga, koji ih je pisao. U njima se ispoljuje

---

kardinalov, duhovni lik, živahan, borben, raspoložen, osjetljiv, često vatren, uvijek zdravo optimističan, velikodušan. No, rekao bih, da u njima dolazi više do izražaja njegovo veliko srce nego um. U tim pismima upoznajemo srce, koje je toliko ljubilo Krista, njegovu Crkvu, duše, domovinu i Hrvatski Narod. Iz tih pisama ižaruju njegove kreposti, i milina njegove Bogu odane duše posvuda se izlijeva. Ona obiluju svjetlom, u njima struji život, dobrota. U njima je iščinjena njegova postojanost, borbenost za duhovna načela, bol duše, koja vidi, kako se tu i tamo duhovne vrednote zapostavljaju vremenitima.

Čitanje ovih pisama umiruje, oduševljava za velike duhovne ideale, tješi, podiže, proširuje vidik. Ona svjedoče, da je duša onoga, koji ih je pisao, bila sva združena s Bogom. Te su stranice jeka njegove duše, no ujedno i kanal, kojim se saopćuje njezino duhovno bogatstvo.

Sv. pismo govori o vodovodu, kojim se vječna Mudrost Božja saopćuje ljudima u suznoj zemaljskoj dolini. Nešto takvo su i kardinalova pisma.

Mnogi će biti čitanjem tih pisama duhovno okrijepljeni. Tko ih čita i duhom se prenese u okolnosti, u kojima su pisana, i u položaj i duševno stanje naslovnika, lako će shvatiti, kako su čitana; kako su u ono vrijeme čitaoci osjećali, da iz njih kao iz vrela ključa živa, čvrsta, puna, jaka vjera, koja je nad svim ljudskim slaboćama i životnim okolnostima gledala nacrte Božje providnosti, u kojima je pisac mirno i predano počivao u volji Božjoj.

Svećenici i vjernici, koje je već primjer kardinalovih viteških kreposti duhovno izgrađivao, napeto su očekivali, kad će iz Krašića stići koja dobra riječ, da ih još većma ohrabri, da ih utješi, i da im obrazloži i razjasni koju poteškoću (159).

Osobito su to očekivali svećenici. Kako su se na poticaj kardinalov u mnogim crkvenim okruzima držale povremene duhovne obnove, kardinal je upotrijebio takvu prigodu svećeničkih sastanaka, da im pošalje koju duhovnu pobudu. Tako je u travnju g. 1954 kolegijalnom svećeničkom sastanku u Moravču, držanom prigodom devete godišnjice svećeničkog ređenja, Stepinac uputio prekrasno pismo. Dok ga je domaćin čitao, nazočni su ga svećenici iz poštovanja stojeći pozorno slušali. Središnja je misao pisma bila: Čuvati vjeru u Boga, vjernost Sv. Ocu papi i ne nasjesti CMD-u. Na kraju pisma pozivlje kardinal svećenike, da se mole za njegova nasljednika.

(159) VD V 126.

Liječnici mu doduše proriču još 15-20 godina života, ali on više misli na odlazak negoli na dug život. Jedan od nazočnih svećenika je nakon čitanja pisma uskliknuo (160): «To je najznačajnije kardinalovo pismo u ovoj eri iza onoga pastirskog pisma».

Svećenicima zagrebačke okolice uputio je na njihov sastanak i duhovnu mjesečnu obnovu u Remetama, u srpnju 1954, duhovne pobude tipkane na četiri stranice, na kojima je obradio glavnu misao: Marija i svećenik današnjice. Svećenici su slušali čitanje ove duhovne pobude u remetskom Marijinu svetištu napeto i sinovski zahvalno (161).

On je slao i na druge svećeničke sastanke svoje duhovne misli, pobude i poruke, koje su podržavale odlučnost svećenstva. Mnogi od svećenika je kazao (162):

— Da nema uzoritog, tko zna, kuda bi već sve krenulo.

Jedan svećenik piše župniku Vranekoviću (163): «Hrabri nas junačko držanje velikog mučenika i sveca našega kardinala».

Kardinal je bio zadovoljan sa svojim svećenicima, prema svjedočanstvu krašićkog župnika, na koje se oslanjao i pouzdavao (164).

Kardinalu je bilo dobronamjerno poručeno, neka ne odgovara na pisma i neka se ne izlaže, jer je po neko pismo stiglo u ruke UDBe, te su naslovnici imali neprilika. Na tu poruku se on zamislio i zbog nje nije mogao cijele noći spavati. Molio se i došao do zaključka:

«Neka samo love moja pisma. Prilike su takve, koje to od mene traže i treba biti odlučan i spreman na najgore».

Uvjerio se, da je pisanje pisama dio njegova apostolata, da to spada na njegovu biskupsku dužnost i službu. Da naslovnici ne bi stradali, upućivao ih je, neka ta njegova pisma, pošto ih pročitaju, spale. To su naslovnici većim dijelom, na štetu duhovne baštine, i činili (165).

Iz toga se razabire, dakle, da on nije pisao pisma samo da udovolji pravilima pristojnosti, a još manje iz neke vrste zabave, nego sa sviješću, da je to njegova biskupska dužnost.

Bilo mu je ponovno poručeno, neka ne odgovara svakomu na pismo, a ukoliko odgovara, neka se služi blažim izrazima, jer

(160) VD II 204.

(161) VD II 247.

(162) VD II 174.

(163) VD II 46.

(164) VD I 61; II 68.

(165) VD V 74 77 99.

---

bi se moglo dogoditi, da mu u samom župnom dvoru postave miliciju. To bi na njega mučno djelovalo, a i k župniku ne bi mogli ljudi slobodno dolaziti. On se malo zamislio i rekao (166): «To je prijetnja sa strane onih, kojima slabo ide. Ja ne stavljam nikoga u pogibao. Tko meni piše, taj sigurno očekuje i odgovor. Uostalom, nikoga ne molim, da mi piše. Kad se pak netko javi, pogotovo kad pita, moja je dužnost, da odgovaram. Pisat ću i dalje. Sv. Pavao bio je dvije godine privezan i uza nj stražar, zašto ne bi bio i kod nas u kući? U Lepoglavi pet godina nikuda nisam krenuo bez stražara, pa zašto ne bi i tu bio? Sv. Petra čuvale su četiri straže. Ja ih se uz Božju pomoć ništa ne bojim. Ne smijem biti kao pas, koji ne zna lajati, kad treba. Biskupi su tražili, da me puste na slobodu. Odbili su im taj zahtjev s motivacijom, da ničim nisam pokazao popravak. Bogu hvala, da nisam! Na vrhuncu svog pontifikata Pijo XII je izdao encikliku o komunizmu. Biskupi su bili dužni, da je na bilo koji način dostave barem svećenstvu. Kad nisu, ja sam barem glavne dijelove enciklike slao na važnija mjesta, gdje će ostali moći za to doznati. Samo ako mi Sv. Otac veli, da promijenim svoj kurz, poslušat ću ga. Ali čini mi se, da ga do sada odobrava».

Čudio se, zašto komunisti love njegova pisma. Govorio je (167):

«Ja ne pišem ništa protiv države, ali neću štedjeti ideologiju bezbožne partije, ni laskati njezinim trabantima. Važno je, da se ljudi ne dadu zastrašiti. Kad se tko preplaši, gotov je. Ne može više odolijevati navalama i pomalo u svemu popušta. Laž i teror nastupa, nakon što se simpatija naroda nije mogla osvojiti. A ja da šutim? Pastir ne smije šutjeti, kad vukovi navaljuju».

Posljednjih dana svoga života, 9. siječnja 1960, piše jednom svećeniku:

«Što imadu loviti u mojim pismima? Mi javno ispovijedamo svoje vjerovanje i javno kažemo, da se ne slažemo i ne možemo složiti nikada s materijalističkim naziranjem na svijet. Kad bismo to učinili, Bog bi nas prokleo, jer i dijete u pučkoj školi znade zapovijed Božju: Ja sam Gospod Bog tvoj, nemaj drugih bogova uz mene».

Kardinal se poštom služio samo jedanput i taj put umjesto da je pismo došlo u ruke naslovnika, cenzura ga je zaustavila i

(166) VD IV 143 sl.

(167) VD V 99.

---

objavila u tisku. Otada se nije nikada više služio poštom, nego je sva ta mnoga pisma slao posredovanjem povjerljivih osoba (168).

Župnik je jednoć primijetio, da je pravo čudo, što nosioci njegovih pisama nijedanput nisu bili otkriveni. Kardinal mu na to reče (169): «Toliko se molim Majci Božjoj svaki put, kad šaljem pisma, i kažem joj: Ti vidiš, da drugo ne mogu raditi, pa daj, da onda taj moj posao ide uspješno naprijed».

Kad je UDB-a posumnjala, da bi tko mogao biti kardinalov poštar, znala ga je zadržati, svući do gola i svega pretražiti. Tako je učinila jedanput i s krašićkim župnikom u Zagrebu, koji je tom zgodom proživljavao pravu dramu (170).

5. - JAK U TRPLJENJU

Sv. pismo veli (171): «Tko se teško rasrdi, bolji je od junaka, a tko nad sobom vlada, bolji je od osvajača grada».

Strpljivost u podnašanju nepravda i svakovrsnih uvreda jest krepost, koja se odnosi na stožernu krepost jakosti.

Kao što bomba, ako padne u mekani teren, ne eksplodira, tako i uvreda, zadirkivanje i proganjanje naneseni strpljivu čovjeku, zabiju se doduše u njega, tj. one ga povrijede i on ih

duboko osjeća i zbog njih trpi duševno, a katkad i fizički, ali one ne postižu cilj, zbog kojega su bile nanesene. Dok god nije po srijedi povreda osnovnih načela naravnog ili Božjeg pozitivnog zakona, takve povrede treba ustrpljivo primati i junački podnositi.

Jakost, a prema tome i strpljivost, krepost je koja se danas nažalost ne cijeni dostatno. Ona predpostavlja načela, dosljednost, osobnu slobodu, često nepopularnost, žrtvu, trpljenje, predpostavlja vjernost kakvoj dužnosti, koja se ne može otkloniti, vjernost kakvu izboru, koji se ne može opozvati, kakvu zakonu, o kome se ne može raspravljati.

(168) VD III 98.

(169) VD III 170.

(170) vD III 189-194. - Bila bi vrlo vrijedna stvar prikupiti sve spise Alojzija Stepinca, makar se radilo i o sitnim napisima kao što može biti pisamce čak na razglednici, a pogotovo ako se radi o njegovim duljim sastavcima kao što su propovijedi, prijevodi, zbirke poučnih primjera i slično. Piscu ove knjige nisu, nažalost, bili dostupni mnogi Stepinčevi sastavci. Bio bih veoma zahvalan svakomu tko bi mi poslao, pa i fotootisak, bilo kakva spisa našeg svetog kardinala, na adresu: Aleksa Benigar, Via Merulana 124/B, 00185 Roma, Italia.

(171) Izr 16, 32.

U životu i djelovanju nadbiskupa Stepinca, kako smo ga do sada promatrali u svjetlu dokumenata, ispoljuje se ta ne laka krepost. Na ovu je krepost on u teškim okolnostima poticao svoje svećenstvo naglašujući, da je strpljivo podnošenje svake vrste nepravda svećenička dužnost. Neke crtice i zgode iz devetgodišnjeg njegova zatočenja u Krašiću naročito ističu ovu njegovu veliku i uzvišenu krepost te njegov moralni lik još više uzdižu.

1) - ***Nove zabrane***

Tri dana nakon nadbiskupova dolaska u Krašić, na blagdan Bezgrješnog Začeća, dođe novi komandir župniku Vranekoviću te mu saopći, da ne smiju primati niti hranu niti kakvu drugu pomoć od ljudi (172).

Dan prije Badnjaka mjesna milicija je branila stranim župljanima pristup u krašićku župnu crkvu (173).

Na Veliki petak g. 1952 bio je pozvan župnik u oružnički ured, gdje mu bi usmeno zabranjeno, da na Veliku subotu, prema običaju, po selima blagoslivlje jela (174).

Kada je iste godine prigodom proštenja u područnoj kapeli Sv. Ivana na brijegu nadbiskup služio sv. misu, milicija je branila polazak onamo, ne samo stranim župljanima, nego i onima iz Krupača, koje spadaju u krašićku župu. U 10 s., za vrijeme nadbiskupove mise, bila je namjerno upriličena školska priredba, da se spriječi djeci polazak na sv. misu. Kako trećina

roditelja nije došla na tu priredbu, njihova djeca su bila kažnjena tako, da su im uskratili čitanje ocjena (175).

Pripravivši djecu za sv. potvrdu, župnik ju je zakazao u sporazumu s nadbiskupom za 13. srpnja 1952. Kako je sv. potvrda sakramenat, a nadbiskupu je bilo prigodom otpusta iz Lepoglave saopćeno, da ne može upravljati nadbiskupijom, ali može vršiti sve obrede sv. reda, nadbiskup je na župnikovu molbu privolio, da je on podijeli djeci.

Dan prije potvrde, u subotu 12. srpnja, 15 minuta prije podne stigne iz Zagreba neki činovnik iz Ministarstva unutrašnjih poslova i saopći nadbiskupu, da ne smije dijeliti sv. potvrdu. Nadbiskup mu ukratko protumači, da je dijeljenje sv.

(172) VD I 12.

(173) VD I 19.

(174) VD I 70.

(175) VD I 83.

---

potvrde čin sv. reda, a ne crkvene jurisdikcije, a to mu nije zabranjeno vršiti. Činovnik je ostao kod svoga saopćenja prema nalogu, što ga je vjerojatno i sam dobio, ali je dodao, da «firma» nije zabranjena. No, kako je zabrana stigla, tako reći, u zadnji čas, kad je već sve bilo spremljeno, izgledalo je, da je i krizma kao takva onemogućena.

Župnik je, međutim, nije htio otkazati, jer je već bila zakazana. Zato se telefonski obratio na duhovni stol u Zagrebu moleći, da koji od pomoćnih biskupa dođe u Krašić i obavi potvrdu. Na njegovo zaprepaštenje bilo mu je odgovoreno, da jedan od biskupa ima istoga dana potvrdu u jednoj podravskoj župi. Taj bi mogao doći u Krašić istom u ponedjeljak. Drugi se nalazio u Selcima na moru na odmoru.

Župnik nije nipošto htio odgoditi potvrdu na ponedjeljak, da ne bi ozlovoljio župljane, pa je stoga s plaćenim odgovorom brzojavio u 12 s. u Đakovo moleći, da jedan od dvojice biskupa, koji su bili ondje, bude slijedećeg dana na svaki način u Krašiću. Čekao je na odgovor sve do 18 s., kada se pošta zatvarala.

Kako odgovora nije bilo, odluči uz pristanak nadbiskupov, da pođe po pomoćnog biskupa Salisa u Selce na moru. Ode na poštu i telefonskim putem zamoli poznatog autistu, da uzme veću količinu benzina i odmah dođe k njemu. U 18,30 s. krenu autom prema Selcu na moru. Pošli su najprije na Rijeku, jer je to bliže, neće li možda ondje naći senjskog biskupa ili njegova pomoćnog biskupa. Bila je već noć, kad su stigli na Rijeku. Noć za njega vrlo mučna! Na Sušaku i Rijeci u noći tražio je župnik ne bi li našao jednoga od biskupa. Preskakivao je ograde, lupao po prozorima, ali je sve bilo uzalud. Nikoga nije mogao dozvati.

Ne obavivši na Rijeci ništa, odluči da pođe u Selce, kamo je stigao u 2,30 s. Probudi biskupa Salisa i uruči mu slijedeće nadbiskupovo pismo:

Krašić, 12. VII 1952

«Preuzvišeni gospodine!

Sutra, tj. 13. VII, imala je biti krizma u Krašiću. Budući da to nije nikakav poseban čin jurisdikcije, smatrao sam, da je mogu sâm podijeliti ovoj mladeži, koja je u tolikoj pogibelji danas. Međutim, danas prije dvanaest je došao činovnik UDBe (kaže da je iz Jaske, ali čini se da je iz ministarstva) i rekao je, da ja ne smijem držati krizmu, ali da krizma inače nije zabranjena.

Sve je spremno, pa Vas molim, da bezodvlačno krenete na put u Krašić, da budete najkasnije do 10 s. ovdje i podijelite sv. krizmu krizmanicima. Ima ih nešto preko dvije stotine. Bit ćete gotovi za pola sata, a onda kad se okrijepite, iza ručka, možete natrag na odmor. Inzistiram, da na svaki način dođete, jer ima za to više razloga.

Uz pozdrav. — A. Stepinac, nadbiskup».

Dobri starac, ovako noću smetan, brzo i veselo se opremi i krene sa župnikom na put prema Krašiću, kamo su stigli u 9,30 s. U Krašiću su, međutim, našli đakovačkog biskupa Stjepana Bäuerleina i nadbiskupova tajnika dr. Miju Pišonića.

Zvona zvone. Narod od rana jutra hiti u crkvu i promatra, sluti da nešto nije u redu, no, nitko mu ne kaže o čemu se radi. Slutnja se povećala, kad je narod zapazio, da nema župnika u crkvi.

Nadbiskup je služio sv. misu. Glas mu je bio tih i opažala se na njemu velika umornost. Tà, cijele noći nije ni oka stisnuo! Trpio je i podnosio sve šuteći. Odlučio je, ako ne stigne nijedan biskup, da će u propovijedi jasno prosvjedovati. Tekst propovijedi i prosvjeda je bio pripravio u više primjeraka, koje bi prije propovijedi predao nekolicini, da ostane kao izvorno svjedočanstvo njegovih riječi i onoga, što bi nakon toga možda moglo slijediti. Poslije propovijedi bi pak podijelio sv. potvrdu. Nije kanio time nikoga izazivati, ali na povredu prava Crkve je bio spreman dati odgovor i podnijeti možebitne posljedice, s kojima je računao.

Prošlo je bez toga. Stigla su i četiri svećenika i domaći klerik bogoslov, koji su u crkvu pratili biskupe u biskupskom ornatu. Zla slutnja župljana, koji su bili spremni na veće neugodnosti, vidjevši dvojicu biskupa, a ne znajući ostalo, promijenila se u radost, oduševljenje i plač od

uzbuđenja. Nadbiskup je kroz sakristijska vrata ušao neopazice u crkvu i kumovao jednom od svojih nećaka. Bio je zadovoljan.

Kada su župljani saznali za ono, što se dan prije zbilo i za veliku i požrtvovnu ljubav župnikovu, ovako su o tom slučaju govorili (176): «Zabranili su jednom biskupu firmati, pa su onda bila tu trojica!»

Nadbiskup je bio svjestan, da je to sve na njega samoga upereno. Trpio je i šutke sve podnosio.

(176) VD I 84 87.

---

2) - *S kardinalskim dostojanstvom — novi progoni*

Kada je 3. rujna 1946. papa Pijo XII primio u posebnu audijenciju talijanske studente, priključila se njima i skupina Hrvata, koji su studirali u Rimu. Saznavši papa za tu skupinu uzdahne i reče:

— Jadna naša Hrvatska! Tamo se mnogo pati!

— Da, Sv. Oče! — odgovore Hrvati. — Mi Hrvati mnogo patimo i u svojoj domovini i u inozemstvu.

— Znamo sve — doda papa. — Sretni ste, što u Zagrebu imate neustrašiva i hrabra nadbiskupa. On je pravi apostol. Poznajemo ga dobro.

— Velik je uistinu, Sv. Oče. U privatnom životu pravi asketa, a u javnosti neustrašiv vojnik katoličke Crkve.

— Vrlo je pobožan i odan — zaključi Pijo XII (177).

Nekoliko godina kasnije, kad je opet jedna skupina Hrvata bila u audijenciji kod pape Pija XII, neki od naših zapita Sv. Oca onako djetinjskom prostodušnošću:

— Sv. Oče, kada će naš nadbiskup postati kardinalom?

Pijo XII se pričini, kano da nije čuo taj upit, i pođe dalje obilazeći od jednoga do drugoga. Odjednom se iznenada okrene natrag i radosnim smiješkom kaže:

— Nemate, doduše, kardinala, ali imate sveca (178).

Ove izjave Pija XII u raznim zgodama pokazuju dovoljno, kako je on visoko cijenio nadbiskupa Stepinca. To svoje štovanje i ocjenjivanje zasluga nadbiskupa Stepinca htio je Pijo XII i na drugi način pokazati.

Brazilijanski novinar Lucijan Garneiro, dopisnik najvećih ilustriranih novina u svojoj zemlji *O Cruzeiro* slušao je, 29. studenog 1952, na večer radio u Beogradu. Najednom se iznenada trgne. Ugasne radio, pogleda na sat, pregleda brzo red vožnje i pohiti na željezničku postaju. Jedva je dospio stići na brzi vlak Beograd-Zagreb. U Zagreb je prispio rano ujutro, ukočen od zime. Ne poznavajući dovoljno hrvatskog jezika, potraži taksi i kaže samo jednu riječ:

— Stepinac!

Šofer ga vedro pogleda, razumio je i kaže:

— Dobro!

(177) MASUCCI 267.

(178) VD I 28.

Novinar sjedne u auto, koji pojuri prema Krašiću. Stigao je upravo nakon sv. mise, koju je odslužio župnik Vraneković. Novinar mu radosno spomene, da će prema jučerašnjoj vijesti, koju je na radiju čuo, u prvom konzistoriju Sv. Otac imenovati zagrebačkog nadbiskupa kardinalom. Za novinara je pravi užitak, kad može prvi donijeti kakvu važnu vijest.

Novinar, mlad čovjek, niska stasa, mješanac crne i bijele rase, govorio je portugalski, španjolski, talijanski i vrlo malo francuski. Za čas svrši sv. misu i bivši sesvetski župnik Josip Šimecki, komu novinar također saopći tu radosnu vijest. Župnik upravo potrči u nadbiskupovu sobu, da mu prvi čestita.

— Ah, to ne stoji, reče nadbiskup. Mene su već stoput proglasili kardinalom, a tisuću puta zločincem, ne vjerujem to.

— Stoji, stoji, odvrati mu župnik, kazao mi je to onaj brazilski novinar, koji je jučer bio s nuncijem Oddijem u primanju kod Tita.

Župnik predvede novinara nadbiskupu te mu ga predstavi. Kako je nadbiskup imao podnevnu misu, bila je, naime, nedjelja, novinar pohiti u Zagreb po aparate za snimanje. Brzo se vratio i već je kod podnevne mise mogao snimati nadbiskupa. Nadbiskup nije volio pozirati, ali ipak je popustio novinaru, koji ga je za to zamolio, da ga ne bi povrijedio.

Pri svemu tome nadbiskup ostane posve ravnodušan, kao da se to njega i ne tiče. Novinaru je samo kazao, kad ga je isti upitao, što će sada učiniti:

— Svoju dužnost ću vršiti i dalje. Moje držanje ostaje nepromijenjeno.

Za vrijeme podnevne nadbiskupove mise bio je upriličen pred župnom crkvom «miting», u kojem su žestoko napadali na Sv. stolicu i kler (179).

Za vrijeme objeda počeli su stizati prvi brzojavi: iz papinskog državnog tajništva, Germanikuma u Rimu, hrvatskog rimskog zavoda Sv. Jeronima, mgr. Silvija Oddi iz Beograda, kardinala Spellmana i drugih.

Nekako u isto vrijeme stigne i gospođica Fischer, dopisnica novinske službe *United Press*, koja upita nadbiskupa:

— Hoćete li ići u Rim?

Pred nadbiskupom su se otvarale dvije mogućnosti: poći u Rim na konzistorij sa sigurnošću, da se neće moći više vratiti k svom stadu, ili ostati kod stada, a da ne mogne poći na papin

(179) VD I 108 sl.

---

konzistorij i svoje promaknuće. Više puta je bio zamolio Sv. stolicu, neka ga smijeni, ako njegova osoba i malo smeta dobru sv. Crkve. Molio je za tu stvar Sv. Oca također preko izaslanika papina u Hrvatskoj opata Ramira Marcone. Ali, Sv. Otac nije o tome htio ni čuti. Sada ga čak imenovao kardinalom.

Znači, mislio je nadbiskup, da odobrava njegov stav. Kad je, dakle, tako, onda je volja Božja, da trpim i molim se, dok se dobri Bog ne smiluje i dok ne skrati ove teške kušnje. On izabere teži i gorči put. Iako katolički biskup može biti onemogućen i spriječen da vrši svoju pastirsku službu, ipak mu nije dopušteno, da samovoljno napusti svoje mjesto. Stoga spremno odgovori:

— Ne! Morao bih tražiti dopuštenje vlasti, a to neću. A onda, tko mi garantira, da ću se moći vratiti? U ovim pak teškim vremenima moramo biti i ostati sa svojim narodom.

Ovo se odmah pronijelo selom. Nasta opće veselje i radost. Stizali su i pojedini župljani, da čestitaju novom kardinalu. Kod večere će nadbiskup zamišljeno:

— Kardinalski grimiz označuje krv! Mislim, da Bog neće uništiti naš siromašni narod, već da će mu se smilovati. U gesti Sv. Oca razabirem zalog Božjeg milosrđa. Dolaze nove dužnosti, ali i nove odgovornosti. Vidim i to, da se borba nastavlja.

Iako je župnik toga dana oglasio u crkvi, da vjernici bez važnog razloga ne dolaze na župni dvor, kad se smrači, upravo toga je dana nakon večere netko kucao na vrata. Na ulaznim vratima se pokažu dvojica. Bio je to neki Amerikanac, dopisnik *Associated Press* u pratnji tumača, koji protumači župniku, da je isti dopisnik već prije tri godine posjetio nadbiskupa u Lepoglavi. Župnik ih iz opreza nije htio pustiti u kuću, no nadbiskup mu reče, neka ih samo pusti. Došljaci su kazali, da dolaze na zahtjev jednog američkoga lista. Imali su na putu iz Beograda kvar, pa zato dolaze tako kasno. Sada se jako žure u Zagreb, odakle moraju

brzojavno slati još iste večeri razgovor u Ameriku preko Londona. Taj dopisnik upita nadbiskupa:

— Da li je moguća suradnja Crkve i države, dok vlast toliko odvodi mladež od Crkve?

— To je veliko pitanje — odgovori mu nadbiskup. — To je konstantna i latentna borba. Recite svima, da će u toj borbi duh pobijediti, a ne materija. Nikada u povijesti svijeta nije se materijalizam trajno održao, jer državi, koja bazira na materijalističkim principima svoj opstanak, nema trajnosti.

Sutradan nakon zornice obavijesti župnik vjernike, da je Sv. Otac odlučio ubrojiti nadbiskupa, koji je bio na klecalu pred oltarom, među kardinale rimske Crkve. Čestitao mu je i izmolio tri Očenaša i tri Zdravomarije za njega. Svijet, premda je već znao za to, ostao je kao ukopan. Pred crkvom dočeka župnika neki seljak, koji mu spomene, kako je pred više godina slušao, gdje seljački kovač čestita kardinalovoj majci imendan i zaželio joj, da postane ne samo majka nadbiskupova nego i kardinalova.

Podvečer istoga dana stigne iz Zagreba nadbiskupov tajnik i saopći, da je neki činovnik iz ministarstva upozorio biskupa Salisa, da je odgovoran za sve manifestacije i provokacije (180).

Slijedećih dana uslijedili su napadaji i proste klevete i izmišljotine u novinama protiv nadbiskupa Stepinca, a protiv Sv. Oca podigla se čitava bura protesta. Bile su tiskane ogavne karikature nadbiskupove sa biskupskim štapom u ruci i bodežom na vrhu. Klevetana je Sv. stolica i na najsramotniji način je vrijeđan Sv. Otac i novi kardinal.

Nadbiskup, koji je za sve to znao, rekao je mirno (181): «Blago vama, kad vas progone».

S mnogih strana stizale su slijedećih dana pismene i brzojavne čestitke novome kardinalu. On na te izljeve poštivanja i suglasnosti zbog prilika, u kojima se nalazio, nije odgovarao (182).

17. prosinca iste godine stigla je vijest u Krašić, da je vlada FNRJ prekinula diplomatske veze sa Sv. stolicom. Kardinala je ta vijest u prvi mah potresla, ali se odmah predao u volju Božju, spreman i na najveće žrtve, ako treba i na žrtvu svoga života za stvar Božju (183).

U tajnom konzistoriju, koji je Pijo XII održao 12. siječnja 1953, imenovao je 24 nova kardinala, među kojima je bio i zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac. U svom govoru, vidljivo ganut, rekao je papa i slijedeće riječi (184):

«Premda se radujemo, časna braćo, što vas vidimo ovdje pred nama, mislimo sa žalošću na našega časnoga brata, zagrebačkog nadbiskupa, komu zbog okolnosti, u kojima se nalazi,

(180) VD I 111 sl.

(181) VD I 110-113 119 121.

(182) VD I 112.

(183) VD I 115.

(184) Govor Pija XII u tajnom konzistoriju 12. I. 1953, u *L'Osservatore romano*, 12-13. I. 1953, n. 9.

---

nije bilo dano, da dođe u Rim k zajedničkom ocu i da se slobodno vrati. Iako je odsutan, mi ga očinskom ljubavlju grlimo i živo želimo, da bi cio svijet znao, da smo ga počastili dostojanstvom rimskog grimiza, ali ni iz jednoga drugog razloga, nego samo da nagradimo njegove izvanredne zasluge, kao i da posvjedočimo njegovu narodu našu dobrohotnost, da na osobit način pohvalimo i utješimo naše drage sinove i kćeri, koji u tim teškim vremenima ispovijedaju odlučno svoju katoličku vjeru.

Nipošto se ne podudara s istinom, da smo ubrajanjem ovoga prelata u sv. kolegij htjeli izazivati i vrijeđati jugoslavensku vladu. Niti je ovaj izbor odgovor na prežestoke riječi, kojima nas i Sv. stolicu ocrnjuju. Prežestoke riječi, opetujemo, koje opraštamo i hoćemo zaboraviti.

Naša savjest nije mogla odobriti, da priznamo i odobrimo razloge, koji se u optužbi zagrebačkog nadbiskupa navode. A nismo mogli razočarati ni nadu i očekivanje katolika cijeloga svijeta kao i dobrog broja nekatolika, koji su s velikim zadovoljstvom primili vijest, da je pastir, koji je uzor apostolske gorljivosti i kršćanske jakosti, podignut na dostojanstvo rimskog grimiza.

Uza sve to, što je kardinalat posve crkveno dostojanstvo, ipak državni poglavari i njihovi narodi običavaju očitovati najveću radost, kad je tko od njihovih sugrađana pozvan da bude član sv. zbora».

Slijedećeg dana se vratio spomenuti dopisnik *Associated Pressa* i zatražio, da ponovno posjeti kardinala. On je ležao na divanu, jer se još nije oporavio od operacije na nozi. Muka mu je bila primati novinare, te nekako nevoljko kaže:

— Što opet hoće? Klekne pred sliku Bogorodičinu i srdačno se pomoli kao i uvijek prije takvih posjeta, da mu Gospodin nadahne ispravne riječi i misli.

U međuvremenu upita župnik dopisnika:

— Jeste li vi dali u štampu neki komentar o tobože nekorektnom držanju Eminencije prema Srbima?

— Nipošto — odgovori dopisnik, očevidno uzrujan zbog toga pitanja. — Dapače, napali su nas u Beogradu, da nismo novinari, nego senzacionalisti.

— A što želite danas? — upita ga župnik. — Vrlo ste se brzo vratili.

— Jutros smo bili u Krašiću, odgovori dopisnik. — Milicija nas je vratila. Vratili smo se u Zagreb i u 13 s. dobili smo do-

---

puštenje, da smijemo ovamo. Američka katolička štampa se zanima za slijedeće:

Kakvi su dojmovi Eminencije danas, kad bi trebao biti u Rimu na konzistoriju, a eto on je ovdje?

Što sudi o konferenciji biskupa s Titom?

Župnik saopći kardinalu ta pitanja, a on se samo nasmiješi i reče:

— Pa vidite, što radim, kao i svaki drugi dan. Dobro, da ste ih pitali. Idite, ponudite ih nečim, a ja ću malo promisliti, kako da odgovorim. Recite im, da ih molim, da me poštede s pitanjima.

U razgovoru saopćio je kardinal slijedeće:

— Danas sam kao obično odslužio sv. misu, pomolio se za Sv. Oca i onda nastavio svoj posao, koliko mi je moguće u mojoj situaciji. Ako mi se kada pruži prilika da posjetim Sv. Oca, bit ću sretan, da mu mogu zahvaliti za sve ono, što čini kao vrhovni glavar katoličke Crkve u korist čitavog čovječanstva u ovoj borbi između duha i brutalnog materijalizma i njegova nazora na svijet.

Što se tiče vašeg drugog pitanja, bit ću kratak. Crkva će katolička u našoj zemlji ostati i dalje čvrsta. Sporazum, koji bi trajno nešto značio, nemoguć je bez Sv. stolice. Ona je uvijek spremna na sporazum sa svim ljudima dobre volje, ali nikada na diktate. Taj je termin nepoznat u rječniku katoličke Crkve.

Dopisnik ga je još upitao slijedeće:

— Što mislite, hoće li doći do sporazuma između države i Crkve?

— Ovo nije za štampu — odgovori mu kardinal. — Govorim u četiri oka. Neće! Komunizam bi, naime, u slučaju sporazuma morao odstupiti od glavnih svojih načela. On to neće. Nema, dakle, sporazuma.

Kardinal je nakon toga upita-odgovora mnogo razmišljao i nije mogao ni zaspati do 1 s. u noći (185).

Bilo mu je vrlo neugodno, kad su dolazili novinari sa svojim upitima. Tako 18. siječnja dođe opet neki engleski novinar u pratnji tumača. Stigli su u 10 s. prije podne, upravo, kada se kardinal spremao, da pođe do kapele sv. Ivana na brijegu.

— Ah, Isuse, — uzdahne, — što ću sada? Teško mi je. Moram ići gore, a ovi su sada došli. Pa što hoće?

(185) VD I 121 sl.

Zanimali su se za slijedeće: Kako je s kardinalovim zdravljem, kako sa progonstvom vjere u Jugoslaviji, kakav je bio ishod sastanka biskupa s Titom, zašto nije išao na konzistorij u Rim, hoće li se sastati s Titom?

— Pa na sve sam već toliko puta dao odgovore. No, neka dođu.

U svojoj kršćanskoj ljubavi nije ih htio jednostavno odbiti. Razgovor je ovaj put bio vrlo kratak. Kad su ga pitali, da li će se sastati s Titom, odgovori im:

— Pa ja sam «ratni zločinac».

— Primate li štampu?

Za odgovor kardinal se samo lako nasmiješio i nije kazao ni riječi.

Novinar je pravio mnogo snimaka, popisao si sve knjige, koje je vidio u kardinalovoj sobi. Nakon njegova odlaska kardinal će spokojno (186):

— U ruke Božje!

Diploma o njegovu imenovanju kardinalom 5. ožujka stigla je iz Vatikana. Potpisao ju je kardinal Eugen Tisserant. Bila je zamotana u dvostruki omot svilom. Na sredini je bio omot razderan tako, da je i sama diploma bila za tri cm oštećena.

Istoga dana Stepinac je dobio poziv od unutrašnjeg odsjeka općine u Jastrebarskom, upućen na «svećenika» Stepinca, u kojemu se on «službeno» poziva da pristupi dne 6. ožujka u općinski narodni odbor u Krašiću. Oni, koji su to učinili, nisu ni slutili, kako je to ponizivanje godilo Božjem čovjeku.

Slijedećeg dana pođe kardinal u pratnji župnika u 11 s. u općinski narodni odbor. Bio je nazočan činovnik ministarstva, isti, koji mu je g. 1952 došao zabraniti da podijeli sv. potvrdu.

— Zanima nas — rekao mu je isti — što je bilo u jučerašnoj pošiljci iz Vatikana?»

— Pa znate, što je bilo — odgovori mu kardinal. — Imali ste u rukama, pa ste još malo poderali i diplomu (187).

Nekako u isto vrijeme bili su pozvani biskupi u Beograd. Iz Zagreba su stigli biskupi u posebnom ministarskom vagonu, a u Beogradu su ih dočekali autom. Bili su kod Tita u audijenciji, 8. siječnja 1953. Zatražili su, da se poštivaju osnovna prava katoličke Crkve: sloboda tiska, vjeronauk u školama, vraćanje Crkvi

(186) VD I 123 sl.

(187) VD I 135 sl.; II 67.

---

onoga, što joj je najnužnije, povratak zagrebačkog nadbiskupa u njegovo sjedište. Kako se nisu uvažili ovi zahtjevi, posjet je ostao bezuspješan (l88).

Kardinal nije ništa promijenio u svom načinu života i djelovanja. Nastavio je mirno vršiti svoje dužnosti kao i do tada.

Slijedećih godina dolazile su vijesti preko radija Paris i New York, da je američki senator Douglas predao senatu odluku, u kojoj traži, da se sâm Eisenhower zauzme za kardinala Stepinca i poduzme korake kod beogradske vlade, da se kardinal pusti na punu slobodu.

Kad god je kardinal bilo što čuo, da se o njemu govori, nije htio o tome govoriti. Samo bi primijetio:

— Bolje bi bilo, da o meni toliko ne govore i ne pišu. Ali što mogu ovdje? Ničim nisam svjesno to potaknuo.

No, ovaj put je uzeo tu vijest ozbiljno i zabrinuo se, ako bi opet došao koji novinar. Za svaki slučaj spremio se za odgovor. Župniku je rekao (189):

— Premda bi koristilo mome zdravlju, da sam vani u inozemstvu, ipak neću poduzeti taj korak. Neću primiti ni pod koju cijenu amnestiju, već ću tražiti poništenje presude. Otvoreno ću izjaviti po prvi put, da su falsificirali dokumente, samo da me lažno osude. Vidio sam to na procesu, kad su mi servirali te falsifikate. Odmah sam shvatio, da su to podvale, ali sam šutio. Mislio sam, da će doći dan i za to. Sada neću više šutjeti. Ne priznajem sudovanje, jer je to najveća sramota XX vijeka. Ako bih prihvatio amnestiju, to bi značilo, da priznajem krivnju, a ja u ovoj stvari nisam ništa kriv.

3) - *Pooštren redarstveni nadzor*

Zasluženo dostojanstvo, koje je papa Pijo XII podijelio nadbiskupu Stepincu izazvalo je novi val komunističkog bijesa protiv Stepinca, koji je bio zatočen u svojem rodnom mjestu. Ponovno su upriličivani prisilni «anti-Stepinčevi» sastanci, a satirične novine *Pomet* i *Kerempuh* ispunjale su svoje stranice najgorim porugama. Omladinski komunistički rukovodioci po gimnazijama priređivali su sastanke za cijelu školu. Ponovno su došli na red Stepinčevi «zločini», u koje jedva da su vjerovali

(188) VD I 122 sl.

(189) VD II 182.

---

i sami govornici. Osim tih govora punih prostačke mržnje na Stepinca, skupinice bi komunističkih fanatika zapjevale pred potpuno nijemim slušateljstvom đaka onu poznatu komunističku rugalicu:

«Fratre, popove, švercere i lopove

nabit ćemo u topove...»

Redarstvo je počelo još strože braniti dolaženje u Krašić. Već od 26. prosinca 1952 tko god je išao u Krašić, bio je vraćen (190). Prigodom vijesti o nadbiskupovu promaknuću, osim jednog posjeta nadbiskupova tajnika, nitko nije došao iz Zagreba. Kardinal je to opravdavao time, što je upravo onih dana zapao snijeg. Prošlo je, međutim, i mjesec dana, a iz Zagreba nije nitko došao u Krašić. Kardinal je sada razumio, o čemu se radi, pa je samo mirno rekao (191):

— Bio sam u Lepoglavi sâm, pa mogu biti i ovdje.

U proljeću g. 1953 milicija je propitkivala među seljacima, da li kardinal prigodom svojih šetnja prelazi dopuštenu granicu kretanja, i da li u crkvi štogod politički govori (192).

Od 19. svibnja iste godine počeo ga redovito na šetnjama pratiti milicionar (193). Kada je nadbiskupov tajnik dr. Pišonić u veljači g. 1953 pošao na Ministarstvo po dozvolu, da može mimo zabranu u Krašić, činovnik se našao tobože uvrijeđenim, te mu reče (194):

— Kakve zabrane?!

U studenom g. 1953 bila je straža pojačana. Petorica milicionara bili su izmijenjeni. Novonadošli bili su vrlo budni na sve (195).

U siječnju g. 1954 pratio je kardinala na šetnji muž njegove sestre. Od vremena do vremena opazili su milicionara, koji ih je pratio. Najednoć milicionar zaustavi kardinala i zatraži od njega osobnu iskaznicu-legitimaciju!

Kakvu legitimaciju? — zapita kardinal. — Pa zar me ne poznate? Ja sam Stepinac, koga vi stalno čuvate (196).

(190) VD I 127.

(191) VD I 125.

(192) VD I 151.

(193) VD I 154.

(194) VD I 127.

(195) VD II 76.

(196) VD II 105.

Bilo je više sličnih tragi-komičnih prizora. Od vremena do vremena je straža pojačavana, dok nije g. 1954, uoči blagdana presv. Trojstva, a to je crkveni god župe, broj milicajaca narastao na *trideset*! Toga dana je straža opkolila cijeli Krašić i nije nikoga od stranih župljana puštala u selo. Pred župnim dvorom su bila postavljena tri milicionara, a jednako tako je na svim putovima, koji vode u Krašić, bila postavljena straža (197).

Približavao se i kardinalov imendan g. 1954. Župnik je vidio već od 19. lipnja posvuda postavljenu stražu. U svoj dnevnik zabilježio je slijedeću opasku:

«Najdalje sam od toga, da im prkosim. Želim samo da strogo vršim svoju dužnost kao župnik i dužnost prema uzoritom kardinalu».

Kardinalu je saopćio, da mu župljani priređuju za imendan skromnu svečanost, jer mu se navršava 20-godišnjica njegova biskupskog posvećenja. Kardinal mu reče:

— Pustite to, i onako vas progone, a poslije će vas još i više. Udarit će vam još 100.000 dinara poreza i slično. Nemojte se izlagati!

Kako je bila za isti dan određena i prva sv. pričest djece, mislio je župnik, da neće biti nikakva neprikladnost, ako u samoj crkvi obavi svečanost imendana, da ne bi upala drugima u oči. Ali kardinal je to odlučno otklonio veleći:

— U crkvi ide hvala i slava samo Bogu. Ako već hoćete nešto učiniti, neka to bude pred župnim dvorom. Ali najbolje je, da sve to pustite. Ne bih želio, da radi mene propadate.

— Ali, Eminencijo, ustrajao je župnik, dolikuje da se to učini. Bit će za župljane ohrabrenje. Zašto da se dademo zastrašivati?

— Ah, pa neka vam bude — srdačno zaključi kardinal (198).

Na sam dan prve sv. pričesti, koja je obavljena dan prije kardinalova imendana, Krašić je bio opkoljen sa svih strana stražom. Straža nije propuštala ni neke župljane u crkvu. Župljani, videći toliko policijsko osoblje, bili su vrlo uzbuđeni. U crkvi je prošlo sve u redu i miru. Poslije mise bili su pred župnim dvorom pripravljeni stolovi za zajutrak prvopričesnika. Prostor između crkve i župnog dvora bio je jedini slobodan koji policija nije bila zaposjela. Kardinal je prošao kroz dvored župljana, koji su mu pred župnim dvorom čestitali imendan i

(197) VD II 204 sl.

(198) VD II 208.

20-godišnjicu biskupovanja. Župnik ga je oslovio toplim riječima. Istakao je, da je ovaj treći imendan, što ga tako skromno slavi u Krašiću, povezan s 20-godišnjicom njegova biskupovanja te ga zbog toga svečanije slave.

«Ne bunimo se» — rekao je župnik — «radi skromnosti, kojom ga slavimo, jer kao vi, tako i mi promatramo tu stvar očima vjere i čvrsto vjerujemo u divnu Božju providnost, koja najbolje znade, zašto vas vodi ovakvim putem. Čvrsto vjerujemo, da ćemo brzo vidjeti i doživjeti, gdje i čemu je to služilo na dobro. Bog je naime onaj, koji hoće i može obratiti zlo na dobro, križ u uskrsnuće, poniženje u slavu onima, koji su svu nadu stavili u njega. Mogu doći još i teži dani za vas i Crkvu Božju. Ali i tada još više računajte na naše molitve. Naša molitva jest naša hvala vama. Od danas još ćemo više moliti za vas svi mi, a napose ova dječica i mladež naša, da vam Gospodin Bog po zagovoru presv. Bogorodice podijeli, da nakon dugog i uspješnog biskupskog rada budete mogli reći sa sv. Pavlom: 'Dobar sam boj bojevao, trku svršio, vjeru sačuvao. Uostalom meni je pripravljen vijenac pravde, koji će mi dati u onaj dan Gospodin, pravedni sudac'».

Tom zgodom su župljani poklonili kardinalu za uspomenu 20-godišnjeg biskupovanja mitru, koju su izvezle sestre milosrdnice; bijelim, zlatnim i ružičastim bojama uplele su narodne ukrase krašićke nošnje, uzete s haljine pokojne kardinalove majke.

«Ovaj prizor u kutiću zarobljene slobode» — piše župnik Vraneković — «izmamio je u mnogim očima suze. Pred kardinalom poredali su se prvopričesnici, iza njih roditelji djece te ostali župljani, a svi opkoljeni milicijom kao zarobljenici. Bilo je među ljudima takvih, koji su još drhtali od uzbuđenja misleći na to, kako su se probili kroz opkoljeno selo, jedan preko živice, drugi preko tuđih dvorišta, neki čak i gazeći rijeku Kupčinu sve iznad koljena. Ljudi potiho šapću, kako se ovaj ili onaj morao žalostan vratiti kući, jer je milicija toga dana bila neumoljiva. Sav taj narod, ugrožen šačicom terorista, ostao je nemoćan i miran. Božja je volja, da se ispašta, da se duh ojača i da pojačan bude prikladan, da ga Gospodin podigne. To su tajne Božje pravde i ljubavi».

Za tu je zgodu bio naručen i fotograf iz Zagreba. Htio je činiti snimke, ali mu milicija nije dozvolila.

Poslije podne stigne neki guslar s lijepim brojem muškaraca iz župe, da kardinalu čestitaju. Kardinal je bio čitav sat s

---

njima u župnom uredu. Obnavljali su stare uspomene iz mladosti i sa ratišta. Kardinal je naglašavao u nevezanom razgovoru svoje misli: čuvati vjeru u Boga, pouzdavati se u njega i oprostiti onima, koji ih progone.

Za tu zgodu nije primio nikakvih pisama izvana. Sve se plijenilo. No, on je na sve to mirno rekao (199):

— Ništa za to! Izdržat ćemo uz Božju pomoć i molitve vjernika i ako treba umrijeti za Božju stvar. Rado dajem ovaj kukavni život, samo da živi i napreduje Božja stvar.

Zlobne neprilike koje je milicija činila župljanima nastavljale su se. Na Ivanje, proštenje kod sv. Ivana na Brijegu, bila je župa opet opkoljena stražom. Ljudi su pred crkvom to tumačili ovako:

— To ti je onda sloboda! Pa čemu te straže?

— To je pravi progon!

— To je prava sramota! — Takve i slične opaske čule su se toga dana. Jedna žena, koju milicija nije pustila u crkvu, rekla je milicajcu:

— Boga rušite. Ali badava vam sve. Vas ne bu, a vjera bu ostala.

Upravo tih dana zaustavi komandir jednoga sjemeništarca te ga upita:

— Koliko puta si bio kod zločinca?

— Kojeg zločinca? — zapita mladić.

— Kod kardinala.

— Ni ne znam koliko puta.

— Ako budeš još jedanput išao tamo, nećeš smjeti više ići u crkvu. Što si razgovarao s njime?

— Ne sjećam se.

— Znam ja dobro, što si razgovarao s njime (200).

Narod s prezirom gleda, kako milicajac prislanja uho na ogradni zid župnog posjeda, da čuje što kardinal govori sa župnikom (201).

Dne 4. travnja 1955 bila je korizmena ispovijed u Krašiću. Susjedni svećenici dolazili su na pomoć župniku, kako im je bila

(199) VD II 218.

(200) VD II 222.

(201) VD II 285; III 94.

---

dužnost. Morali su dolaziti skrivajući se, da ih ne povrate. Dvojicu je milicija uhvatila i odvela na stanicu. Komandir ih zapita:

— Znadete li vi, da ne smijete do Stepinca?

— Mi ne idemo k njemu, nego u crkvu na pomoć.

— Ne smijete ni u crkvu.

— A zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica?

— On vrijedi svuda, samo ne u Krašiću. U Jugoslaviji možete ići u svaku crkvu, samo ne u Krašiću. Mi imamo takvo naređenje. Mislite, da je meni to drago, da me radi toga ljudi gledaju kao psa pa i grde?

Svećenici, koji su došli kriomice, nisu mogli izaći iz crkve nakon duhovnog posla, jer se milicajac stavio pred vrata sakristije! Nakon jednoga sata pokuša jedan od njih izaći na druga vrata. Kad ga je milicajac opazio, potrči za njim i vikne:

— Ne smijete više dolaziti u Krašić!

— Tko mi to može zabraniti?

— Ja!

— Ne možetel Prošle godine ste mi kazali, da pitam ONP. Pitao sam, a oni su mi rekli, da ne znaju za bilo kakvu zabranu. Ja sam. do sada dolazio i opet ću doći, kad god bude trebalo.

Dok su se oni prepirali, na ista vrata izađu druga dvojica svećenika i skrenu u jedno dvorište. Podvečer se neki milicajac žalio:

— Žao nam je, da nismo uhvatili ove bandite, kad su izlazili iz Krašića (202).

Nije se dopustilo ni zvonarima susjednih župa da dođu krašićkom župniku, koji je bio ujedno i dekan, po sv. ulje posvećeno na Veliki četvrtak. Drugačije se nije moglo, nego da pomoću drugih seljaka kriomice bude razaslano sv. ulje župnicima u dekanatu (203).

Poslije Uskrsa je župnik bio pozvan u Jasku, gdje mu je šef ONP naložio, da mora maknuti borovicu, koja je zasađena kod željeznih vrata u župnom dvorištu, jer da je to u interesu i njemu i njima, da se kardinalu ne bi možda štogod dogodilo. Župnik mu odgovori:

— Imadete li još štogod reći?

— Ne.

— Reći ću vam onda ja, kako stvar stoji. Vaši se milicionari ponašaju vrlo bezobrazno. Kardinal šeće pred kućom na onih 10

(202) VD II 336 sl.

(203) VD II 339.

---

m, a milicionar se objesi na vrata i pola sata ga fiksira. Drugi opet ulazi u dvorište i to upravo onda, kad kardinal šeće i paralelno s njime hoda. To je drskost i izazivanje. Da ga ne bi smetali, postavio sam borovicu i borove. Ako milicionari osiguravaju kardinala, onda nije potrebito da onako bezobrazno ulaze u dvorište pred kuću. Smatrate li vi, da su susjedni župnici opasni po kardinalov život, kad ih milicija ne pušta u Krašić? Njihova je stroga dužnost, da više puta u godini dođu u krašićku crkvu na duhovnu pomoć, a milicionari ih sprečavaju u toj njihovoj dužnosti. Ne dolaze oni ni radi mene, ni radi sebe, nego radi ljudi, koji ih čekaju i trebaju.

— To je drugo pitanje. Mi ćemo ga razmotriti. Vi uklonite onu živicu-borovicu, a mi ćemo organima dati uputu, da se vladaju, kako treba.

Radi takvih stvari župnik je dobio tri puta poziv (204). Bio je pozvan i u Karlovac na UDB-u, gdje su ga grubo napali za smiješne stvari (205).

Par mjeseci iza toga ponovno su ga pozvali. Predbacivali su mu neprijateljski stav prema vlastima i nepopravljivost. Navijestiše mu to kao posljednju opomenu, nakon koje će slijediti postupak. Župnik se nije dao uplašiti, te im je rekao, da je krašićki župni dvor pravi zatvor. Spominje, kako milicija brani stranim župljanima i svećenicima pristup u krašićku crkvu, kako onemogućavaju crkveno proštenje, lažno ga optužuju, nepravednim porezom udaraju itd. (206).

23. kolovoza 1957, župnik je bio opet pozvan na UDB-u u Karlovac. Kad je odgovorio na sve prigovore, nadoda:

— Zar nema u Jugoslaviji dosta zatvora, da župne dvorove pretvarate u zatvor?

— Takvo je naređenje.

— Kako se to slaže onda s nedavnom izjavom Tita, da je kardinal slobodan?

— On nije potpuno slobodan.

— A čemu onda govorite o slobodi, kad su tu svi elementi formalnog zatvora (207).

(204) VD II 344 sl.

(205) VD III 71.

(206) VD III 91.

(207) VD III 167 sl.

U jesen g. 1956 bila je straža u Krašiću još više pooštrena. Nitko nije smio doći kardinalu. Na šetnji ga je uvijek pratio milicionar.

Kardinal je govorio župniku:

— Budite uvjereni, da su svi progoni protiv vas i okolnih svećenika upereni na mene, da mi unište živce, da bih popustio, ili nekuda otišao. Međutim, Božja je volja i još sam tu. U tebe sam se, Gospodine, pouzdao! Moram se moliti, da mi Gospodin dade jakost, da mi ne bi dojadila ta stražarska pratnja. Još jedanput neka dođu strani novinari, onda će nas svezati stražarima za ruke, kao što su to učinili sv. Pavlu (208).

Na šetnji je stražar išao tako blizu, da je mogao čuti sve, o čemu je kardinal razgovarao sa župnikom. Župljani su to opažali, ali su opazili i to, da se kardinal nije dao smetati takvom pratnjom. Takav stav kardinalov bio im je drag i na pobudu. Župnik spomene to kardinalu, a on će na to:

— I ne smijemo se bojati. Što bi naš svijet činio, kad bismo ih se mi bojali?

Jednom se kardinal šetao sa župnikom, a pratio ih je jedan visoki milicionar. Najednom župnik spontano bolno i duboko uzdahne. Kardinal ga je razumio, ali mu je rekao na latinskom jeziku:

— Nemojte uzdisati, jer će milicajac misliti, da ga se bojite (209).

Župnik pripominje u svom dnevniku slijedeće:

«Eminencija je jak u podnašanju, ali vidim, da ga takvo vladanje ipak boli. Posebno mu je žao i boli ga, kad vidi, da neki izrodi našega Hrvatskog Naroda u prostoti nadmašuju pravoslavne Srbe».

Jednoga dana se kardinal šetao pred župnim dvorom u pratnji umirovljenog sesvetskog župnika Josipa Šimeckoga. U dvorište je ušao neki milicionar te ih upita:

— Šta vi dva ovdje radite?

— Idi, i pitaj komandira, odgovori mu kardinal.

— To ti je onaj — dobaci mu Šimecki — radi koga tu stojiš (210).

Najmučnije je bilo kardinalu, kad su milicionari prateći ga na šetnji, išli za njim prateći ga upravo u stopu, te su mu više puta znali *stati i na nogu, podsmjehivali su mu se* i onemo-

(208) VD II 398; III 71 141 sl.

(209) VD III 142 162; IV 54 123.

(210) VD III 41.

---

gućivali razgovor sa župnikom (211)! Kad je župnik htio na takav postupak odgovoriti, kardinal ga je mirio i prišapnuo mu (212):

— Mi ne smijemo mrziti. I on je stvorenje Božje. Oprosti mu, Bože, jer ne zna, što čini!

Vrlo je teško bilo kardinalu podnositi, kad je šetao pred kućom, a milicionar ga fiksirao, na njega buljio, objesio se na zid i tako znao stajati 15 minuta i pola sata. Jednoć je spomenuo župniku, kako mu je došla napast, da mu dobaci, neka se stavi na stup, odakle će bolje vidjeti. No, odmah je dodao (213):

— Ne! Moramo šutjeti i trpjeti. Prošli smo gore stvari, a za budućnost će Bog dati, čvrsto sam uvjeren, novu snagu.

Ipak je jednom zgodom. kardinalova priroda prevladala. Vraćao se jednog dana s brijega od kapele Sv. Ivana i pred kućom svoga prijatelja Mrzljaka sretne se sa svojim bratom Jurom te se upusti s njime u razgovor. Čim je to opazio milicionar, navalio je na njih.

— Tko ste vi? — poviče i htio ih je rastaviti i zapriječiti daljnji razgovor. Kardinal ovaj puta uskipi, okrene se prema drzniku i poviče uzrujano:

— Pa zar ja ni sa svojim bratom ne smijem razgovarati?

Miliocioner na to uzmakne i počne se ispričavati, da nije znao.

Kardinal se poslije kajao za taj svoj nagli osvrt te je u Mrzljakovoj kući kazao, da mu je žao, što se tako naljutio. Ove ponizne riječi, kojima je priznao svoju slaboću, načiniše na njegove rođake dublji utisak nego duga propovijed o poniznosti. I župniku je kazao, da je pogriješio i da nije smio ovako uzrujano kazati. Župnik je htio njegov način opravdati, da je dobro ispalo, jer ovakvima treba govoriti rječnikom, koji oni razumiju. No, kardinal reče (214):

— Varate se! Bolje je blago postupati. Pun sam te krvi, te sam eksplodirao, a da nisam ni zamijetio.

No bilo je i takvih milicionara, koji su i sami trpjeli, što moraju vršiti tu službu. Neki je od ovih izjavio kiparici Mili

(211) VD IV 167.

(212) VD III 186 sl.

(213) VD V 61 124.

(214) VD IV 12. Isto je piscu pripovijedala kardinalova nećakinja Magdalena Mrzljak, milosrdnica, u Rimu 7. XII. 1968.

Vod, da za milicionara u Jugoslaviji nema teže službe nego što je čuvati u Krašiću ovoga pravednika (215).

Jedna redovnica, rodom iz Krašića, imala je otputovati u Belgiju. No, prije odlaska htjela se od svojih kod kuće oprostiti. Idući ona rano ujutro u crkvu na misu, naišla je na zapreku. Zaustavio ju je milicionar i zapitao:

— Zašto idete u crkvu?

— Pa da se molim.

— Vidite, vi imadete dužnost, da se molite, a ja imam dužnost, da tu stražim. Pustio bih ja vas, ali vidite tamo drugoga milicionara, koji na mene pazi. Ako vas pustim u crkvu, ja ću nastradati (216).

Drugoj sestri, također rodom iz Krašića, u rujNU g. 1957 reče neki milicionar:

— Dobili smo pred dva dana nalog, da nikoga ne pustimo u crkvu, koji dođe u Krašić, makar je tu rođen i došao da posjeti svoje.

Kad su u listopadu iste godine bili u Krašiću općinski izbori, došli su u 16,30 dvojica po župnika, da i on dođe glasovati, jer da su svi već glasovali i čekaju samo na njega. Župnik im je tom zgodom odgovorio (217):

— Dok sa crkvenih vrata milicija pendrekom tjera vjernike, i dok hrvatskom kardinalu gaze po petama, ne mogu na to glasovanje ići, jer bi značilo, da odobravam takve postupke.

U adventu g. 1957 vjernici su svaki dan dolazili na zornice i pristupali u lijepom broju k sv. sakramentima. Na crkvenim vratima čekala ih je milicija i svakoga je u lice džepnom lampom osvijetlila (218).

Potresna je slijedeća župnikova bilješka u njegovu dnevniku. Dne 17. veljače 1958, dolazi iz Kupčine na kolima liječniku teški bolesnik, želi upotrijebiti tu zgodu i ispovijediti se u crkvi. Milicionar ga ne pušta. Župnik se malo prepirao s milicionarom, jer mu je bilo bolno gledati umirućega čovjeka pred crkvenim vratima spriječena, da primi sv. sakramente. Milicionar se ovaj put ispričavao uljudno, rekavši, da ima takvo naređenje, no župnik se može žaliti. A župnik će njemu:

(215) VD IV 26.

(216) VD IV 177 sl.

(217) VD III 177 186 sl.

(218) VD III 196.

— A komu, da se žalim? Zar onomu, koji vas je poslao? Mi se nemamo komu žaliti.

Neka žena gledajući taj prizor skoči na stanicu i odlučno zatraži od komandira, da pusti bolesna čovjeka u crkvu. Komandir, zapanjen ženskom odlučnošću, popusti (219).

Dne 9. listopada 1955 zapisao je župnik, da su na UDB-i tukli kardinalova nećaka i silili ga, da se opije te na večer baci kroz prozor bombu u župni dvor. Isti zadatak dali su i jednom partijcu, koji je to s negodovanjem odbio (220).

U srpnju g. 1957 bio je jedan domaći sin zaređen za svećenika i 14. srpnja je imao prvu svečanu misu u Krašiću. Kardinal se tome vrlo radovao. Milicija je za tu zgodu dobila

pojačanje. UDB-aši su u civilnom odijelu obilazili Krašić. Ljudi su se sporazumijevali pogledima; strepili su, da bi svečanost mogla biti ometena. Na sâm dan prve mise bilo je u Krašiću uposleno 40 milicionara, koji su opkolili cijelo mjesto. Svijet je dolazio od Jaske, Metlike, Žumberka, Karlovca prema Krašiću. Mnogima je pošlo za rukom prodrijeti u selo, ali u crkvu im nije bilo dopušteno ući od straže. Među ljudima je vladala uzbuđenost, bilo je i plača. Milicija je bezobzirno vraćala ljude, i pendreci su bili vrlo djelotvorni. U mladomisnikovoj kući je bilo sve pripravljeno. Stiglo je i desetak svećenika. Župnik upozori, da mladomisnika neće pratiti u procesiji prema drevnom običaju radi prilika, nego će ići u nevezanim grupama. Kad su se približili crkvi, milicija je bila nemoćna, a mnoštvo je nagrnulo na crkveni prostor. Crkva je bila dupkom puna. Ovoga puta je milicija prodrla i u samu crkvu, pomiješana s vjernicima. Kardinal je sâm propovijedao mladomisniku. Iz svoje je sobe promatrao kretanje svijeta i milicije. Vidio je žalosnih ali i komičnih «okršaja» na cesti. Stavio je svoju primjedbu župniku:

«Jadne li države, koja se bavi ovakvim poslom!»

Ali kako je svečanost u glavnom dobro prošla, bio je zadovoljan.

«Na objed ne idem, jer bi milicija rastjerala svećenike od stola. Pa čemu te neprilike? Ostajem ovdje sâm. Danas ću sâm objedovati kao papa», rekao je smiješeći se (221).

(219) VD IV 13 sl.

(220) VD III 1.

(221) VD III 156 sl.

To su samo neke crtice, kako ih je zabilježio župnik Vraneković u svome dnevniku. Iznesene su ovdje s nakanom, da bismo prikazali duševnu jakost i veliku kardinalovu strpljivost; on je sve te progone podnosio mirno i predano u volju Božju. Premda mu se narav koji put na čas pobunila protiv takva postupka, znao se i poniziti, priznati časovitu slabost, te bi opet iznova mirno nastavio podnositi neugodnosti. Da sačuva unutarnji mir duše i slobodu duha, mnogo se molio, a i služio sv. mise na tu nakanu. Dao je i svršetkom studenoga g. 1959 župniku i Josipu Šimeckomu, umirovljenom župniku, svakom po jednu sv. misu, da ju odslože na nakanu, da ne bi planuo gnjevom (222).

Opisujući kardinal u pismu, upravljenom 13. srpnja 1957 jednom odličnom redovniku, pod kakvom paskom živi u Krašiću, zaključuje: «Razlike, dakle, između tamnice u Lepoglavi i moga stanja ovdje u stanovitom smislu nema nikakve».

6. - UFANJE U BOGA

Kardinalovo strpljivo podnošenje nije imalo oznaku nekog predanja slijepoj sudbini, niti je bilo neka vrsta nehaja, nebrige, neosjetljivosti. Bilo bi to posvema oprečno i samom njegovu

značaju, koji je bio i te kako osjetljiv, kada se radilo o pravednosti, istinitosti i poštenju. U mladenačkoj njegovoj dobi ta se osjetljivost zapažala u jačoj živahnosti i srdžbenosti, kojom je znao uzvratiti i sebi osigurati da bude uvažavan.

Stepinčeva strpljivost imala je svoj duboki korijen u vjeri, koja se razvila u svjesno primanje nevolja i trpljenja te u stalno i sigurno očekivanje Božjih obećanja, u oslanjanje na Boga, u djetinje pouzdanje, koje mu je ulijevalo zdravi optimizam. Vjera i milost nisu promijenile njegovu osjetljivost, nego su je oblikovale u jak nadnaravni značaj.

Kad je vidio, da se katoličkoj Crkvi i njemu oduzimlju sva vremenita sredstva, koja su Crkvi i njemu bila ne samo korisna, nego i nužna za uredno vršenje duhovne misije, nije klonuo duhom. I kad je gruba sila ometala čak i nadnaravno poslanje katoličke Crkve i njegovo osobno poslanje, u koliko je bio najviši predstavnik Crkve u Jugoslaviji, nije se prepustio malodušnosti.

(222) VD IV 52 sl.; V 77.

---

1) - *Kardinalovo geslo*

Kada je Stepinac kao mlad svećenik, sa tek tri i pô godine svećeništva, bio imenovan nadbiskupom koadjutorom g. 1934, imao je već širok uvid u teške prilike, u kojima će morati voditi zagrebačku Crkvu. S jedne strane diktatura, a s druge strane širenje komunističke struje društvenog poretka, koja je sebi postavila kao osnovicu ateistički materijalizam, bili su tmasti oblaci na obzorju narodnog života, i naviještali su neizbježiv sukob.

Još se u Rimu za vrijeme školovanja upoznao sa svim modernim strujanjima u svijetu, a kasnije, došavši u nadbiskupsku kuriju, pod vodstvom filozofa jake sposobnosti i bogata životnim iskustvom nadbiskupa Bauera, još je posebno uočio opreke, koje su se suprotstavljale redovitu i urednu vršenju duhovnog poslanja katoličke Crkve i njezinih predstavnika u Jugoslaviji. Bio je, dakle, svjestan, da ide u susret velikim poteškoćama i nužnim sukobima.

Kad je bio imenovan nadbiskupom, apostolski nuncij u Beogradu, msgr. Hermegildo Pellegrinetti, zahvalio mu je, što je pristao da primi kao dobar Cirenac, sjajan doduše, ali težak i trnjem posut križ zagrebačke Crkve.

Gledajući unaprijed sve ove teškoće, koje su se u njegovu duhu pokazivale kao u nekoj zlokobnoj sjeni, podigao je svoj pogled prema Bogu, koji sve raspoređuje u svojoj očinskoj providnosti, a čija se volja očitovala u papinoj volji, i pristao je na taj izbor. Zato je uzeo kao geslo svoga biskupovanja stih iz psalma: «In te, Domine, speravi — U tebe se, Gospodine, uzdam!» kao neprestanu vježbu za sticanje pouzdanja u Boga (224). Toj je vježbi ostao vjeran tijekom cijeloga života.

Prigodom njegova biskupskog ređenja vjernici i kler bili su oduševljeni i radovali se, a on je osjećao, da ga čeka nešto teško (225).

U drugoj polovici siječnja g. 1935 kao mladi nadbiskup koadjutor stigao je u Rim i posjetio Germanikum, gdje je proveo punih sedam godina priprave za duhovnu službu, koja ga je čekala. Tom je zgodom rekao pitomcima zavoda, da naslućuje, da će se morati sukobiti s ateističkim materijalizmom (226).

Nadbiskup Bauer, predviđajući težak položaj svoga koadju-

(223) bilješka br. 223 ne postoji u izvorniku

(224) VD I 77.

(225) VD III 79.

(226) *Put preuzv. g. Nadbiskupa-koadjutora*, u KL 86 (1935) 61.

---

tora, kazao je, 19. srpnja 1934, jednom svećeniku (227): «On će biti žrtva za Hrvate!»

Kao mladog koadjutora u Zagrebu ga je jednom posjetio jedan od njegovih kolega iz Germanikuma, koji se nakon dovršenih studija vraćao u svoju domovinu Njemačku. Bio je njegov gost. Na odlasku iz Zagreba Stepinac ga je sâm otpratio na kolodvor. Dok su čekali među ostalim reče Stepinac kolegi (228):

«Uvjeren sam, da ću morati umrijeti kao mučenik».

Nije bilo prazno pjesničko fraziranje, nego pravo nadahnuće, kad je isusovac Milan Pavelić, gledajući u nejasnu budućnost nadbiskupa koadjutora, kao vidovit pjesnik zabugario:

Krvavog će znoja mnogu prolit kap,

Udarit će ljuto pastirski ga štap,

Bodljikama oštrim mitra će procvasti,

Nadbiskupski prijestô u križ će izrasti.

Nadbiskupu Stepincu nije bila nepoznata ova pjesma. I tko zna, koliko puta je o tome razmišljao.

Jednog dana razgovarajući u Krašiću sa župnikom o prilikama u domovini reče (229):

«Kad sve to promatram, sve više dolazim do uvjerenja, da sam određen za žrtvu!»

Tu je misao često opetovao u Krašiću. Sebe je prispodabljao nakovnju, na kome će se razbijati udarci «čekića» protivnika Crkve odnosno ateističkog materijalizma (230).

Ali njegovo predosjećanje i predviđanje nije ga slomilo. Bio je svjestan, da je biskupska služba pravo mučeništvo i da svaki biskup treba da to znade. Stoga prije nego što dade svoj pristanak na izbor, neka o tome ozbiljno razmišlja (231).

Često puta je sebe pitao, da li je smio dati svoj pristanak kad je bio izabran. No, tješio se, da je taj njegov pristanak bio čin poslušnosti prema Sv. Ocu (232). Ono što ga je podržavalo u svim poteškoćama i križevima, bila je nada, pouzdanje,

(227) Ovo je izjavio, 31. ožujka 1965, prof. Alojzije Pavlić u advokatskoj pisarni dr. Zlatka Kuntarića.

(228) pismo dr. Heriberta Abel-a, kanonika u Fuldi, od 22. svibnja 1969, upravljeno piscu. Opis toga posjeta kod nadbiskupa-koadjutora Stepinca objelodanio je isti kanonik u *Feuerreiter*, Köln, 12. März 1960.

(229) VD II 134.

(230) VD II 248.

(231) VD II 370; IV 106.

(232) VD I 52.

---

oslanjanje na Boga, koji mjeri i snagu čovjeka i sam teret, koji mu hoće natovariti, nije li možda prevelik. A izabire upravo slabe, da na njima pokaže svoju moć i milost (233).

2) - *«Što su nevolje veće, tim čvršće mora biti pouzdanje u Boga»*

Počela je sedma kalendarska godina drugog svjetskog rata, koji je po svom obujmu, po svojim grozotama i po svom cilju nadilazio sve ratove poznate u povijesti čovječanstva. Nadbiskup Stepinac je imao prigodu gledati, kako su mnogi ljudi klonuli duhom, a netko je čak obračunao i sa svojim životom, jer se nije više snalazio u strašnom ratnom vrtlogu. Slušao je i dobre vjernike, kako ih salijeću sumnje, da li je Bog uopće u stanju ikada sva ova zla obustaviti i uspostaviti opet kršćanski poredak na zemlji.

Ovo promatranje duševnog stanja mnogih njegovih vjernika potaklo ga je da napiše korizmenu poslanicu o pouzdanju u Boga u teškim ratnim nevoljama, da i drugima saopći

nešto od unutarnje snage, kojom je sâm bio ispunjen, da i drugima ulije nešto od svoga neograničenog ufanja i pouzdanja u Boga. Objavio je tu poslanicu, zadnju u svom biskupovanju, na blagdan Sv. Obitelji, 7. siječnja 1945 (234).

I ova je poslanica napisana stilom, kojim je nadbiskup propovijedao: krcata je mislima, navodima i primjerima iz Sv. pisma kao i vrlo zgodnim prispodobama uzetim iz prirode. Rekao bih, da je nadbiskup ocrtao svoju duhovnost i u toj poslanici, koja se sva temeljila na živoj vjeri i ufanju u Boga, a koja je naprotiv prema njegovim opažanjima oslabila u vjernicima. Oslabljena je, veli on, zbog oholosti i opaka života, koji čini čovjeka sličnim nijemoj životinji, jer teži samo za prolaznim zemaljskim užicima umjesto da se brine za neprolazna, vječna dobra. Kršćanin žive vjere znade, da su zemaljske stvari prolazne i zato se na njih ne veže. Zato se on, kad mu što nedostaje ili kad nešto izgubi, ne uznemiruje i ne klone duhom, jer nije na njih privezan i teži prvenstveno za duhovnim dobrima.

U svjetlu vjere dokazuje u toj poslanici, da su i strašne ratne nevolje veliko Božje dobročinstvo:

(233) VD I 77. III 119 sl.

(234) SVZN, 32 (1945) 1-8.

Ponajprije, jer su one u ruci Božjoj lijek, kojim se Bog služi, da nas izbavi od većeg zla.

Za grješnike su kazna, kojom ih Bog poziva na obraćenje, a za pravednike kušnja. Osvjetljuje to zgodnim prispodobama: jakom burom, koja pokazuje, da li je korijenje stabla čvrsto ili nije; puhanjem vjetra, koji luči pšenicu od pljeve; mirisavom biljkom, koja tek onda izlučuje svoj miris, kad se malo prstima zgnječi.

Dokazuje, kako se dobro podnesenim nevoljama života ispaštaju vremenite kazne, stiču se i umnažaju mnoge kreposti, kao što su: ljubav prema Bogu, zahvalnost, poniznost, revnost u molitvi, i naglašava kako te nevolje čuvaju od pokvarenosti.

I za pojedine narode su ratne nevolje također zaslužena kazna. Ima, naime, i narodnih grijeha. Stoga upozorava na narodne grijehe u domovini; spominje: bijelu kugu, bogumrsku kletvu i psovku, grijehe protiv šeste zapovijedi Božje, pijanstvo itd.

Opominje, kako bi to bila teška uvreda Božjeg veličanstva, kad bi vjernici ozbiljno sumnjali, da li Bog može spriječiti ovakva zla, kakva do sada ne pamti povijest roda ljudskoga.

Izlaže zatim motive kršćanskog ufanja i pouzdanja: svraća pažnju na dobrotu i milosrđe Božje kao i na njegovu beskonačnu mudrost. «Nijedan razborit čovjek — piše on — ne usuđuje se prigovarati vještom majstoru, koji u svojoj radionici izrađuje kakvu umjetninu. A kako tek nerazborito čine oni ljudi, koji podvrgavaju kritici Božju upravu u svijetu i žale se na sadašnje

nevolje, kao da Bog ne zna za njih i kao da ne može iz njih izvući najveće dobro za pojedince i narode».

Budući da je pretpostavka kršćanskog ufanja popravak života, nadbiskup daje na kraju poslanice stvarne i svrisishodne upute za popravak javnog ćudoređa. Primjerom iz Sv. pisma dokazuje, kako prestaju bičevi Božji, kad ljudi prestanu griješiti i kad se počne ozbiljno živjeti «u pravdi i istinitoj svetosti».

«Koliko smo puta — podsjeća nadbiskup vjernike — mi u prošloj godini pozivali na pokoru, obavljali pokorničke procesije! Pa ipak mnogi se još uvijek ne popravljaju, nego nastavljaju živjeti kao i prije, misleći: ima vremena!»

Zaključuje tu svoju poslanicu riječima: «Ufat ćemo se svim srcem i svom dušom u Gospodina Boga našega, koji jest i ostaje dovijeka jedini gospodar neba i zemlje i svih događaja u povijesti čovječanstva».

---

3) - *«Samo ne klonuti duhom, Bog nas neće ostaviti»*

Prigodom posjeta otpravnika poslova Apostolske nuncijature u Beogradu, mgr. Silvija Oddi, u Krašiću 11. veljače 1952, nadbiskup Stepinac je u razgovoru naglašavao svoje veliko pouzdanje u Boga, i svoju odluku (235): «prije umrijeti, dà, ali nikako popustiti».

Iste godine i slijedećih godina prijetila je velika pogibao, da će komunistička vlast zatvoriti sjemeništa. Doista, u svibnju g. 1955 dokinuli su na Rijeci bogosloviju na pet godina, a biskupsko malo sjemenište na tri godine. Prijetila je pogibao, da oduzmu i dječačko sjemenište u Zagrebu, a g. 1956 dokinuli su bogosloviju i sjemenište u Splitu. Na sve te vijesti Stepinac je ostao miran i rekao (236):

«Ja se tome ni malo ne čudim. Možemo očekivati i gore stvari. Nekoliko mladih svećenika, ako su duha Božjega, mogu mnogo učiniti. Bog nas neće ostaviti, u to čvrsto vjerujem. Da nas je odlučio uništiti, već nas ne bi bilo, nestali bismo u grozotama, koje su nas pratile».

U Zagreb poručuje, neka se ne dadu time smesti. Sjemenište neka ne dadu dragovoljno. Ako bude silom oduzeto, neka ide i neka sve nose, ali ne popustiti (237). «Bog će se već pobrinuti, da ne ostanemo bez zvanja i podmlatka, što se i očito vidi. Dok se čvrsto držimo Boga i Sv. stolice, sigurni smo» (238).

Stepinac je pisao nekom biskupu, kojemu su komunisti zatvorili sjemenište (239): «Est tempus destruendi, est tempus aedificandi — Sve ima svoje doba... vrijeme rušenja i vrijeme građenja. Ako živimo — po sudu sviju — u doba najtežeg progonstva Crkve, to znači, da ćemo doživjeti i najveći trijumf Crkve. Žrtava će dakako biti. Otići ću možda i ja. Ali što to znači? Glavno je, da Božja stvar ide naprijed, i da se duše posvećuju».

«Mogu zatvoriti i zagrebačko i đakovačko sjemenište. Mogu tako raditi, ali samo dok Gospodin Bog dade vlast. Nećemo se zato prestrašiti. Sv. Otac veli, da će to biti krasni primjeri za

(235) VD I 47.

(236) VD II 255.

(237) VD II 390.

(238) VD IV 61.

(239) Prop 3, 3. - VD III 13 sl.

---

budućnost. Ludo je misliti, da bi bolje bilo malo popustiti, pa bismo tobože imali sjemeništa. Bi, ali kakva?» (240).

U vezi s tim problemom kazao je pun pouzdanja u Boga (241): «Potens est Dominus de lapidibus suscitare filios Abrahae — Bog iz ovoga kamenja može podići djecu Abrahama, pa će se pobrinuti i za svećenike, makar ovi (komunisti) radili sa sjemeništima, što ih je volja».

Na Silvestrovo g. 1953 zabilježio je župnik Vraneković u svom dnevniku (242): «Ako se žalosne stvari u prvi čas kardinala i bolno doimlju i potresu mu dušu, za čas to Božji čovjek retušira silnim pouzdanjem u Boga i Bogorodicu».

U rujnu pak g. 1954 piše (243): «Ove godine snažnije prima nemile vijesti i udarce. Pun je nade».

Kad je tajnik dr. Mijo Pišonić, 3. ožujka 1957, saopćio kardinalu, da se sprema zakon o nacionalizaciji stambenih zgrada, da će prema tome i tzv. «Vatikan» u Vlaškoj ulici u Zagrebu biti oduzet, te ga upita, što valja učiniti, kardinal mirno reče (244):

«Ništa! Neka nose!»

Takve mjere nisu mogle uzdrmati njegovo pouzdanje u Boga.

Iz pisama, što ih je primao, zaključivao je, da komunistička vlast želi na bilo koji način sporazum s katoličkom Crkvom. Na tu činjenicu on primjećuje (245):

«Upravo ta okolnost mora nas učvrstiti u našem uvjerenju, da ćemo možda još i teže trpjeti, ali trijumf Crkve je pred vratima. Možda ga ja neću doživjeti. To nije važno. Važno je, da napreduje Božja stvar!»

U svojim se pismima uvijek navraća na to, da u naslovnicima probudi ili uzdrži pouzdanje u Boga. Isto tako u razgovoru sa svećenicima, dok su još mogli doći do njega, govori (246):

«Ne klonite duhom! Imajte veliko pouzdanje u Boga, ne dajte se slomiti!»

(240) VD III 68.

(241) Mt 3, 9. - VD I 48.

(242) VD II 104.

(243) VD II 265.

(244) VD III 120.

(245) VD II 219 sl.

(246) VD I 70 77.

Vrlo je rado upotrebljavao izraz: «Ne bojati se, makar zvijezde padale s neba!» Taj izraz osobito ponavlja i u pismima (247).

Na sedmu godišnjicu dolaska u Krašić, osvrćući se na prošle godine, reče župniku (248):

«Bilo je bolno, ali hvala Bogu nismo pokleknuli pred silom, i dok smo ove pameti, nikada se nećemo pokloniti. Dvanaest je godina zatvora prošlo, a k tome pribrojite i godinu prije toga, jer sam stvarno bio u kućnom pritvoru. A onda, cijeli rat, nevolja za nevoljom. Sve su nam uzeli, pa što nam je manjkalo? Plijenili su vas, pucali po vama, poziv za pozivom, i još ste tu, a oni su sretni, da mogu s vama riječ progovoriti. Samo ne klonuti! To govorite svaki dan najprije samome sebi, a onda svima. Tko se Boga drži, taj ne može propasti».

Jednog dana u listopadu g. 1956 kardinal će župniku (249):

«Toliko sam pisama kao nikada u životu pisao na sve strane, posebno časnim sestrama, da ne klonu i ne daju se smesti, ako su i u oskudici. Samo ne klonuti, jer je to velika uvreda Boga. Kako će se ugodno sjećati svaki svećenik i vjernik, koji nije nasjeo sotonskim zamkama i nije se poklonio za zdjelu leće».

Kad mu je krašićki župnik saopćio, da je župnik u Prekrižju bačen u zatvor, i kad je došao onamo te našao ljude kako u crkvi mole krunicu za svoga svećenika, nadbiskup mu reče (250):

«Neka samo bude tamo! Molit ćemo i mi za njega, još će biti sretan. Neka se samo drži u pouzdanju. Isplatit će se ovaj zatvor».

Nekog dana u svibnju g. 1952 rekao je (251):

«Doći će još teški časovi. Ali: In te, Domine, speravi. Čitao sam kod nekog sveca, da će si ljudi još željeti vremena Domicijana, Nerona, Kaligule. Neka nas unište! Spremni smo gladovati i od gladi časno poginuti, ali ne sramotno ostati».

Iz ovoga neograničenog pouzdanja u Boga proizlazio je onaj vedri optimizam, koji ižaruje iz sviju njegovih pisama, do kojih smo mogli doći. Njemu je glavno bilo, da ostane Crkva

(247) VD III 183. I 70.

(248) VD IV 125 sl.

(249) VD III 88.

(250) VD I 68.

(251) VD I 77.

Božja i da stvar Božja napreduje, dok se pojedinac mora ponizno podvrći onome, što je Bog odredio za njega. Jednomu odvjetniku piše o sebi, da je stopostotni optimist u ovim vremenima. «Neka ide i život, samo da ostane Crkva Božja» (252).

Piše jednomu uglednom gospodinu, 14. srpnja 1953, koji je također bio u Lepoglavi u isto vrijeme kao i on sam: «Dragi doktore!... Nadam se, da ste vedra duha i srca kraj svih teškoća, koje su Vas snašle i snalaze. Ostanite vedar uvijek, došlo što mu drago. Sve prolazi, ali Bog nikada! Pa ako Vaša obitelj sada možda strada, sasvim sigurno vidjet će i bolje dane, barem djeca Vaša, za koju i živite».

Istome gospodinu piše drugom zgodom: «Crkva Božja ne pozna očajavanja nikada u svoj svojoj povijesti. Istina, borba je danas gigantska u poredbi s prošlošću, jer ovakve perfidije, zlobe i pokvarenosti svijet još nije vidio. Ali, radi toga se Božja moć nije ni za dlaku umanjila, a isto tako ni dobrota Božja. Hoću li ja doživjeti trijumf Crkve, ne znam. Ali sam siguran, da će mnogi imati prilike vidjeti ga i to takva, kakva još nikada povijest nije zabilježila. Ne neko vanjsko slavlje, nego unutarnji preporod duša, što je jedino važno. Jedina opasnost je malodušnost. Druge nema, jer nemo in Domino speravit et confusus est — nitko se nije postidio, tko se ufa u Gospodina (Sir 2, 10). Nemo! U svoj povijesti roda ljudskog: nemo! Za tu činjenicu jamči sam Bog Duh Sveti.

Ako se koji taj čovjek možda i čudi, odakle u slabom čovjeku kardinalu Stepincu toliko pouzdanje, mogu Vam reći, što i vi naslućujete u Vašem pismu, da je to od povjerenja u

Bogorodicu i Djevicu Mariju, čiji je lik tako čudno isprepleten s čitavim mojim životom. To povjerenje želim i Vama i svima ostalima».

U Krašiću dobivao je i žalosna pisma. Netko mu je pisao, da sigurno predstoji sudnji dan (253). Drugi mu piše, da je Hrvatski Narod najtragičniji narod na svijetu. Kardinal se ne slaže s tim mišljenjima, jer da je i kardinal Mindszenty rekao za Mađare, da su i oni najtragičniji narod. Sjećajući se prošlih zbivanja, kardinal Stepinac na to ovako primjećuje (254):

(252) VD II 190.

(253) VD III 123.

(254) VD III 123; IV 1 sl.

«Tko zna, kuda bi krenuo naš narod, da trajno živi u miru i blagostanju? Ovako kroz vjekove na sve strane bije bojeve i kroz kreševo sačuvao je najveće blago, sv. vjeru. Čim su prestale borbe protiv Turaka, što vidimo? Val liberalizma i ateizma počeo je da zahvaća jadni taj narod. I tako malo po malo došli smo do onoga, što danas imamo. Sada smo opet stisnuti kao nikada. Ali, posvuda gledamo, kako se duhovi luče. Nije li divno djelo Providnosti gledati, kako se naša inteligencija pomalo otresa liberalizma i nalazi put k Bogu? Pred 40, 30, pa i 20 godina prezirno su gledali na kler i često posprdno mahnuli rukom govoreći: Ah, šta taj pop! Nisu slušali Crkvu, kad ih je upozoravala na pogibelj komunizma, već joj predbacivali, da ona time štiti samo svoje materijalne interese. Danas pak, kad im šoštari, šloseri, sedlari diktiraju, sada vide, da je Crkva imala pravo. Još Crkva najlakše snosi ovaj teror. Tako ja gledam novi svijet i novi vijek Majke Božje, koji sigurno dolazi. A naš narod, ako i ima teških poroka — a koji ih narod nema — kroz ovo čišćenje i kreševo izaći će preporođen. Očuvat će vjeru a s time i sve drugo».

Kada se radilo o nacionalizaciji kanoničkih kurija na Kaptolu, neki su se utekli ordinariju, da posreduje, a on je to odbio. Utekli su se i kardinalu u Krašić, neka bi on dao kakvu pobudu, i što im je činiti? Kardinal je ne samo odobrio stav, koji je ordinarij zauzeo, nego je napisao pismo i naslovio ga onome, koji mu je bio pisao. Pismo je vanredno pobudno, te zaslužuje, da se pažljivo čita. Pisano je bez ikakva uvoda, latinski. Donosimo prijevod. U šest točaka daje kardinal glavne misli na razmatranje (255):

«1. 'Lisice imaju jazbine i ptice nebeske gnijezda, a Sin čovječji nema gdje bi glavu naslonio' (Mt 8, 20). 'Nije učenik nad učiteljem, niti sluga nad gospodarom svojim' (Mt 10, 24).

2. U Africi spomen sv. Valerijana, biskupa. Kad mu je bilo 84 godine, u vrijeme vandalskog progona, pod arijanskim kraljem Genzerikom, postojano se je ustručavao izručiti crkveno

posuđe. Zbog toga bi izgnan iz grada. A kako je bio izdan nalog, da ga nitko ne smije primiti u kuću niti mu dopustiti da stanuje na polju, dugo je vremena ležao na vojničkoj cesti izložen vremenskoj nepogodi. Tako je u ispovijedanju i obrani katolič-

(255) VD IV 157 sl.

---

ke istine dovršio tijek blaženoga života (*Martyrologium Romanum*, 19. XII).

3. U Rimu rođendan sv. Marcela I, pape i mučenika. Na nalog nasilnika Maksencija bio je zbog ispovijedanja katoličke vjere najprije izbatinjan, a zatim određen da poslužuje čuvane zvijeri. Dok je vršio tu poslugu preminu odjeven u kostrijet. (*Martyrologium Romanum*, 16. I).

4. 'Napustite vaše palače; od onoga, koji hoće Crkvu učiniti robinjom, ne primajte nikakva novca da utažite glad... U vašoj nevolji, u vašim bolima uprite pogled samo na Isusa Krista, lišena svega, gola, razapetoga' (Sv. Pijo X biskupima u Francuskoj, 18. X. 1908).

5. Papa Pijo VI bio je odveden u progon i ondje je umro.

6. I na drugim mjestima bezbroj mučenika i ispovijedalaca, kako to svjedoči Martyrologium, crkvena povijest, životopisi svetaca. U ovim vremenima valja to čitati i razmatrati na veliku utjehu. Ne živi čovjek samo od kruha, nego od svake riječi, koja proizlazi iz ustiju Božjih. Čovjek ne stanuje samo u kući dobro izgrađenoj. Zar nije Sin Božji počeo stanovati u jaslama (u štali)? Dovršio je svoje obitavanje na drvu križa. Tko je mudar, njemu je to dosta!»

Tom istom zgodom kardinal je čitao župniku izvadak iz pastirskog pisma lurdskog biskupa, koji navodi riječi sv. Pija X, što ih je izrekao 13. studenoga 1908 francuskim hodočasnicima: «Slijedite me u boli. Moja je jedina žalost, što nisam među vama, da zajedno s vama ne bijem Božje bojeve», te mu je ponovio gore navedene riječi sv. Pija X (256).

U nevoljama, koje su snašle i narod i katoličku Crkvu, vidi kardinal sredstvo, kojim Božja providnost čisti naš narod, kako je to u svojoj posljednjoj korizmenoj poslanici izložio. Pod kraj svoga života promatrajući sve, što se dogodilo i događa, reče jednog dana svom župniku (257):

«Čujem sa svih strana, da imade među inteligencijom pravih obraćenja. Mnogi suosjećaju sve više sa Crkvom. Tip starog intelektualca, i to mnogoga, mislio je, da popovi samo radi vlastitih probitaka govore protiv komunizma, i nisu vjerovali. Sada to osjećaju na svojoj koži, mnogi i po vlastitoj krivnji, i lupaju

(256) VD IV 135.

(257) VD IV 134 sl.

---

se po glavi. Vide, da svećenici daleko lakše od svjetovnjaka snose i poniženje i pljačkanje. A osim toga podmladak sve više raste. Tko samo malo bolje gleda, taj mora naći u Crkvi nešto, što privlači. Zato ja stalno ponavljam: Trebalo je ovo doći».

Kada se pokazala potreba, da kardinal dobije stalnog pomoćnika u upravi nadbiskupije, često je znao ponavljati i preporučivati drugima, da se mole za njegova nasljednika, da bude muž jake vjere, sveta života i neograničena pouzdanja u Boga (258).

Kardinal je svoje veliko pouzdanje u Boga jačao dnevnim čitanjem *Rimskoga martirologija* i života svetaca, osobito misionara, čiji ga je život uvijek vanredno zanimao. «Koliko pate! — uskliknuo je. — Bijedne kolibe, dim ognjišta, opasni urođenici, divljaštvo i slične stvari! Koliko mučenika! Oni su dali život za Ime Božje, a mi da ga sada izdamo? Što bi nam rekao narod, Sv. Otac, a što je najvažnije sâm Spasitelj? Zato ne prestajem govoriti, preporučivati i pisati na sve strane: Ne plašite se! Ništa nam ne mogu oduzeti. Pa ako i sve ode, neka ide! Ako budemo i umrli od gladi, bolje je, jer ćemo časno svršiti. Samo ne pasti na koljena pred silom» (259).

Neprestano je naglašivao: «Nama treba samo vjera čvrsta i stalna. Gospodinu se ne žuri».

Dvojici njemačkih sjemeništaraca, kojima je uspjelo stići u Krašić, na oproštaju kaže kardinal pun vedra pouzdanja u Boga (260): «Služit ću jednu sv. misu za njemačku omladinu. Kad se vratite, recite svojim drugovima da je pred njima velika budućnost: narodi su dozreli za Krista. Sve ste doživjeli. Liberalizam, nacionalizam, fašizam, komunizam i socijalizam! Svi su ostali bez uspjeha. Samo Krist može još pomoći. Dolazi novo doba».

Nekoliko dana prije svoje smrti, 16. siječnja 1960, piše kardinal jednom znancu slijedeće: «Straže oko mene budno bdiju i dan i noć. Ali i Bog bdije! Razlika je samo ta, da uzalud bdiju, kako veli Psalmista, oni koji čuvaju grad, ako Gospodin ne čuva grada. Prvi me čuvaju, ne bi li mi slomili živce, a Bog me čuva, da ne klonu živci, makar se još povećao bijes i mržnja neprijatelja. Bog me je svakako bolje čuvao. U njega se i nadalje uzdam!»

(258) VD I 148.

(259) VD II 279.

(260) VD III 62. PETER KREUZER, *Fahrt zu Stepinac* (Würzburg 1954) 63.

Gospodin je to njegovo neograničeno pouzdanje nagrađivao više puta upravo na neobičan način. U siječnju g. 1954 u župnom dvoru u Krašiću ponestalo je brašna. Kad je već posve bilo pri kraju, najednom iznenada stigne na župnikovu adresu vreća brašna od 45 kg. Nekako u isto vrijeme su došli opet po porez. Župnik je dao posljednjih 7.000 din. Potrebe u kući su bile velike, kad eto iznenada stigne na kardinalovu adresu novac. I tako je išlo redom. Čim je nečega nestalo u kući, drugo je za čas odnekuda stiglo (261).

U kolovozu g. 1956 dobije župnik nalog od Zavoda za socijalno osiguranje u Jaski, da uplati 64.000 din. na ime socijalnog osiguranja radnika, koji su prošloga ljeta radili na popravku crkve. Crkva je još bila u dugu zbog tih popravaka. Slijedećega dana dopusti milicionar krašićkim iseljenicima, koji su stigli iz Chicago, da idu na kardinalovu misu. Neki je gospodin uručio župniku svotu od 50.000 din., a otac i sin kao milostinju svaki po 1.000 din. Sutradan je župnik otišao u Jasku i protestirao protiv svote, koja mu je bila određena, da je plati za osiguranje radnika, jer su uzeli u obzir više dana nego što su radnici radili. Na veliko svoje začuđenje snizili su mu taksu na 52.000 din., upravo toliko, koliko je dan prije dobio (262).

7. - HEROIZAM LJUBAVI

Iako se vjera s pouzdanjem u Boga tako snažno isticala u životu i apostolskom djelovanju Alojzija Stepinca, to valja odmah naglasiti, da je ta njegova vjera očitovala svoju snagu napose u djelima kršćanske ljubavi. Kršćanska ljubav bila je krepost, koja je nadahnjivala ozbiljnost, odlučnost i temeljitost u njegovu stavu, kad je trebalo braniti duhovno poslanje katoličke Crkve.

1) - *Ljubav prema Bogu*

Da je njegovo srce bilo ispunjeno ljubavlju prema Bogu i Isusu Kristu, bilo je očito. Ona ga je gonila, da savjesno vrši svoje svećeničke i biskupske dužnosti, da neumorno propovijeda riječ Božju, da posjećuje svoje stado, da podnosi svu gorčinu progona, što ga je Božja providnost na nj pripustila.

(261) VD II 130.

(262) VD III 73 sl.

Katkada mu je posve nehotice izletio iz usta kakav izraz, koji je svjedočio, kako mu je srce raspaljeno ljubavlju prema Bogu i Kristu (263): «Imati i držati se dragoga Isusa, kako je onda sve lako»! Ili (264): «Imam Isusa u tabernakulu. Što mi još treba?»

To je samo par primjera tih iskrica ljubavi prema Kristu.

Njegovo dnevno klanjanje pred presv. oltarskim sakramentom, koje bi trajalo sat, sat i pol, duge zahvale iza sv. mise, pobožno obavljanje pobožnosti križnog puta, sve je to svjedočilo, gdje je njegovo pravo blago, gdje je onaj, koga ljubi njegovo srce.

2) - *Ljubav prema katoličkoj Crkvi*

Stepinac je ljubio sv. Crkvu, ovaj Božji narod na zemlji. Ljubio je Crkvu onakvu, kakvu je ustanovio Krist Gospodin, Crkvu hijerarhijsku, počevši od njezine vidljive glave Sv. Oca, prema kojemu je gojio ljubav i poštovanje, kakvo se rijetko susreće i kod najboljih vjernika i svećenika. Ta je ljubav bila ne samo vanjska, ili, ako se baš hoće, juridička i kanonska, nego je bila proćućena, duboka, plod njegove katoličke vjere. Kako je ona bila duboko ukorijenjena u njegovu srcu, nastojao je, da i njegovo svećenstvo i vjernici budu prožeti istom ljubavlju. Stoga je napose svećenicima često i gorljivo naglašavao dužnost sačuvati vjernost prema Sv. Ocu papi, čije prvenstvo u Crkvi jest veza crkvenog jedinstva. Njegova borba, koju je morao izdržati, bila je usmjerena na to, da katoličkoj Crkvi u Jugoslaviji osigura normalno vršenje njezine duhovne zadaće, da uzmogne naime prenositi sv. vjeru iz naraštaja u naraštaj.

Čitajući u Krašiću povijest kršćanskih sekta, uskliknuoje (265):

«To je krasno djelo. Što je dalje čitam, to sam sigurniji u svom zaključku, da se nikada ne možemo dosta zahvaliti Bogu, što smo članovi prave Crkve Kristove. Gledam kršćane, koji su se rastavili od katoličke Crkve, s jedne strane protestante, s druge pravoslavne, a u sredini katoličku Crkvu. Tu je primat, koji nas sve ujedinjuje. Kad ga ne bi bilo, morali bismo ga mi sami ustanoviti za uščuvanje jedinstva».

(263) VD I 14.

(264) VD III 126.

(265) VD IV 5 sl.

Često je na razne načine izrazio želju da položi vlastiti život za sv. Crkvu: «Kad bih mogao — znao je reći — dao bih i stotinu života samo da živi Crkva Božja!»

Ljubav prema sv. Crkvi gonila ga je, da pomno prati njezin život, njezin razvoj, njezine misije u poganskim zemljama. Na to je mnogo mislio i na tu nakanu se i mnogo molio (266).

«Nisam ni učenjak — izrazio se jednoć (267) — ni svetac. Crkva me toliko ne treba. Moj život će otići. Neka ide samo! Rado ga dajem za dobro Crkve i naroda!»

I dao ga je.

U Krašiću je želio bolje upoznati povijest katoličke Crkve u Hrvatskoj. Stoga je pomno čitao stara godišta *Katoličkog lista*. Čitajući ih uvjerio se je, da je taj časopis u prvim godinama bio

dobro uređivan, a ustanovio je i to, kako se i onda katolička Crkva morala boriti. Rekao je (268):

«Prije 110 godina bilo je sličnih pojava kao i danas. Ništa novo na svijetu. Čitam, kako je u zagrebačkoj katedrali neki advokat zapalio cigaretu. Tako će ići borba do svršetka. Što dulje živim i promatram sudbinu Crkve, to mi je draža. O velika si, Crkvo Božja!»

Gdje god vidi, da su ugroženi duhovni probitci Crkve, Hrvatskoga Naroda, pa i pojedinaca, moli i za te potrebe prikazuje sv. mise. A kako nije dospio, da sâm za svaku pojedinu potrebu služi sv. misu, daje ili župniku ili drugome svećeniku, koji je kao umirovljenik živio u Krašiću, da na njegovu nakanu služe sv. mise. Župnik Vraneković bilježi, 20. veljače 1958, u svom dnevniku slijedeće (269): «Danas mi je dao, da prikažem deset sv. misa na čast Majke Božje za sve nesjedinjene kršćane na području zagrebačke nadbiskupije».

Živi i moli se u nadi, da će se katolička Crkva preporoditi i obnoviti. Kako je shvaćao to njezino preporađanje i njezinu obnovu, pokazuju slijedeće riječi (270):

«Neće to biti neki vanjski sjaj, nego preporod u dušama. Neka samo dragi Bog dade ustrajnost i jedinstvo našem kleru!»

Tu je misao ponavljao i u pismima, koja je upravljao pojedinim osobama.

(266) VD I 150.

(267) VD II 118.

(268) VD V 78.

(269) VD IV 17.

(270) VD I 139.

Duhovne probitke sv. Crkve pretpostavljao je željama svoga srca. Njegov koadjutor je odlučio, da iz njegove blizine premjesti jednoga vrijednoga svećenika u neko drugo mjesto, gdje ga je smatrao potrebnim. Taj je svećenik bio kardinalu vrlo drag, jer je uspješno radio u duhovnoj pastvi. Kad je kardinal saznao za odluku svoga koadjutora, rekao je (271):

«Ne smije čovjek popustiti srcu, kad su duhovni interesi Crkve po srijedi. Drag mi je bio, ali neka ide!»

3) - *Otac sirotinje*

Živeći zatočen u Krašiću nije se mnogo upuštao u stvari svoje rodbine. Kako se odrekao svoga baštinskog dijela u korist svoje braće, htio je, dok je još boravio u Zagrebu, biti od

rodbine neovisan u gospodarskim pitanjima. Rodbina je za to znala i poštivala tu njegovu odluku i imala je prema njemu pravo strahopočitanje. Svoje je rijetko posjećivao. Izuzetak od toga pravila bio je slučaj, kad bi tko od njegovih obolio. Kad je tko od njih umro, otpratio ga je na vječni počinak.

U župnom dvoru se zanimao za sve poslove u kući i izvan nje. Rijetko bi se dogodilo, da nije kod susreta s kojom od časnih sestara, koje su bile zaposlene na župnom dvoru, rekao koju dobru riječ ili što pitao. Vrlo se rado odazvao njihovoj molbi, da bi im prigodom mjesečne duhovne obnove održao duhovni nagovor. Obično im je prikazivao krepostan život kojega ugodnika Božjega, da ih njegovim primjerom oduševi za vjernost u službi Božjoj. U župnom dvoru se uslijed toga osjećalo toplo i ugodno ozračje duhovne obitelji. Zbog toga je kardinal više puta izrazio svoje zadovoljstvo, unatoč većim ili manjim neugodnostima, koje bi izvana dolazile.

U Krašiću je živio vrlo skromno i jednostavno. Ljubio je siromaštvo, koje je prigrlio zbog Krista, te ga je stoga nazivao «Kristovo siromaštvo». Odmah u početku njegova boravka u Krašiću donijeli su mu iz Zagreba namještaj za sobu i posteljinu, sve, što je bilo potrebno i dolično za njega kao nadbiskupa. No, nadbiskup se opirao uzeti te stvari na porabu rekavši:

«Vozite to natrag, što će mi to? Čemu taj tepih na podu? Što će mi mekane jastučnice? Dajte mi onu moju iz Lepoglave!»

(271) VD IV 120.

Župnik ga je jedva nagovorio, da zadrži tepih zbog trulog poda.

Jedna od časnih sestara u župnom dvoru imala je na brizi njegovo rublje. No, imala je pravu muku, da ga sačuva, jer je znalo «dobiti noge» i otići u ruke kojemu siromahu. Stoga je u ormaru držala samo ono, što je bilo potrebno za pojedino godišnje doba, a ostalo je spremila u kovčeg (272).

U siječnju g. 1952 zapisao je župnik u svoj dnevnik (273): «Sve rublje, odijelo, cipele do najnužnijega podijelio je sirotinji. Slabije, poderano i pokrpano rublje zadržao je za sebe, a bolje razdijelio. Kupili su mu novo rublje, ali ga nismo stavili u njegov ormar, nego stoji u mojoj sobi, da mu se izda, kada mu treba. I ono iz pranja ide k meni. Inače, tko zna, gdje i kod koga bi bilo za koji sat».

No, ni u ormaru nije trpio veću zalihu rublja. Čim je nešto dobio, odmah je i podijelio, tako da se časna sestra našla u neprilici ne jedanput, kad je njemu trebalo. A trebalo mu je često, jer se mnogo znojio. Sestre milosrdnice iz Zagreba su mu mnogo toga slale, što su mislile, da bi mu trebalo. Kad je kardinalova nećakinja, također milosrdnica, išla na posjet u Krašić, bilo joj je rečeno, da pregleda kardinalove stvari, da li što treba. No, rijetko kada je našla u ormaru ono, što se u njemu moralo naći. Kada je upitala časnu sestru, koja se brinula za njegove stvari, sestra je odgovorila (274):

«Sve je razdijelio».

Kardinal je htio od vremena do vremena znati kakvih stvari ima u kovčegu. Sestra je htjela iskoristiti tu priliku, da izluči staro pokrpano rublje, pa mu reče (275):

— To nije više za vas, Eminencijo, ovo biste mogli dati siromahu.

— No, no, odvrati joj, što ću mu dati prnje, koje i sam ima?

Za sirotinju je uzimao najbolje stvari, koje bi našao u kovčegu.

Jednoga dana u proljeće g. 1952 bila je prilika za šetnju. Župnik mu se ponudi, da će ga pratiti. Veselo je prihvatio ponudu. Najednoć se nečega sjeti, te reče:

(272) S. AKVILINA, *Uspomene, Krašić 5. III. 1951 - 10. II. 1960*, str. 1.

(273) VD I 27 sl.

(274) priopćila s. Magdalena Mrzljak u Rimu.

(275) S. AKVILINA, Uspomene, kao gore, str. 3.

«Neću moći ići, jer nemam kaputa».

Zimski kaput je bio pretežak za proljetno doba, a ljetnog je dao, da ga pokrpaju (276).

U Zagrebu je općenito bilo poznato njegovo samilosno srce i njegova dobrotvornost, koja se napose očitovala u «Karitasu», «Domu Sv. Josipa» i «Sv. Mihovila» u Hrvatskom Leskovcu, kao i u njegovu karmelu u Brezovici (277). Dobrotvornost u onom stilu mu nije u Krašiću bila moguća. To ga je boljelo (278). Ipak mu je pošlo za rukom razdijeliti polovicu svoje zaklade, koju su neki dobrotvori osnovali u Americi. Sjetio se bogoslovskog i dječačkog sjemeništa, bogoslovskog fakulteta, uršulinaka i nekih katoličkih obitelji, koje su iza rata živjele vrlo oskudno (279).

Kada je na Veliki petak požar unesrećio šest obitelji u Jezerinama, odmah je rekao župniku, neka na ordinarijatu posudi nešto novaca na račun sakupljene zaklade u Americi, da svakoj obitelji uzmogne nešto dati (280).

U veljači g. 1955 dobio je iz Sjedinjenih Američkih Država sukno za odijelo.

«Što će mi to sada? — veli on župniku. — Odijela imam dosta. Moglo bi se ovo upotrijebiti, da se obuče dvoje djece. Vi znadete, koji su najpotrebniji, pa im dajte. Eto dobri ljudi su dali nama. Mi ovako skučeni, stisnuti, pa još možemo nekoga pomoći».

Župnik je to sukno dao jednome mladiću. Ne zna se, tko je bio radosniji, darovatelj ili nadareni. Kardinal reče (281):

«Recite tom mladiću, da ću mu platiti i krojača. Samo sam ovaj čas bez dinara».

Jednog dana sretne na šetnji nekoga gluhoga starca, koji mu se predstavi riječima:

«Znate, gospon, ja rad pušim».

Odonda je kardinal uvijek sa sobom u prsluku nosio cigarete. Jednog lipanjskog dana g. 1955 bilo je sparno, pa kardinal nije obukao prsluk i nije se sjetio, da sa sobom ponese cigarete. Na šetnji sretne starca, gdje napasuje kravu držeći je na užetu.

(276) VD I 67.

(277) *Mali jubilej i Mihovil Pavlić*, u KL 96 (1945) 21.

(278) VD I 66.

(279) VD II 63.

(280) VD I 144.

(281) VD II 317.

Bilo mu je neugodno, što nema cigarete, a neće moći gluhoga starca uvjeriti, da je zaboravio, pa se htio nekako sakriti, da ga starac ne bi spazio. No, bilo je prekasno, jer je starac već pohitio prema njemu. Jedva mu je utekao. No vrativši se kući, odmah si stavi cigarete u džep, da ne bi slijedećeg dana zaboravio (282).

Nekog dana spazi na cesti jednoga malog učenika. Već mu je za Sve Svete kupio tri košulje. Sada ga je gledao obučena u veliki očev kaput. Osim toga je na sebi imao stare pokrpane hlače i velike cipele, tko zna, čije su bile. Bio je bez kape. Sažalio mu se. Uzeo je kod kuće svoj stari ogrtač te ga dade časnoj sestri s molbom, da malome iz njega sašije kaputić. Kod večere reče sestri predstojnici:

«Ako sestra sutra to sašije, odmah ću za vašu družbu služiti sv. misu. Kupite malomu i hlače i cipele!»

Zatim je uzeo svoju francusku kapu, koju mu je župnik kupio:

«Eto, veli, neka je sestra malo suzi, neka naokolo stavi elastiku, pa neka mu i to bude» (283).

Jedne zime ga je jedna curica pozdravila iz kućnog hodnika. On je zovne, da je nadari bombonima, a mala se samo smijala i nije sišla. Kardinal je razumio. Vani je bio snijeg, sve je bilo smrznuto, a mala je bila bosa. Zato njezin otac siđe i kardinal mu dade za malu bombone. Usput je rekao župniku (284):

«Dat ću vam novac. Kupite maloj cipele ili čizme kod Bate k tome i čarape. Neka joj to bude nikolinjski dar».

Jednog dana opazi kroz prozor nekog siromaha. Pošalje mu odmah po časnoj sestri 10 din. Od nje je saznao, da siromah nema nutarnje odijelo.

«Pa zašto ga niste doveli ovamo — reče joj — da mu nešto dam?» (285).

Imao je još dobre planinarske cipele, pet parova čarapa, četiri majice i košulje, dvoje papuče. Sve to jednog dana dade župniku, neka podijeli siromasima (286).

«Imam u džepu samo 50 din», rekao je jednoga listopadskog dana g. 1956 župniku kroz smijeh. «Ni pare više, ni manje. Hvala Bogu! Ne oskudijevam inače ni u čemu. Upravo je sreća, da iz karmela nema nikoga. Što bih imao dati? Obično metnem

(282) VD II 260 sl.

(283) VD II 75.

(284) VD II 152.

(285) VD III 92 sl.

(286) VD III 100.

---

u pismo 2.000 din. priorici, a za put onoj, koja dođe 50 din. Kao da znadu, da bi mi bilo neugodno, što ništa nemam. U posljednje vrijeme nitko mi ne kuca na vrata za pomoć. Čim nešto imam, odmah se javljaju i potrebe. Bolje je Isusovo siromaštvo nego jadne pare» (287).

Među krašićkim siromasima je bio neki Juro Rauch, koga je kardinal poznavao još iz svojih đačkih vremena. Taj se siromah vukao podupirući se sa dva štapa. Kardinal je volio s njime razgovarati. Ispitivao ga je, gdje spava, da li mu je hladno? Dao mu je par najboljega rublja i novaca, da nabavi pokrivač. Juro je znao, da ga kardinal voli, ali mu nije htio dosađivati. Znao je proći mimo župnog dvora, ali se nije htio navratiti. No, kardinalovo budno oko bi ga opazilo. Obično mu je slao po časnoj sestri 100 ili 200 din. te kutiju cigareta.

Krajem rujna g. 1957 obukao ga je od glave do pete i dao mu dobru kožnatu kapu. Upravo su kardinal i župnik svršavali ručak, kad se sa hodnika začu Jurin glas. Župnik brzo izađe, stavi mu poklonjenu kapu na glavu i dovede ga ovako opremljena na vrata ureda, da ga pokaže kardinalu. «Ne znam — piše župnik — tko je od ove dvojice bio veseliji. Zadovoljno se smiju i darovatelj i obdareni» (288).

Za Novu godinu 1958 dođe Juro u župni dvor pjevajući. Kad ga je kardinal čuo u svojoj sobi, sišao je odmah dolje u kuhinju te mu dao 500 din. i kutiju cigareta, te ga upita:

— Čuj, Jure, bi li ti zapalio?

— Bi, al nemam žigica.

Kardinal mu sam zapali cigaretu, te još primijeti:

— Idi, ali nemoj zapiti, što si dobio (289).

Na blagdan Bezgrješnog Začeća g. 1959 pokupi kardinal sve suvišno rublje i dade ga sestri, da uruči Juri. Saznao je, da nema stana. U štali mu je prehladno spavati, pa zamoli župnika, neka negdje u župi nađe topao stan. On će već platiti, koliko bude trebalo. Za prvu potrebu odmah mu uruči 3.000 din. (290).

Kardinal je imao svoj srebrni džepni sat, što ga je kupio u vrijeme svojih studija u Rimu, a služio je i kao budilica. Doznao je, da je zvonar izgubio svoj sat. Odmah pozove zvonara

(287) VD III 84.

(288) VD III 182.

(289) VD IV 1. - S. AKVILINA, *Uspomene*.

(290) VD V 92.

---

i dade mu svoj sat s primjedbom, da je malo pokvaren, neka ga dade uraru na popravak, a kad bude imao malo novaca, da će sâm podmiriti trošak za popravak (291).

Kad je jednog dana u rujnu g. 1959 župnik morao po poslu u Zagreb, rekao mu je kardinal, neka pođe i k nadbiskupu koadjutoru i posudi za njega 20.000-30.000 din., da će ih vratiti, čim bude imao. Premda je kao rezidencijalni nadbiskup mogao raspolagati imovinom nadbiskupije, pogotovo za sebe i za karitativne svrhe, u svojoj skromnosti nije to htio činiti, već je samo molio. Nadbiskup koadjutor se na tu molbu nasmiješi i izruči župniku 30.000 din. za kardinala i primijeti u šali, da ima tu novčanica i po 500 din., pa neka ne da odmah hiljadarke, nego tu i tamo bit će dostatno, da dade po 500 din. (292).

U veljači g. 1958 dobio je kardinal na poklon tri komada flanela za rublje, koje mu je bilo potrebno. No, on reče župniku (293):

«Rublja imadem, hvala Bogu, dosta. Sestra veli, da je staro, ali za mene je dobro. Ništa za to, ako ga treba malo pokrpati. Razdijelite to najpotrebnijima. Dajte i majicu, koju ste mi kupili. Za mene nije, a sirotinji će dobro doći. Pa i ove dvoje bijele čarape. Što će mi to?»

Za Jurjevo prema običaju u Krašiću obilaze dječaci u malim skupinama sa zelenom kitom naviještajući Jurjevo. Jednoj takvoj skupini dao je kardinal 50 din. Za vrijeme objeda eto druge skupine. I njoj je poklonio 50 din. Nato se nasmije i reče:

«Sada sam gotov. Nemam više dinara. Ako još koji dođe, dajte im vi, da ih prazne ne otpremimo».

Tek što je to rekao, začuje se pjev nove skupine. Boljelo ga je, što im ovaj put nije mogao ništa dati (294).

U lipnju g. 1959 župnik je zapisao: «Ima od obuće i odijela samo najnužnije. Ipak je još dao sirotinji dva para cipela, jedne ljetne, a druge zimske». Župniku je kazao, neka jedan par dade popraviti i neka plati cipelara, a on će mu vratiti, ako dobije štogod od kuda (295).

U selu je bolovao neki njegov bivši suučenik iz osnovne škole; bolovao je od raka. Bio je siromašan. Kardinal nije imao toliko novaca, da bi mogao cijelu obitelj uzdržavati, ali je rekao,

(291) VD V 52.

(292) VD V 52 sl.

(293) VD IV 13.

(294) VD IV 180.

(295) VD V 16.

---

da će sve, što je bolesniku potrebno, on platiti. Neka ga samo obavijeste. U tu je svrhu dao časnoj sestri novac, da ga prema potrebi izda. Tako ga je uzdržavao sve do smrti. Kad je dotični umro, kardinal je platio pogreb. Časna sestra je pisala izdatke, te mu htjela podnijeti račun. No on nije htio niti pogledati, koliko i zašto je izdano.

Neka žena dođe u župni dvor i ponudi na prodaju košare. Namjerila se upravo na njega, kako šeta pred kućom. Odmah je kupio više košara, samo da siroti pomogne. Odnio je košare sestri u kuhinju i upitao, da li ih treba. Ona mu odgovori, da ih imadu već dosta.

Svi siromasi po selima bili su njegovi osobni prijatelji. S njima je volio razgovarati (296).

Prigodom prve pričesti djece g. 1956 opazi kardinal, da je jedna djevojčica išla bosa na sv. pričest. Poslije mise je odmah zamolio župnika, da joj kupi cipele, a kad bude imao novaca, vratit će mu. Župnik pozove majku te djevojčice i saopći joj kardinalovu želju. Žena zaplače od ganuća te kroz plač reče župniku:

«Nije samo moje dijete bilo boso danas kod sv. mise, nego troje».

Bila je to dobra žena, no siromašna. Župnik joj dade 4.000 din., da barem dvoje obuje (297).

Nekog dana je nekoliko seljaka sušilo župnikovo sijeno. Dok su ručali pod kardinalovim prozorom, jedan od njih zapita drugoga, da li ima cigareta? Kardinal je to čuo, pojavio se na prozoru i odmah spusti 10 kutija cigareta crkvenom odborniku, da ih podijeli među nazočne.

Isti odbornik pripovijeda, da ga je kardinal znao tu i tamo pozvati i dao mu 1.000 ili 2.000 din., da ih razdijeli siromasima, jer se više puta nije usudio dati župniku ili sestrama, koji su mu već počeli prigovarati, da će sve razdijeliti, ne misleći ni na svoje ni na kućne potrebe (298).

Dobri ljudi u Zagrebu, koji su poznavali samilosno srce kardinalovo, slali su mu katkada pakete odijela. A jer mu župnik

(296) Priopćila s. Magdalena Mrzljak u Rimu.

(297) VD III 60 sl.

(298) Priopćila s. Magdalena Mrzljak u Rimu.

---

reče, da će ti darovi zatrpati mnoge rupe, on sav radostan usklikne (299):

«Kako je dobar Bog! Ništa nemamo u obilju. Ništa ne možemo primiti redovitim putem, a ipak možemo davati».

Prigodom posvete novog oltara u loretskoj kapeli karlovačke franjevačke crkve, ponudio je o. gvardijan nadbiskupovu tajniku neku svotu novaca u ime putnog troška. Tajnik mu je zahvalio i kazao, neka tu svotu radije pošalje kardinalu u Krašić. Kardinal se na toj pošiljci zahvalio o. gvardijanu slijedećim riječima (300): «Ne bih primio od vas, što ste mi poslali. Primam, jer znam, da ima još većih siromaha, kojima će ovaj novac olakšati život».

Jednom dođe u župni dvor neki čovjek bijedna izgleda. Bio je sav u dronjcima, a noge su mu bile ranjave. Rekao je, da je svećenik senjske biskupije, a dolazi iz logora, pa bi želio do

kardinala, i molio je, da mu dadu nešto odijela. Bio je pun gamadi. Sestrama je bilo nešto sumnjivo, jer, iako straža pred kućom nikoga nije puštala od stranih ljudi, ovaj je ipak ušao bez smetnje. Župnika nije bilo kod kuće. Umirovljeni župnik Šimecki je dulje vremena s njim razgovarao, ali nije ništa sumnjivo otkrio. Sestre su ga pitale za legitimaciju. Izjavio je, da je nema. Pripremile su mu kupaonicu, da se okupa i presvuče. Kad je ulazio u kupaonicu, jedna sestra je htjela zadržati njegov kaput, da ga ne unosi u prostoriju, gdje će se presvući. On ga nije dao s obrazloženjem, da u njemu ima svećeničke isprave. Sada su vidjeli, da se radi o prevari i zamki. Otišli su u selo po jednoga čovjeka, koji ga je silom otpremio iz kuće. Na izlazu onaj varalica reče miliciji (301):

«Pravi je, pravi!» — što nije jasno na što se odnosi.

Uz takva kardinala i nadbiskupa postalo je i župnikovo srce samilosno. On je u dnevnik 26. svibnja 1953. zabilježio (302): «Ljudi misle, da imademo svega u izobilju, a eto danas, idući u Zagreb, morao sam posuditi novac za vlak».

Sličnu je bilješku zapisao 17. veljače 1958 (303): «Ljudi misle, da ja i on imamo puno novaca. U tome nas svijet krivo

(299) VD IV 148 163.

(300) priopćio o. Srećko Majstorović, onodobno gvardijan franjevačkog samostana u Karlovcu.

(301) VD II 374.

(302) VD I 154.

(303) VD IV 180.

---

sudi. Malo mi je dana u Krašiću prošlo, a da ne bih bio u dugu».

Zakon kršćanske ljubavi bio je duboko upisan u kardinalovoj duši. Ta se ljubav i na drugi način ispoljavala. Pazio je pomno, da ne bi kome dao sablazan i time naškodio njegovoj duši. Bilo je u župi klečanje. Zbog bolesti noge liječnik mu nije dopustio klečati. Tom zgodom reče on župniku (304):

«Nažalost, ne smijem klečati, pa ni neću preko dana ići u crkvu, da koga ne sablaznim. Posljednji sat klečanja ću doći u crkvu. Žalim, što ne smijem klečati, ali moram slušati liječnika».

Nije podnosio, da se u njegovoj nazočnosti govori loše o bližnjemu. Jednoć je netko pred njim pripovijedao o nerazboritom postupku i potezima jednog svećenika. Kardinal je neprestano skretao govor na drugi predmet (305). Kada to nije pomoglo, znao je jednostavno prekinuti razgovor (306), ili otvoreno kazati (307):

«Molim vas, nemojte o tome govoriti!»

Na poseban je način štitio svećenike, koji ispočetka nisu dobrim okom gledali njegovo imenovanje za nadbiskupa (308).

Kad je upoznao u svom bližnjemu koju slabost, namjerice je govorio o protivnoj kreposti, da mu duhovno pomogne. Isto je činio i u svojim pismima upravljenim na kojega svećenika, komu je trebalo dati duhovnu pomoć. Bio je kod njega po poslu u Krašiću neki gospodin. Kardinal je razabrao, da su ga neprilike i patnje pod komunističkim režimom upravo dotukle. Bio je posve klonuo duhom. Kardinal je razumio, da to dolazi od nedostatka jake i žive vjere, pa mu je namjerice pripovijedao mnogo o načinu, kako se on vladao, kad je bio uhapšen, na sudu, u Lepoglavi itd. Htio ga je na taj način ohrabriti i malo mu pomoći, da mu podigne vjeru (309).

Prigodom osme godišnjice kardinalova dolaska u Krašić, župnik mu je pripovijedao, kako su se svećenici na dan sv. Barbare g. 1951 od straha razišli, kad je stigao činovnik iz Mi-

(304) VD II 389.

(305) VD II 4.

(306) VD V 26.

(307) priopćio zagrebački kanonik Nikola Borić u Zagrebu, mjeseca srpnja 1963.

(308) S. ANĐELINA KUJUNDŽIĆ, *Svetački lik Njegove Uzoritosti kardinala dra Alojzija Stepinca* (rukopis), str. 3.

(309) VD III 133.

---

nistarstva, i nisu čekali ishod toga dolaska. Pripovijedao je to glasom, iz kojega se razabiralo, da je bio nešto mrzovoljan zbog nekolegijalnosti braće svećenika. Kardinal ga odmah prekinuo i rekao mu (310)):

«Ništa ih ne osuđujte. Ništa ne smijemo sebi pripisivati, ako što dobro uradimo, jer je to sve došlo od Boga. Sami po sebi smo ništa».

4) - *«Ne smijemo mrziti»*

Nije se našlo ni u Vranekovićevu dnevniku, ni u drugim dokumentima, da bi ikada kardinal kazao koju riječ žalbe protiv onih, koji su ga progonili. Naprotiv je u raznim zgodama naglašavao zapovijed Kristovu, da smo dužni ljubiti i svoje neprijatelje i moliti se za one, koji nas mrze i progone.

Mnogo ga je smetala i upravo mučila neprestana straža u Lepoglavi pa i u Krašiću. No, prema samim stražarima nije gojio nikakve odvratnosti. Razumio je njihov položaj. Župniku je rekao (311):

«Jadni su ti naši stražari. Čuvaju svoj kruh, ispričavaju se. Vjerujem, da je gorak taj kruh. Da jednom ovo svrši i da odem u Zagreb, vjerujte mi, bio bih sretan, da im svima mogu prirediti jedan dobar objed, i sve bez razlike imati zajedno za stolom».

Jednom je čuo preko radija vijest o neuspjehu političkih vrhova u međunarodnom životu i odnosu. Župniku nije htio kazati, o čemu se radi. Rekao mu je samo:

«Već ćete čuti od drugih, ili možda u Karlovcu ili u Zagrebu».

Prigodom jedne šetnje je župnik tih dana odgonetnuo, o čemu se radilo, iz svetopisamskih riječi, koje mu je kardinal citirao. Rekao mu je samo to:

«Ako tvoj neprijatelj padne ili strada, ne raduj se tome!»

Kad god je saznao kakvu vijest, da je kakav pothvat protivnika Crkve propao, uvijek je dodao (312):

«Ne smijemo se radovati tuđoj nesreći. Ne smijemo ih mrziti, već moliti za njih, to da! Posebno se moramo moliti, da bi im njihov neuspjeh otvorio oči, da na vrijeme progledaju».

(310) VD V 90 sl.

(311) VD III 85.

(312) VD III 109.

I njemu se katkada narav uzbunila zbog postupka protivnika Crkve. No, odmah je obuzdao takav osjećaj. Dozvao je sebi u pamet zapovijed Isusovu, da treba ljubiti sve, pa i protivnike i neprijatelje.

U srpnju g. 1958, kada je kardinal prebolio tešku bolest, saopćiše mu njegovi liječnici, da je injekcija «P. 32» (tj. radioaktivni fosfor) prebačena u Zürich. U Frankfurtu je nastala komplikacija i tek intervencijom dr. Bogičevića i američkih novinara bi prebačena u Zürich. Iz Züricha su je imali avionom prebaciti u Jugoslaviju. Zadržaše je s izlikom, da je avion već preopterećen, iako pošiljka nije težila više od 1 kg. Stvarno je u avionu bilo još mjesta za

drugih desetak putnika. Primivši tu vijest kardinal zamoli župnika, da on i šimecki odsluže svaki po jednu sv. misu «pro inimicis — za neprijatelje», koji su onemogućili dopremu injekcije, jer da je njegova osveta: Tko tebe kamenom, ti njega kruhom!

Jednog travanjskog dana g. 1959 pripovijedao je župniku, kako su ga u noći mučile svakakve lude sanje, ali i kako im se snažno opro (313):

«Nađem se pred vratima, a preda mnom stoje stražari. U meni sve uskipi. U srcu osjetim nagon, da navalim na njih i da ih smrvim, Probudim se naglo i rečem: Mi se ne smijemo ovako osvećivati. Mi moramo ljubiti. To je osnovno u kršćanstvu».

Ovaj nagli otpor pokazuje, da se neprestance morao boriti i svladavati se, da uščuva krepost.

Često je davao župniku i umirovljenom šimeckom, koji je živio u Krašiću, da služe sv. misu za njegove protivnike, da bi se ojačao u trpljenju (314).

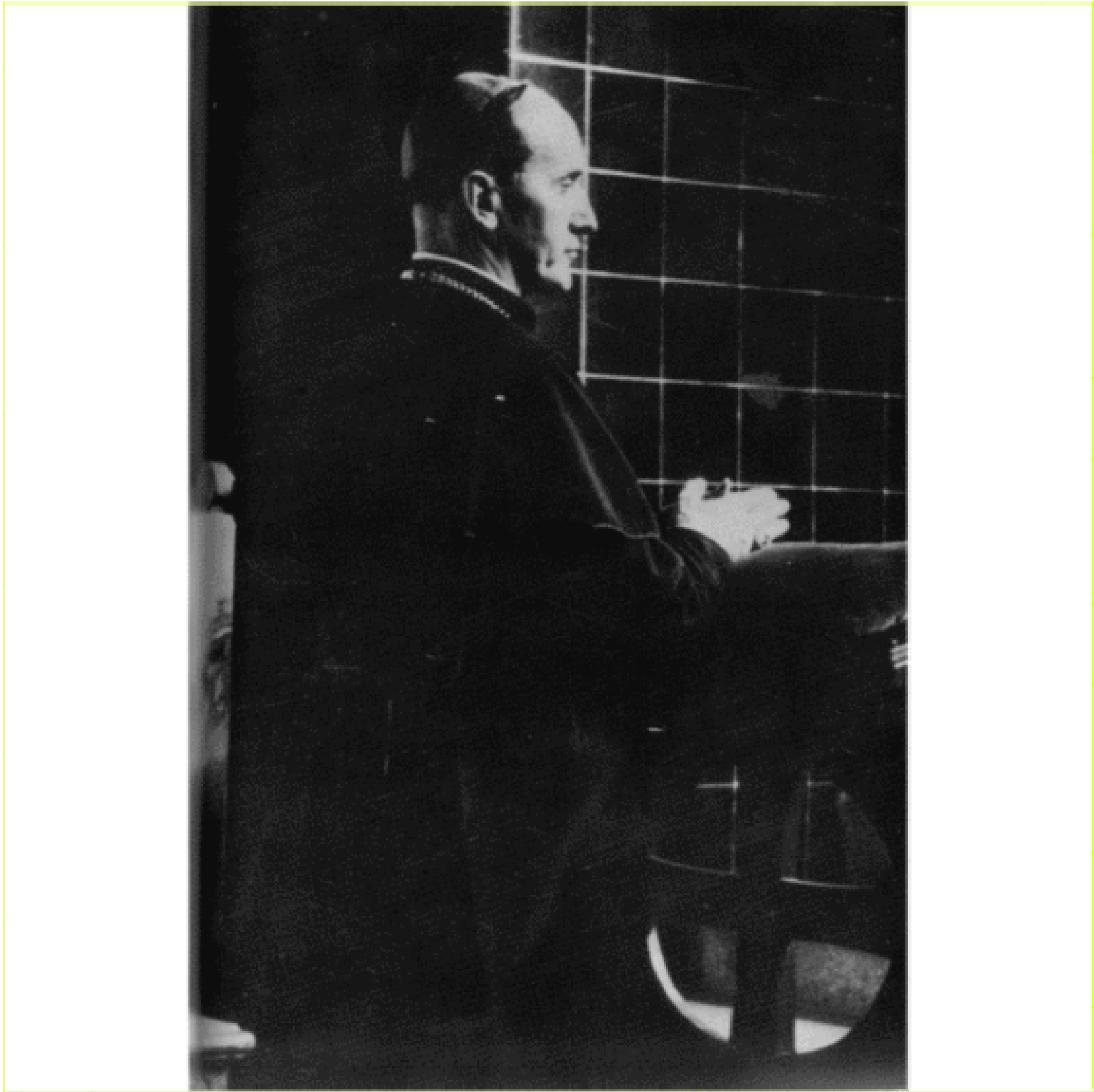
Nakon blage kardinalove smrti kiparica Mila Vod, koja je načinila posmrtnu masku kardinalova lica, napisala je, 16. veljače 1960, slijedeće pismo Titu:

«Gospodine Maršale!

Ono, što ću sada pisati, ne činim ni pod čijim uplivom, nego po svojoj inicijativi i odgovornosti. Kroz više od 20 godina imala sam čast izvađati kiparske radove za našega blagopokojnoga kardinala Alojzija Stepinca. Kada sam godine 1958 dobila nalog, da uredim kapelicu Sv. Ivana u Krašiću, rekao mi je tamošnji župnik gospodin Josip Vraneković, da mu je Eminencija

(313) VD IV 167.

(3i4) VD V 91.

nakon svoje teške bolesti rekao, da će prvu sv. misu za vas odslužiti. Osim toga on je uvijek naglašavao: I komunisti su naša braća, mi ih moramo ljubiti. Jeste li me razumijeli? Mi ih moramo ljubiti!

Ovo vam javljam, gospodine Maršale, sa željom, da vam molitva našega kardinala zaista donese blagoslov.

Uz poklon — Mila Vod».

Ovo je pismo kiparica poslala preporučeno izravno Titu, a potvrda o predaji kao i prijepis pisma nalaze se u albumu sa snimkama Stepinca, koji je ista gospođa odredila, da se iza njezine smrti preda nadbiskupskom dvoru u dogovoru s njezinim sinom.

5) - *Prijatelj djece*

Da se okrijepi i utješi koja div-duša, više puta je dovoljno jedno dijete. Jedino dijete kadro je to izvesti, jer ono još čuva u sebi nešto Božjega, nadnaravnu zraku svjetla. Tako je bilo i kod velike duše kardinala Stepinca.

S djecom je kardinal bio posebno ljubežljiv i prijazan. Dok je još vršio svoju biskupsku dužnost u Zagrebu rado je s djecom hodočastio u Mariju Bistricu (315) i u Remete (316).

Već smo prije opisali, kako je zbrinuo tisuće djece, i to pravoslavne, u ratno vrijeme. Stigavši u Krašić, djeca su brzo osjetila dobrotu nadbiskupova srca. Ispočetka su krašićka djeca radoznalo zavirivala u župsko dvorište, da vide «župnika s crvenom kapicom». Nije dugo trajalo te je poznanstvo i prijateljstvo između njega i djece bilo svima u Krašiću poznato. Brzo je upoznao svako dijete i zvao ga njegovim imenom, razgovarao s njima krašićkim narječjem, služeći se onim posebnim dječjim rječnikom. Djeca su mu govorila «ti», što je nadbiskupu bilo vanredno drago i od srca se toj povjerljivosti djece smijao. Mnogo je tom prijateljstvu pridonijelo dobro nadbiskupovo srce, jer se brinuo, da djecu bilo čime razveseli i obdari. Njegovi štovatelji u Zagrebu, poznavajući njegovu ljubav prema djeci, slali su mu darove i bombone za njih. Volio je i one mališe, koji su tek tepali, tek prohodali, koji bi za njim trčali i vikali (317):

(315) *Hodočašće zagrebačke djece u Mariju Bistricu*, u KL 91 (1940) 373.

(316) *Izletničko dječje hodočašće u Remetama*, u KL 94 (1943) 336.

(317) VD III 53.

«Čekaj me, čekaj! Ja ne morem tak brzo».

I on je strpljivo čekao, dok ne bi do njega dotrčala ta dječica.

Djeca su teško izgovarala njegov naslov «preuzvišeni», mnogo lakše im je bilo izgovoriti biskup. Majke su djecu učile, da ga pozdravljaju sa «Faljen Isus». No, za mališe je to bio predug pozdrav, pa su ga skratila na «Isus». Časna sestra ih je počela ispravljati, no nadbiskup joj reče (318):

«Pustite mališe, neka samo izgovaraju ovo sv. Ime».

Dijete, koje bi ga prvo zapazilo, kako ide na šetnju, zavikalo bi i pozvalo ostalu djecu:

«Ide Isus. Idu župniki!»

Župnika su zvali «Isus na motoru», a nadbiskupa «Isus s bombonima».

U susjedstvu je bila djevojčica Ankica. Bila je velika pospanka. Ipak je željela ujutro biti prva kod kardinala, da bi dobila svoj dio bombona. Nije stigla ni umiti se, a kamoli počešljati do 8 s., kad je kardinal silazio u dvorište. On je ugleda onako pospanu te joj milo reče (319):

«No, Ankice, jesi li prokljuvala?»

Mali Francek je bio vrlo bistar dječačić. Imao je 4 godine. Njega je kardinal posebno zavolio zbog bezazlenosti i iskrenosti. Najradije bi kardinala posjetio u njegovoj sobi, gdje bi mu sve prevrnuo. Sve je htio vidjeti i znati. Otvorio bi mu pisaći stroj, radio, prevrnuo knjige na stolu. Kardinal je rekao župniku, da mora paziti, što će mu odgovoriti, jer mali ne prestaje pitati. Jednog dana «provali» u kardinalovu sobu. Najprije je, dakako, poljubio sliku Majke Božje, koju je kardinal držao na stolu, i to tako da se poljubac glasno čuo. Prišao je zatim kardinalu i gledao dugmeta na njegovoj reverendi, pa ga upita:

— Kak se to otkapča?

— Viš, ovak. Primeš ga, okreneš i gotovo je. Mali se počne igrati s pucetima i nekoliko njih otkopča. Najednom sav izvan sebe poviče:

— Joj, ti imaš hlače. Pa kaj će ti hlače, kad imaš to? — i pokaže mu reverendu.

(318) S. ANĐELINA KUJUNDŽIĆ, *Svetački lik* 3.

(319) S. AKVILINA, *Uspomene*, 2.

Kardinal se tom otkriću mališa silno veselio i smijao (320).

«Nije naš Francek štogod — reče jednog dana kardinal župniku. — Kakav je, da je, dobroćudan je i čini mi se, da je upravo on Marinka (12-godišnjeg dječaka) doveo u crkvu».

Kad god je naime došao po bombone, uvijek je zatražio i za Marinka. Derao se što ga je grlo nosilo: «Marinko-o-o-o!» I svaki put mu je dao. Pomalo se počeo i Marinko šuljati sve bliže kardinalu (321).

Nekog dana dovuče Francek velik «ceker», skoro veći od njega. Pope se stepenicama do kardinalove sobe i junački pokuca. Uđe ponosno i izvuče iz «cekera» velikog ubijenog zeca.

Sad se razvio između mališa i kardinala dugačak razgovor, koji je svršio tako, da je kardinal morao čokoladom otkupiti zeca.

Francek je imao maloga bracu, kojega je počeo voditi kardinalu. Braco nije imao još tri godine. Ako nije mališ pogodio vrijeme, kad se kardinal šetao pred kućom, sâm se popeo četveronoške po stepenicama u njegovu sobu. Nekad bi ga č. sestra pustila u sobu, a kad nje ne bi bilo, mališ je tako dugo kuckao na vratima — sâm ih još nije mogao otvoriti — dok to nije čuo kardinal i došao mu otvoriti vrata. Jednom ga otpusti, pošto ga je obdario bombonima, i otvorio mu je vrata, ali mali se okrene njemu i sigurnim glasom mu reče:

«Nosi me dolje!»

Sâm nije mogao još sići ni četveronoške. Nije preostalo drugo, nego ga kardinal uze u naručaj i snese ga dolje (322).

Jednog dana dođe opet mali Francek kardinalu u pohode. Po običaju mu je sve prevrnuo po stolu. Kad li opazi lijepo izrezbareni drveni nož, pa reče:

— Daj to meni!

— Pa uzmi! — reče mu kardinal.

No nije prošlo ni pola sata, eto drugog gosta. Dolazi mu nećakov sinčić.

— Striček, daj i meni onakav nož, kak si dal Franceku! — veli mu mališ.

Kardinal se sjetio, da ima još jedan, koji bi inače trebao, jer je izvrsno rezao papir, ali sam sebi reče: «Moram ga dati, kad ga 'čovjek' traži» (323).

(320) VD IV 11.

(321) VD IV 53.

(322) S AKVILINA, *Uspomene*, 2.

(323) VD V 118 sl.

Jednoga dana ga nađe četvero djece u župnom dvorištu, gdje se šeće. On ih uputi, neka idu u kuhinju, da će im č. sestra dati smokava (324).

— Ti nas varaš, rekoše mu mališi. Kardinal je mislio: Kako bi ih biskup varao? Povede ih sa sobom u kuhinju i reče sestri neka dade djeci smokve, a male upita:

— No, jesam li vas prevario?

— Kaj bi? Nisi!

Pošto je kardinal ozdravio od tromboze na nozi, šetao je jednog dana dvorištem opirući se o štap. Uto ga ugleda jedan mališ, priđe k njemu te ga zapita:

— Kaj te još noga boli?

— Da, kaj ne vidiš, da moram batinu nositi?

— Vidim te, vidim, da hodiš, kak stari deda.

Kardinal se dugo smijao ovoj bezazlenoj djetinjoj iskrenosti i jednostavnosti (325).

S djecom se znao i našaliti. Kad ih je vidio gdje prolaze mimo župni dvor ispod njegova prozora, tiho bi otvorio prozor, da ga ne primijete, i počeo bi ih bombardirati bombonima. Na cesti bi nastalo veselje. Koji su to već prije doživjeli, hvatali su bombone, a koji su to prvi put vidjeli, samo su gledali, otkuda bomboni padaju. Jedna mala, kojoj je to bila velika novost, reče posve ozbiljno (326):

«Kod nas nikad ne padaju bomboni s krova».

Među djecom se nalazio i sinčić jednog milicionara. Kardinal je i njega nadario bombonima, pače, dao mu je dvostruko više (327).

Djeca bi gledala gore na prozor, smijala bi se i čekala, pa mu dovikivala:

«Hiti nam još!»

Kardinal se sada malo našalio, pa im iz čaše baci malo vode. Nasta smijeh i veselje, kao da ih je ovaj «tuš» više obradovao nego slatka bombonska kiša (328).

Bilo je u ožujku g. 1958. Duvao je hladan vjetar. Snježni oblaci su pokrivali nebeski svod. Kardinal zato nije išao na šetnju, već se polagano šetao dvorištem. Najednom opazi, kako

(324) VD I 52.

(325) VD V 79.

(326) VD V 74.

(327) VD IV 161.

(328) VD III 53 sl.

mu se približava mali Francek. On se pričinio kao da ga ne vidi. Okrenut od njega je čitao. Mališ mu se približi, malo pričeka, pa ga onda rukama obujmi i glasno poviče:

«Isus, sim se obrni!»

Kardinal je na tu djetetovu bezazlenost prasnuo u smijeh. Kasnije je rekao župniku (329):

«Mali je to zvrk, ali je zanimljiv. Nije loš. Moli bombone i za druge te im nosi. Bog zna, što će od toga djeteta postati!»

Čim bi ga opazila, djeca su trčala prema kardinalu, preko blata, livada, potoka. Jedna mala sva zapuhana dotrči k njemu, a on opazi, da su joj se čizmice zablatile, pa joj reče:

— Duka, pa ti si pala u blato.

— Je, mačku! — odgovori mu dijete na veliko zadovoljstvo i radost kardinalu i župniku, koji ga je pratio (330).

Na Alojzijevo je bila u Krašiću prva pričest djece, a s tom crkvenom svečanošću se spajao i kardinalov imendan. Iza crkvene svečanosti, koju bi, dok je zdravlje služilo, obavljao sam kardinal, slijedila je skromna priredba čestitaka i pjesmica svečaru, koji je djecu darivao medaljicama, sličicama, katkada i krunicama i s «Agnus Dei». Djeca su dolazila čestitati kardinalu i Božić, Novu godinu i Uskrs. Za takve prigode morao se kardinal dobro opskrbiti. Njegovi štovatelji u Zagrebu su to znali, te su se pobrinuli, da imadne što je potrebito za takvu zgodu.

Sestre milosrdnice studentice su htjele također štogod poslati u Krašić za takve zgode. Nisu se usudile pitati poglavare za to, jer su oni uvijek već prije nešto poslali. Pošle bi na tavan, pokupile stare kartonske škatulje, te bi od kartona načinile lijep broj «jopaca», pobojadisale ih raznobojnim olovkama, pa tako uz nešto malo ručnog posla nastale su lijepe igračke za djecu. U Krašić su to poslale malo u strahu, da ne bi ozbiljnoga kardinala povrijedile. Radosno su se, međutim, iznenadile, kad im je doskora zahvalio na toj njihovoj pažnji i poslao im svoj blagoslov sa željom, da bi sva njihova djela tako razveselila Spasitelja, kako su ovi papirnati «jopci» razveselili njegove malene prijatelje. Kasnije im je još poručio, neka još koji put isto učine, jer da se i on radovao zajedno s djecom, kad su «jopci» u dječjim ručicama počeli izvrsno gimnasticirati na potezanje konca (331).

(329) VD IV 33.

(330) VD III 114.

(331) priopćila s. Magdalena Mrzljak, u Rimu.

Kiparica Mila Vod je znala koliko kardinal voli djecu, pa kad je u Karlovcu načinila za samostansku crkvu kip sv. Franje, rekla je o. gvardijanu, da neće primiti nikakvu drugu nagradu za izradu kipa osim tako veliku vrećicu bombona, kako je velik kip, da to pošalje kardinalu u Krašić za djecu (332).

Plod ovoga prijateljstva bio je u tome, da su krašićka djeca sto po sto dolazila na vjeronauk. Kardinal je radosno gledao, kako marljivo polaze na vjeronauk i upravo anđeoskom pobožnošću pristupaju k stolu Gospodnjem. Sa žalošću je primijetio takvom zgodom (333):

«Najveći je zločin, onemogućivati ovoj djeci, da dođu k Isusu!»

Neki je seljak jednoć prigovorio kardinalu, što je djecu naučio na bombone, pa sada ih mora dnevno dijeliti. Tom je zgodom i u drugim zgodama obrazložio ovaj svoj čin na slijedeći način (334):

«Ne zaboravimo, da smo i mi bili takvi. Tko znade, neće li se to usaditi u pamćenje tih mališa, pa i kasnije ova neznatna stvar može im biti na korist, da otupi mnogu oštricu, da ne nasjednu neprijateljima njihove duše, koji na njih vrebaju. Ima tu i pouke za nas. Kao što djeca očekuju bombone, tako bismo i mi morali moliti i očekivati darove nebeskoga Oca. Nikada čovjek ne zna, gdje i kako može koristiti, ali, nažalost, i sablazniti malene. Veseli me bezazlenost i iskrenost mališa, ali i čujem razne njihove komentare, što mi daje priliku, da ih poučim i upozorim. Za mene nisu banketi, primanja, priredbe i slično. Ovo me više veseli nego ne znam kakva primanja u dvoru i čestitke. Svakom možeš nešto da dadeš, kažeš koju dobru riječ; jednoga povučeš malo za nos, drugoga za uho ili kosu, ili kako oni vele «lapu», i svi su zadovoljni. Tim malenkostima pribavi se otvorenost i povjerljivost djece, koja je i te kako važna, kad stupe u pogibeljne godine. Uspomena na to može kasnije u životu biti od ne male koristi. Sv. Franjo Saleški je najvolio razgovarati s priprostim ljudima i djecom. A kud ćete jačeg dokaza, da to spada na svećeničku službu od primjera Isusova, koji je toliko ljubio djecu i toliku im pažnju posvećivao. Boljeg pak pedagoga od Isusa sigurno nema».

(332) VD IV 158.

(333) VD II 229.

(334) VD II 360 368. III 53 84 94 198; IV 39 44; V 98 sl.

U ovoj kardinalovoj naklonosti prema djeci i priprostim ljudima te siromasima očituje se pravo čovještvo, neiskrivljeni, čisti i izvorni lik čovjeka, vjerom i milošću Božjom oplemenjena, a po karizmi svetoga reda obogaćena duhovnim očinstvom. Prema već navedenim izjavama samoga kardinala jasno se vidi, da je on u tom odnosu prema djeci,

premda je to i za njega bila nedužna zabava, gledao također jedan isječak svoje natpastirske odgojne službe.

8. - TRAGOM PONIZNOG UČITELJA

Prigodom prve desetgodišnjice biskupovanja nadbiskupa Stepinca, g. 1944, *Katolički list* je o njegovu odnosu prema crkvenim redovima u Zagrebu donio članak, koji počinje riječima (335): «Zagreb i nadbiskupija duguju Gospodinu Bogu veliku zahvalnost, što im je pred deset godina poklonio skromna i ponizna nadbiskupa».

Da je skromnost i poniznost te duh podvrgavanja davao poseban čar nadbiskupskom i kardinalskom dostojanstvu krašićkog zatočenika, proizlazi iz svega, što smo do sada o njegovu životu i djelovanju iznijeli. U njegovoj samoći u Krašiću upravo ove kreposti najviše su se isticale i upadale u oči onima, koji su s kardinalom zajedno živjeli ili su se samo s njim susretali.

Dugo se ponizno branio i opirao odluci crkvenih poglavara, da bude imenovan nadbiskupom. Otklanjao je taj položaj od sebe sve dotle, dok ga nije na privolu prisilila druga krepost, sestra poniznosti, poslušnost, naime, Sv. Ocu. Prvi njegov govor članovima zagrebačkog prvostolnog kaptola protkan je osjećajima duboka poštovanja prema ostaloj braći svećenicima, koje je smatrao dostojnijim i sposobnijim za tako visoku službu, na koju je bio pozvan, da je prihvati. Živeći u krašićkoj samoći i razmišljajući o položaju, na kojemu se nalazio, u nevezanom razgovoru je posve nehotice rekao (336):

«Čini mi se, da Gospodin Bog nije mogao izabrati slabijeg, što se tiče zdravlja, godina i drugoga, za nadbiskupa, nego što sam ja u ono vrijeme bio. Učinio je to zato, da pokaže moć i djelovanje milosti u nama».

(335) *Nadbiskup i crkveni redovi u Zagrebu*, u KL 95 (1944) 301.

(336) VD I 14.

Napadaji na njegovu osobu još prije nego što je zaposjeo kao ordinarij zagrebačku nadbiskupsku stolicu, kao i oni u novinskim člancima i objavljenim karikaturama, te nadimci, koji su mu dobacivani na suđenju, kao što su: «zločinac, megaloman, lažac» i druge podvale i uvrede, teške uvrede nanesene mu u lepoglavskoj kaznionici sa strane njegovih čuvara, još su većma izdigli i iznijeli na vidjelo ovu njegovu čvrstu krepost.

U cijeloj povijesti Hrvatskog Naroda nije poznat slučaj, da bi koji visoki crkveni dostojanstvenik bio podvrgnut takvim poniženjima kao što je ponizivan kardinal Stepinac. Nije on bio neosjetljiv, pače, duboko je osjećao ove uvrede i ponizivanja, ali je to sve podnosio bez tužbe na one, koji su mu ih nanosili. Velikodušno je prelazio preko tih uvreda, jer mu je na srcu bila samo stvar Božja i katoličke Crkve, a sve drugo je primao po primjeru Učitelja, čiju je zadaću imao nastavljati u Hrvatskom Narodu. Ako je istina, da se

ponizivanjem stiče ova krepost, onda podnošenje ovakvih ponizivanja i uvreda kroz dugi niz godina pretpostavlja duhovni heroizam u ovoj izvornoj kršćanskoj kreposti.

Na svom visokom položaju nije se vladao kao onaj, koji izdaje zapovijedi, već je taj položaj posve u smislu Kristova Evanđelja smatrao kao pravo služenje. Krašićki župnik to ističe u slijedećoj opasci (337):

«Upada u oči, kako je Eminencija vrlo obziran prema svakome, pa i prema meni. Ne običaje govoriti: Dajte učinite mi ovo ili ono, nego: Hoćete li moći? Imate sigurno svoj posao, neću vas smetati i slično».

Kad su ga svećenici iz Jaske posjetili, 8. prosinca 1951, i zapitali, hoće li imati on polnoćku na Božić, zadivili su se nad slijedećim njegovim odgovorom (338):

«Ne znam, vidjet ću, kako bude župnik odredio».

Iz Zagreba su mu poslali namještaj za sobu i posteljinu. Čim je to opazio, reče (339):

«Vozite to natrag, što će mi to? Čemu tepih na podu? što će mi mekane jastučnice? Dajte mi onu moju iz Lepoglave».

U prosincu g. 1958 stigao je iz Samobora župnikov otac, obični seljak, u posjet svome sinu. Bio je prvi put kod kardinala

(337) VD II 67.

(338) VD I 13.

(339) VD I 27.

---

i upala mu je u oči njegova ponizna jednostavnost zaodjevena finoćom. Sav ushićen nad poniznim, jednostavnim ali i finim kardinalovim postupkom rekao je svom sinu (340):

«On je kak anđel, kad govori. Gladan bi ga poslušal. Niš do sebe ne drži. Tak je kak saki drugi, kad se spomina».

U Krašiću ga je brijao i šišao ne brijač, nego obični seljak, samouk. Kardinalova nećakinja pripovijeda slijedeću zgodu (341):

«Bila sam prisutna, kad je taj seljak došao iz vinograda sav zaprljan i u radnom odijelu, u kojemu je špricao vinograd, jer se upravo bavio tim poslom. Kardinal je čuo, da je u kući i pozvao ga, da bi ga ošišao. Seljaku je bilo neugodno ići u takvu odijelu i stanju u njegovu

sobu i na brijački posao. Htio je otići kući, da se opere i presvuče, no kardinal ga nije pustio. Nisu ga smetale radničke, seljačke zaprljane ruke, vonj znoja ni prljavo radno odijelo».

Bio je na šetnji u šumi Stepanica. Naišao je na vrganje. Nabrao ih je, stavio u svoj čisti rupčić i sam donio kući (342).

U Krašiću se jednog dana sjetio neke biskupske konferencije. Na istoj je bio prisutan i ljubljanski generalni vikar, kasnije prvi nadbiskup, Anton Vovk. Biskupi su raspravljali o jednom problemu, no nisu mogli naći nikakva rješenja, koje bi zadovoljavalo. Nadbiskup Stepinac kao predsjednik zapita Vovka, koji je sjedio po strani i slušao, neka i on kaže svoje mišljenje. Vovk se nećkao i ispričavao:

— Jaz nisem škof.

— Usprkos tome, recite samo što mislite u toj stvari, kako bi se problem riješio — potakne ga nadbiskup.

Vovk nato ustane i iz svoje bilježnice pročita, što je bio zabilježio. Riješio je problem na opće zadovoljstvo. Osvrćući se na tu zgodu kardinal misaono i ponizno primijeti (343):

«Imao je bistar pogled i bogato pastoralno iskustvo, koje mi doktori nismo imali».

Na Petrovdan g. 1954 služio je kardinal podnevnu misu u selu Brleniću. Vozio se na običnim seoskim kolima, sjedeći na daski bez naslona. Spominjući to župnik u svom dnevniku, primjećuje (344): «Kardinalska kočija».

(340) VD IV 125.

(341) priopćila s. Magdalena Mrzljak, u Rimu.

(342) VD II 225.

(343) LEOPOLD POVŠE, *Videl sem svetnika* (rukopis) str. 11.

(344) VD II 223.

Jednog dana mu saopći župnik, da je saznao, kako je jedan strani časopis donio vijest, da ga Sv. Otac nazivlje «najvećim prelatom katoličke Crkve». Kardinal je pri tom samo prignuo glavu i rekao (345):

«Samo je Bog velik!»

Slično se češće izražavao. Znao je reći, da bi bilo bolje, da o njemu toliko ne govore i ne pišu.

Nekom drugom zgodom, dok je bio sa župnikom za stolom, reče mu župnik, da je nadbiskup Beran u Češkoj ono, što je on u Hrvatskoj. Kardinal je šutnjom pokrio ovu primjedbu, kao da je nije ni čuo (346).

Nekom zgodom je dobio iz Engleske brošuru, na čijoj je naslovnoj stranici bila otisnuta njegova slika. Kad je to vidio, reče (347):

«Ah, toliko pišu o meni, kud sve neću dospjeti?» U Zagrebu na duhovnom stolu dali su za njega tiskati posjetnice s njegovim grbom i naslovom:

«Dr Alojzije Kardinal Stepinac,

nadbiskup zagrebački, metropolita Hrvatske itd».

Kad je Kardinal to dobio na uvid, rekao je (348):

«Ne sviđa mi se onaj 'itd.', pa na jednoj kartici mjesto 'itd.' napiše: 'i ništica'».

Nije se htio služiti ovim posjetnicama.

Kad je stigla diploma njegova imenovanja za kardinala, pozvan je, da ima doći na mjesni narodni odbor (MNO). Župnik se je ljutio, što mu šalju takav poziv s naznakom, da je po zanimanju «svećenik». Bio je stoga mišljenja, da se ne bi trebao obazirati na taj poziv. Kardinal je bio svjestan, da je taj poziv i način, kako je bio sastavljen, novo poniženje. I upravo kad mu je župnik htio reći, neka ne ide, Stepinac ga zapita:

— Hoćete li biti sutra u 11 s. kod kuće?

— Bit ću.

— Onda ćemo zajedno otići onamo.

Primio je i ovaj put poniženje mirno, bez uzrujavanja (349).

(345) VD II 139; III 42 sl.; IV 188.

(346) VD IV 158.

(347) VD I 138.

(348) VD II 27.

(349) VD II 67.

Ljudske ga pohvale nisu poticale, da se uznese, nego se on još dublje ponizivao. Krajem g. 1959 stigao mu je iz Chicaga almanak na spomen njegove 25-godišnjice episkopata s njegovom slikom. Kardinal ga nije htio ni pogledati. Kad mu je župnik pročitao iz njega nekoliko stavaka, reče (350):

«Teško meni, kad me na zemlji tako tituliraju. Što će gore biti, bojim se».

U studenom iste godine primio je knjigu, koju mu je pisac posvetio. U posveti je pisac upotrijebio izraz «neustrašivom ispovjedaocu vjere», a on će na to kroz smijeh (351):

«A ne, druže Alojzije!» — kako ga je koji dan prije titulirao mjesni komandir. — «Ne znam, što će biti s mojim nebom, kad me na zemlji proglasuju svecem!»

Čitajući u jednoj ascetici stavak o dužnosti biskupa s obzirom na kršćansku savršenost, zabrinut župniku reče (352):

— Strah me je uhvatio, kad sam čitao, da biskup već u početku službe mora biti savršen, a ja sam tek na temelju. Župnik mu na to smješeći se odgovori:

— Ako i tako stoji, kako ste sa strahom ustvrdili, onda je dobro, jer ste na temelju. Tko ima temelj, taj ne pada.

U veljači g. 1956 radio-Madrid je o njemu govorio kao o svecu, a on će na to (353):

«Čemu to govore? Kakav svetac? Teško onome, koga za života kanoniziraju. Što to uvijek ponavljaju? Neću imati zasluga ni na nebu ni na zemlji».

Htio je odmah zatvoriti radio, no popustio je župniku, koji je htio dalje slušati i spomenuo mu na njegovo tuženje:

— Pa nećete valjda osporavati Gospodinu, da za svoje planove uzme sredstvo, koje hoće.

— Pa imaju toliko drugih stvari i novih događaja, da javljaju — zaključi kardinal.

Jednog dana mu je kazao župnik s obzirom na njegove homilije, koje je obradio prema nedjeljnim poslanicama, da će biti dušobrižnom kleru sigurno od velike koristi. No kardinal samo rukom mahne i reče (354):

«Što je to prema Krizostomu?»

(350) VD IV 188.

(351) VD IV 187.

(352) VD V 75 sl.

(353) VD III 42 sl.

(354) VD IV 177.

Kada su u Krašić stigli svećenici, da kod svoga nadbiskupa, koji ih je prije deset godina zaredio, proslave desetgodišnjicu svećeničkog života, kardinal je sâm posluživao jednom od njih, koji toga dana još nije bio dospio misiti (355).

Pozlilo je iznenada Stepinčevoj sestri Barbari. Župnik je otišao, da joj podijeli sv. sakramente. Kardinal ga je zamolio, neka kaže njegovim, da mu pošalju kola, jer bi je i on rado posjetio. Stigao je upravo u času, kada se bolesnica ispovjedila, pa mu župnik ponudi, da bi joj on podijelio sv. pričest i bolesničko pomazanje. On je to otklonio. Kleknuo je zajedno s rodbinom na pod. Pri pomazanju župnik je pružio tanjur s pamukom prvoj ženi, koja se u njegovoj blizini nalazila, da mu ga pridrži. Kardinal na to brže ustane, primi tanjur i posluživao je župniku odgovarajući na propisane obredne molitve. Slično je činio i u crkvi, ako ministrant ne bi na vrijeme došao (356).

U siječnju g. 1956 umro je Juro Mrzljak, muž kardinalove sestre, s kojim je rado polazio na šetnju. Kuća se nalazila blizu župnog dvora. Kardinal se uputi u kuću, gdje je pokojnik ležao na odru. Tek su ga opremili. On uđe tiho, klekne na pod pred odrom i pomoli se za pokojnika. Rodbina i susjedi su začuđeni gledali kardinala kako ponizno i smjerno kleči na podu (357).

Kardinal je napose spremno slušao svoje liječnike, kad su mu što odredili za njegovo liječenje. Bila mu je po naravi vrlo odvratna inhalacija. No, odmah se pokorio, čim je župnik spomenuo, da je to potrebno i da su mu to propisali njegovi liječnici (358).

Kad mu župnik radi slaba zdravlja nije dopustio, da služi podnevnu misu ili što drugo u duhovnoj pastvi, spremno se pokoravao (359).

Prije rata sastavljali su na duhovnom stolu u Zagrebu pravilnik za crkvene takse. Sastavljači su stavili i taksu za slučaj, ako bi nadbiskup bio imenovan kardinalom, i to u ono vrijeme svotu od 3.000 din. Kad su to nadbiskupu Stepincu donijeli na uvid, s negodovanjem je kazao:

«Čemu to? Komu će to trebati?»

(355) Priopćio mgr. Franjo Kuharić, studenoga 1966 u Zagrebu.

(356) VD II 322 sl.

(357) VD III 24.

(358) VD I 148.

(359) VD V 14 sl.

Morali su brisati. U ožujku g. 1959 on se sjetio toga pa je jednog dana kazao župniku (360):

«Da ne bi kome palo na pamet pa prigovorio, ili možda zlo posumnjao, da mi je to sada dobro došlo, te ne moram platiti taksu, evo sada dajem, i to dvostruko. Tako sam i s te strane miran».

Uručio je nadbiskupskom tajniku svotu od 6.000 din. premda se taksovnik inače nije mijenjao. Nije ni slutio, da bi ga jednom moglo zapasti to imenovanje.

U bolesti, naglasuju časne sestre, koje su bile u ono vrijeme u župnom dvoru uposlene, jedva se je dao posluživati. Znao je kazati (361):

«Nije potrebno, da se sestre sa mnom toliko muče».

Jedna od tih sestara je kasnije govorila:

«Kad bi svi bolesnici bili ovakvi kao kardinal, ja ne bih ništa stekla za nebo».

Vrlo je pobudno prelistavati u kardinalovoj pismenoj ostavštini ceduljice, na kojima on iz zatvora u Zagrebu ili Lepoglavi ponizno moli, da bi mu poslali neke potrepštine s obzirom na odijelo i njegov posao, koji je u Lepoglavi obavljao.

U toj se ostavštini nalazi i jedna vrlo pobudna cedulja, na kojoj nadbiskup odgovara jednom svećeniku, koji se bavio poviješću i zamolio ga, da bi i on pisao dr. Kamilu Dočkalu, neka napiše životopis nadbiskupa Antuna Bauera. Nadbiskup u svom odgovoru veli, da će prvom zgodom to učiniti, samo neka ne misli, da mora pisati i njegov životopis, jer da bi to bio koban nesporazum.

«Ja naime» — piše on dalje, na ceduljici — «kao što sam već pisao nekim osobama, nemam nikakve ambicije na tom svijetu osim izdržati do kraja i preminuti u milosti Božjoj...

Nedavno mi je g. tajnik donio odnekle knjigu mgr. Jesiha *Crvena ruža na oltaru*, što bi bila kao neka moja biografija. Međutim, mgr. Jesih je pustio prilično maha fantaziji, pa sam ja tajniku dao svoju autobiografiju u sedam poglavlja, koja je vrlo kratka, ali istinita:

1. 'Ecce in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea — Evo, grješan sam već rođen, u grijehu me zače majka moja'.

(360) VD IV 159.

(361) Priopćila pismeno družba Službavki Malog Isusa.

---

2. 'Tantillus puer et tantus peccator — Takav mališ, no tolik grešnik' (Riječi su sv. Augustina o sebi samomu).

3. 'Gratia Dei sum id, quod sum — Milošću sam Božjom ono što jesam' (1 Kor 15, 10).

4. 'Quis sum ego canis mortuus quoniam respexisti me — Što je tvoj sluga te iskazuješ milost mrtvom psu kao što sam ja?' (2 Sam 9, 8).

5. 'Dinumerare nos doce dies nostros, ut perveniamus ad sapientiam cordis — Nauči nas brojiti dane naše, da steknemo mudro srce' (Ps 89, 12).

6. 'Misericordiae Domini, quia non sumus consumpti — Božje je milosrđe, što nas nije nestalo' (Tuž 3, 22).

7. 'ln te, Domine, speravi, non confundar in aeternum — U tebe sam se, Gospode, pouzdao, o da se nikada ne postidim' (Ps 31, 2).

Kako vidite kratka biografija, ali istinita, što je vrlo važno. Ja, dakako, time ne mislim poricati korist vašega nastojanja oko produbljivanja naše domaće crkvene povijesti, jer i to ima svoje značenje za život, kad veli stara riječ: 'Historia magistra vitae — Kako valja živjeti, naučava povijesti'».

U kratkom razmaku vremena bila su dva kardinalova jubileja: 25-godišnjica misništva, g. 1955, i 25-godišnjica episkopata, g. 1959. Njegov srebrni misnički jubilej prošao je najskromnije. Kad mu je o njemu župnik govorio već drugi put, reče mu kardinal (362):

«Pustite to! Nemojte toga spominjati nigdje. Koadjutor je u Zagrebu, i on će to proslaviti i neka bude sve usmjereno na njega. Ostali kolege će se sastati u Rimu. Poslat ću im pismo s molbom, da se mole za mene. Drugo mi ne treba».

Prigodom 25-godišnjice svećeničkog ređenja kardinal je bio bolestan. Dan prije rekao je župniku:

«Danas su već svi kolege u Rimu. Ja ću tu lijepo sâm. Samo nikome ni riječi o tome. Priredit ćete mi sutra crvenu misnicu, onu, što mi je poklonio dr. Bogičević».

Slijedećeg jutra rano posjeti ga župnik i upita, kako je sa zdravljem?

«Nikako, sve je gore. Ako ovako nastavi, onda sutra neću nikuda iz kreveta».

(362) VD II 398.

Ustao je, opremio se i pošao vrlo rano u crkvu. Župnik je za tu zgodu dao oltar lijepo iskititi i zapaliti sve svijeće. Pozvao je i sve ministrante, a da im nije spomenuo o čemu se radi. Samo je prije mise rekao kardinalovim sestrama Josipi i Tereziji. Čitav taj dan kardinal je mirno prosjedio u sobi u naslonjaču držeći prema liječničkoj uputi noge ispružene na stolici. Zamotao se u gunjeve, a na koljenima je držao križić, koji mu je na dan svećeničkog ređenja poklonio o. upravitelj u Germanikumu. Mirno i predano u volju Božju reče:

«Vidim, da ću s križem umrijeti. Daj, Bože, samo snage!»

Brezovički karmel sjetio se toga jubileja i poslao mu stotinu sličica na pergameni s natpisom: «Uspomena na moju srebrnu misu». U Rimu je hrvatska kolonija proslavila ovaj jubilej u crkvi Sv. Jeronima.

31. listopada kardinal se bolje osjećao i zato je rekao župniku:

«Dobro je i bit će dobro. Budite mirni. Danas ćemo se moliti za vladu. Proći će i to».

Iza sv. mise toga dana stigne brzojav Sv. Oca. Župnik ga veselo donese kardinalu i ne znajući, što da mu kaže, pruži mu brzojav i reče kratko (363):

— Sv. Otac!

Kardinal se tome začudio:

— Hvala Bogu! — veli. Čita brzojav slijedećeg sadržaja: «Uzoritom kardinalu Alojziju Stepincu — Krašić, Grad Vatikan. Dok slaviš, dragi sine, 25-godišnjicu svoga svećeništva punu zasluga, hvalimo tvoju očeličenu krepost u borbi, od Boga molimo utjehu, očinskim srcem čestitamo, drage volje ti podjeljujemo apostolski blagoslov! — Pijo Papa XII»

«Odviše je tih hvala» — primijeti kardinal. — «Samo da je siguran put, odgovorio bih Sv. Ocu. Mislio sam, da ću moći pritajiti svoju 25-godišnjicu, ali brzojav Sv. Oca uzbunio je i naše, pa mi se javljaju. Moram odgovarati».

U listopadu g. 1957 kardinal je čitao o biskupskom jubileju kardinala Spellmana, komu je tom prigodom propovijedao biskup iz Los Angelesa. Tom zgodom primijeti župnik (364):

— I vaš je biskupski jubilej na domaku.

(363) VD III 7 sl. - Br. telegr. 19127 - riječi 40 - vrijeme predaje 30. X u 18,30 s. - prispio 31. X u 8,20 s.

(364) VD III 185.

— Znam, da je. Bog zna, hoću li ga dočekati. Međutim, gdje god budem, propovjednika ne ću trebati. Sâm ću propovijedati. Nisam nikakav govornički talenat, ali ja ću najbolje sâm izreći. Čemu praviti ražanj, a zec je još u šumi?

Slično se izrazio u srpnju g. 1958, kad je saznao, da se Zagrepčani spremaju da proslave 25-godišnjicu njegova episkopata. Mislio je, da bez čuda neće doživjeti tu godišnjicu, i da ne vidi razloga, da bi Bog činio to čudo (365).

U listopadu te godine jednog dana reče župniku (366):

«Približava se moja 25-godišnjica biskupovanja. Ne znam, hoću li je doživjeti. Ako budem, mislim, da bi bilo najbolje, da dadem umnožiti fotografiju ove slike nad krevetom, i to ne radi mene, nego radi ljudi. (Bila je to obiteljska slika Majke Božje, pod kojom se rodio, koju je tako štovao i volio.) Kod konsekracije nisam darivao nikakve uspomene, kako danas običavaju davati. Ali sada pred odlazak htio bih više toga sumirati i reći baš u vezi s ovom slikom, posebno majkama. To bi mogli naši umnožiti. Toliko imademo iseljenika, pa i oni neka to čuju. Promislit ću i sâm sastaviti tekst. Ne može to biti dugačko, jer je format sličice malen, ali glavno ipak moram reći».

Kardinal je doista sastavio tekst i župnik ga odnio 5. listopada u Zagreb. U prosincu je župnik donio snimak Gospine slike, koju je prije desetak dana bio odnio u Karlovac, da se preslika. Slika je vanredno uspjela. Kanili su je preslikati u bojama, da služi kao spomen-sličica prigodom kardinalova biskupskog jubileja (367).

Stigla je i 25-godišnjica imenovanja za nadbiskupa. Bilo je upravo Tijelovo, 28. svibnja 1959. Kardinal je želio toga dana održati u Krašiću ophodnu procesiju, no bolest ga je zapriječila. Taj je dan proveo u krevetu uz svećenika Šimeckoga i časne sestre u tišini. U razgovoru se je osvrnuo na tu godišnjicu i rekao (368):

«Bogu hvala, da sam mogao mirno danas ovdje prikazati sv. misu. Sada mogu mirovati u krevetu. Da me je ovih dana vidio speaker radio Vatikana, sigurno mi ne bi zaželio zlatni biskupski jubilej. Ni na kraj pameti mu ne bi palo pomisliti na 50-godišnjicu, kad bi vidio ovu čukljavu nogu, a ni druga nije puno bolja. Kako ti je to lijepo: u zatvoru, u krevetu čamiš

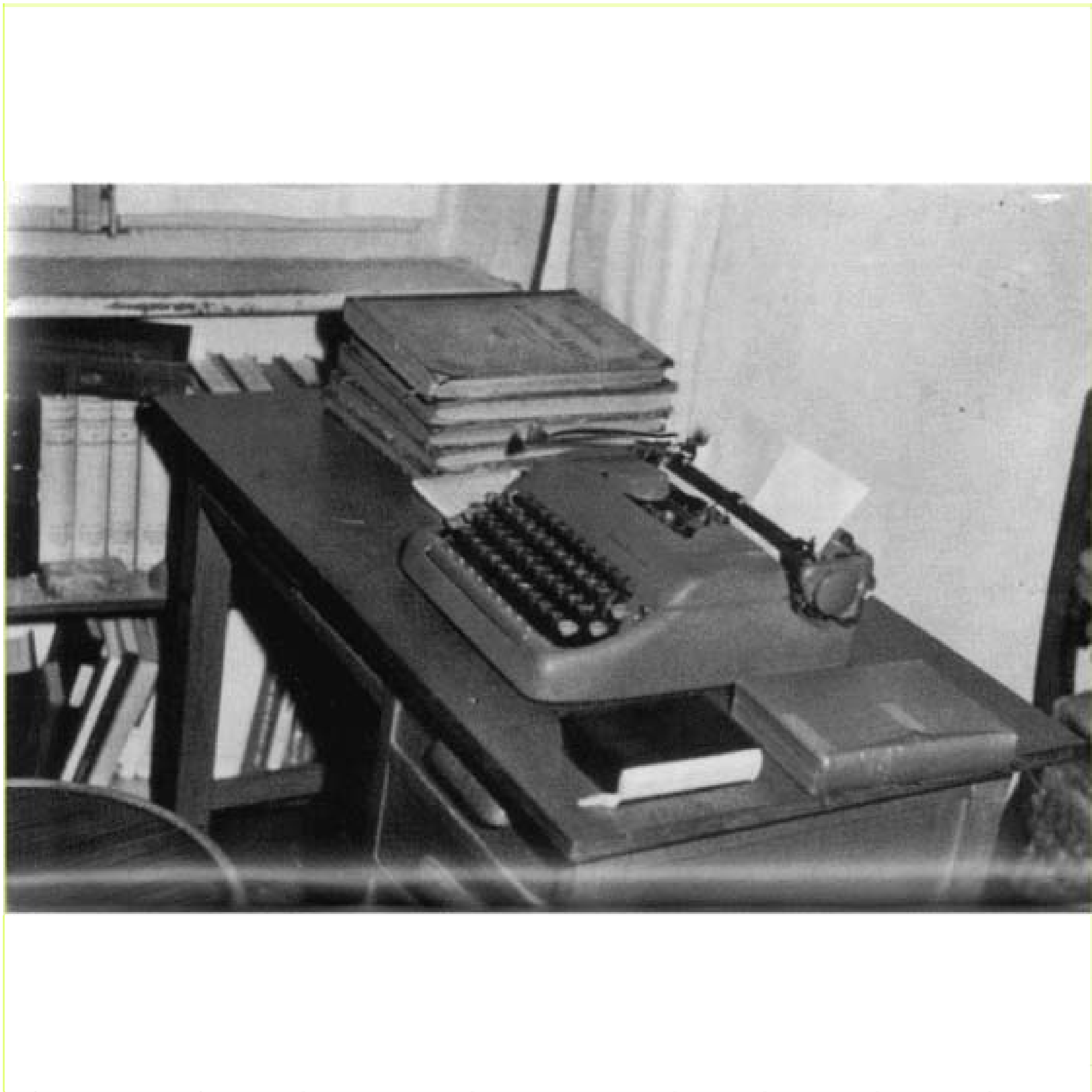
(365) VD IV 88.

(366) VD IV 106 sl.

(367) VD IV 127.

(368) VD V 1.

i nitko ti od vanjskog svijeta ne smeta i ne dodijava. Da sam u Zagrebu, obolio bih od navale običajnih čestitara, a ovako dragi Bog veli: Budi samo tu i pazi na svršetak. Teško bih griješio, kad bih samo i pomislio, da prigovaram naredbi Božjoj».

Stigla je i 25-godišnjica njegova biskupskog ređenja, 24. lipnja 1959. Taj je dan proveo jednostavno u samoći. Vanredno ga je razveselilo pismo Sv. Oca, koje u cjelosti donosimo (369):

«Našem ljubljenom sinu Alojziju sv. rimske Crkve kardinalu Stepincu zagrebačkom nadbiskupu Ivan Papa XXIII

Naš ljubljeni sine, pozdrav i apostolski blagoslov!

Na izmaku 25. godine, otkako si bio posvećen za biskupa, spremnije i pažljivije nego obično mislimo na tebe. Ljubav nam ne dopušta, da bi ti ovom lijepom prigodom uzmanjkala utjeha naših čestitaka i želja.

Činimo to tim radije, jer visoko cijenimo ono, što ide na pohvalu Tvoje duše: Tvoju bogoljubnost, svijest budnoga katoličkog osjećaja, čeličnu postojanost nesavladive volje.

Tek što je isteklo trogodište, otkako si postao biskupom, da budeš u pastoralnom radu na pomoć nadbiskupu s pravom nasljedstva, zasjeo si na istu katedru kao pastir. Nadu, koju su u te i najbolji stavljali, ti si ispunio. Tvoju revnost napose dokazuje umnožen broj župa, unapređenje katoličke akcije, brižna ljubav prema siromasima i bijednima kao i svim patnicima, odvažna i ustrajna obrana katoličke nauke.

Uslijed bolnih okolnosti bio si, nažalost, prisiljen napustiti svoje revno djelovanje, i boraviš u samoći odijeljen od kršćanskog naroda, koji je tvojoj ljubavi i upravi povjeren. Budi hrabar: ne trpiš zbog krivnje, već zbog kreposti; u žalosti nastoj trpjeti s radošću: jer je bolje nepravdu podnositi negoli nanositi. Da pak tvoje zasluge, koje si u radu i trpljenju stekao, budu svima poznate, naš predšasnik sv. uspomene Pijo XII htio te uresiti odličjem rimskoga grimiza.

Budući da nam se pružila ova lijepa prigoda, očinskim srcem molimo svevišnjega i vječnoga Boga, koji zlo pripušta, da iz njega izvuče veće dobro, da bi te darežljivošću svog milosrđa obradovao nadom i plodom u obilatu žetvu onoga, što siješ u zajednici s Kristovim križem. Neka te usred muka i tegoba, koje trpiš, a koje su izvor svetih radosti, krijepi misao na velike zasluge za Crkvu.

(369) VD V 24.

Kao zalog nebeske pomoći, srcem punim ljubavi podjeljujemo tebi, ljubljeni sine naš, nadbiskupu koadjutoru, tvojim pomoćnim biskupima kao i kleru zagrebačke nadbiskupije i vjernicima apostolski blagoslov.

Dano kod Sv. Petra, dne 14. lipnja godine 1959, a prve našega pontifikata — Ivan XXIII».

Krašićanci su ovaj srebrni biskupski jubilej proslavili na kardinalov imendan, spojivši ga s prvom pričešću djece. I za taj imendan razveselio je Sv. Otac kardinala brzojavnom čestitkom, što je napose zapaženo, jer papa ne običaje ni kardinalima slati čestitke za imendan (370).

Kardinal je ostao skroman i ponizan kao i dosada primajući i dalje poniženja, koja su slijedila.

(370) VD V 17-22.

X

U SUTONU ŽIVOTA

1. - NARUŠENO ZDRAVLJE

Kardinal Stepinac, prema iskazu njegova osobnog liječnika dr. Branislava Bogičevića, izdanom 22. svibnja 1958, kao dijete nije nikada bolovao. U vrijeme školovanja imao je više puta tek jaču nahladu. Kao vojnik g. 1918 imao je tešku gripu. Kao student nije nikada bio bolestan.

Kao mlad svećenik se podvrgao temeljitom liječničkom pregledu, da uzmogne molbi za svoje namještenje priložiti liječničku svjedodžbu. Pregledala su ga dvojica liječnika, dr. Dinko Sučić i dr. Karlo, i nakon pregleda izdali mu svjedožbu, u kojoj je bio proglašen duševno i tjelesno potpuno zdrav (1).

Kao nadbiskup koadjutor prošao je razdoblje, u kojem su se neki bojali, da bi mogao oboljeti od sušice. No, uzrok njegova trpljenja nije bio tjelesne, nego duševne naravi, ukoliko je njegovo imenovanje za nadbiskupa naišlo na otvoreno negodovanje sa strane stalnih osoba i krugova, dok su njegove nakane i odredbe bile povodom napadajima na njegovu osobu čak i u redovima katoličke akcije.

Prigodom kanonskog pohoda u Kobašu g. 1937 počeo je osjećati neke podražaje slijepog crijeva. Ti su se podražaji pojavili u jačoj mjeri zajedno s prehladom prigodom euharistijskog kongresa na Veliku Gospu u Petrinji g. 1938. On nije tome pridavao mnogo važnosti. Ali, kako su ti podražaji postali akutni, njegov osobni liječnik Branislav Bogičević je ustanovio 17. kolovoza, da se radi o akutnoj upali slijepog crijeva spojenoj s

(1) Nismo mogli ustanoviti, tko je bio onaj «dr. Karlo».

---

bronhijalnim katarom i predložio hitnu operaciju. U konzilij je bio pozvan kao savjestan kirurg profesor dr. Julije Budisavljević, koji je potvrdio diagnozu. Nadbiskup je bio odmah prevezen u bolnicu milosrdnih sestara u Zagrebu i ravno u dvoranu za operacije, koju su kirurzi obavili još iste noći u 11 s. (1a).

Kad je nadbiskup stigao iz Lepoglave u Krašić, župnik i časne sestre su opazile, da je bio blijed i koštunjav, ali je bio zdrav. On sam je mjesec dana nakon dolaska u Krašić izjavio, da ga kroz pet godina u Lepoglavi nije uznemirivala nikakva bolest. Prema svom iskustvu se bojao, da bi u Lepoglavi mogao imati teškoću zbog probave, no i u tom pogledu je bilo sve u redu. No, jedva što je stigao u Krašić, njegovo zdravstveno stanje počelo se remetiti. U siječnju g. 1952 je obolio od nahlade uha, te je trebao svoga višegodišnjega osobnog liječnika (2).

Iste godine u ljetu se pojavila jača nahlada (3). Ipak uglavnom prema nalazu, što ga je njegov liječnik u listopadu g. 1952 ustanovio, bilo mu je zdravlje povoljno (4), i nalazi s obzirom na stanje pluća bili su posve dobri. Ljeto g. 1952 je iskoristio za kupanje u Kupčini, da bi se osvježio i obnovio uspomene iz dječjih dana.

U listopadu g. 1952 počeo se osjećati slabijim. Kada mu se 13. prosinca pojavila bol u nozi, mislio je da se radi o išijasu. No, bol nije prestajala. Župnik pozove u Krašić iz Zagreba dr. Dinka Sučića, jer je nadbiskupov osobni liječnik sâm bolovao čitavu zimu. Liječnik je ustanovio, da se ne radi o išijasu, nego da je na lijevoj nozi tromboza. Odredio mu posvemašnje mirovanje, a kao lijek je dnevno morao uzimati penicilin. Slijedećeg dana dr. Sučić dovede kirurga dr. Riesnera. Obojica su ustanovili, da se krv u cijeloj lijevoj nozi zgrušala u žili.

Stanje je bilo ozbiljno, jer dođe li zgrušana krv do srca, sigurno će nastupiti smrt. Liječnici su se sporazumjeli, da se odmah ima obaviti operacija. U međuvremenu su o tome bili obaviješteni predstavnici vlasti, kojima je dr. Riesner morao pismeno garantirati, da će operacija uspjeti. Još istoga dana se vrati kirurg u Krašić. Do 5 s. poslije podne sve je bilo u sobi

(1a) *Hrvatska straža*, 19. VIII. 1938, br. 187. - *Hitna operacija preuzv. g. nadbiskupa dra A. Stepinca*, u KL 89 (1938) 399.

(2) VD I 29 150 sl.

(3) VD I 84.

(4) Izvještaj dr. Branislava Bogičevića predan biskupu mgr. Franji Salis Seewisu, početkom lipnja 1953. Čuva se u NAZ.

---

pripravljeno za operaciju. Iz nekadašnje bolnice milosrdnih sestara u Zagrebu dopremljeno je bilo sve, što je bilo potrebno kako za samu operaciju, tako i za svaki slučaj. Kirurg je stigao sa svojim asistentom. Zarezivanje žile bilo je gotovo u tili čas.

Kardinal je slušao liječnike kao malo dijete. Boljelo ga je samo to, što mu nije bilo moguće služiti sv. misu. No, ipak je već u božićnoj noći mogao služiti polnoćku. Na sam Božić izvadio mu je liječnik konce, jer je rana posvema zacijelila. Od Božića dalje mogao je redovito polaziti u crkvu, samo mu nije bilo dopušteno klečati. S obzirom na tu okolnost, bojao se kardinal, da neće možda biti na sablazan vjernicima, ako bi stalno samo sjedio u crkvi, pa je stoga odmah iza sv. mise odlazio u župni dvor, gdje bi obavljao zahvalu (5).

Iako je liječnik polovicom veljače proglasio nogu zdravom, kardinal ipak nije nikada više zadobio svoga prijašnjeg zdravlja. U veljači g. 1953 zahvatila ga je teška gripa, a posjedica te gripe bio je jaki kašalj (6). Za liječenje kašlja liječnici, su 21. ožujka, preporučili promjenu zraka te predložili polazak u Primorje, dok još nije nastupila ljetna žega. Kardinal je to odlučno odbio s obrazloženjem, da mu vjerojatno ne bi više dopustili, da se vrati u Krašić, te bi tako ostao odijeljen od naroda, a župnik bi bio još više proganjan (7).

U drugoj polovici travnja g. 1953 ukućani su zapažali, da su se na kardinalovu licu pojavile crveno-ljubičaste mrlje (8). Koncem svibnja iste godine ga je posjetio njegov osobni liječnik i obavio stručni pregled zdravstvenog stanja, koje je bilo zadovoljavajuće. Jedino ga je smetala upadna ljubičasta boja cijeloga lica, oba uha i šake. Kako nije ponio sa sobom potrebite sprave, pošao je po njih u Zagreb. Vrativši se u Krašić učini potpuni pregled krvi, koji je potvrdio sumnju o težem oboljenju krvi i ustanovio diagnozu: morbus Vasquez, čije liječenje prema dosadašnjem iskustvu nije uspješno, i bolest bi mogla trajati najdulje deset godina. Osim higijenskog dijeteskog liječenja te uzimanja pripravaka od slezene, uobičajeno je liječenje Röntgenovim zrakama, čime se postizavaju povoljni učinci. No, kako sve to liječenje kao i stalni nadzor nisu bili mogući u Krašiću,

(5) VD I 116 sl. 119.

(6) VD I 133.

(7) VD I 141 145.

(8) VD I 149.

---

već samo u velikom gradskom središtu, gdje postoje potrebne sprave, dr. Bogičević početkom lipnja podnese biskupu mgr. Salisu o tom izvještaj s molbom, da se to nužno liječenje odmah poduzme i započne. Izvijestio je i ministarstvo unutarnjih poslova N.R. Hrvatske, da je kardinalu potrebno liječenje u Zagrebu. Budući da je liječnik odredio kardinalu kao dijetu posvemašnje uzdržavanje od mesa i vina, koje je bolesnik za vrijeme obroka običavao uzimati u vrlo maloj mjeri radi probave, župnik je tome prigovorio. Ali kardinal mu reče (9):

«Pa valjda neću biti rob vina?»

S obzirom na svoje zdravstveno stanje kardinal se nije ni malo tužio. Rekao je samo (10):

«Eto, pred svršetkom Gospodin oduzima čovjeku jednu po jednu ovozemnu stvar».

Izvršno vijeće poslalo je, 15. lipnja 1953, liječničku komisiju, pet hematologa, u Krašić, da ustanove stvarno zdravstveno stanje kardinalovo. On je bio na šetnji. Vrativši se bio se sav uznojio. Liječnici su čekali pred kućom. Kardinal se ispričao, da se mora najprije presvući. U međuvremenu župnik je došljake počastio. Kada se kardinal presvukao, pozove vođu komisije, partijca, liječnika UDB-e u Zagrebu, te mu izjavi, da komisiju ne želi primiti u prilikama, u kojima se nalazi, jer da imade svoje liječnike, koji su već ustanovili, o čemu se radi. Oni su mu dosta, i on ostaje u Krašiću, gdje će se liječiti, kako može. Liječnik se ispričavao tvrdeći, da oni vjeruju u nalaz njegovih liječnika, ali tu su hematolozi, koji su baš za takve bolesti stručnjaci.

«Hvala, ne trebam» — odriješito odvrati kardinal.

Liječnik je tu kardinalovu odluku saopćio ostalim liječnicima, koji su čekali u uredu. Čudili su se toj njegovoj odluci i kazali, da je njihov posjet stručni posao, koji nema nikakve veze s ostalim stvarima, da je kardinal teški bolesnik prema nalazu dr. Bogičevića, i da mu se to vidi čak i na licu. Na to će im župnik:

— Gospodo, okolnosti, što ih je Eminencija spomenuo, takve su naravi, da se nikako ne mogu dijeliti od ostaloga. Stoga Eminencija nije ni mogao drugačije postupati, nego što je učinio.

Jedan od prisutnih liječnika dao mu je pravo i rekao:

(9) VD I 157.

(10) VD II 1.

— Imate pravo! Čovjek je jedno biće, koje se ne može dijeliti (11).

Tom je zgodom kardinal čuo u svojoj sobi, kako jedan od tih liječnika, koje je on otklonio, pri odlasku na cesti kaže (12):

«Nije mu ništa! Simulira! Htio bi se dočepati Zagreba».

U svjetskoj javnosti se odmah saznalo za novu kardinalovu bolest. Posebno su zanimanje pokazali američki katolici. U Krašić je između 17. do 25. srpnja stiglo trideset brzojava od

raznih američkih biskupa, koji su uvjeravali kardinala, da se za njega mole. To ga je veselilo i bodrilo.

Kardinalovo se zdravstveno stanje počelo naglo pogoršavati. Od šest milijuna crvenih krvnih zrnaca broj se naglo digao na 8 milijuna i dvjesto tisuća. Dr. Bogičevića i konzilijarne liječnike to je zabrinjavalo, jer je kardinal postao teški bolesnik. Spomenuli su mu, da je to rijetka bolest, a specijalisti za nju da su u Njemačkoj u Freiburgu, i u USA u Los Angelosu (13).

Liječnici su predložili liječenje kardinala u Zagrebu. Vlast se s tim prijedlogom složila, no uz uvjet, da to kardinal sâm zatraži. Kada su mu to spomenuli, najodlučnije je to odbio:

«Makar umro, ja od njih ne tražim ništa» — rekao je.

Liječnici su mu na to predložili liječenje u Švicarskoj. On je kazao, da bi na to pristao, kad bi imao sto postotno jamstvo, da će se smjeti vratiti. A tko mu to može jamčiti (14)?

Liječnici su ga ipak htjeli sklonuti na to, da ode u inozemstvo na liječenje. No, on im mirno i odlučno odgovori:

«U ruke Božje! Ako sam Gospodinu potreban, on će lako dati zdravlje, a ako ne, zašto da na uštrb Crkve i našega naroda tražim posebna liječenja?»

Neka mu je gospođa iz Francuske pisala onih dana, da, otkako je saznala za njegovu bolest, dnevno moli sa svojim sinom i da je načinila zavjet za njegovo ozdravljenje. Na to primijeti kardinal župniku (15):

«Vidite, to nas drži! Molitva vjernika. Evo što znači univerzalna Crkva! Kako li je divna ova povezanost! Tko bi ovdje

(11) VD II 2 sl.

(12) VD II 18.

(13) VD II 9.

(14) VD II 10 sl.

(15) VD II 20.

---

mogao pomisliti, da u Francuskoj živi jedna duša, koja za nas ovdje moli. Nikada nisam doživio i shvatio toliko univerzalnost Crkve kao sada».

Kad mu je jedan liječnik poručio, neka ide u Ameriku, da se ondje liječi, rekao je na tu poruku (16):

«Ne! Hoću da budem sa svojim narodom i klerom. Dijelit ćemo radost i žalost. Jest, prema doktoru mogao bih ondje nešto koristiti našoj stvari, ali osjećam, da je važnije ostati tu, jer ovo su za Crkvu najkritičniji momenti».

Dosadašnje liječenje sastojalo se samo u vađenju krvi i dijeti. Radio, međutim, javlja, 24. srpnja 1953, da slijedećeg dana stižu američki liječnici da liječe kardinala (17). Doista, stigli su u Zagreb, 25. srpnja. Ministarstvo unutarnjih poslova u Beogradu telefonski je obavijestilo duhovni stol u Zagrebu o njihovu dolasku. Kad su to javili kardinalu, uzdahnuo je:

«Evo, novi križ za mene. Tko ne uzme svoj križ svaki dan, nije mene dostojan!»

Istodobno dolazi Meštrovićev brzojav iz Amerike: «Veseli me, da ćete doći ovamo liječiti se, gdje je jedino moguće liječiti vašu bolest. Do viđenja!»

Kardinal je na to zaključio, da su katolici u USA pokrenuli to pitanje, ali reče župniku (18):

«Ja odavde ne idem. Išao bih, ali samo kao slobodan čovjek, koji može otići i vratiti se, kada hoće. Neću, da budem njihov rob. Ako i slučajno budem amnestiran sada, amnestije ne primam, jer to bi značilo, da priznajem neku krivnju, koju nisam počinio. Tražim poništenje sramotne osude».

Slijedećeg dana, 26. srpnja 1953, u 10,30 s. prije podne, stigli su u pratnji dr. Bogičevića u Krašić specijalisti iz Amerike dr. John Lawrence, direktor Donner Laboratory-a sa sveučilišta u Kaliforniji, i dr. Francis Ruzich, kirurg iz Chicaga. Profesor dr. Lawrence donio je sa sobom po posebnom odobrenju američkog kongresa, koje je dano per acclamationem, injekciju P. 32, tj. radio aktivni fosfor. Injekciju mu je nakon svestranog i temeljitog pregleda uštrcao. Drugog dana ujutro vratili su se obojica opet u pratnji dr. Bogičevića i izdali obavijest, u kojoj su istaknuli, da su naši liječnici odlično liječili kardinala, a samo

(16) VD II 21.

(17) VD II 24.

(18) VD II 25.

---

zdravlje da nije kritično, nego gotovo osigurano. Iza toga posjeta pošli su odmah u Rim, da obavijeste Sv. Oca o bolesnikovu stanju. Nakon tri mjeseca imali su stići liječnici iz Švicarske, da dadu bolesniku još jednu količinu radio-aktivnog fosfora (19).

Kardinal je nakon te injekcije upravo oživio. Redovito je opet nedjeljom i blagdanima počeo služiti sv. misu podnevnicu sa propoviješu. Têk mu se vratio. Osjećao se je svjež za rad (19).

Prema liječničkom sudu bila je ova bolest uzrokovana prvenstveno duševno-živčanim uzbuđenjima i udarima zbog teških i nemilih događaja. Događaji, koji su ovako uzbuđivali kardinala, bili su u vezi s nastojanjima, da se osnuje «nacionalna crkva», čemu je Ćirilo-Metodsko društvo imalo poslužiti kao poklopac, zatim onaj teror milicije, koja ga je onako grubo zlostavljala, te mu život u Krašiću nije bio različit od onoga u Lepoglavi; napokon proganjanje njegovih svećenika, koji nisu htjeli stupiti u ćirilo-Metodsko društvo, a posebno proganjanje krašićkog župnika.

U kardinalu je nedostatak tjelesnih snaga dolazio u sukob s napetošću duha i odlučne volje, koja se nije mogla očitovati. Za borca, kakav je bio kardinal, jedno tijelo bilo je nedostatno. Ovaj raspon otkriva dramatičku stranu njegova života.

Premda je njegovo tijelo bilo dobre i zdrave građe, ipak, uspoređeno sa snagom duha, koja je bila upravo orijaška, tijelo nije bilo kadro izdržati onu neprestanu uzbuđenost i nutarnje potrese, koje on svladavanjem samoga sebe nije na vani pokazivao. Nutarnji organi u svim kliničkim nalazima pronađeni su zdravi i vladala je uravnoteženost između raznih grupa, što je priječilo da dođe do konačnog klonuća.

Teške prilike, u kojima je kardinal živio i njegovo unutarnje duševno trpljenje, prema sudu liječnika, onemogućavalo je uspješno liječenje. I sâm kardinal je to osjećao. Znao je to i kazati. Jednoć se u bolesti neopazice spustio pred župni dvor u bašču, duboko udisao svježi zrak i rekao župniku, koji ga je tako našao (21):

«Da imam priliku, da smijem nekamo otići, naužiti se svježeg zraka, Božjeg gorskog zraka u slobodi, ja bih odmah ozdravio. No, grješni smo i zato pravedno trpimo. Fiat! Fiat!»

Drugom zgodom je rekao (22):

(19) VD II 28.

(20) VD II 30.

(21) VD IV 198.

(22) VD III 183 sl.; V 38 sl.

«Da imam slobodu kretanja i da smijem nekamo otići, sve bi te boli prošle. Uvijek isti ambijent. Nikud se ne smiješ slobodno okrenuti, pa kako da budeš zdrav? No, ne žalim ni za jednu sekundu, da je tako».

Liječnici su stoga kazali župniku, da kardinal nije bolesnik, kojemu bi se moglo vidljivije pomoći i produljivati mu život. Okolnosti, naime, u koje je ubačen, takve su naravi, da nužno djeluju negativno na razvoj bolesti. Preporučili su mu stoga, da se bolesniku ne saopćuju neugodne vijesti, jer da ne treba sve znati, što se zbiva. Za te savjete je saznao kardinal, ali ih nije prihvatio s obrazloženjem (23):

«Životno pitanje Crkve je po srijedi, i ja ne mogu i ne smijem šutjeti». Toliko puta je kazao: «Neka ide i život! Dao bih i stotinu života, samo da živi sv. Crkva, da stvar Božja napreduje».

U tri je navrata bio kod njega i najuvaženiji hematolog u Evropi profesor Ludwig Heilmeyer, direktor sveučilišne klinike za unutrašnje bolesti u Freiburgu u Breisgau-u kao konzilijarni liječnik. On se nije mogao dosta načuditi, kako se kardinal može tako dobro osjećati, otkako su mu do onda izvadili ukupno već preko 11 litara krvi (24). Odličan i praktičan katolik ponio je sa sobom najbolje utiske o kardinalu, i nakon njegove smrti u pismu dr. Bogičeviću izrazio se, da mu «veličina kardinalova karaktera ostaje nezaboravna» (25).

Treći posjet ovoga liječnika, koji je kao medicinski stručnjak uživao svjetski glas, povezan je s neugodnim doživljajem što ga je doživio u Zagrebu u hotelu, gdje je odsjeo. Stigao je u Zagreb sa svojom suprugom i pošao u audijenciju nadbiskupu koadjutoru. Na UDBi su mislili, da je već pošao u Krašić. Liječnik se nakon audijencije vratio u hotel, ali nije mogao ući u sobu. Pozvao je šefa hotela, a posredovao je i dr. Bogičević. Konačno se ispostavilo, da je u sobi bio neki činovnik UDBe, koji je zasunuo vrata i pretraživao liječnikove kovčege. Kada je to ustanovljeno, profesor se doslovno izrazio (26):

«Das ist doch eine Schweinerei! To je doista svinjarija!»

Iza tih posjeta Sv. Otac uputio je dr. Heilmeyeru pismo,

(23) VD I 150; II 96 146 236; III 62; IV 92 sl., 95; V 32 sl.

(24) VD II 287.

(25) Pismo dr. Heilmeyera dr. Bogičeviću, Freiburg/Br., 18. II. 1960.

(26) VD 104 sl.

---

u kojemu se zahvaljuje, što je «milom bratu kardinalu Stepincu pružio liječničku pomoć» (27).

Propisanom terapijom uspjelo je liječnicima krotiti polycithimiju, no tromboza je i dalje bila aktivna, te se od vremena do vremena pojavljivala u jačoj ili manjoj mjeri. Ona ga je pratila

sve do smrti, iako nije od tromboze umro. Znao se kardinal i našaliti na račun svoje bolesne noge (28):

«Vidim, rekao je, da sam invalid. Trebalo bi mi samo štake i verglec, pa onda: Smilujte se, braćo mila! Smilujte se, braćo draga!»

Najteže je podnosio, što mu od vremena do vremena bol u nozi nije dopuštala služiti sv. misu. Kad su mu liječnici jednom zgodom dali injekciju, i temperatura bila spala, sio je zajedno s liječnicima za stol da večera. Bio je dobro raspoložen te ih stao umiljato moliti (29):

«Samo mi dajte sutra služiti sv. misu. Zimski se obučem. Nema tu velike promjene u temperaturi. Pa to traje samo pol sata».

Liječnici nisu mogli odoljeti tako poniznoj molbi, pa su mu dopustili.

Drugom jednom zgodom je rekao župniku (30): «Moram se čuvati, da ne bude još i gore, samo da mogu barem misiti. Strah me je samo i pomisliti, da ostanem bez mise, pogotovo, da ne bih mogao prikazati misu pro populo».

Volio je, kako je već rečeno, propovijedati, jer ga je krašićki puk slušao napeto i s velikom pažnjom. Tromboza ga je i u tome znala zapriječiti. Dokle god je ikako mogao i uz boli u nozi, ipak je propovijedao. A kada nije mogao, žalio bi se (31): «Žao mi je što ne mogu propovijedati narodu. Rado bih to činio. Teško je samo ležati. Ali daleko sam od toga, da bih prigovarao Božjoj nakani».

Kada je morao mirovati u krevetu, gledao je neprekidno na Gospinu sliku nad krevetom, i znao bi često reći (32):

«Moram trpjeti, da ispaštamo svoje i tuđe slaboće».

Misleći na oduzimanje krvi, koje su liječnici tjedno jedanput ili svakog drugog tjedna poduzimali, reče jednoć (33):

(27) VD II 324.

(28) VD II 347.

(29) VD II 391; III 149; IV 88.

(30) VD V 64.

(31) VD III 3 sl.

(32) VD III 15.

(33) VD III 25.

«Već su me tri puta pretočili. Dugo to ne može ići. Osjećam, da i 'mlinarice' (tako je zvao svoje zube kutnjake) pomalo prestaju mljeti. Očiti znak bliza svršetka. Ne smijem se tužiti ni na što. Kad se sjetim, koliko su pretrpjeli biskupi prije mene, kao Hilarije, Atanazije i dr., što je onda moj progon prema onom njihovu?»

Tim bolestima pridružila se već g. 1954 poteškoća na vrlo osjetljivu mjestu. Isprva nije htio reći o čemu se radi. Ali, kako se ta bol vraćala i postajala vrlo mučna, saopćio je misleći, da se radi o prostati. Obdukcija poslije smrti pokazala je drugi uzrok tim bolima. Bilo je ustanovljeno, da je imao u mokraćnom mjehuru veliki kamen. Liječnici nisu mogli shvatiti, kako je mogao izdržavati boli, koje su s time spojene.

27. veljače 1957, uštrcao mu je dr. Hauptmann drugi put injekciju radio-aktivnog fosfora, koju je poslao iz Amerike dr. Lawrence. On je htio osobno doći, no jugoslavenske vlasti u Parizu nisu mu htjele dati vizum. Injekcija je bila dopremljena preko Züricha u Zagreb (34). Ovom zgodom primijeti kardinal (35):

«Jeste li vidjeli? Nikamo ne mogu. Odsjekli su me od svijeta. Pa ipak kroz sve ove zabrane i ograničavanja stigla je injekcija. Stvar je tako skupa, a nitko ne pita, da što platimo. Božja providnost! Nolite solliciti esse!»

U ožujku g. 1957 hrvatski su liječnici raspravljali o izjavama dr. Lawrenca i dr. Heilmeyera pa su izjavili, da bolesnika s ovakvom polycithimijom, kakvu je imao kardinal, nisu još nikada imali u svojoj liječničkoj praksi (36).

Bolest je kardinala neprestano podsjećala na smrt, i on je rado na nju mislio i o njoj govorio.

«Vidim» — znao je reći (37) — «da od zdravlja nema više ništa. Spremaj se ti, nadbiskupe, na drugi svijet!»

Jednoć ga je nadbiskupski tajnik prigodom posjeta u Krašić upitao, kako mu je. Kardinal će njemu:

«Ako me pita kršćanin, kako sam, tada mu velim, da sam kao sveti Quodvultdeus — Štoboghoće. Ako me pita čovjek, koji nema vjere, onda mu velim, da sam miserable — bijedan».

(34) VD III 122.

(35) VD III 118 sl.

(36) VD III 124 sl.

(37) VD II 225; III 144.

Župnik, koji je slušao taj razgovor, upita ga (38):

- Tko je taj «Quodvultdeus»? — Kardinal mu odgovori:

— Imate ga 11. veljače u *Martyrologiju*: «Neapoli in Campania, sancti Quod vult Deus, carthaginiensis episcopi, qui una cum clero a rege ariano Genserico in fractas et absque remigio ac velis naves impositus, praeter spem Neapolim appulit, ibique in exilio positus, confessor occubuit. — U Napulu u Kampaniji: spomen svetoga Što-Bog-hoće, kartaškog biskupa. Njega je arijanski kralj Genzerik zajedno s njegovim svećenstvom stavio u podrte lađe bez vesala i jedara. Preko očekivanja doplovili su u Napulj, gdje ostade u progonstvu i kao ispovjedalac vjere preminu».

Za boli, koje je osjećao u mjehuru, rekao je župniku (39):

«Ne dao vam Bog toga okusiti».

U veljači g. 1958 jednog dana će župniku (40):

— Ako brzo ne svršim, vidim, da ću morati još mnogo patiti. Počela me boljeti i desna noga. Ali strpljiv moram biti usque ad effusionem sanguinis — do prolijevanja krvi. Da, ali to je kod mene malo drugačije negoli je bilo kod mučenika. — Pa smiješeći se nastavi — Oni su prolili 5 litara krvi, i u raju su, a ja već 30 litara i još sam jadni grješnik, i borim se. Gospodine, cur fecisti sic — zašto si to učinio? (No odmah se je ispravio i rekao:) To ne smijemo pitati.

Bolovi u desnoj nozi i u mjehuru su se ponavljali. Kad je, 23. veljače 1958, u jutro došao župnik k njemu, da vidi kako je proveo noć, kardinal mu reče (41):

«Nikako! Ne mislite, da je ovo mala bol. Ja sam u životu mnogo toga prepatio. Kada je već zbilja bilo bolno i ozbiljno, onda sam rekao: ne dao vam Bog nikada ovakva što doživjeti. Neću prigovarati, ali je teško. Ne mogu danas služiti sv. misu. Noćas sam morao 25 puta sići s kreveta. Ni svetu pričest nemojte mi nositi!»

«Nemate pojma — reče par dana iza toga razgovora (42) — kako je neugodna ta bolest. Ali oslobodi me Bože, da bi tome prigovarao».

(38) VD III 148.

(39) VD III 149.

(40) VD IV 15.

(41) VD IV 18.

(42) VD IV 22.

Na 1. ožujka 1958 izjavio je (43); «Nema tu pomoći. Svršetak je blizu. Samo čudo Božje moglo bi mi produljiti život. Ja pak ne vidim nikakva razloga, da on učini to čudo. Neka ide sve! Glavno je, da nismo nasjeli i popustili».

Stanje mu je bilo vrlo promjenljivo, sad vrlo loše, sad opet bolje. Tako je cijele Sv. sedmice g. 1958 bio bolestan. Usprkos bolesti silio se ispovijedati vjernike u crkvi, no nije mogao prisustvovati uskrsnom noćnom bdijenju. A na Uskrs se osjećao zdravim. Vodio je u 11,30 s. procesiju oko crkve, služio podnevnu misu, pod kojom je i propovijedao, a poslije podne je kod blagoslova ponovno govorio puku (44).

Jednog dana u travnju iste godine na povratku sa šetnje reče župniku (45):

«Kako ću zahvaliti Gospodinu, što se sada tako ugodno i zdravo osjećam! Nikakav umor, nikakve boli. Znam, da to stanje neće dugo trajati, ali je čudno ovo. Već dugo se nisam tako ugodno osjećao».

U svibnju g. 1958 se opet pojavila tromboza, sada na desnoj nozi. Par dana iza toga oboljenja reče župniku (46):

«Subjektivno se osjećam tako, da neću biti ovdje dulje od ove godine. To ide kraju. Neka liječnici kažu, što ih je volja, i vi ako mislite kao i oni, da nije tako, ja vam velim, da idem k svršetku ovdje na zemlji. I Bogu hvala na tome! Glavno je, da nisam nasjeo, ni popustio. Sa mnom u crkvi za pomoć nemojte više računati. Ja sam gotov invalid».

Bol u nozi je bila tako jaka, da 20. svibnja nije mogao misiti. Slijedećega dana počeo se tužiti, da nešto nije u redu sa srcem i u plućima. Prizvani liječnik iz Zagreba je ustanovio, 21. svibnja, naglo oslabljenje srca, upalu pluća i u desnoj nozi trombozu. Bolest se naglo razvijala. Dr. Riesner je ostao kod njega cijelu noć od 23. na 24. svibnja. Srce je bivalo sve slabije.

U Zagrebu se svi uzbuniše na tu vijest. Pod večer 24. svibnja stigla su u Krašić oba pomoćna biskupa dr. Salis i dr. Lach. Vlast im ovaj puta nije priječila pristup u župni dvor, jer se pronio glas, da je kardinal na umoru. On je mirno ležao u krevetu na povišenom uzglavlju, u rukama mu bila velika bijela krunica od 15 otajstva, a pogled uperen na Gospinu sliku nad krevetom. Začudio se dolasku biskupa. Mirno je

(43) VD IV 26 sl.

(44) VD IV 46.

(45) VD IV 56.

(46) VD IV 65.

bodrio biskupe i hrabrio ih na ustrajnost i srčanost u prilikama, u kojima se nalaze.

U Zagrebu je generalni vikar mgr. Stjepan Bakšić pozvao vjernike, da se mole za bolesnoga kardinala. Po ulicama čitala se zabrinutost na licima građana. Iz brezovičkog karmela stigoše u Krašić vanjske sestre, koje su donijele za kardinala biskupsko odijelo, koje je on svojevremeno kod njih pohranio za slučaj svoje smrti. Časna majka Regina Terezija, priorica, piše dirljivo:

«Ne umire čovjek, koji je živio za Boga, nego je umiranje ono, što je bilo do sada. On ide k svjetlu, vječnom životu u susret. To je naša utjeha i tome se moramo radovati, da nam Uzoriti ne predbaci kao Isus apostolima: Kad biste me ljubili, vi biste se radovali, da ja idem k Ocu».

Čak i režimski dnevnik *Vjesnik* ovaj put donio je obzirnu i suzdržljivu vijest bez žalca o kardinalovoj bolesti (47).

Nadbiskup koadjutor mgr. Šeper se nalazio u Rimu onih dana po crkvenom poslu. Generalni vikar mgr. Bakšić ga je odmah brzojavno obavijestio o opasnosti, u kojoj se kardinal nalazi.

Iz Vatikana je na kardinala u Krašić stigao brzojav slijedećeg sadržaja:

«Sv. Otac se očinskom ljubavlju žarko moli da ti Bog dade utjehu i pomoć, podjeljuje ti od srca apostolski blagoslov. Dell'Acqua, Substitut».

Kad je župnik spomenuo kardinalu, da se za njegovo zdravlje zajedno s njegovim vjernicima mole i zanimaju za nj i vrlo mnogi po cijelom svijetu, on je primijetio (48):

«Tu solus Sanctus, tu solus Dominus, tu solus Altissimus! Sve drugo je niš»!

30. svibnja ustanovljuju liječnici, da se stanje bolesniku popravlja i kreće na bolje. 2. lipnja mu dovede župnik njegove najmilije društvance, malenu djecu, s kojom se do mile volje porazgovorio i nadario ih bombonima.

Veselilo ga je u toj bolesti, što se kapela Sv. Ivana na Brijegu popravlja. Posebno je naglasio, da se ima popraviti kip lurdske Gospe, jer veli:

«Marija ne smije onako izgledati, ona je sama dobrota».

(47) VD IV 69 sl.

(48) VD IV 74.

Mnogo se bavio mislima o prijelazu u bolji život. Znao je reći (49):

«Ne znam, kakve nakane ima sada Gospodin sa mnom, ali moja bolest mi sugerira misao: cursum consummavi — dovršio sam utrku».

9. lipnja ujutro dođe župnik kardinalu, da vidi kako mu je, a on mu odgovori:

«Morituri te salutant — pozdravljaju te oni koji imaju umrijeti! Slabina me obuzima, pritište me nešto, dolazi mi na bacanje. Nikada u životu nisam tako trpio. Ne prigovaram, ne tužim se».

Slijedećeg jutra kod sličnog posjeta reče župniku (50):

«Sicut leo contrivisti omnia ossa mea — Kao lav satireš sve kosti moje. Bilteni su dobri, ali pacijent je sve slabiji. Teško ću se oporaviti, ako ostanem, jer ovo je polagano umiranje».

12. lipnja počeo je spavati, têk mu se otvorio i počeo se osjećati bolje. 17. lipnja izmolio je prvi put u toj bolesti, cijeli časoslov predviđen za taj dan.

«O, kako je divan! — reče župniku (51) — Nikada mi psalmi nisu bili tako lijepi kao danas. Laudabo Dominum».

Da bi mogao služiti sv. misu, preudesili su mu prvu sobu u kapelu, gdje je počeo 19. lipnja misiti.

Kada su 24. lipnja, na godišnjicu njegova biskupskog posvećenja, liječnici stigli u Krašić, dr. Riesner je izjavio župniku:

«Koliko liječničko umijeće može ustanoviti, Eminencija je bio zrio, da umre. Kako je ostao, nama je to nejasno».

U bašči su mu pripravili naslonjač. Sišao je, da se naužije svježa zraka, sunca i miomirisa cvijeća. Bio je zadovoljan, ni od koga opažen. Župnik mu je htio donijeti koju knjigu, no on zaokruži rukama po zraku i reče:

«Pa to mi je sada najbolja knjiga».

Tom je zgodom pripovijedao, da mu nije ni na kraj pameti došla misao, da za vrijeme krize zatraži bolesničko pomazanje, ali je neprestano ponavljao, što i dalje čini (52):

«Gospodine, ako moj stav bilo u čemu škodi interesima tvoje Crkve, onda te molim, uzmi me k sebi»!

Obradovao se, kad mu je nadbiskup koadjutor mgr. Šeper

(49) VD IV 76.

(50) VD IV 77.

(51) VD V 79.

(52) vD IV 85 sl.

---

na povratku iz Rima poručio, da Sv. stolica odobrava njegov stav (53).

Posljednji dan lipnja počeo je služiti sv. misu u crkvi. No, već 6. srpnja opet se pojavila u desnoj nozi tromboza. Morao je opet mirovati. Najteže mu je bilo, da mora ostati bez sv. mise. U krevetu je neprestano prebirao svoju veliku bijelu krunicu od 15 otajstava. Ovaj put se ponovno pokazala potreba kirurškog zahvata, koji je dr. Riesner izveo 9. srpnja. Tom zgodom reče bolesnik (54):

«Pravo kaže Kempenac: «Vae his, qui hanc miseram vitam diligunt — Jao onima, koji ljube ovaj bijedni život».

Sv. Otac mu je ponovno poslao brzojav slična sadržaja kao prigodom one teške krize u svibnju (55). Polovicom srpnja je krenulo stanje na bolje, no misu je služio sve do kolovoza u sobi. Jednog dana u kolovozu začuje pod prozorom dječje glasove. Nije mogao odoljeti svom očinskom srcu. Sišao je pred kuću, da se s djecom malo porazgovori.

Tromboza je prošla, ali se opet pojavila teška bol na vrlo osjetljivom mjestu. Tek u rujnu opet je počeo nedjeljom i blagdanima služiti poldanju misu i propovijedati. Preporučio se Majci Božjoj i išlo je prvi put nakon četiri mjeseca bolesti (56).

U kolovozu g. 1959 reče jednog dana župniku (57): «Moj život ide kraju. Čast liječnicima, specijalistima, ali oni ne mogu sve znati. Uostalom, oni i nemaju mogućnost, da me pregledaju. Uvijek isti ambijent. Nikuda se ne smiješ slobodno okrenuti, pa kako da budeš zdrav? Vesele me mala djeca. Ona i ne slute, kako mi veliko veselje pripravljaju, veće oni meni negoli ja njima s bombonima. Veseli me i taj narod, koji se još drži. Molim Isusa, da sve podnesem patienter, kad nisam toliko savršen, da trpim libenter et ardenter».

Drugom zgodom iste godine, kad ga je župnik upitao, da li osjeća boli, reče (58):

(53) VD IV 87.

(54) *Nasljeduj Krista* I 22.

(55) Segretaria di Stato Vaticano 10 luglio 1958. Eminent.mo Cardinali Stepinac Krašić, Jugoslavia. Augustus Pontifex cum novisset te mala valetudine iterum uti flagrantibus votis a

Deo tibi auxilia et solacia praestantissima invocat atque horum pignus et suae caritatis testem singularem apostolicam benedictionem tibi impertit. Dell'Acqua, substitutus.

(56) VD IV 101.

(57) VD V 38 sl. 43.

(58) VD V 56.

«Non est servus super Dominum - Nije sluga nad gospodarom. Treba trpjeti».

U bolesti na onome vrlo osjetljivom mjestu sjećao se sluge Božjega o. Leopolda Mandića, čiju sliku je dao objesiti nasuprot kreveta, da bi je ležeći mogao gledati. I taj ugodnik Božji je imao slične boli. Kardinal čita u krevetu njegov životopis, te navodi slugu Božjega sebi na utjehu: «Trpjeti se mora. Tako hoće Bog». Tim riječima doda svoju primjedbu (59):

«Dà, ali tako su govorili sveci, a što ću ja grješnik»?

Jednog jutra u studenom g. 1959, nakon neprospavane noći uslijed bolova, on će župniku (60):

«Strašno! Gotovo nikada u životu ovako. Griješio bih, kad bih prigovarao Bogu. Čini mi se, da je i dobri p. Leopold trpio slično. Mene samo čudo može spasiti od ove boli i smrti, jer jasno vidim, da sve ide kraju. I to nije od jučer. To traje već pet godina. Kroz sve to vrijeme najviše je bilo deset dana, da sam bio bez boli, ali se nisam htio tužiti nikome. Moja je narav takva, da se u životu nisam tužio, kad je i teško bilo, da ne moraju drugi imati sa mnom neprilike. Koliko sam toga pretrpio na ratištu, pa onda u Germanikumu među kolegama i od prehlade! Žao mi je samo to, što ne mogu imati sv. misu za jadnoga N.N., koji je jučer umro».

2. - U BRIZI ZA NASLJEDNIKA

Kako je već od početka kardinalova boravka u Krašiću njegovo zdravstveno stanje bilo ozbiljno narušeno, a bio je onemogućen i s druge strane da upravlja nadbiskupijom, osjećali su mnogi svećenici, da bi se morao pobrinuti za svoga nasljednika.

U siječnju g. 1954 pisao mu je remetski župnik mgr. Leopold Rusan slijedeće pismo:

«Uzoritosti!

Vas neće ni jednog časa pustiti iz Krašića prije navršenih 16 godina. Preuzvišeni Salis ima visoke godine. Ako umre, na komu će nam ostati nadbiskupija? Nađite si jednoga mlađega, pobožnoga i razumnoga svećenika, koji će moći voditi dijecezu».

(59) VD III 17; V 69 sl.

(60) VD V 72.

Kardinal mu je na to pismo u ožujku iste godine ukratko odgovorio:

«Mislit ću na ono, o čemu ste mi pisali, ali molim najveću tajnu. Molite se!»

19. dan istoga mjeseca pošalje kardinal privatnim putem tri pisma u Vatikan (61).

Koncem lipnja ili početkom srpnja pisao je kardinal remetskom župniku, da je ona stvar u toku. Neka čuva najveću tajnu i neka se moli (62).

Bilo je i drugih svećenika, koji su preko krašićkog župnika kardinalu slično poručivali. Za dugo vremena župnik se nije usudio s njime o tome govoriti. Tek 27. srpnja prigodom šetnje spomenuo mu je, da je pitanje njegova nasljednika gorući problem. Kardinal će na to (63):

«Jedno bih htio samo doživjeti, a to je, da se u biskupiji nađe svećenik, koji će biti moj nasljednik. Mislim, da je moja misija, da budem nakovanj, a ne čekić, na kojemu će se razbiti udarci neprijatelja Crkve».

15. kolovoza 1954 kardinal je proveo u besanici čitavu noć misleći na jedan veliki problem, o kojem nije htio govoriti, jer da je vezan na tajnu. Ali htio je, da sutradan netko na svaki način pođe u Zagreb, jer se radi o vrlo važnoj stvari. Išla je sestra predstojnica i odnijela dva zapečaćena pisma, jedno za biskupa Salisa, drugo za župnika u Trnju dr. Franju Šepera. Oba je pisma imala predati dr. Šeperu, a on će drugo pismo sâm dalje uručiti. Želio je, da mu dr. Šeper pošalje odgovor, što je i učinio. Kardinal je naglasio predstojnici, da mora biti vrlo oprezna kod prijenosa ovih pisama.

Župnik je iz svega toga zaključivao, da dr. Šeper dolazi na upravu nadbiskupije. Pišući o tome u svom dnevniku stavio je svoju opasku (64): «Daj, Bože!»

Kad je župnik, 20. rujna, išao po poslu u Zagreb, saznao je, da će slijedećeg dana, tj. 21. rujna 1954, dr. Franjo Šeper biti posvećen za biskupa, jer je imenovan nadbiskupom koadjutorom. Bulu imenovanja već je predložio na uvid prvostolnom kaptolu. Kardinal je sve do zadnjega časa držao tajnu. Kad se župnik vratio s tom viješću, reče mu kardinal:

(61) VD II 169.

(62) pismo mgr. Leopolda Rusana, upravljeno piscu ovih redaka, od 13. X. 1961.

(63) VD II 248.

(64) VD II 254.

«Sada mogu mirno spavati. Sada ću i lako umrijeti, jer vidim, da je to veliko pitanje tako lijepo riješeno. Drago mi je, da je na Kaptolu već gotovo. Ni konsekracija nije sada toliko važna. Držao sam to u tajnosti, javio sam Šeperu neka to obavi tiho. Deo gratias!»

Novi nadbiskup koadjutor rekao je župniku u šali:

«Recite kardinalu, da mi je dobru kašu skuhal! Kad je sebe dao jedanput prevariti, zašto je sada i mene?»

«Bogu hvala — reče na to kardinal — kad je sve to tako lijepo svršilo. Nadam se, da će i sutrašnji dan lijepo proći. U moje ime zahvalite Ujčiću za sve, što mi je učinio u ovoj stvari».

Slijedećeg je dana župnik ponovno pošao u Zagreb, da prisustvuje biskupskom posvećenju nadbiskupa koadjutora dr. Franje Šepera. Taj veliki čin nije bio nigdje objavljen. Dan prije se za to saznalo i vijest je letjela od usta do usta. 21. rujna 1954, na blagdan sv. Mateja apostola, oko 9 s., sakupilo se u katedrali oko 3.000 svećenika, redovnika, redovnica i vjernika. Tiho i skromno odigravao se veliki događaj.

Neki su se svećenici malo uzbunili na pomisao, da bi možda kardinal sada napustio zemlju i otišao u Rim, pa, kad mu je župnik to spomenuo, odvratio je:

«A to ne! Nikada ni pomislio nisam na to. On je nadbiskup koadjutor sedi datus. Dok sam spriječen u vršenju službe, on ima svu vlast. Pa i u slučaju moje smrti, ne treba nikakve nove odluke Sv. stolice, jer mora dalje voditi nadbiskupiju, dok Sv. stolica drugačije ne odredi. U svakom slučaju je ovo najzahvalnije rješenje. Moram, međutim, misliti, što u slučaju, da i njega zatvore, ili bilo kako spriječe u službi. Treba imati odmah u vidu osobu, koja će preuzeti dužnost. No, kad su sve zapreke premoštene i dotle je sve dobro prošlo, nadam se, da će se dobri Bog smilovati dijecezi i neće dopustiti, da naši svećenici i narod sagnu koljeno pred Baalom. A koji jesu, s njima će koadjutor imati brzo posla i učinit će, kako traže crkveni propisi».

U vrijeme, dok je u Zagrebu trajalo biskupsko posvećenje novoga nadbiskupa koadjutora dr. Šepera, kardinal je dobar dio vremena proveo u crkvi u molitvi. Župniku je sada bilo jasno, zašto je kardinal u zadnje vrijeme pred Svetohraništem klečao dan za danom više nego obično (65).

(65) VD II 262 sl.

Kardinal se vrlo radovao, kad je novi nadbiskup koadjutor počeo uredovati. Često puta je to izrazio na razne načine (66):

«Koadjutor se dobro drži. Lako mi je, kad vidim, da je biskupija u čvrstim rukama. Sada mogu mirno spavati. Sad ću lako umrijeti, kad vidim, da je to veliko pitanje tako lijepo riješeno» (67).

«Šepera poznam dobro i znam, da se ne bude dao zastrašiti» (68). «Nisam se, Bogu hvala, prevario u Šeperu. Tvrd je i nadam se, da neće popustiti. I pravo ima. Ako treba, u zatvor. Znademo, zašto idemo. Mogu ovi i stotinu drugih razloga navesti, zašto nekoga hapse, ali, tko i malo gleda, znat će pravi razlog» (69).

3. - IZ DOMOVINE NIPOŠTO!

Papa Pijo XII nije samo jedanput pokazao, da visoko cijeni pastoralni rad i kremeniti značaj kardinala Stepinca. Onaj posebni jubilej za katoličku Hrvatsku, koji je on proglasio prigodom 1300-godišnjice prvih veza Hrvata sa Sv. stolicom, izmolio je od pape nadbiskup Stepinac.

Otkako je postao ordinarij, bio je svake godine u Rimu, dok su mu to prilike dopuštale. Išao je u Rim zbog crkvenih poslova, ali je išao i da dobije uvid u svakodnevna zbivanja u Crkvi i svijetu i da sazna za smjernice Sv. Oca u upravi Crkve, da uzmogne zauzeti ispravan stav u teškim i zapletenim okolnostima, u kojima je imao upravljati najvećom dijecezom u Hrvatskoj. Pijo XII je također sa svoje strane htio iz prvoga izvora saznati točno, kakve su tamo prilike, pa je stoga znao i pozvati nadbiskupa. Tako je npr. putovanje u svibnju g. 1940, kako je pisala novinska služba *United Press*, uslijedilo na poziv samoga Sv. Oca (70).

Vjernost prema Sv. stolici bila je za kardinala Stepinca pravi barometar, koji pokazuje, kako stoji s katoličkim osjećajem i životom u kojoj zemlji. Naglašavao je dužnost držati se nepokolebljivo uza Sv. stolicu, jer je bio uvjeren, da je bolje časno

(66) VD II 279.

(67) VD II 263 sl. 279.

(68) VD II 322; III 120.

(69) VD III 28.

(70) *Put preuzv. nadbiskupa u Rim*, u KL 91 (1940) 230.

---

poginuti negoli sramotno ostati živ. To mu je bila misao vodilja, koju je toliko puta naglasio. Molio se dnevno za milost ustrajnosti u toj vjernosti (71).

Kad je Pijo XII saznao za tešku bolest Stepinčevu poslao mu je u dva navrata brzojavno svoj blagoslov i uvjeravao ga, da se za nj moli (72).

Osim toga, 26. srpnja 1953, pisao mu je mgr. Dominik Tardini u ime Sv. Oca pismo, u kojemu potvrđuje, da je papa saznao za njegovu bolest, da ga visoko cijeni i goji prema njemu osjećaje posebne dobrohotnosti. Papa mu želi, da pomoću liječnika, koji su preuzeli brigu za njegovo zdravlje, uzmogne ozdraviti i šalje mu svoj blagoslov (73).

Koliko je Pijo XII cijenio kardinala razabire se i iz slijedeće crtice. Isusovački generalni asistent za Slavene o. Antun Prešern pokazao je papi prigodom jedne audijencije dvije kardinalove fotografije, kako u kratkoj obrednoj košulji ide iz župnog dvora u krašićku župnu crkvu. Sv. Otac ih je dugo gledao, pa onda upita o. Prešerna (74):

«Smijem li jednu zadržati za sebe?»

Prigodom boravka nadbiskupa koadjutora Šepera u Rimn g. 1958, Pijo XII poklonio je kardinalu Stepincu prekrasan prsni križ, u kojem su bile sv. moći: komadić križa sv. Petra, nešto od kosti sv. apostola Pavla, Jakova i Bartola (75).

Već je g. 1954 izgledalo, da nije daleko izbor novoga pape. Naime, 4. prosinca kardinal je dobio iz Zagreba brzojavnu vijest da je Pijo XII na umoru.

«Ako sada umre Pijo XII — rekao je kardinal — bit će to očit znak, da ga je Bogorodica nagradila za prošlu marijansku godinu i uopće za njezin kult, koji je on promicao i proglasio dogmom njezino uznesenje u nebo. Ako umre, bit ću pozvan u

(71) VD I 42.

(72) VD IV 71 89.

(73) 26. VII. 1953. Vaticanum: Officia publicis nuntiis procurandis necnon ephemerides in hominum notitias retulere de infirma valetudine Tua. Quod quidem gravi affecit dolore paternum Augusti Pontificis animum, qui tanti te existimat, atque ut nosti, summa te benevolentia amplectitur. Sanctitas Sua flagrantia concipit vota ut opera medicorum, qui tuae sanitati sunt praepositi convalescens atque hanc ad rem enixas Deo adhibet preces tibique apostolicam benedictionem peramanter in Domiiio impertit. Interea dum faustissima quaeque Tibi ominari gaudeo, qua par est observantia me profiteor Eminentiae Tuae add. — Dominicus Tardini.

(74) VD III 127.

(75) VD IV 87.

Rim na papin izbor. Neću ići, jer sam uvjeren, da se ne bih više mogao vratiti, pa bi onda mogla nastati zabuna, jer bi svećenstvo bilo sigurno još jače pritisnuto i mamljeno, da stupi u Ćirilo-Metodsko društvo».

— A što ako vas pozovu, da na svaki način dođete? — upita ga župnik.

— Mislim, da neće.

— A ako vas izaberu?

— To je isključeno. Nitko nije tako lud, da bira bolesna čovjeka. Veseli me, da sam mu ipak odavle mogao dva puta pisati, jednoć, kad sam mu pisao za koadjutora, i sada drugo. Nadam se, da ga je primio. Tako sam se oprostio od njega ovdje na zemlji.

No, već 6. prosinca dolazi vijest, da je Sv. Ocu bolje (76). Gospod mu je produžio život još za četiri godine.

6. listopada 1958, stiže nova vijest iz Rima, da je Pijo XII teško obolio. I ovaj put kardinal ponovi svoju odluku, koju je bio načinio već g. 1954:

«Ako je Božja volja, da umre, ja na izbor ne idem, jer nemam garancije, da ću se moći vratiti. A vidim, da više dobro Crkve traži, da ostanem tu i trpim s jadnim narodom, nego li da idem u Rim».

— A što, ako vas izaberu? — upita ga opet župnik.

Bolje bi bilo, da to nije pitao, jer mu kardinal povišenim glasom odgovori, kao da ga je tko ubo:

— To bi bio zločin bolesna čovjeka izabrati na čelo Crkve. Valjda ne smatrate kardinale budalama, da bi nešto takva počinili.

Kardinal je ostao vrlo zabrinut za Sv. Oca. Slijedećeg dana je služio sv. misu za njegovo ozdravljenje. 8. listopada na večer saznao je preko radija, da se papin život gasi.

9. listopada u 5,30 s. još nije znao, da li je papa živ ili mrtav. Ali kad je u 6,30 s. župnik svršio svoju misu, šapne mu kardinal potresen u sakristiji:

«Dajte mi crno odijelo. Sv. Otac je mrtav».

Istoga dana poruči nadbiskupu koadjutoru: «Ja ne idem u Rim». 11. listopada stiže mu iz papina državnog tajništva brzojav, da je Sv. Otac preminuo. To je bio ujedno stvarni poziv, da krene na put u Rim. On napiše na to pismo kardinalu

(76) VD II 291 sl.

dekanu Sv. zbora Tisserantu, u kojem mu objašnjava stanje. Kroz cijeli tjedan je služio u crnom odijelu sv. misu za pokojnog papu.

«Molitva — rekao je — više vrijedi, negoli da ja ovako čukljav idem na put».

Bojao se i toga, ako pođe u Rim, da će ga sa svih strana salijetati i ispitivati o prilikama. Šutjeti ne bi mogao, a to bi ga odviše umorilo. Vratiti se ne bi mogao, a za stvar Božju je bolje, da bude ondje, gdje je.

15. listopada je čuo preko radija, da on neće doći, jer se ne bi mogao vratiti. Prema tome bio je siguran, da je njegovo pismo pravovremeno stiglo.

19. listopada je stigao još jedan brzojav od kardinala Aloisi Masella, upravitelja crkvenih dobara za vrijeme upražnjene papinske stolice s obaviješću da je papa preminuo, i poziva, da dođe na izbor novoga pape u Rim.

Od 23. listopada počeo je kardinal služiti sv. misu za sretan izbor novoga pape. Jedan je dan uzimao obrazac «Pro eligendo Summo Pontifice», a drugi «De Spiritu Sancto».

Izbor pape je počeo 26. listopada. Od 17-18,30 s. slušalo je sve osoblje župnog dvora u župnom uredu preko radija ishod izbora. 28. listopada u 11 s. kardinal je s vidljivom napetošću slušao radio, ali obavijest o tijeku izbora, nije sadržavala željene vijesti. No, na večer veseo dočeka vijest, da je za papu izabran kardinal Josip Anđeo Roncalli, mletački patrijarha, i da je uzeo ime Ivan XXIII.

«Dobro ga poznam — reče kardinal. — Došao je u Brezovicu na putu iz Bugarske. Lijepo mi je čestitao na imenovanju za nadbiskupa. I o Božiću mi je pisao veliko pismo. Duh Sveti vodi Crkvu. Nitko gotovo nije očekivao njegov izbor. Pozna Slavene. Bit će dobro! Hvala Bogu!»

7. studenoga dobio je kardinal brzojav od novoga pape Ivana XXIII. Bio je poslan 5. studenoga u 14 sati, a stigao je tek nakon 40 sati. Kad je primio taj brzojav, kardinal je upravo sastavljao slijedeće pismo Ivanu XXIII, te je mogao u tom pismu potvrditi primitak brzojava (77):

«Sveti Oče!

(77) VD IV 107-119. Pismo kardinala Stepinca Sv. Ocu Ivanu XXIII nakon njegova izbora za papu, pisano je latinski.

Dok živim u teškom sužanjstvu, za mene je pogibeljno pisati, ali nisam mogao propustiti ovu zgodu, a da ne izrazim, što osjećam u času, kad katolička Crkva dobiva od Boga novoga papu. Tim više, što sam danas primio brzojav Vaše Svetosti s apostolskim blagoslovom, koji je ispunio moju dušu radošću.

Prostrt do nogu Vaše Svetosti ponajprije zahvaljujem Bogu na izboru Vaše Svetosti za papu. Kad sam čuo, da je Vaša Svetost iza izbora uzela ime Ivan, obradovao sam se i zbog drugog razloga. Papino, naime, ime Ivan izazivlje nerijetke uspomene u sjećanju Hrvatskog Naroda, čiji sam sin, i u kojem sam pozvan, tajanstvenom odlukom Božjom, da upravljam zagrebačkom Crkvom, koja možda nije najneznatniji dio rimske Crkve, Kristove Crkve.

Kako je općenito poznato, počeci neprekinutih odnosa između Sv. stolice i Hrvatskog Naroda počeli su g. 641 pod Ivanom IV. Predšasnik Vaše Svetosti Pijo XII na uspomenu ovoga događaja podijelio je Hrvatskom Narodu godinu jubileja s raznim oprostima. Odozgo nadahnut htio je time ovaj narod ojačati, da uzmogne izdržati teški nasrtaj bezbožnog komunizma, koji već preko deset godina i više podnosi.

Što da reknem o Ivanu VIII? Brojna njegova pisma našim vladarima Domagoju, Zdeslavu, Branimiru, te biskupima, kleru i vjernicima svjedoče o njegovoj očinskoj brizi za naš narod.

Što da kažem o Ivanu X, koji Hrvate zove 'posebnim sinovima sv. rimske Crkve'? Što da kažem o Ivanu XXII, koji je moga predšasnika zagrebačkog biskupa bl. Augustina Kažotića više godina kod sebe držao, a kasnije poslao za biskupa u Luceru, jer se zbog mržnje kralja Roberta Anjou nije mogao vratiti u domovinu? Blaženi ga je, naime, Augustin kao biskup morao ukoriti zbog sablažnjiva života. Konačno mnogim Hrvatima je poznato, da je Vaša Svetost više puta bila u Zagrebu u našoj domovini, dok ste vršili dužnost apostolskog delegata u Bugarskoj.

Cio moj narod raduje se izboru Vaše Svetosti za papu i neće prestati moliti se Bogu za dugi život, dobro zdravlje i nada sve Božju milost, da bi Vaša Svetost mogla voditi i upravljati Crkvom Božjom u duhu njezine nevidljive glave, Gospodina Krista, čiji ste zamjenik na zemlji.

Predšasnik Vaše Svetosti Ivan VIII pisao je 7. lipnja 879. našem knezu Branimiru među ostalim i ovo: 'Na Spasovo služeći misu na oltaru sv. Petra podignutih ruku blagoslovili smo tebe i tvoj narod i cijelu tvoju zemlju, da uzmogneš zdrav dušom

---

i tijelom sretno i sigurno vladati i poslije smrti na nebesima s Bogom sretno se u vijeke radovati'.

Molim Vašu Svetost, da bi, idući tragom svojih predšasnika, udostojali se blagosloviti Hrvatski Narod, da se nikada ne bi usudio zatajiti vjeru zadanu sv. Petru, i premda je ovaj narod sada zbog vjernosti prema Sv. stolici potlačen, da bi radije pošao u smrt i da bude izbrisan s lica zemlje negoli da ne održi obećanja dana sv. Petru.

Prostrt do nogu Vaše Svetosti najodaniji sin u Kristu.

Krašić, dne 12. studenoga 1958.

Alojzije kardinal Stepinac,

nadbiskup zagrebački».

Papin državni tajnik kardinal Dominik Tardini odgovara na to pismo 26. prosinca 1958 slijedeće (78):

«Moj predragi uzoriti i prečasni gospodine!

Sv. Otac se vrlo razveselio tvojim željama i pismu, koje si mu pun počitanja napisao, kad je Božjom odlukom bio podignut na vrhunac duhovne vlasti. Iskazao si mu svoje želje, da dobije svjetlo i pomoć odozgo. On ti se zahvaljuje.

Spomenuo si u svom pismu, da su neki od rimskih papa, Ivani po imenu, bili usko povezani s odličnim Hrvatskim Narodom i bili mu vrlo skloni.

Njegova Svetost živo želi, da bi mu se pružila prigoda, da i on uzmogne vaš narod posebnom dobrohotnošću privinuti na srce, pomoći mu i biti od koristi.

On vruće želi, da bi katolička vjera, koju ste primili od svojih pređa kao blago neprocjenjive vrijednosti, bila uščuvana čista, neoštećena, neokaljana usred tolikih bura, koje su se digle, te da u toj zemlji ona uživa sveta prava slobode. Vrlo je bijedan pokušaj protiviti se i prijekim okom gledati svjetlo, koje podržava život. Ono pak, što se ne može ugasiti, oživjet će to većom snagom.

Stoga Sv. Otac moli Boga, da bi rasvijetlio razum protivnika katoličke vjere i ganuo im volju. Onima pak, koji ispovijedaju katoličku vjeru, da bi podržavali oganj, koji je zapaljen u njihovu plemenitom srcu. Neka svi vaši s tobom na čelu, nastoje i primjerom i riječju duhovnih pastira junački, muževno, ustrajno braniti stijeg križa, koji je dragocjen simbol prave kulture.

(78) VD V 113 sl.

Dok ti to želi, Sv. Otac tebi i cijelome tvom stadu velikodušno i od srca podjeljuje apostolski blagoslov.

Upotrebljavam ovu prigodu, da ti najponiznije poljubim ruku. S dužnim poštovanjem jesam najodaniji

Dominik kardinal Tardini».

Ovo je pismo, koje je prispjelo 20. ožujka 1959, vrlo obradovalo kardinala. Želio je, da bude dobro pohranjeno, jer ima svoju povijesnu vrijednost (79).

Koliko je kratki pontifikat dopuštao, papa Ivan XXIII je dovoljno iskazao svoju naklonost prema Hrvatskom Narodu. Iskoristio je, naime, prigodu dolaska beogradskog nadbiskupa mgr. Ujčića u Rim. Kada se nadbiskup Ujčić vraćao u domovinu, pošto je obavio svoj posao u Rimu, poslao mu je kardinal Tardini, 21. travnja 1959, u ime Sv. Oca slijedeće pismo (80):

«Preuzvišeni i prečasni gospodine!

Sv. Otac želi, da Vaša Preuzvišenost vraćajući se u svoju biskupiju ponese sa sobom kakvu uspomenu na posjet, koji ste mu učinili. Neka to bude znak blagonaklonosti i ljubavi i prema ostalim biskupima, kojom ih on prati u sadašnjoj tuzi.

Dao mi je časnu dužnost, da vam dostavim s pismom slijedeće darove:

1) jedan dragocjeni prsten za uzoritog kardinala Stepinca koji neka bude simbol one vjere i onog sjedinjenja, koje je časni pastir sačuvao stalno 'in vinculis et in carcere';

2) jedan relikvijar s moćima sv. Bernardice za privatnu kapelu Vaše Preuzvišenosti;

3) dragocjeni kalež određen za katedralu u Beogradu, kako to označuje urezana posveta;

4) nekoliko srebrnih medalja za sve preuzvišene biskupe u Jugoslaviji.

Sv. Otac je osim toga mislio i na vjernike. Daje stoga svakom biskupu ovlaštenje, da podijeli u njegovo ime dva puta apostolski blagoslov s oprostima uz obične uvjete u dane, koje će smatrati za to podesnima.

Na taj način želi Njegova Svetost biti duhovno prisutna u vašoj sredini, da vam izrazi svoje zadovoljstvo za vjernost

(79) VD IV 162.

(80) VD V 115 sl.

---

prema Crkvi, da oživi vašu vjeru i obodri na pouzdanje u Boga 'Oca milosrđa'.

Kristov namjesnik s ovim osjećajima obnavlja blagoslov i želje za Vašu osobu, za Vašu nadbiskupiju, posebno za one, koji trpe i imadu pravo, da ih zajednički otac posebno ljubi.

Služim se rado ovom prilikom, da posvjedočim odlično poštvovanje Vašoj Preuzvišenosti najodaniji

Dominik kardinal Tardini».

U vezi s kardinalom Stepincem omogućena je i privatna audijencija dr. Riesneru kod Sv. Oca. Stigavši u Rim sa svojom suprugom, išao je dr. Riesner najprije u baziliku Sv. Petra, gdje se u sakristiji susreo s mgr. Đurom Kokšom, rektorom hrvatskog zavoda Sv. Jeronima u Rimu. Mgr. Kokša ga je odmah najavio u državnom tajništvu Sv. Oca, ne podnoseći posebne molbe. Već drugi dan u 9 s. bio je dr. Riesner primljen od Sv. Oca Ivana XXIII u privatnu audijenciju. Predveli su ga i dočekali kardinali Tisserant i Montini. Sv. Otac ga je preko svakog očekivanja zadržao u srdačnom razgovoru pola sata. Zanimale su ga sve pojedinosti kardinalove bolesti i okolnosti njegova boravka u Krašiću. Kada je to dr. Riesner pripovijedao nakon svoga povratka kardinalu u Krašiću, ovaj se tome čudio, jer su privatne audijencije u ono vrijeme bile vrlo ograničene. U tom potezu Sv. Oca vidio je Stepinac da papa odobrava njegov stav. A to mu je bilo najvažnije (81).

4. - KRUNIDBA KIPA GOSPE FATIMSKE

U travnju g. 1959 dobio je kardinal Stepinac pismo od isusovca o. Grafenauera, u kojem ga moli, da bi okrunio kip Gospe Fatimske, koji je bio određen za Bijeljinu. O tome je bio obavijestio Pija XII još za njegova života. Pijo XII je posebnim pismom ovlastio kardinala Stepinca, da u njegovo ime blagoslovi i okruni kip «Kraljice mira».

- Bi li to išlo — upita kardinal župnika — da se taj kip dopremi ovamo u Krašić i stavi u našu crkvu?

- Ići će — odgovori on. — Tolike druge stvari su sretno prošle. Pogotovo će to ići, kad se radi o tom kipu, jer što se

(81) VD V 15.

---

do sada oko njega zbilo, sve je bilo nekako čudno. Preko dana bismo ga odnijeli u crkvu, vrata zatvorili. Bili bi prisutni vi, sestre i ja.

— E pa onda bih mogao to i svečano obaviti — nadoda kardinal. — A za uspomenu mogli biste se pobrinuti, da bude i sam čin fotografiran (82).

23. svibnja 1959, stigao je taj Gospin kip u župni dvor u Krašiću. S kipom je donesena i zlatna kruna. Lijepo zamotana donijela ga je u kuću jedna seljakinja. Župnik u svom dnevniku primjećuje:

«Kao Petar iz tamnice, tako je Gospa mimo četiri stražara neopaženo unesena u kuću. U prvoj sobi otvaram zamotani kip. Pogledavam neprimjetno kroz otvorena vrata Eminenciju kako leži u krevetu. Podigao je obje ruke kao na «Oremus» prema Gospinoj slici nad krevetom i u zanosu moli ne skidajući pogleda sa slike. Sigurno zahvaljuje za milost, što je kip sretno stigao u kuću. Uzmem kip i ponesem ga krevetu, da ga vidi. On se malo podignuo sa ležaja, obujmi noge kipa, i na tri ga mjesta na podnožju poljubi, ništa ne govoreći, nego ga je samo gledao. Odredio je, da ostave kip u njegovoj prvoj sobi do podne, a poslije podne neka bude kod sestara».

Onih je dana kardinal bolovao. Premda je bila nedjelja i blagdan presv. Trojstva, crkveni god, on nije mogao u crkvu, da služi misu za puk. Ostao je sâm sa sestrama u kući. Kad je sestra predstojnica ušla u njegovu sobu, opazila je pred Gospinim kipom kardinalovo klecalo, dok je on ležao u krevetu. Sestra ga upita smiješeći se:

— Eminencija, kako je to klecalo prispjelo ovamo? Tek sada je kardinal zamijetio, da je klecalo na tome mjestu ostavio, pa će sestri:

— Kad me je već klecalo izdalo, onda moram sve priznati. Ustao sam, obukao lijepo reverendu, metnuo pektorale na sebe kao za vrijeme sv. mise. Ona nas je pohodila, pa se pristoji, da je ovako dočekam.

U prvoj njegovoj sobi načinili su privremen oltar, na nj postavili Gospin kip, pred kojim je on mogao služiti sv. misu. Kip je bio izrađen u samoj Fatimi, a Pijo XII ga je već bio blagoslovio.

31. svibnja kardinal je u svojoj sobi služio misu pred Gospinim kipom. Nakon pučke mise bila je u župnom dvoru skrom-

(82) VD IV 108.

---

na, tiha, jedinstvena svečanost. Kardinal je obukao biskupsko ruho, uzeo mitru, koju su mu poklonili Krašićanci za 20-godišnjicu njegova biskupovanja, i prsten, što mu ga je poslao na dar papa Ivan XXIII. Uz njega su bili župnik i začasni kanonik Šimecki, a sestre su stajale na hodniku. Pošto su najprije izmolili litanije Majke Božje, Očenaš, Zdravo Marijo i Slava Ocu, kardinal je blagoslovio zlatnu krunu i postavio je na glavu Gospina kipa (83).

Pod večer 3. lipnja kip je bio odnesen iz župnog dvora neopazice kao što je neopazice bio i donosen. Premda je stražar gledao ženu, koja je nosila kip, ipak nije ništa rekao niti ispitivao. Kip je sretno prispio u Zagreb, gdje je bio izložen u kapeli časnih sestara Naše Gospe. Po gradu se brzo pronijela vijest o tome. Župnik se bojao, da bi taj kip mogao zadesiti jednak udes kao što je imao onaj kip Majke Božje Bistričke, kad je g. 1945 bio izložen u katedrali. No, sve je prošlo bez ispada. Kip je sretno prispio i na svoje odredište (84).

5. - STEPINČEVA DUHOVNA OPORUKA

Alojzije Stepinac kao svećenik i zagrebački nadbiskup bio je duboko svjestan svojih obveza prema Bogu i prema vjernicima koje mu je Providnost dodijelila da ih duhovno vodi riječju i primjerom života. A jer je među crkvenim dostjanstvenicima zauzimao prvo mjesto u Hrvatskom Narodu, bio je svjestan također svog posebnog odnosa prema čitavoj hrvatskoj narodnoj zajednici. To se posebno očituje i u njegovim duhovnim oporukama. On je, naime, napisao tijekom svog života tri duhovne oporuke, koje su sažetak najplemenitijih i najuzvišenijih misli i odluka, koje je on zbilja provodio u život, a jer su oporuka, one su i za sav vjerni hrvatski puk uzvišena poruka.

1) - *Prva oporuka iz g. 1939*

Da je Stepinac živio dubokim duhovnim životom, razabire se iz jednog spisa, koga je napisao 26. srpnja 1939 i nazvao svojom duhovnom oporukom. Spis potječe iz godine, kad je Ste-

(83) VD IV 194 sl.

(84) VD V 3-10.

---

pinac bio sav zauzet pastoralnim radom i proslavom 1300-godišnjice prvih veza Hrvata sa Sv. stolicom. Donašamo ga u cijelosti, jer se u njemu posebno odrazuje njegov duhovni odnos prema Bogu (85):

«OBEĆANJE I IZJAVA

što sam ih ja Alojzije Stepinac bijedan griješnik, učinio želeći kroz ovo kratko vrijeme života, što mi ostaje još biti pripravljen da me nenadana smrt ne zadesi. Čovječji je život izložen nebrojenim pogibeljima. Spoznajući ja — bijedan griješnik — da sam smrtan čovjek rođen da umrem, ne znajući čas kada budem morao platiti svoj dug. Stoga da ne budem pozvan iznenada, hoću da se pripravim za taj čas, pomoću Božje milosti dok mi Bog još daje vremena. Zato sada, prostrt pred nogama Propetoga proglasujem zadnju svoju volju i ponizno govorim:

U ime Oca i Sina i Duha Svetoga Amen.

Ja Alojzije Stepinac u prisutnosti Svemogućega Boga Oca i Sina i Duha Svetoga, triju osoba u jednome Bogu; prečiste Djevice Marije i čitavoga nebeskog dvora, obećajem da hoću živjeti i umrijeti poslušan svetoj Crkvi.

1. Čvrsto vjerujem svih dvanajst članaka vjere, koji su proglašeni od dvanajst svetih Apostola, kako ih tumači i razjašnjuje sveta Crkva katolička, vođena od Duha Svetoga. Napokon izjavljujem, da vjerujem sve što dobar kršćanin mora vjerovati. U toj svetoj vjeri hoću i veselim se, da ću umrijeti. Izjavljujem, ako bilo koju stvar uslijed napastovanja đavolskog reknem ili učinim protiv ovoj izjavi, da to sve ja sada za uvijek opozivam, brišem i uništujem.

2. Ovom svojom zadnjom voljom hoću da na času smrti primim sakramenat svete ispovijedi. Kada to ne bih mogao radi bilo kojeg razloga, ja se već sada, za onda, kajem za sve svoje grijehe, što sam ih počinio mišlju i riječju i djelom. Sada žalim, sada se kajem želeći veliku bol, ne radi paklenih muka, već jer sam uvrijedio najveće dobro, kojemu sam morao služiti i ljubiti Ga. Odsada stalno odlučujem, pomoću Njegove božanske milosti, da ga kroz sve vrijeme svoga života neću više uvrijediti.

3. Želim na času svoje smrti primiti svetu pričest, da se sjedinim najsavršenije i najspokojnije s mojim Gospodinom po

(85) Prijepis u posjedu pisca ove knjige.

---

ovom svetom Sakramentu. Ako ne bi mogao taj veliki Sakramenat primiti zbog koje zapreke, izjavljujem sada za onaj čas, da ga želim svim srcem barem duhovno primiti, klanjajući mu se i moleći Ga, da se udostoji biti sa mnom na tako opasnom putu, braneći me od nasrtaja paklenih sila, te privesti me u vječno blaženstvo.

4. Želim na času smrti primiti sveto pomazanje. Kad to ne bih mogao dobiti, sada za tada želim i tražim, da se Božje Veličanstvo udostoji pomazati moja nutarnja i vanjska osjetila uljem neizmjernoga svog milosrđa. Nek mi oprosti sve što sam sagriješio: gledanjem, govorom, slušanjem, mirisom, okusom, opipom i bilo kojim drugim načinom.

5. Ovim izjavljujem da neću nikada posumnjati u Božje milosrđe radi svojih grijeha. Iako sam zaslužio pakao, ufam se ipak u neizmjerno milosrđe Božje, koje je oprostilo mnogim drugim griješnicima, sličnim meni. To je jasno izjavio Božanski Spasitelj, kada je kazao u svom Evanđelju, da nije došao spasiti pravednike nego griješnike.

6. Izjavljujem: Ne znam za stalno, da li sam ikada učinio dobra djela, zaslužna za vječni život. Ako sam koje učinio, priznajem da sam ih s velikom nesavršenošću i da ih nisam mogao učiniti bez Božje milosti. Ja ne mislim da sam svojom snagom zaslužio raj, već po zaslugama moga Gospodina, koji je na križu prolio svoju krv za bijedne griješnike.

7. Ovim izjavljujem da sam pripravan podnijeti strpljivo: nevolje, boli, svaku bolest i žalost. Ako bi katkada u stanju nesvjesnosti u smrtnoj borbi i radi napasti đavolskih dao znakove neugodnosti i nestrpljivosti što bi moglo biti drugome na sablazan, sada — za onda — ja se kajem i molim Božje milosrđe i dobrotu da me ne ostavi sama u toj teškoj borbi.

8. Sad izjavljujem da praštam sve uvrede i nepravde, nanešene mi bilo od koga i molim Boga, da im oprosti, molim također, neka i meni drugi oproste ako sam koga bilo na koji način uvrijedio ili nanio koju nepravdu.

9. Ovim zahvaljujem božanskom Veličanstvu na svim dobročinstvima, što mi ih je podijelio, osobito na dobročinstvu stvorenja, otkupljenja i što me je dugo vremena čekao na pokoru, dok sam bio u grijesima. Neka je blagoslovljena velika dobrota Božja!

10. Želim i prosim ponizno, da slavna Djevica bude braniteljica ovoj mojoj zadnjoj volji. Ja je sada pozivljem, da mi bude prisutna u času smrti skupa s mojim drugim odvjetnicima: sv.

Josipom, sv. Barbarom i sv. Terezijom M. I. Neka me tješi s njima i moli se Sinu svome da primi moj duh.

11. Sad hoću i određujem svoga Anđela čuvara za branitelja i zaštitnika moje duše na strašnom sudu, kad će slijediti pretresanje i izreći se konačna osuda. Molim ga, kako mu je moja duša bila dana od Stvoritelja pod skrbništvo i njegovo okrilje, tako neka je brani i privede u njegove svete ruke.

12. Molim ovim za Isusovu ljubav, da moja braća i sestre, prijatelji i rodbina pomognu duši mojoj dobrim djelima osobito žrtvom sv. Mise, ako bi moja duša morala radi svojih pogrešaka poći u čistilište. Obećajem da ću se pokazati zahvalan za svako njihovo dobročinstvo.

13. Hoću i želim, da duša moja, čim se odijeli od tijela, bude položena i sahranjena u ljubljenoj rani Boga Isusa Krista u vječnom miru i pokoju.

14. Napokon sam pripravan primiti smrt na bilo koji način mi se približila. Primam je dragovoljno kao pokoru za svoje grijehe i predajem Njemu. Evo duša i tijelo moje, život i smrt moja jest u Božjoj volji. Molim Te, Bože, da ova moja volja ostane čvrsta i nepromjenljiva.

Kao potvrdu ove moje volje, ja Alojzije Stepinac napisao sam ovo pismo u prisutnosti svojih svetih odvjetnika. Hoću da ovo pismo vrijedi kao zavjera jakosti ove oporuke, što ću je nositi uvijek sa sobom. Želim da budem s ovom duhovnom oporukom pokopan poslije moje smrti. Potvrdjujem i potpisujem ovu «duhovnu oporuku» svojom vlastitom rukom.

Ja gore potpisani izjavljujem i potvrđujem sve što je u ovoj oporuci.

Alojzije Stepinac

26. 7. 1939.

Oče naš. Zdravo Marija. Vjerovanje. Ps 50 Smiluj mi se Bože.

Molitva

Gospodine Isuse Kriste, koji si s neba na zemlju iz Očeva krila sašao i krv svoju neprocjenjivu za oproštenje grijeha mojih prolio, ponizno Te molim, da se udostojiš udijeliti mi poslije moje smrti, da uniđem kroz vrata vječnoga raja.

Litanije M. Božje, Molitva svome zaštitniku i svome Anđelu čuvaru.

Majko Isusova, za Tvoje neoskvrnjeno Začeće, prečisto Dje-

---

vičanstvo i po zagovoru sv. Josipa, tvoga prečistog Zaručnika, pomozi mi, brani me, čuvaj me!»

Dodano vlastitom rukom: «Esto fidelis usque ad mortem et dabo tibi coronam vitae! Veni Domine Hesu!»

2) - Druga oporuka iz g. 1957

Neki svećenik, prijatelj kardinala Stepinca, zamoli ga, u ožujku g. 1957, da prije nego umre napiše nekoliko riječi Hrvatskome Narodu.

Primivši pismo, Stepinac je o tome razmišljao i došao do uvjerenja da bi to moglo biti od koristi osobito za mladež te ovako odgovara, 29. ožujka 1957, gore spomenutom svećeniku (86):

«Ono, što mi pišete glede duhovne oporuke, već sam i sâm više puta mislio na to i učinit ću, čim svršim neke druge poslove. Nešto sam, ako i samo s par rečenica, već učinio u prvoj oporuci, koja leži u Zagrebu. Bio sam rekao tajniku, da je dade Vama pogledati, da li danas uopće vrijedi, premda mi je prilično indiferentno, jer imovine ne ostavljam, a ma baš nikakve. Čini mi se najbolje načelo, da ne ostavim nikakva duga, jer se protivi pravednosti, ali ni imetka, jer na njega, ukoliko ga ima, imadu prema načelima Crkve i Codexa J. C. pravo siromasi i opće potrebe Crkve. Čemu da išta leži kod mene, ako što dođe, kad ima toliko bijede na sve strane».

U svibnju g. 1957 napisa Stepinac svoju *duhovnu oporuku* kako slijedi:

«Mojim dragim vjernicima!

Božja providnost u svojim nedokučivim planovima prije mnogo godina htjela mi je povjeriti dužnost pastira vaših duša. Uvjeren sam, da je u ono doba u našoj nadbiskupiji bilo mnogo svećenika, koji su bili učeniji, kreposniji i zaslužniji nego ja, budući da sam ja onda imao samo 3 i pol godine svećeničkog života i rada i jer sam bio svima nepoznat. Da se sada, poslije svega, što se je dogodilo, upitam: Zašto je Gospodin upravo mene za ovu službu odabrao? — morao bih se poslužiti riječima sv. Pavla, koje je upravio vjernicima u Korintu: 'Što je ludo pred svijetom, odabra Bog, da posrami mudre. I što je slabo pred svijetom, izabra Bog, da posrami što je jako. I što je neple-

(86) VD III 125 sl. - Kardinalovo pismo kod pisca.

menito pred svijetom i prezreno, izabra Bog. I ono, što nije, da uništi ono, što jest, da se nitko ne hvali pred Bogom' (87).

Od dana, kad sam bio izabran za duhovnog natpastira, prođoše mnoge godine, a sve burne i teške, i na koncu moj je tjelesni život uslijed toga stradao i zdravlje mi je narušeno. Osjećam, da s vama neću dugo biti. Svjestan sam u dubini svoje duše, da nijesam bio bez pogrješaka, a još sam čvršće u to uvjeren, kad imam pred očima riječ sv. Ivana: 'Ako kažemo, da smo bez grijeha, varamo sami sebe i nema istine u nama' (88). Ako sam bilo kome učinio kakvo zlo, iskreno ga molim, da mi to oprosti, a svima, koji su meni zlo načinili, opraštam iz sveg srca. Inače ne bih bio dostojan stupiti pred Krista Otkupitelja, koji je na križu molio za one, koji su ga razapeli: 'Oče, oprosti im, jer ne znaju, što čine!' (89).

Opraštajući se od vas, moji dragi vjernici, smatram potrebnim upraviti vam nekoliko riječi, koje da budu kao moja duhovna oporuka. Želim, naime, i poslije svoje smrti činiti sve, što mogu, da otklonim od vas opasnosti, koje vam prijete i da povećam vašu sreću, koliko je to moguće u ovoj suznoj dolini. Smatram to tim nužnijim, što vi, dragi moji biskupljani, sačinjavate dobar dio Hrvatskog Naroda, u kojem mi je Božja providnost dodijelila natpastirsko djelovanje. Što vama namjenjujem, bit će korisno i za sve ostale.

Među vas su nadrli i ušuljali se bezbožnici, ljudi, koji premda su u manjini, dok ovo pišem, dosižu jedva 2% svega pučanstva, ipak su sve učinili, da iz vaših duša iščupaju Ime Božje i da vas — kažu oni — učine sretnima i bez Boga. Ali, predragi vjernici, u času kad napuštam ovaj svijet o svakom takvu pokušaju ja vam moram kazati, što je rekao prorok Izaija: 'O moj narode, oni koji te nazivlju blaženim, varaju te i uništavaju put, kojim ćeš ti morati ići' (90). Zar nijeste možda čuli što je kazao od Gospodina nadahnuti pjesnik prorok: Ako Gospodin ne zida kuće, uzalud se trude, koji je grade. Ako Gospodin ne čuva grada, uzalud straža bdije nad gradom' (91).

Htjeti postići sreću bez Boga znači: zidati babilonsku kulu, koja je svojim graditeljima donijela pomutnju jezika i uzrokovala, da su se raspršili po svijetu. Tako će se dogoditi i u

(87) 2 Kor 1, 27-29.

(88) 1 Iv 1, 8.

(89) Lk 23, 34.

(90) Iz 3, 12.

(91) Ps 127 (126) 1.

---

buduće. To je sigurno. Svaki pokušaj, da se stvori kultura, civilizacija, blagostanje kojeg naroda bez Boga, znači zapečatiti njegovu vremenitu i vječnu propast. Stoga i ja, dragi sinovi, opraštajući se od vas, upravljam vam riječi sv. Pavla Filipljanima: 'Ustrajte čvrsto u Gospodinu, predragi!' (92). Samo je u Gospodinu zasnovana naša vremenita i vječna sreća. Daleko od Gospodina samo je propast i uništenje.

Zar nije istina, da je i rasipni sin, o kojem piše sv. Evanđelje, mislio naći sreću, ako napusti očinsku kuću? Otišao je od nje bogat, ali kasnije, u kakvu se jadu našao! Rado bi bio utišao glad svoju žirom, što svinje jedu, ali mu ga nitko nije davao.

Ljudi, koji preziru Boga, žele vas, dakle, udaljiti od njega i tako vas sniziti na veoma žalosno stanje. Njihovo je djelo i nastojanje prokleto od Boga, a to je lako razumjeti, jer 'Bog se ne da izrugivati' (93), kako piše sv. Pavao. Na koncu mjesto sreće, koju obećavaju, neće vam moći pružiti ni ono, što je čovjeku najnužnije.

Vazda će biti tako, jer je Božja riječ istinita. A i ne može se prevariti. Kaže prorok: 'Gospodine, ti si nada Izraelova. Svi, koji te napuštaju, bit će posramljeni, a koji se udaljuju od tebe, bit će zapisani u prah, jer su napustili izvor žive vode, a to jest Gospodina' (94). Veliki, dobri Bog nije zapustio čovjeka poslije pada u zemaljskom raju, premda je to čovjek zaslužio. Naprotiv, Bog je tako ljubio svijet, da je poslao svoga Sina, da ga spasi, kako veli Apostol: 'lzbavi nas iz vlasti tame i premjesti u kraljevstvo svoga ljubljenoga Sina' (95). To je kraljevstvo Kristova Crkva, katolička Crkva, koja je tako stara kao i sama kršćanska vjera.

Katolička Crkva nije ni za slovce izmijenila svoje nauke, nego uči i danas sve ono, što je primila od apostola. Ona, kako sami znate, ima svoje vrhovno sjedište u Rimu i imat će do svršetka svijeta. Ondje je imao svoje sijelo prvi Kristov namjesnik u upravi Crkve, sv. Petar. Ondje stoluju i njegovi nasljednici, pape. Vi znate, što je Isus rekao Petru: 'Ti si Petar i na toj stijeni sazidat ću Crkvu svoju i vrata paklena neće je nadvladati' (96).

(92) Fil 4, 1.

(93) Gal 6, 7.

(94) Jer 17, 13.

(95) Kol 1, 13.

(96) Mt 16, 18.

X - U SUTONU ŽIVOTA

Ovo je, dakle, vrhovno pravilo: Gdje je Petar, tu je i Kristova Crkva!

Dragi moji vjernici, pod svaku cijenu, pa i uz cijenu istoga života svoga, ako bude potrebno, ostajte vjerni Kristovoj Crkvi, koja ima svoga vrhovnoga pastira Petrova nasljednika! Vi znate, da su naši oci i pređi kroz tolika stoljeća prolili tolike potoke i rijeke krvi, da očuvaju sveto blago katoličke vjere i da ostanu vjerni Kristovoj Crkvi. Vi nećete biti dostojni imena otaca vaših, ako budete dopustili, da vas tko otrgne od pećine, na kojoj je Krist sazidao Crkvu svoju.

Godine 1941 mi smo se spremali svečano proslaviti 1300-godišnjicu prvih veza Hrvatskog katoličkog Naroda sa Sv. stolicom. Svjetski rat je omeo tu svečanu jubilarnu proslavu, ali ni rat, ni mir, ni sreća, ni nesreća ne smiju nas uzdrmati u našoj odlučnosti, da ostanemo vjerni Kristovoj Crkvi sve do smrti. Moramo ponavljati poput Izraelaca na obalama babilonskih rijeka: 'Ako te zaboravimo, Jeruzaleme, neka usahne naša desnica!' (97).

Da među vama bude tko, bilo svjetovnjak, bilo svećenik, koji bi ma samo na časak pokolebao u ovoj točki, neka mu bude kuća daleko od vaše! Možda ćete reći, da odveć strogo sudim? Bio bih vaš najgori neprijatelj, ako bih vam zatajio istinu. Ako govorim ovako, činim to za vaše bolje dobro. Zar Isus nije ostavio opomenu: 'Pazite, da vas nitko ne zavede!' (98).

Zaista, biti rastavljen od Krista znači: biti kao mladica odsječena od čokota loze. Sudbina takva pojedinca bit će onakva, kako je opisuje Isus za vrijeme svoje posljednje večere: 'Tko ne ostane u meni, izbacit će se napolje kao neplodna mladica i osušit će se. I skupit će je i baciti u oganj, da sagori' (99). Budite, dakle, vazda vjerni katoličkoj Crkvi, vjerni do groba!

Težak bi bio život u obitelji, kad ne bi bilo majke. Crkva je velika Božja obitelj. Bog je toj svojoj obitelji dao majku, tj. bl. Djevicu Mariju, Majku Božju, i Majku svih nas. Dragi moji vjernici, naši su oci i pradjedovi posvuda po našoj domovini gradili crkve posvećene presvetoj Djevici. Njezina je sveta prilika časno stajala kao ures na zastavama naših pređa, kad su oni polazili vojevati 'za krst časni i slobodu zlatnu'. Pred njezinim oltarima na koljenima su padali pokornici i raskajani

(97) Ps 136 (137) 5.

(98) Mt 24, 4.

(99) Iv 15, 6.

---

grješnici moleći od Gospodina oproštenje grijeha po zagovoru one, koja je Utočište grješnika. U nju su polagali svoje pouzdanje naši pređi u svim teškim časovima svoga osobnoga i narodnoga života. Nastavljajte svijetlu predaju vaših otaca!

Na to vas, uostalom, potiču vrhovni pastiri sv. Crkve. Ako iskrenom i trajnom ljubavlju budete štovali i ljubili Majku Božju i na vama će se obistiniti što prorokuje nadahnuti mudrac: 'Tko časti svoju majku, sličan je onomu, tko sakuplja blago' (100).

Samo je bezbožni komunizam bio kadar uvrstiti, dapače u školske priručnike, svetogrdne hule protiv Majke Božje. Te sam svetogrdne hule ja g. 1946 za vrijeme poznatog tzv. procesa osudio i žigosao, a oni su se tim sudskim procesom nadali katoličku Crkvu jednim potezom pera izbrisati iz naše hrvatske Domovine. Ne dao Bog, da itko između vas pođe tragom onih zločestih ljudi, i napada Majku Božju. Za takva će jadnika vrijediti riječ mudračeva: 'Tko ogorčava život svoje majke, proklet je od Gospodina' (101).

Na koncu, predragi sinci, jer je 'Bog ljubav', kako veli Apostol, ljubite se međusobno! Vazda se bratski ljubite! Budite samo jedno srce i jedna duša, ali ljubite i svoje neprijatelje, jer je Božja zapovijed. Tada ćete biti djeca svog Oca nebeskoga, 'koji daje, da njegovo sunce izlazi na zle i na dobre i šalje svoju kišu pravednima i grješnima' (102). Neka vas od ljubavi prema neprijateljima ne odvraća njihova zloća, jer je jedno čovjek, a drugo je njegova zloća. Kaže sv. Augustin: 'Čovjek je Božje stvorenje, a zloća je ljudsko djelo. Ljubi ono, što je Bog stvorio, a ne ono, što je čovjek uradio' (103).

Sjetite se kojom zgodom u svojim molitvama i mene, svoga pastira u teškim vremenima, da mi Gospodin bude milostiv! Nadam se, da će mi milosrdni Isus udijeliti milost, te ću moći

vazda u nebu moliti i za sve vas dok bude svijeta i vaše nadbiskupije, da postignete cilj, za koji vas je Bog stvorio.

Krašić, 28. svibnja 1957.

Alojzije kardinal Stepinac

nadbiskup».

(100) Crkv 3, 5.

(101) Crkv 3, 18.

(102) Mt 6, 45.

(103) S. AUGUSTINUS, *In Joannem*, tr. 12, 13 (PL 35, 1491).

Kardinal se je pobrinuo, da je ova oporuka bila pravovremeno poslana u Rim. Ovlastio je mgr. Jurja Magjerca, rektora zavoda Sv. Jeronima, i o. Stjepana Sakača, isusovca, obojicu u Rimu, da ovu oporuku objelodane, čim on umre. «Nema tu ništa političkoga» — rekao je krašićkom župniku — «zato je zovem duhovnom oporukom» (104).

3) - *Treća dporuka iz g. 1959*

9. listopada 1959, napisao je Stepinac i treću oporuku, u kojoj izriče svoju posljednju volju s obzirom na neke stvari, koje je primio na poklon:

«Oporuka

U ime Presvetog Trojstva Oca, Sina i Duha Svetoga. Amen!

Ja niže potpisani Alojzije kardinal Stepinac, nadbiskup zagrebački, odlučio sam pri potpunoj svijesti i promišljeno odrediti svoju posljednju volju ovako:

Zagrebačkoj nadbiskupiji ostavljam:

1) jedan dragocjeni križ (crux pectoralis) od zlata sa četiri kamena ljubičaste boje (ametist). S prednje strane urezan je u kosti na kamenu lik Majke Božje. S obratne strane nalaze se svete moći i to prema autentikumu: komadić križa, na kojemu je bio razapet sv. Petar apostol, komadić kosti sv. Pavla, komadić kosti sv. Jakova mlađega apostola, te konačno komadić kosti sv. Bartolomeja apostola.

Ovaj sam prsni križ primio u svojoj teškoj bolesti g. 1958 na dar od blagopokojnoga Sv. Oca pape Pija XII, koji je i sam nosio ovaj križ.

Neka ga moji nasljednici na stolici biskupa zagrebačkih pobožno i zahvalno nose, dok ih bude. Ja mislim, da je veliki papa Pijo XII htio ovim svojim darom simbolički pokazati meni i mojim nasljednicima, da moramo neprestano imati na pameti pregorku muku i smrt našega raspetog Otkupitelja i biti spremni sve pretrpjeti za njega, za njegovu sv. Crkvu i za prava Božja: ako treba ići na križ, poput sv. Petra; ako treba staviti glavu pod mač, poput sv. Pavla; ako treba biti strovaljen s visine, poput sv. Jakova; ako treba sebi dati i kožu oderati, poput sv. Bartolomeja. Dao Bog tu jakost meni i mojim nasljednicima, do vijeka!

(104) VD III 146.

---

2) Jedan dragocjeni prsten od zlata s dragim kamenom od smaragda, obloženim naokolo briljantima, s dva križića sa strane, ispunjena briljantima. Prsten ima zlatni umetak, s datumom 21. VI. 1914, pomoću kojega čvršće stoji na ruci, a može se i rastegnuti, kad se nose rukavice prigodom svečanog pontifikala.

Ovaj sam prsten dobio na dar g. 1959 od Sv. Oca pape Ivana XXIII. Neka bude draga uspomena mojim nasljednicima i poticaj na vjernost Sv. Ocu i Apostolskoj Stolici.

3) Jedan veći zlatni prsten s ovećim dragim kamenom od rubina, koji je okružen naokolo briljantima. S jedne je strane urezan u zlatu znak križa, a s druge strane znak kaleža s hostijom. Ovaj prsten ima svoju kutiju od kosti ružičaste boje. Dobio sam ga na dar g. 1959 od talijanskih žena.

Neka oba ova prstena uvijek sjećaju moje nasljednike na stolici zagrebačkih biskupa na strašna vremena, koja smo proživljavali, kada su ovi prsteni došli u naš posjed i uvijek ih potiču na vjernost do smrti Sv. Ocu i sv. Apostolskoj Stolici, a potiču i na katoličku solidarnost, kakvu su nam pokazale i talijanske katoličke žene u najtežim vremenima.

Osim navedenih dragocjenosti, koje sam dobio na dar, ja ne ostavljam nikakve imovine, ni pokretne ni nepokretne. Što god sam primao kao zagrebački nadbiskup, a nije mi bilo nužno za osobne potrebe, to sam odmah upotrebljavao prema propisima Crkvenog Zakonika pro pauperibus et piis causis. Prema tomu nemam iza smrti što ostaviti.

Za stvari, koje se budu našle kod mene u času smrti, moram izjaviti slijedeće:

1) Jedan srebrni kalež, u vatri pozlaćen, koji sam dobio na dar prije 20 godina, sada je vlasništvo samostana bosonogih karmelićanki u Brezovici, kojemu sam ga još za svoga života darovao, a sebi pridržao pravo, da se njime služim do svoje smrti. Poslije moje smrti ovaj se kalež ima odmah izručiti vlasniku, navedenom samostanu u Brezovici.

2) Biskupski križ i prsten, što sam ga prije nosio nego sam dobio na dar gore označeni od Sv. Oca, bili su vlasništvo zagrebačke nadbiskupije, te sam ih za života već vratio upravitelju nadbiskupije, koadjutoru dru Franji Šeperu.

3) Crkveno ruho za sveto bogoslužje, koje se kod mene nađe a pripada nadbiskupskoj kapeli u Zagrebu, ima se odmah vratiti toj kapeli, ukoliko nije već vraćeno.

---

4) Knjige, koje se kod mene nađu, imadu se predati nadbiskupskoj knjižnici u nadbiskupskom dvoru u Zagrebu, kao njezino vlasništvo odmah iza moje smrti.

5) Nešto pokućstva, kojim sam se služio u zatočenju, ima se vratiti nadbiskupskom dvoru u Zagrebu, jer je vlasništvo nadbiskupije zagrebačke.

6) S ono nešto odijela i rublja, što ostane iza smrti, neka moj nasljednik na biskupskoj stolici raspoloži, kako bude želio.

Još jednom izjavljujem, da nemam nikakva privatnog vlasništva, pa što bi se našlo kod mene, vlasništvo je zagrebačke nadbiskupije i njoj se ima vratiti nakon moje smrti.

Izvršiteljem ove moje oporuke imenujem krašićkog župnika, preč. g. Josipa Vranekovića. Njemu sam dao i potrebne upute za izvršenje ove moje oporuke.

Vjernicima zagrebačke nadbiskupije namijenio sam posebnu duhovnu oporuku, koja je pohranjena na drugome mjestu i publicirat će je oni, koji su za to određeni.

Ipak smatram uputnim, da i ovdje zamolim za oproštenje, ako sam koga uvrijedio ili mu što na žao učinio. Sa svoje pak strane od srca opraštam svima svojim neprijateljima i progoniteljima, kako nas je učio Krist Gospodin.

Dragom Bogu neizmjerna hvala za milost sv. vjere, u kojoj nikada nisam kolebao, kao i za sve nebrojene milosti, kojima me je obasipao u životu.

Hvala Majci Božjoj za više nego majčinsku zaštitu kroz cijeli život! Hvala Svecima, Sveticama, i Anđelima Božjim za njihov zagovor i pomoć u životu.

Sv. Ocu, namjesniku Kristovu, nastojao sam biti vjeran do smrti, a ako sam u svojoj teškoj službi po ljudskoj slaboći što skrivio, neka mi oprosti.

Hrvatskom Narodu, iz kojega sam nikao, nastojao sam koristiti, koliko sam mogao, a sada u času smrti, kad se stvari gledaju drugim okom nego inače, stavljam mu povono na srce, da ostane uvijek čvrst u sv. vjeri katoličkoj i vjeran sv. Apostolskoj Stolici Petrovoj.

Moje biskupsko geslo glasilo je: «In te, Domine, speravi!» A sada se ufam u beskrajno milosrđe Božje, da ću iskusiti istinitost onoga drugoga dijela: «Non confundar in aeternum!

U Krašiću, dana prve godišnjice smrti sv. Oca Pape Pija XII mojega velikodušnog dobročinitelja, devetog listopada 1959.

Alojzije kardinal Stepinac

nadbiskup zagrebački».

---

6. - POSLJEDNJA BITKA

1) - *UDBin ponovni pritisak i teror*

Dva mjeseca prije Stepinčeve smrti odigrao se u Krašiću vrlo bolan događaj, koji jasnije od svjetla pokazuje kremenit i dosljedan njegov značaj.

Već od početka g. 1959, a možda i prije, došla je UDBA u posjed nekih kardinalovih pisama. Znala je, da on piše na sve strane. Redarstveni činovnik koji je zbog tih pisama pred crkvenim nadležništvom prigovarao, posve je iskrivio kardinalovu nakanu s obzirom na svrhu tih pisama; taj je, naime, tvrdio, da kardinal zlonamjerno piše protiv sadašnjega državnog poretka (105).

Dne 17. srpnja iste godine prišapnuo je krašićkom župniku u autobusu jedan svećenik, da se kardinalu sprema novi proces. Ako je to istina, mislio je on, bit će to sigurno zbog pisama, što ih neustrašivo šalje među narod (106).

Jednog listopadskog dana je pedeset milicionara opkolilo đakovačko sjemenište i izvršena je premetačina, koja je trajala od 7 s. ujutro do 1 s. u noći. Prigodom ove premetačine našli su dva kardinalova pisma i uhapsili duhovnika sjemeništa s dva prefekta i nekoliko bogoslova.

Saznavši to, reče kardinal (107):

«Nakon smrti Akšamovića zabranit će đakovački *Vjesnik*, a zatvorit će i bogosloviju. Ja s tim računam. Na red će doći i naša bogoslovija, ako oni tako dalje nastave. Neće se zaustaviti sve, dok sâm Bog ne reče: dosta je! Mi s time računamo, ali se toga ne bojimo. Za moja pisma, što su ih uhvatili, ni najmanje me ne boli glava. Za jedno znam, da je bilo papreno, ali zar ću ja skrivati istinu?»

Pod večer 3. prosinca 1959, donese poštar u župni dvor u Krašiću pismo, kojim se kardinal pozivlje, da 5. prosinca u zgradi narodne milicije u Krašiću nastupi kao svjedok u suđenju duhovnika đakovačkog sjemeništa i njegovih drugova. Poziv je stigao od okružnog suda u Osijeku s povratnicom. Župnik to pregleda, uzme i odnese kardinalu, te mu ukratko reče:

(105) VD IV 145.

(106) VD V 31 sl.

(107) VD V 58.

— Nemojte se iznenaditi, Eminenca. Vesela vijest! Vi ste doista slobodan građanin slobodne zemlje, kad imate nastupiti kao svjedok.

— Šta je? — upita kardinal.

— Dobra stvar, Eminenca, samo je kao dobru primite! Župnik držeći poštarsku knjigu, smije se i prije negoli će kardinal potpisati veli mu:

— Eminenca, to je jedna stvar, kojoj nećete moći udovoljiti. Nešto od vas traže. Vi ćete to uskratiti, ostati ovdje. Molim vas, da ostanete mirni. Nemojte dopustiti, da neprijatelj uspije ovim ubodom, da i malo naruši vaše zdravlje.

Pruži mu zatim pozivnicu i poštansku knjigu. Kardinal je sve to vrijeme ležao na divanu, jer je bolovao. On sjedne i potpiše. Otvori pozivnicu. Župnik ga još jednoć zamoli, neka i taj ubod primi u nizu ostalih stradanja. Bilo je oko 5 i po s. na večer. Siđe na to u ured, gdje su blagovali. Župnik promatra kardinala. Nije bio uzrujan, a još manje prestrašen, nego upravo dostojanstven. Prije negoli su se pomolili za večeru, reče kardinal:

«Bogu hvala i za to! Prilika je sada, da idemo do kraja. Dugo sam čekao priliku, da još jednom kažem, što mi je na srcu. Priliku mi sada daju, i sada ću im sasuti sve. Molim samo Gospodina za milost, da to bude u pravoj formi, da me ne zanese žestina. Sada neka ide i moj život, ako sam vrijedan, da ga položim. Osim njega i onako mi više na ovom svijetu ne mogu ništa oduzeti. Drugih ambicija nemam, rekao sam vam više puta: izdržati do kraja i umrijeti u milosti Božjoj! In te, Domine, speravi. Bog me neće ostaviti ni sada, i popustit nećemo».

Kardinal je malo večerao. Duh mu je bio vanredno jak, a govor mu je bio malo uzbuđen. Svaki pokret njegov ove večeri i svaka riječ odavale su visoku njegovu svijest, da je ovo velik i odlučan čas. Treba odigrati ulogu, sada na vrhuncu, a možda i pri svršetku. Kod večere rekao je još slijedeće:

«Sada možete razumjeti drsko ponašanje jadnih naših stražara posljednjih dana. Kako su samo pazili, kad ću izaći pred kuću! Čim sam izašao, vješali su se upravo na plotove i fiksirali me. Shvatio sam već onda, a sada do kraja, što to znači. Htjeli su mi utući živce, zastrašiti me i učiniti me automatom. Uz pomoć Božju nećemo popustiti».

Župnik mu spomene, da bi to mogla biti i neka vrst osvete, što Eisenhower ide u posjet papi, a ne u Jugoslaviju. Svijet to tumači, da je njegov slučaj glavni razlog, zbog kojega on ne želi posjetiti Jugoslaviju.

«Ja im nisam kriv — reče mu nato kardinal. — Zašto su me sudili? Što su skuhali, neka sada kusaju, a ja znam, što je moja dužnost. Hvala Bogu, da je poziv za prekosutra. Imat ću vremena, da promislim, što ću im odgovoriti. Ja tamo ne idem, ali ću im napisati, zašto ne idem, i drugo što im moram reći. Vi ćete nositi pismo».

Slijedećeg dana milicajac je bio budniji nego obično. Istraživao je, kakvo je ponašanje na jučerašnji poziv kod kardinala i kod ostalih na župnom dvoru. Kardinal nije izlazio van. Sastavljao je odgovor. Milicionari su promatrali župnika, čim bi izašao iz kuće, hoće li se možda uzrujavati na ono zurenje i buljenje, pa da ga prijave, kao što su to već bili učinili.

2) - *Kardinalov odgovor*

O podne dade kardinal nacrt odgovora župniku, neka pročita. Župnik pročita i bilježi u svom dnevniku:

«To je bio vrhunac njegova dosadašnjega držanja. Neustrašivo odgovara za svako pismo, što ga je pisao bilo komu. Bio je svjestan, da protiv države nije radio, nego samo protiv ideologije, što mu je i dužnost».

Bez teških riječi i čak s prizvukom opraštanja ovo je pismo najteža optužba nečovječnog postupka partije, njezinih načela i postupanja. Pozvan, da svjedoči u suđenju protiv crkvenih ličnosti, odgovara kardinal slijedeće:

«Organu narodne vlasti, koji želi, da me presluša prema pozivu okružnog suda u Osijeku NK 10280/59 od 1. prosinca 1959.

Primio sam poziv okružnog suda u Osijeku n. 280/59 od 1. prosinca 1959 zbog preslušanja u vezi s predmetom: 'Kos Ćiril i ostali' po članu 118/1 Krivičnog zakonika. Imam čast odgovoriti na poziv izjavljujući, da se ne mogu odazvati, jednako kao što se također nisam 1953 godine smatrao obvezanim po nikakvu zakonu prihvatiti poziv upućen mi od istoga organa narodne vlasti u svrhu proučavanja sadržaja dopisa poslanog iz Vatikana, a upućenog na mene.

Ovo pišem, da poslije ne uzmognu reći, kako ja stvaram sukobe i prkosim. Razlozi, zbog kojih se ja ovaj put nikako ne mogu odazvati su slijedeći:

1. Po vijestima, koje ja već dulje vrijeme primam, UDBA je otkrila mnoga moja pisma po raznim krajevima zemlje, kao

npr.: u Đakovu prilikom premetačine u sjemeništu, gdje je Ćiril Kos bio duhovnik. U tim pismima ja odgovaram svećenicima na njihove pozdrave i čestitke. Ako se pronašlo koje pismo, koje sam ja uputio (a sigurno nije samo jedan primjerak) ja ga ne poričem, jer sam ih pisao kao zakoniti poglavar, bilo kojem svećeniku moje nadbiskupije, ili pak drugim crkvenim licima ili prijateljima, kako bi ih utješio ili osokolio. Ako zbog ovoga treba i umrijeti, ja sam spreman, jer se ne osjećam krivim ni za najmanje zastranjenje, koje bi prouzrokovala ta i slična pisma.

2. Drugi je razlog, zbog kojeg ne mogu prihvatiti poziv, slijedeći:

11. listopada 1946 bio sam od vrhovnog suda NR Hrvatske osuđen na 16 godina prisilnog rada, najprije u Lepoglavi, a sada u zatočeništvu u Krašiću. Ta je presuda bila pravo ubojstvo jednoga nevinog čovjeka, kako je to protumačio čitav kulturni svijet. To su čak izričito priznali neki upravljači FNRJ prilikom sastanka sa Meštrovićem u Sjedinjenim Državama. Sve mi je ovo usmeno izjavio isti profesor Meštrović, kad me je posjetio u mome zatočeništvu u Krašiću. On zna i njihova imena.

Presuda, zbog koje se cijeli svijet sablaznio, dovela je moj tjelesni život, kroz prošlih 13 godina zatvora i zatočenja, na rub groba. Naši i strani liječnici, poduzeli su sve moguće, kako bi produžili moj život, ali mi moje zdravlje nisu povratili, niti mi ga ikad više mogu povratiti. Do ovoga časa izvadili su mi 34 litra krvi i još nije dosta, morali su učiniti kirurške zahvate na obadvije noge, kako bi me spasili od neminovne smrti prouzrokovane trombozom. Kao posljedica tih operacija, ja sam danas u stvari invalid, koji, kad izađe ispred kuće, vuče svoje noge oslanjajući se na štap. K tome već pet godina bolujem od prostate, i usprkos svih lijekova, koje veoma često uzimam, rijetko kad ne osjećam nikakovu bol. Ne mislim napominjati moju prikovanost za krevet, koja me pogodila prije dvije godine, kada su mi novinari proricali blisku smrt, ne napominjem ni mnoge druge nedaće, od kojih trpim, kao npr. bronhijalni katar. Već sam godinama bolestan i profesor je Šercer jednom otišao moliti, da mi se dozvoli odlazak na more, zbog liječenja, ali je njegova molba bila odbijena.

Moje zdravstveno teško stanje još bolje je poznato krašićkom župniku i redovnicama, koji često provode čitave dane uz

---

moje uzglavlje, pomažući mi. Nisam ovako ni zbog čega, već zbog bolova prisiljen često ostaviti služiti sv. mise, pa čak i u nedjelje. Svaki dan proboravim mnoge sate na otomanu s uzdignutim natečenim nogama, kako bi olakšao krvotok.

Znam, da će se reći: 'Zar te naše straže valjda ne vide, kada šećeš po dvorištu, polaziš u crkvu ili razgovaraš s djecom?'

Da, ja se svraćam u crkvu, kad mi je god to moguće (ali često to ne mogu), kako bi barem na ovaj način izvršio svoju dužnost, da upravim narodu svoju riječ pouke i ohrabrenja i da bi, konačno, pomogao krašićkom župniku, jer njemu iz okolnih sela ne može doći niti jedan svećenik, da mu pomogne, kako je to bio prastari običaj.

Šetam se katkada po dvorištu, ili bolje vučem se oslonjen na svoj štap onako kako mogu, da uhvatim malo zraka i da se malo razgibam, kako su to liječnici odredili. Rekao sam liječnicima, da mi nije moguće šetati (ima više od jedne godine, da nisam pošao na šetnju), ne zbog toga, jer bi mi to jednostavno bilo zabranjeno, nego zbog držanja stražara, koji me prate u stopu, čim izađem iz kuće ili dvorišta.

3. Već sam 26 godina katolički biskup i nikada nisam izvršio nikakav zločin protiv države, kao takve, niti protiv ove sadašnje, kao niti protiv one prošle. Nikada nisam držao niti držim za državu nijednu političku stranku, pa bila ona KPJ (Komunistička partija jugoslavenska), LSS (Liga seljačkih stranaka), ili HSS (Hrvatska seljačka stranka), ili ma koja druga.

Ako se pak borim protiv njezine ideologije, budući da sam uvjeren, da je potpuno netočna, da li je možda onda to borba protiv države?

Ja se borim protiv ideologije komunističke partije, jer sam svjestan njenoga grijeha i zabluda, no, da li se može odatle zaključiti, da se borim protiv države? Ako je zakonita borba, što je već 15 godina komunistička partija vodi ognjem i mačem protiv katoličke Crkve, odvraćajući ljude od pohađanja crkava, sprečavajući krštenje djece, onemogućujući vjersku poduku i crkveno vjenčanje, ako je zakonito to, što komunistička partija ruši i ukida katoličke škole i ustanove, tiskare, novine i posjede, kako mi se onda može upisati u grijeh, što podižem svoj glas protiv te rabote, kako se onda mogu smatrati zločinom moji prosvjedi podignuti u obranu katoličke vjere?

Da li sam se možda ogriješio o deklaraciju prava čovjeka izglasanu u Ujedinjenim Narodima ili je možda netko drugi pogazio osnovna prava ljudske osobe? Nakon svih tih krvavih

---

nepravdi i nasilja sad bi me se opet htjelo podvrći dugačkim ispitivanjima, izvući po neku riječ, rečenicu i onda to protumačiti kao priznanje stanovitih čina, zbog kojih se uostalom ja nikad neću moći osjećati krivim. Da li vam je dovoljno priznanje vaših vodećih ljudi, da me se izvuklo pred sud bez ikakva razloga i da je ta osuda značila moju tjelesnu smrt kako sam vam to netom izložio?

Moram nadodati još i to, da se u sadašnjem trenutku nalazim s objema nogama u grobu i da ću uskoro čitavim tijelom biti u grobnoj raki. Budući da sam teško bolestan, ne mogu se odazvati vašem pozivu. Ali, ako biste me prisilili, da dođem pred sud, ili ako biste ovamo došli, da me podvrgnete ispitivanju u trenutku, kad se nalazim ispružen na mojoj patničkoj postelji, ili kad se jedva mičem po dvorištu, onda znajte, da ću vam uskratiti bilo kakav odgovor. Unaprijed otklanjam svaku odgovornost, ako u svjetskoj štampi izbije škandal zbog toga, što me se podvrglo ispitivanju pri ovakvom zdravstvenom stanju ili zbog toga što me se silom dovuklo pred sud, napola mrtva čovjeka.

Ako režim smatra, da umirem i suviše polagano, onda neka me potpuno tjelesno dotuče, kao što je to u pravnom smislu učinio prije 14 godina. Sv. Ciprijan je dao svom krvniku 25 zlatnika prije nego što će mu odsjeći glavu. Ja nemam zlata. Sve što mogu dati to je molitva za onoga, koji će mi smrt zadati, da mu Gospodin oprosti i dade život vječni, a meni da dade spokojnu smrt.

Nemojte zamjeriti, što sam izazvan govorio o nečovječnom postupku, kojemu sam izvrgnut kroz duge godine, jer i sami Rimljani su govorili: da ima granica u svim stvarima — sunt certi denique fines.

Moji tamničari mogu i dalje nastaviti stražarenjem prema vašim uputama, da mi se život učini nemogućim. Ja znam, što je moja dužnost. Milošću Božjom ja ću je izvršiti sve do kraja bez mržnje prema bilo kome, ali i bez straha od bilo koga.

U Krašiću, dne 5. prosinca 1959.

Dr Alojzije kardinal Stepinac

nadbiskup zagrebački».

Prikaz slijedećih zbivanja preuzimamo doslovno iz dnevnika krašićkog župnika i dekana Josipa Vranekovića.

«Nije sigurno puki slučaj, da je istraga osječkog suda određena upravo za ovaj dan. To više, što je danas ne samo osma

---

godišnjica njegova boravka ovdje nego i sutra dolazi Eisenhower k Sv. Ocu. Senzacija je to za sav svijet. Velik je to događaj za katoličku Crkvu, a strašan za komuniste, posebno naše. Treba, dakle, ubosti i ujesti. No, izgleda i opet sve pada na njihovu glavu.

Milicija je na cesti pred crkvom pojačana. Nikome nismo dali znati, što se događa. Vidim pred crkvom neke 'zelote' u plavom, kako se gustiraju, da će pratiti Eminenciju do milicijske stanice. Eminencija je pismo, svoj odgovor, stavio u kuvertu i zapečatio. Potpisao je punim naslovom: Dr Alojzije kardinal Stepinac, nadbiskup zagrebački.

Pet minuta prije deset izađem iz dvorišta na cestu noseći na miliciju pismo Eminencije. Bio sam uzbuđen. Sretam ljude, koji me po običaju veselo pozdravljaju, ali i oni već sada primjećuju, da se nešto događa, makar nastojim zadržati veselost u držanju i zaustavim se na cesti, da izmijenim s prolaznicima po koju riječ. Milicionari se iza mene samo pogledavaju, izgleda, da su nečim iznenađeni. Vidim pred sobom, kako s balkona milicije gleda nekoliko glava, što u uniformi, što u civilu. Krenem u dvorište milicijske zgrade. Sve je lijepo uređeno i pometeno. Nigdje ni žive duše, ni 'Plavoga', ni žene mu, ni djece.

U dvorištu samo auto — zelene karoserije — povisok, nepoznat. Znak: tu su i čekaju. A imaju i što čekati, jer je pismeni odgovor non plus ultra. Stepenicama se popnem u prvi kat. Dočeka me zamjenik komandira milicije. Pozdravim sa:

— Dobar dan. Odgovori mi jednako. Pitam za komandira milicije.

— Što vam treba?

— Imam poziv.

— Vi?

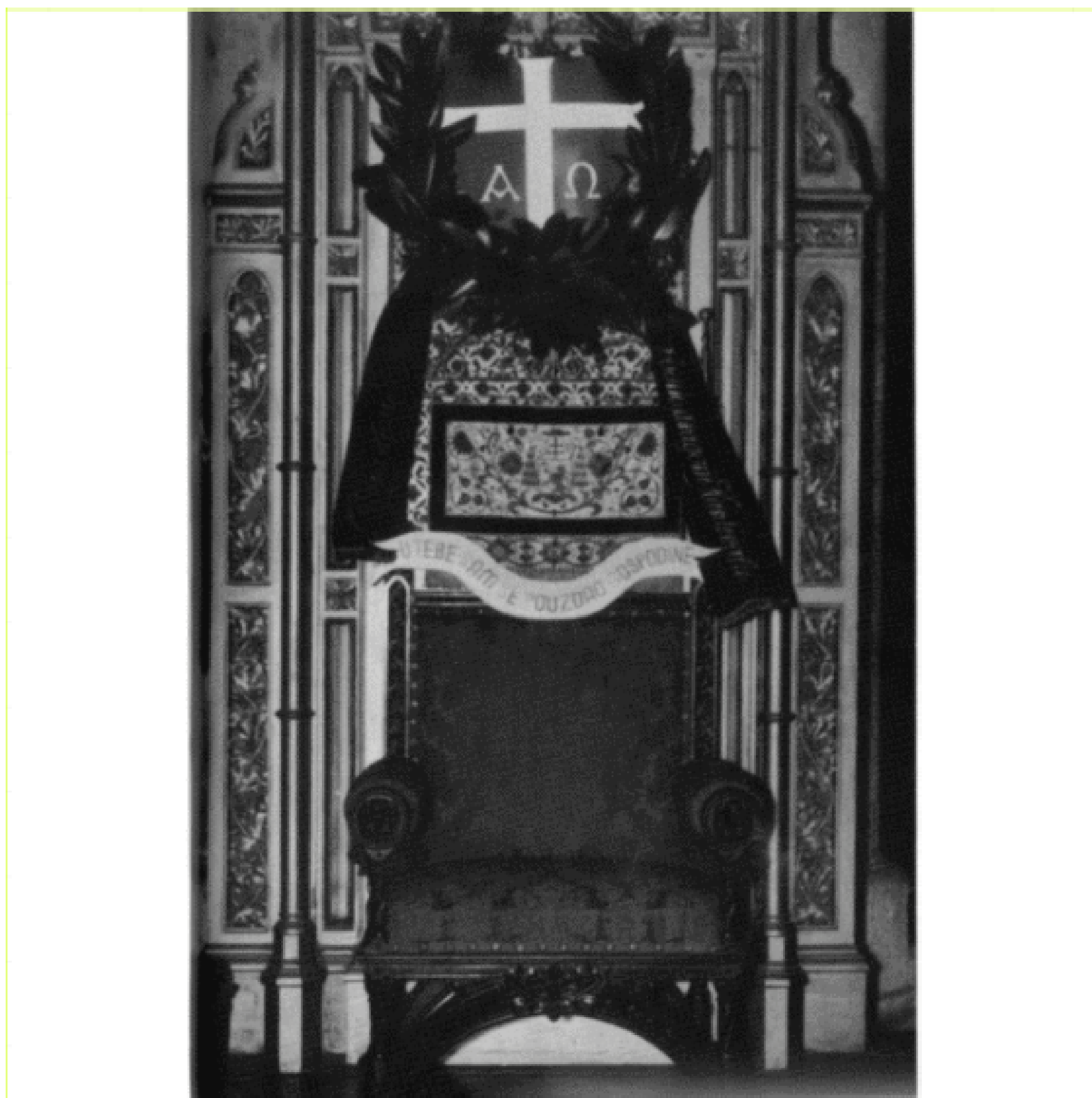
— Ne ja, nego dolazim u ime njegove Eminencije Kardinala.

— Izvolite.

Otvori mi vrata sobe. Uniđem i pozdravim. Pred sobom opazim, kako za stolom sjedi oniski mladi drug, crnomanjast, suh, sa malim crnim brčićima. Sjedi, i ne diže se, kad sam unišao. Prozrio sam ga odmah. Pravi se važnim i to tobože dostojanstvenim. Sa strane ovećeg stola sjedi drugarica tipkačica! Pred njom pisaća mašina i već su u nju stavljeni papiri za mnogostruki zapisnik. Soba je silno ugrijana. Nas troje sami. Pitam:

— Je li to ured, kamo je danas pozvan njegova eminencija kardinal Stepinac?

— Jest.

A Ω

833

X - U SUTONU ŽIVOTA

Izvadim iz džepa pismo Eminencije i pružim mu ga s jednom samo riječju:

— Izvolite!

Začuđen je. Primi ga i prije negoli otvori, pita me:

— A zašto on nije došao?

— Vjerojatno vam u tom pismu na to odgovara.

Otvori pismo, počne ga tiho čitati. Pročitao je dva tri retka i onda mi veli, da sjednem. U brzini bavio sam se mišlju, da odem, nakon što sam isporučio pismo. On ga počne čitati, oni sjede, a ja stojim. No, u taj čas veli mi, da sjednem. Bio sam miran. On je neobično dugo čitao pismo, koje nije imalo ni dvije tipkane stranice velikog formata, ali se imao kod čega zaustaviti. U sobi je bio muk, dok je navodni sudac čitao pismo. U toj tišini začujem škripanje parketa iza vrata iz druge sobe. Bilo mi je jasno: tu je UDBA — Boris et socii!

Kad je pismo pročitao, pita me još jednom:

— Zar je kardinalovo zdravlje doista takvo, da ne može doći? Ja sam informiran, da se zadnjih dana dobro osjeća.

— Pa vi znate, kako mu je stvarno.

— Ne znam.

— Kako ne biste znali vi, kad to znadu gotovo svi u zemlji, pa i u ostalom svijetu?

— Možete li vi štogod reći? Jeste li vi ovlašten, da u kardinalovo ime odgovarate?

— Ne. Ovlašten sam samo, da vam uručim njegovu pismenu poruku.

— Dobro. Vidjet ćemo, što ćemo učiniti.

Ja odem. Dođem kući. Pođem odmah do Eminencije u sobu. Ležao je na divanu mirno, upravo kao da će zaspati. Velim mu, kako je bilo. Slušao je, kao da ga to više ne zanima. Dodao je:

— Svoje sam im rekao i ostajem miran.

Pođem zatim odmah, da ispovjedim bolesnicu u susjedstvu. U pola obreda podjeljivanja sakramenta uleti u kuću jedna žena i sva prestrašena reče:

— Časna je došla, da idete brzo kući, jer je milicija došla po Eminenciju.

— Biti mirni i čekati dok ovdje svršim i dođem!

Po ženi poručim sestri, koja je stajala pred kućom. Mirno svršim kod bolesnice i pođem u župni dvor. Tu je stajao u hodniku pred kipom Fatimske Gospe zamjenik komandira milicije, neki uobraženi Dalmata. Kad je došao u kuću, reče časnoj sestri, da mora do kardinala.

— Župnika nema doma — veli mu sestra.

— Ja ne trebam župnika, nego kardinala — grubo će stražar.

— Bez župnika ne možete k njemu. Takav je ovdje red. Malo pričekajte, on će brzo doći.

Pričekao je. Dođem. Pitam ga, što treba?

— Imam naređenje, da odem do kardinala.

— Pričekajte, da vas najavim. Odem kardinalu.

— Ne treba ga ovdje — odgovori kardinal. — Neka ne dolazi, jer mu nemam što reći više o ovoj stvari. Saopćim to milicionaru, a on reče:

— Ako on ne pusti do sebe, ja ću sam tamo otići, jer moram izvršiti naređenje.

Ponovno odem do Eminencije i to mu saopćim i dodam, neka samo mirno leži na divanu, a ovaj neka izvrši naređenje i onda ode. Tako i bi. Dođe i veli Eminenciji, neka bi se odazvao pozivu i došao u milicijsku stanicu.

- Ne. Ne idem — odgovori mu kardinal — jer u ovakvim okolnostima ne mogu ići.

'Plavi' ode. Kako su ovih dana i onako imali doći liječnici da ponovno vade Eminenciji krv, to se dogovorimo, da telefonski hitno pozovemo liječnike iz Zagreba. U 11,15 s. pođem na poštu i nazovem tajništvo nadbiskupskog duhovnog stola. Šef pošte mi veli, da ću brzo doći na red, jer upravo radi linija sa Zagrebom. To je radila UDB-ina linija i UDB-in razgovor iz milicije preko pošte. U 12,15 s., nakon pola sata čekanja, uleti časna sestra na poštu i javi, da su u dvorište došli sa zelenim autom po Eminenciju. Uz šofera, da je jedna žena i još dva čovjeka. Pođem brzo kući, a sestru ostavim, da čeka telefon i da javi, da je hitno potrebna liječnička intervencija, jer se zdravlje naglo pogoršalo. Vezu je sestra dobila tek u 12,45 s.

U dvorištu župnog dvora nađem onaj zeleni auto, što sam ga vidio u dvorištu milicije. Onaj 'sudac' i još jedan povisoki gospodin stoje pred vratima sporednog ulaza u kuću.

Pristupim im i upitam 'suca', što želi?

— Da idemo do kardinala.

— A ovaj gospodin?

— To je liječnik, specijalista za internu iz Karlovca.

Pozvali su hitno liječnika iz Karlovca, e bi ustanovio, da li je stanje Eminencije zbilja takvo, da se ne može odazvati pozivu. Liječnik je bio malo zbunjen. Obično sportski obučen, što svjedoči, da su ga naglo dignuli. U rukama drži neke aparate. Najavio sam ih, i oni uniđu. Eminencija odbija davati

---

ikakav odgovor. Otkloni pregled sa strane liječnika, i ovaj se povuče i ode u dvorište. Dođe u sobu i tipkačica s pisaćim strojem. 'Sudac' saopći Eminenciji, da on želi njemu postaviti samo obična tri ili četiri pitanja i da se nije trebao uznemirivati i onako nepristojno i neučtivo odgovoriti.

— Vi ste bili uznemireni — kaže Eminenciji — pa ste onako odgovorili u naglosti.

— Nije to bila nikakova naglost, nego znajte, gospodine, da sam dobro promislio, što sam rekao i kod toga ostajem. Ja znam, od kuda vjetar puše. Vi velite, da sam neučtivo postupao time, što sam pismo naslovio na 'Organ vlasti, koji me ima saslušati'. Pa što sam drugo mogao napisati, kad mi nikada ne znamo, s kime razgovaramo? Tu se neki predstavlja kao 'drug Boris', a kad tamo doznajem, da je to neki seljak Nikola Brezović iz Šišljavića i sl.

Sudac se na tu riječ o Borisu malo nasmijao. Sigurno je naime taj također ovim autom stigao u Krašić, i to je onaj, pod čijim su nogama škripali parketi, kad sam danas u 10 s. dopodne donio na milicijsku stanicu pismo Eminencije. Eminencija i ja smo primijetili, kako je «sudac» značajno pogledavao tipkačicu, kad se izrazio o njegovu pismu, da je neučtivo i nepristojno. Možda i nije naime tako mislio, ali reda radi — tu je ujedno špijunka — mora, da se ima čime iskazati pred onima, koji su ga poslali. 'Sudac' još jednom upozori Eminenciju, neka bi sada odgovorio na nekoliko pitanja, da su zato došli ovamo, kad on već nije mogao ili htio doći do njih.

— Rekao sam vam, da odgovarati neću i zabranjujem, da mi se ovdje postavljaju pitanja. Ja sam bolestan čovjek, kojemu su istočili već 35 l. krvi, i danas sam dao već pozvati liječnike, jer osjećam, da će i opet morati 1 l. krvi pustiti, jer me je stvar uznemirila. Nemojte misliti, da se bojim, ali sve ima svoje granice. Nije to uznemirivanje od danas. Već je tjednima pripravljeno. Tjednima vise vaši stražari na plotu pred kućom, fiksiraju me, dok samo na čas izađem pred kuću, da se prošećem, jer mi je nemoguća daljnja šetnja. Misle, da ćemo se prestrašiti i učiniti od nas automate, koji će govoriti onda ono, što bi oni htjeli. Ne! Ponavljam: neću odgovarati i neću, da mi se stavljaju pitanja.

— Dobro, veli 'sudac'. Mi ćemo onda tu izjavu uzeti u zapisnik.

Uzeli su nato Eminencijina generalia i naznačili, da on neće ni da odgovara, ni da sluša njihova pitanja. To je u sedam primjeraka potpisano, i oni odoše.

Kardinal se je poslije sjetio i požalio, što je uopće dao svoj potpis, jer bi oni mogli sve to iskriviti, i tokom same rasprave u Osijeku prevariti Kosa i druge zatvorene, da je dao protiv njih izjavu.

— Promislite — primijeti kardinal — kako bi samo bolno bilo za njih tamo, da ih ovako prevare i da jadnici uza sve zlo, što ga podnose, još i tu bol dobiju!

— Budite uvjereni — odgovori mu župnik — da neće tako biti. Vi ste neposredno ispod teksta stavili svoj potpis, tako da nemaju mjesta u zapisniku, da i jedan redak umetnu. Uostalom, ako oni hoće, da se služe takvom varkom, to će učiniti i bez ovoga današnjega potpisa. Ta oni su majstori u falzifikaciji.

Pođemo zatim na objed. Ja sam bio većma izmoren negoli on. Poslije svega bio je zadovoljan.

— Miran sam sada — reče kardinal — kada sam im svoje rekao. Još danas, uvjeren sam, znat će za sve centralni komitet. U svakom slučaju mirniji sam nego oni. Mislili su s ovim pozivom: Sad ćemo ga! A kad tamo: sad si neka čitaju! Mislim, da im ne bu baš ugodno. Komunisti imadu doduše debelu kožu, ali u ovakvim su stvarima osjetljiviji od drugih» (108).

Ljudi u Krašiću su opazili, da se nešto događa, ali ni župnik ni sestre iz župnog dvora nisu nikome ništa govorili, o čemu se radilo. Gledajući kretanje milicijaca, župljani su pravili svoje zaključke. Saznavši domalo, da je milicija išla kardinalu, sva je župa bila elektrizirana. Na brojna zapitkivanja, što je bilo, o čemu se radi, župnik je rekao samo par riječi:

«Nešto veliko, i nadam se, da će biti dobro».

Kardinal, sigurno nadahnut odozgo, dao je već 22. studenoga župniku i Šimeckomu, da odsluže svaki po jednu sv. misu, da se osigura protiv neprijatelja. To duhovno osiguravanje dobro mu je došlo tom zgodom.

Kardinal, razmišljajući o tom događaju, 10. prosinca reče kod večere svom župniku (109):

«Ništa ne žalim, što sam im onako odgovorio. Kolika bi bila sablazan, da sam što rekao, što bi oni mogli tumačiti po svojem i unijeti zabunu i među episkopat. Nadam se, da će biskupi brzo doznati sadržaj moga pisma od 5. prosinca o. g. i to će im sigurno biti poticaj, da se odupru. Oni idu svojim

(108) VD V 79-90.

(109) VD V 93.

---

putem, a mi ćemo do kraja nastaviti svoj kao i do sada. Mora ove boljeti, kada vide, da se mlađi kler junački drži».

Bilo je to posljednje pastirsko kardinalovo pismo, što ga je on za duhovnu dobrobit protivnika katoličke Crkve, ne sâm od sebe, već izazvan, napisao, da se zamisle, ispitaju sami sebe, jer je časno priznati počinjenu pogrješku, a satanizam je ustrajati u zlu.

Nažalost, očevidno je slijedila osveta. Kardinalovoj sestri je bilo u pol bijela dana ukradeno šest purana, nešto pred Božić daljnjih pet, koliko ih je još imala. I Božić joj je prošao bez pečenke. Njezina pak muža su na sam Božić pozvali porezni činovnici i tražili zaostatak poreza, nešto preko pola milijuna, i onda redoviti porez. Ako neće, neka proda zemlju, koja je prvorazredna. Ako neće ni jedno ni drugo, onda će mu oni prodati zemlju. On se nije dao uplašiti, već im mirno reče (110):

— Uplatiti ne mogu, jer nemam čime, a prodati neću ono, što mi svaki dan treba.

— A kako ćete živjeti, ako vam prodamo zemlju?

— Bit će, kako Bog bude dao.

Slijedećega siječnja g. 1960 uslijedila su razna suđenja, protiv svećenika i redovnika. Tako i u Zagrebu protiv franjevaca trećoredaca na Sv. Ksaveru, u Sisku protiv dvojice svećenika, u Karlovcu i Sarajevu. Zanimljivo je to, što u optužnici protiv svećenika i bogoslova u Đakovu nije bilo ništa navedeno obzirom na dopisivanje s kardinalom. Razumjeli su režimlije jasno kardinalovo razlikovanje, kad im je pisao i naznačio, da on nije kao biskup nikada radio protiv države, ni sadašnje ni prijašnje, nego se samo protivi njihovoj ideologiji, koja je lažna, i da partija ne sačinjava i ne predstavlja državu. A protiv lažne ideologije mora kao biskup nastupati i uz cijenu vlastitog života (111).

(110) VD V 133.

(111) VD IV 79 sl.; V 34 sl. 105 111 119 sl. 123 125.

---

[838]

---

[839]

XI

SVETA SMRT

1. - KARDINALOVI POSLJEDNJI DANI

Josip Vraneković, krašićki župnik i dekan, koji je od 5. prosinca 1951 do 10. veljače 1960 živio, dnevno radio i svakovrsne patnje podnosio zajedno s kardinalom Stepincem, poslao je, 26. veljače 1960, zagrebačkom ordinarijatu poseban izvještaj o posljednjim kardinalovim danima (1). Dragocjen je taj dokumenat kao i njegov dnevnik, koji je vodio sve do 27. siječnja 1960. Dakle, do četrnaest dana pred kardinalovu smrt, u oba je dokumenta zabilježio vremenskim redom sve pojedinosti, iz kojih izbija čovječji i duhovni lik velikog kardinala, pa i nedostatci njegove ljudske naravi.

I kardinal Stepinac je morao prema Božjoj odredbi platiti danak, koji svi Adamovi potomci moraju platiti. Taj ga je danak stajao teških muka i boli, koje je on, kršćanskom vjerom prosvijetljen i Kristovom milošću okrijepljen, prinosio u zajednici s Kristom, da nadopuni ono, što danas nedostaje bolima Spasiteljevim.

Razdoblje kardinalova života od g. 1945 do g. 1960 Franjo kard. Šeper označio je, u svom pogrebnom govoru, kao «doba sazrijevanja». Stepinčeve riječi, propovijedi, pisma, pogledi na život i borba za Crkvu i Krista, očituju stupnjevanje, rast, ja-

(1) JOSIP VRANEKOVIĆ, *Zadnji dani života kardinala Stepinca. Dokument iz Krašića*, Krašić, 26. II. 1960, str. I-XII. Ovim smo se dokumentom služili u ovom i slijedećem poglavlju.

čanje toga unutarnjeg sazrijevanja. Tri posljednja dana njegova života svjedoče do kakvih visina se uspela njegova duša.

1) - *Zadnje molitve za progonitelje*

Posljednjih 18 mjeseci kardinal Stepinac nije izlazio na šetnju u mjesto ni izvan sela, kako je to običavao prije činiti. U svom pismu od 5. prosinca 1959, upravljenom komunističkoj vlasti koja ga je imala saslušati, istaknuo je razlog tome. Nije mu bilo to izravno zabranjeno, ali neposredna pratnja milicajca, koji ga je posvuda slijedio u stopu, onemogućivala mu je tu šetnju, za kojom je uvijek čeznuo, jer mu je za zdravlje bila potrebna. Od tada je samo pred kućom šetao. Ni tu nije imao mira. I ovdje su stražari stajali u njegovoj neposrednoj blizini i često piljili u nj po cijeli sat, dok je pred kućom šetao. Dok se tako pred kućom šetao, bilo mu je neugodno, gledajući, kako stražar prisluškuje svaki razgovor, što ga je kardinal vodio ma bilo s kime.

Dva tjedna pred Božić g. 1959 nije više šetao niti pred kućom, nego bi izašao dva tri puta dnevno pred sporedni ulaz u dvorište, gdje ga nisu mogli ni opažati, ni prisluškivati. Tu se je kretao na prostoru, koji je bio dugačak 2,5 metra. Jednog dana reče župniku, koji ga je promatrao kako se na tom uskom i kratkom prostoru okreće (2):

«Proširit će se meni već ta dva metra; ako ne ovdje, a ono svakako gore».

U posljednjim mjesecima se više puta s ovakve «šetnje» navratio na čas u kuhinju k časnim sestrama i poticao ih, da se mnogo mole za one, koji ga progone. U istom smislu je oko Nove godine 1960 i u posljednjem tjednu govorio župniku i umirovljenom župniku Josipu Šimeckom. Svakom je od njih dao predviđeni misni stipendij s molbom, da odsluže svaki po dvije mise na njegovu nakanu «pro inimicis — za neprijatelje».

Uz narušeno zdravlje, koje se od vremena do vremena malo popravljalo, da opet zapadne u kakvu krizu, kardinal se držao svoga dnevnog reda sve do posljednje nedjelje, 7. veljače 1960.

2) - *Subota, 6. veljače 1960*

U subotu, 6. veljače, poslije podne kardinal je osjetio laku prehladu. Pojavio se kašalj. Iskašljavanje mu je bilo vrlo teško.

(2) VD V 93.

Pobojao se, da na sutrašnji dan, tj. u nedjelju, neće moći služiti sv. misu u crkvi.

3) - *Nedjelja, 7. veljače 1960*

U nedjelju ujutro bilo mu je jednako kao i dan prije. Ipak je odlučio poći u crkvu, da služi podnevnu misu. Bilo mu je često tako, a snagom volje je svladavao poteškoću. Mislio je, da će moći i ovaj put.

U 8,15 s. nakon župnikove mise dođe k njemu u župski ured i saopći mu, da teško diše, jedva hvata dah, pa se zbog toga ne usuđuje propovijedati. Propovijed, koju je bio napisao, predao je župniku s molbom, da bi je pročitao vjernicima, i s njima izmolio propisane molitve. A časna sestra neka nakon toga dođe po njega u župni dvor pa će on odmah pristupiti k oltaru. Budući da je župnik imao još jednu misu u selu Kupčina, propovijed je pročitao umirovljeni župnik Šimecki.

Kardinal je sretno svršio podnevnu misu. Bila je to posljednja njegova misa u životu.

Često je za života znao kazati, da mu je od sviju biskupskih dužnosti najmilija misa «pro populo», tj. misa za sve vjernike nadbiskupije. Tako mu je njegova posljednja biskupska služba bila upravo misa za sve vjernike povjerene njegovoj duhovnoj brizi. Pod večer toga dana rekao je župniku:

«Da sam išao na propovijedaonicu, uvjeren sam, da bih gore ostao mrtav».

Veoma je teško disao. Oko podne stignu iz Zagreba njegovi liječnici dr. Bogičević i dr. Ferdo Fuks. Trpio je i na zubima. No, na sreću, zubaru dr. Fuksu pokvario se aparat i nije ništa mogao poduzeti, jer bi ga to sigurno onako bolesna teško izmučilo.

Svi su se čudili, da je kardinal bio i taj dan kod stola, te je zajedno s ostalim objedovao i bio vrlo raspoložen i razgovorljiv. Nikome od nazočnih nije ni moglo pasti na pamet da je svršetak blizu.

Nakon odlaska liječnika u 14 s. reče kardinal župniku, da je neobično umoran kao i dan prije. Teško je disao. Zbog toga je legao u krevet.

«Sutra sigurno neću moći u crkvu, da misim, a tko zna, hoću li moći i ovdje u kući. Ovo nije obična prehlada, ovo mora da je nešto teže».

Kardinal je odbio župnikovu ponudu, da večera u svojoj sobi, da ne silazi po stepenicama u ured, koji je ujedno služio

---

i kao blagovaonica. Silio se i sišao. Kod večere je išlo sve kao obično. Još se šalio i smijući se rekao, kako se svi, koji su oko njega, varaju i ne vjeruju, da je on pravi bolesnik, dà, invalid. «Neki dan ste mi rekli — veli on župniku — kako ljudi po župi govore, da dobro izgledam i da sam sve mlađi. Naš primarius mi veli, da mi srce ide 'kak vurica'. Meni se čini, da bu ta vurica brzo stala. Tješi me, da je dijeceza u čvrstim rukama».

4) - *Ponedjeljak, 8. veljače 1960*

Rano ujutro pohodi ga župnik u sobi i upita, kako je proveo noć.

«Nikako. Ustao sam u noći i skoro se srušio na pod. Nestaje mi daha. Slab sam. Jedva stanem na noge».

Trpio je grozne boli. Zbog tih boli nije mogao ni služiti sv. misu, pa ni u sobi, gdje su mu bili pripravili privremeni oltar. Nije mogao ni slijedećeg dana. Budući da je teško govorio, molio je župnika, da nikoga ne pušta k njemu, pa ni rodbinu, da se ne bi naprezao. Mjesto posjeta neka se radije mole za njega.

Župnik je poslao časnu sestru u Zagreb, da javi nadbiskupu kaodjutoru, kako stoji s kardinalovim zdravljem. Prije nego je krenula na put, kardinal ju je blagoslovio. Ona ga zapita, imade li što komu poručiti i da li što treba? On joj je mirno kazao samo dvije riječi:

«Milosti Božje!»

Istoga dana stigne kardinalov osobni liječnik dr. Bogičević, koji nije ništa posebno propisao za ublaženje boli, nego je samo rekao, da mora biti u toplu i da se mora čuvati propuha. Kad se vrati u Zagreb, liječnički će savjet odrediti lijek.

5) - *Utorak, 9. veljače 1960*

Preko dana bio je uvijek netko kod njega. Bilo mu je drago, kad je bilo i više ukućana s njim. Otkazao je druge posjete, ali s ukućanima je dugo razgovarao. U noći je mnogo žeđao. Kad ga je ujutro posjetio župnik i upitao, kako se osjeća, reče mu:

«Mislio sam, da ću se mrtav složiti na pod, kad sam ustao. Ovo mi je najteža noć bila u cijelome mom životu. Ako dođu liječnici, neće moći više puno pomoći».

Trpio je duševno i tjelesno, ako ne još više duševno zbog same vrsti bolova na mokraćnom mjehuru.

Oko 11,40 s. stigao je liječnik iz Zagreba. Propisao je lijek koji je dan prije na večer s ostalim liječnicima predvidio. Ukućani su bili neprestano kod njega, sad ovaj, sad onaj. Vrlo je trpio od žeđe, no liječnici su radi lijeka upravo to branili, a on reče:

«Što mogu, kad liječnici to brane. Zabranjeno je to, pa ćemo se strpiti».

U noći od utorka na srijedu bila je kod njega čitavu noć sestra predstojnica. Do pola noći je bio i župnik. Svjetlo u sobi su ugasili, samo je ostalo vječno svjetlo pred Gospinom slikom nad kardinalovim krevetom. Na časove je izgledalo kao da spava, ali bi se odmah pojavljivale boli, kašalj, teško disanje.

U sat i po iza ponoći zatražio je čisto rublje, pa su ga presvukli. Sâm nije bio kadar od slabosti da to učini. Kao da je osjećao, što ga čeka toga dana. Po noći, kad bi ga sestra upitala, da li što treba, odgovorio je redovito, da mu ništa ne treba.

Bolest je, međutim, brzo napredovala.

6) - *Srijeda, 10. veljače 1960*

Oko 7 s. ujutro pohodio ga je Mijo Stepinac, suprug njegove najstarije sestre Barbare. Bio je vrlo kratko vrijeme kod njega. Vidio je, kako je kardinal oslabio, nije mogao ni progovoriti od uzbuđenosti i boli. Samo je zaplakao i izašao napolje.

«Sve bu dobro — reče mu kardinal — samo se ne bojati, nego moliti».

Kardinal je dopustio, da ga posjeti na čas četirigodišnje njegovo kumče Josip Šimecki. Mali je držao cvijet u ruci i upitao kardinala:

— Kaj te boli?

— Dobro, je, Joža — reče mu kardinal — dobro!

Osim ukućana, svećenika Šimeckog i ove dvojice nitko nije bio kod njega ovih posljednjih dana.

Taj dan ukućani nisu više mogli ustanoviti, koliki je bio puls, ni mjeriti mu temperaturu svakih 15 minuta, kako je liječnik bio odredio. Nije imao nikakva teka. Ležao je na povisokom uzglavlju i neprestano upirao pogled u Gospinu sliku povrh kreveta. Oko 10 s. su mu htjeli dati injekciju, no on prekine župnika i reče mu:

«Znate što, župniče! Pustite vi injekciju. Idemo najprije na ono, što je najvažnije. Uzmite štolu. Čemu se zavaravati? Sjednite ovdje, pa idemo od početka. Osigurati se, pa što Bog dade».

Obavio je opću ispovijed. Nakon ispovijedi reče župniku: «Dajte mi sv. pomast. Ne zaboravite mi podijeliti i papin blagoslov. Dajte mi sve sakramente, iako sam malo prije nešto popio, ja sam bolesnik, pa mislim, da mogu odmah sada primiti i sv. pričest. Pozovite i sestre ovamo, neka se mole. Pozovite i preč. Šimeckog. Običaj je, da kod podjeljivanja sakramenta ordinariju prisustvuje i kaptol. Prečasni je začasni kanonik, i na neki način pripada kaptolu, pa je red da bude tu. A onda u ruke Božje».

Dok su sestre sve priređivale u sobi za podjeljivanje sv. sakramenta, župnik pozove sestru kardinalovu Josipu Mrzljak, koja je stanovala u susjedstvu. Oko kardinalova bolesničkog kreveta su se tako sakupili uz župnika Josipa Vranekovića: začasni kanonik Šimecki, pet časnih sestara družbe Služavki Malog Isusa i rođena njegova sestra Josipa.

Svi su klečali i molili. Iako nitko od nazočnih nije mislio, da bi to bio samrtni krevet, kardinal je jedini to znao.

Dok je primao sv. sakramente, bio je posve miran bez ikakvih bolova. Čak je pozorno promatrao, kako će mu župnik podijeliti bolesničko pomazanje, da mu kao biskupu ne bi pomazao dlanove, nego gornji dio šake. Kod podjeljivanja sakramenata je glasno odgovarao na sve obredne molitve. Kad mu je župnik pomazao oči, uši i tako redom ostala sjetila, on je na kraju svakog pojedinog mazanja glasno kazao: «Amen». A to je izgovarao povišenim glasom i otežući, kako inače nije nikada govorio.

Svi su prisutni primijetili, da je u času, kad mu je župnik davao papinski blagoslov, u sv. zanosu i polagano načinio znak sv. križa. Dok se križao, ispružio je ruke koliko je najviše mogao.

Kad je primio sv. sakramente, bio je neobično radostan i vedar. Odmah je počeo glasno govoriti, a to mu već od nedjelje nije bilo moguće. Njegova sestra Josipa je ostala bez riječi, sjela i samo plakala. Kardinal, želeći je ohrabriti, nasmije se i reče joj veselo (3):

«Što plačeš? Šta se ne sjećaš, kako sam ti prije 40 godina, kad si bila bolesna, doveo Šimečkoga, pa si još tu. Čemu plačeš? U ruke Božje i čega se imamo bojati? Ludo je plakati, ako nam je poći s ovoga svijeta. Uvijek sam primao sve iz ruku Božjih,

(3) Isto je saopćila s. Magdalena Mrzljak, kćerka kardinalove sestre Josipe, u Rimu, 23. III. 1970.

---

primam i sada, primat ću i ubuduće. Za kršćanina nema veće sreće negoli su ovi sv. sakramenti. Idi doma, pa skuhaj objed!»

Zatim je upitao župnika, da li je javio u Zagreb nadbiskupu koadjutoru, da je primio sv. sakramente umirućih?

Videći ga ovako dobro raspoložena i vedra, ukućani su mislili, da je po sv. sakramentima kriza prošla, jer je sličnu krizu, pa i mnogo težu, imao već g. 1958. No, dogodilo se protivno.

Upravo o podne mu se vratila velika klonulost, kao što ju je osjećao prije nego što je primio sv. sakramente. Odbio je svako jelo i naglašavao, da se osjeća vrlo slabo i molio je, da ga ne bi sama ostavili. Htjeli su mu mjeriti puls, no nisu bili u stanju da ga uhvate, jer je do skrajnosti bio nepravilan. Da ga malo osokole, spomenuli su mu, da su pozvani liječnici iz Zagreba i da će doskora stići, no on reče:

«Lijepo mi ih pozdravite, ali mi se više nećemo vidjeti».

Primio je još injekciju za jačanje srca, no pogled mu je bio izmoren, a oči nisu više imale one živosti kao do sada. Zatim je pet puta rekao:

«Deo gratias!»

Uspravio se na rukama u postelji, upro pogled na Gospinu sliku nad krevetom i rekao glasno:

«Blagoslovljeno Božje Ime! Fiat voluntas tua!»

Oko dva sata pozove sestra predstojnica ostale sestre te upita kardinala:

— Hoćemo li moliti krunicu?

— Samo molite, — odgovori joj.

Bolesnikovo je disanje postajalo sve teže, no ipak se trsio, da sad tiše, sad glasnije s njima zajedno moli: «Sveta Marijo, Majko Božja, moli za nas grješnike, sada i na čas smrti naše».

Pojavili su se i jaki grčevi. S teškim je naporom hvatao zrak. Od boli donja čeljust bi mu se iskrivila. Najednoć uzdahne duboko i bolno reče:

«Ah... teško je... Blagoslovljeno Ime Božje... Fiat voluntas tua!»

Sestra i župnik ga malo podignu i upitaju, da li mu je bolje?

«Malo je lakše» odgovori.

Kako su sestre molile u prvoj sobi, zapita ga predstojnica, da li mogu ući u spavaću sobu, da zajedno mole krunicu?

«Samo neka dođu» — ponovio je dva puta.

Sestre uniđu i, gušeći se od plača, nastave moliti krunicu. Kardinal je neprestance gledao Gospinu sliku i tiho odgovarao.

7) - ***14 sati i 15 minuta: «Fiat voluntas tua!»***

Točno u 14 s. reče: «Dajte mi onu moju svijeću!»

Na Svijećnicu je, naime, dao blagosloviti posebnu svijeću s primjedbom, da će je doskora trebati.

Kad su mu sestre donijele zaželjenu svijeću, kako je krevet bio uza zid, a on je ležao na desnoj strani prema zidu gledajući Gospinu sliku, stavili su mu svijeću u lijevu ruku. Kad je ugledao zapaljenu svijeću, snažno ju je prihvatio i stisnuo rukom. Bila mu je ona simbol one nadnaravne svjetlosti sv. vjere, za koju se borio do svršetka, koja mu je sada budila nadu, da će se doskora preobratiti u plameno svjetlo, koje se više nikada neće ugasiti. Ustima je micao moleći i opetujući: «Fiat voluntas tua!»

Bila je to posljednja riječ, koju su nazočni čuli iz njegovih umirućih usta.

Slijedila su još tri ili četiri bolna uzdisaja, i ispustio je svoju dušu, držeći čvrsto u ruci blagoslovljenu svijeću, s kojom je vedro dočekao anđela smrti. S molitvom na ustima i u srcu, prepuštajući se vodstvu sv. vjere i oslanjajući se sigurno na kršćansku nadu u bolji život, svjestan kamo ide, pošao je na sud Božji.

Bilo je to u 14, 15 sati.

Zapaljena je svijeća još čitav sat bila u već zgrčenoj ruci mrtvog hrvatskog kardinala Alojzija Stepinca.

Ukućani, duboko potreseni, ostali su još dugo u molitvi kod mrtva tijela velikog Pokojnika.

Župnik nato pošalje u selo Brezarić vijest k vrijednoj obitelji Burja, gdje je bilo pohranjeno odijelo za slučaj kardinalove smrti. Prigodom jednog ranijeg putovanja u Rim, Stepinac je ondje nabavio to odijelo. Znao je, kakav je propis za biskupov ukop, pa se pravovremeno i za to pobrinuo. Htio je, da u času smrti bude bez novaca i bilo kakve dragocjenosti, ali nije htio, da bi nadbiskupija morala snositi trošak za posmrtno odijelo. Kratko po kardinalovoj smrti stigli su i liječnici, koji su se odmah i vratili u Zagreb. Kardinalov osobni liječnik je više puta rekao župniku, da će kardinal naglo svršiti. Neka se ništa

---

ne čude, ako bi ga jednoga dana našli mrtva u krevetu ili na divanu. To su potvrdili i drugi liječnici, koji su k njemu dolazili. Ipak se dogodilo onako kako je kardinal želio i molio. On je, naime, trajno molio upravo za ovakvu smrt. Već g. 1939 uzeo je tekst sv. Karla Boromejskoga pod naslovom *Duhovni ugovor s Gospodinom našim i posljednja volja duše u obliku oporuke*. Bila je to njegova *Prva oporuka*, koju smo doslovno naveli gore (3a). Tekst toga ugovora ispisao je Stepinac u dva primjerka i potpisao. Jedan je primjerak stalno nosio u džepu talara, a drugi je stavio u odijelo, što ga je pripravio za ukop i naznačio, da se taj primjerak ima staviti s njim u lijes i u grob. U tom duhovnom ugovoru sadržana je divna prošnja, da na času smrti primi sv. sakramente, s još nekoliko molitava Majci Božjoj za sretnu smrt. Poštivajući tu njegovu volju, taj je duhovni ugovor stavljen u lijes. Izmolio je blaženu i svetu smrt kao što mu je i život bio svet.

Nije posvetio samo sebe, nego je dao svijetao primjer svima u nadbiskupiji i u cijelome kršćanskom svijetu. Bio je to primjer velike i snažne vjere, nepokolebljiva pouzdanja u Boga, herojske strpljivosti, duboke poniznosti i žarke kršćanske ljubavi. Izdržao je veliku borbu, u kojoj je čuvao Božji narod, herojski je svjedočio za istinu, pravednost i ljubav svaki sat svoga mukotrpnoga života, protiv zabluda našega vremena, od nacizma do komunizma.

Iz te je borbe izašao neslomljiv kao pravi pobjednik i tako je svojim svetim životom opravdao svoje drugo ime, što ga je dobio na krštenju: Viktor — Pobjednik.

Blažena Gospa, koju je tako nježno ljubio i štovao kroz cijeli svoj život, htjela je, da njegovo mučeništvo bude dovršeno u predvečerje blagdana njezina ukazanja u Lurdu. Htjela je, da se njegovim dolaskom na osobit način obraduju stanovnici neba, a zemaljsku Crkvu, napose hrvatsku, htjela je obdariti novim velikim uzorom i moćnim zagovornikom.

Značajno je, što je kardinal umirući rekao pet puta: «Deo gratias — Bogu hvala!» Takva zahvala mogla je navrijeti samo iz srca svijesna svoga sjedinjenja s voljom Božjom. Kolika je morala biti njegova ljubav prema Bogu, koja povrh gorčine trpljenja, koju nanaša stvor, kuša slatkoću planova Božjih i s njima se podudara!

(3a) Gl. gore str. 814-818.

---

2. - NAKON SMRTI

1) - *Opća žalost*

Kad je župnik Josip Vraneković saopćio kardinalovu nećaku Ivanu Mrzljaku, da mu je ujak umro, ovaj je to odmah na prolazu rekao milicionaru, koji je bez posebnog naređenja odmah stupio pred župni dvor. Župniku je saopćio, ovaj put vrlo pristojno, čak se ispričavao, kako mu je naređeno, da nikoga ne pusti u župni dvor. Pustio je jedino zvonara, koji je odmah glasom velikog zvona navijestio župi, da se Čovjek Božji preselio iz suzne doline u rajsko naselje.

Za čas su svi, koji su bili u Krašiću kod kuće, izašli na cestu pitajući, zašto to zvoni? Djeca, koja su toliko ljubila velikog pokojnika i svoga prijatelja, bila su prva, koja su raznosila žalobnu vijest. Mnoga od njih shrvana od plača bacala su se na zemlju. Svi Krašićanci su, tako reći, zajednički zaplakali. Narod je od sebe dolazio u crkvu, da u teškoj boli traži utjehu u molitvi.

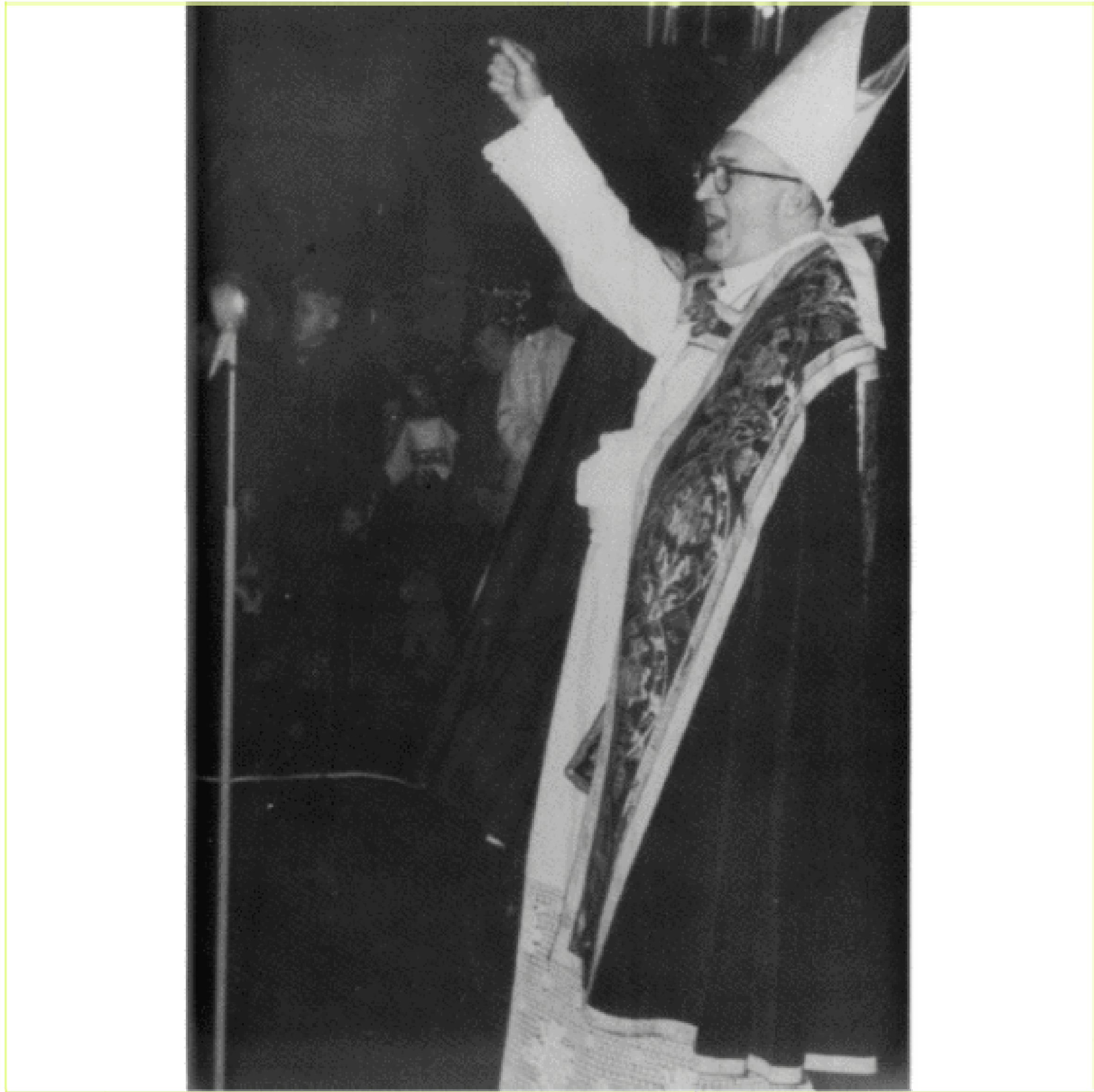
Mnogi su govorili, da se ne mole za pokojnika, nego da se njemu utječu za zagovor. Ženski se svijet, idući u crkvu, odmah pojavio s crnim rupcima na glavi i crnim pojasom, kako to krašićanske obitelji običavaju činiti prigodom smrtnih slučajeva u obitelji.

Nadbiskup koadjutor, koji je sada u svojstvu apostolskog administratora nastavio s upravom nadbiskupije, obavijestio je umah Sv. Oca. Još iste večeri, u 20 sati, stiže od Sv. Oca brzojavni odgovor na nj upravljen slijedećeg sadržaja (4):

«Vijest, koju si nam poslao, da je kardinal Alojzije Stepinac preminuo, žalošću nas je ispunila. Prerevnom i bogoljubnom duhovnom pastiru, velezaslužnom za sveopću Crkvu, divnom ukrasu kardinalskog zbora, koga smo visoko cijenili, dok smo ondje bili na prolazu, molimo pristanak u mirnu luku vječnoga života nakon trpljenja i rada. Tebi pak, kleru i vjernicima drage nam nadbiskupije kao očinsku utjehu podjeljujemo posebnom ljubavlju apostolski blagoslov.

Ivan XXIII papa»

(4) *La morte del Cardinale Stepinac Arcivescovo di Zagabria*, u *L'Osservatore romano*, 12. II. 1960, br. 35.

849

XI - SVETA SMRT

Prema odredbi apostolskoga administratora još istoga dana navijestila su sva zvona zagrebačkih crkava gradu, da ih je napustio ljubljeni natpastir, a crne zastave na zvonicima bile su vanjski znak opće i duboke tuge, koja se slegla na srca vjernika.

2) - ***Pripreme za pogreb***

Čim se saznalo za smrt kardinala Stepinca, došao je k administratoru nadbiskupije dr. Franji Šeperu činovnik komunističke vlasti. Apostolski administrator je tražio, da se ima tijelo velikog pokojnika dovesti u Zagreb i sahraniti u kripti prvostolne crkve zajedno s predšasnicima.

Naišao je na odlučan otpor režima. Kako je kardinal umro, dok je još bio pod kaznom, vlast je smatrala, da samo ona može odlučiti o tome, gdje će mu tijelo biti sahranjeno. Administratoru je rečeno, da kardinalovo tijelo može biti pokopano bilo gdje na području krašićke župe, ali u Zagrebu nikako. Na pogreb smiju poći petorica biskupa, članovi prvostolnog kaptola, i 35 bogoslova radi asistencije i pjevanja. Bilo mu je saopćeno, da se može izdati okružnica i osmrtnica, ali se mora dostaviti vlasti.

U 18 s. stigao je apostolski administrator s dr. Bogičevićem i dr. Riesnerom u Krašić i saopćio župniku odluku vlasti s obzirom na kardinalov pogreb. Odmah su se sporazumjeli, da je jedino dolično mjesto za kardinalov ukop župna crkva i to samo svetište pred oltarom, gdje je pokojnik proveo tolike satove u molitvi i klanjanju. Odmah se počelo s uklanjanjem poda, da se uredi grobnica.

Župni dvor, crkva i mjesto, sve je to bilo za čas opkoljeno stražom u civilu i vojničkim odorama kao nikada do sada. Svi pristupi u Krašić bili su zatvoreni tako, da se nitko nije mogao približiti selu, a slijedećeg dana niti iz Krašića nije mogao nitko izaći, imao ne znam kakav hitan posao.

Kako je kardinal umro prije negoli mu je istekao rok kazne, državna vlast je sebi svojatala pravo na mrtvo njegovo tijelo i odredila, da se još iste noći ima odvesti u Zagreb na razudbu pri sudskom liječničkom pregledu. Iz Zagreba su doskora stigla mrtvačka kola s lijesom.

Apostolski administrator je nad mrtvim tijelom izmolio «De profundis» i s počitanjem ga je poljubio u čelo. Zatim su se uputili u Zagreb: mrtvačka kola, nadbiskupski samovoz s apostolskim administratorom i liječnicima te mnoštvo članova komunističke vlasti. U Zagrebu na Šalati, gdje je već svuda bila

---

raspoređena vojska, bila je u Institutu za sudsku medicinu obavljena razudba (obdukcija) i tijelo je balzamirano. Sve je imalo biti gotovo do 4 s. ujutro.

Na večer su radio-Vatikan i druge postaje objavili kardinalovu smrt. Domaći radio dao je najkraću vijest: «U Krašiću kraj Zagreba umro je dr Alojzije Stepinac», prešutivši njegovu službu i naslov.

Rano ujutro, brzinom od 100 km na sat, bilo je mrtvo tijelo dopremljeno natrag u Krašić, i ostalo izloženo na odru u lađi župne crkve, blizu svetišta. Cijeli dan u četvrtak, slijedeću noć i u petak do 19,30 s. dolazili su župljani, koji su ga za života toliko štovali, a posebno u vrijeme otkako je kroz 8 godina, 2 mjeseca i 5 dana bio sa svojima u rodnoj župi. Bili su i oni njemu dragi. Iskreno su ga ljubili i duboko štovali. Bili su svjedoci njegovih kreposti, njegove pobožnosti i njegova mučeništva. S njim su najnježnije suosjećali.

U četvrtak, 11. veljače, poslije podne predstavio se je apostolskom administratoru novoimenovani predsjednik republičke vjerske komisije Stjepan Iveković. Povod ovome posjetu je bila zamjerka, koju je dan prije mgr. Šeper učinio vladinu predstavniku zbog

zabrane, da se kardinalovo tijelo pokopa u zagrebačkoj katedrali. Inače se razgovor dalje razvijao o općim vjerskim pitanjima.

Slijedećeg dana, 12. veljače, mgr. Šeper je u 10 s. održao konzistorijalnu komemorativnu sjednicu, na kojoj je predstavio odredbu Sv. stolice kojom njega imenuje administartora nadbiskupije.

U 12,30 s. eto velikog iznenađenja. Predsjednik vjerske komisije se vratio Šeperu, čestitao mu na novom imenovanju i odmah prešao na glavnu temu, tj. na žalbu, koju je mgr. Šeper dan prije izrazio u vezi sa sahranom kardinalova tijela. Saopćio mu je, da je stvar iznio pred mjerodavnu vlast te je zaključeno, da se pogreb može obaviti u zagrebačkoj katedrali. Ona prijašnja odluka da je donesena činovnički na temelju propisa. Ovim se uklanjaju sva ograničenja i dr. Šeper može po volji organizirati sahranu. Za vrijeme obreda u katedrali neće pred njom biti članovi sigurnosne službe, osim ako bi crkvena vlast sama to zatražila.

Mgr. Šeperu to, što je čuo, činilo se nevjerojatnim i u toj je promjeni nazrijevao prvo kardinalovo čudo (5).

(5) Potankosti saopćio Franjo kardinal Šeper, u Rimu, 23. III. 1970.

Popodne se dogodilo još jedno iznenađenje. U 14,30 s. stigla je mgr. Šeperu iz bečke nadbiskupske kurije telefonska vijest, da će sahrani kardinala Stepinca prisustvovati bečki nadbiskup dr. Franjo kardinal König, pokojnikov kolega iz Germanikuma u Rimu. Vizu je dobio, a dolazi preko Graza, gdje će prespavati.

Vijest, da će Stepinac biti sahranjen u zagrebačkoj katedrali, donijeli su u Krašić talijanski, engleski, američki i njemački novinari, koji su onamo stigli u 14,30 s. Kako se župniku ta vijest činila nevjerojatnom, poslao je na telefon časnu sestru, da upita duhovni stol, kako stvar stoji. Nadbiskupski tajnik je vijest potvrdio.

U Krašiću se sada brzo raširila vijest, da će još istoga dana na večer prevesti mrtvo tijelo u Zagreb. Ljudi su čak trčali u vinograde, da obavijeste svoje, koji su ondje radili. Na ispraćaj kardinalova tijela se slegao cijeli Krašić. Stranci su kroz to vrijeme snimali kardinala na odru i vjernike, koji su kroz nekoliko sati u najvećoj stisci molili krunicu za krunicom. Jedan Amerikanac, koji je promatrao taj prizor, duboko potresen je izjavio:

«Još nikada u životu nisam što takvo vidio!»

U Zagrebu se, međutim, mislilo, da bi trebalo umjetnički snimiti posmrtnu masku kardinalova lica, da i budući naraštaji uzmognu sebi predstaviti njegov lik (6).

Kiparica Mila Vod, koja je često slala kardinalu u Krašić i bombone za djecu i odijela za siromašne osobe, prigodom jednog posjeta u Krašiću, u listopadu 1959, upitala je župnika, da li bi on bio za to, da u slučaju kardinalove smrti, načini taj otisak. Izjavila je, da je spremna dati mu praktičnu uputu, kako pri tome treba postupati. On je malo mislio, pa joj je kazao, da on to ne želi učiniti, jer ga to podsjeća na onaj slučaj liječnika Pija XII.

Kiparica, videći nježnost njegove savjesti, odustala je od daljnjega nagovaranja. Za svaki slučaj je nabavila tzv. Pollerovu masu, pomoću koje se najuspješnije može obaviti takav otisak bez povrede kože. Saznavši za kardinalovu smrt, odnijela je u nadbiskupski dvor tu masu i predala je sestri vratarici izjavivši se spremnom dati upute onome, koji će načiniti otisak. Od

(6) Slijedeće potankosti o snimanju otiska napisala je kiparica Mila Vod: *Kako je nastao posmrtni otisak našega Kardinala?* u NAZ, bez posebnoga broja.

---

sestre je saznala, da će pogreb biti u Krašiću. Htjela je ići onamo, ali joj nije bilo dopušteno.

U petak, 12. veljače, naskoro iza podne dođe k njoj nadbiskupov šofer Stjepan Kranjčec te joj reče:

— Gospođo, idemo brzo u Krašić. Vi ćete načiniti otisak.

— Kako? Pa u Krašić se ne smije!

— Blokada je dignuta u 13 s., sahrana će biti sutra u Zagrebu. Samo brzo dođite, jer nemamo mnogo vremena. Materijal za otisak je u autu.

Kiparica se brzo spremila, sišla iz stana, sjela s jednom č. sestrom u nadbiskupski auto, koji je pojurio u Krašić. Od savskog mosta dalje prema Jaski i Krašiću mogla se i lijevo i desno uz cestu vidjeti vojska u grupama, oboružana «šmajserima», kao za vrijeme rata. Blizu zaokreta, gdje se cesta odvaja za Krašić, milicionar ih je zaustavio.

— Zar vi ne znate — upita ga šofer — da je blokada dignuta već u 13 sati, a sada je skoro 16 sati?

— Znam, ali imamo nalog, da kontroliramo, tko se vozi u Krašić.

Kad su pokazali iskaznice, mogli su nastaviti put, Neposredno pred Krašićem zaustavi ih drugi milicionar te im je rekao:

— Ne možete u Krašić!

— A zašto? Dobili smo dozvolu od milicajca na početku ove ceste.

— Vi možete, ali vaša kola ne mogu pustiti, jer kamo bi mi sa svim onim kolima, koja će još stići?

Milicionar je nakon sporazuma ipak propustio i kola.

«Teško je opisati — piše Mila Vod u svojim uspomenama — kako je Krašić izgledao toga dana. Vrijeme se je naglo izmijenilo. Snijeg i led se uslijed topla vjetra otopio. Svuda je bilo blata i blatnih kaljuža. Kuće, oko kojih sada nije bilo zelenila, koje daje ljepotu i najtrošnijoj kolibi, izgledale su zapuštene i tužne. Nebo je još bilo tmurno. Pred crkvom je stajala grupa dječaka, koji su vjerno posjećivali kardinala i koje je on tako očinski ljubio. Izgledali su zbunjeni i znatiželjno pratili sve, što se u te dane oko njih zbivalo. U župnom dvoru svi su bili blijedi sa crvenim očima od noćnog bdijenja i plača».

Da se uzmogne načiniti otisak, mrtvo kardinalovo tijelo bilo je preneseno u sakristiju. Tijelo je bilo odjeveno u ljubičastu misnicu, na glavi je bila mitra, koju su kardinalu poklonili Krašićanci za 20-godišnjicu biskupstva.

«Izgled mu je bilo neopisivo veličanstven — piše dalje kiparica — neslomljiv i dostojanstven».

Malo iza lijesa u samom svetištu s lijeve strane bio je pripremljen grob za njegov ukop. Župnik je spomenuo ukratko, kako su teško probijali cementni pod i kako su mališi donosili cigle, da se grob obzida. Čak su i oni najmanji barem jednu ciglu donijeli. Premda je vrijeme bilo vrlo kratko za uzimanje otiska, za koji se iziskuju barem 3 sata, da se masa ohladi i skrutne, ipak je kiparici pošlo za rukom, da s pomoću časne sestre i nadbiskupova šofera za 3/4 sata izvede taj posao. Otisak je stavila u kutiju obloženu pamukom i odmah se vratila u Zagreb.

Međutim se vrijeme posve razvedrilo. Mjesec je bio pun, a zrak neobično čist, kako se rijetko vidi. Nadbiskupski šofer, koji je još nekoliko puta iste noći morao u Krašić, pripovijedao je kasnije, da je te noći vidio nad žumberačkim planinama veliku dugu. Mislio je, da se vara, pa je zaustavio auto i izašao, te se uvjerio, da je doista bila velika i jasna duga. Doista izuzetna pojava u noći.

U Zagrebu je Mila Vod pošla odmah k ljevaču, koga je zamolila, da izlije pozitiv. Negativ je bio na nekoliko mjesta ispucao, no ljevač je svojim znan]em, iskustvom i spretnošću uspio načiniti dobar pozitiv. Oko 10 s. u noći je bio sadreni pozitiv dovršen i vjerno je izražavao kardinalov posmrtni izgled. Kiparica ga je sa sestrom milosrdnicom i ljevačem odmah odnijela u nadbiskupski dvor.

Prije nego je mrtvo kardinalovo tijelo bilo dignuto u Krašiću, stigao je onamo apostolski administrator mgr. Franjo Šeper, koji je sakupljenom narodu od srca progovorio ocrtavši

ukratko veličinu i svetu smrt divnog sina krašićke župe. Odao je i priznanje župljanima za njihovo časno držanje u sve vrijeme, što je pokojnik bio među njima.

U 19,30 sati uz molitvu i plač cijele župe iznijela su četiri kardinalova nećaka mrtvo tijelo pred crkvu, odakle je mrtvačkim kolima prevezeno u Zagreb. Pratio ga je njegov nasljednik na nadbiskupskoj stolici zajedno sa primariusom dr. Bogičevićem i nadbiskupskim tajnikom te krašićkim župnikom.

Kao što je Krašić ispratio mrtvo tijelo velikog pokojnika, jednako ga je dočekao Zagreb, u plaču i molitvi. U Zagreb su stigli u 20,30 sati. Premda se nije znalo, kad će stići, dočekali su ga svi biskupi, koji su došli na sahranu, kler,

---

bogoslovi, redovnici, redovnice i mnoštvo vjernika. Uz žalobni pjev «Miserere» bogoslovi su na ramenima unijeli lijes u katedralu i položili ga na pripravljeni odar. Kad je bio lijes otvoren, i kad su vjernici, koji su ispunili prostrane lađe katedrale, zagledali vedro i spokojno Stepinčevo lice, nastao je sveopći plač pomiješan zazivima: «Moli za nas!»

Katedrala je ostala cijelu noć otvorena. Vjernici su neprestano dolazili i odlazili odavajući posljednju počast onome, koji se nije ustručavao dati i život svoj za njihove duše. Vjernici su se doticali nabožnim predmetima njegova tijela. Trebalo je postaviti klerike i redovnike, koji su vjernicima u tome pomagali (7).

3) - *Svečana sahrana u zagrebačkoj prvostolnoj crkvi*

Već rano u jutro 13. veljače, katedrala je bila puna vjernika. U 9 sati je u njoj bilo ispunjeno i posljednje mjesto. Veliko mnoštvo vjernika je moralo ostati na trgu pred katedralom i u dvorištu oko same katedrale.

Oko odra su neprekidno svećenici, bogoslovi, redovnici i vjernici glasno molili Gospinu krunicu. U 9,30 sati bio je lijes zatvoren.

Iz Krašića je rano ujutro pošlo na stotine vjernika na pogreb, ali policija ih je vraćala. Čak i neki nećaci i jedini još živući pokojnikov brat, Juraj, nije se mogao probiti u Zagreb.

Prve klupe pred svetištem u katedrali na desnoj strani zauzeli su najbliži kardinalovi rođaci, među njima četiri njegove sestre: Barbara, Roza, Josipa i Štefanija, te liječnici, koji su ga liječili. Prve klupe s lijeve strane ispunili su članovi konzularnog zbora u Zagrebu sa svojim suprugama te mnogobrojni dopisnici i snimatelji strane štampe.

Čekali su još samo na dolazak bečkoga kardninala. U 10 sati stiže bolna vijest, da je on zajedno sa svojim pratiocem nastradao u automobilskoj nesreći nedaleko od Novoga Marofa u Hrvatskom Zagorju.

Nešto iza 10 sati je dr. Franjo Šeper započeo svečane zadušnice. Katedralni zbor je pjevao mrtvačku misu. Iza zadušnica održao je msgr. Šeper posmrtno slovo i oprostio se od

(7) Podaci o tome i o sahrani uzeti su iz posebnog spisa: *Bolest i zadnji časovi i sahrana uz. dra A. Stepinca*. u NAZ, bez posebnoga broja.

---

pokojnog kardinala. U svom je govoru istaknuo, da je nemoguće iscrpsti i prikazati sve o Stepincu. Razdijelio je njegov život na tri velika razdoblja.

Prvo razdoblje, vrijeme, kad se Stepinac sprema za svećenički stalež. Istakao je njegove odlike u tom razdoblju: savjesnost u radu, ozbiljno shvaćanje dužnosti, muževnu pobožnost, povučenost, jednostavnost i nadasve čvrstoću karaktera.

Drugo razdoblje je doba rada. Najveći dio svoga svećeništva proveo je Stepinac kao biskup. U svoj biskupski grb je stavio križ, a kao geslo je uzeo riječi psalma: «In te, Domine, speravi». Najveća je odlika njegova rada «Karitas». «Sibi pauper, pauperibus locuples — Za sebe je živio u siromaštvu, a siromasima se ukazao kao imućan». «Karitas» nije pazio ni na vjeru ni na narodnost, ni na rasu potrebnih. Na drugome mjestu je spomenuo pokojnikovu brigu za dobro uređenje pastorizacije u Zagrebu, koja se ispoljila posebno u osnivanju novih župa. Na trećem mjestu je Stepinca prikazao kao neumorna propovjednika riječi Božje. U toj mu je službi pomoglo duboko poznavanje Sv. pisma. U nastupu kao propovjednik se je ispoljio kao neustrašivi branič osnovnih prava čovjekove osobe.

Treće razdoblje njegova života je označio kao dob dozrijevanja. U tom je vremenu bio Stepinac odijeljen od svoga stada, u samoći, gdje je duševno i tjelesno mnogo trpio. Shvatio je duboko značenje tajne križa u mističkom tijelu Kristovu. Bio je svjestan, da trpljenjem i molitvom može isto toliko, a možda i više, koristiti dušama kao i radom. U tom trpljenju je njegova duša sve više i više sazrijevala. Bio je kao svijeća, koja nečujno širi svjetlost oko sebe, ali pomalo izgara. Opisavši zatim njegove posljednje časove, primijenio je na pokojnika riječi iz sv. liturgije: «Ecce, quomodo moritur iustus — Gle, kako umire pravednik!»

Nakon govora pročitao je i neke odlomke iz duhovne oporuke velikoga patnika.

Slijedila su obredna odrješenja, koja su jedno za drugim podijelila četvorica biskupa, dok je posljednje, peto, obavio njegov nasljednik, koji je i vodio sprovod.

Dok je katedralni zbor pjevao «U raj poveli te anđeli» zagrebački su bogoslovi digli lijes s kardinalovim tijelom i odnijeli ga prema otvoru kripte iza glavnog oltara. Nad otvorom kripte obavljen je posljednji dio obreda sahrane. Kada je lijes bio spušten u kriptu, dočekali su ga franjevački klerici i položili na lijevu stranu ispod glavnog oltara kraj lijesa biskupa Maksimilijana Vrhovca.

U istoj kripti su sahranjeni osim spomenutog biskupa još i biskup Aleksandar Alagović, Eugen Kvaternik, Petar Zrinski, Fran Krsto Frankopan i Ivan Antun Zrinski.

Pogrebni su obredi zaključeni pripjevom «Ecce quomodo moritur iustus» od Gallus-a.

U Krašiću je pripravljeni grob ostao prazan. Krašićanci su ipak dolazili i k tome praznome grobu, kitili ga cvijećem i pred njim su molili. Župnik Vraneković završava svoj opis slijedećom bilješkom:

«Kao župnik kroz ovih 14 dana nakon kardinalove smrti, gledam plodove njegove žrtve za svoju župu. Više puta sam mu se za života potužio, da nisam zadovoljan, što razmjerno malo ljudi u radne dane dolazi k sv. misi i dnevnoj pričesti, ako se uzme u obzir, koliko ta župa u duhovnom pogledu prima. Spomenuo sam, kako bi daleko više ljudi moglo dolaziti pod večer u crkvu na zajedničku krunicu. Sada jasno vidim, kako je baš u tom pogledu krenulo na bolje. Tri puta više vjernika dolazi na krunicu. Barem se za dvaput povećao broj onih, koji su svaki dan na sv. misi, a podvostručio se i broj svakodnevnih sv. pričesti».

4) - *Zagrebačka katedrala - Stepinčev slavni grob*

Smrtni ostaci velikog zagrebačkog nadbiskupa i hrvatskog kardinala Alojzija Stepinca, zanosnog i brižnog natpastira, spušteni su u kriptu zagrebačke katedrale, njegove katedrale, gdje očekuju slavno uskrsnuće. Tako on, koji je bio sa svojim stadom sjedinjen za vrijeme života u radosti i žalosti, u trpljenju, bolima i borbi, ostaje s njime sjedinjen i nakon što je dovršio svoju zemaljsku zadaću i sniva san pravednika usred svoje nadbiskupije u svojoj katedrali.

Biskup katoličke Crkve je mističnim i nerazrješivim vezom sjedinjen s onim dijelom Kristova stada, što mu ga je nasljednik sv. Petra, papa, povjerio. Ovu vezu simbolički prikazuje prsten, što ga nosi na svojoj ruci. Papa je povjerio nadbiskupu Alojziju Stepincu odličnu i jednu između najprostranijih biskupija u Crkvi, da taj dio Kristova stada čuva od zabluda i štetnih utjecaja opakog svijeta, koji se umije vješto sakriti maskama i krilaticama, koje draškaju uši. Povjerio mu je taj dio Kristova stada, da ga vodi na bogatu pašu vjerskih istina i milosti, da ga upućuje na put kreposti i svetosti, da za nj prikazuje molitve

---

i žrtve, da mu bude, dakle, neprestano osobno nazočan, da mu svijetli poput svijeće postavljene na visok svijećnjak.

Iako je Stepinac bio spriječen vršiti natpastirsku službu u posljednjem dijelu svoga života, ipak je htio svom snagom svoje apostolske duše ostati sjedinjen sa svojim stadom u životu, trpljenju i smrti.

Pape, diveći se toj neustrašivoj i ustrajnoj odluci i želji, htjeli su, da se ova uzorna odluka poštuje i uvaži. Stoga nisu dopustili, da se išta poduzme, što bi moglo neslomljivog natpastira skloniti, da napusti svoje stado.

Ova je svijest pastirske dužnosti, koju je Stepinac podržavao dubokom vjerom, vedrim pouzdanjem u Gospodina i žarkom ljubavlju, bila na dan sahrane okrunjena time, što je njegovo tijelo bilo povraćeno u njegovu katedralu, u kojoj ga je Božji narod s ljubavlju i dubokim poštovanjem dočekao.

Bio je to i ostaje novi naslov njegove slave: «Vjerni pastir Kristova stada», koji se tako divno slio zajedno s onim drugim: «Branič sv. vjere protiv bezbožnog ateizma» (8).

Divni su to naslovi neprolazne slave, koji su već za njegova života resili njegovu blistavu herojsku osobnost.

(8) *Titolo di gloria*, u L'Ossematore roinano, 4. II. 1960, br. 37.

---

[858]

---

[859]

XII

POSMRTNI ODJECI

1. - SVJETSKI ODJEK O SMRTI KARDINALA STEPINCA

Prelazi okvir ovoga životopisa da navedemo u potankosti sve podatke o sudjelovanju cijeloga svijeta u žalosti i boli zagrebačke nadbiskupije i Hrvatskog Naroda zbog gubitka njegova velikog kardinala Stepinca. Navest ćemo samo ono najvažnije i najznačajnije.

1) - *Udio Sv. Oca Ivana XXIII*

Tek što je saznao za svetu smrt kardinala Stepinca, papa Ivan XXIII povukao se odmah u svoju privatnu kapelu, da se pomoli za pokojnika. Zagrebačkom apostolskom administratoru izrazio je brzojavno svoju sažalnicu. Osim toga je htio, mimo običaj, da se u njegovoj nazočnosti održi u bazilici Sv. Petra papinska kapela, tj. misa zadušnica (1).

Prema crkvenom običaju ova je papinska kapela održana sedmi dan nakon kardinalova preminuća. U bazilici Sv. Petra je u tu svrhu bila priređena križna lađa sv. Procesa i Martinijana. Papu Ivana, koji je zadušnicama prisustvovao na katedri, okruživalo je 28 kardinala, potpuni diplomatski zbor kod Sv. stolice, neki papini rođaci, zastupnici uprave Vatikanske Države, vite-

(1) *La solenne Cappella Papale funebre nella Basilica Vaticana in suffragio del Cardinale Stepinac arcivescovo di Zagabria*, u *L'Osservatore romano*, 18. II. 1960, br. 40.

škog reda Sv. Groba u Jeruzalemu, Kolegija štovatelja mučenika, čiji je član bio i pokojni kardinal, rimskih velikaša i plemstva, mnogi biskupi i nadbiskupi. Mjesto oko katafalka bilo je pridržano hrvatskom svjetovnom i redovničkom kleru, koji je u Rimu nastanjen. Svetu je misu služio dekan kardinalskog zbora kardinal Eugen Tisserant. Zagrebačku je nadbiskupiju zastupao ljubljanski biskup mgr. Anton Vovk, koji se tih dana nalazio u Rimu.

Obred se odvijao u dubokoj sabranosti s dostojanstvom, kakvo dolikuje papinskoj kapeli. Pjevanje, koje je izvodila «Capella Sistina» pod vodstvom svog ravnatelja glazbenog umjetnika mgr. Bartolucci-a, a osobito uzvišena nadgrobna besjeda koju je sâm papa Ivan XXIII tronutim glasom prije zaključnog odrješenja izrekao, dala je neizbrisivi pečat svetom životu, apostolatu i trpljenju kardinala Stepinca. Ivan XXIII izrekao je slijedeći govor (2):

«Gospodo kardinali, časna braćo, dragi sinovi!

Razlozi izvanrednog poštovanja i ljubavi ponukali su naše srce, da održimo ovaj posmrtni obred u bazilici sv. Petra za ispokoj duše kardinala Alojzija Stepinca, premda nije u običaju, da se to čini za kardinala, koji nije pripadao rimskoj kuriji. Jednostavni i odlični lik ovoga oca i pastira Crkve Božje bio je našoj duši veoma mio. Njegova dugotrajna patnja 15-godišnjega izgona u vlastitoj domovini kao i vedro dostojanstvo, kojim je on pun pouzdanja nastavio trpljenje, izazvalo je sveopće divljenje i poštovanje.

Kao tužni i žalobni zvuk zvona proširila se vijest o okolnostima njegove smrti i svratila pažnju njegovih najbližih sinova na odličan primjer nesavladive ustrpljivosti, što ga je pružao za vrijeme tolikih godina odvojenosti u tako maloj udaljenosti svog obitavališta od njihova. Ove nam okolnosti dozivlju u pamet riječi liturgije Velike subote nad Spasiteljevim grobom: 'Ostavio nas je naš pastir, izvor žive vode, za čijeg je umiranja sunce pomrčalo'. I doista, sunce je pri njegovu prijelazu u vječnu domovinu potamnilo na kišnom i oblačnom obzorju ovih zimskih dana.

Kardinal Stepinac, koji je svojoj čuvenoj nadbiskupiji darovao 26 godina biskupovanja, bio je doista vjerna i pobudna slika

(2) *Discorsi messaggi colloqui del Santo Padre Giovanni XXIII*, Tipografia poliglotta Vaticana, 1961, sv. II, str. 202-205.

Dobrog Pastira. Ponajprije u neumornu i gorljivu apostolskom radu. U posljednjim pak odveć dugim godinama bolne odijeljenosti zgrnuo je toliko bogatstvo zasluga, da ih je za uzvrat nebeski Otac sigurno upisao kao glavnicu milosti i blagoslova za sve obitelji i sve vjernike gorljive i bogoljubne Hrvatske.

Ovih posljednjih tjedana je ponizni nasljednik sv. Petra kao rimski biskup doživio veliku utjehu u dijecezanskoj sinodi. Često i ugodno su se na njoj pastir i stado — kler i puk — povezani crkvenom intimnošću pozabavili sjajnim i ljubeznim Isusovim likom promatrajući ga u slici božanskoga pastira, koji je dao svoj život za svoje.

Duša kardinala nadbiskupa Alojzija Stepinca, odlazeći na nebo, ponavlja nam onu veliku pouku i onaj božanski primjer iz desetog poglavlja sv. Ivana. Molimo se, da bi sretno došlo do proslave njegova izabranog duha. A on će nam zato odozgo izprositi žar u pastirskoj službi i odvažnost da spremno snosimo žrtve skopčane s vršenjem naših dužnosti.

Draga braćo i sinovi! Nemojmo zaboraviti ozbiljni poziv u njegovoj oporuci, kojim nas potiče, da postojano opraštamo i promičemo mir. Kako je nježna, kako je ganutljiva njegova prošnja, kojom moli oproštenje, ako je možda bilo koga — usprkos čistoj i dobronamjernoj nakani — za života pa i samo malo uvrijedio! Kako je uzvišeno, što je ponovio riječi umirućeg Isusa: 'Oprosti im, jer ne znaju, što čine' u prilog onima, koji su mu nanijeli tako nepravedne patnje!

Plemenita je to tvrdnja: 'Ne znaju, što čine!' Ona je znak velike sućuti, koja tragičnim bljeskom prodire u tajnu čovječje izopačenosti i shvaćanja smisla pojedinačnog kao i zajedničkog života, čemu smo svi mi svjedoci.

U velikoj našoj tuzi nas tješi to, što se tu i tamo zapaža po koja iskra ljudskog suosjećanja.

Sva četiri evanđelista spominju Pilatov postupak prema mrtvom Kristu, koji je visio na križu. Tijelo je naime na smrt osuđenoga ustupio samilosti Josipa iz Arimateje, koji je zatražio smrtne ostatke, i samilosnu Nikodemu, koji je donio obilatu smjesu mire i aloje za ukop. U teškoj boli, koja ne prestaje probadati našu dušu, viša je vlast dopustila — po primjeru nekadašnjega rimskog upravitelja — da puk uzmogne iskazati poštovanje smrtnim ostacima pastira i oca. To će ostati kao sveta uspomena u svim skromnim domovima za jedan cijeli naraštaj. Bit će poticaj na duhovnu plemenitost, na ljudsko i kršćansko suosjećanje.

Oh! Zašto se ne bi sada, kad je veliki svećenik dovršio svoju žrtvu, dopustilo svim vrijednim i dobrim dušama, da barem izdaleka pozdrave povratak građanskog i vjerskog mira? To bi značilo poštivanje plemenite i snažne tradicije. Osiguralo bi i obnovilo zajednički uspon prema visokim idealima, koji dosižu vrhunac u Kristovu duhu. Ujedinilo bi lojalnu i složnu suradnju u promicanju pravog blagostanja, što bi ljudski zajednički život učinilo manje žalosnim a većma ugodnim.

Liturgijska molitva, koja se diže iz naših usta i srdaca ovijena blagoslovljenim kolutima tamjana, neka isprosi još jednoć mir i nebesku slavu oplakivanom pokojnom kardinalu Stepincu. Ugodno se osjećamo u toj molitvi okruženi ovdje prisutnim članovima kardinalskog zbora kao i onima, koji su se sa sviju strana svijeta htjeli sjediniti u žalosti zajedničkog oca, s izrazima ganutljiva bratstva, želeći time izraziti suosjećanje cijele Crkve. Kardinal Stepinac nije mogao ni jedanput izvan svoga rodnog mjesta i prisilnog zatočeništva razviti svoj i te kako zasluženi grimiz. No, uvjereni smo i nadamo se, da će u milosti i svjetlu Gospodnjem razviti svoju zaštitu nad cijelim kardinalskim zborom, kojem služi na osobitu čast, kao i nad cijelom sv. Crkvom i cijelom Jugoslavijom.

Još jednu posebnu milost molimo s njime zajedno, da bi naime Gospodin očuvao i ozdravio drugog odličnog i tako dragog subrata, kardinala Franza Königa, bečkog nadbiskupa. Izvanredni izraz bratske ljubavi, koja ga je potaknula, da pogrebnu počast zagrebačkog kardinala učini svečanijom, bila mu je prigoda prometne nezgode, zbog koje strepimo za njegov dragocjeni život.

Oh! Kolike li boli! Draga braćo i sinovi! Kolike li boli zbog tih čudnovatih nezgoda svagdašnjega opasnog života! One nas sile, da se bacimo u Isusove ruke kao što su učinili njegovi učenici na galilejskom jezeru: 'Gospodine, spasi nas, izgibosmo!'

Da će Gospodin spasiti svoju Crkvu, nema sumnje. I u času žalosti spremni smo poslušati njegove riječi, premda nam ih upravlja s naglaskom ukora: 'Malovjerni, zašto si posumnjao?' Isus voli, da ga zazivamo. I mi se pridružujemo ovom zazivu sinova uvijek drage 'Austriae fidelis', da se uspostavi krepko zdravlje njihova zaslužnog i revnog pastira, koji se u svojoj odluci nadahnutoj od bratske ljubavi osjećao združen s gg. kardinalima i cijelim episkopatom katoličke Crkve kao i njihovim zastupnikom.

Dosta, Gospodine! Dosta! Blagoslivljamo te svaki dan, pa i u dan žalosti. Gospodine, bilo milosrđe tvoje nad nama, kao što smo se ufali u tebe! Amen, i uvijek: Amen!»

2) - *Izvanredni sveopći izrazi saučešća*

Čim se po katoličkom svijetu saznalo za smrt kardinala Stepinca, počeli su stizati Sv. Ocu brzojavi sa svih strana svijeta s izrazima saučešća u boli, koju je izazvala njegova smrt. Te izjave solidarnosti su Sv. Ocu, kako to saopćuje polusližbeni vatikanski dnevnik *L'Osservatore romano*, stizale ne samo od crkvenih osoba — kardinala, nadbiskupa, biskupa i predstavnika crkvenih redova — nego i od brojnih državnih poglavara, članova diplomatskog zbora, gradova i raznih udruženja (3).

Kardinal Klement Micara, vikar Sv. Oca za rimsku biskupiju, upravio je 13. veljače posebnu obavijest o smrti kardinala Stepinca kleru i vjernicima.

Mletački patrijarha Giovanni kardinal Urbani izdao je o tome posebnu pastoralnu poslanicu.

Milanski nadbiskup Giovanni Battista kardinal Montini, sadašnji papa Pavao VI, održao je 12. veljače iste godine u svetištu sv. Antuna opata članovima katoličke akcije posebni spomen-govor, u kojem je rekao slijedeće (4):

«Stojeći pod dojnom vijesti o smrti kardinala Alojzija Stepinca, zagrebačkog nadbiskupa, ova je naša večernja pobožnost prožeta velikim mislima, koje možemo tek natuknuti, da bi svojoj molitvi dali što dublju pobudu.

Prva od misli odnosi se na samu činjenicu: jedan kardinal sv. rimske Crkve, nadbiskup jedne od najuglednijih i najvećih biskupija svijeta, natpastir i duhovni predstavnik katoličkog naroda, koji je kao manjina uklopljen u okvir države raznih narodnosti i vjerskih zajednica, umire zatočen u jednom selu. Predveden na sud, bio je osuđen na 16 godina kao urotnik protiv svoje zemlje!

Stojimo pred vanredno teškom i jedinstvenom činjenicom. Ona nas sili, bili prijatelji ili protivnici, da se upitamo: Je li

(3) *Generale cordoglio per la morte del Cardinale Stepinac*, u *L'Osservatore romano*, 13. II. 1960, br. 36.

(4) Govor kardinala Montini, u *Rivista diocesana milanese* (1960) 110-112.

---

uopće moguća takva osuda? Jest, ona je moguća. Tako nam odgovara ova nadasve žalosna činjenica.

Počiva li ova činjenica na pravednosti? Je li on bio zločinac ili mučenik? Možemo li pripisati normalnom i kulturnom vršenju sudačkog pravorijeka ovu činjenicu, koja će odjekivati kroz stoljeća? Ili se možda ona ima pripisati onoj dramatičnoj sudskoj presudi, koja osuđenom služi na čast, a onome, koji se tu osudu usudio izreći, donosi osudu cjelokupnog čovječanstva?

I sudski postupak protiv Sokrata i Krista bio je zaogrnut plaštem zakonitosti. Kakva je razlika između zakonitosti i pravednosti? što vele na to branitelji modernog heroja, koji se suprotstavi ugnjetavanom patriotizmu, ili progonjenim ideologijama? Može li država odstraniti onoga, koji ne slijedi ideologiju režima? Kako daleko siže pravo državnih interesa — te maglovite izlike — pod kojim se može proganjati i politički osvećivati?

Može li se uopće pretpostaviti, da ne bi ljubio svoju zemlju ili lojalno obdržavao pravedne zakone jedan kardinal nadbiskup, komu nitko, tko ne niječe sunčano svjetlo, ne bi mogao to poricati? Je li uopće moguće, da bi on jednoj državi, koja zaslužuje ovo ime, dao povod, da ga ovako nesmiljeno sudi? Ili, možda sila stvara pravo? Kakvo je to pravo?

Ova činjenica postaje simbol, i kao takva ulazi u povijest. Problematika, koja je uslijed te činjenice nastala, već je u civiliziranoj savjesti našla svoje rješenje. Da je Stepinac htio od slobodna i ponosna čovjeka postati slijepo poslušnim slugom marksizma, mogao je postati 'velik' predstavnik svoga naroda. On to nije htio, i zato je morao pasti.

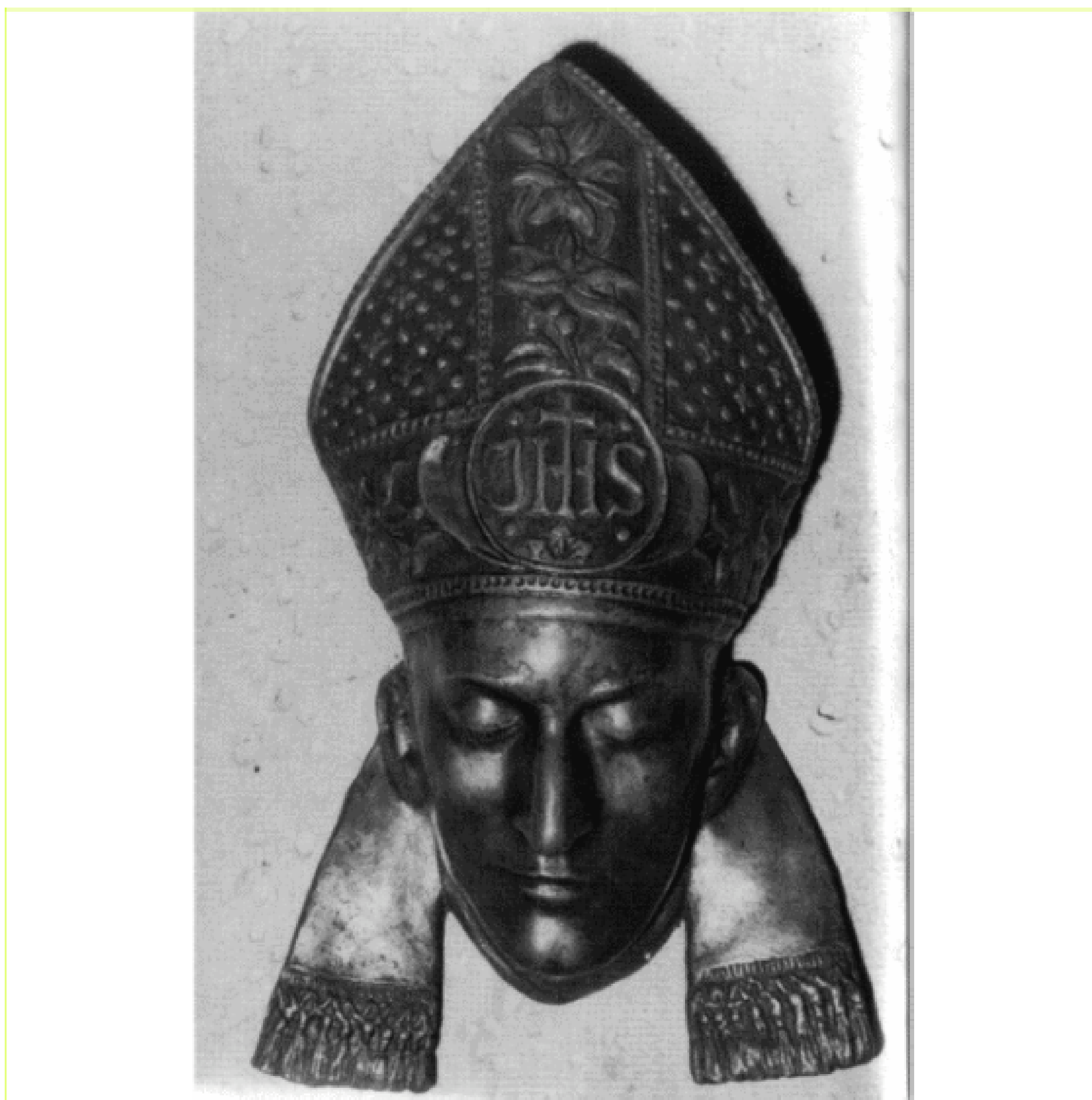
To je tražio sistem. Ništa nije bilo u stanju da zadrži tešku ruku onoga, koji se sâm postavio za suca nad slobodom drugih: niti dostojanstvo povijesne tradicije, niti posvećeni auktoritet onoga, koga je cijeli narod poštivao, niti neustrašiva obrana naroda kao ni hrabra zaštita, koju je Stepinac pružao potlačenima od prijašnje nasilne vlasti, pa čak ni sebični interes, koji je računao s lozinkom: 'ne stvarati mučenike', da ne bi nasilno nametnuta šutnja tragično odjekivala u savjestima. Sucu je bio svet jedino vlastiti neobuzdani egoizam.

Ali Stepinac nije osamljen. S njim dijele istu sudbinu kardinal Mindszenty, mađarski primas, praški nadbiskup, mgr. Beran, rumunjski, bugarski, litvanski, letonski i estonski biskupi, jer to zahtijeva sistem. Opozicija nema pravo da postoji.

Marksistički humanizam, koji se na taj način predstavlja, otkriva u svojim karakterističnim eksperimentima, kakvo je čovještvo on kadar proizvesti. Gledajući ovo nasilje u okviru, koji

---

SE GOSPODINE UZDAM
DOMINE SPERAVI

nas zanima, ono je bilo usmjereno protiv onoga, koji posjeduje samo jednu silu, silu duha, i to duha istine, ljubavi, lojalnosti, blagosti i opraštanja — duha evanđelja,

Time drama dosiže vrhunac izvanredne osjetljivosti: zašto duh Kristov, koji dalje živi u njegovoj Crkvi, mora izazvati bijes i takvu osvetu?

'Vlast tmina', koja posjeduje užasnu snagu, njezina je tajna. Ona ne nalazi veće i neslomljive zapreke od nenaoružane nemoći duha. I tmina nadvladava. Da, ona nadvladava. Povijest između ostalog bilježi takav zlosretni obrat. Crkvena povijest je sva protkana takvim zgodama. Kristovo trpljenje se nastavlja. Odatle izvodimo zakon, koji nas iznenađuje, koji

nam ne prija, ali koji je nuždan i spasonosan: 'Bilo je potrebno, da Krist trpi' (5). I danas je tako: nužno je, da Crkva trpi, da trpi zbog svoje vjernosti Kristu, zbog svoje nepatvorenosti, zbog svoje sposobnosti, da potiče svijet, da ga pridigne i spasi. Mučeništvo je, dakle, jedan od njezinih darova Duha Svetoga.

Dok ovo govorimo, dršćemo. No, premda dršćemo, ne smijemo se bojati, ako smo kršćani.

Evo nove misli: Nakon izdržanog rata za slobodu, nakon pobjede demokracije, nakon proglašenog ideala mira, slobode misli i vjeroispovijedanja, kojoj je sve oduševljeno kliktalo, mislili smo da su progonstva u XX stoljeću nemoguća. A kad tamo, pred našim se očima događaju progonstva, ona traju i sve dalje se šire tako da skoro stvaraju uvjerenje, da su ona nešto normalno.

Braćo moja, moji sinci i kćeri! Da se ne bi i ovdje što takvo zbilo! No, ovo je zakon Kristov: Hoćemo li biti pravi njegovi učenici, treba da budemo spremni, da za svoju vjeru trpimo. Dandanas bismo htjeli, da zbog ispovijedanja vjere i života nemamo nikakvih neugodnosti. Vjera, koja traži žrtve, izgleda, da nije suvremena. A ipak naša je vjera takva. Ona traži sljedbenike, spremne, da izgube, a ne ljude, koji hlepe za dobitkom; ona traži junake, ne kukavice; ona traži svjedoke, ne slabiće; ona traži sinove, vjerne i dosljedne apostole, a ne tek pristalice i propagatore oportunizma i kompromisa, koji su više skloni, da se sporazume s protivnikom, negoli da sačuvaju jedinstvo s prijateljima.

Stepinac neka nas uči! Neka nas nauči pouzdanju i dobroti! On je umro obavijen šutnjom, koja je svojstvo njegove Crkve,

(5) Lk 24, 26.

---

kojoj preostaje jedino glas molitve i praštanja. Iz njegovih usta nije izašla nikakva oštra riječ, nikakva psovka. Svoju zemlju nije htio napustiti iz ljubavi prema njoj.

Braćo moja, sinci i kćeri, praštajmo i mi i molimo!»

Svečane zadušnice i komemoracije održane su ne samo ondje, gdje se nalaze iseljeni Hrvati, nego su prema vijestima svjetskih novina održane po cijelome svijetu.

Takvu komemoraciju je, 13. travnja 1960, priredio Gradski narodni odbor u Rimu u okviru priredaba godine za izbjeglice i bjegunce, koju je ustanovila Organizacija Ujedinjenih Naroda. Toj svečanoj komemoraciji je prisustvovalo devet kardinala, šest ministara talijanske vlade, predstavnici diplomatskog zbora te zastupnici Hrvatske, Albanije, Bugarske, Čehoslovačke, Estonije, Letonije, Litve, Poljske, Rumunjske. Uvodni je govor držao predsjednik gore navedenog Odbora profesor Alojzije Gedda, a glavni je govor izrekao Josip kardinal Pizzardo.

Prikazavši ukratko tijek života stožernika Stepinca, Pizzardo je nastavio slijedećim riječima (6);

«Nadbiskup Stepinac za vrijeme rata stekao je tolik ugled i takav prestiž, da se nova komunistička vlada nije usudila napasti ga neposredno. Tek nakon klevetničke promidžbe bilo je u listopadu 1946 izneseno na pozornicu suđenje. Vrijeđan, ponižen, nepravedno osuđen na 16 godina zatvora, nadbiskup je izdržao to zloglasno suđenje, kako ga je bio nazvao Pijo XII, vedra čela, neslomljen, s divnim dostojanstvom i mirom, koga pruža svijest, da je savjesno izvršio svoju dužnost u ime Crkve, čije hijerarhije je član i najodaniji sin. Zato je dospio u zatvor ne mareći za službene i poluslužbene nutarnje i vanjske pogrde, da bude konačno zatočen u prisilnoj samoći, u selu Krašiću. Ideološkoj mržnji komunističkog ateizma suprotstavio je pouzdanje u Boga, strpljivost u trpljenju i pouzdanu molitvu.

To je Kristovo oružje, koje nijedna ljudska sila nije kadra pobijediti. Odijeljen od svoga stada, nadbiskup stožernik podnosi neizrecive boli duše i tijela. Ali on promatra i preuzima potpuno smisao i stvarnost križa u mističnom tijelu Kristovu, u dubokom osvjedočenju, da za kršćanskog pastira nije ništa izgubljeno ili

(6) Cardinale Giuseppe Pizzardo, *I Quattordici anni di martirio del Cardinale Stepinac*, Roma, Sala dell'Arco - 13 aprile 1960, Eliograf, Roma, V. Costantino Morini 32. - *L'eroica figura del Cardinale Stepinac commemorata a Bologna, Bari, Firenze*, u *L'Osservatore romano*, 17. II. 1960, br. 39.

---

beskorisno, pa makar on bio i u zatvoru, jer dušama može koristiti isto tako trpljenjem i molitvom kao i pastirskim radom. U svojoj poniznosti je mogao posvjedočiti svijetu: 'Bog mi je svjedok, da sam usrdno molio moga poglavara mgr. Bauera, da me ne predloži za biskupa, jer niti sam vrijedan, niti sposoban za tako uzvišenu službu...

Više nego ikada osjećam, da sam beskoristan sluga, i da bi već prvog dana bio popustio zahtjevima komunista, kad me ne bi podržavale molitve tolikih dobrih duša i sveopće Crkve'.

No, kad je ovaj 'beskorisni sluga', na putu iz Lepoglave u selo Krašić, koje je stavljeno pod najbudniju pasku, čuo ljudski glas, pajačan suvremenom tehnikom, gdje ga zove 'bivšim nadbiskupom', onda je apostolskim ponosom postao jeka pradavnog Božjeg glasa: 'Većma se treba pokoravati Bogu negoli ljudima', i odlučno je izjavio: 'Ja sam još zagrebački nadbiskup. Jedino prisiljen ostavit ću ovu zemlju. Ostat ću ovdje, dok to bude htio Sv. Otac'.

U ovim njegovim jasnim i svjesnim riječima uključene su dvije tvrdnje: prvo, da biskup ne prima kanonsko poslanje od ljudi, nego od Boga i njegova zamjenika na zemlji; drugo, da je crkvena sloboda — kako je to kazao jedan velikodušni stari papa — temelj svake prave ljudske i građanske slobode.

Vrhovni kršćanski ideal nije borba, nego mir, i to pravedan mir, svet mir, mir među narodima, mir u obitelji, mir s Bogom u duši.

Pokojni uzoriti bio je pun obzira prema svakoj građanskoj vlasti. Borbu nije htio, niti ju je izazivao. No, kad mu je borba bila nametnuta, on ju je bez ikakva oklijevanja prihvatio, i što je ta borba postajala žešća i oštrija, to većma je rasla njegova srčanost i hrabrost. Upornost uzoritog pokojnika bila je utemeljena na vjeri čvrstoj poput granita, bila je nesavladiva. Ovaj njegov mir i čvrstoća nisu nešto obično, nešto samo ljudsko. Čini nam se, kano da ga čujemo, gdje opetuje u krašićkoj samoći:

'Prema odredbama sv. Crkve borimo se za Božju stvar. Bog je vječan i svemoguć. Zazvali smo u pomoć zaštitu Majke Božje i Majke naše, presv. Bogorodice! Što nam se može dogoditi? Koga se moramo bojati? Nikoga i ničega na ovome svijetu!'

U takvu se duševnom raspoloženju sa sudbinom vlastite osobe ne računa. Kardinal Stepinac je bio tako iskren u tom svom stavu, da je često puta kazao: 'Dosta mi je samo jedan znak Sv. Oca, pa ću se rado povući'.

Bio je spreman, da siđe sa svoga slavnog položaja, pa i u slučaju, ako bi zbog toga njegova osoba bila stavljena u lošije svjetlo, ili njegova herojska žrtva bačena u sjenu. Njegovo bi stado plakalo, kad bi morao otići, stado, koje on nije htio napustiti i za koje je bio spreman umrijeti. No eto, on bi ga napustio, kad bi Sv. Otac to htio, jer bi probitak svoje osobe i svojih vjernika spremno podvrgao većim probicima sveopće Crkve, koja je naša majka. Premda je bio spreman na posvemašnje odricanje za dobro Crkve, protivnicima nije ni u čemu popustio».

Istodobno su i apostolskom administratoru mgr. Franji Šeperu sa svih strana svijeta i iz svih redova ljudi, od kardinala i predsjednika vlade sve do jednostavnih vjernika, stizali brojni brzojavi s izrazima suosjećanja i uzajamnosti u žalosti, koja je zadesila zagrebačku nadbiskupiju i sav Hrvatski Narod. Lik pastira, koji je u vjernosti prema Kristu, prema Sv. Ocu, sv. Crkvi, svojem kleru i vjernicima, položio svoj život, zapanjio je cio svijet i izazvao jednodušne izjave i izraze saučešća.

Kipar Ivan Meštrović poslao je župniku Vranekoviću brzojav slijedećeg sadržaja (7):

«Duboko dirnut žalosnom vjesti, da je naš ljubljeni duboko poštovani kardinal Alojzije Stepinac, nadbiskup slavne zagrebačke nadbiskupije, preminuo, Vama kao njegovu odanom čuvaru šaljem svoje saučešće u vašoj žalosti koja je velika kao ona cijelog Hrvatskog Naroda. Uvjeren sam da je veliki pokojnik zaklopio oči hvaleći Gospodina što ga je odlikovao da do zadnjeg časa ostane vjeran njemu i svojem Hrvatskom Narodu u kome će mu ostati vječna uspomena a njegova Hrvatska će čuvati njegov grob kao počivalište svog najvećeg sina u ljubavi i trajnoj vjernosti. — Ivan Meštrović».

Značajna je sažalnica talijanskog zamjenika konzula u Zagrebu, koju je upravio apostolskom administratoru, 13. veljače (8):

«S osjećajima dubokog poštovanja — piše on — prema vjeroispovijesti, koja podržava u hrvatskom kleru vjeru, koja zadivljuje, izrazujem živu sućut prigodom smrti uz. kardinala Stepinca. Pridružujem se Vašoj boli i dijelim s Vama utjehu, što

(7) U NAZ, bez posebnog broja.

(8) U NAZ, bez posebnog broja.

---

sam mogao iskazati pogrebnu počast svetom kardinalu, kako dolikuje njegovu dostojanstvu i moralnoj veličini.

Ne mogu zaboraviti strahovito proročanstvo, koje je mgr. Stepinac u listopadu 1946 izrekao:

'Učinili ste sudbonosnu pogrješku, što ste ubili 230 svećenika. Narod to neće zaboraviti, jer ste mu time pokazali, kakvu mu slobodu donosite'.

Danas ujutro je narod dao odgovor na to proročanstvo s onim izvanrednim dostojanstvom, kakvim Hrvati svjedoče pred poviješću, da znadu trpjeti.

Kardinal je za nas Talijane visok kršćanski simbol mučeništva, koje on predstavlja. Ono što nas više približava vama u težnji za idealom kršćanskog mira, jest onaj mir koga nazivljem pravim mirom, ne ukoliko je oprečan ratu, nego ukoliko je vedrina duha pravednika, koju sam jučer mogao čitati na kardinalovu licu.

U jednom otmjenom pismu, koje je g. 1943 upravio opunomoćenom ministru kraljevine Italije, podsjeća on na duh kršćanskog bratstva, koji je kroz 13 stoljeća spajao Talijane i Hrvate na objema obalama Jadranskog mora. Ovaj duh je bio teško povrijeđen uskim i histeričkim nacionalizmom dvaju štetnih režima u našim objema zemljama u jednakoj mjeri. Kardinal Alojzije Stepinac trpio je i od jednoga i drugoga, a ja ne znam, na koji se od dvaju imamo većma tužiti.

Ganuće, koje sam danas vidio na licima Hrvata, osjećaji, koji su me uzbuđivali, dokazuju, da nepravednosti despota nisu posve uništili onaj duh, koji ljubim. Je li nužno, da to tvrdim, kad Talijani izrazuju toliko udivljenje prema Vašem kleru?

S osjećajima prijateljstva spreman na uslugu najodaniji Vašoj Preuzvišenosti. — P. A. Udoni».

U Rimu, 10 ožujka 1960 — trideseti dan poslije smrti kardinala Stepinca — služena je svečana misa zadušnica, s pet kardinala, u bazilici S. Maria Maggiore. Tom zgodom mgr. Đuro Kokša, rektor hrvatskog zavoda Sv. Jeronima, održao je spomen-slovo, u kojem je istaknuo slijedeće odlike Stepinčeve osobe i njegova djelovanja (9);

(9) *Il solenne rito di suffragio nella Basilica Liberiana*, u *L'Osservatore romano*, 11. III. 1960, br. 59.

---

1. Stepinčevu iskrenu i djetinju pobožnost prema Bl. Dj. Mariji.

2. Njegov asketski lik, koji nije tražio niti ljude, niti zemaljske stvari, jer je bio sav usmjeren, da u miru moli, razmatra vječne istine sv. vjere i da pomaže siromahe i trpeće. Kardinal se nije htio isticati, niti zadirati u javni život, niti je tražio borbu, a ni mučeništvo.

3. Vrhovno pravilo njegova života bilo je to, da uvijek i u svemu vrši volju Božju. Kad je razabrao, da Bog od njega traži drugo nego na što je on naginjao, hrabro se predao povjerenoj službi kao pravi vojnik, da izvede ono što upozna, da Bog od njega traži. Brinuo se samo za stvar Božju i sv. Crkve. Borio se junački, neustrašivo, dostojanstveno sve do smrti. U borbi se nije brinuo, hoće li doživjeti uspjeh svoje borbe. Čvrsto je vjerovao, da će Božja stvar iznijeti konačnu pobjedu. Iako je po svom načinu života bio vanredno jednostavan, postao je znak, komu se protuslovilo, jer je bio bačen u žestoko rvanje i ogorčenu borbu.

4. Katkada se činilo, da ne spada u naša vremena. Kad je branio prava Crkve, pobijao ateistički materijalizam i moderne zablude, u njegovoj riječi odjekivala su prošla stoljeća te se iz njih razabirao glas sv. Atanazija i sv. Ambrozija.

5. U crkvenim stvarima nije poznavao drugih sudaca nego samo Boga i Sv. Oca. Vjernost prema Sv. Ocu dokazao je svojim dugim trpljenjem, koje je podnosio herojskom i uzornom hrabrošću. Tako se bio uspeo do onih vrhunaca vjere, do kojih se prosječni ljudi ne dižu, kao i do uzvišenosti kršćanske ljubavi opraštajući i moleći Boga, da oprosti onima, koji su ga tako nemilosrdno progonili.

Solidarnost u žalosti za pokojnim kardinalom bila je, može se kazati, doista sveopća. Dokazuju to svečane zadušnice, koje su se u svim glavnim kulturnim i crkvenim središtima držale po cijelome svijetu, a služili su ih najviši crkveni dostojanstvenici. Nadbiskupi kardinali služili su ih u Milanu, Münchenu, Berlinu, Chicagu, New Yorku, Montrealu, Buenos Airesu, Rio de Janeiru. U drugim gradovima držali su ih mnogi nadbiskupi i biskupi (10).

(10) *Zadušnice za kardinala Stepinca*, u Glasnik Srca Isusova i Marijina 11 (Salzburg 1960) 100-109.

---

2. - NA GLASU SVETOSTI

Sud što ga je puk Božji posve svojevoljno i od sebe stvorio o kardinalu Alojziju Stepincu, nije samo u njegovoj domovini Hrvatskoj jednodušan, nego se ta jednodušnost očituje i u drugim zemljama. Narod ga Božji smatra duhovnim velikanom, svetim pastirom Kristova stada, ispovijedaocem sv. vjere, uzorom u kršćanskom životu, ali ne samo običnim vjernicima, nego napose duhovnim pastirima. Jednom riječju, o njemu među Božjim narodom postoji glas svetosti, koji se ispoljuje i postojanim pohađanjem njegova groba i izjavama najrazličitijih osoba. Taj glas svetosti u drugom desetgodištu iza njegove pravedničke smrti nije nipošto prestao niti ohladnio, usprkos nepovoljnim vanjskim prilikama, nego on traje dalje i zauzima sve veće i veće razmjere, što je, uvjereni smo, djelo samog Boga i njegova Svetog Duha (12).

1) - ***Neprestano hodočašće na Stepinčev grob***

Odmah nakon dovršenih pogrebnih obreda, čim su časni ostaci kardinala Stepinca bili spušteni u katedralnu kriptu, počelo je dragovoljno i neusiljeno hodočašćenje na njegov grob. Tisuće vjernika mimohodilo je pokraj grobnice iza glavnog oltara. Gužva je svijeta jednom zgodom bila tolika, da je mnoštvo čak srušilo jedan mramorni stolić u samom svetištu (13).

To pohađanje nije nipošto jenjalo. Svetište katedrale nije više ograđeni mistični vrt — «hortus conclusus» — pristupačan samo kleru. Od dana sahrane vjernici slobodno ulaze u nj i zaustavljaju se iza glavnog oltara. Žele ondje vidjeti grobni kamen, koji zatvara grobnicu. Ne mogu ga doduše niti vidjeti, jer ga vjernici i ljeti i zimi pokrivaju svježim cvijećem, oko njega neprestano pale svijeće, simbol svoje vjere, koju žele ojačati na primjeru herojske vjere, koja je zračila iz velikog duhovnog pastira. U sredini iza grobnog kamena na malom podnožju ih gleda prije u mramoru isklesano, a sada u broncu izliveno vedro, dostojantveno, očinsko kardinalovo obličje okrunjeno biskupskom mitrom. Na kamenu je uklesan natpis: «Hic jacet Sacerdos magnus — Ovdje leži veliki svećenik».

(12) BENEDICTUS XIV, *De servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione* II, knj. 2, pogl. 39-41, Prati 1839.

(13) Dnevnik kardinala Franje Šepera, II. 1960.

Ono ih gleda, i na šutljiv način ih bodri na neustrašivo ispovijedanje sv. vjere, riječima velikog Apostola pogana: «Braćo, svi me zajedno nasljedujte i pažljivo motrite one, koji žive prema primjeru, što vam ga dajemo» (14).

Na kardinalovu grobu mogu se vidjeti ganutljivi i pobudni prizori. Već slijedećeg 2. travnja 1960 nakon njegove smrti zaustavilo se nekoliko autobusa na kaptolskom trgu pred

katedralom. Iz njih je izašla skupina od 130 osoba. Kad spaziše jednog svećenika, upitaše ga, gdje se nalazi kardinalov grob? On ih odvede u katedralu iza glavnog oltara i pokaže im mjesto, gdje kardinalovi smrtni ostaci čekaju slavno uskrsnuće. Tu se svi baciše na koljena i glasno izmoliše: «Vater unser». Nakon molitve ustanu i u katedrali zaori jednoglasno pjesma: «Grosser Gott, wir loben dich!»

Bili su to Nijemci, koji su hodočastili u Sv. Zemlju. Na tom putu su htjeli posjetiti i ovaj grob, da molitvom i pjesmom dadu oduška svome srcu, što su mogli stići na grob neustrašivog ispovjedaoca vjere (15).

Na grob dolazi otmjen gospodin sa sinčićem. Tata klekne, privuče k sebi mališa, uzme njegovu ručicu i njom ga prekriži. Eto jedne odlične mlade gospođe sa svojim anđelkom. I ona klekne. Svojom rukom vodi djetetovu ručicu i križa ga.

Tako eto mlada Hrvatska na Stepinčevu grobu uči znamen sv. križa, znamen sv. vjere, po kojoj nam dolazi spasenje.

Mladić stoji nepomično pred grobnim kamenom. Vidi se, da ne moli, ali je zaokupljen ozbiljnim i teškim mislima. Ne vidi nikoga oko sebe, pa možda ni grobni kamen, u koji su mu doduše oči uprte. Misli, sav je zaduben u tajnu toga groba. Stoji pod snažnim i jakim dojmom. Nešto u sebi doživljava. Dolazi žena, odjevena u crnu slavonsku nošnju. Klekne do grobnog kamena i dugo moli. Suze joj teku niz lice. Lice joj odaje duboku bol i tugu. Ustane i opet klekne. Ne može se odijeliti od toga groba. Konačno izrazom duboka poštovanja poljubi nadgrobni kamen i tiho se udalji. Našla je konačno utjehu u svojoj boli.

Prigodom 35-godišnjice svećeničkog ređenja na poziv nadbiskupa Franje kardinala Šepera sastali su se u Zagrebu kod njega njegovi bivši kolege, koji su bili kolege i pokojnog kar-

(14) Fil 3, 17.

(15) Dnevnik kardinala Franje Šepera, 2. IV. 1960.

---

dinala Stepinca u Rimu. Završili su svoj sastanak zajedničkom večernjom molitvom na Stepinčevu grobu.

Noć se već bila spustila, a s noću i jaka oluja nad gradom. Struja bi prekinuta. Katedralu je osvjetljivalo samo slabo svjetlo svijeće s kardinalova groba. Moleći u početku kompletorija opomenu sv. Petra, bilo im je kao da veliki pokojnik svojim kolegama opetuje riječi apostolskoga prvaka (16): «Braćo, budite trijezni i bdijte: vaš protivnik đavao obilazi kao ričući lav tražeći koga da proždre. Oduprite mu se čvrsti u vjeri!»

Ono, što ih se najdublje dojmilo i najviše ganulo bilo je ono neprestano hodočašćenje vjernika na Stepinčev grob i njihova žarka molitva na grobu nezaboravnog subrata (17).

Prigodom svećeničkog sastanka, koji se održao u veljači g. 1967, pohodilo je oko 150 svećenika kardinalov grob. Svećenici su izmolili slavna otajstva krunice i otpjevali «Salve Regina». Nakon toga je pomoćni biskup, a sadašnji nadbiskup Franjo Kuharić održao slijedeći srdačni nagovor (18):

«Draga braćo svećenici!

Svi, koji s poštovanjem dolaze na ovaj grob, moraju doći s raspoloženjem u duši, da slušaju riječ i duh blažene uspomene kardinala Stepinca. A što nam on govori? Ono, što je rekao u svojoj oporuci:

1. Ljubite Crkvu! On je sâm silno ljubio Crkvu i zato je bio tako osjetljiv za njezinu slobodu i za njezina prava. Jer je ljubio Crkvu, ljubio je Sv. Oca papu, njezina vidljivog poglavara. Uvijek je upirao svoj pogled prema Rimu! Radio je u svojim danima i u svom vremenu za Crkvu i za dobro ljudi, ali je uvijek htio djelovati s blagoslovom namjesnika Kristova. On nam i danas govori: ljubite papu! Mi u svojim danima i u svom vremenu moramo također gledati prema Rimu s ljubavlju, poštovanjem i povjerenjem u Sv. Oca Pavla VI, koji je danas u ovoj dinamičnoj povijesti branič svih vrednota i taj mu je moralni autoritet priznat s mnogo strana. Na to smo ponosni, ali budimo čvrsto uz njega!

2. Znamo, kako je pokojni nadbiskup trpio i kako ga je boljelo, kada se je nastojalo svećenike odijeliti od biskupa. Jer

(16) 1 Petr 5, 8-9.

(17) ISIDOR MARKUS EMANUEL, *Gerechtigkeit für Kardinal Stepinac*, u *Glaube und Leben*, Kirchenzeitung für das Bistum Mainz 16 (1960) 115, 118.

(18) *Posjet svećenika na grob kardinala Stepinca*, u GSIM 19 (1967) 69.

---

je ljubio Crkvu, zato je bio silno osjetljiv za njezino jedinstvo. On i nama danas govori: Budite jedinstveni i čvrsti s punim povjerenjem uz svoje biskupe! Želimo da bude poštivano dostojanstvo ljudske osobe, sloboda savjesti i sloboda Crkve. To je ostvarivo samo u jedinstvu svih oko Sv. Oca i biskupa. Stoga se ne dajte odijeliti od svojih biskupa ni s lijeva ni s desna!

3. On nam govori: Ljubite svoj Hrvatski Narod, ali poštujte i želite svima dobrol

4. On nam govori: Budite svećenici duboke duhovnosti. Božji svećenici, Božji ljudi i onda ćete spasavati sve vrednote. Ljubite se međusobno i budite jedno!».

Iako su pogrebne svečanosti već odavna prošle, vjernici, domaći i strani, ipak ne prestaju dolaziti na ovaj grob, da se utješe i Božjem miljeniku preporuče, da ih kod Boga zagovara. Tko bi mogao opisati sve te hodočasnike? Tko bi mogao zorno prikazati sve prizore, koji se dnevno mogu na tom grobu vidjeti? Stepinčev «junački najsvjetliji lik», kako su ga nazvali Pijo XII i papin državni tajnik kardinal Dominik Tardini (19), jača slabe, podupire nestalne i neodlučne, tješi progonjene i potlačene, potiče na praštanje nepravda, a sve bez razlike poziva i upućuje na strmu stazu koja vodi u našu vječnu domovinu, u kraljevstvo, koje nam obećaje nebeski Otac.

2) - *Izjave o glasu svetosti*

Spomenuli smo izjavu pape Ivana XXIII prigodom svečanih zadušnica u sv. Petru. Naveli smo i glas milanskog nadbiskupa kardinala Montinija, sada Sv. Oca Pavla VI, da je Stepinac svima nama uzor i učitelj. Isti je Sv. Otac, za vrijeme II Vatikanskog koncila 3. prosinca 1965, rekao u audijenciji biskupima Jugoslavije (20):

«Ponovno nam dolazi pred oči lik vašega velikog predšasnika. Svojim heroizmom postao je velik i primjer cijeloj Crkvi. Kad sam bio pred par godina u New Yorku, pokazali su mi školu, koju je sagradio kardinal Spellman, a koja se zove 'Stepi-

(19) Izjave pape Pija XII i kardinala Dominika Tardini pred mgr. dr. Franjom Šeperom, nadbiskupom koadjutorom, u Dnevnik Franje kard. Šepera, 26. V. 1958.

(20) V. CECELJA, *Ostavio je snažan dojam na mene*, u GSIM 19 (1967) 28.

---

nac School'. Poznat je djeci jedne velike zemlje, jer je bio herojski vjeran. I vi imate sreću častiti njegov grob. Molim vas, da se na tom grobu sjetite i naših nakana».

Kardinal Pavao Bertoli, čuvši za smrt kardinala Stepinca, 11. veljače 1960, apostolskom administratoru zagrebačke nadbiskupije pošalje slijedeću sažalnicu (21):

«Današnje jutarnje novine donose bolnu vijest, da je umro naš predragi kardinal. Zbog gubitka ovoga velikog nadbiskupa, koga sam imao sreću poznavati i s kojim me vezalo duboko divljenje i bratsko prijateljstvo, duboko sam ožalošćen. Sutra ću služiti misu za dušu pokojnog pastira, ali jer je on već na nebesima, molim i molit ću, da nas iz neba pomaže i posreduje za nas, koji smo na zemlji, kao i za njegovu dragu domovinu. Oh, da bi žrtva njegova života pridonijela tome, da dođe mir i pravednost! Živo sažaljenje i srdačno sjećanje u Gospodinu!»

Isti visoki dostojanstvenik prenio je 14. veljače 1970 na magnetofonsku vrpcu u Rimu svoje uspomene na pokojnoga kardinala. Svoj je sud o njemu izrekao slijedećim riječima: «Stepinac je ljubio Crkvu, kako ju je malo tko ljubio. Imao sam uvijek utisak, da je on jedini meni poznati biskup, koga smatram svetim i koji bi zbog uzorna apostolata, svoje odanosti, svoga mrtvenja, svoje ljubavi mogao biti predložen biskupima našega vremena za uzor».

Kardinal Gregorije Agagianian, armenski patrijarh i pročelnik Sv. kongregacije za raširenje vjere, tom zgodom rekao je dr. Ivanu Tomasu, koji je u ono vrijeme vodio hrvatski odsjek vatikanskog radija (21a): «Ne znam, velečasni, da li da vam izrazim saučešće ili čestitke, jer na zemlji ste izgubili vi Hrvati izvaredna vođu i borca, ali ste u nebu stekli silna zagovornika i svijetao primjer, koji nas sve mora voditi».

Zagrebački nadbiskup mgr. Franjo Šeper piše godinu dana iza smrti pokojnog kardinala gospođi Mili Vod (21b): «Prošla je godina dana otkako nema kardinala među nama. Međutim, čini se kao da njegovu prisutnost osjećamo još življe nego za njegova života. To je osobina svetaca».

Kolega pokojnog Stepinca iz vremena rimskih studija, mgr. Isidor Markus Emanuel, bivši speyerski biskup, piše (22):

(21) Izjave istaknutih ličnosti povodom kardinala Stepinca, u GSIM 11 (1960) 85.

(21a) N. mj. 64. Gl. također str. 85.

(21b) Prijepis pisma kod pisca.

(22) ISIDOR MARKUS EMANUEL, *Gerechtigkeit für Kardinal Stepinac* u *G.u.L.* 16 (1960) 115.

«S kardinalom Stepincem otišao je jedan od najboljih našega stoljeća u vječnost. Kad mi je stigla vijest o njegovoj smrti, prva mi je misao bila: umro je svetac. Oni koji su ga osobno poznavali, razumiju to. Čitav niz današnjih biskupa Njemačke bili su kroz vrijeme svoga studija u Germanikumu njegovi suukućani i drže u uspomeni s poštivanjem sliku njegova karaktera kao utjelovljenu krepost dužnosti».

Beogradski nadbiskup koadjutor mgr. Gabrijel Bukatko piše, 11. veljače 1960, zagrebačkom ordinariju (22a): «Providnost Božja pozvala ga je u rajska naselja, u vječni život, na vječnu nagradu za svu njegovu zaslužnu strpljivost, samoprijegor i žrtvu, što je sve predano u ruke Božje snosio do zadnjeg daha svog zemaljskog života. Duša mu se raja nagledala, divnog raja i blažene sreće. Udostojao se Gospod proslaviti ga aureolom i ubrojiti među ugodnike Božje, e da bi imali u njemu novog zagovornika pred Bogom».

Senjsko-modruški biskup i riječki administrator apostolski mgr. Viktor Burić piše, 12. veljače iste godine, na isti naslov: «Uvjeren sam, da imamo u nebu ne samo novoga confessora (ispovijedaoca) nego i novoga intercessora» (posrednika).

Apostolski administrator zadarske nadbiskupije, mgr. Mate Garković piše, 11. veljače iste godine, zagrebačkom ordinariju: «Veliki pokojnik ostavio nam je svima blistavi primjer uzornog pastira, kreposnog nadsvećenika i milosrdnog samaritanca».

Apostolski administrator splitske biskupije, sada splitski nadbiskup mgr. Frane Franić piše iz zagrebačke klinike s bolesničkog kreveta isto tako na isti naslov: «S moje strane smatram još, da je naš pokojni kardinal Stepinac bio ne samo velika duša, nego i sveta duša, za koju se nadam, da će biti uzdignuta na čast oltara» .

Berlinski nadbiskup Julije kardinal Dopfner, sada u Münchenu, naglasio je u svom značajnom govoru prigodom pontifikalnih zadušnica, koje je sâm služio, 17. veljače 1960, da će Stepinčev grob uskoro postati ciljem hodočašća svih Hrvata, i to zbog kršćanskih kreposti, koje su temelj njegove veličine.

Montrealski nadbiskup u Canadi Pavao Emil kardinal Léger je u svom govoru prigodom pontitikalnih zadušnica naglasio, da se ne treba moliti za dušu kardinala Stepinca, jer je ona sigurno nagrađena za mukotrpni život na zemlji, nego da se valja više njemu utjecati u molitvi.

(22a) Sve ovdje navedene sažalnice i svjedočanstva, kojih izvor nije izričito naveden, nalaze se u prijepisu kod pisca.

Biskup u Gary Indiana mgr. Andrija Grutka je prigodom pontifikalnih zadušnica, što ih je služio, izrekao u propovijedi nadu, da će kardinal Stepinac biti doskora proglašen svetim, jer je živio pravim svetačkim životom.

Profesor dr. Vilim Keilbach je u Münchenu prigodom pontifikalnih zadušnica, koje je služio nadbiskup Josip kardinal Wendel, u propovijedi prikazao pokojnoga Kardinala kao uzor svećenika, biskupa, rodoljuba, i kao sveca mučenika za božanska, naravna i ljudska prava (23).

Iz Rumunjske piše zagrebačkom ordinariju, 13. veljače iste godine, Octavian Moisim Victoria među ostalim i slijedeće: «Jer su život i smrt mgr. Stepinca bili svjedočenje za njegovu vjeru, rumunjski su katolici upisali njegovo ime među mučenike trpeće Crkve. Iz njihove krvi i muka Crkva će procvasti i pobjedonosno se preporoditi».

Don Jakov Rendić, župnik katedrale u Starom Baru, piše, 14. veljače 1960: «Njegova uspomena je neizbrisiva, njegovo svjetlo je sjajno, njegov uzvišeni lik anđela mira i sveca ostat će svima, osobito nama svećenicima kroz sva pokoljenja divan svjetionik u burama i olujama ovozemskog života. Njegove kreposti bile na poticaj u duhovnoj savršenosti».

Provincijal franjevaca konventualaca Pijo Polonio piše na isti naslov, 14. veljače: «Kad je prije 26 godina postao zagrebačkim nadbiskupom koadjutorom nismo ni slutili, kako će duboke tragove ostaviti u našim srcima i našim dušama i kako će nas ozbiljno i djelotvorno obvezati na ljubav i zahvalnost. Ne može se i ne smije se zaboraviti njega, koji je tako duboko zaorao ne samo u osjećaje i srca sviju nas, već i u našu prošlost, sadašnjost, a vjerujem i u budućnost. Svi smo osjećali i osjećamo, da smo od njegovih molitava i žrtava živjeli i da još živimo. Zato ga jednako osjećamo svojim svi mi bez razlike: mi redovnici, jednako kao i svi svjetovni svećenici, mi koji nismo bili njegovi podanici, kao i vi, koji ste mu bili podređeni. Svima nam se nametnuo, makar ne snagom jurisdikcije, nego snagom svoje ljubavi i svojih djela. Stoga smo i mi svi s Vama, preuzvišeni gospodine, i s Vašim duhovnim stadom zajedno združeni u bolima i suzama. Tješi nas isto što i Vas, da smo ga izgubili ne zauvijek. Izgubili smo ga slabog, da bismo ga dobili jakog, izgubili poniženog, da bismo ga dobili uzvišenog, a ja osobno vjerujem u to, jednog dana na oltaru».

(23) *Zadušnice za kardinala Stepinca*, u GSIM 11 (1960) 102-107.

Mgr. dr. Heribert Abel, kanonik i župnik u Fuldi, izdao je u ožujku g. 1960 članak, u kojem opisuje jednu svoju osobnu uspomenu na pokojnog kardinala, te zaključuje riječima (24): «Neka nam Gospodin pošalje mnogo takvih muževa kao što je bio junački kardinal nadbiskup Stepinac! Tako izgledaju sveci!»

Isti piše, 22. svibnja 1969, piscu ovih redaka (25): «Ako pitate o utiscima, koje je Stepinac probudio, kao i o mišljenju, koje su kolege (u Germanikumu) o njemu imali, mogu vam kazati samo to, da smo ga svi već tada smatrali svecem».

Ivan Meštrović, kipar svjetskoga glasa, brzojavlja zagrebačkom ordinariju slijedeće: «Pridružujem se žalosti cijele katoličke Crkve i Hrvatskog Naroda povodom smrti njegova velikog sina Alojzija Stepinca. Njegov će grob vjernici Kristove nauke i cijeli Hrvatski Narod čuvati kao amanet njegova i svojeg vjerovanja. Uvjeren sam, da će naše svećenstvo slijediti primjer svog neustrašivog prvoborca za Krista i Hrvatski Narod».

Isti je umjetnik dao slijedeću izjavu, koja je u Americi objelodanjena (26): «Alojzije Stepinac je živio svetačkim životom i preminuo kao pravednik mučeničkom smrću. Znadem, da će svi Hrvati, pa gdje živjeli, osjećati istu tugu kao i ja nad velikim gubitkom, koji nas je zatekao.

Ožalošćen je Hrvatski Narod nad grobom svog velikog sina, ali on za njega nije mrtav. Njegovo pravedničko lice će mu sjati iz groba i biti mu utjeha i uzor, kako se služi Kristovoj nauci i svome narodu. Njegova će smrt kod njegovih mučitelja izazvati jezu, kad osjete, da im je on opasniji protivnik iz groba, nego li je bio iz njihove tamnice. Neće ih progoniti Stepinac, koji je za njih dnevno molio, nego će ih progoniti njihova savjest za njemu učinjenu nepravdu i za posljedice, koje grijehu slijede.

Njegov slavan grob, pa gdje bio, obilazit će sve buduće generacije i klanjati se njegovu duhu i hrabrosti».

O. Ivo Samardžija, župnik u Sinju, piše zagrebačkom ordinariju: «Hrvatski Narod i cijela katolička Crkva ima sada u nebu svoga zagovornika, a nadamo se jednom i kanoniziranog sveca».

(24) Mgr Heribert Abel, «Dass ich als Martyrer sterbe», Zum Heimgang des Bekennerbischofs Aloysius Kardinal Stepinac, u *Feuerreiter*, Köln, 12. März 1960.

(25) Pismo dra Heriberta Abela upravljeno piscu ovih redaka od 22. V. 1969.

(26) *Brzojavna saučešća prigodom smrti kardinala Stepinca*, u GSIM 11 (1960) 87.

Fra Anđeo Kaić, bivši franjevački provincijal, piše iz Livna, 12. veljače: «Nadam se, da će jednom doći vrijeme, kada će sv. Majka Crkva ovog velikog pokojnika uzdignuti na čast oltara, da nam svećenicima bude uzor svetog svećeničkog života».

Antun Bilanić Fischer, župnik u Svilojevu u Bačkoj, piše, 11. veljače: «Kao bivši zagrebački bogoslov (1937-1938) dobro sam poznavao preuzv. nadbiskupa Stepinca kao čovjeka sveta života. Uvijek smo se radovali, kad je došao među nas na bogosloviju, a osobito onda, kada nam je davao puncta za meditaciju, a to je bilo u ono doba svakog mjeseca barem jedanput. Sjećam se njegova glasa, stasa i lika tako jasno, kao da sam tek jučer bio u njegovu društvu... NB. Uvjeren sam, da je naša mila Gospa Lurdska odvela njegovu ispaćenu dušu u nebo».

O. Josip Antolović, D.I., piše iz Dubrovnika, 10. veljače, zagrebačkom ordinariju: «Uzoritog sam pokojnika poznavao još iz gimnazijskih dana, kad sam bio pitomac nadbiskupskog dječačkog sjemeništa na Šalati, a i kasnije za vrijeme studija u Zagrebu. Prema njemu sam uvijek gojio veliko poštovanje kao prema ličnosti sveta, asketskog i neporočnog života. Njegove propovijedi bile su za mene doživljaj. Duboko sam uvijek proživljavao i suosjećao njegov životni udes... Čvrsto sam osvjedočen, da on ne treba naših molitava, isto tako kao ni blagopokojni Pijo XII, nego da mu se mi već sada možemo preporučivati i u nevoljama ga zazivati».

Don Urban Krizomali, opat župnik u Trogiru, piše, 13. veljače: «Neka se ispune želje vjernika, da još veću nagradu primi, i ovdje na zemlji, gdje da ga budemo i na oltarima štovali. Fiat! Fiat!»

Marijan Radanović, župnik u Karlovcu, na Dubovcu, piše, 14. veljače, svom ordinariju: «Zapravo ova smrt i nije izazvala žalost, nego veliku utjehu i radost, jer to je bila svetačka smrt i kako rekoste: 'Ecce, quomodo moritur iustus — Eto, kako pravednik umire'. Ovdje zbilja vrijede riječi prefacije, da se život ne oduzimlje, nego samo mijenja, i to u bolji. Svetački primjer ljubljenog nam pokojnika bit će nama svećenicima uvijek jedan veliki memento za sve dobro, kreposno, sveto».

Dr. Ivan Pavić piše iz Poreča: «Neka nas ipak tješi uvjerenje, da imamo gore još jednog zagovornika».

Predstojnica družbe «Naše Gospe» u Zagrebu piše, 12. veljače: «Imajući njega, imali smo blago, na kojemu nam je mogao zavidjeti sav katolički i istinoljubivi svijet. U njegovoj blizini osjećalo se neko vrhunaravno ozračje, čime je on bio

sav ispunjen i prožet, a koje nas je dizalo i krijepilo. Znao si: 'Tu je prisutan Gospodin Bog', kako ga je veliki pokojnik uvijek s pijetetom nazivao i izgovarao. Uza svu bol i žalost, koja nam para dušu, smijemo se tješiti, da je naš preljubljeni nadbiskup i kardinal među nama. I sve ono dobro i lijepo na njemu i u njemu pohranjeno. On živi u predivnom primjeru, kojim će dugo svijetliti svima, koji su dobre volje. On živi u svojim izgovorenim ili napisanim riječima, u svom patničkom životu i svetačkoj smrti. On živi, dà, vječno živi u krilu nebeskog Oca, gdje se pouzdano nadamo, da je primljen kao naš moćni i vjerni zagovornik».

Časna majka Ignacija Galijan, OSU, piše: «Čvrsto vjerujemo, da imamo u njemu kod Boga i presv. Djevice moćnog zagovornika i molimo Gospodina, da proslavi svoga vjernog i dostojnog slugu».

Časna s. Marija Pija Basta, družbe Sv. Križa, piše: «U uvjerenju, da ga je Gospod primio u svjetlo svoga blaženstva, molimo se njemu, da ostane pokroviteljem naše družbe, i da nam izmoli milost, da budemo uistinu onakve redovnice, kakvim nas je želio imati».

Časna s. Katarina od Pet Rana Isusovih. karmelićanka družbe Božanskog Srca, piše iz Prišlina: «Pišem ove retke tintom pomiješanom suzama žalosnicama, a još više radosnim, jer smrt pravednikova nama je dobitak, a ne gubitak, plod njegova sveta i mučeničkog života bit će obraćenje mnogih na slavu sv. naše Crkve».

Časna majka Marija Beata Milašin, vrhovna predstojnica družbe siromašnih sestara učiteljica «Naše Gospe» piše svojoj redovničkoj družbi o odnosu pokojnog kardinala prema redovničkom staležu slijedeće:

«Znali smo, da je velik. Znali smo, da malo mjestance Krašić čuva dragocjeni biser Crkve i Hrvatske, mučenika naših dana. Ali od kada je smrt razriješila spone ograničenosti, njegov sveti lik i naše udivljenje i ljubav iz dana u dan raste... Naša bol je velika kao i ljubav, iskrena i duboka, ali i puna nade, da će onaj, koji ga je sebi sličnim učinio u životnim patnjama i stradanjima, učiniti ga sličnim i u slavi. Njegov zemaljski život bio je nada, utjeha, i jakost, ali njegov prekogrobni život, njegov zagovor, bit će naša nepomućena radost. Izgubili smo patnika, a dobili smo zagovornika!... Pokoljenja će crpsti utjehu na njegovu grobu i snagu u njegovu heroizmu».

Josip Velci, župnik katedrale u Gorici, piše: «Izvolite primiti izraz moje i mojih župljana sućuti prigodom smrti heroj-

skog kardinala. Alojzija Stepinca. Pokojni kardinal, koji sada počiva u Bogu, ures episkopata, ispisao je jednu od najljepših stranica u povijesti katoličke Crkve u ovom stoljeću. Cio svijet mu se divio. Hrabro je ustrajao na svom mjestu, vjeran dušama, koje mu je Bog bio povjerio».

Jedna obitelj u Zagrebu piše, 22. veljače, među ostalim slijedeće zagrebačkom nadbiskupu: «Preuzvišeni gospodine nadbiskupe, da biste nam što prije proveli proces za proglašanje Blaženim našega velikog pokojnika, učitelja sv. rimokatoličke Crkve uz. gospodina dr. Alojzija Stepinca, rodom iz Krašića. Moja obitelj se moli Kralju kraljeva, svevišnjemu Gospodinu Bogu, da naš uzoriti gospodin kardinal dođe što prije na oltar».

Čak i djeca se javljaju zagrebačkom nadbiskupu. Tako mu pišu 20. veljače djeca DGL: «Molit ćemo dragoga Boga, da ga što prije proslavi i na zemlji».

S mnogih komemoracija u raznim zemljama poslane su na Sv. stolicu i zagrebačkog nadbiskupa molbe, da bi se što prije pokrenuo postupak za proglašenje pokojnog kardinala svetim. U zagrebačkom franjevačkom samostanu cijela redovnička obitelj dnevno zajednički moli, da bi se Gospodin Bog udostojao proslaviti svoga vjernoga slugu nadbiskupa kardinala Alojzija Stepinca.

3. - STEPINČEVA POSMRTNA DJELOTVORNA LJUBAV

Velika i herojska Stepinčeva ljubav prema bližnjemu nije prestala njegovom smrću. On i dalje dijeli dobročinstva svima bez razlike.

Kao što je za vrijeme rata zagrebački nadbiskupski dvor bio opsjedan od patnika, koji su se utjecali nadbiskupu za životnu pomoć, za posredovanje kod vlasti, za utjehu, tako je i sada njegov grob postao stjecištem svih onih, koji trebaju pomoći odozgor. Na njegovu grobu se dnevno u nebo uzdižu molbe za pomoć, kao i zahvale za već primljenu milost. Pločice s uvezenim zahvalnicama na svili, mramorne pločice s uklesanim izrazima zahvalnosti, zahvale ispisane na komadićima papira, kakav je tko upravo imao pri ruci, svjedoče o zahvalnosti za primljene milosti po zagovoru pokojnog kardinala.

Ispitujemo li kakve su to osobe, koje su ostavile te molbe i zahvale, razabrat ćemo, da su ih pisali roditelji, djeca, slikari,

---

kipari, inovjerci itd. Kardinalov zagovor zazivaju posebice mnogi studenti, i to ne samo iz Hrvatske, nego i iz Kanade, Njemačke, Francuske, Italije, Moravske, Slovenije, Austrije.

Pregledamo li sve te zahvalnice i istražimo li o kakvim se dobročinstvima radi, ustanovit ćemo, da se radi o ublaživanju boli kao i o uslišanju u najrazličitijim potrebama i nevoljama. Ima mnogo slučajeva naglih i trajnih ozdravljenja, dobro uspjelih operacija, dokazanih istina

na sudu, obraćenja okorjelih grješnika, dobivenih zaposlenja i namještenja, izmirenja u obitelji, sređenja braka itd.

Podvrgavajući sudu sv. Crkve, koja ima pravo i dužnost, da prosudi i ispita pojedine slučajeve, iznosimo samo neke, kojih smo opise našli posvjedočene.

Već 5. ožujka 1960 zabilježio je tadanji apostolski administrator mgr. Franjo Šeper u svom dnevniku, da mu je donesen slučaj divnog uslišenja po zagovoru pokojnog kardinala.

23. ožujka iste godine, dođe u sakristiju zagrebačke katedrale Margareta Sabol iz Mihovljana, župa Čakovec, i pripovijeda slijedeće (27):

«U našem susjedstvu boravio je Ivan Plevnjak, koji se već 30 godina nije ispovjedio ni vršio svoje vjerske dužnosti. Obolivši od raka bio je prevezen u bolnicu u Čakovec. Njegova ga je žena nagovarala, da se ispovjedi i pričesti i tako izmiri s Bogom, no on nije htio ništa čuti o tome. Ja sam preporučila njegovoj ženi, da se u molitvi obrati na pokojnoga kardinala i neka mu reče: 'Naš kardinale i nadbiskupe! Bolesnik je bio tvoja ovca. Ti si bio dobar pastir, pa privedi ovu zalutalu i grješnu dušu k vječnom spasenju!' Na prvi petak, subotu i nedjelju obje smo primile sv. pričest i molile sv. krunicu na tu nakanu. U nedjelju, 20. ožujka, žena ga je opet nagovarala, neka se izmiri s Gospodinom Bogom. Ni ovoga puta on nije htio ništa čuti o tome. Mi smo nastavile moliti se kardinalu, da mu isprosi obraćenje. Kad ga je u ponedjeljak žena posjetila u bolnici, on ju je sâm od sebe zamolio, da mu dovede ispovijednika. Obje smo otišle u franjevački samostan po svećenika, pred kojim je bolesnik obavio skrušenu ispovijed i primio ostale sakramente».

(27) Zabilježio u katedralnoj sakristiji u Zagrebu dr. Dragutin Hren, kanonik, dne 24. ožujka 1960.

Mila Matić piše u travnju iste godine nadbiskupskom ordinarijatu u Zagrebu slijedeće (28): «Prije nekoliko tjedana osjetila sam, da mi je zdravlje u lošem stanju. Pojavila se temperatura preko 38°, te je po svemu izgledalo, da ću oboljeti od gripe. Moja susjeda, s kojom stanujem, upravo ju je preboljela, no bila je suviše slaba, da bi se mogla sama posluživati, a kamoli drugoga. Osim toga imala sam još neke obveze, koje su od mene tražile barem toliko zdravlja, da se mogu kretati. U svojoj nevolji utekla sam se Majci Božjoj za pomoć preko zagovora blagopokojnog kardinala, kojega osobito štujem. U najkraće vrijeme, u roku od 1 s., oblio me znoj, i to tako obilno, kako to u svom životu ne pamtim, premda nisam imala pravog lijeka, koji bi proizveo taj učinak. Bila je naime nedjelja, kada su bile ljekarne zatvorene. Temperatura je odmah spala i nije više prekoračila normalu. Izričem svoju toplu zahvalnost kardinalu. Ovaj slučaj mi je utoliko upadan, što povišenje temperature preko 38° za mene uvijek znači početak ozbiljnog oboljenja, osim ovoga puta» (29).

Nada Puntijar iz Gračana izjavljuje slijedeće: «Moja kćerka Branka, r. 1947, ide u 6. razred osmoljetke u Gračanima. Od veljače boluje na očima. Bila je kod liječnika. Bila je također na klinici na Rebru u Zagrebu. Liječio ju je dr. Pavišić. Navodno su rekli, da boluje od tuberkuloze na oba oka. Obje smo se zagovorile pokojnom kardinalu i izmolile tri devetnice. Pri koncu treće devetnice rekli su kćerki, da su joj oči zdrave. 2. lipnja 1960 dobila je otpusnicu iz bolnice».

Antonija Kolar, penzionerka u Zagrebu, Primorska ul. 11/1, izjavljuje kako slijedi (30): «Nalazila sam se u velikim novčanim neprilikama i imala sam duga na više mjesta, koji nisam svojom malom penzijom mogla namiriti. Molila sam presv. Srce Isusovo, da bi mi po zagovoru kardinala Stepinca pomogao naći jednog dobročinitelja, koji bi mi posudio 30.000 din., kako bih na jednom samo mjestu bila dužna i tako lakše otplaćivala svoj

(28) Izvještaj Mile Matić, katehistkinje, predan, 2. travnja 1960, nadbiskupu mgr. Franji Šeperu.

(29) Zabilježio usmeni izvještaj, 3. lipnja 1960, dr. Mijo Pišonić, nadbiskupski tajnik.

(30) Zabilježio usmeni izvještaj navedene Antonije Kolar u Zagrebu, 12. srpnja 1960, dr. Josip Ladika.

---

dug. Oko 20. lipnja o.g. otišla sam na grob kardinalov i molila za ovu pomoć. Dva dana kasnije dobila sam od jedne skoro nepoznate osobe, koju rijetko viđam, traženu svotu s velikom spremnošću i bez ikakve jamčevine, da sam se začudila. Srcu Isusovu i zagovoru dragoga kardinala hvala!»

Terezija Šindler, umirovljenica u Zagrebu, Primorska ul. 11, svjedoči slijedeće (31): «Moj sin Vladimir, knjigoveža, radio je na zadnjem mjestu u Zagrebu u Tipografiji. Želio je doći u grafičku školu. Mnogo nade, da tamo prispije, nije imao. Prije je radio u Akademiji, a i na drugim mjestima. Kad sam vidjela, kako ga tjeraju s jednog mjesta na drugo, obratila sam se vrućom molitvom blagopokojnom kardinalu za njegov zagovor, da bi moj sin dobio poželjno mjesto. Sililo me na to i stanje moga sina, koji je u zadnje vrijeme stradao živčano. Bilo je to krajem svibnja ove godine. Pohađala sam kardinalov grob i molila se, da on uredi tu stvar, kako bi bilo najbolje za sina. Već nakon, koliko se sjećam, trećeg posjeta na kardinalovu grobu susreo se moj sin sa svojim prijateljem, koji ga je obavijestio, da je dobio željeno namještene u grafičkoj školi u Zagrebu. Puno sam zahvalna pokojnom kardinalu i dalje ga molim, da bi moj sin ostao vjeran Bogu i Crkvi».

Veronika Krstulović iz Milne na otoku Braču, 66 godina stara, oboljela je prema liječničkom utvrđenju, od 14. travnja 1960 u zavodu za radio terapiju medicinskog fakulteta u Zagrebu, od raka na lijevoj dojki. Bila je u istom zavodu zračena. U splitskom dispanzeru i u bolnici na Rebru u Zagrebu rečeno joj je, da se mora najkasnije za 15 dana dati operirati. Mjesto operacije ona se utekla pokojnom kardinalu devetnicom. Za vrijeme devetnice mazala si je oboljelo mjesto cvijetom s groba kardinalova. 26. listopada je ponovno pregledana u bolnici na Rebru, gdje joj je rečeno, da je sasvim zdrava, no neka dođe nakon pola godine opet na pregled. Pismeni nalaz pokazala je onome, koji ju je saslušao (32).

(31) Zabilježio usmeni izvještaj Terezije šindler u Zagrebu, dne 16. srpnja 1960, dr. Josip Ladika.

(32) Zabilježio usmeni izvještaj Veronike Krstulović u Zagrebu, dne 27. listopada 1960, u župnom uredu sv. Marije mgr. Nikola Borić, župnik i kanonik.

XII - POSMRTNI ODJECI

Poznata kiparica Mila Vod piše, 28. prosinca 1960, slijedeći iskaz (33):

«Već 30 godina patila sam od žućnih kamenaca i napadaja s velikim bolovima, koji su u zadnjim godinama postali sve češći i jači. Predzadnji napadaj trajao je skoro 14 sati. Iza tih napadaja sam tako slaba, da jedva hodam, i izgubim posvema tek. To znade trajati 14 dana, dok budem opet sposobna za rad. Ove godine u srpnju bila sam na Cresu kod čč. ss. benediktinki, koje tamo imadu svoj drevni samostan. Pošla sam onamo, da jednu nadobudnu sestru uputim u umjetnost. Zato su mi sve sestre u samostanu bile zahvalne, što su mi svakom zgodom iskazivale. Premda sam rekla, da moram zbog žuči držati dijetu, one bi uvijek uz običnu hranu nešto dodale, da bi me obradovale. Tako su mi 19. srpnja uz ručak servirale tanjurić velikih i sočnih murva, koje su rasle u njihovu vrtu. Ni čč. sesre ni ja nismo znali, da upravo ovo voće škodi žuči.

Oko 17. s. osjećala sam onaj meni već poznati pritisak, koji prethodi napadaje. Bila sam na šetnji. Odmah krenem sa šetnje u samostan. U crkvi sam još izmolila krunicu i jedva još stigla kazati sestri kuharici, da mi se ništa ne sprema za večeru. Zamolila sam, da bi koja č. sestra došla k meni u sobu. Nekako sam se popela stepenicama do svoje sobe, koja je vratima spojena s klauzurom. Bolovi su me zgrabili svom žestinom i jedva sam s prekidom mogla zamoliti č. sestru, da mi donesu termofor i vruću limunadu.

Sestre su se prestrašile, a meni je tek sada došlo k svijesti, kako će to teško biti, ako obolim i ako bi morala ležati u krevetu. Dobre sestre bile su u sto briga. U toj nevolji sjetila sam se našega dragoga kardinala i iz dna srca zavapila: 'Pomozi! pomozi!'

U tom trenu, mnogo brže negoli to pišem, boli je nestalo. U čudu sam se digla, sagibala i okretala, ali me nije više nigdje boljelo. Sva sretna i potpuno svježa dočekala sam č. sestru i sa smješkom išla joj ususret i rekla, da mi više ne treba ni termofor ni limunada, jer sam potpuno zdrava. Da me nije bilo stid, bila bih radije zamolila večeru, koju sam malo prije otkazala, jer sam ogladnjela. Odonda do danas nisam više imala nikakve

(33) Izvještaj je napisala sama Mila Vod u Zagrebu, 23. prosinca 1960, a potvrdile su ga u Cresu 28. prosinca iste godine ss. benediktinke: Terezija Utmar, Maura Jenko, Matilda Lorović, Imakulata Brazdica, opatica. Mila Vod je poslala gornji izvještaj zagrebačkom nadbiskupu mgr. Franji Šeperu, 10. veljače 1961.

---

smetnje ni boli, premda sam više puta prekršila propisanu dijetu».

Mirjana Andrović saopćuje slijedeće (34): «Prvo sam dijete rodila 17. srpnja 1956 sa zečjim ustima, što me je vrlo potreslo. Kada sam se g. 1960 osjetila u blagoslovljenoin stanju, bila sam u velikoj brizi, kakvo će biti dijete. Kad mi je dežurna liječnica na Šalati u Zagrebu rekla, da mogu biti sigurna sa 90%, da će mi i drugo dijete biti kao prvo sa zečjim ustima, bila sam zdvojna. Taj svoj strah saopćila sam svom ispovijedniku o. Kamilu Kolbu, koji me je ohrabrio i rekao, da ćemo zajedno moliti devetnicu pokojnom kardinalu. Dao mi je i fotografiju njegovu s komadićem platna od košulje, u kojoj je umro. Molila sam se s velikim pouzdanjem i obećala, ako bude sin, da će nositi ime Alojzije. Bila sam uslišana. Dobri Bog mi je dao prekrasno muško dijete, koje danas nosi ime Alojzije. Duboko sam uvjerena, da mi je pomogao zagovor kardinalov, komu sam se molila i dalje molim, da čuva sina i pomogne kćerkicu, da sretno prođe operacija».

«Početkom g. 1959 pronađeno je na liječničkom pregledu kod bolesnika Josipa Matijašeca iz Varaždina proširenje srca. Bolesnik je osjećao teško disanje u lipnju iste godine a uz to su mu se pojavile otekline na vratu i limfnim žlijezdama [...]. Kada je svaka medicinska pomoć bila bezuspješna, utekla sam se pokojnom kardinalu, moleći ga, da svojim zagovorom pomogne i ozdravi bolesnika od teške bolesti. Obećala sam, da ću objaviti ozdravljenje, ako ga postigne, da se ubrza njegova proslava na zemlji i bude što prije podignut na čast oltara. Bolesnik je međutim nastavio terapijom i liječenjem. Katara je posve nestalo i zdravstveno stanje se bolesnika počelo očevidno popravljati. Za vrijeme liječenja je dobio 10 kg na težini. 19. rujna 1961 otpušten je iz bolnice kao izliječen i danas već radi i osjeća se potpuno zdravim» (35).

«Dne 19. srpnja 1961 teško sam nastradao u saobraćajnoj nesreći. Zadobio sam lom noge, nosne kosti i razne druge povrede.

(34) Vlastoručno potvrdila Andrović Mirjana, Slavonska Požega, 13. travnja 1961.

(35) Vlastoručno napisala s. Elizabeta Blanka Škvorc u Zagrebu, 11. rujna 1961.

Jedna se rana morala i šivati. Boli su bile dosta jake. Drugog dana obratio sam se molitvom pokojnom kardinalu. Kroz noć su boli nestale i od onda se nisu više vratile. Zacijeljenje je prošlo bez ikakvih komplikacija. Moja je okolina mislila, da sigurno neću ozdraviti. Nakon 4 mjeseca mogao sam već slikati jednu malu crkvu u Šibeniku. Sada je već prošlo godina dana, a da nisam osjetio nikakve posljedice. Veoma sam zahvalan pokojnom kardinalu za ovu izvanrednu pomoć i preporučam svakom, da se u svakoj nevolji obrati na njega. On pomaže u svakoj nevolji. Sa zahvalnim srcem o. Bernard Toman, OSB» (36).

31. listopada 1961, piše č. s. Kolombijera, družbe Sv. Križa u Zagrebu (37): «Godine 1932 bila sam operirana na lijevom oku [...].

U rujnu g. 1960 počeo mi je slabiti vid i desnog oka. Osam dana sam nepomično ležala u bolnici. Na nagovor moje č. nadstojnice s. M. Konradine, počela sam devetnicu blagopokojnom našem kardinalu. Učinila sam to iz posluha. Svršila sam prvu devetnicu i započela drugu. Duša mi je bila puna pouzdanja, da ću ozdraviti. Na kraju druge devetnice osjetila sam, da mi se vid znatno popravio. To sam kazala gđi docent dr. Nevenki Ljuštini. Ona me je odmah uzela na posebni pregled. Za vrijeme pregleda je sva ushićena rekla:

'Kako je to lijepo! Sve će ići bez naše akcije'.

Pozvala je i g. prof. dr. Pavišića, koji je također konstatirao, da se stanje napadno popravilo. Ozdravila sam bez ikakvih operacija. Sada vršim svoju dužnost kao i prije oboljenja. Vidim sve potpuno kao i prije bolesti. Svoje ozdravljenje pripisujem posebnoj milosti Božjoj, koju sam dobila po zagovoru našega dragoga kardinala Stepinca. Velika mu hvala!»

Julija Klečka, kućanica iz Daruvara, r. 1937, izjavljuje, da je primila slijedeću milost po zagovoru pokojnog kardinala. U saobraćajnoj nezgodi je njezin suprug, 22. prosinca 1961, teško nastradao. Noga mu je bila slomljena na četiri mjesta. Supruga se zagovorila pokojnom kardinalu, da će u zahvalu dati jednu ploču na njegov grob, ako sve sretno prođe. Sve je dobro prošlo

(36) Vlastoručno napisao o. Bernard Toman, OSB, Biograd na Moru, 30. rujna 1961.

(37) Napisala vlastoručno s. Kolombijera Tomašić, redovnica družbe Sv. Križa, Zagreb, 31. listopada 1961.

---

i suprug joj je ozdravio. Kardinal ju je osim toga u više slučajeva uslišao (38).

Ivan Lovrić, dijete godinu dana staro, prehladio se. Od prehlade došlo je do upale i potpunog osljepljenja lijevog oka. Čim je majka primijetila upalu, odnijela je malog u bolnicu u Vinkovce, gdje su je uputili k stručnjaku za bolesti oka dr. Vlašića u Osijeku. Ovaj ju je upozorio, da je lijevo oko u takvu stanju, da se ne može ništa učiniti. Upozorio ju je, da bude na oprezu, da mali ne izgubi i desno oko.

3. listopada 1960, mali je dobio upalu i na desnom oku. Oko se zacrvenilo, bilo je jako natečeno i iz očne šupljine izbočeno. Majka je odmah pošla s njim u Vinkovce na školsku polikliniku, gdje su je hitno uputili na očnu kliniku u Osijek. Na klinici u Osijeku pregledala je maloga dr. Margita Mladinec, šef očnog odjeljenja, i dr. Antolović. Kao vrlo teški slučaj mali je bio zadržan na klinici. Oko se nije ništa popravilo. Mali nije vidio ni majku, kad ga je posjetila. Cijelo oko je postalo krvavo, upaljeno, napose mrežnjača i ostali nutarnji dijelovi oka. Oko ga je toliko boljelo, da ga je i najmanji trak svjetla smetao. Prigodom svog pohoda dežurna sestra rekla je majci, da mali može lako izgubiti i desno oko. Ona je zdvojna pošla u stan dr. Margiti Mladinec. Ova ju je umirivala, da ne mora biti sve tako strašno. Čak joj je obećala, da će maloga otpustiti iz klinike. Nakon 17 dana mali bi doista otpušten s opaskom na otpusnici, da se stanje poboljšalo. Dr. Mladinec je odredila liječenje rastopljenim penicilinom. Da majku umiri propisala je naočale. Uputila ju je, neka se opet javi, ako malome ne bude bolje.

Kako se stanje nije popravilo, pače, išlo je na gore, majka povede maloga na školsku kliniku u Vinkovce, gdje je dr. Rac odredila, da se mali mora hitno vratiti u Osijek na kliniku. No, majka je odvela maloga u Beograd, gdje ga je pregledao šef očne klinike uz asistenciju četvorice liječnika i jedne liječnice. Izjavili su, da je bolest opasna i da mali mora ostati na klinici, na što mati nije htjela pristati, jer joj je Osijek bliži, pa ga je kanila onamo odvesti. Usprkos tome, što su je na klinici radi te odluke oštro korili, ona odvede maloga, komu je oko bilo krvavo i natečeno, a zjenica toliko zamućena, da se je jedva vidjela. Bio je prvi petak. Ona je otišla u crkvu Krista Kralja, pošla na sv. pričest i s djetetom se vruće molila. Tu je načinila

(38) Izjavila Julija Klečka, kućanica, Daruvar, 22. prosinca 1961.

---

zavjet, da će otići u Zagreb na kardinalov grob, ako joj sin ozdravi. Vratila se kući u Tordince. Stanje maloga je bivalo sve gore. Kako je padala kiša neprestance kroz tri dana, ona se nije usudila poći u Osijek. Tek četvrti dan, kad je kiša popustila, pođe s djetetom jutarnjim vlakom u Osijek. Kad je toga dana maloga probudila, on joj reče:

'Mama, ja malo bolje vidim. Mene oko ništa ne boli'.

U Osijeku je maloga pregledala doktorica na očnom odjelu i sva iznenađena zapita majku:

'Što ste radili s njegovim okom? Oko se tako raščistilo kao da nije nikada bilo bolesno'.

Majka odvrati: 'Nisam ništa radila'.

Doktorica je pozvala dr. Antolovića, koji je malom pregledao oko u mračnoj komori. On se začudio pa reče majci:

'Pa ovo je oko takvo, kao da nikada nije ni bilo bolesno. Kao da nije ono oko, koje je bilo prije nekoliko dana'.

Nisu odredili nikakve lijekove, nego su samo rekli, da nakon dva mjeseca opet dovede maloga na kontrolu. Kad je nakon dva mjeseca bio opet pregledan u Osijeku, oko je bilo potpuno mirno, bez crvenila, natečenosti ili krvi.

Oko je dobro — rekoše liječnici — Mali može ići u školu. Nije potrebno, da dolazi na kontrolu u Osijek, već je mogu obaviti u Vinkovcima.

Tu ga je kasnije pregledao dr. Ksenije Berak i rekao, da mali ne treba nositi naočale. Majka je s malim otišla još jednoć na kontrolu u Vinkovce u mjesecu studenom 1961. Tom joj je zgodom rečeno, da je oko potpuno zdravo i u redu, i da ne treba više dovoditi maloga na kontrolu.

Majka je zatim pošla u Zagreb na kardinalov grob, da se zahvali za milost primljenu, već početkom svibnja 1961 (39).

Jedna je žena bila kroz dva mjeseca teško bolesna. Imala je tešku gripu. Uz to je dobila i teški pritisak na srce i padala u nesvijest. Primila je i sakramente umirućih. Netko joj je donio nešto cvijeća s kardinalova groba, koje je ona pobožno poljubila, moleći se kardinalu, da joj isprosi zdravlje obećavši, da će poći na njegov grob, da mu ondje zahvali, ako ozdravi. «U onaj čas,

(39) Napisao u Sl. Dubočcu Josip Stanković, svećenik, prema izjavi Etelke, majke dječakove, 27. siječnja 1962.

---

piše ona, osjetila sam, da sam ozdravila». Nakon dva dana se digla iz kreveta (40).

Piše Ivana Mahulka slijedeće (41): «Zahvaljujem kardinalu Alojziju Stepincu na velikim primljenim milostima u mom duhovnom životu i u vremenitim potrebama, a naročito u pogledu moga vrlo slabog zdravlja, koje je, dok sam se njemu molila, znatno krenulo na bolje. Kvrga u veličini jajeta, koja mi se pojavila na lijevoj strani prsiju, kao i upala prsnih žlijezda prošle su bez kirurškog zahvata. Ali opet se pojavile. Liječilo me je više liječnika kroz godinu

dana, ali s vrlo malo poboljšanja. Sjetila sam se pokojnog kardinala, te sam mu se utjecala u molitvi. Tek iza te molitve moje se stanje popravilo, nestalo je kvrge na prsima i upale. Otpuštena sam iz bolnice kao zdrava i izvršujem svoje obećanje. Velika hvala kardinalu s molbom, da mi i dalje pomogne u mom osjetljivom zdravlju, u mojim velikim brigama i poteškoćama, u kojima živim sa svojom majkom i sestrama».

Marija Vincetić, stara 56 godina, nastanjena u Zagrebu, Borongajska 83 a III-ći odvojak, saopćuje slijedeće (42): «Prije Tijelova ove godine obolio mi je unuk Karlo Vincetić, 8 godina star, od meningitisa. Bio je otpremljen u dječju bolnicu u Klaićevoj ulici, a odande otpremljen u bolnicu za zarazne bolesti na Zelenom Brijegu. Tu je ostao 21 dan. Doktori su kazali, da nema nikakve nade, da ozdravi. Počela sam moliti devetnicu pokojnom kardinalu, jednu presv. Srcu Isusovom i jednu sv. Vinku Fererskom. Posjetila sam pet puta kardinalov grob. Dok sam molila devetnicu pokojnom kardinalu, malomu se stanje poboljšalo i doskora je posve ozdravio.

Ante Zrinski Fržop piše (43): «Lijevo oko mi nije dopuštalo da pišem. Boljelo me je i mutilo mi vid, čim bih počeo čitati ili pisati. Nisu mi pomogli liječnici ni naočale. Jedan moj prija-

(40) Pismeno je predala izjavu sama osoba, 19. rujna 1962, no nema potpisa.

(41) Zahvalnicu je napisala Ivana Mahulka, Zagreb, Socijal. revolucije ul. 1, 27. prosinca 1964.

(42) Osoba je nepismena. Izjavu je primio i zabilježio dr. Grundler, kanonik, u Zagrebu, 5. kolovoza 1966.

(43) Pisrno Ante Zrinskog Fržopa, Bridgeport, 36 West Ave (USA), upravljeno, 24. studenoga 1968, o. Ivanu Juriću, franjevcu u Rimu.

---

telj mi dade knjigu *Stepinac govori* od Eugena Beluhana, i kaže mi:

«Divna knjiga, pročitajte je!»

On nije znao, kako je s mojim očima, jer se ne običajem tužiti. Da ga ne povrijedim, uzeo sam knjigu. Pomislih, držat ću je neko vrijeme, a onda ću mu je vratiti. Nakon nekog vremena vratim mu knjigu, a da je nisam ni čitao. On me upita, da li mi se sviđa? Odgovorim mu, da je nisam čitao, jer me oko boli. On navali na mene, da je moram na svaki način pročitati, jer da je to divna knjiga. Ode on, a ja si mislim: lako je njemu, ali on ne zna, kako je meni. Zadržim ipak knjigu, izmolim tri Očenaša s uzdahom: 'Dragi Stepinče, ali ja ne mogu čitati'. Počnem gledati slova i pričini mi se, kao da vidim jasnije. Počnem čitati i na moju veliku radost vidio

sam jasno. Niti me više boli, niti mi se mute slova. Sad mogu čitati toliko, koliko hoću i sve je u redu».

«Moj nećak, dijete od 16 mjeseci, obolio je teško od dječje paralize. Obje noge su mu bile oduzete, a i prsni koš zahvaćen. Bolest je brzo napredovala. Bila je ozbiljna opasnost da umre. Roditelji su bili u velikoj tuzi zbog toga djetetova stanja i bojali se, da će dijete ostati, ako ne umre, bogalj kroz cio život. Počela sam devetnicu kardinalu, a savjetovala sam roditeljima, da obećaju javnu zahvalu kardinalu, ako dijete ozdravi. Na veliko iznenađenje sviju u bolnici dijete je u kratko vrijeme ozdravilo. Kad je majka došla po dijete u bolnicu, reče joj šef odjeljenja:

'Vi ste jedna sretna majka, kojoj je dijete normalno, ali je potrebita česta kontrola, da se kasnije ne bi možda pokazale posljedice bolesti'.

Prošla je, međutim, i druga godina od toga, a dijete je potpuno zdravo i normalno se razvija, a uz to je neobično pametno i bistro» (44).

Irma Magnaninni pripovijeda (45): «Bolovala sam na desnoj strani usta i čeljusti. Boli su bile velike. Počela sam devetnicu kardinalu. Osmi dan devetnice bolovi su iznenada prestali, da se nisu više vratili. Svoje ozdravljenje pripisujem kardinalu Stepincu».

(44) Napisala s. Ivanka Dipolo, Pismo nije datirano.

(45) Zabilježio bez datuma dr. Mijo Pišonić, nadbiskupski tajnik, prema izjavi Irme Magnaninni.

Marica Vidušić iz Valpova saopćuje slijedeće (46): «Već dulje vremena bolujem na srcu. Liječio me je liječnik ambulante u Valpovu. U isto doba oboljela sam od upale pluća, na jetrima i bubrezima. Pošla sam u Osijek k dr. Pavlu Hercegu. Zagovorila sam se međutim pokojnom kardinalu. Pošla sam na njegov grob, da mu se zahvalim, jer sam sada potpuno, zdrava, a bila sam već primila i sakramente umirućih».

Mlada redovnica družbe sestara milosrdnica u Zagrebu, na svom radnom mjestu u bolnici u Kotoru, osjetila je, da joj na prsima raste tumor. Prvi liječnik upitan za savjet tražio je najhitniji kirurški zahvat i savjetovao, da se to provede na zagrebačkoj klinici. Kako na istoj nije bilo odmah mjesta, to je šef III kirurškog odjeljenja doc. dr. Ivan Bakran, utvrdivši dijagnozu, savjetovao, da se pričeka desetak dana na primitak. Sestra je bila veoma potištena kliničkim pronalaskom. Da se smiri podala se svom dušom na molitvu. Počela je devetnicu

pokojnom kardinalu. Dnevno je dolazila na njegov grob tražiti snagu i utjehu. Na dan, kad je primljena u kliniku, izjavila je liječniku da više ne osjeća tumora. Ni kirurg nije mogao više ništa napipati.

— A što ste radili u ove dane, upita ju liječnik?

— Molila sam i molila kardinala Stepinca — odgovori sestra.

— Sestro, Bog može sve! Ja više ovdje neman što raditi — reče joj liječnik.

Sestra je otišla utješena i sretna, što se ne treba podvrgnuti kirurškom zahvatu. Prošle su međutim tri godine, a da se bolest nije vratila. Premda se u laboratoriju nisu pravile histološke analize, iskaz ipak ima vrijednost ljudske vjerodosjtojnosti.

Don Aldo Roma iz Trevisa u Italiji javlja, 23. ožujka 1970, da je njegov nećačić od 5 godina u listopadu g. 1969 po nesreći zadobio teške opekline drugoga stepena te se već nalazio u obamrlosti. Sva se obitelj žarko molila pokojnom kardinalu Alojziju Stepincu za ozdravljenje mališa s obećanjem jednog poklona. Nakon 8 sati mali dođe k svijesti i brzo je ozdravio (48).

(46) Prema usmenoj izjavi Marice Vidušić zabilježio nadbiskupski tajnik dr. Mijo Pišonić.

(47) Pismena izjava, bez datuma, s. Marije Agnes, vrhovne savjetnice Ss. milosrdnica u Zagrebu.

(48) Pismeno svjedočanstvo u posjedu pisca.

---

[893]

SPISATELJSTVO

Ispušteni su mnogi pismohranski podaci, koji nisu određeni posebnim naslovom.

ABEL H., Dass ich als Märtyrer sterbe. Zum Heimgang des Bekennerbischofs Aloysius Kardinal Stepinac, u Der Feuerreiter 36 (1960) 12 März.

Akademija u bogoslovnom sjemeništu, u KL 85 (1934) 313.

AKVILINA S., Uspomene, Krašić 1951-1960. Rukopis u posjedu pisca.

ANDRIĆ J., Kardinal Stepinac u Svetoj Zemlji, u GSIM 14 (1962) 75 105 129 158.

A proposito di S. E. Mons. Stepinac, u *L'Osservatore romano*, 9-10. VII. 1951., br. 157.

Arhijerejski sabor o konkordatu, u KL 88 (1937) 375.

AUGUSTIN (sv.), In Ioannem (PL 35 1379-1976).

AUGUSTIN (sv.), De civitate Dei (PL 41, 13-804).

Australski Hrvati ne zaboravljaju svog kardinala, u GSIM 15 (1963) 73 sl.

Bakljada u počast nadbiskupu koadjutoru uoči konsekracije, u KL 85 (1934) 313.

BAKŠIĆ ST., Govor prigodom 700 godišnjeg jubileja čazmanskog kaptola u Varaždinu, 8. V. 1932, u KL 83 (1932).

BAKŠIĆ ST., Konsekracijski dan mgr. dr. A. Stepinca, u KL 85 (1934) 321.

BAKŠIĆ ST., Prigodom petgodišnjice *Hrvatske straže*, u KL 85 (1934) 337.

BAKŠIĆ ST., Propizi za primanje u katoličku Crkvu, prilog u KL 92 (1941) br. 23.

BARILOVIĆ M. V., Sveti kardinal i uršulinke u Varaždinu. Tipkopis 1970, u posjedu pisca.

BAUER A., *Dnevnik službi dra Antuna Bauera*, sv. I - VIII u NAZ.

BAUER A., Okružnica o neistupanju svećenstva na izbornim listama, 12. veljače 1935, u KL 86 (1935) 78.

BAUER A. - STEPINAC A., Poslanica kleru i vjernicima nadbiskupije zagrebačke o načelima i stavu katoličke akcije, u KL 86 (1935) 15-18 25-29.

BAUER E., Die katholische Kirche im komunistischen Jugoslavien, u Südost-Stimmen, 4 (1954) 1-27.

B. A., Marijin vitez, u GSIM 19 (1967) 90 sl.

BELUHAN KOSTELIĆ E., Stepinac govori, Valencia 1967.

BENEDICTUS XIV, De servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione II, Prato 1839.

BERNARD (sv.), *Vitis mistica se* u *Tractatus de passione Domini*Tractatus de passione Domini (PL 184, 635-740).

BERTOLI P., Uspomene na kardinala Stepinca, saopćenje na magnetovrpci 14. veljače 1970.

Biskupska poslanica s rimskog hodočašća, u KL 90 (1939) 569.

Blagoslov župske crkve Bl. Nikole Tavilića u Kustošiji, u KL (1934) 529.

Blagoslov temeljnog kamena nove zgrade ženske realne gimnazije ss. milosrdnica, u KL 88 (1937) 481.

Bolest i posljednji časovi nadbiskupa dra A. Bauera, u KL 88 (1937) 954.

Bolest i zadnji časovi i sahrana uz. dra A. Stepinca, u NAZ, bez broja.

Boravak preuzv. gg. nadbiskupa na euharistijskom kongresu u Ljubljani, u KL 86 (1935) 338.

BREU R., Pred godinu dana umro je kardinal Stepinac, u GSIM 13 (1961) 108 sl. (Prijevod njemačkog članka pod istim naslovom, koji je izašao u Der Feuerreiter, Köln, 25. II. 1960).

BRUMEC D., Nove zagrebaćke župe, u KL 90 (1939) 226.

Brzojavna saučešća prigodom smrti kardinala Stepinca, u GSIM 11 (1960) 87.

BURJA M., Povijest župe Krašić, njezine župne crkve i njezinih kapela. Diplomski rad u rukopisu.

BUTURAC J., Uz 850-godišnjicu zagrebačke biskupije, u KL 95 (1944) 1.

CAVALLI F., Al processo dell'Arcivescovo di Zagabria, u La Civiltà cattolica, 97 (1946) IV, 318.

CAVALLI F., Il processo dell'Arcivescovo di Zagabri, Edizioni La Civiltà cattolica (3. izdanje) Roma 1947.

CAVALLI F., Lotta antireligiosa ed educazione della gioventù in Jugoslavia, u La Civiltà cattolica, 103 (192) II, 135.

CECELJA V., 25-godišnjica misništva kardinala Stepinca, u GSIM 7 (1955) 235 sl.

CECELJA V., Godina kardinala Stepinca, u GSIM 10 (1958) 118.

CECELJA V., Kardinal Stepinac ostaje ideal Hrvatskom Narodu, u GSIM 13 (1961) 30 sl.

CECELJA V., Neka nam bude učiteljem! u GSIM 17 (1965) 16.

CECELJA V., Osnutak prve župe Bl. Nikole Tavelića u Kustošiji, u GSIM 14 (1962) 21 sl.

CECELJA V., Ostavio je snažan dojam na mene, u GSIM 19 (1967) 26 sl.

CECELJA V., Pisma i izvještaji o grobu kardinala Stepinca, u GSIM 19 (1965) 20 sl.

CECELJA V., Snaga i veličina kardinala Stepinca, u GSIM 15 (1963) 29 sl.

CECELJA V., Svetačka poniznost, u GSIM 18 (1966) 31 sl.

CECELJA V., Traži se jedan Hrvat..., u GSIM 15 (1963) 166.

CECELJA V., U Novu godinu s lozinkom kardinala Stepinca: «U Tebe sam se, Gospodine, uzdao!», u GSIM 14 (1962) 1 sl.

CECELJA V., Uz 19-tu godišnjicu osude kardinala Stepinca, u GSIM 17 (1965) 202 sl.

CILIGA A., Kalolička Crkva i Titova Jugoslavija, u Bilten hrvatskog demokratskog odbora u Evropi 1 (1962) 10 (Ciklostil).

CILIGA A., La crisi di stato della Jugoslavia di Tito, Roma 1972.

CIZERLE M., Nadbiskup koadjutor i naše selo, u Hrvatska straža, 26. VI. 1934.

Crkveni doćek nj. v. kneza namjesnika Pavla, u KL 91 (1940) 34 sl.

Cum grano salis, u KL 92 (1941) 23.

CURRAN A. L., Stepinac or Tito, u International Catholic Truth Society, Brooklyn, N. Y.

Čestitanje kod preuzv. g. nadbiskupa, u KL 94 (1934) 9.

Čestitanje preuzv. nadbiskupu prigodom njegove osamdesetgodišnjice, u KL 86 (1935) 71.

Četvrti Hrvatski socijalni tjedan, u KL 91 (1940) 536.

Čović M., Crkva u Hrvatskoj, u GSIM 15 (1963) 136 sl.

Čović M., Kardinal Stepinac i mi, u GSIM 15 (1963) 65 sl.

Čović M., Stepinac - naš uzor i naš svetac, u GSIM 18 (1966) 17.

Čović M., Kardinal Stepinac i mi. Govor održan u Beču prigodom treće godišnjice smrti, 10. veljače 1963, u GSIM 15 (1963) 65.

Čudotvorni kip Majke Božje Bistričke, u KL 93 (1942) 205.

D'AGOSTINO V., Ho visto il volto sofferente della Chiesa, Spoleto 1963.

Dar hrvatskog metropolite novom koadjutoru, u KL 85 (1934) 290.

Dar nadbiskupa koadjutora Društvu sv. Jeronima, u KL 85 (1934) 499.

Dekanat garešnički, crikvenski, bjelovarski, u KL 89 (1938) 240.

Dekanat karlovački, mrežnički, lipnićki, jastrebarski, u KL 89 (1938) 216.

D. J., Počnimo jedanput... (Povodom prve godišnjice smrti kardinala Alojzija Stepinca, u GSIM 13 (1961) 42. sl.

DERRICK M., Tito and the Catholic Church. The Sword of the Spirit, London 1953.

D. N., Život našega nadbiskupa, u KL 95 (1944) 293.

DOČK.AL K., Prigodom dolaska pavlina u Zagreb, u KL 95 (1944) 49-53.

Dr. Maček kod odra, u KL 88 (1937) 612.

Dokumenti nedavne prošlosti, u KL 90 (1939) 74.

DON CARLOS, Mihovil Pavlić, zlatomisnik, u KL 96 (1945) 21.

DRAGOUN TH., Le dossier du cardinal Stepinac, Paris 1958.

Drugi hrvatski socijalni tjedan, u KL 88 (1937) 489 535.

Drugo narodno hodočašće u rodni grad bl. Nikole Tavilića, u KL 91 (1940) 130.

Dvadesetgodišnjica preuzv. dra Antuna Bauera, u KL 85 (1934) 205.

Dva velika euharistijsha slavlja, u KL 86 (1935) 435.

Ein weltgeschichtliches Dokument. Stepinac's Verteidigungsrede, u Neue Züricher Nachrichten, 6. XII. 1946, br. 1284.

Euharistijski kongres u Čazmi, u KL 91 (1940) 354.

F. A., Il caso Stepinac u *L'Osservatore romano* 1951, br. 177-178. Članak opisuje šest optužbi protiv nadbiskupa i pobija ih.

FALCONI C., Silenzio di Pio XII, Milano 1965.

Film «Hrvati u Sv. Zemlji», u KL 89 (1938) 207.

FRANCESCHI G. J., El caso de Monsenor Stepinac, u Hrvatska revija 1 (1951) 291.

Francuski i belgijski crkveni odličnici o kardinalu Stepincu, u GSIM 16 (1964) 88 114.

FRICKE G., Kroatien 1941-1944, Der unabhängige Staat in der Sicht des deutschen bevollmächtigen Generals in Agram Glaise v. Horstenau, Freiburg 1972.

FRIEBLÄNDER S., Pie XII et le III Reich, Paris 1964.

GALTER A., Le communisme et l'Eglise Catholique, Paris 1956.

GAŠPERT I., Nove zagrebačke župe: župa Sv. Josipa, Trešnjevka, u KL 90 (1939) 135 161.

G. E., Hinter den Gefängnismauer von Lepoglava. Besuch bei Stepinac, u Freiheit 23. XII. 1950, br. 52 i 6. I. 1951.

Generale cordoglio per la morte del cardinale Stepinac, u *L'Osservatore romano* 1960, br. 36.

GIOVANNI XXIII, Discorsi messaggi colloqui, Vatkano 1961, sv. II.

Godišnjica smrti kardinala Stepinca u švicarskom tisku, u GSIM 15 (1963) 71.

Govor kardinala Spellmana prigodom blagoslova temeljnog kamena za «Archbishop Stepinac High Scool», dne 2. studenoga 1947, u GSIM 20 (1968) 61.

Govor nadbiskupov na Mariji Bistrici, u KL 87 (1936) 370.

GR., Svečana proslava godine kardinala Stepinca, u GSIM 11 (1959) 123 sl.

GRAHAM R., The Lesson of Cardinal Stepinac, u Croatia Press, April 1960, 4.

GREGORIUS XVI, Sollicitudo ecclesiarum, od 5. VIII. 1831, u Acta Gregorii XVI, I (Roma 1901).

GRUIČIĆ K., Moji dojmovi s prve dekanske konferencije, u KL 86 (1936) 6.

Grupa hrvatskih katolika - Zagreb. Uvod komemoracijama kardinalu Stepincu, u Hrvatska revija 20 (1970) 88.

HERVE LAURIÈRE, Assassins au nom de Dieu, Paris 1951.

Hitna operacija preuzv. g. nadbiskupa dra A. Stepinca, u KL 89 (1938) 399.

Hodoćašće zagrebačke djece u Mariju Bistricu, u KL 91 (1940) 473.

HOLBOCK F., Dilexit Ecclesiam. Dokumente der Treue, Salzburg-München 1970, str. 177-182: Treue zur Papstkirche bis in den Tod: Aloisius Stepinac (1898-1960).

HORY L. - BROSZAT M., Der kroatische Ustascha-Staat 1941-1945, Stuttgart 1964. - Djelo pisano vrlo tendeciozno s očitim izrazima mržnje prema Hrvatskom Narodu.

HREN D., Zapaljeni jezici, Zagreb 1945.

Hrvati kod Sv. Oca Pija XII, u KL 90 (1939) 557.

Hrvatski državni sabor, u KL 93 (1942) 99.

Hrvatski jeruzalemski oltar izložen u crkvi Sv. Blaža, u KL 87 (1936) 230.

Il concordato jugoslavo, u *L'Osservatore romano*, 19. II. 1938.

Il processo di Zagabria, u L'Osservatore romano, 1946, br. 233.

Il solenne rito di suffragio nella Basilica Liberiana, u L'Osservatore romano 1960, br. 59.

Imenovan je koadjutor s pravom nasljedstva zagrebaćkom nadbiskupu, u *Jutarnji list* 23 (1934), br. 8021.

Inspekcija vjeronauka u zagrebačkim srednjim školama, u KL 88 (1937) 141.

ISIDOR MARKUS EMANUEL, Gerechtigkeit für Kardinal Stepinac, u Glaube und Leben 16 (Mainz 1960) 115 sl.

ISIDOR MARKUS EMANUEL, Sieben Jahre im roten Talar, Speyer 1970.

I u Australiji komemoriraju petu godišnjicu... u GSIM 17 (1965) 84.

Izjava nadbiskupa koadjutora o katoličkoj akcii, u KL 87 (1936) 305.

Izjava zagrebačkog nadbiskupa preuzv. g. dra A. Stepinca u vezi s konkordatom, u KL 89 (1938) 73.

Izjave istaknutih ličnosti povodom kardinala Stepinca, u GSIM 11 (1960) 85.

Izletničko dječje hodočašće u Remetama, u KL 94 (1934) 336.

Izvještaj «Karitasa» nadbiskupije zagrebačke, u KL 95 (1944) 11 sl.

Izvještaj ženske realne gimnazije s klasičnim odjeljenjem ss. milosrdnica za šk. g. 1939-1940, Zagreb.

JESIH P., Crvena ruža na oltaru. Biografska pripovijest, Winnipeg (SAD) 1950.

JESIH P., Prvi dani nadbiskupa Stepinca, u GSIM 15 (1963) 48 sl.

J. P., Desetgodišnjica nadbiskupove posvete, u KL 96 (1944) 290.

Jubilejska posveta bl. Djevici Mariji, u KL 91 (1940) 410.

JURAS J., Stepinac u službi Božje Hrvatske, u GSIM 16 (1964) 26 sl.

Kardinal Stepinac i hrvatske milosrdnice, Prilog natipkan u posjedu pisca.

Kardinal Stepinac u stranom tisku, u GSIM 15 (1963) 32.

KLARIĆ M., Nove zagrebačke župe, u KL 90 (1939) 189.

KLJAKOVIĆ J., U suvremenom kaosu. Uspomene i doživljaji, Buenos Aires 1952.

KOKOT I., Gl. ZAGRABIENSIS.

KOLAREK N., Prvi lustar episkopata, u KL 90 (1939) 305.

KOLAREK N., Euharistijski kongres u Čazmi, u KL 91 (1940) 355.

Komemoracija treće godišnjice smrti kardinala Stepinca u Španjolskoj, u GSIM 15 (1963) 70 sl.

Komemoracija treće godišnjice smrti kardinala Stepinca u Salzburgu, u GSIM 15 (1963) 71 sl.

Komemoracija kardinala Stepinca u Jonköngu, Švedska, u GSIM 15 (1963) 72.

Komemoracija kardinala Stepinca u Lurdu, u GSIM 15 (1963) 72.

Komemoracija treće godišnjice smrti kard. Stepinca u Buenos Airesu, u GSIM 15 (1963) 89.

Komemoracija kardinala Stepinca u zapadnom Berlinu, u GSIM 17 (1965) 80.

Komemoracija kardinala Stepinca u raznim zemljama, u GSIM 15 (1963) 95.

Komu to smeta?, u KL 86 (1935) 475.

Kongres hrvatske katoličke štampe, u KL 90 (1939) 234.

Konkordat ne dolazi pred Senat, u KL 88 (1937) 507.

Konkordat pred narodnom Skupštinom, u KL 88 (1937) 365 379.

Konsekracija nadbiskupa koadjutora, u KL 85 (1934) 313.

KORDIĆ L., Grob u kaledrali. Pjesme, u GSIM 14 (1962) 7 sl. i posebni sveščić, tri izdanja i prijevod na engleski 1967.

Korona jasenovačkog dekanata, u KL 85 (1934) 581.

KOVAČIĆ M., Od Radića do Pavelića. München-Barcelona 1970.

KOVAČIĆ P., Nove zagrebačke župe, u KL 90 (1939) 338.

KOVAČIĆ P., Nove zagrebačke župe: župa Sv. Obitelji, n. mj. 126.

Kraljeva oporuka, u KL 85 (1934) 503.

KREMEN M., Stepinčev sistem borbe, u GSIM 15 (1963) 35 sl.

KREUZER P., Fahrt zu Stepinac, Würzburg 1954.

KRISTOVIĆ J., Otvorenje nove župe u Raskrižju, u KL 93 (1942) 22.

Kronika hrvatske franjevačke provincije zagrebačke 1935.

KUJUNDŽIĆ A., Svetački lik njegove uzoritosti kardinala dr. Alojzija Stepinca. Rukopis, kod pisca.

KUKOLJA S., Svrha akcije «Nadasve», u KL 93 (1942) 406.

KUKOLJA S., Uspjeh ustanove «Nadasve» u godini 1942, u KL 94 (1943) 10.

LABRTIĆ M., Uzoriti kardinal Stepinac i fundacija uršulinskog samostana u Slavonskom Brodu. Tipkopis u posjedu pisca.

LACKOVIĆ ST., Svjedočanstvo o Božjem čovjeku, u Novi život 4 (Rim 1965) 33-41.

La morte del cardinale Stepinac, arcivescovo di Zagabria, u L'Osservatore romano 1960, br. 35.

LANG J., Život i rad mgra Matije Stepinca, apoštolskog protonotara i čazmanskog kanonika-lektora, Zagreb 1922.

La solenne Cappella papale funebre nella basilica vaticana in suffragio del cardinale Stepinac, arcivescovo di Zagabria, u L'Osservatore romano 1960, br. 40.

LASZOWSKI E., Stara podgorska županija (Comitatus Podgorya), u Rad JAZU 138, Zagreb 1899.

La tragedia de Bleiburg. Documentos sobre las matanzas en masa de los Croatos en Yugoeslavia comunista en 1945, Studia croatica, edición especial, Buenos Aires 1963.

L'eroica figura del cardinale Stepinac commemorata a Bologna, Bari, Firenze, u L'Osservatore romano 1960, br. 39.

Liječnički kongres u Beogradu i legalizacija pobačaja, u KL 86 (1935) 539.

LIVAJUŠIĆ A., Iz uspomena na kardinala Stepinca, u Hrvatski glas (462 Hargrave St., Winnipeg Canada) 27. II. 1965, br. 9.

LONČARIĆ J., Jedna neobična pojava (letak), Zagreb 1937.

LOPAŠIĆ R. - LASZOWSKI E., Oko Kupe i Korane. Mjestopisne i povijesne crtice, Zagreb 1895.

Mali jubilej i Mihovil Pavlić, u KL 96 (1945) 21.

Martyrium Croatiae, Typis Staderini, Romae 1946.

MASUCCI G., Misija u Hrvatskoj, Valencia 1967.

MATIJACA I., Zagrebački biskupi - pioniri hrvatske prosvjete, u KL 95 (1944) 201.

M. M., Zadušnice i komemoracije za kardinala Stepinca, u GSIM 16 (1964) 71 sl.

MEŠTROVIĆ I., Uspomene na političke ljude i događaje, Buenos Aires 1961.

MEŠTROVIĆ I., Stepinac - Heroe espiritual, u Hrvatska revija 6 (1956) 193-200.

MEŠTROVIĆ I., Stepinac - Duhovni heroj, n. mj. 201-206.

Meštrović o kardinalu Stepincu, u Hrvatska revija 3 (1953) 98-99.

Meštrović o kardinalu Stepincu, u GSIM 14 (1962) 35.

MIGLIORATI V., La persecuzione religiosa in Jugoslavia, u La Civilta cattolica 97 (1946) III, 318; IV, 105.

MIGLIORATI V., La Chiesa nella repubblica Federativa Popolare Jugoslava, u La Civilté cattolica 97 (1946) III, 1.

MILAŠIN M. B., Kardinal dr. Alojzije Stepinac i redovništvo. Okružnica vrhovne starješice sestara od Naše Gospe 23. X. 1937.

Misa za kardinala Stepinca u Zagrebu, u GSIM 15 (1963) 80.

MLINARIĆ B., Tito, der rote Rebell, Zürich 1948.

M. J., Proslava treće godišnjice smrti kardinala Stepinca u Beču, u GSIM 15 (1963) 68.

MONTINI G. B., govor u počast kard. Stepinca, u Rivista diocesana milanese 1960, 110-112.

M. V., Komemoracija kardinala Stepinca u Rheinlandu, Njemaćka, u GSIM 17 (1965) 87.

Monsignor Stepinac, u *L'Osservatore romano*, 7. XII. 1951, br. 284.

Mužić I., Hrvatska politika i jugoslavenska ideja, Split 1969.

Naćela vlade Nezavisne Države Hrvatske, u KL 92 (1941) 198.

Nadbiskup i crkveni redovi u Zagrebu, u KL 95 (1944) 301-5.

Nadbiskup - koadjutor, u KL 85 (1934).

Nadbiskup koadjutor i dječačko sjemenište, u Hrvatska straža, br. 150, 1. srpnja 1934.

Nadbiskup koadjutor kao «romar», u *Hrvatska straža*, br. 150, 1. srpnja 1/34.

Nadbiskup koadjutor o blagdanu Krista Kralja, u KL 88 (1937) 534.

Nadbiskup koadjutor o katoličkom dnevniku, u KL 85 (1934) 347.

Nadbiskup koadjutor o važnosti konkordata između Crkve i države, u Jutarnji list, 24. XII. 1936.

Nadbiskup koadjutor trećoredac, u KL 86 (1935) 502.

Nadbiskupska centrala katoličke akcije, u KL 86 (1935) 225.

Na grobu kardinala Stepinca, u GSIM 15 (1963) 53.

Najveća potreba u Zagrebu: izgradnja crkvi, u KL 80 (1929) 167.

Nečuvena mistifikacija, u KL 89 (1938) 611.

Neočekivani uspjeh izložbe Svete Zemlje, u KL 87 (1936) 159.

Netočne vijesti «Novosti» i «Večeri», u KL 87 (1936) 442.

Nezavisna Država Hrvatska, u KL 92 (1941) 185.

NEŽIĆ D., Povijest župa i crkvi jastrebarskog dekanata. Uspomena na euharistijski kongres u Jastrebarskom 12. i 13. kolovoza 1939, Zagreb 1939.

NIKOLIĆ V., Odvjetnik Crkve i Domovine, u Hrvatska revija 6 (1956) 207-212.

NIKOLIĆ V., Hrvatska knjiga o kardinalu Stepincu, u GSIM 16 (1964) 196 sl.

N. K., Euharistijski kongres u Čazmi, u KL 91 (1940) 353.

N. K., Prvi kongres franjevačkih slavenskih profesora, u KL 86 (1935) 493.

NOVAK V., Magnum crimen, Zagreb 1948. Novo izdanje: Sarajevo 1960. - Djelo ukoliko donosi doslovno neke isprave, može poslužiti. Ali pisano je vrlo tedenciozno i s puno mržnje prema Crkvi i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj.

Nova župa Majke Božje Lurdske u Zagrebu, u KL 93 (1942) 597.

Nova župa u «Tavilić-Selu», u KL 93 (1942) 512.

Nova župna crkva Bl. Nikole Tavilića u Kustošiji, u KL 94 (1943) 517.

Nove zagrebačke župe, u KL 93 (1942) 165.

Novi predsjednik biskupskih konferencija, u KL 89 (1938) 69.

Novogodišnja čestitka klera nadbiskupu, u KL 95 (1944) 11.

Novogodišnje čestitanje u nadbiskupskom dvoru, u KL 96 (1945) 10.

Novogodišnje čestitanje klera svome nadbiskupu, u KL 90 (1939) 4.

OBERŠKI J., Dr. Antun Sović, u KL 92 (1941) 482.

O'BRIEN OF THOMOND ANTONY HENRY, Archbishop Stepinac. The man and his case, Westminster 1947.

Od Julijskih Alpa do Jevrejskih gora, u GSIM 15 (1963) 72.

Odlazak preuzv. nadbiskupa na kongres u Budimpešti, u KL 89 (1938) 254.

Oko konkordata, u KL 89 (1938) 46.

Oko ratifikacije konkordata, prema «Samoupravi», u KL 88 (1937) 341.

O kršćanskoj ženidbi. Okružnica hrvatskih biskupa, u KL 90 (1939) 49-51 61-65.

Otlar bl. Nikole Tavelića u Jeruzalemu, u KL 88 (1937) 105.

OMRČANIN I., Kroatische Priester ermordet von Tschetniken und Komunisten, München 1959.

OMRČANIN I., Martires de la fe. Los sacerdotes croatos asesinados por los chetniks y los comunistas, Buenos Aires 1961.

OMRČANIN I., Le martyrologe croate (1940-1951), Paris 1962.

OMRČANIN I., Istina o Draži Mihajloviću, München - New York 1957.

O pohodima kardinalu u Krašić, u GSIM 15 (1963) 115 sl.

Osnivanje «Djela za svećenička zvanja», u KL 90 (1939) 527.

Osnivanje novih župa u Zagrebu, u KL 86 (1935) 61.

Osnovana župa u Čačincima, u KL 93 (1942) 251.

Otkriveno poprsje kardinala Stepinca na katoličkom sveučilištu u Sudbury-u, u GSIM 16 (1964) 39.

Otvorenje i blagoslov nove župne crkve na Kanalu, u KL 88 (1937) 325.

Otvorenje i rad Hrvatskog socijalnog tjedna, u KL 88 (1937) 521.

Otvorenje jubileja, u KL 91 (1940) 290.

Otvorenje nove zagrebačke župe Sv. Jeronima, u KL 88 (1937) 22.

Otvorenje nove župe u Kustošiji, u KL 90 (1939) 337.

Otvorenje nove župe u Oroslavlju, u KL 92 (1941) 22.

OZIMICA Š., Šuteća crkva u Hrvatskoj i kardinal Stepinac u evropskom tisku, u GSIM 17 (1965) 24 sl.

Papinski breve o izvanrednoj jubilejskoj godini, u KL 91 (1940) 257.

PAOLO VI, Discorso ai partecipanti della XVI settimana di aggiornamento pastorale, u L'Osservatore romano, 17. X. 1966.

PARIS E., Le Vatican contre l'Europe, Paris 1959.

PATEE R., The case of Cardinal Aloysius Stepinac. Milwaukee 1953.

PEZET E., Stepinac - Tito. Contextes et eclairages de «L'Affaire». Paris 1959.

PILEPIĆ A., In aedificationem.

PINTAR JOHN I., Four years in Tito's hell, Buenos Aires, 1954.

Pio X, Il fermo proposito. Enciklika o svećenstvu, u Pii X P. M. Acta II, Roma 1907, 129 sl.

Pio XI, Mit brennender Sorge, u AAS 29 (1937) 145 sl.

Pio XI, Rappresentanti in terra. Enciklika o kršćanskom odgoju, u AAS 21 (1929) 726 sl.

Pio XII, Ammirevole immagine di donna, u L'Osservatore romano, 14. XII. 1941, br. 291.

Pio XII, Ai fedeli in Cristo - All'intera famiglia umana, u L'Osservatore romano 1942, br. 300.

Pio XII, Discorsi e radiomessaggi di sua santità Pio XII, vol. XIV 459 (Allocuzione concistoriale del 12 gennaio 1953).

Pio XII, Dum moerenti animo. Apostolsko pismo o komunizmu, u AAS 48 (1956) 549-54.

Pio XII, I punti fondamentali per la pacifica convivenza dei popoli, u Discorsi I 441.

Pio XII, Radiomessaggio natalizio: Ai figli dell'universo intero, u L'Osservatore romano 1941, br. 300.

PIOVANELLI M., Un vincitore all'Est. Profilo biografico del Cardinale Stepinac, 2ª ed.,Varese 1962.

PIZZARDO G., I quattordici anni di martirio del cardinale Stepinac, Roma 1960.

P. J., Zagrebački natpastir kao pastir duša, u KL 96 (1944) 298.

Početak jubilarne godine Hrvatskog Naroda, u KL 91 (1940) 318.

Poklonstvo prvostolnog kaptola nadbiskupu koadjutoru, u KL 85 (1934) 285-6.

Pokornički ophod u Remete, u KL 94 (1943) 460.

Pokornički ophod u Zagrebu, u KL 94 (1943) 519.

Posjet preuzv. nadbiskupa generalu Kvaterniku, u KL 92 (1941) 195.

Posjet svećenika na grob kardinala Stepinca, u GSIM 19 (1967) 69 sl.

Poslanica episkopata prigodom 1300-godišnjice prvih veza Hrvata sa Sv. stolicom, u KL 90 (1939) 133 145 157.

Poslanica hrvatskog katoličkog episkopata, od 24. III. 1945, u KL 96 (1945) 93 sl.

Poslije povlačenja konkordata, u KL 88 (1937) 519.

Posveta Hrvata bl. Djevici Mariji, u KL 91 (1940) 327.

Posveta Majci Božjoj. Iz ostavštine kardinala Stepinca, u GSIM 15 (1963) 218.

Potpisan konkordat između Sv. stolice i kraljevine Jugoslavije, u KL 86 (1935) 377.

POVŠE L., Videl sam svetnika, Rukopis u posjedu pisca.

PRCELA J. - S. GULDESCU, Operation slaughterhouse. Eyewitness Accounts of Postwar Massacres in Yugoslavia, Philadelphia, S.A.D., 1970.

PRCELA I. - ŠKRTIĆ S., The Man of God and his People, Cleveland, Ohio USA 1961.

PREDEL A., Krunica kao razmatranje i usmena molitva. S francuskog preveo A. Stepinac, Zagreb, «Istina», 1943.

Pred pastoralni tečaj, u KL 90 (1939) 449.

Predstavnici katoličke akcije kod preuzv. nadbiskupa, u KL 95 (1944) 299.

Predstavnici klera kod maršala Tita, u SVZN 32 (1945) 1-3.

Prenosimo, u KL 90 (1939) 33.

Preporuka vjernicima da posjete izložbu Sv. Zemlje u Zagrebu, u KL 87 (1936) 162.

Preuzv. g. nadbiskup koadjutor u bogoslovnom sjemeništu, u KL 85 (1934) 328.

Preuzv. g. nadbiskup koadjutor o katoličkoj akciji, u KL 86 (1935) 129-132.

Preuzv. g. nadbiskup među klerom, u KL 89 (1938) 105; 90 (1939) 192.

Preuzv. nadbiskup na proslavi u Kloštru, u KL 91 (1940) 422.

Preuzv. g. nadbiskup u audijenciji kod poglavara države Hrvatske, u KL 92 (1941) 195.

Prigodom 3. godišnjice konsekracije nadbiskupa koadjutora, u KL 88 (1937) 293.

Primanje kod nadbiskupa koadjutora, u KL 87 (1936) 545.

Progoni u Štrigovi i Raskrižju, u KL 91 (1940) 424.

Program katoličke akcije za narednu godinu u zagrebačkoj nadbiskupiji, 27. X. 1940, u KL 91 (1940) 541.

Promemoria katoličkog episkopata Jugoslavije preuzv. g. nadbiskupu dru Antunu Baueru, u KL 87 (1936) 76.

Propovijed preuzv. g. nadbiskupa na blagdan Krista Kralja. Zavjet iza propovijedi, u KL 95 (1944) 525.

Propovijed preuzv. g. nadbiskupa u katedrali prigodom završetka tjedna protiv psovke, u KL 95 (1944) 561.

Proslava 5-godišnjice kardinala Stepinca u Švicarskoj, u GSIM 17 (1965) 81.

Proslava 70-godišnjice dolaska čč. ss. milosrdnica u Zlatar, u KL 67 (1936) 593.

Proslava «Stepinčeva dana» u Linzu, u GSIM 15 (1963) 84 sl.

Proslava Stepinčeva dana u Klagenfurtu, u GSIM 15 (1963) 93 sl.

Protest Zagreba protiv kletve, u KL 89 (1938) 398.

PRUDENCIJE AURELIJE KLEMENT, Peristephanon (PL 60, 424).

Prvi hrvatski karmel, u KL 91 (1940) 149.

Put preuzv. g. nadbiskupa koadjutora (u Rim), u KL 86 (1935) 61.

Put preuzv. nadbiskupa u Rim, u KL 91 (1940) 230.

Put preuzv. ordinarija u Rim, u KL 92 (1941) 82.

Rad na unutarnjoj obnovi, u KL 92 (1941) 245.

Rad odjela za crkvenu umjetnost i uređaje, u KL 95 (1944) 10.

RAYMOND M., The Man for this moment. The life and Death of Aloysius Cardinal Stepinac, New York 1971.

Riječ preuzv. g. nadbiskupa koadjutora dr. A. Stepinca na početku radne godine 1939-1940 društvima katoličke akcije, 29. X. 1939, u KL 90 (1939) 553.

RITTIG SV., Reorganizacija dušobrižništva u Zagrebu, Zagreb 1929.

ROGOŠIĆ R., Glavna linija i vjerska politika Beograda, Sibenik 1940.

ROŽMAN J. - KUNTARIĆ Đ., Hrvati u Svetoj Zemlji, prigodom svečane posvete hrvatskog svetišta Bl. Nikole Tavelića u Jeruzalemu, Zagreb 1938.

Sabiranje za gradnju novih crkava u Zagrebu, u KL 86 (1935) 426.

Sabiranje za izložbu katoličke štampe u Vatikanskom gradu, u KL 87 (1936) 130.

Sabirna akcija preuzv. g. nadbiskupa koadjutora za gradnju novih župnih crkva u Zagrebu, u KL 86 (1935) 405.

SAKAČ ST., Što smo primili od sv. braće Ćirila i Metodija, u Život 17 (1936) 97-112.

SAKAČ ST., Kada je počelo krštenje Hrvata?, u KL 91 (1940) 307.

SAKAČ ST., Barbara Stepinac i svećeničko zvanje njezinog Alojzija, u Hrvatska revija 10 (1960) 373-384 i u GSIM 14 (1962) 99 sl.

Saopćenje s biskupskih konferencija, održanih u Zagrebu, u KL 88 (1937) 521.

Sastanci i rad duhovnika katoličke akcije krapinskog i donjostubićkog dekanata, u KL 89 (1938) 374.

Schematismus fratrum minorum capuccinorum, provincia Croatia, 1966.

Sentenza di condanna al processo di Zagabria: il «tristissimo processo», u *L'Osservatore romano* 1946, br. 239.

S. IVANA, Na grobu kardinala Stepinca, u GSIM 15 (1963) 53.

SINOVČIĆ M., NDH u svijetlu dokumenata. Buenos Aires 1950.

Sjećanje jednog svećenika na Stepinčev karmel u Brezovici, u GSIM 17 (1965) 23 sl.

Skupna poslanica episkopata protiv psovke, u KL 89 (1938) 209-212 221-2 233-5.

SLAV., Apostolski žar i kršćanska hrabrost, u GSIM 7 (1955) 94 sl.

SMITH PAVELIĆ A. - RADICA B., Zadnji Meštrovićev pohod Hrvatskoj, u Hrvatska revija 12 (1962) 319 sl.

Smrt njegova veličanstva kralja Aleksandra, u KL 85 (1934) 501.

Sović A., Prijevod Sv. pisma. (Izvještaj prof. dr. Antuna Sovića o svome prijevodu na sjednici biskupskih konferencija), u KL 90 (1939) 67-69 96-98.

STEINHUBER A., Geschichte des Kollegium Germanicum-Hungaricum, sv. I-II, Freiburg 1906.

STEPINAC A., Blaženi čista srca, jer će oni Boga gledati. Propovijed, u Dobar pastir, vjesnik zagrebačkih župa 1 (1945), br. 8.

STEPINAC A., Crkva i društveni poredak. Govor, u KL 89 (1938) 509.

STEPINAC A., Crkva i narod. Govor, u KL 90 (1939) 353.

STEPINAC A., Et iste est omnis fructus, ut auferatur peccatum, Govor, u KL 92 (1941) 321.

STEPINAC A., Glas Boga u zbivanju sadašnjice progovara glasnije nego ikada, u KL 93 (1942) 13.

STEPINAC A., Govor prigodom oblačenja u karmelu Brezovica, 21. VI. 1940.

STEPINAC A., Govor prigodom početka školske godine 1943, u KL 94 (1943) 451 sl.

STEPINAC A., Griešili smo! Kajimo se! Utočišće grješnika, budi nam spas! Propovijed, u KL 94 (1943) 317.

STEPINAC A., Humiliamini sub potenti manu Dei. Govor, u KL 92 (1941) 2.

STEPINAC A., Istriebimo psovku iz Hrvatskog Naroda! Bog će nam onda biti sigurno uporište, u KL 95 (1944) 453.

STEPINAC A., Isuse, kralju srdaca, smiluj nam se! Propovijed, u KL 92 (1941) 501-502.

STEPINAC A., Izvještaj Sv. stalici o stanju zagrebačke nadbiskupije iz g. 1943, u NAZ.

STEPINAC A., Katolička akcija. Okružnica, 12. travnja 1936, u KL 87.

STEPINAC A., Katolički intelektualac prema svome narodu, u Hrvatska straža, br. 72, 29. III. 1938.

STEPINAC A., Majko Božja Bistrička, oprosti nam, utješi nas, pomozi nam! Propovijed u M. Bistrici, u KL 95 (1944) 334 sl.

STEPINAC A., Mir vama! Propovijed, u KL 92 (1941) 187.

STEPINAC A., Na izmaku trećeg decenija. Propovijed na Staru godinu, u KL 91 (1940) 1.

STEPINAC A., O brizi za svećenička zvanja. Okružnica 21. V. 1935, u KL 86 (1935) 253.

STEPINAC A., Djelo za svećenilka zvanja. Okružnica 5. XII. 1939, u KL 90 (1939) 602; druga, u KL 93 (1942) 129, treća, u KL 96 (1945) 46.

STEPINAC A., O čuvanju presv. otajstva u sadanjim ratnim vremenima. Okružnica, u KL 95 (1944) 69.

STEPINAC A., O duhovnim vježbama svećenstva, u KL 88 (1937) 82.

STEPINAC A., O mjesečnoj duhovnoj obnovi, u KL 95 (1944) 523.

STEPINAC A., O pobožnosti svećeničke subote, u KL 94 (1943) 109.

STEPINAC A., O izborima i kandidaturi, okružnica, u KL 89 (1938) 386.

STEPINAC A., O poučavanju omladine, u KL 86 (1935) 428.

STEPINAC A., U katehetskim propovijedima, u KL 91 (1940) 529.

STEPINAC A., Okružnica ćasnom kleru nadbiskupije zagrebačke, u KL 92 (1941) 197.

STEPINAC A., Okružnica o bl. Marku Krizevčaninu, u KL 86 (1935) 13-15.

STEPINAC A., Okružnica o pristupanju Ligi bl. Nikole Tavelića, u KL 93 (1942) 501.

STEPINAC A., Okružnica o proslavi blagdana bl. Nikole Tavilića, u KL 91 (1940) 482.

STEPINAC A., Okružnica o preuzimanju vlasti u zagrebačkoj nadbiskupiji, 7. prosinca 1937, u KL 88 (1937) i posebno izdanje.

STEPINAC A., Okružnica o prvoj općoj proslavi blagdana bl. Nikole Tavelića, u KL 88 (1937) 461.

STEPINAC A., Okružnica o proslavi blagdana bl. Nikole Tavelića, u KL 89 (1938) 540; 90 (1940) 482; 92 (1941) 484.

STEPINAC A., Okružnica o proslavi pedesete godišnjice beatifikacije bl. Nikole Taveliča, u KL 90 (1939) 243.

STEPINAC A., Okružnica o radu za proglašenje bl. Nihole Tavelića svetim, u KL 90 (1939) 432.

STEPINAC A., O potrebi čestitih ljudi. Govor u KL 94 (1943) 144 sl.

STEPINAC A., O psovki i kletvi. Okružnica, u KL 88 (1937) 305.

STEPINAC A., Osobnik A, dnevnik služba ispunjen rukom nadbiskupa Stepinca, u NAZ.

STEPINAC A., O stavu svećenstva u današnjim prilikama. Okružnica, br. 5027/45, od 6. VII. 1945, u. NAZ.

STEPINAC A., O točnosti obdržavanja vremena sv. mise. Okružnica, u KL 86 (1935) 601.

STEPINAC A., O svećeničkom odijelu u zagrebačkoj nadbiskupiji, u KL 89 (1938) 387.

STEPINAC A., Svećeničko međusobno pozdravljanje, u KL 93 (1942) 93.

STEPINAC A., O zadovoljštini za narodne grijehe. Okružnica, u KL 91 (1940) 49; 91 (1942) 82.

STEPINAC A., Pisrno ocu Stjepanu Sakaču, 17. rujna 1940.

STEPINAC A., Pitomcina vojne akademije, u KL 92 (1941) 526.

STEPINAC A., Po plodovima njihovim poznat ćete ih. Propovijed o marksizmu, u KL 91 (1940) 401 sl.

STEPINAC A., Povišenje školarine u nadbiskupskoj gimnaziji dječačkog sjemeništa. Nadbiskupova odluka 28. IV. 1938, u KL 89 (1938) 230.

STEPINAC A., Pravi muževi ne sagiblju koljena pred lažnim duhom vremena. Govor, u KL 91 (1940) 557.

STEPINAC A., Propovijed na Staru godinu 1936, u KL 88 (1937) 13.

STEPINAC A., Prigodom papina dana, u KL 96 (1945) 81 sl.

STEPINAC A., Propovijed prigodom 400 godišnjice družbe Isusove, 29. IX. 1940, u KL 91 (1940) 473.

STEPINAC A., Propovijed na svršetku duhovnih konferencija sveučilišne mladeži prigodom mise i sv. pričesti, u KL 93 (1942) 145 sl.

STEPINAC A., Propovijed u katedrali na Uskrs 1943, u KL 94 (1943) 194.

STEPINAC A., Propovijed djeci i učenicima pučkih škola, u KL 94 (1943) 233.

STEPINAC A., Psovači, stidite se!, u KL 96 (1945) 117.

STEPINAC A., Psovka je crna nezahvalnost prema Bogu i pusta zloba i velika narodna nesreća, u KL 95 (1944) 64.

STEPINAC A., Sakupljanje hrane za najbjednije. Okružnica, u SVZN 32 (1945) 19 sl.

STEPINAC A., Sveti Nikola, moli Boga za nas! Propovijed, u KL 92 (1941) 586.

STEPINAC A., Uzkrsne konferencije hrvatskih svueučilištaraca. Govor, u KL 96 (1945) 95 sl.

STEPINAC A., Više nego ikad potrebna nam je pomoć Duha Svetoga, da kršćanski živimo. Propovijed, u KL 95 (1944) 253.

STEPINAC A., Za ljepšu budućnost Hrvatske - protiv bijele kuge, u KL 91

Stepinac i Fatimska Gospa. (Iz Stepinčevih razgovora s vlč. Vranekovićem), u GSIM 19 (1967) 85.

Stepinac simbol žrtve za slobodu i za Hrvatsku, u GSIM 15 (1963) 229.

Stepinčev nezaboravan lik. Komemoracija druge godišnjice u svijetu, u GSIM 14 (1962) 67 sl.

STIPANOVIĆ I., Alojziju kardinalu Stepincu, zagrebačkom nadbiskupu, u GSIM 15 (1963) 5 sl.

Stjepan Kukolja duhovni pročelnik u akciji «Nadasve», u KL 93 (1942) 359.

STRATER P., Die pädagogisch-aszetische. Tradition im Collegium Germanicum zu Rom, u Zeitschrift für Aszese und Mystik 9 (Innsbruck 1934) 66.

STROHAL R., Selo Krašić, u Danica, Društvo Sv. Jeronima, 1938.

SUDAR D., Proganjani pastir, u GSIM 10 (1958) 38 sl.

Suđenje Lisaku, Stepincu, Šaliću i družini ustaško-križarskim žločincima i njihovim pomagačima. Uredio i izdao Milan Stanić, Zagreb 1946.

Svečani pohod naših natpastira u Dugoj Resi i u Krašiću, u KL 85 (1934) 314.

Svećani završetak jubilejshe godine, u KL 92 (1941) 299.

Svečano otvorenje župe Bl. Marka Križevčanina u Zagrebu, u KL 88 (1937) 554.

Svečanost prigodom konsekracije nadbiskupa koadjutora, u KL 85 (1934) 324.

Sv. stolica i konkordat, u KL 89 (1938) 85.

Svim društvima katoličke akcije u nadbiskupiji, u KL 89 (1938) 521.

ŠARIĆ I. Ev., Ugodna sjećanja, crtice iz Stepinčeva života, u Hrvatska revija 1 (1951) 321.

Šematizam Franjevačke provincije Marijina Uznesenja u Hercegovini, Mostar 1964.

ŠEPER FR., Dnevnik, rukopis.

ŠEPER M., Der Taufstein des kroatischen FÜrsten Višeslav aus dem frühen Mittelalter, u Nachrichten des deutschen Istituts für merowingisch-karolingische Kunstforschung (Archiv Paulus), Heft 14-16, Jahrgang 1957/58.

ŠIMIĆ Š., Tuđinske kombinacije oko NDH, Titograd 1958.

ŠIMIĆ Š., Vatikan protiv Jugoslavije, Titograd 1958.

ŠIMIĆ Š., Prekrštavanje Srba za vrijeme drugog svetskog rata, Titograd 1958.

ŠIMUNOVIĆ I., Martin Borković, u KL 95 (1944) 215.

Šišić F., Priručnik izvora hrvatske historije, Zagreb 1914.

Šišić F., Dokumenti o postanku kraljevine Srba, Hrvata, Slavenaca 1914-1919, Zagreb 1920.

ŠKRINGER TEREZIJA, Kurze Lebensbeschreibung des Kardinals Dr. A. Stepinac (tipkopis), kod pisca.

Španjolski dug prema kardinalu Stepincu, u GSIM 15 (1963) 68.

ŠUŠNJARA D., Die Lage der katholischen Kirche in Kroatien, u Kirche in Not Limburg/Lahn, 1953.

Tajni dokumenti o odnosima Vatikana i ustaške NDH, Zagreb 1952.

Titolo di gloria (Posmrtna pohvala kardinala A. Stepinca), u *L'Osservatore romano* 1960, br. 37.

TOMAS I., Na izvorima Stepinčeve duhovnosti, u Novi život, 4 (1965) 6 sl.

TOMAS I., Stepinčev portret u vrijednoj anglosaskoj studiji R. Pattee, u Hrvatska revija 4 (1954) 129 sl.

TOMAS I., Uz 20. godišnjicu Stepinčeva procesa, u Novi život, 5 (1966) 130 sl.

TOMAS I., Sveti plodovi Stepinčeve žrtve, u GSIM 13 (1961) 63 sl.

TOMAS I., Uspomeni trojice velikih prijatelja Hrvatske, u Novi život 6 (Rim 1967) 308-317.

TURČINOVIĆ J., Dokumenti drugog vatikanskog koncila, Zagreb 1970.

Udruženje duhovnika kat. akcije virjanskog i koprivničkog dekanata, u KL 89 (1938) 105.

Udruženje duhovnika kat. akcije za dekanat đurđevački, daruvarski, našički, u KL 89 (1938) 194.

Udruženje duhovnika kat. akcije za dekanat sisački, jasenovački i kostajnički, u KL 89 (1938) 153.

Udruženje duhovnika kat. akcije za krapinski i stubički kotar, u KL 89 (1938) 142.

Udruženje duhovnika kat. akcije iz dekanata katedralnog i vugrovačkog, u KL 89 (1938) 289.

Une Eglise du silence, Desclée de Brouwer, Paris 1954.

U spomen kardinalu Stepincu (Izvadak iz govora kardinala Feltina. nadbiskupa pariškog, održan 28. II. 1960), u GSIM, 12 (1960) 391 sl.

Uz proces Karpatija, u KL 87 (1936) 359.

VAGNER V., Hrvati na svjetskom euharistijskom kongresu u Budimpešti, u KL 89 (1938) 259.

V. D., Komemoracija 3. godišnjice smrti kardinala Stepinca u Venezueli, u GSIM 15 (1963) 90.

V. D., «Hic iacet sacerdos magnus*, u GSIM, 14 (1962) 38.

Veličanstvena komemoracija kardinala Stepinca u Chicagu, u GSIM 14 (1962) 93.

Veličanstvena proslava kardinala Stepinca u Chicagu (Amerika), u GSIM 11 (1959) 189 sl.

Veličanstvene proslave kardinala Stepinca, u GSIM 11 (1959) 222.

VIANNEY I., Čiji je Stepinac... O trećoj godišnjici smrti, u GSIM, 15 (1963) 3 sl.

Vjernost Alojziju Stepincu, Za reviziju sudskog procesa i kanonizaciju, u: Hrvatska revija, 20 (1970) 85.

VOD MILA, Kako je nastao posmrtni otisak našega Kardinala?, rukopis u NAZ, bez broja.

VRANEKOVIĆ JOSIP, Dnevnik, g. 1951-1960, o zatočeništvu u Krašiću nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca. Izvornik u 5 svezaka kod pisca.

VRANEKOVIĆ J., Zadnji dani života kardinala Stepinca: Dokumenat iz Krašića, Krašić, 26. II. 1960, tiskano na str. I-XII, u osmini.

VUKINA I., Zadnji put kod nadbiskupa Stepinca, u GSIM 17 (1965) 27.

WURSTER A., Doživljaji sa Alojzijem Stepincem, u Actualidad espanola, br. 1-2, 1952.

Zadušnice za kardinala Stepinca, u GSIM 11 (1960) 100-109.

Zadušnice za kardinala Stepinca u Italiji, u GSIM 15 (1963) 80.

Zagrebaćka nadbiskupija danas. Uz šematizam zagrebačke nadbiskupije prema stanju, 1. I. 1942, u KL 93 (1942) 4 sl.

Zagrebački kler oko nadbiskupa u novoj godini, u KL 89 (1938) 1.

Zagrebačko zavjetno hodočašće na Bistricu, u KL 91 (1940) 336.

ZAGREBIENSIS (KOKOT IVO), Nedovršena Eroica nadbiskupa Stepinca, (bez oznake gdje je izašla) 1953.

Zaključni govor nadbiskupa koadjutora na zborovanju godišnjem predsjednika katoličke akcije, 27. X. 1935, u KL 86 (1935) 542.

Za pojačano širenje svetojeronimskih knjiga, u KL 90 (1939) 613.

Zavjetna kapelica u Ludbregu, u KL 91 (1940) 317.

Zavjetni spomen-darovi na grobu Stepinca, u GSIM 16 (1964) 145.

Zbor predstavnika katoličke akcije, u KL 86 (1935) 541-3.

ŽANKO D., Mučeništvo i svetost, u Novi život, 4 (1965) 31 sl.

ŽANKO S., Stepinac i Saloma, u Hrvatska revija 1 (1951) 36 45.

Znaćajna sjednica prvostolnog kaptola prigodom promjene na nadbiskupskoj stolici, u KL 88 (1937) 602.

Žalobni put i pogreb mrtvoga kralja (Aleksandra), u KL 85 (1934) 517.

Žuvić N., Vlastoručno napisani sud o kardinalu Stepincu, kod pisca.

---

[908]

---

[909]

KAZALO IMENA I STVARI

---

[927]

KAZALO SLIKA

KAZALO SLIKA

---

[930]

---

[931]

SADRŽAJ

Str.

SADRŽAJ

V. - STEPINAC - ZAGREBAČKI NADBISKUP

SADRŽAJ

Str.

SADRŽAJ

---

[940]

---

[941]

Tip. A. Picchi - Tivoli

---

[942]

---

[943]

Finito di stampare in Villa Adriana - Tivoli

il 29 luglio 1974

---

[944]

---

[945]